ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਮਿਤੀ	ਵਾਲੀਯਮਜ਼	ਨੰ:	ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
11.3.59	1	15	1
12.3.59	1	16	1
13.3.59	1	17	1
16.3.59	1	18	1
17.3.59	1	19	1
18.3.59	1	20	1
19.3.59(ਸਵੇਰੇ)	1	21	1

35

Debates

35

11th March, 1959

Vol. I—No. 15

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 11*th March*, 1959

CHANDIGARH :
Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab.
1959

Price : Rs. 4.35 nP

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, No. 15, DATED THE 11TH MARCH, 1959

Read	*for*	*on page*	*line*
1945-46	1945- 6	(15)56	18
सहूलत	सहुलत	(15)57	33
खान अब्दुल गफ़्फ़ार खां	मौलवी अब्दुल गफ़्फार खां	(15)60	14
ਵਿਚ	ਵਿਦ	(15)64	7th from below
ਦੁਨੀਆ	ਦੁ ਿਆਂ	(15)67	16
ਚੀਜ਼ਾਂ	ਚੀ ਂ	(15)68	17
ਨੂੰ	ਨੇ	(15)69	21
ਕਰਨਗੇ	ਕਹਨਗੇ	(15)72	1
Societies	Socities	(15)80	4th from below
co-operative	cooprative	(15)98	6

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 11th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2.00 p.m. of the Clock Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

ISSUE OF ARMS LICENSES

*3191. **Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Chief Minister be pleased to state the number of arms licenses granted to persons in district Kangra, during the period from 1st January, 1957 to 31st December, 1957 and from 1st January, 1958, to date for the purpose of (i) shooting and (ii) crop protection, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : It is not in public interest to disclose the information asked for. However, any specific case brought to the notice of Government will be duly looked into.

DEPARTMENTAL ENQUIRIES AGAINST SUB-INSPECTORS AND ASSISTANT SUB-INSPECTORS OF POLICE POSTED IN KANGRA DISTRICT

*3192. **Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of Police posted in Kangra District at present ;

(b) whether any departmental enquiries have been going on or are pending against any of the said officers ; if so, their number ;

(c) whether the enquiries referred to in part (b) above have been completed; if so, the findings of the enquiries in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Twenty-three Sub-Inspectors and twenty Assistant Sub-Inspectors.

(b) Yes. Against one Sub-Inspector and three Assistant Sub-Inspectors.

(c) Enquiry against one Assistant Sub-Inspector has been completed and he has been exonerated.

PUNITIVE POLICE POST IN VILLAGE BHADANA IN SONEPAT POLICE STATION

***3682. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any punitive police was posted in village Bhadana within the area of Sonepat Police Station during 1954-55 ; if so, the amount that has still to be realised in this connection ;

(b) the reasons why punitive police was posted in the said village ;

(c) the names of the villages which were required to pay the punitive fines ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, a punitive police post was located in the area comprising 13 villages of the Rohtak District, with headquarters at Bidhana, for the period from 1st June, 1954 to 31st May, 1955. The whole of the cost of the Post, viz. Rs 37,034-00 is still to be realized from the inhabitants of this area.

(b) The area comprising these villages was found to be in a disturbed state and the conduct of its inhabitants demanded an increase in the number of the Police.

(c) Bidhana, Kakroi, Jharoti, Jharot, Bhatgaon, Tahar Khurd, Kheri Dahiya, Tahar Kalan, Rohat, Kanwali, Sehri, Bidhlan and Khanda.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या थोड़ी बहुत, मंत्री जी, तफसील बताएंगे कि किन बातों की बिना पर यह पुलिस वहां रखी गई ?

Chief Minister : The only reason that I can give is that the activities of the inhabitants were such that punitive police had to be located in that area.

पण्डित श्री राम शर्मा : अगर ऐसी बात है तो और गावों का ताल्लुक भी हो सकता था ?

मुख्य मन्त्री : आपके सवाल से तो ज़ाहिर होता है कि आगे से फर्क डाला जाए ।

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूं कि क्या एक या दो वाक्यात ऐसे हैं जिनका एक या दो गावों से ताल्लुक हो ? या फिर यह समझ लिया जाए कि हर गांव में ही ऐसी बात है ?

मुख्य मन्त्री : इसका नोटिस चाहिये ।

LOANS TO CO-OPERATIVE SOCIETIES IN THE STATE

***3122. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of loans advanced to the Industrial, Transport, Agriculture, Iron, Sugarcane, Sugar, Leather, Textile and Cottage Industries Co-operative Societies, separately, during the years from 1951-52 to 1958-59 ;

(b) the total amount of loans, if any, outstanding as on 31st December, 1958, against each of the societies mentioned in part (a) above, together with the amount of interest due thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) The question lists almost all kinds of societies in existence in the State. The number of such societies would be nearly 25,000. The labour involved in collecting the information regarding the amount of loan and interest outstanding against each one of these societies, will not be commensurate with any likely benefit to be obtained.

(b) The question does not make it clear whether information is sought for in respect of loans advanced by Government or in respect of loans advanced by the Central Co-operative banks to the various Societies.

श्री राम प्यारा: वज़ीर साहब ने फरमाया कि सरकारी loan है, तो मैं पूछना चाहता हूं कि वह कौन सा सरकारी loan है ?

मन्त्री : कई किस्म की सोसाइटियों को सरकार कर्ज़ देती है ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहब टोटल लोन बताएंगे ?

श्री अध्यक्ष : उनका मतलब है कि आप किस किस्म का लोन पूछना चाहते हैं । (He means what kind of loan the hon. Member wants to ask about.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार: स्पीकर साहब, यह ठीक है कि वह हरेक सोसाइटी का loan नहीं बता सकते लेकिन total तो बता सकते हैं ।

SETTING UP OF RE-ROLLING MILLS IN THE STATE

***3250. Shri Ram Piara :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether Government have recommended the names of any firms to the Union Government for the setting up of Re-rolling Mills in the State ; if so, which and the names of places where such mills are proposed to be set up ;

(b) the total number of applications received by Government for the setting up of Re-rolling Mills ?

Shri Mohan Lal : (a) The Government have been making recommendations of parties for different places from time to time to the Union Government for the setting up of Re-rolling Mills in the State. As at present no recommendations of the State Government are pending with the Union Government.

(b) As stated in (a) above, the Government have been receiving applications from time to time. It would involve much labour to collect the data in regard to the total number of applications that have been received by Government in this connection. The time and labour involved in collecting the information will be incommensurate with the result sought to be achieved.

श्री राम प्यारा : मैंने तो सिर्फ total नम्बर ही पूछा है कि कितनी दरखास्तें सरकार ने receive की हैं ?

मन्त्री : 1947 से लेकर अब तक की applications की scrutiny करनी पड़ेगी तभी total दिया जा सकेगा ।

पण्डित श्री राम शर्मा : Re-rolling Mills के लिए क्या सरकार इस बात का ध्यान रखती है कि जहां जिस region में इनकी कमी है वहां के लिए recommendation की जाए ?

मन्त्री : जी हां ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या हिन्दी रिजन के लिए भी ऐसी कोई recommendation हुई है ?

मन्त्री : जहां तक इस सवाल का ताल्लुक है मैं बतलाना चाहता हूं कि Central Government ने एक कमेटी All-India basis पर मुकर्रर की थी जिसने हर एक State में जा कर यह देखा कि कहां पर कितनी ज़रूरत है । इस असूल को मानते हुए भी कि पिछड़े हुए इलाकों को preference मिलनी चाहिए उस ने पंजाब के लिए यह सिफारिश की थी कि चूंकि पंजाब में पहले से ही बहुत ज्यादा mills हैं यानी सारे हिन्दुस्तान में 175 में से 55 सिर्फ पंजाब में हैं । इस लिए यहां पर ज्यादा नहीं लग सकीं ।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मैं वज़ीर साहब से यह पूछना चाहता हूं कि क्या यह सदाकत है कि पंजाब गवर्नमेंट ने दो जगह दो पार्टीज़ को factories के लिए......

श्री अध्यक्ष : यह supplementary नहीं है । (This is not a supplementary question.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, वज़ीर साहब ने पिछली बार एक सवाल के जवाब में यह कहा था कि गवर्नमेंट ने दो factories की recommendation की है लेकिन इसमें लिखा है कि labour involved .... होगी ।

श्री अध्यक्ष : दो factories के बारे में कहां लिखा है ? (Where has the mention of these two factories been made in the question.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मैं उनकी यादाश्त ताज़ा कराना चाहता हूं कि जालन्धर और बटाला में दो factories के लिए सरकार ने recommendation की......

मन्त्री : इस वक्त मेरे इल्म में नहीं है ।

श्री राम प्यारा : मैं पूछना चाहता हूं कि आया कोई दरखास्तें पंजाब सरकार के पास pending पड़ी हैं जिनकी आप सिफारिश करना चाहते हैं ?

मन्त्री : इसके लिए आप अलग नोटिस दे दें ।

श्री राम प्यारा: मैं ने पूछा है कितनी दरखास्तें पड़ीं हैं ?

Minister : This is also not a supplementary question.

पण्डित श्री राम शर्मा : इस हालत में जब कि backward region में यह Re-rolling Mills नहीं है तो क्या सरकार इसका ख्याल रख रही है कि इस कमी को पूरा किया जाए ?

उद्योग मन्त्री: मेरी ख्वाहिश है कि अगर existing Re-rolling Mills में से भी कोई shift करना चाहे तो मैं कोशिश करूंगा और इजाज़त दे दूंगा ।

श्री रामचन्द्र कामरेड : स्पीकर साहिब, श्री राम प्यारा जी ने दरियाफत किया था कि क्या पंजाब सरकार ने Re-rolling Mills start करने के लिए कुछ factories की दरखास्तें recommend की हैं?

उद्योग मन्त्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि बहुत सी दरखास्तें recommend की जाती रही हैं ।

Shri Prabodh Chandra : I want to know whether it is a fact that Government recommended the names of two firms from Jullundur Division ?

Mr. Speaker : The answer given by the Minister was that they have been making recommendations from time to time but at present there is none pending with the Union Government.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं पूछ सकता हूं कि आया यह अमर वाक्या है कि जो factories recommend की गई हैं उनमें एक Neelam Factory, Batala है और एक और जालन्धर Division की ही है ?

Mr. Speaker : The hon. Member is naming two specific firms. How can general question be put in specific terms ?

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं पूछ सकता हूं कि जिन दो factories को Re-rolling Mills के लिए recommend किया गया है वह दोनों Jullundur Division की ही हैं या उन में कोई हरियाणा प्रांत की firm भी है ?

मन्त्री : अगर आप किसी specific period के लिए question पूछते तो मैं वह information sort out करके बता देता । मगर इस तरह मैं कैसे बता सकता हूं ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतला सकते हैं कि उन्होंने जो recommendations की हैं उन में से कोई Hindi Region वाले की भी थी ?

मन्त्री यह मैं इस वक्त ज़बानी नहीं बता सकता ।

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहब ने फरमाया है कि वक्तन फवक्तन वह सिफारिश करते रहे हैं । मैं ने specifically पूछा है "if so which". उसका उन्होंने जवाब नहीं दिया ।

Minister : If the hon. Member had asked for some specific period I would have given him the required information. He should, therefore, give separate notice for this.

Mr. Speaker : This question is very vague. The hon. Member has asked this question in general terms and he has received the reply likewise. If the hon. Member wants information for a particular period, he may give a separate notice.

OIL AND GAS AT JAWALAMUKHI

***3646. Sardar Bhag Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether he is aware of any oil and gas having been struck at Jawalamukhi by the Engineers working under the Central Government ;

(b) if the answer to para (a) above be in the affirmative, whether Government propose to take any steps to secure any benefits for the Punjab industrialists from the said oil and gas ?

Shri Mohan Lal : (a) The existing data indicates the existence of oil and gas in the neighbourhood of Jawalamukhi, but full reports on the possibilities of economic and commercial exploitation of these resources are not yet available.

(b) Necessary steps will be taken at the appropriate time.

BRICK KILN LICENCES

***3648. Sardar Bhag Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the total number of licences for brick-kilns issued by Government since April, 1958 to date, together with the addresses of the licencees ;

(b) the total number of licences referred to in part (a) above which were made permanent and the names and addresses of such licencees ;

(c) the names and addresses of persons whose applications for the grant of temporary licences for brick-kilns or for making temporary licences permanent were rejected ;

(d) whether any person belonging to the Scheduled Caste was given any licence during the period referred to in part (a) above ; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : Information is contained in the statement placed on the Table of the House.

(a) Sixty-two licences for brick-kilns have been issued from 1st April, 1958, to date. The requisite information is placed on the Table of the House (Annexure 'A').

(b) Twenty-one licences were issued on regular (i.e., permanent) basis details of which are also placed on the Table of the House (Annexure 'B').

(c) The information is contained in Annexure 'C' placed on the Table of the House.

(d) One brick kiln licence to the Haryana Harijan Co-operative Society has been issued during the period 1st April, 1958, to date.

ANNEXURE A

District	Serial No.	Addresses of the licencees issued brick-kiln licences since April, 1958, to date	Nature of licence
Amritsar ..	1	President, Gurdwara Managing Committee, Dehra Sahib, tehsil Tarn Taran	Institutional temporary
	2	Shri Lekh Raj P. W. D. Contractor, Canal Department (Colony), Harika Kiln, Post office Makhu	Departmental P.W.D. Temporary
	3	Ditto ..	Ditto
	4	.Sant Baba Jhanda Singh, Kar Sewa Gurdwara Baoli Sahib, Goindwal, tehsil Tarn Taran	Temporary
	5	M/s Tara Singh-Harbhajan Singh, post office Sursingh, tehsil Patti	Regular
	6	M/s Lachhman Dass-Shori Lal, Fatehgarh Churian	..
Jullundur ..	1	Harbans Singh-Jagjit Singh, Kiln Contractor, Rajpur, tehsil Phillaur	C. D. P. Temporary
	2	S. D. O., Nawanshahr, S. D. O. Colony, Nawanshahr	Temporary
	3	M/s Shiv Singh-Pritam Singh, village Kahma, tehsil Nawanshahr	Do
	4	Mohan Lal-Uma Chand, Government Contractor, Nakodar	Do
Ludhiana ..	1	Mohd. Akram Sawedeshi Karyala, Daresi Road, Ludhiana	Do
	2	Shri Dharam Paul, Ludhiana ..	Do
	3	Shri Ishar Dass Aggarwal, village Akalgarh	Do
	4	Shri Jagat Singh, 552, Gopal Road, Ludhiana	Permanent
	5	Shri Raj Singh, care of Nidhan Transport Company, Ltd.	Do

[Minister for Industries and Local Government]

District	Serial No.	Addresses of the licencees issued brick-kiln licences since April, 1958 to date	Nature of licence
Ferozepur ..	1	M/s Mukatsar Multipurpose Co-operative Society Ltd., Muktsar	Permanent
	2	M/s President, School Managing Committee, Takhtupura	Temporary
	3	M/s Atma Ram-Kirti Prashad, village Nila Wala, tehsil Zira	Do
Ambala ..	..	*Nil*	
Gurdaspur ..	1	M/s Harpur Dhandoi Multipurpose Co-operative Society	Regular
	2	M/s Dhariwal Multipurpose Co-operative Society	Do
Hissar ..	1	Shri Dharam Chand, son of Herday Ram, village Bhatal Jatan, tehsil Hansi	Temporary conditional
	2	Shri Prubhudyal, son of Ganga Ram, village Bhunda Khera, post office Uklana Mandi	Ditto
	3	M/s D. Mohan-Bir Singh Chhachhi and Balwant Singh, Gandhi Nagar, Banga (District Jullundur), B. K. at Fatehabad	Ditto
	4	Sarpanch, Gram Panchayat, village Daulatpur	Ditto
	5	Shri Harbhajan Singh Sanghara, son of Kartar Singh, 288L, Model Town, Jullundur (brick-kiln at Sirsa)	Ditto
Karnal ..	1	Shri Munna Lal and Company, Gharaunda	Permanent
	2	The Sikri Co-operative Society Ltd., Sikri, Annandgarh	C. D. P. Departmental Temporary
	3	M/s Chatan Das-Muneshwar Dass-Jaman Lal, Aundh Garh	P. W. D. Departmental. Temporary
	4	M/s Lachhman Dass, B/49, Nilokheri ..	Ditto
	5	The Karnal Bhatta Company, Chotahans	C. D. P. Departmental. Temporary
	6	The Karnal Lakhsani Co-operative Brick kiln Society, Karnal	P. W. D. Departmental. Temporary
	7	Mukand Lal-Ved Parkash, Bhadson ..	Ditto

District	Serial No.	Addresses of the licencees issued brick-kiln licences since April, 1958, to date	Nature of licence
Rohtak ..	1	Shri Parkash Chander Batra, Temporary and Community Project licence at village Kalanaur	C. D. P.
	2	Shri Maya Singh, village Kahnour ..	Ditto
	3	The Haryana Harijan M. P. Co-operative Society, Bhadurgarh (Jhajjar)	Temporary
	4	Shri Jai Lal, son of Jhanda, village Akheri, Madan Pur (Jhajjar)	Do
	5	Brick-Kiln Co-operative Society, Kosli (Jhajjar)	Do
Patiala ..	1	Shri Goreshwar Prit Singh, Brick-Kiln Owner, village Para, tehsil Sirhind	Regular
	2	Shri Lal Singh Sharwana, Brick-kiln Owner, village Lochwan, tehsil Rajpura	Temporary
	3	M/s Ganga Ram and Co., 736, New Township, Rajpura, Brick-kiln Owner, Rajpura	Regular
	4	Shri Prem Singh, opposite Old Police Lines, Samania Gate, Patiala, Brick-kiln Owner, Kheri, Gurgaon	Do
Bhatinda ..	..	*Nil*	
Sangrur ..	..	*Nil*	
.arnaul ..	1	Bound Co-operative M. P. Society Ltd., Bound Kalan	Temporary
	2	Nand Kishore Gupta, Haluwas ..	Do
	3	The Himalaya Co-operative Brick-kiln Society Ltd., Charkhi Dadri	Permanent
	4	The Haryana Co-operative House Building Society Ltd., Dadri	Do
	5	Sultan Singh-Shiv Lal, village Chirya, tehsil Dadri	Temporary
	6	The Unhani Co-operative Brick-kiln Society, Unhani (Mahendergarh)	Do
Gurgaon ..	1	M/s Sadhu Ram and Company, village Manpur	Regular licence
	2	Shri Chandan Singh Saini, village Silani ..	Ditto
	3	Shri Gopal Singh, village Mohna ..	Ditto
	4	Shri Umrao Singh, Ferozepur-Jhirka ..	Ditto

[Minister for Industries and Local Government]

District	Serial No.	Addresses of licencees issued brick-kiln licences since April, 1958 date	Nature of licence
	5	The Bhatrauli Brick-kiln Co-operative Society Ltd., village Bhatrauli	Regular licence
	6	Shri Sis Ram, village Bhatera ..	Ditto
	7	M/s Gurdial Singh-Ram Chandar, Farrukhnagar	Ditto
	8	M/s Rao Bhoop Singh & Sons, Dharakhera	Ditto
	9	The Ram Lal Farming Co-operative Society Ltd., Barawas	Ditto
	10	Shri Gaj Singh, village Mirpur ..	Licence for N. E. S Temporary
	11	The Gokalgarh Multipurpose Co-operative Society Ltd., Goraora	Ditto
	12	M/s Chander Singh & Co., village Bhadur	Ditto
	13	M/s Devi Ram-Gopal Singh, village Karnera	Ditto
	14	Shri Bharat Paul Singh, village Dhaulagarh	Ditto
	15	M/s Jain Bhatta Company, village Aurangabad	Ditto

ANNEXURE 'B'

District	Serial No.	Names and addresses of the persons/parties who were issued regular licences
Amritsar ..	1	M/s Tara Singh-Harbhajan Singh, post office Sursingh, tehsil Patti
Ludhiana ..	2	Shri Jagat Singh, 552, Gopal Road, Ludhiana
	3	Shri Raj Singh, care of Nidhan Transport Co., Ltd., Ludhiana
Ferozepur ..	4	M/s Muktsar Multipurpose Co-operative Society, Muktsar
Gurdaspur ..	5	M/s Harpur Dhandoi Multipurpose Co-operative Society
	6	M/s Dhariwal Multipupose Co-operative Society
Karnal ..	7	Shri Munna Lal and Company, Charanunda
Patiala ..	8	Shri Goreshwar Prit Singh, Brick-kiln Owner, village Rara, tehsil Sirhind
	9	M/s Ganga Ram & Co., 736, New Township, Rajpura, B. K. O., Rajpura
	10	Shri Prem Singh opposite Old Police Lines, Samania Gate, Patiala, B. K. O., Kheri Gujran

District	Serial No.	Names and addresses of the persons/parties who were issued regular licences
Narnaul ..	11	The Himalaya Co-operative B. K. Society, Dadri
	12	The Haryana Co-operative House Building Society, Dadri
Gurgaon ..	13	M/s Sadhu Ram and Company, village Manpur
	14	Shri Chandan Singh Saini, village Silani
	15	Shri Gopal Singh, village Mohva
	16	Shri Umrao Singh, Ferozepur-Jhirka
	17	The Bharauli Brick-kiln Co-operative Society Ltd., village Bharauli
	18	Shri Sis Ram , village Bhatera
	19	M/s Gurdial Singh-Ram Chandar, Farrukhnagar
	20	M/s Rao Bhoop Singh and Sons, Dharuhera
	21	The Ram Lal Farming Co-operative Society Ltd., Bhadawas

ANNEXURE 'C'

District	Serial No.	Names and addresses of persons whose applications for the grant of temporary Brick-kiln Licences or for making temporary licences permanent were rejected
Ludhiana ..	1	Shri Kewal Krishan, Ludhiana
	2	M/s Bhagwan Singh-Gulzar Singh, village Rarran
	3	Shri Roshan Lal, Jagraon
	4	Shri Tej Paul, village Sarinh
	5	Shri Karnail Singh, village Jatpura
	6	M/s Dalbagh Singh-Bhagat Singh, village Nurpur Bet
Ferozepur ..	7	M/s Dina Nath, son of Harnam Dass, village and post office Jallalabad tehsil Zira
	8	M/s Khialu Ram, son of Basti Ram, village Bodiwala Patna, tehsil Fazilka
Gurdaspur ..	9	M/s Dera Baba Nanak Co-operative Society
Karnal ..	10	M/s Tarlok Singh-Harbans Singh, Badauli
	11	M/s Malik Bros., Simla Maulana
	12	M/s Karnal Bhatta, care of Chotahans
	13	Chaudhri Asa Ram and Sons, Niawal
Patiala ..	14	Shri Nagina Ram, son of Hari Ram, village Bhondra (Samana)
	15	Shri Thakur Singh, village Turan, post office Golwand Garh
	16	Shri Hari Ram Bansal, village Ghanaur, tehsil Rajpura
	17	Shri Rajinder Paul Kaplisa , son of Shri Siri Krishan Fidu, village and post office Kadani Kalan, via Payal
Gurgaon ..	18	M/s Baldev Raj and Co. (Brick-kiln Licence Palwal), Gurgaon

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਅਰਜ਼ੀਆਂ temporary licences ਨੂੰ permanent ਕਰਨ ਲਈ reject ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ?

मंत्री : Temporary Licences और emergency licences खास हालात में दिए जाते हैं। Temporary उन्हें दिए जाते हैं जिन को P. W. D. या Community Project वालों ने recommend किया हो बाकी emergency licences यह होता है जो floods वगैरह की वजह से किसी खास period के लिए दिए जाते हैं। इस लिए हम ने यह फैसला किया था कि temporary और emergency licences को renew न किया जाए क्योंकि हमारे State का quota कम है।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि District Gurdaspur में कुछ temporary licences को permanent किया गया है।

मन्त्री : मेरा ख्याल है कि वहां पर कोई temporary licence permanent नहीं किया गया। नए licences शायद दिए गए हों।

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जहां तक मेरा ख्याल है कोई temporary licence permanent नहीं किया गया। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या सुजान पुर की एक party के temporary licence को permanent नहीं किया गया ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

Shri Prabodh Chandra : Sir, my supplementary arises out of the reply given by the hon. Minister.

Mr. Speaker : Please give a separate notice.

श्री प्रबोद चन्द्र : क्या मैं जान सकता हूं कि सुजानपुर की एक party का temporary licence पिछले तीन महीनों से permanent किया गया है. Is it a fact that the hon. Minister himself passed order for making the temporary licences permanent?

मन्त्री : मैं यह off hand कैसे बता सकता हूं। आप notice दें।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਭੱਠਿਆਂ ਦੇ Licences issue ਕਰਨ ਦੀ authority ਕੌਣ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This question has been replied to many times before.

REHABILITATION OF OUSTEES OF LAND ACQUIRED FOR NANGAL FERTILISER FACTORY

***3735. Pandit Ram Kishan Bharolian** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state the number of persons who have been ousted as a result of the acquisition of their lands for the Nangal Fertilisers Factory and the steps taken to rehabilitate them ?

Shri Mohan Lal : *First Part.*—The number of persons affected as a result of the acquisition of their lands for the Nangal Fertilizers' Factory is approximately 6,500.

Second Part.—The various facilities and concessions given to the oustees of the Nangal Fertilisers' Factory for their rehabilitation and re-settlement, are detailed in the statement laid on the Table of the House.

List of concessions and facilities given to the Nangal Fertilizer Factory Oustees for their resettlement

(i) Land in lieu of land was offered, but the oustees themselves refused this.

(ii) They demanded that every family be given one kanal-plot instead of 5, 7½ and 10 marlas at the cost price, and this was accepted.

(iii) They demanded that every person paying land revenue and '*chulah tax*' should be allotted one kanal of land, and this too was agreed upon.

(iv) They wanted water to be supplied during the construction period, and this was agreed to.

(v) They demanded building material like cement, bricks, tin-sheets. This question was solved by the factory authorities, who agreed to supply the material on 'no profit no loss' basis.

(vi) The demand of the oustees for levelling the plots was also accepted.

(vii) The demand of the oustees for supply of drinking water was accepted by making a provision for five drinking water-supply wells. Three wells have been completed and the remaining two are in hand.

(viii) The demand for supply of earth for constructing houses in the new colony was also acceded to.

(ix) They demanded loans for building new houses and the needful has been done. The position, in fact, is that the number of persons demanding the loan is much smaller now than the loans made available.

(x) They demanded school building for the education of their children. It is proposed to construct one building for catering the educational needs of 200 children to start with.

(xi) Despite various difficulties, it was agreed to provide free transport facilities for carrying the house-hold articles of the oustees to the new colony, to all those who had no gaddas of their own.

(xii) They demanded that the *ganda nallah* near the colony should be covered. The question of removing this nuisance has been taken up with the Bhakra authorities, who are taking necessary action.

(xiii) They demanded to cultivate the acquired lands within the Factory area. They were allowed to do so despite the fact that they did not have any right to cultivate these lands but on the understanding that they will have to deliver possession whenever asked to do so.

(xiv) They demanded that preference be given to oustees for employment under the factory management and this was conceded, of course on the condition of suitability. Five hundreds of them have actually been given various jobs.

(xv) They also demanded that the factory authorities should declare their final boundary line, and this also was done recently.

(xvi) They demanded that one main road should be metalled in the new colony and this was agreed to by the factory authorities. Two *pakka* roads in two blocks have been completed.

[Minister for Industries and Local Government]

(xvii) They demanded that the decision of the civil court enhancing the award of compensation by about 75 per cent should be applied to all other cases in which no reference had been made to the civil court. The Factory authorities considered the said increase unjustified and hence they have filed appeals in the High Court, whose decision must be awaited and will be binding subject, of course, to further appeal.

(xviii) They demanded that building material should be made available at the site. But in view of uncertain demand and also in view of lack of storage facility, this demand could not be accepted outright, but the matter is still being considered by the Factory authorities who have, by now, stored cement in one of the rooms of the Civil Rest House. (All these facilities are being provided out of the *ex-gratia* grant-in-aid of rupees three lacs given by the Factory authorities on the request of the Punjab Government.)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਥੇ ਜੋ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪਰਾਇਮਰੀ ਤਕ ਹੈ ਜਾਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੈ ?

मंत्री : यह मैं off hand कैसे बता सकता हूं ?

श्री अध्यक्ष : इस में यह स्कूल कहां से आ गया है ? (How does this school come in this question ?)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਦੂਜੇ part ਵਿਚ ਜੋ facilities ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

मंत्री : यह जो 18 के करीब facilities दी गई हैं उन में स्कूल भी आता है । मैं नहीं कह सकता कि वह Primary है या हाई स्कूल है । Separate सवाल करें तो पता करके बता देंगे ।

OCTROI DUTY ON SUGAR CANE IN JAGADHRI

***3674. Shri Prabodh Chandra** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) the rates of octroi on sugar cane in Jagadhri during the years 1955-56, 1956-57, 1957-58 and 1958-59, respectively ;

(b) whether any reduction in the rates of duty referred to above was made during the last two years ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) 6 Naya Paise.

(b) *Part I.*—No.

Part II.—Does not arise.

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि 6 नए पैसे, मैं पूछना चाहता हूं कि 1955-56 में तो नए पैसे थे ही नहीं इन्हों ने कैसे बता दिए ? What was the rate then ?

मन्त्री : उस वक्त एक आना था और अब मौजूदा currency के मुताबिक convert करके 6 नए पैसे बताया है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या यह अमर वाकिया है और इस में सदाकत है कि 5 जून के बाद उस Municipal Committee को एक चिट्ठी लिखी गई कि sugarcane पर octroi duty कम कर दी जाए ?

Mr. Speaker : When you add adjectives like 'amar wakiya' and 'sadaqat' the question loses its value and becomes a suggestion or information.

श्री प्रबोध चन्द्र : बात यह है कि लोग गवर्नमेंट के खिलाफ कई बातें कह देते हैं । तो मैं जानना चाहता हूं कि कहीं वह झूठ ही तो नहीं कह देते । मेरा सवाल यह था कि क्या 5 जून के बाद जगाधरी की Municipal Committee को एक letter भेजा गया कि वहा पर जो गन्ने पर octroi duty है उस को कम कर दिया जाए ?

मन्त्री: तारीख तो नहीं बता सकता कि 5 जून को चिट्ठी भेजी या कब भेजी, लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि उस कमेटी को ही नहीं बल्कि गवर्नमेंट ने general तौर पर फैसला किया था कि तमाम Municipal Committees को direction दी जाए कि वह sugar industry के welfare को सामने रखते हुए गन्ने के जो octroi rates हैं उनको घटा दें ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह अमर वाक्या है कि एक खास चिट्ठी जगाधरी की कमेटी को लिखी गई......

Mr. Speaker : Please give up this mode of questioning because it amounts to giving opinion and information.

श्री प्रबोधचन्द्र : मैं जानना चाहता हूं कि आया कोई specific चिट्ठी पंजाब गवर्नमेंट की तरफ से जगाधरी की कमेटी को लिखी गई कि गन्ने की octroi duty घटा दो ?

मन्त्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि एक general policy के मातहत तमाम कमेटियों को लिखा गया है । मुझे खास तौर पर जगाधरी का पता नहीं लेकिन इतना पता है कि तमाम Municipalities को, जिनकी हद में sugar factories आती हैं, उनको यह बात general policy के तौर पर लिखी गई कि आप octroi rates को जो गन्ने पर हैं, घटा दें । उसमें जगाधरी भी आती है तो ज़रूर उसके नाम भी letter लिखा गया होगा ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ State ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ Municipal Committee ਨੇ ਵੀ octroi duty ਵਿਚ ਰਿਆਇਤ ਦਿਤੀ ਹੈ ?

मन्त्री : मैं ने सब ऐसी Municipal Committees के बारे में कहा है कि उन को लिखा गया है । आपकी धूरी की कमेटी को भी कहा होगा और उन्होंने भी rates कम कर दिए होंगे ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ separate notice ਦਿਉ ।

पण्डित श्री राम शर्मा: क्या गवर्नमेंट ने उनको maximum और minimum भी बताया है कि इस से ज्यादा और इस से कम न लिया जाए ?

मन्त्री: जी हां । 1/4 नया पैसा फी मन उनको suggest किया है ।

ALL-PARTIES STATE FOOD ADVISORY COMMITTEE

***3605. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state the brief details of the decision, if any, taken by the All-Parties State Food Advisory Committee in its first meeting held on the 22nd January, 1959, at Chandigarh and the action, if any, taken by Government to implement them ?

Shri Mohan Lal : A statement containing requisite information is laid in the Table of the House.

The Food Advisory Committee made the following recommendations to the State Government :—

A joint appeal be issued from the Committee requesting the :—

(i) various Political Parties to consider this problem as a national one ; to withdraw the demonstrations, hunger strikes and marches, etc. as these do not help to solve the food problem ;

(ii) general public to miss a meal once a week ; to use non-cereal eatables in order to effect savings in the cereals ; to consider hoarding as a social crime ; to create public opinion against the smugglers and expose them; to apprise district authorities of any person within their knowledge hoarding any stocks ;

(iii) persons with-holding stocks of foodgrains to bring them to the market for consumers ;

(iv) State Government to establish its special wing of the C. I. D. to bring out cases of food by unearthing hoarded stocks ; to take stringent measures for seizing hoarded stocks and taking legal action against the defaulters ; to liberalise the distribution scheme of wheat atta ; to set up Food Advisory Committees at the district-level and to approach the Government of India to ban export of foodgrains from the Punjab.

2. Punjab State have implemented the above recommendations to the following extent :—

(i) a joint appeal to the various political parties and the general public, etc., as indicated above, has since been issued. Due publicity has been/is being given in this respect.

(ii) District Food Advisory Committees have been constituted almost in all the districts.

(iii) Deputy Commissioners have been authorised to extend distribution scheme or to liberalise it, wherever considered necessary.

(iv) District Food Officers have been instructed to unearth hoarded stocks; awards have been announced to persons giving information leading to hoarded stocks.

(v) the question of establishment of special wing of C. I. D. for bringing out food cases is receiving the attention of Government. Reference has been made to Inspector-General in this regard. However, District and Mofuasil Police is already entrusted particularly to devote attention to this question.

(vi) the Government of India have been approached to ban export of wheat from the Punjab.

श्री राम चन्द्र कामरेड : मैं पूछना चाहता हूं कि जो सिफारिशात इस कमेटी ने की थीं गवर्नमेंट ने उनसे इत्तफाक किया था ?

मन्त्री: गवर्नमेंट को जितनी सिर्फाशात की गई थीं उन पर अमल करने का यत्न भी किया था ।

श्री राम चन्द्र कामरेड : यह जो दूसरी मद है इसमें लिखा गया है कि State में सब को appeal की जाए कि हफ्ता में एक रोज़ खाना न खाया जाए । क्या इस का प्रचार करने का यत्न किया गया और क्या वज़ीरों के लिए भी प्रचार किया गया या दूसरों के लिए ही ?

मन्त्री: यह appeal सब को की गई थी । इसमें वज़ीर भी शामिल हैं और M. L. A.s भी शामिल हैं । (हंसी ।)

श्री राम चन्द्र कामरेड: क्या गवर्नमेंट के अरकान भी इस पर अमल कर रहे हैं ।

मन्त्री: मैं off-hand नहीं कह सकता ।

श्री राम चन्द्र कामरेड: उसमें यह भी कहा गया था कि लोगों से appeal की जाए कि वह non-cereal चीज़ें खाया करें। तो वह चीज़ें कौन कौन सी हैं ?

मन्त्री: non-cereal का मतलब है जिस में अनाज की 5, 7 जिनसें न आएं ।

सरदार भूपिंदर सिंह मान : मैं पूछना चाहता हूं कि उनके जो नायब वज़ीर महाशय बनारसी दास हैं उन्होंने एक महीने में कितने दिन खाना नहीं खाया ? (हंसी)

मन्त्री : इस के लिए notice चाहिए । (हंसी)

(At this stage the Speaker called upon Khan Abdul Ghaffar Khan to put his question.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : जनाब, मेरा सवाल है, मुझे precedence मिलनी चाहिए । Sir, your policy has been to allow a question of the Member giving notice of the question and then call another Member.

Mr. Speaker : I have not to keep waiting for the questioner and have to allow reasonable time for supplementaries. If he does not care then what can I do ?

खान अब्दुल गफार खां : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि कौन से M.L.A.s हैं जिन्होंने एक वक्त का खाना छोड़ दिया हुआ है ? (हंसी)

मन्त्री : औरों का तो पता नहीं लेकिन खान साहिब ने ज़रूर छोड़ दिया है । (हंसी)

श्री राम चन्द्र कामरेड : यहां लिखा गया है कि लोगों से अपील की जाए कि जिन लोगों ने stocks withhold किए हुए हैं उनको वे expose करें। मैं पूछना चाहता हूं कि इस में हकूमत को कितना तुआवन हासिल हुआ है, कितनी शिकायतें आई हैं और कितनी implement हुई हैं ?

मन्त्री : इस सारे data के लिए separate notice दें। वैसे general तौर पर मैं कह सकता हूं कि declarations भी हुए हैं और माल expose भी हुआ है। Positive बात के लिए notice दें।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं पूछ सकता हूं कि यह जो State Food Advisory Committee की recommendations थीं इस बारे में Government of India ने यू. पी. को इस zone से हटाने का कोई फैसला किया या राय दी ?

मन्त्री : यू. पी. तो पहिले ही इस Zone में नहीं है।

श्री राम चन्द्र कामरेड : यहां यह भी लिखा है कि जो ज़खीरान्दोज़ों के stocks expose करेंगे उनको इनामात दिए जाएंगे। तो क्या किसी को इनाम दिया गया है ?

मन्त्री : मेरे इल्म में नहीं। शायद district-level पर यह चीज़ होती हो और यह दरियाफत करना पड़ेगा।

श्री राम प्यारा : किसी को इनाम देने का मुतालबा पंजाब गवर्नमैंट से आता है या district officers से ?

खाद्य मन्त्री : डिस्ट्रिकट अफसरों को ही authorise कर दिया गया है।

RETURNS OF STOCKS OF FOODGRAINS IN THE STATE

***3606. Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the date when the orders requiring landlords and traders in the State to file returns of stocks of foodgrains held by them were issued ;

(b) the date by which landlords and traders in the State were required to file returns of stocks of foodgrains held by them in each district and the dates when such returns were actually filed ?

Shri Mohan Lal : (a) Two orders requiring producers stocking more than 50 maunds of wheat and consumers stocking more than 30 maunds of wheat to declare their stocks were promulgated on 15th November, 1958. These orders did not apply to traders who are licensed already.

(b) (i) Producers were required to file returns by 7th of each month and consumers within 15 days of the publication of the said order in the official Gazette.

(b) (ii) The dates vary from district to district and person to person.

QUANTITIES OF WHEAT AND RICE TAKEN OVER BY GOVERNMENT

***3607. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) the quantities of wheat and rice, separately, reported in each district of the State by the (i) traders and (ii) the landlords in pursuance of the orders of the Government issued in this behalf ;

(b) the quantities of wheat and rice taken over from the landlords and the traders, separately, and the quantities issued for sale to the public and the rates, if any, fixed for such sale ?

Shri Mohan Lal : A statement is laid on the Table of the House. (Two orders requiring producers stocking more than 50 maunds of wheat and consumers stocking more than 30 maunds of wheat, to declare their stocks were promulgated on 15th November, 1958. These orders did not apply to traders. The said orders also did not apply to rice).

Statement showing quantities of wheat reported by producers/consumers in various Districts

(Figures in Maunds)

Serial No.	District	*Quantities of wheat reported in each district*		*Quantities of wheat taken over*		Quantities issued for sale to the public	Rate at which sold to public
		By producers	By consumers	From producers	From Consumers		
1	Sangrur ..	300 0 0	..	..	..	..	Upto 8th February, 1959, stocks of wheat were issued in the form of atta at the rate of Rs 15.80 nP. per maund and from 9th February, 1959 at the rate of Rs 15.92 nP. per maund
2	Ferozepur	800 0 0	..	..	..	..	
3	Jullundur	85 25 0	..	..	..	..	
4	Patiala ..	1,213 30 0	..	1,830 0 0	..	1,101 10 0	
5	Gurdaspur	411 28 0	..	..	..	..	
6	Amritsar	4,829 0 0	..	..	..	..	
7	Ambala ..	..	..	640 0 0	..	625 0 0	
8	Bhatinda ..	368 0 0	..	1,440 0 0	..	350 0 0	
	Total ..	8,008 3 0	..	3,910 0 0	..	2,076 10 0	

श्री राम चन्द्र कामरेड: इस में मैं ने दरियाफ्त किया था:

The quantity of wheat and rice separately reported in each district of the State by the (i) traders and (ii) the landlords.

मुझे वह information तो नहीं मिली ।

मन्त्री : यह separate दिया गया है । Traders इस में शामिल नहीं क्योंकि वे इस जद में नहीं आते ।

ALLOCATION OF THE IMPORTED WHEAT DISTRICT-WISE

*3647. **Sardar Bhag Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) the allocations of imported stocks of wheat made by the Government district-wise ;

(b) whether rural areas in the State have also been included for purposes of the said allocation ; if not, the reasons thereof ;

(c) the total tonnage of wheat exported from the State borders since January, 1957 to date ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement containing the required information is laid on the Table of the House.

(b) Yes.

(c) Information is not readily available.

(a) District		Quantity allotted by Government of India to Punjab Government	Quantity allotted by Government of India to Mills	Total
Kangra	..	4,600	..	4,600
Gurdaspur	..	3,300	2,075	5,375
Amritsar	..	7,600	5,136	12,736
Jullundur and Kapurthala		5,400	2,636	8,036
Hoshiarpur	..	4,000	..	4,000
Ludhiana	..	3,400	4,690	8,090
Ferozepur	..	1,960	1,424	3,384
Ambala	..	7,300	3,335	10,635
Rohtak	..	1,800	1,284	3,084
Karnal	..	5,500		5,500
Gurgaon	..	4,200		3,200
Patiala	..	3,600	1,821	5,421
Bhatinda	..	760	1,286	2,046
Sangrur	..	2,120	..	2,120
Simla	..	1,100	225	1,325
Mohindergarh	..	1,800	..	1,800
Hissar	..	3,660	..	3,660
Total	..	62,100	23,912	86,012

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : Part 'b' ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਹਾਂ'। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ rural ਅਤੇ urban area ਵਿਚ population ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ allocation ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ?

मंत्री : District Officers को हिदायात थीं कि जरूरत के मुताबक कर लें ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : Rural Areas ਵਿਚ population ਦਾ ਕਿਉਂ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ?

Mr. Speaker : Please ask why this is so and don't express your own opinion about it.

मन्त्री : इस लिए क्योंकि जितना urban area होता है वहां पर cent per cent deficit होता है । और villages में क्योंकि अनाज grow होता है इस लिए urban area में allocation ज़्यादा हुई ।

पण्डित श्री राम शर्मा: क्या कोई ratio बताई जा सकती है ?

मन्त्री : Separate allocation rural areas और urban areas की नहीं की गई । District-wise की थी और डिप्टी कमिश्नरों को अख्तियार दिया था कि वे हालात की ज़रूरत के मुताबिक allocation कर लें ।

पण्डित श्री राम शर्मा: क्या यह बताया जा सकता है कि किस हद तक डिप्टी कमिश्नरों ने देहात के लिए allocation की ?

मन्त्री: Depots की तादाद पौने चार सौ के करीब है लेकिन actual distribution के आंकड़े नहीं ।

पण्डित श्री राम शर्मा : Urban area और rural area के आंकड़े क्या क्या हैं ?

मन्त्री : साढ़े ग्यारह सौ के करीब कुल डिपो खोले गए । चार सौ से कुछ कम देहात में और बाकी शहरों में ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जहां पर floods की बजह से फसलें नहीं हुईं, क्या उन जगहों का इस allocation में ख्याल रखा गया है ?

मन्त्री: मैं ने इस का जवाब दे दिया है कि लोकल अफसरान को हिदायत की गई थी कि वे rural और urban areas में ज़रूरत को सामने रखते हुए सप्लाई करें और उन में flooded areas का भी ख़्याल रखें ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या अफसरान concerned के खिलाफ कोई पूछताछ हुई है ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise out of this.

EDUCATING THE PRISONERS IN JAILS

***3632. Sardar Rajinder Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be peased to state —

(a) the total amount, if any, spent during the last six months on educating the prisoners in different Jails in the State ;

(b) the details of subjects that are taught ;

(c) whether any elementary education is imparted to the prisoners in social subjects ; if so, which ;

(d) the number of the prisoners that were released during the last six months under the provisions of the Good Conduct Prisoners Probational Release Act, 1926 ?

Shri Mohan Lal : (a) Rs 13,390.70 n.P.

(b) Hindi and Punjabi.

(c) Some lectures are given on First Aid, Village Uplift, Co-operative living and Working of Panchayats.

(d) 51.

SUPPLY OF FERTILIZERS BY WAY OF TACCAVI

***3251. Shri Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state with reference to the reply to part (d) of Starred Question No. 1291 included in the list of postponed Starred Questions for 24th March, 1958, the number of loanees so far traced and the action so far taken by Government to trace the rest ?

Giani Kartar Singh : No loanee has so far been traced. The cases have, therefore, been registered with the special Police Staff for necessary enquiry and investigation.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, यह पूछा गया है कि आया officers concerned के खिलाफ कोई action लिया गया है ?

Mr. Speaker : He says that loanees are not traceable and their cases have been registered by the Police.

श्री प्रबोध चन्द्र : Loanees traceable नहीं तो वे अफसर तो traceable हैं जिन्हों ने उन की सिफारिश की थी ?

Mr. Speaker : Registration of cases by the Police is a sufficient action.

पण्डित श्री राम शर्मा: जो traceable नहीं हैं क्या उन की सिफारिश करने वाले अफसरों के खिलाफ पड़ताल करके कार्रवाई की जा रही है ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ । ਨੋਟਿਸ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

श्री राम प्यारा : जो action में ने पूछा है क्या उस के लिए अलहदा महकमा खोला है या नारमल तौर पर department ही उस की जांच कर रहा है।

ਮੰਤਰੀ: ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ department ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि कैसे cases रजिस्टर कराये गए हैं ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਫਹਿਰਿਸਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਣਗੇ। ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

GOVERNMENT DAIRY FARM IN CHANDIGARH

***3645. Sardar Niranjan Singh Talib:** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state with reference to the reply to Starred Question No. 1737 included in the list of Starred Questions for 25th February, 1958, whether under the said Milk Supply Union Scheme a Government Dairy Farm is proposed to be started in Chandigarh; if so, when, if not, the manner in which the said Union will work ?

Giani Kartar Singh : No Government Dairy Farm (with animals) under the Milk Supply Union Scheme is being started. The Milk Supply Union, Chandigarh, will collect milk from rural areas within a radius of 20 miles from Chandigarh and supply milk to the residents of the town at reasonable rates. After the buildings are completed and the machinery purchased and installed the scheme is expected to start functioning in next financial year.

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਕੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ Union ਬਣੀ ਹੈ ਔਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ public ਨੂੰ shares ਵੇਚੇ ਨੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ।

AMRITSAR MARKET COMMITTEE

***3713. Comrade Muni Lal :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

(a) the date when the Market Committee, Amritsar, was constituted ;

(b) the date when its office bearers were elected ;

(c) the date when the Committee began functioning ;

(d) whether this Committee has been superseded; if so, when and the reasons therefor ;

(e) whether a new Committee in place of the superseded one has been nominated ; if so, the list of its Members ?

Giani Kartar Singh : (a) The Market Committee, Amritsar, was last constituted *vide* Punjab Government notification No. 5864-E-53/4206, dated the 24th July, 1953.

(b) 21st August, 1953.

(c) 31st July, 1953.

(d) (i) Yes.

(ii) The Committee was superseded on the 18th October, 1957, *vide* Punjab Government notification No. 6028-Agri (IX)-57/4573, dated the 18th October, 1957, as it was found incompetent to perform and had persistently defaulted in the performance of duties imposed on it by or under the Punjab Agricultural Produce Markets Act, 1939.

(e) (i) No.

(ii) Does not arise.

WATER LOGGED LAND IN PANIPAT AND KARNAL TEHSILS

***3513 Chaudhri Dharam Singh Rathi :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total area of waterlogged land in tehsils Panipat and Karnal with the names of the villages in which it is situated ;

(b) the steps, if any, so far taken by Government for reclaiming the said area together with the amount, if any, sanctioned for the purpose ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Reply is placed on the Table of the House.

Serial No.	Name of village		Sem in acres
	TEHSIL PANIPAT		
1	Mohrana	..	1
2	Urlana Khurd	..	121
3	Urlana Kalan	..	602
4	Seink	..	107
5	Pothri	..	31
6	Ta of Rajputan	..	5
	Total	..	867

Serial No.	Name of village		Sem in acres
	TEHSIL KARNAL		
1	Dhanaura Jagir	..	57
2	Sheikhpur Jagir	..	10
3	Hanouri	..	37
4	Patheral	..	103
5	Khera	..	5
6	Mota Majra	..	6
7	Phus Garh	..	40
8	Badheri	..	43
9	Santhri	..	43
10	Kherha	..	36
11	Zinpur Sadhan	..	24
12	Chhapar	..	48
13	Indri	..	55
14	Manda Khera	..	1
15	Barthal	..	6
16	Jat Pura	..	66
17	Ghogripur	..	1
18	Barota	..	9)
19	Gossina	..	342
20	Munak	..	158
21	Rerkalan	..	75
22	Balla	..	77
	Total	..	1,332

(b) Drains are being constructed to avoid aggravation of waterlogging and for reclamation of these areas. The amounts spent on Drainage Schemes in Karnal District are as below :—

		Rs
1956-57	..	6,42,370
1957-58	..	19,59,657
1958-59	..	5,25,000

BAN GANGA MINOR OF NARWANA BRANCH

*3665. **Chaudhri Chambel Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether he is aware of the fact that the Ban Ganga Minor of the Narwana Branch of the Bhakra Canal has not been functioning for the last 3 years; if so, the reasons therefor ;

(b) whether it is also a fact that no compensation for the land acquired for the said Minor has so far been paid to the landowners of Amin, Khin and Fatehpur; if so, the reasons therefor?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The Ban Ganga Minor is functioning.

(b) No. The compensation for the land acquired for this Minor has since been paid. The villages mentioned in the Question fall under the jurisdiction of Thanesar Distributary, and the compensation in this case will also be paid to the landowners shortly.

चौधरी चंबेल सिंह : क्या वज़ीर साहिब बता सकते हैं कि इस compensation की अदायगी कब तक हो जाएगी ?

मन्त्री : मैं ने कहा है कि मामला ज़ेरे ग़ौर है और हम जल्द से जल्द payment करने की कोशिश कर रहे हैं ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या Government की कोई policy है कि ज़मीन लेने से 6 महीने के अंदर अंदर compensation दे दिया जाएगा ?

मन्त्री: ठीक है; policy lay down की गई है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या खास वजह थी कि इस ज़मीन पर वह policy लागू नहीं हुई ?

मन्त्री : यह पुराने cases हैं, आयंदा इस policy पर सख्ती से अमल करवाने की कोशिश की जा रही है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं जान सकता हूं कि जो पुराने cases हैं या जिन लोगों ने आगे ही बहुत देर तक suffer किया हुआ है उन पर 6 महीने की term apply नहीं की जाएगी ?

मंत्री : एक policy lay down की है । पुराने cases चले आ रहे हैं । उन में अभी कार्यवाही करनी है ।

चौधरी चंबेल सिंह : वज़ीर साहिब ने फरमाया था कि यह Minor function करने लग जाएगा । यह कब तक function करने लग जाएगा ?

मन्त्री : मैं ने कहा है कि यह function करने लग गया है ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ cases ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ delay ਹੋਈ ਔਰ ਉਸ ਦਾ

ਮਾਲੀਆ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is not relevant.

पंडित श्री राम शर्मा : मन्त्री जी ने बतलाया है कि नई policy के मुताबिक 6 महीने के अन्दर अन्दर payments हो जानी चाहिए ; जो पहले की कई 6 महीनें की payments रुकी हुई हैं उन पर इसे क्यों न लागू कर दिया जाए ?

मन्त्री : पण्डित जी, मैं दूसरे hon. Member के सवाल के जवाब में अर्ज़ कर चुका हूं कि कई ऐसे cases हैं जिन में complications हैं । उन में तकमील होनी है । आयंदा जो ज़मीन acquire हो रही है उसके काग़ज़ात मुकम्मल कर के 6 महीने के अंदर अंदर payment होगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या सारे पुराने cases ऐसे हैं जिन का 6 महीने के अंदर अंदर फैसला नहीं किया जा सकता ?

मन्त्री : मैंने तो नहीं कहा कि सारे पुराने cases ऐसे हैं ।

सरदार भूपिंदर सिंह मान : क्या आपने पुराने cases के मुताल्लिक हिदायत की है कि उनकी तकमील जल्दी की जाए ?

मन्त्री : मैं ने सख्ती से हिदायत की है कि उन cases को जल्दी मुकम्मल किया जाए ।

TUBE-WELLS IN KURUKSHETRA SUB-DIVISION

***3666. Chaudhri Chambel Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total commanded area and the area actually irrigated by Tubewell Nos. 6, 8 and 9 of the Kurukshetra Sub-Division, separately ;

(b) whether it is a fact that the Pucca water courses of the said tube-wells are still incomplete ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) *Tube-well No.*	*Total commanded area*		*Area actually irrigated*
	Acres		Acres
6	750	1957-58	128
		1958-59	203
	Total	..	331

[Minister for Irrigation and Power]

Tube-well No.	*Total commanded area*		*Area actually irrigated*
	Acres		Acres
7	750	1957-58	40
		1958-59	118
	Total	..	158
8	750	1957-58	122
		1958-59	344
	Total	..	466

(b) No.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं वज़ीर साहिब से जान सकता हूं कि वह क्या वजह हुई जिस से total area बहुत कम irrigate किया जाता है ?

मन्त्री : क्योंकि वे tube-wells अभी हाल ही में energise हुए हैं। मुख्तलिफ tube-wells पर मुख्तलिफ बातें थीं। कहीं खालों की अदम मौजूदगी थी, कहीं बिजली नहीं पहुंची थी । इन बातों को पूरा करना है। Therefore, irrigation will take some time to develop.

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने कहा है कि पक्के channels complete हो गए हैं । वह additional causes क्या हैं जिन की वजह से tube-wells की capacity ज़ाया हो रही है ?

मन्त्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि irrigation takes some time to develop. और वह develop हो रही है । यह figures ज़ाहर करते हैं।

AMOUNT SURRENDERED BY IRRIGATION BRANCH DURING THE YEAR 1958-59

***3714. Shri Sher Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether any amount was surrendered by the Irrigation Department in 1958-59; if so, the details of such surrenders schemewise ;

(b) the reasons, if any, why the amounts referred to in part (a) above were surr endered ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes. List is placed on the Table of the House.

(b) (i) Due to change in programme of construction Schedule.

(ii) Work in respect of the schemes mentioned at (a) could not be taken in hand as certain essential formalities could not be completed.

Name of Scheme/Project		*Amount surrendered*
		Rs
Bhakra-Nangal Project	..	56,33,360
T. C. A. Schemes	..	2,36,900
Sirhind Feeder Project	..	27,60,110
Drainage and Flood Control	..	38,190
Gurgaon Canal Project	..	9,63,400
Rewari Lift Scheme	..	14,35,000
Dadri Scheme	..	7,96,140
Other Portion of Running Canals	..	4,55,740

श्री शेर सिंह : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि जो amounts surrender की हैं यह uptodate हैं क्या यही latest figures हैं ; यह किस तारीख तक के हैं ?

श्री अध्यक्ष : आप ने 1958-59 के मुताल्लिक पूछा है । (The hon. Member has sought information about the year 1958-59.)

Minister for Irrigation : Sir, I am sorry that information is not available at the moment. I was under the impression that extension of time had been applied for in respect of this question. I can reply the supplementaries tomorrow.

श्री अध्यक्ष : आप ने 1958-59 की details specify की हैं, क्या यह uptodate हैं ? (The hon. Minister has specified the details regarding the year 1958-59. Are these uptodate ?)

Minister : Obviously these pertain to 1958-59.

श्री शेर सिंह : क्या मैं वज़ीर महोदय से पूछ सकता हूं कि इस में Western Jamuna Canal की remodelling का जो रुपया मन्ज़ूर हुआ था वह surrender किया है ?

मन्त्री : इस वक्त मैं इस position में नहीं कि यह बता सकूं ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ "There were some formalities which could not be completed in time." ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ formality ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਰ ਕੇ in time complete ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ?

मन्त्री : इसके लिये तो separate notice चाहिये ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ formalities ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ amounts surrender ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : This does not arise.

श्री शेर सिंह : यह जो list दी गई है इस में ज्यादा तर हरियाणा से सम्बन्ध रखने वाली स्कीमें हैं जिन का कि 95% amount surrender कर दिया गया है । इस का क्या कारण है ?

Minister : I am so sorry this information is not available with me at the moment, Moreover I was under this impression that extension had been applied for in respect of this question.

PROVIDING IRRIGATION FACILITIES TO THE AREAS OF SALHAWAS IN DISTRICT ROHTAK

***3715. Shri Sher Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for canalizing Drain No. 8 and providing irrigation facilities to the areas of Salhawas in Jhajjar Tehsil of district Rohtak ;

(b) whether any proposal to divert the drain referred to in part (a) towards Jamuna is also at present under the consideration of Government ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) Yes. Investigations are being done.

EXPENDITURE INCURRED ON WESTERN JAMUNA CANAL

***3716. Shri Sher Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total amount spent by Government on the Western Jamuna Canal after 1947 up to date and the additional annual income from water-rates as a result of this expenditure ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) Total expenditure on the Western Jamuna Canal during 1949-50 to 1957-58 under Head CC 68 Capital, Remodelling WJ Canal, Grow-More-Food and 17—Working Expenses.	Rs 7,15,30,206
(b) Additional annual income from water rates as a result of the expenditure in (a) above.	The information is being collected and will be supplied to the hon. Member when complete

श्री शेर सिंह : मैं ने actual expenditure पूछा है। अब तक खर्च कितना हो चुका है ? आप ने यह जो 7,15,00,000 की रकम बताई है इसके बारे में मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह actual expenditure है या कि इतनी रकम provide की गई थी जो कि खर्च होनी थी ?

Minister : This is the total expenditure.

पंडित श्री राम शर्मा : यह 7 करोड़ 15 लाख की रकम जो है यह खर्च हो चुकी है या कि provide की गई है ?

मन्त्री : मैं दरियाफ्त कर के बताऊंगा ।

श्री राम प्यारा : क्या मैं पूछ सकता हूं कि जितना रूपया provided था वह सब खर्च हो गया है या कि कुछ बाकी रहता है ?

श्री अध्यक्ष: आपने वही supplementary दोबारा पूछ लिया है । जब आप supplementary सोचते हैं तो इधर भी ध्यान रखा करें। (The hon. Member has asked the same supplementary question again. He should be a little careful while putting supplementaries.)

LABOURERS ON BHAKRA DAM

*3724. **Pandit Ram Kishan Bharolian** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the probable date by which the Bhakra Dam is scheduled to be completed ;

(b) whether Government have chalked out any plans for the absorption of those labourers who will no longer be required on the completion of the Bhakra Dam; if so, the details thereof ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The work of Bhakra Dam is scheduled to be completed by 1960-61 for all practical purposes. Some minor works, not affecting the main storage, which would be more or less finishing touches, may have to be continued up to the end of 1961.

(b) The question of absorption of labourers becoming surplus on the completion of Bhakra Dam is under consideration of the State Government and no decision has yet been arrived at in the matter.

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Bhakra Dam ਦੇ complete ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਹੜੇ workers ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ State Government ਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ?

मंत्री : जिमेदारी का सवाल नहीं है । हम सोच रहे हैं कि उन को काम पर लगाया जाए ।

DEMANDS OF PUNJAB P.W.D. (ELECTRICITY BRANCH) TECHNICAL SERVICE UNION

***3228. Sardar Atma Singh :** Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state whether Government received a copy of the resolution passed by the 11th Punjab P. W. D. (Electricity Branch) Technical Services Union in their conference held at Ludhiana on 27th October, 1957 containing their demands; if so, the contents thereof together with the action, if any, taken or proposed to be taken thereon?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes, a copy of the resolution referred to was received by Government. It contained numerous demands relating to service conditions of the employees belonging to the Technical Services Union. Some of the demands were dealt within time to receive orders at the hands of Government, but the whole case is now in the hands of the State Electricity Board, under whose control all the employees concerned have been transferred. The Board is an autonomous statutory body set up under the Electricity (Supply) Act, 1948, and is fully competent to deal with all such matters of an internal character. Under the circumstances, Government are not in a position now to take any further action on the demands referred to.

Two of the demands were such that they fall within Government's sphere of action even after the setting up of the Board. One related to the safeguarding of the interests of the employees belonging to the Union on their transfer to the State Electricity Board. Action on this point has already been taken along with the case of all other employees of the Electricity Branch. It has been ensured that pays and other conditions of service of these employees should remain unaffected with this transfer except to the extent necessary under the changed circumstances. The other demand falling within Government sphere was for representation of the Union on the Consultative Council of the State Electricity Board. This is still under the consideration of Government.

HIGH, MIDDLE AND PRIMARY SCHOOLS IN PUNJABI AND HINDI REGIONS OF THE STATE

***3413. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of—

(1) Government Degree and Intermediate Colleges, High, Middle and Primary Schools in the Punjabi and the Hindi Regions of the State ; separately, districtwise ;

(2) Government Normal Basic Training Schools, Training Colleges, Commerce Colleges and those where arrangement for teaching M.A. and M. Sc. Classes exist in the Hindi and Punjabi Regions of the State at present ?

Shri Amar Nath Vidya lankar : (i) and (ii) A statement giving the requisite information is laid on the Table.

District	Government Degree Colleges	Government Intermediate Colleges	Government High Schools	Government Middle Schools	Government Primary Schools	Government Basic Training Schools/ Classes	Government Training Colleges	M.A./M.Sc. Classes in Government Colleges	Government Commerce Colleges
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
HINDI REGION									
1. Kangra ..	1	..	48	75	707	3	1	..	..
2. Ambala—Excluding Rupar and Chandigarh Assembly Constituencies including Simla ..	..	..	23	62	575	1	1	..	..
3. Karnal ..	..	..	25	87	764	2	..	..	..
4. Rohtak ..	1	..	43	72	678	2	..	1	..
5. Gurgaon ..	..	..	44	64	841	1	..	..	..
6. Hissar ..	1	..	51	80	846	2	..	..	..
7. Mohindergarh ..	1	..	23	53	378	..	..	..	..
8. Kandaghat and Nalagarh Tehsils of Patiala ..	..	..	11	14	192	..	..	..	..
9. Jind and Narwana Tehsils of Sangrur ..	..	..	11	25	233	1	..	..	..
Total ..	4	..	279	532	5,214	12	2	1	..
GRAND TOTAL ..	22	1	567	1,041	11,798	28	5	5	1

GOVERNMENT-MANAGED INSTITUTIONS

District	Government Degree Colleges	Government Intermediate Colleges	Government High Schools	Government Middle Schools	Government Primary Schools	Government Basic Training Schools/ Classes	Government Training Colleges	M.A./M.Sc. Classes in Government Colleges	Government Commerce Colleges
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
PUNJABI REGION									
1. Gurdaspur ..	1	..	21	50	646	1	..	..	..
2. Bhatinda ..	2	..	30	39	515	2	..	..	..
3. Jullundur ..	..	..	18	40	834	1	1	..	..
4. Amritsar ..	1	..	27	63	799	1	..	..	..
5. Hoshiarpur ..	2	..	20	38	757	2	..	1	..
6. Ferozepur ..	1	..	49	101	1,005	4	..	..	..
7. Ludhiana ..	2	..	34	63	673	2	..	1	..
8. Kapurthala ..	1	..	17	18	204	..	..	..	..
9. Rupar and Chandigarh Assembly Constituencies in Ambala District ..	3	..	8	11	144	1	1	..	..
10. Patiala excluding Kandaghat and Nalagarh Tehsils ..	3	..	34	47	563	2	1	2	1
11. Sangrur excluding Jind and Narwana Tehsils ..	2	1	30	39	444	..	..	..	..
Total ..	18	1	288	509	6,584	16	3	4	1

श्री लाल चन्द: वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि हिन्दी रिजन में सिर्फ चार कालज हैं और पंजाबी रिजन में 18 कालज हैं । इस discrimination का क्या कारण है?

Mr. Speaker: The Question Hour is over now. The supplementaries on this question will continue tomororw.

3—00 p. m.

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : As for the *Adjournment Motion given notice of by Sardar Achhar Singh Chhina and others, I may point out that yesterday I permitted the hon. Member, Sardar Achhar Singh Chhina to call attention under rule 73 of the Rules of Procedure to the matter set out in the Adjournment Motion. The Chief Minister has informed me that he will make a statement on the subject today. So, the matter is already before the House and there is no question of admitting the adjournment motion. I am sorry I canot admit it..

श्री बलराम दास टण्डन: इस Adjournment Motion के बारे में जो आवश्यक बात है वह तो आप सुनते नहीं हैं । हमारे constitutional right को वहां पर खत्म किया गया । (*Interruptions*) Constitution यह provide करती है कि हम देश में किसी जगह पर भी जा सकते हैं । लेकिन उन लोगों को वहां पर नहीं जाने दिया गया..... (*Interruptions*)

Mr. Speaker: Order please.

(*Continued interruptions*)

(*Pandit Ram Kishan Bharolian rose to speak but there was continued and loud noise in the House.*)

Chief Minister : Mr. Speaker, Sir, the question raised in the adjournment motion as well as......

---

*Sarvshri Achhar Singh Chhina,
Jagat Narain,
BaruRam,
Muni Lal,
Balram Das Tandon,
Hukam Singh,
Bhala Ram,
} M. L. As to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House

to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, police blockade of village Sherpur Kalan, district Ludhiana, from last five days and refusal of the district authorities to allow entrance to nine members of the Vidhan Sabha who went there to get up to-date information of the situation.

श्री लाल चन्द : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहब अपनी statement में यह बताएंग कि वहां पर वह किसी आदमी का जाना allow क्यों नहीं करते ? (*Interruptions*)

Mr. Speaker : I have already disallowed the adjournment motion. There should be no discussion on it.

श्री बलराम दास टंडन : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहब अपनी इस statement में उस बात का भी ज़िक्र करेंगे कि क्यों नहीं इन्होंने हमारे कुछ साथियों को वहां जाने दिया ? (*Continued interruptions*)

श्री अध्यक्ष: Order please. कल भी शेरपुर वाले केस के मुताल्लिक House में ज़िक्र किया गया और यह पूछा गया कि आया चीफ़ मनिस्टर साहब कोई statement देंगे । जब वह statement देने जा रहे हैं तो उसी के सिलसिले में दोबारा adjournment motion लाने और interrupt करने का क्या मतलब है ? आप कैसे यह anticipate कर सकते हैं कि यह चीज़ कहेंगे या वह चीज़ कहेंगे । The hon. Member should wait for that statement. (Order please. Yesterday also a reference to the Sherpur happening was made in the House and it was enquired whether the Chief Minister would make a statement about it. There is no occasion to interrupt or bring in an adjournment motion again on the same subject now when the Chief Minister is going to make a statement in the House. How can the hon. Members anticipate that the Chief Minister would say this or that thing. The hon. Member should wait for that statement)

श्री लाल चन्द : जनाब, अउसके बाद एक नई बात भी हुई है । कल इसी House के Members को वहां जाने नहीं दिया गया । वहां पर कुछ मेम्बर पहुंचे लेकिन उन को गांव में जाने से रोका गया (*Interruptions*) (*voices....*)

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਗੱਲ ਹੀ ਪੁੱਛਣੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਦੇਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । (*Interruptions*) (*Voices : Order, Order.*)

(*Many hon. Members from the Opposition Benches rose in their seats and started speaking simultaneously*)

श्री अध्यक्ष: आप सब का बार बार इकठे उठ कर खड़े होना और एक साथ बोलना ठीक नहीं । (It is not proper for the hon. Members to rise together in their seats repeatedly and start speaking simultaneously.) (*Interruptions*) (*noise*)

श्री बलराम दास टण्डन: जनाब आप बताएं कि अगर एक unconstitutional बात हो रही हो, हमारे rights को खत्म किया जा रहा हो तो हम उसके लिए सिवाए आप के और किस के पास जाएं ? यह हमारा constitutional right

है और आप भी हमें protection नहीं दे रहे । अगर ऐसी बातें हो रही हों और इस तरीका से हमारे ऊपर वहां escort लाद दी हो तो हम कैसे function कर सकते हैं ? क्या अजीब बात है (*Interruptions and voices of order, order.*)

Mr. Speaker: Order, please इस तरह interrupt न करें (Order please. They should not interrupt like that.) If there is any breach of a constitutional right then there are regular remedies available to which resort can be made.

श्री बलराम दास टण्डन : अगर ऐसी ही बात है तो हम as a protest यहां नहीं बैठेंगे (*Interruptions*)

(*At this stage Sh. Balram Dass Tandon rose in his seat to walk out. There was a complete pandemonium. Some of the hon. Members persuaded others not to stage a walk out and ultimately they sat in their seats. At this there was thumping of the tables by the Treasury Benches and there were some voices of* "शाबाश" *also from the Treasury Benches.*)

श्री लाल चन्द : अगर आप का तालियां बजाने और इस तरह कहने का मतलब यह है कि हमने walk out इसलिए नहीं किया क्योंकि हम दब गए हैं तो हम definitely walk out करते हैं (*Interruptions*)

श्री बलराम दास टण्डन : अगर गवर्नमेंट हमारी इस तरह से insult करवाने पर तुली हुई है और तालियां कसती हैं तो हम walk out करते हैं । (*Noise*)
(*At this stage some members of the Opposition and Members of the Jan Sangh and Communist groups staged a walk out.*)

STATEMENT BY THE CHIEF MINISTER REGARDING AGITATION AGAINST THE LEVY OF BETTERMENT CHARGES

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, before making the statement, I can only say that what the Jan Sangh Members could not do yesterday, they are doing it today. They are trying to make a little improvement on what they did yesterday.

Now I will make the statement. The Communist Party and the Kisan Sabha of the State have been agitating Kisan Workers throughout the State particularly in the districts of Jullundur, Ludhiana, Ferozepure, Ambala, Hissar, Patiala, Sangrur and Bhatinda against the levy of Betterment Charges from the middle of the year 1958 in order to gain their political ends. The working Committee of the Provincial Kisan Sabha at its meeting held in Jullundur on 16th August, 1958 reviewed the position and it was disclosed at that meeting that the Communist and Kisan Workers in the Jullundur, Ambala, Ludhiana and Ferozepore districts had enlisted about 2,500, 4,000, 500 and 600 volunteers respectively to feed the agitation as may be decided upon by the Sabha in due course.

[Chief Minister]

The Provincial Kisan Sabha directed all District units to launch a vigorous campaign against the realization of betterment charges and to form anti-betterment charges committees in villages to give impetus to this campaign.

Sir, the agitation was further intensified as soon as the Ordinance for the realization of betterment levy charges was promulgated in the first week of January, 1959.

A regular agitation in the shape of flouting Government authorities, disturbing court proceedings and exhibiting rowdiness and violence—and thus prejudicing the public order generally—was launched by them on the 2nd February, 1959. Since then, Government authorities have been resisted and violence practised against the Government officials during the discharge of their lawful duties on numerous occasions, some of which are enumerated in the list which will be placed on the Table of the House.

This list shows that on 26th February, 1959 an unruly crowd, which had reached near Kotwali Sangrur, segregated three Police Constables and we had to rescue them, Sir, by the use of tear gas and by resort to mild lathi-charge.

Similarly, on the 26th February, 1959 a Jatha of 70 or 80 persons grappled with the police men on duty at Tehsil Barnala and in the melee four persons, who were a part of the agitators and who were drunk and violent, were arrested.

On the 27th February, 1959, when four agitators arrested at Thanesar were being taken to the Police Station, 14 persons, who were their sympathizers and supporters, tried to rescue them. This resulted in a scuffle with the Police and both the sides received minor injuries.

On the 2nd March, 1959 when the civil authorities assisted by Nakodar Police went to village Dhaliwal, police station Nakodar, in connection with attachment against betterment levy, the villagers including womenfolk obstructed and later brick-batted the Police Party which resulted in injuries to Police officials and the Police had to resort to firing in self-defence.

Sir, I do not want to say anything in regard to the incident that occurred on 5th March, 1959 at Atiana, police station Raikot because it is under investigation by the Additional District Magistrate.

On 5th March, 1959, 60/70 agitators who were staging a demonstration at Barnala became violent and assaulted an Inspector and the Constables on duty to force their entry into the tehsil premises.

On 7th March, 1959, at village Kohala, police station Sadar, Jullundur, the villagers resisted the execution of attachment orders. As a result, the Police had to use tear gas twice on the defiant crowds. After this, they were dispersed and attachments were made.

Similarly, on 27th February, 1959 a batch of agitators was inciting the villagers of Nurpur (Nakodar, District Jullundur) against the payment of betterment levy and harassing these villagers who were not willing to join the movement. One villager abused the Sub-Inspector and threatened the Police Party with direct consequences and also made a show of force. Sir, we had to take suitable action as there was an imminent danger of breach of peace.

On 21st February, 1959, when the Police went to village Bathal (Dhanasula, District Sangrur) to attach the property of Shri Hardit Singh, a large number of the villagers armed with lethal weapons threatened the Sub-Inspector with serious consequences. The Sub-Inspector had to stop that attachment because of the fear that it might not result in loss and injury to the Police. Re-inforcement had to be sent to meet the situation. I may say, Sir, that Shri Hardit Singh is still an absconder and he is hiding himself somewhere.

On 8th March, 1959, Police-cum-Revenue Officials headed by a Tehsildar, visited village Sherpur Kalan for the execution of 11 warrants for recovery of fines. The villagers non-co-operated and refused to point out houses. After the execution of one warrant, a jatha of 500/600 persons armed with lethal weapons opposed further execution. The women folk collected the brick-bats on house-tops and challenged for the show down. The Magistrate and D. S. P. also reached the spot and a case under section 307/148/149, I.P.C. was registered against the defaulters. Twenty agitators were arrested after which five attachment orders were successfully executed. Two persons were arrested for smuggling unlicensed arms into the village. Further execution of warrants was resisted by armed and determined mob. The Communists were reported to be instigating persons of neighbouring villages to reach the spot for clash with the authorities. The residents of village Sherpur were reported to have built up morchas on house-tops and in streets.

Sir, I have been informed that the village has been entered into by the Police and 60 persons have been arrested and all the warrants have been executed. (Voices : Hear, hear).

Shri Sher Singh : Can people now go into that village ?

Chief Minister : You can go there.

Shri Sher Singh : Why were the people not allowed to go there previously ?

Chief Minister : We could not allow the agitators to go there and instigate the villagers to offer resistance. We did not want the situation to be aggravated by the agitators. No shot was fired by the Police. Tear gas was not used. The Police successfully entered into that village and executed the warrants. The situation was handled tactfully.

On 9th March, 1959, one Police Constable was held up by the villagers of Bundala (District Jullundur) and Police reinforcement had to be hurried to the place. Thirteen people were arrested.

[Chief Minister]

On 9th March, 1959, the inhabitants of the village Bundala and Rurka Kalan attacked the Police contingent with brick-bats and lathis.

These are some of the details of the incidents mentioned in the list.

The number of persons who have been arrested throughout the State for agitating against the betterment levy as on 9th March, 1959 was 6,118.

It is evident from the fact that majority of the persons who offered arrests are not even affected by the betterment levy, that the sole purpose of this agitation is merely for a political advantage. As an instance, in Jullundur out of the total of 2,366 persons arrested so far, only 140 are affected by the betterment levy and the total amount due on account of the levy from these 140 persons is only Rs 1,870.36 nP.

It is worthwhile to mention here that according to the secret meetings of the party members, the party has decided to defy lawful authority and resist execution of attachment warrants for the realization of fines etc., at all costs. Important workers of Indian Kisan Sabha like Sarvshri A. K. Gopalan, Ghosh, Tangamani, Sarju Panday, etc., have been having a whirlwind tour of the State encouraging the Provincial Kisan Sabha and Communist workers to resist agencies of law and order to create disturbances in the State with the long-range policy of having Communist regime after the next Elections by winning the votes of the entire rural areas who are generally Kisans.

Sir, as I have already stated, the Atiana incident is already under enquiry by the Additional District Magistrate and I would not like to say anything at this stage lest it should prejudice the magisterial enquiry.

I have already explained in some detail the position in regard to the incident at Sherpur Kalan. However, I will elaborate it here. It was on 8th March, 1959 that a Tehsildar accompanied by a police party went to this village for the execution of warrants for the recovery of fines. The villagers refused to co-operate *en bloc* in the process of the execution of the attachment warrants. As one warrant was executed, a Jatha of 500/600 persons armed with lethal weapons opposed further execution. The womenfolk collected brick-bats on house-tops and challenged for a show down. Literally all the house-tops were converted into morchas and according to reports received, the defiant mob had also managed to collect some unlicensed arms for their use to resist the execution of the attachment warrants by the authorities. It has also been reported that four or five shots were fired from the village to show full determination to oppose the execution of warrants of attachment by use of violence. The Communists had also been reported to be instigating persons of neighbouring villages to join the village of Sherpur for clash with the authorities and the situation became tense and serious on 9th March, 1959. No amount of persuasion on the part of the district authorities, which went on for three days, could desist them from opposing the lawful authority. According to information received just now, resistance in the village has been broken, execution of attachment warrants has been effected and persons responsible for breaking the law, 60 in number, were arrested.

It may also be pointed out that in the interest of public order such deliberate and violent defiance of lawful authority has to be dealt with firmly and there is no scope for giving any quarter or concession to the unruly defiant and violent element. (Voices : Hear, hear) Such a situation wherever it arises will be faced and dealt with with firmness.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं आप की इजाज़त से चीफ़ मिनिस्टर साहिब से पूछ सकता हूं कि यह तमाम बातें जो इन्होंने बताई हैं यह उन जगहों के लिये थीं जिन के बारे में उन्होंने अपना verdict दिया है या जहां दो तीन औरतें मारी गई हैं। क्या उस जगह के बारे इन्हों ने बयान इसी वजह से नहीं दिया क्योंकि वह *sub judice* case है ; क्योंकि वहां magistrate को भेज कर enquiry करानी है ?

Mr. Speaker : This is a *sub judice* case. If a statement is made, it will prejudice the enquiry.

ANNOUNCEMENT BY THE SECRETARY

Mr. Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Appropriation (No. 1) Bill, 1959, passed by the Punjab Vidhan Sabha, on the 3rd March, 1959 and transmitted to the Punjab Legislative Council the same day has been agreed to by the said Council without any recommendation on the 9th March, 1959.

I have also to inform the House that the Cattle Trespass (Punjab Amendmet) Bill, 1959 passed by the Punjab Legislative Council, on the 9th March, 1959 has been received. A copy of the said Bill is laid on the Table of the House.

DEMAND FOR GRANT

42—CO-OPERATION

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move :—

> **That a sum not exceeding Rs 63,95,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 42—Co-operation.**

Mr. Speaker : Motion moved :—

> **That a sum not exceeding Rs 63,95,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 42—Co-operation.**

[Mr. Speaker]

The following cut motions given notice of by various hon. Members in respect of this demand will be deemed to have been moved —

1. **Comrade Hukam Singh :**
2. **Shri Bhala Ram :**
3. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
4. **Shri Phul Singh Kataria :**
5. **Shri Ram Kishan Bharolian :**
6, **Comrade Jangir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

7. **Shri Mangal Sein :**

That the demand be reduced by Rs 100.

8. **Raja Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 2.

9. **Rao Gajraj Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

10. **Sardar Harbans Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

11 **Shri Ram Piara :**

That the demand be reduced by Rs 100.

12. **Shri Ram Parkash :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

13. **Shri Parma Nand :**

That the demand be reduced by Rs 100.

चौधरी बारू राम (राजौद): स्पीकर साहिब, आज जो co-operation के बारे में डिमांड हाउस के सामने रखी गई है मैं इस के बारे में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं। जहां तक कोअपरेटिव सिस्टम का ताल्लुक है मैं इस के principle की मुखालफित नहीं करता ।

ज्ञानी करतार सिंह : वह भी कर लो ।

चौधरी बारू राम : ठीक है ज्ञानी जी आप की ठोस majority है न । मगर वह भी देख लेंगे । आज सुबह ही देखी थी ।

स्वास्थ्य मन्त्री : क्या देखा था ?

चौधरी बारू राम : जो आप पर बीती थी, मास्टर जी, वह देखी थी ।

श्री अध्यक्ष : आर्डर प्लीज़: जो काम हम कर रहे हैं उस बारे में बोलें । वह digress न करें क्योंकि एसे retorts तो हो ही जाते हैं। (Order please.

not unusual.)

चौधरी बारू राम : स्पीकर साहिब, मेरे सामने कोग्रपरेटिव सिस्टमके बारे सरकार की एक रिपोर्ट है । उस में से दो चार sentences पढ़ने और सोचने के काबिल हैं ।

> "Co-operation is a very high ideal indeed particularly for a country like India but it is still to be seen what percentage of the population of a country can understand the fundamental principles of co-operation and also what percentage of the persons who have undertaken to popularise the movement have the capacity and the sincerity of purpose to make co-operative system a success".

तो जो जो खदशात यहां पर ज़ाहिर किए गए हैं वह वहीं हैं जो कि इस सिस्टम के खिलाफ़ एक दीवार बनकर खड़े हो जाते हैं और यह सारे एक ही sentence में बयान किए गए हैं । मैं अर्ज़ करूंगा कि यह जो जमहूरियत के किस्म की हकूमत आज हमारे मुल्क में है तो इस हकूमत के दौरान में......

(At this stage some Members were found talking among themselves.)

Mr. Speaker : Order please. It is not a Club Room. If the hon. Members want to talk to one another, they should go to the Lobbies.

चौधरी बारू राम : तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि जब से हमारे मुल्क के अन्दर independence आई है और प्रजातन्त्र का राज्य आया है तो उस को कामयाब बनाने के लिए हमें यहां पर co-operative movement को चालू करना निहायत ज़रूरी है और जो कुछ कोग्रपरेशन के बारे में हमारी सरकार ने किया है मैं इस को इगनोर भी नहीं करना चाहता । कुछ हद तक काम हुआ है मगर जिस हद तक होना चाहिए था उस हद तक नहीं हो पाया है । बजट में उन स्कीमों के लिए जिन को सरकार चालू करना चाहती है जो कलील सी रक्म रखी है वह बहुत थोड़ी है और अगर हम इस देश में इस चीज़ को कामयाब बनाना चाहते हैं तो हमें इसके लिये इस से बहुत ज्यादा रुपया रखना होगा और खर्च करना होगा। हमारे प्राइम मिनिस्टर साबिह ने कोग्रपरेशन पर बहुत कुछ ज़ोर दिया है मगर यहां पर जो काम हुआ है वह बहुत ही half hearted तरीके से किया गया है । जब तक किसी चीज़ की अच्छी तरह से नहीं चलाया जाता तब तक हम उस में कामयाब नहीं हो सकते । इसी तरह से इस को भी हमें पूरे जोश के साथ चलाने की ज़रूरत है और बहुत बड़ी तादाद में कोग्रापरेटिव सोसाइटीज़ चलान की ज़रूरत है और अब जब कि सरकार की यह नीयत है कि स्टेट ट्रेडिंग अनाज की की जाए तो अगर यह काम भी कोग्रापरेटिव सिस्टम पर ही चलाया जाए तो और भी अच्छी बात होगी । लेकिन इस के लिए जैसा कि मैं ने शुरू में ही कहा था कि हमें एक खास माहौल पैदा करने की ज़रूरत है, पब्लिक ओपीनियन को एनलाइटन करने की ज़रूरत है । इस वक्त हमारे मुल्क में लोगों की एक बहुत बड़ी तादाद illiterates की है और यही वजह है कि जो भी स्कीम हम इस किस्म

[चौधरी बारू राम]

की हाथ में लेते हैं उस में हमें कामयाबी नहीं होती या उतनी नहीं होती जितनी कि होने चाहिये। इस लिए इस बात की ज़रूरत है कि ऐसी चीज़ों का जो बेसिज़ है हम उस को पक्का करने के लिए बड़े पैमाने पर काम करें। सब से पहले तो पबलिक ओपीनियन को ऐनलाइटन किया जाए। और मैं समझता हूं कि जब तक हम ऐसा नहीं करते हमें इस में कोई कामयाबी नहीं मिल सकती। इस कोआपरेशन सिस्टम के तहत हरेक किस्म की कोआपरेटिव सोसाइटीज़ आ जाती हैं। मगर एक चीज़ जिस के बारें मे मुझे बहुत भारी खदशा है और जिस को देश के बड़े बड़े नेताओं ने भी ज़ाहिर किया है वह यह है कोआपरेटिव फार्मिंग सोसाइटीज़। मैं समझता हूं कि हमारे इस एग्रीकल्चरल मुल्क में कामयाबी हासिल करने के लिए एक लम्बा अर्सा दरकार है। जब तक हम लोगों को इस के लिए तैयार नहीं करते, जब तक इस मुल्क में लोगों की एक बहुत बड़ी तादाद illiterates की है उस वक्त तक co-operative farming को इस मुल्क में लागू करना एक बहुत बड़ी गलती होगी। यह मेरी ही राय नहीं बल्कि कांग्रेस के एक बहुत बड़े नेता श्री के. ऐम. मुन्शी ने और इन के Parliamentary Secretary श्री रंगा ने और कोआपरेटिव सिस्टम के बहुत बड़े हामी श्री जयप्रकाश नारायण ने भी अपने विचार दिए हैं कि अभी यहां पर कोअपरेटिव सिस्टम पर फार्मिग के लिए उचित माहौल पैदा नहीं हुआ है। इस लिए पहले इस सिस्टम के हक में हमें एक माहौल पैदा करना पड़ेगा। मुझे एक दो कान्फ्रंसिज़ जो देहाती जनता पार्टी के नाम से हुई हैं में जाने का इत्तफाक हुआ है और वहां पर जो बड़ें बड़े लैंडलार्डज़ थे उन से बात करने का इत्तफाक हुआ है (विघ्न): अजी आप उतावले क्यों पढ़ते हैं, सुनिए तो सही। मैं पहले ही कह चुका हूं कि I don't oppose it on principle. तो मैं ने उन से इस बात को discuss किया और एक दो बातों में उन को convince कराया। उस discussion से मैं इस नतीजे पर पहुंचा कि अगर इस कोआपरेटिव फार्मिंग से किसी को नुकसान होता है तो वह है दरम्याना तब्का यानी न तो बड़े बड़े लैंडलार्डज़ को इससे कोई नुकसान है और न ही छोटे किसान को है। यह मैं इस लिए कह रहा हूं कि हमें सिर्फ नुक्ताचीनी के नुक्ता नज़र से तो बातें नहीं करनी बल्कि मुल्क के मफाद को सामने रखना है और उस के मुताबिक बातें करनी हैं। मैं ने उनसे एक सवाल किया कि आप मुझे बताएं कि जिन के पास uneconomic holdings हो गई हैं वह उन के लिए कोई फायदामंद चीज़ है। मगर उन के पास इसका कोई तसल्लीबख्श जवाब न था। मैं इस बात पर ज़ोर देना चाहता हूं कि हमें इस बात में कोई कदम उठाने से पहले बहुत सोच विचार की ज़रूरत है, सावधानी की ज़रूरत है। इस सिलसिले में co-operative farming societies की जो रिपोर्ट हमारी सरकार की तरफ से आई है इसमें co-operative farming की तरक्की या इसके घाटे के मुताल्लिक सरकार ने कुछ आंकड़े दिये हैं। अगर आप इस report पर ज़रा seriously ग़ौर करें तो पता लगेगा कि co-operative farming किस हद तक कामयाब है। जो भी co-operative farming societies हैं, ऐसे

लोगों की हैं जिन्होंने कि यह अपनी मर्ज़ी से बनाई थीं। वह या तो बड़े बड़े landlords की थीं या यह refugees ने मिलकर बनाई थीं। इस report में जो आंकड़े हैं उन से यह ज़ाहिर होता है कि co-operative farming आज तक बुरी तरह से fail ही रही हैं। इस लिये जो साबका तजरुबा है अगर उसके ऊपर चलेंगे तो हमें बहुत सी कठिनाइयां आयेंगी। मैं आपके सामने 1949 से लेकर 1954 तक के आंकड़े पेश करता हूं जिस से पूरी तसवीर नज़र आ जायेगी। इस में दर्ज है कि 1949 से ले कर 1955 तक हर साल number of co-operative farming societies में कैसे इज़ाफा हुआ :

1949 से लेकर 1950 तक total number of societies .. 2

1950 से लेकर 1951 तक total number of societies .. 17

1951 से लेकर 1952 तक total number of societies .. 40

1952 से लेकर 1953 तक total number of societies .. 116

1953 से लेकर 1954 तक total number of societies .. 211

1954 से लेकर 1955 तक total number of societies .. 279

इस से ज़ाहिर है कि co-operative farming societies कितनी तेज़ी के साथ बढ़ती रहीं। इसके बाद मैं यह बताना चाहता हूं कि हर साल ऐसीं कितनी नई societies बनती रहीं जिन को न कोई फायदा हुआ और न नुकसान हुआ :

1949 से लेकर 1950 तक number of co-operative societies nil

1950 से लेकर 1951 तक number of co-operative societies 2

1951 से लेकर 1952 तक number of co-operative societies 13

1952 से लेकर 1953 तक number of co-operative societies 42

1954 से लेकर 1955 तक number of co-operative societies 99

अब ऐसी societies का नम्बर देखिए जिन को loss रहा :

1950 से लेकर 1951 तक 17 में से 14 को नुकसान हुआ।

1951 से लेकर 1952 तक 40 में से 25 को नुकसान हुआ।

1952 से लेकर 1953 तक 112 में से 66 को नुकसान हुआ।

1953 से लेकर 1954 तक 216 में से 145 को नुकसान हुआ।

1954 से लेकर 1955 तक 189 में से 169 को नुकसान हुआ।

इन आंकड़ों से साफ ज़ाहिर है कि इन co-operative societies में हर साल नाकामयाबी ही रही है। इन के नाकामयाब होने के खास कारण हैं। स्पीकर साहिब, सब से बड़ा कारण तो यह है कि यह societies एक खास माहौल में form हुई होती हैं। जैसा कि मैं ने अर्ज़ किया कि हमारा यह फर्ज़ है कि हम इस किस्म का माहौल पैदा

[चौधरी बारू राम]

करें जिस से हम जमहूरियत के असूलों पर चल कर लोगों की तरक्की कर सकें। दूसरा तरीका है डंडे का राज। मैं देखता हूं कि हमारे मुल्क में डंडे का राज का अपनाया जाना तो मुमकिन दिखाई नहीं पड़ता। क्योंकि हमारा मुलक एक democratic मुलक है। इस लिए डंडा तो यहां पर कामयाब नहीं हो सकता। तो Democracy और co-operation के जो असूल हैं इन के बार मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि हमारे मुल्क के अंदर आम तौर पर और पंजाब के अंदर खास तौर, पर दोनों असूल ही गायब हैं। जब तक हम अपनी तमाम ताकत अपने उद्देश्य को हासिल करने में नहीं लगाएंगे तब तक हम इन चीज़ों को किहीं line पर नहीं ला सकेंगे। इस लिए स्पीकर साहिब, मैं ने यह ज़ाहिर किया है कि हम इस movement के अंदर अच्छी तरह से कामयाब नहीं हो सके हैं। अगर हम ने इस को कामयाब बनाना है तो हमें education की तरफ ज्यादा ध्यान देना होगा। मगर हम देखते हैं कि हमरा ध्यान इस तरफ बहुत ही कम है। इस लिये मैं स्पीकर साहिब अर्ज़ करूंगा कि अगर हम चाहते हैं कि यह जमहूरियत का ढांचा कामयाब हो तो हमें जमहूरियत के असूलों पर अमल करना होगा। न सिर्फ बातें ही करनी होंगी बल्कि हमें जनता के दिलों के अंदर घर करना होगा। जब तक जनता के दिलों के अंदर जमहूरियत का नकशा न बैठ जाये उस वक्त तक हम आगे नहीं जा सकते। इस लिये स्पीकर साहिब, मैं आपका अधिक समय न लेता हुआ co-operative farming societies की पुरज़ोर अलफाज़ में मुखालफत करता हूं। मैं साथ ही कांग्रेस सरकार से अपील करूंगा कि अब ज़रूरत है कि आप एक ऐसा माहौल पैदा करें कि हमारा तजरुबा जो शुरू ही किया जा रहा है कामयाब हो। जब हम रोज़ाना के तजरुबा में फेल हो जाते हैं तो जनता का दिल टूट जाता है। काम करने वालों का दिल भी टूट जाता है और उनके हिमायतियों का भी दिल टूट जाता है। इस लिये इस तजरुबा को अमली सूरत देने से पहले हमें public को Education में आगे ले जाना चाहिये। जब कभी ऐसा माहौल पैदा हो जायेगा उस वक्त ही हम co-operative farms को अच्छी तरह से चला सकेंगे। आज co-operative farming के नाम पर लोगों के अन्दर कुछ घबराहट पाई जाती है। हमें पहले इस के मुताल्लिक कोई training वगैरह का इन्तज़ाम करना चाहिये। जैसाकि आप देख चुके हैं कि Co-operative Sugar Mills के managers की बाबत Regional Committees में एक प्रस्ताव पेश किया गय था कि उन की enquiry होनी चाहिये। तीन Co-operative Sugar Mills के fail होने का सब से बड़ा कारण ही यह है कि उन mills के managers हद दर्जे के corrupt हैं। इसी तरह से हो सकता है कि co-operative farming में भी ऐसे managers मुकर्रर हो जाएं। जिन हालात में हम तजरुबा करने जा रहे हैं हमें डर है कि इस case में भी कोई गड़ बड़ न हो। इस लिए हमें co-operative farming के लिये पहले लोगों के दिलों के अंदर कुछ इतमीनान पैदा करना चाहिये। Agricultural Farming Societies के साथ साथ, Market-

ing Societies, Dairying Societies, Bee-Keeping Societies, Storage Societies और Poultry-Farming Societies का भी ध्यान रखना चाहिये। ताकि co-operative farming के साथ साथ हम इस तरफ भी कोई कदम उठा सकें। इस लिये स्पीकर साहिब, मैं अपनी सरकार से यह अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि co-operative societies बनाने का ध्येय यह है कि हम लोगों की गरीबी दूर करें। अगर हम ज्यादा से ज्यादा अनाज पैदा करेंगे तो हम लोगों की गरीबी दूर करने में भी कामयाब हो सकेंगे । इस लिये इस पर अभी और सोचने और विचारने की ज़रूरत है ।

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ (ਫਰੀਦਕੋਟ)ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਗਪੁਰ Session ਵਿਚ ਜਿਸ co-operative farming ਨੂੰ introduce ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ controversy ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ Co-operative Department ਲਈ Five-Year Plan ਹੇਠ ਬਜਟ Planning Commission ਦੇ ਮਸ਼ਵਿਰੇ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਂਕੜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੰਜ਼ੂਰ ਸ਼ੁਦਾ ਰਕਮ ਅੱਧੀ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੋ ਕਰੋੜ 46 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਰੋੜ 29 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ 1 ਕਰੋੜ 17 ਲੱਖ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ target ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਪਿੱਛੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਆਂਕੜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦ Service co-operatives ਜਾਂ co-operative farming ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਨਜ਼ਰ ਸਾਡਾ ਮਹਿਕਮਾ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ co-operative farming introduce ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ co-operative farming ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ land ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਦੋ ਘੁਮਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਹੀ ਘੁਮਾਂ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਪੜੇ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਅੱਜ ਭੁਖ ਨੰਗ ਨਾਲ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਤਕਲੀਫ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ co-operative farming ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਉਹ ਇਕ co-operative society ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਗੈਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ।

ਕੁਛ ਲੋਕੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ co-operative farming ਰਾਹੀਂ ਬੇਕਾਰੀ ਵਧ ਜਾਏਗੀ। ਉਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸੋਚੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆ industries ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਦੇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਖਿਦਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਭੁਖ ਅਤੇ ਨੰਗ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਥੇ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਖਾਫਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਰੂਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਅਨਪੜ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਖਾਲਫਤ ਬੜੇ ਵਕੀਲਾਂ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ (*Cheers*) । ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੋਡ ਬਿਲ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਕ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੱਕਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਔਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਸਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੇ 100 ਮਸਾਨੀ ਆ ਜਾਣ ਇਸ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । (*Cheers*)

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਛ suggestions ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਅਸੀਂ Co-operative Department ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਇਸਨੂੰ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ co-operative spirit ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸਦਾ attitude co-operative ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੁਣ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਹੀ attitude co-operative ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ mood co-operative ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ attract ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ department ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਵਈਆਂ ਬਦਲਨਾ ਪਵੇਗਾ ਔਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ attract ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੜਕ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਦਵਾਈ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ department ਆਪਣਾ attitude ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਤਾਂ co-operative farming ਦੀ movement ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਦੂਜੀ difficulty ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਥੋੜੀ ਜਮੀਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਔਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ co-operative farms ਅਤੇ societies ਬਣਾਈਆਂ ਔਰ ਹੁਣ ਉਹ ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਔਰ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਉਤਨੀ ਜਲਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਲਦਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਾਲਿਆ ਜਾਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਸ department ਦੇ ਜਿਹੜੇ Inspectors ਜਾਂ Sub-Inspectors ਹਨ ਉਹ field ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਕੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਥਾਂ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ waste ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਹੋਰ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ approach Registrar ਤਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨੂੰ explain ਕਰਕੇ ਦੂਰ ਕਰਾ ਸਕਣ । District Inspector ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਔਰ ਜਿਹੜੀਆਂ societies ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਤੋਂ ਕੋਈ ਮਦਾਖਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਇਕ ਗੱਲ by-laws ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ.। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ complications ਬੜੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੂੰ independently 100 ਫੀਸਦੀ ਮੁਨਾਫਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਹ society ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ rules ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਨੂੰ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਹੀ ਮੁਨਾਫਾ ਮਿਲੇਗਾ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਜੇ rules ਦੀ ਇਹੀ ਬਣਤਰ ਰਹੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਹੜਾ ਪਾਗਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਾ ਮੁਨਾਫਾ ਛਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ 10 ਜਾਂ 1/100 ਹਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ rules ਨੂੰ reform ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮੁਨਾਫੇ ਨੂੰ ਝੂਠ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੂਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ Department ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ co-operative movement ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ interest ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ interest ਪੈਦਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ initiative ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ । ਬਾਕੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ factor ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ 100 ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਹ 2 ਜਾਂ 4% ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਏਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ corrupt ਹਨ ਮਗਰ ਸਾਰੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ corrupt ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਬਦਦਿਆ-ਨਤ ਆਦਮੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਖੁਦ survey ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿੱਥੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਕਿੱਥੇ ਕਿਥੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ raw material ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ $\frac{1}{4}$ ਹਿੱਸਾ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਧ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀਆਂ 3, 4 ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਔਰ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤਹਿਸੀਲ ਪੈਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ]

ਕਰਦੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਆਲ੍ਹਾ ਕਪਾਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਸਾਰੀ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ 4½ ਲਖ ਗੰਢਾਂ ਬਨ੍ਹ ਕੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਂਗਰਸ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ : ਕੰਵਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬਾ, ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਕਪਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ textile mill ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Co-operative Department ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ initiative ਲੈਣ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੁੱਚੋ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ Cotton Ginning Pressing Mill ਲਗਾਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਮੋਗਾ, ਅਬੋਹਰ, ਮਲੋਟ ਗੁਨਿਆਣਾ ਅਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਾਕਿਆ ਹੈ । ਉਥੇ textile mill ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਜੈਤੋ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ । ਓਥੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਹਿਲੇ ਕੰਵਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਉ । (Let us hear the hon. Lady Member first.)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੈਤੋ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਾਪਿਸ ਲੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਜੈਤੋ ਤੋਂ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਿਤ ਸਕੇ ਜੋ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਾਗਲ ਖਾਨੇ ਜਾਣ ਦੀ । ਜੈਤੋ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਭੁਲ ਗਏ ਹੋ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ।

ਕੰਵਰਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਮੈ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਦੀ ਸੀਟ ਤੇ ਖੜੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਹੀ ਜਿਤਿਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਾ ਸ਼ਖ਼ਸ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਰ ਸਕਦੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ hon. Lady Member ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ interrupt ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। She should sit quietly like other Lady Members. (I am sorry to say that whenever the hon. Lady Member comes to the House, she does nothing except interrupting others. She should sit quietly like other Lady Members)

Kanwarani Jagdish Kaur : Congressites feel jealous of me. I am an Opposition member.

Mr. Speaker : You are a Lady Member also.

Kanwarani Jagdish Kaur : Most certainly.

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ survey ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਰੀਦਕੋਟ ਬਲਾਕ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਲਈ loan ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ loan ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਥੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਬਲਾਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ recommend ਕਰ ਕੇ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਮਗਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦੇ loan ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ individual ਨੂੰ ਉਹ loan ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਰਖਾਸਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ। ਏਥੇ ਨਾਅਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ co-operative movement ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ ਮਗਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦੇ loan ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਇਕ individual ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਬਠਿੰਡਾ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਕਿ ਉਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦਾ ਲੋਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ cancel ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮੂਵਮੈਂਟ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

OBSERVATIONS BY THE SPEAKER REGARDING ELECTION TO AND FUNCTIONS OF THE FINANCIAL COMMITTEES

श्री अध्यक्ष : मेम्बर साहिबान मेरा इरादा था कि आप से Financial Committees की constitution के बारे में कुछ ज़रूरी बातें कहूं लेकिन मैं देख रहा हूं कि House में hon. Members की गिनती बहुत कम है। मिनिस्टर साहिबान और Chief Minister भी यहां से absent हैं और किसी दूसरी जगह busy मालूम होते हैं। इस लिए मैं चन्द एक ज़रूरी बातें जो कि इस सिलसिले में House of Commons में practice में आती हैं circulate करनी चाहूंगा।

दरअसल यह सब बातें मैं ने Public Accounts Committee और Estimates Committee के मेम्बर साहिबान को address करते वक्त clear कर दी थीं। मैं ने उन्हें बताया था कि उन्हें यह ख्याल नहीं करना चाहिए कि Financial Committees के मेम्बर by rotation बनने चाहिएं। इन Committees का काम complicated nature का होता है जिस को करने के लिए काफी experience की ज़रूरत होती है, इस लिए turn by turn मेम्बर बनाने का सवाल पैदा नहीं होता। मेरा ख्याल है मेम्बर साहिबान की majority मेरे साथ agree करेगी कि Financial Committees का काम दिन बदिन deteriorate होता चला जा रहा है।

House of Commons में यह practice है कि Financial Committees के members लगातार 25-25 साल तक member बने रहते हैं। इस सिलसिले में मैं ने 1954 में उस वक्त के Chief Minister साहिब (श्री भीम सेन सच्चर) को suggestion दी थी और वह मेरे साथ मुत्तफिक थे, कि Financial Committees के members को हर साल retain करना चाहिए ताकि उन के experience का पूरा फायदा उठाया जा सके। लेकिन यहां तो हर साल members तब्दील कर दिए जाते हैं। मैं House को बताना चाहता हूं कि England में Financial Committees के मेम्बर अपने experience की वजह से इतना expert knowledge हासिल कर लेते हैं कि उनको Heads of Departments outwit नहीं कर सकते। लेकिन यहां पर जैसे आप जानते हैं, officers का रवैया बिल्कुल मुख्तलिफ है क्योंकि वह जानते हैं कि मेम्बर साहिबान laymen हैं और Financial matters के बारे में बहुत कम experience और knowledge रखते हैं। इस सिलसिले में मैं ने Accountant-General से बात की थी और उन्होंने मुझे एक निहायत ही अच्छी किताब "The Control of Public Expenditure—Financial Committees of the House of Com-

mons'' by Basil Chubb दी। इस किताब में उस renowned author ने House of Commons की Financial Committees की constitution और working के बारे में facts दिए हैं। मैं मैंबर साहिबान की जानकारी के लिए उस किताब में से इस बारे में एक extract निकाल कर उनको circulate करूंगा। फिर भी मैं इस बारे में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं ये committees जो हैं इनको इस हाउस की तरफ से बड़े सोच विचार और गौरोखौज़ के बाद बनाया जाना चाहिए। जहां तक दूसरी committees का ताल्लुक है हर कोई मैम्बर साहिब अपने आप को उन पर काम करने के लिए पेश कर ले लेकिन इन Financial Committees में वही मैम्बर साहिबान आएं जिन को Public Accounts के बारे में उनके resources और दीगर दूसरी allied बातों की काफी वाकफियत हो। मगर मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि कुछ मैंम्बर साहिबान इन committees की working में कोई interest नहीं लेते। इस लिए मैं यह अर्ज़ करूंगा कि इन committees के लिए वही साहिबान चुनाव contest करें जो कि इनके काम के लिए काफी समय दे सकें। वे इस काबिल हों कि इन कमेटियों की meetings हर दूसरे तीसरे हफ्ते attend करने के लिए आ सकें और कम से कम एक हफ्ता तक लगातार काम कर सकें। मैंम्बर साहिबान को चाहिये कि वे तमाम material को अच्छी तरह पढ़ कर और मुताला करके अच्छी तरह तैयार हो कर आएं ताकि जो अफसरान उनके सामने पेश हों उनको इस बात का ख्याल हो कि जिन मैंम्बर साहिबान के सामने हम जा रहे हैं वे हम से भी ज्यादा prepared हैं। इसी सूरत में ही ये committees अपना काम effectively कर सकें गी। मैं यह सब इस वक्त नहीं कहना चाहता था क्योंकि मैं देखता हूं कि हाउस में हाज़री कम है लेकिन चूंकि इन committees की membership के लिए nomination papers file करने की आखरी तारीख 13 मार्च है इस लिए मुझे आज ही यह कहना पड़ा है। अब मैं आपको यह extract पढ़ कर सुनाता हूं जो कि इस तरह हैः—

Extract from Chapter VII (relating to the Public Accounts Committee) of the Book entitled "The Control of Public Expenditure—Financial Committees of the House of Commons" by Basil Chubb

———

"Actual service on the Committee is more valuable as a criterion. There and only there can members learn their jobs, and it is certain that it takes two or three years before they can find their way about the intricate accounts. Members are usually re-elected, if available and it is possible to tell if they stayed long enough to have the chance of being useful. The records of some members are truely remarkable. Sir Assheton Pownall sat for twenty-three years and it cannot be doubted that in his last three years, when he was Chairman, he knew all that experience could teach him. One member sat for nineteen years and some half dozen for over fifteen, while many serve for five to ten years. 'A new Parliament naturally enough brings many new members to the Committee, but normally well over half the old Committee returns to form an experienced core'.

[श्री अध्यक्ष]

On the face of it, this is a strong committee of comparatively senior members, many of whom serve long enough to learn their job and to be useful, but this conclusion must be modified in the face of two facts. First, it seems that interest in the work of the Com mittee is less than it was. Second, an analysis of procedure shows that the main work is done by the Chairman, and at most by one or two colleagues."

---

[1]. The following table shows the length of service of the 199 members who served in the sessions 1900 to 1948-49.

Years	Over 1	Over 2	Over 3	Over 4	Over 5
Members	151 (75 per cent	112 (56 per cent)	84 (42 per cent)	67 (33.5 per cent)	53 (26.5 per cent)

[2]. The Committee of 1945-46 included thirteen new members and was thus practically a new body. This is the highest new intake ever.

कुछ अर्सा हुआ जब पीछे मैं United Kingdom में गया था तो मैं House of Commons के उन मैम्बर साहिबान से मिला था जो बगैर किसी party consideration के पिछले 20, 25 साल से इन committees का काम कर रहे हैं। यहां पर तो यह देखा जाता है कि किस मैम्बर ने कितने अर्सा तक एक या दूसरी political party को serve किया है लेकिन U. K. में यह देखते हैं कि किस आदमी का कितना तजरुबा है और उसने कितने अर्सा तक इन Financial Committees का और दूसरी कमेटियों का काम किया है । यह उसे Parliament में चुन कर दोबारा भेजने के लिए काफी qualification समझी जाती है । जब कभी parties elections लड़ने के लिए tickets देती हैं तो priority उन को दी जाती है जिन्हों ने इन Financial Committees पर काम किया होता है और इस तरीके से tickets देने पर वहां कोई झगड़ा नहीं होता ।

इस सिलसिले में मैं यह कह देना चाहता हूं कि इन कमेटियों पर दो साल या इससे ज्यादा अर्सा तक काम करने के बाद ही मैम्बर साहिबान इन के financial work की intricacies को follow करने लगते हैं लेकिन यहां तो यह होता है कि members दो तीन साल के बाद अपने आपको नए members द्वारा replaced पाते हैं । तो इस तरह से ये कमेटियां काम करती हैं । मैं मैम्बर साहिबान से गुज़ारिश करूंगा कि वे इस चीज़ पर अपनी खास तवज्जुह दें ।

[Hon. Members I had a mind to tell you some important things in connection with the constitution of Financial Committees but I find that the attendance in the House is very thin. Even the hon. Ministers including the Chief Minister happen to be absent and appear to be busy somewhere else. So I would better like to circulate certain facts about the practices in vogue in the House of Commons in this connection.

In fact, I made these things clear, while addressing the Members of the Public Accounts Committee and the Estimates Committee. I told them that they should shed the feeling that the membership of the Financial Committees should be by rotation. There is no question of becoming members of these committees turn by turn in view of the intricate nature of the work and the rich experience required to tackle it. I think a majority of the members would agree with me that the quality of work done by the Financial Committees is deteriorating day by day.

It is the practice in the House of Commons that hon. Members continue to be Members of Financial Committees for terms of 25 years or so. I made a suggestion to this effect in 1954 to the then Chief Minister (Shri Bhim Sen Sachar) and he agreed with the view that the same Members of the Financial Committees should be retained from year to year so that full benefit of their experience might be derived. But here the members are changed every year. I may tell the House that the members of the Financial Committees in England by reason of their experience acquire expert knowledge of the work so that the Heads of Departments cannot outwit them. But here as you are aware, that the attitute of the officers is quite different because they know that the members are only laymen and have little expert knowledge or experience about financial matters. In this connection, I had a talk with the Accountant-General, Punjab, and he gave me a very fine book namely, "The Control of Public Expenditure—Financial Committees of the House of Commons" by Basil Chubb. In this book the renowned author has given facts regarding the constitution and working of Financial Committees in the House of Commons. I will circulate an extract from this book on this subject for the information of the hon. Members. However, I would like to make a few observations here on this subject. These Committees should be constituted by the House after careful consideration. As regards the other committees of the House any hon. Member may offer himself to serve on them but so far as these two financial committees are concerned, only those hon. Members should get in who have got sufficient knowledge of the Public Accounts, their resources and other allied matters. But I am sorry to say no interest is evinced by some of the members in the working of these Committees. I may, therefore, request that only those hon. Members should contest the election to these committees, who can afford to devote sufficient time to them. They should be able to come to attend the meetings of these committees after every two or three weeks for transacting business for a week at a stretch at least. They should study the material carefully and come fully prepared so that the officers appearing before them should have the feeling that they are going to face members who are much more prepared than the officers themselves. The committees would be able to work effectively in this way only. I did not want to make these observations at this time because the attendance is very thin but as nomination papers for membership of these committees are to be filed by the 13th of March, I had to do so today. Now I read this extract to you :

Extract from Chapter VII (relating to the Public Accounts Committee) of the Book entitled "The Control of Public Expenditure—Financial Committees of the House of Commons" by Basil Chubb.

"Actual service on the Committee is more valuable as a criterion. There and only there can members learn their jobs, and it is certain that it takes two or three years before they can find thier way about the intricate accounts. Members are usually re-elected if available and it is possible to tell if they stayed long enough to have the chance of

[Mr. Speaker]
being useful. The records of some members are truly remarkable. Sir Assheton Pownall sat for twenty-three years and it cannot be doubted that in his last three years, when he was Chairman, he knew all that experience could teach him. One member sat for nineteen years and some half dozen for over fifteen, while many serve for five to ten years. [1]A new Parliament naturally enough brings many new members to the Committee, but normally well over half the old Committee returns to form an experienced core".

On the face of it, this is a strong committee of comparatively senior members, many of whom serve long enough to learn their job and to be useful, but this conclusion must be modified in the face of two facts. First, it seems that interest in the work of the committee is less than it was. Second, an anal ysis of procedure shows that the main work is done by the Chairman, and at most by one or two colleagues."

---

[1]. The following table shows the length of service of the 199 members who served in the sessions 1900 to 1948-49—

Years	Over 1	Over 2	Over 3	Over 4	Over 5
Members	151 (75 per cent)	112 (56 per cent)	84 (42 per cent)	67 (33.5 per cent)	53 (26.5 per cent)

[3]. The Committee of 1945-6 included thirteen new members and was thus practically a new body. This is the highest new intake ever.

Sometimes back when I visited the United Kingdom I met the members of the House of Commons who had been serving on these committees for the last twenty or twenty-five years irrespective of their party affiliations. Here the criterion is the length of time that a member has served one political party or another. In the United Kingdom, however, they see how long is a member's experience and how long he has worked on these financial and other committees. That is, often considered to be a sufficient qualification for returning a member to the Parliament again. Whenever party tickets for contesting elections are issued by the parties, priority is given to those who have served on these Financial Committees and the issuing of tickets in this manner is not disputed there.

It may be pointed out that it is after serving on these committees for two years or more that the members begin to follow the intricacies of the financial work they are required to handle but here at the most after two or three years the Members find themselves replaced by new ones. So in this way the c ommittees function there. I would request the hon. Members to give a careful thought to this matter.]

RESUMPTION OF DISCUSSION ON "42—CO-OPERATION"

4.00 p.m.

चौधरी जहरी सिंह (गनौर): साहिबे सदर, इस demand के देखने से मालूम होता है कि जितना रुपया इस demand के लिए होना चाहिए था नहीं दिया गया है। अंग्रेज़ से राज लेने के बाद इस कांग्रेस पारटी ने, ruling party ने, यह फैसला किया कि मुल्क की दौलत और तरक्की सिर्फ चंद सरमायेदारों के हाथों में ही न रहे बल्कि आम जनता भी तरक्की कर सके और इस के पेशे नज़र उन्होंने कांग्रेस के

आवादी सैशन में एक करारदाद पास की कि हम ने इस मुल्क में एक नई society कायम करनी है और उसे socialistic pattern of society का नाम दिया। इस society का मतलब है कि हरेक को तरक्की करने का मौका मिले यह चीज़ सामने रखते हुए कि capitalist जमात के पास काफी सरमाया है और वह बड़े बड़े कारखाने खोल सकते हैं लेकिन गरीब लोगों के ज़राए कम हैं इस लिए उन्होंने करार दिया कि आम जनता को ऊपर उठाने का एक ही तरीका है और वह है socialistic pattern का तरीका और co-operative lines पर काम करने का तरीका। उसी असूल के मतहत आप देखेंगे कि small-scale industrial co-operative societies और cottage industrial co-operative societies बनी हैं और यह सारा काम हमारी गवर्नमैण्ट के इस socialistic pattern of society के असूल के मुताबिक co-operative lines पर होना है। अगर यह न हुआ तो जितने बड़े बड़े capitalists हैं वही तरक्की कर सकेंगे और आम आदमी इस तरक्की से महरूम रह जाएगा। जब यह फैसला हो चुका तो इस के साथ ही एक और अहम फैसला इस पार्टी ने अपने इस नागपुर सैशन में किया कि industries के इलावा खेती का काम भी co-operative lines पर किया जाए और उसको co-operative farming का नाम दिया। ज़मींदार लोग तो यह कहते फिरते हैं कि यह चीज़ कामयाब नहीं होगी लेकिन वह उस का दूसरा पहलू नहीं देखते हैं कि हमारी ज़मीन बड़ी तेज़ी के साथ छोटे छोटे टुकड़ों में तकसीम होती जा रही है। और कई मुल्कों के अन्दर तो law of primogeniture चलता है। इस का मतलब है कि सिर्फ बड़े लड़के को ही ज़मीन दी जाती है और बाकी लड़कों को दूसरे काम सिखाए जाते हैं और इस तरह ज़मीन को छोटे छोटे टुकड़ों में कटने से बचा लिया जाता है। लेकिन हिन्दुस्तान में एक बड़ी खराबी यह है कि यहां जितने भाई हों उन सब में ज़मीन बंटती है और इस तरह से टुकड़े टुकड़े हो जाती है। अब यहां तक हालत आ गई है कि बड़े बड़े ज़मीनों के खाते टुकड़ों में बट गए हैं और बिसवों तक नौवत पहुंच गई है। अभी यह चीज़ खत्म नहीं होगी और आगे औलाद में बटती जाएगी। इसी चीज़ के पेशेनज़र हमारी कांग्रेस सरकार ने फैसला किया कि आखिर अनाज तो इसी ज़मीन ने पैदा करना है लेकिन अगर एक आदमी के पास uneconomic holding हो तो उस में पैदावार नहीं होगी। इन सब बातों का ख्याल रखते हुए उन्होंने नागपुर सैशन में करार दिया कि इस का हल यही है कि co-operative farming हो। इस पर बड़ी बड़ी आवाज़ें उठाई गईं कि यह न किया जाय। लेकिन जो इसकी मुखालफत करते हैं वे बताएं कि इन छोटे छोटे टुकड़ों का क्या फायदा हो सकता है। न तो इन में टयूबवैल्ज़ लग सकते हैं और न कोई और सहुलत मुहैया हो सकती है। ऐसे हालात में वे बताएं कि कोआपरेटिव फार्मिंग के बगैर छोटे छोटे ज़मींदारों का किस तरह गुज़ारा हो सकता था। इस लिए मैं समझता हूं कि यह फैसला सही तरीका पर हुआ है। मैं तो कई साल से कहता था कि पण्डित जी क्यों फैसला नहीं करते। पहले कई लोगों का ख्याल था कि यह कैसे मुमकिन होगा जबकि

[चौधरी लहरी सिंह]
भाई भाई आपस में मिल कर काम नहीं कर सकते । इस समस्या का हल पण्डित जी ने यह किया कि सब से पहले service co-operative हो ताकि ट्यूबवैल्ज़ वगैरह लग सकें । ट्रैक्टर इकट्ठे तौर पर इस्तेमाल हो सकें । इस तरह से पहले कुछ बातों में इकट्ठे हो कर co-operative farming करें और जब पहली स्टेज पर काम अच्छी तरह से चल जाय तो collective farming कर लें । इस तरह से farming में बहुत तरक्की हो सकती है ।

अब मैं अर्ज़ करता हूं कि जब agriculture की डिवलपमेंट का तमाम बोझ कोआपरेटिव डीपार्टमेंट पर पड़ता है तो इस डीपार्टमेंट को इस तरह से organise किया जाय कि वह इस सारे काम को अच्छी तरह निभा सके । अंग्रेज़ों के वक्त में सिर्फ क्रेडिट सोसाइटियां हुआ करती थीं लेकिन उन्होंने एक बात बहुत अच्छी की कि जगह जगह सैंट्रल बैंक कायम किए गए जो कि बहुत फायदामन्द साबत हुए । लेकिन आज़ादी हासल करने के बाद असल चीज़ हमारी सेंट्रल गवर्नमेंट ने यह की कि सारी economic development Co-operative Department में हो । जब इतना अहम फैसला हो कि पब्लिक की बेहतरी का तमाम काम Co-operative Department में हो तो बजट को देखने से दो बातों का पता चलता है जिन की तरफ ध्यान नहीं दिया गया । श्री बारू राम ने facts and figures भी दिए हैं कि फलां सोसायटी फेल हो गई और फलां फेल हो जायगी । इस सिलसिले में मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सब से अहम बात यह है कि पब्लिक को confidence में लिया जाय । Scandanavian Countries में जब ज़मींदार खाली हो जाता है तो महकमा के आदमी उनके दरमियान जा कर co-operation के बारे में उन्हें आगाह करते हैं और सब बातों में उन के साथ सलाह मशविरा करते हैं और जो bye-law बनाते हैं वे सब लोगों की consultation से बनते हैं। इसलिए हमारे मुल्क में भी ऐसा efficient staff रखना चाहिए जो पब्लिक के पास देहात में जाए और उन को अपनी स्कीमों के बारे में जानकारी दे, bye-laws के बारे में उन से पूछे । लेकिन मौजूदा scanty staff के साथ यह काम नहीं हो सकता क्योंकि उन पर काम का इतना बोझ पड़ जायगा कि कोआपरेटिव सोसायटियां fail होंगी । इस लिए यह निहायत ज़रूरी है कि इस के लिए efficient staff रखा जाय । इसके लिए आला से आला दिमाग वाले आदमीं लिए जाएं यह नहीं कि इधर उधर के मामूली आदमियों को रख लिया जाय । इस के लिए ज़रूरी है कि एक मद ऐसी होनी चाहिए कि डीपार्डमेंट का कुछ हिस्सा इस के लिए हो और वह बरसात के दिनों जब कि ज़मींदार खाली होते हैं उन में जायें और उन के साथ सलाह मश्विरा करें तभी agricultural co-operative farming कामयाब हो सकती है । लेकिन इस scanty staff के साथ यह काम मुमकिन नहीं । बजट में 83 सब-इनस्पेक्टरों की provision की गई है जबकि ज़रूरत

actually 504 की है । आप बजट में मानते हैं कि staff की कमी है लेकिन मांगते सिर्फ 83 हैं । मेरा ख्याल है कि सरदार साहब वित्त मन्त्री से दब गए वरना काम को देखते हुए बहुत ज्यादा स्टाफ की और ज़रूरत है ।

दूसरी बात मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि services के अन्दर अंग्रेज़ों के वक्त की बीमारी चली आ रही है कि जो आदमीं इस महकमें का इंचार्ज लगता है जब वह तजरुबा हासल कर लेता है उसे डिप्टी कमिश्नर या कमिश्नर बना दिया जाता है। नतीजा यह होता है कि जिस शख्स को तजरुबा हो जाता है और जो काम सीख जाता है उसकी जगह एक नया I.A.S आदमी ला बिठाया जाता है और जब वह काम सीख जाता है तो उस की जगह फिर नया आदमी ला बिठाया जाता है । यह नहीं होना चाहिए । एक दफा इस बात पर मुझे चीफ़ सेक्रेटरी के साथ लड़ना पड़ा कि D.R. (1) को रजिस्ट्रार बनाएं लेकिन सरदार नवाब सिंह ने कहा कि यह नहीं हो सकता । अगर यह अंग्रेज़ों वाली बात इस महकमें में चलती रही तो यह काम तरक्की नहीं कर सकता क्योंकि नया आदमीं इस महकमें की बारीकियों को नहीं समझ सकता, न ही कोई initiative ही ले सकता है । मैं तो कहूंगा कि open market से रजिस्ट्रार लेना चाहिये और इस की तनखाह 800 नहीं बल्कि कम से कम तीन चार हज़ार होनी चाहिए क्योंकि 800 पर आप को कोई काबल शख्स नहीं मिल सकता । इस के बाद मैं यह कहना चाहता हूं कि कभी यह महकमा चीफ़ मिनिस्टर साहब के पास हुआ करता था, उसे के बाद ज्ञानी करतार सिंह के पास भी रहा । उस के बाद चौधरी सूरज मल को दे दिया गया । फिर शायद चौधरी सूरज मल इस में ज्यादा competent नहीं थे इस लिए सरदार गुरबन्ता सिंह को दे दिया गया । मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस महकमें के काम को चलाने के लिए efficient आदमियों की ज़रूरत है और इस के लिए efficient staff रखना चाहिए ।

तीसरी बात मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस महकमा की जो activity है और इस की मार्फत जो काम होता है वह ठीक नहीं होता। एक पौदा 'touch me not' होता है । अगर उसे हाथ लगा दें तो वह छूई मूई हो जाता है । अगर इस Co-operative Department को चलाना है तो 'touch me not' की तरह इस में दखल न दें । हकूमत सिर्फ इतना दखल दे कि इसके accounts को देखे । यह न देखे कि कौन Director है, कौन नहीं है, किस को grant मिली है, किस को नहीं मिली । इसे 'touch me not' की तरह चलाएं । अगर हकूमत इस में जगह जगह टोने मारेगी तो यह महकमा नहीं चल सकता ।

मैं इन लफ्ज़ों के साथ बैठता हूं और उम्मीद करता हूं कि इस महमकमा के वज़ीर साहिब 'touch me not' का ख्याल भी करें । मैं देखता हूं कि बड़ी मेहनत से एक co-operative sugar mill खड़ी की गई । मैं देखता हूं कि इसे Directors से चलाना हतक समझा जाता है ,वहां की municipal committee वाले भी कहने लगे कि जो Government करेगी वही

[चौ. लहरी सिंह]

होगा । मैं कहता हूं कि वहां 20, 20 हज़ार रुपये के हिस्से वाले share holders हैं। आप दखल देंगे तो ठीक नहीं। Touch me not वाली बात करें। जब हम आगे आगे चलते थे तो shares हमारे पीछे पीछे होते थे । ठेकेदारों को eliminate करना Co-operative Society का काम था । अब इस काम का कुछ हिस्सा तो Education Minister को दे दिया जो समझते नहीं कि यह क्या है, कुछ इनके पास छोड़ दिया । Engineers हावी हो गए और खुश हुए कि अच्छा हुआ लहरी सिंह चला गया । ठेकेदारों ने कब्ज़ा कर लिया। अगर यही हालत रही तो खुदा हाफिज़।

श्री मंगल सेन (रोहतक): अध्यक्ष महोदय आज सदन में सहकारिता सम्बन्धी विभाग को 63,95,400 रुपये के अनुदान की स्वीकृति देने के लिए यह मांग आई है ।

Khan Abdul Ghaffar Khan : On a point of information, Sir.

श्री अध्यक्ष: बाद में translation करवा देंगे। (We will get the speech translated afterwards.)

मौलवी अब्दुल गफ्फार खां: मैम्बर ने क्या बातें कही हैं, यह समझ में नहीं आता।

श्री अध्यक्ष: सहकारिता का मतलब मैं समझता हूं co-operation है (I think 'Sehkarita' means co-operation.)

श्री मंगल सेन : स्पीकर साहब, यह आज की बोल चाल की भाषा है । जो हमारे पुराने बजुर्ग सदस्य हैं उनके ज़माने में और भाषा थी । अब वे बूढ़े हो चुके हैं । जो भाषा आज पढ़ाई जाती है मैं वही बोल रहा हूं।

अध्यक्ष महोदय, मैं आप से निवेदन करता हूं कि यह मांग जिस महकमें के लिए आज हमारे सामने पेश है और जिस की स्वीकृति के लिए विचार चल रहा है, आज कल इस महकमें की चर्चा बहुत होती है । समाचार पत्र पढ़ें तो किसी का इस बारे संपादक के नाम पत्र छपा हुआ होता है ; कई दफा बड़े बड़े नेताओं के भाषण छपे होते हैं । इसी चीज़ को सामने रख कर कुछ एक संस्थाएं भी बन गई हैं। स्पीकर साहब, सहकारिता का आंदोलन हमारे देश की उपज नहीं ; यह प्रथा गैर मुल्कों से आई है और यह विदेशी प्रथा यहां अपनाई गई है । British राज के समय में इसका काम ज्यादा लंबा चौड़ा नहीं था । देश के बटवारे के बाद यानी 1947 के बाद, जब से कि हमारी आज की हुकमरान पार्टी power में आई है तब से इस का फैलाव ज्यादा बढ़ा है । इस वर्ष हमारे वित्त मन्त्री महोदय ने अपनी budget speech में बताया था कि ऐसी 26,000 संस्थाएं register हो चुकी हैं । उनका 50 करोड़ रुपये का working capital है और 15 करोड़ रुपया उनकी मलकियत है । हमारे प्रदेश के 80 प्रतिशत ग्राम सहकारी संस्थाओं से लाभ उठाते हैं । हमारी 40 per cent जनता इस से फायदा उठा रही है । 410 rural co-operative banks स्थापित किए गए हैं जिन के कारण ग्रामीण जनता को लाभ पहुंचा है । स्पीकर साहब,

मैं निवेदन करना चाहता हूं कि जहां तक मेरा अनुभव है और मैं देख पाया हूं इस विभाग के बारे में मुझे तो ऐसा लगता है कि जो भी आज के प्रजा-तंत्र में चालाक, चुस्त ज्यादा बोल सकने वाला, मतदाताओं को प्रभावित कर सकने वाला व्यक्ति है और जिसका राज करने वाले लोगों के साथ मेल मिलाप है वही इस आंदोलन में आगे बढ़ कर इस से लाभ उठाता दिखाई देता है । Co-operative societies किन की बनाई जाती हैं ? अपने रिश्तेदारों की । उन societies के हिसाब में गोल माल किया जाता है । Inspectors के साथ मिल कर हेरा फेरियां करना इसका सजीव प्रमाण है । अध्यक्ष महोदय, मैं कहने में संकोच नहीं करना चाहता । भारत के संविधान के अनुसार मुझे भी किसी क्षेत्र का प्रतिनिधि होने का अवसर प्राप्त हुआ है । बड़े बड़े प्रभावशाली लोगों ने co-operative basis के ऊपर co-operative societies बनाई हैं। हमारे ज़िला रोहतक में ऐसा देखने में आया है। रोहतक में sugar factory बनी है । स्पीकर साहब, पानीपत में भी sugar factory है । सारे प्रदेश में तीन स्थानों पर co-operative sugar factories हैं । वित्त मन्त्री ने कहा है कि मालेरकोटला और बटाला में भी शुरू करने वाले हैं । मुझे भोगपुर की मिल के बारे में तो पता नहीं, उसकी तो दूर से ही बातें सुनने में आती हैं । पानीपत हमारे मार्ग में पड़ता है । वहां की मिल के हालात देखने का मौका मिलता है । रोहतक की मिल के हालात देखे हैं, उसका पूरा पूरा पता है । वहां निर्धन किसानों का कमाया हुआ पैसा बरबाद किया गया । मिनिस्टरों ने उन लोगों को कहा कि तुम्हारा गन्ना होगा, तुम्हें अधिकार होंगे तुम्हारे लोग वहां कर्मचारी रखे जाएंगे, मिल का तुम्हें मालिक बनाया जाएगा । इस तरह के सब्ज़ बाग दिखाए गए । मगर अब पानीपत की mill तो चल रही है और रोहतक की mill बंद हो गई है । उस दिन भी Hindi Regional Committee में एक प्रस्ताव पेश किया गया कि वहां के भ्रष्ट लोगों की inquiry हो । Corruption करने वालों के खिलाफ सख्त कार्यवाही की जाए । वह प्रस्ताव पास कर दिया गया । यह प्रजातंत्र या democracy का तरीका नहीं कि वहां के Directors को corruption करने की training दी जाए । इस से आप क्या फायदा समझते हैं ?

श्रीमती सरला देवी शर्मा : On a point of information.....

Mr Speaker : The hon. Member is not giving way.

श्री मंगल सेन : इस से यह स्पष्ट प्रकट होता है कि यह Co-operative Department और इसको चलाने वाले सारे लोग इस काम में बुरी तरह से असफल होंगे ।

(*Shrimati Sarla Devi Sharma again rose.*)

श्री अध्यक्ष: जब वह बोले जा रहे हैं तो आपको point of information पर बोलने की इज़ाजत कैसे दूं (How can I allow the point of information raised by the hon. Lady Member when the hon. Member continues speaking and does not give way.)

श्रीमती सरला देवी शर्मा : मैं ने point of order raise किया था।

श्री अध्यक्ष : अगर मैं गलती नहीं करता तो आपने point of information कहा था (If I remember correctly, the lady Member raised a point of information.)

श्री मंगल सेन : ज़िला रोहतक में एक झज्जर co-operative society है। उन्होंने एक खास मकसद के लिए यह co-operative society बनाई। पिछले 4 साल में वहां रुपये की embezzlement हुई और कई तरह की हेरा फेरी हुई। जिस मक्सद के लिए पैसे लिए गए वह पूरा नहीं हुआ। पैसे ठीक इस्तेमाल नहीं किए जाते। हुकूमत उनकी अपनी है। जो लोग उस society में शामिल हैं उन के अपने लोगों की हुकूमत है। इस लिऐ उनका बाल बांका नहीं होता। केवल कर्ज़े देने की कमेटियां खोलने या खेती बाड़ी के काम में आने वाली चीज़ों के प्रबन्ध के लिए co-operative societies बनाने की ही सरकार ने व्यवस्था नहीं की है बल्कि इस से भी बढ़ कर हमारे केंद्रीय शासन के चलाने वालों ने जिन के हाथ में देश की बाग डोर है यानी कांग्रेस के नेताओं ने पिछले दिनों नागपुर में बैठ कर एक प्रस्ताव पास किया है, जिस की चर्चा इस हाउस में भी हुई है। उस प्रस्ताव में कहा गया है कि बस अब तो क्रान्ति आने वाली है। मेरी समझ में नहीं आता कि क्या आज तक कभी प्रस्ताव पास करने से क्रान्ति आई है? हां, प्रस्ताव पास होने के कारण जब जनता में असंतोष पैदा होगा, परिस्थितियां बिगड़ेंगी और गड़बड़ पैदा होगी और उस के फल-स्वरूप जब हकूमत निर्दोष जनता के खून से हाथ रंगेगी तो फिर क्रान्ति आएगी। मेरा निवेदन है कि यह जो प्रस्ताव पास किया गया है और जिस के प्रति इन लोगों की शुभ कामनाएं हैं कि इस से अन्न संक्ट दूर हो जाएगा, बेकारी का मसला हल हो जाएगा और देश में से दरिद्रता दूर होगी, वास्तव में इस में सफलता होने वाली नहीं है। जो लोग इस के द्वारा अन्न का संक्ट दूर करने चले हैं, बेकारी का मसला हल करने चले हैं और देश में से दरिद्रता दूर करने चले हैं, मैं उन से कहना चाहता हूं कि co-operative farming को सफल करने के लिये सब से आवश्यक और मौलिक सिद्धांत है कि individual की dignity को maintain किया जाए। मैं निवेदन करना चाहता हूं कि यह movement पोलेंड में कामयाब नहीं हुई, यूगोस्लाविया में भी कामयाब नहीं हुई। हां रूस और चीन में ज़रूर कामयाब हुई है। इन देशों में इस की सफलता का भेद वहां का रक्त-रंजित इतिहास है। इस movement को सफल करने के लिये वहां पर लाखों किसानों को गोलियों से उड़ा दिया गया। अध्यक्ष महोदय, आप जानते हैं कि इज़राईल में जहां पर यहूदी रहते हैं वहां भी यह movement सफल हुई। लेकिन वहां की परिस्थितियों और हमारे देश की परिस्थितियों में बड़ा भारी अन्तर है। किसी नई movement को चलाने के लिये देश की वर्तमान परिस्थितियों को भी विचारना होता है। यदि इज़राईल में इसे सफलता मिली है तो उसका कारण यह है कि वहां के वासी कुछ तो जर्मनी से निकल कर आए थे, कुछ इंग्लैंड से निकल कर आए थे और कुछ अमरीका से भाग कर आए थे। उन को उस देश की धरती से तो

किसी प्रकार लगाव नहीं था। लेकिन उस के उल्ट यहां भारत वर्ष में किसानों को अपनी धरती से बहुत प्रेम और ममता है, अपने पूर्वजों की सम्पत्ति के साथ बड़ा लगाव है। यही कारण है कि हमारे देश में धरती के मामलों पर रोज़ सिरपटोल होते हैं और भाई भाई का खून खराबा करता है। इज़राईल जैसी अवस्था हमारे देश में नहीं है। इस के लिये हमें पहले निर्णय करना होगा कि हम ने प्रजातंत्र को ही कायम रखना है या कि co-operative farming कायम करना है। अगर हम ने co-operative farming को लाना है तो हमें यहां का संविधान बदलना होगा, विरोधी दल समाप्त करना होगा, बोलने की आज़ादी, लिखने की आज़ादी और समाचार पत्रों की स्वतंत्रता को समाप्त करना होगा। और क्या करना होगा? अध्यक्ष महोदय, यही कि किसानों को बंदूक तान कर काम करने के लिये कहा जाए। इस मामले में देश के बड़े बड़े विद्वान भी अपना मत प्रकट कर चुके हैं (घंटी की आवाज़) अध्यक्ष महोदय, अब तो मैं कुछ समय लूंगा ही, irrelevant बात नहीं कहूंगा।

श्री अध्यक्ष : आप चाहे जितना मर्ज़ी हो बोलते जाएं लेकिन मेरी मुश्किल यह है कि मैं आप की स्पीच का सिर्फ 60 फीसदी ही समझ पाया हूं। क्योंकि मैं ने relevancy judge करनी होती है इस लिए आप ऐसी ज़बान में स्पीच करें जिस को मैं समझ सकूं (The hon. Member may go on speaking as much as he likes, but my difficulty is that I have been able to follow only 60% of his speech. Since I have to judge the relevancy of the speech the hon. Member may speak in such a language as may be understood by me.)

श्री मंगल सैन : मैं निवेदन करना चाहता हूं कि इस देश में जो co-operative farms बनी भी हैं वे भी कामयाब नहीं हुईं। हमारे देश में पिछले कुछ सालों से इस सम्बन्ध में experiment किया जा रहा है। इस सिलसिले में मैं कुछ उदाहरण देना चाहता हूं। मध्य भारत में विहाद नाम का एक स्थान है। वहां पर co-operative farming के लिए सरकार ने पांच लाख रुपया दिया। एक सौ उस के भागीदार बनें और 3107 एकड़ ज़मीन पर वह काम शुरु किया गया। लेकिन इस के 44 हिस्सेदार बीच में ही छोड़ कर भाग गए। इसी प्रकार मैसूर स्टेट में एक स्थान बल्लबपुर नाम का है। वहां पर 672 एकड़ ज़मीन पर depressed classes की 63 families को काम करने के लिए कहा गया। इन जातियों के साथ सरकार को बहुत हमदर्दी है। जिन के पास ज़मीन नहीं थी उन को उस co-operative farm पर काम करने के लिए कहा गया। लेकिन बावजूद सरकार के मदद देने के वे लोग बीच में ही काम छोड़ कर भाग गए।

श्री अध्यक्ष : आप को यह कैसे ख्याल है कि यह demand co-operative farming के बार में ही है। (How does the hon. Member think that this demand is concerned with the co-operative farming only.)

श्री मंगल सैन : स्पीकर साहिब, इस के लिये demand में काफी बड़ी रकम रखी गई है। हमार प्रधान मन्त्री ने कहा है कि हम इस काम में ज़बरदस्ती नहीं करेंगे। लेकिन बम्बई के मुख्य मन्त्री महोदय ने बयान दे डाला है कि अब की दफा Monsoon Session में इस सम्बन्ध में हम कानून बना देंगे । अब इन दोनों महानुभावों में से कौन सच कहता है या कौन झूठ कहता है, इस बात का पता तो हमें नहीं है । लेकिन इस चीज़ में indirect compulsion ज़रूर हो जाएगी । अभी रोहतक के देहात में अनाज के डिपो दिये गए हैं तो उन्ही लोगों को अलाट किये गए हैं जिन का ताल्लुक co-operative societies के साथ था । उन में से चाहे किसी को बोलना आए या न आए, काम करने का ढंग आए या न आए लेकिन उन के साथ दूसरे लोगों को मैं एक शब्द का प्रयोग कर दूं कि मजबूर हो कर और झक मार कर बीच में शामिल होना पड़ेगा । इस चीज़ के बड़े भयंकर परिणाम निकलने वाले हैं । इस से बेकारी बढ़ जाएगी । जब तक आदमीं के पास अपनी धरती नहीं होती वह अच्छी तरह से cultivation नहीं करता, नतीजे के तौर पर उस में ज्यादा उपज नहीं होती। यह देखा गया है कि कई देशों में जहां पर इस प्रकार की farming बनाई गई ह वहां पर अनाज की पैदावार बढ़ने की बजाए घटी है । हमारे सूबे में पिछले आठ नौ सालों से जो चकबन्दी हो रही है उस पर करोड़ों रुपया खर्च हो चुका है । उस सारे रुपये पर पानी फिर जाएगा । इस तरह से जनता के रुपए का बहुत सा नुक्सान होगा इस लिये मैं आप के द्वारा अपनी सरकार से यह निवेदन करना चाहता हूं कि वह इस मार्ग पर चलना छोड़ दे । हम नहीं चाहते कि सरमायादारी या जागीरदारी पनपे । हम चाहते हैं कि जनता का भला हो । लेकिन इस आंदोलन से जनता का भला होने वला नहीं है । कारण यह है कि जिस देश में भी co-operative farming बानाई गई वहां पर प्रजातंत्र की हत्या हो गई । यदि सरकार प्रजातंत्र के मृतक शरीर पर, democracy की लाश पर, co-operative farming जारी करना चाहती है तो चाहे कर ले । क्योंकि यह चीज़ प्रजातंत्र देश में नहीं बल्कि तानाशाही देश में ही संभव हो सकती है । उस स्थिति में संविधान के द्वारा दी गई सारी स्वतन्त्रता और सुविधाओं का अंत करना होगा। (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहिब इन शब्दों के साथ मैं **अपनी स्पीच** समाप्त करता हूं ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਮਾਨਸਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, co-operative ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ demand ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦ ਦਾ ਨਾਗਪੁਰ session ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ Resolution ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਇਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਿਹੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਮੇਆਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Co-operative Movement ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਈਏ ।

ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ co-operative farming ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। Labour ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, construction ਵਿਚ ਹੈ ਔਰ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਥੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਬਜਟ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵਹਿਮ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਨਸ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਇਸ ਵਿਚ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ staff ਨੂੰ efficient ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਾ। ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ add ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ principal ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ਇਹ movement ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫੀ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ department ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲੋਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪੱਰ ਤਕ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾਬਦਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸੇ department ਵਿਚ ਰਹਾਂਗੇ। ਜੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ movement ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਤਨੇ efficient ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ—ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ—ਬਲਕਿ Education Department ਔਰ Co-operative Department ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ—ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਬੈਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕਲ੍ਹ ਦੀ nation ਬਣਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਰਲ ਕੇ, ਮਿਲ ਕੇ, ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਇਹ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਵ ਦਾ practically ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਜਿਹੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਬੜੀ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਸਚ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ—ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਬੜੀ ਆਰਾਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਪੁਰਾਣਾ ਢਾਂਚਾ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਣ । ਇਸ ਖਦਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਕਹੀ ਕਿ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਇਕ Welfare State ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਨਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ Welfare State ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਕ casteless society ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਰੂਸ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ—ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁਣ ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ co-operative farming ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ introduce ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਾਵੇਲਾ ਮਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਈਰਾਦਾ ਬਣਿਆ ਹੈ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ—ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ implement ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਔਰ ਇਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇਗੀ ।

ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ joint farming ਦਾ ਵੀ ਚਰਚਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਬੜੇ ਵਸੂਕ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਅਗੇ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਯੋਗ ਤਰਮੀਮਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਤੇ Joint Farming ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਆਦਮੀ ਉਸ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ । ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਲ ਲੈਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ joint farming

ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯੋਗ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ Co-operative Movement ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ rules ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਯੋਗ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਗੱਲ incentive ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ Co-operative farming ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ incentive ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲਗਾ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ—ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਹਾਂ, ਚੀਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਜਰਾਇਤੀ ਹਾਲਾਤ ਔਰ man power ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਹੈ । ਉਥੇ Co-operative Farming ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਜ ਹੀ ਇਕ ਰਸਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਚੀਨ ਵਿਚ ਐਨਾ ਚਾਵਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਵੇਗਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਬਲਕਿ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਨੇ ਕਿ 98 % ਲੋਕ Co-operative ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ farming ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਚੀਨ ਵਿਚ 26,000 Co-operative Farms ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵਖਰਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੇਟ ਭਰ ਰੋਟੀ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ ਔਰ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਭੁਖਿਆਂ ਰਖਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ democratic ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ ਕਿ democratic ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ lines ਤੇ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਔਰ ਮੇਰਾ ਕੇਵਲ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਹ Co-operative Farming ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ, ਜੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਲ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਅਸੀਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮੁਲਕ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਾ ਜਰਾਇਤ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ industrialise ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਹ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਉਤੇ—ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ—ਭਾਰ ਬਹੁਤ ਪੈ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]
ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ margin of profit ਵਧਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। Co-operative Movement ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਸਿਰਫ ਉਤਨੇ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਰਹਿਣਗੇ ਬਾਕੀ industries ਜਾਂ cottage industries ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਏਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ Cottage Industries ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ, ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਪਜਾਬ ਦਾ ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਆਦਤ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਬਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ—ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਬਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਚਾਹੇ cottage industries ਦਾ subject ਅਲੈਹਿਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ co-operative ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ co-operative ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ production ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ market ਵਿਚ ਭੇਜਨ ਦਾ ਉਹ ਹੀ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਲਾਹੇ 20 ਹਜਾਰ ਗਜ਼ ਕਪੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਖਿਡਾਉਣੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ co-operative society ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੋੜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਬਾਕੀ ਜੋ ਬਚਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ dispose of ਕਰਨ ਦਾ ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਰ ਪਿੰਡ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਇਕ ਤਹਿਸੀਲ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਕ ੨ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਰਾਮ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਉ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕੀ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਣ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਤਰਖਾਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਤੇਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਖਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਜੁਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਾਮ ਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇੱਕਠਾ ਬੈਠ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਔਰ ਧਰਤੀ ਬਟ ਕੇ

ਰਹੇਗੀ । ਉਹ ਇਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਸੰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਏਗੀ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਕਾਫੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜਾ important ਮਹਿਕਮਾ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ lead ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ (ਕਰਨਾਲ) : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, co-operation ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ main ਔਰ central idea ਇਹ ਹੈ ਕਿ labour ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀ society ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ section ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ society ਇਕ socialistic ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ standard of living ਵੀ ਉਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਸਜਨ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਖਾਸਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਰਾਹੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਉਣਾ ਇਸ ਲਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹਕੂਮਤ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਸ ਲਈ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ co-operative farming ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਦੋਰਾਹੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚੋਰਾਹੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ society ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ ਦੁੱਖੀ ਆਦਮੀ ਹਨ ।

ਇਸ society ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੱਹਲ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਮੱਹਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕੰਬਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਵਡਾ ਅਜ਼ਦਹਾ ਖੜਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸੁਖ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੇ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਉਸ ਅਜ਼ਦਹਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਲੱਖਾਂ-ਪਤੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਹਨ ਦਬੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੁਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਯਾਦ ਆਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਵੱਕਤ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਡੋਲੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਵਡਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੁਝ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ—ਤਾਂ ਡੋਲੀ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਔਰ ਮੰਡੇ ਚੁਕਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਿਹੜੇ 5 ਜਾਂ 7 ਬੜੇ ਚਲਾਕ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਕ ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ ਸੋਟੀਆਂ ਬਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਡੋਲੀ ਵਾਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਮੁਠ ਡੋਲੀ ਤੋਂ ਵਾਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਟਣ ਲਗਣ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਅਗੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਉਸ ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਹ ਚਲਾਕ ਆਦਮੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ

[ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ]
ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੰਦ ਇਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਰਸੂਖ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸਾਡੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਸਾਲਾਂ ਹਨ।

ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ directors ਹਨ ਔਰ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ co-operative society ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਥੋਂ ਦੇ Assistant Registrar ਨੇ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ 8 directors ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸ society ਨੇ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ੇ ਵੀ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ society ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨੰਬਰ *3079 ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਨੰਬਰ ਦੋ ਤੇ ਇਕ society ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ Hind Co-operative Multipurposes Society। ਉਹ 1946 ਤੋਂ register ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਔਰ ਨਾ ਕੋਈ grant ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਖੰਡ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ society ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ co-operative society ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਹੋ ਹੀ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਉਸ society ਦਾ ਨਾਂ Mann Brothers Co-operative Society ਹੈ। ਉਸ society ਦੇ Directors ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਵੀ ਰਹਿਣ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ *2023 ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ society ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ statement ਨੂੰ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ Bank ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਤੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਉਸ society ਨੂੰ 920 ਰੁਪਏ grant ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਜ਼ਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਇਹ 920 ਰੁਪਏ ਦੀ grant ਉਸ society ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ assets ਘਟੋ ਘਟ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹੋਣ ਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਇਕ Director ਦੀ ਮਾਹਵਾਰੀ ਆਮਦਨੀ ਪੰਜ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ tax ਲਾ ਕੇ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਰੁਪਿਆ ਇਹੋ ਜਹੀ society ਨੂੰ grant ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਇਸ society ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ *1211 ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 14 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 12 ਮੈਂਬਰ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ drivers ਵਗੈਰਾ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ society ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛੇ ਜਦੋਂ floods ਆਏ ਸਨ

ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ flood relief ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਵੰਡੇ ਜਾਣੇ ਸੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਇਕ license holder ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਸ society ਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ licensee ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਪ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਾਬੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ licensee ਸੀ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਾਲ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ enquiry ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ enquiry ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੋਂ ਉਪਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ case ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ *2453 ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਕਲੋਡਾ Ex-Service men Society ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ society ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ register ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਇਕ Assistant Registar Co-operative Societies ਉਥੇ ਆ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ ਉਸ society ਨੂੰ register ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ register ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਇਹ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ society ਨੂੰ 1,000/- ਰੁਪਿਆ managerial grant ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ 920 ਰੁਪਏ agriculture ਲਈ ਔਰ 110 ਰੁਪਿਆ fertilizers ਖਾਤਰ ਉਸ society ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਲੇਕਿਨ ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ society ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ।

ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆ

5—00 p.m.

State ਦਾ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਵਾਲ ਨੰ: 1378 ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ Makloda Ex-Servicemen Co-operative Society ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ 11 ਮੈਂਬਰ ਦਿਖਾਏ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਫ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 7 ਜਾਂ 8 member ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਟੱਬਰ ਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ Ex-Servicemen Co-operative Society. Members ਵਿਚ 4 ਤਾਂ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ serviceman ਹੋਵੇ ਉਸ society ਨੂੰ ਵੀ grant ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ, ਇਹੀ research work ਹੈ । ਕਰਨਾਲ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? (The hon. Member is referring to cases pertaining to Karnal only. Is this his preparation ? Is his research limited to that ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੇਰੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ

[ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ]
ਪਾਸ ਜਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਉ ਉਹ ਉਸ ਤੇ enquiry ਕਰਨਗੇ । [I think the hon. Member may send these things in writing to the Minister or the Department concerned and they will make an enquiry into it.]

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ Department ਵਾਲੇ ਹੀ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਗੁਝੀ ਹੈ ।

ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਆਉ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਫੇਰ ਹੋਰ ਕਈ Societies ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰ, ਜੋ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ labour ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਵਾਰ Administration Committee ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ labour ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਠੇਕੇਦਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ । Bank ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ loan ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ loan ਕੁਝ ਠੇਕੇ ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ business ਤੇ । ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹੈ Bank ਨੂੰ 4½ % ਸੂਦ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 12% ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦਾ, risk ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਤੇ ਫਾਇਦਾ ਉਹ ਉਠਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਜਕਲ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ । Trucks ਦੇ permit ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਆਪ ਦੇ notice ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ 1211 ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ No. 3 ਤੇ ਇਕ Society ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ 12 ਆਦਮੀ ਹਨ । ਹੁਣ 3 ਕਢਕੇ 3 ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ 12 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ 9 truck permits ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ Co-operative Movement ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਹੈ ਜਾਂ ਗਵਰਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਤੁਹਫੇ ਵੰਡਨ ਲਈ ਹੈ । ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇੰਨੀ bungling ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ enquiry ਕਰਾਉਣ ਤਾਂ ਮੈਂ challenge ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ cases ਦਾ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਜਿਥੇ bank ਦਾ ਰੁਪਿਆ business ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ challenge ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਚਹਾਰ ਚਮਨ Society ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲਿਆ । ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਇਵਜ਼ factory bank ਪਾਸ mortgage ਰਖੀ ਪਰ bank ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਉਹ co-operative bank ਹੈ । ਉਸ ਦੇ Secretary ਦੀ ਬੀਵੀ ਦੇ ਨਾਮ under registered document, factory ਦੀ sale ਵੀ ਹੋ ਗਈ । ਮੇਰਾ question ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਵੀ societies ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ one man show ਹੀ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਗਿਰਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ? (ਹਾਸਾ) [Has the hon. Member also become pupil of Sardar Waryam Singh ?] (*laughter*)

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਉਹ ਸ਼ਗਿਰਦ ਬਣਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । Central Co-operative Bank, Jullundur, ਪਹਿਲਾਂ direct ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਕੁਝ ਕਰਨਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕ Co-operative Transport Society ਬਣਾ ਲਈ ਤਾਕਿ ਕਰਨਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ । ਗਵਰਮੈਂਟ ਤੋਂ loan ਲੈ ਲਿਆ । ਗਵਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ fraud ਹੈ ਪਰ ਗਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰੱਤ ਨਹੀਂ ਪਈ । ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਮੰਗੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ movement ਦਾ main ਮਕਸਦ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ co-operative farming ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ movement ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਲਾਇੰਤਹਾ loans ਵਗੈਰਾ ਲਏ ਪਰ ਜਦੋਂ socialist pattern ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ movement ਢਬਨ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਲ੍ਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਫਰਾਖਦਿਲੀ ਨਾਲ essentiality certificates ਅਤੇ import licences ਦਾ ਫਾਇਦਾ bogus companies ਵਲੋਂ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ enquiry ਕਰਾਂਗਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ, ਮੈਂਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਫਰਾਖਦਿਲੀ ਨਾਲ enquiry ਕਰਾਉਣਗੇ । ਪਰ enquiry ਕਲੇ ਕਲੇ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਦ ਲੈਣ ਤਾਕਿ ਹਰ ਗਲ ਦੀ ਸਦਦ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ prosecutions ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਰੱਤ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਮੈਂ sugar mills ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਥੇ ਵਜ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ business ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਸੀ । Registrar ਨੇ ਕਿਹਾ co-operative society ਨੂੰ ਦਿਉ, D. C. ਨੇ ਕਿਹਾ co-operative society ਨੂੰ ਦਿਉ ਪਰ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਜੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ telephone ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ individual ਨੂੰ ਦਿਉ, co-operative society ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ co-operative movement ਬਦਨਾਮ ਹੋਵੇਗੀ । ਮਹਿਕਮਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ enquiry ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੁਜਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੰਦ ਹੋਣ ।

(*At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the chair.*)

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ (ਪੱਕਾ ਕਲਾਂ) (ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ Co-operative Department ਤੇ ਬਹਸ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ All-India basis ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕਦਮ ਪੁਟਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਈ ਦੀ ਹਕਦਾਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ Societies ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ bogus societies ਬਣਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਏ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਇਕ question ਵੀ put ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 55,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦੇ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ societies ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Societies ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਗਰੀਬ ਤਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਘਰ ਘੋੜੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਮਿਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਵਕਤ ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਣਾ । [The hon. Member may take care not to finish his time in quoting examples.]

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ, ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਇਕ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਚਰ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਪੂਲੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮਰਾਸੀ ਚਰ੍ਹੀ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਏ ਨਾ ਪਰ ਕਹਿ ਰੋਜ਼ ਦਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚਰ੍ਹੀ ਪਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਘੋੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਭੁੱਖੀ ਤਿਹਾਈ ਮਰ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਤੀਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਹਾਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਜ਼ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਰੀਬ 100 ਰੁਪਿਆ ਪੱਲਿਓਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 50-50 ਗੇੜੇ Inspectors ਦੇ ਕੋਲ ਵੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਦੀ ਇਕ ਸੋਸਾਇਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾਉਣ ਬਾਰੇ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਖੁਦ 50 ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ 100 ਵਾਰੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਜਾਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜੀ ਇਹ ।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਇਹ ਰਾਮਪੁਰੇ ਫੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਵਜ਼ੀਰ ਸਨ, ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਯਤਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਤਨੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਜਿਸਟਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ । ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਫੀਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿੰਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ । ਦੋ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ, ਸਾਲ ਲੋਕੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਸ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਸੋਸਾਇਟੀ ਪਿਛਲੀ ਹਾੜੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਨਾਜ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਏਧਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਓ, ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਵਖਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨਾਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੇਸ ਜੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗਬਨ ਦਾ ਕੇਸ ਹੋਇਆ । Central Co-operative Bank, Bhatinda ਦੇ General Manager ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ Assistant Registrar ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ enquiry ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ 20,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦਾ ਗ਼ਬਨ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ clerk ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੇਸ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫੜੇ ਗਏ ਤੇ ਦਿਨੇ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਉਂਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਦੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਅਨਾਜ ਲੈ ਸਕਣ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । 105 ਰੁਪਿਆ ਇਹ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ! ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੋ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੇਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਦੌੜ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਇਕ ਮਹੀਨਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਖੜਕਦੀ ਰਹੀ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਨਾਲੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਆਪਸ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਖੜਕਦੀ ਰਹੀਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਸਾਈਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ]
ਮੰਗ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਰਕਮ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

श्री राम चन्द्र कामरेड (नूरपुर) :मुझे अपने भाइयों की तकरीरें सुनकर याद आ गया है कि अभी Rip Van Winkle ज़िंदा ही हैं। ज़माना बदल गया और इस दुनियां में क्रान्ति आई। यह आज उन भाइयों को मालूम हो गया है जो यह कहते थे कि अगर क्रान्ति आयेगी तो लोगों के खून से आयेगी। आप देखते हैं कि ऐसा तो नहीं हुआ। आज मैं फिर कहता हूं कि क्रान्ति आप नहीं लायेंगे बल्कि हम लायेंगे और शान्ति के तरीकों से लाएंगे। आज कांग्रेस ने Socialism का उद्देश्य अपनाया है। वह आकर ही रहेगा। Co-operation हमारी समाज का एक तरह से संगे बुन्याद है। यह हमारी तखैयल की नई समाज लाने में सहकारी होंगे। आज हम Socialism की बात करते हैं। पण्डित जवाहर लाल जी ने भी कई बार कहा है कि हम Socialism की ओर बढ़ रहे हैं। इसलिए मेरे भाइयों को यह बात मुझे समझ में नहीं आई कि जब वह socialism की बात करते हैं तो इस का मुकाबला Russian type की समाज से क्यों करते हैं ? जहां तक हिन्दुस्तान का ताल्लुक है इस में शक नहीं कि हमारा ध्येय भी वही Socialism है जो कि Russia में है लेकिन इस को लाने का जो तरीका है वह हमारा अपना ही है। जहां तक Socialism के means का और इस के ideals का और objects का ताल्लुक है हम इस में दूसरे देशों से पीछे नहीं हैं।

हमें अफसोस है कि Betterment Levy के मोर्चा पर सरकार की मुखालिफत हो रही है मगर मैं कह सकता हूं कि इस में लोगों का कसूर नहीं। उन्हें समझाया नहीं गया। Public Relations Department तथा कांग्रेस किसान विभाग वह काम नहीं कर सके जो कि उन्हें करना चाहिये था। मुल्क में क्रान्ति ही तब आयेगी जब लोगों को यह मालूम होगा कि जिन के पास छोटे छोटे टुकड़े ज़मीन के हैं वह इन को इकट्ठा करके किस तरह से खेती करें। यह Co-operative महकमें का ही फर्ज़ है कि वह इन को मिला करखेती करने का तरीका सिखलायें। जितने मेरे भाई रूस की नुमायिंदगी करते हैं और उन के ख्यालात की तर्जमानी करते हैं मैं उन को बता देना चाहता हूं कि हमने अपनी इकतसादियात को देखते हुए, democratic तरीका से क्रान्ति लाने का फैसला किया है। इस विधान में हर समस्या पर राय देने की आपको आज़ादी है। सरदार प्रताप सिंह को तो कौन कहे लोग पंडित जवाहरलाल जी को भी गालियां देते हैं। इससे ज़्यादा और क्या आज़ादी होगी। असल चीज़ यह है कि हमने जो कुछ लोगों को बतलाया है कि यह निशाना अच्छा है उसकी तरफ जाने की कोशिश नहीं की। जब हम यह जानते हैं कि सोशलिज़्म या कोअपरेशन ही तरक्की की बुनियाद है तो उसके लिए हमें पूरी कोशिश करना चाहिए। लेकिन

बात छिपी नहीं रहती। जब यह देखा जाता है कि Co-operative Department को staff भी पूरा नहीं दिया जाता तो उसके यही मानी हो जाते हैं कि हमारी पूरी तवज्जुह इस तरफ नहीं है और न ही हमें clarity of vision है। अगर ठीक से प्रबन्ध नहीं हो पाता तो यह महकमा किसी ऐसे वज़ीर के हाथ में दिया जाना चाहिए जो बहुत लायक हों और co-operation के नियमों का ज्ञान रखते हों। Co-operation के ज़रिए बहुत सी चीज़ों को हम आगे बढ़ा सकते हैं, सिर्फ ज़रूरत इस बात की है कि हम लोगों को मिलकर काम करना सिखा दें। यहां मैं construction and labour co-operative societies का ज़िक्र करते हुए कहना चाहता हूं कि हमारे जो Engineers हैं उनको कोअपरेटिव सोसाइटियों से हमदर्दी नहीं है। सोसाइटियों वाले इस बात की शिकायत करते हैं कि उन्हें सड़क वगैरह बनाने का ठेका नहीं दिया जाता। हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब तो इस चीज़ को आगे बढ़ाने के लिए sincere हैं and I am completely satisfied with his intentions. लेकिन देखना यह है कि उनकी जो नीति है उसको हमारे इंजीनियर साहिबान क्यों नहीं अपनाते।

मुझे मालूम है जब मैं ट्रांसपोर्ट में R.T.A. का Chairman था तो हमारी कोशिश यह होती थी कि हम कोअपरेटिव सोसाइटियों को ही परमिट दें। उसके बाद कम्पनीज़ को और फिर आखिर में individuals को। और उसमें भी यह नहीं होता था कि किसी मामा या साले को ही परमिट दिया जाए, बल्कि लाटरी डाल लेते थे जिसके नाम निकल आती थी उसी को परमिट दे दिया जाता था। इस तरह से कोई favouritism का सवाल पैदा नहीं होता था।

अब मैं ज़रा अपने हलके की बात करना चाहता हूं। यह तो सभी जानते हैं कि हर एक आदमी को अपने इलाके की फिकर होती है। मैं कांगड़ा का ज़िक्र करना चाहता हूं कि वहां पर wool का कारखाना बनाना चाहिये। अभी तक वहां तवज्जुह नहीं दी गई। Fruits के लिये वहां पर कोअपरेटिव सोसाइटियां बनानी चाहिएं और कुल्लू में cold storage बनाना चाहिए ताकि जो सेब वगैरह सड़ जाते हैं वह खराब न हो पाएं और उसी तरह से नूरपुर में भी एक storage बनना चाहिए। मतलब यह कि जब हर जगह कोअपरेशन का या development का काम होता है तो कांगड़ा के लिए भी खास ख्याल रखा जाना चाहिए (घंटी)। बस जनाब, मैं एक मिनट में खत्म कर दूंगा। मैंने इसी सैशन में एक सवाल किया था जो Co-operative Farming से ताल्लुक रखता था। स्पीकर साहब, ने भी कहा था कि यह सवाल पैदा नहीं होता। और जब मैं उनको उनके Chamber में मिला तो उन्होंने बतलाया था कि हमारी Co-operative Farming नहीं चल रही हैं और Service Co-operatives भी नहीं चल रही हैं। आप जो बात करते हैं वह बहुत आगे की बात है। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि आप जो कुछ करना चाहते हैं उसे जल्दी से जल्दी कीजिए और अमल में लाइए।

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

मैं एक सुझाव देना चाहता हूं कि इस वक्त जो Consolidation पर रुपया खर्च कर रहे हैं वह न करें क्योंकि आगे चल कर Co-operation के लिए भी भूमि की इसी तरह evaluation करनी होगी । इस लिए एक बार ही evaluation की जाए अलग अलग मालिकों की भूमि इकट्ठी करने पर खर्च न किया जाए । बल्कि अभी से आहिस्ता आहिस्ता evaluation कर के Co-operative Societies पर रुपया खर्च किया जाए ताकि पैदावार अधिक बढ़े ।

एक बात और जो बहुत ज़रूरी है वह यह है कि Co-operative सोसाइटियों के accounts ठीक नहीं होते । इनके लिए कोई खास system अपनाना चाहिए और check होना चाहिए ।

देहात में Co-operative Farming जब चलानी है तो ऐसे आदमी रखे जाने चाहिएं जो इस विषय को जानते हैं । आजकल हालत यह है कि Co-operative Department staff की co-operation की अहमियत को नहीं समझता (घंटी) ।

आवाजें : टाइम बढ़ा दिया जाए, डिप्टी स्पीकर साहब ।

श्री उपाध्यक्ष: चूंकि आपकी राय है इस लिए आध घंटा टाइम और extend किया जाता है । (Since the hon. Members desire the time of the sitting is extended by half an hour.)

श्री भला राम (जींद): गवर्नमेंट ने जो Co-operatives कायम करने के लिए कदम उठाया है मैं उसकी सराहना करता हुं । लेकिन इधर उधर से जो मुखालिफत हो रही है उसके लिए मुझे बड़ी हैरानी है । अगर यह मुखालिफत कांग्रेसी भाई करते तो इतना ताज्जुब नहीं होता क्योंकि अब कांग्रेस में किसी एक विचार को ले कर चलने वाले आदमी नहीं रहे । भिन्न भिन्न विचारों के लोग हैं । अभी मेरे भाई मंगलसेन ने उठकर इस movement की मुखालिफत की तो मुझे और भी हैरानी हुई, क्योंकि उनकी पार्टी है जन संग जिसे वह कहते हैं कि जनता का संघ और उनका नारा है कि अखंढ भारत बने । फिर वही अगर इस Co-operative Movement की मुखालफत करें तो सचमुच हैरानी की बात है । हमारे यहां नज़ूल land पर co-operative Societies चल रही हैं । मैं समझता हूं कि अगर Government ने Co-operative Movement को चलाना है तो उन्हें जो societies पहले चल रही हैं उन की तरफ खास तवज्जुह देनी चाहिए । Erstwhile Pepsu State में जो Nazul Land Co-operative Societies बनाई थीं वह आज fail हो रही है और जो सात-सात सौ बीघे ज़मीन है उसको लोगों ने दो, दो, या तीन तीन बीघों के टुकड़ों में बांटा हुआ है । वहां पर Co-operative Department का Inspector या Sub-Inspector उन्हें नहीं बताता कि किस ढंग से काम करना चाहिए । आज वह लोग अपनी दो-दो बीघे ज़मीन को दूसरों के पास बटाई वगैरह पर दे कर खुद दूसरे ज़मींदारों के गुलाम बन कर अपने पेट पालते

हैं। जो दो-दो, तीन-तीन बीघे उन को ज़मीन मिली हुई है उस पर individually काम कर के वे अपना गुज़ारा नहीं कर सकते इस लिए उन्हें दूसरों का सहारा लेना पड़ता है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो भूत पूर्व पैप्सू के इलाका में 45 हज़ार acres की co-operative societies बना रखी हैं उन को अच्छे ढंग से चलाया जाए।

इसके अलावा हमारी जो Leather Co-operative Societies बनी हुई हैं उन लोगों को co-operative ढंग का पता नहीं है। Government उन को पैसा तो दे देती है मगर उसके बाद Department का कोई Inspector या Sub-Inspector वहां पर जा कर नहीं देखता कि वहां पर क्या हो रहा है। उस का नतीजा यह होता है कि वह co-operative societies नावाकफियत की वजह से fail हो जाती हैं। मैं वज़ीर साहिब से इलतिजा करता हूं कि जहां पर co-operative banks ने रुपया दिया हुआ हो वहां पर Department की तरफ से ज़रूर देख भाल होनी चाहिए।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਧੂਰੀ ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਦ ਜ਼ੇਰੇ ਬਹਿਸ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਦੂਸਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ development ਦਾ ਇਨਹਿਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਇਥੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ Comunism ਦਾ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਰ Co-operative Movement ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ Sir Malcolm Darling ਨੇ ਇਸ movement ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਕੀ ਨੁਕਸ ਦਸੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਤਨੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਤਨੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਫੈਲਾਓ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 26,000 ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਬਣਾ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 40 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 40 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ 10 ਬੰਦੇ ਰਲ ਕੇ ਕੋਈ ਸੋਸਾਈਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ

[ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ cover ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ Pamphlet, 'Punjab Leads in Co-operation' ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ Co-operation ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ lead ਕਰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਫਖ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ Sir Malcolm Darling ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Planning Commission ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੀਆਂ ਦੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ Co-operative Movement ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦਾ ਫੈਲਾਓ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਔਰ ਜੋ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ Agricultural Credit Co-operative Societies ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ :

> I came to the conclusion that the pace proposed was too fast for sound development even in the four States—Bombay, Andhra, Madras and the Punjab—where the movement is the strongest doubly so in the others I visited or was able to consider.

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਇਤਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਤਨਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇ ਹਾਂ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ Agricultural Credit Co-operative Societies ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬਣਾਈਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਗਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਆਸਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸ਼ਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ spirit ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਤਹਿਰੀਕ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰਜਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗ ਏਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਲੋਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ Sir Malcolm Darling ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫਾ 20 ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

> In the Punjab—it may also be the case elsewhere—there has also been a tendency to register societies whose members have joined together solely to take advantage of Government's financial and other concessions to co-operative socities ; perhaps, too, to borrow from Central Banks at a comparatively low rate of interest.

ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀਆਂ Agricultural Credit Co-operative Societies ਦਾ ਹਾਲ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸਿਨਮਾ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਰ ਔਰ cold storage ਦੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵੀ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਸਿਨਮੇ ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸਿਨਮਾ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਰਲਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਨਮਾ ਲਾ ਲੈਣ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੂਟਾਂ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਰੂਟ ਤੇ ਚਲਦੀ Transport ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ cold storage ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ 10 ਜਾਂ 12 ਮੈਂਬਰ ਰਲ ਕੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਸਾਰਾ ਫਾਇਦਾ ਆਪ ਹੀ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Co-operative Societies Act ਦੇ ਥਲੇ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਉਹ Companies Act ਦੇ ਥਲੇ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ Sir Malcolm Darling ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫਾ 20 ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬੋਗਸ ਹਨ ਔਰ ਉਹ ਏਸ facility ਦਾ misuse ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੋਆਪ-ਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਸ੍ਰੀ ਧੇਬਰ ਜੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ ਏਥੇ ਆਏ ਔਰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦਸ ਦਸ ਜਾਂ 20, 20 ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੁਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਬਣੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਰੂਟ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਰੂਟ ਤੇ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਉਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਏਥੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਹ family concerns ਹੀ ਹਨ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ Malcolm Darling ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ Co-operative Act ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਘਟੋ ਘਟ ਤਾਦਾਦ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਉਹ ਤਾਦਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ, ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ register ਕਰਾ ਸਕਣ । ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ Nagpur Congress Session ਦੇ ਮਤੇ ਵਲ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

श्री अध्यक्ष : आप आपनी स्पीच को wind up करें । मैं ने आप के लिये वक्त extend नहीं किया । (The hon. Member may please wind up his speech. I have not extended the time of the House for his sake only.)

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਜਨਾਬੇ ਵਾਲਾ, ਮੈਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ । Constructive ਗਲਾਂ ਕਰ

[ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਰਿਹਾ ਹਾਂ। National Development Council ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਬਾਅਦ Nagpur Session ਦਾ ਮਤਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ service co-operatives ਕਾਇਮ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ co-operative societies ਬਣਾ ਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ service co-operatives ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੋਈ item ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ service co-operatives ਤੁਰੰਤ ਕਾਇਮ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ co-operative farming societies ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ Registrar ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ lead ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ Malcolm Darling ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

"Some of the Co-operative Farming Societies have also been formed less to practise genuine collective farming than to obtain the very liberal assistance granted by State Government to promote this type of farming. Some are little more than family concerns, a few members of which do the farming with the help of paid labour while the other members employ themselves in other occupations."

ਮੈਂ ਦੋ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ Co-operative Department ਵਲੋਂ grants ਤੇ subsidies ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। Malcolm Darling ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ inexperienced staff ਰਾਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ co-operation ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲਾ ਕੇ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ Malcolm Darling ਦੀਆਂ recommendations ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਵਧਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਗੇ।

श्री राम प्रकाश (जगाधरी रिज़र्वड): डिप्टी स्पीकर साहिब, देश में ज़रूरत आज इस बात की है कि गरीबों को रोज़गार दिया जाए और उन के standard को ऊंचा किया जाए। मुझे यह देख कर थोड़ा सा अफसोस होता है कि इस विधान सभा में बहुत से साथी इस किस्म के हैं जो Co-operative Movement की मुखालिफत करते हैं। पिछल दिनों नागपुर कांग्रेस सैशन में एक resolution पास हुआ कि देश का विकास co-operative ढंग से हो सकता है। लकिन मुझे कहने में अफसोस होता है कि मेरे कांग्रेसी भाई जो उस मौके पर वहां मौजूद थे वे भी इस चीज़ की मुखालिफत करते हैं। इस की वजह, डिप्टी स्पीकर साहिब, यह है कि इन भाइयों को महसूस नहीं होता कि हमारे देश में लाखों भूखे और नंगे इनसान हैं

जो कांग्रेस पर अपनी उमीदें लगाए बैठे हैं और अपने जाती मुफाद के लिए कांग्रेस की तरफ आते हैं ।

Mr. Deputy Speaker : No motives to be imputed, please.

श्री राम प्रकाश : इन लोगों ने bogus किस्म की co-operative Farming चलाई और जब इन लोगों को इस बात का पता चला कि कांग्रेस तो सचमुच यह बात करने चली है तो यह मुखालिफत पर उतर आये । डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस सांझी खेती-बाड़ी के resolution की ताईद करता हूं जिस से न सिर्फ खेती-बाड़ी को ही फायदा होगा बल्कि इस movement से हरिजनों को काफी फायदा पहुंचता है बशर्तेकि इसे ठीक ढंग से चलाया जाये । मैं जनाता हूं कि co-operative societies के head पुरी साहिब के दिल में इस movement को आगे बढ़ाने के लिए काफी उत्साह और हमदर्दी है लेकिन नीचे का staff बहुत सुस्त है । लोग उन के पीछे पीछे दौड़ते हैं लेकिन society register नहीं होती । बेचारे हरिजनों को 100 रुपये से ज़्यादा कर्ज़ा नहीं मिल सकता । इस रकम से कोई खेती-बाड़ी के लिए कैसे बैल वगैरह खरीद सकता है । मैं समझता हूं कि अगर पंजाब के अन्दर Co-operative Movement को कामयाब बनाना है तो छोटे और गरीब आदमियों को ऊपर उठाना चाहिये । उन लोगों की difficulties को मैं समझता हूं न उन के पास ज़ेवर होता है और न ज़मीन । मैं हाउस को बताना चाहता हूं कि मद्रास गवर्नमैण्ट ने पास किया हुआ है कि जिस गरीब आदमी को कर्ज़ा दिया जाए उस की ज़मानत गवर्नमैण्ट दे । पंजाब में भी अगर यह चीज़ हो जाये तो co-operative movement आसानी के साथ कामयाब हो सकती है । Sugar mills के लिए cane-growers की सोसाइटियां बनी हुई हैं । इन के by-laws जो मुरत्तब किये गये हैं वह निकम्मे हैं । जमहूरियत के ज़माने में किसी mill owner को ज़यादा इख्तियार नहीं होने चाहियें बल्कि cane-growers की राये से directors बनने चाहियें । इस सिलसिले में मैं यह भी निवेदन करूंगा कि जितनी Labour Co-operative Societies काम कर रहीं हैं Assistant Registrar साहिब तो उन को कामयाब बनाने की बहुत कोशिश करते हैं लेकिन P.W.D. और Irrigation Department के जितने अफसरान हैं इन सोसाइटियों को fail करना चाहते हैं । छः छः साल तक गरीब लोगों को payment नहीं करते । इन गरीब लोगों के पास पैसे नहीं होते तो सोसाइटियां कैसे कामयाब हो सकती हैं । अगर गवर्नमैण्ट इस movement को पंजाब में कामयाब करना चाहती है तो मिनिस्टर साहिब को इस सिलसिले में मेहनत से काम करना होगा । Cabinet में बैठे हुए वज़ीर साहिबान को लाज़मी तौर पर गरीब आदमी की तरफ देखना होगा । जिन लोगों के पास पैसा है उन्हें Co-operative Societies बनाने की क्या ज़रूरत है । ज़रूरत है उन गरीब आदमियों को जिन के पास रुपया नहीं और वे खेती-बाड़ी का काम बिना रुपये के नहीं चला सकते और उन्हें गवर्नमैण्ट की मदद की

[श्री राम प्रकाश]
ज़रूरत होती है । मैं तजरुबे की बिना पर कह सकता हूं कि गरीब आदमी कर्ज़े के वास्ते और registration के लिए दफतर के कई चक्कर काटते हैं लेकिन उन बेचारों को न तो कर्ज़ा मिलता है और न सोसाइटियां register होती हैं ।

Mr. Deputy Speaker : The hon. Member should not please impute motives.

श्री राम प्रकाश : चौधरी लहरी सिंह जी ने इस movement को बहुत तरक्की दी और अफसरान के कान खींचे । ज्ञानी करतार सिंह जी ने भी काबले तारीफ काम किया और गरी लोगों की मदद की और अब तो खुशकिस्मती से हरिजन मिनिस्टर साहब के पास ही यह महकमा है इस लिए हम उम्मीद करते हैं कि आयेंदा इस साल के अन्दर मिनिस्टर साहब गरीब आदमियों का ख्याल रखेंगे ।

इन शब्दों के साथ मैं गवर्नमैण्ट को कोअपरेटिव फार्मिग की स्कीम के लिए मुबारकबाद पेश करता हूं ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਰਿਜ਼ਰਵ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ co-operation ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । Co-operation ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਜੋ ਮੁਲਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ religious belief ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਵੰਡ ਖਾਏ ਸੋ ਖੰਡ ਖਾਏ' ਯਾਨੀ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਐ ਮਨੁਖੋ ਇਕੱਠੇ ਚਲੋ, ਇਕਠੇ ਸੋਚੋ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਉ । ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਉਤੇ based ਹੈ ਕਿ live and let live, ਰਹੋ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇਵੋ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਤਣ traditions ਵਿਚ ਹੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਛ ਲੋਗ co-operative farming ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ collective farming ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । Collective farming ਦੇ ਮਾਨੇ ਇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗੌਰਮਿੰਟ ਲੈ ਲਏ ਔਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰੇ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ co-operative farming ਅਤੇ service co-operatives ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਉਹ ਵੀ with the willing consent of the people, ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣੀ ਨਹੀਂ । Co-operative farming ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਏਕੜਾਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਔਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਂ ਵਕਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲਗੇਗਾ ਔਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖਰਚ ਘਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਹੁਤੀ labour ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ, production ਵਧ ਹੋਵੇਗੀ, ਔਰ unemployment ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਸ ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਖਰਚ ਘਟ ਆਏਗਾ ਔਰ ਜੇ ਵਖ ਵਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਖਰਚ ਵਧ ਆਏਗਾ । ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ

ਨਾਲ ਬਾਲਣ ਵੀ ਘਟ ਲਗੇਗਾ, ਕੰਮ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ co-operative farming ਹੋਵੇ ਔਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ਔਰ ਜਿਹੜਾ time ਬਚੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ਔਰ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲ ਸਕਣ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ co-operative farming ਵਿਚ ਨਿਰੇ ਉਹ ਲੋਗ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਬਲਕਿ village community ਨੂੰ engage ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰੇ ਔਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ unemployment ਦੂਰ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਇਥੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ deliberasion, persuasion ਔਰ co-operation ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 1952 ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੇਬਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ construction ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ । ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਮਹਿਕਮਾਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇ ਦਿਓ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਔਰ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸਰਾਹਣਾ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ credit ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਲਾਇਤ ਪਾਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ । ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਵਿਚ individuality ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾ ਜਾਏ । ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ progressive ਸਕੀਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ :

> Any action which makes us go Godward is a good action and is our duty. Any action which makes us go downward is evil and not our duty.

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਬਾਰੇ training ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ individual interests work ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਈ ਲੋਗ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁਤਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ backward ਖਿਆਲ ਹੈ । ਕੁਝ influential ਆਦਮੀ ਇਸ ਵਿਚ ਖਰਾਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ P.W.D. ਔਰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ, discourage ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ encouragement ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ corrupt ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ

[ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ]

ਫੌਰਨ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਰਾਈਵੇਟ ਠੇਕੇਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Registrar, Co-operative Societies ਨੂੰ initiative ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

6.00 .m.

ਹਰ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਹਿਕਮਾ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੈ, ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Co-operative farming ਵਲ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕਹਾਂਗਾ । ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ New Expenditure ਦੇ ਸਫਾ 239 ਤੇ ਅਸੀਂ 2,80,000 ਰੁਪਿਆ co-operative farming ਵਾਸਤੇ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ 350 co-operative farming ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਵਿਚ 350 ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਹਨ । ਜੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਿੰਡ ਅਜਿਹਾ ਵਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸੁਸਤ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 5 ਸਾਲ ਵਿਚ 350 ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਇਕ ਮਖੌਲ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਢੰਗ ਹੈ ? ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ implementation ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ ਠੀਕ ਤਰੀਕਾ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ । ਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ideals ਤਾਂ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਨੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਰ progressive scheme ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ self-complacency ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਸਾਨੂੰ self-complacency ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹਰ progressive ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ । (ਘੰਟੀ)

Mr. Deputy Speaker Please wind up.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਇਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਏਥੇ ਇਕ provision ਹੈ , Technical staff for leather co-operative, ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ 5,120 ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਸੋ ਇਸ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਉਹ ਕੀ technical ਕੰਮ ਦਸਣਗੇ, ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ? ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਨੇ । ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮਖੌਲ ਹੋਇਆ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਖਰਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਏਥੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਹਿਕਮਾ discuss ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ, ਕੁਝ ਦਲੀਲਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ, ਕੁਝ suggestions ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ । ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ, ਵਡੇ ਵੱਡੇ ਠੇਕੇਦਾਰ, ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਜੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ co-operation ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ । ਜੇ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ, ਛੋਟੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਛੀ ਰੋਟੀ ਦੇਈਏ, ਅਛਾ ਕਪੜਾ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਹਿਮ ਪਹੁੰਚਾਈਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਛੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਛੀ ਤਰਾਂ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਇਕ ਵਡੀ ਮਿਲ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ cottage industry ਕਾਮਯਾਬ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਈਏ । ਅਜ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ farms ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਾਧੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਛੇ ਬੀਜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜੋਤੀਏ, ਅਛੇ fertilizers ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਚੰਗੀ ਕਰੀਏ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਜਿਤਨੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ pressure ਘਟਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਘੁਮਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਖੂਹ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ । ਛੋਟਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਕਮਾ ਸਕਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪਰੈਸ਼ਰ ਘਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ co-operative farms ਬਣਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰੀਏ । ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ Co-operative Movement ਚਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਹੂਕਾਰੇ ਦਾ ਖਾਤਮਾ Co-operative Movement ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਹੂਕਾਰ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਅੰਗੂਠਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੁਰਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਨ 1900 ਵਿਚ ਇੰਤਕਾਲ ਅਰਾਜ਼ੀ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਹੂਕਾਰ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੇਨਾਮੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਸਨ । ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀਆਂ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਬਟਵਾਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ partition ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਕੋਆਪ-ਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ । ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸ਼ਖਸੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਜੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ । ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਏ ਸਨ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ 46 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ । ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ 46 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਉਧਰ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ Co-operative Movement ਨੂੰ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਲਗਿਆ । ਸਾਡਾ ਇਕ Provincial Co-operative Bank ਲਾਹੌਰ ਸੀ । ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਡਾ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਓਧਰ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡਾ 52 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੂਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਸ ਦਾ ਸੂਦ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਸੂਦ ਦਾ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । Partition ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਡੀ Co-operative Movement ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ 46 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੈਂਬਰ ਲੈ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ 4 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਉਧਰ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 52 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਉਧਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ 52 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੂਦ ਜਿਹੜਾ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਲੱਗ ਭਗ ਸਵਾ ਕੁ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਏ ਪੈਪਸੂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ । ਉਥੇ ਪੈਪਸੂ ਬਨਣ ਤੇ Co-operative Movement ਚਲੀ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਇਹ movement ਘੱਟ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਐਨੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਐਨੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਐਨਾ ਸਰਮਾਇਆ ਉਧਰ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਾਡੀ Co-operative Movement ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 26,000 co-operative societies ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ societies ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ । ਇਹ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਹਾਂ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ 76% ਪਿੰਡਾਂ

ਵਿਚ ਇਹ movement ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ population ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਏ ਤਾਂ ਕੁਲ population ਦਾ 42% ਹਿਸਾ Co-operative Movement ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਿਹੜੀ ਅਗਲੀ ਪੰਜਸਾਲਾ Plan ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 60 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ movement ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਪਿਛੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਏ ਤਾਂ ਇਕ ਲੱਖ ਪਿਛੇ 136 co-operative societies ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਐਡੀ ਵਡੀ ਤਾਦਾਦ societies ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਸਾਡੇ ਗਵਾਂਢ ਸੂਬੇ Uttar Pradesh ਵਿਚ ਇਹ average 76 ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ working capital ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਏ ਤਾਂ 23 ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਦਰਾਸ ਦਾ 23 ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ working capital ਬੰਬਈ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੋਕ co-operative societies ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ total number 26,000 ਹੈ ਉਥੇ wor-ing capital 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਦਾ ਹੈ। 26,000 co-operative sccieties ਦਾ working capital 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਹੈ। 15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ societies ਨੇ ਆਪ earn ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ 15 ਕਰੋੜ ਆਪ earn ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦੇ 14 ਲੱਖ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਬਤਾ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ 42% population ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ credit societies ਦੇ ਮੁਤਾਅੱਲਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1950-51 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ 1½ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ advance ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ 1558-59 ਵਿਚ ਉਸ ਰਕਮ ਨੂੰ 10 ਕਰੋੜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ Co-operative Movement ਕਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ movement ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1350 societies ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ facilities ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਐਥੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਦੂਸਰੇ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਕੇ credit ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। Credit societies ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਹਰੀਜਨ co-operative societies ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਢਿਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। By laws ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ co-operative societies ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ 1912 ਵਾਲਾ ਹੀ Co-operative Act ਚਲਦਾ ਸੀ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 1955 ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ By laws ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਈਆਂ States ਵਿਚ ਜੇਕਰ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

Registrar ਚਾਹੇ ਤਾਂ By laws ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ Registrar ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅਧਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ co-operative societies ਦੇ by-laws ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਬਾਜ਼ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ co-operative societies ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ—Deputy Commissioners ਜਾਂ S.D.Os. *ex-officio* Members ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 26,000 co-operative societies ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ 9 ਅਜਿਹੀਆਂ co-operative societies ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ Presidents ਹਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ societies ਦੇ Directors ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣਾ president ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ official capacity ਵਿਚ President ਨਹੀਂ ਬਣੇ।

ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ nominated Members ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ veto ਕਰਕੇ ਰਦ ਕਰ ਦੇਣ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ by-laws ਬਹੁਤ ਅਛੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੇ by-laws ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਤਕਲੀਫ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਵਿਚ ਉਠਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨਾ ਉਠਾਉਣੀ ਪਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Labour Co-operative Societies ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾਂ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰਜ ਵਿਚ ਸੀ। Labour Co-operative Societies ਦਾ ਇਕ ਬੋਰਡ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਨਹਿਰਾਂ ਪੁਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ labour co-operative societies ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ labour co-operative society refuse ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ body ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਪੁਟਣ ਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਾਲ ਵਿਚ $1\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਦਾ ਕੰਮ labour co-operative societies ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦਾ number 700 ਹੈ ਇਹ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਨੰਬਰ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰ੍ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਠੇਕੇਦਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ labour co-operative societies ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਅਸਾਂ co-operative ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਬੋਗਸ (bogus) co-operative societies ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਢ ਦੇਣ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ labour co-operative societies ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ societies ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 410 large-size co-operative societies ਹਨ।

ਚਾਰ ਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਪਿੰਡ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ society ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ large-size co-operative societies ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ facilities ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਫਿਰ State Trading ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ State Trading ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ Co-operative Department ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ societies ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਰਨਗੀਆਂ । ਫਿਰ State Trading ਵਿਚ, ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ Societies ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹਿਸਾ ਲੈਣਗੀਆਂ । ਮੈਂ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ State Trading ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ foodgrains ਖਰੀਦੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਹਿੱਸਾ ਖਰੀਦ ਲਵਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਬਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ State Tradingਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ Societies ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਹਿਸਾ ਲੈਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Co-operative Farming ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਚੌਧਰੀ ਬਾਰੂ ਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਬੜੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ co-operative farming ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਨ 1942 ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ

> "I firmly believe that we shall not derive the full benefit from agriculture until we take to co-operative farming. Does it not stand to reason that it is better for the hundred families in a village to cultivate their land collectively and divide the income therefrom than to divide the land into hundred portions."

ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ better ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਨਾਲ ਕਨਾਲ ਦੋ ਦੋ ਕਨਾਲ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਵਾਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ income ਨੂੰ ਵੰਡੀਏ ? ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੁਗਾਲਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਇਤਲਾਹ ਦੇਂਦੇ ਨੇ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹ co-operative farming ਗਲਤ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ co-operative farming ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ । ਇਕ better farming ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ 200 societies ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ Better Farming ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਨੇ । ਦੂਜੇ Joint Farming ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤੀਜੇ Collective Farming. ਦਰਅਸਲ Collective Farming ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਮਾਲਕ ਬਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ । ਜਿਹੜਾ ਅਸਾਂ ਨਾਗਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ resolution ਪਾਸ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Joint Farming ਕਰੀਏ । Collective Farming ਤਾਂ ਰੂਸ ਵਿਚ ਹੋ ਸ਼ਕਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ]

ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ । ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ । ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ Joint Farming ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। Joint Farming ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਦੋ ਏਕੜ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦੀ ਇਕ ਏਕੜ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕੱਠਿਆਂ farming ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਹੀ ਘੱਟ ਆਏਗਾ ਬਲਕਿ yield ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ratio ਨਾਲ ਹਿਸਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ । ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਸਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੀ ਮਾਲਕ ਰਹੇਗਾ, co-operative society ਜਾਂ State ਉਸ ਦੀ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਔਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ Joint Farming ਕਰੀਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜਿਹੜੇ interested ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ Co-operative Farming ਕਰਕੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ-ਗੌਰਮੈਂਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਸਿਆਰਾ ਔਰ ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਡਾਢੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਨ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਔਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਛਡਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਔਰ ਹੁਣ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਬਚੀ ਰਹੇ । ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ House ਨੂੰ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ceiling ਲਗਾਈ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ—ਔਰ ਜੋ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਸਾਰ ਔਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਭਨਾ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ Joint Farming ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਣ । ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਂ Service Co-operative ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Co-operative Credit Societies ਔਰ Marketing Co-operative Societies ਦੀ ਲਹਿਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਕਤ ਜਿੰਨੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ Co-operative Societies ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ Service Co-operative ਬਣਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । Service Co-operative Society ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਹਨ—ਭਾਵੇਂ ਹਰੀਜਨ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਲ ਕੇ service ਕਰਨੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਬੜੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ—ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ Service Co-operative ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਹੈ (*cheers*) ਲੋਕ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ service co-ope-

rative ਬਨਣ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਠੀਕ ਭਾ ਪਵੇ, ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕ ਉਸ ਨੂੰ 13–14 ਰੁਪਏ ਮਨ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹੀ ਅਨਾਜ 20-20 ਰੁਚਏ ਮਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖਰੀਦਣਾ ਪਵੇ । ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲ ਪਵੇ—ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਪਵੇ । Service Cooperative ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਏ ਹਾਂ ਕਿ farmers ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈਣ--ਬੀਜ ਲੈਣ, ਚੀਨੀ ਲੈਣ ਖਾਦ ਲੈਣ, agricultural implements ਲੈਣ ਯਾਨੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਿਆਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੈਣ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣ । ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਮਿਲੇ, ਸੋਹਣੀ ਮਿਲੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇ—ਆਪਣੀ ਹੀ Co-operative Societies ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਹੜ ਰਾਜ ਸਨ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਨ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਔਰ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਚੌਹਧਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਢਾਵਾਂ ਮਾਰੀਆਂ । ਦੂਜੇ ਸਾਡੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤਰ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖ਼ੂਣ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਬਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ... ....

श्री मंगल सेन : On a point of order, Sir. "ढावां मारन का क्या मतलब है ?.. . .

श्री अध्यक्ष : बताएं इस का क्या मतलब है । (The hon. Minister will please explain what this word means?)

ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਢਾਵਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ—ਰੋਣਾ ਪਿਟਣਾ (*Interruptions*) ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੇਕਰ Service Co-operative ਬਣ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ 13, 23 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦਾ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੈ ਉਹ ਖੁਸ ਜਾਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ co-operatives ਬਣ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਵੇਗਾ—ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਨਾਫਾ ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਰਜ ਕੇ ਖਾ ਪੀ ਸਕਣਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਏ ! ਸਾਡੇ ਦਸ ਰੁਪਏ ਮਨ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ—ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਚਦਰਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਾਂਗੇ । (*Laughter*) ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ service co-operative ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫੈਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਘਰੋ ਘਰ ਇਕ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੂਬੀ ਦਸਾਂਗੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ Co-operative Societies ਰਾਹੀਂ ਵੇਚੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਵਕਤ ਸਿਰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣਗੇ ਤੇ exploitation ਤੋਂ ਬਚੋਗੇ । ਨਿਰਾ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਖਰੀਦਣੀ ਹੈ —ਭਾਵੇਂ agricultural implements ਹੋਣ, ਭਾਵੇ ਖਾਦ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਕਪੜਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਤੇਲ ਹੋਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਮਸਾਲਾ ਹੋਵੇ ਯਾਨੀ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਖਰੀਦੋ ਤਾਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਤੇ ਦੂਜੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲ ਸਕਣ । ਇਸੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ Service Co-operatives ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ better Farming ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵਖਰੀ ਹੈ, ਹਲ ਵਖਰੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹਲ ਵਖਰੇ ਵੀ ਨਾ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ tractors ਔਰ tube-wells ਸਾਂਝੇ ਹੋਣਗੇ । ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਦਾਂ ਮਾਲਕ ਤਾਂ tubewell ਰਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ— tractor ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਕਿਤੇ irrigation ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਸਾਂਝੇ, ਕਿਤੇ tube-well ਸਾਂਝੇ, ਕਿਤੇ ਖੂਹ ਸਾਂਝੇ, ਕਿਤੇ tractor ਸਾਂਝੇ ਹੋਣਗੇ । ਇਸ ਲਈ Service Co-operative ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ better farming ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹਨ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਏ ਹਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਆਏ ਹਨ ਔਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ Co-operative Societies ਬਣਾ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਣ—ਅਸੀਂ ਵੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਕੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਐਨਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ— ਐਨਾ enthusiasm ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਿਉਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾਤ ਨਜਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ? ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ।

ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ state ਹੋਵੇਗੀ ਔਰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਗੇ ਆਉਣਗੇ । ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ co-operative farming ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਨਾਗਪੁਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ resolution ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਸ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ resolution ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ Chief Minister ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ Congress Legislature Party ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਉਸ resolution ਨੂੰ ਅਮਲੀਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਈਏ ਤਾਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੰਕਟ ਹੈ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਕੁਝ Sugar Mills ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਖਰਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ Directors ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਰਮਚਾਰੀ corrupt ਹਨ, ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ Directors ਠੀਕ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਕਿਥੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ । ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਉਥੇ ਭੱਠ ਝੋਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ਼ੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । (ਹਾਸਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮਿਲ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ, ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ

ਚੌਧਰੀ ਮਾੜੂ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ Directors ਹੋਣ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਚੌਧਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਲੀਡਰ ਹਨ ਔਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਡੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ elected ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਮਿਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਰ Directors ਕਿਧਰੋਂ ਅਸਮਾਨੋਂ ਆਉਣੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਚੌਧਰੀ ਉਸ ਮਿਲ ਦੇ Director ਹੋਣ ਉਥੇ ਉਸ ਮਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮੁਨਾਫਾ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ Director ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਮਿਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਔਰ ਘਾਟੇ ਤੇ ਬੰਦ ਹੋਈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਮਿਲ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਨਫਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਉਥੇ ਨਫਾ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਅਤੇ ਭੋਗਪੁਰ ਦੀ ਮਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਨਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਘਾਟਾ ਕਿਥੇ ਪਿਆ ਹੈ ? ਇਹ ਉਥੇ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਹ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਕੀ ਇਹ ਮਿਲ ਵੀ ਬਾਕੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਕੀ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਪਾਨੀਪਤ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ? ਕੀ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਜਾਲੰਧਰ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ? ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀਚੰਦ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਦੀ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ director ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੀ ਨਵਿਆਂ directors ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਮਿਲ ਬਣਾਈ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋ ਵੀ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰੋਹਤਕ ਦੀ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਛਡੋ ਇਸ ਨੂੰ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੀ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਹੋ ? (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਗਲ ਬੜੀ ਮਿਹਨੱਤ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਅਫਸਰ ਇਸ ਵਿਚ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਫਸਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਸਾਲ ਉਹ ਮਿਲ ਚਲ ਸਕਣੀ ਸੀ ? ਇਸ ਸਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ Government of India ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਪੈਸਾ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਲ ਚਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿਵਾ ਕੇ ਹੋਰ ਪੈਸਾ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਲ ਇਸ ਸਾਲ ਚਲ ਸਕੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਫਸਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਮਿਲ ਚਲਣੀ ਸੀ ? ਕੀ ਇਹ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਚਲਣੀ ਸੀ ? ਨਹੀਂ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਣੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੀ ਖੜੀ ਸੁਕਦੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਭੋਗਪੁਰ ਦੀ ਮਿਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ director ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਘਟ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਰੋਹਤਕ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]
ਦੀ ਮਿਲ ਵਾਸਤੇ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਥੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਮਿਲ ਦੇ director ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲ......

Chaudhri Lahri Singh: Speak nothing but the truth.

ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਕੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਦਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਦਦ ਕਰੋ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਉ ਤੇ ਫਲਾਨੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਉ (*Interruption by Chaudhri Lahri Singh*) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮਿਲਾਂ ਇਥੇ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਕ ਮਿਲ ਮੁਰਿੰਡੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਕ ਬਟਾਲੇ ਵਿਚ ਅੱਗਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਹ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਗੰਨੇ ਤੋਂ recovery ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬੜੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਤੱਰ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੰਨੇ ਤੋਂ recovery 11 per cent ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗੰਨੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਰਫ 8 per cent ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਥੇ recovery ਘੱਟ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਰਫ ਰੋਹਤਕ ਦੀ ਮਿਲ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲੀ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਉਥੇ ਲੀਡਰ ਬੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੰਨਾ supply ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Leather Co-operative Societies ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵਜੀਰ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰਾਂ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਹਿਲਜ਼ ਦੀਆਂ, ਮੋਰਨੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਘਾਹ ਹੁੰਦਾਂ ਹੈ ਉਹ ਅਸਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੇਚਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਘਾਹ ਮਿਲ ਵਾਲੇ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ co-operative society ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਘਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇ ਦਿਉ ਤੇ ਮਿਲ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ co-operative society ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਘਾਹ ਉਸੇ ਭਾ ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਭਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਮਿਲ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਸਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ co-operative society ਨੂੰ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਸਾਲ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਤਾੜੀਆਂ)

ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ co-operative- department ਦੇ ਜਿਹੜੇ Inspectors ਹਨ ਉਹ co-operative ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਉਨੱਤੀ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ co-operative department ਦੇ Sub-Inspector ਹੋਣ, Inspectors ਹੋਣ A. R. ਹੋਵੇ ਜਾਂ Registrar ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੱਭ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ co-operative ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ register ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਹੁਣ ਉਹ ਫੌਰਨ register ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਚਲਦੀ *corruption* ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਸੋਚੋ ਕਿ co-operative societies ਦੇ Inspector ਨੇ ਜਾਂ Sub-Inspectors ਨੇ *corruption* ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਿਥੋਂ ਹੈ ਜਦ ਕੇ ਕਿਸੇ society ਨੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ resolution ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਖਰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਕੁਝ ਜਿਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਨੇ ਜਿਤਨੇ ਸਵਾਲ ਪੁਛੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਲੈਕਚਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਨੀ society ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਰਜ਼ • ਦਿਤਾ ਹੈ, ਫਲਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਵਿਘਨ) । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਆਦਮੀ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦਾ ਕਿਉਂ ਮੈਂਬਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦੋ credit ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜੋ ਇਕ credit society ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ farming society ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕਰਨਾਲ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੋ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਇਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ Rules ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕੋਈ co-operative society ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । Rules Government of India ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕਿ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੇ ਗੋਦਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਦਾ ਸਿਰਫ 25ਫੀ ਸਦੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ society ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਕੰਮ Rules ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ corruption ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਲਉ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਰਤੀ ਭਰ

[ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਵੀ ਸ਼ਕ ਬਣਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜਾਂਗਾ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ movement ਤਾਂ ਇਕ missionary movement ਹੈ, ਇਸ department ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਇਸੇ spirit ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਹਰ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ 600 ਬੀਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ co-oprative societies ਹਨ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਵਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਰੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਬਰ ਚਰਖੇ ਕਤਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ Registrar ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ thrift ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ 20,20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਹੀ ਪੈਸਾ ਕਢਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਢਦੀਆਂ ਜਮਾਂ ਹੀ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ co-operative societies ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ (ਘੰਟੀ) । ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 10 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । (ਤਾੜੀਆਂ) $7\frac{1}{2}$ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ subsidy ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ 10 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਹ co-operative societies ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਿਰਫ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ । ਗਰੀਬ ਹਰੀਜ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੇ ਹਰੀਜ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਸਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਉਹ dairies. poultry farms ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ invite ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਖ਼ਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਅਜ ਉਹੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਾਂ । (ਤਾੜੀਆਂ)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ।

ਸਿਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਘੰਟੀਆਂ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਮਾਨਾ ਬੜਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ co-operative societies ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਨਜ਼ੂਲ lands ਹਰੀਜ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਸੌ co-operative societies ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਵੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ, ਕੰਮ ਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਬਾਰ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ, ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ

ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ co-operative society ਬਣਾ ਲੈਣ, ਭਾਵੇਂ cottage industry ਦੀ ਬਣਾ ਲੈਣ, ਬਾਣ ਵਟਣ ਦੀ, ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਦੀ ਜਾਂ ਸਾਬਣ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਣਾ ਲੈਣ ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ । ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ, ਨਤਾਣਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਨਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੜਾਉਣਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਭਾਵੇਂ ਵਡੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਬਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠੋਂ ਕਢਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ । ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾਂ ਹੈ co-operation ਦਾ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਸਭ ਥਾਂ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ co-operative societies ਬਣਾ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਫਲਾਨਾ permit ਲੈ ਗਿਆ । ਫਲਾਨੀ co-operative society ਨੂੰ permit ਦੇ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਸ ਦਾ permit ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ, truck ਦਾ permit ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਬਜਾਏ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ permit ਦੇਣ ਦੇ, ਬਜਾਏ ਇਕ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਅਸੀਂ 40 ਜਾਂ 50 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ co-operative society ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ 40 ਜਾਂ 50 ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋਜ਼ੀ ਦਈਏ । 40 ਜਾਂ 50 ਟੱਬਰਾਂ ਦੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਨੱਤੀ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਵਾਕਈ ਰਾਮ ਰਾਜ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਗਰੀਬਾਂ ਯਤੀਮਾਂ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ co-operation ਦਾ । ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਆਂਗੇ । ਇਹੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ co-operative society ਵਿਚ ਪਰੋਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ co-operative society ਹੋਵੇ, ਉਥੇ dairy farms ਹੋਣ, poultry farms ਹੋਣ, ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਕਪੜੇ ਹੋਣ, ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਕਪੜੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦੁਧ ਮਿਲੇ ਫੇਰ ਸਵਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਮਾਰਫਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉ ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੰਬਲਾ ਮਾਰੀਏ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ, ਜਿਹੜੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਕਮੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੀਏ ਇਹ ਕੋਈ ਵਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਸੌ ਚਾਰ ਸੌ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ co-operative movement ਵਿਚ ਪਰੋ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣ । ਇਹੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਸੀ । (ਤਾੜੀਆਂ)

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is :—

That a sum not exceeding Rs 63,95,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 42—Co-operation.

6. 55 p. m.

The motion was carried.

(*The Sabha then adjourned till 2 P. M. on Wednesday, the 12th March,* 1959)

5860 PVS—350—9-11-59—CP. and S., Pb., Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

12th March, 1959

Vol. I—No. 16

OFFICIAL REPORT
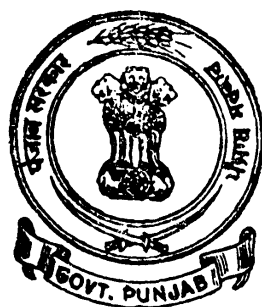
CONTENTS

Thursday, 12th March, 1959

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing & Stationery, Punjab
1959

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, No. 16, DATED THE 12TH MARCH, 1959.

Read	*for*	*line*	*on page*
growing	grow ng	17	Title
mills	mil s	4th from below	(16)3
जारी	जारा	3rd from below	(16)6
और, नहीं	आर नहां	3	(16)7
land	and	19	(16)7
ज्यूडिशल	ज्यूडाशयल	20	(16)8
road	oad	19	(16)10
Haria	Hara	Serial No. 13	(16)22
Rupar	Rapor	Serial No. 9	(16)25
Jullundur	Jullunder	Against Serial No. 12 last column	(16)29
5	4	Heading under the word "Tehsil"	(16)31
place	lace	Heading	(16)40
Committee	Committe	20	(16)42
should	shouid	9	(16)45
are	is	13th from below	(16)59
Minister	M nister	11th from below	(16)71
का	के	13	(16)73
है	मालूम होगा	14	(16)74
discussion	dis u:sion	2nd from below	(16)74
area	a ea	26	(16)75
Occupied	Occupiied	18	(16)76
हालत	हाल	22	(16)80
ਕੰਮ	੦	last	(16)94
(I6)107	(16)10	Page No.	(16)107
भी	भा	29	(16)117
खर्च	खच	11	(16)119
ਤਨਖਾਹ	ਤਨਆਹ	27	(16)119

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 12th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2.00 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

श्री अध्यक्ष : कल जो सवाल नं० 3714 पर supplementaries postpone किए गए थे उस पर supplementaries कल को होंगे क्योंकि उस Department के वज़ीर साहिब आज यहां नहीं हैं। (The supplementaries to Question No. 3714 which were postponed for today shall be asked tomorrow as the Minister concerned is away today.)

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION No. 3413*

श्री लाल चन्द : हिन्दी Region में चार colleges हैं और पंजाबी Region में 18 colleges हैं। क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि Hindi Region की इस कमी को पूरा करने की कोशिश की जाएगी ?

विद्या मंत्री : हां जी, जहां पर ज़रूरी समझा जाता है वहां पर और colleges खोले जाते हैं।

श्री लाल चन्द : क्या Government की तवज्जोह उस तरफ है ?

मंत्री : तवज्जोह तो हर वक्त रहती है।

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

HIGH AND MIDDLE SCHOOLS; ETC., IN HINDI REGION

***3414. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of High and Middle and Primary Schools in the Hindi Region of the State ?

Shri Amar Nath Vidyalankar :

(a) High Schools in Hindi Region	465
(b) Middle Schools in Hindi Region ..	583
(c) Primary Schools in Hindi Region ..	5,336
Total ..	6,384

**Note.*—Starred Question No 3413 along with its reply appears in the Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I No. 15, dated 11th March, 1959.

PUNJAB EDUCATION CODE

*3579. **Shri Balram Dass Tandon:** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

(a) whether it is a fact that copies of the Punjab Education Code which have not been reprinted for the last 15 years are not available in the market for the use of the educational institutions in the State ;

(b) whether it is also a fact that the Examiner, Local Bodies, has published the said Code without authority ;

(c) whether he is aware of the fact that the said Examiner compelled the Local Bodies in the State through their resident auditors to buy a large number of copies of the said publication for their institutions ;

(d) if the reply to part (c) above be in the affirmative, the total number of copies of the said publication purchased by Local Bodies in the State?

Shri Amar Nath Vidyalankar: (a) No. Punjab Education Code has been reprinted and its copies are available.

(b) Yes.

(c) No.

(d) Does not arise.

श्री बलराम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि Punjab Education code कब reprint हुआ था ?

मंत्री : Date तो मुझे याद नहीं लेकिन यह fact है कि उस की reprinted copies available हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जिस आदमी ने without authority वह Education Code छापा है उस के खिलाफ कोई action लिया गया है ?

मंत्री : Education Department से तो उस ने कोई इजाज़त नहीं ली लेकिन हो सकता है कि उस ने अपने Department से किताब लिखने की इजाज़त ली हो ।

श्री बलराम दास टंडन : वज़ीर साहिब ने बताया है कि local bodies के अन्दर उन्होंने अपने influence से कोई Code लगाने की कोशिश नहीं की । लेकिन मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि ऐसी बात सब local bodies के अन्दर हुई है । क्या वह उस के बारे में कोई action लेंगे ?

Minister: I am not aware of that fact.

श्री बलराम दास टंडन : क्या चौधरी लख्खी सिंह जो कि Education Department में नहीं है वह Education Code को print करवा सकता है ?

मंत्री : मैं ने अर्ज़ की है कि इस के लिये कोई ऐसा rule नहीं है कि कौन छाप सकता है या कौन नहीं छाप सकता ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या कोई भी आदमी Education Code को छाप कर बेच सकता है ?

मंत्री : मैं ने तो जवाब दे दिया है कि ऐसा कोई rule नहीं है कि उसे कौन छाप सकता है ।

CO-OPERATIVE SUGAR MILLS IN THE STATE

***3673. Shri Prabodh Chandra :** Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) the names of Co-operative Sugar Mills in the State at present together with the amounts invested therein ;

(b) the profit earned by the said Mills during the last two years, year-wise ?

Sardar Gurbanta Singh : (a)—

		Amount invested Rs
(1) Janta Co-operative Sugar Mills, Bhogpur	..	1,12,16,407
(2) Panipat Co-operative Sugar Mills, Panipat	..	1,23,28,165
(3) Haryana Co-operative Sugar Mills, Rohtak	..	1,14,53,818

(b)—

	Rs 1956-57	Rs 1957-58
(1) Janta Co-operative Sugar Mills, Bhogpur	1,55,850 (Loss)	3,44,671 (Profit)
(2) Panipat Co-operative Sugar Mills, Panipat	10 833 (Loss)	91,960 (Profit)
(3) Haryana Co-operative Sugar Mills, Rohtak	2,51,438 (Loss)	1,64,645 (Loss)

श्री प्रबोध चंद्र : क्या Government ने इस बात की enquiry की है कि उन sugar mil s में घाटा क्यों पड़ा है ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या मैं जान सकता हूँ कि जो लोग इस public fund को बरबाद करने के लिये ज़िम्मेदार हैं उन के खिलाफ क्या action लिया गया है ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ arise ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

Shri Prabodh Chandra : Sir, it is for the Chair and not for the Minister to decide whether a particular supplementary is in order or not.

Chief Minister : But the Minister can bring to the notice of the Chair the fact that a particular supplementary question does not arise out of the main question. He can say " Does it arise, Sir ?".

Pandit Shri Ram Sharma : But in a proper way. Not in that manner.

श्री प्रबोध चंद्र : उन्हों ने कहा है कि हम ने enquiry की है। मैं पूछना चाहता हूँ कि जो लोग उस घाटे के जिम्मेदार हैं उन के खिलाफ क्या action लिया गया है ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਗੰਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ supply ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ machinery ਵੀ ਕੁਝ ਖਰਾਬ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਵਕਤ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੰਨਾ ਉਥੇ ਓਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਮਗਰ ਜਿਹੜਾ ਬਾਲਣ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਖਰਚ ਸੀ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या मैं जान सकता हूँ कि जो वहां पर खराब machinery supply की गई थी उस के बारे में उस company के साथ कोई खत्तो किताबत की है जिन्हों ने वह machinery supply की थी ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ, ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ machinery ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਸ ਸਨ ਉਹ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਔਰ ਜਿਹੜੀ machinery ਖਰਾਬ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

श्री प्रबोध चंद्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि Rohtak Sugar Mill को लगातार 2 साल से घाटा पड़ रहा है। मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या उसमें machinery खराब थी या गवर्नमैंट के notice में यह लाया गया है कि Directors ईमानदार नहीं हैं ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

श्री शेर सिंह : जो रकम invest की हुई है क्या इस घाटे में उसका सूद भी शामिल है ?

Mr. Speaker : This is a question which cannot be answered off hand. Please give a separate notice.

पंडित श्री राम शर्मा : Rohtak Sugar Mill में जो पिछले दो साल में कोई तीन लाख का घाटा पड़ा है इस को दूर करने के लिये गवर्नमैंट ने क्या कदम उठाया है ?

मंत्री : इस को दूर करने के लिये तो कोशिशें की गई लेकिन मुझे डर है कि इस साल भी घाटा ही पड़ेगा (हँसी) क्योंकि रोहतक के ज़मींदारों ने गन्ना पूरा supply नहीं किया और गुड़ बनाना शुरू कर दिया। चूंकि ज़मींदार co-operate नहीं कर रहे हैं इस लिये गन्ना पूरा न आने की वजह से घाटा ही पड़ेगा।

पंडित श्री राम शर्मा : जो रोहतक के ज़िला के ज़मींदार co-operate नहीं कर रहे हैं इस का पता वज़ीर साहिब को अपने महकिमा के ज़रिए मालूम हुआ है या किसी और ने बताया है या उन्होंने खुद ही अन्दाज़ा लगा लिया है ?

मंत्री : गन्ना कम मिलता है और वे गुड़ बनाते हैं। Co-operate करके पूरा गन्ना नहीं देते।

ਡਾਕਟਰ ਪਰਮਾ ਨੰਦ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 1957-58 ਵਿਚ ਪਾਣੀਪਤ ਸ਼ੁਗਰ ਮਿਲ ਨੂੰ 91 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 91 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਸਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ bonus ਵੀ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਇਸ ਲਈ ਰੋਹਤਕ ਸ਼ੁਗਰ ਮਿਲ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਥੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਮਿਲ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ co-operate ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ co-operate ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਿਆਫਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ co-operate ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗੁੜ ਦਾ ਭਾਉ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਗੁੜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

पंडित श्री राम शर्मा : एक resolution पास किया गया था कि इस Mill की management के मुताल्लिक enquiry कराई जाए तो मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या यह उसी तहकीकात का नतीजा है कि ज़िमींदारों ने गन्ना नहीं दिया ?

मुख्य मंत्री : यह तो एक general चीज़ है इस का जवाब मैं कैसे दे सकता हूँ। कोई specific question करेंगे तो जवाब दूंगा।

पंडित श्री राम शर्मा : Rohtak Sugar Mill में जो नुकसान हुआ है क्या इस नुक्सान में सिवाए ज़मींदारों के management के Directors वगैरह का कोई हिस्सा नहीं है ?

मुख्य मंत्री : इस में सारी चीज़ें cover हो जाती हैं। अगर पूरा गन्ना मिले तब तो उसकी खांड निकाल कर मुनाफा कमाया जाए लेकिन गन्ना मिलता नहीं। यह ठीक है कि रोहतक के गन्ने की recovery ज्यादा है लेकिन इस वक्त यह हो रहा है कि नाकस गन्ना Mill को दिया जाता है और अच्छे गन्ने का गुड़ बनाया जाता है।

श्री शेर सिंह : क्या यह हकीकत नहीं है कि वहां दस दस दिन गन्ना पड़ा रहता है इस लिये yield की percentage कम आती है ?

मुख्य मंत्री : यह नुकस भी निगाह में आया है और उस को दूर करने की कोशिश की गई है।

श्री शेर सिंह : क्या गन्ना न देने की ज़िम्मेदारी ज़मींदारों की है या Mill वालों ने गन्ना लेने से इनकार कर दिया ?

Mr. Speaker: This is not a supplementary question please.

श्री प्रबोध चंद्र : वज़ीर साहिब और चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि गुड़ बनता है। तो मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या गवर्नमैंट ने कोई इस किस्म का order पास किया है कि Sugar Mill के 10 मील के अन्दर कोई आदमी गुड़ नहीं बना सकता है ?

मुख्य मंत्री : हां किया है। लेकिन इसको रोहतक की conditions को देख कर पूरी तरह enforce नहीं किया है।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि गवर्नमैंट जो orders करती है उनकी obedience मापने के लिये मुख्तलिफ लोगों के लिये मुख्तलिफ आला है ?

Mr. Speaker : Any way, it is your way of thinking. I think if he has frankly stated that the Government could not enforce it, there should not have been any need for further supplementary questions.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁੜ ਦਾ ਭਾ ਵਧ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੰਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਭਾ season ਦੇ season ਨਹੀਂ ਮੁਕਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ all-India basis ਤੇ ਭਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि इस का क्या वजह है कि रोहतक के लिये पहिले order जारी कर दिए गए लेकिन बाद में उनको enforce नहीं किया ?

मुख्य मंत्री : इस लिए कि peasents को इतना तंग नहीं करनी चाहते।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या और ज़िलों में भी peasants को न तंग करने की policy है ?

मुख्य मंत्री : और जगह दिक्कत नहीं आई है ।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब और Minister concerned बता सकते हैं कि इस घाटे के पेशे नज़र किसी private industrialist ने कहा है कि गवर्नमैंट इस को हमें दे दे और हम घाटा बरदाश्त कर लेंगे ?

मुख्य मंत्री : बिल्कुल नहीं । लोगों को समझा बुझा कर इसी co-operative agency को कामयाब करेंगे ।

ALLOTMENT OF LAND UNDER THE EAST PUNJAB UTILISATION OF LANDS ACT, 1949

*3247. **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether Government have allotted any land under the East Punjab Utilisation of Lands Act, 1949, in villages Mashroli and Shrifgarh in tehsil Thanesar, district Karnal, if so, when, to whom and the extent of the area allotted in each case ;

(b) the rate, per acre or at which the said land has been allotted ;

(c) whether any area of the land referred to above has been allotted to ejected Harijan tenants of Karnal if so, their names ;

(d) whether any applications of Harijans or of those belonging to Backward Classes or Mazhbi Sikhs were lying pending at the time of allotment of the said lands in villages referred to in part (a) above ?

Rao Birendar Singh : (a) *Part first.*—No.
Part second.—Question does not arise.

b), (c) and (d). Question does not arise.

CONSOLIDATION AND ASSISTANT CONSOLIDATION OFFICERS IN THE STATE

*3596. **Sardar Ramdayal Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the number of Consolidation Officers and Assistant Consolidation Officers employed in the State at present together with the number amongst them of those who are confirmed in their posts, separately ?

Rao Birendar Singh : *First part.*—Consolidation Officers, 71.
Assistant Consolidation Officers, 238.

Second Part.—Out of consolidation officers two are permanent consolidation officers and eight are permanent Assistant Consolidation Officers but none of the Assistant Consolidation Officers is permanent as Assistant Consolidation Officer.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 2 Consolidation Officers ਅਤੇ 8 A.C.O.s confirmed ਹਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਤਾਦਾਦ ਕਿਉਂ unconfirmed ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ department temporary ਹੈ ਅਤੇ temporary department ਵਿਚ ਉਹ confirm ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਉਹ Revenue Department ਵਿਚ ਹੀ confirm ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਇਹ 10 ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ Revenue Department ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।

पंडित श्री राम शर्मा : जिस department से यह ताल्लुक रखते हैं उस में confirm किए जाने में क्या दिक्कत है ?

मुख्य मंत्री : अब महिकमा खत्म हो जाएगा तो उनको कहां रखेंगे। उनको हर बजट में certain कामों के खिलाफ भरती किया जाता है। और उनको उन जगहों पर ही confirm होना होता है।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਹ enquiry pending ਰਹੇਗੀ ਪੌਣੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤਾਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ।

माल मन्त्री : यह नहीं कहा जा सकता कि कितनी देर और लगेगी।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ੍ਹਾ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ pending ਰਹੀ ਹੈ।

मंत्री : यह ज्युडीशियल कारवाई होती है और इस में पहले दफा 21 और 21.4 के मातहत असिस्टेंट डायरेक्टर की तरफ से जो कायदा ऐक्ट में मुकर्रर है उस के मातहत कारवाई होती है इस लिए इस का जलदी फैसला नहीं हो सकता।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਲਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ consolidation pending ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is a suggestion and not a supplementary question.

REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF VILLAGE BOPA RAI KALAN IN DISTRICT LUDHIANA, AGAINST CONSOLIDATION WORK IN THAT VILLAGE

*3597. **Sardar Ramdayal Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether he received any representation from about 85 inhabitants of village Bopa Rai Kalan, district Ludhiana, complaining

against the first stage of consolidation work done in the said village during his visit in that ilaqa in May, 1957 ;

(b) whether it is a fact that the residents of the said village made many representations to the Settlement Officer of Ludhiana District to this effect ;

(c) whether any orders were passed by the Government or the officer concerned on the representations referred to above ; if so, what ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) Not yet. The complaint is still under enquiry.

CONSTRUCTION OF PERMANENT BRIDGE NEAR VILLAGE BHAWANEPUR ON KAPURTHALA-FATTU-DHINGA ROAD

*3229. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the date on which the earthwork on the Kapurthala -Fattu-Dinga Road was started;

(b) the total amount so far spent by the Government on the construction of temporary bridges on various occasions on the said road ;

(c) whether Government intend constructing a permanent bridge near village Bhawanepur on the said road; if so, when ?

Chaudhri Suraj Mal :

No. of R.D.s	*Date of starting the earth work*
In R.D.s 0 to 2,9400	.. 9th May, 1953
In R.D.s 29,400 to 62,200	.. 15th September, 1954
In R.D.s 62,200 to 113,800	.. 4th to 9th August, 1955

(b) Rs. 10,579 only.

(c) Yes. During Second Five-Year Plan subject to the availability of funds.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੱਕਾ ਪੁਲ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਔਰ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਕਿਉਂ ਆਰਜ਼ੀ ਪੁਲ ਤੇ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

मंत्री : दस हज़ार रुपया temporary पुल पर एक ही दफ़ा खर्च नहीं हुआ पहले 5612 रुपया एक दफा खर्च हुआ उस के बाद 4500 रुपया और खर्च हुआ। पक्के पुल के लिये tender आ चुके हैं और काम जल्दी शुरू कर दिया जायेगा।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੱਕਾ ਪੁਲ ਪਹਿਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ?

मन्त्री : लोगों के आराम के लिए बाज़ औकात और रकम खर्च करनी ही पड़ती है।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਗਾਂ ਦਾ ਆਰਾਮ ਮਤਲੂਬ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਪੱਕਾ ਪੁਲ ਬਣਾਉਂਦੀ।

Mr. Speaker : This question does not arise.

CONSTRUCTION OF LEFT BANK MOTORABLE ROAD IN KULU VALLEY

***3710. Raja Raghuvir Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the estimated cost to be incurred by Government on the construction of the left bank motorable road in Kulu Valley and bridges, separately ;

(b) whether any part of the cost referred to above is to be shared by the Central Government; if so, to what extent ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) The proposal for constructing a metalled road on the left bank of the Beas between Raison and Manali has been dropped and only about Rs 4.00 lacs will now be spent on the improvement of the existing road on the right bank.

(b) No.

Raja Raghuvir Singh : May I know whether the entire sum of Rs 4 lakhs will be spent on that road or a part of it will be spent on the construction of some bridge ?

मंत्री : इस में से एक और bridge बनाने पर भी खर्च हुआ।

Raja Raghuvir Singh : May I know the amount that has been allotted for that bridge ?

Minister : Rs 93 thousand.

CONSTRUCTION OF BUILDING FOR THE GOVERNMENT COLLEGE FOR WOMEN AT CHANDIGARH

***3227. Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the date on which the construction of building for Government College for Women at Chandigarh was taken in hand ;

(b) the total amount so far spent on the said building ;

(c) whether any defects in the foundations and floorings of the said building have come to the notice of Government ; if so, the amount of loss sustained by Government as a result thereof and steps, if any, being taken to remove the defects ;

(d) whether the soil in which the said building has been constructed was got tested before undertaking the D.P.C. work; if so, the name of the place from where it was tested and when ;

(e) the names of the Engineers who designed and supervised the construction of the said building ; and

(f) whether any enquiry into the cause leading to the defects in the construction mentioned in part (c) above has been held; if so, with what result ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) 17th January, 1956.

(b) Rs 13,50,257.00 (including expenditure incurred on the Hostel attached to the College).

(c) There was no defect in the construction of foundations and floorings. During the heavy and continuous rains of September, 1957, large quantity of moisture penetrated below the foundations and floorings of the building with the result that some walls settled and a few floors heaved up. The expenditure involved in restoring the heaved-up floorings has been estimated at Rs 10,904.00. The floors will be re-laid shortly.

(d) The soil was got tested before starting the construction. The prelim nary tes s were carried out in the Punjab Engineering College Laboratory at Chandigarh jointly with the Research Laboratory attached to the Capital Project, in the month of January, 1956.

(e) The following Engineers prepared structural designs and supervised construction of the building :—

Designers

Shri G.C. Khanna, Superintending Engineer, Planning Circle.
Shri O.P. Malhotra, Executive Engineer (Designs).
Shri M.M. Sharma, Assistant Engineer (Designs).
Shri O.P. Kapur, Assistant Engineer (Designs).
Shri M.P. Dhir, Assistant Engineer (Designs).

Supervisors during construction

Shri Bikramjit, Executive Engineer.

Shri A.S. Gill, Executive Engineer.

Shri M.M. Sharma, Sub-Divisional Officer.

(f) A departmental enquiry was immediately held and it was found that the cause of settlement was merely due to penetration of excessive moisture under the foundations and the giving-way of the soil under those conditions.

[Minister for Public Works]

There was no defect in the construction or designing of the building. Subsequently, an Experts Committee consisting of soil experts from the Central Road Research Institute, Delhi, and the Punjab Engineering College, was constituted ; and their investigations have endorsed the findings of the Departmental Committee that the failure was due to excessive moisture weakening the soil under the foundations. Protective measures as suggested by the Committee have been adopted to safeguard further damage.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ moisture ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ moisture ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਸਾਰੀ building ਨੂੰ ਹੀ ਪਹੁੰਚੀ ।

मंत्री : मैं ने मुकम्मल जवाब दे दिया है ।

Mr. Speaker : Moisture penetrated below the foundations and floorings of the building.

Sardar Bhupinder Singh Mann : May I know why the protective measures suggested by the Experts Committee were not adopted earlier ?

Mr. Speaker : This question does not arise. In the main question, it was enquired whether the soil was tested before undertaking the work ; whether any defects in the structure came to the notice of the Government, and if so, what loss was sustained by the Government and whether any enquiry into the cause leading to the defects was held. This information has been given by the hon. Minister. He has also stated that a Committee of Soil Experts was constituted which has suggested some protective measures to safeguard further damage.

Sardar Bhupinder Singh Mann : The answer is that the Experts Committee has suggested that certain protective measures should be adopted in future. I want to know why those measures were not adopted in the first instance. Were they not adopted due to ignorance on the part of the officials ?

Mr. Speaker : This was an abnormal thing. There is no question of earlier adoption of those measures.

GENERAL MERCHANDISE SHOPS, ETC., IN SECTOR 2, CHANDIGARH

***3671. Sardar Niranjan Singh Talib :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there are any general merchandise shops and fire-wood stalls in Sector 2, Chandigarh ; if so, the dates when these were established and under whose authority ?

Chaudhri Suraj Mal : Yes. Two temporary hutments which are being used as general merchandise and tuck-shop and a fuel-wood stall have been constructed unauthorisedly on the Government land. Action is being taken to remove them.

LAND PURCHASED BY GOVERNMENT FOR DISTRIBUTION TO HARIJANS AND LANDLESS PERSONS

*3652. **Shri Balram Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total area of land purchased by Government in the State for distribution to landless persons and persons belonging to the Scheduled Castes and the price paid therefor ;

(b) the names of the owners of the land with their addresses from whom the land referred to in part (a) was purchased ;

(c) the names of villages, tehsils and districts in which the said land is situated ;

(d) the names and addresses of persons to whom the said land was allotted ; and the criteria kept in view while making the said allotments ?

Shri Hans Raj Sharma (Chief Parliamentary Secretary) : (a) and (b) Land is not purchased by Government but instead a subsidy of Rs 2,000 each is granted to the deserving members of Scheduled Castes and Vimukat Jaties for the purchase. The necessary information is laid on the Table of the House.

(c) The information is laid on the Table of the House.

(d) The information is laid on the Table of the House, as regards the criteria kept in view for the purchase, landless, poor and deserving agriculturists belonging to Scheduled Castes and Vimukat Jaties are selected by an *ad hoc* committee consisting of Harijan M.L.A.'s, Local Harijan Leaders and the District Welfare Officer for Scheduled Castes and Backward Classes of the District concerned.

Statement relating to parts (a) and (b)

Serial No.	District		Total area purchased	Rate at which purchased	Cost	Address of the Vendor
			A. K. M.	Rs A. P. Per Acre	Rs	
1	Rohtak	..	120 0 0	900 0 0	1,08,000	Jamna Dass, 5213, Rajindar Nagar, New Delhi
2	Ludhiana	..	97 0 0	775 0 0	75,175	Major Avtar Singh, village Barewal, tehsil and district Ludhiana
			17 0 0	775 0 0	13,175	Shri Takhat Singh, village Fatehpur Barewal, tehsil and district Ludhiana
3	Amritsar	..	291.34	386.12 nP. 386.12 nP. 386.12 nP.	1,12,500	Col. Sir Buta Singh, Simrat Kaur, Lalit Kaur of Naushara Nangli, tehsil and district Amritsar
			45 0 0	700 0 0	31,500	Lal Singh, son of Pritam Singh, Amrao Singh, son of Attar Singh, Jat Sikh of Jodhe Nagri, district Amritsar
4	Ferozepore	..	71 5 10	725 0 0	52,042.50 nP.	Wing Commander Rup Chand, son of Ram Saran Dass, village Ratta Thar, tehsil Fazilka
			46 0 6	900 0 0	41,400	Sardar Harcharan Singh, son of Balwant Singh of Sarai Naga, tehsil Mukatsar
			18 7 14	900 0 0	17,100	Kanwarjit Singh, son of Harcharan Singh of Sarai Naga
5	Ambala	..	94½ 0 0	475 0 0	45,000	Bakshi Mohinder Singh, village Duliani (Ambala)
			120 0 0	525 0 0	63,000	Bai Harbans Lal, Siv Narain, Shiv Saran, village Dhin, Ambala
			236½ 0 0	400 0 0	94,600	Amar Singh Gujral, village Barara, Ambala

	District		Area (A. K. M.)	Rate	Price	Name and address of purchaser
6	Gurgaon	..	248 0 0	344 0 0	85,570	Bhup Singh, Shiv Rattan Singh, Shamsher Singh and family members of village Dharoo Hera, tehsil Rewari
			12 0 0	1,250 0 0	15,000	Laxmi Narain of Badshahpur, tehsil Gurgaon
7	Gurdaspur	..	774 13½ 0	600 0 0 Per Ghuman	58,500	Shri Raghvir Singh of village Bhadrali, tehsil Pathankot
			32 0 0	843.75 nP.	27,000	Shri Gursharan Singh Bedi, village Khan Fatta, tehsil Batala
8	Hissar	..	160 3 4	700 0 0	1,12,500	Amolakh Singh Jain, Dadal Street, Hansi
9	Karnal	..	93 0 8	500 0 0	46,525	Gurdev Singh, son of Jasmer Singh, of Shahbad
			113 7 12	500 0 0	56,975	Sardarni Jaswant Kaur, w/o S. Jasmer Singh
			56 1 1	800 0 0	44,905	Om Parkash, son of Ram Parshad Aggarwal, village Ladwa
			90 0 0	450 0 0	40,500	Messrs Karam Chand, Amar Singh of village Niwarsi, post office Ladwa
			211 2 0	700 0 0 (Nahri) 500 0 0 (Barani) (4 acres, 1 kanal and 2 marlas given free)	1,44,000	Dewan Iqbal Nath Nanda, Zulfakar Lodge, Karnal
10	Hoshiarpur	..	56 4 0	650 0 0 }	39,750 }	Gopal Singh, village Harmoye, post office Rajpur Bhaigan, tehsil and district Hoshiarpur
			22 6 0	135 0 0 }		Baljit Singh, village Harmoye, post office Rajpur Bhaigan, tehsil and district Hoshiarpur
			12 2 14 }	600 0 0 P.A. *one canal free †16 marlas free	7,350	Hazura Singh, village Harmoye, post office Rajpur Bhaigan, tehsil and district Hoshiarpur
			2 5 0 }		1,500*	Kartar Singh, village Harmoye, post office Rajpur Bhaigan, tehsil and district Hoshiarpur
			10 4 16 }		6,300†	Gian Singh, village Harmoye, post office Rajpur Bhaigan, tehsil and district Hoshiarpur

Serial No.	District	Total area purchased	Rate at which purchased	Cost	Address of the Vendor
		A. K. M.	Rs A. P. per Acre	Rs	
	Hoshiarpur—*concld* ..	113 0 0 (75+38)	600 0 0 (38 acres of land were given as free gift)	45,000	Bharpur Singh, 175-Model Town, Hoshiarpur
		65 0 0 (60+5)	900 0 0 (5 acres were taken as free gift)	54,000	Barhans Singh, Chhauni Kalan, Hoshiarpur
11	Jullundur ..	7 3 8	592 8 0	4,400	Shri Ujagar Singh, son of Rulia Singh, Rajewala, tehsil Phillaur, district Jullundur
		30 6 17	353 0 0	13,000	Shri Chanan Singh, son of Bhag Singh Kamboj, Rajuwal, tehsil Phillaur, district Jullundur
		19 3 3	602 6 0	11,800	Shri Tara Singh, son of Basant Singh Kamboj, Rajuwal, tehsil Phillaur, district Jullundur
		9 0 13	622 5 0	5,650	Shrimati Bhago, w/o Hira Singh Kamboj, Rajuwal, tehsil Phillaur, district Jullundur
		4 0 0	537 8 0	2,150	Shri Natha Singh, son of Hardit Singh Kamboj, Rajowal, tehsil Phillaur, district Jullundur
		32 2 6	593 0 0	19,050	Shri Bhag Singh, Sunder Singh, Banta Singh and Harbans Singh, sons of Jiwan Singh Kamboj, Rajowal, tehsil Phillaur, district Jullundur
		9 0 13	270 0 0	2,450	Shri Bhag Singh, son of Jiwan Singh Kamboj, Rajowal, tehsil Phillaur, district Jullundur.

21	9	12	838	5	0	18,402	S. Kirpal Singh, son of Jaswant Singh, Jallowal, tehsil and district Jullundur
34	0	3	828	4	0	28,396	Bahadur Singh, Thakur Singh, etc. (11 Kamboj Sikhs) Jalowal, tehsil and district Jullundur
98	1	15	848	0	0	83,290	S. Narinder Singh, Mardani Singh and Mohinder Singh, Jats, Jalowal, tehsil and district Jullundur
35	1	17	739	0	0	26,000	Dr. Balwant Singh, Raja Hospital, Jullundur.

(Sd)....

DIRECTOR,
Welfare of Scheduled Castes and Backward Classes,
Punjab, Jullundur.

[Chief Parliamentary Secretary]

APPENDIX 'B'

District	Name of the village in which the land is situated	Tehsil
Gurgaon	1. Dharu Hera	Rewari
	2. Shamaspur	Gurgaon
Hoshiarpur	1. Harmoya	Hoshiarpur
	2. Bharowal-Mallowal	Garh Shankar
	3. Chhauni Kalan	Hoshiarpur
Rohtak	1. Bainsi	Gohana
Ambala	1. Dhin	Ambala
	2. Dulyani	Do
	3. Barara	Do
Jullundur	1. Jallowal	Jullundur
	2. Rajowal	Phillaur
Hissar	1. Hansi	Hansi
Karnal	1. Naraingarh	Thanesar
	2. Sonti	Do
	3. Niwarsi	Do
	4. Kahangarh	Do
	5. Jalal Viran	Karnal
Amritsar	1. Rakh Devidasspura	Amritsar
	2. Jodhe Nagri	Do
Ludhiana	1. Barewal	Ludhiana
Gurdaspur	1. Bhadrali	Pathankot
	2. Kot Khan Fattu	Batala
Ferozepur	1. Madhir Kalan	Muktsar
	2. Ratta Ther	Fazilka
Kangra	1. Nagrota	Kangra
	2. Jawali (Patil-Khaliara Beghla)	Kulu

M.R. BHAGAT,
DIRECTOR,
Welfare of Scheduled Castes,
and Backward Classes, Punjab

Statement relating to part (c) of Assembly Question No. *3652

Particulars of beneficiaries granted subsidy for purchase of land Scheme 1956-57

Serial No.	Name and parentage	Caste	PLACE TO WHICH HE BELONGS		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		District Gurgaon			
1	Harnam Singh son of Ramji Lal	Kabir-panthi	Gharoli Khurd	Gurgaon	Gurgaon
2	Bidhoo Ram, son of Phusa	Jatia-Chamar	Mindkola	Nuh	Do
3	Kundan Lal, son of Balram	Dhanak	Budhena	Rewari	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs: Village	Place to which he belongs: Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
4	Budh Ram, son of Nikoo Ram	Dhanak	Rewari	Rewari	Gurgaon
5	Dilsukh, son of Daula	Chamar	Ferozepur Jhirka	Ferozepur Jhirka	Do
6	Kharaiti Lal, son of Budh Ram	Dhanak	Tarkiawas	Rewari	Do
7	Khillan, son of Devi Sahai	Chamar	Bohara Kalan	Gurgaon	Do
8	Ramsarup, son of Chota	Chamar	Nangla (Nawalegarh)	Ferozepur-Jhirka	Do
9	Sukhram, son of Har-chand	Chamar	Doha	Do	Do
10	Parshadi, son of Girdhar	Chamar	Riwasam	Nuh	Do
11	Lokh Ram, son of Fattai	Chamar	Dudhula now Atta	Palwal-Nuh	Do
12	Ram Karan, son of Khub Ram	Chamar	Kalrawas	Rewari	Do
13	Salloo, son of Mamla ..	Kabir-panthi	Rawali	Ferozepur-Jhirka	Do
14	Dhani Ram, son of Bhulai	Chamar	Palwal	Palwal	Do
15	Amar Singh, son of Jawali	Chamar	Khubi	Palwal	Do
16	Ram Karan, son of Tulsi Ram	Kabir-panthi	Karola	Gurgaon	Do
17	Balu Ram, son of Baldev	Kabir-panthi	Nizampur	Nuh	Do
18	Kesaria, son of Manghe	Chamar	Chundika	Tauru	Do
19	Hardyal, son of Sukhi Nath	Dhanak	Rewari	Rewari	Do
20	Kundan, son of Tikla ..	Kabir-panthi	Khori Kalan	Nuh	Do
21	Sagwa ..	Balmiki	Shamash-pur	Gurgaon	Do
22	Phagni, son of Hari Singh	Chamar	Shamash-pur	Gurgaon	Do
23	Sawanta, son of Dev Karan	Chamar	Shamsh-pur	Gurgaon	Do
24	Parbhati, son of Cheta	Chamar	Shamash-pur	Gurgaon	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
			HOSHIARPUR		
1	Nand Lal, son of Tota Ram	Ad-Dharmi	Sujjowal	Garh-shankar	Hoshiarpur
2	Sewa Singh, son of Harnam Singh	Ramdasia	Nangal Kalan	Garh-shankar	Do
3	Bhagat Singh, son of Santa Singh	Ramdasia	Jogewal	Do	Do
4	Sadhu Ram, son of Rela Singh	Ad-Dharmi	Sians	Do	Do
5	Sohan Singh, son of Gurdas Singh	Do	Langeri	Do	Do
6	Chanan Singh, son of Mangal Singh	Ramdasia	Bathal	Do	Do
7	Bhagat Singh, son of Suba Singh	Do	Kaharpur	Do	Do
8	Gonda Singh, son of Hardial Singh	Do	Chak Nar-gala	Do	Do
9	Pritam Dass, son of Gulaba Ram	Ad-Dharmi	Berian Kalan	Do	Do
10	Charan Singh, son of Natha Singh	Ramdasia	Bharowal	Do	Do
11	Tara Singh, son of Mehnga Singh	Mazhbi	Data Saidpur	Dasuya	Do
12	Sant Singh, son of Amar Singh	Do	Bahadarpur	Do	Do
13	Chanan Singh, son of Mall Singh	Do	Jhingar Kalan	Do	Do
14	Tota Ram, son of Gulaba Ram	Ad-Dharmi	Nara	Hoshiarpur	Do
15	Daulat Ram, son of Nandu Ram	Balmiki	Hariana	Do	Do
16	Babu Ram, son of Churi	Ad-Dharmi	Thawane	Garh-shankar	Do
17	Girdhari Lal, son of Labhu Ram	Balmiki	Purani Chhauni	Hoshiarpur	Do
18	Mehnga Ram, son of Labhu Ram	Do	Sutehri Khurd	Do	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
			HOSHIARUR—*concld*		
19	Amar Singh, son of Narain Singh	Ramdasia	Hookran	Hoshiarpur	Hoshiarpur
20	Nam Dev, son of Biru	Do	Meghowal	Do	Do
21	Atma Ram, son of Baru Ram	Ad-Dharmi	Chaunni Kalan	Do	Do
22	Ajit Singh, son of Amar Singh	Ramdasia	Badali Mahi	Do	Do
23	Piara Singh, son of Budh Singh	Do	Hardochan-pur	Do	Do
24	Udham Singh, son of Natha Singh	Do	Bahadurpur	Do	Do
25	Nagina Singh, son of Harnam Singh	Do	Nandgarh	Do	Do
26	Parkash Ram, son of Ujagar Ram	Ad-Dharmi	Nangal Shahudan	Do	Do
27	Harbans Ram, son of Watna Ram	Do	Shergarh	Do	Do
28	Ratna Ram, son of Jawala Ram	Do	Dhakowal	Do	Do
29	Ujagar Ram, son of Maghi Ram	Do	Phuglana	Do	Do
30	Sohan Lal, son of Daulat Ram	Balmiki	Delowal	Do	Do
31	Butan Singh, son of Inder Singh	Ramdasia	Harmoe	Do	Do
32	Tarsem Lal, son of Khushi Ram	Balmiki	Arlowal	Do	Do
33	Gurbachan Singh, son of Sadhu Singh	Ad-Dharmi	Kuthir Jiswalan	Una	Do
34	Banke Ram, son of Lekhu Ram	Do	Pambra	Hoshiarpur	Do
35	Bhegwana, son of Rulia Ram	Do	Pandoge	Do	Do
			ROHTAK		
1	Manji Ram, son of Dutta Ram	Chamar	Nahri	Sonepat	Rohtak
2	Bhagwan Singh, son of Badla Ram	Do	Mandori	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		ROHTAK—*concld*			
3	Chattar Singh, son of Bhoolan	Do	Basandi	Do	Do
4	Kanahya Ram, son of Gokal	Do	Samachama	Rohtak	Do
5	Risal Singh, son of Kala	Do	Bahu Akbarpur	Do	Do
6	Chander Bhan, son of Mandrup	Do	Bohar	Do	Do
7	Bhartu, son of Sukhdayal	Balmiki	Baliana	Do	Do
8	Mangle Ram, son of Mulia Ram	Do	Anwali	Gohana	Do
9	Gulab Singh, son of Kala	Dhanak	Banwasa	Do	Do
10	Rulia Ram, son of Gokal	Do	Indergarh	Do	Do
11	Shiv Ram, son of Puran	Chamar	Rewara	Do	Do
12	Sheo Karan, son of Sham Sukh	Do	Farmana	Do	Do
13	Tungal Ram, son of Haria	Balmiki	Nizapur	Do	Do
14	Sultan Singh, son of Ram Lal	Dhanak	Bharon Pur	Jhajjar	Do
15	Chandgi Ram, son of Khubi Ram	Chamar	Sidehpur Loha	Do	Do
16	Tulsi Ram, son of Jhabbar	Do	Riapur	Do	Do
17	Boota Sing , son of Chho tu Ram	Do	Bahadar-garh	Do	Do
18	Mnni Lal, son of Mangat Ram	Balmiki	Chhara	Do	Do
19	Bhim Singh, son of Sis Ram	Do	Mattan	Do	Do
20	Banwari Lal, son of Jai Ram	Chamar	Balaur	Do	Do
21	Nahnu, son of Bhupa ..	Do	Dhanama	Gohana	Do
22	Kanwar Singh, son of Sukhdev	Do	Girh Mirk-pur	Sonepat	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs — Village	Place to which he belongs — Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
		ROHTAK—*concld*			
23	Kirpa Ram, son of Harnam Singh	Chamar	Palra	Sonepat	Do
24	Sahnsi Ram, son of Nihal Chand	Balmiki	Mehram	Gohana	Do
		FEROZEPORE			
1	Hardial Singh, son of Nanak Singh	Mazhabi Sikh	Ghumira	Mukatsar	Ferozepore
2	Ram Dial, son of Chuna Ram	Chamar	Giderbaha Mandi	Do	Do
3	Hari Singh, son of Rattan Singh	Mazhabi Sikh	Mukand Singh Wala	Do	Do
4	Ujjagar Singh, son of Nazar Singh	Ditto	Kotli Sanghu	Do	Do
5	Santokh Singh, son of Kala Singh	Ditto	Seikha	Moga	Do
6	Sajjan Singh, son of Thoba Singh	Ditto	Bhangewala	Mukatsar	Do
7	Bachittar Singh, son of Mangal Singh	Ditto	Faqarsar	Do	Do
8	Sasondha Singh, son of Mela Singh	Ramdasia	Thandewali	Do	Do
9	Mukand Singh, son of Bishan Singh	Mazhabi Sikh	Mehraj	Do	Do
10	Jwala Singh, son of Natha Singh	Ramdasia	Gudarbaha	Do	Do
11	Sunder, son of Shiv Lal	K-Band	Jhotianwala	Fazilka	Do
12	Mehnga, son of Sardari	Bauria	Ropana	Mukatsar	Do
13	Jagat Singh, son of Mohan Singh	Do	Haraj	Ferozepore	Do
14	Chanan Ram, son of Viru Ram	Sansi	Bhutowala	Zira	Do
15	Jarnail Singh, son of Hakam Singh	Ramdasia	Gholia Kalan	Do	Do
16	Maghi Ram, son of Sant Ram	Balmiki	Moga	Moga	Do
17	Lal Singh, son of Khana Singh	Mazhabi Sikh	Barkandi	Mukatsar	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6

FEROZEPORE—*concld*

18	Saudagar Singh, son of Waryam Singh	Mazhabi Sikh	Singhwala	Moga	Ferozepore
19	Kehar Singh, son of Wazir Singh	Ditto	Bilaspur	Do	Do
20	Mari Singh, son of Sobha Singh	Ditto	Dina	Do	Do
21	Nikka Singh, son of Shamara	Ditto	Saranwali	Ferozepore	Do
22	Puran Singh, son of Mehnga Singh	Ditto	Valtoha	Zira	Do
23	Sandhora Singh, son of Ishar Singh	Ditto	Kundal	Fazilka	Do
24	Girdial Singh, son of Kartar Singh	Ditto	Sissingh-wala	Zira	Do
25	Sunder Singh, son of Anokh Singh	Bauria	Phulewala	Moga	Do

AMBALA

1	Sunder Dass, son of Nanak Chand	Chamar	Ambala City	Ambala	Ambala
2	Kartara Ram, son of Panto Ram	Do	Balona	Do	Do
3	Bakhsha Singh, son of Lahna Singh	Ramdasia	Hongola	Naraingarh	Do
4	Kehar Singh, son of Sardha	Balmiki	Kalu Majra	Ambala	Do
5	Phaggoo Ram, son of Jiwan Ram	Chamar	Tanwala	Naraingarh	Do
6	Hazura Singh, son of Harnam Singh	Ramdasia	Badali	Kharar	Do
7	Lachhman Singh, son of Kola Singh	Do	Landran	Do	Do
8	Dharam Singh, son of Rolia Singh	Do	Haveli Kalan	Rupar	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs — Village	Place to which he belongs — Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
		AMBALA—*concld*			
9	Surjan Ram, son of Sahib Ditta	Ramdasia	Rupar	Rupor	Ambala
10	Sapuran Singh, son of Chuha Singh	Do	Chatamla	Do	Do
11	Shankar, son of Raman	Chamar	Korma Kalan	Naraingarh	Do
12	Gurdial, son of Narata	Balmiki	Rochhari	Do	Do
13	Uttam Singh, son of Jiwan Singh	Ramdasia	Rattangarh	Rupar	Do
14	Ram Dia, son of Mangoo Ram	Chamar	Majra Babol	Jagadhri	Do
15	Munshi Ram, son of Roda Ram	Ramdasia	Gurdaspur	Rupar	Do
16	Kaloo Ram, son of Dolla Ram	Chamar	Naraingarh	Naraingarh	Do
17	Tungal Ram, son of Jit Ram	Do	Rattanheri	Ambala	Do
18	Rora Ram, son of Biru	Do	Duliani	Do	Do
19	Jumna Ram, son of Budh Ram	Do	Karhera Khurd	Jagadhri	Do
20	Bisakhi Ram, son of Jethu Ram	Do	Adhoya	Ambala	Do
21	Hans Ram, son of Anant Ram	Do	Sahhdipur	Jagadhri	Do
22	Shanta Ram, son of Chhajju	Do	Mundigarhi	Do	Do
23	Rachan Singh, son of Hardit Singh	Ramdasia	Chatauli	Kharar	Do
24	Mansa Ram, son of Juman	Do	Bharoli	Naraingarh	Do
		HISSAR			
1	Sheo Karan, son of Mamraj	Chamar	Bhiwani	Bhiwani	Hissar
2	Ram Lal, son of Ganga Ram	Do	Chumpa Kalan	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		HISSAR—*concld*			
3	Jugla, son of Bhangara	Chamar	Lehgha	Bhiwani	Hissar
4	Ramji Lal, son of Harchand	Do	Devsar	Do	Do
5	Jug Lal, son of Nighai Ram	Dhanak	Ladanpur	Do	Do
6	Manphul, son of Tota	Chamar	Hansi	Hansi	Do
7	Manga Ram, son of Udmi Ram	Do	Pali	Do	Do
8	Dalu, son of Shadi	Do	Nayagam	Do	Do
9	Surja, son of Shankar	Do	Dhani Brahmania	Do	Do
10	Mehar Singh, son of Mamraj	Do	Dhani Shankar	Do	Do
11	Rali Ram, son of Lalji Ram	Dhanak	Putli Mangal Khan	Do	Do
12	Pokhar, son of Udi Ram	Chamar	Balak	Hissar	Do
13	Mukh Ram, son of Annu	Do	Durjanpur	Do	Do
14	Chandgi Ram, son of Binju	Do	Satrod	Do	Do
15	Lilu Ram, son of Nathu Ram	Do	Dabra	Do	Do
16	Basan Ram, son of Moodan	Dhanak	Kurri	Do	Do
17	Maichand, son of Sawan	Chamar	Dhani	Do	Do
18	Birbal Ram, son of Sihu Ram	Balmiki	Churi Bagan	Fatehabad	Do
19	Modu, son of Boojan	Chamar	Bhodia	Do	Do
20	Beg Raj, son of Dana Ram	Do	Dhaigar	Do	Do
21	Hakam Singh, son of Sant Singh	Do	Ratia	Do	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
			HISSAR—*concld*		
22	Mangtu Ram, son of Mangla Ram	Chamar	Vedwala	Sirsa	Hissar
23	Mangtu Ram, son of Banna Ram	Balmiki	Madho Singhana	Fatehabad	Do
24	Pat Ram, son of Binjah	Dhanak	Sirsa	Sirsa	Do
25	Paras Ram, son of Gulab Singh	Chamar	Kherpore	Do	Do
			LUDHIANA		
1	Hazura Singh, son of Gurbakash Singh	Ramdasia	Madpur	Samrala	Ludhiana
2	Kartar Singh, son of Nika Singh	Mazhabi Sikh	Sirah Bet	Ludhiana	Do
3	Surain Singh, son of Ganda Singh	Ditto	Allowal	Do	Do
4	Tara Singh, son of Rattan Singh	Ramdasia	Raikot	Jagraon	Do
5	Partap Singh, son of Sucha Singh	Do	Manoke	Do	Do
6	Partap Singh, son of Hira Singh	Do	Pona	Do	Do
7	Nahar Singh, son of Chanan Singh	Do	Harnam-pur	Ludhiana	Do
8	Gurbachan Singh, son of Jagat Singh	Do	Bhopa Rai	Jagraon	Do
9	Milkha Singh, son of Ganda Singh	Do	Bhanohar	Ludhiana	Do
10	Kirpa Singh, son of Lulia	Do	Kot Gangu Rai	Do	Do
11	Karam Singh, son of Biru	Do	Muskabad	Samrala	Do
12	Daya Singh, son of Pakhar Singh	Do	Dhindsa	Do	Do
13	Kirpa Singh, son of Sunder Singh	Do	Hossowal	Jagraon	Do
14	Rulia Ram, son of Dewani Ram	Do	Sirah Bet	Ludhiana	Do
15	Sarwan Singh, son of Jassa	Do	Barewal	Do	Do
16	Mangal Singh, son of Harnam Singh	Do	Rasulpur	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		LUDHIANA—*concld*			
17	Tarlok Singh, son of Ralla Singh	Ramdasia	Raikot	Jagraon	Ludhiana
18	Ram Singh, son of Santa Singh	Do	Sarinh	Ludhiana	Do
19	Parkash Singh, son of Chanan Singh	Do	Karodian	Samrala	Do
20	Gurbachan Singh, son of Labh Singh	Do	Balion	Do	Do
21	Lachhman Singh, son of Sunder Singh	Do	Thtike	Ludhiana	Do
22	Gohna Singh, son of Gujjar Singh	Do	Sanewal	Do	Do
		JULLUNDUR			
1	Madho Ram, son of Bhulla Ram	Balmiki	Hajipur	Nakodar	Jullundur
2	Gurditta, son of Rulia	Do	Fazalwal	Do	Do
3	Sant Ram, son of Wadhawa	Do	Jahangir	Do	Do
4	Sucha Singh, son of Bhagat Singh	Mazhabi Sikh	Fatehpur	Do	Do
5	Bakshi Ram, son of Shama	Balmiki	Baloki	Do	Do
6	Karma, son of Kamandi	Do	Soehwal	Do	Do
7	Banta Singh, son of Viru Ram	Ad-Dharmi	Nakodar	Do	Do
8	Maghar Mal, son of Faqirya	Balmiki	Jugral	Jullundur	Do
9	Massa, son of Aura ..	Ad-Dharmi	Khambra	Do	Do
10	Babu, son of Attu ..	Balmiki	Jallowal	Do	Do
11	Karmchand, son of Dewan	Ad-Dharmi	Jandu Singh	Do	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		JULLUNDUR—*concld*			
12	Shankar Ram, son of Chint Ram	Ad-Dharmi	Karari	Jullundur	Jullunder
13	Kalu Ram, son of Udho Ram	Do	Duhra	Do	Do
14	Mehnga Singh, son of Kala Ram	Do	Chokhiara	Do	Do
15	Ishar Ram, son of Hako	Do	Manko	Do	Do
16	Chhaju Ram, son of Ralla Ram	Do	Ladhre	Do	Do
17	Sant Ram, son of Ganda Ram	Do	Nussi	Do	Do
18	Mihan Ram, son of Rolla Ram	Do	Talban	Do	Do
19	Chanan Ram, son of Wazira Ram	Do	Kala Bakra	Do	Do
20	Batna Ram, son of Nathu Ram	Do	Udesian	Do	Do
21	Vir Singh, son of Bawa Singh	Mazhabi Sikh	Mustfapur	Do	Do
22	Sunder Ram, son of Biru Ram	Ad-Dharmi	Samipur	Do	Do
23	Bantu Ram, son of Nanda	Do	Madaran	Do	Do
24	Shami Ram, son of Inder	Do	Haripur	Do	Do
25	Attra Ram, son of Bhulla	Do	Badhiana	Do	Do
26	Chain Singh, son of Inder	Sansi	Kala Bakra	Do	Do
27	Ujagar, son of Rulia ..	Do	Chak Jhandu	Do	Do
28	Mehnga, son of Jaimal	Do	Kala	Phillaur	Do
29	Munshi, son of Nanak	Do	Gamapind	Do	Do
30	Chuni, son of Kesar ..	Do	Gannepind	Do	Do
31	Thakar Singh, son of Waryam Singh	Ramdasia	Sangwan	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		JULLUNDUR—*concld*			
32	Jaimal Singh ..	Ad-Dharmi	Som Rai	Phillaur	Jullundur
33	Raj Mal, son of Chuhra Ram	Do	Nurmahal	Do	Do
34	Om Parkash, son of Karam Chand	Do	Banga	Nawan-shehar	Do
35	Tarlochan Singh, son of Dalip Singh	Ramdasi	Kuthran Banga	Do	Do
36	Devi Ditta, son of Jiwana	Ad-Dharmi	Banga	Do	Do
37	Bhulla, son of Sandhu	Do	Kojha	Do	Do
38	Dharam Chand, son of Rangu	Do	Thandian	Do	Do
39	Ujagar, son of Pheru ..	Ad-Dharmi	Kamam	Nawan-Shahar	Do
40	Bujha Ram, son of Babu Ram	Do	Paddi Matvali	Do	Do
41	Shankar, son of Devi Ditta	Do	Rajowal	Phillaur	Do
42	Chint Ram, son of Gahki Ram	Do	Rurka Kalan	Do	Do
43	Bhana Ram, son of Ghaya Ram	Do	Appera	Do	Do
44	Moghu Ram, son of Dulla Ram	Do	Pal Qadioni	Do	Do
45	Tota Ram, son of Hira Ram	Do	Ditto	Do	Do
46	Munshi Ram, son of Bhulla Ram	Do	Bopa Rai	Do	Do
47	Das Ram, son of Faqirya	Do	Dhadha	Do	Do
48	Siba Ram, son of Mihan Ram	Do	Nur Mahal	Do	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	4	6
			GURDASPUR		
1	Khushia Singh, son of Santa Singh	Mazhabi	Dhariwal	Batala	Gurdaspur
2	Sheroomal, son of Churmal	Balmiki	Hardo-Jhandey	Do	Do
3	Ram Lal, son of Nawab Rai	Do	Batal	Do	Do
4	Sadhoo Singh, son of Bhagat Singh	Mazhabi	Kandela	Do	Do
5	Sharam Singh, son of Phula Ram	Ramdasia	Batala	Do	Do
6	Rattan Singh, son of Gehna Singh	Do	Fatehgarh Churian	Do	Do
7	Irpa Ram, son of Payare Lal	Do	Kamalpur Afghana	Gurdaspur	Do
8	Chet Ram, son of Sohnoo	Do	Jhande Chak	Do	Do
9	Guranditta mal, son of Labhoo Ram	Mahasha	Meghian	Do	Do
10	Dhani Ram, son of Gopi Ram	Ramdasia	Kotli Nangal	Do	Do
11	Gehna Ram, son of Sohan Lal	Mahasha	Singowal	Do	Do
12	Barro Ram, son of Mela Ram	Ramdasia	Chhimobet	Do	Do
13	Dewan Chand, son of Hari Ram	Do	Barwala	Do	Do
14	Kesar Chand, son of Nathoo Ram	Mahasha	Rattangarh	Pathankot	Do
15	Shiv Datt, son of Jagat Ram	Do	Ferozepur Kalan	Do	Do
16	Wakil Chand, son of Chura Ram	Ramdasia	Raipur Thana	Do	Do
17	Satyamal son of Ghaloomal	Do	Goala	Do	Do
18	Bajoo Ram, son of Nankoo Rai	Do	Bhadroha	Do	Do
19	Munshi Ram, son of Uttam Ram	Do	Dhaki	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
			KARNAL		
1	Sawami, son of Mangta	Sansi	Khrindawa	Thanesar	Karnal
2	Kundan Lal, son of Nathu Ram	Aheria	Rawan Hera	Kaithal	Do
3	Chaman Lall, son of Telu	Sansi	Antehri	Thanesar	Do
4	Lajja Ram, son of Hem Ram	Do	Khora Kheri	Karnal	Do
5	Chamela Ram, son of Chhotu Ram	Do	Ba qipur	Do	Do
6	Kanshi, son of Mangal	Do	Kalsi	Do	Do
7	Chhittar, son of Nathu Ram	Do	Shamgarh	Do	Do
8	Jiwna, son of Asa Ram	Do	Sujra	Thanesar	Do
9	Kapur, son of Jiwna ..	Do	Halalpur	Do	Do
10	Dalipa, son of Maru	Do	Birthala	Do	Do
11	Arjan, son of Bishna ..	Do	Satgauli	Do	Do
12	Surja, son of Antu ..	Do	Bhartoli	Do	Do
13	Bichhia, son of Mansa	Do	Mahewa Khira	Do	Do
14	Kundan, son of Jeet Ram	Do	Ghisarpuri	Do	Do
15	Sunder, son of Nathu ..	Do	Rapoli	Do	Do
16	Banta Ram, son of Daya Ram	Do	Nola	Do	Do
17	Mam Ram, son of Sant Ram	Do	Raipur	Do	Do
18	Telu, son of Naraina	Sansi	Bipur	Thanesar	Karnal
19	Narain Singh, son of Nissu	Bhedkut	Deputywala Bidalwa	Karnal	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs — Village	Place to which he belongs — Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
			KARNAL—CONCLD		
20	Antu, son of Nathu	Sansi	Kheri	Thanesar	Karnal
21	Thakar, son of Hari Chand	Aheria	Dhand	Kaithal	Do
22	Bhagta, son of Hansa	Sansi	Shahjahan-pur	Karnal	Do
23	Kundan, son of Koora	Do	Khajoori	Thanesar	Do
24	Munshi, son of Santu	Do	Toora	Do	Do
25	Dhan Singh, son of Mukhtiara	Do	Bir Bidalwa	Karnal	Do
26	Ranjit, son of Rulia Ram	Aheria	Jeetgarh	Kaithal	Do
27	Mam Chand, son of Mangat Ram	Sansi	Basthara	Karnal	Do
28	Rulia Ram, son of Chhotu Ram	Do	Mathana	Thanesar	Do
29	Antu, son of Bakhtawra	Do	Barsalu	Karnal	Do
30	Jasmat, son of Chikhi	Do	Bakali	Thanesar	Do
			KARNAL (Scheduled Castes)		
1	Bhula Ram, son of Budhu	Ramdasia	Sonti	Thanesar	Karnal
2	Kalu Ram, son of Buta	Do	Charri	Do	Do
3	Shiv Ram, son of Munshi Ram	Kabir-panthi	Ajrana Kala	Do	Do
4	Kura son of Badama	Balmiki	Naraingarh	Do	Do
5	Lachhman Dass, son of Harnama	Kabir-Panthi	Khrindwa	Do	Do
6	Juglu, son of Matu Ram	Balmiki	Badalwa Darzian-wala	Karnal	Do
7	Banarsi Dass, son of Chhajju	Do	Bir-Thehbari	Kaithal	Do
8	Ram Kishan, son of Mai Ram	Do	Alewa	Do	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tahsil	
1	2	3	4	5	6
		KARNAL—(Scheduled Castes)—CONCLD			
9	Rulia Ram, son of Ram Dayal	Ramdasia	Nandi	Karnal	Karnal
10	Sadhu Ram, son of Uddi	Do	Umarpur	Do	Do
11	Nana Ram, son of Telu	Do	Bathera	Do	Do
12	Bichhia, son of Kaka	Do	Bhaoji	Do	Do
13	Hari Ram, son of Har Sukh	Do	Sherda	Kaithal	Do
14	Nanku, son of Ram Rattan	Do	Bhegal	Do	Do
15	Charanjit, son of Sawaran	Do	Jakhauli	Do	Do
16	Iqbal Singh, son of Daulat Singh	Mazhabi Sikh	Kheri Saraf Ali	Kaithal	Do
17	Surjan Singh, son of Jiwan Singh	Ditto	Mandhwal	Do	Do
18	Tulsi Ram, son of Hira	Ramdasia	Hawri	Do	Do
19	Makhan Singh, son of Natha	Mazhabi Sikh	Bakana	Thanesar	Do
20	Balmukand, son of Labhu Ram	Balmiki	Karnal	Karnal	Do
21	Ram Singh, son of Manohar Lall	Do	Dachar	Do	Do
22	Dhan Singh, son of Raju Ram	Ramdasia	Pegan	Kaithal	Do
		AMRITSAR—District, 1956-57			
1	Sardul Singh, son of Bharosa Singh	Mazhabi	Khaba Rajputan	Tarn Taran	Amritsar
2	Puran Singh, son of Labh Singh	Do	Kot Dharam Chand	Do	Do
3	Sucha Singh, son of Inder Singh	Do	Seron	Do	Do
4	Ranga Singh, son of Narain Singh	Do	Tarn Taran	Do	Do

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs — Village	Place to which he belongs — Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
	AMRITSAR DISTRIST, 1956-57				
5	Teja Singh, son of Acchar Singh	Maznabi	Khandur Sahib	Tarn Taran	Amritsar
6	Dalip Singh, son of Phuman Singh	Do	Malia	Do	Do
7	Jawand Singh, son of Bir Singh	Do	Fatehpur Rajputan	Amritsar	Do
8	Gurmej Singh, son of Asa Singh	Do	Guman Pura	Do	Do
9	Mohinder Singh, son of Harnam Singh	Do	Verka	Do	Do
10	Darshan Singh, son of Arur Singh	Do	Amritsar	Do	Do
11	Ram Singh, son of Wadhawa Singh	Do	Sohnewala	Do	Do
12	Isher Singh, son of Pala Singh	Do	Sobra	Patti	Do
13	Bur Singh, son of Hira Singh	Do	Chosle-wadh	Do	Do
14	Hazara Singh, son of Jamit Singh	Do	Jindawala	Do	Do
15	Tara Singh, son of Surain Singh	Do	Assal	Do	Do
16	Bakshish Singh, son of Sohan Singh	Do	Basarke	Amritsar	Do
17	Shangara Singh, son of Mehar Singh	Do	Rajoke	Patti	Do
18	Udham Singh, son of Jagat Singh	Do	Isa Pur	Ajnala	Do
19	Bhagat Singh, son of Mangal Singh	Do	Rokhe	Do	Do
20	Teja Singh, son of Atma Singh	Do	Moure Khurd	Do	Do
21	Sher Singh, son of Khushal Singh	Do	Kohali	Do	Do
22	Mohinder Singh, son of Nihal Singh	Do	Chetanpura	Do	Do
23	Tara Singh, son of Sher Singh	Do	Shahbazpur	Tarn Taran	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
			AMRITSAR DISTRICT, 1956-57—CONCLD		
24	Santa Singh, son of Labh Singh	Mazhabi	Asal Autar	Patti	Amritsar
25	Mangal Singh, son of Sabh Singh	Do	Jagdev Kalan	Ajnala	Do
26	Arur Singh, son of Chanda Singh	Do	Kot Khera	Amritsar	Do
27	Puran Singh, son of Sada Singh	Do	Sham Nagar	Do	Do
28	Kartar Singh, son of Gurdit Singh	Do	Bal Sarai	Do	Do
29	Banta Singh, son of Jawala Singh	Do	Chugawan	Do	Do
30	Ujaggar Singh, son of Tota Singh	Do	Baga	Do	Do
31	Mhana Singh, son of Harnam Singh	Do	Gunowal	Do	Do
32	Mohinder Singh, son of Motha Singh	Do	Bharowal	Tarn Taran	Do
			KANGRA DISTRICT, 1956-57		
1	Kisan, son of Kadshu	Koli	Thrimla	Seraj	Kangra
2	Chanchru, son of Kuta	Do	Mashiara	Do	Do
3	Phagnu, son of Loharu	Do	Murutan	Do	Do
4	Tawarsi, son of Bhadru	Do	Kulwari	Do	Do
5	Kadshu, son of Maru ..	Do	Nammand	Do	Do
6	Sibu, son of Dholu ..	Do	Sharnal	Do	Do
7	Kaul Ram, son of Debnu	Do	Binere	Do	Do
8	Bhadru, son of Chohr	Do	Suipani	Do	Do
9	Barsi, son of Balu ..	Do	Baragran	Do	Do
10	Dhani Ram, son of Baru	Do	Koth	Do	Do
11	Phagnu, son of Jigu ..	Do	Gloli	Do	Do

Serial No.	Name and Parentage	Caste	PLACE TO WHICH HE BELONGS — Village	Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
			KANGRA DISTRICT—CONCLD.		
12	Jabu, son of Dodu ..	Koli	Kandhi	Seraj	Kangra
13	Parsu, son of Basakhu	Do	Serchaliala	Do	Do
14	Damodar, son of Datu	Do	Sehuli	Do	Do
15	Khimi Ram, son of Binnu	Do	Pokhari Thaj	Do	Do
16	Sangtu, son of Narru ..	Do	Dharla Thwari	Do	Do
17	Balu, son of Ghursi ..	Do	Jann	Do	Do
18	Sheru, son of Hukmu ..	Do	Sidwan	Do	Do
19	Isru, son of Rammu ..	Do	Sharao	Do	Do
20	Lahulu, son of Dallu ..	Do	Nandut	Do	Do

Particulars of beneficiaries granted subsidy for purchase of land for the year, 1957-58

AMBALA

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Village	Tehsil	District in which land allotted
1	Gurbax Singh, son of Tulsa Singh	Ramdasia	Mukram Kalan	Rupar	Ambala
2	Gajjan Singh, son of Autar Singh	Do	Fatehgarh Chantali	Kharar	Do
3	Pritam Singh, son of Nagina Singh	Do	Ahmadpur	Rupar	Do
4	Chanan Singh, son of Baja Singh	Do	Akaliapur	Do	Do
5	Ram Kishan, son of Gobind Ram	Balmiki	Saoran	Kharar	Do
6	Bachan Ram, son of Telu Ram	Do	Kaleran	Ambala	Do
7	Parsa Ram, son of Bhulla Ram	Chamar	Nalagarh Majra	Jagadhri	Do
8	Mangal Ram, son of Basti Ram	Do	Talhen	Ambala	Do
9	Budh Ram, son of Inder Ram	Balmiki	Sadhaura	Naraingarh	Do

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Place to which he belongs		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
1	2	3	4	5	6
		AMBALA—concld.			
10	Rongi Ram, son of Joga Ram	Chamar	Jooli	Naraingarh	Ambala
11	Dewan Chand, son of Ladha Ram	Megh	Rattangarh	Ambala	Ambala
12	Dharam Singh, son of Nasib Singh	Chamar	Sollar	Do	Do
13	Ramkrishan, son of Basanta Singh	Ramdasia	Daun	Kharar	Do
14	Prithui, son of Lachhman	Kuch-bane	Ambala City	Ambala	Do
15	Faquiria, son of Baru ..	Chamar	Jalbehra Anandpur	Do	Do
16	Narata Ram, son of Kundan	Balmiki	Singhpura	Naraingarh	Do
17	Mansa Ram, son of Jora	Sansi	Gokalgarh	Ambala	Do
18	Trilok Singh, son of Kirpa Ram	Ramdasia	Dhanana	Naraingarh	Do
19	Harnam Singh, son of Taro	Sansi	Sialba Majra	Kharar	Do
20	Shankar Dass, son of Devi Ditta	Bazigar	Sarangpur	Ambala	Do
21	Parsa Singh, son of Kirpa Singh	Ramdasia	Moti Baidwan	Rupar	Do
		KARNAL			
1	Ratti Ram, son of Chetu Ram	Ramdasia	Jathlaana	Thanesar	Karnal
2	Shambhu Dutt, son of Guru Dutt	Megh	Hansi	Kaithal	Do
3	Mansa Ram, son of Ram Rikh	Ramdasia	Munar Heri	Do	Do
4	Bishna, son of Matu ..	Do	Baqal	Do	Do
5	Bhartu Ram, son of Nathu Ram	Do	Nisang	Karnal	Do

Serial No.	Name and Parentage	Caste	Place to which he belongs — Village	Tehsil	District in which land allotted
1	2	3	4	5	6
			KARNAL—CONTD		
6	Jagat Ram, son of Mangat	Ramdasia	Nilokheri	Karnal	Karnal
7	Shambu, son of Mangal	Do	Balla	Do	Do
8	Puran Singh, son of IsharSingh	Mazhabi Sikh	Kachhua	Do	Do
9	Kirpa son of Kalu	Ramdasia	Neohri	Do	Do
10	Badama Ram, son of Bhiku Ram	Balmiki	Tigri	Thanesar	Do
11	Mallu Ram, son of Dalla Ram	Ramdasia	Samalki	Do	Do
12	Mamra, son of Telu ..	Balmiki	Kahangarh	Do	Do
13	Bishan Singh, son of Jhunda Singh	Mazhabi Sikh	Dabri	Karnal	Do
14	Mehanga Ram, son of Sindhi	Balmiki	Rukanpur	Do	Do
15	Mam Raj, son of Kanahaya	Kabir-panthi	Ajrana Kalan	Thanesar	Do
16	Bhartu, son of Khimla	Balmiki	Sheikhu-pura	Karnal	Do
17	Gopi, son of Khaki ..	Do	Khandwa	Thanesar	Do
18	Sant Ram, son of Chua	Ramdasia	Kalsana	Do	Do
19	Sadhu, son of Har Lall	Do	Mathana	Do	Do
20	Ram Dia, son of Jage Ram	Do	Guhla	Panipat	Do
21	Baisakhi, son of Roora Ram	Balmiki	Kanthala	Thanesar	Do
22	Gopi, son of Parsa ..	Ramdasia	Kurak	Karnal	Do

(Sd.) .. ..

Director,
Welfare of Scheduled Castes and Backward
Classes, Punjab.

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial No.	Name and Parentage	Caste	PLACE TO WHICH HE BELONGS		District in which land allotted
			Village	Tehsil	
	KANGRA—DISTRICT				
1	Milkhi Ram, son of Jonda Ram	Chamar	Kotwali Bazar	Kangra	Kangra
2	Heru Ram, son of Sohnu	Do	Bhagli	Do	Do
3	Neru Ram, son of Karsai	Do	Kohala	Do	Do
4	Chohru Ram, son of Snakhi	Do	Nagrota	Do	Do
5	Chohru Ram, son of Harru	Do	Gurkuri	Do	Do
6	Beli Ram, son of Suja	Do	Shamirpur	Do	Do
7	Sain Dass, son of Ganija Lal	Do	Nagrota	Do	Do
8	Dewanu, son of Shankar	Sarhra	Ichhi	Do	Do
9	Dev Raj, son of Lahnu	Do	Nagrota	Do	Do
10	Baldev Raj, son of Gian Chand	Balmiki	Do	Do	Do
11	Moli Ram, Maya Dass ..	Do	Do	Do	Do
12	Atma Ram, son of Shnu	Chamar	Kangra	Do	Do
13	Labhu Ram, son of Suja	Do	Ansoli	Do	Do
14	Thakar Singh, son of Kirpa Ram	Do	Masal	Do	Do
15	Bhagat Ram, son of Ghina Ram	Do	Nagrota	Do	Do
16	Hari Ram, son of Chatur	Dumna	Kawar	Do	Do

Serial Nos. 17 to 20 .. Four names recommended by the Committee have been disapproved. District Welfare Officer for Scheduled Castes and Backward Classes has been asked to recommend the fresh names.

श्री बलराम दास टंडन : क्या Chief Parliamentary Secretary साहिब बताएंगे कि इनकी local हरिजन leaders से क्या मुराद है ? क्या criteria सामने रख कर उन को लिया गया है ?

स्वास्थ्य मंत्री : इसका मतलब है local Harijan M.L.As जिसमें आप नहीं आते ।

श्री बलराम दास टंडन : सवाल कुछ किया था, उन्हों ने जवाब कुछ दिया है । जवाब के अन्दर उन्हों ने कहा था कि यह आदमी allotment करते हैं । उनमें हरिजन M.L.As और दूसरे local Harijan Leaders होते ह । Local Harijan Leaders कैसे लिये जाते हैं ?

चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी : जो local social workers होते हैं उन में से लिये जाते हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : इस मे उनकी क्या मुराद है और वे किस आधार पर छांटे जाते है ?

ਸੇਹਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ । Harijan Welfare Officer ਦੀ report ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

श्री बलराम दास टंडन : Minister साहिब ने कहा है कि इस आधार पर लिये जाते हैं जो हरिजनों के अन्दर अच्छा काम करते हैं । इस बात का criteria क्या रखा है ?

मंत्री : सरकार जानती है कि कौन कौन अच्छा काम करते हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : यही तो मेरा सवाल है । मैं House के अन्दर सवाल कर रहा हूँ । वह हमें भी बताएं ।

मंत्री : देहात और शहरों में जो हरिजन काम करने वाले हैं, लोगों की मदद करते हैं ; हमारे Harijan Welfare Officers report करते हैं । Harijan Advisory Committee उन्हें लगाती है ।

श्री प्रबोध चंद्र : मैं Chief Parliamentary Secretary साहिब से पूछना चाहता हूँ कि यह जो allotment करते हैं इसको recommend करने के लिये Government कोई हिदायत करती है ?

Minister : No.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या मैं वज़ीर साहिब से पूछ सकता हूं कि गुरदासपुर की Allotment Committee ने जो allotment की है. . . .

Mr Speaker : Order, please.

श्री बलराम दास टंडन : Minister साहिब ने यह जवाब दिया है कि उसके अन्दर किसी किस्म की मदाखलत नहीं करते। लेकिन जो जवाब Table पर lay किया गया है उस में लिखा है—

"Four names recommended by the Committee have been disapproved. District Welfare Officer for Scheduled Castes and Backward Classes has been asked to recommend the fresh names."

जो जवाब Table पर lay किया है और जो वह कहते हैं उन दोनों बातों में contradiction है।

मुख्य मंत्री : हम suggest नहीं करते कि Members इस तरह कर दें। लेकिन अगर किसी का रिश्तेदार M.L.A. हो और इस वजह से उसके नाम ज़मीन लगाई गई हो या उसके किसी रिश्तेदार को पहले मिली हो तो हम suggest करते हैं कि उस allotment को cancel कर दो।

श्री बलराम दास टंडन : यह सवाल तो इस लिये हुआ कि आया उनकी की हुई बात final है या उसके ऊपर कोई authority है जो उन बातों को finally decide करती है ?

श्री अध्यक्ष : Position यह है कि आम तौर पर वे इसे follow करते हैं। लेकिन कई दफा उस कमेटी का Member अपने रिश्तेदार की favouritism करता है, तो इस में सरकार को दखल देना पड़ता है। (The position is that generally the procedure laid down is followed. But sometimes when a member of the committe shows favouritism to his relations in this matter then interference has to be made by the Government.)

श्री बलराम दास टंडन : जो इन्होंने Committee बनाई है उसको finally decide करने की authority है या नहीं ?

मुख्य मंत्री: उनकी ग़ल्ती निकालने की Government को authority है। लेकिन अगर वे ग़ल्ती नहीं करते तो उन का किया हुआ फ़ैसला कायम रहता है।

श्री प्रबोध चंद्र : जब ज़िला के हरिजन members अपने रिश्तेदार को ज़मीन दे देते हैं it is only then that the Government interferes. क्या मैं जान सकता हूँ कि आया किसी हरिजन Member या Minister साहिबान के किसी रिश्तादार को ज़मीन नहीं दी गई ?

मुख्य मंत्री : मेरे ख्याल में insinuation की तरफ ध्यान न दिया जाए। यह भी हो सकता है कि कोई बच्चा school में पढ़ता हो उसका नाम recommend किया गया हो, वह सातवीं या आठवीं जमात में पढ़ता हो। ऐसी चीज़ें आ सकती हैं। बाकी आपको खुशी होनी चाहिये कि जहां ग़ल्ती लगती है हम suggest करते हैं।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि बहुत सी ज़मीनें हरिजन मैम्बरान के रिश्तेदारों और Ministers के रिश्तेदारों को दी गई हैं ?

Chief Minister : Absolutely 'No'.

Shri Prabodh Chandra : Absolutely right, Sir. I request the Chair to allot half an hour for the discussion of this question and I will prove that most of the subsidies have been given to the relatives of the Members and the Minister. मैं साबत कर सकता हूँ कि वज़ीर साहिबान और मैम्बरों के नज़दीकी रिश्तेदारों को ज़मीनें दी गई हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : मेरे सवाल का पूरा जवाब नहीं आया। मेरा सवाल यह था कि जिन लोगों को ज़मीनें दी गई हैं उनको ज़मीनें देने के लिये कौन सा criterion रखा गया है ? जवाब के अन्दर दिया गया है कि यह committee इन इन लोगों की बनाई गई है। मैं पूछता हूँ कि इस के लिये कौन सा criterion है ?

मुख्य मंत्री : जो काश्तकारी में दिलचस्पी लेते हैं, जो उस काम को पहले भी करते हों और दिलचस्पी रखते हों खेती के काम की, दुकानदारी के काम की नहीं, उन्हें ज़मीनें दी जाती हैं।

श्री बलराम दास टंडन : ज़िला अमृतसर में दो गांव के अन्दर ज़मीन खरीदी गई है. . . . (विघ्न)

(*At this stage there was a lot of noise.*).

Mr. Speaker : Order, please. For all these commentaries and controversies, the hon. Members should go to the Lobbies.

श्री बलराम दास टंडन : मैं Minister साहिब से यह जानना चाहता हूँ कि इसके लिये क्या criterion है ? क्या जो landless ज़मीन पर काम करते हैं उन्हें ज़मीन दी जाती है ? अमृतसर में दो गांव में ज़मीन दी गई है, वह कैसे दी गई है ? इसके लिये final authority कौन है ?

मुख्य मंत्री : सारी चीज़ों की inquiry करके बतला सकता हूँ । Final authority तो नीचे वालों की होती है। हम तो यह देख लेते हैं कि जो कार्रवाई की गई है वह सही है या ग़लत है। अगर ग़लत ज़मीन allot की गई हो तो ऊपर से suggest कर देते हैं कि यह निकाल दो।

श्री बलराम दास टंडन : वे खुद सोच समझ कर करते हैं।

(*Some hon. Members were seen talking amongst themselves.*)

श्री अध्यक्ष : मैम्बर साहिबान यहां आपस में बातें करते हैं, मैं ने इसके मुताल्लिक कल भी कहा था। मुझे खदशा है कि जो मैम्बर बातें करने से बाज़ नहीं आएंगे मुझे उन्हें बाहर निकालना पड़ेगा। आप House में बैठे हैं, club room थोड़े ही है। Questions हो रहे हैं ; बड़ी serious बात हो रही है, ध्यान दें। (*interruption*)

[श्री अध्यक्ष]

देखिये साहिब आप को supplementary question पूछने का right है। Reasonable right से ऊपर जाएंगे तो मैं बैठा दूंगा। आप reasonable limit में question करें। [I had referred yesterday also to the matter of conversation in which the hon. Members indulge here in the House. I am afraid I will have to ask such hon. Members who do not desist from talking like this to withdraw from the House. They should realize that it is not the club but the Assembly in which they are sitting. Important questions are being asked and serious interpellations are being made. They should, therefore, pay proper attention to this. (*interruption*).

No doubt the hon. Member has a right to ask supplementary questions, but he must remain within the reasonable limit otherwise I will have to ask him to resume his seat.]

श्री बलराम दास टंडन : मैं ने जो सवाल किया था उसका उन्हों ने जवाब नहीं दिया। The statement is laid on the Table of the House but the required information has not been given in it. मैं ने पूछा था कि land allot करने का क्या criteria है। But it has been evaded knowingly और यह बता दिया गया कि यह committee हम ने बनाई हुई है। वह जमीन देने के लिये select करती है। That was not the question.

Mr. Speaker: The hon. Member should not make a speech. He may put a straight question. I have got no power to compel a Minister to give reply.

श्री बलराम दास टंडन : मेरे सवाल का जवाब पूरा नहीं दिया गया। आप ने जो बात कही, ठीक है। मुझे तो आप ने कहा कि पूरा question किसी limit तक होना चाहिये।

Mr. Speaker: Please put a straight question. There is no question of comments.

श्री बलराम दास टंडन : चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि हम इस criterion से....

श्री अध्यक्ष : अगर जवाब से आप की तसल्ली न हो तो आप ऐसा सवाल करें जिस से elucidation हो जाए। आप स्पीच न करने लग जाएं। Put a straight question. (If the hon. Member is not satisfied with the reply given by the Chief Minister, he should put a straight question in order to get his point elucidated. He should not start making a speech. He should put a straight question.)

श्री बलराम दास टंडन: स्पीकर साहिब, इन्हों ने कहा है कि इस criterion को मद्देनज़र रख कर हम ज़मीन allot करते हैं। मैं कहना चाहता हूँ कि इन्होंने अपने आप जो यह presumption कर ली है कि वहां के आदमियों ने application नहीं दी होगी, मुझे पता है. . . .

Mr. Speaker: I do not allow it, please resume your seat. This is not a supplementary question.

श्री बलराम दास टंडन : मेरी दरखास्त है कि उसी जवाब में उन्हों ने presume किया है. . . .

Mr. Speaker: He shouid ask a straight question. He should not make comments.

श्री बलराम दास टंडन : मैं पूछना चाहता हूँ कि आया उन्हों ने उस गांव वालों की application recieve की है या नहीं ?

Chief Minister: I want notice for it.

श्री राम प्यारा : चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि उन लोगों को ज़मीन allot की गई है जो कि agriculture line में हैं। मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या उन के नोटिस में ऐसे केस भी आए हैं जिन में कि उन लोगों को ज़मीनें दी गई हैं जो कि agriculture का काम नहीं करते ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਐਸੀਆਂ irregularities ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

श्री राम प्यारा : क्या उन irregularities को remove करने का यत्न किया गया है ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

श्री राम प्यारा : क्या ऐसी irregularity कोई बाक़ी नहीं रहती ?

Mr. Speaker: Please sit down. This is not a supplementary question.

MEETINGS HELD BY DISTRICT DEVELOPMENT COMMITTEE, AMBALA

***3672. Sardar Niranjan Singh Talib** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of meetings held by the District Development Committee, Ambala, during the period from January 1, 1958 to the end of January, 1959, together with the dates on which each meeting was held ;

(b) whether there are any official members of the said Committee who were absent from the meetings referred to in part (a) above; if so, their names together with the reasons for their absence on each occasion ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) 13 meetings were held on the dates noted below —

(1) 6th January, 1958.
(2) 5th February, 1958.
(3) 7th March, 1958.
(4) 5th April, 1958.
(5) 5th May, 1958.
(6) 5th June, 1958.
(7) 5th July, 1958.
(8) 5th August, 1958.
(9) 5th September, 1958.
(10) 4th October, 1958.
(11) 5th November, 1958.
(12) 6th December, 1958.
(13) 5th January, 1959.

(b) The following officers were absent from the meetings of District Development Committee, Ambala, on the dates shown against their respective designation:—

(1) District Harijan Welfare Officer ..	5th February, 1958
(2) District Medical Officer of Health ..	7th March, 1958
(3) Executive Engineer, P. W. D. (B. & R.)	5th July, 1958, 5th September, 1958, and 4th October, 1958
(4) Secretary, R. T. A. ..	4th October, 1958, 5th November, 1958, and 5th December, 1958
(5) District Industries Officer ..	5th December, 1958

The reasons for their absence are not known and it will take time to ascertain them.

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇਗੀ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : Certainly ਕਰੇਗੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ disciplinary action ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री प्रबोध चंद्र : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि अगर वे नहीं आएंगे तो उन के खिलाफ disciplinary action लिया जाएगा । मगर आज से एक हफता पहले इसी तरह के एक सवाल के जवाब में Irrigation Minister साहिब ने कहा था कि हम अफसरों को remind करा सकते हैं, उन के खिलाफ disciplinary action नहीं ले सकते । इन दोनों replies में कौन सा ठीक है ?

Mr. Speaker: But the Chief Minister at that time had amended that reply.

HOSPITALITY ORGANISATION

*3676. **Shri Prabodh Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the strength of the Hospitality Department in the State ;

(b) the names of officers in the said Department drawing more than Rs 250 per month as salary and their qualifications ;

(c) the total number of parties arranged by the said Department during the years 1957-58 and 1958-59 and the amounts spent thereon ;

(d) the amounts spent on Government functions held in Chandigarh during 1955-56 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Thirty-one.

(b) (i) Name of the Officer — Shri Partap Rai

(ii) Designation .. Deputy Director

(iii) Pay .. Rs 625 per mensem

(iv) Qualification .. Statute 116 London University

(c)

		No. of Parties	*Amount Spent* Rs.
(i) 1957-58	..	77	29,409.37
(ii) 1958-59	..	135	27,818.36

(d) *Nil.*

Shri Prabodh Chandra : Sir, will the Chief Minister be pleased to state whether he has verified the Degree of the Deputy Director of Hospitality Organisation ?

मुख्य मंत्री : मुझे भी पता नहीं मैं ने कौन सी hospitality की study की है।

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब वज़ीर साहिब ने बताया है कि 1957-58 में इतनी parties हुई और उस के बाद इतनी हुई। तो मैं जानना चाहता हूँ कि इन parties की बाढ़ आ जाने की क्या वजह है ?

श्री अध्यक्ष : Foreign V.I.Ps वगैरह बहुत से आए (Large number of foreign V.I.Ps etc., visited the State.)

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब 1955-56 में इस का खर्च *nil* था मगर उस के बाद इस Department को justify करने के लिये parties हुई।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਇਸ Department ਨੂੰ ਇਥੇ ਆਇਆਂ ਹੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਸਨ । Pepsu ਦੇ merger ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know from the Chief Minister whether hospitality has increased in the Punjab because of the merger of Pepsu and Punjab?

Chief Minister : Certainly. The people of Pepsu were more hospitable and the Hospitality Organization in the State has increased after their coming over here.

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब क्या मुख्य मंत्री यह बताएंगे कि इस की क्या खास वजूहात हैं कि Hospitality Department का खर्चा दिनबदिन बढ़ रहा है ?

Mr. Speaker : In part (d) of the question you have asked about the amount spent on Government functions held in Chandigarh during 1955-56.

Shri Prabodh Chandra : Sir, my supplementary question arises out of the reply given by the hon. Chief Minister. He has stated that the expenditure has increased.

मुख्य मंत्री : ज्यादा parties होती होंगी ।

MOTI BAGH PALACE

***3677. Shri Prabodh Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) (i) the total amount so far paid to the Maharaja of Patiala for the Moti Bagh Palace which the Government purchased from him, and the

(ii) balance still due ;

(b) whether any amount has been adjusted towards the debt, if any, owed by the Maharaja to the Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) (i) Rs 7,00,000.

(ii) Rs 16,08, 794.50 nP.

(b) Yes. Rs 7,11,723.50 nP.

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब, House में मोती बाग खरीदने की बड़ी वजह यह दी गई थी कि महाराजा साहिब के जिम्मे कुछ सरकार का रुपया लगता था....

Mr. Speaker : Please put a direct question.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो रुपया गवर्नमैंट का महाराजा साहिब की तरफ था वह सारा रुपया इस कीमत में से क्यों वसूल नहीं किया गया ?

Mr. Speaker : You have asked whether any amount has been adjusted towards the debt, if any, owed by the Maharaja to the Government and the hon. Chief Minister has given a definite reply. You are now giving suggestion which, I think, cannot be the subject-matter of a supplementary question.

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब, continuity तो है। यहां पर statement दी गई कि महाराजा साहिब से कर्ज़ा वसूल करने के लिये Palace खरीदा गया। मैं Chief Minister साहिब से पूछना चाहता हूं कि क्या खास वजूहात हैं कि गवर्नमैंट का सारा कर्ज़ा Palace की कीमत में से क्यों नहीं लिया गया ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या Chief Minister साहिब बतायेंगे कि महाराजा साहिब ने गवर्नमैंट का कितना कर्ज़ा देना था ?

मुख्य मंत्री : इस के लिए नोटिस दें।

श्री प्रबोध चंद्र : मैं ने (b) part के दूसरे हिस्से में पूछा था if any, owed by the Maharaja to the Government ? इस से साफ ज़ाहिर होता है कि यह बात main question में पूछी गई है कि कितना कर्ज़ा उन्होंने देना है।

श्री अध्यक्ष : आप ने total amount पूछी थी और adjusted amount पूछी थी वह बता दी गई है। (The information asked for by the hon. Member regarding the total amount and the amount adjusted has been supplied to him.)

श्री प्रबोध चंद्र : मैं ने, जनाब (b) part में पूछा था 'whether any amount has deen adjusted towards the debt, if any, owed by the Maharaja to the Government, उस में Chief Minister साहिब ने कहा है कि उन्होंने 16 लाख रुपया देना था, 7 लाख adjust किया गया है। मैं पूछता हूं कि बाकी loan क्यों नहीं adjust किया गया ?

Mr. Speaker : No please. You are confused over the supplementary.

श्री राम प्यारा : क्या चीफ मनिस्टर साहब बतायेंगे कि महाराजा साहब की तरफ पंजाब गवर्नमैंट का कुछ रुपया बचता है ?

Mr. Speaker : No please. This is a repetition of the same question.

CLASSIFICATION OF DIFFERENT DEPARTMENTS IN THE STATE

***3699. Shri Ram Parkash :** Will the Chief Minister be pleased to state the basis on which the different departments of the State Government have been classified into A, B and C ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The various offices in the State were reclassified in three categories on the basis of the following criteria coupled with the nature and importance of work done in each office :—

(a) Work done in the Secretariat Offices.

(b) Work done in the offices of Heads of Departments.

(c) Work done in the subordinate offices.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਸਕਣਗੇ ਕਿ Scheduled Caste Welfare Department 'A' class ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, 'B' class ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ 'C' class ਵਿਚ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ Off hand ਕਿਵੇਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਨੇ ? (How can he reply to this question off hand ?)

CONCESSION OF 21 PER CENT RESERVATION ALLOWED TO HARIJANS IN SERVICES

*3701. **Shri Ram Parkash :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the concession regarding reservation in permanent services allowed to Harijans is also applicable to temporary appointments made on a three months basis direct by the Heads of Departments; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : The concession regarding reservation is applicable to all appointments whether permanent or temporary. In case of temporary appointments on three months basis, it may, however, not be possible to stick to this reservation because of emergent and short-term appointments.

GRANTS GIVEN TO CO-OPERATIVE SOCIETIES IN THE STATE

*3252. **Shri Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the total amount of grants, if any, distributed by the Co-operative Department in the State to Co-operative Societies district-wise during the period from 1956-57 to date ;

(b) the names of the Co-operative Societies referred to in part (a) above ;

(c) the purpose for which the grants referred to above were given to each Society in Karnal and Rohtak Districts ;

(d) the criterion kept in view while giving the said grants ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

(c) A statement is laid on the Table of the House.

(d) Seperate administrative rules have been made by the Government for the grant of financial assistance to each kind of society. Subsidy is granted according to the criteria laid in these rules.

Kinds of societies	*Purposes for which grant is given*
1. Revitalization of Small Credit Societies	1. Managerial assistance
2. Assistance to Large-sized Credit Societies	1. Managerial assistance 2. Subsidy for construction of godowns
3. Assistance to Marketing Co-operatives	Ditto
4. Assistance to State Supply and Marketing Federation	Ditto
5. Assistance to Central Co-operative Banks	1. Managerial assistance
6. Assistance to Co-operative Farming Societies	1. Managerial assistance 2. For construction of godowns 3. Purchase of agricultural machinery 4. Purchase of fertilizers
7. Industrial Co-operatives ..	1. Purchase of approved appliances 2. Grant for dye-houses. 3. Grant for setting up Tanneries and Pla y-ing Centres

List of grants given to Co-operative Societies by the Co-operative Department during the Second Five Year Plan (Regarding starred Questions No. 3252)

Serial No.	District	1956-57		1957-58		1958-59		Total from 1st April, 1956 to date
		No. of Societies	Amount	No. of Societies	Amount	No. of Societies.	Amout	
			Rs		Rs		Rs	Rs
1	Jullundur	33	77,500	106	83,502	48	75,360	2,36,362
2	Hoshiarpur	57	70,380	107	1,03,440	58	53,350	2,27,170
3	Kangra ..	17	17,283	578	43,607	27	26,750	87,640

[Minister for Health and cooperatives]

Serial No.	District	956-57		1957-58		1958-59		Total from Ist April, 1956. to date
		No. of Societies	Amount	No. of Societies	Amount	No. of Societies	Amount	
			Rs		Rs		Rs	
4	Gurdaspur	26	48,640	97	61,550	37	35,610	1,45,800
5	Amritsar	35	43,000	107	75,880	49	42,880	1,61,760
6	Ludhiana	26	40,695	97	64,040	38	40,800	1,45,535
7	Fer ozepur	37	70,240	110	87,688	39	31,020	1,98,948
8	Ambala ..	21	29,355	103	55,690	32	29,660	1,14,705
9	Karnal ..	44	68,347	117	73,010	38	26,760	1,68,117
10	Rohtak ..	20	29,005	104	66,765	27	24,640	1,20,410
11	Gurgaon	13	29,520	92	59,620	19	19,890	1,09,030
12	Hissar ..	19	38,270	111	80,733	28	28,120	1,47,123
13	Patiala ..	28	48,615	111	79,974	42	31,650	1,60,239
14	Bhatinda	11	24,990	84	52,071	18	14,060	91,121
15	Sangrur ..	12	29,294	84	45,860	29	28,280	1,03,434
16	Mohinder-garh ..	5	6,548	41	21,170	14	13,440	41,158
17	Kapurthala	10	22,018	49	48,600	11	10,090	80,708
	Total	414	6,93,700	1,598	11,13,200	554	5,32,360	23,39,260

श्री राम प्यारा : जनाब जो सवाल की जान थी यानी जिन societies को grants दी गई उन के नाम पूछे थे वे तो इन्होंने बताए ही नहीं ।

उद्योग मंत्री : यह भी कोई supplementary है ?

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ supplementary question ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਨ ਕਿਉਂ ਕਢ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: Societies ਐਨੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਲਦੀ ਇੱਕਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ।

DEPARTMENTAL TEST OF EXECUTIVE CLERKS IN D.I.G., P.A.P.'S OFFICE

***3738. Shri Jagat Narain** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number and names of executive clerks working in the English, accounts and office sections of the D. I. G., P. A. P., Jullundur, who were getting special pay from 1952 to 1958 ;

(b) whether any record in respect of clerks referred to in part (a) above showing length of service *inter se* seniority as in 1958, etc., was maintained by the said D. I. G. ;

(c) whether it is a fact that departmental test of the clerks referred to in part (a) above was held ; if so, when and the reasons therefor ;

(d) whether it is also a fact that as a result of the test referred to in part (c) above, some clerks were demoted, some reverted and some allowed to continue to draw their special pay ; if so, their names under each category ;

(e) whether in demoting, reverting and promoting Government instructions contained in para 3 and para 4, part (b) of letter No. 9129-C-56/3964, dated 17th July, 1956, issued by the Chief Secretary to Government were followed ; if not, the reasons therefor ;

(f) whether as a result of the test referred to in part (c) above the seniority of any clerk was affected ; if so, their names and their emoluments before and after the said test ;

(g) whether Government have received any representation from some clerks referred to above in connection with the said test ; if so, the contents of the representation, the date when it was received and the action taken on it ?

Sardar Partap Singh Kairon : A reply to the question is placed on the Table of the House.

(a) A list is attached, as Appendix I.

(b) Yes.

(c) Yes. Departmental tests of Constables and Head Constables (Executive Clerks) and extra hands working in English office and Accounts Branch of the office of D. I. G./P. A. P. were held on 16th June, 1956, 19th July, 1957, and 22nd October, 1958, to determine the suitability and fitness of a particular individual for a particular job and the D. I. G./P. A. P., therefore, decided in January, 1956, to hold periodical examination for this purpose.

(d) Yes. A list showing the names of clerks, who were demoted or reverted and those who were allowed to draw special pay as a result of these clerical tests is enclosed, as Appendix II.

(e) Letter No. 9129-C-56/3964, dated 17th July, 1956, issued by Chief Secretary to Government, Punjab, is not applicable in this. case.

(f) The requisite information is given in Appendix II.

[Chief Minister]

(g) The representations from the following officials were received in the office of the Deputy Inspector-General of Police, P. A. P., Jullundur Cantonment. The action taken on them is indicated against each :—

(1) Head Constable Sadhu Ram, No. 3594, Assitant Accountant, submitted a representation on 11th October, 1958, against the order of removal of his name from provisional promotion list 'D'. It was rejected on merits on 18th October, 1958.

(2) Constable Bhagirath Lal, No. 2872, extra hand of English Office, submitted a representation on 3rd January, 1959, against the order declaring him 'Failed' in the 'A' list test held on 22nd October, 1958, whereby he lost his seniority. It is under consideration.

(3) Constable Sham Lal, No. 4294, extra hand of English Office, submitted a representation on 22nd January, 1959 against the order declaring him 'Failed' in the 'A' list test held on 22nd October, 1958 in consequence of which he lost his eniority. It is under consideration.

(4) Constable Harbans Lal, No. 879, extra hand of English Office, submitted an appeal addressed to the Inspector-General of Police, Punjab, on 5th February, 1959, against the order of Comandant, dated 10th January, 1959, rejecting his representation to claim of seniority over those constables who had qualified in the earlier tests. It is under consideration.

APPENDIX NO. I

List showing number and names of executive clerks working in the English Office and Accounts Branch Punjab Armed Police, who are getting special pay from 1952 to 1958

ENGLISH OFFICE	From	To
1. Head Constable Kishan Singh, No. 4757	1-1-52	31-12-58
2. Head Constable Sada Rang, No. 62 ..	1-1-52	31-12-58
3. Head Constable Ajudhya Parkash, No. 58	1-1-52	31-12-58
4. Head Constable Sher Singh, No. 145 ..	1-1-52	31-12-58 (remained on deputation to Ministry of External Affairs, Government of India, from 5th August, 1949 to 1st September, 1956)
5. Head Constable Milkha Singh, No. 84 ..	1-1-52	9-5-58 (resigned with effect from 10th May, 1958)

ENGLISH OFFICE—*contd*		From	To
6.	Head Constable Jarnail Singh, No. 57 ..	1-1-52	31-12-58
7.	Head Constable Babu Ram, No. 238 ..	1-1-52	31-12-58
8.	Head Constable Harbans Lal, No. 956 ..	1-1-52	31-12-58
9.	Head Constable Mohinder Singh, No1343..	1-1-52	31-12-58
10.	Head Constable Ravel Singh, No. 3250 ..	1-1-52	31-12-58
11.	Head Constable Harbans Lal, No. 1001 ..	1-1-52	31-12-58
12.	Head Constable Agia Ram, No. 410 ..	1-1-52	31-12-58
13.	Head Constable Chaman Lal, No. 4186 ..	1-1-52	31-12-58
14.	Head Constable Harcharan Singh,No 2577..	1-1-52	31-12-58
15.	Head Constable Bhola Nath, No. 3390 ..	1-1-52	31-12-58
16.	Head Constable Sudershan Lal, No. 127 ..	1-1-52	31-12-58
17.	Constable Harbans Lal, No. 879 ..	15-11-56	31-12-58
18.	Constable Piara Singh, No. 1702 ..	15-11-56	31-12-58
19.	Constable Bhagirath Lal, No. 2872 ..	15-11-56	30-11-58
20.	Constable Bodh Raj, No. 3050 ..	1-6-57	31-12-58
21.	Constable Mohan Lal, No. 3090 ..	15-11-56	31-12-58
22.	Constable Samittar Singh, No. 1493 ..	21-1-58	31-12-58
23.	Constable Mangoo Ram, No. 2283 ..	15-11-56	31-12-58
24.	Constable Om Parkash, No. 3515 ..	1-1-57	31-12-58
25.	Constable Sohan Lal, No. 2665 ..	15-11-56	31-12-58
26.	Constable Harbans Lal, No. 1988 ..	15-11-56	31-12-58
27.	Constable Madan Lal, No. 1921 ..	1-6-57	31-12-58
28.	Constable Chaman Lal, No. 1366 ..	15-11-56	31-12-58
29.	Constable Chaman Lal, No. 4632 ..	15-5-57	31-12-58
30.	Constable Keshswa Nand No. 3166 ..	21-12-57	31-12-58
31.	Constable Kewal Krishan, No. 2711 ..	1-11-57	31-12-58
32.	Constable Teja Singh, No. 4773 ..	1-12-58	31-12-58
33.	Constable Niranjan Singh, No. 4396 ..	1-12-58	31-12-58
34.	Constable Ram Lubhya, No. 2618 ..	1-12-58	31-12-58
35.	Constable Sewa Singh, No. 6591 ..	1-12-58	31-12-58
36.	Constable Hans Raj, No. 4654 ..	15-11-56	20-12-57 (Transferred to Judicial Department with effect from 21st December, 1957)

[Chief Minister]

ENGLISH OFFICE—*concld*		From	To
37.	Constable Zile Singh, No. 2662 ..	12-7-57	31-8-58 (Transferred to Gurgaon District with effect from 1st September, 1958)
38.	Constable Sham Lal, No. 4294 ..	9-5-57	30-11-58
39.	Constable Joginder Singh, No. 3398 ..	1-3-58	30-11-58
40.	Constable Gopal Rai, No. 789 ..	1-9-58	30-11-58
	ACCOUNTS OFFICE		
1P.	Shri Gurdial Singh, No. 231 ..	1-1-52	31-12-58
2.	Shri Vas Dev, No. 353 ..	1-1-52	2-12-54 (Resigned with effect from 2nd December, 1954)
3.	Shri Habhajan Singh, No. 354 ..	1-1-52	14-7-58 (Resigned with effect from 15th July, 1958)
4.	Shri Nasib Singh, No. 4277 ..	1-1-52	31-12-58
5.	Shri Sohan Singh, No. 32 ..	1-1-52	1-6-56 (Resigned with effect from 2nd June, 1956)
6.	Shri Sadhu Ram, No. 3594 ..	1-1-52	31-12-58
7.	Shri Sant Ram, No. 2858 ..	1-1-52	31-12-58
8.	Shri Sawan Mal, No. 439 ..	1-1-52	31-12-58
9.	Shri Dara Singh, No. 1704 ..	1-1-52	31-5-58 (On deputation to A. P. Branch)
10.	Shri Krishan Raj, No. 3485 ..	1-1-52	31-12-58
11.	Shri Dharam Pal, No. 2388 ..	1-1-52	31-12-58
12.	Shri Gita Ram, No. 2023 ..	1-1-52	31-5-56 (Transferred to Delhi in 1956)
13.	Shri Krishan Datt, No. 2668 ..	1-1-52	31-12-58
14.	Shri Mangat Ram, No. 2617 ..	1-1-52	31-12-58
15.	Shri Sham Sunder Lal, No. 2197 ..	1-1-52	31-12-58
16.	Shri Dalip Singh, No. 2240 ..	1-1-52	31-12-58
17.	Shri Chhaju Ram, No. 211 ..	1-1-52	12-4-56 (Received on transfer from Ambala on 16th June, 1948)

Accounts Office—*concld*		from	To
18.	Shri Pritam Das, No. 737 ..	1-1-52	31-12-58
19.	Shri Ishwar Das, No. 706 ..	1-1-52	31-12-58
20.	Shri Baldev Raj, No. 3513 ..	1-1-52	31-12-58
21.	Shri Goverdhan Das, No. 2191 ..	1-6-53	31-12-58
22.	Shri Jagdish Lal, No. 3284 ..	1-6-53	31-12-58
23.	Shri Darshan Singh, No. 2761 ..	1-6-53	31-12-58
24.	Shri Lal Chand, No. 3932 ..	14-11-54	30-6-56 (Resigned)
25.	Shri Arjan Dev, No. 2087 ..	7-12-54	31-12-58
26.	Shri Hans Raj, No. 146 ..	3-11-55	31-12-58
27.	Shri Hari Dev, No. 4104 ..	26-6-56	31-12-58
28.	Shri Daljit Singh, No. 2505 ..	4-6-56	31-12-58
29	**Shri Nihal Singh No. 2292** ..	**14-6-56**	**31-12-58**
30.	Shri Mohinder Pal, No. 1418 ..	15-11-56	31-10-58
31.	Shri Krishan Lal, No. 4099 ..	1-7-56	16-8-58 (Resigned)
32.	Shri Tarsem Lal, No. 1024 ..	15-11-56	31-12-58
33.	Shri Ram Murti, No. 4233 ..	15-11-56	31-12-58
34.	Shri Bhagat Singh, No. 3464 ..	15-11-56	31-12-58
35.	Shri Gurmukh Singh, No. 3467 ..	15-11-56	31-12-58
36.	Shri Kishan Chand, No. 4637 ..	15-11-56	31-12-58
37.	Shri Pashori Lal, No. 358 ..	20-5-57	31-12-58
38.	Shri Om Parkash, No. 2824 ..	3-6-58	31-10-58
39.	Shri Netar Parkash, No. 1654 ..	23-10-57	13-12-57 (Transfered to Executive)
40.	Shri Hardwari Lal, No. 4646 ..	16-7-58	31-12-58
41.	Shri Bahadur Singh, No. 1645 ..	5-8-58	31-10-58
42.	Shri Manohar Lal, No. 4847 ..	17-8-58	31-12-58
43.	Shri Rattan Chand, No. 5455 ..	1-11-58	31-12-58
44.	Shri Dharam Vir , No. 3996 ..	26-9-58	31-12-58
45.	Shri Roshan Lal, No. 4815 ..	1-11-58	31-12-58
46.	Shri Prem Sagar, No. 5572 ..	1-11-58	31-12-58
47.	Shri Madan Lal, No. 4191 ..	1-11-58	31-12-58

[Chief Minister]

APPENDIX II

(d) AND (f)

List of Executive Clerks and Extra Hands who were demoted or reverted as a result of the Clerical test, held in P. A. P.

1. *Test held on 16th June*, 1956.—No. of reversions or demotions made.

English Office .. *Nil*.
Accounts Branch .. *Nil*.

2. *Test held on 19th July*, 1957.—(This test was held for those candidates who could not appear in the test held on 16th June, 1956 or those candidates who could not qualify themselves in all subjects.)

English Office

The following extra-hand Constables who could not qualify 'A' list test, were removed from provisional promotion list 'A':—

(1) Constable Harbans Lal, No. 879,
(2) Constable Bhagirath Lal, No. 2872,
(3) Constable Mohan Lal, No. 3090,
(4) Constable Hans Raj, No. 4654, and
(5) Constable Zile Singh, No. 2662.

Accounts Branch

1. Officiating Assistant Sub-Inspector Sadhu Ram, No. 3594, who failed to qualify in the test was reverted as Head Constable and his name was removed from provisional list (D) with effect from 14th September, 1958.

2. The following Constables who failed to qualify in the test were removed from list 'A'. They were, however, permitted to continue to draw special pay, since there were no other Constables on list 'A' to replace them :—

(1) Constable Ram Murti, No. 4238.
(2) Constable Pishori Lal, No. 358.
(3) Constable Om Parkash, No. 2824.
(4) Constable Bahadur Singh, No. 1645.

3. *Test held on 22nd October*, 1958.—The following action was taken as a result of this test :—

English Office

1. Officiating Head Constable Mohan Lal, No. 3090 who was drawing special pay at Rs 30 per mensem was reverted to draw special pay at Rs 20 per mensem with effect from 1st December, 1958.

2. Officiating Head Constable Bhagirath Lal, No. 2872 with special pay at Rs 30 per mensem was reverted as FC/SG Extra Hand without special pay with effect from 1st December, 1958.

3. Officiating Head Constable Mangu Ram, No. 2283 was reverted as F C and S G with special pay at Rs 20 per mensem with effect from 1st December, 1958.

4. The following constables who were drawing special pay at Rs 20 per mensem against short-term vacanices, ceased to draw special pay with effect from 1st December, 1958:—

(i) Constable Sham Lal, No. 4294.
(ii) Constable Joginder Singh, No. 3398.
(iii) Constable Gopal Rai, No. 789.

5. The following Officiating Head Constables in receipt of special pay at Rs 20 per mensem, were allowed to draw special pay at Rs 30 per mensem with effect from 1st December, 1958:—

(i) Officiating Head Constable Samitter Singh, No. 1493.
(ii) Officiating Head Constable Om Parkash, No. 3515.

6. The following Constables who were drawing special pay at Rs 20 per mensem were promoted as Officiating Head Constables and allowed to draw special pay at Rs 20 per mensem with effect from 1st December, 1958:—

(i) Constable Madan Lal, No. 1921.
(ii) Constable Harbans Lal, No. 1988.

7. The following Constables were allowed to draw special pay at Rs 20 per mensem with effect from 1st December, 1958:—

(i) Teja Singh, No. 4773.
(ii) Narinjan Singh, No. 4396.
(iii) Ram Labhaya, No. 2618.
(iv) Sewa Singh, No. 6591.

Accounts Branch

1. The following Constables ceased to draw special pay at Rs 20 per month with effect from 1st November, 1958:—

(i) Mohinder Paul, No. 1418.
(ii) Bahadur Singh, No. 1645.
(iii) Om Parkash, No. 2824.
(iv) Ram Murti, No. 4238.

2. The following Constables were allowed to draw special pay at Rs 20 per mensem with effect from 1st November, 1958:—

(1) Dharam Vir, No. 3996.

(2) Madan Lal, No. 4191.

(3) Roshan Lal, No. 4875.

(4) Prem Sagar, No. 5572.

REORGANIZATION OF DISTRICTS IN THE STATE

***3739. Sardar Niranjan Singh Talib :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to reorganize and readjust the present boundaries of all the districts in the State ?

Rao Birendar Singh : Yes. A Committee of Divisional Commissioners has been set up to go into the whole problem of territorial adjustments of the divisions, districts and tahsils in the state, taking into consideration the views of District Officers, particularly those belonging to the Administrative Service and technical men of the Public Works Department and prominent non-officials of the area.

SUPPLY OF COAL TO BRICK-KILNS IN TEHSILS TARN TARAN AND REWARI

***2566. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the quantity of coal given to each of the brick-kilns in tehsil Tarn Taran, district Amritsar, and Rewari, district Gurgaon, during the years 1956-57, 1957-58 and 1958-59 up to date;

(b) whether equal quantities of coal were given to each of the said kilns and whether the coal given was of the same quality ; if not , the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Statement scontaining requisite information is laid on the Table of the House (Annexure 'A' and 'B').

(b) So far as possible parity of allotment between the brick-kiln licensees in a district is maintained against civil quota subject to the minor variations here and there caused by the adjustment of wagons left over after distributing equal number of wagons to all and to the local conditions of areas. Allocation against C. D. P. quota is made on the recommendation of B. D. Ds concerned whereas agriculture quota is distributed to the licensees in keeping with the demand of bricks for agriculture purposes in various areas.

Regarding quality of the coal, permittees are allowed certain percentages of grades I, II, III by the Deputy Coal Controller (D), Calcutta against the permits issued by the Department. This Department has nothing to do with the quality and are merely concerned with the issue of permits.

[Minister for Industries and Local Government]

Statement showing the allotment of slack coal made to the brick kiln owners in

Serial No.	Name of the Brick-kiln Owner and location of the kiln	JULY/DEC 1956	JAN./JUNE 1957		JULY DEC, 1957
		Civil	Civil	Agricultural	CDP
1	Kunj Lal Agarwal & Co., Tarn Taran ..	2	3	1	2
2	Messrs Agarwal & Co., Tarn Taran	2	3	6	..
3	Messrs Raloiaram-Puranchand, Nurdi	2	3	6	..
4	Shri Brij Mohan, Tarn Taran ..	3	2	7	3
5	Shri Sardari Lal Khanna, Fatehabad	2	2	6	..
6	Sant Dalip Singh, Khadursahib ..	2	2	..	..
7	Shri Sri Sat Pal Sharma, Pandori ..	3	2	5	..
8	Messrs Sakatar Singh-Salamatrai, Naushehra ..	2	3	2	5
9	Parkashchand-Harbanslal, Cholasahib	2	3	5	..
10	Desondi Ram Faqir Chand, Vairowal	2	3	..	..
11	Hansraj-Dewansingh, Sari ..	2	3	8	..
12	Chabal Kalan M. P. Co-operative Society, Chabal ..	1	2	5	..
13	Chabal Kalan M. P. Co-operative Society, Dholian ..	1	3	5	6
14	Chabal Kalan M.P. Co-operative Society, Chabal ..	1	2	5	..
15	Sant Dalip Singh, Dera Sahib ..	1	2	..	..
16	Majha Brick Mfg. Co., Kalha ..	2	3	..	4
17	Majha Brick Mfg. Co., Sarhali ..	2	3	1	..
18	Gurbachan Singh-Gurkirtan Singh, Atari ..	2	2	..	8
19	Chain Singh, Manochal ..	..	..	..	9
20	Munshiram Agarwal & Co., Tarn Taran ..	..	..	..	5
21	Messrs Kairon Brick-kiln Co-operative Society,-Kairon ..	1	3	2	..
22	Messrs Kairon Brick-kiln Co-operative Society, Jaura	2	2	..	..

Tehsil Tarn Taran out of Civil CDP/NES and Agricultural Quota

JULY/DEC 1957		JAN./JUNE 1958			JULY/DEC, 1958			JAN./JUNE, 1959		
Civil	CDP	Civil	Agricultural	CDP	Civil	Agricultural	CDP	Civil	Agricultural	CDP
5	3	3	3	4	5	3	..	5	4	5
5	4	3	3	2	5	3	7	5	4	6
5	4	3	3	..	5	3	..	5	4	..
5	5	3	5	4	5	3	7	5	4	7
5	9	3	3	5	5	3	6	5	4	8
5	7	3	3	..	..	..	..	..	..	..
5	5	3	3	..	5	3	5	5	4	3
5	4	3	3	4	5	3	6	5	4	5
6	7	3	4	3	5	1	9	5	4	7
5	5	3	3	4	5	1	8	5	4	5
5	5	3	3	8	5	1	9	5	5	8
4	5	3	3	9	5	3	..	5	4	4
5	6	3	4	2	5	..	13	5	4	5
5	6	3	4	3	5	3	2	5	4	..
5	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
5	7	3	3	8	5	..	10	5	4	5
5	2	3	3	..	6	7	..	5	5	3
5	5	3	3	..	5	3	7	5	4	3
..	..	..	..	5	..	..	3	..	..	3
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
5	..	4	4	4	6	7	5	5	5	2
5	..	4	4	..	6	8	..	5	5	2

[Minister for Industries and Local Government]

ANNEXURE

Rewari in

Serial No.	Name of the party	JAN.—JUNE, 1956			JULY—DEC., 1956		
		Civil	Agricultural	C.D.P.	Civil	Agricultural	C.D.P.
1	Messrs Ram Kumar and Co., Rewari	9	..	..	6	..	..
2	Messrs Bhargwa Brick Line, Co., Rewari	9	..	..	6	..	..
3	Shri Bal Mukand, Rewari	6	..	..	6	..	..
4	Shri Nemi Chand, Rewari	6	..	..	6	..	..
5	Messrs Uggar Sain Jain and Co., Rewari	9	..	..	6	..	..
6	Messrs Prem Sukh-Hira Lal, Rewari	9	..	..	6	..	..
7	Messrs H. N. Co., Rewari	..	..	..	6	..	..
8	Messrs Kansi Ram and Co., Rewari	..	..	..	..	..	..
9	Messrs Bansi and Co., Rewari	..	..	..	..	..	..
10	Tehna Dipalpur Co-operative Society, Depalpur	..	..	..	..	..	..
11	Rampura Multipurpose Co-operative Society, Rampur	..	..	..	..	..	..
12	Messrs Shashi Bhushan and Co., Rewari	..	..	..	..	..	..
13	Bawal Co-operative Brick-kiln, Bawal	..	..	..	..	..	..
14	Messrs Hira Lal, Rewari	..	..	..	..	..	..
15	Gokalgarh Multipurpose, Gokal Garh	..	..	..	..	..	..
16	Shri Gaj Singh Multipurpose, Gokalgarh	..	..	..	..	..	..
17	Shri Rao Dhoop Singh and Sons, Dharanber	..	..	..	..	..	..
18	Shri Sis Ram, Bhatinda	..	..	..	..	..	..
19	Shri Ram Lal Farming Co-operative Society, Limited, Bhardwas	..	..	..	..	..	..

'B'
Gurgaon District

JAN.—JUNE 1957			JULY.—DEC. 1957			JAN.—JUNE, 1958			JULY.—DEC. 1958			JAN.—JUNE 1959		
Civil.	Agricultural	C.D.P.	Civil	Agricultural	C.D.P.	Civil	Agricultural	C.D.P.	Civil	Agricultural	C.D.P.	Civil	Agricultural	C.D.P.
6	3	..	8	..	..	5	..	..	7	1	..	9	5	..
6	..	..	6	..	..	5	..	..	7	..	..	7	1	..
6	3	..	8	..	..	4	..	..	8	1	..	5	1	..
6	2	..	7	..	..	5	..	..	7	..	..	8	2	..
6	3	..	6	..	..	4	..	..	8	..	..	5	2	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
6	3	..	8	..	..	5	..	18	7	1	6	9	..	..
6	2	23	8	..	23	4	..	18	..	..	..	..	..	..
..	..	..	8	..	..	4	..	..	8	1	..	7	1	..
..	..	23	..	..	17	..	..	13	..	..	10	..	..	..
..	..	23	..	..	23	..	..	18	..	..	26	..	..	..
..	..	..	..	..	16	..	..	12	..	..	10	..	..	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	8	1	26	8	..	..
6	2	..	8	..	..	5	..	..	7	..	..	6	2	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	10	..	..	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	18	..	..	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	9	5	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	9	..	..
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	9	..	..

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने बताया है कि तकसीम करने के बाद मुकामी हालात के मुताबिक गाड़ियों में कमी बेशी की जाती है। क्या बताया जा सकता है कि मुकामी हालात को देख कर गाड़ियों में कमी बेशी करने का अख्तियार किस अफसर को है ?

मंत्री : District level पर ही ऐसा होता है क्योंकि quota districtwise दिया जाता है। ऐसी हालत में वहीं पर देख लिया जाता है।

श्री प्रबोध चंद्र : जवाब में यह बतलाया गया है कि सब को तकरीबन २ बराबर quota दिया जाता है। लेकिन जो list दी गई है उस में रामपुर Co-operative Society के मुताल्लिक बताया गया है कि उसे—

(1) सन् 57 में—23,

(2) सन् 58 में—23 और फिर

(3) सन् 58 में—18, और

(4) सन् 59 में—26

wagons दी गईं। क्या मैं जान सकता हूं कि इस Co-operative Society पर क्यों सब से ज़्यादा नज़रे इनायत पड़ी ? (*Interruptions*)

श्री अध्यक्ष : लिस्ट में यह society किस नम्बर पर है ? (At what number is this society indicated in the list?)

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब यह नम्बर 11 पर है। मेरा ख्याल है कि अगर राओ साहिब जवाब दें तो ठीक जवाब दे सकेंगे ?

माल मंत्री : बाहर जवाब दे सकूंगा। (*Interruptions*)

Minister for Industries and Local Government : Sir, I am not expected to know about each and every society. There is a large list of societies who have been given coal. If the hon. Member wants to have information about a particular society, he should give a separate notice for this question.

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब जवाब, में बताया गया है कि आम तौर पर equitable basis पर सब को coal मिलता है। मेरा सवाल सीधा सादा है कि क्यों रामपुरा Co-operative Society और इस के साथ ही Kairon Brick kiln Society के सिलसिले में इस equitable basis वाले असूल को बालाए ताक रखा गया और क्यों इन पर खास तौर पर नज़रे इनायत रखी गई ?

माल मंत्री : यहां development ज्यादा हुई होगी ।

श्री प्रबोध चंद्र : इन्होंने फरमाया है कि वहां पर development ज्यादा हुई होगी । क्या यह अमरे वाक्या नहीं कि रामपुरा Co-operative Society ने कोई भी ईंट Block Development के काम में नहीं दी ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब, यह supplementary बनता है ।

श्री अध्यक्ष : जो बात आप के इल्म में हो वह जरूरी तौर पर supplementary नहीं बन सकती । (Any information which the hon. Member may possess cannot necessarily form the subject of a supplementary question.)

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब, यह इन के अपने interest की बात है कि इस सवाल का साफ तौर से जवाब दे दें क्योंकि बाहर काफी चेमेगोइयां हो रही हैं ।

Minister for Industries and Local Government : Sir, I would like to submit that there are certain rules and regulations according to which supplementary questions may be asked. There should not be speeches and insinuations while asking supplementary questions because it becomes difficult to contradict these every time. In this particular case, I have to repeat my request that there are several cases and I am not expected to know the data in respect of each society. If the hon. Member want s some specific information about a particular society, he should put a separate question.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मिनिस्टर साहब ने फरमाया है कि रिवाड़ी में 17 Co-operative Societies हैं । उन में से किसी को 7, किसी को 10, किसी को 21, किसी को 20 wagons मिलीं । लेकिन एक society को 90 दी गईं । क्या यह बताया जा सकता है कि चाहे यह राओ साहिब की हां या किसी और की, इसे बाकियों की निस्बत ज्यादा wagons क्यों दी गईं ?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने पहले ही datails बता दी हैं । (He has already given its details.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब, सवाल के जवाब में तो 90 ही बताया है । लेकिन....

श्री अध्यक्ष : बात सुनिए । कम से कम House के decorum का भी तो कुछ ख्याल रखना चाहिए । यह ठीक है कि language का थोड़ा बहुत फर्क डाल कर वही सवाल कई forms में पूछा जाता है लेकिन यह चीज़ supplementary

[श्री अध्यक्ष]
questions के scope में नहीं होती है। वैसे तो आप round about तरीके से सवाल पूछने में काफी होशियार हैं। (The hon. Member may please listen. At least some attention should be paid to the decorum of the House. It is true that the same question can be put in different forms with minor changes in language, but this thing does not fall within the scope of supplementary questions. Moreover, the hon. Member is very expert in putting question in a round about way.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : On a point of order, Sir. जनाब अगर कोई बात किसी के खिलाफ हो और जनाब की इजाज़त न हो फिर तो हम बैठ जाते हैं, नहीं पूछते। मगर जब figures हमारे सामने हों और उन से सवाल निकलता हो तो क्या हमारा हक नहीं कि वह सवाल पूछ सकें?

श्री अध्यक्ष : अगर वह किसी administrative चीज से ताल्लुक रखती हो फिर तो ठीक है, वरना मैं नहीं समझता कि आप को समझाने की ज़रूरत है। Question बनाने में तो आप होशियार हैं। (It is all right if it relates to some administrative matter, but I don't think the hon. Member needs to be taught anything. He is quite adept in making interpellations.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

*AREA DECLARED AS SURPLUS IN TEHSIL PANIPAT, DISTRICT KARNAL

1577. Chaudhri Dharam Singh Rathi : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the total area so far declared by Government as surplus area under the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, in tehsil Panipat, district Karnal, village wise separately ;

(b) the total number of persons from whom the said surplus area has been taken or is proposed to be taken by Government ?

Rao Birendar Singh : (a) No area has been declared surplus so far.

(b) The question does not arise for the present.

Mr. Speaker : Question hour is over now.

---

*Unstarred question 1575 and reply thereto having been received late from the Govt. is printed at the end of this debate as an annexure.

3 p.m.

श्री शेर सिंह : कल जो कुछ questions postponed हुए थे उन का क्या किया है आप ने ?

श्री अध्यक्ष : वह कल आयेंगे । (Those will come up tomorrow.)

श्री शेर सिंह : धन्यवाद ।

QUESTION OF PRIVILEGE

Mr. Speaker : A notice of Question of Privilege has been received from Chaudhri Sadhu Ram to day. At this stage he need not make any speech. The notice reads as follows :—

"I wish to raise the question of privilege regarding the publication of the proceedings of Hindi Regional Committee of this Sabha published in the following papers on 12th March, 1959 before their presentation to this House. I, therefore, ask for the consent of the Speaker and the leave of the House to do so :

(1) Times of India, Delhi.

(2) Hind Samachar, Jullundur.

(3) Partap, Jullundur.

(4) Parbhat, Jullundur.

(5) Milap, Jullundur.

(6) Hindi Milap, Jullundur.

(7) Vir Partap, Jullundur."

यह सब अखबारें जालन्धर की हैं । सिर्फ Times of India दिल्ली का paper है । मैं ने देखा है कि अकसर इस के बारे में बातें होती रहती हैं । मुझ से Press के कई साहिबान ने भी कई दफा इस की elucidation मांगी है । यह बहुत अच्छा हुआ है जो चौधरी साधु राम ने इस privilege motion की शक्ल में हाउस के सामने यह मामला पेश किया है । मेरा ख्याल है कि इसे Privileges Committee के पास examination के लिये भेज दिया जाये । मेरे ख्याल में यह ठीक है । So this will go to the Privileges Committee । इस पर रिपोर्ट के लिये आप को कितना time चाहिये ? मेरे ख्याल में एक महीने से कम तो नहीं चाहिये । (एक आवाज़ : एक महीना कम रहेगा ।) दो महीने कर देते हैं । दो महीने काफी reasonable period है । (All these newspapers except "Times of India"— —a Delhi paper—are published from Jullundur. I have found these things often appearing in these newspapers. Several representatives of the Press have also sought

]Mr. Speaker]
elucidation from me on this matter. It is good that Chaudhri Sadhu Ram has brought this matter before the House in the form of a privilege motion. I think it may be referred to a Committee of Privileges for examination and to my mind this appears to be the right course. So this will go to the Committee of Privileges. How much time would the hon. members require for the submission of the report? I think it should not be less than a month. (*A voice* : One month would not be sufficient.) Then two months would be quite a reasonable period for this purpose.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, Public Service Commission की report को discuss करने के लिये मैं ने नोटिस दिया हुआ है। उस के लिये आप कब time दे रहे हैं?

श्री अध्यक्ष : उस के बारे में मैं देख रहा हूं। कई conventions को देखना होगा और rules भी देखने होंगे जिस से इस के लिये कोई तरीका निकल सके। अगर permissible हुआ तो surely I will allow it. (I am still considering it. I have to look up for conventions and relevant rules on the subject to find some way out for this. I shall surely allow it if the Rules permit.)

(*At this stage Pandit Shri Ram Sharma wanted to rise.*)

Mr. Speaker : I intend calling a meeting of the Leader of the Opposition and some other Members of this House in order to discuss with them the matter and then I shall give my views to the House.

पंडित श्री राम शर्मा : अच्छा ऐसा ही सही।

श्री अध्यक्ष : बड़ी मुश्किलात हैं। इस में और कई procedural difficulties भी है। (This is a tough matter. Several procedural difficulties stand in its way.)

BILL(S)

Leave to introduce

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS) (AMENDMENT) BILL, 1959

Pandit Shri Ram Sharma (Sonepat) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill, 1959.

स्पीकर साहिब, अगर आप इजाज़त दें तो मैं दो लफ्ज़ इस सिलसिले में कह दूं। हो सकता है कि इस हाउस के कुछ मैम्बर साहिबान ऐसे हों चाहे वे किसी पार्टी के हों कि उन को बाकायदा तौर पर..........

Sardar Bhupinder Singh Mann : On a point of order, Sir. When the leave for the introduction of a Bill is asked, a speech is never made by the Member who asks for leave.

Mr. Speaker : He just wants to say two or three sentences. अगर इस के बाद बहस शुरू हो जाये तो बहुत बुरी बात होगी। (He just wants to say two or three sentences. But after that if any discussion is raised then it would be a bad thing.)

पंडित श्री राम शर्मा : नहीं, स्पीकर साहिब, बहस की बात ही नहीं। मैं तो इस हाउस का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं ताकि मैम्बर साहिबान को इस का कुछ idea हो जाये.....

श्री अध्यक्ष : वैसे तो इन का point of order ठीक है। अगर आप leave मांगते हो तो स्पीच की ज़रूरत ही नहीं होती। (Obviously the point of order raised by Sardar Bhupinder Singh Mann is correct. When the hon. Member has asked for leave to introduce a Bill, the question of making a speech does not arise at all.)

पंडित श्री राम शर्मा : पर, स्पीकर साहिब, यह तो हमेशा से ही और united पंजाब में भी यही रहा है कि जब private मैम्बर का बिल....

श्री अध्यक्ष : वह पहला procedure बदल गया हुआ है और वह rule amend हो चुका है। आप इस बारे में Rule No. 128(2) देखें। (The old procedure has been changed and the relevant rule has been amended. In this connection the hon. Member may refer to Rule No, 128 (2) of the Rules of Procedure.)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, leave मैं इस लिये मांगता हूं ताकि हाउस को यह पता हो जाये कि यह बात क्या है और यह न हो कि जब मैं यह पेश करूं तो दूसरों को यह मालूम ही न हो, और वे खाह मखाह इस की मुखालिफत कर दें। इस तरह तो इस का कोई फायदा नहीं होगा।

Mr. Speaker : Rule 128(2) is as follows —

> "If a motion for leave to introduce a Bill is opposed, the Speaker after permitting, if he thinks fit, a brief explanatory statement from the member who moves and from the member who opposes the motion, may put the question without further debate."

पंडित श्री राम शर्मा : अगर कोई objection करे तो.........

Minister for Industries and Local Government (Shri Mohan Lal) : Sir, I oppose it.

Mr. Speaker : Now you have given him the right of brief speech.

Minister for Industries and Local Government : Sir, the Chair can allow the Member asking for the leave of the House to introduce a Bill to explain briefly the principles underlying the Bill without its being objected to.

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, आप ने देख लिया है और मुझे खुशी इस बात की है कि मेरी यह बात सही और माकूल है और गवर्नमेंट इस की मुखालिफत किये बगैर रह ही नहीं सकती। इस लिये मैं दो मिनट में यह कहना चाहता हूं कि इस हाउस का कोई मैम्बर चाहे वह किसी party से ताल्लुक रखता हो अगर उस को किसी कानूनी अदारे से और किसी अदालत से सजा हो जाये और वह क़ैद में रहे तो यह मुनासिब है कि उस को उस अरसे के लिये allowance ही न मिले और न ही मिलना चाहिए क्योंकि अगर वह किसी कानून की खिलाफ वरज़ी करता हुआ पकड़ा जाता है और उसे court से कोई सज़ा हो जाती है। तो जब तक वह कैद में रहता है तो वह उस दौरान में न तो विधान सभा की meeting ही attend कर सकता है और न ही अपनी constituency की कोई खिदमत कर सकता है। लेकिन एक सूरत ऐसी भी आती है जब party in power, जो आज तो कांग्रेस पार्टी है लेकिन कल को कोई और party भी in power हो सकती है और यह पार्टी यहां in power नहीं रहती जैसा कि केरल में हुआ भी है और वहां एक दूसरी party in power आ गई हुई है, तो वह party in power किसी मैम्बर को बग़ैर किसी अदालत में मुकदमा चलाये नज़र बन्द कर देती है और आम तौर पर political reasons पर नज़र बन्द कर दिया जाता है। और नज़र बन्द करने पर Board देखेगा और क्योंकि Government की majority है तो High Court तक मामला जाए। तीन चार महीने इसी में लग जाएं। इस के बाद इस बात का फैसला किया जाए कि नज़रबन्दी किसी कायदे के मुताबिक की गई है या नहीं। इस तरह तीन चार महीने High Court लेती है। और Government को यह अख्तियार सा होता जा रहा है कि लोग जो मुकाबिले में आएं उन की ग़लत report आने पर बिना देखे भाले नज़रबन्द कर दें। तीन चार महीने अपीलें सुनने में लग जाते हैं और फिर 1,200—1,500 रुपया जुरमाना हो जाए। यह नाजायज़ तरीका है और मैं यह कहता हूं कि जिस तरह Rowlatt Act था उसी तरीके का

यह एक एसी Rowlatt Act है जिस में न वकील होता है और न दलील चलती है। इस लिए मैं यह बिल पेश करने की इजाज़त चाहता हूं कि जितना अरसा कोई मेम्बर बिना किसी कानून के नज़रबन्द रखा जाए तो उस अरसे की नज़रबन्दी का allowance दिया जाना चाहिए । क्योंकि तीन चार महीनों की कैद के बाद एक हज़ार डेढ़ हज़ार जुरमाना कर देना यह ऐसा तरीका है जिसे सरकार को रोकना चाहिए । अगर आज इस तरह की नजायज़ चीज़ को सरकार रोकने के लिए तैयार नहीं और आप इस वक्त इस हथ्यार के मातहत सज़ा दे सकते हैं तो वह वक्त भी आ सकता है कि जब आप को इसी हथ्यार के तहत खुद सज़ा भुगतनी पड़े यह न समझ लिया जाए कि यह गद्दी पंडित मोहन लाल की और चीफ मिनिस्टरी सरदार प्रताप सिंह के नाम ही तय हो चुकी है और मुन्तकिल नहीं की जा सकती। Public prosecution में हमें fair होना चाहिए।

श्री अध्यक्ष : आप खुद तो ऐसी तैयारी नहीं कर रहे कि पास करवाने के बाद कुछ करें ? (हंसी) (Is not the hon. Member planning to do something himself after getting this Bill passed ?) (*Laughter*)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, मेरा इरादा तो ऐसा नहीं है। मैं तो सिर्फ इतनी सी अर्ज़ करना चाहता हूं कि हम इधर रहें या उधर चले जाएं और वज़ीर साहिबान उधर रहें या इधर आ जाएं, यह एक असूल और जायज़ तरीके की बात है और इसी ढंग से democratic procedure चल सकता है। यह तो देखी भाली बात है कि किसी भी बात पर Opposition के मेम्बरान को political reasons की बिना पर intern कर दिया जाता है और खाह मखाह हज़ार डेढ़ हज़ार जुरमाना कर दिया जाता है। आज मैं यह अर्ज़ कर दूं कि यह जो तरीका अपनाया गया है और इस तरह की सजा दी जाती है यह with interest आप को लौटाया जाएगा।

Chief Minister : We welcome it, Sir.

पंडित श्री राम शर्मा : इस लिये मैं यह बिल पेश करने की इजाजत चाहता हूं कि जब कोई मेम्बर साहिबान को detain किया जाए उन्हें Compensatory Allowance ज़रूर दिया जाए। यह ग़ैर मुनासिब बात है कि विधान सभा के मेम्बर साहिबान का allowance रोक लिया जाए जो without trial detain किए जाएं या अपील पर रिहा कर दिए जाएं।

Minister for Industries and Local Government (Shri Mohan Lal) : Sir according to the procedure prescribed in this connection, if the leave to introduce a Bill is opposed, the member moving for leave has got the right of speech and the member who opposes it has also got the right of giving a reply. And it finishes the matter.

उद्योग मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, जो motion पंडित श्री राम शर्मा ने पेश की है कि Bill पेश करने की इजाज़त दी जाए मैं इस को oppose करता हूं और पंडित जी को सिर्फ यह याद करवाना चाहता हूं कि पिछले साल भी इस किसम का बिल पंडित जी लाए थे और 20-2-58 को उन्होंने इसे पेश करने की गर्ज़ से इजाज़त मांगी थी।

पंडित श्री राम शर्मा : उस की wording और थी।

उद्योग मंत्री : मेरे पास इस motion पर जो speeches हुई वह भी हैं। उन की तरफ से और Government की तरफ से जो कहा गया वह भी मौजूद है। सारी Proceedings मौजूद हैं। इस के इलावा वह record भी है जो इसी तरह की motion पर Joint Punjab की Assembly में हुई चर्चा का है। मैं इन सब बातों को यहां पर दुहराना नहीं चाहता। मैं ने तो इशारतन ही अर्ज़ किया है। मैं बहुत संक्षेप में केवल इतनी अर्ज़ करना चाहता हूं कि उस वक्त भी हाऊस ने दोनों पहलुओं की चर्चा और एतराज़ात को सुन कर और सोच कर leave refuse की थी। मैं इस की details में न जाऊंगा। मैं यह अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि detention के मुताल्लिक जो कानून है वह Leader of the Opposition अच्छी तरह जानते हैं। और इस के कई reasons हो सकते हैं। इस के मातहत cases बनते हैं। लेकिन इस बात की इजाज़त नहीं हो सकती कि अगर कोई मेम्बर साहिब एक ऐसा जुर्म कर दें और खुद कानून की गिरफ्त में आ जाएं और अपने आप को जेल में धकेलने का मस्तूजब बना लें तो उन्हें इस किसम की रियायत दी जाए। आम citizens से ordinary कानून के तहत ordinary citizen और मेम्बर साहिबान म फर्क नहीं होना चाहिए। और जो कानून बनाने के ज़िम्मेवार हैं उन्हें चाहिए कि वे अपने और ordinary citizen में फर्क डालने के लिये कुछ न करें। Political considerations की बात कही गई है। यह ठीक नहीं, इस बात से इन्कार नहीं किया जा सकता कि आज ऐसे हालात पैदा किये जाते हैं जिन से राज्य का अमन शान्ति और प्रबन्ध खतरे में पड़ सकता है। मैम्बर साहिबान से भी कभी २ ऐसा होता है। और फिर किसी कानून की गिरिफ्त में आ कर किसी मैम्बर साहिब की तरफ से भी यह कहना कि कोई फर्क किया जाए उस में और दूसरों में मुनासिब नहीं। Leader of the Opposition खुद भी मेरे ख्याल में इसे महसूस करेंगे कि law के सामने सब बराबर हैं।

Pandit Shri Ram Sharma : It is lawless law.

उद्योग मंत्री : आप गुस्से में आ गए। मैं आप के गुस्से का जवाब तो हंस कर ही दे सकता हूं। मैं तो केवल एक ही question put करता हूं।

श्री बलराम दास टंडन : दोनों ही पंडित हैं। (हंसी) कि अगर detention किसी मेंबर साहिब की legal हो और हर तरह से जायज़ हो तो ऐसे मेम्बर जो खुद detain होने के काम करें, वे मासिक भत्ता भी लेते रहें तो क्या यह आप मुनासिब समझते हैं ? Public Exchequer का रुपया इस तरह अदा करते रहना क्या आप जाइज़ समझते हैं। अगर कानून की रू से उन की detention जायज़ हो और खुद

ही Preventive Detention Act बनाया हो फिर detain होकर रुपया भी लेते रहना कहां तक ठीक है। हां यह ठीक है कि अगर कोई illegally detain किया जाए तो उसे Compensatory Allowance दिया जाना चाहिए।

एक आवाज़ : पंडित का पंडित से मुकाबला है।

उद्योग मंत्री : मैं तो इन का successor हूं Civil Supplies विभाग में। इस लिये मेरी यह दरखास्त है कि बिल को पेश करने की इजाज़त नहीं दी जानी चाहिए।

श्री अध्यक्ष : मैं हाउस को यह बता दूं कि इस सम्बन्ध में हिन्दी सत्याग्रहियों की पोज़ीशन को अच्छी तरह से examine करवाया गया था और legal opinion ली गई थी। Legal opinion यह थी कि अगर Preventive Detention Act के मातहत किसी मैम्बर की detention, Advisory Board के द्वारा, हाई कोर्ट या Supreme Court के द्वारा legal करार दी जाए तो उसे period of detention के कोई compensatory allowance नहीं दिया जाएगा। परन्तु जिस केस में Courts के ज़रिए detention illegal करार दी जाएगी उस में उस मैम्बर को allowances दिये जाएंगे। Opposition ने यह बात मान ली थी। लेकिन अगर कोई मेम्बर किसी केस में involve हो जाता है और convict हो जाता है तो उस हालत में वह आम शहरी की तरह ही treat किया जाएगा और ordinary law के मातहत उस के साथ सलूक किया जाएगा। उस हालत में उसे कोई compensatory allowance नहीं दिया जाएगा क्योंकि Legislator की, हाउस में भी और हाऊस के बाहर भी, first duty जो है वह अपनी constituency को serve करना है। अगर एक hon. Member अपनी constituency को इस प्रकार की service और नुमायंदगी से deprive करता है तो वह अपने आप को भी तमाम rights से deprive कर लेता है। इस के मुतल्लिक आप May's Parliamentary Practice में से देखने की तकलीफ गवारा करें और जो हमारी conventions हैं आप उन से भी अपनी तसल्ली कर लें।

(I may tell the House that in this connection the position of the Hindi Satyagrahis was got fully examined and legal opinion obtained. The legal opinion was that if the detention of a Member under the Preventive Detention Act was held legal by the Advisory Board, or the High Court or the Supreme Court, no compensatory allowance was to be paid to him for the period of detention but where the detention of a Member was held to be illegal by the courts then the allowance had to be paid to him. This position was accepted by the Opposition. But if a Member gets himself involved in a case and is convicted, then he has to be treated as an ordinary citizen and is governed under the ordinary law ; and is not paid any compensatory allowance because the first duty of a Legislator is to serve his constituency both outside and inside the House. If an hon. Member deprives his constituency of such service and representation, he deprives himself of all the rights. The hon. Members may consult May's Parliamentary Practice on the subject and satisfy themselves by going through the conventions set by this House on the matter.)

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill, 1959

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said "I think Noes have it", This opinion was challenged. The question was put again and rejected by a voice vote.

The leave was refused.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON THE RESOLUTION*REGARDING VESTING OF OWNERSHIP OF THE TREES GROWING, ON THE LANDS OF PERSONS OF TEHSIL DEHRA DISTRICT KANGRA, IN THEM

श्री राम चंद्र कामरेड (नूरपुर) : स्पीकर साहिब, जरा इस पर गौर फरमाया जाये तो मालूम होगा कि जो Resolution ठाकुर मेहर सिंह जी ने इस House में पेश किया है, बड़ा सादा सा मालूम देगा। कांगड़ा की ज़मीन के जो मालक हैं वह इस जमीन में दरख्तान के मालक नहीं हैं। लिहाज़ा यह जो हकूक मालकी दरख्तान हैं इस के मुताल्लिक ठाकुर मेहर सिंह जी ने यह Resolution पेश किया है कि यह दरखत मालकान ज़मीन को मिलने चाहियें। ठाकुर मेहर सिंह ने सिर्फ देहरा तहसील पर ही तसल्ली ज़ाहिर की है। मगर मैं ने और श्री राम प्यारा ने इस में और तरमीम कर दी है। श्री राम किशन भड़ोलियां ने तहसील ऊना में भी यही हालात बताये हैं और कहा है कि तमाम पहाड़ी इलाकों में जिन में कि ऐसे हालात हैं कि जहां दरख्तों पर मालकान ज़मीन का कोई हक मलकियती नहीं है वह इन लोगों को दिया जाये। मैं आप के गौर के लिये यह अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि यह एक मुतज़ाद चीज़ है कि उन लोगों को इस ज़मीन के दरख्तान का मालक तसव्वर न किया जाये जो इस का मालिया सद हा सालों से देते चले आ रहे हैं। जिसकी जमीन होती है उस में जो दरख्तान होते हैं उन का मालक भी ज़मीन का मालक ही होता है। अंग्रेज़ों के वकत की बात है कि इन दरख्तान पर control करने की कोशिश की गई। दरअसल बात यह है कि जंगलात आम तौर पर पहाड़ों पर बहुत ज़्यादा होते हैं इस लिये अगर इन पहाड़ों से बहुतात से लकड़ी काट दी जाये तो जो नदी नाले बहते हैं इन में आहिस्ता आहिस्ता खुर कर ज़मीन बहती रहती है, खुरती रहती है ज़िस की वजह से मैदानों के रहने वालों को भी बड़ा नुकसान होता है। इस लिये सरकार ने कहा कि इन जंगलात पर सरकार का अधिकार होना चाहिये, इन का control होना चाहिये। इस समय कांगड़ा में 4-5 किस्म के जंगलात हैं। एक किस्म है जिसे बन्द बन या reserved forests कहते हैं। इन की ज़मीन व दरख्त सरकारी मलकियत हैं। लेकिन इस के इलावा 3-4 किसम के और भी जंगलात हैं। एक किस्म को unclassed forests कहते हैं। इन की जमीन जिमींदारों की और वृक्ष सरकारी मलकियत में हैं। जिमींदार अगर चाहें तो इस ज़मीन की नौ तोड़ कर सकते हैं और इस के लिये किसी अजाज़त की

---

*Note.—The Resolution, that this Sabha recommends to the Government to take steps so that the ownership of the trees growing on the lands of persons of Tehsil Dehra, District, Kangra, should vest in them for all purposes, and the discussion thereon, appears in the P. V. S. Debate dated 5th March, 1959.

जरूरत नहीं। सरकार जिमींदारों की मर्ज़ी के बिना चरने पर कोई पाबन्दी नहीं लगा सकती। ज़ाहिर है कि ज़िमीदार ही हकीकतन इस का मालिक है। जब वह ज़मीन के मुताल्लिक और सब प्रकार के हकूक रखता है तो वृक्षों के मुताल्लिक भी उसे पूरा हक होना चाहिये। तीसरी किस्म demarcated forests की है जिस में ज़मीन के मालिक ज़िमीदार है मगर दरख्तान की मालिक सरकार हैं। अगर गवर्नमैण्ट उन को इजाज़त दे तो नौ तोड़ भी तभी हो सकता है। इस के इलावा एक किस्म और हैं जिसे कहते हैं undemarcated forests. इन में जमीन की मलकियत जमीदार की होती है और दरख्तान की मालिक सरकार होती है। अगर इस जमीन को ज़मींदार नौ तोड़ करना चाहे तो उसे Government की sanction की ज़रूरत नहीं होती बल्कि उसे D.C. ही नौ तोड़ करने की इजाजत दे सकता है। सरकार की मनज़ूरी D.C. तक महदूद है।

पांचवें कांगड़ा में एक forests co-operative society की scheme थी जिस के मातहत co-operative societies बनीं। इस में यह असूल था कि इन co-operative societies के जरिया से लोग इन forests के हकूक मलकियत रखते थे और उन से मुनाफा का हक रखते थे। मगर इन की जो आमदनी है इस को withdraw करने के लिये सरकार ने एक पाबन्दी लगा दी है कि इन जंगलात से जो आमदनी होगी उस में से सरकार 50,000 रुपये सालाना से ज़्यादा नहीं देगी। लाखों रुपया है जो इन जंगलात की आमदनी का सरकार के पास जमा है। हम यह समझते हैं कि सरकार का इस तरह से पाबन्दी लगाना दलील के बिल्कुल खिलाफ है। यह पाबन्दी जब आयद की गई थी उस समय लोग दरख्त बेतहाशा काट रहे थे और जमीन खुर जाती थी और पहाड़ों की मिट्टी बह जाती थी। इस चीज़ को control करने के लिये पाबन्दियां लगीं। बाद में सरकार ने 2-3 कमिशन मुकर्रर किये। उन Commissions ने यह report की है कि जंगलात की Government आरज़ी मालिक है, अन्त में वह उन को मालिकों को वापस कर देगी। दूसरी रीपोर्ट Royal Commission ने दी, जिस ने लिखा कि we hold the forests and trees in trust for the people. मेरा कहने का मतलब यह है कि यह सरकार court of wards की तरह है। जिस ने नये नये जंगलात को catchment area समझ कर रक्षा के लिये उस समय तक अपने कब्जा में ले लिया जब तक लोग बालिग़ और होशमन्द न हुए। जैसे कि कोई जायदाद वार्ड के बड़े होने पर release कर दी जाती है ऐसे ही जंगलात के court of ward की कार्रवाई होनी चाहिये। सरकार हमें कह सकती है कि catchment area को खराब ना करें और इन की हिफाज़त के लिये जो कहेंगे वह हम करने को तैयार हैं। मगर दरख्तान की मालकी के हकूक रोकना किसी तरह से जायज़ नहीं है।

Forests Co-operative Societies जब शुरू शुरू में बनाई गई थीं तो समझते थे कि आमदनी कम होगी और खर्च ज़्यादा होगा। इस लये यह पाबन्दी लगाई गई थी कि 50 हज़ार से ज़्यादा आमदनी एक साल में release नहीं करेंगे। मगर आज जब

[श्री राम चंद्र कामरेड]

इतनी ग्रामदनी बढ़ गई है तब भी लोग अपनी ग्रामदनी से महरूम हैं। यह मसला हमने चीफ़ मिनिस्टर साहब के नोटिस में भी कई मर्तबा लाया ग्रौर जंगलात मंत्री के नोटिस में भी लाया ग्रौर डिप्टी मिनिस्टर साहब तो हमारे जिले को ही belong करते हैं। उन्होंने इस बात की बड़ी कोशिश की कि यह जंगलात मालिकों के हवाले कर दिए जाएं ताकि उन को फ़ायदा हो सके। राजा रघुबीर सिंह ने भी जब वह Deputy M nister थे यह सिफारिश की थी, कि जंगलात की मलकियत लोगों को वापिस कर दी जाए। मैं ज्यादा न कहते हुए ठाकुर मेहरसिंह के Resolution की ताईद करता हूं ग्रौर मुझे उम्मीद है कि सरकार हमारी इस दरख़ास्त को बड़े गौर से सुनेगी ग्रौर हमारे दरख़्त हमें वापस करने का जल्दी से जल्दी फ़ैसला करेगी। कहीं ऐसा न हो कि सिर्फ़ दिलासा ही दिला दिया जाए। मुझे गालिब का एक शेर याद ग्रा गया जो कि उन्होंने तब लिखा था जब कि मलिका विक्टोरिया ने 1857 में घोषणा की थी कि ग्रब युद्ध खत्म हो गया है, हम तुम्हें बराबर के हक दे कर स्वराज्य के योग्य बनायेंगे। उस समय ग़ालिब ने लिखा था——

ग्राह को चाहिए इक उमर ग्रसर होने तक
कौन जीता है तेरी जुलफ के सर होने तक !

इस लिए मैं दरखास्त करूंगा कि हमें वज़ीर साहब भी दम दिलासा दे के न टाल दें, इस लिए बड़ी हमदर्दी से गौर कर के हक दिलाने का वायदा करें ग्रौर इस वायदा को जल्दी implement करें।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupiied the Chair.)

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ (ਹਮੀਰਪੁਰ ਜਨਰਲ) : ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਠਾਕੁਰ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮੈਂ ਤਾਈਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈ ਜਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਭਾਈ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ।

ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਦਰਖਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਤੋਂ, ਜੰਗਲਾਤ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲ ਡੇਰਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਹਮੀਰਪੁਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ 70,00,000 ਰੁਪਏ ਸਾਰੇ ਜੰਗਲਾਤ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਨਾਫਾ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਉਗੇ ਹੋਏ ਦਰਖਤਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗਰਦਨ ਤੇ ਛੁਰੀ ਫੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਖਤ ਖੜੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਮਾਮਲਾ ਉਹ ਕਿਸਾਨ

ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਭੁਖ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਲ ਹਨ । ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੰਗਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹਾਲਤ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਓ ਔਰ ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਦਰਖਤਾਂ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਟਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਬੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਦਰਖਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ । ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹੀ ਕਿਸਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿਤਨੇ ਤਅੱਜੁਬ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਸਾਨ ਹੈ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਪਤ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਦਰਖਤ ਹਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਬਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਂਗੜੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤਿਯਾਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ Garbet Commission ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਨ 1937 ਵਿਚ Garbet Forest Commission ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਸਨ । ਉਸ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਡੇਰਾ ਵਿਚ ਭੜੋਲੀ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ ਉਥੇ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਔਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਾਡੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਤੋਂ ਗੰਦਾ ਬਿਰੋਜ਼ਾ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਚੋਰ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਤਕਲੀਫ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਔਰ ਅਗਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਖੂਹ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਬਾਉਲੀਆਂ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ Resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਜਨਤਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁਆਵਾਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਨਰਲ) : ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਠਾਕੁਰ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਹੜਾ Resolution ਰਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਤਹਿਸੀਲ ਡੇਰਾ ਲਈ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Resolution ਕਾਂਗੜੇ ਜ਼ਿਲੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਬਲਕਿ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ, ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਰਫ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਹੋ ਸਕੇ । ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਜਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਖੁਰ ਨਾ ਸਕੇ । ਜੰਗਲਾਤ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਏਸ ਖਾਤਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਔਰ ਓਥੇ ਜਿਹੜੇ ਦਰਖਤ ਹੋਣ ਉਹ ਮੁਲਕ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੰਮ ਆ ਸਕਣ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੇਕ ਖਿਆਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤਵੱਜੋ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜੰਗਲਾਤ ਹੋਣ ਉਸ ਜਗਾਹ ਦੀ ਹਾਲਤ ਐਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਥੋਂ ਕੁਲ ਦਰਖਤ ਕੱਟ ਵੀ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਐਮ ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਔਰ ਮਹਿਕਮਾ ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ experts ਨੂੰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਲਾ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ bye elections ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਓਥੇ ਗਏ ਸੀ । ਓਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਨਿਸਟਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ restrictions relax ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੋਣਾ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ restrictions relax ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਚੋਣਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਾਲੀਸੀ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਬਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੇ hard and fast rules ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਰਖਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Fundamental Rights ਤੇ ਛਾਪਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤਾਕਿ erosion ਨਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦੌਲਤ ਵਧੇ । ਲੇਕਿਨ ਬਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਜੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਕੜੀ ਜਾਂ ਘਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਰਖਤ ਸੁਕ ਜਾਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਟਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਗਲਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ । ਜੇ ਐਕਸਪਰਟ ਇਹ ਰਾਏ ਦੇਣ ਕਿ ਓਥੋਂ ਕੁਝ ਦਰਖਤ ਕਟੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਓਥੋਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਓਥੋਂ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਦੀ ਔਰ ਮਹਿਕਮਾ ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ experts ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਏਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । Forest ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਕੰਡੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਜਿਹੜੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਭੇਡ ਬਕਰੀਆਂ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਪਸ਼ੂ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਗਰ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਓਥੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਾ ਅਤੇ ਲਕੜੀ ਲੈਣ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜ ਕਲ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਥੇ ਗੁੱਜਰ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਥੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਘਾ ਵਗੈਰਾ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਬਦਲੀਏ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਗਲਾਤ ਦਾ ਵੀ ਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਨਾ ਖੁਰੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ innocent ਜਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਹੀ ਹਕ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "Ownership of the trees growing on the lands of persons of Tehsil Dehra, District Kangra should vest in them".

ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਹੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਬੰਧ ਸਾਡਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਜੰਗਲਾਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ Forest Act ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਫਾਤ 4 6 ਔਰ 38 ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relax ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਔਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਵੋਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਿਖ ਮੰਗਣ ਵਾਲੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ backward ਹੈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ forward ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]
ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋ ਔਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਆਇਤਾਂ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਬਖਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

राजा रघुबीर सिंह (कुल्लू 'जनरल') : उपाध्यक्ष महोदय, मैं इस Resolution की ताईद करने के लिये खड़ा हुआ हूं। सवाल यह पैदा होता है कि सरकार ने आज तक उन लोगों के साथ ऐसा attitude क्यों बनाए रखा है और उन्हें रियायतें क्यों नहीं दीं। बड़ी अजीब बात है वह ज़मीन तो ज़मीदारों की है मगर उन का वहां कोई right नहीं रहने दिया। जो बड़े ज़मीदार हैं वह भी अब ceiling की वजह से छोटे बन गए हैं। वहां पर जो छोटे २ ज़मीदार हैं उन्होंने अपने बाप दादों से वह ज़मीन प्राप्त की हुई है। उस में दरख्त खड़े हैं जिन की मालिक Government बनी बैठी है। यह ऐसा कैसे हुआ? इस बात पर हमारे पूर्व पितामहों ने रोशनी डाली है कि जंगलात लगाने का idea यह था कि ज़मीन को erosion से बचाया जाए । अब सवाल होता है कि erosion कहां होता है। Erosion वहां पर भी होता है लेकिन उस से कई गुना ज़्यादा erosion मैदानों में होता है। पहाड़ के लोग जो हैं उन्होंने मैदानों की ज़मीन को erosion से बचाने के लिए अपनी ज़मीन में दरख्त लगाए हुए हैं। जब उन्होंने अपने मैदानों के भाइयों को बचाने के लिये इतनी कुरबानी की है तो फिर हमारा भी फर्ज़ बनता है कि हम उन के लिये कुछ सोचें। तो अब सवाल यह पैदा होता है कि जब उन रकबों के ज़मींदार मालिक हैं, मामला उन का वे दे रहे हैं और उन के बीच में जो घास पैदा होता है उस को भी वही काटते हैं। तो उन के बीच जो दरख्त खड़े हैं उन का फ़ायदा वे क्यों नहीं उठा सकते? शायद इस लिए कि वे इन के लिए मुफ़ीद साबत हो रहे हैं, इन को पैसे दे सकते हैं और इन की माली हाल बेहतर बना सकते हैं और इस की बाबत चौधरी साहिब ने भी रोशनी डाली थी कि इन से पैसे आते हैं। लेकिन जो गरीब लोग इन के मालिक हैं उन को कहते हैं कि ये दरख्त आप की माली हालत बेहतर नहीं बना सकते, हमारी ही बना सकते हैं। उन गरीबों को इन के पैसे इस लिये नहीं आ सकते क्योंकि जिस वक्त यह rule लागू किया गया तो यह दरख्त लोगों के कब्ज़ा से निकाल दिए कि ये सरकार ने रखने हैं। लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि उस वक्त अंग्रेज़ों के ज़माने में यह ख्याल नहीं होता था कि लोगों को उन के पैसे से और उन के हकूक से महरूम किया जाए। बल्कि उस वक्त यह ख्याल ज़रूर था कि अगर दरख्त indiscriminately कट गए और floods बढ़ते गए तो 10, 50 या 100 साल के बाद मैदानी इलाके तबाह हो जायेंगे इस लिए उन्होंने यह महकमा जंगलात कायम किया जो कि आहिस्ता २ व्यापारी महिकमा बनता गया और आज भी वैसे ही है। लेकिन अफ़सोस की बात है कि आज आज़ाद भारत में भी इस को व्यापारी महकमा के नाम से style किया जाता है। आखिर देश के लिये पैसे भी तो इकट्ठे करने हैं और हम अस्पताल बनाना चाहते हैं, school और colleges बनाना चाहते हैं और सड़कें वगैरह कई कुछ बनाना चाहते हैं और

इस के लिये पैसा चाहिए । बदकिसमती यह है कि हमारे पास forest wealth ज़्यादा नहीं और जो है उस की रक्षा होनी चाहिए इस लिए यह महकमा कायम किया गया जो एक व्यापारी महकमा बन गया है। तो यह अब कहते हैं कि चूंकि रोके हुए 30 साल से ज़्यादा अर्सा हो गया है और दरखत खड़े हुए हैं चाहे वे ज़मींदारों के हैं लेकिन वे exclusively हमारे हैं क्योंकि हम ने ऐसा जादू किया कि जंगलात भर गए। लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं और महकमा वालों से कहना चाहता हूं कि आपने कौनसी nursery लगाई हुई है। 80 फीसदी से ज़्यादा दरखत खुद रौ यानी कुदरती तौर पर लगे हैं। आप की तो इस में कोई contribution नहीं है। लेकिन इन की तरफ से रुकावट जरूर की जाती है कि भेड़ बकरी न चराओ । यह ठीक है कि indiscriminate felling नहीं होनी चाहिए क्योंकि अगर felling ज्यादा होगी तो जंगल नहीं होंगे। इस चीज़ का solution यह है कि दरख्तों को ज़्यादा कटने से बचाओ। कहते हैं कि ज़मींदारों के कब्ज़े में चले गए तो कट जाएंगे। हां ठीक है आप इस का कोई और इलाज करें लेकिन यह नहीं कि उन के हकूक ही छीन लें। ज़मींदार भी क्या करें और कहां जाएं। अब भी यही सूरत है कि अगर मकान बनाने के लिए timber की ज़रूरत पड़े तो लोगों को देहरादून से तो मिल नहीं सकती अपने दायरा से ही मिल सकती है। हां indiscriminately कटने से रोकें । लेकिन अब आज़ाद भारत में क्या होता है कि ज़मीनें उन की हैं लगान उन का वे दे रहे हैं लेकिन उस ज़मीन में जो दरख्त खड़ा है उस पर उस का कोई हक नहीं है और यहां तक पाबन्दी हो रही है कि वह पत्ती भी नहीं काट सकते । क्यों नहीं काट सकते ? इस लिए कि erosion हो जाता है। अगर ऐसी बात है तो आप silviculture को अपनाए लेकिन लोगों के हकूक तो न छीनें। लोगों को भेड़ बकरी पालने से तो न रोकें और इस काम के लिये जंगल reserve कर दें कि इस साल यहां चराओ, उस साल वहां चराओ। उन गरीबों को क्यों सताते हो ? आखिर यह जो गरीब पहाड़ी लोग हैं उन को क्या हमेशा गरीब ही रखना चाहते हो ? क्या इस आज़ाद भारत में भी यह व्यापारी महकमा जंगलात लोगों के हक कुचल कर के व्यापारी का व्यापारी ही रहना चाहता है ? मैं, उपाध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा इन की तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि जहां तक इन लोगों के rights का सवाल है जो उसी भूमि में पैदा हुए हैं और उस के मालिक हैं वहां तो इस व्यापारी महकमा जंगलात को अपनी commercial mentality छोड़ देनी चाहिए। अब अगर महकमा जंगलात को खसारा पड़ता है तो अगर सरकार चाहती है तो एक pocket से निकाल कर दूसरी pocket में डाल दे। वैसे भी मैं अर्ज़ करता हूं कि जंगलात की सारी 50,60 लाख की आमदनी होती है तो अगर इस में से 40, 50 हज़ार इस खाते में चला गया तो इस में नुक्सान ही कितना है। मैं इस वक्त मुआवज़ा वगैरह की बात नहीं करता क्योंकि यहां relevant नहीं। मैं पूछना चाहता हूं कि आखिर इस हक के छीनने से फायदा कितना होता है ? जिस वक्त सरकार ने यह दरख्त अपनी मलकियत में लिए तो यह इतने payable नहीं थे क्योंकि rosin इतना नहीं होता था, उस वक्त इस का तजरुबा ही शुरू

[राजा रघुबीर सिंह]
हुआ था। मैं यह 30, 40 साल पहिले की बात कर रहा हूं उस वक्त इसे फालतू समझा जाता था और कोई खास परवाह नहीं की जाती थी। लेकिन अब जब कि rosin के कारखाने लग रहे हैं कहीं turpentine के, कहीं पालिश वगैरह के तो इन दरख्तों ने दौलत देनी शुरू कर दी है। आप उन लोगों के पास, जो इस चीज़ के असली मालिक हैं, यह पैसा जाने से क्यों रोकते हैं? जहां तक लोगों की इक्तसादियात का सवाल है मैं कहता हूं कि इस महकमा को अपनी व्यापारी mentality छोड़ देनी चाहिए। गवर्नमेंट यह समझती है कि जिस तरह एक मुज़ारा 10,12 साल के बाद मालिक बन जाता है उसी तरह चूंकि यह दरख्त भी उन के पास पिछले कई सालों से चले आते हैं इस लिए उस की मलकियत बन गए हैं। मुझे पहिले कई बोलने वाले बता चुके हैं कि हम ने यह दरख्त इस understanding पर दिये थे कि ये सिर्फ थोड़े अर्सा के लिए administrative purpose के लिए जा रहे हैं फिर वापस दे दिए जाएंगे। लेकिन अब इन को यह नहीं कहना चाहिए कि हम इन के मालिक बन गए हैं। यह legal बात है और यह High Court तक पहुंची है। कुल्लू का एक case High Court ने decide किया है। मुझे वह याद नहीं वरना मैं सारी बात अर्ज़ करता। लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि यह लोगों का fundamental right है कि जब खेत उन का है, उस में जो अन्न पैदा होता है वह उन का है और जो घास है वह उनका है तो जो दरख्त खेत में पैदा होते हैं वह भी उन के हैं। उन का उन पर पूरा अधिकार बनता है। वह किसी दूसरे का हिस्सा तो नहीं लेता है। हां, आप erosion के पेशे नज़र उन की felling रोकें। आप silviculturally ऐसा करें ताकि ऐसा न हो कि ज़रूरत से ज़्यादा काट लिए जाएं और लाहसे वगैरह गिरने शुरू हो जाएं। अगर महकमा जंगलात खुद काट ले या व्यापारियों को बेच कर कटवा कर पैसे खज़ाने में जमां करे तब तो कोई तकलीफ नहीं होती लेकिन अगर उस गरीब की जेब में पैसा चला जाए, जो उस का असली मालिक है, तो erosion भी होने लग पड़ता है, rights भी निकल आते हैं, Garbett Commission की बातें सामने आ जाती हैं और forest rules की बातें ले आते हैं कि उन में यह लिखा है, वह लिखा है। मैं महकमा जंगलात से कहूंगा कि उन को अपनी यह mentality इस आज़ाद भारत में बदल देनी चाहिए। उन लोगों ने बाकी देशवासियों के लिये कुरबानी कर के यह अपनी चीज़ आप के हवाले की है लेकिन उन को उन के हक से तो महरूम न करें। मैं इन मैदानों में रहने वाले भाइयों से कहना चाहता हूं कि हम ने आप की सेवा के लिये अपने हक को कुरबान किया हुआ है इस लिये आप भी हमारी हकूक की रक्षा करें और एक ज़बान हो कर इस resolution को पास करें। दौलत के बारे. में कांग्रेस सरकार और विनोबा जी भी कहते हैं कि धन और धरती बट कर रहेगी इस लिये आप इन गरीबों को अपने हक दें और अपनी जेब में ही न डालें.......... (*interruptions by Chaudhri Dharam Singh Rathi*)) ठीक है लकड़ी तो आप लोग ले जाते हैं और वह हमारी छाती के ऊपर से जा कर आप की कोठियों में लगती है लेकिन हम झोपड़ियों में रहते हैं।

इन शब्दों के साथ मैं यह अर्ज़ करूंगा कि कांगड़ा ज़िला बहुत backward रह चुका है लेकिन उस की बाहों में ज़ोर है ताकत है और वह अपने ज़ोर से उठना चाहता है। सरकार को चाहिए कि वह उस का हाथ पकड़े और अपने इस होनहार बेटे को अपने पांव पर खड़े होने का सहारा दे।

4—00 p.m.

श्री रूप सिंह फूल (कांगड़ा हमीरपुर, रक्षित) : नायब सदर साहब, मैं आनरेबल मेम्बर मेहर सिंह की ओर से पेशकरदा इस प्रस्ताव का समर्थन करता हूं। गो यह Resolution कोई happily worded नहीं है और मेरे ख्याल में जो idea hon. Member convey करना चाहते थे वह इस Resolution से पूरा नहीं हुआ ताहम भाव नेक है, ऊंचा है और कांगड़ा की जनता के कल्याण के लिये है इस लिये मैं इस की पुरज़ोर ताईद करता हूं। मगर पेश्तर इस के कि मैं इस Resolution की ताईद में अपने ख्यालात का इज़हार करूं मुझे खदशा है कि यह गवर्नमेंट इस Resolution को पास नहीं करेगी। इस गवर्नमेंट की रुचि तो पबलिक के मुफाद के कामों में नहीं। इस की रुचि तो उद्घाटनों या कल्चरल प्रोग्रामों की items में है।

इस में जनता के पसमांदा ज़िले की बेहतरी के लिये यह प्रस्ताव जो लाया गया है भले ही गवर्नमेंट इसे पास करे लेकिन नायब सदर मोहतरिम मैं अर्ज़ करूं कि 1857 के ग़दर के बाद जब अंग्रेज़ों को यह मालूम हो गया कि हम हिन्दुस्तान में सुरक्षित हैं तो उन्होंने 1861 में ज़िला कांगड़ा के बन्दोबस्त का preliminary काम शुरू कर दिया और उन्होंने जंगलात के मुताल्लिक और दूसरी किसम की अराज़ियात के मुताल्लिक तशखीस शुरू की। और यह कार्रवाई कर के 1868 में revenue का settlement (बन्दोबस्त माल) ज़िला कांगड़ा में शुरू कर दिया जब कि यह बन्दोबस्त पंजाब में किसी और जगह नहीं हुआ था। इस तरह इन्होंने ज़मींदारों को ठगा। बात दरअसल यह थी कि उस वक्त ज़िला कांगड़ा में एक परसेंट बाशिन्दगान भी शिक्षित नहीं थे और मेरी निगाह में जो थोड़े बहुत तरक्की याफता थे वे ज्यादातर सरकार के गुलाम थे और इस बात के हक में थे कि जो जमीन सरकार लेना चाहे ले ले कोई रोकने वाला न था। इस लिये मैं समझता हूं कि लोगों को ठगा गया और इस तरह से सरकार ने जंगलात को अपने कब्ज़े में कर लिया। इस रेज़ोल्यूशन से ऐसा मालूम होता है कि तमाम दरख्तों को अपने कब्ज़े में कर लिया है। दरअसल ऐसी बात नहीं। बात यह है कि खुद रौ दरख्त सरकार की मलकियत हो गए जिन में चील के दरख्त खास तौर पर उन के कबज़े में चले गए क्योंकि इस दरख्त से बहुत फायदा होता है। इसी तरह दीगर timber trees भी उन के कब्ज़े में चले गए। चील से गन्दा बिरोज़ा निकलता है और लाखों रुपये की आमदन होती है लेकिन अफसोस की बात है कि वहां गवर्नमेंट ने कोई कारखाना नहीं लगाया। जिस वक्त यह जमीन जमींनदारों से ठगी गई थी जैसा कि मैं ऊपर बता चुका हूं तो इन को यह कहा गया था कि केवल कुछ अर्से के लिये इन्तज़ामी मामलात की वजह से ज़मीन ली जा रही है और इस का जो नफा होगा वह ज़मींदारों में बांटा जायगा। मगर हुआ यह कि ज़मींदारों

[श्री रूप सिंह फूल]

के साथ जो चहारम यानी चौथा हिस्सा पैदावार देने का वायदा किया था वह भी नहीं दिया जाता । Garbett Commission की रिपोर्ट के अनुसार जंगलात की पैदावार के चौथाई हिस्से पर इन पहाड़ी ज़मीदारों का हक है। इस के मुताल्लिक बहुत अर्सा से ज़िला कांगड़ा में बड़ा आन्दोलन चला हुआ है लेकिन गवर्नमेंट ने आमदन का कोई भी हिस्सा ज़मींदारों को नहीं दिया हालांकि Garbett Commission ने साफ तौर पर वाज़ेह किया है। इस के मुताल्लिक मैं ने इस हाउस में सवाल भी किया था और वज़ीर जंगलात से मैं ने पूछा था कि जो जो सिफारिशें की थीं उन में से कौन सी मंजूर कर ली हैं तो वज़ीर मुताल्लिका ने assurance दी थी कि कुछ मंजूर कर ली हैं लेकिन मैं वाज़ेह कर दूं कि जमींदारों को अभी कुछ नहीं मिला है। मैं नहीं समझ सका कि हकूमत कहती क्या है और करती क्या है। मैं जानता हूं कि जंगलात के महकमा में बड़ी अन्धेरगर्दी मची हुई है जिस से न सिर्फ ज़मींदारों को नुकसान पहुंच रहा है बल्कि गवर्नमेंट को भी नुकसान पहुंच रहा है। फर्ज़ किया पांच सौ दरख्त जंगल में नीलाम होते हैं तो ठेकेदार सरकारी कर्मचारियों के साथ मिल कर एक सौ और दरख्त काट लेता है और उन की आमदन तकसीम हो जाती है। मगर सरकार या जमींदारों के हाथ यह रकम नहीं आती। इसी तरह से गन्दा बेरोज़ा में हज़ारों रुपये का ग़बन इस अकेले ज़िला में होता है।

अब सरकारी अफसर भी क्या करें जब यह machinery शुरू से ऐसी है। लेकिन एक तरफ तो Government यह कर रही है, गोया ऐसी बातों को नज़रअंदाज़ कर रही है। दूसरी तरफ ज़मीदारों की मलकियत में जो यह दरख्त उगे हुए हैं उन पर छापा मारा हुआ है। पहले ही ज़िला कांगड़ा में हज़ारों एकड़ ज़मीन बंजर और बेकार पड़ी है जिस से ज़मीदारों को कोई फ़ायदा नहीं, कतअन कोई फायदा नहीं। इस के मुताल्लिक मैं ने House में पिछले साल भी आवाज़ बुलंद की थी कि अगर वहां afforestation की जाए तो ज़मीदारों को लाखों रुपये का फायदा हो सकता है और इसी तरह कुछ अर्सा के बाद सरकार को भी फायदा हो सकता है। वहां मुख्तलिफ किस्म के दरख्त लग सकते हैं। लेकिन इस तरफ Government ध्यान नहीं दे रही। जो ज़मीदारों का हक था, जिन ज़मीदारों ने वे दरख्त लगाए थे या उन की ज़मीनों में बखुद उग आए उन पर Government अपना कबज़ा जमाए बैठी है। ज़िला कांगड़ा में पसमांदगी का आलम है। यह गुरबत ज़दा ज़िला है। इस ज़िला में कोई हेरा फेरी नहीं। ज़िला कांगड़ा को देवस्थान कहते हैं। यह देव भूमि है। इस ज़िला के आदमी हेच पोच न जानने वाले होते हैं। लेकिन ऐसे आदमियों के इलाका को backward area declare कर देना और उन को कुछ न देना उन के जज़बात से खेलने के बराबर है। दरख्तों के इलावा मैं Government को यह सुझाव देता हूं कि अगर Government अपने पास से subsidies दे, उस ज़िला में बेश्तर ज़मीन में orchards लगा दे तो सिर्फ ज़िला कांगड़ा सारे पंजाब का ही नहीं बल्कि India का fruit का घर हो सकता है। ज़रूरत इस चीज़ की है कि उसे properly develop किया जाए, इस में dam बनाए जाएं। अब उन लोगों को नुकसान पहुंचता है, erosion होती हैं। लेकिन जब वहां orchards लग

जाएंगे लोगों को लाभ होगा क्योंकि काश्तकारी से इतना लाभ नहीं हो सकता जितना orchards लगाने से हो सकता है। वहां ज़मींदारों की माली हालत इतनी कमज़ोर है कि वे खुद कोई ऐसे इकदाम नहीं कर सकते जब तक कि Government उन को मदद न दे। मैं अर्ज़ करता हूं कि यह Resolution है तो हमारे मुफ़ाद का मगर इस में संकुचित रूप में सिर्फ एक तहसील के इलाके का ज़िक्र किया गया है। मैं समझता हूं कि न सिर्फ एक तहसील बल्कि सारे ज़िला को लें। ऊना तहसील, होशियारपुर का पहाड़ी इलाका और कंडाघाट वगैरह के जो पहाड़ी इलाके हैं, इन सब की यही हालत है। मगर ज़िला कांगड़ा के अंदर इन दरख्तान पर कब्ज़ा जमाने का तो गोया Government ने एक मोर्चा मार लिया है। कांगड़ा के Gazetteer के मुताबक ज़िला कांगड़ा में सोना और तांबा है। कांगड़ा Gazetteer का मुताला किया जाए; उस में लिखा है कि दुनियां में बेहतरीन steel ज़िला कांगड़ा में पाया जाता है। मगर वह अंग्रेज़ों के वक्त का बना हुआ था। उन्होंने अंदाज़ा लगाया कि इस को develop करने का खर्च बहुत ज्यादा होगा। इस लिये उन्होंने इस इलाका को develop नहीं किया। लेकिन इस पसमान्दा इलाका को अब भी ऐसे ही रहने दिया जा रहा है। यह दरख्त, जिन के लिये ज़मींदार इतना वावेला कर रहे हैं उन की मलकियत करार दे देनी चाहिए। ज़िला कांगड़ा के किसानों की बेहतरी करनी चाहिए ताकि हमारी हुकूमत को ज्यादा से ज्यादा फायदा पहुंचे और जो जमींदारों के हकूक हैं वे ज़मींदारों को मिलें।

इन लफ्ज़ों के साथ मैं इस Resolution की पुरज़ोर ताईद करता हूं।

चौधरी हरि राम (धर्मसाला) : मेरे दोस्त ठाकुर मेहर सिंह ने यह Resolution पेश किया है। पहले तो यह सिर्फ तहसील डेरा के लिये था, मगर amendment से तहसील डेरा का लफ्ज़ काट दिया गया है और अब सारे ज़िला के मुताल्लिक यह Resolution कर दिया गया है। मैं ठाकुर साहिब को मुबारकबाद देता हूं कि उन्होंने यह Resolution पेश कर के अपने गरीब ज़िले की भलाई की है। मैं इस Resolution की ताईद करने के लिये खड़ा हुआ हूं। मेरे फाज़िल दोस्त कामरेड राम चन्द्र जी ने अपनी स्पीच में इस मज़मून के मुताल्लिक कहा है। उन्होंने कहा कि इस Resolution में सब जंगलात आ जाते हैं जैसे कि— Reserved forests, protected forests, demarcated forests, undemarcated forests और Forest Society के अंदर जो थोड़े जंगलात हैं वे भी इस में आ जाते हैं। मेरी अर्ज़ है कि यह सारे जंगलात शामलात देह से ताल्लुक रखते हैं और रकबा शामलात में वाक्या हैं। मेरे फाज़िल दोस्त ठाकुर साहिब ने जो Resolution पेश किया है यह सिर्फ उन अराज़ियात के बारे में है जो वाहद तौर पर individual ownership में हैं और मालिकान इन रकबाजात को जुदागाना तौर पर काश्त करते हैं। बावजूद इस अमर के कि वे individual ownership में हैं, शामलात नहीं मेरे वाहिद कब्ज़े में है, मैं ही उन की काश्त करता हूं लेकिन जमाबन्दी, settlement में न मालूम किस तरह यह इन्दराज हो गया है कि वे खुद रौ

[चौधरी हरि राम]

दरख्त मलकियत सरकार हैं। यह बयान किया गया है कि यह measures Government ने adopt इस लिए किए थे कि अराज़ी को और जंगलात को erosion से बचाया जाए। आम जंगलात के साथ तो यह Resolution deal नहीं करता। जो ऐसे जंगलात हैं उन में Government के rights वैसे ही रहे। यह Resolution उन आरज़ियात के मुताल्लिक है जो वाहद तौर पर किसी individual ownership और कब्ज़े में हैं। वहां यह लफज़ किस तरह दर्ज हो गए कि "जो दरख्तान खुद रौ, spontaneous growth के हैं, चील के दरख्तान हैं, या किसी और किसम के" परली तरफ से मेरे फाज़िल दोस्त फूल साहब ने फरमाया है यह खुदरौ दरख्तान सिर्फ चील के दरख्त हैं या नहीं सब खुदरौ दरखतान सारे के सारे मलकियत सरकार समझे जाते हैं। तो इस के मुताल्लिक मैं बड़े ज़ोर से अर्ज़ करता हूं कि सब से पहले हमारा forest settlement Mr. Anderoon ने किया। उस की report 1887 के करीब शाया हुई। उस में सिर्फ उन जंगलात का ज़िक्र है जो शामिलात देह में थे। बाद में Revenue authority ने जहां २ भी दरखतान पैदा थे चाहे चील के या किसी और किस्म के हों कागजात माल में उन के बारे में यह इन्दराज करवा दिए कि खुद-रौ दरखतान मलकियत सरकार हैं। मैं जनाब से अर्ज़ करूंगा कि fundamental principle of jurisprudence यह है:—

That the trees standing on the land must go with the land. So that such trees ordinarily belong to the owner of that land, but in the above case of Kangra District it is a strange custom that land belongs to A, but the trees standing on the land should be the property of B.

और उस के बाद हमारे जितने कानून बने हैं उन में land की definition इस तरह आई है—

That the trees standing on the land are considered to be immoveable property. Which means that such trees are "Land" and immoveable property and must be considered to be the property of the owner of that land.

तो मैं अर्ज़ करूंगा कि यह एक इनसाफ की बात है कि जो चीज़ ज़मीन पर है वह ज़मीन के साथ रहेगी। अगर ज़मीन का मालिक है तो ज़मीन पर दूसरी चीज़ों का भी वही मालिक है--फसल है, दरख्त है, वह उसी की मलकियत होनी चाहिएं जो जमीन का मालिक है। तो कोई वजह नहीं कि मलकियत ज़मीन तो मेरी हो लेकिन उस पर दरख्तान सरकार की मलकियत बन जाएं। इस से बड़ा नुक्सान होता है—हमें भी और हमारी State को भी क्योंकि यह जो entry होगी इस entry के होते हुए अगर किसी मालिक ने कोई दरख्त काट दिया तो उस पर फौजदारी केस बन जाता है। क्योंकि entry है 'खुद-रौ दरख्तान मलकियत सरकार" अगर वह अपनी ज़रूरत के लिये ऐसे दरख्त काट लेता है तो उस का challan होता है, उस को जुरमाना हो जाता है। पहले तो उस की कोशिश हमेशा यह रहती है कि उस की ज़मीन में कोई दरख्त उगे ही न क्योंकि ज़िमींदार को तो उस का

फायदा ही नहीं । अगर कोई दरख्त उस की ज़मीन पर पैदा हो जावे तो वह उस की परवरिश क्यों करे, जिस से उस की फसल का नुकसान हो, और फिर उस की मलकियत कोई और ले जाए या सरकार ले जाए ! मालिक उस की शाख तराशी नहीं कर सकता, लकड़ी नहीं ले सकता, कुछ भी फायदा नहीं उठा सकता । वह क्यों ऐसे दरख्त अपनी ज़मीन पर उगने दे । मैं यह अर्ज़ करूंगा कि जो हमारी policy है Grow More Food और Grow More Trees on the land की इस में यह इन्दराज़ सरासर नुकसान-देह साबित हुआ है । यह रिवाज इस policy में कहां तक हमें मदद देता है ? यह तो कहता है कि कोई दरख्त ज़मीन पर न उगे, ऐसा वाहियात इंद्राज Revenue Record में हो गया है । इस की मौजूदगी में Nation के बेहतरीन किसान को भी नुकसान है । यह बड़ा detrimental है, हमारी स्टेट के लिये नुकसानदेह है । मैं तो कहूंगा कि बिलकुल ridiculous है । इस लिये मैं ज़ोर से अर्ज़ करूंगा कि इस को Revenue Record से expunge किया जाए और दरख्तों के मालिक मालिकाने ज़मीन का तसवर किया जाऐ । इन लफज़ों के साथ मैं इस प्रस्ताव की ताईद करता हूं ।

वन उपमन्त्री (बख्शी प्रताप सिंह) : डिप्टी स्पीकर साहिब, जो Resolution ठाकुर मेहर सिंह जी ने पेश किया है उस में करीब करीब कांगड़े के सभी मैंबरान ने हिसा लिया है और साथ ही चौधरी बलबीर सिंह जी ने भी इस Resolution के मुताल्लिक बहुत कुछ कहा है । इस Resolution का मतलब यह है कि दरख्तों की जो मलकियत है वह मालिकाने ज़मीन की होनी चाहिये । उन्होंने यह भी कहा है कि जो महकमा जंगलात है वह लोगों पर बहुत जबर करता है । राजा रघुबीर सिंह जी ने इस बात पर खास ज़ोर दिया है । मैं इस सम्बन्ध में आप की विसातत से यह कहना चाहता हूं कि जिस वक्त अंग्रेज़ों के आने से पहले ज़िला कांगड़ा में राजाओं का राज था उस वक्त ज़मीन की मलकियत भी राजाओं की हुआ करती थी, लोगों की नहीं होती थी । राजा साहिब तो कहते हैं कि अब महकमा जंगलात लोगों पर बड़ा जुल्म कर रहा है लेकिन उस वक्त तो हर प्रकार का राजाओं का ही कंट्रोल हुआ करता था । अवाम उन के रहम पर हुआ करते थे । राजाओं की मर्जी होती थी तो उन को थोड़ी बहुत हक दे दिया जाया करता था । जब सिखों का राज हुआ तो भी यही सिलसिला चलता रहा । लेकिन जब अंग्रेज़ों का राज हुआ तो सरकार ने खुद ज़मीन के हकूक लोगों को दिये । हकूमत ने खुद उन को ज़मीन के मालिक बनाया । डिप्टी स्पीकर साहिब, चौधरी बलबीर सिंह जी ने ज़िला होशियारपुर के बारे में कुछ बातें की हैं । बेहतर तो यह होता कि होशियारपुर के ज़िला में महकमा जंगलात ने जो काम किया है hon. Member उस की दाद देते । लेकिन उन्होंने ऐसा नहीं किया । सन् 1852 में जिस वक्त अंग्रेज़ वहां आए तो लोगों ने उन के साथ मिल कर वहां के राजाओं को हराया और उन्होंने शिवालिक पहाड़ियों के बीच में ज़मीन और दरख्तों के हकूक लोगों को दिये । चूंकि उस वक्त जंगलात का कोई कानून नहीं था लोगों ने तीस चालीस साल के अरसा में जंगलात पर बड़ी बेरहमी से कुल्हाड़ा चलाया । इस के साथ साथ भेड़, बकरी और ऊंटों ने भी बड़ा गज़ब ढाया । उस का नतीजा यह हुआ

[बन उपमन्त्री]

कि अस्सी मील के फासले में नव्वे से ज्यादा चो बहने लगे। डिप्टी स्पीकर साहिब, जब इस तरह से मजमूई तौर पर देश की तबाही होने लगे तो सरकार को कुछ न कुछ सोचना पड़ता है। चुनांचि इस तबाही की रोक थाम के लिये सरकार ने 1900 में Chos Act बनाया और 1939 में यह काम महकमा जंगलात के सुपुर्द कर दिया गया। आज मुझे इस एवान में यह कहते हुए खुशी होती है कि इस बीस साल के अरसा में सरकार ने इतना काम किया कि होशियारपुर के ज़िला में जहां चार लाख एकड़ भूमि में चो बहते थे आज वहां पर एक-चौथाई से भी कम ज़मीन चोओं की ज़द में रह गई है। बेहतर होता कि माननीय सदस्य वहां के लोगों से मिल कर आते और तसवीर का सही रुख बयान करते। डिप्टी स्पीकर साहिब, अभी चार-पांच महीने का ही अरसा हुआ है कि मैं खुद वहां दौरे पर गया था। मैं ने ढोलबा और दौलतपुर के बीच का पंद्रह बीस मील का फासला जंगलात में पैदल चल कर तय किया। जंगलात में काफी लोग कतारें लगा लगा कर खड़े थे और महकमा जंगलात के गुण गा रहे थे कि भला हो महकमा जंगलात का जिस ने चोओं को बन्द किया है। पहले हमें कुओं में पीने के लिये पानी नहीं मिलता था चोओं के कारण पानी की रवानगी बंद होने से कुओं में पानी खुश्क हो गया था। मेरे कहने का मतलब यह है कि अगर महकमा जंगलात होशियारपुर के ज़िला में काम न करता तो आज वह ज़िला रेगिस्तान का नमूना पेश करता। अगर hon. Member ज़रा और ऊपर शिवालिक की पहाड़ियों को देखें तो उन्हें मालूम होगा कि केवल बग्गड़ घास के कारण ही तकरीबन सात लाख रुपये की आमदनी अव्वाम को होती है। यहीं पर बस नहीं। महकमा जंगलात के दफा चार और पांच के मातहत जो जंगलात का कंट्रोल किया गया है उस के मातहत जो आमदनी होती है वह सारी की सारी वहां के अव्वाम को मिलती है। डिप्टी स्पीकर साहिब, जहां तक कांगड़े का ताल्लुक है, बहुत से मैम्बरों ने कहा है कि सारी की सारी आमदनी सरकार खुद हड़प कर लेती है। मेरी बहन श्रीमती सरला देवी ने तो यहां तक कह दिया कि सरकार लोगों पर छुरी चला रही है। मैं इस सिलसिले में आप की विसातत से यह बता देना चाहता हूं कि हमारे मुख्य मन्त्री जिस वक्त Development Minister थे उस वक्त जंगलात का महकमा उन के पास था। उस वक्त उन्होंने लोगों की भलाई के लिये बहुत काम किया था। लोग आज इस बात के गुण गाते हैं और चीफ मिनिस्टर साहिब का नाम बड़े एहतराम से लेते हैं। उन्होंने उस वक्त 71 Forest Societies कायम कीं थीं। उन Societies से काफी से ज़्यादा आमदनी होती है। जंगलात पर जो खर्च होता है वह तो सौ फीसदी सरकार देती है लेकिन उन से जो आमदनी होती है उस का एक-चौथाई हिस्सा अव्वाम को मिलता है। इस के अलावा मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि जंगलात में जो अमारती लकड़ी होती है जिन लोगों के हकूक (Settlement Rights) हैं उन को बिलकुल मामूली कीमत पर दी जाती है। जिस लकड़ी की कीमत मंडी में एक सौ रुपया हो वही लकड़ी लोगों को एक रुपये में दे दी जाती है। इस से आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि लोगों को कितना भारी फायदा होता है। डिप्टी स्पीकर साहिब, फिर वहां पर "वट्ट बन्दी" का काम होता है उस पर जो खर्च होता है वह सौ फी सदी सरकार

देती है। इन सब चीज़ों के बावजूद जंगलात की ग्रामदनी का ज़्यादा से ज़्यादा हिस्सा वहां के अव्वाम को मिलता है। अब देश आज़ाद होने के पश्चात हमारे बहुत से जंगलात तबाह हो गए हैं। इस के बारे में हमारे महबूब नेता पंडित जवाहर लाल नेहरू ने बीस नवम्बर 1957 को कहा था—

> Our forests disappear leading to disastrous results. We must have an extension and clearly defined plan of afforestation on a large scale.

तो हमारे महबूब नेता का यह इर्शाद है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, अभी २ हमारे स्पीकर साहब Finland हो कर आए हैं। आप भी जानते हैं कि कई देश ऐसे हैं जिन की हकूमत जंगलात की ग्रामदनी पर चलती है। Finland भी एक ऐसा देश है जहां पर State की 90 फीसदी ग्रामदनी जंगलात से होती है। इसी तरह हमने जंगलात के बारे में अमरीका वगैरह के experts से इस किस्म की advices हासिल की हैं कि जंगलात से कैसे ग्रामदनी को बढ़ाया जा सकता है, इस मकसद के लिये आप की पंजाब गवर्नमेंट पूरी तरह से मुतवज्जह है और हर अमली कदम उठाने के लिए कोशां है।

जहां तक Resolution का ताल्लुक है जो कुछ फूल जी ने कहा है कि प्रस्ताव की drafting अच्छे ढंग से नहीं की गई मैं इस से सहमत हूं ले.कन जो कुछ ठाकुर मेहर सिंह जी ने Resolution को move करते हुए कहा उस से यह बात बिल्कुल स्पष्ट हो जाती है कि उन का मकसद उन जंगलात से है जो लोगों की मलकियत हैं और जिन का मामला सरकार को दिया जाता है इस सिलसिले में मैं आदादोशुमार आप के सामने रखता हूं।

कांगड़ा ज़िला में इस किस्म के जो जंगलात हैं उन की details इस तरह हैं—

तहसील देहरा—15248 एकड़

तहसील हमीरपुर—26,620 एकड़

तहसील कांगड़ा— 507 एकड़

यह रकबा मजमूई तौर पर 42,375 एकड़ बन जाता है। राष्ट्रीय नीति के मुताबिक पहाड़ी इलाकों में 60 फ़ीसदी afforestation की सिफारिश की गई है लेकिन इस वक्त हमारे यहां यह 50 प्रतिशत से भी कम है। इसी तरह मैदानी इलाकाजात में 20 प्रतिशत की सिफारिश है लेकिन हमें दुःख होता है कि वहां पर २० फीसदी की बजाय एक फीसदी से भी कम जंगलात है। आज पंजाब सरकार ने नहरों और सड़कों पर दरख्त लगाने का काम महकमा जंगलात के स्पुर्द किया हुआ है (*Interruptions*) ज़िला कांगड़ा के अन्दर मासवाए कुल्लू division के तकरीबन आठ लाख एकड़ ज़मीन पर जंगलात पाए जाते हैं। हमारे आनरेबल साथी कामरेड रामचन्द्र जी ने कहा है कि पहले तो जंगलात की इतनी अहमियत नहीं थी, इस लिये अब उन को Court of ward से release कर दिया जाना चाहिए।

श्री उपाध्यक्ष : आप यह भी बता दें कि आप इस resolution को मान लेना चाहते हैं या withdraw करवाना चाहते हैं। (He should also please state whether he is inclined to accept the resolution or have it withdrawn.)

उपमन्त्री : वह तो आखिर में बताऊंगा। पहले ही क्यों बता दूं (हंसी) तो मैं यह कह रहा था कि आज देश में जंगलात की अशद जरूरत है। आज हमने बड़े 2 dam बनाने हैं। अगर afforestation का प्रोग्राम कायम न रखा गया तो मुल्क का लाखों रुपया ज़ाया हो जाएगा। मैं आप को बताता हूं कि पिछले वर्ष शीलांग में मैं All-India Forest Board की meeting में गया था। आप यह सुन कर हैरान होंगे कि railaway वालों ने हमें बताया कि उन्हें सलीपरों के लिए लकड़ी भी पूरी मिकदार में नहीं मिलती। और उन्होंने यह कहा कि उस कमी को पूरा करने के लिये उन्हें बाहर के मुल्कों से लोहे के सलीपर मंगवाने पड़ते हैं। बहरहाल, मैं आप को बताना चाहता हूं कि ज़िला कांगड़ा में हमने जंगलात के मामला में पहले ही लोगों को काफी से ज्यादा मुराआत दी हुई हैं। लेकिन फिर भी वहां के अवाम की गुरबत के पेशेनज़र गवर्नमेंट इस बात की खाहां है कि उन को मज़ीद रियायात दी जाएं। जैसा कि मैंने अर्ज़ किया इस किस्म की ज़मीन जिस का मालिया लोग देते हैं और जो लोगों के कब्ज़े में है उस का रकबा सारे ज़िले में 42,000 एकड़ के करीब है। यह मामला पंजाब गवर्नमेंट के ज़ेरे गौर है और मैं कह सकता हूं कि उस पर हमदर्दाना ग़ौर किया जाएगा। इन हालात के पेशे नज़र कि जहां जंगलात में लोगों को इतनी आमदनी होती हो, लोगों को इतनी सहूलियात मुयस्सर हों और गवर्नमेंट के ज़रिए उन को इतना फायदा पहुंचा हो और वह और भी सहूलियात देने की खाहां हो तो मैं ठाकुर मेहर सिंह जी से कहूंगा कि वह अपना resolution वापस ले लें।

ठाकुर मेहर सिंह (डेरा गोपीपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरे इस resolution का सीधा सा मतलब है। मैं ने resolution में यह मांगा है कि—"This Sabha recommends to the Government to take steps so that the ownership of the trees growing on the lands of persons of Tehsil Dehra, District Kangra should vest in them for all purposes". मतलब बिल्कुल साफ है कि हमारे ज़िला के अन्दर जो ज़मीनें ज़मींदारों की हैं जिनका कि वह मालिया अदा करते हैं, उन के ऊपर जो दरख्त पैदा होते हैं उनकी मलकियत अब तक हकूमत की है यानी वह ज़मीन मालिकान और खुद रौ दरख्तान सरकार। यह चीज़ हकूमतें बरतानिया के वक्त की चली आ रही थी और हम आशा करते थे कि आज़ादी मिल जाने के बाद इस कानून को मालिकान ज़मीन के हक में बदल दिया जाएगा।

श्री उपाध्यक्ष : इस वक्त इतनी लम्बी बात की गुंजायश नहीं। आप पहले काफी कुछ कह चुके हैं। अब सिर्फ इतना ही बताएं कि आप इसे withdraw करते हैं या नहीं। (There is no scope of a lengthy explanation at

this stage. He has already said much on the subject. He should now only state whether he wants to withdraw the resolution or not.)

ठाकुर मेहर सिंह : बात यह है कि यह हमारा fundamental right है जो कि भारत का विधान हमें देता है। हमें आशा थी कि आज़ादी के बाद हमें अपने हकूक मिलेंगे। आज भी वहां पर दरख्त महकमा जंगलात की तरफ से नीलाम किए जाते हैं। इस लिये जो assurance डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने दी है मैं उन से कहूँगा कि वह उस पर पूरी तरह से ध्यान दें और मालिकान ज़मीन के जो हकूक हैं उन को महफूज़ रखें। इन लफज़ों के साथ मैं अपना resolution वापस लेता हूँ।

Mr. Deputy Minister : Has the hon. Member the pleasure of the House to withdraw his resolution ?

(*Inte ruptions*).

(Voices : No, No.)

Mr. Deputy Speaker : It seems that the hon. Member has not been granted permission by the House to withdraw his resolution. Therefore, I shall first put the amendments and then the resolution itself to the vote of the House. (*Interruptions*).

Some hon. Members from the Treasury Benches : Sir, the number of Members in favour of the withdrawa of the resolution is greater than that of those who are against it. Therefore, we say that Ayes' have it If this opinion s not acceptable, then we want division.

(*Interruptions*).

Chaudhri Balbir Singh : On a point of order, Sir. The division ought to have been claimed at the proper time. Now it cannot be done. The decision of the Chair was not challenged by any body.

(*Interruptions*).

Mr. Deputy Speaker : I think 'Noes' have it. Therefore, I will first put the amendments and then the resolution to the vote of the House.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In line 4, delete 'Tehsil Dehra'.

The motion was lost

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In lines 4 and 5, for "Tehsil Dehra, District Kangra" substitute "forest areas in the State".

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

This Sabha recommends to the Government to take steps so that the ownership of the trees growing on the lands of persons of tehsil Dehra, district Kangra should vest in them for all purposes.

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Deputy Speaker said "I think Noes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Depu y Speaker after calling upon those Members who challenged the decision and supported the claim for a division to rise in their places declared that the division was unnecessarily claimed.

The motion was declared lost.

Mr. Deputy Speaker : Next resolution please.

RESOLUTION REGARDNG THE APPOINTMENT OF A COMMITTEE TO INVESTIGATE THE CAUSES AND THE EXTENT OF WATER-LOGGING IN THE STATE AND ADOPTION OF MEASURES FOR ITS PREVENTION ETC.

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to appoint a Committee consisting of Members of this House and come experts to investigate the causes and the extent of water-logging in the State and recommend emergent measures to reclaim the water-logged areas and prevent water-logging in future.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣੇ ਪਹਾੜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ resolution ਫੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਮਾਫ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੋਈ aspersion ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਪਹਾੜੀ ਭਰਾ ਇਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ resolution ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੇ ਬੜਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਕੁਝ ਇਹ deserve ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ resolution ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਮੈਦਾਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ resolution ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

एक आवाज : क्या कहा है कि मदारी भाइयों का ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮਦਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਦਾਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ । (*Interruption*)

M . Deputy Speaker : Order, order please.

राजा रघुबीर सिंह : On a point of order, Sir. इन्हों ने फरमाया है कि अब मदारा इलाके का resolution आया है। मैं पूछना चाहता हूं कि पहाड़ा और मदारा का क्या ताल्लुक है?

Mr. Deputy Speaker : Order, please. Please address the Chair.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜਿਹੜਾ resolution ਹੈ ਇਹ ਸੇਮ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ floods ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ causes ਹਨ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 26 ਤਾਰੀਖ ਦੀ Tribune ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਅਤੇ floods ਦੇ ਜੋ causes ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲੂਮ ਹਨ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ water-logging ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਮੂਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕਢਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ water-logging ਬੜੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 60 ਜਾਂ 70 ਲਖ ਏਕੜ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ recent figures ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ 90 ਲੱਖ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਗਾਇਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜਗਾਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਮ ਦੇ causes ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ water-logging ਅਸਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਧਣ ਦੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ floods ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦਰਿਆ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ floods ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਨ੍ਹ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ seepage ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡਾ canal system ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਵੋ, ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ engineer ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ ਜਿਹੜਾ irrigation ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੀ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ canal system best canal system ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ best system ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਥੇ water-logging ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ water-logging ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ seepage ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਉਹ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਹਣਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਹਣ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ drains ਰੋਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ irrigation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜਾਂ ਨੂੰ ਤਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਹਣਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਬੰਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨਜੀਅਨਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਨਹਿਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਸਾਇਫਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਥੋੜੇ ਦਹੁਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ water logging ਵਧ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੇ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਐਥੇ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੂਬ ਨੇ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰੀਬ 40 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੈਰਾਬ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ 40 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੈਰਾਬ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੜਕਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ Rail link ਆਦਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ 90 ਲਖ ਏਕੜ ਵਾਟਰ ਲਾਗਡ water-logged ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਮੋਘੇ ਤੋਂ ਲੰਘੇ ਹੋਣਘੇ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ । ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਇਫਨ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੀਲੀਫ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਠੀਕ ਤਰਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਟਿਆ ਗਿਆ । ਰਫਤਾਰ ਬਹੁਤੀ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਘਟ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਇਫਨਾਂ ਦੇ ਹੌਲੀ ਪੁਟਣ ਨਾਲ ਰੀਲੀਫ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਹਿਕਮੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਲਨਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲੇ ਕਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦਸਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਹਿਕਮਾ ਇਕੋ ਹੀ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਖਾਸੂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਲਗਾਕੇ ਇਕ ਸਾਇਫਨ ਪੁਟਿਆ ਗਿਆ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ ਪਰ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਇਕ ਮਾਇਨਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਹੇਠੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਇਫਨ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਕਾਸ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇਫਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੋਟਾ ਖਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਏਜੰਸੀ ਨਹੀਂ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਏਸ ਸਾਇਫ਼ਨ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮਹਿਕਮਾਂ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇਫਨ ਪੂਰਾ ਕੋਟਾ ਖਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਵਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਨਾ ਹੀ ਰਕਬਾ ਵਾਟਰ logging ਜਾਂ floods ਹੇਠ ਆ ਜਾਏ । ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਰਕੀ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤਰਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਥੇ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਉਕਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਪਲਾਨਿੰਗ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ water-logging ਦਾ ਰਕਬਾ ਵਧ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗੀ ਪਲਾਨ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ water-logging ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਨ ਵਿਚ surplus ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਭਾਖੜਾ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਬਨਾਣ ਲਈ ਅਸਾਡੇਂ ਇਨਜੀਨਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ water-logging ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਜੀਨਅਰਿੰਗ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਕੋਈ ਫਖਰ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਇਨੀ ਵਡੀ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਉਕਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਜਦੋਂ water-logging ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ water-logging ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਇਫਨ ਆਦੀ ਪੁਟਣੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੜਕਾਂ ਆਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਪਕੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੇਠੋਂ ਸਾਇਫਨ ਪੁਟੇ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹੋਰ measures ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਇਫਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੁਖ ਆਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ floods ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ water-logging ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ floods ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਖਾਂ ਦੇ ਜੋ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਲਾਭ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ । ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਹਾੜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਮੈਦਾਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਿਆਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਿਆ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ water-logging ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨਾਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦ ਬਨਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੰਦ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਭੈੜੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨੇ ਕਚੇ ਬਨ੍ਹ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ flood ਨਾਲ ਹੀ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸਕੀਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਉਨਾਂ ਦੀ implementation ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਕ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਲੋੜ ਹੈ co-ordination ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਹਿਕਮਾਂ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੇਰੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਇਕ high powerd committee ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ implementation ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਖਰਚ ਨਹਿਰ ਦੀ lining ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨਹਿਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਘਟ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਾਇਫਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਸਭ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਇਫਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ drains ਬਾਦ ਵਿਚ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ water-logging ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਤਰ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਕਰਨ ਲਈ tube-wells ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । Drains ਪੁਟਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇਫਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰੁਖ ਆਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਡਰੇਨ ਪੁਟੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਆਪ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਨਾਲੇ ਪੁਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਨਜੀਨਿਅਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਆ ਰਹੇ ਨਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਾਟਰ logged ਏਰੀਏ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 148 ਸਕੀਮਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕੇਵਲ 45 ਹੀ complete ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹਨ । ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਬਹੁਤ ਸੁਸਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ war level ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਲ ਤਤਪਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜਾ water-logging ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਕਈ ਵੇਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਰਨ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੰਜਾਬ surplus area ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਮੰਗਵਾਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ Betterment Levy ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ water-logging ਦੀ ਸਮਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਲ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਸੀਂ measures adopt ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ implement ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਪਾਹ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ levy ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਅਸਾਡੇ ਇਸ levy ਨੂੰ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਨੇ ਵੀ measures ਸਰਦਾਰ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੋਟ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੁੜਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਤਪਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਵੀ ਆਈ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜਿੰਨੇ ਵੀ measures ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੋਹਣੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਤਤਪਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ water-logging ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਲ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Agriculture Department ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਕਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਰਕਮ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਇਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਅਜ ਕਲ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ reclaim ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ drains ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਬੰਦ ਪਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ reclamation ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਕਰਨਾਲ, ਹਾਂਸੀ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ। ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ reclaim ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ water-logging ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

> This Assembly recommends to the Government to appoint a Committee consisting of Members of this House and some experts to investigate the causes and the extent of water logging in the State and recommend emergent measures to reclaim the water-logged areas and prevent water-logging in future.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ (ਨਕੋਦਰ ਜਨਰਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,

5. p. m.

ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਛੀਨਾ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ water logging ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ water logging ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ water-logging ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਮੁਆਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ water-logging ਦੇ causes ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਛਿਪੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ public ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Government ਨੇ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਆਇਆ ਉਹ ਕਾਫੀ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। Government ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ granary ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਰ water-logging ਦੀ ਇਹੋ ਰਫਤਾਰ ਰਹੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਅਜ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਐਥੇ ਵੀ ਉਹੋ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਗੰਗਾ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਐਥੇ water-logging ਵਧਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਦਿਨ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਅੱਜ ਨਵੀਆਂ Railway Lines ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ flow ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਡਰੇਨੇਜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨਜ਼ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਕਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ water-logged ਟਕਥੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਲਈ ਕੋਈ ਢੰਗ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਓਥੇ water-logging ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ water-logging ਹੋਵੇ ਉਥੇ drains ਬਣਾਈਏ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ consolidation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ drainage ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਟਾਫ ਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ consolidation ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਓਥੇ water-logging ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਨਾਲੀਆਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। Consoildation ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ drainage ਦੇ natural flow ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ scheme ਬਣਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਢੰਗ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਛਾਤੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦੇਣਾ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਐਸੀਆਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੂਹਲਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੂਹਲਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਨ ਉਹ ਖਲਤ ਮਲਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਕੂਹਲ ਕਿੱਥੇ ਸੀ। ਕਈ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮਲੋ ਮਲੀ ਕਬਜ਼ੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਕਈ ਥਾਈਂ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। Water logging ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰੀਕਾਰਡ ਮੁਤਾਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਵੇ। ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਟੱਕਾਂ ਤੇ encroachment ਕੀਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹੀ ਪਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਜਿਸ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ੀਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਲੀਆਂ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਮਦਾਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ natural ਬਹਾਓ ਦਾ ਤਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ (ਕਰਨਾਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ Resolution House ਵਿਚ water-logging ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਾਜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੀ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੱਸੇ water-logged ਨੇ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ area ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ Assembly ਵਿੱਚ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ 26 ਲੱਖ ਏਕੜ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜਿਹੜੀਆਂ Rumours ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਾਂ ਰਕਬਾ 90 ਲੱਖ ਏਕੜ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਚਲੋ, ਚੂੰਕਿ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ 26 ਲੱਖ ਹੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਜੇ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਅੰਦਾਜਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ 1 ਅਰਬ 70 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ 30 ਲੱਖ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 30-32 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਤਨੇ water-logged area ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ Government Centre ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾਲ ਦੂਸਰਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਉਪਰ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪੈ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ water-logging ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਲ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਮੱਦਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਛੱਡਣੀਆਂ ਪੈਣ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਖਤਰਾ water-logging ਦਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,

ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਇਕ Separate Chief Engineer ਸਿਰਫ waterlogging ਤੇ drainage ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਲਦੀ ਮਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਮੱਦ ਵਿਚ specialize ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ 20 ਜਾਂ 22 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਨਿਸਬਤਨ relief ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ relief ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ problem ਦਾ ਇੰਨਾ magnitude ਹੈ ਕਿ ਇਸ slow speed ਨਾਲ ਇਹ solve ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ 2 ਕਰੋੜ ਦੀ scheme ਹੈ, ਔਰ ਇਕ devision ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ out put 10 ਜਾਂ 12 ਲੱਖ ਦੀ ਹੈ। ਐਨੀ out put ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰ ਕੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਸਿਰਫ 6 ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ 2 ਕਰੋੜ ਦੀ scheme ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 20 ਸਾਲ ਲਗਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਦੌੜ ਪਿਛੇ ਚੌੜ।

ਕਰਨਾਲ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ Executive Engineer ਦਾ Head Quarter Gurgaon ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿੱਕਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਝ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ suffer ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ suggestion ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੀ ਬਜਾਏ 3 divisions ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ division ਦਾ separate Executive Engineer ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵੱਖੋ ਵੱਖ 30 ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੀ supervision ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਤਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਈ ਸਾਲ ਲਗ ਜਾਣਗੇ।

ਮੈਂ 1958 ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ war basis ਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ suggestion ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਅਜ਼ਹਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ Germany ਤੋਂ Expert ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਂਸੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਗੁਹਾਨੇ ਵਿਚ ਲੈਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ implement ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ staff ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵੀ ਖਰੀਦਣੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ ਹਨ। ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਕਾਫੀ ਇਸ ਲਈ ਖਰਚਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

[ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ]

ਜੇ ਰੁਪੈ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਫੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ permit ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਆਪਣੇ ਅਜ਼ੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ..................

Mr. Deputy Speaker : No such reference please.

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਮੈਂ ਆਮਦਨੀ ਦੇ sources ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Deputy Speaker : No please.

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ: ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ course adopt ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਜਿਹੜਾ drainage ਦਾ ਹੈ ਉਸਤੇ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਹ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਆਪ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੀ loan ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਕਦੀ tax ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਰੂਲ ਇਹ ਬਣਾ ਦਿਓ ਕਿ ਜਿਹੜਾ cinema ਦਾ license ਲਵੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ 20 ਜਾਂ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਜਮਾ ਕਰਾਵੇ ਤਾਂ license ਮਿਲੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ।

Mr. Deputy Speaker : No such reference please.

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਜਨਾਬ, ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ; ਜੇ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਤ ਔਰ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ funds ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ, ਜਿਹੜਾ water-logging ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, disposal ਤੇ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ Chief Engineer ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 3 Superintending Engineers ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਔਰ ਹਰ ਇਕ Superintending Engineer ਦੇ ਮਾਤਹਤ 5, 5 ਜਾਂ 4, 4 Divisions ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਹੜੀ ਰੁਪੈ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ 2 sources ਤੋਂ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰ ਖਰਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ...... ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ grants ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਇਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ ਔਰ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ । ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਉਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਖਾਲੀ ਨਾ ਪਿਆ ਰਹੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ

ਜ਼ਮੀਦਾਰ, ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਭ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ । ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਨਾਜ ਸਸਤਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਸਤਾ ਔਰ ਜੇ ਅਨਾਜ ਮਹਿੰਗਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਸ਼ੋਰ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ । ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬੇਕਾਰੀ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਜਦੋਂ ਬੇਕਾਰੀ ਘਟ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਮਿਲੇਗਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਾਹਿਰ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹਰ ਸਾਲ ਜਿਹੜਾ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਾਹਿਰ ਅਨਾਜ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਭੇਜਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਏਥੇ drains ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਸਾਡੇ ਏਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ administrator ਹਨ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਅਲਹਿਦਾ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਬਣਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਡਰੇਨੇਜ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ specialise ਕਰ ਲੈਣ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ drainage ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਮਗਰ ਜੇ ਅਸੀਂ drainage ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿਚ waterlogging ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਫੌਰਨ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

चौधरी धर्म सिंह राठी (सम्भालका) : डिप्टी स्पीकर साहिब, छीना साहिब ने जो resolution पेश किया है उस के लिये मैं उन को वधाई देता हूँ। जिस चीज़ की आज सब से ज्यादा ज़रूरत थी उस के लिये वह resolution लाए हैं। मैं समझता हूँ कि जब इस बात की खबर बाहर जाएगी तो सारा पंजाब उन को बधाई देगा। अगर हमारी Government और Government benches पर जो साहिबान बैठे हुए हैं इस resolution को मान लें तो उस से सारे पंजाब का भला है। डिप्टी स्पीकर साहिब, हम जानते हैं कि राड़ेवाला साहिब को ज़मींदारों के साथ पूरी हमदर्दी है और वह waterlogging को दूर भी करना चाहते हैं मगर इस बात की समझ नहीं आती कि वह करनाल, अमृतसर और दूसरे सेम ज़दा इलाकों के लिये कुछ काम क्यों नहीं कर सके। वहां पर उतना ही सेम मौजूद है जितनी कि पहले थी और दिन बदिन वह ज्यादा होती जा रही है । मेरे दिल में राड़ेवाला साहिब के लिये बड़ी इज्ज़त और कदर है। वह सेम को रोकने का अगर कुछ इलाज करते हैं तो अच्छी बात है। लेकिन यह मर्ज़ दिन बदिन बढ़ती जा रही है। आप बेशक और जितनी चाहे schemes बना लें; जितना मर्ज़ी budget बढ़ा लें मगर जब तक इस

[चौधरी धर्म सिंह राठी]
सेम की बीमारी को दूर नहीं किया जाता उतनी देर तक पंजाब तरक्की नहीं कर सकता। अगर इस बीमारी का जल्दी इलाज न किया गया तो यह सारे पंजाब को ले कर बैठ जाएगी। (*At this stage Shri Lal Chanda, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair.*)
मैं कहता हूँ कि यह सारे पंजाब की मौत ले आएगी। इस लिये Punjab Government को सब से पहले इस बात की तरफ ध्यान देना चाहिये। उस से सिर्फ पंजाब का ही भला नहीं होगा बल्कि तमाम देश का भला होगा क्योंकि यहां से सारे हिन्दुस्तान को अनाज जाता है। अगर इसी रफतार से पंजाब में waterlogging बढ़ती गई तो पंजाब अपने गुज़ारे के लिये भी अनाज नहीं पैदा कर सकेगा। इस लिये इस का जल्दी इलाज होना चाहिये। जितनी देर तक राड़े वाला साहिब इस बात की तरफ खास ध्यान दे कर काम नहीं करेंगे उतनी देर तक यह मसला हल नहीं होगा। करनाल के अन्दर आए साल स्कीमें बन जाती हैं मगर किया कुछ भी नहीं जाता। वहां एक सींख नाम का गांव है। उस में waterlogging है। वहां पर पानी को बांध लगा कर गांव को डुबो दिया गया। लोगों ने दरखास्तें दीं कि यह पानी बांध तोड़ कर यहां से निकाला जाए लेकिन वहां पर एक कांग्रेसी प्रसिन्नी देवी को खुश करने के लिये उस बांध को तोड़ा नहीं गया। मैं कहता हूँ कि कम अज़ कम जहां लोगों की भलाई का सवाल हो वहां पर तो party को खुश करने का सवाल नहीं आना चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ House ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ।

चौधरी धर्म सिंह राठी : चेयरमैन साहिब, मैं उस का नाम नहीं लेता कांग्रेस की बेटी या कैरों साहिब की बेटी कह देता हूँ। वह जो कैरों साहिब की बेटी है इन वज़ीरों को exploit करती है और Deputy Commissioner के नाम पर लोगों से पैसे खाती है। यही नहीं बल्कि दूसरों को नुकसान भी बहुत पहुँचाती है। मैं वज़ीर साहिब से कहूँगा कि वह उस गांव में जा कर मौका देखें कि वहां पर किस तरह लोग पानी में डूबे हुए हैं। चेयरमैन साहिब, उस जगह drain बनाने के लिये एक साल हुआ रुपया मंज़ूर हुआ था मगर आज तक वहां काम शुरू नहीं हुआ। एक तरफ तो यह कहते हैं कि जहां पर नहर से ज़मीन better हुई है वहां पर betterment levy लेंगे। मगर जो ज़मीन पानी के नीचे आ गई है उस का compensation देने के लिये तैयार नहीं है। Government का यह फर्ज़ है कि जब ज़मीन के बेहतर होने पर यह tax लगाती है तो जिन की ज़मीनें पानी के नीचे आ कर बेकार हो गई हैं उन को compensation भी दे। लेकिन यह नफे के लिये आगे आते हैं और जब लोगों को फायदा पहुँचाने का सवाल आए तो बहरे हो जाते हैं।

इस के इलावा land reclamation का जो महकमा है वह पता नहीं अभी तक permanent किया गया है या नहीं लेकिन मुझे इतना पता है कि उस के employees अभी तक temporary चले आ रहे हैं। शायद एक आदमी को perma-

nent कर दिया है। यह बहुत जरूरी महकमा है इस लिये इसे permanent करना चाहिये। मैं अर्ज़ करता हूँ कि हमारे वज़ीर साहिब को स्कीमें बनाने के लिये तो वक्त नहीं मिलता मगर opening ceremonies करने के लिये और ज्याफतें खाने के लिये ज़रूर वक्त मिल जाता है। मेरी इस बात को महज़ नुक्ताचीनी न समझा जाए। यह fact है कि उन को लोगों की तकलीफें सुनने के लिये time नहीं मिलता क्योंकि वह उद्घाटन से फारिग नहीं होते। किसी वज़ीर को कोई आदमी खाने पर बुला ले चाहे वह दस नम्बर का बदमाश हो ये जाने के लिये बेताब रहते हैं...(*noise*) ....यह सच बात है। तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि आज इस State में water-logging की इतनी भारी बीमारी है कि ज़मीनें तबाह होती जा रही हैं लेकिन कोई ध्यान नहीं दिया गया है....

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, the hon. Member should confine his remarks to the resolution under discussion. He is not relevant.

चौधरी धर्म सिंह राठी : मैं resolution पर ही बोल रहा हूँ और कौन से गीत गा रहा हूँ (हँसी) मैं कह रहा था कि waterlogging की बीमारी का कोई इलाज नहीं किया गया। इस में एक मुश्किल है और मैं उसे खास तौर पर वज़ीर साहिब के notice में लाना चाहता हूँ। जब drains वगैरा बनाते हैं तो यह समझते हैं कि overseer बड़ा expert है और वह जहां चाहता है drain निकाल देता है और ऐसी जगह निकाल देता है जो अकसर फायदे की बजाए नुकसान करती है और पानी निकालने का काम नहीं करती। अकसर पानी रुक जाता है जो भारी नुकसान करता है। लोग कहते रहते हैं कि यहां निकालोगे तो नुकसान होगा इस लिये वहां निकालो लेकिन कोई नहीं सुनता। मैं खास तौर पर वज़ीर साहिब से कहूँगा और इस लिये कहता हूँ कि आपको कुछ ज़मींदारों से हमदर्दी है कि जिस गांव में इस किस्म की drain निकाली जाए वहां उस गांव के लोगों से पूछ लिया जाए कि किस जगह से drain निकालनी फायदामंद होगी और पानी निकल जाएगा। इस मामले में आप पैसे की रत्ती भर परवाह न करें। डाक्टर साहिब इस वक्त यहां माजूद नहीं हैं लेकिन मैं अर्ज़ करूँगा कि वह और चीज़ों में तो बड़ी फराखदिली दिखाते हैं, वज़ीरों के T. A. का सवाल आता है तो बड़ी फराखदिली दिखाते हैं। यहां तो सारे पंजाब की किस्मत का, भूख का, ज़िन्दगी और मौत का सवाल है इस में भी उन को ज़रा फराखदिली दिखानी चाहिये लेकिन वे कह देते हैं कि पैसा नहीं है और water-logging का कोई इन्तज़ाम नहीं करते। मैं आपसे पूछना चाहता हूँ कि अगर आप waterlogging को दूर करना नहीं चाहते तो आप पंजाब के लिये क्या सोच रहे हैं और यहां क्या करेंगे? (घंटी) अब घंटी की आवाज़ आ गई है इस लिये आखिर में मैं यही कहना चाहता हूँ कि श्री राम प्यारा ने जो कुछ यहां बताया है वह ठीक है कि एक drainage division वहां करनाल में काम करता था और एक Executive Engineer वहां यह सारा काम कर रहा था। लेकिन इन्हों ने उसे

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

वहां से उठा दिया। सींख, करनाल, पानीपत में बड़ी waterlogging है और इसी तरह गोहाना की सारी तहसील और सफीदों वगैरह में बड़ी भारी waterlogging है और यह सारे इलाके करनाल के साथ लगते हैं। वहां एक Executive Engineer दो तीन साल से काम कर रहा था लेकिन पता नहीं इनको करनाल से क्या नाराज़गी है कि वहां से देहली ले गए। अब इनको पंजाब की फिक्र नहीं रही है देहली की हो गई है। पंजाब तबाह हो रहा है लेकिन यह देहली की फिक्र में लगे हुए हैं। आखिर में मैं यह कहूंगा कि हमें waterlogging से बचाओ और इस की तरफ ध्यान दो और खुदा के वास्ते अपने political workers का इतना लिहाज न करो कि सारे इलाके को डुबो दो।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਗੁਰੂ ਹਰਸਹਾਏ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਮਤਾ ਸੇਮ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਤਲੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਦਾ ਤਅੱਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਮੁਬਾਰਿਕ resolution ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਤਨੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੇਮ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੇਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ "ਮਰਜ਼ ਬੜ੍ਹਤਾ ਗਿਆ ਜੂੰ ਜੂੰ ਦਵਾ ਕੀ" ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਘਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਜਿਥੇ ਭਾਰੀ ਫਸਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਨਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗੇਹੂੰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਸੇਮ ਨੇ ਅਜ ਇਤਨੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਾਦ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸੇਮ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹਾਂਸੀ, ਸੰਗਰੂਰ, ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ੀਰੇ ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ Central Government ਨੇ ਜਾਂ Planning Commission ਨੇ ਕੋਈ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਜਿਤਨੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਲਉ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ 2 ਕਰੋੜ 96 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ....(*noise and interruption*)......

Minister for Irrigation : This is absolutely baseless. I don't know where from he has got these figures. ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਵਕਤ ਐਡਰਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨਹੀਂ ਵਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਅੱਖਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

"ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਘਟਾ ਕੇ 2.96 ਕਰੋੜ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ........"

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ:

"ਪਿਛਲੇ 2 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 94 ਲਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ........"

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਗ਼ਲਤ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਜਟ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਦਸ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ Central Government ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨਹਿਰਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਔਰ ਕ੍ਰੇਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ 50 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ drains ਨਾਲ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ 50 ਮੀਲ ਲੰਬੀ drain ਕਢੀ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬਣੀ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲ ਬਣਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਪੁਲਾਂ ਦੇ ਥਲਿਓਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ drain ਉਥੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਉਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਲੇਕਿਨ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੁਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। (*Laughter*) ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲ ਨੀਵੇਂ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

Mr. Chairman : Please wind up.

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਦੂਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਖੂਹ ਪੁਟਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ special ਤੌਰ ਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਤੀਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

[ਗਿਆਨੀ ਬਖ਼ਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]
ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਚੌਥੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹਿਰਾਂ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

Mr. Chairman : Please wind up.

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਸੇਮ ਨੂੰ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮਮਦੋਟ ਔਰ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਔਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 1947 ਵਿਚ ਉਪਜਾਊ ਸਨ ਅਜ ਉਹ ਸੇਮ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲੇ ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' (ਬਾਘਾਪੁਰਾਣਾ, ਜਨਰਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ resolution ਤੇ ਖਾਸਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਬ ਦੇ ਐਡ੍ਰੈਸ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੁਛ suggestions ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਔਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ tackle ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਖਰਾ Chief Engineer ਲਾਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ waterlogging ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਮਸਲਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਬ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਖੂਹਾਂ ਨਾਲ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ seepage ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਪਾਣੀ ੭੦—੮੦ ਫੁਟ ਥੱਲੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ੫—੧੦ ਫੁਟ ਤੇ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਔਰ floods ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ accelerate ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਔਰ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਕਿ surplus ਸੂਬਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਔਰ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਇਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਹੋਏ ਔਰ ਇਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਸ cancer ਨਾਲ ਲਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ, ਹਾਈ ਪਾਵਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਐਕਸਪਰਟ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਲੇਕਨ ਅਮਲ

ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ waterlogging ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡਾ ਨਾਗਪੁਰ ਦਾ co-operative farming ਤੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ, ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਦਾ ਮਸਲਾ, consolidation ਦਾ ਮਸਲਾ ਔਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸਭ ਧਰੇ ਦੇ ਧਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੀਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ uncultivable ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਜਿਹੜਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸੇਮ ਮਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਹੇਠ ਆ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਨੈਨੀਤਾਲ ਅਲਵਰ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। Waterlogging ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਾਰਵਾਈ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਮਝ ਕੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ Planning Commission ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਨ ਮਹਿਸੂਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ੩ ਕਰੋੜ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਕੁਝ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੁਪਿਆ district authorities ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ executive engineer ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਈਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ। ਸਫਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, syphons ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਤੇ ਕੰਮ ਅਧੂਰਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ floods ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ੧੦/੨੦ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਢੇਧਨੀ ਆਦਿ ਪਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਨਾਮੁਕੰਮਲ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਨੇ ੪੦/੫੦ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਛੀਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਖੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਮੇਟੀ ਬਣ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ assessment ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਸ ਦਏਗੀ ਕਿ ਇਤਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਰਕਬਾ waterlogging ਨਾਲ affect ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਏਗੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇੰਜ ਹੋ ਸਕਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੱਲ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਿਰਫ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਬਲ ਅਫਸਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ dams ਤੇ Sirhind ਫੀਡਰ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ missionary zeal ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ services ਨੂੰ utilise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ development schemes ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ voluntary labour

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ]

ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੇਮ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕੇਵਲ ਨਾਲੀਆਂ ਖੋਦਨ ਨਾਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਾਣੀ ਥਲੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਇਤਨੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਖਾਸ level ਤੇ stabilise ਹੋ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਜ਼ਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਿਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ loans ਤੇ subsidies ਦੇ ਕੇ water logged area ਦੀ irrigation ਦਾ tube-wells ਰਾਹੀਂ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦਾ level ਥਲੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ war footing ਤੇ tackle ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਵਧਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਇਨ੍ਹਾਂ suggestions ਵਲ ਤੇ ਮਤੇ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੇ expert ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

सिंचाई मंत्री : चेयरमैन साहिब, इस debate का जवाब देने के लिये मुझे 35/40 मिनट चाहियें। इस लिये बेहतर होगा अगर आप मुझे time बोलने के लिये दे दें।

श्री सभापति : मैं हाउस की राये लेना चाहता हूँ (I would like to know the sense of the House) *voices* : हमें इस रैज़ोल्यूशन पर बोलने के लिये और वक्त मिलना चाहिये।)

श्री सभापति : यह subject बहुत important है और बहुत से और मेम्बर इस में interested हैं। अगर वह इस बहस को जारी रखना चाहते हैं तो मैं मिनिस्टर साहिब को time नहीं दूंगा और उन्हें आध घंटे का वक्त बहस के लिये और दे देता हूँ। (This subject is very important and still large number Members are interested in it. If they like that the discussion should continue I would not give time to the hon. Minister but allow them half an hour more for discussion.)

चौधरी बलबीर सिंह : बहस को continue किया जाये।

श्री सभापति : मैं मानता हूँ कि discussion जारी रहे (I agree that the discussion should continue.)

चौधरी छज्जू राम (गोहाना रिज़र्वड) : चेयरमैन साहिब, छीना साहिब ने रैज़ोल्यूशन पेश किया है उस का मुद्दा पंजाब को खुशहाल बनाना है । मेरे इलाके में सेम पैदा हो जाने की वजह से ज़मीन ही नहीं बल्कि मकान खराब हो गये हैं। तहसील गोहाना में सेम की वजह से सड़कें भी नहीं बनने पातीं । Waterlogging इतनी हो गई है कि पानी का level ऊपर आ चुका है और हर काम खराब होता जा रहा है। करनाल से एक drain निकाल कर गोहाना तक बना दी गई है और उसे आगे तक ले जाने का कोई बंदोबस्त नहीं किया गया। मैं वज़ीर साहिब से प्रार्थना करूँगा कि इसे गोहाना से कहीं दूसरे रास्ते से जहां पानी न हो निकालने की कोशिश करें क्योंकि इस की वजह से थाना बरोदा और थाना गोहाना बरबाद हो गए हैं। सही मायनों में वहां कई गांव ऐसे हैं जहां लोग अन्धेरी रात में जंगल जौहड़ के लिये बगैर लालटैन के नहीं जा सकते। इतनी पानी की ज्यादती हो गई है। इसलिये मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूँगा कि वह इस drain को गोहाना से आगे जमुना तक पहुँचाने का बन्दोबस्त करें ताकि वहां के ज़मींदार खुशहाल हो सकें।

6-00 p.m. आप देखते हैं कि सरकारी report के मुताबिक भी 26 लाख एकड़ ज़मीन पानी की वजह से नाकारी हो चुकी है। हमें रोज़ २ इस बात की trouble होती है । हमें दूसरे मुल्कों से अनाज मंगवाना पड़ता है । उसके ऊपर काफी रुपया खर्च होता है। सेम की वजह से और भी तो काफी रुपया खर्च करना पड़ता है। हमारे Minister साहिब को इसकी तरफ ज्यादा से ज्यादा ध्यान देना चाहिये । अगर वे तकलीफें दूर हो जाएं और ज़मीन ठीक हो जाए तो हम ज्यादा से ज्यादा अनाज पैदा कर सकेंगे और ज्यादा से ज्यादा तरक्की कर सकेंगे।

गोहाना और रोहतक में एक छोटी सी drain निकाली हुई है। वह पहले की निकली हुई है। उसके ऊपर आज कल कोई काम नहीं होता। अगर उसे खोदा जाए तो पानी आगे निकल जाए। खुदाई न होने की वजह से वह पानी आहिस्ता २ चलता है। जब पानी ज़ोर से आता है तो एक दम over flow कर जाता है और इधर उधर निकल जाता है जिसकी वजह से सेम बढ़ रही है, कम नहीं हो रही है। तो मैं और ज्यादा न कहते हुए इतनी अर्ज़ ज़रूर करूँगा कि अगर आप पंजाब के ज़मींदारों को, किसानों को ज़िन्दा रखना चाहते हैं तो सब से पहले ज़रूरी काम यह है कि सेम को खत्म किया जाए। अगर सेम खत्म नहीं होगी तो हमारी सब स्कीमें और कार्र-वाइयां खत्म हो जाएंगी क्योंकि अगर हमारी ज़मीन ही नाकारा और दिन बदिन खराब होती चली जाएगी तो हम पैदावार कहां से बढ़ाएंगे ? इस से हमारी स्कीमों के fail होने का अन्देशा है। मैं अपने वज़ीर साहिब से दरखास्त करूँगा कि सेम को जल्दी से जल्दी खत्म किया जाए। इसके लिये और स्कीमें लाई जाएं। यह सेम ऐसी चीज़ है जिस से ज़मींदारों को नुक्सान होता है। वे न अनाज पैदा कर सकते हैं न और तरक्की कर सकते हैं। अन्त में मैं फिर अर्ज़ करूँगा कि इसकी तरफ सब से पहले और ज्यादा ध्यान दें।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ (ਬਰਨਾਲਾ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਪਾਣੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਬਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। 90 ਲੱਖ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ 'ਹੇਠਾਂ' ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਗ਼ੱਲਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਸੇਮ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁਆਮਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਏਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਤਵੱਜੁਹ ਸੇਮ ਵਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਿਰਫ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟਣ ਨਾਲ ਸੇਮ ਦੀ ਪਰਾਬਲਮ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ। ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਹਟ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਸ਼ੋਰਾ ਉਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ reclaim ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੋਰਾ ਉਤੇ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋੜ੍ਹ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ reclaim ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ rotation of crops ਦੇ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਗੱਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੋਰਾ ਉਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਹਲਕਾ ਮਾਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟਿਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ Reclamation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਲੈ ਚਲਾਂ ਤੇ ਦਿਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਉਥੇ 30 ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਬਾਦੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਕੇ voluntary ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢਦੀ ਹੈ। ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵੇਹਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਓਥੇ demarcation ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ 30 ਮੀਲ drain ਪੁਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਓਥੇ ਦੇ S.D.O. ਨੇ ਠਾਲਲੱਗ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸੱਜਣਾ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ demarcation ਦੇ ਦਿਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਖੁਦਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਖਾਲ੍ਹ ਕੱਢ ਲਏ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਦਿਓ। ਅੱਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਮਦਦ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸੋ ? ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ demarcation ਦਿਓ। ਉਹ ਲੋਕ voluntary ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਏਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਓਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਸਪੀਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ । (Interruptions) ਸਾਡੀ ਗੱਡ ਤਾਂ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਫਸੀ ਪਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਟਰੱਕ ਦੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਫਸ ਗਿਆ । ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਗ਼ੱਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਿਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਤਾ ਦਿਓ । ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਲਗਾਏ । ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ । ਇਹ ਤਕਲੀਫ ਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਖੁਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਮਨਿਸ਼ਟਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਹੀਆ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ । (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘੁੱਨਸ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ । ਓਥੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਦ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਟੱਕ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ । ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਪਿਟਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ.ਜ਼ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੈ । ਬਖਤ ਗੜ੍ਹ, ਸ਼ਹਿਣਾ ਟੱਲੇ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੇਮ ਹੈ । ਕਈ ਪਿੰਡ ਇਸ ਵੇਲੇ ਰੁੜ੍ਹ ਪਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹਲਕਾ ਬਰਨਾਲਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ 60 ਪਿੰਡ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 38 ਪਿੰਡ ਸੇਮ ਵਿਚ ਡੁਬੇ ਪਏ ਹਨ । ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਓ ਕਿ ਓਥੇ ਕੀ ਫਸਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਸੇਮ ਡਾਂਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸੇਮ ਦੇ ਐਸ.ਈ. ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਤਕ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਇਕ ਵਖਰਾ department ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੌਲਾ ਬੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰੌਲਾ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ । ਇਕ ਕਾਰਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ consolidation ਦੇ ਵੇਲੇ demarcation ਗਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ......(ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਵਾਂ । ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]
ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੋਟੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਰਬਾ ਬੰਦੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਗਲਤ demarcation ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਕਿਸੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕਠੇ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੋ । (*Interruptions*) (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)...ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਣਾ ਖਾ ਆਏ......(*Interruptions*) *continued Interruptions* ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛਡਕੇ ਸੇਮ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ reclaim ਕਰੇ । ਜ਼ਮੀਨ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗੱਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ fruit ਮਿਲੇਗਾ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰਡਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ demarcation ਠੀਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ Minister ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (*Interruptions*) (*continued Interruptions*) (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ।

(*Sardar Mehar Singh was called upon to speak when Kanwarani Jagdish Kaur rose.*)

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir, I may be given time to speak.

Mr. Chairman : Please resume your seat. I have already called another hon. Member.

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ (ਫਰੀਦਕੋਟ) : ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ resolution ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪ debate create ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ debate ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ experts committee ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ committee ਪਹਿਲੇ survey ਕਰੇਗੀ, ਫਿਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਉਸ ਦੀ implementation ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਲ ਮੁਦਾ ਹੀ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ waterlogging ਦੀ problem ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਡੀ problem ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਫਸਲ ਖਰੀਫ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਦਾ ਹੈ । ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ waterlogging ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ enquiry ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਅੰਕੜੇ ਇਕਠੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ । ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟੋ ਘਟ 90 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ waterlogging ਦੇ ਥਲੇ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ ਇਹ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ problem ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ ਹੈ । 1955 ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ floods ਆਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ

ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ water-logging ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਦਾ ਜਿਹੜਾ estimate ਹੈ ਉਹ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਹੈ। ਜੇਕਰ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਸਾਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਬੜੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਇਸ problem ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮਸਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਐਨੀ seriously ਇਸ problem ਨੂੰ take up ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ problem ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਹਲ ਕਰੇ।

Canal Research Department ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ water level ਕਿਉਂ ਉਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ water level ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਰਕਮ ਇਸ problem ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਸ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ ਉਹ ਫਕਤ 8 ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ੀਰਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀਆਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਆਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਜ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਸ Phidda Drainage Scheme ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ relief ਦੇਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਠਿਆਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਜਰ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਆਬਾਦ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੜਾ ਰੇਤਲਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਰਹੰਦ ਨੇਵੀਗੇਸ਼ਨ ਕੇਨਾਲ ਵਿਚੋਂ 2, 3 distributaries ਕਢ ਕੇ 154000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿਸ਼ਮਾਹੀ ਪਾਣੀ supply ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 2, 3 ਸਾਲ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਚੰਗੀ ਫਸਲ ਹੋਈ। ਪਰ ਪਾਣੀ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ waterlogging ਹੋ ਗਈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪੈ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹ ਲਗਵਾਏ। ਛੋਟਿਆਂ ਛੋਟਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 50, 50 ਖੂਹ ਪੁਟੇ ਗਏ। 1958 ਦੇ floods ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਐਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਉਥੇ ਹੋਇਆ ਕਿ 75% ਮਕਾਨ ਡਿਗ ਗਏ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ। ਬੀਕਾਨੇਰ ਅਤੇ Grey Canal ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਚਾਰ ਪਿੰਡ ਵਾਕਿਆ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ, ਕਾਨਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਐਹਲ ਅਤੇ ਸੈਦੇਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਰਸਤੇ ਵੀ ਬੰਦ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੇ ਤਕ

ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ Phidda Drainage Scheme ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ offer ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ demarcation ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਅਜ ਕਲ ਵੇਲ੍ਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਮੈਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫਸਲ ਪਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਸਭ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਰੁਝ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ Seheme implement ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਫੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਪਛਤਾਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਅਗੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ repeat ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ...........

(*Interruptions from Kanwarani Jagdish Kaur.*) ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ implement ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (*Repeated Interruptions by Kanwrani Jagdish Kaur.*) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜੈਤੋ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ....(*Interruptions*)

Mr. Chairman : Order please.

(*Kanwrani Jagdish Kaur tried to rise in her seat and speak something.*)

Mr. Chairman : Order please. The hon. Lady Member should not interrupt.

ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਉਸ ਅਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ, ਜੇ ਕਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੋਲੇ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁੜਕੀ distributaries ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ 60% ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ technically ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਠੀਕ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕੀਤਿਆਂ ਵਾਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ relief ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਪੁਟਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਵੇ । ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੂਹਾਂ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਦੇਵੇ ।

(Kanwarani Jagdish Kaur was called upon to speak.)

Mr. Chairman : I would request the hon. Lady Member to be relevant.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ (ਜੈਤੋ) :

"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ"

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਇਸ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ । ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਪੰਜਪੁਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਕੋਈ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੀ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬਰਖਾ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਵਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਣੀ...... (*Laughter*) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir it is a phrase which they do not know. ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦਵਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ—ਦਵਾਦਾਰੂ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਉਥੇ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ medical aid ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ । ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ—ਸ਼ੇਖੀਮਾਰੂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਤਵਜ਼ੋਹ ਪਿੰਡ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਪੰਜਪੁਰ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ (*Interruptions*)

(Interruption by Shri Harbhagwan Maudgil).

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir, the hon. Member may be asked not to interrupt me.

Mr. Chairman : Order please. No interruptions please.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੰਜਗਰਾਂ ਤੇ ਮਾਛੂਵਾੜਾ ਪਿੰਡ ਹਨ—ਉਥੇ ਵੀ ਸੇਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਵਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ । ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹਲੂਣਾ ਦਿਉ ।

श्री सभापति : आप यह भी बताएं कि यह waterlogging दूर कैसे की जाए।
(She should also suggest the ways and means to check the waterlogging.)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਹ ਜਗਹਾਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ । ਫਿਰ remedies ਵੀ ਦਸਾਂਗੀ ।

ਫੇਰ, ਬਾਘਾਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸਦਿਆ । ਉਨ੍ਹਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ M.L.A. ਤਾਂ ਪੰਥ ਨਾਲ ਗਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਦਾਰ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਹੈ ...... (*Interruptions*)

श्री सभापति : Order please किसी वजीर को गदार कहना unparliamentary है । please withdraw this word. (order please to use the word 'Gaddar' for a Minister is unparliamentary please withdraw this word) (*Interruptions*)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ withdraw ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਪੰਥ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਗਦੱਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ (*Interruptions*)

Mr. Chairman : She has already withdrawn that word (*Interruptions*) order please.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਬਾਘਾ-ਪੁਰਾਣਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਚੇਚਿਆਂ ਸਦਿਆ ਔਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨ ਖੋਲੋ । ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਸੇਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ House ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਵੀ waterlogging ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀ problem ਹੈ । ਇਹੋ ਹਾਲ ਜ਼ੀਰਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । (*Interruptions*)

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ interrupt ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਲਉ ।

Mr. Chairman : Order please. No interruptions.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ suggest ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ problem ਕਿਵੇਂ ਹਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ State ਦੀਆਂ problems ਵਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਰਵੈਈਆ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਇਸ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (*Interruptions*) (Voices: Order, order) ਪੁਲਿਸ ਵਾਸਤੇ ਲੱਖਾ ਰੁਪਏ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਏ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਲਖਾਂ ਕਰਵਾਏ । Opposition ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਕਿ 60 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਮਰਵਾ ਕੇ ਇਹ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਹੋ ਹੀ waterlogging ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । (*Interruptions*)

Mr. Chairman : Order please (*Interruptions*)

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir, I would request that the Police and the Military should be detailed to deal with the waterlogging menace.

ਬਜਾਏ ਸੇਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ, ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (*Interruptions*)

Voices : The hon. Lady Member is irrelevant. (*Interruptions*)

श्री सभापति : मैं आप से दरखास्त करूँगा कि इस वक्त सिर्फ आप water-logging के सम्बन्ध में ही बात करें। शेरपुर वगैरह वाली बातें यहां पर relevant नहीं हैं (I would request the hon. Lady Member to confine her remarks to the problem of waterlogging only. Any reference to the Sherpur happenings is not relevant here.)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹੋ ਗਏ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ.....(*Interruptions*)

श्री सभापति : उन्होंने कहा है कि जो रुपया additional police के लिये रखा गया है वह waterlogging को दूर करने के लिये खर्च किया जाए (She has said that the money earmarked for the maintenance of additional police should be utilized for the eradication of waterlogging.)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ Skiing, ਸੁਖਨਾ ਚੋ, ਔਰ yacht club ਵਾਸਤੇ 3 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ provision ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ water logging ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਖੁਦ Estimates Committee ਦੀ member ਸਾਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਉਥੇ ਵੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਔਰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ opposition ਵਾਲੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ M. L. A.s ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਨੇ, ਵਜ਼ੀਰ ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਨੇ..... ਇਹ ਗਲਾਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸੇਮ ਵਲ ਵਧਕੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਰੁਪਈਅ ਵੀ ਗਵਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸੇਮ ਹਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਧਕੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Chairman : Order please. The hon. Lady Member should not please utter derogatory words.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਔਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਬਚੇ ਉਹ ਸੇਮ ਔਰ water-logging ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (*Interruptions*) (*noise*)

खान अब्दुल गफ्फार खां : चेयरमैन साहिब, गुज़ारिश यह है कि आप बराए मेहरबानी इन्हें ऐसी irrelevant बातें कहने से रोकिए वरना जब इन्हें टोका जाता है तो चिल्लाने लगती हैं। ज़रूरी है कि अगर यह ऐसा करेंगी तो इधर से retorts होंगी।

श्री सभापति : जितना रोक सकता था उतना मैंने उनको रोक दिया है और वह रुक भी गई है। इस लिए no comments please. (I have prevented her from being irrelevant as much as I could and she has actually responded to that therefore no comments please).

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ waterlogging ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਫੌਜ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਸੇਮਜ਼ਦਾ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (*Interruptions*)

श्री सभापति : जल्दी wind up करो (Please wind up soon). (*Interruptions*)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਕੈਥਲ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ candidate.... (*Kanwarani Jagdish Kaur was still in possession of the House*).

(*The Sabha then adjourned till 2. p.m. on Friday, the 13th March, 1959.*)

ANNEXURE

(Please see foot-note at page (16)66 of this debate dated 12-3-59)

TUBEWELLS IN KARNAL DISTRICT

1575. **Chaudhri Dharam Singh Rathi** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) the total number of tubewells so far sunk in Karnal district and the total cost incurred thereon;

(b) the dates when the tubewells referred to above started working;

(c) whether any such tubewells have since been declared as unserviceable; if so, their number and the total cost incurred thereon;

(d) the total area of land irrigated by the said tubewells and the estimated water charges on the Irrigated area during the years 1953-54, 1954-55, 1955-56, 1956-57 and 1958-59 separately;

(e) the total expenditure incurred on the staff employed for the work connected with the tubewells referred to in part (a) above during the period referred to in part (d) above separately?

Sardar Gian Singh Rarewala.

(a) 429

Rs. 193.03 lacs.

(b) Since 1953-54 onwards.

(c) No. Does not arise.

(d)	*Year*	*Area Irrigated in acres*	*Estimated water rate in rupees*
	1953-54	5,191	42,182
	1954-55	7,043	44,893
	1955-56	4,556	51,069
	1956-57	10,844	80,309
	1957-58	26,654	1,89,933
	1958-59	48,168	3,33,786

(e)	Year	Expenditure
	1953-54	Rs. 14,762
	1954-55	Rs 94,111
	1955-56	Rs. 15,615
	1956-57	Rs. 1,60,054
	1957-58	Rs. 2,21,706
	1958-59	Rs. 1,23,780

6164 PVS—347—C.,P. & S., Pb., Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

13th March, 1959

VOL. I—No. 17

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, 13th March, 1959

CHANDIGARH :
Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1959

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I—NO. 17
DATED THE 13TH MARCH, 1959

Read	*for*	*line*	*on page*
insterruptions	insteruptions	12th from below	(17)7
motions	motion	2	(17)10
No insinuations please	N insinuations pl as	26	(17)10
Substantive	Subsantive	10th from below	(17)10
ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ	ਵਧਈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ	11	(17)14
agriculture	agr culture	21	(17)I4
ਮਹਿਸੂਸ	ਮਹਿਸਸ	16	(17)15
ਮੁਲਕਾਂ	ਮਲਕਾਂ	4th from below	(17\16
department	departent	23	(17)18
ਜਾਵੇ	ਜਾਵ	27	(17)19
Agriculture	Agricultue	last	(17)19
ਸਾਲੋਮਨ	ਸਲੋਮਨ	5	(17)20
ਉਨ੍ਹਾਂ	ਉਹੂਾ	20	(17)21
produce	pr duce	15	(17)22
ਕਿਸਾਨ	ਕਿਸਠ	25	(17)22
ਸਟੋਰ	ਟੋਰ	28	(17)22
ਪਿਛੇ	ਪਿਛ	4	(17)23
ਕਦੇ	ਕਦ	29	(17)23
ਪੰਜਾਬ	ਬੰਜਾਬ	20	(17)25
Finance Minister	Fnance Minister	12	(17)26
नीचा	नीवा	7th from below	(17)30
ਘੱਟ	ਪੱਟ	1	(17)31
delete the word 'ਸੇਰ' between the word's 'ਕੋਲ' and 'ਅਨਾਜ'		15	(17)31

Read	*for*	*line*	*on page*
agricultural	agriculture	11	(17)32
ਗੁਜ਼ਾਰਾ	ਮੁਜ਼ਾਰਾ	17	(17)32
Read the word 'it' before the word 'is'		7th from below	(17)35
tubewells	tube wellls	7th from below	(17)36
State	Stat	13th from below	(17)37
ਕਿ	ਕ	11	(17)38
ਦੇ	ਦ	9th from below	(17)38
ਤੇ	ਤ	9	(17)39
ਚਾਹੀਦਾ	ਚਾਹਿਦੀ	22	(17)39
अगर उन्हें	अगर उन्ह	19	(17)42
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘਰਾਣਿਆਂ	ਰਜ਼ਾਰਾਂ ਘਰਣਿਆ	21	(17)46
ਕਰਵਾਉਣਾ	ਕਰਵਾਉ	11	(17)47
ਸਪੀਕਰ	ਸਖੀਕਰ	23	(17)48
ਵਿੱਚ	ਦਿਚ	19	(17)61
ਵਿੱਚ	ਵਿਕ	28	(17)64

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 13th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2.00 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

QUESTION HOUR (DISPENSED WITH)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज़ है कि आज Question Hour dispense with कर दिया जाए । इस हफ्ता की यह आखरी meeting है और मेरा ख्याल है कि किसी को इस पर एतराज़ नहीं होगा ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं इसको oppose करना चाहता हूं क्योंकि बहुत से सवाल पड़े हैं । Question hour आज ज़रूर होना चाहिए ।

श्री राम प्यारा : बहुत से सवाल पहिले ही बकाया पड़े हैं, इस लिए Question Hour ज़रूर होना चाहिए ।

पंडित श्री राम शर्मा : फिर कौन सी आफत आ जाएगी; अगले हफ्ते खत्म कर लेंगे ।

श्री अध्यक्ष: कई दफा यह आपकी बात मान लेते हैं आज आप इन की मान लें । Question hour is dispensed with today. [On many occasions he (the leader of the opposition) has agreed with the hon. Members of the Treasury Benches in this matter and today they may agree with him. The question hour is dispensed with today.]

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE UNDER RULE 73

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I want to call* attention of the hon. Chief Minister to an urgent matter of public importance. ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਖਬਰ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕਲ ਤਹਿਸੀਲ ਫਗਵਾੜਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਰੂੜ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤੇ ਧੱਕਾਸ਼ਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰ ਅਮਨ citizens ਦੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 3 ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਕ ਔਰਤ ਹੈ (*loud noise and voices of shame, shame from the opposition*) ਜਨਾਬ, ਇਤਨੀ ਗੋਲੀ ਚਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮਹਾਸਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਗਈ ਹੈ

---

*We seek your permission under Rule 73 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly to call the attention of the Minister to a matter of urgent public importance namely, opening of fire by the Police at village Narur, Tehsil Phagwara, resulting into death of four persons including one woman and also killing of so many animals.

Achhar Singh Chhina, M.L.A.
Bhala Ram, M,L.A.
Hukam Singh, M.L.A.
Jangir Singh, M.L.A.

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਅਤੇ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜੰਦਰੇ ਤੋੜ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਘਰ ਲੁਟ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ੇਵਰ, ਪੈਸਾ, ਕਪੜਾ ਲੱਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮਵੇਸ਼ੀ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਹਨ । ਅਤਿਆਣੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੁਲੀਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ 7, 8 ਮੈਂਬਰ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ . . . .

श्री अध्यक्ष : यह बातें पहिले यहाँ हाऊस में आ चुकी हैं । आज का जो वाकिया है वही बताएं । [These things have already been brought before the House. The hon. Member may please tell things about today's incident.]

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜੋ ਬਿਆਨ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਧਾੜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

श्री अध्यक्ष : जो motion आप ने दी है और जिस गांव का उस में जिक्र आता है उसकी बात करें । [The hon. Member should say about the motion given notice of by him and the village mentioned therein.]

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ protection ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ । ਉਥੇ ਅਜ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਅਜ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ . . . .

श्री अध्यक्ष : लेकिन आप की motion तो तहसील फगवाड़ा के नरूड़ गांव के बारे में है । [But the motion given notice of by the hon. member relates to village Nurur of Tehsil Phagwara.]

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜਨਾਬ, ਫਗਵਾੜੇ ਦੇ ਨਰੂੜ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਹੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ disperse ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਵੀ ਹੈ । ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਐਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਤੱਸ਼ਦਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ . . . .

Mr. Speaker ; You have already raised these matters in this House. Now you should confine your remarks only to the incident mentioned in the motion.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਦਸੀਏ ਤਾਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ......

Mr. Speaker : I have allowed you to speak on this motion which relates to village Narur. The demand on General Administration is going to be discussed on Monday and I will give you an opportunity to speak.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ; ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ, ਉਹ ਦਸੀਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਹੈ .. ..

श्री अध्यक्ष : यह चीज़ इस में नहीं आ सकती। Monday को General Administration पर बहस हो रही है उस वक्त बोल लेना। [All this is not relevant to the motion. The demand on General Administration is going to be discussed on Monday and the hon. Member may discuss these matters at that time.]

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ...... (*loud noise*) ...... ਪਰਸੋਂ ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮਰ ਜਾਣੇ ਹਨ....(*noise*)....ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਵੀ ਹਥ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੜੀਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (*noise and interruptions*)

Mr. Speaker : Rule 73 is clear on this subject. Please see the Rule.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੇ ਦਸ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਅਤੇ ਅਤਿਆਣੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਲੁਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ....

Mr. Speaker : I once again want to remind the hon. Member that this is beyond the scope of this motion. You can say all this during the discussion on demand for General Administration.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ Rule 73 ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਹੋਰ *motion ਦਾ ਵੀ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ... .

***Sarvshri Achhar Singh Chhina, Dharam Singh Rathi, Jangir Singh and Bhala Ram (M. L. As)**:—We seek your permission under Section 73 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly to move for calling attention of the Minister on a question of urgent public importance, namely, orders of externment from Punjab given to A. K. Gopalan, M. P., Deputy Leader of the Opposition in the Lok Sabha.

Mr. Speaker : The adjournment motion is on the same subject.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : .... (*noise*) ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਉਸ motion ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ । ਕਾਮਰੇਡ ਗੋਪਾਲਨ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ notice ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਉਥੇ ਹਾਲਾਤ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਹ ਮਹਾਸਰਾ ਕਰਕੇ.....(*noise*)

Mr. Speaker : You wanted to draw the attention and that you have done. It is for the hon. Chief Minister to give statement if he likes.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ....(*noise and interruptions*)

Mr. Speaker : Order, order. You can say all this during the demand for General Administration which is going to be discussed on Monday. Now you cannot go beyond the scope of your motion.

पंडित श्री राम शर्मा : कल वाली firing का अगर चीफ मिनिसटर साहिब ने notice ले लिया तो फिर....

Mr. Speaker : I am told that he has asked for the information and as soon as it is available ....

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ । ਉਹ ਰੋਜ਼ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਅਜੇ information ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ......(*noise and interruptions.*)

श्री अध्यक्ष : आपकी motion अब आई है । वह भी तो information collect करेंगे ही । (He has given notice of his motion today. The hon. Chief Minister has also to collect the requisite information.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਰੋਜ਼ ਐਨੀ ਗੋਲੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਲਗੇਗਾ ?....(*noise and interruptions*)

Mr. Speaker Order, order.

Chief Minister : I have not been able to get any information as yet.

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਆਵੇਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ....(*loud noise*)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ A.D.M. ਨੂੰ enquiry ਲਈ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟੋ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਇਥੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਹਾਊਸ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ protection ਦਿਉ ।

Mr. Speaker: You are going beyond the scope of the rules according to which you can only call attention to matters of urgent public importance.

ADJOURNMENT MOTION

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहब, हमारा एक *Adjournment Motion है जो कि निहायत ज़रूरी है क्योंकि चार आदमियों की ज़िंदगियां देनी पड़ी हैं ।

श्री अध्यक्ष : Adjournment Motion के सम्बन्ध में जो लोक सभा का procedure है उस के बारे में मैं लोक सभा की एक debate में से आप को एक extract पढ़ कर सुनाता हूं । वह यह है.....[I quote an extract from one of the debates of the Lok Sabha regarding the procedure that is followed in regard to the adjournment motions. It is as follows—

> "If a statement is made on the notice calling attention to a matter of public importance, then as per rules there can be nothing further said by the other side. Therefore, if this notice calling attention is allowed, then the adjournment motion will not be allowed on the ground that attention has already been drawn."

The subject is the same. How can I allow the adjournment motion now ?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जनाब मैं यह कहना चाहता हूं कि........

Mr. Speaker : I have placed the facts before the House. I have even asked the Home Secretary and he says that the information is not available at present.

श्री बारू राम: Facts अखबारों में आ चुके हैं ।

श्री लाल चन्द : On a point of order—(Loud Noise)

***Sarvshri Achhar Singh Chhina, Jangir Singh, Baldev Parkash and Bhala Ram:—**

To ask for leaves to make a motion for the adjournment of the Business of the House to discuss a definite matter or urgent public importance, namely, opening of fire by the police at village Narur, Tehsil Phagwara resulting into death of four persons includning one woman and also killing of so many animals.

Mr. Speaker : I have asked the Home Secretary to supply me the information. He is contacting the Officers concerned. If the hon. members continue to make disturbance like this, it will not be proper for them.

श्री लाल चन्द : On a point of order, स्पीकर साहिब, मैं rules के मुतअल्लिक कहना चाहता हूं कि रूल 73 के मातहत जिस मामले की तरफ attention दिलाई गई हो, क्या उस के सम्बन्ध में कोई odjournment motion आ सकती है ?

Mr. Speaker : The rule is identical with that of the Lok Sabha. I have already quoted from a debate of the Lok Sabha.

श्री लाल चन्द:.आप हमारे rules में से quote करें। इन में कोई नहीं दिया गया । Adjournment Motion पेश करना हमारा right है ।

Mr. Speaker : The matter sought to be raised through an adjournment motion and that referred to in the notice under Rule 73 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly is the same.

श्री लाल चन्द : आप admit बेशक न करें लेकिन वह आ सकती है ।

Mr. Speaker: It cannot be.

श्री लाल चन्द : या फिर rules को amend कर दें । (*Interruptions*)

श्री अध्यक्ष: ठहरिये, इस तरह शोर करने से काम नहीं होगा । [Please listen—Like this it will not be possible for the House to transact any business.]. (*Repeated interrptions*)

श्री अध्यक्ष : इस सिलसिले में लोक सभा के rules हमारे rules के identical हैं। मैं ने ruling दे दी। आप Adjournment Motion लाए हैं। Let me know the facts and I will consider it on Monday. [In this connection I may inform the House that the rules of the Lok Sabha are identical to those of ours. The hon. Member has given notice of an adjournment motion. Let me know the facts and I will consider it on Monday.]

श्री बल रामदास टंडन: असैम्बली का rule है कि जब कोई public importance के मामले की तरफ मिनिस्टर का ध्यान दिलाया जाये तो उसे उस के मुताल्लिक statement देना पड़ता है लेकिन यहां इस rule के मुताबिक अमल नहीं हो रहा ।

Mr. Speaker: Next item please.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : 100 ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੁਰਕੀ ਪਿਛੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ । ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ allow ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ।

श्री अध्यक्ष : इस हाउस में आप interuption न करें मैं ने next item call की है। (Please don't make interruption in the House. I have already called the next item on the agenda.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ interruption ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Order, please, no interruptions.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ interruption ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ।

Mr. Speaker : You are interrupting the Business of the House.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਬਾਹਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ discuss ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ।

श्री अध्यक्ष: मैं आप को warning देता हूं कि आप *Interrupt* न करें, बैठ जाइए। [I warn the hon. Member not to interrupt. He should please resume his seat.] (*Loud noise*)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ। (*Interruptions*)

श्री अध्यक्ष : No interruptions please. मैं आप को दो दफा कह चुका हूं कि आप interrupt कर रहे हैं। अगर आप इस तरह interrupt करने पर बजिद होंगे तो मुझे hon. Member को name करना पड़ेगा। इसके अलावा मेरे पास और कोई चारा नहीं। [No interruptions, please. I have already requested the hon. Member twice not to interrupt the proceedings of the House. If he continues to persist making interrupions like this then I shall have no other alternative but to name him.

(*Voices* : बाहर हालत बहुत बुरी है)।

श्री अध्यक्ष : No interruptions, please. आप को मैंने बार २ कहा है कि आप interrupt न करें। अगर आप न बैठेंगे तो मुझे आप का name करना होगा। (No interuptions, please. I have repeatedly asked him not to interrupt. If he does not resume his seat, I will have to name him.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਰ ਲਉ।

श्री अध्यक्ष : आप हाउस से withdraw कर जायें। (Please withdraw from the House.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ withdraw ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (*Uproar*).

Mr. Speaker : The hon. Member is interrupting the proceedings of the House. Is it the pleasure of the House that the hon. Member be named ?

(*Voices from the Treasury Benches. Yes.*
Voices from the Opposition Benches. No.)

ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ : ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਨਾ ਲਗੋ। They are playing mischief.

श्री बारू राम : आप को शर्म नहीं आती ? जो मर्ज़ी आये बोल रहे हैं।

Chaudhri Dharam Singh Rathi : Sir, the hon. Minister for Industries and Local Government is threatening the hon. member. He has got no right to do so.

(*Uproar and loud noise in the House*)

श्री अध्यक्ष : अगर आप नहीं बैठते तो मैं request करूंगा कि आप को withdraw करना होगा। (If the hon. member does not resume his seat then I will request him to withdraw from the house.)

Sardar Achhar Singh Chhina : With due respect I refuse to withdraw. ਸਾਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ protection ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

श्री अध्यक्ष : यह बात गलत है कि आप withdraw नहीं करते। (This is not the right thing if he refuses to withdraw.)

(*Noise from the Opposition Benches*)

श्री अध्यक्ष : मैं चाहता हूं कि हाउस में unpleasantness न हो। मैम्बर साहिबान को democratic ideals को सामने रख कर ऐसी बातें हाउस में नहीं करनी चाहिएं। [I want that no unpleasantness should be created in the House. The hon. Members should keep in view the democratic ideals and should not behave like this in the House.] (*Loud noise from the Opposition Benches*)

चौधरी बारू राम : अगर इन की लड़की या किसी और रिश्तेदार की death हो जाए तब इन्हें पता लगे। (*Voices : Shame, Shame*)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਾਡੇ ਮਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਉਂ ਮਰਨ !

श्री अध्यक्ष : मैं आप को खुली इजाज़त दूंगा जब General Administration की Demand पर बहस होगी। I am so sorry. [I will give you full latitude when the Demand for General Administration is discussed in the House. I am so sorry.] (*Again noise from the Opposition Benches*)

श्री अध्यक्ष : बात सुनिए, मैं ने पोज़ीशन यह ली है कि अगर एक subject पर दो motions हों तो एक drop होनी चाहिए। अगर आप इसे नहीं मानते तो मुझे Home Secretary से पता कर लेने दें। [Please listen. I have taken this position that if there are two similar motions then one has to be dropped. If the hon. Members do not agree, then let me find out from the Home Secretary.) (*Loud noise*)

श्री लाल चन्द : फिर मिनिस्टर साहिब statement दें कि judicial enquiry institute कर दी है।

Mr. Speaker: Order please.

श्री बल राम दास टंडन : मिनिस्टर साहिब कहते हैं कि इस लिए नहीं जाने दिया क्योंकि उन की जान का खतरा था और A.D.M. कहते हैं कि उन्हें जाने नहीं दिया क्योंकि attachment करनी थी। कितनी मुतज़ाद बातें हैं।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : Democracy ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : On Monday, the 16th March, 1959, I shall extend the sitting of the Assembly by 1½ hours. On that day the Demand in respect of "25—General Administration" is to be discussed. The hon. Members can take part in that discussion on Monday because 1½ hours more shall be given and matters relating to law and order can be discussed under General Administration. (Thumping of tables from the Opposition Benches.) I, however, want to make it clear that the adjournment motion has been disallowed.

There is a notice of an other adjournment motion from Sardar Sarup Singh, Sardar Atma Singh, Sardar Udham Singh and Sardar Harguranad Singh, M.L.As seeking to raise discussion on a definite matter of urgent public importance namely :—

> "the arrest of Master Tara Singh through the machination of a Sikh Minister is likely to create a wedge between the State and Sikh Community and thereby cause damage to the State".

There is yet another notice of an adjournment motion from Pandit Shri Ram Sharma, on the same subject.

It is as follows :—

> "To ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the arrest of Master Tara Singh under the emergency and extraordinary law of detention on the night of the 12th March, 1959".

इस के बारे में position यह है कि चूंकि यह arrest ordinary law के सिलसिले में की गई है and arrest of a particular person under ordinary administration of law cannot be,the subject of an adjournment motion. (*Loud voices* : यह ordinary law की बात नहीं है।)

आप बात सुनिए। जो arrest हुई है यह Preventive Detention Act के section (3) के मातहत हुई है और इसके बारे में position यह है कि यह जो arrest हुई है यह by the District Magistrate of his own motion की जाती है। इन के बारे में उसे 12 दिन के अन्दर गवर्नमेंट को इत्तलाह देनी होगी। अगर गवर्नमेंट District Magistrate की कार्यवाही को confirm करती है तो यह मामला Board को refer करना होगा। Board यह देखेगा कि detenue की detention legal है या नहीं और वह जो finding देते हैं वह मेरे ख्याल में

[Mr. Speaker]

Judicial finding होती है। इसलिए मैं इन हालात में इन adjournment motion को move करने की इजाज़त नहीं दे सकता। [The position regarding this is that since the arrest has been made under an ordinary law and the arrest of a particular person under ordinary administration cannot be the subject of an adjournment motion. . . . (*Loud voices* : It does not relate to ordinary law.) Please listen to me. This arrest has been made under section (3) of the Preventive Detention Act and the position with regard to this is that the District Magistrate has made this arrest of his own motion. He has to report this matter to the State Government within 12 days and the Government will have to refer this matter to the Board if it confirms the action of the District Magistrate. The Board will see whether the detention of the detenue is legal or otherwise. The finding given by the Board is, I believe, a judicial finding. Therefore, under these circumstances, I cannot allow these adjournment motions.]

Pandit Shri Ram Sharma : It is a very important matter, Sir.

Mr. Speaker : I have given my ruling.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗ ਲਗਾ ਰਖੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸਾਨੂੰ consult ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (*Interruptions, noise*)

Mr. Speaker : No insinuations, please. The conduct of a Minister can be discussed only through a substantive motion. I am sorry, I cannot allow it.

(*At this stage Master Partap Singh, Sardar Sarup Singh, Sardar Atma Singh, S. Udham Singh and Sardar Harguranad Singh staged a walk-out.*)

PRESENTATION OF REPORTS OF THE REGIONAL COMMITTEES ON THE PUNJAB WILD LIFE PRESERVATION BILL, 1958

Chairman, Hindi Regional Committee (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to present the Report of the Hindi Regional Committee on the Punjab Wild Life Preservation Bill, 1958.

PRESENTATION OF THE REPORTS OF THE REGIONAL COMMITTEES ON THE PUNJAB WILD LIFE PRESERVATION BILL, 1958

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir I beg to present the Report of the Punjabi Regional Committee on the Punjab Wild Life Preservation Bill, 1959.

PRESENTATION OF REPORTS OF THE REGIONAL COMMITTEES ON THE PUNJAB CO-OPERATIVE SUGAR MILLS (FURTHER EXTENSION OF TENURE OF BOARDS) BILL, 1959.

Chairman, Hindi Regional Committee (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to present the Report of the Hindi Regional Committee on the Punjab Co-operative Sugar Mills (Further Extension of Tenure of Boards) Bill, 1959.

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, I beg to present the Report of the Punjabi Regional Committee on the Punjab Co-operative Sugar Mills (Further Extension of Tenure of Boards) Bill, 1959.

DEMAND FOR GRANT—40—AGRICULTURE

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move :—

> That a sum not exceeding Rs 1,68,17,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 40—Agriculture.

Mr. Speaker : Motion moved —

> That a sum not exceeding Rs 1,68,17,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 40—Agriculture.

Mr. Speaker : The following cut-motions given notice of by various members in respect of this Demand will be deemed to have been read and moved :—

(1) **Comrade Hukam Singh :**
(2) **Shri Bhala Ram :**
(3) **Sardar Achhar Singh Chhina :**
(4) **Shri Phul Singh Kataria :**
(5) **Shri Ram Kishan Bharolian :**
(6) **Comrade Jangir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

(7) **Shri Mangal Sein :**

That the demand be reduced by Rs 100.

(8) **Raja Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 2.

(9) **Shri Rala Ram :**

That the demand be reduced by Re 1.

(10) **Rao Gajraj Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

(11) **Sardar Atma Singh ;**

That the demand be reduced by five naye Paise.

(12) **Shri Parma Nand :**

That the demand be reduced by Rs 100.

(13) **Shri Ram Parkash :**

That the demand be reduced by Rs 100.

(14) **Bawa Harnam Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

(15) **Sardar Ram Dayal Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : (ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੱਖਣ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ Agriculture ਦੀ Demand ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ ਪੌਣੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ Agriculture ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਯਾ Agriculture ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਮਹਿਕਮਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Agriculturist ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ backbone ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ agriculture ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ mainstay ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ cottage industry depend ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ .....(ਵਿਘਨ)

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ afford ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ । ਲੇਕਿਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਬਿਹਤਰ seed ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ, Fertilisers ਦਾ, plant protection ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕੋ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਜੱਜ ਕਰਨੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਛੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬੈਠੇ ਨੇ । ਜੋ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯਾਨੀ cultivator ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਸ ਦੀ decent income ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਯਾ ਐਨੀ income ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ relief ਮਿਲ

ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ਓਨੀ ਦੇਰ ਮੈਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਖੇਤੀ ਦਾ profession ਅਪਣਾ ਕੇ ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ professions ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਰਹਾਂਗਾ ਓਨੀ ਦੇਰ ਮੈਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀ ਸਮਝਦਾ । ਅੱਜ ਖਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ......................(ਵਿਘਨ)

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਨੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅੱਜ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਉਸ ਦਾ ਇਹ attitude ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਦੂਜੇ professions ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਕਿ ਖੇਤੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ । ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖੇਤੀ ਵਿਚੋਂ ਓਨੀ ਆਮਦਨੀ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨੀ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਸਰ ਕਰ ਸਕੇ । ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਏਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਪਿਛਲੀ ਦਫਾ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨਿਸਟਰ concerned ਵੀ ਐਸ ਦਫਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਰੱਖ ਕੇ ਲੇਖਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ । ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ agriculture ਤੋਂ ਕੀ income ਹੋਈ ਜੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ yield ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ ਨਾਲ compare ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਦੱਸ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਐਨੀ yield ਵਧੀ । ਇਸ ਸਟੇਟ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ States ਨਾਲ comparison ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਦੱਸ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ lead ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰ concerned ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ-ਬੜੇ ਪੁਖਤਾ ਨੇ। ਐਨ ਯਕੀਨ ਕਰਾ ਦੇਣਗੇ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਤਦ ਸਮਝਾਂਗਾ ਜਦ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨਾਲ compare ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਜਿਹੜੇ recently ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੇ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ recently revolutions ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ yield ਨੂੰ compare ਕਰਨ । ਜਿਵੇਂ ਚੀਨ ਹੈ, ਈਜਿਪਟ ਹੈ, ਜਾਪਾਨ ਯਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕਣਕ, ਮੱਕੀ, ਰੂਈ ਅਤੇ ਗੰਨਾ, rice ਵਗੈਰਾ, ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੋਟੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਇਹ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ countries ਨੇ ਜਾਪਾਨ, ਚੀਨ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਈਜਿਪਟ ਯਾ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਵਗੈਰਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਜਿਨਸ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਲਕਾਂ ਦੀ ਜਿਨਸ ਨਾਲ compare ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਗ ਭਗ ਵੀ ਕਰ ਦੇਣ ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੈ । ਜੇ ਅੱਜ ਦੇਖੀਏ ਜ਼ਰਾ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਅਜ ਦੀ per acre yield ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 1949 ਦੀ yield ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਚਉਲਾਂ ਅਤੇ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ 1949 ਦੀ yield ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅੱਜ ਦੀ yield ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜੇ one-third ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ । ਜੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ yield ਲਈਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ lowest ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਸਾਡਾ agriculture ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ? ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ agriculturist ਨੂੰ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ peasant ਨੂੰ ਪੂਰੀ encouragement ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ encouragement ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, Fertilizer ਦਾ ਸਵਾਲ ਲੈ ਲਉ । ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪਕੜ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ fertilizer ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਦੀ ਹੈ, yield ਵਧ ਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ fertilizer ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਉਪਰ ਚਲੀ ਗਈ । ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ fertilizer supply ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ State ਵਿਚ industry ਲਈ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ 5 ਪੈਸੇ unit ਵਿਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਭਾ 5 ਆਨੇ unit ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੁਣ 5 ਆਨੇ per unit ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 2 ਆਨੇ ਜਾਂ ਢਾਈ ਆਨੇ ਭਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ rate ਘਟ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਐਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹਾਹਾ ਕਾਰ ਮਚਾਇਆ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ rate ਘਟਾਇਆ ਗਿਆ । ਪਰ industry ਲਈ ਹੁਣ ਵੀ ੫ ਪੈਸੇ ਫੀ unit ਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ 2 ਆਨੇ ਜਾਂ 2½ ਆਨੇ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ agriculture ਨੂੰ encourage ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਬਹੁਤ ਸਸਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਡੈਨਮਾਰਕ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਭਾ 2 ਪੈਸੇ unit ਹੈ ਜਦ ਕਿ industry ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 4 ਆਨੇ per unit ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਸਸਤੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ encourage ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ facilities ਦੇਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਗੇ ਮੈਂ ਜਿਨਸ ਦੇ ਭਾ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਉੱਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ । ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ State Trading ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ note ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ State Trading ਨੂੰ welcome ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ State Trading ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਠੀਕ ਕੀਮਤ ਮਿਲੇਗੀ ਔਰ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ । ਪਰ State Trading

ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਕੀਮਤ fix ਕਰਨ ਲਗੀ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਕੀਮਤ $13\frac{1}{2}$ ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ fix ਹੋਣ ਲਗੀ ਹੈ। (*voices* : *No. No.*)

Mr. Speaker: No interruptions please. The hon. Member should proceed on with his speech.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ Central Government ਕਣਕ ਦੀ ਕੀਮਤ $13\frac{1}{2}$ ਰੁਪਏ ਮਣ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਗੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ experts ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤਨ ਫਵਕਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਕਣਕ ਦੀ cost ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ 10 ਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਗੋਡੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੇਬਰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਖੁਦ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਣ ਦੀ ਕੀਮਤ 14 ਰੁਪਏ ਕਢੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਂ cost 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ $13\frac{1}{2}$ ਰੁਪਏ ਮਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ reasonable profit ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ encouragement ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ encouragement ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਤਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਥੇ ਕੋਈ scandal ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ agricultural implements ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦਾ quota issue ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 300 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੁਲ quota holders ਹਨ । ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਲ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ quota holders ਦੀ ਤਾਦਾਦ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਣਦੀ ਹੈ (*interruptions*) ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Agriculture ਦੇ Minister ਸਾਹਿਬ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ naturally ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ quota Jullundur ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ blame ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਹਰ ਇਕ Minister ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ । (*interruptions*) ਐਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ quota holders ਵਿਚੋਂ majority ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ workshop ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ quota black market ਵਿਚ ਹੀ dispose of ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ cases ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਜਗ੍ਹਾ quota issue ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ workshop ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ private ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਵੀ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ Scandal ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਵਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਨਵਾਂ ਮਹਿਕਮਾਂ ਆਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਗੌਰੋਖੋਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ scandals ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ political ਜ਼ੋਰ ਤੋਂ ਹੀ prosper ਕਰਨਾ ਹੈ । Top most officers ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕਲਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗਾ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ political pressure ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਵਿਚ heart and soul ਕਿਵੇਂ put in ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ officers ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਛਡ ਕੇ ਨੇਕ ਨੀਅਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Services ਦੇ ਆਦਮੀ ਚਾਹੇ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ promotions ਵਗੈਰਾ ਲਈ political pressure ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਜੇਕਰ Minister for Agriculture ਵਾਕਈ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ encouragement ਦੇਣ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ facilities ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਖੁਦ ਘਾਟਾ ਪਾਵੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ fertilizer ਸਸਤੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਬੀਜ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਘਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਸਲ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਫਸਲ ਤਿਆਰ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਕ insurance of crops scheme ਚਾਲੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ co-operative farming ਜਲਦੀ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਲੂ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਤਕ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । Co-operative farming ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ target ਰਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ introduce ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । Co-operative farming ਨਾਲ implements ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਵੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਖਰਚ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ scientific methods ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ ਕਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ scientific methods ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਲਕਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ per acre yield ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਐਥੇ yield ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ Agri-culture Department ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ (ਬਰਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦੀ ਅਜ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਵੇਂ he is the most important person of India but at the same time he is the most neglected person of India. ਇਹ position ਹੈ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਿਸਨੇ ਦੁਨਿਆ ਆਬਾਦ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ fruits ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਯਾਨੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਹਿਨਆਂ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਦਾ ਅੰਨਦਾਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਠੀਕ ਉਹ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਤਹਕ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ agricultural department ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ figures ਦਸਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਜੋ figures ਬਜਟ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ department ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ — ਫੇਰ ਵੀ ਸਨ 1948-49 ਵਿਚ ਜਿਥੇ 32,00,000 ਮਣ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਥੇ ਹੁਣ 53,00,000 ਮਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ 72% ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਔਰ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ, ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਔਰ ਦਿਲੀ ਨੂੰ ਕਣਕ supply ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ department ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਇਆ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਕਿਸਾਨ ਬਹੁਤ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮਵੇਸ਼ੀ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੱਛੀਆਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਰਗੇ ਦੀ ਕਲਗੀ ਔਰ ਭੇਡ ਦੀ ਉੱਨ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਘਟਦੀ ਵਧਦੀ temperature ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨਹਿਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ—ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੋਹ ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਬਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ (*Interruptions*) ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋਗੇ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ। ਸਾਡੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਬਚੇ ਨੂੰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਸਜੀਵ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—

"ਪਾਣੀ ਜਦੋਂ ਗਰੀਬ ਦਾ ਟੁਟ ਜਾਵੇ,
ਹੀਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵਿਚ ਬਹਾਂਵਦਾ ਹੈ।
ਤੁਸੀਂ ਮੋਏ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਂਵਦੇ ਹੋ,
ਉਹ ਜਿਉਂਦੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਂਵਦਾ ਹੈ।।"

ਸੋ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ position ਹੈ।

ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਦਫਾ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਸ House ਦੀ Public Accounts Committee ਹੈ, Estimates

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]

Committee ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਸਤਹ ਦੀ ਇਕ Agricultural Committee ਵੀ ਇਸੇ House ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਦਮੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸੇ ਸਤਹ ਦੀ ਕੋਈ agricultural committee ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਜਨਾਬ, ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ agriculture ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । 80 per cent ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ agriculture ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਔਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ House Committee ਦੇ level ਦੀ ਇਕ agricultural committee ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ work ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਦੀ, ਖਾਦ ਦੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਬੀਜ supply ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ improved ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ । ਇਸ ਲਈ department ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੀਜ supply ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਉਹ ਪੂਰੀ ਇਹਤਿਆਤ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੀ fertilizer ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੈ ਓਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ compost ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ compost ਤਿਆਰ ਕਰੋ । ਮਗਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ proper training ਨਹੀਂ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ compost ਬਣਾਉਣ ਦੀ training ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ department ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ compost ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਖਡੇ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰ ਕਿੰਨੇ ਡੂੰਘੇ ਟੋਏ ਪੁਟਣੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ training ਨਹੀਂ । ਦਰ ਅਸਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ agriculture ਦੇ department ਕੋਲੋਂ shopping ਯਾਨੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਕਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ tractor ਵੰਡਣ ਦਾ, ਕਦੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਦਾ, ਕਦੀ ਖੂਹ ਲਗਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਲਤ ਹੈ । ਇਹ ਕੰਮ marketing board ਜਾਂ agricultural banks ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Agriculture department ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੱਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਔਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ training ਦੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ House ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ ਨੇ—Central Government ਨੂੰ agriculture ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ report ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ agriculture ਦੇ department ਨੂੰ ਉਪਰਲੀ ਸਤਹ ਤੇ ਲਿਆਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ department ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ status I.A.S. ਔਰ P.C.S. ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਗੱਲਾ produce ਕਰਨ ਦੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ resolution ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ

ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ state ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਉਹ meeting attend ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 6-7 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਜਰਾਇਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਈ । ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ report ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮੈਂ ਗੋਬਰ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੋਬਰ ਨਾ ਜਲਾਇਆ ਜਾਏ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ centres ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਗਰਮ ਕਰਨ ਲਈ heaters supply ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗੋਬਰ ਬਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਚਾ ਕੇ compost ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਚੰਗੀ ਖਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਔਰ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਪਤੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜੀ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ—ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, engineers ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਔਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ । ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਹੈ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ welcome ਕਰਦੇ ਹਾਂ—ਜੀ ਆਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਮੁਲਕ ਵਿਚ industrial ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸੇ ਮਿਆਰ ਦੀ, ਉਸੇ standard ਦੀ agricultural ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਖਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ crops ਨੂੰ ਬੇਇੰਤਹਾ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ medi-cines ਔਰ spray ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਕਿਸਾਨ ਵਕਤ ਸਿਰ ਉਨਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਣ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਦਸ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਪਿੰਡ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨਕਲ ਕਰਕੇ agricultural ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, agriculturists ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਰ ਵਡੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਭਾਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਪਰੋਫੈਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਦੋਂ agriculture ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬੰਦੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ agriculture ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭੇਜੇ ਉਹ ਜਾਂਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]
ਹਨ ਜਿਹੜੇ agriculture ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ agricultural training ਲਈ ਕੇਵਲ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਇਕਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਸਲੋਮਨ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ, ਤੁਸਾਂ ਇਕ ਗਲ ਆਖੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ differ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਤੁਸੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜਜ ਬਣ ਜਾਵਾਂ । ਜਨਾਬ ਜਜਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਮੁਜਰਮ ਔਰ ਮਜ਼ਲੂਮ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਏਥ ਬੇਗੁਨਾਹ ਦਿਹਾਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹੋ । ਜਨਾਬ ਉਥੇ ਸਾਲੋਮਨ ਸਾਹਿਬ ਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸਵਾਲ ਪੁਛੋ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ agriculture ਨੂੰ ਕਿਸ ਦਰਜੇ ਤੇ treat ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿਤਰ ਜਾਟ ਮਿਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ 30 ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ । ਮੈਂ ਔਰ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ।

3.00 p. m.

ਫਿਰ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਤੇ question ਕੀਤਾ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਿਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ question ਕੀਤਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਡਾਕਟਰ ਸਾਲੋਮਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ question ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਕਦਰ ਦਾਮਾਦ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਕਦਰ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ agriculture ਦਾ ਜੋ Secretary ਹੁੰਦਾ ਹੈ..........(*Interruption by Chaudhri Dharam Singh Rathi*) ਤੂੰ ਚੌਧਰੀ ਛਟੂ ਰਾਮ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰ ਕੇ address ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਤੁਸਾਂ hon. ਮੈਂਬਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ address ਕੀਤਾ ਕਰੋ । (The hon. Member has started addressing others as "ਤੂੰ ਤੂੰ". This is not desirable. He should address them as hon. Members.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਆਪ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ lobbies ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਲੈਣਾ। If the hon. Member wants to be informal with him in this fashion then he should go to the lobbies.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਇਥੇ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 13-7-0 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬੜਾ protest ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰੇ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ 13-7-0 ਫੀ ਮਨ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਮੁਕੱਰਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 13-7-0 ਫੀ ਮਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 13-7 0 ਦੀ ਥਾਂ 17-7-0 ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਨ ਕਣਕ ਦੀ production ਦੀ cost 14-7-0 ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਦੋ ਆਨੇ ਮਨ ਸਾਡਾ ਖਰਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਨ....(*Interruption by Shri Lal Chand Sabharwal*) ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੈਠੇ ਰਹੋ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਡਾਕਟਰ ਸਲੋਮਨ ਨੇ ਇਹ ਆਖੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਭਾ ਗਿਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਭਾ ਥਲੇ ਨਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 17-7-0 ਫੀ ਮਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾ ਬੜੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਉਹਾਂ ਅਗੇ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ agriculture ਦੀ training ਲਈ ਜੋ ਮੁੰਡੇ ਬਾਹਰ ਵਿਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਉਹ agriculturists ਦੇ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਹੋਣ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ training ਲਈ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰੋਫੈਸਰਾਂ ਦੀ training ਲਈ ਪਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਦੀ training ਲਈ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰੀ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ ਤੇ ਪਰੋਫੈਸਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਦੀ training ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇਹਰੂ ਨੇ ਮੈਸੂਰ ਵਿਚ Young Farmers' Association ਦੇ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ :

> Efforts should be directed towards doubling the per acre yield. He had no doubt that this could be accomplished easily, if the farmers were well organized. He expressed his appreciation of the good work which was being done by the Young Farmers' Association of Mysore and said "This inspires me, because this is the kind of thing we want to have all over India.

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪੈਪਸੂ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ merger ਹਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਇਕ Young Farmers' Club ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਇਥੇ ਆਏ ਸਾਂ। ਉਹ Club ਉਥੇ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਔਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Young Farmers' Club ਇਥੇ ਵੀ organise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ Republic Day ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਪਰਸ਼ਾਦ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਨੇ ਵੀ ਮਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ੱਲੇ ਦੀ production ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ double ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜਟ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਰੀਆਣੇ ਦਾ ਜਾਟ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਟ ਹੋਵੇ-ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਗੱਲਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੱਲਾ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੰਨਾ ਕਿਸੇ sugar mill ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਓਥੇ ਬੜਾ ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ 1955 ਵਿਚ ਇਕ meeting ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ preside ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਗ਼ੱਲਾ ਬੜਾ produce ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ੱਲਾ ਤਾਂ ਇਥੇ ਬੜਾ produce ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਦੇ produce ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜਿਨਸ ਲੈ ਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਕਪਾਹ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਵਪਾਰੀ ਉਸ ਤੇ ਵੱਟਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਿਨਸ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਨਾਲ ਤੋਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ meeting ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਤਕੜੀ ਨੂੰ ਉੜਾ ਦਿਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਤਕੜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿਓ ਅੱਜ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਵਪਾਰੀ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਨਾਜ ਦੀ State Trading ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ State Trading ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਅਨਾਜ ਦੇ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ੨ ਮਹੱਲ ਹਨ, ਬੜੇ ੨ ਮਕਾਨ ਹਨ। ਤੁਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ acquire ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਥੇ ਵਡੇ ੨ ਮਹੱਲਾਂ ਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ। ਬੇਅੰਤ ਰੁਪਿਆ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਸਾਖ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ State Trading ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਕੱਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਰਿਫ਼ਿਉਜੀਆਂ ਨੇ agricultural relief ਦੇ ਹੇਠ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ claim ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Rehabilitation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ

ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੁਪਿਆ Rehabilitation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ Agriculture ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਲੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਸਾਡੇ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਧੂਰੀ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਥੇ ਹੜਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਥੇ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਿਆ ਲੇ ਕੇ Ammonium sulphate ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਹੜਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਰਜ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਵੀ ਇਕ Agriculture University ਦੀ ਬੁਨੀਆਦ ਰਖੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਤਰ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ Agriculture University ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ । (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ . ਇਹ ਕਿਥੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ? ਕੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ?) ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਨਾਬ ਚਾਹੁਣ ਇਹ ਉਥੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਦੀਵਾਨੇ ਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਥਾਂ ਮਿਲੇ ਉਥੇ ਇਹ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਉਥੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਇਸ ਲਈ ਵਡੀਆਂ ੨ buildings ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਇਥੇ private sugar ਮਿਲਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕਿਉਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਹੜੀਆਂ Co-operative ਮਿਲਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸੇਦਾਰ ਹਾਂ, ਚਾਹੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਝਗੜ ਲਈਏ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਹਨ, ਧੂਆਂ ਵੀ ਸਾਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਵੀ ਸਾਡਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੀਆਂ Sugar Mills ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ grievances ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ । ਕਿਸਾਨ ਗਡਿਆਂ ਤੇ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਣਕ ਹੈ ਤਾਂ ਬੋਰੀਆਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰੀਆਂ ਫਲਾਨੇ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉ, store ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉ । ਜੇ ਗੰਨੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਫਲਾਨੇ ਥਾਂ ਲਾਹੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ । ਸੜਕਾਂ ਲਈ ਪੈਸਾ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਪੈਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ factories ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੰਨੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ co-operative sugar mills ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ private mills ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਹੋਣ, ਜਗਾਧਰੀ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ, ਉਹ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਗੰਨੇ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਕਟਕੇ co-operative line ਤੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ । ਆਪ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇਗੇ ਕਿ ਧੂਰੀ ਦੀ ਜੋ ਮਿਲ ਹੈ ਉਹ 1955-56 ਵਿਚ ਸਿਰਫ 36 ਦਿਨ ਚਲੀ ਅਤੇ 1957-58 ਵਿਚ 92 ਦਿਨ ਚਲੀ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਗਾਧਰੀ ਦੀ ਮਿਲ 219 ਦਿਨ ਚਲੀ । ਆਪ ਆਖੋਗੇ ਕਿ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਮਿਲ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਚਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]

ਖੰਡ ਦੀ cost of production ਪੈਂਦੀ ਹੈ 7-11-3 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ । ਤੇ ਜੇਕਰ 160 ਦਿਨ ਚਲੇ ਤਾਂ cost of production ਪੈਂਦੀ ਹੈ 5-2-10 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ । ਫੇਰ ਗੰਨੇ ਦੀ recovery ਕੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਵਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ।। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬੜੇ enlightened ਹਨ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ improved varieties ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ recovery ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? Co-operative Sugar Mill ਫੋਗਪੁਰ ਦੀ ਹੈ 8.73 %, Hariana Co-operative Mills ਦੀ ਹੈ 8.76% । ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਹਰਿਆਨੇ ਦੀ ਖੰਡ ਕਿੰਨੀ ਮਿਠੀ ਹੈ । ਪਾਣੀਪਤ ਮਿਲ ਦੀ 9%, Malwa Sugar Mill ਧੂਰੀ ਦੀ recovery ਹੈ 7.88 % । ਵੇਖਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ wrong ਕਿਥੇ ਹੈ । ਇਹ ਜੋ ਵਡੇ ੨ ਆਦਮੀ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਪ ਜ਼ਰਾ survey ਕਰਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਧੂਰੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ recovery ਘਟ ਹੈ । ਇਕ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਪਿਛਲੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ 1,803 ਮਣ ਗੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । All-India record ਹੈ 126 ਟਨ ਦਾ । ਸ੍ਰੀ ਵੇਗ ਜਵਾਰ ਨਾਇਡੂ of South Madras ਨੇ 279 ਮਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਵਾਰਾ ਸਿੰਘ of Sangrur ਨੇ 1,580 ਮਣ ਗੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਅਸੀਂ sugarcane ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ sugar cane ਦਾ ਰਕਬਾ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਮੈਂ research ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਤੇ ਮੈਨੂੰ I.C.A.R. ਤੋਂ appreciation ਦੀ ਚਿਠੀ ਆਈ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ appreciation ਕੀਤੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਫਸਲ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਾਦ ਜੋ ਬੀਜੋ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜੋ । (ਘੰਟੀ) । ਜਨਾਬ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਬਾਕੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਹੁਕਮ ਦਿਓਗੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ pest control ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । Department ਪਾਸੋਂ ਅਜ ਤਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਦਵਾਈਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਪਤੇ ਖਾਧੇ ਗਏ । ਕਮਾਦ ਨੂੰ top borer ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਲਗ ਗਈ ਅਤੇ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ । ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਮੈਂ Agriculture Department ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੌਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ tube wells ਜਾਂ ਖੂਹ ਲਾਉਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਪਰ Department ਨੇ ਪੈਸਾ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕੋਈ Bank ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ agency ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸੇਮ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸੇਮ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ । ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਸਾਹਿਬ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ, ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਲ ਨਾਲੀ ਖੋਦੀ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਣ ਜਾਏਗੀ । ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਢੋ ਉਥੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ ਕੰਮ ਤਾਂ land reclamation ਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਸੀ ਉਥੇ land reclamation ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ । ਸਾਨੂੰ ਵੀ soil conservation ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ Vitamin A ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, B, D ਜਾਂ E ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ character ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਕਮੀ ਹੈ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ laboratories ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 80 % ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਉਠਕੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ, ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟਲੀਆਂ ਖੜਕਾਂਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰੋ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 21,516 ਪਿੰਡ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 193 ਕਸਬੇ ਹਨ । ਕਸਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਫਿਕਰ ਆਪ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰੋ । **(ਘੰਟੀ)** ਅਸੀਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਚਾਰਾ supply ਕਰਾਂਗੇ, ਵਧੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਿਆਂਗੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਹੁੰਚਾਵਾਂਗੇ । **(ਘੰਟੀ)** ਸੋ ਮੈਂ House ਅਗੇ appeal ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰੀਏ, agriculture ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰੀਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਉਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । **(ਘੰਟੀ)**

श्री अध्यक्ष : बड़ी हैरानी की बात है कि आज यहां हाज़री कितनी कम है । Industry की बहस में भी हाज़री का यही हाल था । अब मैं ने गिने हैं सिर्फ 35 मैम्बर बैठे हैं । House 154 का है । अगर कोई झगड़ा होता है तो सारा House भरा हुआ होता है । कितने अफ़सोस की बात है । **(चौधरी धर्म सिंह राठी** : General Administration वाले रोज होंगे) General Administration तो nation building का महकमा नहीं है । उस रोज House भरा होगा तो आप को क्या तसल्ली होगी ? (It is surprising that there is such thin attendance in the House today. Similar was the case during the discussion on Demand for Industries Department. I have counted the number of Members and only 35 out of a House of 154 Members are present in their seats. The House, however, remains full during heated discussions. It is really a matter of great regret.

* * * * * * *

General Administration is not a nation-building Department. If the House is full on that day, what satisfaction will they derive from this ?)

चौधरी धर्म सिंह राठी (सम्भालका) : स्पीकर साहिब, Agriculture की दस्तकारी एक बहुत ज़रूरी दस्तकारी है। Agriculture वह चीज़ है जो सारे देश को अनाज देती है, raw material देती है और हिन्दुस्तान के 80 प्रतिशत लोगों को रोज़गार और खाने को देती है। लेकिन, स्पीकर साहिब, इतनी ज़रूरी दस्तकारी होने के बावजूद सरकार इस की तरफ बहुत कम ध्यान देती है। आप बजट को मुलाहज़ा फरमाएं। 53 करोड़ रुपए में से सिर्फ 1,68,17,500 रुपया इस के लिए रखा है।

मैं खुद इस चीज़ से बड़ा हैरान हूं कि ज्ञानी करतार सिंह जैसा आदमी वज़ीर इस महकमे का incharge हो जिसके दिल में किसानों से दिली हमदर्दी हो, जो खुद खेती करने वालों में से हो, जिसे किसानों के बारे में तमाम तकलीफात का पता हो और फिर भी वह इस मद के बारे में इतना कम खर्च मांगे। इन्होंने, स्पीकर साहिब, रुपया बहुत कम लिया है। मैं इस बात को नहीं जानता कि हमारे वज़ीर agriculture का बस नहीं चला और रुपया नहीं ले सके। ले भी कैसे सकते थे जबकि हमारे F nance Minister साहिब खुद खेती करने वालों से सहानुभूति न रखते हों। यहां पर एक रोज़ बोलते हुए उन्होंने यह फरमा दिया था कि खेती करने वाले Shylock बन गए हैं। स्पीकर साहिब, इन हालात में हम यह अंदाज़ा किस तरह लगा सकते हैं कि खेती करने वालों की कोई तरक्की होगी, वह आगे बढ़ेंगे और उन की इज्ज़त की जाएगी। स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि आज खेती करने वाले की क्या इज्ज़त है। कोई अफसर इसे नहीं पूछता। जब अंग्रेज़ अफसर थे तो जमींदारा और landlord की कदर होती थी, इज्ज़त होती थी, लेकिन आज जब से आज़ादी आई है किसी की भी पूछ नहीं है, कदर नहीं है, इज्ज़त नहीं है। खेती करने वालों की अगर यह हालत है तो खेती की भी हालत अच्छी नहीं हो सकती। आज हालत यह है कि अनाज की कमी होती जा रही है। रोज़ाना मुश्किलात बढ़ती जाती हैं। इस तरफ ध्यान नहीं दिया जा रहा।

पहले ज़माना अंग्रेज़ का था और अंग्रेज़ ने Peasant Welfare Fund बना रखा। था इस fund से अंग्रेज़ खेती करने वालों के बच्चों को वज़ीफे दिया करते थे लेकिन आज, स्पीकर साहिब, इस पंजाब में खेती करने वालों के लिए क्या इन्तज़ाम है? इस देश में जहां कि Prime Minister पंडित जवाहर लाल नेहरू यह कहते हों कि खेती का एक ज़रूरी महकमा है; यह ज़रूरी चीज़ है, वहां खेती करने वालों की तरफ ध्यान न हो, इन के लिए कोई funds अलग न रखे गए हों तो खेती कैसे पनप सकती है? आज खेती करने वालों के बच्चों के लिए वज़ीफों का प्रबन्ध नहीं।

इसके इलावा इन की एक और बात मुलाहिज़ा हो। अनाज पैदा करते हैं खेती करने वाले। वह इस काम में खून पसीना एक करते हैं लेकिन मंडियों में इनकी जिनस के दाम देते हैं 11 या 12 रुपए। फिर इस पर ज़्यादती यह कि जब यही खेती करने वाले बीज खरीदने के लिए October या November में मण्डी में जाते हैं तो उन से बीस बाईस और 23-24 रुपया फी मन का भाव charge किया जाता है। स्पीकर साहिब, एक तरफ तो आवाज़ बुलन्द की जाती है कि हम यह भाव देंगे, अनाज बहुत महिंगा हो गया है और दूसरी तरफ यह खुद बीज के लिए इतना बढ़ा हुआ rate charge करते हैं, जिससे खेती करने वाले को कोई लाभ नहीं होता।

आज, स्पीकर साहिब, लाखों टन अनाज बाहर से मंगवाया जा रहा है और अरबों रुपया foreign countries को पहुंच रहा है। सरकार इस के लिए तो तैयार है लेकिन किसान को एक पैसे की भी सहूलियत नहीं दी जा रही। दूसरी सरकारों से 32 रुपया फी मन के भाव से कनक खरीदी जा रही है लेकिन पंजाब के किसान को वही 18 या 19 रुपए के भाव पर बेचने को कहा जाता है।

इसके साथ ही, स्पीकर साहिब, मैं एक और अर्ज़ करूं कि किसान की अपनी लागत एक मन कनक पर 14 रुपया 9 आना आती है। एक मन पर इतना खर्च पड़ता है और इसके उलट उस गरीब को मिलता क्या है? वही 11 या 12 रुपए एक मन के लिए। स्पीकर साहिब, यह जो मैं ने आंकड़े दिए हैं वह मेरे अपने तैयार किए हुए नहीं। यह Government की तरफ से Enquiry Committee जो बनाई गई थी उसकी report है और मैं उसी report का हवाला दे रहा हूं। एक तरफ लागत 14 रु० 9 आने मन पर और दूसरी तरफ खेती करने वाले को दिया क्या जाता है? 11-12 रुपए मन के? कनक बोए और उसकी हिफाज़त करे, तो किसान। खून पसीना एक करे, तो किसान, लेकिन Government उसे पूरी लागत भी न दे। सरकार ऐसे किसान को और खेती करने वाले को पूछे तक न और उसे माकूल कीमत भी अनाज की न दे। इस लिए मैं यह कहे देता हूं कि जब तक सरकार की ओर से किसान को अनाज की माकूल कीमत न दी जाएगी और गरीब को सस्ते दामों बीज supply न किया जाएगा पंजाब के अन्दर अनाज की बढ़ोत्तरी नहीं हो सकती। जब तक आप इन्हें fertilizer नहीं देंगे, improved seeds नहीं देंगे और उनकी तरफ से पैदा किए गए अनाज की माकूल कीमत नहीं देंगे, अनाज की पैदावार बढ़ाई नहीं जा सकती। मैं यही सरकार को बताना चाहता था।.

इसके इलावा आज आप देखें कि किसान की क्या हालत है। आप खुद किसान की हालत को जानते हैं। आप तो बड़े तजरबेकार हैं कि क्या मुश्कलात पेश आती हैं। सारा दिन किसान मेहनत करता है और फिर जब फ़सल तैयार होने को आती है तो बिजली पड़ती है, ओले पड़ते हैं और floods आ जाते हैं जिनसे फसलें तबाह हो जाती हैं, खाने को अनाज नहीं और पहनने को कपड़ा नहीं रहता, फिर भी इन्हें relief देने के लिए कोई माकूल प्रबन्ध नहीं किया जाता। जो Flood Relief Fund बनाया जाता है उसकी तकसीम ठीक ढंग से नहीं की जाती। Grants उन्हें दी जाती हैं जो गैर खेती करने वाले हों, जो खेती न करते हों। स्पीकर साहिब, इसी सम्बन्ध में अपने ज़िले की facts और figures आप को बता सकता हूं। मेरे ज़िले में किसी भी जगह किसी भी चीज़ के बारे में grants नहीं दी गईं। अगर दी भी गई हैं तो केवल तकावी दी। तकावी देना तो मैं समझता हूं कि कोई एहसान नहीं जो सरकार ने किया हो। तकावी तो कर्ज़ा है जो जिस चीज़ पर चाहे और जब चाहे ले ले—और फिर चाहे floods आएं, चाहे नुकसान हो तकावी सूद समेत अदा करनी होती है। चाहे जमीदार की फसल खराब हो जाए तकावी तो वसूल की ही जाती है। तो या तो सरकार इसे पास न करती या तकावी की जगह कोई और सहूलियत दी जाती। इस लिए मैं वज़ीर मुताल्लिका ज्ञानी करतार सिंह जी से कहूंगा कि इसका कोई इन्तज़ाम किया जाए और हाउस में assurance दी जाए कि फसल को अच्छा करने के लिए और किसान के फायदे के लिए कोई कार्रवाई की जाएगी। इस

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

सम्बन्ध में मैं यह तजवीज़ रखूंगा कि किसान की फसल को insure करने का प्रबन्ध कर दिया जाए ताकि गरीब खेती करने वालों को कोई घाटा न हो और उसे किसी किस्म का नुकसान न उठाना पड़े। अगर सारी crop की insurance किए जाने का इन्तज़ाम सरकार न कर सके तो मैं इतना ज़रूर कहूंगा कि वह कनक, cotton और गन्ना आदि जो main crops हैं इनकी insurance का ज़रूर प्रबन्ध करे। चाहिए तो सारी crops का लेकिन अगर इन्तज़ाम न हो सके तो इतना इन्तज़ाम तो ज़रूर किया जाए।

स्पीकर साहिब, एक बात मैं और अर्ज़ कर दूं कि पंजाब सरकार की agriculture के सम्बन्ध में कोई clear policy नहीं है। इसे खुद भी पता नहीं कि क्या करना चाहिए। इन्हें एक clear policy बनानी चाहिए कि कहां कहां और कौन सी improvement की जाएगी। न तो यह खुद agriculture में improvement कर सकती है और clear policy न होने के कारण किसान खुद भी improvement करने से कतराता है। मेरे पास 30 standard एकड़ ज़मीन है इसमें से 10 standard acre वह ज़मीन है जो बारानी है। अगर अब इस में मैं एक कुंवा लगा लूं और improvement कर लूं तो इसकी कीमत कुदरती तौर पर बढ़ जाएगी। मौजूदा पालेसी के मुताबिक वह improvement मान ली जाएगी। इस हालत में अगर यह 30 standard acres से बाहर चली जाए तो surplus हो जाएगी और सरकार की ओर से surplus declare कर दी जाएगी। तो क्या मैं पागल हूं कि improvement करूं और अपनी ज़मीन surplus declare कराऊं ? इस तरह की सरकार की पालिसी में कोई भी improvement करने को तैयार नहीं क्योंकि वह जानता है कि improvement करेगा तो ज़मीन surplus हो जाएगी। इस लिए सरकार की कोई clear पालिसी होनी चाहिए।

इसके इलावा एक और बात है कि जितने भी कानून बनते हैं उन पर अमल नहीं होता। पास कुछ होता है और अमल कुछ होता है। पास यह किया गया था कि 30 जुलाई 1958 तक जो transfer किए गए वह valid करार दिए जाएँगे और areas surplus नहीं माना जाएगा लेकिन जो instructions सरकार की ओर से इसी सम्बन्ध पें जारी की जाती हैं उनमें यह हुकम कर दिया जाता है कि सन् 1953 से ले लो सन् 1958 से नहीं। तो यह हालत है कानून की जो यहां बनाते हैं। यह चाहते हैं कि किसी तरह से हो जमीन को surplus declare किया जाएगा। इस लिए मेरी यह गुज़ारिश है कि जो कानून इस हाउस में पास किए जाएँ सरकार को चाहिए कि वह इस पर सही ढंग से implement करवाए। अगर और कुछ नहीं तो इन कानूनों पर तो ठीक ढंग से अमल किया जाए। यह नहीं कि पास किया जाए कि सन् 1958 के बाद का surplus area declare हो और ले लिया जाए 1953 से।

इस के इलावा, स्पीकर साहिब, आज तक इस गवर्नमेंट की तरफ से यह एलान नहीं आया कि land के बारे में सरकार की क्या clear policy है। Landlord डरता है कि अगर मैं ज़मीन में improvement करूं तो सरकार ज़मीन छीन लेगी। Tenant डरता है कि मेरे पास जमीन रहनी है या नहीं। फिर tenant के कबज़ा में जो ज़ीन रहती

है वह वहां पर चारा बोता है ताकि बटाई अदा न करनी पड़े। कनक या गन्ना आदि की काशत नहीं करता। इससे बहुत नुकसान हो रहा है। इसकी सब से बड़ी वजह यह है कि सरकार की कोई clear पालिसी नहीं। इसी लिए इस तरह की बातें होती हैं।

फिर एक कानून बन गया Hindu Succession Act। ठीक है इस कानून को बनाना हमारी सरकार के बस की बात नहीं थी लेकिन मैं यह कहता हूं कि इसके लिए इस सरकार को लड़ना चाहिए, stand लेना चाहिए और Central Government पर ज़ोर देना चाहिए कि Hindu Succession Act की रू से लड़कियों को जायदाद में जो हक दिया गया है वह agriculture के लिए नाकस है। इस से ज़मीन की fragmentation बढ़ जाएगी—ज़मीन छोटे छोटे टुकड़ों में बट जाएगी, जिस से सारी agriculture को नुकसान होगा। इस से हम ऐसे हालात पैदा करने चले हैं जिन से देश को और पंजाब की agriculture को बहुत नुकसान पहुँचेगा। इसलिए हमारी Government Central Government पर ज़ोर दे कि लड़कियों को, daughters और sisters को जो हक दे रहे हो इस से ज़मीन और छोटे हिस्सों में बट जाएगी और agriculture को नुकसान होगा।

अब, जनाब, यह एक और चीज़ बना रहे हैं। वह है co-operative farming के इलावा Joint farming। जनाब, स्पीकर साहिब, मैं मानता हूं कि अगर Service Co-opratives बनाई जायें तो इन में किसान का फायदा है, और अगर Joint farming बनाई जाये तो इस में किसान तबाह हो जायेगा, न सिर्फ पंजाब का ही बल्कि सारे हिन्दुस्तान का किसान तबाह हो जायेगा, बरबाद हो जायेगा। यहां पर मेरे कई भाई अपने ख्यालात का इज़हार कर चुके हैं, लेकिन मैं साफ अलफाज़ में यह कह देना चाहता हूं कि पंजाब का किसान आज Joint farming organise करके मज़दूर बनने के लिए तैयार नहीं। Joint farming में किसान की हालत क्या होगी ? वह एक labourer की तरह होगा। पंजाब का किसान मुलज़म बन कर काम कर लेगा मगर वह मजदूर बन कर काम नहीं करेगा; यह आप याद रखें। इस के साथ ही un-employment• बढ़ जायेगी क्योंकि Joint farming के साथ साथ mechanised farming तो खुद ब खुद हो ही जायेगी। उसके लिए modern implements आयेंग जिसके नतीजा के तौर पर जो लोग इतनी तादाद में काम करते हैं वह सब बेकार हो जायेंगे। इससे मुल्क में एक नई किस्म की unemployment का एक और मसला खड़ा हो जायेगा। इस के साथ ही इस काम पर जो बैल इस्तेमाल किये जा रहे हैं वह भी सब नाकारा हो जायेंगे। हमारी cattle wealth बिल्कुल ही खत्म हो जायेगी। सब से बड़ी चीज़ यह होगी, स्पीकर साहिब, कि देश में corruption बढ़ जायेगी। Democracy के नाम पर जो आज corruption बढ़ रही है joint farming में यह और भी ज्यादा बढ़ जायगी।

श्री अध्यक्ष: चौधरी साहिब, democracy की आप को हर वक्त फिक्र लगी रहती है। (The hon. Member always appears to be worried about democracy.)

चौधरी धर्म सिंह राठी: जनाब यही कुछ तो होता है democracy के नाम पर। यह मुलक का फायदा थोड़ा करने वाले हैं ; बल्कि वहां भी इन managers का ही rule होगा। ऐसे cases तो रोज़ाना हम देखते हैं। आप देखें कि जितनी भी joint farming चल रही है इस में कहां तक तरक्की हुई है। मैं ने लुध्याना में farms देखे हैं और मैं ने पंजाब Government की एक report भी पढ़ी है। मुझे पता है कि वहां की हालत क्या है। मैं, स्पीकर साहिब, एक farm के मुताल्लिक आप की खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूं कि पानीपत तहसील में एक गांव है जिस का नाम है कवी। कुछ हरिजनों ने 5,000 बीघा ज़मीन joint farming के लिये दी ताकि वह jointly काम कर सकें। दो साल के बाद, स्पीकर साहिब, 18,000 का उस का rent हो गया और पैदावार उन की 500, 700 की पड़ी। उन दिनों, स्पीकर साहिब, चीफ मिनिस्टर श्री भीम सैन सच्चर होते थे। उन सब ने इकट्ठे हो कर कहा कि कम अज़ कम हमारा लगान तो मुआफ हो जाए। यह हालत तो है joint farming की जनाब। पंजाब के अन्दर सिर्फ एक ही farm चल सकता है और वह भी सरदार चरनजीत सिंह का। और कोई नहीं चला सकता। जितने farms हैं सब को, जनाब, घाटा रहा है। यह लोग जो Joint farming करना चाहते हैं यह देश के हितैषी नहीं हैं, उन्हें देश के बुरे भले का कोई ख्याल नहीं है। आज यह लोगों को ऊँचा उठाना चाहते हैं मगर इसके standard को नीचे की तरफ धकेल रहे हैं। कांग्रेस का यह नारा कि 50 साल के अन्दर हम Land to the tiller कर देंगे, की बजाये यह साबत हो रहा है कि वह land to the officers होगी and not to the tillers. अगर उन्होंने joint farming ही बनानी है तो यह न समझें कि पंजाब में अनाज का मसला हल हो जायेगा। हमारे मुअज़िज़ मैम्बर श्री रोशनलाल ने अनाज के मसले का हल बताया और कहा कि जैसे इस साल भुखमरी और कहत पड़ा है इस तरह से भी अनाज का मसला हल हो जायेगा क्योंकि joint farming में अनाज तो होना ही नहीं ; कहत ही पड़ेंगे।

आखिर में, स्पीकर साहिब, मैं आप का धन्यवाद करता हूं। मैं दो तीन बातों की तरफ फिर ध्यान दिलाना चाहता हूं कि एक तो लोगों को पानी ज़्यादा से ज़्यादा देने का प्रबन्ध किया जाए। इसके साथ ही खाद का ज़्यादा से ज़्यादा देने का इंतज़ाम किया जाये। यह इन को सस्ती कीमत पर मिलनी चाहिए। आज कल जो कीमत charge की जाती है Government को चाहिए कि वह उन्हें उससे भी कम कीमत पर दे। इसके अलावा improved seeds का भी इन्तज़ाम होना चाहिये। Tractors की सहूलियात उन जगहों पर दी जायें जहां Lands की reclamation ही अभी तक नहीं हुई। आप अगर किसान की इज्ज़त करेंगे तो इसमें आप का ही फायदा है। अगर आप किसान को नीचा दिखाने की कोशिश करेंगे तो आप, का मकसद पूरा नहीं होगा। मैं समझता हूं कि वज़ीर मुहतरम इन बातों पर ज़रूर ध्यान देंगे।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

ਸ੍ਰੀ ਮੰਤ ਰਾਮ (ਨਕੋਦਰ 'ਰੀਜ਼ਰਵਡ'): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਏਥੇ Agriculture Department ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਸਤੇ

ਤਕਰੀਬਨ ਤਕਰੀਬਨ ਪੌਣੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਬੜਾ ਹੀ ਧੱਟ ਰੁਪਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਹਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ।

Sardar Umrao Singh: On a point of order Sir. There is no Minister present in the House.

(*At this stage Minister for Agriculture and forests entered the House*)

श्री उपाध्यक्ष : यह बात मिनिस्टर साहिबान के लिये अच्छी नहीं है कि उन में से कोई भी House में हाज़र न रहे । (It is not desirable on the part of the hon. Ministers that none of them should be present in the House.)

ਸ਼੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ : ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਮੁਲਕ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੋਰ ਅਨਾਜ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਗਵਾਂਢੀ ਮੁਲਕ ਵੀ ਡਰਨਗੇ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹੀ ਫਤਹਿ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਇਕ Session ਵਿਚ ਇਹ question ਪੁਛਿਆਂ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ । ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਜਵਾਬ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ 7 ਕਰੋੜ 14 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ, ਤੇ 34 ਲੱਖ ਏਕੜ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ 80% ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹਦੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਇਹ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉ ਤਾਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਮੰਗਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁਪਿਆ ਨਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇ । ਜੇ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਚਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਸਕਣ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਟਵਾਰੀ ਬੜੇ ਬੜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਰਲ ਕੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਕੋਈ ਕੇਸ ਚਲੇ ਜਾਂ ਮੁਕਦਮਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਟਵਾਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਦਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਤਕੜੇ ਤਕੜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਰੁਪਿਆ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਿਚਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 2, 4, ਜਾਂ 6 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਖੋ, ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

Sardar Bhupinder Singh Mann: On a point of Order, Sir. At the moment there is no quorum and the proceedings of this House cannot be carried on.

(*At this stage two Members entered the House.*)

Mr. Deputy Speaker. Now there is quorum.

ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ Custodian ਹੇਠ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਨੀਲਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ 1 ਲੱਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਹੈ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖਰੀਦ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਲਵਾਹਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ 2 ਜਾਂ 4 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾ ਵਿਚ 30 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ co-operative farming ਜਿਤਨੀ ਜਿਲਦੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ agriculture loan ਵਾਸਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ 16 ਲੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਸਸਤੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕੇ।

Sardar Bhupinder Singh Mann (Samana 'G') : Mr. Deputy Speaker, Sir, I had no intention to intervene in the debate today but as the proper interest that we should have shown in this important Department is not being shown, I felt aggrieved by it and thought that I should contribute my mite towards the debate.

Sir, it is painful that not a single member of the Opposition Groups is present now, although today—in fact every day and in season and out of season—they were so loud in expressing their sympathy—or I should say lip sympathy—for the peasant. In fact, my impression is that they have got no real sympathy with the agriculturist as such and whatever their interest is, it is only an agitational approach and they are making use of it. (*Cheers*) Otherwise, today when the condition of the agriculturist is not satisfactory, so many improvements are necessary and there is an acute shortage of food in the country and so on and so forth, the members of the Opposition should have been present here and contributed their constructive suggestions to the debate.

Sir, I find that when I have to offer my observations about the Agriculture Department, a picture comes before my mind as if a sturdy horse is there and every person is clamouring to find seat on it.

Sir, the Agriculture Minister is present in the House. But there are other Ministers whose Departments are indirectly concerned with Agriculture but they are not present. The very basis of Agriculture

depends on so many contributory factors. It is a many-sided question. When I talk about agriculture, I think of the Power Minister who supplies electricity to the agriculturist, though he is so very anxious to supply power at a cheaper rate to the industrialists. I think of the Consolidation Minister whose Department takes so long to complete the consolidation operations that for one year crops cannot be sown and harvested. Sir, then I think of the Revenue Minister who comes with the begging bowl and a threatening rod every year and increases the rate of surcharge. So the Agriculture Minister is not functioning exclusively. As I said, there are many factors which contribute to the success of agriculture. If the prices fall, I leave agriculture ; I say it is not a paying profession. But here is the Supplies Minister who comes and defrauds me and sometimes brings in such measures that I am cheated of all my well-earned profit.

If you want that agriculture should prosper and if you want that the Agriculture Department should function efficiently and effectively, concerted efforts should be made from all sides and quarters. Otherwise, this Department, by itself, is without crutches. If you leave it alone and you take away those crutches, it will fall down to the ground. It is just like a wheel having many spokes and if some of them fall, it will not work or move. Therefore, Sir, when we have to discuss agriculture, we have to see on all sides and offer suggestions including those which, strictly speaking, may not fall within the jurisdiction of the Agriculture Department but which, as I have already stated, are concerned with it and may, if implemented, bring about improvements.

Sir, I would like to point out to the Agriculture Minister that if he wishes that irrigation through tube-wells should be increased, then he shall have to persuade his Cabinet colleague, i.e., the Power Minister to reduce the existing rate of supply of electricity for tube-wells and bring it at par with the rate at which it is supplied for industry. I shall also request him that the taxation policy of the Government should be amended so that the burden of taxation is equally shared by all sections of the population. I feel that the Agriculturist today is heavily taxed. He is taxed much more than any other person. The Agriculture Minister will have to take up the matter with the Revenue Minister. He should assure us today that he will do so.

Sir, today it is being declared that there is going to be State trading in foodgrains. In that case, again my Minister will come and ask me to produce more and more for the country. I am prepared to produce more for the country but not for the profiteers and the middlemen. If there is going to be State trading, then he shall have to tell us what is going to be the price structure and the price level so that I may know beforehand what is going to be paid to me for the grains that I produce with my efforts and with the help of the labour. He shall have to give us a price which leaves a margin of real profit. But, today he is introducing an element of uncertainty. Sir, I have observed that every year, one month before the harvest season, a combined propaganda of the press and the interested parties is carried on with the object of bringing down the level of prices. Sometimes, a slogan is raised that the Government is going to fix the maximum price of foodgrains so that the prevailing prices may fall down and it may be easier for the vested interests and the capitalists to purchase the things from the market at a lower price. I will

[Sardar Bhupinder Singh Mann]
ask the hon. Minister to consult the facts and figures and he will find that they support my argument. I will ask him to just watch the propaganda that is carried on. It starts in the month of March and continues up to May or June and then suddenly all those suggestions, etc., disappear and the vested interests keep mum for the remaining part of the year and the prices begin rising higher and higher.

The Government is introducing even a greater risk of uncertainty by declaring that it will be the Government only which will be purchasing the foodgrains without giving the details of the price structure. I want to know what is the price that you are going to pay us ; if you do not do that, it will be the greatest disservice to us, i.e., the agriculturists. Every day you are making patriotic appeals to us to produce more and more but today you are keeping mum and not telling us as to what would be the price that would be paid for our produce. Now the price level in regard to wheat is about Rs. 20 a maund and the subsidized price is about Rs. 16 a maund. Tell me what is going to be the price that would be paid to us ?

The dangling sword you are having that it will be the Government only that will be purchasing the foodgrains instills in me a fear. No private party will come forward to purchase my produce . My fears are that the peasant cannot withhold his produce. His means of livelihood and sources of income being meagre, he will perforce take his produce to the market and thus the right price may not be given to him and the prices may fall so low that no body will produce the wheat. Therefore, Sir, I request that before resorting to State trading the price level should be fixed and well announced.

Sir, many hon. Members have paid compliments to the agriculturist of the State. I join them and pay the highest compliments to him. The agriculturists of this State have earned a good name not only in this State but also in the foreign countries in which they have settled. But that is another thing. What has this to do with the Agriculture Department ? If the agriculturist of Punjab is producing more and doing good work, it is because of his inherent goodness and courage and not because of anything done by this Department. What is this Department doing ? If you show me anything substantial that has been done by this Department, I will bow my head before it. I say that this Department is hedged in by so many other Departments that it is not functioning, as it should. The requisite co-operation, it seems, is not forthcoming from the other Departments. But as an individual Department, there are certain functions assigned to it.

May I know from the hon. Minister as to what is the reason for surrenders and lapses of big sums provided for different schemes that are formulated year after year ?

Sir, there are only two departments which are notorious for this irregularity in the entire Governmental machinery. My hon. Friend, the hon. Minister for Public Works has also awakened because unfortunately the P.W.D. and the Agriculture Department are those Departments which allow large sums to lapse year after year. Big sums allocated for development projects are not expended on the projects and are either surrendered or allowed to lapse. Does this not show

negligence and indifference on the part of the Departments concerned ? Does it not reflect on the efficiency of the Departments ? I may point out, Sir, that on the efficient working of these two Departments depends, to a great extent, the progress of the State.

I want to know from my hon. Friend, Gianiji, as to what happened to the money provided by the Centre for the establishment of Seed Farms ? I think that so far it has not been spent.

Sir, it is required of him to make a probe into the matter. I would like to bring to his notice, through you, that proper care is not exercised over the selection of Seed Multiplication Farms. Whatever Seed Farms have been selected for the multiplication of improved varieties of seeds, they have not worked well. Sir, it is for the last five years that I have been hearing lectures—theoretical lectures—to save the wheat seed from diseases, i.e., rust, loose-smut etc.,

(*Interruptions by Sardar Kartar Singh Diwana*)

Sir, my hon. Friend Sardar Kartar Singh Diwana is my Guru in Agriculture. What he preaches about agriculture, I practise that. Sir, I have recollected a story and it is this. I remember that a peasant once visited the two farms—one at Amargarh belonging to my hon. Friend, Sardar Kartar Singh Diwana and the other at my humble place, i.e., Bara. After paying his visit to the Farms, the peasant said, "So far as the farmer is concerned, he is better at Amargarh but so far as the Farm is concerned, it is better at Bara"

Sir, I was speaking about wheat seed and its treatment against rust and loose-smut. Leaflets about wheat diseases are distributed among the peasants by the Department of Agriculture. The staff employed in the Department make propaganda among the agriculturists that the seed sold through their seed agencies is treated against diseases. According to the procedure, the wheat seed is to be soaked in water for sometime and then it is dried in sunshine. But I can challenge that the seed supplied from the seed agencies to the peasants is not treated against diseases. The seed which is supplied to the zamindars is generally not pure and of good quality. On the other hand, it is purchased from the local markets. Zamindars do not mind if they have to pay one rupee per maund over the prevalent market rate provided the seed supplied to them is pure. Sir, the same thing is repeated every year. Propaganda is made that the seed supplied from Government depots is pure, disease-free and of good quality, but the rust persists and the seed supplied is not treated against loose-smut. I can challenge this. The seed distributed is purchased from the open markets. If this treatment is meted out to the peasant and he is cheated like this, then is not good even from the point of view of morality of business. He is told that the seed supplied to him is pure and treated against diseases, but actually it is not. Sir, there are so many other instances.

Now I come to Spray Pumps. The Department of Agriculture carries out spraying operations against insect, pests and crop diseases. The Spraying Pumps are supplied when the crops are almost ripe and the growing season is over. They are, therefore, absolutely of no use

[Sardar Bhupender Singh Mann]
to the agriculturists. Spray Pumps should be supplied in time, i.e, during the growing season of the crops in order to control and check the crop diseases in time.

Sir, even the purchase of Spray Pumps is not effected in time. These are sometimes purchased towards the close of a financial year to prevent the lapse of funds. It is a very sad state of affairs that the funds budgeted year after year are lapsed and the equipment for which the amount is sanctioned is not purchased. In this way, the peasant is cheated and defrauded. No doubt, there are very nice people in the Department of Agriculture. There are good specimens in the Department who are the benefactors and well-wisheers of the peasants, but the Department is such that the peasants are cheated It is not working properly. Sometimes the supplies are with held by the Finance Department. Sanctions are not accorded in time and large sums of money lapse for want of financial sanctions. Sir, I remember that in the last year huge sums of money were provided under the Head 'Horticulture' but on the last day of the financial year i.e., the 31st of March, amount running into lakhs was distributed because the financial sanction was not accorded earlier.

On the one hand there is this non-co-operative attitude of the Department which hampers production and on the other the whole country is agitated by the lack of foodgrains. The interest that this House has shown in this Department will be evident from the thin attendance of today. In the end, Sir, I wish to submit that if it is sincerely desired that confidence should be restored in the peasant and that he should produce more food, then concerted efforts by all the Departments and agencies concerned should be made. I know Gianiji by himself is a very honest man and is a peasant himself but you will appreciate that without all co-operation from the Department, it is difficult to bring about improvements in agriculture that are very necessary. Thank you, Sir.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ (ਬਾਘਾਪੁਰਾਣਾ, ਜਨਰਲ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ agriculture ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ discussion ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਨ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਬਿਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਖਿਦਮਾਤ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ facts and figures ਰਖੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਧ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ 850 ਖੂਹ, 80 pumping sets ਅਤੇ 67 tubewellles ਲਾਣ ਲਈ ਰੁਪਿਆ provide ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 16 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ tractors ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਅਤੇ 9 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਬਾਗ ਵਗੈਰਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਅਜੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਕਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ District Head Quarters ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਥੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਅਜੇ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ

4.00 P.M.

ਘੁਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ tractors ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਕਸੀਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ Lapse ਹੋ ਜਾਵੇ ਗਾ ਲੇਕਿਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ। ਫੇਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਲੇਕਿਨ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦਸਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤਦ ਹੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 11, 12 ਜਾਂ 13 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Zones ਵਗੈਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਭੇਜਣ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਿਚ permits ਵਗੈਰਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਅੱਠ, ਅੱਠ ਤੇ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਬੇਹਤਰ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਕੀਮਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਸਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਨ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਫਾਰਮਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰੋਹਤਕ ਫਾਰਮ ਵਿਚ enquiry ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ agricultural ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Board of Eonomic Enquiry Ludhiana ਨੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ enquiry ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ 6 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਕਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ cost of production ਮਲੂਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ cotton ਦੀ Rs. 28/11/- ਅਤੇ wheat Rs. 13/10/- cost of production ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਸਾਡੀ State ਵਿਚ........

ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ : ਕੀ ਇਹ ਫੀ ਏਕੜ ਹੈ ਜਾਂ ਫੀ ਮਣ ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' : ਇਹ per maund ਹੈ। ਅਜ ਸਾਡੀ Stat ਵਿਚ State trading ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤਦ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਗੱਲੇ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੋ ਜੋ ਭਾਉ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਹ ਹੋਣ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਹੋਣ ਤੇ agriculture ਦੇ ਅਤੇ statistics ਦੇ ਮਾਹਰ ਹੋਣ ਤਾਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੇਖ ਸਕਣ ਕਿ ਕਿਤਨੀ cost of production ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨਾ ਭਾਉ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ 16, 17 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਫਸਲ ਵਧੇਰੇ ਬੀਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਔਰ ਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ seed farm ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜੋ ਉਦੱਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨੁਕਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਮੈਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ']

ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਐਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕੋਈ tender ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕੋਈ ਮੁਨਾਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਔਰ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ seed farms ਲਈ ਖਰੀਦ ਲਈ ਗਈ । ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ inquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਤੇ ਕੀ ਨਾਕਸ ਬੀਜ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਨ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ action ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਨਾਕਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੀਜ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੜਬੜ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬੀਜ Central Government ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੀਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਪਾਪ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਂ ਕੀਤਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 518 ਔਰ 591 ਕਹਿ ਕੇ ਦੜੇ ਦਾ ਬੀਜ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ traffic ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਕੋਟਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਕੇ ਚਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਘਟ ਚਲਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਤਾੜਾ ਫਾੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਬੀਜ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ increment ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਾਕਸ ਬੀਜ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਬਾਲਾ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ Agriculture Inspectors ਨੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । American Cotton ਅਤੇ improved variety ਦੀ cotton ਦਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਉਦੱਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 20-30 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ grade ਚਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ clerk ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ. ਕੋਈ ਡਿਸਪੈਂਚਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦ grade ਵਧਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ field staff ਹੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ practical ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਣ ਔਰ improved methods of agriculture ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਸਕਣ ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Agricultural Market Produce Bill ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ stage ਤੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ

ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਮਾਰਕੀਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ । ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਬਿਉਪਾਰੀ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਐਕਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਨਾਕਸ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ amend ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਐਰ staff ਨੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਬਿਉਪਾਰੀਆਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ powers ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਮੰਡੀ ਦੀ ਲੁਟ ਘਸੁਟ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ educate ਕਰਨ ਦੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪਧਰ ਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ Rural University ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਜਿਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ rural industry ਸਬੰਧੀ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਏ ਐਰ ਹਰ ਤਹਿਸੀਲ head-quarters ਵਿਚ ਐਸਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ research ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਤਹਿਸੀਲ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰਜ਼ ਵਿਚ seasonal crop schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਐਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਰੁਪਿਆ provide ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੌਜਵਾਨ farmers ਨੂੰ ਹਰ ਫਸਲ ਦੇ ਬੀਜਣ ਪਾਲਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਸਕੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ demand ਵਿਚ spray equipment ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ subsidies ਲਈ 1 ਲੱਖ 17 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ Cotton ਦੀ ਫਸਲ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਟਨ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਚਾਹੀਦੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਐਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਲਈ 1 ਲੱਖ 17 ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 5—7 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ provide ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂਕਿ ਫਸਲ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ 44,000 ਰੁਪਏ ਦੀ provision ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ provide ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਕਿ green manuring ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ।

17,830 ਰੁਪਿਆ ਸੈਂਟਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣੀ Agriculture ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

Agricultural Information Service ਵਾਸਤੇ 49,570 ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਐਰ study circle ਲਈ ਜੋ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ।

ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ co-operation ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਰਸਾਲੇ ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ']

posters ਵੰਡੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ scientific ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ । ਇਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਵਾਹੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਫਸਲ insects and pests ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਫਸਲ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਵਲ 17,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ Centre ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਕਪਾਹ ਕਿਸਾਨ ਦੀ commercial crop ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਣਕ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ fodder ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ cattle ਵਾਸਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਕਪਾਹ ਹੀ ਇਕ commercial crop ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸਧਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ pests ਤੇਲਾ ਆਦਿ ਇਸ commercial crop ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ pests ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ ਤੇ ਜੇ 17,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ funds ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ commercial crop ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰੋਝ ਰੇਵੜਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛੇ ਜਿਹੀ ਬੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਨਾਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਝਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਰੋਝ ਪ੍ਰਤੀ 25 ਰੁਪਏ ਇਨਾਮ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੋਝ ਮਾਰਨ ਜਿਹੜੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਟੋਪੀਦਾਰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ licence ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ licence ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । Long Staple Cotton ਦੀ breeding ਵਾਸਤੇ 45,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । •ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ L. L. 54 ਦੇ ਨਰਮੇ ਦਾ ਨਾਕਸ ਬੀਜ ਵੱਡੇ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ—ਬੀਜ ਤੀਜੀ ਚੁਨਾਈ ਦਾ ਰੋਕਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੱਧ ਉਘਰਿਆ । ਰੇਸ਼ਾ ਭੀ ਘੱਟ ਗਿਆ । ਫਸਲ 65 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 50, 52 ਰੁਪਏ ਵਿੱਕੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਪਾਹ ਦੀ breeding ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਬੀਜ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰੇਸ਼ਾ ਚੰਗਾ ਮਿਲੇਗਾ । Animal husbandry ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਬੈਲ ਕਿਸਾਨਾਂ

ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ depend ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਮੁਲੇ ਥੋਲ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਸਪਤਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਰਗੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ wheat producing area ਹੈ ਉਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ।

श्री रूप सिंह 'फूल' (हमीरपुर रिज़र्वड) : डिप्टी स्पीकर साहिब, ज़रायत को तरक्की देने का मसला निहायत ही अहम है—खास कर हिन्दुस्तान में क्योंकि देश की आबादी का बेशतर हिस्सा ज़रायत पर इनहसार रखता है। यही साधन है जिस से अनाज की उपज होती है और यह अनाज एक बुनियादी चीज़ है जिस पर कि हमारी ज़िन्दगी का दारोमदार है। इस लिए इस मसले को हल करने के लिए हमें सब से पहले सोचना होगा। जहां तक पंजाब का ताल्लुक है, यह बटवारे से पहले भारतवर्ष की granary कहलाती था। आज भी पंजाब अनाज की पैदावार में खुद कफ़ील है। फिर भी हमें ऐसे असबाब पर ग़ौर करना होगा कि हमारी पैदावार बढ़े। मेरे नुक्तानिगाह में, डिप्टी स्पीकर साहिब, हमारी agricultural पैदावार को फ़रोग़ उस वक्त तक नहीं मिल सकता जब तक कि land reforms मुकम्मल शक्ल में आयद नहीं की जातीं, उन के मुतअल्लिक जामेह कानून नहीं बनाए जाते और landlord और मुज़ारे के झगड़े हमेशा के लिए निपटा नहीं दिए जाते। यानी permanency of tenancy should be afforded to the tenants who are the true sons of the sacred soil. डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं अर्ज़ करूंगा कि यह ठीक है कि ज़मींदार लोग यह दावा करते हैं कि ज़मीन की पैदावार बढ़ाने के वे मूजिब हैं लेकिन मैं दावे से कह सकता हूं कि जो बड़े बड़े किसान या ज़मींदार पैदावार में इज़ाफा करते हैं वे अपने हाथों से नहीं करते। उन के पास जो घरेलू नौकर या हरिजन हैं वे ही पैदावार बढ़ाने के ज़िम्मेदार हैं। खुद तो वे बड़ी २ सरकारी नौकरियां करते हैं, पुलिस या फौज में भरती होते हैं या और काम करते हैं। अगर उन लोगों को जिन्हें ज़रायत का सारा काम आता है और ज्यादा हकूक दिये जायें—मलकियत पाने के हकूक दिये जायें, या नाकाबिले बेदख़ली मुज़ारे करार दिया जाये तो वे ज्यादा से ज्यादा पैदावार बढ़ाने की कोशिश कर सकते हैं। इस के अलावा कुछ भाई कहते हैं कि अनाज की कीमत ज्यादा मुकर्रर कर दी जाये। मैं इस से इत्तफाक नहीं करता। अनाज की कीमत को ज़्यादा मुकर्रर करने की निस्बत अनाज ज़्यादा पैदा करना हमारा मकसद होना चाहिए। अगर हमारे पास 10 मन गंदम की बजाए 20 मन हो जाये और कीमत बेशक दो रुपए कम मिले तो ज़्यादा फायदा होगा बजाए इस के कि 10 मन कम पैदा करें और दो रुपये ज्यादा भाव पर बेचें। मैदानी इलाके में जो ज़रायत को फ़रोग़ देने के असबाब हैं वह पहाड़ी इलाके में बरूए कार नहीं आ सकते। मिसाल के तौर पर जो seed farms पंजाब की आबो हवा में कायम किये गये हैं अगर उन का बीज ले जा कर पहाड़ों में इस्तेमाल किया जाये तो वह फायदामंद साबित नहीं होगा। इसलिए मेरा सुझाव है कि पहाड़ों में इन इलाकों के लोगों की ज़रूरतों के लिए तहसीलवार seed farms कायम किये जायें ताकि इलाकों में seeds वक्त पर मुहैया हो सकें। बाज़ औकात दूर दराज़ इलाकों में ऐसा होता है कि जिस फसल के लिए गवर्नमेंट बीज मुहैया करती है वह मुकर्ररा वक्त से चार पांच महीने बाद मिलता है। इस तरह से वह ज़ाया हो जाता

[श्री रूप सिंह 'फूल']

है या उस को खाने के लिये बेच दिया जाता है। इसी तरह जहां तक खाद की तकसीम का सवाल है वह भी वक्त मुकर्ररा पर नहीं मिलती। इस की तकसीम पंचायत वार कमेटियां कायम कर के की जानी चाहिये ताकि खाद का quota वक्त पर तकसीम किया जा सके। इस के अलावा पहाड़ों की ज़मीन की survey कराई जाये। पहाड़ों में अक्सर खेतीबाड़ी का काम कम होता है। वहां आबपाशी नहीं होती। अगर होती है तो महदूद तरीके से। इस लिए सरकार को चाहिए कि कोई स्कीम बना कर इस महदूद ज़रखेज़ इलाके के इलावा बाकी इलाकों में fruit पैदा करने के लिए ज़मीदारों को subsidy दे। अब भी अगर देखा जाये तो कुल्लू का इलाका सारे भारत वर्ष को सेब और दूसरे फल मुहैया करता है। कांगड़ा ज़िला में मुख्तलिफ फलदार दरख्त लगाये जा सकते हैं। वहां के लोगों को अब खेती बाड़ी के लिए बैल बाहर से खरीदने पड़ते हैं और औज़ार बनाने पड़ते हैं। ज़मींदारों का सारा परिवार इस काम में लगा रहता है लेकिन उन्हें अपनी मेहनत का इवज़ाना भी नहीं मिलता। अगर वहां फलदार दरख्त लगाए जाएं तो उनकी आमदनी में काफी इज़ाफा हो सकता है। Government सब से पहले special तौर पर पहाड़ी इलाके का survey करे और यह देखे कि किस किस इलाके में कौन कौनसे फलदार दरख्त कामयाब हो सकते हैं। इसके बारे में जिला कांगड़ा जैसे इलाके में शहतूत के दरख्तों के लिए और बेरों के दरख्तों के लिए और खास इंतज़ाम किया जाए। बेर और खैर के दरख्तों का इंतज़ाम किया जाए। डिप्टी स्पीकर साहिब, इन पर लाख के कीड़े पलते हैं। लाख के कीड़ों से लाखों रुपए की आमदन हो सकती है और इसके लिए घरेलू दस्तकारी बाकायदा तौर पर चल सकती है। अब भी कई ऐसे दरख्त हैं जहां लोग लाख के कीड़े पालते हैं। मगर चूंकि वे गरीब हैं अपने पास से पैसे खर्च नहीं कर सकते इसलिए अगर उन्हें इमदाद दी जाए, subsidy के तौर पर रुपया दिया जाए तो इस सनअत को ज्यादा तरक्की मिल सकती है। इसी तरह से ज़िला कांगड़ा में सब इलाकों से ज्यादा बांस और बम्भड़ पैदा होती है। खैर के दरख्त से कत्था निकाला जाता है। बाहर से आकर व्यापारी लोग इस से फ़ायदा उठाते हैं। वहां के लोगों की माली हालत कमज़ोर है। इस लिए वे कम कीमत पर दरख्त खरीद कर लाखों रुपया कमाते हैं। वे लोग गुरबत के मारे हुए धड़ा धड़ दरख्त बेच रहे हैं। चाहिए तो यह कि वहां खैर के दरख्त, बैर के दरख्त, बांस के दरख्त और बम्भड़ का घास लगाया जाए जिस से लोगों की आमदनी में इज़ाफ़ा हो सकता है।

अब मैं एक और बात खास तौर पर आपके notice में लाना चाहता हूं। जहां तक पहाड़ी इलाका का ताल्लुक है वहां जंगलात हैं। इतने जंगलात हैं कि पहाड़ी इलाका का बेश्तर हिस्सा जंगलात है और उन जंगलात में खूनख्वार जानवर हैं जोकि फसलों को ही नहीं बल्कि ज़मींदारों के माल मवेशियों को भी तबाह व बरबाद करते हैं। यह जानवर उन जंगलात में पाए जाते हैं। लेकिन जहां तक हिफाज़त के लिए हथियारों के licences देने का ताल्लुक है वे ज़रूरत के मुताबिक नहीं दिए जाते और इसके मुतअल्लिक बारहा हुकमराने मुतअल्लिका से दरखास्तें की गई हैं और नुमाइंदगान Assembly के ज़रिए भी कहा गया। स्यासी workers ने भी कहा। मगर Government ने इन बातों की तरफ कोई खास तवज्जेह नहीं दी। ज़मीन तो पहले ही थोड़ी काश्त होती है उसे भी फसल पकने पर जंगली जानवर नुकसान पहुंचाते हैं और ज़मींदारों को नाकाबले तलाफी नुकसान उठाना पड़ता है। इसके अलावा Government

जो गलत अंदाज़ा लगाती है इस के लिए कुछ बंदोबस्त होना चाहिए । अनाज की पैदावार के मुतअल्लिक Government दो तीन agencies के ज़रिए आदादोशुमार फराहम करती है । यह Facts and figures Panchayat Officer, Tehsildar और B.D.O. इन तीन agencies से लिए जाते हैं । Government इन तीनों को जमा कर लेती है और अपना अंदाज़ा लगा लेती है, जो आम तौर पर गलत साबत होता है और अनाज में घाटा पड़ता है । इसके लिए पड़ताल करने के लिए Government खास तौर पर agency रखे ताकि जो Officer Government के पास गलत facts and figures मुहैया करे उसके खिलाफ action लिया जाए और Government को कोई मुग़ालता न लगे या मुग़ालता के तौर पर ग़लत अंदाज़ा लगा कर अपना या public का नुक्सान न करे ।

इसके अलावा यह जो तीन किस्म के दरख्तों का ज़िक्र ऊपर किया है इन दरख्तों के लगाने में Government खास तौर पर ध्यान दे । इन दरख्तों के इलावा और दरख्त भी हैं ।

श्री उपाध्यक्ष : कांगड़ा के दरख्तों का ज़िक्र Industry की Demand की discussion में भी किया गया । ये कौन से महकमे में आते हैं । (The trees of Kangra district were mentioned during the discussion on the demand for Industries. Under which Department do they fall ?)

श्री रूप सिंह फूल : जानवरों का फसल खाने से सम्बन्ध है । Deputy Speaker साहिब, हमारे ज़िले में..........(विघ्न)

श्री उपाध्यक्ष : Order, please. जो बातें इस Demand में हैं उनके मुतअल्लिक ही बात करें । (Order, please. The hon. Member should confine his speech to the items enumerated in the Demand.)

(*At this stage Mr. Speaker occupied the chair.*)

श्री रूप सिंह 'फूल' : बाहर से लाखों बैल सालाना लोग खरीदते हैं इसलिए ज़िला कांगड़ा में अच्छी नसल के बैल दिए जाएं । पंचायत वार सांड दिए जाएं और इन तरक्की याफ्ता नसल के बैलों को पंचायतवार गवर्नमैंट वितरण करे ताकि कुछ समय के बाद ज़मींदार खुद अपने घर में बैल पैदा करके फायदा उठा सकें । ऐसा बन्दोबस्त सरकार ने नहीं किया, अगर किया है तो तहसील वार एक या दो जगह बैल दे दिए । उसी से ज़िले की ज़रूरत पूरी नहीं हो सकती। बड़े २ लोग हर साल लाखों रुपए के बैल बाहर से ला कर उन पहाड़ी इलाकों में ज़्यादा कीमत पर फरोखत करते हैं । इस से ज़मीदारों को लाखों रुपए का नुकसान सालाना उठाना पड़ता है । इसके मुतअल्लिक Government ने यहां budget में कोई provision नहीं किया । यह ज़रायत का एक ज़रूरी हिस्सा है क्योंकि हमारा दारोमदार बैलों पर है। अगर हमारे बैल अच्छे न हों तो हम खेती बाड़ी को ज़्यादा तरक्की नहीं दे सकते ।

ज़िला कांगड़ा में रेशम के कीड़े पालने का सब से ज़्यादा अच्छा इंतज़ाम हो सकता है । मगर बाहर से आकर लोग वहां शहतूत के दरख्त धड़ाधड़ खरीद कर कटवा रहे हैं । उन से जालंधर

[श्री रूप सिंह फूल]
में खेलों का सामान तैयार किया जाता है। उन लोगों ने वहां अपने agents रखे हुए हैं। इन दरख्तों पर रेशम के कीड़े पाल कर वहां के लोग अपनी आमदनी में इज़ाफ़ा कर सकते हैं। ऐसे लुटेरों को रोकना चाहिए वरना यह लोग तमाम शहतूत के दरख्त कटवा लेंगे और गरीब पहाड़ियां को exploit करते रहेंगे। सरकार को इसकी रोक थाम खुद करनी चाहिए।

जहां तक शहद की मक्खियां पालने का ताल्लुक है ज़िला कांगड़ा इसके लिए भी बहुत कुछ कर सकता। मगर Government की तरफ से इस ज़िमन में भी कोई खास ध्यान नहीं दिया गया और बहुत कम रुपए ज़िला कांगड़ा के लिए रखे गए हैं। स्पीकर साहिब, मैं अर्ज़ करता हूं कि तहसीलवार कम-अज़-कम तीन चार मरकज़ ऐसे खोले जाएं जहां शहद की मक्खियां पाली जाएं और subsidies के ज़रिए लोगों को इमदाद दी जाए ताकि लोगों का रूहजान इस तरफ हो और लोग अपनी आमदनी में इज़ाफ़ा कर सकें।

ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਮਲੋਟ-ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ demand ਉਪਰ discussion ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਟ ਭਰ ਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਉੱਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦਾਨਸ਼ਮੰਦੀ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਜਨਤਾ ਉਸ ਦੀ ਉਨੀ ਹੀ ਕਦਰ ਵੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹਿੰਮਤ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਦੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਵਾਂਗ ਜਨਤਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹੀ ਕਢਦੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕਾਬਲ staff ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1947 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ $1\frac{1}{2}$ ਲਖ ਏਕੜ ਹੋਰ ਬੀਜੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਨਰਮਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਰਮਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਮੰਡੀਆਂ ਸਨ, ਮਲੋਟ ਅਤੇ ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ। ਚੁਨਾਂਚਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਰਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Punjab Civil Secretariat ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਲੋਟ ਅਤੇ ਗਿੱਦੜ ਬਾਹਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਲੋਟ ਅਤੇ ਗਿਦੜਬਾਹਾ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਮਸਲਨ, ਇਰਾਕ, ਅਰਬ, ਫਲਸਤੀਨ, ਮਿਸਰ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵੀ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ

ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਮਲੋਟ ਵਿਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਕਿੰਨੀ ਉਚੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ । ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੜਕਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਵੇਹਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Agriculture ਦਾ ਜਿਹੜਾ circle inspector ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਕਰੇ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੱਲੇ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧੇਗੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਗਲੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ । ਬਟਾਲਾ ਹਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਹਿਸਾਰ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕੰਮ ਮਲੋਟ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਖੁਲੇ ਮੈਦਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਅਗੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲ tractors ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਨੂੰ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੁਣ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ tractor ਵਿਚ ਬਿਠਾਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸ licence ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਬਿਠਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਰਨ ਲਗਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਮਾਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਛੁਟ ਕੇ ਆਇਆ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਧਰੇ tractor ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਬੇਟਾ challan ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਉਸ ਮਸੂਮ ਬਚੇ ਨੇ tractor ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ challan ਰਖ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਵੀ challan ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਗਡਿਆਂ ਉਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟਰਾਲੀ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਐਧਰ ਉਧਰ ਲੈ ਜਾ ਸਕਣ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਤਕਲੀਫ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਗੱਡੇ ਪੁਲੀਆਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਲੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪੁਲੀਆਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮਾ ਪੁਲੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ]
ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਗੱਡੇ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾਉਣ ਦਿੰਦਾ । ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਖਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਗੱਡੇ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲੀਆਂ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ veterinary department ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਇਕੱਠਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਕਮੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ veterinary department ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ਿਮਲੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤੇ veterinary department ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲੈ ਆਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਮਲੋਟ ਭੇਜ ਦਿਉ । ਉਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਕਮੇ ਇਕੱਠੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਕਮੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ Head Office ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਣਾ ਦਿਓ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜੈ ਹਿੰਦ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ (ਸਮਾਣਾ, ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, agriculture ਦੀ demand ਉਪਰ ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਰਾਏ ਮਿਲੀ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਂਨੀ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸਰਕਰਦਗੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ reclaim ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਡਾਕੂ ਅਤੇ ਧਾੜਵੀ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਜ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਖੇਤੀਆਂ ਲਹਿਲਹਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ reclamation ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਗਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ reclamation ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਾਇਤ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ 3/4 ਹਿੱਸਾ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ reclaim ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਦਾਦ ਵਿਚ ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਰੇਵੜ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਈ ਪਿੰਡ ਬੰਜਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਾ ਸਕਦਾ, ਉਥੇ ਅਜ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਰਿਆਸਤਾਂ merge ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ Pepsu ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ reclaim ਕੀਤਾ । ਅੱਜ ਉਥੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ Agriculture Department ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ reclaim ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਖੂਹ ਲਗਾਏ ਨੇ, tubewells ਲਗਾਏ ਨੇ pumping sets ਲਗਾਏ ਨੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਔਰ ਵਧੀਆ fertilizer ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਰਿਆਸਤਾਂ ਵੇਲੇ ਜਿਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਅਜ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ Agriculture Department ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ Agricultural Inspectors ਦੌਰੇ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਅਜ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਲਤ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਨਰਮੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਤਦਾਦ ਵਿਚ ਨਰਮਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸੰਨ 1957-58 ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ 5000 ਰਾਮਚੌਣਾਂ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਉਹੀ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ । ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਵੱਗਾਂ ਦੇ ਵੱਗ ਅਵਾਰਾ ਗਊਆਂ ਔਰ ਰਾਮਚੌਣਾਂ ਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਨਕ ਵਿਚ ਦਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ 3 ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਦੇ ਵਕਤ ਜ਼ਰਾ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਲਗ ਗਈ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਮਚੌਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਗ ਆਇਆ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਗਿਆ । ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਖੇਤ ਸਾਫ ! ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕਦੀ ਫ਼ਸਲ ਉਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੜੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਦੇ ਬੀਜ ਲੈ ਕੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਸ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਜੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਬੀਮਾਰੀ ਚਮੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੰਡੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ scheme ਨੂੰ drop ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਇਰਾਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਬੜਾ ਦੂਰਦਰਾਜ਼ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਮੰਡੀਆਂ ਕੋਲੋਂ 15-15 ਜਾਂ 20-20 ਮੀਲ ਦੂਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਡੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਲਜਾਣ ਦੀ ਤੰਗੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । Land Reclamation

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਵੰਦ ਸਿੰਘ]

Act ਹੇਠ ਜਾਂ ceiling ਦੀ ਹਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ acquire ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਉਹ Revenue Department ਨੂੰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ Agriculture Department ਦੀ disposal ਤੇ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੀ ਖੇਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ--ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ--ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ Co-operative Farming ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ceiling ਲਗਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ । 30 ਏਕੜ ਵਾਲੇ ਲਈ tractor ਰਖਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, tubewell ਲਗਾਉਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਖਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਂਦਾ ਰਹੇ ਫੇਰ ਕਿਧਰੇ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਇਕ ਮੋਘੇ ਦੀ ਇਕ co-operative farming ਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ Agriculture Department ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਅਗਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਜ਼ਰੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ co-operative farms ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ।

ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ—ਸਮਾਣਾ ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ Forest Department ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਜੰਗਲ ਪਏ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ acquire ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਸੀ । ਲਕਿਨ ਉਹ ਖਾਸ ਪਿੰਡ acquire ਕਰ ਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਧਨਾਢ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਜੰਗਲਾਤ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਟਿਆਲੇ ਆਉ ਔਰ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਜਾਉ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਹੀ ਜੰਗਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ । ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਦੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਹੁਣ ਵੀ ਸਤ ਅਠ ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਬੀੜ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਥੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਖੇੜੀ ਗੁਜਰਾਂ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹਰੀਜਨ ਔਰਤਾਂ ਜਦ ਉਥੋਂ ਡਕ ਚੁਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਔਰ ਕਿਉਂ ਇਹ ਲਕੜੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ? ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹਮਖਾਹ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (*Interruptions*) (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦਸ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ acquire ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ acquire ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ਲੇਕਿਨ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਵੀ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਉਗਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਖੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਉਧਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੀੜ ਵਿਚੋਂ ਗਿੱਦੜ ਔਰ ਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ

ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਜੇ ਤਕ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਉਗਾਏ ਗਏ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਝੋਨਾ ਵਗੈਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਗਿਦੜਾਂ ਅਤੇ ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕਰੋ । (ਘੰਟੀ)

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਅਰਜ਼ ਹੋਰ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ agricultural purposes ਲਈ loans ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਾਗ ਲਗਾਉਣ ਲਈ 15 ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ loan ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ sanction ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ D.C. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ 5 per cent ਉਥੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਝਟ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਣ । ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ । ਉਸ ਦੇ ਖੇਤ ਦੀ ਕਣਕ ਸੁਕ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਲਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ loan ਦੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ loan ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਇਕ ਖਾਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ intimate ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਆ ਕੇ loan ਦੀ ਰਕਮ ਲੈ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਤੇ ਪੇਚੀਦਾ ਹੈ । ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤਾਂ ਫਾਰਮ ਭਰਨ ਲਈ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ B.D.O. ਜਾਂ Agriculture ਦਾ Inspector ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਰਾਮਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ (ਮੋਗਾ) : ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ agriculture ਦੀ ਮਦ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ 68 ਲੱਖ 17 ਹਜ਼ਾਰ ਤੇ 500 ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਬੜਾ ਘੱਟ ਹੈ । ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਐਸੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ fisheries ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ । ਉਸ ਉਤੇ 2,22,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 2,09,000 ਰੁਪਿਆ boring operations ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਤਨੀ ਥੋੜੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਾਇਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ fisheries ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾ ਕੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਨਾਲ tube-wells ਲਾਏ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਉਹ ਇਸ ਸੇਮ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ Irrigation Minister ਤੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । Irrigation ਤੇ

5-00 p.m.

[ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

Agriculture ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਬੰਧ ਹੈ । Tube-wells ਲਗਾਉਣ ਲਈ electricity supply ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ agriculture ਦੀ production ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ tube-wells ਲਗਾਉਣੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ drains ਦਾ ਖੋਦਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਕਣਕ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕੀਮਤ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜਣ, ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਤੇ ਕੱਟਣ, ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਆਣ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀਆਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਸਲਨ ਕਪੜਾ,' ਚੀਨੀ, ਲੋਹਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਲ ਲੈਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਖਰੀਦਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਣਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਸ ਵੇਲੇ stray cattle ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਜਿਹੜੀ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ black market ਵਿਚ ਵਿਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ rate black market ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਤਕ stray cattle ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਤਨੇ ਤਕ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ rate ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ stray cattle ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਣ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, agriculture ਦੇ implements ਲਈ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੋਟਾ ਜਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ black market ਵਿਚ ਵਿਕਦਾ ਹੈ ਤੇ agricultural implements ਦੇ ਅਸਲੀ ਜਿਹੜੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਯਾਨੀ ਲੋਹਾਰ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਜਿਹੜੇ ਟਿੰਡਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਖੂਹਾਂ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਮਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਖਰੀਦਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਟਾ ਲੋਹਾਰਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਔਜ਼ਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਹਾਏ ਅਤੇ ਜ਼ੀਰਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ allot ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ U. P. ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Minister for Agriculture ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ reclaim ਕਰਾ ਕੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਜਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ co-operative societies ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ market ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ function ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ market ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ area municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ market ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪੈਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ approach roads ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Minister for Agriculture ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ agriculture produce ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਲੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ octroi ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ Municipal Committees ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ approach roads ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ diesel oil ਉਤੇ ਲਗੇ ਨਵੇਂ tax ਬਾਰੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਸ tax ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 8 ਆਨੇ ਫੀ ਗੈਲਨ ਦੇ ਕਰੀਬ diesel oil ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ Government of India ਨੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਏਗਾ ਕਿ tractors ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਟ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਘਟ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Minister of Agriculture ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ diesel oil ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟਾਉਣ ਲਈ Central Government ਤੋਂ ਮੰਗ ਕਰਨ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੋਰ ਮੈਂ Minister for Agriculture ਅੱਗੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ sugar-cane ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਨੂੰ encourage ਕਰਨ ਔਰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਲਈ loan ਦੇਣ ਜਿਸ ਨਾਲ sugar-cane ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਏ। ਮੋਗਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਸ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਬੜੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਇਕ sugar mill ਲਗਵਾਉਣ।

ਇਤਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ time ਦੇਕੇ ਨਵਾਜਿਆ ਹੈ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, we are keeping the House in quorum for you and I hope you will provide us the transport.

Mr. Speaker : My car is always at your disposal. You can take it anywhere. You can take it to your village even.

Sardar Darbara Singh : Thank you, Sir.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ (ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ) : ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, 1,68,17,500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਹੜੀ demand ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਲਈ ਅੱਜ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮੈਂ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ]

ਰੁਪਿਆ ਇਸ demand ਰਾਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਲਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ tube-wells ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਸੇਮ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤਹ ਉੱਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ tube-wells ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ grants ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਆਪਣੇ ਪਲਿਉਂ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੂਹ ਲਾ ਲੈਣ ਦੂਜੇ tractor ਵੀ ਖਰੀਦ ਲੈਣ ਔਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਸਕਣ ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਕਾਫੀ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ ਉਤਨੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਕਢਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਜਿਤਨੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਕਢੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਉਤਨੀ ਛੇਤੀ ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕੇਗੀ ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਹਨ ਜਿਥੇ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਤਮਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਾਂ floods ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਥੇ ਇਸ਼ਤਮਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੀਜਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਹੈ ਉਥੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਤੰਗ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਸਕੀਮਾਂ ਪਿਛ੍ਹਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣ ਸੇਮ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਢਵਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਜਨਾਬ, ਨਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਖਾਲਾਂ ਵਗੈਰਾ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ survey ਵਗੈਰਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ survey ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੀ ਹੋਈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਾਈਫਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਜਵਾਹੇ ਕਢੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੋਘੇ ਲਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੇਤ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਖਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਰੇਤ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਾਬ, ਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉਹ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਖਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਨਹੀਂ, ਮੋਘੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਟੇਲਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ tail ਹੋਰ ਮੀਲ ਦੋ ਮੀਲ ਅਗੇ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਲਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ flood ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਫਿਰ ਇਕ ਮੈਂ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ...

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਾਗਜ਼ ਨੋਟਸ ਵਾਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਰਖ ਲਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਰਹੇਗਾ। (It would be better if the hon. Member keeps his prepared notes on the desk in front of him.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤੱਲਕ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿਆਸਤ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ 8 ਰਿਆਸਤਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਪੈਪਸੂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਸਾਡੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਮਾਲੀਆ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਹੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਮਾਲੀਆ ਸਾਥੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਬਿਲਕੁਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਕ ਕੱਚੇ ਵਿਘੇ ਦਾ ਮਾਲੀਆ 3 ਰੁਪਏ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੂ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਕ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ 2 ਆਨੇ ਰਿਆਇਤ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਹੜੇ 140 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਸਾਰੀ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੈਪਸੂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਵੀ 3 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤਦ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਜੋ ਨਵਾਂ ਮਾਲੀਆ ਹੈ ਉਹ ਵਸੂਲ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ 3 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਜ ਤਕ ਪਿਛਲਾ ਮਾਲੀਆ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਗਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਪਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਨਵਾਂ ਮਾਲੀਆ ਹੈ ਉਹ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (ਘੰਟੀ) ਜਿਥੇ tubewells ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਉਥੇ ਜਲਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖਾਦ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ]

ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੁਝ ਘਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਗੇ ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਣਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਢਾਈ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਰਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭਾਵੇਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਸ ਭਾ ਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ 6 ਗੁਣੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸੋ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਰਸਾਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਥੇ ਮੈਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਿਰਫ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਵਿਘਨ) ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇਕ ਵਿਘੇ ਵਿਚ ਜਿਨਸ ਕਿੰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਦਸ ਸਕੇ । (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?) ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਕੁਝ ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਕੁਝ ਉਚੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਨੀਵੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਉੱਚੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੋਕੇ ਕਰਕੇ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਧਰੀ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਜੰਗਲੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕ ਗਊਆਂ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦੁਧੋਂ ਭਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਛਡਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਕਿਰਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਚਾਰੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਵੀ ਛਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਹੀ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਇਸ Budget ਵਿਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਹਿਸਤਾ ੨ ਇਹ note ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ grant ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਗੈਰ-ਮੁਤੱਲਿਕਾ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਬਾਤਾਂ ਇਥੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ, ਆਪਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ

ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ਵਰਨਾ ਅਜ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਹੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ । ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਮੰਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੀ । ਦੂਜੀ ਸੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਦੀ, ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਸੀ Hindu Succession Act ਦੀ, ਚੌਥੀ ਗੱਲ water-logging ਦੀ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਗਿਆਨੀ ਜੀ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ? (I would like to enquire from the hon. Minister whether these items do not come within the scope of Agriculture.)

ਚਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ reference ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ main ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਤੇ ਘੱਟ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਦਾ, Land Laws ਦਾ, ਟੈਕਸ ਦਾ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਅਜ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਨਾ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਈ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੇਟ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਸਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹੀ ਗਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਟੇਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ । ਇਸ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਰੀਸਰਚ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਫ਼ਿਜਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲਣਗੇ ਤਾਂ ਦਸਣਗੇ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਅਸਲ ਬਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਸਬੰਧੀ ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ । ਬਾਕੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਫ਼ਖਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਬਾਕੀ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਗਾਂਹ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਗੱਲ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਫਰਾਂ ਵਿਚ political pressure ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਦਲ ਬਦਲ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ political pressure ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅਫਸਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਅਫਸਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਹੀ based ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਆਪ ਉਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ political pressure ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਦਿਹਾੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਟਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਭੁਲ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਹਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇਥੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ political pressure ਨਾ ਹੋਵੇ? ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਨੀਏ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਸਤੇ ਖਾਦ (fertilizer) ਦੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਦ ਨੂੰ ਸਸਤਾ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖਾਦ ਦਾ ਭਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਖਾਦ ਮੁਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੁਲ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੰਗਲ ਵਾਲੀ ਖਾਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਵੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਸਤੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਸਤੀ ਖਾਦ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਜਿਸ ਭਾ ਤੇ ਖਾਦ ਅਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਉਸ ਮੁਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਧੇਰੇ ਮੁਲ ਤੇ ਲੈ ਲਈਏ ਅਤੇ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਘੱਟ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਹਾਸਿਲ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਲਖੀ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੋਰ ਮਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣੀ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਕਮ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇੰਨੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਰਕਮ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਖਾਦ ਬਹੁਤੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਗੱਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੰਧ Land Laws ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਹਲ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਸੀਂ ਲਭ ਸਕੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਖਸੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਅਤੇ ਤੰਗੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ

ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਅਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਅਸੂਲ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਕਿ ਇਹ ਨਾਕਸ ਹੈ ਠੀਕ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ। ਬਿਨਾਂ ਤਜਰਬਾ ਅਤੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਤੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ co-operative farming ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਜੋ ਸੰਕਟ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਿਲਾਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ co-operative farming ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਪਰਾਂਤ ਵਿਚ ਹਾਲਤ ਬੇਹਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹਾਂ ਅਤੇ co-operative farming ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਵਕਤ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। Compost ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ training ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਹਾਤ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ training ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ agriculture ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ trading department ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਹ suggestion ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰੇਦਸਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਗੌਰ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਕ ਗਲ ਇਹ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗੋਹੇ ਦੀਆਂ ਪਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਲਈ ਹੀਟਰ ਮੁਫਤ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਮੁਫਤ ਹੀਟਰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤੌਫੀਕ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਹੀਟਰ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਮੁਲ ਲੇਕੇ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਿਲ ਹਾਲ ਮੁਫਤ ਹੀਟਰ ਦੇਣ ਦੀ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Agricultural Exhibition World Exhibition ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ All World Agricultural Fair ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲੇਣਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸਟੇਟ ਉਦਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵੀ ਇਸ ਉਦਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ State ਦਾ 12 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਲਗੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਜੋ ਚੀਜ਼ exhibition ਬਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫੇਰ ਦੀਵਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਗ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ training ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਓਥੇ ਕੋਈ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੰਜਨੀਅਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ training ਹੋਵੇ ਤਾਂ

[ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ training ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਤਜਰੁਬਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਭੇਜੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਭੇਜੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਬਾਕੀ ਮੁਖਤਲਿਫ ਦੇਸ਼ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ agriculturist ਨੂੰ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਵੀ ਮਿਸਟਰ ਸੈਲੋਮਨ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਕਿ ਇਕ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਟੋਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਓਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਲਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਔਖਿਆਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਦਰੇ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ। ਜਿਹੜਾ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਸਲੂਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਦਫਤਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲ ਕੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੂਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਸਾਡਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਪ ਤੇ ਪੱਗ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ।) ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਇਹ ਟੋਪ ਵੀ ਏਥੇ ਆ ਗਏ ਹਨ......

ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਟੋਪ ਤਾਂ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੱਗਾਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੀ ਪੱਗ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਲੈ ਲਉ। (ਹਾਸਾ) (Let the turban of the Minister for Agriculture serve as a model.) (*laughter*)

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਕ ਯੰਗ ਫਾਰਮਰਜ਼ ਕਲੱਬ ਦੀ ਵੀ ਏਥੇ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰ

ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲੱਬਾਂ ਨੂੰ Community Blocks deal ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(*At this stage Khan Abdul Ghaffar Khan, a Member of the Panel of Chairmen, occupied the Chair.*)

ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਕਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਨਾਲ Agricultural Produce Markets Act ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਏਸੇ ਦਿੱਕਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ suggestion ਦੇਣਗੇ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਇਹ ਲੁੱਟ ਖਸੁਟ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ ?

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ ਏਸੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ। ਇਕ ਚੀਜ਼ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ refugees ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ rehabilitation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲੇਮਜ਼ ਨਾਲ ਐਡਜਸਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਰੀਫਊਜੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫਾਈਨੈਂਨਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨਾਲ take up ਕਰਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਰੀਫੀਊਜੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਗੰਨੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਰਕਮ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਰਕਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ P. W. D. ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧੂਰੀ ਨੇੜੇ ਕੁਝ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਮਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਸਿਰਫ ਧੂਰੀ, ਬਾਕੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਬਾਕੀ ਥਾਈਂ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਹੜੀ provision ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਮਹਿਕਮਾ mills ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਬਣਾ ਦਿਓ ਨਾ, I will be most grateful.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਗੰਨੇ ਦੀ Mill ਲਗਵਾ ਦਿਓ ਮੈਂ ਸੜਕ ਬਣਵਾ ਦਿਆਂਗਾ । (ਹਾਸਾ) ਦੀਵਾਨਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਾਂਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕਣਕ ਦੇ ਭਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹੋ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ Food Minister ਦਾ concern ਹੈ ।

(*At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.*)

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਰਾਮਚੋਣਾਂ ਹਨ । ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ stray cattle ਦਾ ਉਪਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਨੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਝੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਰਤ ਉਪਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਉਪਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ sentiments ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਪਾ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖਰਚੀਲਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਜਟ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਖਾ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲੋਕ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਜੇ ਛੇਤੀ ਇਲਾਜ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਮਾਛੀਵਾੜਾ, ਭਲੇਵਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੂਰਪੁਰ ਔਰ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ Government of India ਨੇ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਆਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ South India ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਹ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਔਰ ਉਥੇ ਕੁਝ ਮੰਦਰ ਜਾਂ co-operative societies ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਰਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਇਸ scheme ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੁਝ ਪਸ਼ੂ ਭੇਜ ਵੀ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਇਕ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਏਗਾ ਪਟਿਆਲਾ । ਜੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । Cattle Trespass Act ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 15 ਦਿਨ Cattle Shed ਵਿਚ ਰਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਰੋਖਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ਔਰ ਜਿਹੜੀ Shed ਵਿਚ ਰਖਣ ਦੀ time limit ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ । ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 10% ਤਾਂ ਇਸ measure ਨਾਲ ਵੀ ਫਰਕ ਪਵੇਗਾ ।

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਰਾਠੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ policy ਕੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ policy ਤਾਂ ਬੜੀ clear ਹੈ ਔਰ ਨਾਗਪੁਰ session ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਛਡਣ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਇਸੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ policy ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

ਇਕ ਚੀਜ਼ crop insurance ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਵੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਹਾਲੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ insurance ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫਾਇਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਪੈਸਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ crop insurance ਲਈ ਵੀ ਫੀਸ ਲਈ ਜਾਏਗੀ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ study ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ study ਲਈ ਇਕ ਅਫਸਰ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜੀਏ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ crop insurance ਪੂਰਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ introduce ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਹੈ ।

ਬਾਕੀ seed farms ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਰਕਮ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ purpose ਲਈ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਤੀਸਰੇ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ । ਇਸ ਦਾ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਰਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ ਉਹ 500 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ limit ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ 500 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮਗਰ ਇਸ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਔਰ ਜੇ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੀਮਤ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਏਕੜ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰ ਹੋਈ ਮਗਰ ਫੇਰ ਵੀ

[ਫ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਏ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਰੋਕ ਪੈਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਉਹ ਇਹੋ ਹੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਉਹ ਕੀਮਤ 1,500 ਰੁਪਿਆ ਫੀ ਏਕੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਮਗਰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਹੀ ਗਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਜਿਤਨੀ ਕਰੜਾਈ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਲ ਦੇ ਆਖੀਰ ਤਕ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਉ । ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਏਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘਟੀਆ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਇਕ approved system ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੂਰੀਆਂ ਉਤਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਲਭਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟੀਆ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਹ ਘਟੀਆ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸਕਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕੋਈ ਵੈਸੇ ਹੀ ਕਹਿ ਜਾਏ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰਾਬ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਮੇਰੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵਾਕਫੀ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਓਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਓਥੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਫਸਰ ਭੇਜਕੇ ਮਜ਼ੀਦ ਖਬਰ ਕਢੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਓਥੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਤਕ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ । Seed farms ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਰੁਪਿਆ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤਕ ਅਸੀਂ ਉਹ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਮੈਂ ਦੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਗਲ ਇਹ ਵੀ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ Finance Department ਵਾਲੇ sanction withhold ਕਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੇਰ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਔਰ ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਗਰ ਜਿਹੜਾ ਸਾਲ ਹੁਣ ਬੀਤਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ Finance Department ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਮਗਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ । ਖੈਰ, ਪਹਿਲੇ ਜਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਬਜਟ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੰਬਾ ਹੁੰਦਾ

ਸੀ ਔਰ sanction ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਪਹਿਲੇ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਨੇ ਉਤਨੀ ਰਕਮ ਤਕ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਤਨੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਯਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਫੇਰ Finance Department ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਮਗਰ ਏਸ ਸਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੋਬਾਰਾ ਨਾ administrative sanction ਦੀ ਔਰ ਨਾ Finance Department ਦੀ sanction ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। Straightaway ਬਜਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਬਜਟ ਦੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ development ਦੇ ਕੰਮਾ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੜਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ tractors, tubewells ਔਰ ਪੰਪਿੰਗ ਸੈਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਹ ਰਕਮਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ in time ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਬਾਗਬਾਨੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਦਿਉ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਮਦਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਢਿਲ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਦੇਣ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਓਥੋਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਸਕਾਂ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪਰੇ (spray) ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਜਲਦੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ 1 ਲਖ 17 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਔਰ ਇਤਨੀ ਹੀ ਰਕਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਇਹ ਰਕਮ ਇਸ ਵੇਲੇ available ਹੈ ਔਰ ਅਸੀਂ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਨ 1900 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਿਆ ਸੀ । ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਔਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਦੋ ਮੁਫੀਦ ਮਹਿਕਮੇ ਏਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਛਡ ਗਏ ਹਨ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਸੰਨ 1927 ਦੇ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ Royal Commission ਬੈਠਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ strengthen ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸਟੇਟ ਦੇ ਦੂਸਰੇ major ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਲੈਵਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ

[ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵੀ major ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ੀਦ strengthen ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ 14-15 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਏਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਵਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ । ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਤਨੀ ਇਸ ਦੀ ਮਾਲੀ ਤਾਕਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇਗੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਕ ਗਲ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਗੇ

6.00 p. m.

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 100 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 130 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਰੇਟ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੀ ਹੈ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਵਕੁਹ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਦੂਰ ਹੋਕੇ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੰਕਟ ਟਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਸ ਵਕਤ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ agriculture ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ agriculture ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ agriculture ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਾਰਆਮਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ irrigation ਦੀਆਂ facilities ਵਧਣੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਸੀਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਕਰੋੜਹਾ ਰੁਪਏ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਰਫ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਾਕੀ states ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਬਿਜਲੀ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ states ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗੀ। (*cheers*) ਇਸ ਬਾਰੇ research ਵਿਚ ਵੀ ਜੋ ਲੋਕ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਿਤ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਆਂ varieties ਕਢੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ LLC 54 ਕਪਾਹ ਦੀ variety ਹੈ । ਜੇ ਦੂਜੀ ਕਪਾਹ 40 ਰੁਪਏ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਪਾਹ 60 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵਿਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ irrigation ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, research ਅਤੇ education ਦੀਆਂ ਜੋ facilities ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜੋ ਫਖਰ ਅਗੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ agriculture ਸੰਬੰਧੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਉਸ ਫਖਰ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਿਚ

ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵਾਂਗੇ । (*loud cheers*) ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬਾਕੀ states ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਅਗੇ ਹੈ । Education ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Agriculture College, Ludhiana ਵਿਚ post graduate studies ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਅੱਗੇ M. Sc. ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 10 ਲਖ ਤੋਂ ਵਧ ਰਕਮ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ post graduate study ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ Agricultural University ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ 5 universities ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਅਜਿਹੀ university ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਹੋਰ university ਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ university ਬਣਾਉਣ ਲਈ 6 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਦਰਕਾਰ ਹੈ । ਤੇ ਮੁਖਤਲਿਫ states ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਲਈ 6 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਰਚ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ Government of India ਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸ university ਦਾ ਚਲਾਣਾ for the time being ਟਾਲ ਦੇਣਾ ਪਿਆ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਫੇਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਤੀਜੇ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਜਾਏ । ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ ਸਕੀਮ put ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਿਜ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ provide ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਈ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ 700 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਹ university ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ facilities ਹਨ । ਮਸਲਨ ਉਥੇ agricultural engineering ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ Guru Nanak Engineering College ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਲਿਜ ਨੂੰ ਇਸ university ਨਾਲ ਲਾਕੇ agricultural engineering ਦਾ course ਥੋੜੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇਗਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ university ਨੂੰ ਉਥੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ quarters ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੇ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਸ university ਦਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ agricultural ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ grant ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੀਏ । (*cheers*)

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by five Naye Paise.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Shri Ram Parkash : Sir, I withdraw my cut motion.

Mr. Speaker : I am sorry the hon. Member could not be given time for making a speech.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs·1,68,17,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 40—Agriculture.

The motion was carried.

ANNOUNCEMENT REGARDING ARREST OF SHRI PHUL SINGH KATARIA, M.L.A.

Mr. Speaker : I have to inform the House that Shri Phul Singh Kataria, a member of the Vidhan Sabha, was arrested and sentenced to two months' simple imprisonment and with a fine of Rs. 200 or in default to undergo further simple imprisonment of one month for being a member of an unlawful assembly.

(The Sabha then adjourned till 2 P.M. on Monday, the 16th March 1959.)

6158/PVS—350—C.P., & S., Pb., Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

16th March, 1959

Vol. I No. 18

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, 16th March, 1959

CHANDIGARH :
Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab,
1959

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, No. 18,

DATED THE 16TH MARCH, 1959.

Read	*for*	*on page*	*line*
रिर्सीव	रिज़र्व हुई	(18)3	14
this	his	(18)9	10th from below
16th March, 1959	16th March, 1956	(18)20	Top margin
Serial No.	Serial No1	(18)23	2
श्री शेर सिंह	श्री शेंर सिंह	(18)34	17,22
D.C.	D	(18)34	last
scrutiny	secrutiny	(18)40	5,6
going	goining	(18)47	3
तदबीरें	तददीरें	(18)73	12th from below
low ebb	loweble	(18)75	9
पैदा	पदा	(18)75	21
leniency	liniency	(18)94	21
ਜੈਨ	ਜੋਨ	(18)99	1
ਗੋਲੀ	ਰੋਲੀ	(18)104	9
ਤਕਲੀਦ	ਤਕਲੀਫ਼	(18)104	7th from below
ਬ ਸੂਰਤ	ਬਸੁਰਤ	(18)105	last
ਕਰਨਾਲੋਂ	ਕਰਨਾਲ	(18)113	19
ਦੇ [illegible]	ਸੰਦੇ	(18)115	2
ਚਲਾ	ਚਲ	(18)115	17
ਭੇਦ	ਭਦ	(18)116	4th from below
ਮੈਨੂੰ	ਸੈਨੂੰ	(18)118	14
ਯਾਰ	ਯਾਦ	(18)121	8th from below
aggressive	agressive	(18)124	2
add the word 'ਨਹੀਂ' after the word ਜ਼ਮੀਨਾਂ		(18)124	5th from below
economic	economie	(18)125	20
communist	communist	(18)128	10

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 16*th March*, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, *Chandigarh Capital, at* 2.00 *p.m. of the Clock. Mr. Speaker* (*Sardar Gurdial Singh Dhillon*) *in the Chair.*

*Supplementaries to Starred Question No. 2566.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब सवाल नम्बर 2566 पर मैंने सप्लीमैंट्री पूछने हैं। Industries Minister साहिब ने फरमाया था कि भट्ठों ....

Mr. Speaker : Supplementaries to Starred Question No. 2566 were over on that day.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I was on my legs. It is a very important question.

Mr. Speaker : Order please.

Minister for Industries : Sir, Supplementaries to that question were over on that day.

Mr. Speaker : Yes.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब मैं ने खड़े हो कर सवाल किया था लेकिन आप ने कह दिया कि question hour is over.

Mr. Speaker : But it does not mean that I permitted supplementaries to be continued.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I was asking supplementaries. I was on my legs. It is a very important question. I seek your protection.

Mr. Speaker : I am sorry. There is no indication in the notice regarding questions circulated to the hon. Members that supplementaries to that question can be put today. It is beyond its scope.

Shri Prabodh Chandra : Sir, the Chair has very wide powers. It is a very important question.

Minister for Industries : Sir, I have not even got the answer to that question with me.

Mr. Speaker : Did you read the notice reagarding questions or not.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मैंने attention दिलाई थी।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मैं ने भी अर्ज़ किया था।

**Note*.—Stared Question No. 2565 along with its reply and supplementaries appears in the Vidhan Sabha Debate, Vol. I, No. 16, dated 12th March, 1959.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब यह बहुत जरूरी सवाल है। मैं इस के बारे में पिछले चार पांच सालों के cases ले कर आया हूं। So I have to put some supplementaries.

Mr. Speaker : The notice regarding questions clearly states that questions on Monday the 16th March, 1959, will begin with supplementaries to starred question No. 3714 printed at page 7 of the Printed List of Starred Questions for the 28th February, 1959, and thereafter will begin with Starred Question No. 3253 printed at page 4 of the Printed List of Starred Questions for the 2nd March, 1959, and will cover the lists for the 3rd, 4th etc. etc.

Shri Prabodh Chandra : Sir, may I presume that the Minister will be prepared to reply the supplementaries tomorrow ?

Minister for Industries : No.

Mr. Speaker : He says 'No'.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I seek the protection of the Chair. The answer 'No' will not satisfy the people outside the House. It is one of the biggest scandals that have been going on in the State.

Mr. Speaker : Next question please.

Shri Prabodh Chandra : What about supplementaries to that question, Sir ?

Mr. Speaker : He has not got the reply.

Shri Prabodh Chandra : Sir, will he be prepared to reply the supplementaries tomorrow ?

Mr. Speaker : He says 'No'.

Shri Prabodh Chandra : How can he say 'no' when the Chair permits me to ask the supplementaries.

Mr. Speaker : It is not mentioned in the notice in respect of questions which has been circulated to the hon. Members that supplementaries to that question can be put today. If the hon. Member had given notice of an amendment to this notice earlier, that could have been considered and necessary action taken.

Shri Balram Das Tandon : Shri Prabodh Chandra was on his legs on that day.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

GRANT OF INDUSTRIAL LOANS AT PANIPAT

***3253. Shri Ram Piara** : Will the Minister for Industries and Local Government, be pleased to state—

(a) the total number of applications for the grant of Industrial Loans upto Rs. 1,000 received by the Industries Officer, Panipat, during the year 1958-59 to date ;

(b) the total number of applications out of those referred to in part (a) above disposed of, the total number of those rejected and of those pending separately ;

(c) the total amount of loan sanctioned by the said Officer during the said period and the number of loanees to whom it was granted ?

Shri Mohan Lal : (a) 81.

(b) Disposed of—

(i) sanctioned	..	*Nil*
(ii) rejected	..	Six (6)
(iii) pending	..	75

(c) (i) Rs. 48,850.
(ii) 45.

श्री राम प्यारा : क्या 1958-59 में सिर्फ 81 ही रिजर्व हुए हैं।

मन्त्री : मैं ने A के जवाब में बता दिया है कि सिर्फ 81 हैं।

PURCHASE OF BOILER FOR PANIPAT FINISHING CENTRE (NOT WORK CENTRE)

***3254. Shri Ram Piara** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) with reference to the reply to Unstarred Question No. 1231 printed in the list of Unstarred Question for 17th September, 1958, whether the boiler purchased for the Finishing Centre, Panipat, has been converted into one for use with coal ;

(b) whether any estimates were prepared for converting the said Boiler; if so, what ;

(c) if the said Boiler is not proposed to be converted, the manner in which it is proposed to be used ;

(d) if the said Boiler is not proposed to be used, whether it is intended to be sold off; if so, at what price and the steps taken for the purpose ?

Shri Mohan Lal : (a) Not yet.

(b) The P. W. D. authorities are preparing the estimates.

(c) The boiler is to be converted.

(d) In view of reply to part (c) the question does not arise.

Mr. Speaker : This matter has been examined by the Public Accounts Committee and its report will come before you in due course,

श्री राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि boiler को बेचने के लिये कोई tender call किए गए थे ?

मन्त्री : टेंडर तो call नहीं हुए। उस को convert करने का फैसला हुआ है।

श्री राम प्यारा : क्या यह ठीक है कि पानीपत में कुछ अफसर इस महकमे के गए और उन्होंने वहां पर कहा कि इसे बेच दिया जाए।

मन्त्री : पुरानी बात होगी। इस वक्त तो proposal यही है।

श्री राम प्यारा : यह पुरानी बात नहीं। सिर्फ दो महीने हुए industries department के अफसरान वहां गए और उन्होंने कहा कि इसे बेच दिया जाए।

Mr. Speaker : He has already given the reply that they are reconverting it.

श्री राम प्यारा : जनाब अफसर वहां गए थे और मैं ने उन से पूछा था....

Mr. Speaker : This question is inadmissible in view of the answer given by the hon. Minister.

श्री राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह कब तक convert हो जायेगा।

मन्त्री : मैं ने बतला दिया था कि P.W.D. authorities estimate तैयार कर रही हैं।

श्री राम प्यारा : P.W.D. authorities कब तक यह estimate दे देंगी ?

मन्त्री : तारीख याद नहीं।

श्री राम प्यारा : क्या कोई तारीख मुकर्रर कर दी गई है ?

मन्त्री : नहीं मेरी information में कोई ऐसी बात नहीं।

श्री राम प्यार : पांच महीने से यह estimate तैयार हो रहा है। मेरे सवाल 1231 में यह जवाब दिया गया था कि estimates तैयार करने के लिये कहा है....

Mr. Speaker : Please make a direct question.

श्री राम प्यारा : Estimates तैयार करने के लिये क्या कोई date मुकर्रर की गई है ?

मन्त्री : मैंने जवाब दे दिया है कि कोई positive date मुकर्रर नहीं हुई।

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया कि इस boiler को convert कर रहे हैं। क्या इस को खरीदने से पहले इस बात को examine नहीं किया गया कि यह कितनी देर तक use हो सकेगा ?

Mr. Speaker : I have already told you that this matter has been examined by the Public Accounts Committee and its report will be coming before you shortly. In view of that there was no need of asking so many supplementaries on it.

Shri Ram Piara : Sir, I have to draw your attention to the fact that according to the reply given to me earlier, the boiler was purchased in 1950 at a cost of about Rs. 35 thousand. Since then, it has been lying idle in the sun and rain.

Mr. Speaker : Is it a question ? The hon. Member should put a definite question and not make a speech.

PURCHASE OF WHEAT IN JANUARY, 1959

*3608. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether Government purchased any quantities of wheat from landlords and traders in the State in January, 1959; if so, at what rate ;

(b) the rates at which the said wheat is likely to be sold to the public ?

Shri Mohan Lal : (a) No stock of wheat was purchased from landlords and traders during January, 1959.

(b) Question does not arise.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या इस सिलसिले में कोशिश की गई कि landlords के पास जो stock है उस को भी इकट्ठा किया जाये ?

मन्त्री : सवाल है purchase के मुतअल्लिक । खरीद नहीं किया गया । requisition करना separate process है ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ announcement ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ wheat traders ਪਾਸੋਂ requisition ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਉਹ ਦਸ ਰੁਪਏ ਮਣ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾਏਗੀ ।

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਮੰਤਰੀ : ਐਸੀ ਕੋਈ declaration ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ

FOODGRAIN DEPOT-HOLDERS IN AMRITSAR CITY

*3653. **Shri Balram Dass Tandon** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the names of persons who have been given foodgrain depots in Amritsar City with their full addresses ;

(b) whether any of the persons referred to in part (a) above was ever a depot-holder before ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) Yes.

FOODGRAIN DEPOT-HOLDERS IN AMRITSAR CITY

NAME AND ADDRESS OF DEPOT-HOLDERS

1. M/s Prem Singh -Jagat Singh, Chowk Babasaheb, Amritsar.
2. M/s Vijay Kumar-Manohar Lal, Gate Bhagtanwala, Amritsar.
3. M/s Mulakh Raj and Sons, Circular Road, Amritsar.
4. M/s Mangal Dass-Ramji Dass, Putligarh, Amritsar.
5. M/s Faqir Chand Sehgal, Ram Bagh, Amritsar.
6. M/s Satya Paul -Budh Singh, Lachman Sar, Amritsar.
7. M/s Bhagat Singh-Ram Rakha, Rani Bazar, Sharifpura, Amritsar.
8. M/s Parkash Chand Gupta, Jail Road, Amritsar.
9. M/s Pishori Lal-Brij Lal, Katra Dulo, Amritsar.
10. M/s Bishan Singh-Harbans Singh, Ram Bagh, Amritsar.
11. M/s Satya Paul Bhatia, Bhagtanwala, Amritsar.
12. M/s Hardyal-Chaman Lal, Kot Baba Dip Singh, Amritsar.
13. M/s Ram Labhaya-Ramsaran Dass, Katra Khazana, Amritsar.
14. M/s Putligarh Multipurpose Co-operative Society, Amritsar.
15. M/s Gopal Dass-Dhanpat Rai, Manha Singh Road , Amritsar.
16. M/s Tirath Singh and Company, Amritsar, Katra Dulo, Amritsar.
17. M/s Harcharan Singh-Gurbakh Singh and Company, Putligarh, Amritsar.
18. M/s D. S. Sadhana, Secretary, Amritsar Omnibus Service Staff.
19. M/s Anant Ram-Sewa Singh and Company, Islamabad, Amritsar.
20. M/s Jaswant Singh-Bahadur Chand, Maqbulpura, Amritsar.
21. M/s Milikhi Ram-Bagwan Dass, Nawankot, Amritsar.
22. M/s Ram Labhya and Company, Katra Karam Singh, Amritsar.
23. M/s Bawa Pyare Lal and Nibhau Ram, Sharifpura, Amritsar.
24. M/s Sohan Singh and Company, Sarwarpura, Amritsar.
25. M/s Mukhtar Singh and Company, Damganj, Amritsar.
26. M/s Santokh Singh and Company, Sharifpura.
27. M/s Jagat Singh and Company, Chowk Krori, Amritsar.
28. M/s Bahal Singh and Company, Katra Sher Singh, Amritsar.
29. M/s Chaman Singh-Purduman Singh, Sangrana Saheb, Amritsar.
30. M/s Barkat Ram-Arjan Dass, Mahan Singh Gate, Amritsar.
31. M/s Dewan Chand-Daulat Ram, Katra Baghian, Amritsar.
32. M/s Kartar Singh-Hukam Singh, Katra Mith Singh, Amritsar.
33. M/s Hari Chand and Company, Gate Hakim, Amritsar.
34. M/s Harbans Singh and Company, Bazar Dhobian, Amritsar.
35. M/s Swan and Company, Chatiwind Gate, Amritsar.
36. Shri Ghasita Mal and Company, Railway Road, Amritsar.
37. M/s Nand Lal and Company, Katra Sher Singh, Amritsar.
38. Shm Asha Rani, Lahori Gate, Amritsar.
39. M/s Surjan Singh, Bhushan Pura, Amritsar.
40. M/s Dev Dutt, Hathi Gate, Amritsar.
41. M/s Roshan Lal Bhatia, Haripura, Amritsar.
42. M/s Sant Singh-Teja Singh, Bagh Ramanand, Amritsar.
43. M/s Updesh Kumar and Company, Islamabad, Amritsar (Including Manal Das Bulaqi Ram).
44. M/s Labh Singh , Gurunanak Wara, Amritsar.
45. M/s Sardara Singh-Sahab Singh, Chowk Pragdass, Amritsar.
46. M/s Pyare Lal-Gyan Chand, Bhagtanwala, Amritsar.
47. M/s Bawa Hardit Singh, Katra Karam Singh, Amritsar.
48. M/s Kishen Singh, Hati Gate, Amritsar.
49. M/s Rikhi Ram-Ram Sarup, Ram Bagh, Amritsar.
50. M/s Dina Nath and Company, Durgiana, Amritsar.
51. M/s Tirlok Nath-Gian Chand, Cantt., Amritsar.
52. M/s Nanak Chand and Company, Chowk Pasian, Amritsar.
53. M/s Gurdit Singh-Joginder Singh, Chowk Chatti Kohi, Amritsar.
54. M/s Kartar Singh-Bahadur Singh, Subzimandi, Amritsar.
55. M/s Des Raj-Bhagwan Singh, Sarifpura, Amritsar.
56. M/s Guranditta Mal-Lal Chand, Gopal Nagar, Amritsar.
57. M/s Chaman Lal and Company, Dam Ganj, Amritsar.
58. M/s Parkash Kaur-Balinder Singh, Namak Mandi, Amritsar.

59. M/s Dewan Chand, New District Jail, Amritsar.
60. M/s Sant Singh-Mangal Singh, Kot Mith Singh, Amritsar.
61. M/s Jai Singh-Des Raj, Chowk Chabotran, Amritsar.
62. M/s Kesho Ram-Harbans Singh, Bazar Bakarwana, Amritsar.
63. M/s Mohan Lal and Company, Katra Ahluwalia, Amritsar.
64. M/s Ram Parkash-Om Parkash, Kucha Tewaria, Amritsar.
65. M/s Makhan Singh-Gurbachan Singh, Kaulsar, Amritsar.
66. M/s Udho Ram-Sohan Singh, Lawrence Road, Amritsar.
67. M/s Ram Kishan-Ram Singh, Galli Chhaju Misar, Amritsar.
68. M/s Gokal Chand-Krishan Lal, Kucha Lamba, Amritsar.
69. M/s Ishar Dass and Company, Kucha Uplan, Amritsar.
70. M/s Baij Nath and Company, Katra Jaimal Singh, Amritsar.
71. M/s Budhu Ram and Company, Husseainpura, East Amritsar.
72. M/s Inderjit and Company, Arya Smaj Mandir, Amritsar.
73. M/s Kundan Lal and Company, Kot Atma Singh, Amritsar.
74. M/s Jumna Dass-Makhan Singh, Bazar Khazana, Amritsar.
75. M/s Tilak Raj-Sewa Singh, Kot Ralya Ram, Amritsar.
76. M/s Duni Chand, Bazar Dholan Dass, Amritsar.
77. M/s Sarmukh Singh and Company, Bazar Gandawala, Amritsar.
78. M/s Roshan Lal and Company, Kucha Sunarian, Amritsar.
79. M/s Khazanwala Co-operative Farming Society, Amritsar.
80. M/s Sardari Lal-Chaman Lal, Chowk Baba Bhoriwala, Amritsar.
81. M/s Tara Chand-Bhola Nath and Company, Dhabwasti Ram, Amritsar
82. M/s Jai Ram and Company, Chowk Phoolanwala, Amritsar.
83. M/s Mehar Singh-Mool Singh, Model Town, Amritsar.
84. M/s Narayan Dass Khanna and Company, Bazar Bharbhunjian, Amritsar.
85. M/s Gurdit Singh-Harbans Singh, Katra Karam Singh, Amritsar.
86. M/s Ram Singh-Sohan Singh, Katra Karam Singh, Amritsar.
87. M/s Mohinder Singh-Tarlochan Singh, Bijlighar, Amritsar.
88. M/s Chanan Lal and Company, Uttam Nagar, Amritsar.
89. Amritsar Model Co-operative Society, Dhupail.
90. Northern Railway Union.

श्री बलराम दास टंडन : जवाब में नं० 38 पर श्रीमती आशा रानी है, नं० 48 पर किशन सिंह और नं० 58 पर प्रकाश कौर, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि ये कब depot-holders थे ?

मन्त्री : इस वक्त किसी individual के मुतअल्लिक मेरे लिये बग़ैर दरियाफ्त कर के कहना मुश्किल है ।

श्री बलराम दास टंडन : इस सवाल के पार्ट (b) में दरियाफ्त किया गया है कि whether any of the persons referred to in part (a) above was ever a depot-holder before ? मिनिस्टर साहिब ने तीन के नाम पढ़ कर सुनाए हैं । यह कब depot-holders थे ?

मन्त्री : जो थे उन का list में हवाला दिया गया है अगर माननीय मैम्बर ने date के मुतअल्लिक दरियाफ्त करना है तो अलहदा नोटिस दें ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि list में जो नाम दिए हैं वे कभी न कभी depot-holders रह चुके हैं ?

मन्त्री : जो depot-holders रह चुके हैं उन का इस list में हवाला दिया गया है कि फलां २ आदमी पहले depot-holders रह चुके हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : इस के मुतअल्लिक जवाब में बताया गया है कि Nos. 38, 48 और 58 पर दिये गये आदमी depot-holders थे । मैं यह दरियाफ्त करना चाहता हूँ कि यह कब depot-holders थे ?

Mr. Speaker : If the hon. Member gives a separate notice, he can give answer to that.

श्री बलराम दास टंडन : I challenge the statement.

Mr. Speaker : The hon. Member has not asked for the dates, if he, wants information to this effect he may give separate notice.

EXPORT OF WHEAT AND RICE FROM THE STATE

***3675. Shri Prabodh Chandra** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether any permits were issued by Government to individuals in the State for the export of rice during the year 1958-59; if so, the criteria kept in view while issuing such permits ?

Shri Benarsi Dass Gupta (Deputy Minister) : Applicants wanting to export stocks out of their own produce for bona fide domestic consumption, and applicants who had donated rice to religious institutions were allowed to export small quantities.

श्री प्रबोध चन्द्र : डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने फ़रमाया है कि कुछ आदमी जो produce करते हैं उन्हें अपनी ज़रूरियात के लिये बाहर ले जाने की इजाज़त दी गई है। क्या मैं डिप्टी मिनिस्टर साहिब से पूछ सकता हूँ कि क्या किसी देहली की firm को 5,000 मन......

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री प्रबोध चन्द्र : मेरी अर्ज़ सुन लें। जवाब में उन्होंने फ़रमाया है कि अपने इस्तेमाल के लिये कुछ आदमियों को चावल बाहर ले जाने की इजाज़त दी गई। मैं यह दरियाफ्त करना चाहता हूँ कि क्या 5,000 मन चावलों की इजाज़त देहली के लिये दी गई ?

Is it a fact that a party from Delhi was allowed to export 5 thousand maunds of rice ?

Mr. Speaker : This is a way of putting a question.

उद्योग मन्त्री : स्पीकर साहिब, इस के मुतअल्लिक तीन और positive questions लिस्ट पर आ चुके हुए हैं। इस के मुतअल्लिक उस वक्त तफ़सील से अर्ज़ कर दूंगा। इस वक्त मेरा ख्याल है कि तफ़सील में जाने की ज़रूरत नहीं।

Shri Prabodh Chandra : Sir, when the Chair has been pleased to rule that a supplementary is in order, it is not for the Minister to give a contradictory reply or a reply that goes against the spirit of the ruling.

श्री अध्यक्ष : जब वह सवाल आयेंगे तो explain कर देंगे।
(He will explain when these questions are taken up.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जवाब में कहा गया है कि कुछ आदमियों को उन की ज़रूरियात के मुताबिक चावल बाहर ले जाने की इजाज़त दी गई। मैं देखता हूँ कि इस एवान में जो जवाब दिये जाते हैं वह contradictory होते हैं और against the facts होते हैं।

In this particular case, I have got the licence number and the date on which rice was exported. But the Deputy Minister has got the cheeks to say that no party was allowed to export rice.

Mr. Speaker : Use proper language.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I withdraw the word " cheeks". I will say that he has got the audacity to say that.

श्री अध्यक्ष : उन्हों ने तो बड़ी नम्रता से जवाब दिया है (He has given the reply in a very polite way).

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. उन्हों ने फ़रमाया है कि अपनी ज़रूरियात क लिय, क्या मैं दरियाफ्त कर सकता हूँ कि अपनी ज़रूरियात की क्या हद है ?

मन्त्री : सिर्फ़ 6, 7 पार्टियां थीं जिन्हें पांच दस मन की इजाज़त दी गई। इन में producers थे, growers थे, जिन्होंने अपने उपयोग के लिये अथवा religious purpose के लिये चावल बाहर ले जाने थे और total quantity जो allow की गई वह 40 मन के लग भग थी।

श्री प्रबोध चन्द्र: करनाल से जो 4, 5 हज़ार मन export हुए वह भी इसी फ़हरिस्त में शामिल हैं ?

मन्त्री : वह इस में शामिल नहीं। सिर्फ़ 40 मन की इजाज़त दी गई।

Mr. Speaker : Question is whether any permits were issued by Government to individuals in the State for the export of rice.

श्री राम प्यारा : डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने फ़रमाया है कि सिर्फ़ घरेलू ज़रूरियात के लिये permits दिये गये। मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या तजारत के नुक्ता निगाह से किसी को permit दिया गया ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

Shri Probodh Chandra : Sir, my question arises out of the reply given by the Deputy Minister.

Mr. Speaker : The hon. Minister has given a very clear and categorical reply. He has stated that definite questions in his respect would be coming before the house and when he gives replies to those questions, he will be in a position to give the details.

यह इस question के scope के बाहर है (This information falls outside the scope of this question).

Shri Prabodh Chandra : Sir, my supplementary arises out of the reply given by the Deputy Minister. He has asserted that only a few parties were allowed to export rice for personal use. Now my supplementary is whether it is a fact that a party from Delhi was allowed to export five thousand maunds of rice.

Mr. Speaker : He has said " individuals" and not "parties ".

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं नाम ले दूं उस आदमी का ।

Mr. Speaker : No, please.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know when was this policy of issuing permits formulated and whether it was declared or not ?

Minister : There is no question of a separate declaration. The original Rice Control Order itself contains a provision that if there is to be any export from the Punjab or the Zone, then it can only be made under a permit issued by the State Government or the District authorities, as the case may be. Therefore, there is no question of any separate decision or declaration of policy. The provision exists in the Order itself from the very start.

OPENING OF CHEAP-GRAIN-DEPOTS IN MOGA SUB-DIVISION

***3740. Sardar Sohan Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether Government intend to open any cheap-grain-depots in the Moga Sub Division; if so, when?

Shri Mohan Lal : Cheap-grain-depots have been opened in the Moga Sub-Division.

SUPPLY OF FOODGRAINS TO CHEAP GRAIN SHOPS IN DISTRICT KANGRA

***3755. Shri Amar Nath Sharma :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state the total quantity of wheat, maize and rice supplied to the Cheap Grain Shops in Kangra District during the year 1958-59?

Shri Mohan Lal : The following quantities of wheat, maize and rice have so far been supplied to the Fair Price Shops in the Kangra District during 1958-59 :—

		Mds.
Wheat	..	98,380
Rice	..	8,466
Maize	..	19,272
Total	..	1,26,118

MOGA TOWN AS AN INDUSTRIAL AREA

***3741. Sardar Sohan Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether Government intend to make Moga Town an Industrial area; if so, when and the steps, if any, so far taken for this purpose ?

Shri Mohan Lal : No. Government will, however, extend necessary help for the construction of such factories for which there may be scope in the town. The Local Industrialists have planned to set up an Industrial Colony outside the Moga Town for which necessary facilities shall be provided by Government.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं Industries और Civil Supplies वज़ीर से पूछ सकता हूँ कि क्या इस industrial area को set up करने में Government ने इमदाद दी ?

मंत्री : मैं ने तो कहा ही नहीं कि वहां industrial area set up कर रहे हैं ।

श्री प्रबोध चन्द्र: वहां मोगा में बड़ा लम्बा चौड़ा industrial area reserve हो गया है । मैं ने कहा है कि there is an industrial area. I was there only yesterday. Did the Government provide any facilities for the requisitioning of the land.

Mr. Speaker : He says 'no'. But facilities for the setting up of colony will be provided.

श्री प्रबोध चन्द्र : Colony बनाने के लिये जो ज़मीन दरकार थी वह ले ली गई है । Did the Government provide any facilities for the requisitioning of the land ?

MEETING OF MARKET COMMITTEE, LUDHIANA

***3649. Sardar Bhag Singh :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) whether any meeting of the Market Committee, Ludhiana, was called by the Deputy Commissioner, Ludhiana, on 3rd February, 1958 ; if so, the agenda of the meeting ;

(b) whether it is a fact that the said meeting was postponed without at all being held; if so, the reasons therefor?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) (i) Yes.

(ii) The first meeting of the Market Committee, Ludhiana, was called on the 3rd February, 1959, for electing from among its members a Chairman and a Vice-Chairman as required under section 12 of the Punjab Agricultural Produce Markets Act, 1939, read with rule 11 (1) of the Rules framed under the Act—

(b) (i) Yes.

(ii) The Deputy Commissioner, Ludhiana, has moved Government through the Commissioner, Jullundur Division, for certain clarifications about the selection of members of the said Committee.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ clarification ਸੀ ਜਿਹੜੀ D. C. ਨੇ ਮੰਗੀ ਹੈ ?

मन्त्री : Members ठीक select नहीं हुए।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ point out ਕਰਨੀ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਠੀਕ select ਕੀਤੇ ਨੇ ਯਾ ਗ਼ਲਤ select ਕੀਤੇ ਨੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਗੈਰਾ ਦੀ duty ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ public ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਕੀ procedure ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ Rules ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਜਿਤਨੇ objections ਕੀਤੇ ਸਨ ਇਹ objections ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਹੋਏ ਸਨ ਔਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ reference ਕੀਤਾ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਏਤਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਨੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਉਹ ਏਤਰਾਜ਼ ਕਿਸੇ individual ਵਲੋਂ ਯਾ ਸਭਾ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਨ ਯਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਸਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਮੈਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਤੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਤਰਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਗ਼ੌਰ ਕਰ ਕੇ decision ਲਿਆ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ information ਔਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ।

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने फ़रमाया है कि कुछ objections बाद में आए जिन की बिना पर clarifications की ज़रूरत पड़ी। क्या मैं वज़ीर साहिब से पूछ सकता हूँ कि क्या elections की तारीख fix करने से पहले objections की date ख़त्म हो गई थी ?

मन्त्री : इसके लिये notice दें।

श्री प्रबोध चन्द्र : मेरा question साफ़ है।

श्री अध्यक्ष : बात यह है कि कुछ Members की तरफ़ से जिन्हों ने office bearers की elections की date fix की थी, कुछ एतराज़ आए। आप पूछ सकते हैं कि क्या वे date गुज़रने के बाद आए। (The position is that a few objections were received from the members who had fixed the date of election of the office bearers. The hon. Member can ask whether those objections were received after the expiry of that date.)

श्री प्रबोध चन्द्र : Ordinary procedure यह है कि election की date उस वक्त मुकर्रर की जाती है जब nomination papers की date over हो जाए। There is something else behind this move. It is not so simple as it looks from the reply.

Mr. Speaker : No please.

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं सिर्फ़ यह जानना चाहता हूँ कि आया Deputy Commissioner ने elections की date मुकर्रर करने से पहले उन objections पर कोई ग़ौर किया था जो objection पहले आए....

Mr. Speaker : He says he wants notice.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਆਇਆ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Committee Gazette ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Deputy Commissioner ਨੇ ਇਹ ਤਹਿ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੋਈ clarification ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਛੀ ਗਈ ?

मन्त्री : जब मामला refer किया गया तो election postpone कर दिया गया।

SINKING OF TUBE-WELLS IN GARHSHANKAR AREA

*3623. **Dr Bhag Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any scheme was sanctioned by Government for sinking tube-wells in the Garhshankar Area of district Hoshiarpur;

(b) if the answer to para (a) above be in the affirmative, the total number of tube-wells that were proposed to be sunk in the said area, and the cost per tube-well;

(c) whether the scheme referred to in part (a) above was abandoned; if so, when ;

(d) whether the said scheme has again been revived; if so, the time by which tube-wells referred to in part (b) above are expected to be completed ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No.

(b) Does not arise.

(c) Does not arise.

(d) Approval of Government of India to the scheme of installation of tube-wells in Garhshankar area has just been received and proposals are under examination in the light of the conditions laid down by them.

WATER RATES CHARGED FROM CULTIVATORS OF KARNAL DISTRICT

*3669. **Chaudhri Chambel Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that water rates are being charged from the cultivators of villages who received water from Ban Ganga (Thanesar) Minor in Karnal District even in respect of lands which received no water at all ; if so, the reasons thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No.

EXPENDITURE ON THE OFFICE AND ESTABLISHMENT OF SECRETARY, IRRIGATION, ETC. DEPARTMENTS

*3717. **Shri Sher Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total annual expenditure being incurred on the office and establishment of the Secretary, Irrigation and Power Departments?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The total annual expenditure on the office and establishment of the Secretary, Irrigation and Power Departments, is Rs. 3,05,000 (round).

श्री शेर सिंह : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि यह जो expenditure incur किया जा रहा है, यह उचित है ?

Minister : I would request the hon. Member to please repeat his supplementary.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब यह बताएंगे कि यह खर्च पहले के मुकाबले बढ़ा है या पहले जितना ही है, और अगर बढ़ा है तो क्यों बढ़ा है ?

मन्त्री : कुछ तो ज़रूर ही बढ़ा होगा। अगर मुलाज़िम और रखे गये होंगे तो खर्च बढ़ा होगा। फिर जब स्टाफ़ की annual increment due होती है तो उस से भी खर्च और बढ़ जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री साहिब बताएंगे कि पहले के मुकाबले में अब खर्च क्यों बढ़ा है ?

मन्त्री : पहले Chief Engineers ही महकमे के Secretaries हुआ करते थे। लेकिन अब दो तीन सालों से Secretary का दफ़्तर अलग कर दिया गया है। इस से उस के स्टाफ़ की भी ज़रूरत पड़ी। स्टाफ़ की annual increment due होने से भी खर्च बढ़ जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : ये जो अलग Secretaries बनाए गए हैं इस की क्या वजह है ? क्या पहले जो Chief Engineers होते थे वे काम अच्छा नहीं करते थे, या कि corruption वग़ैरह होती थी ?

मन्त्री : Administrative point of view से यह विचार किया गया कि तीन चार Secretaries होने की बजाए अगर एक ही Secretary हो तो अच्छा है।

CONSTRUCTION OF BHADYARA KUHL IN KANGRA DISTRICT

***3729. Chaudhri Hari Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the scheme for constructing Bhadyara Kuhl in Kangra Tehsil has been finalised by Government; if so, whether construction work on it has started, and the progress so far made; if not, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No. The proposal was considered but was dropped as it was technically unsound.

(b) (c) and (d). Do not arise.

EXPENDITURE ON BHAKRA DAM PROJECT EXCLUDING CANALS

***3736. Pandit Ram Kishan Bharolian :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total estimated expenditure on the Bhakra Dam Project excluding the canals.

(b) the percentage of the expenditure for—

(i) purchase of machinery;

(ii) establishment excluding Foreign Experts ;

(iii) being spent on Foreign Expert by way of salary and other facilities.

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Rs. 6,837.27 lacs.

(b) (i) 16 per cent.

(ii) 9 per cent.

(iii) 6.16 per cent.

CONVERSION OF HIGH SCHOOLS INTO HIGHER SECONDARY SCHOOLS

***3603. Sardar Ram Dayal Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) the number of High Schools in the State which have so far been converted into Higher Secondary Schools ;

(b) the time by which Government propose to switch over to the Higher Secondary System and the total estimated expenditure likely to be incurred on this account ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : (a) 136 schools (Government 47 and non-Government 89).

(b) The decision of the Government is to phase the switch-over programme over five years. The conversion is likely to cost 19.5 crores, if we stick to the cost schedule, suggested by the Government of India. In view of paucity of funds, the cost basis is being revised.

श्री शेर सिंह : क्या उप मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो कार्यक्रम भारत सरकार ने बनाया था पंजाब सरकार उसी के मुताबिक चल रही है या उस से कुछ पीछे है ?

उप-मंत्री : अभी तक तो हर एक subject के लिये जितना amount मुकर्रर किया गया था उसी के मुताबिक चला जा रहा है। लेकिन उस में financial implications ज्यादा हैं। इस लिये भारत सरकार को cost कम करने के लिये suggest किया गया है।

श्री शेर सिंह : क्या इस तरह cost कम करने से असली मकसद पूरा हो सकेगा ?

शिक्षा मंत्री : चूंकि हाई स्कूलों को Higher Secondary Schools में convert करने में बहुत ज्यादा ख़र्च होना है इस लिये भारत सरकार इस में कमी करने के लिये खुद इस बात पर विचार कर रही है। हम उन के फैसले का इंतज़ार कर रहे हैं। जहां तक हमारा ताल्लुक है, पंजाब यूनिवर्सिटी ने इस के लिये 1957 में तैयारी शुरू कर दी थी और पिछले साल से यह प्रणाली अपना ली गई है।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूँ कि आया फी स्कूल ख़र्च कम कर दिया जाएगा या कि total cost कम कर दी जाएगी और या speed कम करने की सोची जा रही है ?

मन्त्री : इस में speed कम करने का सवाल नहीं है। जो कार्यक्रम बनाया गया है उस के मुताबिक जो खर्च हर एक मज़मून पर होने वाला है वह बहुत ज्यादा है और आम तौर पर स्कूल उस को बरदाश्त नहीं कर सकते। नतीजा यह होगा कि conversion में कई साल लग जाएंगे। इस लिये भारत सरकार अपने निर्णय को फिर से revise कर रही है ताकि थोड़े ख़र्चे में ज्यादा मज़मूनों की तालीम दी जा सके।

श्री शेर सिंह : क्या पंजाब सरकार ने ऐसा सुझाव नहीं दिया कि जिस से efficiency भी कम न हो और खर्च भी कम हो जाए ?

मन्त्री : यह सवाल पैदा नहीं होता। भारत सरकार तमाम सूबों से पूछ रही है। Education Ministers' Conference और Advisory Board की Conference के वक्त भी पंजाब सरकार ने भी सुझाव दिये हैं और दूसरी स्टेट्स ने भी सुझाव दिये हैं।

NATIONALIZATION OF PRIVATELY MANAGED SCHOOLS IN KANGRA DISTRICT IN 1959-60

*3626. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the names of privately-managed schools in district Kangra proposed to be nationalized in the year 1959-60?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : The matter is under consideration of the Government.

JOINT SENIORITY OF EX-DISTRICT BOARDS' TEACHERS AND GOVERNMENT SCHOOLS TEACHERS

*3629. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether a joint seniority list of the teachers of schools of District Boards which have been provincialized and of Government schools been prepared ; if so, on what basis?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : No.

PAYMENT OF SALARIES OF OFFICIALS OF LABOUR DEPARTMENT

*3700. **Shri Ram Parkash** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether it is a fact that the payment of salaries of some officials of the Labour Department for the months of December, 1958 and January, 1959, were delayed; if so, their number and the reasons therefor?

Shri Amar Nath Vidyalankar : *Part I*—Yes.

Part II—Ten.

Part III—(a) Salaries of six officials were delayed due to the revision of the scales of pay of Head Clerks by the Government. The decision could not be taken earlier due to the complications involved in the joint seniority list of the employees.

(b) Salaries of four officials posted at Jagadhri are delayed each month for a few days because there is a Sub-Treasury and the draft for this centre is required to be got prepared from the State Bank, Ambala City instead of Ambala Cantt., which causes some delay.

TEACHING OF SCIENCE IN GOVERNMENT GIRLS HIGH SCHOOL, MOGA

*3742. **Sardar Sohan Singh** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that no arrangements exist for teaching Science to students of the high classes in the Government Girls High School at Moga, district Ferozepore ;

(b) if reply to part (a) above, be in the affirmative whether Government propose to make arrangements for teaching Science in the said School; if so, when ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes.

(b) The matter is under consideration.

CO-OPERATIVE FARMING SOCIETIES

*3757. **Col. Rajadhiraj Mahesh Indera Singh** : Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) the total number of Co-operative Farming Societies formed since 1957 in the State; and

(b) the full details of profit and loss of the said societies during the period referred to above ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) 108 Co-operative Farming Societies were registered during the Co-operative year 1957-58.

(b) The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

DAMAGE CAUSED TO CROPS BY RAINS IN KARNAL AND PANIPAT TAHSILS

*3517. **Chaudhri Dharam Singh Rathi** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any crops were demaged due to heavy rains in Karnal and Panipat Tahsils in the year 1958; if so, the names of the villages affected, together with the details of the relief, if any, given and the amount of land revenue remitted in each village, separately?

Rao Birendar Singh : Yes. A statement is laid on the Table of the House.

List of villages affected by heavy rains of Karnal Tahsil in which flood relief, taccavi loans and remission has been given.

Serial No.	Name of village		Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
			Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
1	Ranwar	..	521	2,000	..	..	..
2	Ganjoghari	..	300	..	..	1,010	..
3	Pipalwali	..	149	..	..	..	..
4	Kutail	..	1,438	..	..	..	..
5	Mubarikabad	..	244	..	..	..	25
6	Kalron	..	522	..	880	50	..

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
7	Khojgipure	50	..	..	..	..
8	Bahlolpure Khalsa	34	..	..	..	..
9	Badauli ..	356	..	..	450	..
10	Babarpur ..	244	..	..	..	..
11	Alipure Khalsa ..	581	..	650	2,100	..
12	Bazida Jatan ..	436	..	..	..	..
13	Rupli ..	262	2,500	880	525	..
14	Bhusli ..	185	..	..	..	..
15	Raipure Jatan ..	167	..	..	260	..
16	Phurlak ..	488	1,000	625	920	..
17	Begampure ..	188	..	..	420	..
18	Pundrak ..	206	..	..	..	5
19	Baras ..	525	..	4,040	..	..
20	Mohri ..	112	..	610	170	..
21	Sita Mad ..	115	..	1,400	920	..
22	Amunpure ..	262	5,200	3,300	400	..
23	Gunana ..	188	2,000	..	..	..
24	Barota ..	522	..	..	..	..
25	Sheikhupura Kachuri	1,344	1,000	..	2,240	11
26	Pakka Khera ..	..	..	1,050	..	..
27	Tharwa Mazra ..	218	..	..	..	..
28	Padda ..	511	..	..	..	..
29	Kodla ..	385	..	150	..	..
30	Silarpura ..	419	..	..	..	..
31	Nagla Roran ..	723	..	..	..	..
32	Bibipure Jatan ..	825	..	..	..	..
33	Kamalpure Roran..	400	..	350	..	..
34	Mohammad Nagar	155	..	..	..	..
35	Nabipur ..	304	..	2,835	..	..

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
36	Bazidpure ..	250	1,900	1,650	230	..
37	Nalwi Khurd ..	236	..	1,080	..	4
38	Chandipure ..	122	..	1,500	..	..
39	Rasulpure Kalan ..	350	..	..	60	16
40	Nagla Megan ..	635	..	2,160	1,735	14
41	Amritpure Kalan ..	415	1,000	3,820	2,150	..
42	Amritpure Khurd ..	374	400	660	860	..
43	Karwali ..	689	..	1,890	2,275	..
44	Sayad Chhapra ..	302	..	1,420	1,810	..
45	Halwana ..	147	..	1,675	3,330	..
46	Nagal ..	266	..	2,230	4,075	..
47	Tatarpure ..	31	..	..	..	..
48	Kamalpure ..	87	..	870	..	..
49	Kunda Kalan ..	269	..	1,025	..	..
50	Chusana ..	89	..	..	..	..
51	Chak Barhi ..	237	..	900	..	30
52	Chundipure Par ..	149	..	..	..	21
53	Dhakwala ..	350	..	2,360	440	49
54	Chagaona ..	350	..	50	800	..
55	Chandraon ..	703	..	1,970	2,155	..
56	Garhpure Tapoo ..	221	..	300	350	..
57	Patheri ..	92	..	..	..	8
58	Matak Majri ..	355	..	..	..	..
59	Rasoolpure ..	75	..	..	190	..
60	Jor Mazra Kalan ..	244	..	150	580	..
61	Dabkauli Kalan ..	389	8,500	5,440	1,400	46
62	Subri ..	262	..	350	..	..
63	Kunjpura ..	1,575	1,500	1,550	50	..
64	Nalwi Kalan ..	206	2,500	750	1,050	23

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
65	Nalwipar ..	253	..	5,900	550	60
66	Nurpure ..	52	..	450	..	..
67	Mani-udin-pure alias Rasoolpure ..	288	..	2,700	290	..
68	Sharafabad ..	169	..	1,890	..	..
69	Mustafavad ..	191	..	300	..	15
70	Beer Rai Takhana ..	50	..	480	5	..
71	Lathraon ..	155	..	..	..	..
72	Garhi Sadan ..	394	..	..	215	..
73	Rai Takhana ..	169	..	120	140	..
74	Dhoomsi ..	523	..	..	..	..
75	Dhomsa ..	11	..	..	..	..
76	Beer Bhadson ..	47	..	..	..	..
77	Sherpure Viran ..	41	..	..	..	..
78	Barsaloo ..	384	..	..	..	..
79	Singhowa ..	750	..	..	210	..
80	Jatpura ..	65	..	..	..	..
81	Dabarki ..	..	2,500	4,400	1,375	29
82	Mohammadpure ..	..	..	1,650	570	..
83	Khirazpure ..	..	..	2,925	120	..
84	Chanra ..	..	..	4,800	..	41
85	Shergarh Tapoo ..	..	1,000	4,525	..	33
86	Mahiudinpure ..	..	..	4,775	700	32
87	Jarauli ..	..	1,400	3,030	630	8
88	Beer Naraina ..	..	..	2,100	..	..
89	Kherba ..	..	..	625	..	..
90	Garhpure Khalsa	..	..	700	250	..
91	Chand Samand ..	..	..	1,200	..	..
92	Biana ..	..	..	1,155	155	..
93	Zapti Chhapra ..	..	..	1,650	1,500	..

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village		Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act of XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
			Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
94	Randauli	..	..	..	2,090	100	..
95	Kurali	..	..	1,000	..	..	..
96	Nigdu	..	..	2,000	..	1,620	..
97	Jinsraon	..	..	..	160	..	..
98	Rair Kalan	..	..	..	..	600	..
99	Gadda	..	..	..	80	..	..
100	Bhalolpure	..	..	..	150	..	..
101	Balla	..	..	..	..	380	..
102	Bhunsgarh	..	..	500	70	130	..
103	Moor Mazra	..	..	..	..	130	..
104	Munak	..	..	..	..	270	..
105	Silaroo	..	..	1,000	2,360	100	..
106	Karnal	..	..	1,500	130	3,420	39
107	Bansa	..	..	500	6,910	7,830	17
108	Peont	..	..	500	3,400	..	..
109	Rasayan	..	..	..	..	430	..
110	Pastana	..	..	..	..	850	..
111	Shamgarh	..	..	..	..	350	..
112	Jhinwarheri	..	..	..	..	215	..
113	Zainpure	..	..	1,000	..	..	..
114	Ramgarh	..	..	1,000	..	..	..
115	Saddarpure	..	..	1,000	..	..	..
116	Jatpura	..	..	..	..	350	..
117	Garh Sarnai	..	..	..	..	1,050	..
118	Kurak	..	..	..	700	350	..
119	Chaunra	..	..	..	1,925	540	..
120	Baudahapure	..	..	..	..	220	..
121	Faiz Alipure Mazra		..	..	2,800	240	..
122	Shahpure	..	..	..	..	500	5

Serial Nol	Name of village	Remission Allowed	Taccavi Act XIX 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
123	Dadupure Roran ..	..	2,000	..	..	7
124	Mank Mazra Gadyan	..	500	..	..	..
125	Hathlana ..	..	1,000	..	..	..
126	Bassi Akbarpure ..	..	..	50	120	..
127	Malikpure Gadian ..	..	..	75	260	..
128	Faridpure ..	..	2,200	3,425	1,200	..
129	Pundri ..	..	..	2,250	900	..
130	Barana ..	..	..	1,275	2,630	79
131	Khotpura ..	..	10,700	1,560	550	..
132	Pat Heri ..	..	..	915	820	..
133	Harsinghpure ..	..	..	345	660	..
134	Jamalpure ..	..	..	560	870	..
135	Garhi Multan ..	..	..	280	..	..
136	Shamaspure ..	..	..	660	..	..
137	Moosapure ..	..	..	770	340	..
138	Kaimla ..	..	3,500	1,915	1,290	..
139	Garhi Khajoor ..	..	..	425	745	..
140	Barsat ..	..	1,000	3,285	2,210	80
141	Rasain ..	..	..	550	..	..
142	Hussainpure ..	..	..	250	200	..
143	Garhi Khajoor ..	..	..	425	..	..
144	Kalheri ..	..	2,000	1,055	2,000	..
145	Bastli ..	..	1,000	225	350	..
146	Bazida Roran ..	..	..	600	450	..
147	Bahlolpure Muztarka	..	..	600	450	..
148	Manjura ..	..	..	..	50	..
149	Gooli ..	..	..	..	1,855	..
150	Singhra ..	..	..	2,125	2,080	18

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes, i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
151	Peont	..	500	..	2,030	..
152	Panauri	..	..	500	520	..
153	Gharaunda	..	1,150	..	325	1
154	Chakda	..	..	..	250	..
155	Dulana	..	..	..	395	..
156	Gudha	..	850	..	870	6
157	Dingar Mazra	..	..	..	560	..
158	Uchand Basti Dhoolgarh	..	..	950	200	..
159	Bhaini Khurd	..	..	150	100	..
160	Dadupure Khurd	..	..	..	115	..
161	Shahjanpure	..	..	..	300	..
162	Chhapra Kheri	..	..	1,120	270	26
163	Kalsaura	..	..	1,610	2,770	..
164	Jhanjari	..	..	249	..	..
165	Uncha Samana	..	1,000	720	760	..
166	Ghangar	..	..	500	..	..
167	Amin	..	..	..	610	..
168	Beer Amin	..	..	..	370	..
169	Hansu Mazra	..	..	560	660	..
170	Samana Bhao	..	..	..	770	..
171	Garhi Beerbal	..	..	..	380	..
172	Khokni	..	..	450	960	..
173	Labkari	..	2,900	200	290	..
174	Janasron	..	..	210	600	..
175	Indri	..	500	195	2,120	7
176	Khera	..	..	..	40	..
177	Sikri	..	..	..	220	..
178	Gudha	..	..	530	990	..

erial SNo.	Name of village	Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes i. e., blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
179	Norna ..	..	..	..	120	..
180	Ghisarpari ..	..	..	..	320	..
181	Zapti Chhapra ..	..	..	..	2,220	..
182	Sandheer ..	..	..	..	1,220	..
183	Sikandarpure ..	..	..	..	300	..
184	Islam Nagar ..	..	..	..	225	..
185	Pathera ..	..	..	200	205	..
186	Kalri Khalwa ..	..	..	..	160	..
187	Arianpura ..	..	..	..	800	..
188	Chhapar ..	..	3,000	..	210	..
189	Sheikhpura ..	..	..	..	145	..
190	Qadirabad ..	..	..	..	40	1
191	Ramgarh ..	..	1,000	..	100	..
192	Dhuman Heri ..	..	..	..	45	..
193	Bibipure Jatan ..	..	..	..	985	..
194	Anchala ..	..	.	..	1,300	..
195	Jani ..	..	..	..	400	..
196	Brichpure ..	..	..	..	400	..
197	Ghogripure ..	..	..	..	1,400	1
198	Mughal Mazra ..	..	..	..	150	..
199	Sheikhpura ..	..	..	..	640	14
200	Suhana ..	..	..	..	200	14
201	Rasoolpure Khurd	..	..	350	180	10
202	Churni ..	..	..	..	175	..
203	Nasirpure ..	..	..	450	..	8
204	Tikri ..	..	..	..	120	..
205	Sayadpura ..	..	..	..	30	..
206	Darar ..	..	..	..	240	..
207	Sarsi ..	..	800	..	..	..
208	Zarif Viran ..	..	..	..	..	7

[Minister for Revenu.]

Serial No.	Name of village		Remission allowed	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XXI	Grant disbursed for house repairs	Warm clothes i. e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
209	Dadri	..	..	..	..	..	2
210	Ramba	..	..	..	..	..	61
211	Danyalpure	..	..	..	..	..	3
212	Agond	..	..	..	..	..	10
213	Mamalaheri	..	..	..	..	..	12
214	Jundla	..	..	..	..	..	14
215	Badheri	..	..	..	..	..	6
216	Dhumra	..	..	..	..	..	5
217	Santri	..	..	..	..	..	5
218	Dhano Kheri	..	..	..	..	..	3
219	Dabarki Par	..	..	..	..	..	37
220	Naiwal	..	..	..	..	..	11
	Total	..	26,391	80,000	1,50,000	1,08,850	1,020

List of villages affected by heavy rains of Panipat tahsil in which Flood Relief Taccavi Loans and remission has been given.

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccvi Act XII of 1880	Warm clothes i.e., blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
1	Simla Maulana ..	281	520	..	..	3
2	Nizampure ..	206	240	550	..	1
3	Sarai Bichra ..	50	..	..	..	..
4	Azizulepure ..	431	75	4,340	1,800	12
5	Chandauli ..	450	75	..	..	..
6	Ugra Kheri ..	1,275	210	..	..	..
7	Malik Ugra Kheri	178	280	1,000	1,650	3

Serial No.	Name of village		Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1880	Warm clothes, i.e. blankets
			Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
8	Nimbri	..	450	1,110	1,000	..	..
9	Raja Kheri	..	900	..	..	..	..
10	Bebail	..	1,767	400	..	750	1
11	Rasallpure	..	338	130	..	..	5
12	Dadhauli	..	225	20	300	750	..
13	Dadhaula	..	713	330	300	650	7
14	Rakeshhera	..	2,242	350	1,500	850	5
15	Ahmedpure Mazra		175	150	..	..	1
16	Kawi	..	2,200	1,000	..	1,340	9
17	Naura	..	312	450	..	..	25
18	Assan Kalan	..	516	2,955	5,500	300	..
19	Assan Khurd	..	237	205	1,500	455	..
20	Urlana Kalan	..	2,660	485	600	5,430	5
21	Mandi	..	2,286	2,210	..	160	..
22	Jal Pahar	..	425	40	..	450	3
23	Puja	..	1,100	460	1,800	3,050	4
24	Sewa Kheri	..	1,250	..	..	300	..
25	Grai Milakhan	..	95	..	..	..	..
26	Taraf Rajputan	..	2,391	..	1,380	..	..
27	Taraf Afghanan	..	2,750	230	250	240	..
28	Dharamgarh	..	724	375	..	780	3
29	Nara	..	1,535	1,015	500	..	9
30	Madlauda	..	1,048	1,990	8,750	3,175	35
31	Runnipure	..	328	..	..	..	..
32	Faridpure	..	446	1,140	25	1,000	2
33	Kabri	..	787	1,865	1,590	1,080	14
34	Sikanderpure	..	392	915	..	3,190	12
35	Minjhol	..	641	55	..	..	3
36	Mehrana	..	505	1,410	..	600	6

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village		Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1880	Warm clothes, i.e. blankets
			Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
37	Kheri Nagal	..	1,255	30	..	..	..
38	Bhadar	..	712	355	..	680	..
39	Brahman Mazra	..	709	..	..	..	..
40	Kalkha	..	1,046	..	..	..	..
41	Vaisri	..	188	30	..	..	..
42	Untla	..	106	215	..	..	..
43	Bhalsi	..	200	280	..	455	..
44	Vaisar	..	966	980	100	150	..
45	Daryapure	..	347	100	..	..	..
46	Urlana Khurd	..	506	775	2,700	4,200	3
47	Seenk	..	1,778	595	..	1,950	..
48	Pathri	..	712	410	..	440	..
49	Kurana	..	3,147	4,230	1,300	3,350	25
50	Chhachrana	..	824	440	..	100	9
51	Dumyana	..	347	1,520	100	2,380	7
52	Ahar	..	1,820	1,970	..	2,835	9
53	Allupure	..	754	865	..	340	10
54	Karak	..	625	680	..	1,550	6
55	Bhaopure	..	1,083	150	..	750	3
56	Israna	..	1,976	1,555	..	500	3
57	Jendhan Kalan	..	878	100	..	375	3
58	Jendhan Khurd	..	368	550	..	25	2
59	Bilana	..	675	655	..	2,050	9
60	Balri	..	487	540	..	100	3
61	Didwari	..	384	310	..	..	..
	Total	..	54,502	38,025	35,085	49,330	285
62	Dhodpure	..	309	55	..	..	..
63	Namunda	..	625	950	..	200	1

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1880	Warm clothes, i.e. blankets
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
64	Dandhar ..	300	500	..	900	2
65	Ghamrara ..	713	790	..	..	..
66	Puthar ..	881	..	..	..	..
67	Bandh ..	854	..	..	..	..
68	Shahpure ..	1,131	435	1,000	300	3
69	Kheri Shahpure ..	185	.. (No population)	..	..	..
70	Kaisth ..	500	770	..	..	5
71	Makdoomzadgan ..	3,296	..	..	..	..
72	Taraf Insar ..	4,002	2,610	915	3,090	23
73	Bagsher Afghan ..	34	..	..	..	..
74	Shera ..	671	1,290	1,000	1,000	2
75	Bhandaro ..	542	375	..	..	1
76	Joshi ..	..	540	..	..	5
77	Mahiudinpure Tharana ..	..	925	..	..	15
78	Khandra ..	..	1,870	..	370	3
79	Razapure ..	..	55	..	1,250	..
80	Mohammadpure ..	..	40	..	1,650	..
81	Sutana ..	..	470	..	..	..
82	Khukhrana ..	..	220	..	80	..
83	Siwa ..	..	280	..	..	..
84	Diwana ..	..	195	..	..	..
85	Pahladpure Khalila	..	280	..	..	..
86	Bursham ..	..	50	..	..	..
87	Hartari ..	..	..	..	900	..
88	Dhar ..	170	..	..	..	..
89	Naultha ..	..	3,170	1,200	1,075	1
90	Lohari ..	..	215	..	..	..

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1880	Warm clothes, i.e. blanket
91	Adyana ..	..	605	500	1,310	6
92	Atawla ..	..	490	..	..	3
93	Khalila Mazra Main	..	585	..	380	5
94	Nain ..	..	975	3,000	1,200	4
95	Pardhana ..	..	845	..	150	..
96	Uazirpure Tatiana..	..	610	..	400	2
97	Naraina ..	..	2,405	3,350	625	1
98	Manana ..	..	2,320	..	650	..
99	Samalkha ..	..	690	300	150	4
100	Kiwana ..	..	325	..	..	5
101	Gawalra ..	..	455	..	250	1
102	Kakoda ..	..	280	..	..	8
103	Buwana Lakhu ..	..	385	..	375	4
104	Bijawa ..	..	375	..	250	3
105	Kachrauli ..	..	115	..	950	3
106	Kutani ..	..	65	..	2,785	1
107	Rasalu ..	..	205	..	..	1
108	Kurar ..	..	1,200	..	..	3
109	Muwali ..	..	..	..	225	..
110	Nagla ..	..	450	..	..	..
111	Dhansauli ..	..	1,420	..	50	..
112	Tamsa Abad ..	..	100	..	..	..
113	Sanauli Kalan ..	..	100	..	50	..
114	Niwada ..	..	170	..	750	..
115	Sanauli Khurd ..	..	50	..	750	..
116	Rashpure ..	..	35	..	..	..
117	Jalalpure ..	..	100	..	..	..
118	Brahmpure ..	..	90	..	100	2
119	Chhajpure Khurd	..	50	..	800	2

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1886	Warm clothes, i.e. blankets
		Rs	Rs	Rs	Rs	
120	Chhajpure Kalan	..	85	600	700	9
121	Gujraran	..	900	..	450	4
122	Nurpure Muglan	..	590	..	..	4
123	Pasina Kalan	..	840	..	100	4
124	Pasina Khurd	..	550	..	..	5
125	Simla Gujran	..	810	..	..	2
126	Bhillaur	..	220	..	1,600	4
127	Jalmana	..	105	..	150	5
128	Admi	..	580	..	1,575	3
129	Nanhera	..	660	..	..	5
130	Bapauli	..	1,370	500	975	..
131	Mirzapure	..	50	..	925	1
132	Goela Kalan	..	230	..	..	5
133	Goela Khurd	..	205	..	..	5
134	Sanjauli	..	10	..	..	..
135	Shermalpure	..	570	..	225	2
136	Beholi	..	2,700	300	450	11
137	Jathipure	..	1,160	300	250	1
138	Machrauli	..	730	..	200	4
139	Karhans	..	1,240	..	..	5
140	Bhappura	..	160	..	250	..
141	Pavti	..	100	..	50	..
142	Jorasi Sarah Khal	..	1,635	..	..	7
143	Garhi Chhaju	..	920	..	..	
144	Jorasi Khalsa	..	960	..	..	5
145	Santauli	..	160	..	..	..
146	Raimal	..	260	..	..	1
147	Khojgipure	..	850	..	..	..
148	Bilaspure	..	110	..	..	1

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of village	Remission allowed	Grant disbursed for house repairs	Taccavi Act XIX of 1883	Taccavi Act XII of 1886	Warm clothes, i.e, blankets
149	Atta ..	..	410	..	75	1
150	Dakadla ..	..	320	..	..	4
151	Karkauli ..	..	30	..	525	..
152	Gathwala ..	..	110	4,050	925	6
153	Dehra ..	..	170	..	..	6
154	Patti Kalyana ..	..	140	2,600	5,250	9
155	Burwal Mazri ..	..	300	..	250	9
156	Mahwati ..	..	215	300	825	8
157	Bastara ..	..	..	..	125	..
158	Budhanpure ..	..	75	..	..	3
159	Haldana ..	..	125	..	..	2
	Total ..	68,545	90,280	55,000	88,220	540

DAMAGE BY FLOODS IN CERTAIN AREAS OF KARNAL DISTRICT

***3668. Chaudhri Chambel Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total damage caused by floods to houses and crops in 1958 in villages under the jurisdiction of police stations Butana and Nissang in Karnal District ;

(b) the details of relief, if any, given to the people who suffered the said damage ;

(c) the steps Government propose to take to check such damage in future ?

Rao Birendar Singh : (a), and (b) A statement is laid on the Table of the House.

(c) The following drains are proposed to be constructed in this area:—

Isapur Kheri Drain along with Garwal Drain. The length of both these drains will be 9.2 miles and they will serve a catchment area of 13 square miles. The total approximate cost is Rs 0.7 lakhs. The scheme is under preparation.

Statement showing the total damage caused by floods to houses and crops in 1958 in villages under the jurisdiction of Police Stations Butana and Nissang in Karnal District along with the details of relief given to the people who suffered the said damage

Serial No.	Name of Police Station	DAMAGE CAUSED TO HOUSES		DAMAGE TO CROPPED AREA		GRANT	TACCAVI	TACCAVI	Warm clothes distributed (blankets)
		Number	Estimated loss (Rs)	Area (in acres)	Amount (in Rs)	(Rs)	Under Act XII (Rs)	Under Act XIX (Rs)	
1	Police Station Butana ..	7	1,750	2,883	2,76,391	4,660	1,050	2,000	21
2	Police Station Nissang ..	162	32,400	10,876	9,29,246	20,020	25,006	10,200	73

चौधरी चम्बेल सिंह : इस statement में सभी police stations के मुतअल्लिक नुक्सान ही दिखाया गया है । क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि यह fact है ?

श्री अध्यक्ष : जो इत्तलाह आप को पहुँचाई गई है वह facts पर ही based होगी । (The information supplied to the hon. Member must be based on facts.)

REMISSION IN LAND REVENUE DUE TO FLOOD

***3718. Shri Sher Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any remission in land revenue has been granted in respect of lands which were flooded in 1958 and on which no sowing for Kharif or Rabi could be done ?

Rao Birendar Singh : The question referred to above has been split up into two parts. The reply in respect of each of them is given as under—

First Part.—Yes.

Second Part.—The floods came in October, hence no remission could be given on land where Rabi was not sown.

श्री शेर सिंह : क्या मंत्री महोदय के पास कोई शिकायतें आई हैं कि पानी ज्यादा आने की वजह से और बारिश late होने की वजह से कई जगह पर खरीफ़ की फ़सल बोई न जा सकी लेकिन इस के बावजूद उन को land revenue की remission न मिली ?

मन्त्री : इस के लिये अलग सवाल पूछें तो बता दिया जा सकता है ।

श्री शेर सिंह : क्या मिनिस्टर साहिब इस बारे में गवर्नमैंट की policy बता सकेंगे कि जब फसल खराब हो चुकी हो और खराबे की report भी बाकायदा तौर पर न की गई हो तो land revenue में concession दी जाती है ?

मन्त्री : वहां land revenue की remission मिलनी चाहिये, ऐसी Government की policy है ।

श्री शेर सिंह : 'मिलनी चाहिये' से मेरा प्रयोजन नहीं । मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जहां पर खरीफ़ की फ़सल हालात के वश बोई ही न गई हो और खराबे की report न हो तो आप किस policy से काम लेते हैं ?

मन्त्री : जहां पर इस तरह से खरीफ की फसल का नुकसान हुआ हो—50 per cent या इस के ऊपर नुक्सान हुआ हो वहां remission ही दी जाए । इस के अलावा पहले से ही गवर्नमैंट का यह फैसला है कि जहां पर water logging की वजह से फसलें नहीं बोई जा सकीं वहां भी उसके मुताबक remission हो । इसके अलावा जहां खरीफ़ या रबी की फसल floods की वजह से बोई न जा सकी हो, वहां D. . साहिबान देख सकते हैं या remission दे सकते हैं ।

LOANS UNDER SMALL SAVINGS SCHEME IN RURAL AREAS

***3720. Shri Sher Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have issued any instructions to the Officers of the Revenue Department to instruct Patwaris to prepare Fards and supply the same to Lambardars for raising loans under the Small Savings Scheme ?

Rao Birendar Singh : No such instructions have been issued at Government-level.

श्री शेर सिंह : अगर चीफ मिनिस्टर साहिब के notice में यह बात लाई जाए कि पटवारियों ने फरदें बना कर लोगों से उनका पांच २ गुना Small Savings Schemes के मातहत loans के लिये इकट्ठा किया तो क्या वह उन के खिलाफ action लेने के लिये तैयार हैं ?

मुख्य मंत्री : मैं action फिर भी नहीं लूंगा क्योंकि यह Small Savings Loans हैं।

श्री शेर सिंह : क्या मुख्य मंत्री उस हालात में भी कोई action नहीं लेंगे जब कि पटवारियों ने फरदें बना कर लम्बरदारों से दबाव डलवा कर यह loan raise किया हो ?

मुख्य मंत्री : ज़बरदस्ती से कोई loan नहीं लिया जाना चाहिये। किसी ने ज़बरदस्ती की हो तो फिर उस के खिलाफ़ action लिया जा सकता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि Small Savings Scheme के लिये गवर्नमैंट की तरफ से इस बात की इजाज़त है कि पटवारी लम्बरदारों को फरदें दें, और उसके मुताबिक उन से loan raise किया जाए ?

मुख्य मंत्री : गवर्नमैंट ने नहीं दी। अच्छे कामों के लिये इजाजत की ज़रूरत नहीं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह गवर्नमैंट की policy है कि कोई भी सरकारी अफसर किसी भी नेक काम के लिये बगैर पूछे जो चाहे कर ले ?

मुख्य मंत्री : मैं Small Savings Scheme की ही बात कर रहा हूँ।

पंडित श्री राम शर्मा : तो क्या इस का मतलब यह है कि Small Savings के लिये चीफ मिनिस्टर से लेकर नीचे तक जो जैसा मुनासिब समझे, फरदें देता रहे ?

मुख्य मंत्री : मेरा तो यकीन है कि Small Savings के लिये ऐसा होना चाहिये।

(*The Chair called the next question*)

श्री शेर सिंह : क्या यह सत्य नहीं है कि पटवारियों और teachers को यह loan इकट्ठा करने के लिये कुछ percentage कमिशन के तौर मिलती है और इसलिये वह दबाव का इस्तेमाल करते हैं ? यह क्या भ्रष्टाचार को बढ़ावा देना नहीं है ?

श्री अध्यक्ष : यह मौका नहीं, यह सवाल पूछने का। (This is not the stage to put this question).

CONSOLIDATION OPERATIONS IN VILLAGE DHUT KALAN, DISTRICT HOSHIARPUR

*3621. **Dr. Bhag Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the date when consolidation operations in village Dhut Kalan, district Hoshiarpur were started ;

(b) whether it is a fact that the said date was cancelled later on; if so, the reasons therefor ?

Rao Birendar Singh : (a) 29th January, 1957.

(b) Yes. On the request of the rightholders of this village.

ROUTE PERMITS ON TIARA-NARHANA KACHA ROAD IN DEHRA & KANGRA TEHSILS

*3731. **Shri Hari Ram :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have granted any route permits to ply Motor Vehicles on Tiara-Narhana Kacha Road in Dehra&Kangra Tehsils; if so, since when ?

Rao Birendar Singh : No.

CONSTRUCTION OF UNA-AGHAR-JAHU ROAD IN KANGRA DISTRICT

*3194. **Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether the construction of Una-Aghur-Jahu Road in district Kangra is included in the Second Five-Year Plan ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether the construction work has been started; if so, the progress so far made in this behalf ;

(c) whether any amount has been allocated for the construction of the said roads during the current financial year; if so, how much ;

(d) the time of final construction of the road referred to above ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Yes.

(b) No. Reply to the other part does not arise.

(c) Yes. Rs 50,000.

(d) It will depend on the availability of funds.

Shri Rup Singh 'Phul' : Sir, may I know from the hon. Minister for Public Works whether this road would be considered during the Second Five-Year Plan?

मंत्री : ख्याल तो है कि हो जाएगा।

TIARA-NARHANA KACHA ROAD IN DEHRA KANGRA TEHSILS

***3730. Chaudhri Hari Ram :** Will the Minister for Public Works be pleased to state the date when Tiara-Narhana Kacha Road in Kangra & Dehra Tehsils of Kangra District was constructed ?

Chaudhri Suraj Mal : The District Board, Kangra, completed the Tiara-Narhana Road in Dehra & Kangra Tehsils in 1955-56.

श्री रूप सिंह फूल : क्या इस सड़क पर Motor Service शुरू कर दी गई है ?

श्री अध्यक्ष : पहले सड़क बन तो लेने दें, मोटरें बाद में चल जाएंगी। (Let the road be first completed. The buses will run thereafter.)

OUTSTANDING BILLS IN RESPECT OF CONSTRUCTION WORK IN CHANDIGARH CAPITAL

***3683. Sardar Niranjan Singh Talib :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there are any Bills of Contractors for the construction work, etc. done by them during the year 1957-58 in the Chandigarh Capital still outstanding against Government ; if so, the total amount of each bill, the list of such contractors and the reasons for their non-payment in each case ?

Chaudhri Suraj Mal : Yes. A statement giving the desired information is laid on the Table of the House.

Statement showing the Position of Payment of Bills relating to works completed during the year 1957-58

	Name of work	Name of the Contractor	Amount of Bills	Reasons for non-payment
1.	Construction of 11 Nos. 6-J houses in Sector No. 7	Shri B.K. Mehan ..	5,944.00	Some objections have been raised by the C.A.O. on the bill which are being attended to
2.	Construction of 10 Nos. 6-F houses in Sector No. 7	Ditto ..	5,412.00	ditto
3.	Construction of 3 Nos. 7-type houses in Sector No. 7	Shri Shivdev Singh ..	2,131.00	The items of work done were out side the scope of agreements and as such the analysis are being checked for finalization of the bill
4.	Construction of 3 Nos. 7 type houses in Sector No. 7	Ditto ..	5,000.00	The bill is under preparation by the Sectional Officer
5.	Construction of Matrons houses in Sector No. 6	Shri L.R. Khosla ..	1,356.00	The bill is under scrutiny in the Divisional Office
6.	Construction of 2 Nos. 9 type houses in Sector No. 26	Ditto ..	14.62	ditto
7.	Construction of 8 Nos. 12-type houses in Sector No. 26	Shri Hukam Singh ..	1,421.00	The Bill is under Scrutiny in the C.A.O. Office
8.	Construction of additional accommodation attached to the Maternity Hospital	Shri Tirath Singh	200.00	The Bill is under prepartion with the Sub-Divisional Officer
9.	Construction of 26 Nos. 13-DA houses in Sector No. 26	Shri Tirath Ram ..	..	Not yet prepared
10.	Construction of 4 Nos. 11-type houses in Sector 26	Shri L.R. Khosla	..	ditto
11.	Construction of 32 Nos. 12 JC houses in Sector No. 15	M/s Bharat Co-operative Society	2,000.00	Bills are under scrutiny with the Sub-Divisional Officer
12.	Construction of 24 Nos. 12 JC houses ..	Ditto	2,000	ditto

12. Construction of 24 Nos. 12 JC houses .. Ditto 2,000

13.	Construction of 2 Nos. 8-type houses ..	Shri Tirth Singh	..	Bill not yet prepared
14.	Construction of College for Men (Decoration work) Plaster of Paris	Shri Tirath Singh	799.00	The bill is with the Chief Accounts Officer under secrutiny
15.	Ditto ..	Ditto	2,225.00	ditto
16.	Construction of 3 Nos. 9-J houses ..	M/s Bharat Co-operative Construction Society	1,363.00	ditto
17.	Construction of 20 Nos. booths in Sector No. 10	Shri Brij Mohan Gupta	1,964.00	ditto
18.	Construction of Canteen in Provincial Secretariat	Shri Piara Singh	600.00	ditto
19.	Construction of 70 No. 11JD Flats in Sector 23	M/s Minocha Brothers	200.00	ditto
20.	Construction of 6 Nos. 15-Marla houses of Red Cross Society	Shri Piara Singh	667.00	The bill is under scrutiny in Divisional Office
21.	Ditto	M/s Amar Singh & Sons	962.00	The bill is under scrutiny and is expected to be finalized by 31st March, 1959
		PUBLIC HEALTH CIRCLE		
22.	Construction of 1 No. 10JA, 1 No. 11JC 13 Nos. 13JE houses in Sector No. 26	Shri Joginder Singh	593.00	The bill is under scrutiny in Divisional Office
23.	4 Nos. Ministers houses ..	M/s Nand Lal Co.	1,185.00	ditto
24.	6 Nos. Deputy Ministers' houses ..	Ditto	1,400.00	ditto
25.	5 Nos. J.B. houses in Sector 7 ..	Shri B.K. Gujral	1,800.00	The bill is under pre-audit with Chief Accounts Officer
26.	8 Nos. 10JA houses in Sector 7 ..	Ditto	550.00	ditto
27.	3 Nos. 7-S in Sector 7 ..	Ditto	500.00	ditto
28.	Sewerage scheme in Sector No. 7 ..	Shri Waryam Singh	—275.00	The bill is minus ; question of any payment does not arise
29.	Storm Water Drainage in Sector 3 ..	Shri Sardul Singh ..	653.00	The bill is under scrutiny with Chief Accounts Officer
30.	Providing E.I. in 6JB houses in Sector 7	Shri S.K. Sareen ..	295.00	The bill is awaiting acceptance of the Contractor

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਕੀ ਜਿਹੜੀ statement ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੋਈ Bills pending ਹਨ ?

मन्त्री : अगर नोटिस दें तो पता करके बता सकता हूं ।

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਇਸ list ਵਿਚ ਅਧੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ Bills secrutiny ਲਈ ਇਕ ਕਨਾਰੇ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਦਸੇ ਹਨ ।ਕੀ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ secrutiny ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਲਗੇਗੀ ?

मन्त्री : आनरेबल मेम्बर की information के लिए मैं बता देना चाहता हूं कि मेरा इरादा यह है कि जितने भी Bills हैं उन के लिए concerned आदमियों को बुलाकर और अफसरान को बुलाकर यह तय करूं कि क्यों pending हैं ।

REALISATION OF ADMISSION FEE BY SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD AND PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION

***3199. Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount realised by the Subordiante Services Selection Board and Punjab Public Service Commission as admission fee from the applicants separately during the present and the last two preceding years year-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : The amounts realised as admission fee from applicants are as below—

		Public Service Commission	*Surbordinate Services Selection Board*
		Rs	Rs
1956-57	..	50,191.00	66,700.00
1957-58	..	48,918.00	2,07,730.00
1958-59 (upto 31st January, 1959)	..	54,389.00	1,33,466.00

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि क्या इस फीस की शरह को घटाने की कोई तजवीज़ गवर्नमैंट के ज़ेर ग़ौर है ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

TRUNK CALLS BY MINISTERS AND THE CHIEF PARLIAMENTARY SECRETARY

***3276. Sardar Atma Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the total amount spent by Government during the current year on telephone trunk calls made by the Chief Minister, each of the Ministers and Deputy Ministers and the Chief Parliamentary Secretary from the telephones installed at their residences and offices?

Sardar Partap Singh Kairon : The information is laid on the Table of the House.

The total amount spent by Government during the current year from April to November, on telephone trunk calls made by the Chief Minister, each of the Ministers and Deputy Ministers and the Chief Parliamentary Secretary from the telephones installed at their residences and offices is as under. Bills for the months of December, 1958 and January, 1959 have not as yet been received.

Serial No.		Office Telephone	Residence Telephone	Total
		Rs	Rs	Rs
1	Chief Minister ..	2,310.17	1,347.33	3,657.50
2	Finance Minister ..	297.08	544.66	841.74
3	Irrigation and Power Minister ..	1,348.33	1,612.74	2,961.07
4	Agriculture and Forests Minister ..	1,362.40	1,624.58	2,986.98
5	Minister for Industries and Civil Supplies	461.04	99.17	560.21
6	Revenue Minister ..	216.54	383.02	599.56
7	Health and Panchayats Minister ..	285.06	335.73	620.79
8	Education and Labour Minister ..	643.25	60.70	703.95
9	Public Works Minister ..	80.39	146.45	226.84
10	Deputy Minister, Social Welfare and Health	40.51	71.76	112.27
11	Deputy Minister, Forests ..	37.25	0.33	37.58
12	Deputy Minister, Community Project	138.60	44.45	183.05
13	Deputy Minister, Education ..	241.96	321.41	563.37
14	Deputy Minister, Jails ..	41.74	7.22	48.96
15	Deputy Minister, Local Government	52.26	25.76	78.02
16	Chief Parliamentary Secretary ..	268.79	203.50	472.29
	Total ..	7,825.37	6,828.81	14,654.18

PERSONS BELONGING TO AMRITSAR DISTRICT EMPLOYED IN THE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT

***3654. Shri Balram Dass Tandon** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of persons belonging to the Amritsar District employed in the Public Relations Department whether at Amritsar or elsewhere together with :

(1) their parentage ;

(2) their full addresses ;

(3) their qualifications, their grades of pay and the total emoluments drawn by each of them ; and

(4) the place where they are posted at present ?

Shri Hans Raj Sharma (Chief Parliamentary Secretary) : A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

Serial No.	Names of the persons belonging to Amritsar District employed in the Public Relations Department	Parentage	Full address	Qualifications	Grades of pay and total emoluments	Place where posted at present
1	2	3	4	5	6	7
					Rs	
1	Shri Vinod Kumar, Operator	Shri Pritam Rai ..	Editor, Vir Bharat, Amritsar ..	Under-Matric	80—5—150 .. 120 per mensem	Ludhiana
2	Shri Banta Singh, Rural Publicity Worker	S. Partap Singh ..	Village Rahal Chahal, Post Office Brajampur, Police Station Sarhali, District Amritsar	Knows Punjabi	79-8-0 per mensem fixed	Jullundur
3	Shri G. S. Randhir, District Public Relations Officer	S. Harnam Singh ..	Dehra Baba Jaimal Singh via Bian, District Amritsar	M-Sc. (Hons)	250—15—340/20—500 425 per mensem	Ambala City
4	Shri Baldev Raj, Clerk	Shri Kahan Chand Sharma	House No. 3776/9, Kucha Calcuttian, Katra Khazana, Amritsar	Matric	60—4—80/5—120/5—175 116 per mensem	Ambala City
5	Shri Jagdish Singh, Operator	Shri Khazan Singh	Gali Dharamsala Kharadian, Village and Post Office Majitha, Tehsil Amritsar	Under-Matric	80—5—100/5—150 185 per mensem	Gurdaspur
6	Shri N. K. Sharma, Receptionist	Shri Dev Datto Sharma	196, Albert Road, Amritsar ..	M. A. ..	150—10—250 .. 225 per mensem	Pathankot
7	Shri Shankar Dass, Qamar Dhianpuri, Rural Publicity Organiser	Shri Harbhagwan ..	Village Dhianpur, Post Office Wadala Kalan, Tehsil and District Amritsar	Matric	Rs 150 fixed plus allowances 217·25 per mensem	Dharamsala
8	Shri Prem Nath Khosla, Clerk	Shri Ajudhia Pershad	Katra Dulo, Kucha Seva Sayal, Amritsar	Studied up-to F. A.	60—4—80/5—120/5—175 116 per mensem	Sangrur

9	Shri Niranjan Singh, Peon	Shri Aroor Singh ..	Village and Post Office Fateh-garh Surkerchak, Tehsil and District Amritsar	Lower Middle	30—½—35 60.00 ..	Sangrur
10	Shri Balinder Singh ..	Shri Bashasher Dial	Village and Post Office Attari Sham Singh, District Amritsar	Middle Fail	Rs 79 50 per mensem (Fixed)	Nawanshahar constituency
11	Shri Brahm Kumar, Radio Mechanic	Shri Ishar Dass ..	Village and Post Office Jan-dhiala Guru, District Amritsar	F. A. (Plucked)	70—4—110 118 per mensem	Jullundur
12	Shri Gurcharan Singh, Radio Mechanic	Shri Acchar Singh..	House No. 1292/11, Ramgali, Chauk Pasian, Amritsar	Matric	70—4—110 114 per mensem	Hissar
13	Shri Harbans Singh, Clerk	Shri Deva Singh ..	Kot Baba Dleep Singh, Bazar No. 5/OS, Sultan Wind gate .	Matric (Hon's in Punjabi)	60—4—80/5—120/5—175 130 per mensem	Kapurthala
14	Shri Ranbir Seth, Superviser	Shri Sant Ram ..	Model Town, Amritsar ..	M.A. J.D.	250—15—400 355 per mensem	Amritsar
15	Shri Banwari Lal, Organiser	Shri Lal Chand ..	Katra Charat Singh, Amritsar	B. A.	150 fixed plus D. A. 196 per mensem	Amritsar
16	Mrs. Amritversha, Lady Organiser	Shri Dharam Pal ..	Baran Makan, Amritsar ..	B. A. ..	Rs 150 fixed plus D. A. 196 per mensem	Amritsar
17	Shri Santosh Singh, Clerk	Shri Surain Singh ..	Kot Baba Deep Singh, Amrit-sar	B. A.	60—4—80/5—120/5—175 135 per mensem	Amritsar
18	Shri Om Parkash, Clerk	Shri Tirath Ram ..	Jandiala Guru, District Amrit-sar	F. A.	60—4—80/5—120/5—175 116 per mensem	Amritsar
19	Shri Bhupender Singh, Clerk	Shri Gurmukh Singh	Tarn Taran ..	Matric ..	60—4—80/5—120/5—175 100 per mensem	Amritsar
20	Shri Tarlok Singh, Operator	Shri Gian Singh ..	Baran Makan, Amritsar ..	Under-Matric, diploma in Mecha-nical Engineer-ing	80—5—100 180 per mensem	Amritsar

Serial No.	Names of the persons belonging to Amritsar District employed in the Public Relations Department	Parentage	Full address	Qualifications	Grades of pay and total emoluments	Place where posted at present
1	2	3	4	5	6	7
					Rs	
21	Shri Dewan Singh, Driver	Shri Tota Singh ..	Man Singh Gate, Amritsar ..	Middle ..	50—3—80 120 per mensem	Amritsar
22	Shri Aroor Singh, Peon	Shri Natha Singh	Village Shukarchak, District Amritsar	R. and W. Gurmukhi	30—½—35 62 per mensem	Amritsar
23	Shri Rajindera Sareen S. P. L. O. Delhi	Shri Shanti Swarup	Hall Bazar, Amritsar ..	Under-Graduate	500—25—650/30—800 910 per mensem	Delhi
24	Shri Nihal Chand, Rural Publicity Worker	Shri Jai Chand ..	C/o Ujjagar Mal Hotel, Guru Harsai, District Ferozepur	J. V.	79.50 per mensem	Guru Harsai Constituency
25	Shri Kans Raj Gauhar, Supervisor	Shri Gokal Chand	Village Ramdars, District Amritsar	Middle	250—15—340/20—400 per mensem	Hoshiarpur
26	Shri Waryam Singh, Translator	Shri Kishan Singh	Village and Post Office Dhatian	1. B. A. 2. Hon's in Punjabi 3. Proficiency in Hindi	60—4—80/5—120/5—175 plus Rs 20 Special Pay per mensem	Chandigarh

श्री बलराम दास टंडन : क्या Chief Parliamentary Secretary साहिब बतलायेंगे कि supervisor की post के लिये basic education का कौन सा मयार रखा हुआ है ?

मुख्य मंत्री : इस post के लिये ज़रूरी है कि वह बोल अच्छी तरह से सकता हो और अखबार वालों से should be able to say what he wants to say.

श्री बल राम दास टंडन : मेरा मतलब educational qualifications से है।

मुख्य मंत्री : इस के लिये educational qualifications भी रखीं गई होंगी।

श्री अध्यक्ष : आप को जो statement दी गई है वह बड़ी comprehensive है। आप उस में से देख लें। (The statement given to the hon. member is quite comprehensive. He may refer to that).

श्री बलराम दास टंडन : मैं Chief Parliamentary Secretary से यह दरियाफत करना चाहता हूँ कि supervisor की post के लिये कौन सी educational qualifications की ज़रूरत होती है ? पहले तो चीफ मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि इस के लिये ऐसी कोई qualifications की ज़रूरत नहीं और उस के बाद उन्हों ने बता दिया है कि कुछ qualifications की ज़रूरत होगी। मुझे जो statement supply की गई है इस में एक supervisor की educational qualification middle पास बताई गई है और दूसरे की M. A., J. D. तो मैं पूछना चाहता हूँ कि इस post के लिये कौनसी educational qualifications की ज़रूरत है ?

मुख्य मंत्री : मैं अर्ज़ करता हूँ कि इस के लिये अगर कोई M. A. पास ले लिया गया है तो इस में कोई बुरी बात नहीं की गई और अगर कोई middle पास भी लिया गया है और जिसे हम जानते हैं कि वह काफ़ी काबिल है और field में अच्छी तरह से काम कर सकता है तो इस में भी कोई बुरी बात नहीं है।

श्री बल राम दास टंडन : इस बात की judgement कौन करता है कि कोई middle पास इस काम के लिये क़ाबिल भी है कि नहीं ?

मुख्य मंत्री : यह department judge करता है।

श्री बलराम दास टंडन : इस department के अन्दर वह कौन सा आदमी होता है जो यह judge करता है ?

मुख्य मंत्री : मेरे ख्याल में दो तीन आदमियों की एक कमेटी होती है जो यह judge करती है।

Shri Prabodh Chandra : Sir, is it a step towards socialism ?

श्री बलराम दास टंडन : क्या Chief Parliamentary Secretary Sahib बतलायेंगे कि जो statement मुझे दी गई है इस में नम्बर 23 पर जो P.L.O. दिल्ली बताया गया है और जिस की तनखाह 910 रुपए मासिक बताई गई है क्या वह व्यक्ति Public Service Commission की तरफ से appoint किया गया हुआ है या गवर्नमैंट ने सीधा ही आप रख लिया हुआ है ?

मुख्य मंत्री : यह हमारी तरफ से भर्ती किया गया था।

श्री बलराम दास टंडन : उस के दिल्ली में लगाये जाने के क्या कारण हैं ?

मुख्य मंत्री : वहां उस को हिन्दी agitation के propaganda को counteract करने के लिये लगाया गया था या ऐसे ही और कामों के लिये उस को वहां लगाया गया है।

श्री बलराम दास टंडन : क्या इस post को भरने के लिये इस post की कोई advertisement की गई थी ?

मुख्य मंत्री : इस post की advertisement करने की कोई ज़रूरत नहीं थी क्योंकि हम अच्छी तरह से जानते हैं कि कौन आदमी Press वालों से अच्छी तरह मिल सकता है और जानता है कि कैसे इस propaganda को दबाया जा सकता है।

श्री बलराम दास टंडन : मैं यह जानना चाहता हूँ कि जब बाकी के अफसर भरती किये जाते हैं जिन की तनखाह 250 रुपए से ज़्यादा होती है तो उन की भरती Public Service Commission की मारफत की जाती है तो इस की भरती सरकार ने खुद क्यों की है ?

मुख्य मंत्री : यह Public Service Commission के purview से ले ली गई हुई है।

(Shri Balram Das Tandon wanted to put another supplementary.)

श्री अध्यक्ष : अभी क्या आप की तसल्ली नहीं हुई ? सवाल तो बहुत से किये गये हैं ? (Is the hon. Member not yet satisfied ? He has asked so many supplementaries.)

श्री बल राम दास टंडन : मैं मुख्य मंत्री साहिब से यह पूछना चाहता हूँ कि जो statement मुझे दी गई है इस में operators के मुख्तलिफ grade दिये गये हैं तो क्या हरेक जगह के लिये operators के grade अलहदा २ बनाये गये हुए हैं ?

मुख्य मंत्री : इस के लिये notice चाहिये। वैसे तो यह समझ का सवाल है— अगर एक Operator Cinema चलाता है और दूसरा कुछ और करता है तो उस का grade दूसरे operators से अलहदा होगा।

श्री अध्यक्ष : आप तो ऐसे पूछ रहे हैं जैसे कोई सोच कर फैसला लिखना हो। कोई conviction करनी हो और उस का फैसला करना हो। (The hon. Member is goining into such minute details as if he has to convict some body and write judgment.)

Shri Prabodh Chandra : Sir, may I know from the Chief Minister if this Liaison Officer is getting any sumptuary allowance along with pay also ?

Chief Minister : I require notice for this.

Mr. Speaker : This question does not arise. It is a separate question.

(Shri Balram Das Tandon rose again.)

श्री अध्यक्ष : आप फिर खड़े हो गये हैं। क्या इतने supplementaries कर के आप की तसल्ली नहीं हुई ? (The hon. Member is again on his legs. Is he not yet satisfied by putting such a large number of supplementaries.)

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, कई चीज़ों की clarification के लिये और पूछना ज़रूरी होता है। मैं यह जानना चाहता हूँ कि इस statement में एक ही post के लिये different grades क्यों दिये गये हैं। इस में आधे supervisors और आधे operators के grade और हैं और आधों के और हैं। इस की क्या वजह है ?

मुख्य मंत्री : आप specific मिसाल दें। इस तरह मैं कैसे जवाब दे सकता हूँ ? इस के लिये नोटिस चाहिये।

श्री बलराम दास टंडन : इस statement में supervisors के दो तरह के grade दिये गये हैं। एक है 250--15--400 और दूसरा है 220--15—340/20—400। एक ही post के लिये दो तरह के grades क्यों हैं ?

मुख्य मंत्री : इस के लिये notice दे दें। पता कर के जवाब दे दिया जायेगा।

श्री बलराम दास टंडन : इस के लिये notice तो पहले दिया हुआ है....

श्री अध्यक्ष : इस की वह क्या वजह बता सकते हैं। आप से अगर एक व्यापारी कम कीमत पर सौदा ले लेता है और एक ज्यादा कीमत पर ले लेता है तो उस की आप क्या वजह बता सकते हैं। (What explanation can the Chief Minister give for this ? Again how can the hon. Member explain the reason when a businessman purchases goods from him at a less price which the other does so at a higher price ?)

श्री बलराम दास नटंड : स्पीकर साहिब, इस में गाहक का सवाल नहीं है और इस के लिये पहले notice भी दिया हुआ है।

श्री अध्यक्ष : आप इस बात को particularise कर रहे हैं, वह कैसे एक particular case के बारे में इस वक्त बता सकते हैं। (The hon. Member is asking about a particular case. How can the Chief Minister give him this information at this stage ?)

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि एक आदमी की appointment की जाती है तो उसे एक post के लिये एक grade दे दिया जाता है और दूसरे आदमी को वैसी ही post पर जब appoint किया जाता है तो उसे और grade दे दिया जाता है। मैं यह कहना चाहता हूँ कि इस तरह से यह गवर्नमैंट नहीं चलेगी।

मुख्य मंत्री : ऐसे ही चलेगी।

श्री बलराम दास टंडन : ऐसे नहीं चलेगी।

श्री अध्यक्ष : आप यह कैसी बातें हाउस में कर रहे हैं। आप यह हाउस से बाहर जा कर कर लें। (What is the hon. member doing ? He should talk these things outside the House.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

DRIVERS AND CONDUCTORS IN PUNJAB ROADWAYS

1578. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the number of Drivers, Conductors and other workshop staff depot-wise employed in the Punjab Roadways at Jullundur, Amritsar and Ambala separately ;

(b) whether any of the staff referred to in part (a) above is not performing the duties of their basic posts ; if so, their number and the period since when they have not been performing such duties ?

Rao Birendar Singh : (a)

Roadways		*Drivers*	*Conductors*	*Workshop staff*
Jullundur	..	133	137	94
Amritsar	..	208	210	173
Ambala	..	205	205	142

(b) The staff is performing the duties of their post according to needs of the Roadways.

RETIREMENT BENEFITS TO DRIVERS AND CONDUCTORS

1579. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state what benefits, if any, is given to the Drivers and Conductors of the Punjab Roadways on their retirement from service; if none, the reasons therefor ?

Rao Birendar Singh : The drivers and conductors of the Punjab Roadways are entitled to the benefits of Contributory Provident Fund. The employee's contribution is minimum of 6 per cent and maximum of 15½ percent where as the Government contribution has been raised from 6½ per cent to 8½ per cent from 1st June,1958.

A scheme for grant of gratuity to the employees is also under consideration.

AGREEMENT BETWEEN TRANSPORT DEPARTMENT AND PUNJAB ROADWAYS WORKERS

1580. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state with reference to the agreement between the Transport Department and the Punjab Roadways workers reached in meetings held in his room, at Chandigarh on 6th May, 1958 and 26th June, 1958, the terms settled and whether terms have been implemented ; if not, the reasons therefor ?

Rao Birendar Singh : The following demands were discussed in the meeting held on 6th May, 1958 and 26th June, 1958. Decision taken in respect of each demand has been implemented:—

(1) *Bonus.*—Proposal with regard to grant of "Good Performance Rewards" to Punjab Roadways workers is under consideration of Government. The grant of bonus being contrary to the recommendations of the All-India State Transport undertakings was not agreed to.

(2) *Gratuity.*—A scheme for payment of gratuity to the workers as provision for old age is under consideration with the Government.

(3) *C. P. Fund.*—The C. P. Fund has since been raised from 6¼ per cent to 8.1/3 per cent. The elucidation sought about the word "emoluments" was given in accordance with the advice of Finance Department.

(4) *Introduction of duty cards.*—The records already being maintained in the Punjab Roadways were considered adequate to cover the requirements of duty cards.

(5) *Travelling Allowance/Dearness Allowance.*—On having explained the interpretation of the agreement previously reached with the representatives of the Union about the admissibility of daily allowance, the demand was withdrawn.

(6) *Transfers of workers.*—The representatives of the Union submitted that they had no objection to the transfers being made within the Depots of one Transport Service, but wanted elimination of transfers from one main service to other main service. It was brought home to them that such transfers were necessary in the interest of administration and that their demand was not justified.

(7) *Assignment of duties to workers.*—This demand was withdrawn by the Union.

(8) *Reimbursement of Medical Charges under employees State Insurance Scheme.* Exemption has been sought from the provision of the Employees State Insurance Act/ Scheme. Meanwhile the costs of medicines are being re-imbursed to the employees with the special sanction of Government.

[Minister for Revenue]

(9) *Pay scales of Cleaners, Helpers, Sweepers.*—Their demand for revision of scale from Rs 27—½—32 to Rs 30—½—35 has since been accepted and revised scale introduced.

(10) *Rotation of Duties.*—The Union failed to submit suitable proposal for rotation of duties amongst the employees, when asked to do so. However, monthly rotation of duties has since been ordered in the Punjab Roadways.

(11) *Confirmation.*—Confirmation has been done in a large number of cases. For remaining, the Committee appointed for re-fixation of seniority has been asked to expedite action.

(12) *Supply of Uniforms.*—Instructions have since been issued for the prompt supply of Uniforms on the due dates and that the date of actual supply of uniform be treated as the date for reckoning the period for next replacement.

(13) *Criteria for promotion.*—The President stated that in the promotions made recently, the seniority of some of the employees had been ignored. He further said that some of the senior officials had not been even called for interview. It was explained that promotions are made on the basis of seniority-cum-merits and not on the basis of seniority alone. It was pointed out that any case of alleged injustice could be looked into when put forward by the aggrieved person.

(14) *Punctual payments of overtime.*—The workers represented that their claims of overtime were not being paid. Intimations received from the General Managers show that overtime is being paid regularly.

(15) *Free family passes for employees.*—Government has not considered it desirable to issue two free family passes to each employee yearly.

(16) *Participation by Workers in Management.*—Works Committees in which employees have representation have since been constituted in Punjab Roadways. For this reason constitution of 'Management Council' to provide worker's participation in management is not desirable ; more so when experiment made by Central Government in Delhi Road Transport Undertaking and other factories is yet not known.

(17) *Weekly rest to Daily Wage staff.*—The necessary rests are now being allowed to the daily wage staff.

(18) *Reimbursement of Court Fines.*—Re-imbursement of court fines was already being allowed in deserving cases.

(19) *Speed limit and framing of time tables.*—It was explained to the Union that it was not practicable to fit the speed Governors to the vehicles. Techographs are, however, being fitted to the vehicles to curb speed tendencies.

(20) *House accommodation for workers.*—The representatives of the Union were advised, that as the transport workers were not covered by the "Central Industrial Housing Scheme, the Department was not in a position to help. It was, however, suggested that they should form Co-operative Societies on the analogy of one formed by them in Amritsar and proceed with the plans of construction of houses for workers. The demand for house-rent being untenable could not be conceded.

(21) *Curtailment of rests and other compensation.*—The representatives of the Union were advised that they were already given compensatory rest when their rests were curtailed due to the exigencies of service.

(22) *Workshop shed at Ambala.*—The Shed has since been provided

(23) *Termination of services of Drivers on causing three accidents.*—It was explained that the services of no Driver were terminated for causing three accidents and workers were informed that each case would be dealt with on merit after following the procedure laid down for departmental enquiries.

(24) *Action against conductor on loss of unissued tickets.*—It was decided that each case of loss of tickets shall be examined on merits and punishments inflicted accordingly after following due procedure.

(25) *Recoveries for damage to Vehicles.*—It was decided that recoveries will be made in cases where as a result of departmental enquiry, negligence or careless handling of the worker was proved. No recoveries would be made on arbitrary basis.

(26) *Supply of Pass Books against C. P. Fund account.*—Account Registers have been introduced in each service to which employees have access. Supply of Pass Books was not considered practicable.

(27) *Use of filthy language by officers.*—P. W. M. objected to this item being called a demand. He said, he would be prepared to look into any complaint of this nature.

(28) *Receipt for medical certificates.*—It was decided that no receipts for medical certificates can be given. Entries regarding the receipts of medical certificates are recorded in the Service Books of the employees.

(29) *City Allowance of Rs 3 to each worker at Amritsar.*—The department had recommended the grant of City Allowance of Rs 3 per mensem but in view of wider implications involved, it could not be accepted by the Government.

(30) *Washing duty by Cleaners.*—The demand was not accepted. It was made clear that the Cleaners shall have to wash the vehicles. The designation of washing boys has since been changed into that of Cleaners.

(31) *Provision of retiring rooms.*—It was pointed out that retiring rooms have already been provided at most of the Out-station Depots. Cases of Omission, if any, should be brought to the notice of the department.

ISSUE OF DUTY CARDS TO DRIVERS AND CONDUCTORS

1581. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether duty cards as required by clause 26-A of the Minimum Wages Act have been issued to the Drivers, Conductors and transport workers of the Punjab Roadways, if not, the reason therefor ?

Rao Birendar Singh : No. The records including time register, way bills and duty schedules are considered adequate to cover the requirements of the duty cards. Accordingly to avoid duplication of records, exemption from maintenance of these cards has been sought from the provisions of section 26-A of the Minimum Wages Act, 1948.

METALLING OF KURALI-SISWAN ROAD IN AMBALA DISTRICT

1582. Sant Sadhu Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government sanctioned the metalling of Kurali-Siswan Road in district Ambala three years ago ;

(b) whether it is also a fact that funds for the purpose were provided each year during the period mentioned in part (a) above, but lapsed each time ; if so, the reasons for the lapse of funds ;

(c) the time by which the said road is likely to be metalled ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Yes. The estimate for the work was sanctioned in 1957-58.

(b) Yes. Funds were provided twice i.e., during 1957-58 and 1958-59 only and they lapsed mostly on account of non-recovery of public contribution and amendment of recast estimate for soil stabilised specifications.

(c) During the Second Plan period subject to the availability of funds.

CONSTRUCTION OF RANGILPUR-PURKHALI AND RUPAR-BELA ROADS, ETC.

1583. Sant Sadhu Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government intend constructing —

(i) Rangilpur-Purkhali ; and

(ii) Rupar-Bela Roads in tehsil Rupar, district Ambala ; and

(iii) metalled road from Chandigarh, Mulanpur, Khizrabad, Purkhali and Ghanauli ; if so, when ?

Chaudhri Suraj Mal : Not during the Second Five-Year Plan.

RAJ KUHL IN TEHSIL NALAGARH

1584. Sardar Ram Dayal Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total cost so far incurred on the Raj Kuhl and other Kuhls, if any, in tehsil Nalagarh, separately ;

(b) the total length of the said Kuhl, together with the maximum length up to which a kuhl functions properly ;

(c) whether any part of the Kuhl referred to above is not functioning; if so, the steps taken by Government in this connection and the amount, if any, provided to reconstruct it in the Budget for the year 1959-60 ;

(d) the time by which the said Kuhl is likely to run up to its tail together with the details of the proposed schedule of work on this Kuhl.

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) *Part* (*i*).—Expenditure so far incurred on Raj Kuhl at Nalagarh— Rs. 3,08,876

Part (*ii*).—There is no other Kuhl in the said tehsil.

(b) Total length .. 7 miles.

Maximum length of its functioning .. Nil

(c) No part of the Raj Kuhl is functioning due to damages occurred during rains and floods. It has been estimated that an amount of Rs 1.5 lacs is required to bring the Kuhls in running order. These works have been undertaken by P.W.D. on behalf of the Development Department and the latter have been requested to provide the funds required for the purpose of necessary repairs. No amount has been provided in P.W.D. Budget for the year 1959-60.

(d) *Part* (i).—The necessary repair work will be taken immediately after the funds are placed at the disposal of I.B. The following works are to be carried out :—

Part (ii).—(1) Construction of river training works ;

(2) Special and ordinary repairs to the works already constructed.

(3) Construction of cross drainage works at R. D. 1,250, 12,000, 18,500 and 23,000 of Raj Kuhl.

(4) Construction of Link Drains.

ENGINEERS IN IRRIGATION DEPARTMENT SENT ABROAD FOR HIGHER STUDIES

1585. Sardar Ram Dayal Singh: Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total number of Engineers in the Irrigation Department, Punjab, who went abroad for advanced studies on Government stipends under the Government of India scheme of 1946-47 in this behalf ;

(b) whether it is a fact that the engineers referred to in part (a) above were given an assurance that they shall be considered for higher posts on the successful termination of their studies; if so, the number and names of those Engineers who have been given such promotions ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Nine Engineers.

(b) No.

VACANCIES OF CLASS I AND II OFFICERS AND HEAD MASTERS, ETC., IN GOVERNMENT SCHOOLS IN KARNAL DISTRICT

1586. Chaudhri Dharam Singh Rathi : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of the vacancies of Class I and II Officers and those of non-gazetted HeadMasters and other teachers that occurred in all Government Schools in Karnal District since 1st November, 1957, together with the manner in which these were filled up ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : There is no post of P.E.S., Class I, in Karnal District. Two P.E.S., Class II, posts fell vacant after 1st November,1957, and the same were filled by the transfer of officers already in service. Three posts of non-gazetted headmasters fell vacant. Two of them have already been filled by the transfer of senior most trained graduates on their own pay and grade. The third one is also being filled likewise. 256 posts of teachers fell vacant. The vacancies were filled on three months' basis through the Employment Exchange.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

3 p.m.

SHIFTING OF BUILDING ROAD RESEARCH LABORATORY FROM KARNAL TO RUPAR

*3985. **Pandit Shri Ram Sharma** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the (Buildings from) Road Research Laboratory is being shifted from Karnal to Rupar ; if so, the reasons therefor ;

(b) whether any buildings were requisitioned for housing the said Laboratory in Karnal; if so, the financial loss involved as a result of the shifting referred to above?

Chaudhri Suraj Mal : (a) No.

(b) Yes. In view of (a) above, the question of financial loss does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : अगर financial नुकसान नहीं हुआ तो क्या वज़ीर साहिब बता सकते हैं कि इस को करनाल से shift करने की क्या वजह है ?

मंत्री : वहां से तो यह दफ्तर लाया ही नहीं गया। इस लिये shifting का सवाल ही पैदा नहीं होता।

QUESTION OF PRIVILEGE

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : On a point of privilege, Sir. ਜਨਾਬ, ਅਜ ਜਿਸ ਵਕਤ ਮੈਂ lobby ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨ ਰਹੀ ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਕਿ lobby ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ Watch and Ward ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ C. I. D. men ਸਨ। ਇਸ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ protection ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ House ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ, lobby ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ protection ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਅਸੀਂ protest ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ hon. Members ਨੇ ਵੇਖਿਆ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ ਉਹ lobby ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸਣਾ ਸੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ। (The hon. Member should have then brought this fact to my notice, if they were inside the lobby.)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਉਸ ਵਕਤ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਏ।

Mr. Speaker : I was sitting in my chamber.

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਆਪ ਦੋ ਬਜੇ ਆਏ ਹੋ। ਆਪ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਤੋਂ ਪੁਛ ਲਉ। ਮੈਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ।

Mr. Speaker : I am here since 11-30 a. m. and the Secretary is here since 9-30 a. m.

पंडित श्री राम शर्मा : अगर आप के notice में यह बात लाई जाए कि C.I.D. के आदमी lobby में थे तो क्या हर्ज है ?

Mr. Speaker : You should have informed me then. (*Interruption by Shri Balram Dass Tandan.*) You should have brought it to my notice. अब भी अगर आप बताएं तो मैं आप के साथ जाऊँगा। (I will accompany the hon. Member if he brings anything to my notice now.

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, कुछ hon. Members कह रहे हैं कि C.I.D. के आदमी lobbies में आ कर House पर watch रखते हैं। Chief Minister साहिब कहते हैं कि नहीं ऐसी बात नहीं है। यह दोनों बातें तो सही नहीं हो सकतीं।

Mr. Speaker : I may tell the House that what to talk of C.I.D. people, no outsider can enter the lobbies. If you find any stranger in the lobbies when the House is sitting it is your duty to bring this fact to my notice. However, the members of my staff have free access to the lobbies in connection with the proper discharge of their duties. But no stranger is permitted to enter the lobbies when the sitting of the Assembly is on. So, if the hon. Member had seen some persons other than the Vidhan Sabha staff in the lobbies, the matter should have been reported to me or the Secretary of the Sabha at that time.

ਪੰਡਤ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਜਿਹੜੇ sweepers ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Watch and Ward ਦੇ ਬਿੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ request ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਨੂੰ protection ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Watch and Ward staff are on my establishment.

पंडित श्री राम शर्मा : गुज़ारिश यह है कि आप ने फरमाया है कि working hours में यह नहीं हो सकता....

श्री अध्यक्ष : Staff के clerks वग़ैरह तो pass करते हैं और House में आते हैं और कोई stranger lobbies में नहीं आ सकते। (Clerks or other members of the staff have to pass through the lobbies to come in the House. Other strangers cannot come in the lobbies.)

पंडित श्री राम शर्मा : आप ने फरमाया है कि working hours में अगर कोई पुलिस वाला या stranger lobbies में आए तो यह बात आप के नोटिस में लाई जाए। लेकिन working hours तो 2 बजे शुरू होते हैं। अगर कोई C.I.D. वाला $1\frac{1}{2}$ बजे या $1\frac{3}{4}$ बजे lobbies के अन्दर आए या बाहर खड़ा हो तो क्या यह काबिले इतराज़ नहीं है।

श्री अध्यक्ष : जिस वक्त से House का business शुरू होता है उस वक्त से आप को privileges apply करते हैं। (The privileges of the Members apply to them from the time when the business of the House begins.)

पंडित श्री राम शर्मा : दो बजे से पहले नहीं ?

Mr. Speaker : It is not feasible to keep the Watch and Ward staff standing all the day.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਆਦਮੀ Watch and Ward ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ position different ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ C. I. D. ਦੇ ਆਦਮੀ Watch and Ward ਦੇ ਬਿਲੇ ਲਾਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। (*Interruptions*) ਕਾਫੀ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਨੇ ਵੇਖੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : I can have as many Watch and Ward Assistants as I like.

Chief Minister : Sir, I would not let this matter go like this. It is a clear slur on the Speaker. If anyone who is not on the Assembly staff wears the badge meant for the Watch and Ward staff and enters the lobbies of the House, it is a slur on the Speaker. I, therefore, contradict it in very strong words.

PAPERS LAID ON THE TABLE

NOTIFICATION PUBLISHING THE DRAFT OF THE PUNJAB LAND REVENUE (SPECIAL ASSESSMENT) RULES, 1958

Minister for Revenue (Rao Birendra Singh) : Sir, I beg to lay on the Table the notification publishing the draft of the Punjab Land Revenue (Special Assessment) Rules, 1958, under section 60-A of the Punjab Land Revenue Act, 1887.

GOVERNMENT DEMAND FOR GRANT
25-GENERAL ADMINISTRATION

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move—

> That a sum not exceeding Rs 3,01,48,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 25—General Administration.

Mr. Speaker : Motion moved—

> That a sum not exceeding Rs 3,01, 48,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 25—General Administration.

Mr. Speaker : The following cut motions given notice of by various Members in respect of this Demand will be deemed to have been read and moved—

1. **Comrade Hukam Singh :**

2. **Shri Bhala Ram :**

3. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

4. **Shri Phul Singh Kataria:**

5. **Pandit Ram Kishan Bharolian :**

6. **Comrade Jangir Singh.**

That the demand be reduced by Rs 100.

7. **Sardar Dhanna Singh Gulshan :**

That the demand be reduced by Rs 10.

8. **Raja Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 2.

9. **Sardar Harbans Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

10. **Sardar Atma Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

11. **Chaudhri Sumer Singh :**

That the demand be reduced by one naya paisa.

12. **Bawa Harnam Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, General Administration, जिस को कि एक प्रदेश का आम नज़मोनसक कहा जाता है, हकूमत की एक तरह से रूह होती है। अगर हकूमत General Administration को सही तरीके से चलाने में कामयाब नहीं होती तो लोग मुतमैयन नहीं रह सकते और प्रदेश तरक्की नहीं कर सकता। जहां तक पंजाब की General Administration का ताल्लुक है उस को देखते हैं तो दो वाक्ये हैं जो खास तौर पर आंखों के सामने आते हैं। पहला वाक्या तो यह है कि हमारी सरकार ने मास्टर तारा सिंह को गिरफ्तार कर के नज़रबन्द किया है। मैं समझता हूं कि गवर्नमेंट ने यह बहुत बुरा काम किया है और इस से प्रदेश की General Administration की हालत बेहतर होने की बजाए बिगड़ने की सूरत पैदा हो गई है। जहां तक मास्टर जी और उन की party का ताल्लुक है वह यही बात कहते हैं कि उन के धार्मिक मामलों में गवर्नमेंट और ग़ैर सिखों की मदाखलत नहीं होनी चाहिए। उन का ख्याल है कि गवर्नमेंट

[पंडित श्री राम शर्मा]

ने इन मामलों में दखल दिया है और इस दखल के खिलाफ नाराज़गी ज़ाहिर करने के लिए मास्टर तारा सिंह और उन की party का यह programme था, जो बात कि पूरी हुई, कि वह दिल्ली जा कर इस बात का प्रदर्शन करें कि आम तौर पर सिखों को इस बात का दुःख है और शिकायत है कि उन के धार्मिक मामलों में गवर्नमेंट दखल दे रही है। मैं इसे ठीक नहीं समझता कि जब से यहां पर आज़ादी और लोक राज आया है, किसी जमात या किसी party को इस बात से भी रोक दिया जाए और मजबूर किया जाए कि वह अपनी नाराज़गी अमन और शान्ति से भी ज़ाहिर न कर सके। जहां तक उन को पकड़ कर नज़रबन्द करने का सवाल है—मुझे तो इस चीज का इस राज और अंग्रेज़ी राज का भी तजरुबा है—मेरा ख्याल नहीं कि इस में जो बातें ज़ाहिर हैं और पंजाब के लोग जानते हैं और जिस का कि मुझे पूरा यकीन है वह यह है कि मास्टर तारा सिंह के इस तरह की राए,काम और अमल नहीं थे कि वह सिखों को यह कहें कि दिल्ली चलो और वहां चल कर पुरअमन तरीके की बजाए किसी और तरीका से अपनी नाराज़गी ज़ाहिर करें और चुनांचि उन की गिरफ्तारी के बावजूद भी जिस की वजह से लोगों के अन्दर और ज़्यादा नाराज़गी,गुस्सा और जोश हो सकता था, दिल्ली के अन्दर,दो तीन लाख सिखों ने पुरअमन तरीके से जलूस निकाला। (मुख्य मंत्री की तरफ से विघ्न) इन को इस में शक हो सकता है। मैं ने तो यह Tribune में पढ़ा है जिस में 50,000 से ले कर तीन लाख तक की गिनती का अन्दाज़ा लगाया गया है। वह अखबार भी ऐसा है जो गवर्नमेंट (मुख्य मन्त्री : तोबा २) और कैरों साहिब की काफी मदद करता है उस के हवाले से कह रहा हूँ। उस में लिखा है कि आम लोगों का अन्दाज़ा है जोकि सुनने में आया है कि उस में कम से कम 50,000 और ज़्यादा से ज़्यादा 3 लाख आदमी थे। बाकी यह तो हो नहीं सकता कि किसी ने उन्हें एक २ कर के गिना हो। इस में शक नहीं कि बड़ी भारी तादाद में दिल्ली के अन्दर जलूस निकला।

हां, तो मैं यह कहता हूं कि हमारी Government ने गलत काम किया है। मेरा ख्याल है कि मास्टर जी को charge-sheet दिया गया होगा जैसा कि मुझे भी दिया गया था। और गलत और फर्ज़ी इलज़ामात मुझ पर भी लगाए गए थे कि तुम गांव में lecture देते फिरते हो कि पुलिस को पीटो, पुलिस का सर फोड़ दो। मेरे तो खुशी से रोंगटे फूल जाते हैं जब मैं उन इलज़ामात की फेहरिस्त पढ़ता हूं जो मेरे बारे में लगाए गए थे कि यहां पर सिखों का राज कायम हो गया है और उसे उलटाना ज़रूरी है, सब लोगों को तैयार हो जाना चाहिए। इस तरह की report खुद ही लिख कर इन्होंने मास्टर जी की गिरफ्तारी अमल में लाई होगी। मुझे इस बात का पता है कि मेरे अपने केस में भी इस तरह की report तैयार की गई थी और इसी तरह का charge sheet मास्टर तारा सिंह के खिलाफ भी तैयार किया गया होगा। उन्होंने कहा होगा कि ज़्यादा से ज़्यादा तादाद में दिल्ली जाओ और दिल्ली में पुरअमन जलूस निकालो ताकि पंजाब सरकार को, भारत सरकार को और दुनिया वालों को दिखलाएं कि हमें पंजाब सरकार के इस रवैया पर नाराज़गी है कि वह हमारे धार्मिक मामलों के अन्दर दखल देने लग गई है। इस बात पर किसी की नज़रबन्दी कर देना और बग़ैर मुकदमा चलाए और बग़ैर पड़ताल किए और सबूत लिए किसी इतने बड़े आदमी को और फिर इतने ज़िम्मेदार आदमी को हरासत में ले लेना कहां तक जायज़ है। यह ठीक है कि मुझे उन की कई बातों से इत्तफाक

नहीं । लेकिन जहां तक इस बात का ताल्लुक है कि उन्होंने कहा हो कि दिल्ली चलो और जिनके बारे में हमारे Prime Minister साहिब की राए हो कि वह एक ईमानदार और नेक-नीयत आदमी हैं उन पर शक करना और पंजाब के अन्दर इस तरह आसानो से पकड़ कर नज़र-बन्द कर देना Government के लिए कोई अकलमन्दी की बात नहीं। क्या यही General Administration को चलाने की बात है ? यह सरकार की दानिशमन्दी का सबूत नहीं । ऐसी बात कभी अंग्रेज़ को हकूमत में भी देखने में नहीं आई थी । महात्मा गांधी हमेशा यह बात कहते आए थे कि हमें जिस चीज़ पर नाराज़गी हो और हम अंग्रेज़ के जिस फैसले पर नाखुश हों वहां पुर अमन तरीके से सत्याग्रह किया जाए । उन्होंने कई सत्याग्रह किए लेकिन इस तरह नाराज़गी ज़ाहिर करने पर और वह भी पुरअमन तरीके से नाराज़गी ज़ाहिर करने पर एक दिन भी अंग्रेज़ की हकूमत में गिरफ्तारी नहीं की गई । जब तक कोई गलत और खराब काम न किया गया हो सरकार ने कभी गिरफ्तारी न की थी लेकिन इस तरह पुरअमन तरीके पर प्रांत के लोगों को सरकार की तरफ से की गई ज़्यादती पर नाराजगी ज़ाहिर न करने देना मुनासिब नहीं । इसका मतलब तो यह हुआ कि लोगों को मजबूर किया जा रहा है कि वह और किसी तरीके को अपनी नाराज़गी ज़ाहिर करने के लिए अपनाएं और उस तरीके को अख्तियार करें । अगर किसी मुल्क के किसी प्रांत के लोगों को यह यकीन हो जाए कि किसी देश में शान्ति से नाराज़गी का इज़हार नहीं करने दिया जाता तो, स्पीकर साहिब, लोगों के पास दूसरा तरीका ही और क्या रह जाता है । जहां तक Government के law and order का ताल्लुक है, General Administration का ताल्लुक है अगर Government इस तरह पुरअमन तरीके से नाराजगी ज़ाहिर करने वालों को गिरफ्तार करती है तो यह एक गलती है और प्रांत के लोगों के साथ भारी ज़्यादती है । इस तरह के तरीकों को अपनाने से लोगों की नाराज़गी बढ़ेगी । जहां इस तरह की गिरफ्तारियां अमल में लाई जाएं और नतीजे के तौर पर लोगों में बेचैनी बढ़े तो क्या सरकार इस law and order की हालत पर फखर कर सकती है ? Democracy के लिए यह अच्छा नहीं कि लोगों को यह impression दिया जाए कि वह अपने grievances का इज़हार नहीं कर सकते । दूसरा काम जो General Administration के अधीन किया गया है वह है Ordinance के ज़रिए betterment levy की वसूली । Betterment Levy ऐसी चीज़ है जोकि न तो अंग्रेज़ी राज में सुनी गई और न ही Unionist वज़ारत में इनका कहीं जिक्र आता है । मौजूदा चीफ मिनिस्टर और मौजूदा वज़ीरे खज़ाना Unionist सरकार की ऐसी हर बात को oppose किया करते थे और कहा करते थे कि अगर Government ने नहरें निकाली हैं तो उन पर जितना रुपया सरफ किया गया है वह आबियाना के ज़रिए वसूल कर लिया गया है । यही हालत आज है । Government ज़मींदारों से आबियाना भी वसूल करना चाहती है और betterment levy भी । मैं पुरानी बातें जो हमारे मौजूदा चीफ मिनिस्टर ने पुरानी असेम्बली के अन्दर कही थीं पढ़ कर यहां सुनाना नहीं चाहता । वह निकाल कर देखी जा सकती है कि वह किस तरह इस किस्म की move को oppose करते थे और बतौर Opposition के मेम्बर के किस तरह ज़ोर से कहा करते थे कि आबियाना और मालिया हम अदा करते हैं इस लिए levy हम नहीं देंगे । मेरे कहने का मतलब सिर्फ इतना है कि चाहे हकूमत कांग्रेस की हो या गैर कांग्रेस की इस तरह की levy कभी नहीं लगाई

[पंडित श्री राम शर्मा]

गई और आज वह सब बातें भूल कर ये मैदान में उतर आए हैं कि हम betterment levy वसूल करने जा रहे हैं। कहते हैं हम ने दिल्ली से भारत सरकार से कर्ज़ा लिया है, कर्ज़ा लेकर हमने नहरें निकाली हैं इस लिए कर्ज़े को वापिस करने की ज़िम्मेदारी हम पर है और एक एक पैसा वापिस देना चाहिए। चूंकि हम ने कर्ज़ लेकर नहरें निकाली हैं इस लिए मालिया वसूल करना है और levy भी। अब इस तरह की नाजायज़ वसूली पर लोग नाराज़गी का इज़हार करते हैं और अदा नहीं करना चाहते तो इन्हें गिरफ्तार किया जाता है। जहां नहरें जाती हैं वहां कौन सा इलाका productive है और कौन सा unproductive है—इसके बारे में Comrade Surjeet और Professor Sher Singh ने प्रेस में figures दी हैं उन्होंने यह बताना चाहा है कि किस हद तक इनकी schemes productive हैं

श्री अध्यक्ष : जहां तक law and order का ताल्लुक है betterment levy को reference unavoidable थी लेकिन इस पर तफसील के साथ ज़िक्र करना और इसके merits और demerits में जाना relevant नहीं। आपका बिल भी आ रहा है और एक resolution भी इसके बारे में है। जब वह ज़ेरे बहस आएंगे तो उस वक्त आप इस पर बोल लेना। (The reference to betterment levy in connection with law and order was unavoidable but detailed discussion of its merits and demerits is not relevant. His Bill is coming before the House and there is also a resolution concerning this matter. When these are taken up the hon'ble Member can have his say).

पंडित श्री राम शर्मा : मैं गलती से इन बातों की reference करने लग गया था।

यह ज़रूरी नहीं कि तशद्दद से levy को वसूल किया जाए। हकूमत जानती है कि लोग उनसे नाराज़ हैं और कहते हैं कि हम tax नहीं देना चाहते। तो Government को चाहिए था कि किसी और तरीके से इसे वसूल कर लेती। बारदोली में क्या हुआ था। जब सरदार पटेल और महात्मा गांधी ने कहा था कि फलां फलां टैक्स नाजायज़ हैं और हम इन्हें अदा नहीं करना चाहते तो आप सब को याद होगा और हमारे चीफ मिनिस्टर भी इस बात को भूले नहीं होंगे कि वहां पर भी 9 आदमी गोली से नहीं मारे गए थे, क्या आप बता सकते हैं कि कितनी औरतों को टैक्स अदा न करने की वजह से गोली का निशाना बनाया गया था, जैसा कि अब किया गया है, Government ने गांव को घेरे में लेकर कहा हो कि टैक्स दो वरना आगे से हट जाओ आ रही है गोली ? यह हालत है आप के law and order की। क्या इसी तरह टैक्स वसूल किए जाते हैं ? अगर टैक्स अदा नहीं किया गया तो कौनसी आफत आने वाली थी। सब्र के साथ levy को या टैक्स को किसी और सूरत में वसूल किया जाता। यह नहीं कि या तो levy अदा करो या सामने से हट जाओ और अगर न हटें तो one two three गोली चला दी। क्या इस तरीके से हकूमत चलती है ? क्या इस तरीके से law and order कायम किया जाता है ? यही सब्र का तरीका है कि दाएं बाएं न देख कर levy वसूल करने के

लिए गोली चला दी। अगर हफता दो हफते या महीना दो महीने levy की वसूली नहीं होती तो क्या कयामत आ जानी थी इस प्रांत पर ? यह नहीं हुआ करता कि हकूमत जो गलत या सही हुकम अपनी तरफ से लिख दे उसे मान लिया जाए और नाराज़गी ज़ाहिर न की जाए और अगर शोर मचाया जाए तो गोली चला दी जाए। यह तरीका बिलकुल गलत है हकूमत चलाने का। इस तरीके पर प्रजा तंत्र हकूमतें नहीं चला करतीं। चीफ मिनिस्टर को सख्त मुग़ालता है कि गोली चला कर या तशद्दद से लोगों से हर बात मनवाई जा सकती है। इस तरह हकूमतें नहीं चला करतीं। फिर इस बात पर आज खुशी मनाई जाए कि सत्याग्रह करने वालों में कमी आ गई है। यह कोई खुशी की बात नहीं। हमारे मुलक में आज तक क्या होता रहा है। महात्मा गांधी के वक्त में बड़ी से बड़ी तहरीकें चलीं लेकिन एक डेढ़ महीने के बाद ठंडी पड़ गई। तो इस पर यह कहना कि यह हमारी जीत है यह ठीक नहीं है। यह तहरीक ऐसी नहीं कि गोली चलाने से कम हो जाएगी। पुलिस अपने आप को गोली चलाने में justify नहीं कर सकती। क्या पुलिस का यही काम है कि गोली चलाए ? क्या इसी तरीके से चला जाता है ? क्या यही सरकार के tactics होते हैं ? क्या इस तरह से law and order कायम होते हैं ? किसी आदमी को कहना 'तुम दिल्ली नहीं जा सकते' और किसी को कहना कि तुम्हें पंजाब के अन्दर नहीं रहने दिया जाएगा, तुम्हारे रहने से मुसीबत आ जाएगी—ऐसी बातें करने से अपनी जीत हकूमत नहीं मान सकती। ऐसे तरीके अख्तियार करने से आप लोगों को मजबूर करते हैं कि वह कोई और रास्ता निकालें। फिर जो आप betterment levy लगा रहे हैं वह ज़्यादा से ज़्यादा ऐसे लोगों पर पड़ी है जो पिछड़े हुए और गरीब हैं। 70—80 % ऐसे लोग हैं जिन की आज कल हालत बुरी है। मैं ने पढ़ा है और मेरा अपना अंदाज़ा भी है कि 70—80 % levy उन लोगों पर पड़ी है जिन बेचारों में इसे अदा करने की ताकत नहीं। हरियाणा की बात चली है कि वहां पर सत्याग्रह नहीं चला, इस लिए वह levy को मानते हैं लेकिन यह बात नहीं। Agitation न चलने की वजह यह नहीं। असल बात यह है कि जब Hindi agitation चला तो उन लोगों ने जो आज betterment levy agitation को चला रहे हैं इस Government के साथ लग कर इस हद तक गलत काम किए कि किसी भी ज़िम्मेदार आदमी की हमदर्दी इन लोगों के साथ नहीं रही। रोहतक के अन्दर भी और जेल के अन्दर लोगों को यह माफी दिलाने की कोशिश करते रहे थे। यही वजह है कि नाराज़गी ज़ाहर करने में रुकावट है। स से यह न समझा जाए कि हरियाणा के लोग, Hindi Region में रहने वाले लोग इस levy के लगाए जाने पर मुतमयन हैं। हम में नाराज़गी कम नहीं। क्या यह तरीका है General Administration का कि इस तरह का तरीका अख्तियार किया जाए टक्स वसूल करने के लिए।

Government General Administration को run करने में, टक्स लगाने और लोगों के धर्म के मामले में क्या तरीका अख्तियार कर रही है। आज वही बातें की जा रही हैं जिन बातों से हिटलरे आज़म घबराते थे, उसी तरह से 2-2, 4-4 front खोले जाते हैं। अगर इन की यही हालत रही तो मैं समझता हूं कि Government का रहा सहा वकार भी खत्म हो जायेगा। लोगों की इन के साथ कोई हमदर्दी नहीं रहेगी। यह हमारी बदकिस्मती है कि हम Opposition Benches वाले, इस तरह के वाके हुए हैं कि

[पंडित श्री राम शर्मा]

हम, बार बार, एक एक हो कर लड़ते हैं। जब एक पिट जाता है तो दूसरे की बारी आ जाती है और अगर दूसरा पिट जाता है तो तीसरे की बारी आ जाती है। अगर हम मिल कर काम करें तो Government की क्या मजाल है कि वह इस किस्म की बातें करे। कभी मास्टर तारा सिंह को पकड़ने की बातें होती हैं, कभी Betterment Taxes की levy पर तरह तरह के काम होते हैं। आखिर हम मिल कर काम करें तो इनका लोगों से एतमाद हासल करना ना मुमकिन है। आज हम मिलकर काम नहीं करते और एक दूसरे के खिलाफ सोचने में लगे रहते हैं। यही वजह है कि यह अपनी ग़लत तरीके की साज़िशों में कामयाब हो रहे हैं।

इन दो बातों के इलावा तीसरी बात जो मैं अर्ज़ करना चाहता हूं वह है corruption और भ्रष्टाचार के मुताल्लिक। आज इस चीज़ के खिलाफ, जोकि मुखतलिफ तरीकों से फैली हुई है, जितनी चर्चा है मैं समझता हूं कि कभी भी नहीं हुई। इस की तह में, अगर मैं गलत नहीं कहता तो, political corruption फैली हुई है। हर चीज़ में भ्रष्टाचार के दरवाज़े खुल जाते हैं। कोई खुफिया नहीं लेता बल्कि कोई शर्म तक महसूस नहीं करता, क्योंकि जब यह चीज़ ऊपर चलती है तो नीचे वाले भी मन मानियां करते हैं। मैं इस पर ज़्यादा ज़ोर नहीं देता मगर यह चीज़ ज़रूर कहूंगा कि यह corruption 5—7 शकलों में है। इसे Government ज़रूर note कर ले। अगर यह बातें मैं साबत कर दूं तब तो कहना कि ठीक है वरना कहें कि Opposition के members झूठ कहते हैं और मैं झूठा हूं।

पहली शकल तो Public Service Commission के मुताल्लिक है। आप के सामने इस की report भी आयेगी.........

श्री अध्यक्ष : आप report की बात तो छोड़ें वह अलग चीज़ है। (The hon'ble member need not refer to the report, it is a separate thing.)

पंडित श्री राम शर्मा: इसकी reference का, जनाब अभी मैं ज़िक्र नहीं करता। मगर मैं सरकार का ध्यान इस बात की तरफ ज़रूर दिलाना चाहता हूं कि qualifications देखने का सवाल ही क्या है जब आपने उसे Public Service Commission के purview से तो निकाल ही लिया। क्या ज़रूरत है इन चीज़ों को हटाने की ? यह हटाई ही तब जाती हैं जब यह सवाल होता है कि उस को merit से नहीं देखना या जब किसी को नाजायज़ तरीका पर लाने की कोशिश होती है। अगर यह चीज़ है तो यह कहना कि qualification M.A. हो, यह Division हो और यह उमर हो, यह कहने की ज़रूरत ही क्या है? जो रखना हुआ रख लिया, जो काम पूरी तरह चला सकता है वह ठीक है। फिर यह ढोंग की क्या ज़रूरत है। Corruption दरअसल यहीं से ही शुरू होती है। इस किस्म के तरीके इस्तेमाल होते हैं कि किसी को पता ही न लग सके कि काम कैसे बना, यह तो चिट पर या telephone पर ही सारी कार्रवाई हो जाती है। यह कोई मामूली बात नहीं है, हज़ारों किस्म की चीज़ें होती हैं जिन में कि यह नाजायज़ तरीका कार को इस्तेमाल करते हुए नहीं घबराते। हज़ारों तरीके हैं इन के corruption करने के जो ऊपर से लेकर नीचे तक फैली हुई है। मैं समझता हूं कि यह एक तरह की political corruption है। इन नाजायज़ तरीकों को या तो इन्हें बन्द करना चाहिए, अगर नहीं होते तो सरकार को कोई और रास्ता अख्तियार करना चाहिये।

दूसरी corruption जो आज हम, स्पीकर साहिब, देखते हैं वह है permits का, licences के quota का issue होना। आज एक तूफान खड़ा हो रहा है इस permit बाज़ी के नाम पर। इस की तह में भी एक तरह की political corruption है। यह जो permits और licences जब issue होने होते ह तो रातों रात लाखों रुपए इधर से उधर हो जाते हैं। जो बिलकुल ही नाजायज़ तौर पर इस्तेमाल होते हैं। आज ज़रूरत इस बात की है कि इन को रोका जाये।

इसी तरह की एक और corruption है जो कि अखबारात में इस्तेमाल होती है। मैं अखबार का नाम नहीं लेता मगर मैं यह कहना चाहता हूं कि एक अखबार को उस के तीन issues में advertisement निकालने के 4½ हज़ार रुपए मिले हैं। कौन नहीं जानता कि यह तरीका favouritism का हीं है? एक और तरीका है एक अखबार का। इसका मैं नाम नह। लेता मगर यह ज़रूर कह देना चाहता हूं कि जब 10-15 दिन में इश्तहार इकट्ठे हो जाते हैं तो यह ले जाये जाते हैं और छाप दिये जाते हैं जो कि 1½—2 हज़ार से कम के advertisements नहीं होते। Ferozepore का इश्तहार होता है और छापा जाता है हरियाणा ज़िला के अखबार के अन्दर। क्या पंजाब में इश्तहार देने के लिए और अखबारों का घाटा है। मगर यह एक political corruption है, जिस को पैसा देना है, जिस को खटाना है उसी को इश्तहार दिये जाते हैं। इस तरीका पर यह नाजायज़ तरीके इस्तेमाल होते हैं, कि जो इस निज़ाम के लिए वाजब नहीं है।

फिर, जनाब स्पीकर साहिब, यह हाल है इन का वसूली के सिलसिला के अन्दर। अगर एक पटवारी से काम करवाना है तो वह भी कहेगा कि Small Savings Certificates के लिए अगर रकम दो तब Government खुश है। इस तरह Red Cross के लिए वसूली की जाती है। Red Cross के मसले में, जनाब, बड़े भारी scandals होते हैं। क्या Governments इस तरह से चला करती हैं कि अगर कोई काम कराना हो तो पहले Red Cross का चंदा दो? क्या General Administration इसी का नाम है कि जिस तरीका से आज हम चंदों की वसूली कर के हकूमत की machinery चलाते हैं? एक और corruption है जो political sufferers के सिलसिला में पाई जाती है। शुरू शुरू में यह 5 लाख रुपए थी मगर अब 5 लाख से बढ़कर यह 25 लाख तक पहुंच गई है। यह अगर political sufferers पर खर्च होता तो कोई बात न थी मगर यह तो गलत तरीकों से distribute होता है। जिन्होंनें सयासी नज़रबन्दी में वक्त गुज़ारा है उन को मिलना चाहिए नकि उन को जिन का इस से कोई वास्ता नहीं है। यह भी Government की एक political corruption है। पंजाब की General Administration का कोई भी तो काम हो जो ठीक तरह से चल रहा हो। जो आज कें हालात कांग्रेस राज के हैं यह कभी देखने को भी नज़र नहीं आये। इन बातों का फिर निपटारा कैसे हो। Government कहेगी कि हम ठीक हैं और हम कहते हैं कि यह ठीक नहीं। अगर Government इस का फैसला करवाना मुनासिब समझती है तो इस को चाहिए कि एक commission 5 आदमियों का बैठाये जिस में 2 आदमी Chief Minister के हों और 2 Opposition के हों और इस में एक High Court

[पंडित श्री राम शर्मा]

का Judge हो। जो हमारे दरमियान disputes हैं इन का वह फैसला करें जिस से यह रोज़ रोज़ के झगड़े खत्म हो जायें। अगर Government 5 members का commission बनाना मंजूर नहीं करती तो इसे चाहिए कि वह 3 members का बना ले, मगर बनाए ज़रूर। अगर यह ऐसा नहीं करते तो इस के मायनी हैं कि इस में कोई ना कोई भेद ज़रूर है। आज बात बात में लोगों में नफरत फैलती जा रही है। आज इन taxes ने लोगों के दिलों के अन्दर एक तरह का हेजान पैदा कर दिया है। इस का नतीजा यह होगा कि इस से पंजाब का भला नहीं होगा, कोई development नहीं होगी। आज यह civil liberties क्या हैं ? लोग पाबन्दियां महसूस करते हैं। General Administration को दुरुस्त करने के लिए यह ज़रूरी है कि Government General Administration में से political corruption को दूर करे। आज जो democracy चलाई जा रही है यह majority के बल बोते पर है। जो हमारे दिल में आता है वह हम करते हैं, जो दिल में नहीं आता वह नहीं करते।

Chief Minister : Sir, I want to make a statement regarding the arrest of Master Tara Singh.

Mr. Speaker : Yes, you are permitted but it is not to be treated as a precedent.

STATEMENT BY THE CHIEF MINISTER REGARDING THE ARREST OF MASTER TARA SINGH

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, some members have expressed concern, and indeed even indignation, at the arrest of Master Tara Singh. This arrest was put through by my Government after a great deal of earnest thought and consideration and even hesitation. It is a matter of grave concern and regret when a popularly elected Government has to proceed to arrest one of the old and acknowledged leaders in the State. I have, however, literally been forced into doing so, by the circumstances and the manner in which Master Tara Singh has chosen to offer a lead to his followers and to embarrass and bring pressure on Government.

I do not propose to go into any lengthy history of the activities and exhortations of Master Tara Singh during the last few months, as these are well known. It will be recalled, however, that the present situation started with the defeat of Master Tara Singh in the Shromani Gurdwara Parabandak Committee Presidential election held at Amritsar in November, 1958. It is quite clear that he has not at any time accepted that defeat as part of the normal and well-recognized democratic process of electing a President. He did not stop at taking the subject to the High and Supreme Courts, which he was perfectly entitled to do, but also immediately embarked on a vigorous and forceful campaign against Government in an attempt to rouse religious sentiment and passion on the grounds of Government interference in religion and in the running of the Gurdwaras. His attitude in the matter has progressively been more extreme and there have even been incidents at Patiala

on the 21st December, 1958, at Amritsar on the 21st January, 1959, and near village Gill in district Ludhiana on the 18th January, 1959, where as a result of the determined propaganda against the Government clashes between rival groups of Sikhs were averted, by timely police intervention, and violence was prevented with considerable difficulty.

Subsequently Master Tara Singh continued and strengthened his campaign, on the same lines with the object of organising a mass rally of Sikhs at Delhi and then threatened to fast unto death in the Capital if the Prime Minister did not intervene in his favour. Simultaneously threats have been made that soon after the Delhi procession, Master Tara Singh would direct his effort to strengthening the Anti-Betterment Levy Agitation in the Punjab. The character of this agitation has already been the subject of a statement by me, from which it is clear that it is backed strongly and openly by the Communist Party, and has as its main method of procedure not constitutional or peaceful means of protest, but organised resistance, and even violence, in carefully picked areas. It is a movement against law and lawful processes, and I would repeat again that it is openly and avowedly such a movement.

These are the circumstances in which matters came to a head where Government was convinced that the only solution of saving the people of this State from further law breaking, and even violence, lay in removing Master Tara Singh, at least temporarily, from the scene of action. I have mentioned that we did so after great hesitation, and after waiting a time in the hope that saner counsels and more democratic and lawful means of protest would be adopted. There have, I regret to say, been no indications of this, and I had to proceed to an arrest as my painful and unavoidable duty.

2. I would like members to consider this matter against constitutional and political procedures and conventions in this country. Is it correct that defeat in a Presidential election should be made the occasion for the vilest and wildest accusations that Government is interfering in religion, is preventing Sikhs from running their Gurdwaras, and is a proof of conspiracy between Central and State leadership to deprive this Community of its rights ? I can understand the leader of a party being gravely disappointed at defeat ; I can understand and appreciate his attempt to rally his followers in order to recover lost ground; I can understand the lodging of protests and the ventilation of grievance if there are particular aspects of a policy which do not seem equitable or fair to particular persons. But I cannot understand, and in the final count Government cannot put up with, processes of action and of instigation which can only result in creating illwill between and within the communities or in supporting movements, such as that related to Betterment Levy, which are avowedly and by definition subversive of order and peace. I would also like to ask members of the Sikh community whether they really believe that the Panth is in danger, whether they really believe that the Congress Government has interfered with religious practice or religious belief ? I am quite certain, and I am a Sikh myself, that no person can make such a statement in coolness of mind and in sincerity of heart. It is quite obvious, therefore, that it is not from any real fear that religion is in danger that Master Tara Singh's activities spring , but that this is used as a means and a cloak for the achievement of power and its exercise. This is much too dangerous a position for any Government to ignore. I

[Chief Minister]

would be the first to appreciate, and indeed support, any programme against authority if it interfered in religious matters, but I would suggest that where such accusations are made, and the people worked up, merely to strengthen a particular power group, it is a gross unfairness to our Constitution, to the country, and to the State and its people. In our history, we have suffered too long, and too grievously from the effects of such action, and this whole concept is now out of date, and must be thrust aside finally and firmly.

I would also like members of the House to consider whether it is a fair and self-respecting proposition that, following defeat in an open and free election, it is right that any power group or any community should parade itself in the Capital of India, to the possible embarrassment of the Central Government and the leaders of the Central Government, including our respected Prime Minister, and to the eyes of the representatives of the Nations of the world, who are congregated at Delhi, in a protest of the kind Master Tara Singh contemplated. To put it mildly I do not think that in a free democratic country such methods are even justified or within the rules even of politics. They are particularly unjustified, and even immoral, when they may well lead to much more serious consequences in the building up of communal resentment and in the encouragement of movement such as the Anti-Betterment Levy Agitation, which is a clear flouting of law and authority.

For these many reasons, and in these many circumstances, I have felt that it was my clear though unpleasant duty, for I realize that I will be further accused and further vilified at having done so, to arrest Master Tara Singh in order to prevent consquences which may have been difficult to control, and could probably only have been controlled by the further use of force by the State Government . I would earnestly request that all persons of goodwill in this State should view this matter in the full perspective of facts and should give the strongest suprort to Government in the difficult task which it has to shoulder to maintain law and order in the State, so that we may proceed without rest or deviation to our main task, which is the progressive improvement of the conditions of life of the mass of our people.

Pandit Shri Ram Sharma : Quite unconvincing.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON GENERAL ADMINISTRATION

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ (ਊਨਾ) : ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਡੀਮਾਂਡ ਹੈ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਹਕੂਮਤ ਦੀ administration ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗੈਰਜਮਹੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ administration ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨੋਮਾਲ, ਅਮਨੋਅਮਾਨ ਔਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਹੁਣ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਇਆ ਏਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਨੋ ਮਾਲ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ

ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਗਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਔਸਤ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ administration ਤੇ ਖਰਚ ਸਿਰਫ ਬਜਟ ਦਾ 27.4% ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਗਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ 34.2 ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਕੁਲ ਬਜਟ ਦਾ 14 ਫੀ ਸਦੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 18.2 ਫੀ ਸਦੀ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ Taxation Enquiry Commission ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫਾ '45 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ । ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਾਂ ਮਗਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਏਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ crime ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਸਬੂਤ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ 1958 ਦੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਨੇ Press Conference ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਤਨਾ ਬੜਾ ਔਰ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰ ਕੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਅਮਨੋ ਅਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਏਥੇ ਹਾਲਾਤ ਚੰਗੇ ਹਨ । Crime ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਬਿਲਕੁਲ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਇਹ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਾਪੂਲਰ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੁਝ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਕਮਾਲ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਔਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਾਹਲੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਾ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਦਰਦ ਘੁਮਿਆਰੀ ਦੇ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ । ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਅਸਲੀ ਮਸਲੇ ਵਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ popular movements ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਪੁਲੀਸ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨ ਸੰਘ ਔਰ ਹਿੰਦੀ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਇਖਤਿਲਾਫ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹੂ ਅਕਬਰਪੁਰ ਔਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਖਲਾਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ]

ਤਹਿਰੀਕ ਚੱਲੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਬਾਤ ਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਮਗਰ ਏਥੋਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲਾਈ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਦਬਾਇਆ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ betterment levy ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੁਲੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਚੱਲੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ 14 ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਔਰ ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਚਾਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਵਾਈ ਹੈ । ਜਾਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਧਾਲੀਆ ਦਾ ਇਕ ਬੁਢਾ ਗੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਐਤੀਆਣੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਔਰ ਬੀਬੀ ਬਚਨੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਔਰ 40 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਔਰਤਾਂ ਹੋਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਔਰ ਉਹ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਫੇਰ ਇਕ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਇਤ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਬਾਂਹ ਵਢਣੀ ਪਏਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਔਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਜ ਇਹ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਫੇਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਮਹੂਰੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ੭ ਆਦਮੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਪਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਐਤੀਆਣੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ 14 ਨਸ਼ਾਨ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਫਾਇਰ ਖਾਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਔਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ । ਚੌਥਾ ਚੰਦ ਇਕ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨਰੂੜ ਦੇ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਕਈ ਜਾਨਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ 70 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੁਡਸ਼ੀ ਔਰਤ ਮਾਰੀ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਖਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਂ ਦਾ ਜਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਗਰ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਮਾਵਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜਦੋਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਨਰੂੜ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਔਰ ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ 60 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਸੀ ? ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੁਢੇ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ? ਅਗਰ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੈਲਿੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਮੰਨਣ ।

(੧) ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਹੈਸੀਤੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ refrendum ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਲਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ

ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ particular ਨੁਕਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ referendum ਇਸ particular ਨੁਕਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਰਵਾਉ।

(੨) ਦੂਸਰਾ ਸੁਝਾਉ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ referendum ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜੀ ਰੀਪੋਰਟ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।

ਕੀ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਤੀਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੇਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਮਾਰ ਧਾੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਕ ਜੱਜ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜੇਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ 20 21 ਸਾਲਾ ਗਭਰੂ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਕਿ 20 ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੈਸ ਛਡੀ ਗਈ ਹੈ ਬਲਕਿ 64 ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੋਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਸ ਦੇਣਗੀਆਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਅੱਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ । ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਲਕਿ Tribune ਵਰਗਾ ਅਖਬਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ proKairon ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਪ ਅਖਬਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ cutting ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਸਰਫ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕੁਝ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ।

"लेकिन अगर उन्हें दुरुस्त बात समझाने को बजाए गोलियां चलाई जाएं और लोगों को हलाक और ज़ख्मी कर दिया जाए तो यकीनन यह अकल की बात नहीं। इस से सूरते हालात सुधारने की बजाए और भी बिगड़ेंगें" ।

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ]

ਇਹੋ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵੀਰਿੰਦਰ ਜੀ ਜੋ ਪਰਤਾਪ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਐਡੀਟਰ ਹਨ ਉਹ 15 ਤਾਰੀਖ ਦੇ editorial ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਹਰੀਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

> "दुनिया भर में यह चीखो पुकार होने लगी है कि पंजाब के लोगों पर एक बेमिसाल तशदद किया जा रहा है। मैं पहिले भी लिख चुका हूं और आज भी मुझे यह कहने में ताम्मल नहीं कि जिस ढंग से पंजाब सरकार इस तहरीक को दबाने की कोशिश कर रही है वह सही नहीं है। उस का रद्दे अमल लाज़मी तौर पर खराब होगा। जब अवामी तहरीकों को गोली और लाठी से दबाने की कोशिश की जाती है तो इस का नतीजा कभी अच्छा नहीं होता। बाज़ औकात ऊपर से तो दब जाती है लेकिन नीचे से आग सुलगती रहती है।"

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਤਨਾ ਜ਼ੁਲਮੋ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਹਾਸਰਾ ਰਖਿਆ। (*interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਛੇਤੀ ਨਿਕਲ ਜਾਉ ? (ਹਾਸਾ)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੁਣੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣ ਲਗਾ (ਹਾਸਾ)।

Mr. Speaker : Please avoid such remarks.

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਮੈਨੂੰ interrupt ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਈ ਦਿਨ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਹਾਸਰਾ ਰਖਿਆ। ਉਥੇ ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸੌ ਦੀ ਧਾੜ ਉਥੇ ਮਹਾਸਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਥੇ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਕੇ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਦੇਖਦੇ

ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਤਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ 9 ਮੈਂਬਰ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ। ਕੀ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ Constitution ਦੀ violation ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Constitution ਦੀ ਖਿਲਾਫ ਵਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਿਧਾਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਹਰ ਬਾਸ਼ਿੰਦਾ ਮੁਲਕ ਦੇ ਜਿਸ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ ਬੇ ਰੋਕ ਟੋਕ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਜੇਕਰ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ D. I. G. ਅਤੇ I. G. ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਨੁਮਾਈ ਵਿਚ ਇਹ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਘੰਟੀ)। ਮੈਨੂੰ, ਜਨਾਬ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਦਿਉ ਫੇਰ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਉਥੇ, ਜਨਾਬ, ਚਰਨ ਕੌਰ ਜਿਸ ਦੇ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੀ ਲੜਕੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਕੁਰਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਥਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬਿਸਤਰ ਅਤੇ ਮੰਜਾ ਕਢਾ ਲਿਆ। (Voices of shame shame from the Opposition) ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕੁੜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ 3 ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਥਲੇ ਤੋਂ ਮੰਜੀ ਬਿਸਤਰ ਕਢਦਿਆਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਆਈ। ਫੇਰ, ਜਨਾਬ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਤਾਂ ਕਢਿਆ ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ 11 ਮੁਰਗੀਆਂ ਤੇ 25 ਅੰਡੇ ਵੀ ਲੈ ਗਏ। 11 ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਕੀ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ 6 ਘਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਕੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਇਸ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲੁਟ ਮਚਾਈ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਘੀ ਅਤੇ ਕਾੜ੍ਹਨੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁਧ ਤਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ.........(ਘੰਟੀ).........ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਦਿਉ, ਫਿਰ ਬੇਸ਼ਕ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਨਾ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਮੀਨੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ D. C., A. D. M. ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਝੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੱਟਾਂ ਵਾਂਗ ਜੇਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੋ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਗੋਪਾਲਨ, ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਚਕਰਵਰਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਧਮਕਾਇਆ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨੋ, ਜੱਟ ਤਾਂ ਜੇਲ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਕਟਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦਾ ਟਰੱਕ ਵੀ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਧਮਕਾ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ]

ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ welcome ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਿਹਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ Public Relations Department ਗੋਬਲਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਬਾਪ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਝੂਠੀ ਖਬਰ ਉਡਾਈ ਕਿ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਸਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਸਤਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਚੁਕਾਣਾ ਮੈਂ ਕੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲੀ ਮੈਂ ਉਥੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਜਾਉ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਸਾਨੂੰ ਲੁਟ ਲਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਦਾਵ੍ਹੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਝੂਠ ਕਿਥੋਂ ਲੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮਨ ਘੜੰਤ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕੋ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਨਿਆ ਜ਼ਮਾਨਾ" ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ staff ਫੜ ਕੇ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜੇਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ declare ਕੀਤੇ ਹੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਨਯੋਗ ਗਵਰਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਾਡਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਬੇਹਦ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ 1922 ਤੋਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜਕਲ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਇਕ paid worker ਦੀ duty ਬਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਦਾ propaganda ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ....

श्री अध्यक्ष : Order, order. Head of the State के coduct को आप criticise नहीं कर सकते। आप इन अलफ़ाज़ को वापस लें। (The hon. member cannot criticise the conduct of the Head of the State. He should withdraw these remarks.)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ duty ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਗਵਰਨਰ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਾਜ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਐਨੀ ਧਾੜ ਕਿਸ ਲਈ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ....*(loud voice and interruptions)* ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ....

4-00 P.M.

श्री अध्यक्ष : गवर्नर अपनी गवर्नमेंट की पालिसी पर बोलने के हर तरह से मजाज़ हैं । आप अपनी स्पीच में उन का reference नहीं कर सकते । मुझे बड़ा अफसोस है कि आपने इस ढंग से यह बात कही है ।

(The Governer has every right to speak on the policy of his Government. The hon. Member cannot make any reference to him in his speech. It is very unfortunate that he has talked about him in this way.)

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਔਰ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਲ ਕੇ ਜਗਾਹ ਜਗਾਹ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕਰਕੇ ਔਰ ਆਂਸੂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੈਸ ਸੁਟ ਕੇ ਇਸ movement ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਲ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ । ਉਹ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋ ਜਾਏਗੀ । ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ 15 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਪੁਟ ਲੈਣਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ।

श्री प्रबोधचन्द्र (गुरदासपुर, जनरल) : स्पीकर साहिब, जनरल एडमिनिस्ट्रेशन पर कुछ कहने से पहले कुछ जज़बात हैं जिन का इज़हार करना मैं अपना फर्ज़ समझता हूं । पार्टी के तकाज़ा से या पार्टी की वफादारी को देखें तो यह ज़रूरी हो जाता है कि कुछ अल्फाज़ इस पार्टी की एडमिनिस्ट्रेशन के बारे में कहूं लेकिन मैं सच्ची बात कहने पर मजबूर हूं चाहे उसकी कितनी भी कीमत देनी पड़े । इस सच्चाई के कहने पर चन्द अल्फाज़ में मैं एक दो वाक्यात का ज़िक्र करूंगा । पंजाब की हालत देखते हुए मुझे एक शेर याद आता है :—

जो तूफ़ानों में कश्ती हो तो काम आती हैं तदबीरें
जो कश्ती में हो तूफ़ां तो मिट जाती हैं तकदीरें

आज यही हालात हमारे सूबे के अन्दर हैं । पिछले कुछ दिनों से सूबे के हालात ऐसे हो रहे हैं जिन से कांग्रेस वज़ारत की बहुत ज़्यादा बदनामी हुई है । पेश्तर इस के कि मैं गवर्नमेंट के बारे में कुछ कहूं मैं यह ज़िक्र करना चाहता हूं कि इन हादसात में जिन का ज़िक्र सामने बैठे सज्जनों ने किया यह ठीक है कि गोलियां चलीं, यह ठीक है कि उन में बेगुनाह आदमी मारे गए मगर इस movement को शुरू करने की ज़िम्मेदारी उन लोगों की है जिन्होंने मासूम लोगों को मरवाने में गवर्नमेंट की मदद की । मैं समझता हूं कि उन्होंने महज़ स्यासी दुकानदारी को चलाने के लिए यह तहरीक चलाई और बदकिस्मती से जो तमाशा जालन्धर, लुधियाना और दूसरी जगहों में हुआ उन्हें देख कर शर्म आती है । जनाब, मुझे शर्म आती है कि कोई स्यासी पार्टी जलसे और जलूसों में ऐसे नारे लगाए :— बारहीं वरहीं खट्टण गया खट के लियाया पेड़े (आगे एक बुजुर्ग का नाम लेते थे) तू हुण हट परे आये जवाई तेरे ।

[श्री प्रबोध चन्द]

कम्युनिस्ट पार्टी ने देहात में जलूस निकाले । मैं समझता हूं कि उनका जो कसूर है उसकी सज़ा उन को ज़रूर मिलनी चाहिए लेकिन स्पीकर साहिब, मैं शेरपुर, नरूड़ और अत्याना में खुद गया और वहां जा कर एक एक गांव में लोगों से पूछा—सिर्फ इस लिए कि जज़बात में बह कर सुनी सुनाई बातों में न चला जाऊं । वहां के बच्चों से मिला, औरतों से मिला लेकिन मुझे उन में कोई कसूर दिखाई नहीं दिया जिस के लिए उन पर गोली चलाई जाय । लोग महसूस करते हैं कि उन पर ये गोलियां इस लिए चलाई जा रही हैं कि आने वाली नसलों को यह realization हो कि पंजाब में एक iron man rule कर गया है चंगेज़ खान हुआ, हलाकू खान हुआ, नेपोलियन हुआ और मौजूदा ज़माने में हिटलर हुआ । उन सब के नाम सफाए हस्ती से मिट गए मगर बुद्ध का नाम आज भी सब लोग फखर से लेते हैं । मुझे उन ज़खमी लोगों के साथ हमदर्दी है और मैं समझता हूं कि अवाम के दिलों के नासूर को और उन ज़ख्मों को जो बिना कसूर किए गए उन ज़ख्मों को भरने में बहुत देर लगेगी लेकिन मैं चीफ़ मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि इन साफ का तकाज़ा यह है कि वहां पर किसी किस्म की ज्यूडीशियल inquiry करवाई जाय ।

श्री अध्यक्ष : अगर आप की राय है कि Judicial inquiry होनी चाहिए तो आप को ऐसी बातें कहने से avoid करना चाहिए । (If the hon. member is of the opinion that a judicial inquiry may be instituted, then he should refrain from making such observations.)

श्री प्रबोध चन्द्र : यहां एक स्टेटमेंट दी गई है कि पुलिस के साथ मुकाबला हुआ, लोगों ने पत्थर मारे और कुछ लोग ज़ख्मी हुए । मैं अर्ज़ करूं कि मैं ने खुद वहां जा कर देखा है कि सिवाए चन्द एक मकानों के किसी मकान की कोई ईंट उखड़ी हुई नहीं थी जबकि गोली चलाने वालों ने खेत में से खड़े होकर गोली चलाई और यहां तक कि एक शख्स बसन्त सिंह जो साथ ही अपने बेलने पर काम कर रहा था उसे बग़ैर किसी कसूर के गोली मार कर मार दिया गया । उसका कसूर सिर्फ यह था कि उसने अपने किसी सम्बन्धी की कुर्की के execute होने में रुकावट डाली थी ।

Mr. Speaker : I think if the matter is under enquiry or sub judice, the hon. Member should avoid it.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मेरी हल्की सी आवाज़ से मामला पर कोई असर नहीं होगा और मैं यह अर्ज़ करूंगा कि ये जो गोलियां चलाई गयीं अगर सिपाहियों की तादाद ज्यादा होती तो किसी की जुरअत नहीं हो सकती थी कि कुर्की होने से रुकती, मैं यह नहीं कहता कि उन का कसूर नहीं था । लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि अगर पुलिस की तादाद ज़्यादा होती तो यह खून खराबा न होता ।

इस के बाद दूसरी जगह छः आदमी मारे गए । जहां गोली चलाई जाती है वहां डेमोक्रेटिक गवर्नमेंट का फर्ज़ होता है कि जख्मी आदमियों को हस्पताल पहुंचाया जाय और उन को medical facilities दी जाएं मगर अत्याना में यह हुआ कि पुलिस गोली चला कर बाहर आ गई और गांव से बाहर आकर सांस लिया, शायद इस डर से कि कहीं उन पर कोई धावा न बोल दे, लेकिन ज़ख्मी वहां तड़पते रहे ।

एक और केस में अर्ज़ करूं कि सुरिन्दर सिंह एक बारह साल का बच्चा है, उस से कोरे कागज़ात पर दस्तखत करवा लिए गए। अगर इसी तरह की inquiry होनी है तो इस का कोई फायदा नहीं। अगर किसी पार्टी ने ज़िन्दा रहना है तो उस सच्चाई को मानना पड़ेगा और अगर उस ने ग़लती की है तो उसे उन धब्बों को आंसुओं से धोना चाहिए न कि वह लोगों की आंखों में धूल डालने की कोशिश करे। मैं अब भी कहता हूं कि जो लोग इस movement को चलाने के ज़िम्मेदार हैं उन्हें अगर सख्ती से कुचला जाये तो मैं गवर्नमेंट का साथ दूंगा। महज़ लोगों को सबक सिखाने के लिए सखती करना ग़लत बात है कि गुनाह कोई करे और सज़ा कोई भुगते। स्पीकर साहिब, जैसे मैं ने पहले ज़िक्र किया कि पंजाब की administration loweble पर है। एक तरफ़ से बार बार अफ़सरों के काम में दख़ल दिया जाता है। कुछ अफसर तो समझते हैं कि हम गवर्नमेंट के मुलाज़म नहीं हैं बल्कि फलां मिनिस्टर के मुलाज़म हैं। मुझे गुड़गांव में जाने का मौका मिला। मुझे कई अफसरों ने कहा कि हमें तो इस साहिब ने लगवाया है, हम इस का हुक्म बजा लाएंगे। आज उन आदमियों को arms के licences दिये जाते हैं जो गवर्नमेंट की अपनी पार्टी के आदमी होते हैं। Administration की working में मिनिस्टर साहिबान की बेजा मदाखलत की वजह से बहुत demoralisation आ चुकी है। मिनिस्टर साहिबान का रवैया अफसरान के तईं बहुत शर्मनाक है। मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि चंद दिन हुए एक वज़ीर जालंधर गया और Public Relations Officer को जिस ने meeting organise करनी थी बहुत से आदमियों के सामने गालियां दीं? उस मौके पर कई M.L.A.s भी मौजूद थे। यह गवर्नमेंट कैसे चलेगी अगर सरकार के मिनिस्टर अफसरों को गालियां देना शुरू कर दें। एक D.I.G. के बारे में कहा जाता है कि उसे छुट्टी पर जाना पड़ा क्योंकि उस ने सख़्ती से movement को न दबाया। अगर इस तरह का जज़्बा अफसरान के दिल में पदा हो जाना है तो इस तरह से वे अपने फर्ज़ की कोताही करने पर मजबूर हो जाते हैं। इस तरह से services में demoralization आ जाती है।

इस के इलावा, स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट ने एक नया असूल कायम किया है कि किसी सरकारी मुलाज़म को promotion देने के वक्त seniority के इलावा merits का भी ख्याल रखा जायेगा। इस तरह से कई cases में merit के नाम पर बेइनसाफियां हो जायेंगी क्योंकि seniority तो एक तयशदा बात है और certainty है लेकिन merit को जिस तरह मर्ज़ी हो खींचा जा सकता है। इसलिए आज अफसरान अपने फर्ज़ की अदायगी को ज़्यादा अहमियत नहीं देते बल्कि मिनिस्टर साहिबान की खुशनूदी हासिल करना अपना फर्ज़ समझते हैं। आज एक २ लाख रुपए का discretionary fund वज़ीर साहिबान के सुपुर्द किया गया है, जनता बेशक इस पर चिह मह गोइया करे। इस लिए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अदब से दरखास्त करूंगा कि वह खुद मौकों पर जा कर enquiry करें और अगर हमारी पार्टी या पुलिस ने ज़्यादती की हो तो जिस तरह भी हम गुनाह का कुफारा कर सकते हैं करना चाहिए। इस में कोई prestige का सवाल नहीं, कोई झिझक का सवाल नहीं। अगर चीफ मिनिस्टर साहिब चाहते हैं कि लोगों के दिलों में उन की याद ताज़ा रहे और उन के चीफ मिनिस्टर न रहने पर भी लोग उन्हें ज़िन्दा बाद कहें

[श्री प्रबोध चन्द्र]

तो उन्हें चाहिए कि सूबे के अवाम पर प्यार से हुकूमत करना सीखें । ताकत हाथ में होने से तो सब लोग ज़िन्दा बाद के नारे लगाते हैं, अगर permit या depot लेना हो तो सैकड़ों आदमी उन के पास आ जायेंगे लेकिन सही मायनों में उन की कामयाबी तब है कि वह चीफ मिनिस्टर न रहें तो भी लोग यह कहें कि प्रताप सिंह कैरों ज़िन्दा बाद ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੱਖਣ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ General Administration ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਬਨਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਾ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ aspiration ਹੈ । ਅਲਬਤਾ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ spade ਨੂੰ spade ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕੌੜੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ provision ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਮਿਉਨਿਸਟ ਭਰਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ Administration ਤੇ ਖਰਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਇਥੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ merits ਅਤੇ demerits ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵਧੇਰੇ ਵੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ development ਦਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਜ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ Administration ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਸਹੀ ਸਹੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਗੇ ਰਖਾਂਗਾ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲਾਂ ਨਾ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੀ picture ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਂਦੇ ਹੋਣ । ਜੋ ਮੇਰਾ ਇਹਸਾਸ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਾਂਗਾ ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ Law and Order ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ all is well । ਪਰ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ all is not well । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਇਥੇ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੁਲਿਸ ਦੀ working ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦੇ ਦੋ aspects ਹਨ । ਇਕ aspect ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਦੂਜਾ aspect ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ confidence ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੁਲੀਸ ਦੀ working ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ crimes ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ safe ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਲੇ ਲੋਕ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਸਰਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੂਲ ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾਦ ਸਰਪੰਚ rural uplift ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ first prize ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੰਗਾ ਤੇ

ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ safe ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ shift ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਜਿੰਨੇ ਕਤਲ ਇਸ ਵਾਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। Government College ਵਿਚ ਇਕ ਕਤਲ ਹੋਇਆ। Model Town ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਕਤਲ ਹੋਇਆ। Jawahar Camp ਵਿਚ recently ਦੋ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Jagraon State Bank ਦੇ agent ਦੀ wife ਨੂੰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ molest ਕੀਤਾ। ਜਗਰਾਉਂ ਦੀ ਪਬਲਿਕ ਦੇ 25, 30 ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ Police Sub Inspector ਉਥੇ post ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ safe ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਇੰਜ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ representative ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਾਕਿਆਤ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਬਹਾਦਰ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਬਹਾਦਰ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਹੀ position ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਤਲਾਂ ਦੀ position ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਕਤਲੋ ਗਾਰਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 1952 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦ ਤੋਂ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਣੀ ਹੈ ਅਜ ਤਕ ਸਟੇਟ ਵਿਚ 4600 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਤਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਵਿਚੋਂ 137 ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਹ hang ਹੋਏ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ law defective ਹੈ ਯਾ approaches ਦੇ ਨਾਲ manage ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਦਿਲਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਲੱਭ ਲੈਣ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਤਲੋ ਗਾਰਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ security ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪੈਦਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ safe ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਥੇ ਤਕ ਅੜੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਹ merits and demerits ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ deal ਕਰਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਐਤੀਆਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਤ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਯਾ ਸ਼ੇਰ ਪੁਰ ਕਲਾਂ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ sad happening ਹੈ ਅਤੇ ਏਸ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, executive enquiry ਤੇ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, excess ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ agitation ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ action ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਜੋ behaviour ਹੈ ਇਹ ਉਹ behaviour ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ position ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਸ ਅਜ ਵੀ 1925 ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਘੁਮਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਸ਼ਰੀਹ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਫੀਮ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਾ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੀ, ਵਾਜਬ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀ । ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ behave ਕੀਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਇਕ ਘਰ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕਢੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲਾਂ ਤੋਂ ਧਰੂ ਕੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਲੜਕੀ ਨ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਲੜਕੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੜਕੀ ਹਾਂ । ਤਾਂ ਉਸ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਉਥੇ ਇਕ ਚੋਕੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਤੋ ਵਾਲ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ, ਸਰਪੰਚ ਅਤੇ 12 ਆਦਮੀ ਓਥੇ ਲਿਆਂਦੇ । ਸਿਰਫ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਟਾਊਟਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ, ਦੋ bad characters ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ, ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਅਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ develop ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਟਾਊਟਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਵਾਜਬ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ stop ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਸ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਕ ਬਾਈਸਿਕਲ ਦੀ ਖੋਹ ਹੋਈ । ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਯਾ ਤਿੰਨ ਮੁਲਾਜ਼ਮ depute ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ । ਲੇਕਿਨ ਪੁਲਿਸ C.I.A. ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਬ-ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਮੰਗਲੀ, ਸਾਹਨੇਵਾਲ, ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਬਿਲਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 25, 30 ਆਦਮੀ ਪਕੜੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਈਆਂ । ਉਹ allege ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਕ 50 ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਾਈਕਲ ਬਦਲੇ 2500 ਰੁਪਿਆ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਧੱਕਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੇ । ਜੇ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਥਾਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਜੋ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਲੈਣ । ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ punish ਕਰਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ । ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ । ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਖਰਾਬੀਆਂ ਠੀਕ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ ।

ਬਾਕੀ Administration ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ assessment units ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ delay check ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ delay ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤੀ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਖੁਦ delay ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤਹਿਸੀਲ ਜਾਂ District level ਤੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਔਖਿਆਈ ਨਹੀਂ । 'ਚੂੰ ਕੁਫਰ ਅਜ਼ ਕਾਬਾ ਬਰ ਖੇਜ਼ਦ ਕੁਜਾ ਮਾਨਦ ਮੁਸਲਮਾਨੀ'। ਇਹ position ਹੈ । ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ resources ਨਹੀਂ ? Retrenchment ਦੀਆਂ interim recommendations ਹੋਈਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ

ਹੈ। ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਅਲੈਕਟਰਿਸਿਟੀ ਬੋਰਡ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਪਰੈਲ, 1958 ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ 1959 ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਦ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ delays ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੇ ਅਫਸਰਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਸਸਪੈਂਡ ਹੋਏ ਹੋਏ ਨੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨਕੁਆਇਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ। ਇਕ S.D.O. ਦਾ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ suspend ਹੈ। ਉਹ suspend ਹੋਇਆ ਕਮਲਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਇਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ। ਉਹ ਇੰਜੀਨੀਅਰ suspension ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਉਸ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਐਨੀ delay ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠਲਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੇਠਲਿਆਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਆਦਮੀਆ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਆਦਮੀ ਭੋਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਰਾਇਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਪੇਂਡੂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਗੇੜੇ ਮਾਰਨੇ ਪਏ। ਲਾਈਸੈਂਸ renew ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਗੇੜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮਾਰੇ ਨੇ।

ਮੈਂ ਇਕ example ਹੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਘੰਟੀ) ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ tubewells ਵਾਸਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਮਿਲ ਗਏ। ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪਾਸ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦੌਰੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ। ਕਰਜ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ application ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ (ਘੰਟੀ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। Delay ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ delays ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ (ਘੰਟੀ) ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ (ਘੰਟੀ)।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਟੱਲੀ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ? (Does the hon. Member think that I am ringing the bell for my amusement ?)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 13 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ Opposition ਨੇ ਜਿਹੜੀ Adjournment motion ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਡੇਢ੍ਹ ਘੰਟਾ discussion ਵਾਸਤੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ......

Mr. Speaker : Your adjournment motion was ruled out of order. The sitting of the Assembly has been extended by 1½ hours today.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜਨਾਬ, ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਉਸ Adjournment motion ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰੂੜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਿਨ session ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ facts ਦਸਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕਣਾ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ Magistrate ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ Magistrate ਦੀ respect ਕਰਦਾ ਹਾਂ। But with all due respect to every individual Magistrate—ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਚੂੰਕਿ Executive ਦੇ Superintendents ਨੇ Magistrates ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ recommendation ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ independent report ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। England ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ Magistrates ਦਾ ਨਾਂ Police Magistrates ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ Police ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ Police Magistrate ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ judiciary ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ Sessions Judges ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ High Court ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ Executive ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ Executive ਦੇ ਖਿਲਾਫ enquiry ਕਰੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ smugglers ਨੂੰ shoot ਕਰਨ ਲਈ Magistrates ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਥਾਨੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ magistrates ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ system ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕਰ High Court ਦਾ ਕੋਈ Judge enquiry ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਬੈਠੀ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸਿਉਂ ਪੁਲਿਸ ਆਈ। ਪਾਂਸ਼ਟੇ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰਕ ਵਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ—ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ। (*Interruptions*)

Shri Harbhagwan Maudgil : Absolutely wrong.

Sardar Achhar Singh Chhina : Have you been to that place

Shri Harbhagwan Maudgil : Absolutely wrong.

Sardar Achhar Singh Chhina : How do you know this ?

Shri Harbhagwan Maudgil : I have been to that place.

Mr. Speaker : Order please. No interruption.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ congressmen ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛ ਲੈਣ। ਜਿਸ ਵਕਤ

ਗੋਲੀ ਚਲੀ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਉਥੇ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਕਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੁਲਿਸ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਉਹੋ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ behave ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਚਲੀ ਹੈ ਉਹ generally ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਦਬਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ। (*Interruptions*) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਾ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ solemnly ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਥਾਣੇਦਾਰ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ 40—42 ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਗਏ। ਜਿਹੜਾ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ ? ਐਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਰਕੀ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ। ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸੱਤ ਦਿਨ ਦਿਉ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ 10 ਮਿਨਟ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰ ਲਓ। ਏਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਆ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਫਿਰਨੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਫਿਰਨੀ main ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਮਸ਼ਰਕ ਵਲੋਂ ਉਠ ਕੇ ਮਗਰਬ ਵਲ ਆ ਗਏ। ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ 50 ਗਜ਼ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਪੋਤਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਹੇਲੀਆਂ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਗੀਆਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਇਕ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਦੌੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਈ ਪਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ। ਐਨੀ ਗੱਲ ਉਪਰ ਹੀ ਅੱਗ ਬਗੋਲਾ ਹੋ ਗਏ। ਉਥੇ ਤਾਲਬ ਇਲਮ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੀ ਪਾੜ ਦਿਤੀਆਂ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਥੋਂ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ੨ ਅਗੇ ਆਉਂਦੇ ਗਏ। ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਹਵੇਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰਿਆ। ਜੇਕਰ ਬਲਵਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਮਰਦੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਤੀਆਣੇ ਦੀ ਬਾਬਤ A. D. M. ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਲਿਖੇਗਾ। ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮੱਝ ਕਿੱਲੇ ਬੱਧੀ ਹੀ ਗੋਲੀ ਲਗਣ ਕਰ ਕੇ ਮਰ ਗਈ। ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਗੋਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗ ਸਕਦੀ। ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਬਲਵਾ ਹੋ ਗਿਆ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਹੈ, ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਹੈ। ਇਕ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗਈ ਕਿਵੇਂ ਮਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਕ ਬੁਢੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗਈ, ਕਿ ਗੋਲੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲਗ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਉਪਰ ਗੋਲੀ ਲਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ truck ਉਪਰ ਲੱਦ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਇਹ law and order ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਮਾਈ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁਰਕੀਆਂ ਨਹੀ ਮਿਲੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚਾਰ ਮੁਰਕੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਣਾ, ਉਹ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਇਕ ਰੁਮਾਲ ਪੱਲੇ 10 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਅਤੇ ਇਕ ਚਾਬੀ ਸੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜੇਕਰ ਲਾਸ਼ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ। ਐਨੀ ਗਿਰਾਵਟ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣੀ। ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਗਿਰਾਵਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ। ਉਹ ਵੇਲਣਾ ਚਲਾਉਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪੁਤਰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ ਛੁਟੀ ਤੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਤੀ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੁੜ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀ ਲਗੀ, ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਝੋਟਾ ਮਰ ਗਿਆ (Voices of shame shame from the Opposition.) (*Interruptions*) । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣ ਲਉ। ਇਸੇ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਚਲਣ ਤੋਂ ਮਹੁਤਾਜ ਹੈ, ਲਾਚਾਰ ਹੈ। ਮਿਲਟਰੀ ਦਾ pensioner ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਕੇ ਉਸਦੀ ਇਕ ਬਾਂਹ ਵੀ ਤੋੜ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਲਕੜ ਦੀ ਲਤ ਲਗਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਕਟਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਾ, ਚਲਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾ। (*Interruptions by Shri Harbhagwan Maudgil*) ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਏ ? ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਕਾਹਨੂੰ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ? ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦੇਵਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਵੇਲੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਉਤੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਔਰਤ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਉਹ ਤਾਂ ਬਚ ਗਈ, ਗੋਲੀ ਜਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਕੰਧ ਤੇ ਲਗੀ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਬਾਲ ਬਾਲ ਬਚ ਗਈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਮੈਨੂੰ ਉਥੋਂ ਇਕ ਗੋਲੀ ਦਾ ਖੋਖਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਭਾਂਵੇਂ ਇਹ ਪਏ ਕਹਿਣ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਵੰਡਦਾ ਪਿਆ ਸੈਂ, ਮੈਂ ਉਹ ਖੋਖਲੀ ਗੋਲੀ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (At this stage the hon. Member threw the used bullet on the Table of the House) ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ joint Punjab ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੁਲ ਤੇ

ਲਾਠੀ ਚਲਾਈ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਲਾਠੀ ਦਾ ਸੰਮ ਲਿਆ ਕੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਰ ਸਿਕੰਦਰ ਹਿਆਤ ਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵੇਖੋ, ਇਹ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ (*Interruptions*) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿਤੀ । ਉਸ ਨਾਲ ਗਾਂ ਮਰ ਗਈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਕਿ ਗਾਵਾਂ, ਝੋਟੇ ਤੇ ਬਲਦ ਕੋਈ ਬਲਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ? ਕੋਈ ਕਿਆਸ ਕਰੋ, ਰਹਿਮ ਕਰੋ । ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਤੇ ਗਊਆਂ ਔਰ ਮੱਝਾਂ ਨੇ ਆਕੇ protest ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜਨਾਬ, ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਕੀ ਨਾ ਕਰੋ ? ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸੀ workers ਤੋਂ ਪੁਛ ਲਉ । ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਦੱਸਣਗੇ ਜੋ ਮੈਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਨਿਰੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ । ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ correspondents ਵੀ ਸਨ । ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ reports ਲੈ ਲਉ । Press correspondents ਦੇ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਿਕਲੇ, ਹੋਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਿਕਲੇ । ਲੋਥਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ; ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਸਾ ਉਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰ ਉਡੇ ਹੋਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਖ ਉਡ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮਾਸ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਹੱਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਡ ਗਈਆਂ । ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਖਮੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਤੜਪਦੇ ਮਰ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਾਈ ਬਸੰਤੀ 75 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਪੁਤਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਕੀ ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ law and order ? ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ D.C. ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਦੇਕੇ ਛੁੜਾਇਆ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਬੁੱਢੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ ?

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵੇਲੀ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਗੋਲੀ ਉਸਦੀ ਦੀਵਾਰ ਤੇ ਲੱਗੀ । ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ । ਚਲਦਿਆਂ ਚਲਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਲਕੜ ਹਾਰਾ ਲਕੜੀਆਂ ਕੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟਿਆ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਸਤੇ ਵਿਚ—ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਢ ਬੰਦੂਕ । ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਉਥੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਢ ਬੰਦੂਕ । ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਕੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ encounter ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਕਢਵਾ ਕੇ, ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਵਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੀ ਬੰਦੂਕ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਉਤੇ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੁਦ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ, ਬਿਲਾ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਾਂ ਔਰਤ, ਬੁਢਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੱਚਾ, ਹਵੇਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੰਧ, ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਇੰਜ ਮਾਲੂਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿਤੌੜ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ report ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਲਵੋ ਪਰ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਉਹ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲੇਗੀ । ਕੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ? ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਬਹੁਤ agitated ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਵੀ ਆਮ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਯਾਦਗਾਰ ਬਣੇਗੀ, ਇਕ ਦੂਜਾ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਬਣੇਗਾ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਨੀ spirit ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਅਸਲੀ position ਹੈ । ਬਾਕੀ Magistrate ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਉਹ ਲਿਖਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਜਦ D. C. ਨੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ S.P. ਨੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ A. D. M. ਨੂੰ appoint ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ enquiry ਕਰੇ । ਉਹ ਕੀ enquiry ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ? ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਛੀਨਾ ਜੀ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ enquiry ਕਿਸੇ High Court ਦੇ ਜੱਜ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ । ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੰਜ positions ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਚਿਤੌੜ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਧੜਾਧੜ ਗੋਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਂ ਹਨ । (*Interruptions*) (ਘੰਟੀ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਲੈਕੇ ਮੈਂ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਥੇ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਇੰਜ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿਤੌੜ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । A.D.M., ਥਾਨੇਦਾਰ, D.S.P., D.C. ਔਰ D. I. G. ਸਾਰੇ ਉਥੇ positions ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਆਖਿਰ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਕਿਉਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ? ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੱਪੜ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤਾਣਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ । ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ 150 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ arrest ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲੋ ਸਾਨੂੰ list ਦੱਸੋ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਢਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ । ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਵਾਕਈ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅੰਦਰ ਅਸਲਾ ਜਮ੍ਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਲੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹਾਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਨ ਗਏ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੁੱਕਰ ਗਏ । ਐਨੇ ਵਿਚ ਇਕ 18 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਲਾਗੇ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਆਜਾ, ਆਜਾ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਜਾ, ਦੱਸ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਉਹ ਕੁਝ ਦਸਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ । ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਖਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 18 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ । ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਬੱਚਾ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਖੈਰ, ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਔਖ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਦਸਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 9 M. L. A.s ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਬਚੇ ਨੂੰ

ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ warrant ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਤੇ Magistrate ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਗੋਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੋਰਚੇ ਬਣਾ ਲਏ। ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ਭਗੋੜੇ ਨਿਕਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਬਨ੍ਹਾ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਕੀ ਕੋਈ ਤੁਸਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੇ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਫੜੀਆਂ ਹਨ ? ਹਾਂ ਉਹੋ ਪਸਤੌਲਾਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੁਸਾਂ ਫੜੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਪਾਈਆਂ। ਜਿਹੜੇ 9 M L. A.s ਉਥੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Chief Parliamentary Secretary ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲਣ ਅਤੇ ਉਥੇ ਚਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ enquiry ਕਰਨ।

ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲਿਆਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ : ਕਲ੍ਹ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੋਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵੇਖ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਚਲੋ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਸਾਂ ਗਲਤ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣੀ। (*Interruptions*)

Mr. Speaker: Order please.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੁਰਮਾਨੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਜੁਰਮਾਨੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਇਹ ਜੁਰਮਾਨੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਘਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ co-operate ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ D. C. ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਉਹ ਹਾਲੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਜੱਥਾ ਆਗਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪੰਚਾਂ ਨੇ protest ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਹੱਥੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇ ਸਤਿਆ ਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਛਡ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ ਬੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਜੇਲ੍ਹ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਹੁਣ ਭਰ ਗਈ ਹੈ ।

उद्योग मंत्री : अभी हमारे पास बड़ा इन्तज़ाम है ।

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਸੀ ।

उद्योग मंत्री : बिल्कुल गलत बात है ।

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਬਣੀ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਲਿਖੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ।

श्री राम चन्द्र कामरेड (नूरपुर) : जनाब स्पीकर साहिब, मैं मुख्तसर तौर पर थोड़ी सी चीज़ें आप की विसातत से चीफ मिनिस्टर साहिब के गोश गुज़ार करना चाहता हूं । इस वक्त इस बात में सब को इत्तफाक होगा कि सूबा में Law and Order की हालत तशवीशनाक है और इस का सुधारना उन का काम है जिन के हाथों में Law and Order कायम करने के अख्तियारात हैं । जो कुछ हम ने सुना है और जो कुछ अखबारात में आया है उन से मैं समझता हूं कि कुछ ऐसी चीज़ें हैं जिन पर हकूमत को पूरी तवज्जुह से गौर करना चाहिए । मैं कई चीज़ों पर अपने चीफ मिनिस्टर साहिब को दाद दिया करता हूं। मैं चाहता हूं कि यह जो गोलियां चली हैं, जिन से कई आदमियों की जानें चली गई हैं उन की यह अच्छी तरह से enquiry करायें । अगर इन में हमारी गलती हो, कहीं हमारी पुलिस से गलती हुई हो तो उन लोगों को compensation दी जाये जिन के आदमी मरे हैं । अगर वाकई उन लोगों के साथ ज्यादती की गई है तो वे compensation लेने के हकदार हैं । उन को उन का हक देना justice का तकाज़ा होगा ।

मैं इस मामले पर ज्यादा नहीं कहता हूं क्योंकि मैं ज़ाती तौर पर वहां नहीं गया । मैं यह चाहता हूं कि दोनों तरफों के जो भाई हैं वे थोड़ा सा अपने आप पर ज़ब्त करें और हकीकत पर गौर करें । जहां तक सत्या ग्रह का ताल्लुक है, मैं तो उन आदमियों में से हूं जो इस बात में विश्वास रखते हैं कि अपना हक हासिल करने के लिये अगर कोई आइनी और पुरअमन तरीका से कोई सत्याग्रह करता है तो यह उस का हक है । लेकिन इस सत्याग्रह के मुताल्लिक मैं ने सुना है कि किस तरह से भंगड़ा डाला गया या बोलियां बोली गईं, यह तमाम चीज़ें सत्याग्रह की तारीफ में नहीं आती हैं । इस वास्ते आज अगर यह हालात पैदा हो गये हैं तो मैं समझता हूं कि जो लोग यह लहर चला रह हैं उन्हें भी इस बारे में सोचना चाहिए। इस सिलसिले में पुलिस ने भी किसी किस्म की गलतियां की हैं तो उनको भी ठीक करना चाहिए। मैं दोनों तरफ के भाइयों से फिर कहूं गा कि वे जब्त से काम ले ।

इस के बाद, स्पीकर साहिब, मैं बजट की तरफ आना चाहता हूं और यह अर्ज करना चाहता हूं कि हम socialist pattern की तरफ जाना चाहते हैं और हर साल हम इन चीज़ों का आग्रह करते हैं लेकिन हमारे कदम इस तरफ बड़े ढीले चल रहे हैं और अभी हमारी society में बड़ी economic disparities पाई जाती हैं। मैं इन economic disparities का यहां हवाला देना चाहता हूं और कहता हूं कि इन से मेरी तसल्ली नहीं होती है। आज जो अपने गवर्नर साहिब की तनखाह, हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब की तनखाह और बाकी के वुज़रा और अफसर साहिबान की तनखाहें हैं वे सब हमारे आदर्श के लिहाज से कहां तक जायज़ हैं और जो हमारे class III और class IV के सरकारी कर्मचारी हैं उन की तनखाहें कितनी ना काफी हैं और वह बढ़ भी नहीं रही हैं और खास तौर पर इस मौजूदा ज़माने में जब कि इतनी गिरानी हो गई हो तो मैं महसूस करता हूं कि इन की तनखाहें लाज़मी तौर से बढ़नी चाहिएं।

स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि आप का staff जो है वह कितना काम करता है। हम देखते रहते हैं कि वह रात के दस दस और ग्यारह २ बजे तक काम करत रहते हैं। मैं यह चाहता हूं कि उन को भी दफतर के वक्त के बाद काम करने का मुआवज़ा ज़रूर दिया जाय।

स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह जो हमारा इतना बड़ा बजट है इस में आप देखेंगे, हालांकि हम रोज़ कहते हैं कि economy हो और इसी मतलब के लिए हम ने एक Resources and Retrenchment Committee भी बनाई थी और उस कमेटी ने economy करने की कई सिफारिशें भी कीं लेकिन हमारे मिनिस्टर साहिबान इस तरफ कोई तवज्जुह नहीं दे रहे। उन के रहने सहने के ढंग को देख कर मुझे एक शेर याद आया है :—

फिटन नफीस, सड़क खुश नुमा डिनर हर शब,
यह लुत्फ छोड़ कर हज के सफर की खूब कही।

मैं, जनाब, आप के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि पिछले अप्रैल की पहली तारीख से ले कर 31 जनवरी तक कोई 300, 305 दिन होते हैं और अगर देखें कि इन दिनों में इन्होंने दौरे में कितने दिन गुजारे हैं तो यह इस तरह से दिखाई देंगे : ज्ञानी करतार सिंह जी 250 दिन, सरदार प्रताप सिंह 214 दिन, महाशय बनारसी दास 177 दिन, चौधरी सूरज मल 158 दिन, बख्शी प्रताप सिंह 157 दिन, चौधरी दलबीर सिंह 144 दिन, पंडित मोहन लाल 140 दिन, सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला 129 दिन। (*Interruption by Sardar Atma Singh*) अब आप देखिए कि इतने दिन तो यह दौरे पर ही रहे। अब T.A. जो इन्होंने लिया वह भी अर्ज़ करता हूँ। Chief Minister साहिब ने 2,000 रुपए से ज्यादा, चौधरी सूरज मल ने 2,000 रुपए से ज्यादा, चौधरी दलबीर सिंह ने 2,100 रुपए, पंडित मोहन लाल जी ने 2,100 रुपए, सरदार ज्ञान सिंह जी ने 1,900 रुपए और ज्ञानी करतार सिंह जी ने, हालांकि वह 250 दिन दौरे पर रहे, 1,815 रुपए यानी उन से कम कैसे लिया। अब सुनिए इन का पैट्रोल का खर्च एक साल का। ज्ञानी जी 10,969 रुपए यानी करीब 11 हज़ार का सरकारी पट्रोल खर्च किया, मुख्य

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

मन्त्री ने 8,000 रुपए का, सरदार ज्ञान सिंह ने 9,700 रुपए का और पंडित मोहन लाल जी ने 6,200 रुपए का पैट्रोल खर्च किया। (*Interruption by Sardar Atma Singh*)

श्री अध्यक्ष : Order please. Comrade जी सरदार आत्मा सिंह जी को खुश करने के लिए तो सिर्फ ज्ञानी जी के बारे ही बताएं। (हंसी)। (Addressing the hon. Member) In order to please Sardar Atma Singh he may give this information only in regard to Giani ji (*Laughter*)

श्री राम चन्द्र कामरेड : फिर, जनाब, मैं अर्ज़ करता हूँ कि इन कारों की maintenance पर कितना खर्च हुआ। 1957 में सब से ज़्यादा खर्च हुआ ज्ञानी करतार सिंह जी की कार पर 4,000 रुपए, सरदार प्रताप सिंह की कार पर 3,510 रुपए, चौधरी दलबीर सिंह की कार पर 2,458 रुपए, पंडित मोहन लाल जी की car पर 2,449। अब सुनिए इस साल का खर्च। महाशय बनारसी दास की car पर 4,000 रुपए, ज्ञानी करतार सिंह जी की कार पर 3,400 रुपये, मुख्य मन्त्री जी की car पर 2,313 रुपए, श्री हरबंस लाल की कार पर 2,285 रुपए खर्च हुए। (*Interruption*) जनाब, मेरी अर्ज़ यह है कि हमारी State बड़ी गरीब है, इस की आमदनी थोड़ी है और खर्च बहुत ज़्यादा है और यह इतना नहीं होना चाहिए। फिर जब वज़ीर साहिबान 150,200 या 250 दिन साल में headquarters से बाहर रहें तो दफ्तर का काम कैसे चलेगा, कौन करेगा ? (*Interruption*) Kindly don't interrupt.

फिर Public Relations का Department हमारी State के लिए एक सफेद हाथी है। अभी आप के सामने बयान किया गया कि इस में लोगों को भरती करने का कोई मेयार नहीं। है अगर कोई है तो वह यह कि एक आदमी का इन पर मन खुश हो गया। क्या मेयार है यह ! इस को बदला जाना चाहिए। और फिर तनखाहें कैसे दी जाती हैं ? भ्रष्टाचार कमेटी के सिलसिले में मिस्टर चौधरी ने कहा था कि अपने भाइयों, दोस्तों और रिश्तेदारों को जागीरें दी जा रही हैं। काम तो कोई नहीं मगर जागीरें ज़रूर दी जा रही हैं।

एक बात मैं यह कहना चाहता हूं कि Upper House गैर ज़रूरी है। कहा जायगा कि यहां असेम्बली से जो कानून पास हुए, उन्होंने गलतियां निकालीं। मगर यह गल्तियां क्यों निकलीं। क्या वह Assembly के मेम्बरों से ज़्यादा लायक हैं ? यह तो बात नहीं है। लेकिन अगर यहां से laws hastily बनाए जाएं, पूरे सोच विचार से न बनाए जाएं तो गल्तियां रह जाएंगी। अगर पूरी discussion न हो तो खामियां रहेंगी। मुज़ारा कानून था। वह पिछले तीन साल में 5 या 7 दफा amend हो चुका है। ऐसा क्यों हुआ ? इस लिए कि हमारा यह system inefficiently काम कर रहा है। अगर जनता की नुमायंदगी के तरीका में तबदीली करनी हो तो कर लें, इसके खिलाफ मुझे एतराज़ नहीं हो सकता। 75,000 की आबादी के हलके बना लें और Assembly के जनता द्वारा चुने मैम्बरों की तादाद बढ़ा लें, मगर Council के चोर दरवाज़े से ला 2 कर यहां पर वज़ीरों को न बैठाया जाए। इस वक्त यहां पर 5 वज़ीर Council से लाए हुए हैं। (*interruption*)

स्पीकर साहिब, अब मैं Rehabilitation के महकमे के काम के मुताल्लिक कुछ अर्ज़ करूंगा। चौधरी साहिब ने बताया कि किस तरह से हज़ारों और लाखों की जागीरें दी गई हैं अपने दोस्तों और रिश्तेदारों को। यह क्यों हुआ? अगर वज़ीर दौरे ही करते रहें तो और क्या हो सकता है। ऐसे अफसर लोग अपनी मनमानी कर रहे हैं क्योंकि उन के काम को देखने वाला कोई नहीं। वह वज़ीरों को आ कर सलाम कर जाते हैं और यह समझ लेते हैं कि यह तो बड़े अच्छे आदमी हैं। अगर वज़ीर साहिबान महीने में एक हफ्ता बाहर दौरे पर रहें और बाकी दिन दफ्तर में लगाएं तो ऐसी बातें न हों। (घंटी) दो मिनट और, स्पीकर साहिब।

जनाब, पिछले session में बड़ा शोर मचाया गया कि smuggling हो रही है। इस सिलसिले में मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि smuggling के सिलसिले में 136 केसों में गिरफ्तारियां हुईं, मगर मुकदमे सिर्फ 30 cases के चलाए गए और सज़ा सिर्फ 13,14 cases में हुई। इतनी देर से यह शोर मचाया जा रहा है; अभी तक 40 cases पुलिस के ज़ेरे तफतीश हैं, 70 customs महकमे के ज़ेरे तफ्तीश हैं। सोना 11,29,000 रुपए का पकड़ा गया। इतनी बड़ी मालीयत के सोने की smuggling हो और पकड़ा कोई न जाए कितनी हैरानी की बात है। एक बात की मैं तरदीद करना चाहता हूँ। पिछली दफा यह शोर मचाया गया कि इन smuggling के cases में अमृतसर का बड़ा हिस्सा है। मैं कहना चाहता हूं कि इस में मुबालगा है। कुल 136 cases थे। इन में से सिर्फ 54 आदमी अमृतसर जिले के हैं। इस लिए यह नहीं कह सकते कि majority of smugglers अमृतसर के थे। वहां से सिर्फ 54 केस पकड़े गए जिन्हें अमृतसर वाले बताया जा सकता है। बाकी जिन smugglers को सज़ाएं हुई हैं वह आप के सामने हैं। पंजाब में गुण्डागर्दी का ज़िक्र करना भी ज़रूरी है। इस का सही नक्शा हमारे Chief Justice ने खींचा है और कहा है कि पंजाब में गुण्डों का राज हो गया है। इस लिए मैं कहूँगा कि इन सारे cases की ज़ोरदार तहकीकात होनी चाहिए।

फिर, जनाब, Public Service Commission ने जो report की है वह हम सब जानते हैं। उन्होंने पिछली दफा भी कहा था, इस दफा भी कहा है कि कमिशन की जो report है इस पर House में गौर किया जाए। उन्होंने बताया है कि जहां तक recruitment of services का ताल्लुक है उन्हें इस बारे में बहुत बड़ी शिकायत है। (घंटी) स्पीकर साहिब, दो ही बातें रह गई हैं। जब आप हुक्म देंगे तो मैं बैठ जाऊंगा।

अब मैं Law Commission की तारीफ करना चाहता हूँ जिन्होंने कहा है कि जज भी Chief Minister की ताईद से बनते हैं। यह तरीका गलत है और हाई कोर्ट की आज़ादी कम करता है। इस तरह judiciary की independence नहीं रहती। यह बात Chief Minister के अख्तियार में नहीं होनी चाहिए। यह एक अच्छी सिफारिश है और इस पर अमल होना चाहिए।

[श्री राम चंद्र कामरेड]

फिर, जनाब, हमारा पसमांदा इलाका है, इस की development के लिए ज्यादा रुपया मिलना चाहिए । इस के इलावा मेरी यह तजवीज है कि जो पहाड़ी इलाका है, इस का एक जुदा Region या Division जो भी उसे कहें, मैं लफ्ज़ के पीछे नहीं जाता, बना दें, ताकि यह सारा इलाका इकट्ठा हो जाए । फिर इस की development के लिए एक अलग Development Council बननी चाहिए । इस इलाके की बहबूदी के लिए न सिर्फ हमारी State Government ही रुपया दे बल्कि इसे Government of India से भी इस काम के लिए रुपया हासिल करना चाहिए । तब ही इस इलाके की तरक्की हो सकती है ।

मैं बख्शी साहिब का बड़ा मश्कूर हूं कि यह कल मेरे हलके में थे और कहा कि हम वज़ीर जब यहां आते हैं, public का काम करते हैं । अगर हम आप की मदद नहीं करेंगे तो आप हमारा साथ नहीं देंगे । इसी तरह M.L.A. का फर्ज़ अपने इलाके के लिए सरकार से ज़्यादा से ज्यादा रुपया लाना है । अगर कोई M.L.A. आप का काम नहीं करता तो ज़रूरी तौर पर आप उन को vote नहीं देंगे । फिर आप ने कहा कि हमीरपुर में 2 करोड़ रुपए पक्की सड़कों पर खर्च होंगे । आगे बख्शी जी यह कहने से चूक गए कि यहां नूर पुर में एक पैसा नहीं खर्च हो रहा । मैं इन से कहूंगा कि यह मुझे बता दें कि मेरे हलके में रुपया खर्च कराने के लिए जो यतन मैं कर चुका हूँ उसके इलावा और क्या करना चाहिए ।

श्रीमती ओम प्रभा जैन : माननीय स्पीकर साहिब, आज बहस के ज़रिए और पहले भी उन Adjournment motions के ज़रिए जोकि Opposition वालों ने पेश की थीं काफी मैम्बरों ने ज़िक्र किया कि anti-betterment levy agitation के सिलसिले में पुलिस ने ज़्यादती की है । इन ज़्यादतियों को काफ़ी दर्दनाक इलफाज़ में बयान किया गया है । इन बातों में कहां तक हकीकत है इस का चीफ़ मिनिस्टर साहिब जवाब देंगे ही लेकिन मैं इतना ज़रूर कहूंगी कि हमारी निर्बल बहनों के दामन और खून की आड़ ले कर अपने को बहादुर कहने वाले हमारे जिन भाइयों ने कारनामे किए उसके लिए क्या मैं अपने communist भाइयों को मुबारकबाद दूं ? स्पीकर साहिब, मेरा सर शर्म से झुक जाता है जब मैं देखती हूं कि हमारी इन बहनों को इस agitation का tool बनाया गया । जिन बहनों ने कभी अपने गांव की चार दीवारी और अपने खेत की खलहारी के बाहर का सूरज नहीं देखा उन्हें इन भाइयों ने अपनी सियासी हवस को मिटाने के लिए, अपने political ends के लिए गोली खाने और खून की होली खेलने पर झूठी सच्ची बातों और propagandas से बरगला कर मजबूर किया। हमारी मासूम बहनों के खून की जिम्मेदारी हमारे इन communist भाइयों पर है । मैं बड़े ज़ोर से कहना चाहती हूँ कि इन के पाक खून और इनके बलिदान का जवाब communist भाइयों के होठों से निकले चन्द हमदर्दी के इलफाज़ या कुछ उनकी ज़ुबान की कड़वी और तेज़ बातों से नहीं दिया जा सकता ।

स्पीकर साहिब, मैं ने आज तक पंजाब के अन्दर यह नहीं सुना और न ही देखा है कि औरतों को किसी Opposition political party ने constructive

काम में या nation building activities में आगे लाने की कोशिश की हो बल्कि हर बार agitations में ही उन्हें आगे लाने की कोशिश की गई है और उनकी निर्बलता को exploit किया गया है। Hindi Agitation में और अब Anti-Betterment levy में इन्हें आगे लाया गया है। इन की हिम्मत और जोश का नाजायज़ फायदा उठाया गया है। मैं इन बहनों की तरफ से communist भाइयों से अनुरोध करूंगी कि वह हम पर रहम करें। वह हमारी पाक मुहब्बत और हमारे खून की होली न खेलें। हमारे मासूम बच्चों को माताओं के प्यार से महरूम न करें। इस तरह के कामों पर उनके जोश को मत लगाएं। अगर उनकी हिम्मत का इस्तेमाल करना है तो किसी अच्छे और constructive काम पर लगाएं।

स्पीकर साहिब, यह जज़बाती बातें हैं। मैं यह कहूंगी कि चीफ़ मिनिस्टर साहिब खुद जा कर इन बातों की तफ़तीश करें कि इस गांव में जो गोली चली और firing हुई इस में पुलिस कहां तक ठीक थी और कहां तक उस ने ज्यादतियां कीं। जिन भोले लोगों का खून हुआ, यह ठीक है, उसके जिम्मेदार communist भाई ही हैं जिन्होंने कि निर्बल आदिमियों को tool बना कर State के Law and Order को destroy किया है। लेकिन कमज़ोर आदमियों को protection की जिम्मेदारी सरकार पर है। इस लिए मैं दरखास्त करूँगी कि C. M. साहिब वहां जा कर खुद enquire करें और पुलिस के उन अफ़सरों को जो वहां पर मौजूद थे साथ लें और गांव वालों के सामने इस बात की जांच करें कि आया गलती किस की है।

स्पीकर साहिब, पंजाब बदकिस्मती से ऐसा सूबा है जहां मौका बेमौका, वक्त बे वक्त agitations चलती रहती हैं। इन agitations की आड़ में कोई बात हो मुझे इस से गर्ज़ नहीं लेकिन मुझे इस बात की खुशी है कि पंजाब सरकार ने firm hand से anti-social element को curb किया है। मैं अपनी सरकार को इस बात पर दाद दिए बगैर नहीं रह सकती। इन्होंने हर lawlessness को iron hand से खत्म किया है। (*Hear, hear*).

यहां पर भूख हड़तालें और सत्याग्रह किए जाते हैं और महात्मा गांधी का नाम लेकर हम इन चीज़ों को गन्दे हाथों में देना चाहते हैं। हमने देखा है कि भूख हड़ताल मामूली मामूली बातों पर public places पर offer कर दी जाती है और सत्याग्रह शुरू कर दिया जाता है। किसी भी बात पर हकूमत के किसी काम से या अफसर से नाराज़गी हुई तो भूख हड़ताल शुरू कर दी। इस तरह से अफ़सरान को दबाया जाता है। अखबारों में Publicity की जाती है। Platforms से cheap propaganda किया जाता है। इस तरह के tactics से अफसरान के moral को नीचा किया जाता है। सरकार को इस पर अच्छी तरह ध्यान देना चाहिए. मैं तो बल्कि सरकार से चाहूँगी कि वह ऐसे enactment लाएं जिससे भूख हड़ताल किसी भी public place पर एक offence माना जाए और उस पर strict legal action लिया जाए।

[श्रीमती श्रोम प्रभा जैन]

स्पीकर साहिब, हाउस में दो तीन दिन हुए एक वाक्या हुआ जिसमें Opposition के M.L.As. ने अपनी dignity और हाउस के decorum का ख्याल न रख कर जो scene create किए उन्हें देख कर मुझे शर्म आई। स्पीकर साहब, Politics does not mean slogan-shouting. Politics does not mean holding of processions or Satyagrahas. Politics does not mean any sort of rowdyism. Politics means some restraint, it means some political education, it means achievement of people's rights by demoratic and legitimate means.

श्री मंगल सेन : On a point of order, Sir, माननीय महला सदस्या ने यह कहा है कि कुछ मेम्बरान ने rowdyism create किया है। क्या इन्हें हक्क है इस तरह के अलफाज़ दूसरे मेम्बरों के बारे में इस्तेमाल करने का ? (*interruptions*)

श्रीमती श्रोम प्रभा जैन : मैं ने यह नहीं कहा। (*interruption*)

श्री अध्यक्ष : मैं वह सब बातें सुन रहा हूं जो वह कह रही हैं। Order please. (I am listening to what she is saying. Order please.)

श्री बारू राम : On a point of order, Sir, जो अलफ़ाज़ इन्होंने इस्तेमाल किए हैं उन्हें वापिस लिया जाए। हम आपकी Ruling इस point पर चाहते हैं कि क्या यह लफज़ इस्तेमाल किए जा सकते हैं ?

श्री अध्यक्ष: मैं सब बात सुन रहा हूं। अगर आपने इस हाउस को चलाना है तो आपको House का decorum रखना पड़ेगा। आपका रवैया मुझे पसंद नहीं। आप जैसे House के अन्दर behave करते हैं यह गलत बात है। (I am all attention to what she is saying. The hon. Members will have to maintain the decorum if they want the House to transact its business. I do not approve of the way he (Shri Baru Ram) behaves in the House. This is not fair.)

श्री बारू राम : मेरे प्रश्न का तो जवाब, स्पीकर साहिब, नहीं मिला। (*interruption*)

श्री अध्यक्ष : मैं सब सुन रहा हूं जो hon. Lady Member ने कहा है।

She is saying that the public life should not be like that. She has not cast any reflection on any Member or individual.

(I have been listening to what the hon. Lady Member has said. She is saying that the public life should not be like that. She has not cast any reflection on any Member or individual).

श्रीमती श्रोम प्रभा जैन : स्पीकर साहिब, अब मैं पुलिस की administration और working की तरफ आती हुं। जहां तक पुलिस का सम्बन्ध है हम सब तव्वकोह करते हैं कि वह हमें protect करे लेकिन मुझे अफसोस है कि समय समय पर ऐसे idcidents होते रहे हैं जिनसे public का faith पुलिस पर से उठता जा रहा है। यह जो smug-

gling का मामला चलाया और पुलिस ने जिस तरह से पकड़ा धकड़ी शुरू की थी इस में शरीफ लोग भी अपन आप को महफूज नहीं समझते थे । और जगहों के बारे में भी cases का मुझे पता चला है लेकिन मेरी अपनी constituency में भी ऐसे हालात हुए हैं कि शरीफ लोगों को तंग किया गया और जबरदस्ती कानून की ग्रिफ्त में लाया गया। एक नौजवान अपनी मां का ज़ेवर लेकर गांव जा रहा था । उस ज़ेवर पर उसकी मां का नाम खुदा हुआ था और ज़ेवर देखने में naked eyes से ही पता चलता था कि 20, 25 वर्ष पुराने हैं । लेकिन उसके कहने के बावजूद भी पुलिस ने suspicion मे उसे पकड़ लिया । और बाद में जमानत पर छोड़ा । मैं खुद भी वहां गई । मेरी बात को पुलिस के अफसरान ने अच्छी तरह से सुना और मामला ठीक किया । लेकिन मेरे कहने का तात्पर्य यह था कि ऐसी बातें होती हैं कि suspicion में खासी इज्ज़त वाले आदमी पकड़ लिए जाते हैं और फिर वह बदनाम हो जाते हैं। इससे हमारी State की पुलिस भी बदनाम होती है । लोगों पर दफा 107 और दफा 151 के cases चलते हैं । कोई भी अर्ज़ी दे दे, चाहे वह अर्ज़ी ठीक हो या गलत पुलिस तफतीश नहीं करता । अगर दो इन्सानों को आपस में लड़ाई है या किसी कारण से अनबन है तो वह एक दूसरे को इस तरह की झूठी दरखास्त देकर फंसाने की कोशिश करते हैं। पुलिस वाले enquire करने की कोशिश नहीं करते । ऐसे cases भी हो जाते हैं कि शरीफ और मौअज़िज़ आदमियों को गिरफ्तार कर लिया जाता है । इस लिए खास तौर पर सरकार को और पुलिस को इस तरफ ध्यान देने की आवश्यकता है । फिर जो भी इस किस्म की report हो उस में local आदमियों को जो कुछ ठीक ठीक पता हो उनकी सुन लेनी चाहिए और जो उनकी guidance हुआ करे उसे भी ध्यान में रखना चाहिए पेशतर इस के कि वह कोई action ले ।

अब मैं, स्पीकर साहिब, services की तरफ़ आती हूं। P.W.D. और Irrigation के departments में जो S.D.O.s और X.E.Ns. हैं......

श्री अध्यक्ष : यह कैसे relevant है ? (How is it relevant ?

श्रीमती ओम प्रभा जैन : मैं तो, जनाब, सिर्फ एक मिनट के लिए ही यह अर्ज़ करनी थी कि इसका General Administration से सम्बन्ध है कि Irrigation Department और P.W.D. के जितने S.D.O.s और X.E.Ns हैं उन में बहुत से ऐसे लोग हैं जिन का record भी ठीक है और जिन की services को भी तीन साल से ज़्यादा हो गए, confirm नहीं किए गए। Government की इस policy के तहत services को काफी अर्से तक temporary रखा जाता है। यह अफसर अपने आप को insecure समझते हैं। उन्हें confirm किया जाना चाहिए ।

इस के इलावा Bhakra म जो corruption का नाम लिया जाता है ।

Mr. Speaker: Please try to be relevant. Demand No. 10 is under discussion.

श्रीमती ओम प्रभा जैन : मेरा कहने का मतलब यह है कि जो Temporary

[श्रीमती ओम प्रभा जैन]

Services हैं उन का भी ध्यान रखा जाए। जिन की तीन साल से ज्यादा की services हो गई हैं उन को confirm करिए। ताकि वे लोग अपने को secure समझ सकें। यह temporary लोग long leave पर abroad भी नहीं जा सकते। उनकी पैन्शन पर भी असर पड़ता है और एक महीने के notice से यह कभी भी निकाले जा सकते हैं। Confirmation का इन के सामने बड़ा भारी सवाल होता है और इस से corruption भी बढ़ती है। मैं चाहती हूं कि Government इस के मुताल्लिक अपनी पालीसी revise करे। Cadre Committee ने retrenchment की सिफारिशें की होंगी मगर कमेटी को यह भी देखना चाहिए कि कितने ऐसे officers हैं जिन को हम absorb कर सकते हैं और उन को confirm कर सकते हैं ताकि उन की uncertainty दूर हो।

एक बात मैं red tapism के मुताल्लिक कहना चाहती हूं। इस में कुछ सरकार जिम्मेवार है और कुछ अवाम भी। अवाम के मुताल्लिक मैं अर्ज़ करूं कि आप Consolidation के महकमे को ही ले लें। अगर कोई गांव का आदमी है, उसे ठीक procedure का पता नहीं होता वह अर्जी Consolidation के महकमे को भेजने की बजाये चीफ मिनिस्टर को भेज देता है और चीफ मिनिस्टर दूसरे वज़ीर concerned को भेज देता है और फिर उस अर्जी पर Consolidation Officer के आस पास घूमते हुए कुछ न कुछ महीनों में कोई step लिया जाता है। फैसला हो जाता है लेकिन aggrieved party फिर दूसरी अर्ज़ी दे देती है। सरकार को मालूम ही नहीं होता कि इस का कोई फैसला हो गया है या नहीं और वह दोबारा enquiry and report के लिए फिर चक्कर लगाती रहती है। इस तरीके से लोग सरकार की democratic liniency का misuse करते हैं लेकिन कई बातों में सरकार की भी जिम्मेवारी होती है। जैसे कि Public Service Commission की अपनी report में लिखा है कि अपनी recommendation भेजे हुए 2-2 साल हो गये हैं मगर आज तक पता नहीं लगा कि उन की कोई implementation भी हुई या नहीं।

श्री अध्यक्ष : यह तो आम बातें हैं जो House में कई दफा कही गई हैं। (These are common things which have been said in the House many times.)

श्रीमती ओम प्रभा जैन : तो, अच्छा, मैं बिल्कुल नई चीज पर आती हूं। वह यह कि हमारी Government ने इस सिलसिले में कोई healthy convention नहीं कायम की कि middle class men को कोई encouragement दी गई हो। Labour Union बन गई और उन लोगों को फायदा पहुँचा लेकिन आज के atmosphere में middle man पिस रहा है। After all Governments are not run merely by Labour Unions or factory workers. The co-operation of the middle man is also very important in maintaining the administration.

श्री अध्यक्ष : सदस्या महोदय, यह विषय अब सदन के सामने नहीं है । (हंसी) । (Hon. Lady Member ! This topic is not before the House.) (*Laughter*)

श्रीमती ओम प्रभा जैन : जनाब, यह administration का हिस्सा है । यह Administration के policy matters हैं ।

Mr. Speaker: I am sorry. This is not relevant.

श्रीमती ओम प्रभा जैन : बहुत अच्छा, अगर आप कहते हैं तो मैं बैठ जाती हूं ।

कामरेड मुनी लाल (शिमला) : Law and order पर यह जो बहस चल रही है इस को मैं ने बड़े गौर से सुना है । जब Chief Minister साहिब Law and order के मुताल्लिक अपनी तकरीर करेंगे तो कहेंगे कि पंजाब में सब कुछ अच्छा है । यह बात बड़े फखर से कही जायेगी । यह बातें इस तरह से की जायेंगी, कि यह बातें इस तरह से हुई हैं और हम ने उनको इस तरह से कर दिया । और अगर ऐसा करेंगे तो उन को इस तरह से कर दिया जायेगा । दुनियां में दो तरह के राज्य चलाए जा रहे हैं । एक तो यह है कि ताकत का राज्य और दूसरा है इखलाक का राज्य आज । यह ताकत का राज्य छोड़ कर इखलाक की तरफ चले जा रहे हैं । अगर किसी काम को रोकना हो तो इन को इखलाक से काम लेना चाहिए । मगर यह सरकार तो आज ताकत से काम लेने पर उतर आई है । यह ताकत के साथ साथ गोलियां चलाने तक की परवाह नहीं करते । अगर इस राज्य के हालात को नोट किया जाय तो हम इस को गोली कांड से कम नहीं कह सकते । यह बड़ी ही शर्म की बात है कि असल figures भी नहीं बताई जातीं । Travancore Cochin में गोली चली तो देश के तमाम हिस्सों के लोग मौका पर पहुंच गए । लेकिन हमारे सूबे में अपनी ताकत के बल बोते पर तमाम असूलों को बालाये ताक रख दिया गया और अपने ही सूबे के लोगों को वहां जाने से रोक दिया गया । हमारे Chief Minister साहिब यह समझते हैं कि वह police के जोर से लोगों की हमदर्दी हासिल कर लेंगे तो यह इन की भूल होगी ।

मेरा Betterment Levy की agitation की बुराई या भलाई से कोई ताल्लुक नहीं है । मगर हर कोई आदमी इस बात को महसूस करता है कि गोली उस वक्त चलती है जब हालात बिल्कुल बेकाबू हो जायें । फिर भी हर उस बात का ख्याल रखा जाता है जोकि गोली चलाने के वक्त इन्हें रखना चाहिए । मगर हमारी सरकार को गोली चलाने की ज़रूरत भी पड़ी थी तो उन असूलों को तो सामने रखती । मगर इस ने अपनी ताकत से काम लिया । अगर सरकार जरा भी संभल कर चलती तो और दूसरे तरीके भी थे जोकि अख्तियार किये जा सकते थे । शेरपुर, ऐतिआना और नरोड़ में गोली चलती है कुछ दिन के वकफे के बाद, इस पर काफी बहस हो चुकी है मैं इस की detail में जाना नहीं चाहता । मगर मैं ने हालात देखे हैं कि जो काम होता है वह किसी हद तक होता है । मुझे कहते हुए शर्म महसूस होती है कि वहां पर क्या Mar ial Law जैसे हालात थे । जो M. L. As. Sherpore में गये उनको रोका गया और अगर यहां पर यही हालात थे तो कम अज़ कम ऐतियाने के हालात तो Martial Law जैसे नहीं थे, मगर वहां पर भी जो Parliament के Members गये उन को रोका गया । हमारी सरकार के नाखुन बढ़ते ही जा रहे हैं । वह

[कामरेड मुनी लाल]

ताकत के नशे में ज़ुल्म पर ज़ुल्म किये जा रहे हैं। Law and Order को बरकरार रखना है तो uniformity of law तो होनी ही चाहिए। आज जमहूरियत की मिट्टी पलीद की जा रही है। आज जो कांग्रेसी Treasury Benches पर बैठे हुए हैं, वह Law and Order के नाम पर बातें करते हैं। मैं उन का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि इस Law and Order के मुताल्लिक Judges की क्या राय है। पिछले March में Justice Gurnam Singh ने एक चाय पार्टी पर कहा था कि यह Minister साहिबान किस तरह Judiciary में मदाखलत करते हैं। आप ने Law Commission की report को भी देखा होगा कि किस हद तक Chief Justice तक इन के agents पहुंचते हैं। अब मैं एक A.D.M. के मुताल्लिक क्या राय दे सकता हूं। इनसाफ और ताकत दो अलग चीजें हैं। यहां पर सरकार इनसाफ से नहीं ताकत से काम लेती है। यहां पर इनसाफ लेना मुश्किल है क्योंकि हर एक काम सरकार ने अपने हाथ में रखा हुआ है। मेरे पास Anti Corruption Department का Financial Review है। इस मे बड़ी तादाद Civil Works की है। जहां तक तालीम का सवाल है मैं कहता हूं कि यह सवाल सिर्फ पंजाब में ही नहीं बल्कि सारे हिन्दुस्तान में अनपढ़ तबका है लेकिन मैं यह कहना चाहता हूं कि पंजाब सरकार ऐजुकेशन के मामले में सख्त नाकामयाब रही है। Law and Order का ताल्लुक इस अनपढ़ता से भी है। अगर masses को ठीक तरीके से educate किया गया होता तो Law and Order की मिट्टी पलीद न होती।

Law and Order के खराब होने की वजह और सबसे बड़ी वजह यह भी है कि शराब बन्द नहीं हुई। हमारा motive था कि हम prohibition करेंगे लेकिन पंजाब में क्या हुआ। जब यह कहा गया कि जींद को dry area करार दे दिया जाए तो हमारे वज़ीर डाक्टर गोपी चन्द भार्गव ने जोकि गांधी जी के असूलों पर चलने वाले हैं, कहा कि असूल तो बड़ा अच्छा है लेकिन सरकार के पास पैसे की कमी है। कितनी हैरानकुन बात है। मैं कहता हूं कि जब तक शराब बन्द नहीं होती तब तक खून और कत्ल भी बन्द नहीं हो सकते।

और एक बात यह है कि पंचायतें ठीक से function नहीं कर रहीं। सरकार पंजाब और पैप्सू की पंचायतों के लिए अभी तक एक कानून नहीं बना सकी और न उनका ठीक से काम हुआ। यह पंचायतें Law and Order को ठीक रखने के लिये बहुत इमदाद कर सकती हैं। मैं नहीं मानता कि कम्युनिस्ट भाई आज लोगों को exploit कर सकते हैं। इसकी वजह है कि लोगों को सरकार ने proper education नहीं दी और लोगों को अपनी पालिसी को नहीं समझाया। वरना मासिज़ कम्युनिस्टों के चक्कर में नहीं आ सकती थीं। इनका Public Relations Department लोगों को educate करने के लिए नहीं बल्कि यह तो वज़ीरों की कसीदाखानी के लिए बना हुआ है; और हालात पर पर्दा डालने के लिए बना हुआ है। Law and

Order तब कहा जा सकता है कि यह ठीक है जब कि लोग अमन से रहें। हमारी सरकार हमेशा यह नारा लगाती है कि हम decentralization करेंगे लेकिन जितना ज्यादा ज़ोर से यह decentralizatian का बात करती है उतने ही ज़ोर से centralization होती जा रही है और आपके यहां तहसील हैडक्वार्टर पर किसी भी किस्म का काम उस वक्त तक नहीं होता जब तक कि चंडीगढ़ की shelter कोई न ले। इसलिए ला एंड आर्डर की यह अच्छी तस्वीर नहीं। हम चाहते हैं कि सरकार clean slate ले कर खड़ी हो और Administration को साफ करे ताकि अवाम के जो काम हैं वह तहसील लैवल पर भी हो सकें। यही नहीं; आज Administration में जो नाजाइज़ interference होती है उसकी ला तादाद मिसालें quote की जा सकती हैं। यह अच्छी कनवेंशन नहीं है। यह तो मैं महसूस कर सकता हूं कि हमारे वुज़रा साहिबान को उनकी constituency के लोग मजबूर करते हैं लेकिन जब हम ऐसी कनवेंशन कायम करेंगे तो हमें सोचना चाहिए कि हम democracy के किस सिरे पर पहुंचेंगे। रोज़मर्रा मदाखलत हो और फिर यह कहा जाए कि ला ऐंड आर्डर अच्छा है यह बातें एक दूसरे के मुतज़ाद हैं। इस लिए आइंदा ऐसी चीज़ों की तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए। अगर सरकार इन बातों का ख्याल करेगी तो मैं यकीन दिलाता हूं कि लोगों को यह मौका नहीं मिलेगा कि वह agitational approach करें। अभी एक बहिन खड़ी हुई और उन्होंने अपनी तकरीर में फरमाया कि भूख हड़ताल नाजाइज़ करार दे देनी चाहिए। आज यह भूख हड़ताल को नाजाइज़ करार देने के लिए कहती हैं तो कल को यह बात होगी कि Opposition को नाजाइज़ करार दे देंगी। मैं यह याद दिलाना चाहता हूं कि जब आप जमहूरियत के बल बूते पर पावर में आए हैं तो आप को यह नहीं भूलना चाहिए कि इस तरह की बातें करके आप जमहूरियत को कायम नहीं रख सकेंगे। इस लिए Administration को जितनी जल्दी हो सके पाक करके ला ऐंड आर्डर को बेहतर बनाने की कोशिश करें। (घंटी) जनाब, मैं आप का बहुत शुक्रिया अदा करता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਰਾਇਕੋਟ, ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਕੁਝ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਗਿਆ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਖਿਆਲ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲਗਿਆ ਕਿ Civil Administration ਔਰ Communists ਵਿਚ ਹੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ, ਕਿਸਾਨ, ਗਰੀਬ, ਹਰੀਜਨ ਆਦਿ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਗਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ Communists ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ deteriorate ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲਾਲਾ ਜੀ ਜਾਲੰਧਰੋਂ ਨਸ ਗਏ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Communists ਵੀ ਓਥੋਂ ਨਸ ਗਏ। (*Thumping of the desks*) ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਜਦ ਹਾਊਸ ਵਿਚ Leader of the Opposition ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ Socialist Democracy ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਰਾਜ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ democracy ਦਾ ਗਲ ਘੁਟ ਦਿਤਾ, ਜੇ ਉਹ ਗਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (*Hear, hear*)

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਤਾਲੁੱਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ politics ਵਿਚੋਂ violence ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਕ Political Party ਦੇ member ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ violent ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ convass ਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ betterment levy ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ adjust ਹੋਵੇ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲੇਕਿਨ agitation ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ Opposition ਨੂੰ ਇਕ direct question ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ agitation lead ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਉਤੇ tax ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ tax ਦੀ realization ਨੂੰ oppose ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ country ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅੱਜ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਣਾ ਜਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕਢਣਾ ਇਸੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। Communist Party ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (*hear, hear*)। ਇਹ ਲੋਕ democracy ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਮੂਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ। ਉਥੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਯਸ਼ਵੰਤਰਾਇ ਗਏ। ਬੌਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ conference ਹੋਈ ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ Communists ਨੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਔਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਇਹ ਲੋਕੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ। (*hear, hear*)

ਅੱਜ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਇਥੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕੀ ਐਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਅੱਜ Administration ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ strain ਹੈ। ਦੂਜਾ strain ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਲਹਿਰ ਚਲੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਓਮਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ Administration efficient ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਦੇ ਵਿਚ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ actions ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ belong ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਜਮਾਤ ਹੈ ਉਹ socialism ਔਰ secularism ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸੇ ਇਤਨਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਹਾਊਸ ਦੀ ਫਲੋਰ ਨੂੰ cross ਕਰਕੇ Opposition ਵਲ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਔਰ ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ। ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਖੋਹਣੀ (ਸ਼ੋਰ)। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਸਾਰੀ Cabinet ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨਾ popular ਆਦਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ face ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਗਲਤ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ?

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਕੌਮਪਰਸਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ superior ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ 12 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਏਥੇ ਹਕੂਮਤ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਅਸੂਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਜ ਏਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ। (ਸ਼ੋਰ)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ General Administration ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ Scheduled Caste Welfare ਦਾ ਵੀ ਮਹਿਕਮਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਔਰ ਪਿਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਿਹੜੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਮਨੋਅਮਾਨ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੌਮਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਏਥੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਏਥੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਉਥੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿੱਪੂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ। ਮਗਰ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋੜੇ ਦੇ ਦਿਨ ਸੀ ਓਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਿਪੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਮਗਰ ਬਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਡਿੱਪੂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਬਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਡਿਪੂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਡਿੱਪੂ ਖੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਡਿਪੂ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਆਪਣੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌੜੀ ਹੀ ਲੱਗੇ। ਸਾਡੀ ਕੇਬਿਨਿਟ ਦੇ ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰ socialism ਵਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਕੁਝ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਵੀ conservative ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ progressive side ਵਲ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਸਲਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੇਂਡੂ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕੇਬਨਿਟ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਛਡਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਓਸ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲੇ ਵਲ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ P. C. S. ਦੇ ਇਮਤਹਾਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਰੋਂ pressure ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਔਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ P. C. S. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਬਲ ਸ਼ਖਸ ਮਿਲ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਮਗਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਏਥੇ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਨਾਸਬ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹ facilities ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ competitions ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ compete ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ backward ਹਾਂ ਔਰ ਸਾਨੂੰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ due ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਅਗਰ ਅਸੀਂ P. C. S. ਦੇ ਇਮਤਹਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਔਰ Subordinate Services Selection Board ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਦੂਸਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਮਤਹਾਨ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦੇ chances ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਘਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਸਾ ਧੱਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਅਜ law and order ਦੀ ਗਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਕਤ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ welfare state ਹੋਵੇਗੀ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ welfare state ਸਹੀ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ feelings ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਾ ਦਿਲਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਵਾਕਈ ਅਸੀਂ welfare state ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਅਜ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Government of the people, by the people and for the people ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡਾ ਖਰਚ ਦਿਨੋ ਦਿਨ General Administration ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ law and order ਬੜਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ law and order ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਇਕ I. G. ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 2 I.Gs. ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ । ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ D. I. G. ਪੁਲੀਸ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜ ਸਤ D.I.Gs. ਰਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਸਾਡਾ law and order ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਨਾ ਨੰਬਰ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਹੋ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਧੇਰਾ staff ਹੈ ਜਿਵੇਂ C.I.A., C.I.D. ਅਤੇ special staff ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਐਨੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ law and order ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਜੇਕਰ law and order ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਤਨਾ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਇਸ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ M.L.As ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਇਕ tea party ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ Editor Tribune ਵੀ ਆਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਇਹ ਗਲ ਆਖੀ ਸੀ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ remark ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬੜੀ serious ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ opinion ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫੇਰ ਅਜੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਸਾਡੇ Chief Justice ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ judgement ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ—ਮੈਂ ਉਹ ਆਪ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ—ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਇਕ case ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ law and order ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ law and order ਵਾਕਈ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਹ remarks ਕਿਸੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ Chief Justice ਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਕਿਥੇ ਗਲਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ law break ਕਰੋ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲਉ, condemn ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ condemn ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲ ਕੇ ਆਪ ਦੌੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੜ੍ਹ ਜਾਉ ਸੂਲੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪ ਦੌੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਸਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਜੇਕਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ law break ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ elements ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਡਿਪਟੀ

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਮਰੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹੀ ਮਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ.... ....(*Interruptions*) ਆਦਮੀ ਵੀ ਮਰੇ ਹੋਣਗੇ ਲੇਕਿਨ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਮਰੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਬੜੇ ਬੜੇ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਨਾਂ ਕੁ ਖਤਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਉਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ। ਵਾਕਈ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਲ ਬਾਲ ਬਚ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੱਲ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Government of the people, by the people, for the people ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਹੁਕਮ ਇਕ D.C. ਜਾਂ S.P. ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ enquiry ਕਿਸੇ A.D.M. ਜਾਂ D.S.P. ਤੋਂ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸ਼ਕੂਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ Judicial Officer ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ impartial enquiry ਕਰਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ statement ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਸਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ law and order ਤੋੜੋ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ statement ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖਤਰਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ state ਵਿਚ ਅਮਨ ਭੰਗ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਦਮ ਲਈ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕਦਮ ਉਠਾ ਕੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਉਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕਦਮ ਚੁਕਦੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਨੌਬਤ ਹੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਕਤ ਸਿਰ action ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ? ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾਣ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦਿਉ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਂਬੜ ਬਲ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹਾਦੁਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਂਬੜ ਬੇਸ਼ਕ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

ਤੁਸੀਂ ਬੁਝਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਂਬੜਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਲਾਸਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਿਟਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਾਕੇ ਆਪ ਪਿਛੇ ਲੁਕ ਕੇ ਪੁਲਸ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਪੁਲਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੇ । ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਹਥ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ ਹੈ ? ਜੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਧਰ ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਤੀ । ਜੇਕਰ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੋਲੀ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਕਸੂਰ ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬੇ ਕਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ indiscriminate firing ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੀ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਰੀਅਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ Judicial ਅਫਸਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ enquiry ਕਰੇ ।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐਥੋਂ corruption ਹਟੇ । ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ corruption ਹਟਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ corrupt ਅਫਸਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਲਾਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਅਤੇ ਸਫੇਦ ਪੋਸ਼ ਵਗੈਰਾ । ਲੇਕਿਨ ਅਜਕਲ ਬੜੇ ੨ ਖਦਰਪੋਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਿਟੀਆਂ ਪੋਸ਼ਾਕਾਂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀਆ ੨ ਗਾਂਧੀ ਟੋਪੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੱਦਰੀ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਲਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਦਲਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਲਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਕਰਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਫਲਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਤੋਂ ਕਰਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੱਦਰਪੋਸ਼ ਦਲਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜ corruption ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਰਾਨੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਇਹ corruption ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਲ ਚੋਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇ ਦਿਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਕਲੀਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਾਂ ਖਵਾਕੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੋਨਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਣ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕ ਚੋਰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੰਡਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ presidents ਬਣ ਗਏ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ S. P. ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਬੜਾ influential ਹੈ–ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੋਰ ਦੇ ਚੋਰ ਹੀ ਹਨ ।

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈਏ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੋਰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਹਦੀ ਵੀ ਸਰਾਫ਼ਤ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੇ ੨ M.L.A. ਸਹਿਬਾਨ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ S. P. ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਜਾਂ D. C. ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅਜੇ ਵੀ 10 ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਰਜੀਹ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਏ ।

6 p. m.

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਹਕੂਮਤ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਮੁਆਸ਼ ਬਦ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਚੰਗਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਔਰ ਨੇਕੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਵੇਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਰਾਮ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ । ਅਗਰ ਵਾਕਈ ਰਾਮ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਫਰਤ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਕਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, administration ਵਿਚ reforms ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, services ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿਚ demoralization ਆ ਗਈ ਹੈ ਔਰ secretaries ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਨ । ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਜ਼ਮੋਨਸਕ ਦਾ ਕੰਮ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਚਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ ਅਸੀਂ welfare ਸਟੇਟ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਰਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਕਤਰਾ ਖ਼ੂਨ ਵਗਾਇਆਂ ਬੜੇ ਦੂਰਰਸ ਨਤੀਜੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਚਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ ਵੀ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਐਸੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਬੱਚੇ, ਬੁਢੇ ਅਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਸਭ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਤਾਕਤ ਧੱਕੇ, ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਅਨਿਆਏ ਵਾਸਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ betterment levy ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਖਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਹ ਹਕਬਜਾਨਬ ਸਨ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਟੈਕਸ ਦੇਣ । ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਸੂਰਤ ਅਦਮ ਅਦਾਇਗੀ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੈਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਔਰ ਫੇਰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜੇਕਰ ਵਾਕਈ Government of the people, for the people and by the people ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਸਖਤੀ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । Indiscriminate firing ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਾਕੇ ਦੀ impartial Judicial Enquiry ਕਰਵਾਈ ਜਾਏ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ condemn ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ।

श्री रूप सिंह 'फूल' (हमीरपुर, रक्षित) : डिप्टी स्पीकर साहिब, स्टेट के नज़मोनसक पर बहस करते हुए अर्ज़ करता हूं :

मुझ से क्या कहते हो दर्द किधर होता है ।
एक जगह हो तो बताऊं कि इधर होता है ।

मेम्बरान की तकारीर से सूबे के अन्दर जो law and order और नज़मोनसक का situation है, वह दाज़ेह हो गई। इस से कतह नज़र मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं और ख़ास कर आप की इजाज़त से, नायब सदर मोहतरिम, चीफ़ मिनिस्टर की खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूं कि जहां तक ministerial order का ताल्लुक है, सब से बड़ी वजह, कि हमारी administration क्यों नाकारा हो रही है, यह है कि it is not free from political pressure. जिस administration पर स्यासी दबाव पड़ता हो वह administration कभी कामयाब और कार-आमद साबत नहीं हो सकती और पब्लिक उस से खुश नहीं हो सकती । मगर इस में कसूर सिर्फ मेम्बरान केबिनेट का ही नहीं है, इसमें कसूरवार सब एम० एल० ए० साहिबान भी हैं या उन की अकसरियत है जो आय रोज मेम्बरान Cabinet को, पुलिटीकल pressure डालने के लिए approach करते हैं और ministers उन को discourage करने की जुरअत नहीं करते । यही कारण है जिस से कि आज हमारी administration शिथिल हो रही है या जिस के कारण administration में inefficiency आ गई है या कमज़ोर हो गई है । डिप्टी स्पीकर साहिब, administration को चलाने के लिए बहुत सी बातों का ख्याल रखा जाता है । वुज़रा साहिबान का जो वक्त है, वह स्टेट का वक्त है । इस office time के लिए उन्हें स्टेट एक्सचकर से तनखाह मिलती है, ज़ाया करने के लिए नहीं मिलती । डिप्टी स्पीकर साहिब, बहुत सा वक्त तो वुज़रा साहिबान का दौरों पर गुज़रता है । आये रोज़ एक एक शहर में दो दो तीन तीन वज़ीर जा घुसते हैं । मगर वह कहां ? पंजाब के मैदानी इलाकों में जहां सड़कें हैं, खुशनुमा शहर हैं । मगर जहां पसमांदा लोग या पहाड़ी लोग रहते हैं जहां उन्हें जाना चाहिए और उनकी खस्ता हालत का

मुश्रायना अपनी आंखों से करना चाहिए। वहां जाने से ये घबराते हैं, वह इसलिए कि वहां की सड़कें कच्ची हैं, शायद कहीं हादसा पेश आ जाए ! दूर से तसल्ली ज़रूर देते हैं। मसलन ज़िला कांगड़ा का सवाल ले लीजिए। ये कहते हैं कि हम आप को हमदर्दी से, मुहब्बत से आगे लाने का पूरा तहैया किए हुए हैं। लेकिन वहां जाते बिल्कुल नहीं। डिप्टी स्पीकर साहिब, मुझे अपनी constituency में एक दफा एक स्कूल में जाने का इत्तिफाक हुआ। मुझे यह कहा गया कि बच्चों को यह समझा दिया जाये कि मिनिस्टर साहिब क्या करते हैं। मैं ने कहा कि मिनिस्टर बहुत कुछ करते हैं मगर तीन बातें ज्यादा करते हैं :

(१) शासन करते हैं,

(२) भाषण करते हैं, और

(३) उद्घाटन करते हैं।

ये तीन काम इन के लिए रह गए हैं।

इसके अलावा, डिप्टी स्पीकर साहिब, एक अर्ज़ करू कि मिनिस्टर साहिबान का बहुत सा time दौरों में गुज़रता है मगर files को dispose of करने का काम दफ्तरों में होता है। मैं ने अपनी आंखों से देखा है कि कई एम० एल० ए० साहिबान उन दफ्तरों के मारूसी मुज़ारे बन कर बैठ जाते हैं और उठने में नहीं आते। अगर नज़मो-नस्क को बेहतर बनाना है तो वुज़रा को वक्त मुकर्रर कर देना चाहिए कि कोई आदमी पांच मिनट से ज़्यादा वक्त ज़ाया न करे क्योंकि वे अपना मुद्दा मुख्तसरन भी अर्ज़ कर सकते हैं। मैं ने देखा है कि इस तरीके से day-to-day pressure पड़ता है। Files तलब की जाती हैं लेकिन 6, 6 महीने तक files नहीं भेजते। इस तरह से ऐडमिनिस्ट्रेशन खराब हो रही है। मुझे उम्मीद है कि इस तरफ मंत्री महोदय अपना ध्यान देंगे। अगर किसी अफसर की तबदीली करनी हो या किसी खास मुकाम पर अफसरान भेजने हों, मिसाल के तौर पर अगर पहाड़ी इलाके में कोई अफसर तबदील हो जाता है तो एक दिन वहां पहुंच कर दूसरे दिन वहां से बोरिया बिस्तर बांध कर वापस आने की कोशिश करता है। डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरे ज़िले कांगड़े में सहूलियतें ज़िन्दगी बहुत कम मिलती है। जब कोई अफसर शिकायत की बिना पर या बग़ैर शिकायत के वहां तबदील हो जाता है तो वापस पंजाब में आने के लिए दाव पेच चलाना शुरू कर देता है और काम वैसे का वैसा वहां धरा रहता है। इसलिए, मैं आप के द्वारा मुख्य मन्त्री से निवेदन करूंगा कि इस की तरफ ज़रूर ध्यान रखा जाए। हाल ही की बात है कि मेरे ज़िला की तहसील हमीरपुर में तहसीलदार सात दफा तबदील हुआ है। जब किसी तहसीलदार को वहां जाने का हुक्म होता है तो पसमांदा इलाका होने की वजह से वह वहां जाना पसंद नहीं करता और अपना हुक्म मनसूख करा लेता है। इसी तरह से उस हस्पताल में कोई डाक्टर जाना पसंद नहीं करता। मैं नहीं कहता कि उन पर सख्ती की जाए लेकिन अगर असूल के मातहत कोई हुक्म जारी हो गया है तो उसे मनसूख नहीं करना चाहिए ताकि पब्लिक और मातहतों पर बुरा असर न पड़े।

इस के अलावा, डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं अर्ज़ करूंगा कि Public Service Commission और Subordinate Services Selection Board

[श्री रूप सिंह फूल]

दो महकमे भरती के लिए कायम किये गये हैं। यह कोई commercial agencies नहीं हैं। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिब, यह दोनों महकमे commercial agencies के तौर पर काम कर रहे हैं। ग़रीब लड़कों से दरखास्त के साथ 10 रुपये मांगे जाते हैं। इन में से कई लड़के इम्तिहान में qualify कर जाते हैं लेकिन merit list पर नहीं आते। इस लिए उन्हें घर बैठना पड़ता है। इस लिए मैं गवर्नमेंट से गुज़ारिश करूंगा कि जो candidates इम्तिहान में qualify कर जाएं लेकिन merit list पर न आ सकें तो उन को दोबारा फीस अदा करने से मुस्तसना किया जाए। हमें गवर्नमेंट का काम commercial basis पर नहीं चलाना चाहिए।

इस के इलावा, डिप्टी स्पीकर साहिब, हर ज़िले में बहुत सी बातें ऐसी होती हैं जो हुकूमत को बदनाम करती हैं। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि हर ज़िले में पांच सात आदमी ऐसे होते हैं जो पब्लिक को धोखा देते हैं और अफसरान पर रोब डालते हैं यह कह कर कि फलां मिनिस्टर तो उन की pocket में है, चीफ मिनिस्टर उन के अपने आदमी हैं। मैं हैरान हूं कि क्या मिनिस्टर साहिबान भी कोई रूमाल या रेज़गारी हैं जो लोगों की pockets में आसानी से आ सकती हैं। इस तरह से कोई कहता है कि वह यह कर सकता है, वह कर सकता है। इस लिए गवर्नमेंट को यह देखना चाहिए कि कौन आदमी उस को exploit करते हैं। C.I.D. ऐसे डींगें मारने वाले लोगों का आसानी से पता लगा सकती है जो सस्ती शोहरत हासिल करने के लिए नाहक अफसरों पर रोब डालते रहते हैं। इस के अलावा एक और खामी administration में आ गई है कि अगर कोई depot कायम करना है या कोई Committee बनानी है तो हुकूमत ने असूल बना रखा है कि किसी मुअज़िज़ शहरी को नहीं पूछा जाता न किसी ex-military man से पूछा जाता है, बल्कि इन मामलों में Congress Committee से दरियाफ्त किया जाता है। इस तरह से administration कैसे चल सकती है। जहां तक पब्लिक का ताल्लुक है, मुअज़िज़ शहरियों से या ex-service men या इलाके के चीदा चीदा आदमियों से सलाह ले कर काम करना चाहिये या depots वग़ैरह कायम करने चाहिएं। लेकिन इस वक्त क्या हो रहा है। अपनी पार्टी की राय तलब कर के ही काम किये जाते हैं और इस तरह से हुकूमत बदनाम हो रही है। (घंटी की आवाज़) डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं सिर्फ दो मिनट और लूंगा। गवर्नमेंट कई काम अधूरे करती है जिस पर वह नज़रसानी नहीं करती। मैं ने कुछ अरसा हुआ हुकूमत के पास representation की थी कि हमीरपुर में इस वक्त 1,200 दस्तावेज़ात की रजिस्ट्रियां हो चुकी हैं लेकिन staff न होने की वजह से वह रजिस्टरों में दर्ज नहीं की गईं। पब्लिक को मकद्दमात करने के लिए उन की नकलें दरकार हैं लेकिन अभी उन को रजिस्टरों में दर्ज करने के लिए दो साल का अरसा लग जायेगा। नकलें कब मिलेंगी? यह बात भी समझ में नहीं आती। कर्मचारियों की तनखाहें बढ़ाई जाती हैं लेकिन Class IV Government servants यानी चपड़ासियों की तनखाहें नहीं बढ़ाई जातीं। न Class III Government Servants यानी क्लर्कों वग़ैरह की। They are responsible for the preparation of these budgetary expositions.

इन लोगों की की तनखाहें बहुत कम हैं और फिर अफसर लोग इन से घरेलू खिदमत लेते हैं। मुझे पिछले दिनों एक सवाल के जवाब में बताया गया कि ज़िला कांगड़ा में साल 1957 में काम की तादाद चार गुना बढ़ी लेकिन इस के मुकाबले में सिर्फ तीन क्लर्क नये भरती किये गये। इस लिए मैं अर्ज़ करूंगा कि clerical strength में भी इज़ाफा इसी proportion से होना चाहिए। It is why inordinate delay is caused in the disposal of the cases. फिर, डिप्टी स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट ने ऐलान किया था कि जिन मुलाज़मों की तनखाह 100 रुपए से कम है वह अपने home district से दूसरी जगह नहीं जायेंगे। मुख्य मन्त्री जी ने constables और head constables ज़िला कांगड़ा में post कर दिए। लेकिन उस के बाद हुक्म कर दिया कि 60 फीसदी फिर पंजाब में चले जायें। एक दफा एक आर्डर किया जाता है और फिर दूसरा आर्डर उस के उलट किया जाता है। इस की वजह यह बताई जाती है कि थानेदारों से कहते हैं कि cases trace होने में delay हो जाती है। मैं अब दावे से कह सकता हूं कि जब से वह सिपाही तइनात हुए हैं crimes की रफ्तार कम हो गई है। झूठी बरआमदगियों के cases भी कम हो गये हैं यानी किसी के घर लाहन या बन्दूक रख दी और उस पर झूठा मुकदमा बना दिया। ऐसा अब नहीं होता— थानेदार शिकायत करते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिब, यह बातें हैं जो administration को खराब कर रही हैं। इन की रोक थाम होनी चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' (ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ, 'ਜਨਰਲ') : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ। ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸੂਮ ਔਰਤਾਂ ਔਰ ਕਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਆਦਿ ਉਤੇ ਵੀ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ। ਏਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਈਏ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੋ instances ਤੇ ਸਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਫ਼ਖਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ। ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ ਵਰਤੀ ਗਈ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਗ਼ਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਰੋਕਦੇ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਿਸ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਖਤੀ ਨੂੰ justify ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਖਤੀ ਵਾਜਬ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਜੱਜ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਾਈ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਅੱਗੇ ਇਕ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੀਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਹਕੂਮਤ ਯਾ ਮਨਿਸਟਰੀ ਤੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਖਤੀ ਵਰਤੀ ਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਾਤ (At this stage, Mr. Speaker occupied the chair) ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਨੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਐਸੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੜਬੜ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। 30 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦਬੜੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਤ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਓਥੋਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਮਲਾ ਨਾ ਦੇਣ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ']

ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ । ਲੋਕ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ । ਆਬਾਦੀ ਨੇ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਏ

'ਕਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕੋਟ, ਬਾਵੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਦੀ ਓਟ' ।

ਬਾਵਾ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੀਰਾਂ ਅੜਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਾਲੀਆ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਫੌਜ ਤੇ ਪੋਲੀਸ ਦੀ ਸਖਤੀ ਹੋਈ ਤੋਪ ਚੱਲੀ, ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਪਿੰਡ ਛੱਡਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਗਿਆ । ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੀਤ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ

"ਤਾਪ ਨਾ ਤਪਾਲੀ, ਬਾਵੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਨੇ ਗਾਲ੍ਹੀ" ।

ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਯਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੜਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਅੱਜ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ । ਜਿਥੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੱਧ ਸਖਤੀ ਲਈ ਕੋਸੀਦੇ ਨੇ ਉਥੇ ਉਹ ਮੱਜਣ ਵੀ ਇਸ ਜੁਰਮ ਵਿਚ ਸਾਮਲ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਭੜਕਾ ਕੇ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਪੁਰਅਮਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜੋ agitation ਚਲਦੀ ਸੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਸਨ ਅਪਨੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਤਕਲੀਫਾਂ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪੁਰਅਮਨ ਮਹਾਨ ਕਿਸਾਨ movement ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ Police ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰ ਖਿਸਕ ਗਏ । ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜੈਤੋ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬਟਣ ਖੋਲ੍ਹੇ । ਉਥੇ ਕਿਸਾਨ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਲਈ, ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਦੇ ਜੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦੇ ਸੀ । ਉਹ ਘਬਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਸੀ । ਮਗਰ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ । ਕਈ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ political ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਪਾਸੇ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੱਦੀ ਛਡ ਦਿਓ । ਜਿਹੜੇ ਗੱਦੀਆਂ ਖੋਹਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਨੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ Assembly ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਓ । ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਚਾਲਾਂ ਦੀ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ resolution ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ administration ਵੱਲੋਂ, ਅਫਸਰਾਨ ਵੱਲੋਂ Red Cross ਯਾ Governor Relief Fund ਲਈ ਯਾ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਲਈ ਯਾ small savings ਲਈ ਇਤਨੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਜਬਰ ਨਾਲ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਰੁਪਿਆ ਉਗਰਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੰਦ ਹੋਵੇ । ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ justice is being sold in the courts. ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਦਿਨ ਵਿਚ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਚੰਦੇ ਦੇ ਲਏ ਗਏ । ਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਆਦਮੀ ਫਲਾਂ ਕੇਸ ਵਿਚ ਬਰੀ ਹੋਇਆ । ਜ਼ਿਲਾ level ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਜਿਹੇ ਚੰਦੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਮੈਂ

ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਾਈ ਜਾਏ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਲੈਵਲ ਤੇ ਕੀ ਇਨਸਾਫ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਏਸ ਥਾਂ ਤੇ red tapism ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਲੋਕੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਵਾਧੂ ਸਟਾਫ ਲਾਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਤੇ ਹੋਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ understanding ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । Communal ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋ handles ਆਏ ਨੇ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਏ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ੨ ਮਹਿਕਮੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । (ਘੰਟੀ) ਅਤੇ ਜੋ playgrounds ਅਤੇ sports ਲਈ ਫੰਡ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਝੀਲ ਯਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ construction ਦੇ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਰੁਪਿਆ ਕੱਢ ਕੇ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਕਲੱਬ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਿਲਾ ਰਾਏ ਪੁਰ ਅਤੇ ਗੁੱਜਰ ਵਾਲ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਥੇ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੋਡੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤਹਿਸੀਲ ਮੋਗਾ ਵਿਚ ਹੈ । ਓਥੇ ਵੀ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਕਲੱਬਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ । (ਘੰਟੀ)

श्री अध्यक्ष : Chit पर दो मिनट के लिये बोलने की request होती है । मगर जब उठते हैं तो बैठते ही नहीं । It is very sad. (The chits sent by the hon. Members contain requests speaking for two minutes only. But when they start speaking they do not stop. It is very sad.)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬਜਟ ਉਤੇ ਵੀ ਅਤੇ General Administration ਉਤੇ ਵੀ House ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ hon. Members ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਮੁਹਤਰਿਮ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਥੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ budget ਦੀ ਬਹਿਸ ਨੂੰ wind up ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕੁਛ hon. Ministers ਨੇ budget ਦੀਆਂ ਹੋਰ Demands ਤੇ ਬਹਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਫੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਅੱਜ General Administration ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ statistics ਦੇ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ House ਦੇ hon. Members ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਵਿਚ law and order ਅਤੇ Administration ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ criticise ਕਰਨਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹੀ ਕਹਿਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਨਹੀਂ । ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ Chief Minister ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਬਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਕਿਹਾ–ਸਾਡੀ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਿਹਾਇਤ ਅੱਛੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ hon. Members ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਏਥੇ ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਇਕ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ murders ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਨੇ । ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੇ, ਚੀਜ਼ ਤੇ ਜੱਫਾ ਮਾਰਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਜਿਥੇ virility ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ vigour ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੈਪਸੂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਤਕੜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਮਾਰ ਖੋਰੇ ਸਨ । ਫਿਰ ਵੀ ਜਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ record ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਘਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । Murders ਘੱਟ ਹੋਏ ਹਨ, ਚੋਰੀਆਂ ਘੱਟ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, robberies ਘੱਟ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ burglaries ਘੱਟ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਈਏ, convictions ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਕੈਦਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ, cases ਨੂੰ try ਕਰਾਕੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਵਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ improve ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ law and order ਦੀ situation ਬੁਰੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ statistics ਹਨ। ਕੁਝ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ murders ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ Minister ਅਤੇ Chief Parliamentary Secretary ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ 1954 ਵਿਚ murders ਦੀ ਤਾਦਾਦ 636 ਸੀ, 1955 ਵਿਚ 615 ਹੋਈ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਦ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਆਈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਮੈਂ ਲਈ । 1956 ਵਿਚ murders ਦੀ ਤਾਦਾਦ 636 ਅਤੇ 615 ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 588 ਹੋ ਗਈ। 1957 ਵਿਚ ਫਿਰ 603 ਹੋਈ ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ 596 murders ਹੋਏ । Figures ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ murders ਦਾ ਨੰਬਰ ਘੱਟਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ । Law and order ਅੱਛਾ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਡਕੈਤੀਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ 1954 ਵਿਚ 23, 1955 ਵਿਚ 22, 1956 ਵਿਚ 16, 1957 ਵਿਚ 10 ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ 12 ਹੈ । ਜਨਾਬ, 1954 ਅਤੇ 1955 ਦਾ period ਵੇਖ ਲਓ, ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਡਕੈਤੀ ਦਾ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ robbery ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ robbery ਦੀ figure ਵੇਖ ਲਓ । ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ Chief Minister

ਤਕ ਆਉਣੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ representatives ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਇਆ ਹੈ । ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ robbery ਦੇ figures ਸੁਣ ਲਓ । 1954 ਵਿਚ 249, 1955 ਵਿਚ 190 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਵੀ ਵੇਖ ਲਉ । ਫਿਰ 1956 ਵਿਚ 176, 1957 ਵਿਚ 132 ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ 116 robbery ਦੇ ਕੇਸ ਹੋਏ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਆਖਰ ਵਿਚ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1956 ਵਿਚ agitations ਹੋਏ, 1957 ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ ਵੀ agitations ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਸ machinery ਨੇ cases ਦੇ ਨੰਬਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਦਾ ਖਾਸਾ ਹਿਸਾ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ । ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ figures ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖ ਲਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ improvement ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ burglary ਦੇ cases ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵੀ ਸੁਣ ਲਓ । 1954 ਵਿਚ 5,121, 1955 ਵਿਚ 4,612, 1956 ਵਿਚ 4,447, 1957 ਵਿਚ 4,133 ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ 3,989 burglaries ਹੋਈਆਂ । ਜਦੋਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ? Thefts ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ U. P. ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਗਵਾਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ gangs ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਉਹ ਦਿਲੀਓਂ ਉਠ ਕੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕਰਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਔਰ ਜੇ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਪਿਆ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਆ ਗਏ । ਅਸਾਂ ਐਨੇ agitations ਅਤੇ ਐਨੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਐਨੀ improvement ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ position work out ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲੋ । ਚੁਨਾਂਚਿ ਜੇ 1954 ਵਿਚ 10 ਸਟੇਟਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲੈ ਲਓ ਤਾਂ murders ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਨੰਬਰ ਸਤਵਾਂ ਸੀ, 6 ਸਾਥੋਂ ਉਪਰ ਸਨ । 1955 ਵਿਚ ਫਿਰ ਸਤਵਾਂ ਨੰਬਰ ਰਿਹਾ । 1956 ਵਿਚ ਜਦੋਂ 14 States ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨੰਬਰ ਚੋਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸਤਵਾਂ ਰਿਹਾ । ਪਰ 1957 ਵਿਚ ਸਾਡੀ position ਘੱਟ ਕੇ ਅੱਠਵੇਂ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋ ਗਈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਡਕੈਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ । 1954 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਸਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸਾਂ । ਫਿਰ 1955 ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਦਾਂ States ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੇਂ ਥਾਂ ਉਪਰ ਸਾਂ । (ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹਾਸਾ) ਦਸਵੇਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ 9 ਸੂਬੇ ਸਾਥੋਂ ਉਪਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦਸਵੇਂ ਨੰਬਰ ਉਤੇ ਸਾਂ । Robbery ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨੌਵੇਂ ਨੰਬਰ ਉਪਰ ਸਾਂ । ਅੱਠ ਸੂਬੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨੌਵੇਂ ਨੰਬਰ ਉਪਰ । ਹੁਣ 11 ਸੂਬੇ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਨੰਬਰ ਉਪਰ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ crime ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਘੱਟਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ । Burglary ਵਿਚ ਚੋਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡਾ ਨੰਬਰ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ kidnapping ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵੱਧ ਗਈ । ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘੱਟ ਜਾਣ ਕਰਕੇ kidnapping ਦਾ ਨੰਬਰ ਵਧ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੀ picture ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ hon. members ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ murders ਦੇ 4000 cases ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 125 ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਪਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ Union ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ। ਸਾਰੇ cases crimes ਦੇ ਜਿਹੜੇ courts ਵਿਚ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ conviction ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡਾ ਫੀਸਦੀ ਨੰਬਰ 66·8 ਹੈ ਅਤੇ Union ਦੀ percentage 62·3 ਹੈ। ਸਾਡੀ percentage ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ murders ਦੀ percentage Union ਵਿਚ 44·7 ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 47·8 ਹੈ। ਡਕੈਤੀਆਂ ਦੀ percentage Union ਵਿਚ 43 ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ 61 ਹੈ। 1955 ਵਿਚ ਸਾਰੀ Union ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਹੀ ਸੂਬਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ convictions ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। 1957 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੀਸਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਏ ਹਾਂ। Dacoities ਵਿਚ ਫੇਰ convictions ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਰਹੇ। Robberies ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ convictions ਕਰਾਇਆਂ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ improvement ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਂਜ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਹਿ ਲੈਣ। Opposition ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ ? ਜੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਉਹ ਭੁਲਦੇ ਨੇ। ਦਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਥੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਜਨਤਾ ਤਕ ਪੁਜਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਤਾਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਕਿਹੜੇ ਨੇ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਕੀ ਨੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਆਉ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ interesting ਹੈ। ਉਹ ਹੈ proclaimed offenders ਦੀ ਗਿਣਤੀ। ਜਨਾਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੇਖੀ ਨਹੀਂ—ਮੈਂ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਖਾਸ methods ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ crimes check ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਅਜਕਲ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਤਲ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ murders, ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ robberies, dacoities ਔਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ proclaimed offenders ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਈਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ House ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ interested ਹੋਣਗੇ ਕਿ proclaimed offenders ਦੀ position ਕੀ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਕੀ ਇਸ ਵਕਤ ਹੈ। ਜਨਾਬ, ਸੰਨ 1954 ਵਿਚ 685 proclaimed offenders ਸਨ। ਸਨ 1955 ਵਿਚ 547 ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਸਨ 1956 ਵਿਚ 536 ਤੇ ਆਕੇ ਠਹਿਰੀ। ਸੰਨ 1956 ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਸਾਲ

ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ proclaimed offenders ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 265 ਰਹਿ ਗਈ—ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਨ 57 ਸੰਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ number 265 ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਨਵੇਂ proclaimed offenders ਪੈ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਆਦਮੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਸੋ ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਔਰ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਜਿਹੜੇ round up ਕੀਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਢ ਦਿਉ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸੰਨ 1957 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ 205 ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਰਫ 198 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਾਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 420 ਬਲੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਤਾਂ offenders ਕਤਲ, dacoities, robberies, burglaries ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ criminal offences ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੱਜਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ—ਪਕੜ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਨਾਬ, 420 ਵਾਲੇ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਲੱਭਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ—ਬੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਲਭ ਕੇ, ਸਾਕ ਸਰਬੰਧ ਲੱਭ ਕੇ ਸੁਰਾਗ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੁਖਾਲਫ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਪਕੜਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਪਰ 420 ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ 198 proclaimed offenders ਵਿਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ—130—32 ਤਾਂ 420 ਵਾਲੇ ਨੇ ਔਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ—ਮਲਾਇਆ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਲ ਚਲ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ। ਕੋਈ ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਕੜਣ ਲਈ ਬੇਹਦ ਖਰਚ, ਬੜੇ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੈ ਆਈਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ—law and order ਦੀ administration ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ—ਬਾਵਜੂਦ ਐਨੀ virility ਦੇ, ਬਾਵਜੂਦ ਐਨੀ ਤਾਕਤ, ਐਨੀ ਸਿਹਤ, ਐਨਾ ਜੋਸ਼, ਐਨੀ ਧੜੇਬਾਜ਼ੀ, ਐਨੇ ਕਤਲ, ਐਨੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ—ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਢ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਾ ਔਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਸੋਭਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ (*Cheers*).

ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦੋ D.I.G. ਔਰ ਦੋ I.G. ਕਿਉਂ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਨੇ। ਭਾਈ ! ਪੈਪਸੂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਹੈ—ਬੜੇ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ conferences ਹੀ ਨਹੀਂ ਛਡਦੀਆਂ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ State level ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਵ੍ਹੇ ਔਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੇ ਔਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ reports ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਜੇ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਵ੍ਹੇ, ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇ, ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ I.G. ਦੇ level ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਣਾ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰੇ ਔਰ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇਵੇ । ਇਸ ਲਈ Pepsu ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁਣ 2 I.G.s ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸੀ । ਪਰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੀ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਖੇਡਣਚਾਲੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਖਰਚ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿਤਨਾ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Police ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਬਜਟ ਦਾ 18 per cent ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ House ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ border ਦੀ police ਹੈ—P.A.P. ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ figures ਦਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਔਰ ਬਜਟ ਦਾਂ ਪਤਾ ਦਸਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸ P.A.P. ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਬਾਕੀ ਜੋ Police administration ਦਾ ਖਰਚ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀ administration ਦਾ 6·4 per cent ਹੈ 18.6 per cent ਨਹੀਂ । ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿ ਲੈਣ ਕਿ ਇਹ 18·6 percent ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ 6·4 per cent ਹੀ ਹੈ । ਜਨਾਬ, ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ ਇਹ ਸਾਡਾ border ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ । ਇਥੇ C.I.D. ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ saboteurs ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਫੇਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ cases ਦਾ ਸੁਰਾਗ ਕਢਣ ਲਈ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਦੌੜ ਧੁਪ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ, ਗਡੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬੀਬੀ ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਔਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਦਿਲ ਲਗਾ ਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਅਫ਼ਸਰ enquiry ਕਰਨ ਤੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਛੇ ਸੱਤ ਆਦਮੀ ਪਕੜੇ ਵੀ । ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ criminal cases ਦੇ offenders ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਲਗਵਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਛਾਨਬੀਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ case ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਕਿੰਨੇ ਚਰਚੇ ਚਲ ਰਹੇ ਨੇ । ਜਿਥੇ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਭਿਣਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਅਜੇ ਲਗਾ ਨਹੀਂ—ਹਾਂ ; ਹੋਰ ਕਈ ਗੁੰਮ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਲਭੀਆਂ ਨੇ। ਕਈ ਹੋਰ railways ਵਿਚ murders ਦੇ cases ਲਭੇ ਨੇ । ਤੇ ਇਸ case ਲਈ ਵੀ ਸਖਤ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਐਵੇਂ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਸਾਨੂੰ ਨਿੰਦੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ । ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ Police State ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਹੈ Police State ? ਜਿਥੇ ਐਡੇ ਟਪਣ ਔਰ ਭੜਕਣ ਵਾਲੇ ਨਰ ਹੋਣ ਉਥੇ 6.4 per cent ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਾਦ ਦਿਤੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਤਨ ਕੀਤੇ—ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ work ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਵਿਚਲੀ ਭਦ ਦੀ ਗੱਲ ਦਸਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਇਸ force ਵਿਚੋਂ 3 divisions ਮੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਭੇਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ, ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਕਮੀ ਦੇ ਵੀ ਐਨੀ ਹੀ force ਨੇ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਦਾਦ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਨਿੰਦੋ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ।

ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਸ ਨੰਬਰੀਏ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਮੈਂ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ slantingly, ਝੇਂਪ ਕੇ ਤੇ ਬੜਾ ਮੂੰਹ ਮਰੋੜ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਮਥੇ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਸ ਨੰਬਰੀਆ ਹੈ ਜਾਂ ਭਲਾਮਾਣਸ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਚਲ, ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ। ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰੀ ਰਖਿਆ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨ ਹੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਰ ਅਸਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ private ਕੰਮ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚਲੋ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਡੇਢ ਦੋ ਘੰਟੇ ਕਢ ਕੇ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਵੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਜੇ ਇਸ case ਨੂੰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਠ, ਦੱਸ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਐਵੇਂ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਣੇ ਸਨ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸਬੂਤ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਬੂਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਮਿੰਟ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਕਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੈਨੂੰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਹੈ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਚ ਮੁਚ ਉਸ ਨੂੰ 6 ਦਿਨ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਦਿਨ ਰਖਿਆ ਦਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸਦ ਕੇ ਬਦੋਬਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅੰਗੂਠਾ ਲਗਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਛੱਡਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਤਾਂ ਲਗਵਾ ਲਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਟਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟਦੇ ਵੀ ਇੰਜ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਇਟ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਕਈ ਸੱਜਨ suggest ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਥਾਣੇ ਦੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਿਹੜਾ ਫਲਾਣੀ ਥਾਂ ਦਾ ਹੈ ਕਿਤਨੇ cases ਪਿਛਲਿਆਂ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਆਏ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ record ਵੇਖ ਕੇ ਦਸ ਉਸ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ record ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹਾਂ ਇਕ case ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ਼ 1947-48 ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਝੜੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਲਕੜੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਬਾਰੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ report ਨਹੀਂ ਆਈ ਪਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਇਕ ਵੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਤੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਉਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ D. C. ਨੂੰ ਤੇ S. P. ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਨਸ਼ੀ record ਲੱਭਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਥੇ ਅਕਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕਈ ਮਿੱਤਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਇਸ effort ਨੂੰ belittle ਤਾਂ ਨਾ ਕਰੋ । ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਤੇ ਝੱਟ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸਾਂ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਮੁਨਸ਼ੀ ਤੋਂ D.C. ਤੇ S.P. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਥਾਣੇ ਦੇ record ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਦਿਨ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਦੇ record ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਦੋ ਦਿਨ ਉਥੇ ਰਿਹਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਖੁਦ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕਿ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੂੰ ਉਥੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਥੇ ਹੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮੁਹੱਰਰ ਸੀ ਉਹ ਆਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਉਹ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਜਨਾਬ, ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਥਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਉਖੇੜ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਡਰ ਨਾ, ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਤੰਗ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਦੇਵੀਂ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਦਸ ਤੈਨੂੰ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਥੇ ਰਖਿਆ । ਇਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆਂ ਸੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਟਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ । ਫਲਾਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਫਲਾਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫਲਾਣੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾਈ ਸੀ ਤੇ ਫਲਾਣੇ ਵਿਚ ਫਲਾਣੀ ਲਾਈ ਸੀ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਅਜੇ ਲੋੜ ਹੈ ਹੋਰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚ 6 ਦਿਨ ਹੀ ਰਖਿਆ । ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਫਲਾਣੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੀ ਬਹੀ ਤੁਸਾਂ ਖੁਦ ਫੜ ਲਉ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਜਣ ਨਾ ਦਿਓ । ਉਸ ਦੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ 5 ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਖਿਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ S. P. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਵਹੀ ਗੁੰਮ ਨਾ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤੂੰ ਆਪ ਜਾਕੇ ਉਸ ਬਹੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਆ । ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਹੀ ਜਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਗਏ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕੰਬਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹ ਹੈਂ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਨੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਆਪ ਦੇ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤੇ ਐਨੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹੱਥ ਇਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਭੇਜੀ ਸੀ । ਕੁਲ ਪੰਜ ਦਿਨ ਇਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ 4/4/- ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ charge ਕੀਤੇ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਬਹੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ । ਪਰ ਉਹ ਡਰੀ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਥਾਣੇ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਣਗੇ । ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਣੇ

ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮੇਰਾ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅਫਸਰ ਰਹਿਕੇ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਮੇਰੇ 50 ਰੁਪਏ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੱਲ 60 ਰੁਪਏ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੇਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਆ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਆਖਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਣੇਦਾਰਾਂ ਦੀ list ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ 7 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਇਨ੍ਹਾਂ 7 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ । ਇਸ ਤੇ ਵੀ, ਜਨਾਬ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ Chief Minister ਨਿਕਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕਿਤਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਐਨੇ ਦੋਸਤ ਮਿਲਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਰੁਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਾਲ ਵਿਚ 150 ਦਿਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਤੇ ਅਸਾਂ ਖਰਚਾ 60 ਦਿਨ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ private ਕਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀ ਉਥੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਈਏ। ਜਨਾਬ, ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੱਖਿਆਂ ਤੇ ਅੰਗੀਠੀਆਂ ਤੇ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਮੇਹਣੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਦਿਨ ਗਿਣਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਤਨੇ ਇਤਨੇ ਦਿਨ ਫਲਾਣਾ ਵਜ਼ੀਰ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ petrol ਦਾ ਖਰਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ Chief Minister ਨੂੰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ petrol ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਚਲਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਕੀ ਅਸਾਂ ਇਹ ਦੌਰੇ ਕੋਈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸਾਂ agitations ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਲੈਕਚਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਾ ਸਮਝਾਈਏ ? ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮੇਹਣੇ ਦੇਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਬਾਹਰ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ cases ਲੱਭੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ out of the point ਜਾਕੇ ਮੇਹਣੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਤੇ Chief Minister ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਫ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਲੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮੈਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਾਂ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਆਪਣਿਆਂ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚੋਂ 12 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ 12 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਪਵੇਗਾ । ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਇਹ ਬੰਦਸ਼ ਲਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮੇਹਣੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਬੰਦਸ਼ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਮੇਹਣੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਹਿ ਨਹੀਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਗਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਹਿ ਗਈ । ਪਰ ਇਹ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ case file ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਥੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਭ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੰਗਦੇ ਨੇ । ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦਲੇਰੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗੰਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਜਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ iron man ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਮਾਸ, ਚੰਮ ਅਤੇ ਹੱਡ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਰਗਾ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨਰਮ ਹਾਂ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ । ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਸ਼ਟ ਤੇ ਪਾਪੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕਕੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

7.00 p. m.

ਤੁਸੀਂ ਤਾ ਸਾਰੀਆਂ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦੇ ਹੋ । ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । Movement ਜੇ ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗਲ ਕਰਾਂਗਾ । ਜੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਗਏ, ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ, ਘਸੀਟ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਰਖ ਦਿਤੀ । ਕੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ, ਹਕੂਮਤ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਹਿਟਲਰ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ conditions ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਮੇਰੇ communist ਭਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਅਗਲੀ General Election ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਰਲ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਛੋਟਿਆਂ ਛੋਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉਠੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਘੁੰਮਿਆ ਹਾਂ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ? ਕੀ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਬੈਠਾ ਰਹਾਂ ? ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਸੂਬਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਹਥ ਪਕੜਾ ਦਿਆਂ ? (ਤਾੜੀਆਂ) ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੌਮ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਲੇਕਿਨ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗਾ । ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹਨ, 80, 80 ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਵਿਕਦੇ ਰਹੇ, ਤਤੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਵਿਚ ਉਬਲਦੇ ਰਹੇ, ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖਤੇ ਤੇ ਹਸ ਹਸ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਗਲ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ border ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਠੱਠਾ ਅਤੇ ਮਖੌਲ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਾ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਹਾਂ ਜੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਚੋਟ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਦਰਦ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੈਂ ਫਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ? ਬਾਕੀ, ਜਨਾਬ, ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ communist propaganda ਦਾ ਇਕ ਹਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ create ਕਰੋ ਕਿ ਉਥੇ ਲਾਠੀ ਚਲੇ, ਗੋਲੀ ਚਲੇ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹੋਵੇ ਆਪ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਜਾਉ। ਆਪ ਨਾ ਮਰੋ, ਮਰਵਾਉ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਉਸ ਦੇ ਬਆਦ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਚੁਕੀ ਫਿਰੋ। (ਹਾਸਾ) ਇਹ, ਜਨਾਬ, Communist Party ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ History ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਫ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ Communism ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ history ਨੇ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, A. K. Gopalan ਦੇ, ਜਾਂ ਇਸ party ਦੇ tactics ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀ political efficiency ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਸਮਝਾਉ। ਕਿਉਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ criticise ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਠੇਕਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਾਵਾਂਗਾ ਹੀ ਅਤੇ ਸਮਝਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਠਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਹਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (*Interruption by Sardar Achhar Singh Chhina*) ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ border ਦੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਧੱਕੇ ਨਾਲ, ਡੰਡੇ ਨਾਲ, ਪਾਖੰਡ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ iron man ਕਹਿ ਲਉ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਸਿਧੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਵਰਗਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾੜੀਆਂ)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖੋ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ note ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪ ਦੀ speech ਦੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਯਾਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ communist ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਗਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਕੋਈ ਗਲ ਰਹਿ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਿੰਡ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ note ਲਿਖਣੇ ਛਡ ਦਿਤੇ। ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਵੇਖੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਚਾਈ। ਜਦ election ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਧਾਲੀਵਾਲ ਉਸ constituency ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਸਰਦਾਰ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗਰਸੀ candidate ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਉਥੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ ਉਸ ਨੂੰ। ਐਤੀਆਣੇ ਬਾਰੇ ਗਡੀ ਜਾਂ ਲਾਰੀ ਖਲਾਰ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ communist ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਛੋਹਨ ਦਸੇਗਾ ਕਿ communist ਹੈ। ਫਿਰ ਨਰੂੜ ਬਾਰੇ ਪੁਛ ਲਉ।

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਕੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜੋ ਬੈਠਾ ਹੈਂ । (*interruption*) ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ communist ਹਨ । (*interruption*) ਮੈਨੂੰ ਇਸ Assembly ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ members ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ resist ਕਰੋ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ communists ਨੇ ਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿ resist ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਫਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣੇ । (*Interruption*) ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਇਹ ਵੀ ਹਥ ਆ ਜਾਣਗੇ । 4, 5 ਆਦਮੀ ਫੜ ਲੈਣ ਦਿਉ, ਲਭਣ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, grenade ਕਢ ਲਵਾਂਗਾ । (*interruption*) ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਲਭ ਲਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਸ਼ੇਰ ਪੁਰ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਆਦਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਉਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਜਦ ਆਏ ਤੇ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡੋਂ ਚਲੇ ਜਾਉ । (ਤਾੜੀਆਂ)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੇਰੀ ਇਤਲਾਹ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਮੁਢ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ (*interruption by Sardar Achhar Singh Chhina*) ਪਰ ਜਦ ਤੋਂ ਤੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਫੜੇ ਹਨ ਤੂੰ ਗਰਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਸਚਾਈ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਡਿਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਉਹ communist ਪਿੰਡ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜ਼ੁਰਮਾਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ speech ਵਲ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ levy ਤੇ discussion ਹੋਵੇਗੀ ਫਿਰ ਦਸਾਂਗਾ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹਾਲੇ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਕੀ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ? ਪਰ ਨਹੀਂ ; agitation ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ । (*interruption*) ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ agitation ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਇਹ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ House, ਇਹ Ministers, ਇਹ ਸਾਰੇ peasantry ਚੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਕਾ ਮਾਰੋ ਤਾਂ ਉਠ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕਰਾਉ ਤਾਂ ਕਾਬੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 5, 7 ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਕਿ ਵਧੀਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਡਰਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ? ਆਪ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲਣਗੀਆਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿਦਾਇਤ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਗੋਲੀ ਨਾ ਚਲਾਉ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਿਉਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ । ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ

ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਉ । (*interruption by Sardar Achhar Singh Chhina*) ਤੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗਵਾਚ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਵਾਲੇ, ਸਚਾਈ ਵਾਲੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਬਚਪਨ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਟਿਕਟ ਪਿਛੇ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਗਲੀ election ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । (*interruption by Pandit Ram Kishan Bharolian*) ਜੇ ਕਰ ਸਤਿਆਗਰਹ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਸ਼ਦਦ ਲਈ ਕਿਉਂ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ।

ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਹਨ । ਅਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ? ਜੇ ਕਰ ਸਚਾਈ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹਨ ਤਾਂ ਤੌਖਲਾ ਕਿਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ।

ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਅੱਜ ਭੇਜਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਚੁਪ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਾ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ । ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਸਣਗੀਆਂ (*interruption*)

Mr. Speaker : Order please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੈਣਾਂ, ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਜਾਣ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੀਬੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਛਡੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਨ ਸਿਆਪਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ । ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਂਦੇ ਹੋ ? ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਹਕੂਮਤ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਇਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਪ੍ਰਬੋਧ ਨੇ ਵੀ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਤਰੀਕੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਗਲਾਂ ਮੰਨਵਾਣ ਦੇ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਆਸ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਤੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ ਕਰਵਾਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲੋਗੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰੋਗੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਭ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ । ਖਤਰਨਾਕ ਆਦਮੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਸ਼ਦਦ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਚੂਹਾ ਫਸਲ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਲਿਉਂ ਹੀ ਦਾਤਰੀ ਵਾਂਗ ਕਤਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਮਾਰ ਬਲੇ ਔਖਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਲੇ ਦੀਆਂ ਖੜਾਂ ਦੇ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਣ ਦੇ ਵੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਰੀ ਕਢੀ ਹੈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ । (*interruption*)

Mr. Speaker : Order please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, please hear me. 10—15 ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ agressive ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ innocent ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ mislead ਕਰਦੇ ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ peasantry ਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਤੀ ਹੇਠ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਡਰਾ ਕੇ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦਿੰਦੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵੋਟ ਖਾਸ ਧੜੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪਾਈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਲਭਣੀ । ਤੁਹਾਡੀ ਗਵਾਹੀ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ । ਇਹ ਪਿੰਡ ਅਸਾਡਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਪੁਛ ਲੋ । ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾੜ ਕੇ ਪੁਛ ਲਓ ਕਿ ਕੀ ਗਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਸੀਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਿਰ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਅਮਨੀ ਫੈਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ Law and order ਦਾ incharge ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । Elections ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲ ਮੰਨਣ । ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛ ਲਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤਸੀਲ ਅਤੇ ਜਗਰਾਉਂ ਤਸੀਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਚਲੋ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ Betterment levy ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਅਜ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ $12\frac{1}{2}$ % ਜ਼ਮੀਨਾਂ political sufferers ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ levy ਨੂੰ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਲਾਟ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਤਾਂ ਦਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰਾਬੀ ਕੀਤੀ । ਜਨਾਬ ਆਲੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਚਨਚੇਤ ਹੁਲੜ ਬਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ । ਉਸ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲੀਂ ਲਾਈ ਰਖਿਆ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ । ਉਸ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਜਾਨ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲੀਂ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਸੀਆਂ ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਾ ਦਿਉ, ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਲਏਗੀ । ਕੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਸਚਾਈ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਗਲ ਸੀ । ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਧਰਮ ਤੇ ਸਚਾਈ ਤੇ । ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਚਾਈ ਤੇ based ਹੈ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਤਾਂ ਚਲਾਣੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਵੇਕੇ ਫਾਇਰ ਹੀ ਸਨ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਵੀਰ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ political movement ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਤੀ ਟੈਕਸ ਵਿਰੁਧ ਅੰਦੋਲਨ ਕੋਈ economic movement ਹੈ ? ਮੈਂਨੂੰ ਵਕਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਜਦ ਮੇਰਾ ਟਾਈਮ ਖਤਮ ਹੋਵੇ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਮੈਂ ਪੌਣੇ ਅਠ ਤਕ ਬੋਲਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ political movement ਨਹੀਂ, ਇਹ economic movement ਹੈ, ਪਿਛੇ ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਕਿਸੇ ਦਿਲ ਜਲੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ ।

ਜ਼ਰਾ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਓ । ਇਕੋ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕੈਦ ਹੋਏ ਹਨ । (*Interruption*)

Mr. Speaker : Order please

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ agitation C.P.I. ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੀ election ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਗਲੀ election ਲਈ ਉਹ ground ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੀਡਰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਗਲਤ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ 2705 ਆਦਮੀ 13 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਫੜੇ ਗਏ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ 156 ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ levy ਲਗੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਦੇਵੇ । (*Interruption*)

Mr. Speaker: Order please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਕੀ ਇਹ economie movement ਹੈ ਜਾਂ political ? ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਲ levy 1971.48 ਰੁਪਏ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਮਯੂਨਿਸਟ ਵੀਰ ਨੇ ਚੁਕ ਚੁਕਾ ਕੇ 2 ਲੱਖ 90 ਹਜ਼ਾਰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ (*voices*: ਤੋਬਾ, ਤੋਬਾ) ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਉਗਰਾਹੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੌਡੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਰਕਾਰ ਹੀਜੜਿਆਂ ਦੀ ਹੈ । ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਗਰਾਹੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਾਲਮ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਰਾਜ ਹੀਜੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਏ । ਠੀਕ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਹੀਜੜੀ ਹੈ ; ਭਲੇਮਾਣਸਾਂ ਲਈ, ਸਚਾਈ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਨੇਕ ਨੀਅਤੀ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭੈੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਵਾਹ ਤਾਹ ਲਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਕੀ ਇਹ ਗੋਲੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗੋਲੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ borrow ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਅਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੀਏ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਹੁਲੜ ਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਆਪ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੀਡਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾ ਮਰਿਉ । (ਹਾਸਾ) ਅਸੀਂ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ fundamentals ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਅੜਚਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਲਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਫਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਭਰਾ ਹਟਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਵਖਰੀ ਗਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਮਨਸਊ ਦੀ ਕਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹੈ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਸ਼ਦਦ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢ ਕਢ ਕੇ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ demoralize ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਮੂਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ head ਨੇ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਇਕ ਰੋਜ਼ ਦੇਵੇਂ ਨਰੂੜ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੁਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। (*interruption*)

Mr. Speaker : Order please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ 1 ਲਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਕੁਲ levy ਹੈ। ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨਾ matured area ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾਂ unmatured area ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾਂ commanding area ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਾਰੀਆਂ figures ਹਨ ਕਿ ਕੁਲ levy 1 ਲਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ 747 ਦੀ ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ੨ ਆਦਮੀ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਲ 1 ਲਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ levy ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ 58 ਹਜ਼ਾਰ ਬਗੈਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਉਗਰਾਹ ਲਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਵੀ ਉਗਰਾਹ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ 2 ਲੱਖ 96 ਹਜ਼ਾਰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਉਗਰਾਹੁਣੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ agitation ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਆਗਰਿਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ levy ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਪੈਣੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਲਾ ਰਹੇ ਹੋ ਜੋ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਲੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਪੈਣ ਦਿਉ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ levy ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ figures ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ Communist party ਵੱਲੋਂ, ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ਕਿ 5 ਆਦਮੀ ਇਕ factory ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Secretary ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ Communist party ਦਾ

ਇਕ Circular ਰਾਹੀਂ Order ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ Communists ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੀ ਵਹੁਟੀ ਬੀਮਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ Agitation ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੈਦ ਹੋਵੋ ਜਿਹੜੇ Betterment levy ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ । ਅੱਜ ਉਸ ਲੇਵੀ ਬਾਰੇ Agitation ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਜਬ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਬਾਕੀ ਦੇ area ਦੀ ਗੱਲ ਛਡੋ, ਮੈਂ ਜਾਲੰਧਰ ਦਾ area ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਏਥੇ 3 ਰੁਪਏ 12 ਆਨੇ ਤੋਂ ਵਧ levy ਲਗਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਫੇਰ ਇਹ ਉਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਗਏ ਜਦੋਂ ਬਿਸਤ ਦੁਆਬ ਵੱਲੋਂ Agitation ਕਰਦੇ ਸੀ । ਅਜ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਗਣਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ levy ਦਾ 3 ਰੁਪਏ 12 ਆਨੇ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਚਾਰਾ ਜਾਂ ਬੇਲਾਂ ਲਈ ਪੱਠੇ ਬੀਜੇ ਉਥੇ ਫੇਰ ਵੀ 10 per cent ਘਟ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ area ਵਿਚ levy ਪੈਣੀ ਹੈ 60,000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਣਗੇ 2,90,000 ਰੁਪਏ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1300, 1400 ਬੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਫੜੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 156 ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿ levy ਪੈਣੀ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਤਹਿਸੀਲਵਾਰ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ ਫੜੇ ਗਏ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਖਬਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਧਕੇ ਮਾਰੇ, ਕਿਥੇ ਕਿਤੇ ਪਗੜੀ ਲਾਹੀ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੁੱਜਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵਖੀਆਂ ਅੰਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਅੱਜ ਇਹ ਗੜਬੜ ਹੈ ਕਾਹਦੀ ? ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੁਹਬਤਾਂ ਹਨ, ਕੁਝ Elections ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ 716 arrests ਹੋਈਆਂ । 716 ਵਿੱਚੋਂ 104 ਆਦਮੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Levy ਦਾ Tax ਪੈਣਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ Tax ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ । Arrests ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ Ridiculously wrong measures ਤੇ ਆ ਕੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ Tax ਨਾਲ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜਗਰਾਵਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਤੇ Tax ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ 1,25,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚੋਂ 11,496 ਰੁਪਏ ਵਸੂਲ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਜਿਤਨੀਆਂ arrests ਸ਼ੇਰਪੁਰ, ਐਤੀਆਣਾ ਅਤੇ ਨਰੂੜ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਕੋਈ levy ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜੇ ਇਸ Agitation ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੀ levy ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ 6614 ਰੁਪਏ ਲੈ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ 400 ਰੁਪਏ ਕੁ ਦੀ ਰਕਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੈ ਲੈਣੀ ਹੈ । ਐਤੀਆਣੇ ਤੇ ਕੋਈ levy ਨਹੀਂ, ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਤੇ ਕੋਈ ਲੈਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਰੂੜ ਤੇ ਕੋਈ ਲੈਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਵਾਵੇਲਾ ਹੈ । ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ Stalingrad ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ Stalingrad ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ House ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

[ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 8 ਸਾਲ ਦੀ ਰੱਖੀ ਰਖਾਈ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋ ਦਿਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਇਹ Agitation ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ ਫੇਰ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ। Levy ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੈਦ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਤਅਲੁਕ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਹੈ, ਏਥੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ levy ਹੈ ਬਾਕੀ ਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਹਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨਾਲ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਿਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਕੋਈ 80 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੇਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕਲੇ ਸਿਰਸੇ ਤੇ 26 ਲੱਖ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਇਹ tax ਉਦੋਂ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਨਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਹੜਾ 33 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਹੈ ਇਹ ਅਸੀਂ 15 ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਜ Commuinist party ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 1947 ਦਾ ਸੂਦ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Centre ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਨਾਸਮਝ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝਾ ਦੇਈਏ, ਜਿਹੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾ-ਸਮਝ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ communist party ਚਲਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਕਿਉਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਕੂਲ ਕਿਉਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ water levy ਦੇ ਇਕ issue ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਖਾੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਰਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ agitation ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਵੀ ਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ development ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਏਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸਾਂ ਅਸਲ ਵੈਰੀ ਕੌਣ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ. ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਾਂਗੇ। ਅਤੇ ਇਕਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਰਖਾਂਗੇ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੀ ਵਾ ਵੱਲ ਕੋਈ ਨਾ ਦੇਖੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਕੋ ਗਲ ਚੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੈੜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਵੇਖਣ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਅਜ ਇਹ ਪਾਰਸਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨ border ਤੇ ਬੈਠਾ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਨਣੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਭੜਕਾਊ ਨੀਤੀ ਵਲ ਹੈ, ਜੇ fertilizer ਦੇਓ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ Planning Commission ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਖਾ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਇਕ ਅਪੀਲ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ 6 members ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹਨ। ਇਸ ਅਪੀਲ ਉਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਮੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਗੈਰਾ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹਨ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ—"हम अफसोस प्रगट करते हैं कि जो देह में चंद एक शरारती लोगों के कहने क मुताबिक वाक्यात हुये हैं।" और अपील के खातमें पर यह अर्ज़ करते हैं कि सिवाये चंद एक शरारती लोगों के सब पुर अमन हैं और हमेशा पुर अमन रहे

हैं। हम P. C. C. को यकीन दिलाते हैं कि हम हमेशा Government और मुलक के वफादार रहे हैं। लिहाज़ा हम गुज़ारिश करते हैं कि हमारी ज्यादतियों को मुआफ फरमाया जाये। एक चीज़ यह भी है कि इन appeals की एक copy D.C. को, एक Director पंचायत को और एक Chief Minister को भेज दी जाये और एक copy Commissioner को और एक press को भेज दी जाये।" ਨਰੂੜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ 5 ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਏਨਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਨਾਂ ਕਿ communist ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਹੈ....(voices of shame shame from the Treasury Benches) (*Interruptions by the Communist party*)

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਗਲਤ propaganda ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ election ਵਿਚ ਕੁਝ votes ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ, ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਦੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ vote ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਮਾਲੂਮ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਇਹ ਉਸ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਆੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ। ਇਹ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਖਰਾਬ ਜਾਪਣ ਤਾਂ ਆਪ ਲੁਕ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇ ਦਾਅ ਲਗੇ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਲੈਣ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡਟੇ ਰਹਿਣ, ਲੁਕਣ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਲਾਠੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਗੋਲੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਪੈ ਜਾਣ। ਪਰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਕੋਈ reasons ਤੇ ਹੈ, ਅਮਨ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ ਔਰ ਆਪਣੀ grievances ਨੂੰ ਹਨ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹਦਾ case ਪੂਰੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਾਂਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੋ violence ਵਰਤੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ violence ਨਾਲ ਹੀ meet ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ communist leaders ਨੂੰ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਖੋਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ emotions ਹਨ, ਦੇਸ਼ ਲਈ nationalism ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਅਗੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਝੁਕ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਝੁਕਾਂ ਤਾਂ ਨਾਮੁਮਕਨ ਹੈ, impossible ਹੈ, (*hear, hear*) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਇਕ hon. Member ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਵਿਚ hegemony ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ hegemony ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਜ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹਨ ਵਰਨਾ Minister ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ leadership ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹਾਸਿਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਪੰਡਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਕਿਆਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ attach ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ—ਮੇਰੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਗੁਸਾ ਨਾ ਕਰਨ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਉਹ figures ਹਨ ਔਰ district wise ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਦਿਲੀ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਾਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਲ ਬੰਦੇ ਹਨ 4813 । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਖਾਂ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦਿਲੀ ਗਏ । ਜੇ ਲੱਖਾਂ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਲੀ ਦੇ ਹੀ ਸਿਖ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਥੋਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 4813 ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਿਸਾ ਲਿਆ.....

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ, ਗਲਤ ਹੈ figure.

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹੁਣ ਗੁਸਾ ਨਾ ਕਰੋ ਸੁਣਦੇ ਜਾਓ । ਸਾਡੇ hon. Leader of the Opposition ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜੋ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ figures ਦਸੀਆਂ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ (*Interruptions by Sardar Atma Singh.*)

ਜਿਸ law and order ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਤੇ conscious ਹਾਂ । ਜਿਸ levy ਦਾ ਮਸਲਾ ਲੈਕੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ Centre ਕੋਲੋਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸੂਦ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਏ । Compound interest ਦੇ ਵੀ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰੀਕਾ ਕਢਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ betterment levy ਦਾ pressure ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਪਵੇ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਔਰ ਕੋਈ 54 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਛਕ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਰੁਪਿਆ pay ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸੂਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ credit ਕਮ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਔਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇ ।

ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ Commanded Area ਤੇ ਵੀ betterment levy ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪਰਚੀਆਂ ਵੀ ਫੜਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ dismiss ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ । ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਇਥੇ ਕਿਸ ਲਈ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗਾ ਔਰ concerned ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਵਾਂਗਾ । ਜੇ commanded area ਤੇ levy ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਈ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਅੱਡ ਕਿਤਾਬ ਰਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਦਮੜੇ ਵੱਧ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ adjust ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਫੜਾਉ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ Services ਦੇ ਵਿਚ infiltration ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ High Court ਦੇ retired judge ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਦਾਖਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਚਲਣ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਸੜਕ ਵਿਚ, ਘਰ ਵਿਚ, ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਗਰਜ਼ੇ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਫੇਰ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਦੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਆਖੀਆਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਤੇ ਇਕ ਸਕੂਲ teachress ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਮਾਲਿਕ ਮਕਾਨ ਹੈ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਥਾਣੇਦਾਰ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਵੇ ਔਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੂਠਾ ਮੁਕਦਮਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੇਸ ਕਾਬਿਲੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋਵੇ ਔਰ magistrate ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਨਾ ਛਡਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਸ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ, ਮੈਂ ਉਸ magistrate ਨੂੰ dismiss ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੇਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰੀ ਕਾਹਦੀ ਕਰਨੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਖਣੌਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਵੇਖਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾ ਕਰਾਂ। ਅਗਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਫੜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਸ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਖ਼ਤ ਐਕਸ਼ਨ ਲਵਾਂਗਾ। ਅਗਰ ਏਥੇ ਮਹਿਜ਼ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਜ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਫ਼ਖ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਪਹਿਲੇ cases ਨੂੰ deal ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ delay ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਉਤਨੀ delay ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬੜੀ speed ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ anti-corruption ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ। ਅਸੀਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਔਰ delay ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਔਰ ਬੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ cases ਫੜੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਠੀਕ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੇਰੇ ਵਕਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਾਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਿੰਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਮੁੜਕੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਓਦੋਂ ਨਿੰਦਣ ਔਰ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ। ਪਬਲਿਕ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਤਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਸ਼ੋਰ ਪਾਈ ਜਾਉ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰਹੇ ਔਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋਸਤ ਰਹੇ। ਮਗਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]
ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਐਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਦਿਆਂਗਾ ਮਗਰ ਉਹ ਇਨਸਾਫ ਲੈਣ ਲੱਗੇ ਮੇਰੇ ਢਿਡ ਦੇ ਵਿਚ ਛੁਰਾ ਨਾ ਮਾਰਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਔਰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਿਹੜਾ ਰਾਜ ਹਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਖੰਡਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਮਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਰੂਸ ਦੀਆਂ heroines ਬਣ ਜਾਉਗੀਆਂ । ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਲੁਕਦੇ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਗਾੜਨਾ ਮਗਰ ਜੇ ਇਹ ਕੁਝ ਵਗਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਾਂਗਾ । ਬਸ ਇਤਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ ।

(ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਾਲੀਆਂ)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੈਲਿੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ Judicial enquiry ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਕਿ ਆਇਆ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ resistance ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਉਸ enquriy ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ resistance ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ।

Mr. Speaker : Order please.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 10.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by one Naya Paisa.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 3,01,48,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 25—General Administration.

The motion was carried

(*The Sabha then adjourned till 2. 00 p.m. on Tuesday, the 17th March, 1959*)

6165 PVS—347— C.,P. & S. Pb., Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

17th March, 1959

Vol. I—No. 19

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 17th March, 1959

CHANDIGARH:
Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, No. 19

DATED THE 17TH MARCH, 1959

Read	*for*	*on page*	*line*
inebriated	nebriated	(19)19	12
Kharaiti Ram	Kharatiti Ram	(19)82	9
Shri Ram Kumar	Shri Ram Kanwar	(19)95	11th from below
the	he	(19)96	4
construction	con truction	(19)111	14
ख्याल	याल	(19)21	16th from below
position	positional	(19)122	1
corollary	corollay	(19)122	6th from below
After trial	After for trial	(19)123	13
imprisonment	imprisoment	(19)123	15
EMBANKMENT	EMHANKAMENT	(19)123	22
delete the words इस द्वार after the word द्वारा		(19)125	3
नहीं	नहां	(19)126	20
फ़स्लों	फस्ले	(19)131	last
कर्ज़ा	क र्ज़ा	(19)135	6
purpose	pupose	(19)137	13th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 17th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, *Chandigarh, Capital, at* 2.00 *p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh, Dhillon) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SUSPENSION OF GAZETTED AND NON-GAZETTED GOVERNMENT SERVANTS ON CORRUPTION CHARGES

***3595. Sardar Ram Dayal Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of Gazetted and Non-Gazetted Government employees in the State, separately, who were suspended on charges of corruption during the period from 1st January, 1954 to 31st December, 1958, together with the number amongst them of those, if any, reinstated, prosecuted and punished separately and the details of punishments awarded in each case ;

(b) the number of cases, if any, out of those referred to part in (a) above so far pending, together with reasons therefor in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

howing the number of Gazetted and Non-gazetted Government servants, punished in corruption cases during the period f... 1st January, 1954 to 31st December, 1958

...DED		Reinstated		Prosecuted		Punishment with Details			
...on-azetted	Gazetted	Non-Gazetted	Gazetted	Non-Gazetted	Gazetted		Non-Gazetted		
1,315	11	726	2	156,	Dismissed	1	Dismissed	..	139
					Increment stopped	3	Increment stopped	..	97
							Degraded	..	5
					Total	4	Terminated	..	77
							Demoted	..	6
							Removed	..	4
							Subsistence allowance given only		8
							Pay of suspension period forfeited		1
							Discharged	..	10
							Compulsory retired	..	5
							Warned	..	28
							Service forfeited	..	3
							Removed from list of candidates	..	4
							Censured	..	16
							Resigned	..	6
							Reverted	..	18
							Others	..	4
							Total	..	431

...Number of cases pending 216.
...most of the cases inquiries are in progress and are at the following stages :—

At defence stage with the Inquiry Officers.
Under investigation with the Inquiry Officers.
) With Police.
) Service of charge sheets and show cause notices.
Under trial.

—This information does not include the replies of certain departments, which are still awaited.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜੋ statement supply ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ Law Court ਤੋਂ sentence ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਰਫ dismissal ਜਾ termination of service ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ?

Chief Minister : I do not remember off hand.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ pending cases 216 ਹਨ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ cases ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ pending ਹਨ ?

Chief Minister : Sir, I would submit that a very brilliant member like Sardar Ram Dayal Singh should know that such questions need time to be answered.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ cases ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵੀ case ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਤੋਂ pending ਹੈ ?

Chief Minister : I do not know.

CONSTRUCTION OF BRIDGE ACROSS JUMNA RIVER

***3477. Dr. Parma Nand** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of a bridge across the Jumna River with the help of the Union Government ; if so, place where the bridge is proposed to be constructed, and the approximate date by which the proposal is expected to be finalized ?

Chaudhri Suraj Mal : Yes ; between Panipat and Kairana. The State Government have agreed that the proposed bridge may be constructed by the Uttar Pradesh Government who have since been informed about this decision.

डाक्टर परमा नन्द : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि यह proposal जमुना पर पुल बनाने के लिये कब से consider हो रही है ?

मन्त्री : अगर आप fresh notice देंगे तो पूछ दूंगा ।

डाक्टर परमा नन्द : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इस की completion में कितनी देर लगेगी ?

श्री अध्यक्ष : उन्हों ने कहा है कि इस के लिये U.P. Government को कहा गया है। (He has stated that the U.P. Government has been asked to construct this bridge.)

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि यह काम U.P. Government के हवाले किया गया है। इस की construction कब शुरु होगी।

मन्त्री : इस की construction के बारे में लिखा गया है कि जल्दी से जल्दी शुरु कर दें।

RECLAMATION OF UNCULTURABLE LAND

***3115. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total area of culturable land in the State, districtwise, rendered unculturable during each of the years from 1947-48 to 1951-52, 1958-59, together with the area reclaimed by the Government ?

Rao Birendar Singh : A statement is laid on the Table.

Culturable area rendered unculturable during the year

Serial No.	Name of district		1947-48	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1958-59	Reclaimed area
1	Hissar	..	..	3,240	..	..	114	Not available	..
2	Rohtak	..	292	..	..	..	..	..	No information is available.
3	Gurgaon	..	7,852	..	..	..	369	13,115	..
4	Karnal	..	4,115	544	9,568	105	101	72	1947-48: 8,479; 1948-49: 2,127; 1949-50: 71; 1950-51: 2,614; 1951-52: 1,484; 1958-59: 16,460
5	Ambala	..	..	..	..	..	..	..	..
6	Simla	..	..	..	..	..	..	..	..
7	Kangra	..	1,397	1,403	1,632	1,573	1,507	368	..
8	Hoshiarpur	..	483	4,689	5,974	881	372	288	..
9	Jullundur	..	..	20	6	831	1,450	1,139	..
10	Ludhiana	..	7,528	24,777	25,067	25,155	4,661	61,356	1950-51 (337)
11	Ferozepur	..	172,774	173,908	176,010	1,79,956	179,382	154,206	..
12	Amritsar	..	209	813	36,677	9,209	3,721	Not available	..
13	Gurdaspur	..	4,868	432	1,279	786	1,645	3,881	..
14	Patiala	..	..	..	..	..	..	..	1,808
15	Sangrur	..	..	..	..	..	..	..	..
16	Bhatinda	..	..	..	155	342	..	552	..
17	Kapurthala	..	..	..	..	..	..	340	No data is available
18	Mohindergarh	..	..	..	..	..	..	811	..

PRIMARY SCHOOLS IN PUNJABI REGION AND TEACHING OF HINDI/GURMUKHI THEREIN

***3409. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

(a) the total number of Government Primary Schools in the rural areas of the Punjabi Region of the State at present ;

(b) the number of primary schools referred to in part (a) above, in which Gurumkhi and Hindi, respectively, are taught from the 1st Primary Class ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Total number of Government Primary Schools in rural areas of the Punjabi Region of the State—6,288.

(b) (i) Total number of Government Primary Schools in rural areas of the Punjabi Region in which Hindi is taught from the 1st Primary Class—482.

(ii) Total numbe of Government Primary Schools in rural areas of the Punjabi Region in which Gurmukhi is taught from the 1st Primary Class—5,806.

GOVERNMENT PRIMARY SCHOOLS IN PUNJABI REGION

***3411. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

(a) the total number of Government Primary Schools in the Punjabi Region in which arrangements for teaching of both Gurmukhi and Hindi from the 1st Primary Class exist ;

(b) the total number of Government Middle and High Schools in the said Region where Gurmukhi and Hindi both are the media of Instructions ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) 6,584.

(b) 494.

ADVISORY COMMITTEE FOR GENERAL ADMINISTRATION DEPARTMENT

***3656. Shri Balram Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state the criteria kept in view while appointing persons as members of the Advisory Committee for General Administration in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : The experience of the Legislators, regional representation and interest and the willingness or co-operative spirit in the task by the members.

श्री बलराम दास टंडन : जनाब कल के सवाल पर मैं ने supplementaries करने हैं ।

Mr. Speaker : That was disposed of.

श्री बलराम दास टंडन : खत्म नहीं हुआ था बल्कि मैं ने आप के दफ़तर में भी लिख कर भेजा था कि इस सवाल पर मैं ने supplementaries करने हैं ।

Mr. Speaker : According to the notice dated the 16th March, 1959, issued by the Sabha Secretariat, questions on Tuesday, the 17th March, 1959, will begin with the list of postponed starred questions for the 17th March, 1959, and thereafter will begin with starred question No. 3656 appearing at page 2 of the printed list of Starred Questions for the 3rd March, 1959.

श्री बलराम दास टंडन : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि experience of the Legislator का क्या मतलब है ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : **ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ?**

श्री बलराम दास टंडन : यह जो आखीर के हिस्से में कहा है कि 'willingness and co-operative interest in the task of members' इस से उन का क्या अभिप्राय है ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : **ਅਭਿਪਰਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ** co-operate **ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ।**

श्री बलराम दास टंडन : Willingness को जानने के लिये कौन से ढंग अपनाए जाते हैं

Chief Minister : I can't understand.

श्री बलराम दास टंडन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताने का कष्ट करेंगे कि उन्हों ने इस के मुतअल्लिक जानने का जो तरीका अपनाया हुआ है वह क्या है ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Co-operative spirit **ਸਮਝ ਲਓ ।**

श्री बलराम दास टंडन : इस सवाल में मैं ने नाम पूछे थे । वह नाम नहीं दिये गये । दूसरे criteria की बाबत vague सी बात कही गई है इस की क्या वजह है ?

श्री अध्यक्ष : Accessible document से जो information मिल सकती है वह delete कर दी जाती है। (The information which can be had from the accessible documents is deleted.)

श्री बलराम दास टंडन : इसी तरह के एक दूसरे सवाल में नाम table पर lay हुए थे। जब पहले accessible document होने के बावजद नाम बताये गये थे तो इस सवाल में वह principle apply क्यों नहीं होता ?

Mr. Speaker : But you have asked about the principles of regional representation.

श्री बलराम दास टंडन : Regional representation से उन का क्या मतलब है ?

मुख्य मंत्री : चन्द हिन्दी रिजन वाले और चन्द पंजाबी रिजन वाले।

श्री बलराम दास टंडन : रिजन के आधार पर कितने मैम्बर लिये जाते हैं।?

मुख्य मंत्री : यह सवाल पैदा नहीं होता।

श्री बलराम दास टंडन : इन्हों ने अपने आप decide कर लिया है कि यह सवाल पैदा नहीं होता। इस सिलसिले में Chair की Ruling का इंतजार ही नहीं किया।

Mr. Speaker : There is no question of my ruling. The hon. Chief Minister is not answering the question. You can give a specific notice and he will answer the question.

श्री बलराम दास टंडन : Regional representation किस basis के आधार पर decide की जाती है ?

श्री अध्यक्ष : उन्हों ने जवाब दिया है कि मैम्बर हिन्दी और पंजाबी Regions से लिये जाते हैं [He has replied that members from Hindi and Punjabi Regions are taken.]

श्री बलराम दास टंडन : किस ratio के मुताबिक मैम्बर लिये जाते हैं ?

मुख्य मंत्री : यह सवाल पैदा नहीं होता।

श्री बलराम दास टंडन : On a point of order, Sir, क्या Ruling चीफ़ मिनिस्टर साहिब की तरफ से दिया जाना है या Chair ने देना है ?

Mr. Speaker : This is your point of order no doubt but the point is the same. You should give a separate notice and the Chief Minister will answer your question.

TOURS BY MINISTERS

***3686. Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total mileage covered by each Minister and Deputy Minister separately on tours in the State during the period from April, 1958 to February 28, 1959;

(b) the number of days spent by each Minister and Deputy Minister on tour during the said period and the amount of T.A., drawn by each ;

(c) the cost of petrol consumed in each case of the Minister/Deputy Minister during the period referred to above ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement referred to in parts (a), (b) (c)

Serial No.	Name	Designation	Total mileage covered	No. of days spent on tour	T.A. drawn	Cost of Petrol consumed
1	2	3	4	5	6	7
			Miles		Rs nP	Rs nP
1	Sardar Partap Singh Kairon ..	Chief Minister, Punjab	39,824	152 days up to 31st January, 1959 (on official tour) 62 days on un-official tour)	2,099.42	8,213.70
2	Dr. Gopi Chand Bhargava	Finance Minister, Punjab	16,785	152 up to 31st January, 1959	12,879.59	Since Minister has got his own private car the question of supplying figures does not arise
3	Shri Mohan Lal ..	Industries and Local Government Minister, Punjab	26,518	144 up to 8th February, 1959	2,160.00	6,250.20
4	Giani Kartar Singh ..	Agriculture and Forests, Minister, Punjab	43,220	250 days up to 31st January, 1959	1,815 up to December, 1958	10,969.20
5	Sardar Gian Singh Rarewala ..	Irrigation and Power Minister, Punjab	44,118	120 up to 31st December, 1958	1,901.00	9,705.30
6	Shri Amar Nath Vidyalankar	Education and Labour Minister, Punjab	29,969	174 up to 31st January, 1959	1,902.87	6,593.40
7	Sardar Gurbanta Singh ..	Health and Panchayats, Minister, Punjab	24,913	96 days up to 30th November, 1958	1,440.00	5,481.30

8	Rao Birendar Singh ..	Revenue Minister, Punjab	26,397	112 days up to 21st February, 1959	1,590.00 up to 31st January, 1959	5,445.00
9	Chaudhri Suraj Mal ..	Public Works Minister, Punjab	19,225	158 days up to 31st January, 1959	2,047.50	4,230.60
10	Shri Yashwant Rai ..	Deputy Minister Local Government, Punjab	36,445	139 days up to 31st January, 1959	1,390.00	8,589.90
11	Shrimati Dr. Parkash Kaur ..	Deputy Minister, Social Welfare and Health, Punjab	33,262	152 days up to 31st January, 1959	1,579.50	7,840.80
12	Shri Dalbir Singh ..	Deputy Minister, Irrigation and Power, Punjab	26,159	144 days up to 8th February, 1959	2,100.00	6,167.70
13	Shri Benarsi Dass Gupta ..	Deputy Minister, Jails, Punjab	22,981	177 days	1,504.40	5,418.60
14	Bakshi Partap Singh ..	Deputy Minister, Forests, Punjab	23,075	157 days up to 20th February, 1959	1,570.00	5,438.40
15	Shri Harbans Lal ..	Deputy Minister, Education Punjab	33,227	149 days up to 31st January, 1959	1,571.63	7,830.90

DECLARATION OF PROPERTIES, ETC., BY GOVERNMENT EMPLOYEES

*3688. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any orders have been issued by Government requiring their employees to file statement of their properties and income, etc. ; if so, the exact terms of the order and the date of the issue of the order ?

Sardar Partap Singh Kairon : Rule 10 of the Punjab Government Servants Conduct Rules requires Government servants to submit such declarations annually in respect of both movable and immovable property held or acquired by them during the year. A copy of the rules is laid on the Table of the House.

HOME DEPARTMENT

GAZETTE

NOTIFICATION

Rules

The 5th December 1955

No. **15229-G-55/78196.**—In exercise of the powers conferred by the proviso to Article 309 of the Constitution of India, the Governor of Punjab is pleased to make the following rules, namely :—

Title and Application

1. (1) These rules may be called the Government Servants' Conduct Rules, 1955.

(2) They apply to all Government servants under the rule-making powers of the Punjab Government, whether on duty, leave or foreign service.

Definitions

2. In these rules—

(1) "Government servant" means a member of a Punjab State Service, Class I, II, III or IV or any person who holds a special post under the Punjab Government.

(2) "Member of a Government Servant's family" includes—

(a) his wife, child or step-child, whether residing with him or not, and

(b) any other relative of his or his wife's dependent on and residing with him, but does not include a wife legally separated from the Government servant, or a child or step-child who is no longer in any way dependent upon him or of whose custody the Government servant has been deprived by law.

(c) "Government" means the Government of Punjab ;

Provided that the powers of the Government shall be exercisable when the Government servant is outside India, whether on duty, leave or foreign service, by the High Commissioner for India or the head of an Indian Mission in that country :

Provided also that Governor may by general or special order, and subject to such conditions as he may think fit, declare any authority subordinate to it to be the Government for all or any of the purposes of these rules.

Gifts

3. (1) Save as otherwise provided in this rule, no Government servant shall, except with the previous sanction of Government, accept or permit any member of his family to accept from any person any gift the receipt of which will place him under any form of official obligation to the donor. If the offer of a gift cannot be refused without giving undue offence, it may be accepted, but it shall be delivered to Government for decision as to its disposal.

(2) If any question arises whether the receipt of a gift places the recipient under any form of official obligation to the donor, the decision of Government thereon shall be final.

Public Demonstrations in Honour of Government servants

4. (1) No Government servant shall—

(a) attend any party or entertainment held in his honour, or

(b) receive any complimentary or valedictory address or accept any testimonial.

(2) Notwithstanding anything contained in sub-rule (1)—

(a) a Government servant may, at the request of any public body, sit for a portrait, bust or statue not intended for presentation to him ;

(b) except with the permission of Government under a special or general order, no Government servant, may take part in the raising of a fund to be expended, in recognition of the services of any other Government servant or of a person who has recently ceased to be in the service of the Government, on the foundation of scholarship or any other public or charitable object or on the execution of any portrait, bust or statue not intended for presentation to such other Government servant or person ;

(c) subject to the provisions of any general or special order of the Government, a Government servant may attend a farewell entertainment, except by a non-official or a subordinate Government servant, of a substantially private and informal character held in honour of any person who has recently ceased to be in the service of the Government or who has retired from service.

Presentation of trowels, etc., at ceremonial functions

5. No Government servant shall, except with the previous sanction of the Government, receive any trowel, key or other similar article offered to him at a ceremonial function, such as the laying of a foundation stone or the opening of a public building.

Subscriptions

6. Except with the previous sanction of the Government, and except as provided in rule 4(2)(b) of these rules, no Government servant shall ask for, or accept, or in any way participate in the raising of any subscription or other pecuniary assistance in pursuance of any object whatsoever.

Lending and borrowing

7. (1) No Government servant shall—

(a) directly or indirectly engage in the business of money-lending ; or

(b) except with the previous sanction of the Government, lend money to any person possessing land within the local limits of his authority, or at interest to any person ; or

(c) save in the ordinary course of business with a bank or a firm of standing, borrow money from, or otherwise place himself under pecuniary obligation to any person within the local limits of his authority ; or

[Chief Minister]

(d) except with the previous sanction of the Government permit any member of his family to enter into any transaction of the nature of those prohibited for a Government servant :

Provided that—

(i) clause (b) shall not prevent the making of advances of pay to private servants even if they possess land within the local limits of the Government servant's authority ;

(ii) clause (c) shall not prevent the acceptance of a purely temporary loan of a small amount, free of interest, from a personal friend or the operation of a credit account with a *bona fide* tradesman ;

(iii) this sub-rule shall, in its application to the dealings of a Government servant with a Co-operative Society registered under the Co-operative Societies Act, 1912 (11 of 1912), or under any similar law, be subject to the provisions of that Act, and the rules and by-laws made thereunder.

Note.—A Government servant may borrow money from any Co-operative Society registered under the Co-operative Societies Act, 1912, provided that he is a member of the said society and when membership of the society is confined to Government servants only.

(2) When a Government servant is appointed or transferred to a post of such a nature as to involve him in the breach of any of the provisions of sub-rule (1), he shall forthwith report the circumstances to the Government, and shall, thereafter, act in accordance with such orders as may be passed by Government.

Buying and selling houses and other valuable property

8. Save in a case of a transaction conducted in good faith with a regular dealer or when permitted under rule 9, a Government servant who intends to acquire or dispose of any movable or immovable property exceeding in value Rs 200 from or in favour of any person residing, possessing immovable property or carrying on business within the local limits of the official authority of such Government servant, shall declare his intention to the Government. The declaration shall state fully the circumstances, the price offered or demanded, and, in the case of an acquisition or disposal otherwise than by purchase or sale, the method of acquisition or disposal, and the Government servant shall thereafter act in accordance with such orders as may be passed by the Government :

Provided that a Government servant who is about to leave the local limits of his official authority may, without reference to the Government, dispose of any of his movable property by circulating lists of it among the public generally or by causing it to be sold by public auction.

Acquiring immovable property

9. No Government servant shall, directly or indirectly, acquire any immovable property except with the previous sanction of the Government.

Control over movable and immovable property held or acquired by Government servant

10. Subject to any general or special order of the Government, every Government servant shall make to the Government through the usual channel, a declaration of all movable and immovable property from time to time held, or acquired by him or by any member of his family as defined in rule 2(2). The declaration shall contain such information as the Government may by general or special order require. The term movable property shall mean the following items :—

(1) Cash, jewellery, bullion, bank deposits, Insurance policies, shares, securities, and debentures.

(2) Loans advanced whether secured or not. If secured, nature of the security, i.e., ornaments, simple pronote or mortgage deeds with or without possession.

(3) Motor-cars, motor cycles, horses, and/or any other means of conveyance.

(4) Refrigerators.

(5) Milch cattle.

Investments

11. (1) No Government servant shall speculate in investments. For the purposes of this sub-rule, the habitual purchase and sale of securities of notoriously fluctuating value shall be deemed to be speculation in investments.

(2) No Government servant shall make or permit any member of his family to make any investment likely to embarrass or influence him in the discharge of his official duties.

(3) If any question arises whether a security or an investment is of the nature referred to in sub-rule (1) of sub-rule (2), respectively, the decision of the Government thereon shall be final.

Promotion and management of companies

12. No Government servant shall, except with the previous sanction of the Government take part in the promotion, registration or management of any bank or company :

Provided also that a Government servant may, in accordance with the provisions of any general or special order of the Government, take part in the promotion, registration or management of a Co-operative Society registered under the Co-operative Societies Act, 1912 (II of 1912), or under any similar State Law.

Private trade or employment

13. No Government servant shall, except with the previous sanction of the Government engage in any trade or undertake any employment or work, other than his official duties :

Provided that a Government servant may, without such sanction, undertake honorary work of a social or charitable nature or occasional work of a literary or artistic character, subject to the condition that his official duties do not thereby suffer ; but he shall not undertake, or shall discontinue such work, if so directed by the Government.

Insolvency and habitual indebtedness

14. A Government servant shall avoid habitual indebtedness. If a Government servant is adjudged or declared insolvent, or if the whole of that portion of his salary which is liable to attachment is frequently attached for debt, has been continuously so attached for a period exceeding two years, or is attached for a sum which, in ordinary circumstances, he could not repay within a period of two years, he should be presumed to have contravened this rule. But he need not be so deemed, if he proves that the insolvency or indebtedness is the result of circumstances which, with the exercise of ordinary diligence he could not have foreseen or over which he had no control and has not proceeded from his extravagant or dissipated habits. A Government servant who applies to be or is adjudged or declared insolvent shall forthwith report his insolvency to the head of the office or department in which he is employed ; a similar report shall be necessary in respect of an application by a Government servant to a debt conciliation board.

Communication of official documents or information

15. No Government servant shall, except in accordance with any special or general order of the Government, communicate directly or indirectly any official document or information to a Government servant unauthorised to receive the same, to a non-official person, or to the Press.

Connection with the Press

16. No Government servant shall, except with and during the continuance of the previous sanction of the Government, own wholly or in part or conduct or participate in the editing or management of any newspaper or other periodical publication.

[Chief Minister]

Anonymous publication of documents and anonymous communications to the Press

17. No Government servant shall, in any document which is published by him anonymously or in any anonymous communication to the Press, criticise the policy or action of Government intemperately or unreasonably. A Government servant shall in respect of any such publication or communication be subject to the provisions of rule 15.

Publication of documents and communications to the Press in the name of Government servants and public speeches

18. (1) No Government servant shall, in any document published over his own name or in any communication made to the Press, over his own name or in any public utterance made by him make any statement of fact or opinion which is capable of embarrassing the relations between the Central Government or any State Government or any foreign Government and the people of India or any section thereof.

(2) A Government servant who intends to publish any document over his own name or to make any communication to the Press, over his own name or to make any public utterance containing statements in respect of which any doubt as to the application of the restrictions imposed by sub-rule (1) may arise shall submit to the Government a copy or draft of the document which he intends to publish or of the utterance which he intends to make and shall, thereafter, act in accordance with such orders as may be passed by Government.

Broadcasting by Government servants

19. (1) Broadcast talks by Government servants are "public utterances" within the meaning of these rules. Government have, therefore, decided to lay down the following special safeguards :—

(i) a broadcast talk shall not interfere with the efficient discharge of the official duties of the Government servant ;

(ii) it shall not contain any intemperate or unreasonable criticism of Government ;

(iii) it shall contain nothing in the nature of political propaganda or discussion of political views or propaganda on behalf of any party or organisation ; and

(iv) it shall contain nothing that is likely to offend the feelings of any community or class of persons.

(2) The subjects for these broadcasts may broadly be put in the following categories :—

(i) Literary, Scientific, Academic or Historical (Tagor, Cosmic-Rays, Land Revenue Administration during Akbar's Rule, etc.) ;

(ii) Departmental (Public Health, Procurement of Foodgrains, Joginder Nagar Hydro-Electric Scheme, Bhakra and Nangal Projects, Rehabilitation of Refugees, etc.) ;

(iii) Social and Religious (Widow Remarriage , Untouchability, life of Guru Gobind Singh, Significance of Diwali, etc.) ;

(iv) Political or Socio-Political (Kashmir Dispute and U.N.O., Congress *versus* Akali Parties, R.S.S.S., Freedom of States, Defence of the Border, the National Volunteer Corps, etc.) ; and

(v) Controversial (Site of the New Capital, Hindi *versus* Gurmukhi, Location of the High Court, etc.)

(3) Government servants may broadcast talks on the subjects referred to under (i) and (iii) above, provided the permission of the Head of the Department concerned, and, in the case of a Head of Department, that of Government has been obtained in each individual case. Copies of talks in such cases need not be supplied beforehand. In the case of talks on the subjects falling under category (ii), namely, Departmental,

however, copies should be supplied to the Head of Department concerned or to Government, as the case may be, beforehand and approval thereto obtained. Government consider that this is necessary since certain statements may be made which have a bearing on the past or future policy of Government, and which ought to remain confidential. In the case of talks on subject falling under categories (iv) and (v), permission will not normally be granted, but a Government servant may approach Government through proper channel, forwarding a copy of the proposed talk and act in accordance with orders of Government thereon.

(4) In regard to subjects, on which there is any doubt, as to classification in terms of the above-noted categories, a reference to Government shall be made by the Government servant, before the talk is given. The same instructions shall apply, as far as possible, in the case of public talks and articles in magazines and the Press generally.

Approach to members of the State Legislature

20. No Government servant shall approach any member of the Punjab State Legislature or of Parliament with a view —

(a) to having a question put or resolution or motion moved on a matter connected with his conditions of service or any disciplinary action taken against him ; or

(b) to furthering any object which is capable of embarrassing the Government.

Evidence before Committees

21. (1) No Government servant shall give evidence before a public committee except with the previous sanction of the Government.

(2) No Government servant giving such evidence shall unreasonably or intemperately criticise the policy or decision of the Central Government or any State Government including his own Government.

(3) This rule shall not apply to evidence given before statutory committees which have power to compel attendance and the giving of answers, nor to evidence given in judicial inquiries.

Taking part in politics and elections

22. (1)(i) No Government servant shall take part in, subscribe in aid of, or assist in any way any political movement in India, or abroad relating to Indian affairs.

Explanation.—The expression 'Political movement' includes any movement or activities tending directly or indirectly to excite disaffection against, or to embarrass, the Government as by law established, and to promote feelings of hatred or enmity between different classes of subjects of the Indian Union, or to disturb the public peace.

Note.—A Government servant should satisfy himself that the aims and activities of any association or organisation, which he joins, are not of such a nature as are likely to be objectionable under the rules and in case of doubt, he should consult his official superiors. Again the attendance of a Government servant otherwise than on duty, at meetings organised by a political party would always be contrary to Government Servants Conduct Rules unless it is a public meeting and is not held contrary to any prohibitory order or without permission, where permission is needed and the Government servant himself does not take an active part in organising or conducting the meeting. Even where these conditions are satisfied, while occasional attendance may not be construed as participation in political movement, frequent or regular attendance at meetings of any particular party is bound to create an impression that the Government servant is a sympathiser of the aims and objects of that party and this may, therefore, give an impression of his assisting that political movement.

(ii) No Government servant shall permit a member of his family to take part in, or in any way assist, any movement or activity which is, or which tends, directly or indirectly, to be, subversive of Government as by law established in India.

[Chief Minister]

Explanation.—A Government servant shall be deemed to have permitted such person to take part in or assist a movement or activity, within the meaning of clause (ii) if he has not taken every possible precaution and done everything in his power to prevent him/her from so acting or if, when he knows or has reason to suspect that such person is so acting, he does not at once inform the Government or the officer to whom he is subordinate.

(2) No Government servant shall propose or second the nomination paper of a candidate for election to Parliament, State Legislature or local authority whether in India or elsewhere or canvas or otherwise interest himself or interfere or use his influence in connection with or take part in such elections :

Provided that a Government servant who is qualified to vote at such election may exercise his right to vote ; but, if he does so, he shall give no indication of the manner in which he proposes to vote or has voted.

(3) A Government servant who issues an address to electors or in any other manner publicly announces himself or allows himself to be publicly announced as a candidate or prospective candidate for election to a legislative body or local authority shall be deemed for the purposes of sub-rule (2) to take part in an election to such body.

Vindication of acts and character of Government servants as such

23. (1) No Government servant shall, except with the previous sanction of the Government, have recourse to any court or to the Press for the vindication of his official acts.

(2) Nothing in sub-rule (i) shall derogate from the right of a Government servant to vindicate his private acts or character.

Membership of Service Association

24. No Government servant shall be a member, representative or officer of any association representing, or purporting to represent, Government servant or any class of Government servants unless such association satisfies the following conditions, namely :—

(a) Its membership is confined to a distinct class of Government servant and shall be open to all Government servants of that class.

(b) It is not in any way connected with, or affiliated to any association which does not, or any federation of associations which do not satisfy condition (a).

(c) It is not in any way, connected with any political party or organisation, or engage in any political activity.

(d) It does not—

(i) issue or maintain any periodical publication except in accordance with any general or special order of the Government ;

(ii) except with the previous sanction of the Government publish any representation on behalf of its members, whether in the Press or otherwise.

(e) It does not, in respect of any election to a legislative body, or to a local authority or body, whether in India or elsewhere—

(i) pay, or contribute, towards any expenses incurred in connection with his candidature by a candidate for such election :

(ii) by any means support the candidature of any person for such election, or

(iii) undertake or assist in the registration of electors, or the selection of a candidate for such elections.

(f) It does not—

(i) maintain or contribute towards the maintenance of any member of a legislative body, or of any member of a local authority or body, whether in India or elsewhere ; or

(ii) pay, or contribute towards, the expenses of any trade union which has constituted a fund under section 16 of the Indian Trade Unions Act, 1926 (XVI of 1926) :

Provided that the Government may, for reasons to be recorded in writing, by general or special order, dispense with conditions (a) and (b) above in the case of any Association.

25. No Government servant shall partake of alcoholic drinks or be found in an nebriated condition in a public place or any public function.

Bigamous Marriages

26. No Government servant who has a wife living shall contract another marriage without first obtaining the permission of Government, notwithstanding that such subsequent marriage is permissible under the personal law for the time being applicable to him.

Saving

27. Nothing in these rules shall be deemed to derogate from the provisions of any law or of any order of any competent authority, for the time being in force, relating to the conduct of Government servants.

28. The Government Servant Conduct Rules, 1945, reproduced in Appendix 23 to the Civil Services Rules (Punjab), Volume I, Part II, as inserted by correction slip No. 80, dated the 18th October, 1945, are hereby cancelled.

NAWAB SINGH,

Chief Secretary to Government, Punjab.

श्री राम चन्द्र कामरेड : यह जो copy मुझे दी गई है क्या यह information मुलाज़म हर साल submit करते हैं ?

मुख्य मंत्री : जो कुछ मैं ने कहा है वही बात है ।

श्री अध्यक्ष : इसके बारे में जो Department का जवाब भेजा हुआ है, it is very comprehensive. (The reply sent by the Department is very comprehensive.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : मैं ने इस से पढ़ा है । यहां लिखा है, 'subject to any general or special order of the Government.' मैं यह दरियाफ़्त करना चाहता हूं कि क्या Government ने कोई general order दिया हुआ है या वक्तन फवक्तन order दिया जाता है ?

मुख्य मन्त्री : यह general order है ।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ property ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ dependants ਦੇ ਨਾਉਂ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : Officer's family, etc., is also included. ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲੜਕੇ, ਔਰਤ ਵਗੈਰਾ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

श्री बलराम दास टंडन : Officer का family तो हुई etc. का क्या मतलब है ?

Chief Minister : I have already replied.

HARIJAN COLONIES IN JULLUNDUR DISTRICT

***3779. Comrade Jangir Singh:** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of Harijan Colonies so far established in Jullundur District ;

(b) the names of places where the said colonies have been established together with the number of houses in each of them ?

Sardar Partap Singh Kairon: The information is laid on the Table of the House.

Statement showing the Harijan Colonies in Jullundur District

(a) Scheduled Castes	..	5
Vimukat Jatis	..	1
Total	..	6

(b) Scheduled Castes—

Place		*Number of Houses*
Samipur	..	26
Kot Palwan	..	48
Maqsudan	..	17
Sundh	..	11
Mudh	..	13
Vimukat Jatis—		
Kingra Chowala	..	24
Jandiala	..	3 (not counted a colony)

PENDING CASES FOR USING LOUD SPEAKERS

***3758. Dr. Bhag Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of cases pending in the Courts at present in the State for using loud speakers at conferences beyond the timings permitted under the Punjab Instruments (Control of Noises) Act, 1956, together with the number of persons involved therein ?

Sardar Partap Singh Kairon : Three cases involving six persons.

PANJWAR KALAN MULTIPURPOSES CO-OPERATIVE SOCIETY, DISTRICT AMRITSAR

*2694. **Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount due as actual loan and interest respectively from Panjwar Kalan Multipurpose Co-operative Society, Tarn Taran, district Amritsar, to the Co-operative Bank, Tarn Taran, as on 31st July, 1958 ;

(b) the date on which this loan was advanced ;

(c) the amount repaid by the said Society to the Bank referred to in part (a) above as loan and interest, respectively, up to 31st July, 1958 ;

(d) whether any steps have so far been taken by the Board of the Directors of the Central Co-operative Bank Ltd., Tarn Taran for the recovery of the amount due from the said Society ; if so, what and with what results ;

(e) (i) the list of the members of the said Society as on 31st July, 1958 ;

(ii) the amount due from each member as loan and interest, respectively, as on 31st July, 1958 ;

(iii) the amount of loan paid by each member up to 31st July, 1958;

(f) the steps taken by the said Society for the recovery of the amount due, if any, from its members?

Sardar Gurbanta Singh : (a)—

		Rs
Principal	..	47,202.04
Interest	..	2,822.97
(b) 26th August, 1949	..	28,000.00
29th July, 1950	..	2,000.00
15th September, 1950	..	20,000.00
Total	..	50,000.00
(c) Principal	..	2,797.96
Interest	..	18,182.52

(d) A registered notice was issued to the Society. On the failure of the Society to make a satisfactory response, an enquiry under section 39 has been ordered. Thereafter, a Liquidator will be appointed to realise the assets of the Society and repay the loan of the Central Co-operative Bank.

[Minister for Health and Panchayats]

(e) A statement is laid on the Table of the House.

(f) The Society is being brought under liquidation on the failure of the management to recover the dues from its members.

The list of the members, their loan and repayment as on 31st July, 1958

Serial No.	Names of the members	No.	*Amount of loan as on 31st July, 1958*				*Amount repaid*			
			Principal		Interest		Principal		Interest	
			Rs.	As	Rs	As	Rs	As	Rs	As
1	S. Sardual Singh ..	2	25,425		13,696	1	..		2,162	11
2	S. Gurbum Singh ..	3	13,449	8	1,839	9	6,550	8	8,458	8
3	S. Daljit Singh ..	5	..		..		..		..	
4	S. Bhagwan Singh ..	6	..		..		..		..	
5	Pt. Ganga Bishan ..	7	..		..		..		..	
6	Pt. Bua Ditta ..	8	..		..		..		..	
7	S. Saudager Singh ..	10	..		..		..		..	
8	S. Bahadur Singh	11	..		..		..		..	
9	S. Rajinder Singh ..	12	..		..		..		..	
10	S. Dalip Singh ..	13	..		..		..		..	
11	S. Banta Singh ..	14	22	7	5	11	77	9	17	15
12	S. Kehar Singh ..	15	42	9	18	9	67	7	7	9
13	S. Sohan Singh ..	16	..		..		..		..	
14	Shri Beli Ram ..	18	..		..		..		..	
15	S. Surjit Singh ..	20	..		..		..		..	
16	S. Tara Singh ..	21	..		..		..		..	
17	S. Gurdial Singh ..	26	..		..		..		..	
18	S. Sadhu Singh ..	27	..		..		..		..	
19	S. Karam Singh ..	28	..		..		..		..	
20	S. Surjan Singh ..	31	..		..		..		..	
21	S. Gurbir Singh ..	32	2,500	0	14	9	1,827	0	1,610	10
	TOTAL ..		41,439	8	15,574	7	8,522	8	12,256	5

VAIDS AND HAKIMS IN GOVERNMENT DISPENSARIES

*3257. **Shri Ram Piara:** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of Government Dispensaries under the charge of Vaids and Hakims, district-wise in the State at present, the names of persons in-charge of each such dispensary and the salary paid to each ;

(b) the grades of pay of the Vaids and Hakims referred to above ;

(c) the qualifications, if any, fixed for the recruitment of Vaids and Hakims in Government Dispensaries?

Sardar Gurbanta Singh : (a) (i) Statement No. 1, furnishing the required information is laid on the Table of the House.

(ii) Statement No. II, furnishing the requisite information is laid on the Table of the House.

(b) Rs 80—5—105/5—135/7—170.

(c) Should possess diploma or degree (5 years' course) in Ayurveda/ Hikmat of any chartered University or Board of Indian/Unani systems of Medicines established by Government in India or any institution recognised by Government.

Statement No. 1 showing the list of Ayurvedic/Unani Dispensaries in the State District wise

Name of District		Total Number of Dispensaries
1. Patiala	..	32
2. Sangrur	..	18
3. Bhatinda	..	12
4. Kapurthala	..	9
5. Mohindergarh,	..	12
6. Hissar	..	14
7. Rohtak	..	14
8. Gurgaon	..	14
9. Karnal	..	11
10. Ambala	..	14
11. Kangra	..	19
12. Hoshiarpur	..	11
13. Jullundur	..	9
14. Ludhiana	..	11
15. Ferozepur	..	11
16. Amritsar	..	11
17. Gurdaspur	..	10
Total	..	232

[Minister for Health and Panchayats]

Statement No. II furnishing information about the name and salary drawn by Vaid/Hakim Incharge of the Dispensary

Serial No.	Names of Dispensary	Name of Vaidyas	Salary
	AYURVEDIC DISPENSARIES		
	DISTRICT PATIALA		
1	Shri Bhupindra Government Ayurvedic Aushdhalya, Patiala	(1) Shri Som Parkash Singh	160.00
		(2) Shri Jaswant Singh	155.00
		(3) Shri Kanshi Nath	155.00
		(4) Shri Rameshwar Datt	130.00
		(5) Shrimati Verindra Sehgal	120.00
2	Chowk Qila, Patiala	Shri Radha Krishan	170.00
3	Sanaur	Shri Bhawani Shanker	160.00
4	Masingan	Shri Shri Krishan	120.00
5	Bazidpur	Shri Yadukul Bhushan	155.00
6	Dialpura Sodhian	Shri Ram Sarup I	162.26
7	Lohsimbly	Shri Makhan Datt	155.00
8	Kheragaju	Shri Balak Ram	170.00
9	Chhintawala	Shri Madhav Datt	143.87
10	Malehwal	Shri Surjit Singh	170.00
11	Chalaila	Shri Hari Ram	130.00
12	Riohna	Shri Dharinder Kumar	130.00
13	Ghurati Kalan	Shri Piara Lall Datt	155.00
14	Payal	Shri Narain Datt	130.00
15	Faizullapur	Shri Shiv Ram	160.00
16	Ram Shahar	Shri Shri Datt	125.00
17	Baddi	Shri Chet Ram	130.00
18	Totoo	Shri Jai Bhagwan	120.00
19	Parotha	Shri Harbans Lal	140.00
20	Garkhal	Shri Prabaharam	198.00
21	Saur	Shri Jagdish Chand	183.60
22	Mittian	Shri Des Raj	152.00
23	Nauhra	Shri Yaswant Rai	130.00
24	Dhingi	Shri Girdhar Sharma	130.00
25	Kajyana	Shri Dwarka Parshad	130.00
26	Nalagarh	Shri Piara Lal Nanda	180.00

Serial No.	Name of Dispensary	Name of Vaidyas	Salary
	AYURVEDIC DISPENSAREIS—CONTD		
	DISTRICT PATIALA—*concld*		
			Rs nP.
27	Chappar ..	Shri Ralla Ram ..	130.00
28	Oachghat ..	Shri Gokal Chand ..	135.00
29	Mandaur ..	Shri Om Parkash ..	130.00
30	Sai ..	Shri Dhurjati ..	180.00
31	Tasimbly ..	Shri Onkar Datt ..	120.00
	DISTRICT SANGRUR		
1	Chaunda ..	Shri Moti Lal Jain ..	130.00
2	Mahlan ..	Shri Harcharan Singh ..	130.00
3	Dudian ..	Shri Jai Bhagwan ..	130.00
4	Pashaur Bhaike ..	Shri Kulpati ..	170.00
5	Longowal ..	Shri Mehar Chand ..	130.00
6	Ramrai ..	Shri Ram Chand ..	158.00
7	Uchana Kalan ..	Shri Bhagat Ram ..	170.00
8	Dhamtan Sahib ..	Shri Brij Lal ..	120.00
9	Haat ..	Shri Jai Krishan ..	129.76
10	Kurar ..	Shri Babu Ram Singh ..	155.00
11	Ugoke ..	Shri Hargopal ..	155.00
12	Bihla ..	Shri Chet Singh ..	155.00
13	Sherpur ..	Shri Om Parkash ..	140.00
14	Sangrur ..	Shri Manohar Lal ..	130.00
15	Karamgarh ..	Shri Siri Gopal ..	130.00
16	Lajwana Khurd ..	Shri Prem Chand ..	130.00
17	Karela ..	Shri Ram Dev ..	120 00
18	Bhaweva ..	Shri Inder Singh ..	125.00
	DISTRICT MAHENDERGARH		
1	Berla ..	Shri Dharam Datt ..	158.00
2	Nangal Chowdhry ..	Shri Shiam Sunder ..	130.00
3	Nasnoote ..	Shri Shiv Narain ..	130.00
4	Nizampur ..	Shri Mahandev Parshad ..	155 00
5	Khundana ..	Shri Banwari Lal ..	125.00

[Minister for Health and Panchayats]

Serial No.	Names of Dispensary	Name of Vaidyas	Salary
	AYURVEDIC DISPENSARIES—CONTD DISTRICT MAHENDERGARH—*concld*		
			Rs
6	Dhakora ..	Shri Kishore Chander ..	136.29
7	Basai ..	Shri Ram Gopal ..	130.00
8	Bhandwar ..	Shri Ram Avtar ..	130.00
9	Akoli ..	Shri Ram Saroop ..	130.00
10	Niwajpur ..	Shri Vishambar Datt	120.00
11	Silarpur ..	Shri Baraham Datt ..	120.00
12	Chirya ..	Shri Harinder Kumar ..	125.00
	DISTRICT BHATINDA		
1	Raipur ..	Shri Sadhu Ram ..	170.00
2	Jhunir ..	Shri Satya Paul ..	140.00
3	Kot Fatta ..	Shri Madan Lal ..	155.00
4	Kothaguru ..	Shri Prithvi Raj ..	155.00
5	Bargati ..	Shri Piara Lal Shastri ..	155.00
6	Raike Kalan ..	Shri Kishore Sharma ..	130.00
7	Bhaike Phaphre ..	Shri Amar Nath ..	120.00
8	Balluana ..	Shri Raman Nand ..	130.00
9	Nandgarh ..	Shri Dev Raj ..	120.00
10	Kutiwal ..	Shri Sham Lal Gupta ..	125.00
11	Pathrala ..	Shri Tej Pal Khosla ..	120.00
	DISTRICT KAPURTHALA		
1	Kapurthala ..	(1) Shri Vasu Dev .. (2) Shri Ram Parkash ..	138.00 120.00
2	Mustafabad	Shri Ved Varat ..	155.00
3	Khojewala ..	Shri Shiam Sunder Anand ..	155.00
4	Phagwara ..	Shri Chetna Nand ..	160.00
5	Ranipur ..	Shri Parkash Chand ..	165.00
6	Dhaliwal Bet ..	Shri Kishori Lal ..	130.00
7	Panchhat ..	Shri Sansar Chand ..	160.00
8	Chiheroo ..	Shri Jagdish Ram ..	125.00
9	Saidowal ..	Shri Lalman Gupta ..	120.00

Serial No.	Name of Dispensary	Name of Vaidyas	Salary
			Rs
	AYURVEDIC DISPENSARIES—CONTD		
	DISTRICT AMRITSAR		
1	Manochohal ..		
2	Valtoha ..	Shri Krishan Chander ..	130.00
3	Bhangl ..	Shri Madho Ram ..	140.00
4	Kang ..	Shri Nagin Chand ..	125.00
5	Kakkar ..	Shri Ram Saran Batra (not yet joined)	
6	Akalgarh Dhapian ..	..	..
7	Makhi ..	Shri S.P. Kanojia	135.00
8	Chimiari ..	Shri Balanand ..	125.00
	DISTRICT AMBALA		
1	Barwala ..	Shri Dawarka Dass ..	155.00
2	Laharpur ..	Shri Om Parkash Bhardwaj ..	140.00
3	Mubarakpur ..	Shri Krishan Lal ..	135.00
4	Lakhnaura ..	Shri Raj Kumar ..	135.00
5	Behrampur Bet ..	Shri Parkash Narain ..	125.00
6	Deodhar ..	Shri Kamla Kant ..	125.00
7	Ramgarh ..	Shri Ram Krishan ..	125.00
8	Khadri ..	Shri Som Dev ..	125.00
9	Natwal ..	Shri Kishori Lal ..	130.00
10	Khajuri ..	Shri Suraj Naran Prasher ..	120.00
11	Naneola ..	Shri Kanshi Ram Prashar	120.00
	DISTRICT GURGAON		
1	Hathin ..	Shri Jiwan Dass ..	155.00
2	Shikohpur ..	Shri Satya Kam ..	125.00
3	Akaira ..	Shri Opender Datt ..	130.00
4	Bajghera ..	Shri Harish Chander ..	120.00
5	Jhand ..	Shri Madan Gopal ..	120.00
6	Jamalgarh ..	Shri Shiam Sunder Gupta ..	125.00
7	Kaurali ..	Shri Nand Kishore ..	125.00
8	Karola ..	Shri Manohar Lal ..	120.00
9	Mandi ..	Shri Ram Saroop ..	125.00
10	Sandhar ..	Shri Madan Mohan ..	125.00

[Minister for Health and Panchayats]

Serial No.	Names of Dispensary		Name of Vaidyas		Salary
			AYURVEDIC DISPENSARIES—CONCLD		Rs
			DISTRICT GURDASPUR		
1	Jagowal Bet	..	Shri Yog Dev Sharma	..	135.00
2	Bhoa	..	Shri Bhardwaj Sharma	..	130.00
3	Bhadal	..	Shri Kewal Krishan	..	125.00
4	Dhar Kalan	..	Shri Ram Parshad	..	120.00
5	Ghuman Kalan	..	Shri Rana Baldev Singh	..	125.00
6	Bhanguri	..	Shri Yog Pal Bhatia	..	120.00
7	Narota Mehra	..	Shri Nanak Chand	..	155.00
			DISTRICT FEROZEPORE		
1	Buraj Hanumangarh	..	Shri Prem Parkash Sharma	..	135.00
2	Kundwal Amarkot	..	Shri Narinder Kumar	..	120.00
3	Dhingawali	..	Shri Ram Chander	..	130.00
4	Waring	..	Shri Shiam Sunder Atreya	..	125.00
5	Phulu Khera	..	Shri Amrit Sagar	..	130.00
6	Fatehgarh Sabraon	..	Shri Inderjit	..	120.00
7	Badal	..	Shri Krishan Datt	..	125.00
8	Dudeki	..	Shri Krishan Kumar Kaushik	..	120.00
			DISTRICT HISSAR		
1	Barula	..	Shri Balbir Singh	..	155.00
2	Rawalwas Khurd	..	Shri Ram Lubhaya	..	130.00
3	Lehrian	..	Shri Sant Ram	..	130.00
4	Rajli	..	Shri Dev Raj	..	125.00
5	Jodhka	..	Shri Om Parkash	..	125.00
6	Dharsul	..	Shri Hari Dev	..	125.00
7	Kuleri	..	Shri Vijay Paul	..	130.00
8	Nandhal	..	Shri Ram Partap Sharma	..	120.00
9	Kapro	..	Shri Mahender Singh Dalal	..	120.00
10	Jamal	..	Shri Siri Chand	..	120.00

Serial No.	Name of Dispensarys	Name of Vaidyas	Salary
			Rs
	AYURVEDIC DISPENSARIES—CONTD		
	DISTRICT KARNAL		
1	Dehra	Shri Ram Moorti	130.00
2	Keorak	Shri Hira Lal	130.00
3	Lukhi	Shri Chander Mani Sharma	120.00
4	Gumthala Rao	Shri Bal Krishan	120.00
5	Israna	Shri Om Parkash	125.00
6	Nagooran	Shri Ram Parkash Sharma	120.00
7	Kurar	Shri Jai Dev Parshad	120.00
8	Gumthalagarh	Shri Tripursudan	130.00
	DISTRICT KANGRA		
1	Bijhri	Shri Jagdish Rai	120.00
2	Jaisingh pur	Shri Madan Gopal	153.27
3	Darini	Shri Ram Datt Sharma	120.00
4	Chaoki Manyar	Shri Om Parkash	130.00
5	Kangoo	Shri Harnam Singh	120.00
6	Suliali	Shri Sardari Lal	125.00
7	Khatyar	Shri Ramesh Chand	120.00
8	Rakkar	Shri Laxami Kant	120.00
9	Raison	Shri Mohan Lal	146.00
10	Katrain	Shri Som Dev	146.00
11	Jagat Sukh	Shri Radha Krishan	140.00
12	Jalugran	Shri Shiv Parshad	146.00
13	Ghamroor	Shri Khem Raj Sharma	120.00
14	Dalesh	Shri Jagmohan Bawa	120.00
15	Jungalberi	Shri Roshan Lal	130.00
16	Chachian	Shri Jagat Ram	125.00
	DISTRICT LUDHIANA		
1	Behlolpur	Shri Des Raj Pathak	120.00
2	Panjgrain	Shri Mulkh Raj	135.00
3	Tehara	Shri Lekh Raj Bowry	140.00

[Minister for Health and Panchayats]

Serial No.	Name of Dispensary		Name of Vaidyas		Salary
			AYURVEDIC DISPENSARY—CONTD		Rs.
			DISTRICT LUDHIANA—*concld*		
4	Roomi	..	Shri Mohan Lal	..	125.00
5	Moondian Kalan	..	Shri Amrit Rai	..	125.00
6	Haidon Bet	..	Shri Bhag Chand	..	125.00
7	Kaunke Kalan	..	Shri Ram Parkash	..	120.00
8	Dehru	..	Shri Chaman Lal	..	125.00
9	Kheri Naudh Singh	..	Shri Som Dev	..	125.00
			DISTRICT HOSHIARPUR		
1	Amb	..	Shri Ved Parkash	..	135.00
2	Dharam pur	..	Shri Vishnu Datt	..	135.00
3	Bajrur	..	Shri Ram Saroop Prashar	..	120.00
4	Teuri	..	Shri Ram Kishan	..	130.00
5	Bullowal	..	Shri Shanti Parshad	..	125.00
6	Kumahi Devi	..	Shri Maya Ram	..	125.00
7	Nighi	..	Shri Jagat Ram	..	125.00
8	Haler	..	Shri Nitya Nand	..	120.00
9	Churru	..	Shri Madan Lal	..	120.00
			DISTRICT JULLUNDUR		
1	Chitti	..	Shri Sudershan Kumar	..	125.00
2	Lissara	..	Shri Milkhi Ram	..	160.00
3	Tajpur	..	Shri Kishore Chander	..	125.00
4	Kot Badal Khan	..	Shri Murli Dhar Haresh	..	120.00
5	Phul Ghuduwal	..	Shri Kishori Lal	..	120.00
6	Thalla	..	Shri Sarmukh Singh	..	120.00
7	Daroli Kalan	..	Shri Parshotam Dass	..	125.00
			DISTRICT ROHTAK		
1	Dulehra	..	Shri Som Vir Singh	..	135.00
2	Bahujhulri	..	Shri Gobind Ram Satyarthi	..	135.00
3	Munimpur	..	Shri Vijay Kumar	..	130.00
4	Sahlawas	..	Shri Hari Narain	..	135.00
5	Pakiswa	..	Shri Ram Saroop	..	125.00
6	Dubaldhan	..	Shri Chander Bhan	..	125.00
7	Gurukul Jhajjar	..	Shri Jyoti Parshad	..	125.00

Serial No.	Name of Dispensary		Name of Vaidyas		Salary
			AYURVEDIC DISPENSARIES—CONCLD		Rs
			DISTRICT ROHTAK—concld		
8	Khanpur Kalan	..	Shri Dharam Parkash	..	120.00
9	Mandawa	..	Shri Vasu Dev	..	152.42
10	Mandauthi	..	Shri Bhagwan Das Jain	..	125.00
11	Baroda	..	Shri Jai Narain	..	125.00
12	Bhainswala	..	Shri Madan Lal	..	130.00

UNANI DISPENSARIES

Serial No.	Name of Dispensary		Name of Hakim		Salary
			DISTRICT PATIALA		Rs.
1	Gobindgarh	..	..		..
			DISTRICT BHATINDA		
1	Jaito	..	Shri Amar Nath	..	161.00
			DISTRICT HISSAR		
1	Nagpur	..	Shri Sarwan Kumar	..	130.00
2	Sikanderpur	..	Shri Chander Lal	..	125.00
3	Saman	..	Shri Mastan Chand	..	130.00
4	Umra	..	Shri Paras Ram Jain	..	130.00
			DISTRICT ROHTAK		
1	Farmana	..	Shri Bhagwan Dass	..	135.00
2	Jagsi	..	Shri Kishan Singh	..	125.00
			DISTRICT GURGAON		
1	Garhi Harsaru	..	Shri Attar Chand	..	155.00
2	Khambi	..	Shri Arjan Dass	..	155.00
3	Dharan	..	Shri Arjan Dass	..	130.00
4	Kund	..	Shri Sunder Lal	..	155.00
			DISTRICT KARNAL		
1	Salwan	..	Shri Ram Lal	..	128.47
2	Hartan	..	Shri Jagdish Rai Mehta	..	135.00
3	Arnauli	..	Shri Hari Singh	..	155.00
			DISTRICT AMBALA		
1	Khizerabad West	..	Shri Om Parkash	..	125.00
2	Kot Sarkari	..	Shri Gajjan Singh	..	155.00

[Minister for Health and Panchayats]

UNANI DISPENSARIES—CONCLD

Serial No.	Name of Dispensary	Name of Hakim	Salary Rs
		DISTRICT AMBALA—*concld*	
3	Kathgarh ..	Shri Prem Chand ..	125.00
		DISTRICT KANGRA	
1	Rajol ..	Shri Sant Ram ..	120.00
2	Dhameta ..	Shri Rattan Lal ..	120.00
3	Jathu Tippi ..	Shri Amar Nath ..	128.56
		DISTRICT HOSHIARPUR	
1	Kalwan ..	Shri Rattan Lal ..	125.00
2	Kot Fatuhi ..	Shri Om Parkash ..	125.00
		DISTRICT JULLUNDUR	
1	Khanpur Dhada ..	Shri Ram Parsad ..	130.00
2	Parjian Kalan ..	Shri Gurbachan Singh ..	159.13
		DISTRICT LUDHIANA	
1	Katra Chuharmi ..	Shri Ram Kishan ..	155.00
2	Khamano Kalan ..	Shri Om Parkash Batta ..	135.00
		DISTRICT FEROZEPORE	
1	Jumbha Bhai ..	Shri Ram Chand ..	130.00
2	Chakbudhoke ..	Shri Khazan Singh ..	135.00
3	Dholewara ..	Shri Kundan Lal ..	125.00
		DISTRICT AMRITSAR	
1	Gangomahal ..	Shri Nija Nand ..	155.00
2	Pindori Sidhwan ..	Shri Kapur Chand ..	125.00
3	Nagoke ..	Shri Gurdip Singh ..	121.29
		DISTRICT GURDASPUR	
1	Massania ..	Shri Sohan Lal ..	135.00
2	Talabpur Pandori ..	Shri Hari Lal ..	155.00
3	Dhandoi ..	Shri Bishan Dev Joshi ..	130.00

POPULARIZATION OF PRODUCTS OF WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETIES

***3637. Sardar Rajindar Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to State :—

(a) the steps, if any, taken by Government to popularize the products of weavers co-operative societies in the state ;

(b) whether the various departments of the Government have been instructed to purchase handloom goods while making

purchases for Government stores, if so, whether there are any departments which have not carried out the said instructions ?

Shri Mohan Lal : (a) (i) Sale through 23 sale depots and one mobile sale van fitted with loud speaker for publicity.

(ii) Subsidy on sales of co-operative societies products by way of rebate.

(iii) Display and sale of handloom products at various stations and inter-State exhibitions.

(iv) Publicity.

(b) (i) No.

(ii) Does not arise.

STANDARDIZATION SCHEME

***3638. Sardar Rajinder Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under consideration of Government to start a standardization scheme in respect of goods manufactured in the State ; if so, the steps so far taken in this connection ;

(b) whether Government received any proposal in connection with the said scheme from any co-operative society in the State ; if so, the action, if any taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. In fact, the Quality Marking Scheme is already under implementation in the State. Ten centres are already established.

(b) No.

श्री राम प्यारा : Quality Marking Centres कब शुरु किए गए हैं ?

उद्योग मन्त्री : मुख़्तलिफ़ जगहों पर मुख़्तलिफ़ वक्त पर ।

श्री राम प्यारा : जहां पहले पहल शुरू किए गए क्या वहां quality marking हुई ?

मन्त्री : हां, quality marking हुई है सारे centres में ।

श्री राम प्यारा : क्या यह notice में आया कि कहीं २ दो दो साल से staff को तनखाहें दी जा रही हैं मगर quality marking का कोई काम नहीं हुआ ?

श्री अध्यक्ष : कहां से पैदा होता है यह सवाल ? मुझे समझाइये । (Please let me know as to how does this supplementary question arise?)

श्री राम प्यारा : मैं ने जो supplementary पूछा था यह उस से पैदा होता है।

Mr. Speaker : No please, this is not admissible.

EXPENDITURE INCURRED ON BHAKRA-NANGAL PROJECT

*3273. **Sardar Atma Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the approximate time by which the Bhakra Project is expected to be completed ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The Bhakra Dam will be completed in all essential aspects by 1960-61.

SHARE OF PUNJAB IRRIGATION DEPARTMENT IN THE TOTAL COST OF BHAKRA-NANGAL PROJECT

*3721. **Professor Sher Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the final share of the Punjab Irrigation Department out of the total capital cost on the Bhakra-Nangal Project ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The final share of Punjab Irrigation Department in the capital cost of Bhakra-Nangal Project has not yet been worked out.

श्री शेर सिंह : मंत्री महोदय ने Tribune अखबार में उसका share बताया है। क्या वह figure fix किए बगैर ही दे दिया ?

मन्त्री : अभी finally fix नहीं हुआ।

श्री शेर सिंह : क्या अभी आप और भी सोच रहे हैं कि यह और भी कम हो सकता है ?

मन्त्री : मैं और ज्यादा नहीं कह सकता। It is still under consideration.

POWER CONNECTIONS

*3418. **Shri Lal Chand** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number of power connections given in the Hindi and Punjabi Regions of the State, separately ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

REPAYMENT OF COST OF ELECTRICITY PART OF BHAKRA-NANGAL PROJECT

*3722. **Shri Sher Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the final share of the Electricity Branch out of the capital cost of the Electricity portion of the Bhakra-Nangal Project ;

(b) whether the said cost would be repaid by the Government in the State Electricity Board, if the latter, the method evolved for its payment ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The final share has not yet been finally decided.

(b) The State Government and the Punjab State Electricity Board will be jointly responsible for repayment of loan obtained for Electricity portion of Bhakra-Nangal Project. The method to be evolved for repayment is under examination.

श्री शेर सिंह : अगर वे सूद ही देते रहें तो क्या आप मान लेंगे कि payment हो गई है ?

Mr. Speaker : This is a hypothetical question. Such questions are not expected from a senior member like you.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਹਿੱਸਾ Electricity ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ productive part ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ unproductive part ਵਿਚ ?

मंत्री : यह बात कब्लअज़ वक्त कहना मुश्किल है ।

FREE EDUCATION UP TO MATRIC STANDARD IN FLOOD-AFFECTED AREAS

***3275. Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether Government have decided to make education free up to the Matriculation standard in the flood-affected areas of Amritsar, Gurdaspur and Kapurthala Districts; if so, from which date;

(b) whether the said decision has been implemented by Government in all the said districts; if not, the names of districts where it has not so far been implemented together with the reasons therefor;

(c) the time by which the said decision is expected to be implemented in the areas referred to in part (b) above;

(d) the total value of the benefit so far received by those areas where the decision referred to in part (a) above has been implemented;

(e) whether free education has also been introduced in the privately-managed schools in the said area ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. But only in Government schools in the flood-affected areas of Amritsar and Gurdaspur Districts with effect from 1st September, 1957. Final decision is yet to be taken in respect of Kapurthala District.

(b) Yes, except Kapurthala District, the final decision in respect whereof is yet to be taken.

[Minister for Education and Labour]

(c) As soon as decision is taken, it will be implemented. It is being examined.

(d) Rs. 1,08,508.00 approximately.

(e) No.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ—ਜਿਹੜੇ flood affected areas ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ decision ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ implement ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ implementation ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ?

मंत्री : उस जगह के बारे में कुछ financial implications थी जिसकी वजह से यह निर्णय वहां पर अभी तक लागू नहीं किया गया ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ free education ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਦੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ?

मंत्री : मैं देख कर बता सकता हूं ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਪਿਛਲੇ Budget Session ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ announce ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਇਸ ਦੀ implementation ਹੋਵੇਗੀ। ਕੀ ਮੈਂ ਕੋਈ definite date ਇਸ ਲਈ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?

मंत्री : बहुत जलदी करेंगे ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ? ਕੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ?

मंत्री : मेरी खाहिश तो यही है कि अगर आज ही हो सके तो आज ही कर दिया जाए और आज नहीं तो कल कर दिया जाए । यह तो सिरफ financial implications की वजह से देर हो रही है ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ flood affected areas ਦੇ ਜਿਹੜੇ private schools ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਦੀ ਗਲ ਸਰਕਾਰ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : This does not arise.

मंत्री : जवाब में यह बताया गया है कि सरकार ने सरकारी स्कूलों को रियायत देने का फैसला किया था । अभी तक प्राईवेट स्कूलों को यह रियायत देने का इरादा नहीं है ।

श्री राम प्यारा : क्या मैं यह जान सकता हूँ कि गवर्नमैंट ने यह जो फैसला किया है सिर्फ तीन जिलों के बारे में ही किया है या कि पंजाब के सभी flood-affected areas के बारे में ऐसा करने का विचार है ?

मन्त्री : अभी तो केवल तीन ज़िलों के बारे में ही यह फैसला किया गया है।

श्री राम प्यारा : क्या बाकी इलाके के मुताल्लिक भी आशा की जा सकती है ?

मन्त्री : यह सवाल तो अभी इन तीन ज़िलों के बारे में ही पूछा गया था बाकी के लिये नोटिस चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਰ floods ਆਏ ਹਨ, ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ list ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

डाक्टर परमा नन्द : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि flood-affected areas को declare करने का उन का क्या मयार है ? Floods तो करनाल के ज़िले में भी बहुत आए हैं ?

मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिये। उन्हों ने तो अभी अमृतसर, गुरदासपुर और कपूरथला तीनों ज़िलों के बारे में ही पूछा था सो वह जवाब दे दिया गया है।

RESTORATION OF FULL-FEE CONCESSION AND PAYMENT OF SCHOLARSHIP TO HARIJAN STUDENTS

***3743. Sardar Sohan Singh** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether he is aware of the fact that Harijan students in schools and colleges are leaving off their studies because of the half-fee concession having been withdrawn and their scholarships not having been paid; if so, whether Government intend restoring this concession and paying up the scholarships and when ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : No. The question does not arise.

JOINT SENIORITY LISTS OF CLASSICAL AND VERNACULAR TEACHERS OF ERSTWHILE STATES

***3744. Sardar Sohan Singh** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether it is a fact that the joint seniority lists of the classical and vernacular teachresses and teachers of the erstwhile States of Punjab and Pepsu have not so far been prepared, if so, the reasons together with the steps taken or intended to be taken to expedite their preparation ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : Yes. The joint seniority lists of the classical and vernacular teachers, men and women, of the erstwhile States of Punjab and Pepsu have not yet been prepared. The matter is under active consideration of the Government.

JOINT SENIORITY LIST OF TEACHERS FORMERLY EMPLOYED BY LOCAL BODIES IN THE STATE

***3745. Sardar Sohan Singh** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the date from which the services of the teachers formerly employed by the Local Bodies in the State is proposed to be reckoned for purposes of their seniority; whether from the date of their appointment or from the date when these schools were provincialized ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : The Government is considering this matter.

GRANT-IN-AID GIVEN TO RAVI DASS HIGH SCHOOL JULLUNDUR

***3778. Comrade Jangir Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether Government have given any grant-in-aid to Ravi Das High School, Jullundur; if so, the amount thereof ;

(b) whether Government have received any representation for the grant of such aid from the Ravi Dass High School, Bhataulian, district Hoshiarpur, if so, the action taken or proposed to be taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) No.

(b) No.

SCALE OF PAY OF SUB-INSPECTORS IN CO-OPERATIVE DEPARTMENT

***3636. Sardar Rajinder Singh :** Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) the present scale of pay of the Sub-Inspectors in the Co-operative Department in the State;

(b) whether the said grades were ever revised, if so, when; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Rs 60—4—80/5—120.

(b) Yes. This grade has been revised from 1st October, 1958.

LAND MORTGAGE BANK IN KANGRA DISTRICT HEADQUARTERS

***3734. Chaudhri Hari Ram :** Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) whether any branch of the State Land Mortgage Bank has been started in Kangra District; if so, when;

(b) whether any loans have so far been advanced by the said bank to any persons in the said district ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) No. However, the Kangra Central Co-operative Bank Ltd., Dharamsala, works as an agent of the State Land Mortgage Bank for Kangra District.

(b) No.

HARIJAN CO-OPERATIVE SOCIETY, BHODE SAMRAO, TEHSIL JULLUNDUR

***3780. Comrade Jangir Singh :** Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) the total number of members of the Harijan Co-operative Society, village Bhode Samrao, tehsil Jullundur ;

(b) the limit up to which the said Society can advance loans to the Harijans ;

(c) whether Government have received any application from the said Society for increasing the said limit of loan; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) 72.

(b) The total maximum credit limit of members of this Society is Rs 14,030 and the loan to this extent can be advanced; provided the funds are available with the Society. The Society can take loan from the Jullu-dur Central Co-operative Bank Limited up to Rs. 10,000.

(c) No.

GRANTS OF FLOOD RELIEF IN KARNAL SADDAR, ETC.

***3256 Shri Ram Piara :** Will the Revenue Minister be pleased to state—

(a) the names of persons, if any, who were given grants in cash on the ground of their houses having collapsed due to rains and floods in the area of the Karnal Saddar Police Station, the Indri Police Station, the Karnal Development Block Area comprising the Karnal, Kotail, Jhundla or Bara Gaon Zails and the areas under the Ladwa Development Block of Karnal District;

(b) the amount of grant given in each case and the name of the dis-bursing authority ;

(c) whether Government have appointed any flying squads for the checking up the genuineness of the payment of such grants;

(d) if the answer to part (c) above be in the affirmative whether the said flying squads have reported any irregularities; if so, the action taken thereon ?

Rao Birendar Singh: (a) & (b) 3,662 persons were given grants in cash on the grounds of their houses having collapsed due to rains and floods in the said area. The time and trouble involved in collecting the names and the amount of grant given in each case will not commensurate with any possible benefit to be obtained.

(c) Yes.

(d) Some minor irregularities were reported which are being recon-ciled through the Deputy Commissioner.

श्री राम प्यारा: स्पीकर साहिब, मैं ने खास तौर पर कहा था कि मुझे नाम बताए जाएं और जितनी जितनी उन को grants दी गई हैं वह amount पूछी थी। लेकिन वे नाम नहीं बताए गए।

श्री अध्यक्ष : उन की तादाद तो हज़ारों में होगी। वह बहुत ज़्यादा काम होगा। (The number of those persons must be running into thousands. It will be a huge task to collect all this information.)

श्री राम प्यारा : जनाब, मैं ने अपने ज़िले के थोड़े से हिस्से के बारे में पूछा था कि किन किन आदमियों को grants दी गई थीं और grants देने वाली-authorities कौन थीं ? इन्हों ने बताया है कि 3,662 आदमी थे लेकिन उन के नाम नहीं बताए गए।

श्री अध्यक्ष : 3,662 आदमियों के नाम बताना बहुत मुश्किल है। अगर माननीय सदस्य को कुछ केस मालूम हों तो वे शिकायत कर सकते हैं। (It is very difficult to give the names of 3,662 persons. However, if the hon. Member is aware of some cases he can make a report about them.)

श्री राम प्यारा : कुछ तो बता देते।

Mr. Speaker : This is no research work going on here. I am sorry. I cannot allow this.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, लाखों रुपया दिया गया है।

श्री अध्यक्ष : अगर दिया गया है तो आप इकट्ठा कर लें। (If the money has been disbursed then let him collect it.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब जब इतनी बेइमानी हो रही है तो फिर हम शिकायत कैसे करें जब आप भी इजाज़त नहीं देते ? (Interruptions)

श्री अध्यक्ष : इस तरह interrupt न करें (No interruptions like this please.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब आप भी हमें ऐसे ही रोक देते हैं।

श्री राम प्यारा : जनाब मैं आप को बताता हूं कि District Administration Committee में Deputy कमिश्नर ने यह बताने से इनकार कर दिया और अब वज़ीर साहिब भी यह बताने से इनकारी हैं। मैं challenge करता हूं कि 3,000 में से 300 से ज़्यादा....

Mr. Speaker : I am so sorry. The information asked for is too lengthy.

श्री बलराम दास टंडन : जनाब मैं ने अमृतसर के मुताल्लिक भी इसी तरह का सवाल पूछा था और उसमें भी नाम नहीं बताए गए। इस तरह जो information मांगी जाती है गवर्नमैंट जान बूझ कर उसे देने से avoid करती है।

Mr. Speaker : Sorry please. It is not a supplementary question.

STRIKE BY PATWARIS IN KANGRA DISTRICT

***3733. Chaudhri Hari Ram** : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the number of patwaris who went on strike last year in Kangra District, the number of those who have been reinstated and the date/ dates from which they were reinstated;

(b) whether any new appointments of Patwaris in the said district during the pendency of the strike were made; if so, how many;

(c) whether on the reinstatement of the Patwaris mentioned in part (a) above, the services of the new appointees referred to in part (b) above, were terminated;

(d) whether there is any proposal under the consideration of Government to re-employ those referred to in part (c) above?

Rao Birendar Singh :

(a) Part (i) 390.

Part (ii) 26.

Part (iii) The 15th May, 1958.

(b) Part (i) Yes.

Part (ii) 226.

(c) No.

(d) Does not arise.

OCCUPANCY AWARDS

***3759. Dr. Bhag Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether he has received any complaints from the former occupancy tenants about notices for the awards of compensation not having been duly communicated to them; if so, the action if any, taken thereof?

Rao Birendar Singh : Yes. It was forwarded to the Commissioner, Jullundur Division for necessary action.

WORKING HOURS OF PATWARIS AND KANUNGOS IN CONSOLIDATION DEPARTMENT.

***2698. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any daily hours of work have been fixed by Government for the Patwaris and Kanungos Gardawars in the Consolidation Department; if so, what ;

[Maulvi Abdul Ghani Dar]

(b) the list of patwar circles into which tehsil Zira, district Ferozepur, was divided by the Consolidation Authorities at the time of starting consolidation work in this area;

(c) the date when the Consolidation of holdings work was taken in hand in Zira Tahsil;

(d) (i) the period for which the Consolidation Patwaris remained on duty in their respective circles in the said tahsil during each financial year up to 31st July, 1958;

(ii) the period for which the patwaris were made to work at the head-quarters of each A.C.O. and C.O. in Zira Tahsil during the period referred to in part (d) above;

(e)(i) whether persons referred to in part (d) (ii) were ever paid any allowances for working at the Assistant Consolidation Officer's head-quarters, if so, at what rate;

(ii) the rules under which they worked at the head-quarter of A.C.Os ?

Rao Birendar Singh :(a) No special working hours have been fixed by the Government for Patwaris and Kanungos in the Consolidation Department.

(b) A list showing the patwar circles of tahsil Zira is enclosed.

(c) 1st July, 1953.

(d)(i) The Patwaris and Kanungos remained working in their respective circles throughout the period;

(ii) Does not arise in view of reply at (d)(i) above.

(e)(i) and (ii) Does not arise.

Patwar Circles of Zira Tehsil

Serial No.	A.C.O. with name	Kanungo circle with Name	Patwaris circles
1	2	3	4
1	Zira, .. Shri Ripudaman Singh	1. Zira, .. Shri Dina Nath ..	1. Zira
			2. Mansur Deva
			3. Suner
			4. Longodeva
			5. Munawan
			6. Mehal
			7. Talwandi Jalle Khan
			8. Katora
		2. Kot Ise Khan, .. Shri Gurdial Singh	1. Kot Ise Khan
			2. Janer
			3. Fatehgarh Korotana
			4. Ch ge Kalan
			5. Karyal
			6. Kohsa Kotala
			7. Khosa Randhir
2	Ritual .. Giani Amar Singh	3. Ritual, .. Shri Malik Ram	1. Malsian
			2. Santuwala
			3. Gadriwala
			4. Pheruke
			5. Sodhiwala
			6. Behak Gujran
			7. Vakilanwala
			8. Nurpur

Serial No.	A.C.O. with name	Kanungo circle with name	Patwaris circles
1	2	3	4
		4. Chuchikwind, Shri Mohan Singh ..	1. Malhuwalia Wala
			2. Khadoor
			3. Shianpari
			4. Khoala
			5. Loke Khurd
			6. Markhai
			7. Chuchikwind
			8. Kassoana
		5. Qadarwala Shri Parma Nand	1. Mandir
			2. Karahewala
			3. Mundi Jamal
			4. Qadar wala
			5. Masitan
			6. Khamaba
			7. Jhanda Bagga Purana
3	Dharam Kot, Shri Mulkh Raj ..	6. Dharam Kot, Shri Chaman Lal	1. Bhindar Khurd
			2. Dharam Kot South
			3. Dharam kot North
			4. Jalalabad
			5. Bhinder Kalan
			6. Lohgarh
			7. Badduwala
		7. Kishanpura, Kalan, Shri Amir Chand ..	1. Kishanpur Kalan
			2. Kishanpura Kalan
			3. Kishanpura Khurd
			4. Talwandi Malliana
			5. Indergarh
			6. Jindrah
			7. Kot Mohd. Khan
		8. Aminwala, .. Shri Lajpat Rai ..	1. Behramke
			2. Aminwala
			3. Bakewala
			4. Sher Pur Taiban
			5. Pandori Arain
			6. Nurpur
			7. Kot Saddar
4	Makhu Shri Gurdial Singh N.T.(R)	9. Makhu, .. Shri Chanan Das	1. Munjwala
			2. Pir Modh
			3. Mundi Chirwaran
			4. Jhanda Bagga Naya
			5. Fatehgarh Panjtur
			6. Khanna
			7. Laliandi
			8. Malik Kangaon
			9. Kamal wala
			10. Malanwala
			11. Fatehgarh Sabrai
			12. Padhri
			13. Talwandi Nepalan
			14. Makhu
			15. Suddan
			16. Sarhali
			17. Parliwala
			18. Biani
			19. Miani
			20. Ferozewal Mangal Singh
			21. Rehrwan

CONSOLIDATION WORK IN KANGRA DISTRICT

*3197. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the time by which consolidation work in tahsil Dehra, district Kangra, is expected to be completed ;

(b) whether Government have decided to start consolidation work in tahsil Hamirpur, district Kangra , if so, the time by which it is expected to be started ?

Rao Birendar Singh : (a) By the end of December, 1959.

(b) Yes, tehsil Hamirpur will be taken up after the completion of consolidation work in Dehra Tahsil.

CONSOLIDATION WORK IN THE STATE

*3198. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the time by which Government proposes to complete consolidation work in the entire State and the estimated amount likely to be incurred thereon ?

Rao Birendar Singh : *First half.*—By 30th September, 1963.

Second half—Rs 1,255.88 lacs.

CONSOLIDATION WORK IN KANGRA AND PALAMPUR TEHSILS OF KANGRA DISTRICT

*3732. **Chaudhri Hari Ram** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether consolidation work has been started in Kangra and Palampur Tahsils of Kangra District, if so, since when; if not, the time by which it is expected to start ?

Rao Birendar Singh : *First half.*—No.

Second half.—Consolidation work is going on in Dehra Tahsil at present Hamirpur Tahsil will be taken up after completion of Dehra Tahsil and Palampur Tahsil will be taken up after completion of Hamirpur Tahsil Consolidation work is, however, proposed to be taken up in Kangra Tahsil shortly under the new scheme for the intensification and expansion of consolidation work in the State, which has been approved by Government recently.

TRANSPORT ARRANGEMENTS TO TAKE TOURISTS FROM PATHANKOT TO KULU

*3426. **Shri Lal Chand** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that tourist traffic between Mandi and Kulu have to experience a lot of difficulty in getting accommodation in the Himachal Government buses running between the said places;

(b) whether Government are further aware of the fact that due to lack of Government goods transport service tons of fruit of the Kulu Valley go waste ;

(c) if the answer to parts (a) and (b) above be in the affirmative, whether Government intend making any arrangements for passengers and goods traffic between Mandi and Kulu, if so, when ?

Rao Birendar Singh : (a) There has been no specific complaint , but generally demand has been voiced for improvement of travelling conditions to facilitate tourist traffic to Kulu areas.

(b) The operation of Punjab Roadways is confined to passenger services only. Himachal Government do run goods services in that area both on their own behalf as well as on behalf of the Kulu Valley Transport Company. There was a report from Deputy Commissioner, Kangra, regarding loss of potato crop in 1953, for want of adequate transport arrangements. To meet increased traffic during the season additional temporary permits are issued by Himachal Pradesh as well as Punjab every year.

(c) As a result of mutual discussions between the Governments of Himachal Pradesh and Punjab it is proposed to form a tripartite corporation for the operation of goods and passenger services in that area. This will bring about general improvement in the existing conditions of road transport.

MAINTENANCE OF MINISTERS' CARS

***3687. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the expenditure incurred by Government on the maintenance of each of the motor cars provided to the Ministers and Deputy Ministers during 1957-58 and 1958-59;

(b) the average cost per mile of the said cars ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

(a) Name of the Minister/Deputy Minister		Total expenditure during 1957-58	Total expenditure in 1958-59
		Rs	Rs
Sardar Partap Singh Kairon	..	3,510.10	2,313.59
Shri Mohan Lal	..	2,449.47	1,331.75
Giani Kartar Singh	..	4,043.72	3,442.71
Sardar Gian Singh Rarewala	..	1,647.13	1,813.88
Shri Amar Nath Vidyalankar	..	2,042.79	1,260.83
Sardar Gurbanta Singh	..	2,869.32	787.29
Rao Birendar Singh	..	1,389.97	1,683.54
Chaudhri Suraj Mal	..	1,539.12	819.85
Professor Yashwant Rai	..	2,047.13	2,181.41
Shrimati Dr. Parkah Kaur	..	1,734.56	1,439.73
Chaudhri Dalbir Singh	..	2,958.70	1,404.04
Mahashe Benarsi Dass	..	1,194.82	4,325.27
Bakshi Partap Singh	..	2,377.34	2,347.98
Shri Harbans Lal	..	895.09	2,285.98

[Chief Ministers]

(b) The average cost per mile of the Ministers/Deputy Ministers cars is as under :—

Car No.	Name of Minister using the vehicle		Average cost per mile
			Rs nP
PN-1	Sardar Partap Singh Kairon	..	00.70
PN-3	Shri Mohan Lal	..	00.74½
PN-4	Giani Kartar Singh	..	00.68½
PN-5	Sardar Gian Singh Rarewala	..	00.74
PN-6	Shri Amar Nath Vidyalankar	..	00.76
PN-7	Sardar Gurbanta Singh	..	00.73
PN-8	Rao Birendar Singh	..	00.76
PN-9	Chaudhri Suraj Mal	..	00.74½
PN-10	Professor Yashwant Rai	..	00.73½
PN-11	Shrimati Dr. Parkash Kaur	..	00.76
PN-12	Chaudhri Dalbir Singh	..	00.72
PN-13	Mahashe Benarsi Dass	..	00.75½
PN-14	Bakshi Partap Singh	..	00.71½
PN-15	Shri Harbans Lal	..	00.73½

ROAD FROM MANDI TO KULU CITY

***3425, Shri Lal Chand** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the amount spent during the financial year 1957-58, on the maintenance of the road from Mandi to Kulu City ;

(b) whether he is aware of the fact that the said road becomes very risky for transport during the summer and rainy seasons and often gets blocked due to fall of sandy rocks ;

(c) if the answer to part (b) above be in the affirmative whether Government have finalised any scheme to provide another road route to connect Kulu with Kangra, if so, the time by which it is expected to be implemented ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Rs 72,351.

(b Yes.

(c) No change in the alignment of the road is contemplated at present as it would involve very heavy expenditure. All possible steps are, however, being taken to keep the existing road serviceable.

Note.—Dr. Gopi Chand Bhargava maintains his own car and as such information concerning him has not been supplied.

GRANT OF LOANS UNDER THE LOW INCOME GROUP HOUSING SCHEME

*3255, **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the amount so far placed at the disposal of the authorities in Karnal District for giving out loans under the Low Income Group Housing Scheme :

(b) whether any instructions have been issued by Government that in the matter of giving out the loans referred to in part (a) above, the Harijans and the Backward classes be given top priority , if so, the gist of those instructions ;

(c) the minimum and the maximum amounts of the said loans which may be granted to an individual ;

(d) the number of applications for the said loans so far received in each tahsil of Karnal District ;

(e) the procedure adopted for the distribution of such loans ;

(f) the names of those persons with their addresses to whom loans have been granted in each tahsil up to the 22nd January, 1959, and the amount of loan granted in each case ;

(g) the number and names of the loanees who have constructed their own houses with the help of the said loans and the number and names of those who have not ;

(h) the number and names of those who having constructed houses with the help of the loans are not themselves residing in their houses ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Rs 22.97 lacs.

(b) There are no instructions on the point.

(c) No minimum limit is fixed in the matter of grant of loan under the Scheme. The maximum limit, however, is Rs 8,000 per house or 80 per cent of the value of the house and the site, whichever, is less. That is to say, in all cases the builder will be expected to contribute 20 per cent of the cost himself.

		Number of applications
(d) Kaithal Tahsil	..	1,135
Panipat Tahsil	..	1,254
Karnal and Thanesar	..	4,800

(a) The applications received from the public are first laid before the Advisory Committees. The loans are finally sanctioned by the Deputy Commissioner at the headquarters for Karnal and Thanesar Tahsils and by the Sub-Divisional Officers concerned at the headquarters of their respective sub-divisions.

(f), (g) and (h). The statements giving the requisite information are laid on the Table.

[Minister for Public Works]

ITEM 'F' TAHSIL KARNAL

	Name and address of the loanee		*Amount of loan sanctioned*
			Rs
1.	Shri Inder Singh of Karnal	..	7,600
2.	Shri Harbans Singh of Karnal	..	3,500
3.	Shri Jadhu Ram of Karnal	..	2,400
4.	Shri Raghbir Singh of Karnal	..	6,500
5.	Shri Raj Karni of Karnal	..	8000
6.	Shri Gopal Singh of Karnal	..	3,000
7.	Shri Santokh Singh of Karnal	..	6,500
8.	Shri Mangat Ram of Karnal	..	5,000
9.	Shri Dalip Singh of Karnal	..	6,500
10.	Shri Jagjit Singh of Karnal	..	6,500
11.	Shri Sukhdial Sarup of Karnal	..	8,000
12.	Shri Amar Nath of Karnal	..	8,000
13.	Shri Ram Kishan of Karnal	..	6,500
14.	Shri Shri Ram-Chander Singh of Karnal	..	3,000
15.	Shri Gokal Chand	..	8,000
16.	Shri Ram Kishan of Karnal	..	3,000
17.	Shri Gopal Singh of Karnal	..	3,250
18.	Shri Jagat Singh of Karnal	..	6,500
19.	Shri Ram Singh of Karnal	..	6,500
20.	Shri Piara Singh of Karnal	..	7,500
21.	Shri Sis Ram of Ghari Chhaja	..	4,600
22.	Shri K. N. Dutt	..	4,000
23.	Shri Gurbux Singh of Karnal	..	4,000
24.	Shri Kala Singh of Sawana Baboo	..	6,500
25.	Shri Narsing Dass of Karnal	..	4,000
26.	Shri Daljit Singh of Phusgarh	..	5,000
27.	Shri Darshan Singh of Jundla	..	3,500
28.	Shri Lekh Raj of Karnal	..	4,000
29.	Shri Dalip Singh of Karnal	..	8,000
30.	Shri Balmokand of Karnal	..	3,000
31.	Shri Ujjagar Singh of Karnal	..	5,000
32.	Shri Daljit Singh of Karnal	..	5,600
33.	Shri Shujan Singh of Karnal	..	4,200
34.	Shri Bisu Ram of Karnal	..	2,000
35.	Shri Lachhman Singh of Phusgarh	..	8,000
36.	Shri Sunder Singh-Harbhajan Singh of Karnal	..	8,000
37.	Shri Tarlok Singh-Mohan Singh of Karnal	..	8,000
38.	Shri Anand Sarup of Karnal	..	6,500
39.	Shri Balwant Singh of Salaru	..	5,000
40.	Shri Ranjit Singh of Karnal	..	8,000
41.	Shri Jiwan Dass of Karnal	..	7,500
42.	Shri Parkash Dass of Karnal	..	7,500
43.	Shri Ram Parkash of Karnal	..	2,350
44.	Shri Chhotu of Karnal	..	1,900
45.	Shri Shera of Karnal	..	1,900
46.	Shri Asa Singh of Karnal	..	2,800
47.	Shri Baljit Singh of Karnal	..	2,000
48.	Shri Satwant Singh of Sheikhupur Machari	..	8,000
49.	Shri Ved Parkash of Karnal	..	3,600
50.	Shri Makhan Lal of Janghari	..	5,000
51.	Shri Ratti Ram of Karnal	..	5,000
52.	Shri Sardar Singh of Phusgarh	..	8,000
53.	Shri Pavinder Singh of Jundla	..	3,000
54.	Shri Amar Nath of Rambha	..	1,500
55.	Shri Baldev Parshad of Karnal	..	5,000
56.	Shri Gian Singh of Gharaunda	..	8,000
57.	Shri Bua Ditta of Karnal	..	5,000

	Name and address of the loanee		Amount of loan sanctioned
			Rs
58.	Shri Ved Parkash of Samana Baho	..	5,000
59.	Shri Sat Paul of Janghari	..	4,000
60.	Shri Balwant Singh of Uncha Samana	..	3,000
61.	Shri Rulia Ram of	..	3,000
62.	Shri Shamsher Singh of Gangagashi	..	8,000
63.	Shri Inder Singh of Karnal	..	8,000
64.	Shri Dina Nath of Karnal	..	5,000
65.	Shri Harnam Singh of Chaman	..	5,000
66.	Shri Mansa Ram of Chani		3,000
67.	Shri Kahaz Singh , Ranipura	..	5,000
68.	Shri Sultan Singh, Arainpura	..	5,000
69.	Shri Bhagat Singh of Shamgarh	..	3,000
70.	Shri Tara Singh of Shamgarh	..	5,000
71.	Shri Karta Ram of Hasan pur	..	5,000
72.	Shri Kartar Singh of Shangarh	..	1,500
73.	Shri Kartara of Pingli	..	1,500
74.	Shri Neki Ram of Gogripur	..	2,100
75.	Shri Prithipal Singh of Bhesipur	..	5,600
76.	Shri Gurdip Singh of Karnal	..	4,000
77.	Shri) Naman of Mangalpur	..	3,000
78.	Shri Hakam Chand of Mangalpur	..	3,000
79.	Shri Mussadi of Budhakhera	..	3,000
80.	Shri Bir Singh of Rasulpur Khurd	..	5,000
81.	Shri Devkia of Jiwanheri	..	3,000
82.	Shri Krishna Ram of Barsalu	..	3,000
83.	Shri Mokh Ram of Barsalu	..	2,100
84.	Shri Teja Singh of Budhakhera	..	7,680
85.	Shri Jagat Singh of Karnal	..	8,000
86.	Shri Sanchy Singh of Amritpur Khurd	..	2,000
87.	Shri Bul Singh of Khera	..	8,000
88.	Shri Churju Ram of Dhanora Jagir	..	3,000
89.	Shri Khan Chand of Karnal	..	1,400
90.	Shri Ram Dhan of Amin	..	6,000
91.	Shri Gurcharan Singh of Karnal	..	5,000
92.	Shri Vidhan Singh of Balu	..	8,000
93.	Shri Singh Ram of Subri	..	5,000
94.	Shri Ganshi Ram of Bastara	..	3,000
95.	Shri Kastar Singh of Chauri	..	3,000
96.	Shri Narinder Singh of Karnal	..	5,000
97.	Shri Beli Ram of Goli	..	2,500
98.	Shri Kashmir Singh of Budha Kasu	..	8,000
99.	Shri Sumar Singh of Padhana	..	4,000
100.	Shri Ranjit Singh of Samanabho	..	6,500
101.	Shri Surja of Rasulpur	..	4,000
102.	Shri Shankar Dass of Karnal	..	5,000
103.	Shri Man Singh of Karnal	..	2,500
104.	Shri Naktu Ram of Karnal	..	1,800
105.	Shri Kishan Singh of Dhanora Jatan	..	8,000
106.	Shri Balwant Singh of Karnal	..	8,000
107.	Shri Narinder Singh of Jundla	..	6,500
108.	Shri Harsaran Singh of Budhakhera	..	8,000
109.	Shri Telu Ram of Janjhari	..	3,000
110.	Shri Sawan Singh of Sheikupura Madhori	..	3,000
111.	Shri Mohinder Singh of Budhakhera	..	8,000
112.	Shri Khazan Singh of Bajida Jatan	..	1,750
113.	Shri Nathu Ram of Bajida Jatan	..	2,500
114.	Shri Lehna Singh of Bajida Jatan	..	3,000
115.	Shri Rulia Ram of Bajida Jatan	..	4,000
116.	Shri Bharat Singh of Bajida Jatan	..	3,500
117.	Shri Kakhi Ram of Kailash.	..	3,000

[Minister for Public Works]

	Name and Address of the loanee		Amount of loan sanctioned
			Rs
118.	Shri Parsa Ram of Pingli	..	3,000
119.	Shri Pathu of Karnal	..	3,000
120.	Shri Bega of Sheikhupura	..	3,000
121.	Shri Joginder Lal of Karnal	..	6,500
122.	Shri Chhaju of Ghoghari Pur	..	3,000
123.	Shri Rupla of Ghogharipur	..	3,000
124.	Shri Sadhu Ram of Amin	..	4,000
125.	Shri Ratia of Pingli	..	3,000
126.	Shri Kuldip Singh of Karnal	..	8,000
127.	Shri Udha Ram of Munak	..	5,000
128.	Shri Dila Ram of Kailash	..	5,000
129.	Shri Koora of Muradgarh	..	3,000
130.	Shri Bhagat Ram of Karnal	..	8,000
131.	Shri Sant Singh of Karnal	..	8,000
132.	Shri B. R. Sood of Karnal	..	2,800
133.	Karnal Co-operative house building Society, Karnal	..	2,00,000
134.	Shri Kartar Singh of Karnal	..	4,000
135.	Shri Munshi Ram of Karnal	..	3,000
136.	Shri Balbir Brinder Singh of Karnal	..	4,000
137.	Shri Ratan Singh of Bhudhakhera	..	7,000
138.	Shri Hans Raj of Karnal	..	2,800
139.	Shri Arjan Singh of Karnal	..	3,000
140.	Shri Nishan Singh of Karnal	..	8,000
141.	Shri Pritam Singh of Karnal	..	8,000
142.	Shri Inder Singh of Karnal	..	8,000
143.	Shri Shadi Ram of Unchani	..	3,000
144.	Shri Janpaul Singh of Chakda	..	7,500
145.	Shri Nathu Ram of Karnal	..	4,500
146.	Shri Balbir Singh of Karnal	..	3,000
147.	Shri Ram Chander of Nali Roran	..	2,000
148'	Shri Ladi Rai of Karnal	..	8,000
149.	Shri Surrinder Singh of Karnal	..	7,000
150.	Shri Budh Ram of Mangal Pur	..	3,000
151.	Shri Phulla of Gudha	..	5,000
152.	Shri Rajinder Singh of Pakhana	..	8,000
153.	Shri Manjit Singh of Chakda	..	8,000
154.	Shri Didar Singh of Karnal	..	5,000
155.	Shri Nand Lal, Om Parkash of Karnal	..	6,500
156.	Shri Karam Chand of Karnal	..	2,800
157.	Shri Tara Singh of Karnal	..	7,000
158.	Shri Kirpal Singh of Karnal	..	3,500
159.	Shri Ram Sarup of Karnal	..	3,200
160.	Shri Lotan Singh of Karnal	..	3,000
161.	Shri Banarsi Dass of Karnal	..	6,500
162.	Shri Dhanna Ram of Uchana	..	6,500
163.	Shri Sant Singh Nalwa of Karnal	..	6,500
166.	Shri Ishar Singh of Karnal	..	4,000
167.	Shri Gurdip Singh of Balu	..	4,000
168.	Shri Arror Singh of Nagla	..	4,000
169.	Shri Kala Singh of Nagla Mehga	..	3,000
170.	Shri Puran Singh of Karnal	..	5,000
171.	Shri Mani Ram of Karnal	..	3,000
172.	Shri Mehtab Singh of Karnal	..	6,500
173.	Shri Sunder Lal of Karnal	..	3,000
176.	Shri Nathi Ram of Karnal	..	1,000
177.	Shri Hari Datt Bali of Karnal	..	8,000
178.	Shri Viran Devi of Karnal	..	5,000

	Name and Address of the Loanee		Amount of loan sanctioned
			Rs
179.	Shri Jagan Nath of Karnal	..	8,000
180.	Shri Des Raj Singh of Karnal	..	6,500
181.	Shri Bhagat Singh of Arain pura	..	5,000
182.	Shri Mulkh Raj of Karnal	..	2,400
183.	Shri Gurbachan Singh of Lalyana	..	6,500
186.	Shri Harnam Singh of Karnal	..	2,500
187.	Shri Kashmir Singh of Samanabao	..	5,500
188.	Shri Rachhpal Singh of Karnal	..	5,000
189.	Shri Kuldip Singh of Karnal	..	5,600
190.	Shri Sadhu Ram of Indri	..	6,500
191.	Shri Ganda Ram of Garibir bal	..	3,000
192.	Shri Bhagwanti Devi of Nilokheri	..	5,000
193.	Shri Singh Ram of Kaimla	..	3,500
194.	Shri Ganga Dass of Karnal	..	6,000
195.	Shri Ram Dayal of Shamgarh	..	4,500
196.	Shri Tarlok Singh of Alipur Wiran	..	8,000
199.	Shri Hardyal Singh of Kaimla	..	5,500
200.	Shri Moola Singh of Rain Pura	..	5,000
201.	Shri Paras Ram of Bhani Pur	..	3,000
202.	Shri Sadhu Ram of Karnal	..	3,000
203.	Shri Gurbachan Lal of Karnal	..	5,000
204.	Shri Surja Ram of Mangalpur	..	2,800
205.	Shri Munshi Ram of Karnal	..	2,800
206.	Shri Sidhu Ram of Mangal Pur	..	2,800
207.	Shri Kishan Chand of Karnal	..	5,000
208.	Shri Jagat Singh of Karnal	..	7,800
209.	Shri Nand Lal of Karnal	..	6,500
210.	Shri Shri Ram Dass of Jundla	..	2,200
211.	Shri Prem Singh of Karnal	..	4,000
212.	Shri Hukam Chand of Karnal	..	4,500
213.	Shrimti Bhagwanti Devi of Karnal	..	3,000
214.	Shri Mamna Ram of Karnal	..	3,000
215.	Shri Dharam Paul Chopra of Karnal	..	3,000
216.	Shri Mangal Singh of Karnal	..	5,000
217.	Shri Shinghara Singh of Karnal	..	6,400
218.	Shri Dalop Singh of Karnal	..	8,000
219.	Shri Gurbachan Singh of Karnal	..	6,400
220.	Shri Joga Singh of Karnal	..	3,500
221.	Shri Naranjan Parshad of Karnal	...	3,000
222.	Shri Balkishan of Karnal	..	3,000
223.	Shri Ajit Singh of Karnal	..	6,500
224.	Shri Kehar Singh of Karnal	..	7,700
225.	Shri Gurbax Singh of Karnal	..	5,000
226.	Shri Diwan Chand of Karnal		5,000
227.	Shri Dhian Singh of Karnal	..	4,500
228.	Shri Hawela Singh of Karnal	..	6,000
229.	Shri Ram Kishan of Nilokheri	..	3,000
230.	Shri Banarsi Lal of Karnal	..	6,700
231.	Shri Hans Raj of Karnal	..	3,000
232.	Shri Rajeshwar Dyal of Karnal	..	3,000
233.	Shri Charanjit Singh of Karnal	..	8,000
234.	Shri Raghbir Singh of Karnal	..	5,500
235.	Shri Bahadur Chand of Karnal	..	7,000
236.	Shri Bhagat Singh of Karnal		5,700
237.	Shri Mohan Singh of Karnal	..	5,400
238.	Shri Kultar Singh of Dabri	..	5,000
239.	Shri Manjit Singh of Karnal	..	5,700
240.	Shri Varinder Grover of Karnal	..	6,000
241.	Shri Teja Singh of Karnal	..	6,000
242.	Shri Daip Singh of Karnal	.	6,500

[Minister for Public Works]

Name of Address and the Loanee

ITEM G. PART I TEHSIL KARNAL

No.	Name	
1.	Shri Inder Singh of Karnal	House completed
2.	Shri Jada Ram of Karnal	Ditto
3.	Shri Ram Kishan of Panipat	Ditto
4.	Shri Raghbir Singh of Karnal	Ditto
5.	Shri Raj Kirni of Karnal	Ditto
6.	Shri Gopal Singh of Karnal	Ditto
7.	Shri Santokh Singh of Karnal	Ditto
8.	Shri Mangat Ram of Karnal	Ditto
9.	Shri Sukh Dyal Sarup of Karnal	Ditto
10.	Shri Amar Nath of Karnal	Ditto
11.	Shri Ram Kishan of Karnal	Ditto
12.	Shri Bhagat Ram of Panipat	Ditto
13.	Shri Partap Singh of Panipat	Ditto
14.	Shri Gopal Singh of Karnal	Ditto
15.	Shri Piara Singh of Karnal	Ditto
16.	Shri Ram Partap Singh of Kaithal	Ditto
17.	Shri K. N. Datt	Ditto
18.	Shri Ram Singh of Panipat	Ditto
19.	Shri Moti Ram of Samalakha	Ditto
20.	Shri Narsingh Dass of Karnal	Ditto
21.	Shri Moji Ram of Panipat	Ditto
22.	Shri Dina Nath of Panipat	Ditto
23.	Shri Ram Lal of Panipat	Ditto
24.	Shri Karm Chand of Panipat	Ditto
25.	Shri Garib Chand of Siana Saidan	Ditto
26.	Shri Lack Raj of Karnal	Ditto
27.	Shri Makhan Lal of Panipat	Ditto
28.	Shri Himmat Ram of Panipat	Ditto
29.	Shri Ram Kishan of Samalakha	Ditto
30.	Shri Charan Dass of Samalakha	Ditto
31.	Shri Jagi Ram of Ugrakhari	Ditto
32.	Shri Ujagar Singh of Karnal	Ditto
33.	Shri Biru Ram of Karnal	Ditto
34.	Shri Tarlok Singh Mohan Singh of Karnal	Ditto
35.	Shri Anand Sarup of Karnal	Ditto
36.	Shri Ram Parkash of Karnal	Ditto
37.	Shri Chhotu of Karnal	Ditto
38.	Shri Shera of Karnal	Ditto
39.	Shri Assa Singh of Karnal	Ditto
40.	Shri Baljit of Karnal	Ditto
41.	Shri Satwant Singh of Shekhpur Machri	Ditto
42.	Shri Ved Parkash of Karnal	Ditto
43.	Shri Ratti Ram of Karnal	Ditto
44.	Shri Parvinder Singh of Jundla	Ditto
45.	Shri Gian Singh of Sharaunda	Ditto
46.	Shri Dua Ditta of Karnal	Ditto
47.	Shri Sat Paul of Janjhari	Ditto
48.	Shri Balwant Singh of Uncha Samana	Ditto
49.	Shri Rulia Ram of Indiri	Ditto
50.	Shri Shamsher Singh of Gajogarhi	Ditto
51.	Shri Assa Ram of Pingli	Ditto
52.	Shri Dina Nath of Karnal	Ditto
53.	Shri Kabaz Singh of Raimpura	Ditto
54.	Shri Sultan Singh of Ranpura	Ditto
55.	Shri Bhagat Singh of Shamgarh	Ditto
56.	Shri Tara Singh of Shamgarh	Ditto
57.	Shri Karta Ram of Hasanpur	Ditto
58.	Shri Kartar Singh of Shamgarh	Ditto
59.	Shri Kartara of Pingli	Ditto
60.	Shri Naki Ram of Ghogarhipur	Ditto
61.	Shri Nanha of Mangalpur	Ditto
62.	Shri Hukam Chand of Manglapur	Ditto
63.	Shri Masedi of Budhakheri	Ditto
64.	Shri Samehy Singh of Amritpurkhurd	Ditto
65.	Shri Churu Ram of Dhanora Jagir	

Name and Address of the Loanee		
66. Shri Khem Chand of Karnal	..	House Completed
67. Shri Kartar Singh of Channi	..	Ditto
68' Shri Semar Singh of Padhana	..	Ditto
69. Shri Sujra of Rasulpura	..	Ditto
70. Shri Shankar Dass of Karnal	..	Ditto
71. Shri Jan Singh of Karnal	..	Ditto
72. Shri Naktu Ram of Karnal	..	Ditto
73. Shri Khazan Singh of Bazida Jatan	..	Ditto
74. Shri Nathu Ram of Bajida Jattan	..	Ditto
75. Shri Rulia Ram of Bajida Jatan	..	Ditto
76. Shri Bharat Singh of Bajida Jatan	..	Ditto
77. Shri Lakhi Ram of Kailash	..	Ditto
78. Shri Nathu of Karnal	..	Ditto
79. Shri Bega of Sheikhupura	..	Ditto
80. Shri Joginder Lal of Karnal	..	Ditto
81. Shri Chaju of Ghoghari Pur	..	Ditto
82. Shri Rupla of Ghogharipur	..	Ditto
83. Shri Sadhu Ram of Amin	..	Ditto
84. Shri Ratia of Pingli	..	Ditto
85. Shri Udha Ram of Munak	..	Ditto
86. Shri Bhagat Ram of Karnal	..	Ditto
87. Shri Sant Singh of Karnal	..	Ditto
88. Shri B. R. Sood of Karnal		Ditto
89. Shri Kartar Singh of Karnal	..	Ditto
90. Shri Munshi Ram of Karnal	..	Ditto
91. Shri Balbir Brinder Singh of Karnal	..	Ditto
92. Shri Hans Raj of Karnal	..	Ditto
93. Shri Nishan Singh of Karnal	..	Ditto
94. Shri Pritam Singh of Karnal	..	Ditto
95. Shri Inder Singh of Karnal	..	Ditto
96. Shri Sadhu Ram of Unchani	..	Ditto
97. Shri Nathu Ram of Karnal	..	Ditto
98. Shri Ladi Bai of Karnal	..	Ditto
99. Shri Bhulla of Gudhi	..	Ditto
100. Shri Budh Raj of Mangalpur	..	Ditto
101. Shri Tara Singh of Karnal	..	Ditto
102. Shri Dhanna Ram of Uchana	..	Ditto
103. Shri Ram Sarup of Karnal	..	Ditto
104. Shri Lotan Singh of Karnal	..	Ditto
105. Shri Banarsi Dass of Karnal	..	Ditto
106. Shri Puran Singh of Karnal	..	Ditto
107. Shri Mani Ram of Karnal	..	Ditto
108. Shri Sunder Lal of Karnal	..	Ditto
109. Shri Nathi Ram of Karnal	..	Ditto
110. Shri Hari Datt Bali of Karnal	..	Ditto
111. Shri Viran Devi of Karnal	..	Ditto
112. Shri Des Raj of Karnal	..	Ditto
113. Shri Mulakh Raj of Karnal	..	Ditto
114. Shri Gubachan Singh of Lalyana	..	Ditto
115. Shri Shashi Bhushan of Panipat	..	Ditto
116. Shri Sadhu Ram of Karnal	..	Ditto
117. Shri Gurbachan Lal of Karnal	..	Ditto
118. Shri Bawani Dass of Panipat	..	Ditto
119. Shri Surja Ram of Mangal Pur	..	Ditto
120. Shri Sita Ram of Panipat	..	Ditto
121. Shri Sidhu Ram of Panipat	..	Ditto
122. Shri Munshi Ram of Karnal	..	Ditto
123. Shri Kishan Chand of Karnal	..	Ditto
124. Shri Jagat Singh of Karnal	..	Ditto
125. Shri Nand Lal of Karnal	..	Ditto
126. Shri Ram Dass of Undla	..	Ditto
127. Shri Chuni Lal of Panipat	..	Ditto
128. Shri Parshotam Lal Panipat	..	Ditto
129. Shri Hukam Chand of Karnal	..	Ditto
130. Shri Bhagwanti Devi of Karnal	..	Ditto
131. Shri Mamna Ram of Karnal	..	Ditto
132. Shri Dharam Paul Chopra	..	Ditto
133. Shrimati Balwant Kaur of Panipat	..	Ditto
134. Shri Mangal Singh of Karnal	..	Ditto

[Minister for Pnblic Works]

135. Shri Shinghara Singh of Karnal .. House Completed
136. Shri Kundan Lal of Panipat .. Ditto
137. Shri Joga Singh of Karnal .. Ditto
138. Shri Narainjan Parshad of Karnal .. Ditto
139. Shri Balkishan of Karnal .. Ditto
140. Shri Ajit Singh of Karnal .. Ditto
141. Shri Kehar Singh of Karnal .. Ditto
142. Shri Diwan Chand of Karnal .. Ditto
143. Shri Ram Kishan of Nilokheri .. Ditto
144. Shri Sant Ram of Panipat .. Ditto
145. Shri Banarsi Lal of Karnal .. Ditto
146. Shri Hans Raj of Karnal .. Ditto
147. Shri Rajehswar Dyal of Karnal .. Ditto
148. Shri Chela Ram of Karnal .. Ditto
149. Shri Raghbir Singh of Karnal .. Ditto
150. Shri Bahadur Chand of Karnal .. Ditto
151. Shri Varinder Grover of Karnal .. Ditto
152. Shri Teja Singh of Karnal .. Ditto

ITEM G., PART II, TEHSIL KARNAL

1. Shri Harbans Singh of Karnal .. House not completed, loan being recovered.
2. Shri Dalip Singh of Karnal .. House not completed. Loan being recovered.
3. Shri Jagjit Singh of Karnal .. Verification report being awaited.
4. Shri Ram Chander Singh of Karnal House not constructed. Amount being recovered.
5. Shri Gokal Chand of Karnal .. House not constructed.
6. Shri Ram Kishan of Karnal .. Verification report not received.
7. Shri Jagat Singh of Karnal .. House not constructed according to the plan.
8. Shri Ram Singh of Karnal .. Loan being recovered.
9. Shri Shis Ram of Garhi Chajhu .. Verification being made.
10. Shri Gurbax Singh of Karnal .. House not constructed, loan being recovered.
11. Shri Kala Singh of Smbhalka Bhahoo Verification being made.
12. Shri Daljit Singh of Phusgarh .. House not constructed according to the plan.
13. Shri Darshan Singh of Jundla .. House not constructed, amount being recovered.
14. Shri Kartar Singh of Shahabad .. Verifications being made.
15. Shri Dalip Singh of Karnal .. House not constructed according to plan.
16. Shri Sahin Dass of Sambhalkha .. Verification being made.
17. Shri Balmukand of Karnal .. House not constructed, loan being recovered.
18. Shri Daljit Singh of Karnal .. House not constructed, loan repaid.
19. Shri Shujan Singh of Karnal .. House not constructed, loan being recovered.
20. Shri Lachman Singh of Phusgarh House not constructed, loan repaid completely.
21. Shri Sardar Singh-Harbajan Singh of Karnal House not constructed, loan being recovered.

22.	Shri Balwant Singh of Salnu ..	House not completed yet
23.	Shri Ranjit Singh of Karnal ..	House not constructed, loan being recovered
24.	Shri Jiwan Dass of Karnal ..	House not constructed, case reported to Police
25.	Shri Parkash Das of Karnal ..	House not constructed, case reported to Police
26.	Shri Makhan Lal of Janjhari ..	House not constructed according to plan. Amount of loan utilized
27.	Shri Sardar Singh of Phusgarh ..	House not constructed according to plan
28.	Shri Amar Nath of Rambha ..	House not constructed , amount being recovered
29.	Shri Baldev Parshad of Karnal	House not constructed, action being taken.
30.	Shri Ved Parkash of Samanabaho	House not constructed, action being taken.
31.	Shri Inder Singh of Karnal	House not constructed,loan recoverd incompletely.
32.	Shri Manea Ram of Channi ..	House not constructed according to the plan, loan being recovered.
33.	Shri Prithipal Singh of Phoripur ..	Verification being made.
34.	Shri Gurdip Singh of Karnal ..	Cheated the Government, case reported to Police.
35.	Shri Krishan Ram of Baraulu ..	Verification being made.
36.	Shri Mokh Ram of Barsauly ..	House not constructed.
37.	Shri Teja Singh of Budhakhera ..	House not constructed, completely.
38.	Shri Jagat Singh of Karnal ..	House not constructed, amount being recovered.
39.	Shri Ram Dhari of Amin ..	Verification being made.
40.	Shri Gurcharan Singh of Karnal ..	House not constructed, a ction being taken.
41.	Shri Vidhan Singh of Balu ..	House not constructed, loan being recovered.
42.	Shri Ganeshi Ramof Bastara ..	Verification being made.
43.	Shri Narinder Singh of Karnal ..	House not constructed, loan being recovered.
44.	Shri Beli Ram of Goli ..	Verifiction being made.
45.	Shri Kashmir Singh of Budhakhera	House not constructed, loan being recovered.
46.	Shri Ranjit Singh of Samanabao ..	Verification being made.
47.	Shri Kishan Singh of Dhanora Jatan	Verification being made.
48.	Shri Balwant Singh of Dyanora Jatan	Verification being made.
49.	Shri Chander Bhan of Baroda ..	House not completed.
50.	Shri Narinder Singh of Jundla ..	House not completed according to plan.
51.	Shri Harsaran Singh of Budha khera ..	House not completed according to plan.

[Minister for Public Works]

52.	Shri Telu Ram of Janjhari ..	House not completed according to plan.
53.	Shri Swarn Singh of Shekupura Machori	House not completed, action being taken.
54.	Shri Mohinder Singh of Budhakhera	House not completed, loan recovered.
55.	Shri Lehna Singh of Bjida Jatan ..	House not completed, loan being recovered.
56.	Shri Harphul Singh of Shekupura ..	Verification being made.
57.	Shri Kuldip Singh of Karnal ..	House not completed.
58.	Shri Dila Ram of Kailash ..	House not completed.
59.	Shri Koora of Muradgarh ..	Verification being made.
60.	Karnal Co-operative Building Society, Karnal	Out of 25 houses 18 houses, completed, and out of these 7 houses not completed.
61.	Shri Rattan Singh of Budha Khera	House not completed.
62.	Shri Arjan Singh of Karnal ..	Verification being made.
63.	Shri Janpaul Singh of Chankda ..	Loan being recovered in lump sum.
64.	Shri Ram Chander of Nali Roran	Loan has been recovered in lump sum.
65.	Shri Kewal Krishan of Panipat ..	Loan has been recovered in lump sum.
66.	Shri Balbir Singh of Karnal ..	Loan has been recovered in lump sum.
67.	Shri Surinder Singh of Karnal ..	House not completed yet.
68.	Shri Rajinder Singh of Pakhana	House not completed yet.
69.	Shri Manjit Singh of Gakda ..	House not completed yet, loan being recovered.
70.	Shri Didar Singh of Karnal ..	House not completed yet, loan being recovered.
71.	Shri Karam Chand of Karnal ..	House not completed.
72.	Shri Sant Singh Nalwa of Karnal	House not completed, loan being recovered.
73.	Shri Ishar Singh of Karnal ..	House not completed according to the plan.
74.	Shri Gurdip Singh Ralu ..	House not completed, amount being recovered.
75.	Shri Aroor Singh of Mangla ..	Verification being made.
76.	Shri Kala Singh of Megha ..	Verification being made.
77.	Shri Mahto Singh of Karnal ..	House not completed.
78.	Shri Jagan Nath of Karnal ..	House not completed.
79.	Shri Bhagwat Singh of Arainpur	House not completed.
80.	Shri Harnam Singh of Karnal ..	Verification being made.
81.	Shri Kashmir Singh of Samandbao	House not constructed.
82.	Shri Banarsi Lal of Panipat ..	Verification being made.
83.	Shri Rachhpal Singh of Karnal	House not constructed.

84.	Shri Kuldip Singh of Karnal	..	House not constructed.
85.	Shri Sadhu Ram of Indri	..	Verification being made.
86.	Shri Jhanda Ram of Garibirbal	..	Verifiction being made.
87.	Shrimati Bhagwati Devi of Nilokheri		House not constructed.
88.	Shri Singh Ram of Kaimla	..	Verification being made.
89.	Shri Ganga Dass of Karnal	..	Verification being made. House not constructed.
90.	Shri Ram Dyal of Shamgarh	..	House not constructed according to plan.
91.	Shri Tarlok Singh of Alipur	..	Verification being made.
92.	Shri Bar Dal Singh of Kaimla	..	Verification being made.
93.	Shri Mohinder Singh of Panipat	..	Amount repaid by the loanee.
94.	Shri Hari Singh of Panipat	..	Verification being made.
95.	Shri Prem Singh of Karnal	..	Verification being made.
96.	Shri Dalip Singh of Karnal	..	House not constructed.
97.	Shri Gurbachan Singh of Karnal		House not constructed, loan being recovered.
98.	Shri Gurbaksh Singh of Karnal	..	House not constructed, action being taken.
99.	Shri Dhian Singh of Karnal	..	Case registered to the Police.
100.	Shri Hawela Singh of Karnal	..	House not constructed.
101.	Shri Charanjit Singh of Karnal	..	Verification being made.
102.	Shri Kishan Singh of Shamgarh	..	House not constructed according to the plan.
103.	Shri Bhagat Singh of Karnal	..	House not constructed.
104.	Shri Mohan Singh of Karnal	..	House not constructed.
105.	Shri Kultar Singh of Dabri	..	House not constructed.
106.	Shri Manjit Singh of Karnal	..	House not constructed.
107.	Shri Harbhagwan and Rajkishan of Panipat		Verification being made.
108.	Shri Dalip Singh of Karnal	..	Verification being made.

ITEM NO. H. TEHSIL KARNAL

1. S. Santokh Singh of Karnal
2. Shri Devinder Nath Sharma
3. Shri Om Parkash, Karnal
4. Shri Prem Nath, Karnal
5. Shri Pishori Lal, care of Pishori Di Hatti, Karnal
6. Mrs. S. Ray (Civil Hospital), Karnal
7. Shri Nuheria Ram, Karnal,
8. Shri Amrik Singh, Karnal
9. Mrs. S. Batra, Karnal
10. Shrimiti Dyal Wanti, w/o Shri Arjan Dev, Karnal
11. Shri Krishan Lal, care of Pishori Di Hartti, Karnal

[Minister for Public Works]

ITEM NO. F., TEHSIL THANESAR

1.	Shri Jawala Singh of Thanesar	..	6,000
2.	Shri Bal Sarup of Khasindwa	..	6,500
3.	Shri Inder Singh of Thanesar	..	5,000
4.	Shri Shanti Sarup of Thanesar	..	5,000
5.	Shri Dalip Singh of Shahabad	..	5,000
6.	Shri Parkash Singh of Shahabad	..	6,000
7.	Shri Gurbachan Singh of Thanesar	..	8,000
8.	Shri Partap Singh of Shahabad	..	8,000
9.	Shri Gurbachan Singh of Shahabad	..	3,000
10.	Shri Mahla Ram of Thanesar	..	2,800
11.	Shri Faujdar Singh of Shahabad	..	6,500
12.	Shri Bishan Ram of Shahabad	..	5,000
13.	Shri Munshi Ram of Pehowa	..	3,000
14.	Shri Harnam Singh of Chimmn	..	5,000
15.	Shri Darika of Jiwanpur	..	3,000
16.	Shri Amar Nath of Ladwa	..	2,600
17.	Shri Bul Chand of Khera	..	8,000
18.	Shri Singh Ram of Subri	..	5,000
19.	Shri Balwant Singh of Shahabad	..	5,000
20.	Shri Sahna Ram of Thanesar	..	2,800
21.	Shri Krishan Lal of Thanesar	..	3,000
22.	Shri Mallha Ram of Thanesar	..	2,800
23.	Shri Harbhajan Singh of Thanesar	..	2,800
24.	Shri Balwant Singh of Lakhmari	..	6,500
25.	Shri Rekha Singh of Dakala	..	8,000
26.	Shri Parbhu Dyal of Jubil	..	5,000
27.	Shri Bhagat Singh of Mehampur	..	8,000
28.	Shri Amrik Singh of Pathana	..	8,000
29.	Shri Sampooran Singh of Pathana	..	8,000
30.	Shri Rajhir Singh of Thanesar	..	4,000
31.	Shri Suchar Singh of Ghalor	..	2,000
32.	Shri Amar Singh of Pehowa	..	6,000
33.	Mst. Raj Dulari	..	5,000
34.	Shri Mehar Singh of Thanesar	..	5,200
35.	Shri Banarsi Lal of Thanesar	..	7,000
36.	M/s Kartar Singh-Singhara Singh of Thanesar	..	3,000
37.	Shri Naurata Ram of Thanesar	..	6,500
38.	Shri Charanjit Lal of Thanesar	..	5,000
39.	Shri Ram Lal of Thanesar	..	5,000

ITEM G., PART I, TEHSIL THANESAR

1.	Shri Jawala Singh of Thanesar	..	House completed
2.	Shri Inder Singh of Thanesar	..	Ditto
3.	Shri Shanti Sarup of Thanesar	..	Ditto
4.	Shri Gurbachan Singh of Thanesar	..	Ditto
5.	Shri Gurbachan Singh of Shahabad	..	Ditto
6.	Shri Mahlla Ram of Thanesar	..	Ditto
7.	Shri Munshi Ram of Pehowa	..	Ditto
8.	Shri Devkia of Jiwanheri	..	Ditto
9.	Shri Amar Nath of Ladwa	..	Ditto
10.	Shri Shingha Ram of Subri	..	Ditto
11.	Shri Balwant Singh of Shahabad	..	Ditto
12.	Shri Gehna Ram of Thanesar	..	Ditto
13.	Shri Krishan Lal of Thanesar	..	Ditto
14.	Shri Mahlla Ram of Thanesar	..	Ditto
15.	Shri Harbhajan Singh of Thanesar	..	Ditto
16.	Shri Balwant Singh of Lakhmari	..	Ditto
17.	Shri Ramjhas Singh of Thanesar	..	Ditto
18.	Shri Mehar Singh of Thanesar	..	Ditto
19.	Shri Narata Ram of Thanesar	..	Ditto
20.	Shri Charanjit Lal of Thanesar	..	Ditto
21.	Shri Ram Lal of Thanesar	..	Ditto

ITEM G, PART II, TEHSIL THANESAR

1.	Shri Bal Sarup of Kharindwa ..	Verification regarding construction is being made.
2.	Shri Dalip Singh of Shahabad	Ditto
3.	Shri Parkash Singh of Shahabad ..	Ditto
4.	Shri Partap Singh of Shahabad ..	Ditto
5.	Shri Faujdar Singh of Shahabad ..	House not constructed loan recovered.
6.	Shri Bishva Ram of Shahabad ..	Verification is being made.
7.	Shri Harnam Singh of Chimmu ..	Ditto
8.	Shri Bul Chand of Khera ..	Ditto
9.	Shri Rekha Singh of Dakala ..	House not constructed, loan being recovered.
10.	Shri Parkha Dayal of Inbal ..	Ditto
11.	Shri Bhagat Singh of Mohanpur ..	Verification being made.
12.	Shri Amrik Singh of Pathana ..	House not constructed according to plan and action is is bein taken.
13.	Shri Sampooran Singh of Pathana ..	Ditto
14.	Shri Suchar Singh of Ghalor ..	House not constructed. loan being recovered.
15.	Shri Amar Singh of Pehowa ..	Verfica tion being made.
16.	Mst. Raj Kulari of Thanesar ..	Ditto
17.	Shri Banarsi Lal of Thanesar ..	Ditto
18.	M/s Kartar Singh-Shaingara Singh of Thanesar	Ditto

TEHSIL THANESAR, ITEM H.

No case has so far been reported However, verifications are being made.

ITEM NO. 'F.', TEHSIL KAITHAL

Serial No.	Name of the loanees with full address	Total loan granted
		Rs
1	Shri Avtar Singh, son of Balwant Singh of Murtzapur ..	3,000
2	Shri Baldev Singh, son of Sunder Singh of Pehowa ..	4,000
3	Shri Hazara Singh, son of Arjan Singh of Kheri Saraf Ali	4,000
4	Shri Atma Singh, son of Sampuran Singh of Kheri Saraf Ali	3,000
5	Shri Sewa Singh, son of Nihal Singh of Kheri Saraf Ali ..	2,000
6	Shri Daulat Singh, son of Mangal Singh of Kheri Saraf Ali	4,000
7	Shri Hari Singh, son of Maham Singh of Sianan Siadan	1,000
8	Shri Chanan Singh, son of Naghia Singh of Bhorak ..	6,400
9	Shri Ram Karan, son of Budh Ram of Ghararsi ..	3,000
10	Shri Jagjit Singh, son of Sher Singh of Gumthala Garu	4,000
11	Shri Parmjit Singh, son of Jagjit Singh of Gumthala Garu	4,000
12	Shri Des Raj, son of Kundan Lal of Sisla ..	1,000
13	Shri Vir Singh, son of Sunder Singh of Assandh ..	3,000
14	Shri Jahangir Singh, son of Gurmukh Singh, of Marden Heri	3,500

[Minister for Public Works]

Serial No.	Names of the loanees with full addresses	Total loan granted
	ITEM NO. 'F' TAHSIL KAITHAL—*contd*	Rs
15	Shri Ram Nath, son of Mohan Ram of Pegan ..	2,000
16	Shri Kartara, son of Singha Ram of Pai ..	1,000
17	Shri Surja, son of Mai Chand of Pegan ..	1,000
18	Shri Dhan Singh, son of Bir Singh of Pegan ..	1,000
19	Shri Ram Sarup, son of Mai Parsan of Pai ..	3,000
20	Shri Ganga Ram , son of Kuna of Dillowala ..	1,000
21	Shri Ajmer , son of Mala Singh of Devi Garh ..	2,000
22	Shri Ran Singh, son of Gela of Dillowala ..	1,000
23	Shri Faziria, son of Total of Geong ..	1,000
24	Shri Bishan, son of Piro of Kathana ..	1,000
25	Shri Rasala, son of Maroo of Pegan ..	1,000
26	Shri Rasan, son of Kanshi of Dillowala ..	1,000
27	Shri Kali Ram, son of Mokha of Karora ..	1,000
28	Shri Antu, son of Sheo Ram of Dhos ..	1,000
29	Shri Mangho, son of Chetu of Dhos ..	3,000
30	Shri Net Ram, son of Kuria of Dhos ..	1,000
31	Shri Puran, son of Sheo Ram of Dhos ..	1,000
32	Shri Lal Singh, son of Chain Singh of Assandh ..	6,000
33	Shri Shisha Singh, son of Vir Singh of Assandh ..	6,500
34	Shri Biroo Mal, son of Nanak Chand of Mundhwal ..	2,000
35	Shri Nishan Singh, son of Lehna Singh of Kheri Saraf Ali	2,000
36	Shri Khazana, son of Jeto of Rohera ..	1,000
37	Shri Sadhu, son of Neki of Rohera ..	1,000
38	Shri Phulla, son of Hira of Rohera ..	1,000
39	Shri Dina Nath, son of Karam Chand of Kaithal ..	5,000
40	Shri Jodha, son of Matu of Kathana ..	1,000
41	Shri Rati Ram, son of Ram Chand of Kathana ..	1,000
42	Shri Kali Ram, son of Matu of Kathana ..	1,000
43	Shri Mansa Ram, son of Jai Singh of Kathana ..	1,000
44	Shri Dai Chand, son of Mai Ram of Kathana ..	1,000
45	Shri Chhatar Ram, son of Gaglu of Kathana ..	1,500
46	Shri Ramji Lal, son of Chhilo of Kathana ..	1,000
47	Shri Buda, son of Har Bhuj of Kathana ..	2,000
48	Shri Rasala Ram, son of Sugroo Ram of Kathana ..	1,500
49	Shri Fateh Singh, son of Nihala of Rohera ..	1,000
50	Shri Bhaga, son of Matu of Rohera ..	1,000
51	Shri Lachhman, son of Tungla of Rohera ..	1,000
52	Shri Ram Karan, son of Badri of Bilona ..	2,000
53	Shri Sonu, son of Datu of Dhos ..	1,000
54	Shri Ajit Singh, son of Surain Singh of Pehowa ..	3,000
55	Shri Gurbux Singh, son of Narain Singh of Jhiwar Heri	5,000
56	Shri Dharam Singh, son of Mansa Singh of Kaithal ..	6,000
57	Shri Mastan Chand, son of Guranditta Ram of Kaithal ..	6,500
58	Shri Patu, son of Choru of Rohera	1,000
59	Shri Kora, son of Sadhy of Geong ..	1,000
60	Shri Banwari, son of Hansa of Mansa ..	1,000
61	Shri Saniwal, son of Munshi of Santokh Majra ..	1,000
62	Shri Jawna Ram, son of Ghuma Ram of Pasawal ..	2,000
63	Shri Jhumar Ram, son of Tota Ram of Pasawal ..	2,000
64	Shri Mor Chand, son of Tota Ram of Pasawal ..	2,000
65	Shri Chandoo Ram, son of Chopa Ram of Paswal ..	2,000
66	Shri Shera Ram, son of Guria Ram of Paswal ..	2,000
67	Shri Guria Ram, son of Jamu Ram of Paswal ..	2,000
68	Shri Ramun Ram, son of Ishara Dass of Pasawal ..	2,000

Serial No.	Names of the loanees with full addresses	Total loan granted
	ITEM NO. 'F TAHSIL KAITHAL—*concld*	Rs
69	Shri Diwan Chand, son of Hazara Ram of Pasawal ..	2,000
70	Shri Sona Ram, son of Jamu of Pasawal ..	2,000
71	Shri Sher Ram, son of Jamum Ram of Pasawal ..	2,000
72	Shri Shanker Dass, son of Chandi Ram of Paswal ..	2,000
73	Shri Shanker Dass, son of Tota Ram of Pasawal ..	2,000
74	Shri Shiv Dayal, son of Mam Ram of Jhiwar Pur ..	6,500
75	Shri Markas, son of Jai Ram of Santokh Majra ..	1,000
76	Shri Altaph, son of Gulam Masih of Santokh Majra ..	1,000
77	Shri Jagat Ram, son of Luxmi Narain of Kaithal ..	3,000
78	Shri Labh Singh, son of Jawahar Singh of Bhatinan ..	6,500
79	Shri Piara Singh, son of Jawala Singh of Pabnawa ..	5,000
80	Shri Harkaran Singh, son of Maghar Singh of Pabnawa ..	5,000
81	Shri Gian Chand, son of Gurdial Mal of Mohna ..	5,000
82	Shri Shanker Dass, son of Gala Ram of Pasawal ..	2,000
83	Shri Sher Singh, son of Pathania of Pasawal ..	2,000
84	Shri Hari Chand, son of Thakra Ram of Pasawal ..	2,000
85	Shri Piara Ram, son of Phuman Ram of Pasawal ..	2,000
86	Shri Moti Ram, son of Sooba Ram of Pasawal ..	2,000
87	Shri Jamu Ram, son of Nihal Chand of Pasawal ..	2,000
88	Shri Hakim Chand, son of Sohawa Ram of Pasawal ..	2,000
89	Shri Shanker Dass, son of Sohawa Ram of Pasawal ..	2,000
90	Shri Chhitar, son Biru of Kachhana ..	1,000
91	Shri Bir Singh, son of Nikhi of Thari ..	5,500
92	Shri Chhoru, son of Net Ram of Kachhana ..	1,500
93	Shri Kalia , son of Ram Dian of Kachhana ..	1,000
94	Shri Santu, son of Ram Dia of Gumthala Garhu ..	1,000
95	Shri Chandan, son of Dai Ram of Gumthala Garhu ..	1,000
96	Shri Bichha , son of Jotu of Rajaund ..	1,000
97	Shri Baljonna, son of Ude Ram of Sismore ..	1,000
98	Shri Khilla, son of Maghloo of Sismore ..	1,000
99	Shri Khushi Ram, son of Devi Dyal of Kaithal ..	8,000
100	Shri Gurcharan Dass, son of Shiv Dyal of Kaithal ..	6,000
101	Shri Sardari Lal, son of Faqir Chand of Kaithal ..	6,000
102	Shri Lal Chand, son of Devi Dyal of Kaithal	6,000
103	Shri Durga Dass, son of Sahib Dyal of Kaithal ..	6,000
104	Shri Ram Saran Dass, son of Gian Chand of Kaithal	6,000
105	Shri Khan Chand, son of Paras Ram of Kaithal ..	6,000
106	Shri Kundan, son of Khubi of Kacchana ..	1,000
107	Shri Baru Ram Pleader of Kaithal ..	5,000
108	Shri Karnail Singh, son of Bhan Singh of Pehowa ..	3,000
109	Shri Ram Lal, son of Bula of Chandana ..	1,000
110	Shri Risal Singh, son of Kalu Singh of Gangat Heri ..	1,200
111	Shri Babu Ram, son of Barkat Ram of Pehowa ..	1,000
112	Shri Chhuan Mal, son of Jai Kishan Dass of Kaithal ..	5,000
113	Shri Ram Chand, son of Data Ram of Pundri ..	2,000
114	Shri Manga Dass, son of Sheo Ram of Thana ..	1,000
115	Shri Kartar Singh, son of Asa Singh of Garhi Singhan ..	600
116	Shri Kartar Singh, son of Harnam Singh, of Pabnawa ..	2,000
117	Shri Gurdiala, resident of Dillowal ..	2,000
118	Shri Jug Lal, son of Mukhia of Kaithal ..	1,000
119	Shri Singh Ram, son of Budh Ram of Tiram ..	1,000
120	Shri Puran, son of Budh Ram of Titram ..	1,000
121	Shri Harnam Dass, son of Pema of Kaithal ..	1,000
122	Shri Babu Ram, son of Nathu Ram of Kaithal ..	5,000
123	Shri Abdul Masih, son of Markesh of Santokh Majra ..	1,000
124	Shri Kurukshetra Mal, son of Rup Ram of Kaithal ..	2,100

[Minister for Public Works]

Serial No.	Names of the loanees with full addresses
	ITEM NO. 'G' PART (I) TEHSIL KAITHAL
1	Shri Avtar Singh son of Balwant Singh of Murtzapur.
2	Shri Baldev Singh, son of Sunder Singh of Pehowa.
3	Shri Hazara Singh, son of Arjan Singh of Kheri Sharaf Ali.
4	Shri Atma Singh, son of Sampuran Singh of Kheri Sharaf Ali.
5	Shri Daulat Singh, son of Mangal Singh of Kheri Sharaf Ali.
6	Shri Hari Singh, son of Meham Singh of Siana Saidan.
7	Shri Chanan Singh, son of Naghia Singh of Bhorak.
8	Shri Ram Karan, son of Budh Ram of Ghararsi.
9	Shri Jagjit Singh, son of Sher Singh of Gunthala Garu.
10	Shri Paramjit Singh, son of Jagjit Singh, of Gunthala Garu.
11	Shri Des Raj, son of Kundan Lal of Sisla.
12	Shri Vir Singh, son of Sundar Singh of Assandh.
13	Shri Ram Nath, son of Mohan Ram of Pegan.
14	Shri Surja, son of Mai Chana of Pagan.
15	Shri Dhan Singh, son of Bir Singh of Pegan.
16	Shri Ram Sarup, son of Mai Parsan of Pai.
17	Shri Ganga Ram, son of Kana of Dillowala.
18	Shri Ajmer, son of Mala Singh of Devi Garh.
19	Shri Ram Singh, son of Gela of Dillowala.
20	Shri Fazira, son of Tota of Goong.
21	Shri Bishna, son of Piro of Kathana.
22	Shri Rasala, son of Maroo of Pegan.
23	Shri Sheo Chand, son of Chhot of Dillowala.
24	Shri Rason, son of Kanshi of Dillowala.
25	Shri Kali Ram, son of Mokha of Karora.
26	Shri Lal Singh, son of Chain Singh of Assandh.
27	Shri Shisha Singh, son of Vir Singh of Assandh.
28	Shri Biroo Mal, son of Nanak Chand of Mandhwal.
29	Shri Khazana, son of Jato of Rohara.
30	Shri Sadhu, son of Neki of Rohera.
31	Shri Phulla, son of Hira of Rohera.
32	Shri Dina Nath, son of Karam Chand, of Kaithal.
33	Shri Jodha, son of Matu of Kathana.
34	Shri Rati Ram, son of Ram Chand of Kathana.
35	Shri Kali Ram, son of Matu of Kathana.
36	Shri Mansa Ram, son of Jai Singh of Kathana.
37	Shri Dai Chand, son of Mai Ram of Kathana.
38	Shri Chhatar Ram, son of Gaglu of Kathana.
39	Shri Budha, son of Harbaj of Kathana.
40	Shri Rasala Ram, son of Gugroo Ram of Kathana.
41	Shri Fatah Singh, son of Nihala of Rohera.
42	Shri Bagga, son of Matu of Rohera.
43	Shri Lachhman, son of Tungal of Rohera.
44	Shri Ajit Singh, son of Surjan Singh of Pehowa.
45	Shri Dharam Singh, son of Mansa of Kaithal.
46	Shri Mastan Chand, son of Gurditta Ram of Kaithal.
47	Shri Patroo, son of Chhoru of Rohera.
48	Shri Kora, son of Sadhu of Geong.
49	Shri Banwari, son of Hansa of Mansa.
50	Shri Jawana Ram, son of Guman Ram of Pisawal.
51	Shri Jumer Ram, son of Totra Ram of Pisawal.
52	Shri Mohar Chand, son of Totra Ram of Pisawal.
53	Shri Chandoo Ram, son of Chopa Ram of Pisawal.
54	Shri Shera Ram, son of Guria Ram of Pisawal.
55	Shri Guria Ram, son of Jamu Ram of Pisawal.
56	Shri Ramu Ram, son of Ishar Dass of Pisala.
57	Shri Diwan Chand, son of Hazara Ram of Pisawal.
58	Shri Sona Ram, son of Jamu Ram of Pisawal.

Serial No.	Names of the loanees with full addresses
	ITEM NO 'G' PART (I), TEHSIL KAITHAL
59	Shri Shera Ram, son of Jamu Ram of Pisawal.
60	Shri Shanker Dass, son of Chandi Ram of Pisawal.
61	Shri Shanker Dass, son of Tota Ram of Pisawal.
62	Shri Shiv Dyal, son of Mam Ram of Jhinwar Puri.
63	Shri Jagat Ram, son of Luxmi Narain of Kaithal.
64	Shri Labh Singh, son of Jawahar Singh of Bhatian.
65	Shri Piara Singh, son of Jawala Singh of Pabnawa.
66	Shri Harkaran Singh, son of Maghar Singh of Pabnawra.
67	Shri Gian Chand, son of Gurdial Mal of Mohna.
68	Shri Shanker Dass, son of Gala Ram of Pisawal.
69	Shri Sher Singh, son of Pathania of Pisawal.
70	Shri Hari Chand, son of Thakra Ram of Pisawal.
71	Shri Piare Ram, son of Phuman Ram of Pisawal.
72	Shri Moti Ram, son of Sobha Ram of Pasawal.
73	Shri Janu Ram, son of Nihal Chand of Pisawal.
74	Shri Hakim Chand, son of Sohawa Ram of Pasawal.
75	Shri Shanker Dass, son of Sohawa Ram of Pasawal.
76	Shri Bir Singh, son of Nikhi of Khari.
77	Shri Santu, son of Ram Dia of Gumthala Garhu.
78	Shri Chandan, son of Dai Ram of Gumthala Garu.
79	Shri Bichha, son of Jotu of Rajauna.
80	Shri Baljoora, son of Ude Ram of Sismore.
81	Shri Khilla, son of Maghloo of Sismore.
82	Shri Sardari Lal, son of Faqir Chand of Kaithal.
83	Shri Baru Ram, Pleader of Kaithal.
84	Shri Karnail Singh, son of Bhan Singh of Pehowa.
85	Shri Ram Lal, son of Bulu of Channana Gate, Kaithal.
86	Shri Risal Singh, son of Kalu Singh of Gangat Heri.
87	Shri Babu Ram, son of Barkat Ram of Pehowa.
88	Shri Chunu Mal, son of Jai Kishan Dass of Kaithal.
89	Shri Ram Chand, son of Data Ram of Punari.
90	Shri Manga Dass, son of Sheo Ram of Thana.
91	Shri Baboo Ram, son of Nathu Ram of Kaithal.
92	Shri Kurkshetra Mal, son of Rup Ram of Kaithal.
	ITEM NO. (g) PART (ii) TEHSIL KAITHAL
1	Shri Jahangir Singh, son of Gurmukh Singh of Mardanheri.
2	Shri Ramji Lal, son of Chilu of Kathana.
3	Shri Ram Karan, son of Badri of Bilona.
4	Shri Kartar Singh, son of Asa Singh of Gari Singhan.
5	Shri Gurdiala of village Dillowala.
	ITEM 'g' PART (ii) TEHSIL KAITHAL
1	Shri Avtar Singh, son of Balwant Singh of Murtzapur.
2	Shri Sewa Singh, son of Nihal Singh of Kheri Sharaf Ali.
3	Shri Kartara, son of Singh Ram of Pai.
4	Shri Antu, son of Shiv Ram of Dhos.
5	Shri Manghu, son of Chetu of Dhos.
6	Shri Net Ram, son of Kuria of Dhos.
7	Shri Puran, son of Shiv Ram of Dhos.
8	Shri Nishan Singh, son of Lehna Singh of Kheri Sharaf Ali.
9	Shri Sonu, son of Datu, of Dhos.
10	Shri Gurbux Singh, son of Narain Singh of Jhiwaner Heri.
11	Shri Sawal, son of Munshi of Santokh Majra.
12	Shri Markax, son of Jai Ram of Santokh Majra.
13	Shri Altaf, son of Gulam Masih of Santokh Majra.
14	Shri Chitar, son of Biru of Kachhana.
15	Shri Ghuru, son of Net Ram of Kacchana.
16	Shri Khilla, son of Ram Dia of Kacchana.
17	Shri Khushi Ram, son of Devi Dayal, of Kaithal.
18	Shri Gurcharan Dass, son of Shiv Dayal, of Kaithal.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Names of the loanees with full addresses
	ITEM 'g' PART (ii) TEHSIL KAITHAL—concld
19	Shri Lal Chand, son of Devi Dyal of Kaithal.
20	Shri Durga Dass, son of Shiv Dyal of Kaithal.
21	Shri Ram Saran, son of Gian Chand of Kaithal.
22	Shri Khan Chand, son of Paras Ram of Kaithal.
23	Shri Kundan, son of Khubi of Kacchana.
24	Shri Kartar Singh, son of Harnam Singh of Pabnawa.
25	Shri Jug Lal, son of Mukhia of Kaithal.
26	Shri Singh Ram, son of Budh Ram of Titram.
27	Shri Puran, son of Budh Ram of Titram.
28	Shri Harnam Dass, son of Pema of Kaithal.
29	Shri Abdul Masih of Markax of Santokh Majra.

ITEN 'H, KAITHAL TEHSIL

No case has so far been reported. However, verification is being made.

Statement showing answers to Assembly Question No. 3255 (*F to H*) *asked by Shri Ram Pyara, M.L.A.*

	F		G	H	
Serial No.	Name and address of loanee	Amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
			TEHSIL PANIPAT		
		Rs			
1	Shri Diwan Chand, son of Moti Ram, 368 Model Town, Panipat	8,000	Constructed	Yes	
2	Shri Din Dyal, son of Banwari Lal, village Narah	1,800	Do	Do	
3	Shri Kulbhushan Singh Parvez, 434-L Model Town, Panipat	6,000	Do	No	
4	Shri Raushan Lal, son of Chaudhri Khushi Ram, 46 Model Town, Panipat	5,000	Do	Yes	
5	Shri Harwant Singh, son of S. Gopal Singh, village Dahar	3,000	Do	Report is awaited from Tehsildar	
6	Shri Dharam Singh, son of Sibu Ram, village Sink	500	Do	Yes	
7	Shri Suba, son of Risala, village Dahar	1,500	Do	Do	
8	Shri Ram Chand, son of Desu, village Dahar	1,500	Do	Do	

	F		G	H	
Serial No.	Name and address of loanee	Amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
		TEHSIL PANIPAT—*Contd* Rs			
9	Shri Mansa Ram, son of Hazari Jat, village Dahar	1,500	Constructed	Yes	
10	Shri Santokh Singh, son of Gopal Singh, adjacent to Work Centre, Panipat	4,000	Construction report is still awaited from Tahsildar		
11	Shri Mula, son of Churia, village Dahar	1,500	Constructed	Yes	
12	Shri Jug Lal, son of Buta, village Dahar	1,500	Do	Do	
13	Shri Parbhu Ram, son of Mansa, village Dahar	1,500	Do	Do	
14	Shri Bhundu Ram, son of Ruldu, village Bursham	1,500	Do	Do	
15	Shri Risal Singh, son of Shiv Nath, village Dikadla	2,000	Do	Do	
16	Shri Mauli, son of Sisu, village Kalkha	1,500	Do	Do	
17	Shri Jhandu, son of Jai Lal, village Loohari	1,500	Do	Do	
18	Shri Risala, son of Badlu, village Loohari	1,500	Do	Do	
19	Shri Sundra, son of Ikh Ram, Loohari	1,500	Do	Do	
20	Shri Chaman Lal, Nand Lal, 401 Model Town, Panipat	4,000	Do	Do	
21	Shri Hardu, son of Nanak, village Bursham	1,500	Do	Do	
22	Shri Hari Ram, son of Kanhaiya Lal, village Dahar	1,500	Do	Do	
23	Shri Mahiya, son of Gorkha, village Dahar	1,500	Do	Do	
24	Shri Bale, son of Mam Chand, village Dahar	1,500	Do	Do	

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name and address of loanee	Amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
		Rs.			
25	Shri Ram Sarup, son of Surjan, village Kalkha	1,500	Constructed	Yes	
26	Shri Faqir Chand, son of Chajju, Kalkha	1,500	Do	Do	
27	Shri Chandan, son of Malu, village Kalkha	1,500	Do	Do	
28	Shri Mai Dyal, son of Gugan, village Kalkha	1,500	Do	Do	
29	Shri Sisu, son of Nathu, village Loohari	1,500	Do	Do	
30	Shri Hari Chand, son of Ghasi, village Dahar	1,500	Do	Do	
31	Shri Jhandu, son of Mangta, village Alupur	1,500	Do	Do	
32	Shri Mam Chand, son of Raman, village Kalkha	1,500	Do	Do	
33	Shri Lachhman Singh, son of Bale Ram, village Bapauli	1,500	Do	Report awaited from Tahsildar	
34	Shri Singhu, son of Ram Dit, village Bursham	1,500	Do	Yes	
35	Shri Mauji Ram, son of Nihala, village Babil	2,000	Do	Do	
36	Shri Rati Ram, son of Darya Ram, village Kurar	2,000	Do	Do	
37	Shri Hari Singh, son of Rura Ram, village Kurar	2,000	Do	Do	
38	Shri Samru, son of Raman, village Kalkha	1,500	Do	Do	
39	Shri Man Singh, son of Labh Chand, village Aziz-ullahpur	1,500	Do	Do	
40	Shri Dai Ram, son of Gokal Chand, village Naraina	1,500	Do	Do	
41	Shri Gyani, son of Deotia, village Chandauli	1,500	Do	Do	
42	Shri Jai Lal, son of Sada, village Chandauli	1,500	Do	Do	

Serial No.	Name and address of loanee	amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
	TEHSIL PANIPAT—*contd*				
		Rs.			
43	Shri Siri Chand, son of Harnam Singh, village Binjhol	3,000	Constructed	Yes	
44	Shri Dharam Vir Marvaha, son of Mathra Dass of Model Town, Panipat	3,000	Do	No.	
45	Shri Risal Singh, son of Bala Ram, village Hathwala	3,000	Do	Yes	
46	Shri Brahm Dutt Tyagi, son of Ram Sarup, village Hathwala	4,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
47	Shri Phoa, son of Kehri, village Sink	2,000	Do	Yes	
48	Shri Kahri, son of Udmi, village Sink	1,500	Do	Do	
49	Shri Ravi Dass, son of Hari Ram Binjhol	2,000	Do	Do	
50	Shri Chatar Singh Parcha, village Nurpur Gujran	2,500	Do	Do	
51	Shri Shugan Chand Azad, near Railway Quarters, Panipat	4,000	Do	Do	
52	Shri Charanjit Lal, son of Nand Lal, village Bapauli	3,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
53	Shri Bhola Ram, son of Jhangira Mal, village Bhalor	2,500		Ditto	
54	Shri Deep Chand, son of Badlu Ram, village Babail	3,000	Do	Yes	
55	Shri Jai Chand Sachar, 324 L Model Town, Panipat	6,000	Do	No	
56	Shri Durga Dass Tandan, son of Ramun Mal, 239 Model Town, Panipat	7,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
57	Shri Ram Kishan, son of Ramji Lal, village Chamrara	2,500	Do	Yes	

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name and address of loanee	amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
	TEHSIL PANIPAT—*contd*	Rs.			
58	Shri Munshi Ram, son of Neki Ram, village Kalkha	2,500	Constructed	Yes	
59	Shri Gopal Dass, son of Jiwan Dass, village Assan Kalan	3,000	Do	Do	
60	Shri Gurdyal, son of Jiwan Dass village Assan Kalan	2,500	Do	Do	
61	Shri Bhala, son of Khushal, village Assan Kalan	1,500	Do	Do	
62	Shri Nihal Chand, son of Jiwan Dass, village Assan Kalan	4,000	Do	Do	
63	Shri Ram Chand, son of Nanak Chand, 178 Model Town, Panipat	3,000	Do	Report awaited from Tehsildar	
64	Shri Ranpat, son of Sudhan, village Kurar	2,500	Do	Yes	
65	Shri Jagan Nath, son of Jethu Ram, 202,8- Marla Plot Panipat	2,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
66	Shri Des Raj, son of Dharam Singh, No. 10 Camp No. 2. B. No. 5 Panipat	1,250	Do	Ditto	
67	Shri Mehar Singh, son of Sardul Singh, village Azizullah Pur	3,000	Do	Ditto	
68	Shri Gopi Ram, son of Ganga Ram, village Hathwala	4,000	Do Do	Yes	
69	Shri Shiv Charan, son of Udham, village Hath-wala	3,000	Do	Do	
70	Shrimati Vidya Wati, wife of Sita Ram, 391 Model Town, Panipat	3,000	Do	Do	
71	Shri Baldev Kumar, son of Rishi Ram, 28 Model Town, Panipat	5,000	Do	Do	
72	Shri Jaswant Singh, son of Ganda Singh, 32 R Model Town, Panipat	6,000	Do	Do	

Serial No.	Name and address of loanee	amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
	TEHSIL PANIPAT *Contd*—				
		Rs			
73	Shri Hans Raj Bazaz, 398 Model Town, Panipat	5,000	Constructed	Yes	
74	Shri Brij Lal, son of Siri Ram, House No. 356 W. 10, Panipat	1,500	Do	Do	
75	Shri Nihal Chand, son of Udhu Dass, Camp No. 1, Panipat	1,500	Do	Report awaited from Tahsildar	
76	Shri Dhanpat Ram, son of Pt. Tara Dutt, village Kurana	1,750	Do	Yes	
77	Shri Ram Parshad, son of Mangat, village Naraina	1,500	Do	Do	
78	Shri Phul Singh, son of Gokal, village Naraina	1,500	Do	Do	
79	Shri Sultan, son of Bhartu, village Naraina	3,500	Do	Report awaited from Tahsildar	
80	Shri Rup Chand, son of Bholu Ram, village Naraina	3,500	Do	Yes	
81	Shri Mulkh Raj Monga, 378, Model Town, Panipat	4,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
82	Shri Ishar Singh, son of Manohar Dass, 247 Model Town, Panipat	4,000	Do	Ditto	
83	Shri Mohan Lal, son of Hardyal, 347, Model Town, Panipat	5,000	Do	Ditto	
84	Shri Bhadur Chand, son of Pritam Dass, 320 Model Town, Panipat	4,000	Do	Yes	
85	Shri Fateh Chand, Vij, 394 Model Town, Panipat	5,000	Do	Do	
86	Shri Prithi Raj Vij, 394 Model Town, Panipat	5,000	Do	Do	

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name and address of loanee	amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
	TEHSIL PANIPAT—*contd*	Rs.			
87	Shri Roop Chand, son of Sobha, village Paoti	2,500	Constructed	Report awaited from Tahsildar	
88	Shri Kehri, son of Ghasi Ram, village Atta	2,000	Do	Yes	
89	Shri Udmi, son of Gokal village Kurar	2,000	Do	Do	
90	Shri Dai Chand, son of Jug Lal, village Kurar	2,500	Do	Do	
91	Shri Guranditta Mal, son of Tahla Ram, village Samalkha	5,000	Do	Report awaited from Tahsildar	
92	Shri Ram Kishore, son of Hardan, village Siwah	2,000	Do	Ditto	
93	Shri Lok Nath, son of Hatta Ram, C. No. 2, B. No. 2 R. No. 12, Panipat	2,000	Do	Ditto	
94	Shri B.R. Bajaj, 321 Model Town, Panipat	8,000	Do	Ditto	
95	Shri Sudhan, son of Bhajan, village Kiwana	1,500	Do	Ditto	
96	Shri Asa Ram, son of Biju, village Kiwana	2,000	Do	Ditto	
97	Shri Inder Singh, Cheap Tenant, Panipat	3,000	Do	Yes	
98	Shri Anant Ram, 374. L Model Town, Panipat	2,000	Construction report is awaited from Tahsildar		
99	Shri Ram Ditta Mal, son of Dharam Singh, village Bapauli	1,500	Ditto		
100	Shri Prem Singh, son of Hakam Rai, 358 Model Town, Panipat	5,000	Constructed	Yes	
101	Shri Harbans Lal, son of Ram Jas, 183 Model Town, Panipat	6,000	Do	Report awaited from Tahsildar	

Serial No.	Name and address of loanee	amount given	House constructed or not	Residing himself or not	REMARKS
TEHSIL PANIPAT—*concld*					
		Rs			
102	Shri Mauji Ram, son of Mai Dhan, village Gerhi Chaju	1,500	Construction report is still awaited		
103	Shri Kartar Chand, 327 Model Town, Panipat	5,000	Ditto		
104	Shri Tarlok Chand, 8 Model Town, Panipat	5,000	Constructed	Yes	
105	Shri Bansi Lal, 201, 8 Marla Plot, Panipat	2,000	Do	Do	
106	Shri Singh Ram, son of Jag Ram, village Ahar	1,500	Do	Do	
107	Shri Kundan, son of Chet Ram House No. 519, W. 7 Panipat	1,500	Do	Do	
108	Shri Zila Singh, son of Khazan Singh, village Naraina	3,500		Construction report is awaited	
109	Shri Ram Sarup, House No. 520 W. 7, Panipat	1,000	Constructed	Yes	
110	Shri Puran Singh, son of Matu, village Pathri	1,500	Do	Do	
111	Mst. Dano, wife of Manga, village Pathri	2,000	Do	Do	
112	Shri Dharam Chand, 391 Model Town, Panipat	5,000	Do	Do	
113	Shri Ram Parkash, 391, Model Town, Panipat	5,000	Construction report is awaited		

लोक कार्य मंत्री : देख लीजिए जनाब, इस statement में 38 सफ़े हैं ग्रौर मेरे ख्याल में इस का कोई फ़ायदा नहीं होगा ।

श्री ग्रध्यक्ष : इस सवाल के जवाब में जितने नाम ग्राए हैं उन की एक बाकायदा किताब बन सकती है (The names given in reply to this question constitute sufficient material for a regular book).

श्री राम प्यारा : लेकिन जो गवर्नमैंट का लाखों रुपया उजड़ा है उसका भी तो यह ख्याल नहीं रखते ।

Mr. Speaker : I want you to take up individual names.

श्री राम प्यारा : क्या यह बताया जा सकता है कि श्री भगत राम— President, Municipal Committee, ने जो आठ हज़ार रुपया loan लिया वह उसी काम के लिये खर्च किया या नहीं जिस के लिये यह कर्ज़ दिया गया था ?

श्री अध्यक्ष : क्या यह भी सवाल का हिस्सा है ? (Is it also a part of the question ?)

श्री राम प्यारा : जनाब....

श्री अध्यक्ष : इस के बाद आप पूछेंगे कि क्या वज़ीर साहिब खुद देख कर आए हैं ? इस तरह के सवालात मैं allow नहीं कर सकता। जो basically गलत बात हो उस पर आप क्यों insist करते हैं ? [After this the hon. Member might ask whether the hon. Minister had seen this for himself. I cannot allow such questions. Why does he insist on matters which are basically wrong ?]

(*Interruptions*)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : On a point of order, Sir. क्या आप यह फरमाएंगे कि जो रुपया जिस काम के लिये दिया गया है हम उस के मुताल्लिक यह न पूछें कि आया वह उसी काम पर लगाया गया है या नहीं ?

श्री अध्यक्ष : आप बताएंगे कि किसने नहीं लगाया। (The hon. Member may please point out specifically who has not done so.)

श्री राम प्यारा : अगर आप list को देखें तो कई ऐसे cases हैं जहां पर रुपया उसी मकसद के लिये नहीं लगाया गया जिस के लिये वह दिया गया था।

Mr. Speaker : No please.

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने बतलाया है कि Low-Income Group Housing Scheme के नीचे पहले दरखास्तें loan sanction करने के लिये Advisory Committee के पास जाती हैं और बाद में वे कमेटी की recommendations के साथ Deputy Commissioner के पास जातीं हैं। तो क्या वज़ीर साहिब बतलायेंगे कि क्या Advisory Committee की recommendation final समझी जाती है या कि Deputy Commissioner उन में कोई अदल-बदल कर सकता है ?

मंत्री : यह तो आप जानते ही हैं कि जो advisory कमेटी होती है उस ने तो सिर्फ advice ही करनी होती है। Final orders तो Deputy Commissioner के ही होंगे।

श्री राम प्यारा : अगर advisory कमेटी Deputy Commissioner के notice में यह बात लाये कि फलां आदमी के पास पहले भी एक मकान है इसलिये उसे loan न दिया जाये तो क्या Deputy Commissioner को वह सिफारिश माननी पड़ेगी ?

श्री अध्यक्ष : यह तो hypothetical question है। इस का जवाब नहीं दिया जा सकता। हां अगर मिनिस्टर साहिब इस का जवाब देना चाहें तो मुझे इस में कोई एतराज़ नहीं होगा। (This is a hypothetical question and cannot be replied to. However, if the hon. Minister wants to give a reply to it, I will have no objection.)

Minister : It is a hypothetical question.

MEMBERS OF COMMITTEE UNDER THE LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME IN AMRITSAR DISTRICT

***3655. Shri Balram Dass Tandon :** Will the Minister for Public Works be pleased to state the names of persons appointed on the Committee constituted by Government for the disbursement of loans and under the Low-Income Group Housing Scheme in Amritsar District ?

Chaudhri Suraj Mal : A statement showing names of members of the District and Sub-Divisional Advisory Committees constituted in Amritsar District for sanctioning loans under the Low-Income Group Housing Scheme is laid on the Table.

Statement showing the names of members of the District and Sub-Divisional Advisory Committee Constituted at District and Sub-Divisional level in Amritsar

DISTRICT ADVISORY COMMITTEE

OFFICIAL MEMBERS

(1) Deputy Commissioner ;

(2) Extra Assistant Commissioner Incharge of Low-Income Group Housing Scheme.

NON-OFFICIAL

(1) Shri Durga Dass Bhatia, President Municipal Committee, Amritsar ;

(2) Shri Davinder Singh of Sofian, tehsil Ajnala ;

(3) Shri Narain Singh Shaibazpuri, M.L.A. ;

(4) Shri Waryam Singh, Municipal Commissioner, Amritsar ;

(5) S. Mohan Singh Rais, Tehsilpura, Amritsar.

PATTI SUB-DIVISIONAL COMMITTEE

OFFICIAL MEMBERS

(1) The Sub-Divisional Officer (Civil) ;

(2) The Sub-Divisional Officer incharge of P. W. D. Works in the Division.

NON-OFFICIAL

(1) Shri Hardip Singh, Chairman, Market Committee, Patti ;

(2) S. Umrao Singh, M.L.C. ;

(3) S. Jagtar Singh, Manager, Khalsa High School Valtoha, Tehsil Patti ;

(4) S. Sher Singh, Sarpanch, of Village Rajoke, tehsil Patti.

श्री बलराम दास टण्डन : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि जिन लोगों के नाम मुझे supply किये गए हैं उन को किस criteria पर लिया गया है ?

मन्त्री : उन को यह देख कर लिया जाता है कि वे मुअज़्ज़िज़ आदमी हों, शरीफ आदमी हों और लोगों का भला चाहने वाले हों।

श्री बलराम दास टण्डन : जो criteria मिनिस्टर साहिब ने बताया है उस के मुताबिक ऐसे आदमियों को चुनने का क्या तरीका अपनाया जाता है ?

मन्त्री : उन के नाम Deputy Commissioner recommend करता है

श्री बलराम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बतलायेंगे कि अमृतसर शहर के जो चुने हुए इस सभा के तीन सदस्य हैं उन को इस कमेटी में न लिये जाने के क्या कारण हैं ?

मन्त्री : यह एक advisory कमेटी है और इस को constitute करना Deputy Commissioner की discretion पर होता है और मुमकिन है कि उस ने इन M.L.As. में से किसी को भी इस लिये न लिया हो क्योंकि यह आम लोगों के साथ कम मिलते हों। (हंसी)

श्री बलराम दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि क्या इस कमेटी के मैम्बरों के नामों के लिये Deputy Commissioner से recommendations ली गई थीं ?

मन्त्री : जी हां ली गई थीं।

श्री बलराम दास टंडन : वज़ीर साहिब के पास जिन नामों की list इस के लिये Deputy Commissioner से आई है, क्या वह मुझे बता सकेंगे ?

मन्त्री : अगर मेरे लायक दोस्त उस के लिये notice देंगे तो यह उ बता दिये जायेंगे।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

मन्त्री : यह दोनों को दिये जाते हैं। इस में शहरी और देहाती का इमतयाज़ नहीं रखा जाता।

श्री अध्यक्ष : मैं श्री राम प्यारा से कहूँगा कि ज़रा वह देखें कि यह चालीस सफे की नामों की list है। आप ज़रा अन्दाज़ा लगायें कि कितने आदमी इस के तैयार करने में लगे रहे होंगे और उन्हों ने कितना वक्त लगाया होगा और इस list के तैयार कराने का फायदा क्या हुआ है ? (May I ask Shri Ram Piara to look at this 40-page long list of names. He should just imagine what a large number of persons would have been employed for the collection of this information and what a pretty long time they must have taken to prepare this list. What useful purpose is served by this list?)

श्री राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मैं यह सारी list ले कर आप के office में आऊँगा और आप को इस का फायदा बताऊँगा।

(*Mr. Speaker called upon Shri Lal Chand to put his starred question No. 3429*)

श्री कर्म चन्द सिद्धू : इस के लिये श्री लाल चन्द सभरवाल मुझे authority लिख कर दे गये हैं। वह खुद पेशाब करने के लिये बाहर गये हैं।

श्री अध्यक्ष : अगर इस तरह से एक hon. Member पहले question hour में हाज़र हो और फिर authority लिख कर दूसरे मैम्बर को दे कर चला जाये तो इस की मैं इजाज़त नहीं दे सकता कि उस के behalf पर सवाल पूछा जाये, जब कि वह खुद विधान सभा के premises में हो। (If an hon. Member who has been present in the House earlier during the Question Hour, leaves the Chamber after giving an authority in writing to another member for putting question on his behalf, but remains in the precincts of the Vidhan Sabha, then I cannot allow that question to be put on his behalf.)

EX-CRIMINAL TRIBES IN THE STATE

***3200. Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names and population of the ex-Criminal Tribes in the State, separately ;

(b) the steps so far taken by Government for their uplift ;

(c) whether any members of the ex-Criminal Tribes have been appointed by Government as District Welfare Officers and Tehsil Welfare Officers in the State; if so, their number ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The information regarding the names of the ex-Criminal Tribes, is laid on the table of the House. As regards-their tribe-wise population, the information is not available. However, their total population at the time of repeal of Criminal Tribes Act, 1952, was 74,134.

(b) The information is laid on the table of the House.

(c) Yes. 5 as Tehsil Welfare Officers and none as District Welfare Officer.

List of erstwhile Criminal Tribes in the Punjab.

(1) Bhangali .. }
(2) Barar .. }
(3) Buria .. } Scheduled Castes
(4) Nat .. }
(5) Gandhila .. }
(6) Sansi (including the following sub-castes) :—

(1) Kuchband
(2) Bhedhert
(3) Mahesh
(4) Rachhbans
(5) Gadri
(6) Kopet

[Chief Minister]

(7) Aheria
(8) Tattlu
(9) Bheria
(10) Bhantu
(11) Arhar
(12) Bhattu
(13) Chatt
(14) Habur
(15) Kikana
(16) Harra
(17) Mehla
(18) Rehlnwala
(19) Biddu
(20) Langah
(21) Singiwala
(22) Kanjar
(23) Nirshkari
(24) Bhagiarmar
(25) Singikat
(26) Dhe
(27) Kalkhar
(28) Chaddi or Chhadi
(29) Birtuan
(30) Behalia
(31) Pakhiwara
(32) Baddon
(33) Harni

(7) Tagus of Karnal District.

(8) Mahtams of P.'S. Sherakpur ; district Sheikhupura., police station Atari, District Montgomery and police stations Mamdot and Fazilka, district Ferozepore.

(9) Dhinwars of Gurgaon District.

(10) Minas of Gurgaon District.

(11) Bhura Brehmans of district Kangra.

The following schemes have been sanctioned for the Welfare and Uplift of the ex-Criminal Tribes under the 2nd Five-Year Plan. The amount provided for each scheme is given against each :—

State Sector Schemes	Amount provided	Targets proposed to be achieved
1. Award of Scholarship ..	1.83 lacs	4,800 students
2. Subsidy for the construction of new houses ..	6.00 ,,	992 houses
3. Subsidy for the purchase of seed, Agri-Implements and Bullocks, etc.	.75 ,,	2,300 persons
4. Training in Mills ..	.45 ,,	150 trainees
5. Nurse-Dais ..	.20 ,,	4 Dais
6. Loan for setting in trades learnt ..	.45 ,,	90 persons
Centrally Sponsored Schemes		
7. Subsidy for the purchase of Land ..	3.00 ,,	150 families

FUNDS ALLOCATED FOR THE WELFARE OF SCHEDULED CASTES ETC.

***3201. Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount actually utilised and lapsed separately out of the amount, if any, allocated for the welfare of (i) Scheduled Castes, (ii) Backward Classes and (iii) Ex-Criminal Tribes during the current and the last two preceding financial years, yearwise ?

Sardar Partap Singh Kairon : The information is laid on the table of the House.

Statement showing amount of expenditure for the Welfare of Scheduled Castes etc.

(Rupees in lacs)

		Amount allocated	Utilised	Lapsed
STATE SECTOR				
Scheduled Castes/Backward Classes				
1956-57	..	33.13	28.19	4.94
1957-58	..	45.82	45.68	.14
1958-59	..	33.19	21.52	Up to 31-12-58
Vimukat Jatis				
1956-57	..	1.71	1.55	.16
1957-58	..	1.64	1.51	.13
1958-59	..	1.79	.64	Up to 31-12-58
CENTRALLY SPONSORED SCHEMES				
Scheduled Castes/Backward Classes and Vimukat Jatis				
1956-57	..	9.367	8.937	.43
1957-58	..	8.93	8.93	..
1958-59	..	8.226	.526	Up to 31-12-58

SMUGGLING OF GOLD

***3690. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of persons, if any, arrested or prosecuted on charges of smuggling of gold in the State during the years 1958-59, together with date dates of their arrests, prosecutions in each case ;

(b) the cost of gold recovered from the said persons ;

(c) the names of persons referred to in part (a) above, if any, who were fined sentenced to imprisonment together with the amount of fine imposed the period of the sentence ;

(d) whether there are any persons against whom charges of smuggling gold stand but who are absconding; if so, their names ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a), (b) and (c) A statement showing the requisite information is laid on the table. The total cost of gold recovered comes to Rs 11,49,372.

(d) No person against whom charges of smuggling stand, is absconding.

VIDHAN SABHA STARRED QUESTION *3690.

(a) Names of persons arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	(c) Whether fined/sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
1. Mahal Singh, son of Chanda Singh, Jat, resident of Alamgarh, police station Abohar, district Ferozepore	18-8-58	No	..	2,18,500	..	..	The case is pending investigation.
2. Maman Singh, son of Des Ram, Rajput, resident of Odki, police station Hindu Malkot, district Ganganagar (Rajasthan)	18-8-58	No	..	1,81,500	..	..	Ditto
3. Puran Chand, son of Dhanpat Rai, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
4. Kulwant Rai, son of Dhanpat Rai, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
5. Parmal Shri, son of Pirthi Purbia resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
6. Mahabir Singh, son of Hans Raj Bedi, resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
[illegible] son of Tilak	7-8-58	No	..	700	..	..	Ditto

7. Ram Rattan, son of Tilak Ram, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	700	..	..	Ditto
8. ..	7-8-58	No	..	2,600	..	..	Ditto
9. Vir Bhan, son of Nathu Ram, Aggarwal, resident of Kaithal district Karnal	7-8-58	No	..	2,575	..	..	Ditto
10. Babu Ram, son of Nathu Ram, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	7-8-58	No	..	2,923	..	..	Ditto
11. Raj Kumar, son of Babu Ram, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	26-11-58	No	..	..	..	..	Ditto
12. Ved Parkash, son of Nitia Nand, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	17-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
13. Narata Ram, son of Bhagwan Dass, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	17-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
14. Hans Raj, son of Shive Ram, Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	17-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
15. Pawan Kumar, son of Badri Parshad Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	20-8-58	No	..	9,700	..	..	Ditto
16. Madan Lal, son of Amrao Singh Saraf, resident of Kaithal, district Karnal	29-9-58	No	..	..	..	..	Ditto
17. Chhaju, son of Mothu Goldsmith, resident of Kaithal, district Karnal	18-11-58	No	..	..	..	..	Ditto

(a) Names of persons arrested on charges of smmuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	(c) Whether fined/sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
18. Ishar Chand, son of Nitia Nand Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	13-12-58	No	..	..	..	..	The case is pending investigation
19. Bhawani Dass, son of Mehnga Ram, Goldsmith resident of Kaithal, district Karnal	13-12-58	No	..	..	..	..	Ditto
20. Harbans Lal, son of Bhagwan Dass, Goldsmith, resident of Kaithal, district Karnal	13-12-58	No	..	..	..	..	Ditto
21. Ghanisham Dass, son of Rattan Chand, Goldsmith, resident of Kaithal, district Karnal	13-12-58	No	..	..	..	..	Ditto
22. Brij Lal, son of Dhanpat Rai Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	11-1-59	No	..	..	..	..	Ditto
23. Prem Chand, son of Kewal Krishan Aggarwal, resident of Kaithal, district Karnal	29-1-59	No	..	..	..	..	Ditto
24. Azam Ullah, son of Jumma Sheikh, resident of Dalawali, police station Gangoh, district Saharanpur	22-8-58	No	..	1,625	..	..	Ditto

25. Gokal Chand, son of Sain Dass Arora, resident of Karnal	31-8-58	No	..	..	..	..	Ditto
26. Gian Chand, son of Ram Dass Khatri, resident of mohalla Chaddian, Jullundur City	17-7-58	No	..	16,250	..	..	Customs Authorities are taking necessary action against the accused
27. Shrimati Nirmal, w/o Gian Chand, resident of Mohalla Chaddian, Jullundur City	17-7-58	No	..	64,000	..	..	Ditto
28. Raghu Nath, son of Bhawani Dass Khatri, resident of Kudra Tiwarian, Lohgarh Gate, Amritsar	17-7-58	No	..	31,000	..	..	Ditto
29. Kewal Krishan, son of Mulkh Raj Brahmin of Hathi Gate, Amritsar	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
30. Hans Raj, son of Amin Chand Brahmin, Inside Hathi Gate, Amritsar	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
31. Jawahar Lal, son of Mulkh Raj Brahmin, Inside Hathi Gate, Amritsar	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
32. Jagat Ram, son of Udho Ram Saini of Lal Bazar, Jullundur City	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
33. Anant Ram, son of Ram Rakha Mal, mohalla Mehanduran, Jullundur City	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
34. Kishan Chand, son of Kharaiti Ram of Mai Hiran Gate, Jullundur City	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto

(a) Names of persons arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	(c) Whether fined/ sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
35. Par Braham, son of Kharatiti Ram of Mai Hiran Gate, Jullundur City	17-7-58	No	..	..	..	..	Customs authorities are taking necessary action against the accused
36. Khushi Ram, son of Jamuna Dass, Khatri, of Bikrampura, Jullundur City	17-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
37. Santa Singh, son of Thakur Singh, Jat of Khalra, district Amritsar	26-8-58	No	..	1,000	..	..	Ditto
38. Parkash Chand, son of Kashmiri Lal, Jain, of bazar Sarafan, Hoshiarpur	16-9-58	No	..	..	..	..	Ditto
39. Sat Paul, son of Kashmiri Lal, Jain, of bazar Sarafan, Hoshiarpur	16-9-58	No	..	..	..	..	
40. Chaman Lal, son of Sardari Lal, Jain, of bazar Sarafan, Hoshiarpur	16-9-58	No	..	..	..	..	Ditto
41. Kashmiri Lal, son of Mela Mal of bazar Sarafan, Jullundur City	16-9-58	No	..	..	..	..	Ditto
42. Tilak Raj, son of Radha Krishan, Khatri, of Jaura Gate, Jullundur City	28-1-58	No	..	..	..	..	Ditto

43. Balwant Singh, son of Sunder Singh, Goldsmith of Majitha, district Amritsar	1-1-58	No	..	2,000	..	..	Ditto
44. Jaswant Rai, son of Babu Ram, Saraf, of Chauk Nikka Mall, Ludhiana	28-7-58	No	..	3,125	..	..	Ditto
45. Jawahar Lal, son of Babu Ram, Saraf, of Chauk Nikka Mal, Ludhiana	28-7-58	No	..	..	..	..	Ditto
46. Shiv Saran Dass, son of Jagat Ram of Ludhiana, an employee of Jaswant Rai, son of Babu Ram of Chauk Nikka Mal, Ludhiana	28-7-58	No		..	..	..	Ditto
47. Roshan Lal, son of Faqir Chand of Ludhiana an employee of Jaswant Rai, son of Babu Ram of Chauk Nikka Mal, Ludhiana	28-7-58	No		..	..	..	Ditto
48. Prem Nath, son of Ganesh Dass Khatri, mohalla Sirkibandan, 'D' Division, Amritsar	23-9-58	No	..	2,000	..	..	The case is pending investigation
49. Munshi Ram, son of Tara Chand, Khatri of Meena Bazar, Ludhiana	23-9-58	No	..	1,000	..	..	Ditto
50. Banwari Lal, son of Daya Ram, Khatri, Meena Bazar, Ludhiana	23-9-58	No	..	2,000	..	..	Ditto
51. Ram Lubhaya, son of Faqir Chand Khatri, of Kucha Sirkibandan 'D' Division, Amritsar	24-9-58	No	..	1,000	..	..	Ditto
52. Pritam Singh, son of Tehal Singh, Jat, of Hasarhi Moond, police station Majitha, Amritsar	25-9-58	No	..	1,000	..	..	Ditto

(a) Names of persons arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	(c) Whether fined/ sentenced to imprisonment	Amount of fine/ period of sentence, if any	REMARKS
53. Bal Kishen, son of Ram Lubhaya, Khatri, kucha Sirkibandan 'D' Division, Amritsar	27-11-58	No	..	1,000	..	..	The case is pending investigation
54. Inderjit, son of Ganesh Dass Khatri, of Krishna Sherwala, police station Sadar Amritsar	27-11-58	No	..	..	..	..	Ditto
55. Hussan, son of Ibrahim, of Kishan Kot, police station Manawan, Lahore (Pakistan)	4-3-58	Yes	..	2,100	Yes	3 months R. I., under each of the offences under section 23 FER. Act and 167 (51) of Sea Customs Act on 25th July, 1958	
56. Dulla Singh, son of Surjan Singh, Jat, of Poonian, police station Valtoha, district Amritsar	4-1-58	Yes	..	15,750	Yes	2 years R.I. under section 23 F.E.R. Act and 2 years R.I under section 167 (51) Sea Customs Act on 28th May, 1958	
57. Jarnail Singh, son of Budh Singh, Jat of Gago Bua, police station Jhabal, district Amritsar	16-7-58	Yes	..	35,000	Yes	2 years R.I. on 24th December, 1958, under section 167 (51), Sea Customs Act	
58. Sadiq Ali of Lahore (Pakistan)	10-5-58	Yes	..	1,000	Yes	4 months, RI under each of F.E.R. Act and 167 (51) Sea Customs Act on 9th, September, 1958	
59. Ghulam Mohd of Lahore (Pakistan)	10-5-58	Yes	..	1,000	Yes	Ditto	

60.	Kanwar Din, son of Feroze Din Khokhar, resident of Inside Bhati Gate, Lahore (Pakistan)	26-8-58	Yes	..	200	Yes	..	The gold recovered from the person was confiscated. No. more punishment awarded	..
61.	One un-identified Sikh who was shot dead in an encounter with the Police	..		..	7,000	..		The gold was confiscated	..
62.	Surat Singh, son of khem Singh, Jat. of Kakkar, police station Lopoke, district Amritsar	6-1-58	No	..	14,700	No		..	Customs authorities are taking necessary action
63.	Sepoy Manohar Singh, No. 739 of Customs Department	7-1-58	No	..	1,050	No		..	Ditto
64.	Sohni, son of Ganga, Jat, of Kakkar, police station Lopoke, district Amritsar	24-2-58	No	..	5,000	No		..	Ditto
65.	Mana Singh, son of Surain Singh, Jat, of Kakkar, police station Lopoke, district Amritsar								
66.	Surinder Kumar of Batala, district Gurdaspur	25-2-58	No	..	4,000	No		..	Ditto
67.	Mohan Datt of Batala, Gurdaspur	25-2-58	No	..	6,000	No		..	Ditto
68.	Dharampal of Batala, Gurdaspur	25-2-58	No	..	1,000	No		..	Ditto
69.	Shangara Singh, Jat, of Surain, police station Lopoke, Amritsar District	25-2-58	No	..	1,000	No		..	Ditto
70.	Mst. Surjit Kaur, w/o Shangara Singh								

(a) Names of persons arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	(c) Whether fined/ sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
71. Kartar Singh Jat of Talwandi Bahar, police station Ramdas, Amritsar	12-3-58	No	..	2,100	No	..	Customs authorities are taking necessary action
72. Ishar, resident of Valtoha, district Amritsar	12-3-58	No	..	1,050	No	..	Ditto
73. Rawal Singh, son of Labh Singh, Jat, of Ghariala, police station Valtoha, district Amritsar	16-3-58	No	..	1,050	No	..	Ditto
74. Kashmira Singh, son of Labh Singh, Jat of Bhagpur, police station Valtoha, district Amritsar		No	..	40,000	No	..	Ditto
75. Mst. Vidya Vati of Azad Nagar, Delhi	2-4-58						
76. Constable Nasib Singh No. 2267, Crackers Jack Force, police station Jhabal, district Amritsar	2-4-58	No	..	10,000	No	..	Ditto
77. Faqir Chand, son of Jagiri Mal, Khatri, of Gali Jeewan Wali, Amritsar	8-4-58	No	..	9,400	No	..	Ditto

8.	Mohan Singh, Saraf, of Katra Kanahayian, Amritsar	8-4-58	No	..	16,000	No	..	Ditto
79.	Hazara Singh, son of Meja Singh, Jat, of Kot Budha, police station Patti district Amritsar	10-4-58	No	..	14,000	No	..	Ditto
80.	Mst. Budho, w/o Jaila, Mazhbi of Kakar, Police Station Lopoke, district Amritsar	13-4-58	No	..	57,500	No	..	Ditto
81.	Jarnail Singh, son of Budh Singh Jat of Gaggo Bua, police station Jhabal, Amritsar	16-4-58	No	..	35,000	No	..	Ditto
82	Daulat, son of Tunda Lat of Amritsar	29-4-58	No	..	35,000	No	.	Ditto
83.	Tunda Lat of Amritsar							
84.	Hans Raj of Amritsar	29-4-58	No	....	20,500	No	..	Ditto
85.	Prem Nath, son of Hans Raj							
86.	Chuni Lal, son of Daulat Ram, of Sharifpura, Amritsar	12-5-58	No	..	18,000	No	..	Ditto
87.	Benarsi Dass, son of Sunder, Mazhbi, of Haitampura, police station Lopoke, Amritsar	24-5-58	No	.. .	4,000	No	..	Ditto
88.	Mohinder Singh, Mazhbi, of Sohal, police station Jhabal, Amritsar	29-5-58	No	..	1,000	No	..	Ditto
89	Tehla, son of Jeewan, of Manakpur, police station Gharinda, Amritsar	29-5-58	No	..	10,000	No	..	Ditto

Names of persons arrested on charges of smuggling of gold (a)	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	Cost of gold (b)	Whether fined/ sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence if any (c)	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
90. Assu, son of Phuman, Sansi of Ratoke, Police Station, Valtoha, Amritsar	29-5-58	No	..	1,000	No	..	Customs authorities are taking necessary action
91. Santokha, Christian of Ratoke, Police Station Valtoha, Amritsar	18-6-58	No	..	1,000	No	..	Ditto
92. Jeeta , son of Gujjar, Mazhbi of Haveilian, Police Station Gharinda, Amritsar	13-6-58	No	..	525	No	..	Ditto
93. Mst. Harnam Kaur, w/o Banta Singh, Jat of Daoke, Police Station Gharinda, Amritsar	15-7-58	No	..	1,000	No	..	Ditto
94. Jaswant Rai, 95. Jawahar Lal } of city Ludhiana	28-7-58	No	..	6,300	No	..	Ditto
96. Asa Nand, son of Sukh Dayal of Model Town, Karnal	5-8-58	No	..	5,200	No	..	Ditto
97. Ajaib Singh, son of Dhian Singh, Jat of Lopoke, District Amritsar	5-8-58	No	..	7,000	No	..	Ditto

98.	Gulzar Singh, son of Maghar Singh Jat of Kakkar, Police Station, Lopke district Amritsar	5-8-58	No	..	3,500	No	..	Ditto
99.	Des Raj, son of Gopal Dass of Ali Baksh Road, Amritsar	16-8-58	No	..	2,000	No	..	Ditto
100.	Sohan Lal, son of Parghadar Dass, a domestic servant of Narotam Dass, son of Madho Ram, Kothi No. 44, Majitha Road, Amritsar	16-8-58	No	..	15,000	No	..	Ditto
101.	Dhan Raj, son of Budh Ram, Aggarwal of Budhlada, district Bhatinda	8-8-58	No	..	650	No	..	Ditto
102.	Mohd Ynis, son of Abdul Latif, Sheikh of Moh. Chauki Hussan Khan of Moradabad	11-9-58	No	..	100	No	..	Ditto
103.	Karnail Singh, son of Bhagat Singh, Zargar of Nowshera Dalla, Police Station Gharinda, District Amritsar	13-9-58	No	..	825	No	..	Ditto
104.	Achhar Singh, son of Bela Singh Jat of Chaba, Police Station Sadar, Amritsar	18-9-58	No	..	20,600	No	..	Ditto
105.	Jaswant Singh, son of Sadhu Singh, resident of Chaba, Police Station Sadar, Amritsar	18-9-58	No	..	19,000	No	..	Ditto
106.	Puran Singh, son of Santa Singh Jat of Chaba, Police Station Sadar Amritsar	21-9-58	No	..	200	No	..	Ditto

(a) Name of person arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	Whether fined/ sentenced to imprisonment	(c) Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
107. From an unidentified person killed during Police encounter	21-9-58	No	..	8,000	No	..	Customs authorities are taking necessary action
108. Gian Singh, son of Kartar Singh, Jat of Varpal, Police Station Jandiala, District Amritsar	27-9-58	No	..	4,000	No	..	Ditto
109. Dalip Singh, son of Gulzar Singh Jat of Varpal, Police Station Jandiala, District Amritsar	27-9-58	No	..	5,000	No	..	Ditto
110. Jagir Singh, son of Tara Singh, Jat of Bagga, Police Station Jandiala, District Amritsar	27-9-58	No	..	4,000	No	..	Ditto
111. Mukhtiar Singh, son of Amar Singh Jat of Meokha, Police Station Jandiala, District Amritsar	27-9-58	No	..	4,000	No	..	Ditto
112. Harbans Singh, son of Sohan Singh, Zargar, Chauk Korarian, Police Station 'B' Division Amritsar	27-9-58	No	..	10,500	No	..	Ditto

112.	Harbans Singh, son of Sohan Singh [illegible]	27-9-58	No	..	[illegible]			[illegible]
113.	From an unidentified person killed during Police encounter	19-9-58	No	..	507	No	..	Ditto
114.	Gurdit Singh, alias Gura, son of Hazara Singh Jat of Chaba, Police Station Sadar Amritsar	7-10-58	No	..	2,280	No	..	Ditto
115.	Thakar Dass, Prem Nath, } sons of Hans Raj of Gang Di Mori, Amritsar	10-10-58	No	..	5,600	No	..	Ditto
116.	Fateh Singh, son of Uttam Singh, Jat of Thathian Mahantan, Police Station Sirhali, District Amritsar	30-10-58	No	..	3,100	No	..	Ditto
117.	Prem Singh, son of Ganga Singh, Goldsmith, of Talwandi Bhai, Police Station Ghall Khurd, district Ferozepore	22-2-58	No	..	4,520	No	..	Ditto
118.	Tarlok Singh, son of Vir Singh of Rasulpur, Police Station Makhu. District Ferozepore	28-3-58	Yes	..	1,110	Yes	Sentenced to 6 months, R.I. on 30th October, 1958 by RM Zira. Gold confiscated and fined Rs 100 on 7th November, 1958 by Customs authorities	
119.	Sarwar Ali, son of Siraj Din Muslim, of Sahaiwala, Police Station Chuhang, District Lahore (Pakistan)	17-4-58	Yes	..	11,200	Yes	Sentenced to 3 months, R.I. on 16th May, 1958, under section 3/4, Indian Passport Act. Sentenced to one year R.I. under section 167(81), Sea Customs Act, on 8th October, 1958	
120.	Bahadur , son of Rajab Ali, Muslim of Dulewala, Police Station Sadar Qasur, district Lahore (Pakistan)	17-4-58	Yes	..	..	Yes	Ditto	..

(a)					(b)		(c)	
	Name of person arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	Cost of gold	Whether fined/sentenced to imprisonment	Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
	1	2	3	4	5	6	7	8
					Rs			
121.	Sardara, alias Ali Baksh son of Din Mohd, of Chak No. 9, Police Station Renala Khurd, District Montogomery (Pakistan)	17-4-58	Yes	..	22,400	Yes	Sentenced to 3 months R.I. under section 3/4 I.P. Act, on 16th May, 1958. Gold confiscated	The accused has gone to Pakistan
122.	Surjan Singh, son of Saudagar Singh, Jat, resident of Rattoke, Police Station Valtoha, District Amritsar	7-5-58	Yes	..	2,036	Yes	Sentenced to 3 months, R.I. on 31st October, 1958	The case is pending with Customs authorities
123.	Siraj Din, son of Aziz Ullah, of H. No. 59/60 of Gulan Mandi, Police Station Kotwali, Multan (Pakistan)	19-5-58	Yes	..	1,000	Yes	Sentenced to one month R.I. on 6th May, 1958	Ditto
124.	Mst. Chambeli, daughter of Roshan, of Kahatar Mandi, Multan City (Pakistan)	19-5-58	Yes	..	62	Yes	Ditto	Ditto

125.	Hari Singh, son of Arjan Singh, Jat of Mamdot, district Ferozepore	27-9-58	Yes	..	5,000	No		The case is pending in the court
126.	Kartar Chand, son of Nanak Chand, Kabir Panthi, resident, of Dhepaiy, Police Station Sadar, Amritsar	7-10-58	No	..	44,000	No	..	The case is pending investigation
127.	Mehanga Ram, son of Bhagat Ram of Phalianwala, Police Station Jalalabad, district Ferozepore	14-10-58	No	..	5,250	No	..	Ditto
128.	Gajjan Singh, son of Banka Singh Rai Sikh of Shahbazke Police Station Jalalabad, District Ferozepore	9-2-58	No	..	135	No	..	Gold confiscated by the orders of Superintendent, Land Customs , Ferozepore on 5th April, 1958. Not challaned
129.	Amar Singh, son of Dara Singh Jat of Palla, Police Station Sadar, Ferozepore	5-4-58	No	..	4,650	No	..	The case is pending investigation. Not challaned
130.	Fauja Singh, son of Dhanna Singh, Jat of Pallah, Police Station Sadar, Ferozepore							
131.	Ujagar Singh, son of Kishen, Rai Sikh of Pallah, Police Station Sadar, Ferozepore							
132.	Bahali, son of Hakam Singh, Rai Sikh of Khindi, Police Station Sadar, Ferozepore							
133.	Amar Nath, son of Makhan Lal, Khatri of Betoo Qadian, Police Station Mamdot, now Ferozepore Cantt.	27-7-58	No	..	325 (Faked gold)	No	..	Ditto

(a) Name of person arrested on charges of smuggling of gold	Date of arrest	Whether prosecuted or not	Date of prosecution	(b) Cost of gold	Whether fined/ sentenced to imprisonment	(c) Amount of fine/period of sentence, if any	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
				Rs			
134. Bimal Kumar alias Prithvi Raj, son of Parshoo Ram, Khatri, resident of Katra Moti, Amritsar 135. Hari Shankar, son of Ishar Dass, Brahmin of Kucha Teja Singh, Amritsar	6-4-58	Yes	13-6-58	999	No	..	They were arrested during an attempt to dispose of Pak smuggled gold. Offence under section 420/411 I.P.C., not legally made out and accused were challaned under section 109, Cr. P. C., but were discharged by the court

श्री राम चन्द्र कामरेड : पिछले दिनों अख़बारात में लिखा था कि सरदार सोहन सिंह जिस की smuggling के सम्बन्ध में आवश्यकता है abscond कर रहा है। क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि इस में क्या कोई सचाई है ?

मुख्य मन्त्री : अख़बारों की बात तो मैं करता नहीं ।

STEALING OF FILES OF T. I. T. MILLS, BHIWANI DISTRICT HISSAR

***3794. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any case regarding the theft of the files of the T. I. T. Mills, Bhiwani, district Hissar, was registered at the Police Station, Bhiwani, in January, 1959 ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the date on which the Management of the said Mill submitted the list of the said files ;

(c) whether any searches and arrests were made in connection with the said case ; if so, the names of the persons arrested ;

(d) the total expenses incurred by Government so far, on the investigation of the said case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Case F. I. R. No. 3, dated 7th January 1959, under sections 380/411/414, 120-B I. P. C., Police Station City Bhiwani was registered in this connection.

(b) The description of alleged stolen files was given to the Police by the Management of T. I. T. Mills, Bhiwani, on 7th January, 1959.

(c) The houses of the following persons were searched by the Police and they were also arrested:—

(1) Shri Ram Kanwar, M. L. A.

(2) Shri Sagar Ram, son of Chandgi Ram, Mahajan of Bhiwani.

(3) Shri Harbhajan Singh, son of Jawala Singh Ramgarhia Sikh of Bhiwani.

(4) Shri Hari Ram, son of Dina Nath Aggarwal of Bhiwani.

(5) Shri Bakhtawar Lal, son of Ram Sarup, Brahman of village Barhana, district Rohtak.

(6) Shri Om Parkash, son of Ram Sarup Mahajan of Bhiwani.

(d) It is not possible to work out expenses incurred as no whole-time staff was put on this case.

COMPLAINT AGAINST THE A. S. I. CITY POLICE, POLICE STATION BHIWANI

***3795. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government in January, 1959, received any complaint from the I. N. T. U. C. Bhiwani and a worker of the I. N. T. U. C. against the A. S. I. of City Police, Bhiwani ; if so, the nature of the complaint and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. It was complained that the Bhiwani Police had harassed and conducted house searches of the workers of I. N. T. U. C. on false complaints and that A. S. I. Nanak Chand had misbehaved with Hari Ram, a worker of I. N. T. U. C. Bhiwani. The allegations were looked into by a Gazetted Officer and were found to be false.

CASES INVESTIGATED BY ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT IN KARNAL DISTRICT

***3259. Shri Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state

(a) whether the Anti-Corruption Department staff posted outside Karnal district conducted any enquiries against any one residing in Karnal district during the years, 1957-58 and 1958-59 to date; if so, the number of such enquiries conducted and the names of those against whom the enquiries were conducted ;

(b) the total cost incurred by Government on each of the enquiries referred to above and the result thereof ;

(c) the dates when each of the enquiries referred to above was ordered, the dates when each was actually started and the dates when each was completed ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes ; nine enquiries were conducted during 1957-58 and seven during 1958-59. The names of the officials against whom the enquiries were conducted are given in the statement which is laid on the Table of the House ;

(b) As the enquiry staff of the Anti-Corruption Department is engaged on more than one enquiry at a time with breaks and changes, it is not possible to work out the exact cost incurred in each enquiry. As regards the result of these enquiries, the reports submitted by the Enquiry Officers in five cases are under examination, the results of enquiries in five cases have been communicated to the Administrative Departments for taking suitable action against the defaulters. Warning has been issued in one case, in two cases the officials are being charge-sheeted, while three cases are still under investigation ;

(c) A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT I

NAMES OF OFFICIALS AGAINST WHOM ENQUIRIES WERE CONDUCTED

1. Shri Deep Chand, Tahsildar, Thanesar.

2. Sarvshri Hukam Chand and Suraj Parkash, Sub-Divisional Officers Tube-wells Sub-Division No. 2, Panipat.

3. Shri Phula Singh, S. I. Police.

4. Shri Parkash Chand, S. I., S. H. O., Thanesar.

5. Embezzlement in Indri Reclamation Farm—Enquiries against Sarvshri Kirpal Singh, Jagir Singh, Rattan Singh and Kanshi Ram, Assistant Land Reclamation Officers; Sarvshri S. L. Sikka, Surat Singh, Hakim Singh and Maluk Singh, Farm Managers ; Shri H. L. Uppal, S. E., and Shri U. S. Dalal, XEN.

6. Shri L. R. Kapur, Assistant Registrar, Co-operative Societies.

7. Shri Gurbax Singh, Sub-Divisional Officer.

8. Shri Ram Parkash, Secretary, District Sailors, Soldiers and Airmen's Board.

9. Allegations and counter allegations made by the District Industries Officer, Panipat and the Deputy Commissioner, Karnal regarding favourtism in the allocation of Brick Kiln sites and cancellation of licences.

10. Shri B. P. Chandra, Executive Engineer, P. W. D., Electricity Branch.

11. Shri Inderjit Vonra District Industries Officer.

12. Shri K. L. Bhatia, Sub-Divisional Officer, P. W. D., E. B.

13. Shri Hari Krishan Sud, District Animal Husbandry Officer.

14. Major M. L. Malhotra, Executive Engineer, Karnal Provincial Division.

15. Shri Jatindra Singh, Superintending Engineer, P. W. D., Irrigation Branch.

16. Shri Dharm Vir, B. D. O.

STATEMENT II

Enquiry No.	Date when ordered	Date when started	Date when completed
1	29-8-57	13-9-57	26-10-57
2	25-10-57	6-12-57	30-12-57
3	16-12-57	24-12-57	10-3-58
4	19-10-58	19-10-58	8-11-58
5	4-4-57	18-7-57	7-10-58
6	18-4-57	26-4-57	7-8-57
7	26-7-57	1-8-57	20-9-57
8	2-12-57	5-12-57	7-6-58
9	30-12-57	2-1-58	17-2-58
10	9-1-58	13-1-58	24-4-58
11	12-9-58	1-10-58	29-1-59
12	16-9-58	1-10-58	31-12-58
13	19-9-58	1-10-58	31-12-58
14	24-10-58	19-12-58	Not yet completed
15	13-11-58	1-12-58	Ditto
16	24-1-59	27-1-59	Ditto

श्री राम प्यारा : जनाब, यह जो list मुझे दी गई है इस के 8 नम्बर पर बताया गया है कि enquiry के 2 दिसम्बर, 1957 को order हुए, 5 दिसम्बर, 1957 को यह शुरू हुई और 7 जून, 1958 को खत्म हुई । जो Session 14 February को हुआ उस में एक सवाल नं० 3224 के जवाब में बताया गया था कि उस अफसर के खिलाफ enquiry अभी complete नहीं हुई । इन दोनों में से कौन सी information ठीक है ?

Chief Minister : I would request the hon. Member to give me the previous answer. I will compare it with the present reply, find out the position and let the hon. Member know about it.

श्री राम प्यारा : जनाब, 8 नम्बर पर श्री राम प्रकाश. . . .

श्री अध्यक्ष : Order please, आप इन को पहला जवाब दे दें। दोनों को compare कर के असल position बता देंगे। (Order please. The hon. member may give him the previous reply. After comparing both the replies, he will tell the real position.)

Chief Minister : Yes, Sir. This is what I have said.

श्री राम प्यारा : छोटा सा सवाल था कि कब शुरु हुई और क्या action लिया गया ?

श्री अध्यक्ष : आप ने यह जवाब किसी previous answer से compare किया है। वह भी चाहते हैं कि वह जवाब उन्हें मिल जाए तो compare कर के आप को जवाब दें। (The hon. Member has compared this answer with some previous reply. The Chief minister, too, wants to obtain that reply so that after comparison he may supply the requisite information to the hon. Member.)

Shri Ram Piara : Will I be allowed to ask supplementaries on some other day ?

Mr. Speaker : Why not ?

ASSESSMENT OF PROFESSIONAL TAX

***3277. Sardar Atma Singh** : Will the Minister of Finance be pleased to state whether Government have received any representations from traders in the State against the inclusion of the amount of sales tax in their gross income for purposes of assessing the Professional Tax payable by them ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Gopi Chand Bhargava : No, Sir.

ADVISORY COMMITTEE FOR INDUSTRIES IN THE STATE

***3658. Shri Balram Dass Tandon** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state the criteria kept in view while nominating Members of the Advisory Committee for Industries ?

Shri Mohan Lal : The State Advisory Committee for Industries consists of Members of the Legislature only, who were nominated thereto because of their interest or experience in the Industries and Industrial Development of the State.

श्री बलराम दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि क्या श्री लाजपत राए इस कमेटी में हैं ?

मंत्री : यह चीज़ तो बाकायदा गज़ट में आती है, वह notification पढ़ लें।

श्री बलराम दास टंडन: क्या मंत्री महोदय बताएंगे कि श्री लाजपत राए को न लेने के क्या कारण हैं ? (*interruption*) इन्होंने कहा है कि industry में interest लेने वाले और इस से ताल्लुक रखने वाले मैम्बर्ज़ इस कमेटी में लिये गए। तो उन को क्यों नहीं लिया गया ?

मंत्री : बड़ा embarrassing होगा इस का जवाब।

श्री बलराम दास टंडन : Embarrassing क्या होगा, आप जवाब दें।

श्री अध्यक्ष : जवाब देने की ज़रूरत नहीं है। (There is no need to give a reply to this supplementary question.) This question does not arise.

GRANT OF BRICK KILN LICENCES IN MOGA SUB-DIVISION

***3771. Sardar Gurmit Singh Mit** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether Government received any demand from the residents of villages affected by floods during last year in Moga Sub-Division for sanctioning brick kilns for the construction of new houses, brick-kilns; therein if so, the action, if any, taken thereon.

Shri Mohan Lal : Three applications were received from two villages Kala Raika—one application and Channiwal—2 applications. The applications were not granted.

JANTA FOOD COMMITTEE, LUDHIANA

***3689. Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether Government have received any list of persons from the Janta Food Committee, Ludhiana with a request that the stocks of foodgrains declared by persons on that list be verified by a physical check; if so, the action, if any, taken in this connection and the result thereof.

Shri Mohan Lal : A list was received in the district office and contained names of some foodgrain licencees of the district. Physical verification of their stocks was carried out. These were found according to the books maintained by them.

PHYSICAL VERIFICATION OF THE STOCKS OF FOODGRAINS UNDER THE POSSESSION OF LANDLORDS AND TRADERS

***3691. Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether Government have received any statements from the traders and the landlords in the State with regard to the quantity of foodgrains in their possession ;
(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether Government have done physical verification of the stocks declared ; if so, with what result and the action, if any, taken against those found filing incorrect statements ?

Shri Mohan Lal: (a) and (b)—Statements from all licensed foodgrain dealers and from producers holding stocks of wheat in excess of 50 maunds are to be submitted to the District Officers and not to Government. On receipt of these statements by the District Officers physical verification was conducted in some cases. In most cases, no discrepancies were found. In six cases licenses of six licensees were suspended, as minor irregularities were detected in their statements.

SETTING UP OF DRY MILK PLANT IN THE STATE

***3641. Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) whether Government have granted permission to Horlicks Limited for setting up a plant for processing Dry Milk at Nabha; if so, the facilities, if any, offered to the said firm for this purpose ;
(b) whether any other firms have also approached the Government for the grant of permission to set up such plants in other parts of the State ; if so, the names of such firms and their proposals.

Shri Mohan Lal : (a) A licence under the Industries (Development and Regulation) Act, 1951 has been granted by Government of India to M/s Horlicks Ltd., for the establishment of a Milk Powder Factory at Nabha. No specific facility has been asked for by the firm so far. However, land required by the firm is being acquired through Government.

(b) Yes. M/s Ashok Nostles Private Ltd., Calcutta have also been granted a licence under the Industries (Development and Regulation) Act, for the establishment of a Milk Powder Factory at Moga, district Ferozepur. The firm proposes to manufacture 4,000 tons of condensed milk, 450 tons of milk powder, 670 tons of baby milk food and 135 tons of acidified infant food per annum.

FOREST AREA IN PATIALA DIVISION

***3639. Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

(a) Whether there is any scheme to raise Shisham, Mulberry and willow to stablise the soil of all canal banks and to reduce water-logging in the area of erstwhile Pepsu :

(b) whether the percentage of forest area in erstwhile Pepsu is less than that advocated in the national forest policy, if so, the steps Government propose to take to raise the percentage in the Patiala Division.

Giani Kartar Singh : (a) Yes.

(b) Yes. Land is being acquired under the Irrigation Plantation and Immobilization of Desert Schemes to raise this percentage in Patiala Civil Division.

ARREARS OF ABIANA

***3099. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total amount of arrears of Abiana upto 31st December, 1958, yearwise; together with the reasons therefor?

Sardar Gian Singh Rarewala : As per statement laid on the Table of the House.

The following are the main reasons for the arrears in abiana :—

(i) The repeated heavy rains and floods in the State have given a serious set-back to the financial capacity of the Zamindars .

(ii) A huge amount of arrears is outstanding on account of unauthorized irrigation. As a result of this, appeals are pending with the Divisional Commissioners etc. Pending their decisions, the recoveries of the arrears have been suspended by the Deputy Commissioners under the stay orders issued by the Commissioners.

Statement showing arrears of Abiana upto 31-12-58

Year ending		Unrealised balances at the end of year	REMARKS
		Rs	
31st March, 1948	..	34,24,986	
31st March, 1949	..	37,34,430	
31st March, 1950	..	26,45,886	
31st March, 1951	..	Not available. The original record being in press alongwith the Administration Report	
31st March, 1952	..	25,27,448	
31st March, 1953	..	27,24,997	
31st March, 1954	..	36,78,715	
31st March, 1955	..	47,15,911	
31st March, 1956	..	74,55,143	
31st March, 1957	..	70,15,950	
31st March, 1958	..	88,30,125 *	*Tentative figures, as Administrative Amounts for 1957-58 are yet awaited from the Accountant General Punjab

RATE OF ABIANA

***3100. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the rate of 'Abiana' in the State is at variance with those in other States, if so, the extent of variance ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. The statement is placed on the Table of the House.

Statement showing Rates of Abiana in U.P. and Punjab

Serial No.	Name of Crop		Uttar Pradesh Rates	Punjab Rates
			Rs	Rs
1	Sugar Cane	..	32.00	16.50
2	Wheat Barley and crops mixed with wheat and barley		12.00	6.37
3	Cotton	..	4.50	6.75
4	Rice, Vegetable Garden per crop	..	14.00	9.75
5	Tobacco	..	16.00	8.25
6	Tea gardens	..	15.00	8.25 (Gardens)
7	Fodder crop	..	3.00	3.75
8	Green manure	..	2.00	3.00
9	Other Kharif crops	..	7.00	7.50

Rates prevalent in States other than Uttar Pradesh are not available.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मुझे जो list दी गई है उस में बताया गया है कि उत्तर प्रदेश में sugarcane पर जो आबयाना है वह 32 रुपए है हमारे हां यह 16 रुपए 8 आने है। Wheat पर वहां 12 रुपये और हमारे हां 6.37 रुपये है, rice पर वहां 14 रुपये है यहां पर 9.75 रुपये है, tobacco पर वहां 16 रुपए है और यहां 8.25 रुपये है। इसी तरह से और भी फर्क हैं। मैं यह जानना चाहता हूं कि हमारे हां यह क्यों इतना कम रखा गया है, खास कर तम्बाकु पर ?

ENQUIRIES AGAINST EXECUTIVE ENGINEERS OF IRRIGATION DEPARTMENT

***3260, Shri Ram Piara** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that some of the Executive Engineers of the Irrigation Department are under suspension; if so, their number and names ;

(b) whether any enquiries are going on against the officers referred to above; if so, the dates when these were ordered, and the names of officers who have been holding such enquiries;

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) (i) Yes.

(ii) Seven.
(iii) Shri M. L. Madan,
Shri B. D. Gupta,
Shri J. S. Gill,
Shri P. S. Sagoo,
Shri J. R. Tandan,
Shri J. C. Malhotra,
Shri Ram Saran Dass.

(b) Enquiries were initiated against six of these officers. The details are as under :—

Name of Officer	Date when inquiry was ordered	Name of the Inquiry Officer
Shri M. L. Madan ..	15th October, 1957 ..	Shri Rattan Singh Guleria, I.A.S.
Shri B. D. Gupta ..	30th October, 1957 ..	Ditto
Shri J. S. Gill ..	10th May, 1957 ..	Shri Saroop Krishan, I.C.S.
Shri P. S. Sagoo ..	17th September, 1956	Ditto
Shri J. R. Tandan ..	17th September, 1956	Ditto
Shri Ram Saran Dass..	17th June, 1957 ..	Ditto

Regarding Shri J. C. Malhotra, criminal proceedings were undertaken, and the case is now under appeal in the High Court.

श्री राम प्यारा : इस पर जनाब मैं कल supplementaries करूंगा ।

श्री अध्यक्ष : अच्छा जी । (All right.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

LOSS OF GOVERNMENT STORES

1595. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the details of Government stores and materials and cost thereof stolen or destroyed accidently in each Sub-Division of the P.W.D. (Buildings and Roads) in the State during the period 1956-57, 1957-58 and 1958-59, separately ;

(b) whether any action was taken against the Officers held responsible for the loss referred to above; if so, what ;

(c) the measures proposed to be adopted to avoid the recurrence of such losses ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Details of Government stores and materials and cost thereof stolen or destroyed accidently in each Sub-Division of the P.W.D. (Buildings and Roads Branch, in the State during the period 1956-57, 1957-58 and 1958-59 are given in the attached statements—*vide* Annexures 'A', 'B' and 'C', respectively.

(b) Necessary action has been/is being taken against the officials held responsible for the loss, as given in the statements.

(c) Strict instructions have been issued to the field staff to be more vigilant in the custody of Government stores.

ANNEXURE 'A'

List of Stores, Material stolen or destroyed during the year 1956-57

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of material	Quantity	Cost Rs	Cost NP	Whether any action taken against the officers held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the re-occurrence of such losses
	Amritsar Circle						
1	Jail Construction Sub-Division	Bajri ..	262 c ft ..	180	0 0	It was a theft and report was lodged with the Police. The case was declared untraceable. No action was, therefore taken against any official	The concerned staff has been directed to safe-guard against such contingencies in future
2	Ditto	Trees ..	12.72 c ft. ..	32	0 0	Ditto	Ditto
3	Ditto	Do ..	2 Nos. ..	13	0 0	Ditto	Ditto
4	Amritsar Provincial Sub-Division	Do ..	2 Nos. ..	87	8 0	Ditto	Ditto
5	Ditto	Bitumen ..	6 drums	338	0 0	Ditto	Ditto
6	Pathankot Provincial Sub-Division	Bajri ..	200 c ft. ..	100	0 0	Ditto	Ditto
7	Ditto	Empty Tar Drums ..	15 Nos. ..	75	0 0	Ditto	Ditto
8	Ditto	Steel ..	1.5 tons ..	800	0 0	Ditto	Ditto

9	Kangra Provincial Sub-Division	1″ dia Tar ..	15 drums ..	333	8	0	The tar leaked in transit. The matter has already been taken up with the Railway Authorities	Ditto
	Patiala Circle							
10	Sangrur Sub-Division ..	Bajri ..	1,761 c ft.	1,101	3	0	The material was stolen by Shri Jaswant Singh. Contractor and the recovery is being effected from him through the Revenue Authorities	Instructions have been issued to the staff to be more vigilant and that when any material is found pilferaged a report should be made with the Police immediately
		Stone-ballast ..	635 c ft.					
	Hissar Circle							
11	Sirsa Sub-Division ..	Tyres ..	2 Nos. ..	250	0	0	Case is under consideration	..
12	Rohtak Sub-Division	Bitumen ..	..	774	0	0	Sectional Officer and Road Inspector have been penalized half and half	..
			Total ..	4,084	3	0		

ANNEXURE "B"

List of Stores, Materials stolen or destroyed during 1957-58

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of material	Quantity	Cost	Whether any action taken against the officials held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the recurrence of such losses
				Rs		
	Amritsar Circle					
1	Jail Construction Sub-Division	iron railings ..	92'—10" ..	185.00	It was a theft case and report was lodged with the Police. The case was declared untracable. No action, was, therefore. taken against any official	The concerned staff has been directed to safeguard against such contingencies in future
2	Amritsar Provincial Sub-Division	Empty Tar Drums ..	4 Nos. ..	20.00	Ditto	Ditto
3	Naggar Sub-Division ..	Wooden planks and wooden rails	4 Nos. ..	38.20	Ditto	Ditto
	Patiala Circle					
4	Sangrur Sub-Division ..	Bitumen Drums ..	30 Nos. ..	..	These thefts cannot be avoided as bitumen, bajri etc. are lying on road side. It is very difficult to keep their watch and ward at night	Instructions have been issued to the staff to be more vigilent and when any material is found pilferaged a report should be made with the Police immediately

5	Narwana Sub-Division	Cement .. Iron Bars ..	141 bags .. 4 cwt. ..	881.25 120.00	The shortage came to light at the time of checking of stores. Orders have been issued to make good the loss from the pay of Shri Atma Ram, Store-Keener	Instructions have been issued to check the Stores regularly as per codal rules
6	Budhalada Sub-Division	Iron bars .. Wooden buttons ..	T. C. Q. lbs. 0 10 2 13 78 Nos.	403 60 76 80	The material was found short at the time of handing over charge by Shri Punnu Ram, A.S.E. Orders to effect recovery from his pay have been issued. Shri Punnu Ram is also being charge-sheeted	Ditto
	Hissar Circle					
7	Rewari Sub-Division ..	Bitumen stolen on mile 38-39 Rohtak Jhajjar RewariRoad on 7th, 8th August 1957	19 Drums ..	1,200 00	No fault of Departmental persons	As per item 4 above
8	Rewari Sub-Division	Bitumen stolen on mile 38—40, Rohtak-Jhajjar-Rewari Road, on 1st July, 1957	41 drums ..	2,600.00	Ditto	Ditto
9	Palwal Sub-Division ..	Bitumen stolen on 38 mile 46 of Delhi-Mathura Road	38 drums ..	2,400.00	Ditto	Ditto

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of Material	Quantity	Cost	Whether any action taken against the officials held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the re-occurrence of such losses
	Hissar Circle—concld			Rs		
10	Palwal Sub-Division	Bitumen stolen on 17th, 18th July, 1957. from miles 40—49 of Delhi-Mathura Road	112 drums ..	8,000.00	No fault of Departmental persons	As per item 4 above
11	Dadri Sub-Division ..	Bitumen stolen on 6th-7th August, 1957, from miles 6/7, 7/1 and and 7/2 and 7/8, (11)(5)(5)(5) from Dadri-Band Road in Mohindergarh District	26 drums ..	1,400.00	Ditto	Ditto
12	Tohana Sub-Division ..	Steel stolen in Tohana	263 cwt. ..	89.00	Recovery made from Chowkidar	Ditto
13	Sirsa Sub-Division	Bitumen stolen on 12/57 in Sirsa Division	8 drums ..	425.00	No fault of departmental persons	Ditto
14	Tohana Sub-Division ..	Cement rendered set	473 bags ..	1,925.00	Matter is under investigation	Ditto
15	Construction Sub-Division, Hissar	Bajri in miles 14 and 18 of Hissar-Barwala Road	400 cft. ..	350.00	No fault of departmental persons	Ditto
16	Provincial Sub-Division, Hissar	Bajri in mile 7—3 of Hissar-Balamand Road	425 cft. ..	324.00	Matter under investigation. Responsibility for the loss is being fixed to make good the loss	..
			Total ..	20,437 5 0		

17	Provincial Sub-Division, Hansi	Bajri ..	275 cft. ..	248.00	No fault of departmental person	As per item 4 above
18	Rohtak Sub-Division	Bitumen stolen from Bahadurgarh-Jhajjar Road	17 drums ..	1,047.00	Stolen by professional thieves. No departmental official involved	
	Jullundur Circle					
19	Construction Sub-Division, Ludhiana	Cement stolen .. Steel stolen ..	.. ..	80.00 142.00	The cases are under investigation and the culprit has not been brought to book so far	Instructions issued to keep more strict watch
20	Kapurthala Sub-Division	Bajri washed away in floods	21,729 cft. ..	14,469.52	The bajri was washed away during heavy floods. No body is to be blamed	Instructions have been issued that so far as possible road side material in flood affected areas should be consumed before the monsoon
21	Ditto	Bricks ..	40,680 Nos. ..	1,279.79	The bricks were stolen by the residents of flood affected villages from the road site. Report was lodged with the Police who have not been able to bring culprits to book	..
22	Hoshiarpur Provincial Sub-Division	U—Clamps Single and double stolen	95 Nos. ..	332.50	A report was lodged with the police and the culprit was sentenced to imprisonment	Instructions issued to keep more strict watch
			Total ..	38,036-2-0		

ANNEXURE "C"

List of Stores, Materials stolen and destroyed during 1958-59

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of material	Quantity	Cost	Whether any action taken against the officials held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the re-occurrence of such losses
1	2	3	4	5	6	7
	Amritsar Circle					
				Rs		
1	Jail Construction Sub-Division, Amritsar	Bitumen ..	10 drums	900.00	It was theft and report lodged with the Police. The case has been declared untraceable. No action was taken against any official	The concerned staff has been directed to safeguard against such contingencies in future
2	Restoration Sub-Division, Amritsar	Bajri ..	200 cft.	140.00	Ditto	Ditto
3	Ditto	Boat at Verowal Ferry ..	1 No.	..	Washed away during heavy floods	Ditto
4	Batala Sub-Division ..	Bajri ..	400 cft.	200.00	Ditto	Ditto
5	Ditto	Boat at Beas ..	1 No.	..	Boat sank down in flood	Ditto
6	Ditto	Empty Tar Drums ..	40 Nos.	160.00	Remarks same as per item I above	Ditto
6(A)	Amritsar Provincial Sub-Division	Ditto ..	20 Nos.	100.00	Ditto	Ditto

7	Demarcation Sub-Division	Boat ..	1 No.	530.00	Boat sank down in Sakki Nallah	Ditto
8	Kangra Provincial Sub-Division	Tar ..	0.45 tons 2 drums	173.00	It was theft and report lodged with the Police. The case has been declared untraceable. No action was taken against any official	Ditto
9	Pathankot Provincial Sub-Division	Brushwood Grynes ..	..	52,050.00	These were burnt up by accidental fire by live coal of Railway engine	Ditto
	Ambala Circle					
10	Roads Con truction Sub-Division No. 1, Ambala	M. S. rounds 7/8" dia.	1—27 tons	891.00	It was stolen from P.W.D. Store, Ambala Cantt. The amount has been placed in miscellaneous advances recoverable from the chowkidars, but the Police could not establish the theft and filed the case as untraceable	The vigilance has been tightened up and staff concerned has been asked to be more careful
11	Kaithal Provincial Sub-Division	Pipes of 1½" dia. ..	3 Nos.	100.00	Stolen from Naiwala Bridge on Kaithal-Guhla Road. The theft has been committed by some outsider and the report has also been lodged with the Police	Ditto
12	Rupar Provincial Sub-Division	M.S. Bars 1¼" dia. ..	2.198 tons	1,318.80	Stolen from Rangilpur Nadi. The matter is under police investigation,—*vide* F.I.R. No. 29, dated 8th March, 1959	The watch and ward staff is proposed to be increased

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of material	Quantity	Cost	Whether any action taken against the officials held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the re-ocurrenec of such losses
1	2	3	4	5	6	7
				Rs		
	Patiala Circle					
13	Budhalada Sub-Division	Bajri .. Drums .. Cement ..	600 cft. 34 Nos. 192 bags	Cost being worked out in the Division	Theft occurred on road site and the case has been registered with the Police. These have been stolen from cement store and the matter is being looked into	Instructions have been issued to the staff to be more vigilant and that when any material found pilferaged, a report should be made with the Police immediately
14	Roads Sub-Division, Bhatinda	Bitumen .. Stone ballast .. Cement ..	2.15 tons 1,476 C.ft. 89 bags	1,765.00 1,258.00 745.31	The material was found short at the time of handing over charge by Shri 'Harjit Singh Sectional Officer. He is being charge-sheeted	Instructions have been issued to check the Stores regularly as per Codal rule
15	Provincial Sub-Division, Patiala	Girders ..	5 Nos.	815.00	The case is being enquired into by the Police. The recovery has been made good from the contractor, who had dismentalled these girders from the building. Action against the concerned Government servant is also being taken	Instructions have been issued to the staff to be more vigilant and when any material is found pilferaged a report should be made to the Police immediately
			Total ..	61,146.11		

No.	Sub-Division	Particulars	Quantity	Amount	Remarks	Action
16	Nabha Sub-Division, Patiala	Green colour Doors Window Red colour door Chocolate door Window Teapoy cover Bed-sheet Blue Printed Bed-sheet white Wall clock Currency notes	.. 4 Nos. .. 1 No. .. 1 No. .. 1 No. .. 8 Nos. .. 3 Nos. .. 5 Nos. 1 No. .. 1 No. .. 1 No. .. Rs 40*	*Rs 5.50 were of rent charges of P.W.D. Rest House and the rest amount of Shri Sohan Singh, Beldar	Theft occurred in P.W.D. Rest house at Nabha on the night of 12th February, 1959. The case has been rgis-tered with the Police	
	Hissar Circle					
17	Palwal Sub-Division	Loss due to fire which broke out on 21st May, 1958, in development stores at Palwal colony	..	22,622.00	*No fault of departmental persons*	*As per item 1 above*
18	Ditto	Steel 3 tons from Ballab Garh godown in July, 1958	..	2,300.00	*Ditto*	*Ditto*
19	Hissar Provincial Sub-Division	Bajri 80 cft. on Agroha Mandi-Adampur Road	..	70.00	*Ditto*	*Ditto*
20	Sonepat Sub-Division.	61 drums of bitumen stolen from miles 16-17 of of G. T. Road.		Rs. 4,000	*Accused sentenced by Court. No Departmental official involved*	*Ditto*
21	Ditto	13 Gallons Diesel Oil, etc.	..	35.00	*Work Mistry being held responsible for the loss. The matter is still under investigation.*	*Ditto*

Serial No.	Name of Sub-Division	Kind of Material	Quantity	Cost	Whether any action taken against the officials held responsible for the loss	The measures proposed to be adopted to avoid the re-occurrence of such losses
1	2	3	4	5	6	7
	Hissar Circle—concld			Rs		
22	Rohtak Sub-Division	Radiator of Road Roller Engine No. 57	..	80.00	The matter is still under investigation by the Police	As per item 1 above
	Jullundur Circle					
23	Kapurthala Sub-Division	Bajri ..	237 cft.	152.45	Stolen. The report was lodged with the Police and no culprit has been brought to book	Ditto
24	Ludhiana Construction Sub-Division	Steel	..	26.00	The case is under investigation and the culprits have not been brought to book so far	Ditto
			Total ..	90,472.05		

VACANCIES OF CLASS I & II OFFICERS AND HEADMASTERS ETC. IN GOVERNMENT SCHOOLS IN KARNAL DISTRICT

1596. Chaudhri Dharam Singh Rathi : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of the vacancies of Class I and Class II Officers and those of non-gazetted Headmasters and other teachers that occurred in all Government Schools in Karnal District since 1st November, 1957, together with the manner in which these were filled up ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : There is no post of P. E.S., Class I, in Karnal District. Two P.E.S., Class II posts fell vacant after 1st November, 1957, and the same were filled by the transfer of officers already in service. Three posts of non-gazetted headmasters fell vacant. Two of them have already been filled by the transfer of seniormost trained graduates on their own pay and grade. The third one is also being filled like-wise.

256 posts of teachers fell vacant. The vacancies were filled on three month's basis through the Employment Exchange.

INDUSTRIAL SCHOOLS IN THE STATE

1597. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) the details of the staff of the Industries Department posted at present in each district of the State ;

(b) the extent to which each District Industries Officer in the State is competent to sanction industrial loans ;

(c) the number of Industrial Schools functioning in the State at present and the places where they are located ;

(d) the kind of training given in the Industrial Schools referred to in part (c) above ;

(e) whether the number of trainees for admission is fixed in the said schools ; if so, what ?

Shri Mohan Lal : (a) Annexure I* containing the requisite information is enclosed.

(b) Up to Rs 2,000 under the liberalised conditions of Punjab State Aid to Industries Rules. In addition the S.D.O. (Civil), Kulu, has also been delegated similar powers for sanctioning loans in Kulu Sub-Division and C.P.O. Malerkotla/Batala have also been delegated these powers for sanctioning loans in their project areas respectively.

*Kept in the library.

[Minister for Industries and Local Government]

(c) Twenty-nine Industrial schools (11 for Boys, 18 for Girls).

(i) *For Boys*—11.—

Names of places .. Jullundur, Ambala Cantt, Amritsar, Ferozepur Hissar, Hoshiarpur, Kulu, Ludhiana, Panipat, Rewari, Rohtak.

(ii) *For Girls*—18.—

Names of places .. Simla, Amritsar, Jullundur, Ludhiana, Ambala City, Chandigarh, Panipat, Rohtak, Ferozepur, Patiala, Nabha, Narnaul, Dharamsala, Pathankot, Phagwara, Barnala, Sonepat and Hoshiarpur.

(d) (i) *For Boys Schools*—

Kind of Training.. Wood Work (Diploma), Carpentry, Hosiery Machine Building, Black Smithy, Metal Works, Utencil-making, Cutting and Tailoring, Weaving and Wool Spinning, Lacquer Turning, Footwear and Leather goods, Sports Goods and Carpentry Instructors and Manual Teachers Training Course.

(ii) *For Girls Schools*.—

Kind of Training Tailoring and Cutting Machine Embriodery and Hand Embroidery, Knitting, Salma-Tilla, Leather Work, Cooking Soft Toys making and Teachers Training courses.

(e) Yes ;

(i) *For Boys*.—

Names of places ..	Jullundur,	Ambala Cantt,	Amritsar,	Ferozepur,	Hissar
Number of seats for admission	112	25	40	10	22

Names of places	Hohiarpur,	Kulu,	Ludhiana,	Panipat,	Rewari	Rohtak
Number of seats for admission	50	7	20	14	30	35

(ii) *For Girls*—Names of places :—

Number of seats.. for admission

Place	Seats
Simla	100
Ambala	110
Rohtak	80
Jullundur	110
Amritsar	1100
Ludhiana	80
Ferozepur	50
Panipat	50
Chandigarh	30
Patiala	50
Nabha	50
Narnaul	30
Dharamsala	50
Pathankot	50
Barnala	50
Phagwara	50
Sonepat	50
Hoshiarpur	50

COTTAGE INDUSTRIES

1598. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state —

(a) what cottage industries have been set up by Government since Integration of Punjab and Pepsu and the places where these have been located ;

(b) the amounts given as subsidies for loans for the industries referred to in part (a) above.

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Government have not set up any cottage industries directly, as this sphere of industrial activity is intended for the private sector. Government have, however, executed numerous schemes for the development of cottage industries at various places in the State since the integration of Punjab and Pepsu, and a list of these schemes is ensclosed.

(b) Government have given a sum of Rs 1,01,44,825 and Rs 59,800 by way of loans and subsidies respectively to small-scale, cottage and village industries altogether. The detailed break-up of the amount given to cottage industries alone is not readily available.

LIST OF SCHEMES

1. Additional Class in Government Industrial School, Hoshiarpur, for imparting training in artistics handicrafts.
2. Establishment of Pashmina Weaving Training Centre at Nurpur.
3. Establishment of Pashmina Shawal improvement Centre, Kulu.
4. Establishment of Hooked Rug Training Centre, Dharamsala.
5. Namda Felting Training Centre, Kulu.
6. Carpet Weaving Training Centre, Palampur.

[Minister for Finance]

7. Chain Sitch Embroidery Centre At Namda and Hessian Cloth at Kulu.
8. Central Organisation and Designing Centre at Dharamsala.
9. Training Centre for Bamboo Work in Kangra District.
10. Training Centre for Doll Making at Simla.
11. Training Centre for Clay Modelling at Rupar.
12. Wooden Toy Industry in Kangra District.
12. Training Centre for Duree and Khes Making Madhuban (Karnal).
14. Training-Cum-Production Centre for Phulkaries at Jullundur.
15. Dyeing and Calico Printing Party at Una.
16. Bamboo artistics goods making industry at Una.
17. Calendering Plant for Cotton Goods at Panipat..
18. Rearing of Chowki worms on Co-operative basis (2nd scheme).
19. Mulberry nursery for supply of saplings to the Agriculturists in the Punjab State.
20. Basic Nursery for preparation of Japanese Mulberry Grafts.
21. Conducting of Experiments for raising a 2nd Crop of Cocoons.
22. Departmental owned Mulberry Plantation (Bush and tree).
23. Organisation of Farmers Day in Sericultural areas of Punjab.
24. Silk Seed Foreign Race Station for rearing Univoltine Races in the Punjab.

Besides the above, six handloom sales depots were also opened at Kulu, Dharamsala, Malerkotla, Doraha, Pathankot and Fateh garh Churian for the promotion of sale of handloom goods.

INDUSTRIAL LOANS AND SUBSIDIES ETC.

1599. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

The total amount of the industrial loans, subsidies or grants-in-aid for industrial purposes given in each district of the state during the years 1956-57, 1957-58 and 1958-59 separately ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is enclosed.

Statement showing the Amount of Loans Subsidies and Grants-in-aid given in the years 1956-57, 1957-58 *and* 1958-59
(District-wise break-up)

District	LOANS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL SCALE INDUSTRIES			GRANT OF SUBSIDIES			AWARD OF GRANTS-IN-AID		
	1956-57	1957-58	1958-59 (Up to 28th February, 1959	1956-57	1957-58	1958-59 (Up to 28th February, 1959	1956-57	1957-58	1958-59 (Up to 28th February 1959
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Ludhiana ..	22,77,400	7,85,900	2,18,400	2,500	1,000	..	1,200	1,500	1,500
2. Jullundur ..	5,44,700	4,83,725	3,18,250	11,900	..	..	1,000	6,50 0	..
3. Amritsar ..	5,52,000	1,74,850	2,35,900	..	..		3,500	1,000	..
4. Ferozepur ..	1,05,000	1,21,000	63,750	1,800	..	..	..	2,000	..
5. Kangra ..	1,66,500	1,33,300	41,150	9,300	7,500	..	..	..	..
6. Gurdaspur ..	3,41,600	2,46,200	53,700	17,300	8,800	..	..	1,500	..
7. Hoshiarpur ..	1,61,000	44,500	15,000	3,150	700	..	..	..	..
8. Ambala ..	3,77,700	2,19,250	1,19,800	..	..	..	2,500	1,000	..
9. Rohtak ..	3,39,100	5,21,000	1,38,350	8,250	1,000	..	1,500	..	..
10. Gurgaon ..	1,54,300	1,28,600	1,26,900	1,500	..	..	2,00	..	..
11. Hissar ..	70,800	59,250	82,300	9,000	..	..	..	..	..
12. Karnal ..	4,60,500	4,17,100	1,30,250	5,200	4,600	..	3,000	..	..
13. Simla ..	5,000	6,000	..	..	..	..	..	..	..
14. Patiala ..	14,38,360	51,050	76,800	..	..	..	..	..	..
15. Mohindergarh ..	53,750	29,500	76,500	..	..	..	..	..	..
16. Kapurthala ..	31,150	44,700	19,000	..	..	..	..	..	..
17. Sangrur ..	15,500	5,500	55,100	..	..	..	..	..	..
18. Bhatinda ..	..	53,850	35,100	..	..	..	..	..	..
Total ..	70,94,360	35,24,275	18,06,100	69,900	23,600	..	14,700	13,000	1,500

BUILDING OF GOVERNMENT HIGH SCHOOL JHOJHU KALAN IN MOHINDERGARH DISTRICT

1600. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the date on which the building of the Government High School, Jhojhu Kalan (Mohindergarh District) was taken over by the P.W.D. ;

(b) the amount spent on annual repairs of the said building since the date it was taken over, year-wise ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) September, 1958.

(b) 1958-59, Rs 475.

Mr. Speaker : The question hour is over now.

3-00 p. m.

QUESTION OF PRIVILLEGE REGARDING NON-SUPPLY OF DEBATES TO MEMBERS OF THE SABHA

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, I want to raise a question of privilege for the non-supply of printed copies of the debates in the Vidhan Sabha to the members.

Sir, you have been very kind to order supply of information regarding the number of debates printed and supplied to the members. I want to bring to the notice of the Assembly, through you, Sir that during the year 1958 it held 35 sittings in the February-March-April Session, 12 in the September Session and 3 in the December Session whereas so far debate of only one sitting has been printed and supplied to the members. Similarly, Sir, debates of some of the sittings held in 1956 and 1957 have not so far been printed and supplied to the members.

The supply of printed copies of the debates to the members within a very short period after the session is over is very essential because the members have to distribute them in their constituencies or to let the people know that they have adequately represented their interests. I, therefore, request, Sir, that suitable arrangements should be made for the supply of printed copies of the debates of a session immediately or within a reasonable period after the conclusion of the Session.

शिक्षा मंत्री (श्री अमर नाथ विद्यालंकार) : इस privilege motion का notice मुझे अभी मिला है और list भी मिली है कि कौनसी debates अभी नहीं मिलीं। मैं हाउस की तव्वजोह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि last year भी हमारा ध्यान विधान सभा के आफिस ने दिलाया था। और हमने इस पर कारवाई की जिसके फलस्वरूप काफी arrear निकाला गया है। Press के ऊपर काफी बोझ है। अगर आप, स्पीकर साहिब, time दें तो मैं पता करके कि पिछले साल से आज तक कितना arrear निकाला गया है कल या परसों अर्ज़ कर सकूंगा। मैं

hon. Member से सहमत हूँ कि debates जल्द से जल्द छपने चाहियें । इस बारे present position और दिक्कतें मैं कल या परसों आपके सामने अर्ज़ कर सकूंगा । मैं हाउस को assure करता हूँ कि सब तफसील आपके सामने रखूंगा ।

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, the hon. Minister has assured that he will look into this matter. But we want to have definite information as to the causes of the delay and also as to whether those causes can be surmounted by the hon. Minister.

Minister for Education : Sir, as I have already stated, I have received a copy of the notice of the Privilege Motion just now. I shall enquire into the matter and be able to make a statement tomorrow or day after tomorrow.

श्री अध्यक्ष : यह ठीक है कि आपने इस बात को Privilege Motion की शक्ल दी है। जो facts and figures आपने दिए हैं वह पहले ही वज़ीर साहिब के इल्म में लाये जा चुके हैं। उन्होंने जो अभी assurance दी है कि वह इस मामला पर ग़ौर करेंगे और एक दो दिनों में हाउस में ब्यान देंगे, उससे मुझे आशा है कि आपकी तसल्ली हो गई होगी। मैं भी इस मामला को विधान सभा Secretariat में भी examine करवा लूंगा और जो procedure लोक सभा में है उसके मुताबिक इसका हल निकालेंगे। मैं इस सम्बन्ध में वज़ीर साहिब से कहूँगा कि वह Assembly Business की printing को top priority पर रखें और staff का एक हिस्सा सिर्फ इस काम के लिये मखसूस कर दिया जाए ताकि जल्दी काम print हो सके। मैम्बर साहिबान को न सिर्फ अपनी reference के लिये debates चाहियें बल्कि उन्हें अपनी constituency के लिये भी चाहियें । फिर भी इस privilege motion को पेश करने वाले hon. Member मेरे पास आएं, मैं उन्हें सारी position explain कर दूंगा। अब जब कि वज़ीर साहिब ने assurance दे दी है कि वह इसे seriously take up करेंगे तो मेरा याल है अब आप इस privelege motion को press नहीं करेंगे ।

(It is good that the hon. Member has brought this matter in the House in the form of a Privilege Motion. The facts and figures cited by him have already been brought to the knowledge of the hon. Minister and he has just now held out an assurance to look into the matter and make a statement in the House in a day or so. I hope this should have given some satisfaction to the hon. Member. I will also have this matter examined by the Vidhan Sabha Secretariat and we will find out a solution in the light of the procedure obtaining in the Lok Sabha. In this connection I would, however, request the hon. Minister to give top priority to the printing of Assembly business and allocate separate staff for this purpose, so that the printing of the Assembly debates is expeditiously done. The hon. Members want the debates not only for purposes of their own reference but also for the use of their constituents. I would, however, request the mover of this Privilege Motion to

[Mr. Speaker]

see me in my Chamber and I will explain to him the whole positionl Now that the Minister has assured that he would seriously take up the matter. I hope the hon. Member would not press his motion.)

श्री बलराम दास टंडन : जनाब, सवाल यह है कि जब Upper House में debates print हो कर जल्दी मिल जाती हैं तो Vidhan Sabha में क्यों delay होती है। हमें assurance यह चाहिये कि कब तक यह delay दूर की जाएगी। जो assurance इन्हों ने दी है वह काफी नहीं।

श्री अध्यक्ष : Upper House में sittings कम होती हैं और मैम्बर साहिबान कम हैं लेकिन यहां पर sittings की गिनती ज़्यादा है और मैम्बर ज़्यादा हैं। इस लिये यहां काम ज़्यादा है। इस लिये Upper House से मुकाबला नहीं किया जा सकता। (The number of sittings held by the Upper House and the number of members there is much less than the corresponding number of sittings and the members of the Vidhan Sabha. Besides, the volume of work transacted by the Sabha is comparatively much large. Therefore, there can be no comparison with the Upper House in this respect.)

श्री बलराम दास टंडन : मैं तो केवल यह request करना चाहता था कि अगर Upper House और Vidhan Sabha के लिये printing के काम पर अलग अलग staff हो फिर तो जो वज़ीर साहिब फरमाते हैं ठीक हो सकता है लेकिन अगर staff एक ही है और printing भी एक ही जगह होती है तो फिर Upper House की debates जल्दी क्यों छप जाती हैं और Vidhan Sabha की debates की printing में delay होने के क्या कारण हैं?

श्री अध्यक्ष : उन्हों ने assurance दी है कि तफ़सील कल या परसों आपके सामने रखेंगे और concrete बात आप के सामने आ जाएगी। (The hon. Minister has held out an assurance to place details before the House tomorrow or the day after and then something concrete will came out of it.)

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, I want to bring another point to your notice. It is understood that in the Lok Sabha the practice is....

Mr. Speaker : There is no need to mention it. मैंने इसी की corollay के तौर पर पहले ही कह दिया है कि इस बात को examine कर लेंगे और लोक सभा के procedure को adopt कर लेंगे। (There is no need to mention it. I have already informed the House that as a corollary to this privilege the position will be examined in my Secretariat and the procedure followed in the Lok Sabha will be adopted here.)

ANNOUNCEMENT BY THE HON. SPEAKER REGARDING THE ARREST OF SHRI INDER SINGH, M.L.A.

श्री अध्यक्ष : यहां पर श्री इन्द्र सिंह M.L.A. के बारे में इतलाह आई है कि वह arrest हो गए हैं। मुझे अब Additional District Magistrate, Sangrur ने इत्तलाह दी है कि चौधरी इन्द्र सिंह को उन्हों ने कई दफ़ात के मातहत sentence कर दिया है। इत्तलाह यह है कि (Information has been received here about the arrest of Shri Inder Singh, M.L A. Now the Additional District Magistrate, Sangrur, has intimated that he has sentenced Chaudhri Inder Singh, M.L.A. to imprisonment under different sections. The A.D.M. has informed that.—

> "He and the co-accused had also used criminal force to deter the public servants from discharge of their duties on 26th February. After for trial lasting for 15 days. I found him guilty of the offence he was charged and sentenced him to imprisoment as under —
>
> "1. under section 353/149 I.P.C. to R.I. for four months and to pay a fine of Rs 100. In default one month's R.I.
>
> 2. under section 147 I.P.C. to R.I. for 3 months.
>
> 3. under section 186 I.P.C. to R.I. for 2 months.
>
> All the sentences to run concurrently".

DEMAND FOR GRANT

68—CONSTRUCTION OF IRRIGATION, NAVIGATION, EMHANKAMENT AND DRAINAGE WORKS

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava, : Sir, I beg to move —

> "That a sum not exceeding Rs. 4,70,64,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works."

Mr. Speaker : Motion moved —

> "That a sum not exceeding Rs. 4,70,64,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works.

The following cut motions given notice of by various hon. Members in respect of this demand will be deemed to have been read and moved—

1. Comrade Hukam Singh;
2. Shri Bhala Ram ;
3. Sardar Achhar Singh Chhina ;
4. Shri Phul Singh Kataria ;

[Mr. Speaker]

5. Shri Ram Kishan Bharolian ;

6. Comrade Jangir Singh ;

"That the demand be reduced by Rs. 100.

7. Shrimati Sarla Devi ;

That the demand be reduced by Rs. 100.

8. Raja Raghuvir Singh :—

That the demand be reduced by Rs. 2.

9. Shri Rala Ram :—

That the demand be reduced by Re. 1.

10. Chaudhri Sumer Singh :—

That the demand be reduced by Re. 1.

11. Sardar Atma Singh :—

That the demand be reduced by Re. 1.

12. Shri Amar Nath Sharma :—

That the demand be reduced by Re. 1.

13. Professor Sher Singh :—

That the demand be reduced by Rs. 100.

14. Shri Mangal Sein :—

That the demand be reduced by Rs. 100.

15. Bawa Harnam Singh :—

That the demand be reduced by Rs. 100.

श्री शेर सिंह (झज्जर) : अध्यक्ष महोदय, किसी भी देश की समृद्धि ग्रौर विशेष रूप से इस कल्याणकारी राज्य यानी welfare State में जो विकास योजनायें हैं, development schemes हैं, उनकी बहुत बड़ी महत्ता है। Development के जितने भी काम होते हैं इन में सिंचाई का बहुत बड़ा हिस्सा है। सिंचाई के महकमें के काम के द्वारा किसान को जो पानी मिलता है उस के कारण हमारे देश में ग्रनाज की पैदावार बढ़ती है। किसान खुशहाल होता है। इस से राज्य की खुशहाली के ग्रन्दर इज़ाफा होता है। यह इतना महत्त्व पूर्ण महकमा है कि ग्रगर थोड़ा सा पैसा ग्रौर खर्च कर के ज़रा ग्रधिक काम किया जाये तो हमारे प्रदेश की शकलो सूरत ही बदल सकती है। ग्रगर काम में ज़रा सी भी कोताही की जाये, पैसा surrender होता रहे, staff वक्त पर न लगे ग्रौर ईमानदारी से काम न हो तो यह महकमा इस देश के लिये एक बहुत बड़े नुकसान का कारण भी हो सकता है। इस लिये इस महकमे

के चलाने वाले चाहे engineers हों चाहे वह इस महकमे का करणाधार हो, चाहे मंत्री हो इनकी ज़िम्मेवारी बहुत बढ़ जाती है। इस में कोई शक नहीं कि जहां तक हमारे irrigation के महकमे का तग्राल्लुक है, इस द्वारा इस द्वार।देश में सब दूसरे महकमों से ज्यादा काम हुग्रा है। इस का credit इन सब को जाता है। Engineers के लिये भी यह एक बड़े गौरव की बात है। ग्रगर ग्राज हम इन engineers का विदेशों के engineers से मुकाबला करें तो यह किसी बात में भी किसी से पीछे नहीं हैं। इस प्रकार से जितनी भी यहां योजनायें हैं यह इस ढंग से बनी हुई हैं कि उनके द्वारा काफ़ी काम हुग्रा है। इस में कोई शक नहीं कि काम पंजाब के सिवा ग्रौर सूबों में भी हुए हैं परन्तु पंजाब ग्रभी तक इस लिहाज़ से No. 1 रहा है। लेकिन जो रुपया योजनाग्रों पर पिछले वर्ष ख़र्च होना था, खर्च नहीं हुग्रा, यह बात मैं मंत्री महोदय के नोटिस में लाना चाहता हूँ। कयोंकि जो काम जल्दी करने हैं ग्रौर जिन से पंजाब को फ़ायदा पहुँचना है, उन से हम महरूम रह रहे हैं। मेरे एक प्रश्न के उत्तर में Government ने एक statement दिया है जिस में बताया है कि 1958-59 में कितना रुपया मन्ज़ूर हुग्रा ग्रौर उस में से कितना ख़र्च हुग्रा ग्रौर कितना surrender कर दिया यानी वापिस दे दिया। मेरे सवाल का जवाब देते वक्त पूरा statement तो दिया नहीं , ग्रधूरा सा मिला है। सारे काम के मुतग्रल्लिक तो मैं कह नहीं सकता मगर जो मेरे पास statement है उस में एक विशेष बात तो यह मिलती है कि drainage का काम पिछले वर्ष में ग्रच्छा हुग्रा है। यह काम ग्रमृतसर , गुरदासपुर ग्रौर करनाल में विशेष रूप से ग्रच्छा हुग्रा है। ग्रौर रोहतक, गुड़गांव ग्रौर करनाल के कुछ हिस्सों में बिल्कुल नहीं हुग्रा है। फिरोज़पुर में यह बहुत कम हुग्रा है। कुछ ग्रौर इलाके ऐसे रह गये हैं कि जिन में बिल्कुल नहीं हुग्रा । मैं चन्द एक schemes की तरफ़ मंत्री महोदय का ध्यान दिलाना चाहता हूँ। जो drainage के लिये provision रखी गई है उस में कुछ रक्म भी surrender नहीं हुई यह प्रशंसनीय है। लेकिन वह बात बड़े दुख के साथ कहनी पड़ती है कि जो रक्में surrender की गई हैं उन का विशेष रूप से सम्बन्ध हरियाना के इलाका से है।

मिसाल के तौर पर Western Jamuna Canal की re-modelling ले लीजिये, इस के लिये दूसरी 5 साला योजना में 3 करोड़ रुपए से ऊपर ख़र्च होना था। इस हिसाब से 1957-58 तक बहुत सारा रुपया ख़र्च हो जाना चाहिये था तब 1960 तक यह काम बिल्कुल पूरा हो सकता था। मगर ग्रभी तक यह दो करोड़ रुपए से ऊपर बचा हुग्रा पड़ा है।

Western Jamuna Canal के लिये एक construction circle खोलने के लिये मैं ने पिछली दफा भी ग्रर्ज़ किया था कि ग्राखिर दो करोड़ रुपए का ख़र्च होना है ग्रगर कोई staff होगा तभी काम हो सकेगा । वक्त पर staff न रखा गया ग्रौर ग्राखिर साल में रक्म surrender कर दी । पिछले वित्तीय वर्ष में 78 लाख रुपए के करीब सारी मन्ज़ूरी थी मगर हम बड़ी मुश्किल से 4-5 लाख

[श्री शेर सिंह]
रुपए ख़र्च कर पाये हैं, बाकी का सारा रुपया surrender करना पड़ा। Re-modelling का काम बहुत ही ज़रूरी है। अकेली सरसा ब्रांच में 1,900 cusecs पानी चलता है। जब उसे भाखड़ा से पानी मिलेगा तो वह 1,900 cusecs पानी बग़ैर re-modeling के इस नहर में कैसे चल सकता है। इस के अलावा और भी पानी 3,000 cusecs perennial और 2,000 cusecs non-perennial मिल सकेगा। उसका उपयोग W.J.C. की re-modelling के बिना सम्भव नहीं। अगर इस के लिये कोई construction circle अलग खोल दिया जाये तो ही यह काम अच्छी तरह से चल सकता है।

इसके अलावा रिवाड़ी lifts scheme के लिये भी पिछले वर्ष में 15 लाख रुपए की रक्म मन्ज़ूर की गई थी मगर इस में से सिर्फ एक हज़ार रुपए की रक्म ख़र्च होने की उम्मीद है। मंत्री महोदय का कहना है कि इस का 26 तारीख को उद्घाटन करना है, तब यह एक हज़ार रुपये की रक्म उस समारोह पर ख़र्च आ जायेगी।, बाकी सारी की सारी रक्म तो बची ही रहेगी।

इस के अलावा दादरी scheme है। इस के लिए 8 लाख रुपया बजट में रखा गया था लेकिन इस में से जो surrender किया गया है वह 7,96,000 रुपया है। यानी मुश्किल से कोई 4,000 रुपया इस पर खर्च हुआ है। मुझे डर है कि अगर यही हालत रही तो फिर अगले वर्ष में भी 7,96,000 रुपए फिर surrender होगा।

इसी तरह से गुड़गांवा project की रक्म की हालत है। दो साल हो गए हैं इस बारे प्रचार को होते हुए। कहा यह जाता है कि गुड़गांव canal इस बार चलनी है। काफ़ी दिनों से हम इस बात को सुनते चले आ रहे हैं मगर हुआ इस बारे कुछ भी नहीं। यह नहीं पता चला कि इस के निकालने में रुकावट कौन सी है। यह रक्म दो साल से इसी तरह से चली आ रही है।

1956 में गुड़गाँव के लिए मैंने tunnel scheme तैयार करवाई थी इस के लिए दो साल पहले 50 लाख रुपए की लागत से दिल्ली शहर की ज़मीन जहां से वह गुज़रनी है खरीदने का विचार था इस ज़मीन को acquire करने के लिए कोई कदम उठाए बिना 2 साल हो गए हैं। हमारी सरकार सो रही है। दो साल पहले इस ज़मीन के मूल्य का अंदाज़ा लगभग 50 लाख रुपए था मगर अब बढ़ कर इस ज़मीन की कीमत 1 करोड़ 18 लाख हो गई है। अगर और भी देर की गई तो यह 1 साल के बाद शायद दो करोड़ ही हो जाये। अगर इस ज़मीन पर 2—4 शहर वालों ने मकान बना लिये तो वज़ीर साहिब इन को गिरा नहीं सकेंगे, बल्कि यह एक और रुकावट का कारण बनेंगे। इस लिये मैं निवेदन करता हूं कि बढ़ती हुई कीमतों को दखते हुए हमें ज़ल्द से ज़ल्द इस ज़मीन को acquire करने की कोशिश करनी चाहिए। हमें पता चला है कि इस के मुतअल्लिक commissioner से कोई बातचीत चल रही है। मगर, यह ज़ाहिर होता है कि इस तरफ़ कोई concrete कदम नहीं उठाये गए। अगर इस तरफ़ कदम उठाने की कोई जलद अज़ जलद कार्रवाई न की गई तो हमें डर है कि हम इस ज़मीन को acquire नहीं कर पायेंगे और यह योजना काग़ज़ों मे ही धरी रह जायेगी। तीन साल से हम लोगों को यह कहते चले आ रहे

हैं कि गुड़गांव के लोगों को tunnel scheme बन जाने पर फ़सल ही नहीं अपितु perennial पानी की supply की जायेगी। हम इस पर 6 करोड़ के करीब खर्च करेंगे। मगर यदि यह मुकम्मल न हो पाए तो सारी चीज़ का प्रभाव उन लोगों पर क्या पड़ेगा ? यह scheme कागज़ों में न रह कर अमल में आनी चाहिए।

एक तो मुझे इन schemes के मुताअल्लिक निवेदन करना था। दूसरी बात जो मैं कहना चाहता हूँ वह betterment levy के बारे में है और Western Jamuna Canal पर 15 लाख रुपए लगाने का ज़िक्र इस साल के बजट की demand No. 9 में किया गया है। मैं ने गवर्नर के भाषण पर बोलते हुए यह अर्ज़ किया था कि Western Jamuna Canal productive है। इस का मैं ने हिसाब किताब भी दिया था। मैं ने पिछले दिनों 'Tribune' अखबार में tube-wells की re-modelling आदि पर कितना खर्च आया है और इस से सरकार को कितनी आमदनी होगी ये आंकड़े पेश किए थे। और इन आंकड़ों के मुताबिक सन् 1947 के बाद जो स्कीमें बनी हैं उनसे 24 लाख रुपया सालाना के करीब रुपया बचत का होता है जो खर्चा होता है वह maintenance operation का और 3 करोड़ 2 लाख जो रुपया खर्च हुआ उसका सूद तथा 252 tube-wells के चलाने, मुरम्मत आदि का सब मिला कर खर्च 32 लाख रुपए बनता है। और 1951-52 की आमदनी का मुकाबला अगर सन् 1957-58 की आमदनी से किया जाए तो पता चलता है कि सिर्फ़ आबयाने से 45 लाख रुपए की बढ़ोतरी हुई है। यह सरकार के ही आँकड़े हैं। वित्त सचिव ने अपने memorandum में water advantage rates के मुताअल्लिक observation की है—

> "The items mentioned above constitute the direct receipts of the Irrigation Department. In adition, this head receives a large indirect credit from "VII-Land Revenue" on account of the amount of land revenue which can be directly attributed to the construction of canals. The principles on which this indirect credit is calculated are fixed for each canal, and, broadly speaking, they represent at the present receipts of land revenue on canal irrigated lands less a fixed deduction on account of the amount which Government would have received in land revenue, grazing dues, etc, had the land not received canal irrigation."

यानी इस असूल को इस memorandum में वित्त सचिव ने भी माना है कि water advantage rate का credit सम्बन्धित नहर की आमदनी की ओर जाए। इस प्रकार 45 लाख रुपया water rates का, और 11 लाख रुपया water advantage rate और local rate आदि का सब मिला कर 56 लाख रुपया हुआ। इस हिसाब से 24 लाख की आमदनी हुई है और यह आमदनी खर्चा करने के बाद बचत है। इसके बावजूद बग़ैर परवाह किए हुए खरीफ़ की crop पर 9 लाख रुपए की betterment levy Western Jamuna Canal पर लगा दी गई है। इस प्रकार सारी instalments का हिसाब लगाएँ तो कई करोड़ रुपया W.J.C. पर betterment levy का बसूल कर लिया जाएगा। अगर हम सारा Western Jamuna Canal का हिसाब लगाएं तो उससे हमें 1957-58 में 1 करोड़ 23 लाख की आमदनी हुई है, जो केवल आबयाने से हुई है। इस सिलसिले में मैंने पहले भी आंकड़े रखे थे कि नए रजबाहे निकालने के बाद, re-modelling करने के बाद जो 1947 के बाद सारी आमदनी आबयाने से 1 करोड़ 23 लाख हुई है। वही मैंने आज भी कहा है। अगर हम 1959 का भी हिसाब लगाएं तो इससे भी

[श्री शेर सिंह]

ज्यादा figures बढ़ जाती है। मैंने 9 साल के figures लिए हैं और working expenses की average निकाली है तो उसका हिसाब यह बनता है कि एक साल में 45 लाख के करीब working expenses होते हैं। और अगर सारे खर्चों को मिलाया जाए जैसे tube-wells पर हुआ खर्चा, 3 करोड़ 2 लाख कुल खर्च का सूद, और जो extention व improvement पर खर्च हुआ है वह भी मिला लें तो सारा 28 लाख रुपया बैठता है। इस प्रकार सब मिला कर 73 लाख का खर्चा बैठता है। और आमदनी हुई है एक करोड़ 23 लाख की जो 1957-58 की आमदनी है। इस हिसाब से 50 लाख की आमदनी एक साल में हुई और water-advantage rate और लोकल रेट् आदि की 11 लाख की आमदनी मिला दी जाए तो 60 लाख से ऊपर यह आमदनी बनती है। अब हमारी समझ में नहीं आता कि जब सरकार को 60 लाख से ऊपर आमदनी उस वक्त हो जब सिर्फ 3 करोड़ रुपया खर्च किया गया है तो फिर betterment levy impose करने का क्या मतलब रह जाता है; मैं तो इससे भी आगे जाता हूं। Western Jamuna Canal से जो ज़मीन सींची जाएगी वह 5 लाख 73 हज़ार एकड़ तो है perennial supply के लिए और 2 लाख 81 हज़ार एकड़ non-perennial और 8 लाख 64 हज़ार में improved supply होगी। अब अगर हम re-modelling भी करें और जो उस पर खर्च करें, उस रुपए को भी शामिल कर लें और रिवाड़ी lift scheme को भी मिला लें तो पौने चार करोड़ के करीब और खर्च होना है। यानि 3 करोड़ 70 लाख रुपया खर्च होना है। हमारे पास महकमे से मिली हुई figures हैं। उनके मुताबिक जो नई perennial supply होनी है वह 5 लाख 83 हज़ार एकड़ ज़मीन को होगी जिसको 3 हज़ार cusecs पानी मिलेगा। और 6 लाख 75 हज़ार ऐसी ज़मीन है जिसमें दो फसला पानी दिया जाएगा। और जिस ज़मीन को non-perennial supply मिलेगी वह 2 लाख 81 हज़ार एकड़ है। कुल साढ़े पन्द्रह लाख एकड़ है। यह figures महकमे की हैं। अब मैं इस हिसाब से देखता हूं तो पता चलता है कि पौने चार करोड़ रुपया खर्च होने के पश्चात् नई आबपाशी के द्वारा आबयाने से 45 लाख रुपया केवल आबियाने का बन जाता है। इसमें से अगर हम maintenance वगैरह का और सूद का भी खर्च निकाल दें तो भी 20 लाख रुपया इसमें से बच रहता है। इसका मतलब यह हुआ कि 3 करोड़ 70 लाख रुपया खर्च होने के बाद यह additional आमदनी हो जाएगी। और जब सारी स्कीम मुकम्मल हो जाएगी तो 70 लाख रुपए की बचत सिर्फ आबयाने से ही होने लगेगी और अगर water advantage rates और सवाई भी शामिल कर लें तो 30 लाख के करीब और आमदनी बढ़ जाती है। यानी जो बचत होगी वह 1 करोड़ सालाना के करीब होगी। और कुल खर्चा जो होगा वह 6 करोड़ 73 लाख का होगा। अब बताइए कि 6 करोड़ रुपये लगभग खर्च करके जब 1 करोड़ की आमदनी होगी तो फिर betterment levy यह कैसे justify करते हैं? यह हैरानी की बात है।

चौधरी सूरजमल ने 1952 में आए हुए Betterment Levy Act का हवाला देते हुए कहा कि मैंने कहा था कि हम लोगों के सामने घर घर जा कर यह कहेंगे कि चूंकि इससे फायदा होता है इसलिए हमें betterment levy देनी चाहिए। यह ठीक है

क्योंकि किसानों की खुशहाली बढ़ती है इसलिए यह देना चाहिए लेकिन उसमें आगे जो लिखा है वह जान बूझ कर छोड़ गए । वह उन्होंने नहीं पढ़ा और जान बूझ कर छोड़ दिया । जो Joint Select Committee बनी थी उस कमेटी में मैं ने कहा था कि जो schemes productive हैं उनके लिए सरकार को कोई अख्तियार नहीं कि वह चार्ज करे । उसके राव बहादुर साहिब मेम्बर थे ।

> "The peasants will be called upon to meet the actual expenditure. The proviso to the proposed clause 3 lays down that if it is possible to meet the expenditure from the money realized as Abiana Betterment Charges will not at all be levied. So Betterment Charges will be levied only to the extent necessary to cover the difference between the actual expenditure and the money realized in the form of Abiana............
>
> No peasants can have any objection to such a proposal. It was on my request that the Joint Select Committee decided to recommend the insertion of another proviso on this subject".

This I have quoted from my speech.

श्री अध्यक्ष : आप ने जब तकरीर की थी उस वक्त आप Minister थे और अब नहीं हैं। उन्होंने जब वह speech की थी उस वक्त वह Minister नहीं थे लेकिन अब वह Minister बन गए हैं । इसलिए उन speeches को आप cancel समझिए । (When the hon. Member delivered that speech he was Minister and today he is not so. But when Chaudhri Suraj Mal made that speech, he was no longer a Minister while today he is in the ministry. He should, therefore, consider these speeches to have been cancelled.)

श्री शेर सिंह : स्पीकर साहिब, मैं बताना चाहता हूं कि वह उस वक्त क्या कह रहे थे । अगर आज हमारी सरकार यह साबित कर दे कि हमारी Western Jamna Canal unproductive है तो मैं आज इस बात की हिमायत करूंगा कि सरकार को betterment levy लेनी चाहिए और अगर मैं यह साबित कर दूं कि दोनों schemes Western Jamna और Bhakra-Nangal productive हैं तो फिर सरकार का levy लेने का अधिकार नहीं रहता । मेरी 1952 में जो position थी आज भी वही है, उसमें कोई inconsistency नहीं है । अध्यक्ष महोदय, जब 1952 में betterment levy का Act देश हुआ था उस वक्त चौधरी सूरज मल जी ने जो बातें कही थीं वह मैं आप की information के लिए पढ़ देता हूं । यह मैं समझता हूं कि उस वक्त चौधरी सूरज मल साहिब खुद बोल रहे थे लेकिन आज वे स्वयम् नहीं बोल रहे उन की bench बोल रही है । जो 1952 में उन्होंने speech की वह यह है :

> "I make bold to say that so far as this particular case is concerned, the Government of India have acted like a greedy boat-man......."

आगे चल कर उन्होंने फरमाया है कि उन्होंने boat में बैठा कर पानी के बीच में जा कर कहा कि या पैसे दो नहीं तो यहीं डुबाते हैं । उन्होंने यह बताया कि इसी तरह भारत सरकार कह रही है कि हमें पैसे दो । इस के अलावा आगे चल कर वह उसी speech में कहते हैं —

> "I, therefore, want that the expenditure on the Dam should be met from the general income of the State"

[श्री शेर सिंह]

मैंने तो निवेदन किया था कि सारी नहरों की आमदनी को pool करके उससे अगर यह खर्च पूरा हो सके तो कर लेना चाहिए क्योंकि यह सारा एक ही महकमा है। लेकिन चौधरी सूरज मल साहिब तो उस से भी आगे बढ़ गए हैं। उन्होंने कहा था कि सारी State के Revenue में से इस project का खर्च पूरा करना चाहिए। फिर उन्होंने कहा कि इस dam से ज़मीनों में कोई improvement नहीं होगी। उन्होंने कहा कि जो 50 रुपऐ फी एकड़ betterment levy लगाई जा रही है यह बहुत ज्यादा है और 50 रुपऐ एकड़ तो ज़मीन की कीमत भी नहीं पड़ती है। यह चौधरी साहिब की उस वक्त की speech है। मैं निवेदन करूंगा कि उन की इस speech को और मेरी भी 1952 की speech को मान लिया जाए और सरकार उन पर अमल करे। अध्यक्ष महोदय, चौधरी साहिब ने कहा था कि 50 रुपऐ फी एकड़ तो ज़मीन की कीमत भी नहीं होगी लेकिन मैं Opposition में होते हुए भी यह नहीं कहता कि इतनी थोड़ी कीमत होगी। मैं मानता हूं कि ज़मीन की कीमत बड़ी है। जिन इलाकों में पानी गया है, वहां पर खुशहाली हुई है। इसके साथ ही मैं यह भी कहता हूं कि जिन इलाकों में पानी नहीं है उन्हें पानी देना चाहिए ताकि वहां के किसान पैदावार बढ़ा सकें। लेकिन यहां पर सवाल इस बात का है कि यह जो Act आज in force है इस के मुताबिक हम betterment levy ले भी सकते हैं या नहीं। इस Act के मुताबिक अगर वह unproductive scheme है तो हम tax ले सकते हैं और अगर productive scheme है तो हम betterment levy नहीं ले सकते। हमने यह नहीं देखना कि किसान के घर कितनी ज्यादा पैदावार गई है। इस आधार पर यह betterment levy नहीं लगाई जा सकती। (घंटी) यदि यह आधार मान लिया जाए तब तो Upper Bari Doab और सभी नहरों पर लगेगी।

अध्यक्ष महोदय, मैं आप का और ज़्यादा समय न लेता हुआ फिर दोबारा अपने मंत्री जी का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि हरियाणे के साथ पहले भी काफी अन्याय हुआ है। इसलिए अब कुछ न्याय होना चाहिए। Upper Bari Doab Canal पर कुल मिला कर आबियाने की 56 लाख रुपऐ साल की आमदनी होती है जबकि Western Jamna Canal पर अब $1\frac{1}{4}$ करोड़ की और आगे चल कर यह आमदनी 2 करोड़ रुपए सालाना की हो जाएगी। इस से साफ ज़ाहिर है कि Western Jamna Canal सब से ज़्यादा मुनाफा देने वाली नहर है। लेकिन उस के बावजूद भी आप betterment levy लगा रहे हैं और 80% betterment levy आप हरियाणे के लोगों से ले रहे हैं।

श्री अध्यक्ष : Betterment levy के सिलसिले में आप के सामने एक Bill और एक resolution आ रहा है। उस वक्त आप इस subject पर बोल सकते हैं। (A Bill and a Resolution in connection with the betterment levy are coming before this House. The hon. Member can speak on this subject at that time.)

श्री शेर सिंह : अध्यक्ष महोदय, मैं एक बात कह के बैठ जाता हूं। मैं निवेदन करूंगा कि हरियाणे के साथ आप न्याय करें। कृपा कर के अगले साल के लिए जो budget में रुपया

रखा गया है वह सारा खर्च करवाएं और वहां पर जो जमना का remodelling आदि का काम है उसे पूरा करें। एक construction circle इस काम के लिए तुरन्त खोल दें। इस के अलावा वहां पर drainage का जो काम है उस के लिए भी शीघ्र प्रबन्ध किया जाए। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे खुला समय दिया।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : जनाब स्पीकर साहिब, पंजाब तकसीम हुआ तो उस वक्त हमारे हिस्से में नहरें बहुत कम आईं। ज्यादा नहरें मगरबी पंजाब के हिस्से में आईं। हम हैरान थे कि इस कमी को किस तरह से पूरा किया जाएगा। मगर जिस अकलमंदी से इस कमी को पूरा किया गया उसके लिए मैं अपनी सरकार को और अपने engineers को मुबारिकबाद देता हूं। आज हम देख रहे हैं कि नहरों का जाल बिछ गया है। इस के अलावा मुझे इस बात की भी खुशी है कि पंजाब में बेशुमार tube-wells लगाए गए हैं। मैं इस बात की भी दाद देता हूं कि आज दुनिया का एक अज़ीमुश्शान कारनामा जिसे भाखड़ा डैम कहते हैं मुकम्मल होने जा रहा है। इन सब बातों के लिए मैं मुबारिकबाद देता हूं। लेकिन एक बात मैं पूछना चाहता हूं। इत्तफाक से हमारे सब engineers भी यहां पर बैठे हुए हैं वह भी सुन लेंगे। मैं पूछना चाहता हूं कि जब आपने सब पर दया की है तो हमें यह बताया जाए कि गुड़गांव के लोगों ने क्या गुनाह किया है, उन्हें नहर क्यों नहीं मिली ह। उन का ख्याल क्यों नहीं किया जा रहा है। जब Prof. Sher Singh वज़ीर थे तो उन्होंने भी सारे पंजाब के लिए काम किया। फिर चौधरी लहरी सिंह जी ने भी इसी ख्याल से काम किया। अब राड़ेवाला साहिब की शराफत के मुताल्लिक भी दो राएं नहीं हो सकतीं। लेकिन मैं पूछना चाहता हूं कि गुड़गांव वालों ने क्या खता की है जिस की वजह से उन पर इस तरह की सख़्ती की जा रही है। स्पीकर साहिब, आपने देखा है कि हर budget में भारी से भारी रकमें दी गईं। इन्होंने थोड़ा मांगा मगर उन्होंने कहा आप घबराते क्यों हो हम लाखों नहीं करोड़ों रुपये देंगे। लेकिन स्पीकर साहिब, जब मैं ने यह पूछा कि खर्च कितना आया तो कहा कि नकद 735 रुपये। यह बात सारे पंजाब के सामने है और खासी तबाही के लिए ज़िम्मेदार है। पिछले चार वर्ष से गुड़गांव में मतवातर और ख़सूसन पलवल, बल्लभगढ़ और नूह के इलाकों में सैलाब से और बरसात से हज़ारों नहीं लाखों एकड़ ज़मीन ज़ेरे आब हो जाती है लेकिन इस के बावजूद इस सिलसिला में खर्च कितना होता है : सिर्फ 735 रुपऐ। प्रोफैसर शेर सिंह भी देखने गए। हमारे राओ वीरेन्द्र सिंह जो उस वक्त Deputy Minister थे वह भी गए और अपने नेक राड़ेवाला साहिब से भी कई दफा अर्ज़ की कि हमें बचाओ, हमें नहरें दीजिए और हमारे हां drainage का बन्दोबस्त भी कीजिए और गुड़गांव के इस हिस्से को एक झील की शकल में तबदील होने से बचाइए, लेकिन कोई शुनवाई न हुई और इन इतने बड़े बड़े engineers के होते हुए सब से ज़्यादा नुक्सान हमारा हुआ। मैं जानना चाहता हूं कि ऐसा क्यों हुआ है। जब कोई दुश्मनी नहीं, कोई इन्तकाम का जज़बा नहीं तो फिर यह ऐसा सलूक हमारे साथ क्यों ? बजाये इसके हमें tunnel scheme देते हमें उन्होंने तबाही ही तबाही दी।

स्पीकर साहिब, आप सुन कर हैरान होंगे कि जहां सारे पंजाब में 31 करोड़ रुपये का फ़सल का नुक्सान हुआ वहां 8 करोड़ के करीब नुक्सान अकेले गुड़गांव का हुआ है। मैं मानता

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]
हूँ कि बारिशें बहुत हुईं और उन से मकानात गिरे लेकिन बारिशों के साथ साथ drainage का इन्तज़ाम न होने की वजह से जो पानी आया उस से मकान ज़्यादा गिरे और जहां सारे पंजाब में मकानों का 5 करोड़ रुपये का नुक्सान हुआ है वहां सिर्फ गुड़गांव में 2 करोड़ 18 लाख का मकानों का नुक्सान हुआ है। स्पीकर साहिब, आप कहेंगे कि इतने बड़े मज़मून को मैं महदूद कर रहा हूं लेकिन मैं महदूद नहीं कर रहा हूं बल्कि मैं एक लफ़्ज़ में यह कहूंगा कि यह बड़ी भारी negligence है और इस का ज़िक्र मैंने अपने Nagpur Session में भी किया था जहां हमारे मुल्क के महबूब और अज़ीम नेता पण्डित जवाहर लाल जी थे और दूसरे बड़े नेता थे। मैं ने कहा था कि बड़ी भारी तबाही हो रही है। पंजाब में दो अर्ब से ऊपर रुपया भाखड़ा-नंगल के लिए खर्च किया गया है और इस लिए खर्च किया गया है कि हमारी ज़मीन बने और हमारी पैदावार बढ़े और मैं इस को बड़ा भारी कदम समझता हूं। लेकिन स्पीकर साहिब, यहां पर आगे दौड़ और पीछे चौड़ वाली बात हुई। बनने वाली ज़मीन तो जब बनेगी तब ही बनेगी लेकिन जो पहले बनी हुई थी उस को बचाने के लिए drainage पर सिर्फ एक करोड़ 17 लाख रुपया खर्च किया गया है जिस में से 38 लाख रुपया अमृतसर की किस्मत में आया जिसे आप भी represent करते हैं। 38 लाख रुपया फीरोज़पुर की किस्मत में आया और 33 लाख रुपया करनाल की किस्मत में आया। बाकी सारा पंजाब शायद पंजाब नहीं था और वहां drainage की कोई ज़रूरत नहीं थी। दुनिया का कोई काबिल planner जो planning करता है वह इस तरह से नहीं करता है कि अपने पास जो पूंजी मौजूद है उस को तो खो दे और नई के लिए कोशिश करे। मैं नई के लिए इन को मुबारिकबाद देता हूं लेकिन जो पूंजी इन्होंने खाई है तो जैसा कि मैंने पहले भी कहा था कि अगर मेरे बस में होता तो उस के लिए इन पर Planning Commission से लेकर अपने ने कतरीन वज़ीर और काबिल इंजीनियरों तक सब पर मुकदमा चलाता और इन को सारी कौम के सामने जवाबदेह होना पड़ता कि किस तरह से इन की कोताही से बाज़ लोगों के नज़दीक वहां 90 लाख एकड़ ज़मीन बरबाद हुई और हमारे Congress President सरदार दरबारा सिंह के नज़दीक 30 लाख एकड़ ज़मीन खराब हुई और किस तरह इन्होंने बेदर्दी से कौम का नुक्सान किया (*Interruptions by Chaudhri Suraj Mal*) देखिए मैं आप की ताईद नहीं चाहता लेकिन आप के दिल में अगर दया दृष्टि आए तो ठण्डे दिल से सोचें कि यह जो निकम्मी प्लैनिंग की है और अगर उस गलत प्लैनिंग से कोई नुक्सान होता है तो वह कौम के सामने उस के लिए मुल्ज़म हैं और कौम आप को मुआफ नहीं कर सकती। अगर आप इस का जवाब आज नहीं देंगे तो आने वाली नसलें इस का जवाब ले कर रहेंगी।

चौधरी धर्म सिंह राठी : आने वाली नसलें तो सज़ा देंगी।

मौलवी अब्दुल गनी डार : तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि सिर्फ यही नुक्सान नहीं हुआ कि वह ज़मीन एक हिसाब से 9 अर्ब की और दूसरे हिसाब से 4 अर्ब की खराब हुई बल्कि यह मसला भी साथ के साथ और टेढ़ा होता गया और यहां तक कि करोड़ों रुपया की फसलें खराब हुईं, करोड़ों रुपया का इस सरकार को मालिया छोड़ना पड़ा और हमारे नेक मिनिस्टर के कहने के मुताबिक

आबियाना का बकाया भी बढ़ता ही चला गया। इस लिए बढ़ता गया कि लोग गरीब हो गए और देने की ताकत उन में न रही। स्पीकर साहिब, इस के अलावा एक नुक्सान और हुआ और यह शायद मुझे समझें या न समझें कि जहां इन की सारी दुनिया में भाखड़ा की वजह से नेक नामी हुई और सारा पंजाब इन की खिदमात का शुक्रगुज़ार है कि इन्होंने यह अज़ीमतरीन कारनामा कर दिखाया है वहां आज किसान का एक एक खेत सेम से बरबाद हो रहा है। भूख से किसान आज इतना तबाह है कि वह औरों को तो क्या वह खुद अपने लिए अन्न चाहता है और इन को चाहिए था कि यह drainage का बहुत पहले से बन्दोबस्त करते। सब से ज़्यादा तबाही गुड़-गांव में सैलाब से हुई है और संगरूर के नज़दीक हांसी में सेम से हुई है। स्पीकर साहिब, आज भी ज्यादा पानी जहां खड़ा है वह गुड़गांव है जहां कि 32 हज़ार एकड़ ज़मीन में पानी खड़ा है और उस में कोई फसल नहीं हुई है। उस में से 25 हज़ार एकड़ ज़मीन अकेले नूह में है। आप हैरान होंगे कि जब किसानों को बोने के लिए गन्दम दी गई तो अमृतसर को 61 हज़ार मन दे दी और गुड़गांव को 17 हज़ार मन दी। मैं यह क्यों कहता हूँ? इस लिए कहता हूं कि इन गलत तरीकों से और drainage के न होने से जो नुक्सान हुआ वह नुक्सान और आगे बढ़ता चला गया और हम और ज़्यादा नीचे आते चले गए। हम कहते थे कि पंजाब को यह फख्र हासिल है कि वह surplus है और हिन्दुस्तान के दूसरे हिस्सों को अनाज मुहैया करता है लेकिन वह credit जो हमें मिलता था वह इस नुक्सान की वजह से और कोताही की वजह कम हुआ है। जो नेक नामी का काम आप ने किया है उस के लिए हम आप के मशकूर हैं लेकिन दूसरी तरफ जो बदनामी है उस के लिए तो हाउस जितना कहे कि उन्होंने गल्तियां की हैं उतना कम है और हाउस को कहने का पूरा हक हासिल है।

स्पीकर साहिब, एक अर्ज़ मैं और करना चाहता हूं और वह यह है कि इस वक्त इस बात का बड़ा चर्चा है कि भाखड़ा पर जो खर्च हुआ उस में से कुछ तो वह है जिस से बनिए की दुकान को फायदा होता है और कुछ वह है जो गबन हुआ है। उस से फायदा नहीं होता बल्कि नुक्सान होता है। उस पर आन्दोलन चलाने वालों ने एक आन्दोलन चलाया है। मैं उस पर बहस नहीं करूंगा क्योंकि वह आज का मौज़ू नहीं लेकिन मैं यह कहता हूं कि क्या ही अच्छा होता कि आप हिन्द सरकार से कहते कि हम ने जो कारनामा किया है वह सिर्फ पंजाब के लिए ही नहीं सारे देश के लिए किया है और इस से पंजाब को ही फायदा नहीं सारे देश को फायदा है। जो लोग दूसरे मुल्कों से आते हैं हमारे काबिले ताज़ीम नेता पण्डित जवाहर लाल जी उन को इस को दिखाने लाते हैं कि आओ देखो हमारा भाखड़ा। तो इस से अकेले पंजाब का नाम रोशन नहीं होता बल्कि सारे हिन्दुस्तान का नाम रोशन होता है। तो यह बात हमारी सरकार को उन को बतानी चाहिए थी कि इस का फायदा सारे देश को है अकेले हम को ही नहीं, इसलिए हमारी मदद करो। जहां उन्होंने इतना कुछ आगे किया है और लाखों शरणार्थियों की आबाद-कारी पर अर्बों खर्च कर के फ़याज़ी दिखाई है तो हातम ताई की कबर पर एक टांग और लगा देते और यह रकम भी मुआफ कर देते और कह देते कि आप ने जो सारे देश के लिए credit की बात की है और इन काबिल इंजीनियरों ने जो इस तबाह हाल पंजाब में यह कारनामा किया है उस के पेशेनज़र हम यह छोड़ते हैं। कौन सी मुसीबत आने

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]

वाली थी, अगर वह हिसाब किताब न कर सकते थे तो प्रोफैसर शेर सिंह को वहां भेज देते, वे जा कर वहां हिसाब समझा आते ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਟ ਹਨ ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : दीवाना साहिब, मैं जाटों की बात नहीं कर रहा । मैं अर्ज़ करता हूं कि सिख तो दरिया दिल होते हैं और बनिया हिसाब जानता है । (घंटी) ।

स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि यह ठीक है कि यह सब रुपया बैटरमेंट लैवी के लिए लिया जाएगा लेकिन अगर सरकार उन से कहती और सैंटर की सरकार से 35 लाख शरणार्थियों के लिए माफी मांग ली जाती तो यह एक दानाई का काम होता । लेकिन अगर लेनी ही थी तो साथ वाली State उत्तर प्रदेश के rate आबियाना के लगा देते और सब पर बराबर बोझ डाल देते । शायद इस बात पर सरदार करतार सिंह जी दीवाना शोर मचाते कि सब पर क्यों.........

श्री अध्यक्ष : आप कहां फिर रहे हैं ? (The hon. Member is not relevant.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, मैं आप की मार्फत गवर्नमेंट को समझा रहा हूं ।

श्री अध्यक्ष : यह बात आप किसी और जगह पर समझाइए । इस डिमांड पर आप कैसे समझाएंगे (The hon. Member may bring these things home to them somewhere else. Now the point is how he will explain matters on this demand.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार: स्पीकर साहिब, अगर आप की मदद से नहीं समझा सकता तो और किसी जगह नहीं समझा सकता । और किसी जगह पर यह क्या सुनेंगे ।

श्री अध्यक्ष : ये तो हम पर भी लगाने वाले हैं आप कैसे समझाएंगे । (How can he make them realise? They are going to impose it on our district as well.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, आप के ज़िला में मुसीबत आई लेकिन हरियाना में सेम और सैलाब से किसी कद्र कम नुक्सान नहीं हुआ । आपके यहां पंजाबी रिजन में चार ड्रेनेज डिवीज़नें हैं जबकि हिन्दी रिजन में सिर्फ एक डिवीज़न है । अगर आप गुस्सा न करें तो मैं एक और बात बताऊं कि एक काबलतरीन इंजीनियर को इस लिए बदल दिया गया कि उस ने जल्दी से कैरों drainage तैयार नहीं की । (घंटी)

स्पीकर साहिब, मैं सरकार से कहता हूं कि अगर उसने पंजाब के किसानों से betterment levy लेनी है तो इसका बोझ मिल जुल कर सब पर डालें ताकि किसानों को कम तकलीफ हो । क्योंकि अभी तो लोगों को कोई फायदा पहुंचा ही नहीं । पिंड वसिया ही नहीं चोर पहले ही पै गए ।

श्री अध्यक्ष : आप का ख्याल है कि सब ज़िलों में सत्या ग्रह हो? (Does the hon. Member think that this agitation be launched in all the districts ?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, मैं यह नहीं कहता । मैं तो यह कहता हूं कि किसान को समझाया जाए कि करोड़ों रुपया का कर्ज़ा है और वह बकाया है; मालिया का है, आबयाना का है, Rehabilitation loan है, तकावी है, कुओं का कर्ज़ा है । हम ने करोड़ हा रुपया लेना है और हमारा मकसद किसान भाइयों को तकलीफ़ देना नहीं है । आखिर सरकार इतना बरदाश्त कर रही है कि तुम पर जो कर्ज़ा है वह नहीं लेती तो यह मामूली सी चीज़ है । अगर इस spirit से लोगों में एहसास पैदा किया जाता तो इतना आन्दोलन न होता । बहरहाल, मैं राड़ेवाला साहिब से अर्ज़ करूंगा कि तबाह हों नूह के इलाका के लोग और ड्रेन बने कैरों में, इस ढंग से पंजाब की स्टेट का कोई भला नहीं हो सकता । महाराजा रनजीत सिंह की तरह उन्हें सब को एक आंख से देखना चाहिए, आंखें बेशक दोनों ही हों । आखीर में मैं एक बात अर्ज़ करूंगा कि ज़िद में आ कर अब्दुल ग़नी के हलका को तबाह करने के लिए वहां पर सड़क न बनाने, ड्रेन या नहर न बनाने से बेहतर है कि आप मुझे कहें कि मैं यहां से resign कर दूं । लेकिन इस तरह ज़िद में आ कर एक इलाका को बरबाद करना इनसाफ़ नहीं ।

राव गजराज सिंह (गुड़गांव) : सब से पहले मैं अपने चीफ़ मिनिस्टर साहिब का मश्कूर हूं और राड़ेवाला साहिब का खास तौर पर मश्कूर हूं कि वे पहली दफा गुड़गांव Tunnel Scheme को expenditure के सफा 207 पर लाए । जनाब, मैं तह दिल से मश्कूर हूं कि आखिर कुफर टूटा खुदा खुदा करके ।

जो कहते हैं कि हम कुफर के मालिक हैं उन से तो नहीं टूटा। मैं राड़ेवाला साहिब से अर्ज़ करूंगा कि वे personal level पर इस स्कीम को पूरा करने के लिए कोशिश करें । दूसरे मैं अर्ज़ करूं कि अगर सैंटर और राजस्थान के नुमायन्दों के साथ इकट्ठे होकर इस स्कीम पर काम करें तो सफलता जल्दी होगी । खुशकिस्मती से हमारे चीफ़ इंजीनियर लाम्बा साहिब, जोकि इस स्कीम में बहुत दिलचस्पी रखते थें और इसकी वजह से बाज़ औकात इसे लाम्बा स्कीम भी कह देते हैं, इस वक्त राजस्थान में लगे हुए हैं । उन की मदद लें और राजस्थान गवर्नमेंट की मदद लें ।

दूसरे जैसे प्रोफैसर साहिब ने फरमाया यह ठीक है कि अगर इस वक्त land acquire करने की कोशिश करें तो ज़्यादा मुफीद होगा क्योंकि वहां कीमतें बढ़ रही हैं । इस लिए अगर इस वक्त acquire कर लें तो ज़मीन कम कीमत पर मिलेगी ।

4. 00 p. m.

Speculators ने ज़मीनें इस जगह खरीदनी शुरू की हैं और फर्ज़ी कागज़ पुर करवाने की कोशिश कर रहे हैं और ज़्यादा कीमतें दिखा रहे हैं ताकि अगर गवर्नमेंट वह ज़मीन acquire करे तो ज़्यादा कीमत वसूल हो सके । इस तरह की चालें चली जा रही हैं । इस लिए मैं मुअदबाना गुज़ारिश करूंगा कि इस मामले को खतोकिताबत से नहीं बल्कि personal level पर सैंटर के नुमायंदों के साथ बैठ कर हल करवा लें ।

[राग्रो गजराज सिंह]

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं एक और चीज़ आप के नोटिस में लाना चाहता हूं कि रिवाड़ी तहसील में 150 गांव बग़ैर पीने के पानी के हैं। हमारे मौजूदा गवर्नर साहिब ने जो, पहले Centre में मिनिस्टर रह चुके हैं, इस मसले की अहमियत को समझते हुए special अमला मुकर्रर करवाया। उस अमले ने बजाय ठीक तरीके से जांच करने के जल्दी करके इस काम को अधूरा छोड़ दिया। राय बहादुर कंवर सैन, इंजीनियर, ने इस स्कीम को सही तौर पर न समझा। उन्होंने दूसरी तजवीज़ की कि पानी को रोक कर stages by stages बांध लगा कर पानी मिल सके। इस वक्त रिवाड़ी स्कीम का ज़िक्र है। आप स्पीकर साहिब, मुलाहज़ा फरमाइए कि 425 गांव हैं और सिर्फ 11 गांव में पानी जाना है। जो अमला रिपोर्ट कर के वापस आया है वह ठीक नहीं है। गांव वाले लोगों से tube-well लगवाना मुनासिब नहीं। इसलिए मैं मिनिस्टर साहिब से गुजारिश करूंगा कि वह personal तौर पर इस मामले पर गौर फर-. माएं और इस चीज़ को examine करवा कर किसी engineer को मुकर्रर करें ताकि वह देखे कि यह क्या चीज़ है। यह एक मायूस-कुन बात है कि एक civilised nation के 100 गांव के लोगों को पीने का पानी मुयस्सर न हो।

दूसरी बात मैं यह अर्ज़ करूंगा कि बांध एक life line का काम करते हैं। मुझे बतौर चेयरमैन, डिस्ट्रिक्ट बोर्ड, होने के इस बात का तजरुबा है कि बांध सैलाब के आने में काफी रुकावट पैदा करते हैं। 26,000 रुपये का जो provision किया गया है इस से तो सिर्फ चार बांधों के लिए मिट्टी डाली जा सकेगी बाकी उसी हालत में रह जायेंगे। यह रकम कुछ Forests Department से ली जाती है और कुछ District Boards से लेते थे। यह उसी तरह ही मामला रहेगा जिस तरह स्कूलों की हालत है कि वह provincialise तो हो गये हैं लेकिन वहां न teacher होता है और न building की मुरम्मत। इन बांधों के लिए Rs. 26,000 की provision से कुछ नहीं बनने वाला। इस सिलसिले में और मद्दों से रुपया हासिल कर के इस रकम में इज़ाफा करने की ज़रूरत है। अगर इस साल बांध अच्छी हालत में होते तो सैलाब का पानी आगे न बढ़ता। इन हालात को मद्देनज़र रखते हुए एक स्कीम बनी लेकिन immediate order होने के बाद भी एक महीना काग़ज़ात दफ़तर में पड़े रहे और Engineer Incharge तक वह कागज़ न पहुंचे। मिनिस्टर साहिब के इल्म में यह बात होगी कि किस वजह से वह काग़ज़ $1\frac{1}{2}$ महीने तक दफतर में पड़ा रहा। मैं उन से दरखास्त करूंगा कि इस ज़िला गुड़गांव पर रहम फरमाइए और इंजीनियर साहिबान को हिदायत जारी करें कि इनसानियत के नाते इस की हालत सुधारने की कोशिश करें। मैं उन से अर्ज़ करूंगा कि बांधों के सिलसिले में दूसरी मद्दों में से रुपया निकालें ताकि आयंदा साल ज़्यादा रकम relief पर न खर्च करनी पड़े। इन बांधों की वक्त पर मुरम्मत हो जानी चाहिए।

इस के अलावा एक और चीज़ मैं स्पीकर साहिब, आप के नोटिस में लाना चाहता हूं कि गुड़गांव Canal को Agra Canal से मिला रहे हैं। Agra Canal का rate हमारे rate से तीन गुना है और $1\frac{1}{2}$ गुना से कम किसी जगह नहीं। यह अजीब बात है कि जमना से नहर निकले और तीन गुना rate U.P. वाले charge

करें। Bureaucratic regime में इतनी चीज़ तो थी कि Agra Canal का मैम्बर S.D.O., Palwal, हुआ करता था। वह देखता था कि लोगों को वक्त पर पानी मिला है या नहीं लेकिन आज मुलाहज़ा फरमाइए कि इतना रुपया खर्च कर रहे हैं लेकिन इस canal की Advisory Committee में हमारी गवर्नमेंट का कोई नुमायंदा नहीं और न ही कोई M.L.A. है जो उस हलका से ताल्लुक रखता हो। इस से ज़्यादा हैरान-कुन बात क्या होगी कि तमाम पैसे हम से U.P. वसूल करे और तीन गुना rate charge करे लेकिन इस की Advisory Committee में पंजाब का कोई मैम्बर न हो। U.P. Government इतनी छोटी सी बात नहीं मान सकी। इस लिए हमारी गवर्नमेंट को चाहिए कि वह उस गवर्नमेंट को लिखे कि कोई वजह नहीं कि वह तीन गुना rate charge करे जबकि Agra Canal का पानी हमारे इलाके से जाता है।

एक और बात, स्पीकर साहिब, आप के नोटिस में लाना चाहता हूं कि गवर्नमेंट ने कुओं पर आबयाना लगाया हुआ है। एक तरफ़ तो गवर्नमेंट कहती है कि ज़्यादा तादाद में कुएं खोदो लेकिन इन पर भी आबयाना लोगों से वसूल किया जाता है। गो यह रकम 10 या 20 रुपये सालाना है लेकिन असूली तौर पर यह बात ग़लत है। Unionist Government के वक्त हमारे मौजूदा चीफ़ मिनिस्टर कहा करते थे कि इस से ज़्यादा ज़ुल्म की बात क्या हो सकती है। हज़ारों की तादाद में लोगों ने कुएं बनाये हैं लेकिन उन पर भी आबयाना वसूल किया जा रहा है। अब कांग्रेस की हुकूमत के ज़माने में यह बात शोभा नहीं देती। चाहे यह रकम थोड़ी है लेकिन असूली तौर पर अगर कोई ग़लत दस्तूर कायम हुआ हुआ है तो उसे दूर करने की कोशिश करनी चाहिए।

मैं यह अर्ज़ करूं कि अगर आप इस सिलसिले में consensus of opinion लेंगे तो लोगों की राए का आप को पता लगेगा। मुझे तो पता है; चौधरी सुमेर सिंह और दूसरे District Board के मैम्बरों ने मेरे साथ काम किया है इसलिए वे जानते हैं। बजाय इसके कि नहर को चौड़ा किया जाए अगर वहां tube-wells लगाए जाएं तो कम खर्च आएगा। इस से हमारा pupose serve हो जाएगा। यह मैं Gurgaon Canal के मुताल्लिक कह रहा हूं, Tunnel Scheme के मुताल्लिक नहीं। आप ने बड़ी मेहरबानी फ़रमा कर वक्त दिया है और मैं ने बहुत कुछ कहा है। मैं ने seriousness के साथ, suggestion के तौर पर, अपने ज़ाती तजरुबे की बिना पर यह चीज़ें अर्ज़ की हैं। मैं अर्ज़ करूंगा कि हरियाणा की जो पानी की मांग है उसे पूरा किया जाए और उनकी पानी की दिक्कतों को दूर किया जाए। मैं ने यह बात अपने दिल से कही है। आप जब नारनौल में गए हैं तो आप को पता है कि वहां की क्या हालत है। उस इलाका में पानी के बग़ैर गुज़ारा नहीं होता। हमारी National Government जिस aim को लिए बैठी है उसे पूरा करना चाहिए। हमारी कांग्रेस सरकार का aim है कि पैदावार को बढ़ाया जाए। उस का तरीका यही है कि electricity पैदा करने के साथ २ irrigation में भी ज़्यादा से ज़्यादा हिस्सा लिया जाए। जो कुएं हैं उनके लिए सस्ते rate पर बिजली दिलवाएं ताकि वे लोग ज़्यादा से ज़्यादा अनाज पैदा कर सकें और अपने private

[राम्रो गजराज सिंह]

कुम्रों पर मशीनें लगा सकें। (घंटी)। मैं अभी खत्म किए देता हूं। मैं आप को फिर याद दिलाना चाहता हूं कि गुड़गांव ज़िला के एक गांव के किसान ने अपनी ज़मीन के एक एकड़ में इतना गेहूं पैदा किया जितना और कहीं नहीं हुआ। उसने अपने कुएं पर बिजली लगा कर यह काम किया और उसने सोने का medal हासिल किया। उसने एक एकड़ में 85 मन गेहूं पैदा किया जहां और तरीकों से irrigation नहीं होती वहां आप की मेहरबानी होनी चाहिए। Nation के interest में यह काम होना चाहिए। जो मीठे पानी के कुएं लगे हैं उनके लिए बिजली देनी चाहिए ताकि irrigation का काम चल सके (घंटी)। स्पीकर साहिब, मैं आपका मश्कूर हूं।

श्री मंगल सेन (रोहतक) : स्पीकर साहिब, आज जो 4,70,64,200 रुपये की demand House के सामने पेश है उस पर विचार विमर्श चल रहा है। मैं भी कुछ कहने के लिए आपकी सेवा में उपस्थित हुआ हूं। हमारा पंजाब प्रदेश संसार में नहरों के जाल के बारे में बड़ा प्रसिद्ध था। दुर्भाग्य से हमारे देश का बटवारा हो गया और बहुत सा अच्छा सरसब्ज़ इलाका पश्चिमी पंजाब में, जहां पर नहरें ज्यादा थीं पाकिस्तान के हिस्से में आ गया। हमारी सरकार को बटवारे के पश्चात् इस बात का सामना करना पड़ा और उन्होंने बहुत सी योजनाएं भी बनाईं। इस demand में भाखड़ा scheme का ज़िक्र नहीं इस लिए मैं इस पर विचार व्यक्त नहीं करना चाहता। स्पीकर साहिब, आज हमारे प्रदेश की पैदावार इस बात पर निर्भर है कि खेती को समय पर पानी मिले और सस्ते भाव पर मिले। इस से पैदावार अच्छी हो सकती है। इसीलिए हम इस महकमे को इतने रुपये की स्वीकृति देने जा रहे हैं। स्पीकर साहिब, मैं ने यह अनुभव किया है कि ज़मीदार जितना इस महकमे से दुखी है शायद ही किसी और महकमे से इतना दुःखी होगा। (*Interruption*) मन्त्री महोदय कुछ कह रहे हैं, मैं ने सुना नहीं। सुन लेता तो जवाब दे देता। मेरा निवेदन है कि एक मोघा लगवाना हो तो कई दरखास्तें दे कर चक्कर काटने पड़ते हैं। अगर किसी ने दूर मोघे की बजाय अपने खेत के नज़दीक मोघा लेना हो तो मोघा तबदील करवाने के लिए कई वर्ष लग जाते हैं। वाराबन्दी की भी यही हालत है। रोहतक में एक गांव भड़ौलीखुर्द है। वहां के लोगों ने वाराबन्दी करवाने के लिए दो वर्ष हुए दरखास्त दी थी। उन्होंने मुझे भी कहा। वहां जो आने वाले X.E.N साहिब हैं उन्होंने कहा कि हम कार्यवाही कर रहे हैं, हम ने reminder भेजा था वगैरह वगैरह। ये शब्द कह कर वे टालने का प्रयत्न करते हैं। स्पीकर साहिब, यही नहीं। जहां पर इन्होंने नहरें बनाई हैं वहां भी इंतज़ाम ठीक नहीं। पहले भी मैं ने कई बार निवेदन किया है। मन्त्री महोदय ने समझा होगा कि शायद Opposition वालों का तो काम ही यही है कि कोई न कोई बात कहनी है खड़ग कला, और कलिंग के पास से नहर जाती है। उसके पास से जिस ज़मीन में से मिट्टी निकाली गई आज भी इनसान के कद जितने गहरे खड्डे वहां मौजूद हैं जो अभी तक भरे नहीं गए। जिन की ज़मीन थी उन पर मालिया लगाया गया और उन को मुआवज़ा देने का कोई प्रबन्ध नहीं किया गया। मन्त्री महोदय बड़े गम्भीर व्यक्ति हैं। मैं विनय करूंगा कि वह मेरी बात को note कर लें और इसका जवाब ज़रूर दें।

स्पीकर साहिब, इस demand में हमारी सरकार ने कुछ betterment levy भी लगा दी है। Western Jamna Canal से जो पानी लिया जाता है

वह कोई नया पानी नहीं, कोई नई नहर नहीं; लेकिन उन्होंने betterment charges लगा दिए। हमारे सदन के सम्माननीय सदस्य अभी अभी उस पर विस्तार से कह चुके हैं। मैं इस बारे आंकड़े नहीं बताना चाहता। उनको सुनने के पश्चात् और budget में देखने के पश्चात् यह बात ज़ाहिर हो जाती है कि भविष्य में वहां से होने वाली आमदनी इतनी काफ़ी है कि नई betterment levy लगाने की यानी extra पैसे लेने की आवश्यकता नहीं। Betterment levy असूल के तौर पर वहां लगानी चाहिए जहां पर खेती-बाड़ी करने वालों की आर्थिक अवस्था सुधर गई हो, उनके रहन सहन का स्तर ऊंचा उठ गया हो, उनके खाने पीने का स्तर ऊंचा उठ गया हो और वहां समृद्धि होने के पश्चात् इस ओर ध्यान दें तो अच्छा है। तब तो यह लोग levy देने में संकोच नहीं करेंगे। लेकिन समझ में नहीं आता कि अब यह levy क्यों लगाई गई है? आप ने पानी देना है पैसा लेना है; यह तो दुकानदारी की बात है कि कोई चीज़ लेगा तो पैसे की अदायगी करेगा। इस तरह यह charges लगा कर किसान को क्या प्रसन्न कर रहे हैं, यह बात मेरी समझ में नहीं आई। स्पीकर साहिब, सरकार ने तो ग़लती से यह बात कर दी इसलिए मन्त्री महोदय अब फ़राखदिली से आगे आएं और विशाल हृदय करके आगे बढ़ें और इसे वापस लें। प्रकृति का प्रकोप विचित्र होता है; अनावृष्टि हो जाती है और किसान का खेत सूख जाता है। यदि अधिक वर्षा होने लगे तो खेत तो खेत, घर पर भी काबू नहीं पाया जा सकता। प्रकृति पर कोई काबू तो नहीं पा सकता। आगे शायद हम प्रकृति पर काबू पा लेंगे लेकिन आज तक तो प्रकृति पर किसी ने काबू नहीं पाया। पिछली दफ़ा जब वर्षा आई तो वर्षा के कारण पंजाब में बहुत सा नुक्सान हुआ। ज़िला रोहतक में भी बहुत सा नुक्सान हुआ और आज भी कई स्थानों पर पानी खड़ा है। मेरे हलका में एक गांव कलोई के पास आज भी पानी खड़ा है। हमारी सरकार ने चालाकी से, चुस्ती से और होशियारी के साथ यह मुआमला लिया और levy लगा दी। झज्जर में पटौदी पटौदा ऐसे ही गांव हैं। वहां मीलों मील तक पानी खड़ा है। बजाय इसके कि सरकार उन लोगों की सहायता करती उलटा उन पर भी मामला लगा दिया है। स्पीकर साहिब, चंद दिनों की बात है कि मैं गुड़गांव ज़िले में गया। मैं ने वहां जा कर देखा है कि पलवल, होडल और फिरोज़पुर-झिरका की तहसीलों में मीलों पानी खड़ा है। इस चीज़ के लिए हम केवल प्रकृति को ही दोषी नहीं ठहरा सकते। इसमें बात को बढ़ा चढ़ा कर कहने या exploit करने का सवाल नहीं है। तथ्य यह है कि इस में सरकारी कर्मचारियों का भी कहीं न कहीं दोष अवश्य है। उन्होंने पानी को उचित समय पर रोका नहीं है, थामा नहीं है। आज तक उस क्षेत्र में यह हालत है कि कई कई गांव में आना जाना भी असम्भव है। पानी खड़ा रहने की वजह से रास्ते बन्द हैं। आगरे को देखने के लिए जो लोग विदेशों से आते हैं वे भारतवर्ष के सभी ऐतिहासिक स्थानों को देखने के लिए आते हैं। वे लोग भारतवर्ष की राजधानी को भी देखने के लिए आते हैं परन्तु वहां आने जाने के सारे रास्ते बन्द हैं। सड़क की तामीर नहीं की जा सकी। हमारी सरकार का विशेष ध्यान इस ओर जाना चाहिए।

स्पीकर साहिब, अब नहरें चल पड़ी हैं और कई स्थानों पर वर्षा भी बहुत ज़्यादा हो गई है। समय पर पानी का निकास न होने के कारण सेम हो गई है। रोहतक ज़िले की तहसील झज्जर और गोहाना के कई देहात आज भी पानी में खड़े हैं। उन में से पानी बहुत सरलता से निकाला जा सकता था लेकिन पता नहीं है कि सरकार क्यों ढील कर रही है। मैं जानता हूं कि कई इलाकों

[श्री मंगल सेन]

से पानी आसानी से निकाला जा सकता है लेकिन सरकार सुस्ती से काम ले रही है। रिठाल और किलाई के गांव में मीलों दूर तक पानी खड़ा है। जिन दिनों मन्त्री महोदय रोहतक में गए थे वहां की जनता ने सारी तकलीफ़ें उन के सामने रखी थीं। मुझे आज विधान सभा में इन बातों के कहने का अवसर प्राप्त हो गया इसलिए मैं ने भी ये बातें निवेदन कर दी हैं ताकि वे जल्दी ही इस समस्या को हल करने का प्रयत्न करें। नाईवाला से आठ नम्बर की drain चलती है। वह drain रोहतक के सीने पर से होती हुई सारे ज़िले को बरबाद करती हुई और सारे गांव को नुक्सान पहुंचाती हुई झज्जर की तहसील में झील का रूप ले कर खड़ी है। मैं मन्त्री महोदय से निवेदन करूंगा कि वे हमारी शंकाओं का समाधान करें। मैं उन से पूछता हूं कि सरकार का विशेष ध्यान इस तरफ़ क्यों नहीं है ? मुझे इतना कहने में संकोच नहीं है कि मन्त्री महोदय इन स्थानों पर गए और लोगों की बातों को उन्होंने सुना था। लेकिन उन तकलीफ़ों का उपाय करने में सरकार क्यों ढील कर रही है, इस बात की समझ नहीं आ रही। सोनीपत तहसील में जाटांकलां के पास का कुछ इलाका ऐसा है जोकि हर वर्ष यमुना की बाढ़ का शिकार होता रहा है। यह इलाका यमुना के तट के साथ लगता है। मैं मन्त्री महोदय की सेवा में यह निवेदन करना चाहता हूं कि वहां पर बांध लगा कर उस इलाके को तबाह होने से बचाया जाए। जब भी बाढ़ आती है तो खड़ी फ़सलें तबाह हो जाती हैं। इस का जल्दी ही इलाज होना चाहिए। हमारे पहाड़ी इलाके में नूरपुर का क्षेत्र है वहां सात आठ हज़ार एकड़ ज़मीन ऐसी पड़ी हुई है कि जहां पर आबपाशी की जा सकती है। लेकिन मेरा विचार है कि सरकार यह सोचती है कि हमने अपने इलाके में काम न किया, हरियाणे के पिछड़े हुए इलाके में या पहाड़ी इलाके में उन्नति के काम करने शुरू कर दिये तो क्या बात बनेगी। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि वह सात आठ हज़ार एकड़ ऐसी भूमि है कि यदि वहां पर भली भांति irrigation की व्यवस्था की जाए तो यह इलाका food belt बन सकता है और इस से सरकार को लाखों रुपये की आमदनी हो सकती है। मेरा कहने का अभिप्राय यह है कि इस विभाग के मन्त्री महोदय pains लेते हैं उन को और pains लेनी चाहिएं। उनके ध्यान देने पर ही खेती-बाड़ी की व्यवस्था निर्भर करती है।

स्पीकर साहिब, अन्त में मैं यह बात फिर repeat करना चाहता हूं कि हरियाणा का इलाका बिल्कुल पिछड़ा हुआ है। Punjabi Region में तो कुओं में भी पानी बहुत दूरी पर नहीं, आसानी से निकाला जा सकता है। Tubewells की इतनी ज़्यादा ज़रूरत नहीं है। लोग वैसे भी समृद्ध हैं। संसार के बहुत से देशों में जा कर आबाद हुए हैं। राजनैतिक तौर पर भी बहुत चालाक हैं। लेकिन हमारा इलाका बहुत पिछड़ा हुआ है। सरकार मानती है कि वह इलाका पिछड़ा हुआ है। उस को विशेष सुविधाएं देनी चाहिएं। जब सरकार स्वयं यह बात मानती है तो फिर वहां पर Betterment Levy लगाने की बात हमारी समझ में नहीं आई। यह तो इस शब्द का दुरुपयोग करने वाली बात है। इस लिए मैं मन्त्री महोदय से निवेदन करूंगा कि अपनी फ़राखदिली का सबूत देते हुए इस levy को वापस ले लें और इस तरह से जनता की भावना का आदर करें।

श्री मुलतान सिंह (घरौंडा) : स्पीकर साहिब, ग्राज की Irrigation की demand के बारे में मैं यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूँ कि राड़ेवाला साहिब के ग्राने के बाद tube-wells को बिजली तकरीबन मिल चुकी है, खाल भी पक्के बन चुके हैं ग्रौर उन्हों ने बिजली का रेट भी जो कम किया है उस के लिये भी पंजाब के किसान उन के ममनून रहेंगे। पहले हमारे ज़िला के ग्रन्दर जो बाढ़ ग्राया करती थी वह कुँजपुरा बांध लगाने से बहुत हद तक रुक गई है। वज़ीर साहिब, खास तौर पर एक घंटा समय निकाल कर वहां गए थे। उन्हों ने खुद मौका देखा था, Engineers का हिसाब किताब तो ग्रलग ही होता है। ग्रगर उन की सलाह पर चला जाता तो करोड़हा रुपये ख़र्च होते। लेकिन ग्राज थोड़े ख़र्च में एक छोटा सा बांध बांधने से ही हमारे ज़िला का काफ़ी। हद तक बचाव हो गया है। पहले उस इलाके की ग्राबादी का बहुत नुक्सान हुग्रा करता था, उस के लिये लोग बहुत शुक्रगुज़ार हैं। लेकिन हमारे ज़िले में drains पर जो ख़र्च किया जा रहा है वह काफ़ी नहीं है। हमारे ज़िले के ग्रन्दर drainage की एक ही division थी, मुझे ठीक पता तो नहीं है, लेकिन सुना है कि वह drains की division वहां से shift की जा रही है। वह division सारी करनाल तहसील को cover करती थी लेकिन वह भी उठाई जा रही है। यह बड़ी शर्म की बात है कि प्रचार तो यह किया जाता है कि हरियाणे पर 60 फ़ी सदी ख़र्च किया जाता है लेकिन ख़र्च चालीस फ़ी सदी से भी कम किया जाता है। ग्रगर चालीस फ़ी सदी भी ख़र्च किया जाए तो हम मश्कूर होंगे। पंजाब में drains की तीन divisions थीं——एक गुरदासपुर में, दूसरी ग्रमृतसर के ज़िला में ग्रौर तीसरी करनाल के ज़िला में। ग्रगर ग्रमृतसर ग्रौर गुरदासपुर से करनाल का मुकाबला किया जाए तो ग्राप देखेंगे कि वहां के चीफ़ मिनिस्टर खुद हैं ग्रौर पण्डित मोहन लाल वहां के हैं। उन इलाकों के हकूक का उन को फ़िक्र है। जहां तक गुड़गांव का ताल्लुक है वहां के Minister भी हैं ग्रौर राग्रो गजराज सिंह Public Accounts Committee के चेयरमैन भी हैं, ग्रपने इलाके के लिये वे लड़ सकते हैं लेकिन ग्रगर यतीम हैं तो हम ही हैं। हमें ग्रपने हकूक के लिये खुद लड़ना पड़ता है। ग्रब मैं ग्राप को उस इलाके के मुताल्लिक ग्रर्ज़ करना चाहता हूँ कि हरियाणे का heart सफ़ीदों, कुछ गोहाना का इलाका ग्रौर कुछ पानीपत तहसील का इलाका है। उसी इलाके में सींक गांव वाक्या है। साबका डिप्टी मिनिस्टर चौधरी इन्द्र सिंह उसी इलाके के रहने वाले हैं। चौधरी सुमेर सिंह भी उसी इलाके के हैं, पंडित श्री कृष्ण शास्त्री ग्रौर श्रीमती प्रसन्नी देवी भी उसी इलाके की हैं। ग्राप सुन कर हैरान होंगे कि बावजूद इस बात के कि वह गांव पांच हज़ार से भी ज़्यादा ग्राबादी का है ग्रौर तकरीबन तकरीबन हर मकान पुख्ता है, वह चारों तरफ़ से पानी में घिरा पड़ा है। एक तरह से वह पानी के ग्रन्दर float कर रहा है। इसी तरह उरलाना ग्रौर कुराना गांव हैं। छः हज़ार की ग्राबादी है। सारे का सारा गांव पुख्ता है। कितने शानदार गांव, लेकिन वहां तबाही का मंज़िर देखने को ग्रा रहा है। इतना ही नहीं। ग्रहल, ग्रलुपुर गांव की भी यही हालत है। कवि गांव पांच हज़ार की ग्राबादी का है। लेकिन वह भी इस मुसीबत से मारा जा चुका है। पता नहीं इस ग्राबादी को कहां पर ले जाया जाएगा।

[श्री मुलतान सिंह]

इतने पर ही खत्म नहीं। स्पीकर साहिब, हम लोगों को दो तरफ़ा मुसीबत का सामना करना पड़ रहा है। एक तो इस तरह सेम और पानी की मुसीबत और दूसरी तरफ़ लाखों एकड़ ज़मीन Utilization of Waste Land Act के तहत हासिल करके दूसरे ज़िलों के लोगों को दी गई है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि यह एक बहुत भारी ज़ुल्म और बेइनसाफ़ी है। यहां पर नारा तो यह लगाया जा रहा है कि हम ने हरियाणा को 60 फ़ी सदी हिस्सा दिया है और देना चाहते हैं लेकिन मैं आप के ज़रिये मिनिस्टर साहिबान से यह अर्ज करना चाहता हूँ कि अगर यह साबत कर दें कि 30 फ़ी सदी तक भी दिया है तो भी यह एक बहुत बड़ी बात होगी।

गवर्नमैंट ने यह भी अपनी एक पालिसी बनाई हुई है कि जिन इलाकों को बाढ़ की वजह से नुक्सान पहुँचा हो वहां पर मैट्रिक तक तालीम मुफ़त दी जाएगी। लेकिन यह concession भी जालन्धर डिवीज़न के इलाकों को ही दी गई है, हमारी तरफ़ extend नहीं की गई। मैं उम्मीद करता हूँ कि हमारे साथ इस तरह का discriminatory सलूक नहीं किया जाएगा और जो रियायत उधर के लोगों को दी जाए वह यहां पर भी लागू की जाएगी।

चूंकि वक्त बहुत थोड़ा दिया गया है इस लिये मैं बिल्कुल मुख्तसर तौर पर अपने points को आप के सामने रखूंगा। जहां तक drainage का ताल्लुक है, करनाल ज़िला के अन्दर यह काम एक-चौथाई पर भी नहीं किया गया। करनाल के अन्दर एक बहुत पुरानी नहर है और यह नहर भी दरिया की शक्ल की है जो कि सारे हरियाणे को सैराब करती है। इस के ज़रिये अगले इलाकों को पानी दिया जाता है लेकिन जिस इलाका से यह गुज़रती है वहां सेम ही सेम हो चुकी है। बहुत भारी रक़बा बर्बाद हो रहा है। हमें खुशी है कि भाखड़ा बनाया जा रहा है और इस से सूबा की मजमूई तौर पर बड़ी तरक्की होगी। कहा जा रहा है कि इस से 34 लाख एकड़ से ज़्यादा ज़मीन यहां की सैराब होने वाली है। लेकिन जो मौजूदा ज़मीन है, जो उपजाऊ ज़मीन है वह इस सेम की वजह से खराब होती जा रही है। गवर्नमैंट की अपनी figures हैं कि 30 लाख एकड़ ऐसा रकबा है जो कि सेम की ज़द में आ चुका है। वैसे बाहर लोगों के ख्यालात के मुताबिक यह रक़बा 90 लाख एकड़ के करीब पहुँचने वाला है। मतलब यह हुआ कि दाढ़ी से मूंछें बढ़ गईं। इस लिये मैं यह सुझाव दूंगा कि छः महीने के लिये भाखड़ा का काम बन्द करके भी अगर हमें drains का काम मुकम्मल करना पड़े तो गवर्नमैंट को इस में कोई हिचकिचाहट नहीं होनी चाहिये। आप भाखड़ा पर करोड़हा रुपया खर्च कर रहे हैं और वह भी इस मकसद के लिये कि इस से बंजर ज़मीनों को सैराब किया जाए। लेकिन आप अन्दाज़ा लगाएं कि अगर करोड़हा रुपये की उपजाऊ ज़मीनें सेम की वजह से बर्बाद हो गईं तो इतनी भारी रक़म के खर्च करने से क्या फ़ायदा होगा। इस लिये ज़रूरी है कि पहले इस drains के काम को पूरा करने की तरफ़ फ़ौरी तौर पर ध्यान दिया जाए ताकि ज़मीनों को बर्बाद होने से बचाया

जा सके। इस बजट के अन्दर इस काम के लिये 75 लाख रुपया की रकम रखी गई है। मैं महसूस करता हूँ कि यह बहुत थोड़ी रकम है। इसके लिये इस से भी बहुत ज़्यादा रुपये का इन्तज़ाम करने की ज़रूरत है। इस थोड़ी सी रकम से काम नहीं चल सकता। (*Interruptions*) अगर करनाल के अन्दर बान्ध न लगवाया जाता तो सारा शहर और G. T. Road पानी के नीचे आ जाती। यह कोई मुबालग़े की बात नहीं है। मिनिस्टर साहिब ने खुद आ कर मौका देखा। लेकिन इसी तरीका से सेम के मामले में इकदाम नहीं उठाए गए। आख़िर एक दम से इतनी सेम क्यों हो गई? इस की भी खास वजूहात हैं और मैं तो यहां तक कहने को तैयार हूँ कि इस के अन्दर political हाथ भी है। कैसे? जब मुरब्बाबन्दी हुई तो जो ज़ोरदार आदमी थे उन्हों ने जो drains थीं उन को इधर से उधर और उधर से इधर करवा लिया। उन को बाद में भरवा दिया और इस तरह से जो natural drains थीं उन को ख़त्म कर दिया गया। जब drains थीं नहीं तो पानी को बाहर निकलने के लिये रास्ता कैसे मिलता? बाहर इलाकों में भी लोगों में इस बात की तशवीश पाई जाती है। वह पूछते हैं कि यह सेम एकदम से कैसे आ गई? आखिर पहले भी तो बारिशें होती थीं। पहले क्यों न इतनी ज़्यादा सेम आई? हम पांच-साला प्लानें बना रहे हैं। लेकिन इन प्लानों का क्या फ़ायदा होगा जब कि हमारी लाखों एकड़ ज़मीन हर साल सेम की ज़द में आती जा रही हो? मैं, जैसा कि पहले अर्ज़ किया, यह महसूस करता हूँ कि इस मसले की बुन्याद काफ़ी हद तक मुरब्बाबन्दी का ग़लत तरीका है। इस लिये मैं यह सुझाव दूंगा कि अगर अब भी जो consolidation हो रही है उस में से natural drains को खाली रखा जाए, अलग रखा जाए तो आगे के लिये सेम से बर्बादी काफ़ी हद तक कम हो सकती है। (*Interruptions*) जालन्धर डिवीज़न में यह मसला इतना ज़्यादा नहीं क्योंकि वहां की आवाज़ बड़ी effective है। इसलिये उस इलाका में इस की वजह से ज़्यादा बर्बादी हो रही है जहां की आवाज़ इतनी ज़्यादा effective नहीं है। (घंटी) बस एक ही मिनट में ख़त्म करता हूँ।

मैं यह अर्ज़ करता हूँ कि करनाल शहर एक बहुत पुराना शहर है। इस में पुरानी नहर भी है। यह फ़िरोज़ शाह तुग़लक के वक्त की नहर है। लेकिन इस इलाके में पांच हज़ार से ज़्यादा एकड़ ज़मीन drains के न होने की वजह से बर्बाद हो रही है। हमने वहां के X.E.N के पास भी जा कर कहा। लेकिन वह ऐसी चीज़ें खुद पास नहीं कर सकता। क्योंकि इस पर उस का कंट्रोल नहीं है। इस के अलावा Floods Control Board में जो हरियाणे के मैम्बर हैं, वे सब ineffective मैम्बर हैं, वह अपने गांव को भी ठीक नहीं करवा सके तो यह क्या करेंगे। इसलिये, मैं आप की मार्फ़त मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करता हूँ कि इस इलाके की तरफ़ पूरा ध्यान दें और हमारे साथ भी पूरी तरह से इनसाफ़ होना चाहिये ताकि लोगों की हालत बेहतर हो सके।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ (ਪੱਕਾਕਲਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਅਜ irrigation ਦੀ demand ਤੇ ਬਹਿਸ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਆਏ ਸਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕਾਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਅਜ ਉਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਥਲਿਓਂ ਔਰ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਕਢ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ । ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਐਡਾ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਖਾ ਨੂੰ ਬੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿਤੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਔਰ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ tail ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਹੈ । ਉਥੇ tube-well ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਥਲੇ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਰਹੰਦ ਕੈਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਬਠਿੰਡੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਬਰਨਾਲੇ Division ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸੇਮ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਿਆ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਸੇਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰਜਬਾਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੜਕਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬਰਖਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰੁਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸੇਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਰਜਬਾਹੇ ਦੇ ਹੇਠ syphons ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਔਰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਦੀ ਪਾਣੀ ਨਕਾਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸੇਮ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕਾਫੀ ਸੰਤੋਖਜਨਕ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਖੁਦ ਕਈਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਏਕੋਟ ਵਲ ਮੂਮ, ਗਹਿਲ, ਦੀਵਾਨੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਗੇ ਲੰਘਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਖਿੰਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਏਕੋਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਣਾ, ਭਦੌੜ, ਦੁਲੇਵਾਲ ਔਰ ਭਾਈ ਰੂਪਾ ਤਕ ਪਾਣੀ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੇਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੋ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਚੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਖਾਈ, ਦੀਨਾ, ਪਖਰ ਵਢ ਨੂੰ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਪਾਣੀ ਗੁਰੂਸਰ, ਭਗਤਾਭਾਈ, ਬਹੁਜ ਥਰੋੜ ਅਰਕਲੀਆ ਜਲਾਲ ਆਦਿ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਦਬ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਨੇ ਖੁਦ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ

ਕਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ । ਜਲਾਲਦੀ ਔਰ ਛੋਡੀਪੁਰੇ ਵਿਚ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਹੀ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ਹੈ । P.W.D. ਦੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮੌਕਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਕੱਲਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੱਲਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ।

चौधरी सरूप सिंह (हांसी 'जनरल') : स्पीकर साहिब, इस बात से कोई इनकार नहीं कर सकता कि पिछले 11, 12 सालों में पंजाब में नई नहरें निकालने का काम बड़ी तेज़ी से हुआ है लेकिन जहां इस महकमे की तरफ़ से ज़्यादा से ज़्यादा नहरें निकाली गई हैं वहां उतनी ही तेज़ी से सेम का फैलाव भी होता गया है। आज हालत यह है कि जितनी नई ज़मीन में आबपाशी होने लगी है, जहां partition के बाद नहरें निकाली गई हैं और जो उन से सैराब होती है, तकरीबन उस के मुकाबिले में उतनी ही ज़मीन पंजाब में सेम के नीचे आ गई है। आज से पहले चार पांच सालों से मतवातर इस हाउस में और इस से बाहर पब्लिक जलसों में और अखबारात के ज़रिये इस सेम के मसला की तरफ़ सरकार का ध्यान कई मर्तबा दिलाया गया है। लेकिन मैं तो यह कहूँगा कि यह पहला ही साल है जब सरकार ने यह महसूस किया है कि यह मसला काफ़ी भयानक शक्ल में हमारे सामने आ खड़ा हुआ है। इस से पहले इस water-logging के लिये जो रुपया कभी रखा गया है वह तो मैं समझता हूँ, जैसा कि मेरे साथी ने कहा है, कि वह सिवाय दो तीन जगहों के और किसी के लिये नहीं रखा गया है यानी यह सिर्फ़ ज़िला अमृतसर और करनाल के लिये रखा गया है। मैं इस बात से तो इनकार नहीं करता और यह नहीं कहता कि वहां यह मसला नहीं है। वहां यह मसला काफ़ी भयानक है लेकिन इस के साथ साथ, पहाड़ी इलाकों को छोड़ कर आज पंजाब का कोई ज़िला भी ऐसा नहीं जहां सेम का मसला न खड़ा हो गया हो। आज जहां हम कहा करते हैं कि क्योंकि पंजाब एक ज़रायती सूबा है इस लिये यहां पैदावार बढ़े और यहां अनाज ज़्यादा पैदा हो ताकि हम दूसरी States को फालतू अनाज भेज सकें वहां हमें उन बीमारियों के इलाज के लिये भी रुपया रखना चाहिये जिस से अनाज की पैदावार घटती है। Water-logging से अनाज की पैदावार घटती तो है ही, इस के साथ मैं यह भी बताना चाहता हूँ कि कुछ ऐसी ज़मीनें हैं जो पिछले चार पांच सालों से सेम के नीचे आ चुकी हैं और जिन के बारे में मैं सही तौर पर बताना चाहता हूँ कि वहां सिर्फ़ अनाज की पैदावार के घटने का सवाल नहीं बल्कि वहां तो अनाज के पैदा होने का ही सवाल है।

[चौधरी सरूप सिंह]
वहां अनाज पैदा ही नहीं होता। इस मसले की तरफ़ हमारे Minister for Irrigation का और Chief Engineers साहिबान का ध्यान कई बार दिलाया जा चुका है और इस के लिये अभी हमारी पंजाब सरकार ने एक जर्मन expert डाक्टर जेनहर की खिदमात हासल की थीं और उसे हांसी में भी दो तीन रोज़ के लिये जाने का इत्तफ़ाक हुआ और हमारे वज़ीर साहिब भी वहां गये थे और मुझे भी उन के साथ वहां दो तीन दिन रहने का मौका मिला था। वह इस बात का ही पता लगा रहे थे कि सेम के हो जाने के कारण क्या हैं और यह रोकी किस तरह से जा सकती है। वैसे तो तीन चार साल से इस बात पर गौरो-खौज़ किया जा रहा है कि किन वजूहात से यह होती है और इस मसले का हल क्या हो सकता है। आये साल यह मसला हाउस के सामने आता है और इस साल जिस शक्ल में आया है वह भी हमारे सामने ही है। इस से मैं यह तो मानता हूँ कि कुछ रुपया इस बात के लिये रखा गया है लेकिन जहां तक इस बीमारी की मार का ताल्लुक है और इस मसला की गहराई का ताल्लुक है इस बजट में इस के इलाज के लिये जितना रुपया चाहिये उतना दिखाई नहीं देता। हम ने सब से पहले करोड़ों नहीं अरबों रुपये नई नहरों के बनाने पर खर्च किये हैं। जहां तक उस काम का ताल्लुक है उस के लिये मैं अपने वज़ीर साहिबान को भी और Chief Engineers साहिबान को भी मुबारिकबाद पेश करता हूँ क्योंकि यह एक बड़ा टेढ़ा काम था और partition के बाद इस सूबा में यह काम बड़ा तसल्लीबख्श तरीके से हुआ और इस से पंजाब की जनता को काफ़ी फ़ायदा हुआ है लेकिन इस के साथ साथ मैं कहूँगा कि इस बीमारी का इलाज नहीं हो पाया। मैं यह कहना चाहता हूँ कि यह जो नई नहरें निकाली गई हैं उन से भी आहिस्ता आहिस्ता नई ज़मीनें सेम के नीचे आती जायेंगी और इस से पंजाब में सेम का यह मसला हल होना और भी मुश्किल हो जाएगा और यह बीमारी और भी भयानक रूप अख्तियार कर लेगी। क्योंकि time कम है इस लिये मैं मुख्तसर तौर पर इस मसले को हल करने के लिये कुछ सुझाव देना चाहता हूँ कि यह मसला किस तरह से हल किया जाये।

पिछले चार पांच सालों में सरकार इस के लिये यह करती रही है कि मसले की वजूहात तलाश की जायें, इस बीमारी के क्या कारण हैं उन का ठीक तरह से पता लगाया जाये ताकि उन को दूर किया जा सके। स्पीकर साहिब, मैं तो यह समझता हूँ कि सरकार को अपना ज्यादा ध्यान इस तरफ़ देना चाहिये था। इसी मसले की वजह से सरकार को सारे इलाकों का survey कराने की ज़रूरत पड़ी है। फिर यह कोई स्कूल वग़ैरह का काम तो है नहीं जो महीने दो महीने में मुकम्मल हो सके। यह तो सालों का काम है क्योंकि सालों में ज़मीनें बनती हैं और सालों में ही बिगड़ती हैं। इस लिये इन के संवारने का जो काम होगा उस के लिये भी काफ़ी समय चाहिये। इस के लिये ज़रूरी था कि यह देखा जाये कि ज़मीन के ऊपर का structure कैसा है और नीचे के structure की हालत कैसी है। पिछले पांच सालों में यह

survey का काम हो चुका है और आज हमारी सरकार इस हालत में है कि आये साल कुछ न कुछ रुपया इस काम के लिये खर्च कर देती है। एक साल जब एक तरफ़ से ज़ोर पड़ा तो उधर कुछ रुपया खर्च कर दिया गया और उस से अगले साल जब इसी तरह की बात हाउस में आ जाती है और जहां से ज़्यादा आवाज़ उठती है वहां के लिये ज्यादा रुपया रख लिया जाता है और सही इलाज इस बीमारी का अभी तक न निकाला गया है और न ही किया गया है। इस लिये मैं वज़ीर साहिब से कहूँगा कि वह हाउस को आज बतलायें कि वह किस ढंग से इस बीमारी का इलाज करना चाहते हैं और यह भी बतायें कि कितना रुपया इस साल इस बीमारी के इलाज पर खर्च करना चाहते हैं और वह रुपया किस ढंग से खर्च करेंगे क्योंकि मैं समझता हूँ कि एक planned तरीका से इस बीमारी का इलाज होना चाहिये। हमारा जो महकमा नहर है नई नहरों के निकालने से उस का काम इतना ज्यादा बढ़ गया है कि उस से अपना रोज़मर्रा का काम भी नहीं हो पाता और उस के साथ साथ यह water-logging की schemes का काम भी उसी महकमा के सुपुर्द कर दिया गया है। इस के नतीजे के तौर पर यह होता है कि इन schemes पर काम होता नहीं और जो रुपया इन के लिये रखा जाता है वह सालहा साल वैसे का वैसा बजट में आ जाता है जैसा कि अभी मेरे एक भाई ने इस बारे में फ़रमाया है कि जो रुपया इस साल इन स्कीमों के लिये रखा गया है वही अगले साल रखा जायेगा। जब तक यह काम बाकायदा किसी अफ़सर के सुपुर्द नहीं किया जाता और जब तक इस काम की देख भाल ठीक तरह से न होगी तब तक यह काम पायाए तकमील तक अच्छी तरह से नहीं पहुँच सकेगा। इस लिये मैं सरकार से दरखास्त करूँगा कि इस के लिये survey का जो काम था वह तो अब खत्म हो चुका है इस लिये अब उन जगहों की यह छांट करे कि कहां २ यह मसला ज्यादा धयानक रूप में खड़ा हो गया हुआ है ताकि वहां कल से ही इस बीमारी का इलाज शुरू कर दिया जाये। दूसरा मैं यह कहूँगा कि water-logging को दूर करने के लिये एक महकमा अलग खोला जाये क्योंकि आज के दिन पंजाब में जहां Irrigation के महकमे की ज़रूरत है उस के साथ साथ यहां water-logging के महकमे की भी बड़ी ज़रूरत है।

श्री शेर सिंह : क्या इस के लिये अलग महकमा खुलवाओगे ?

चौधरी सरूप सिंह : महकमा के अफ़सर तो वही हैं जो पहले हैं। उन्हीं पर यह काम भी डाल दिया जाएगा। महकमा का मतलब है कि इस के लिये अलग Chief Engineer हो। जिन इलाकों में यह मसला है वहां के लिये एक अलग Division खोला जाए क्योंकि महकमा के एक Sub-Divisional Officer से यह काम नहीं हो सकता और न ही हमें उस से उम्मीद रखनी चाहिये।

इस के बाद मैं जिक्र करूँगा कि इस काम के दो पहलू हैं। एक तो है वह पानी जो ज़मीन के ऊपर खड़ा रहता है और दूसरा है subsoil water यानी वह पानी जो ज़मीन के नीचे है। जहां तक तो बरसाती पानी या उस पानी का ताल्लुक है जो ऊँची जगहों से बह कर नीची जगहों जैसे कि करनाल और हांसी हैं, में आता

[चौधरी सरूप सिंह]

है तो उस का इलाज तो यह है कि पहाड़ी इलाकों या जिन ऊँची जगहों से बह कर पानी नीची जगहों में आता है वहां पर बन्ध बांध कर उस पानी को divert किया जाए या जहां पर यह मुमकिन नहीं और पानी ज़मीन पर खड़ा रहता है उस को हटाने के लिये surface drains तैयार की जाएं। फिर ऐसे इलाके भी हैं जहां तीन २ और चार चार साल से पानी खड़ा है और यह मसला बढ़ता आ रहा है। ज़मीन के ऊपर पानी खड़ा रहता है जिस से ज़मीन के नीचे पानी का जो level है वह ऊपर आ गया है। वहां जब तक ज़मीन के नीचे के पानी को निकालने का इन्तज़ाम नहीं होता ज़मीन के ऊपर वाला पानी भी ख़त्म नहीं होगा जिस की वजह से वह ज़मीन काबिले काश्त नहीं रही। जो German Expert पंजाब में आया था उस ने जो तजरुबा किया है वह मैं ने देखा है और मैं समझता हूँ कि वह तजरुबा काफ़ी हद तक कामयाब रहा है। हमारी सरकार को चाहिये कि इस तजरुबे से फ़ायदा उठाए। उन्हों ने ज़मीन के नीचे जो पानी है उस को निकालने का जो तजरुबा किया है वह काफ़ी सस्ता मालूम होता है; उस पर ज्यादा ख़र्च नहीं होता। इस में अपने खेतों से पानी निकालने में ज़मींदार खुद भी सहयोग दे सकते हैं, बहुत सा सामान ला सकते हैं और खुदाई का काम भी खुद ही कर सकते हैं। इस लिये जब तक हम यह दोनों बातें surface drainage और sub-soil drainage साथ साथ नहीं करते तब तक मैं नहीं समझता कि हम इस मसले को हल कर पाएंगे। हम बेशक लाखों रुपया surface drainage पर ख़र्च करते जाएं जहां नीचे के पानी का level ऊपर आ गया है मैं नहीं समझता हम वहां पर काश्त कर सकेंगे या वह ज़मीन पैदावार दे सकेगी। अब जहां तक इस के लिये पैसे का ताल्लुक है तो जब मैं बजट देखता हूँ तो मुझे लाखों रुपया रखा हुआ नज़र आता है जो कि water-logging को दूर करने के लिये रखा गया है और वह पंजाब सरकार ने अपने हिस्से में से नहीं रखा बल्कि Central Government से loan की शक्ल में लिया हुआ है। मैं सरकार का ध्यान इस बात की तरफ खींचना चाहता हूँ कि यह भयानक बीमारी आज पंजाब को खा रही है। पंजाब आज एक surplus State है। अगर इस बीमारी की तरफ़ proper time पर ध्यान न दिया गया तो यह surplus नहीं रहेगी और हो सकता है जैसे कि मेरी constituency हांसी में हुआ है जो पहले पंजाब भर में कपास, गन्ना और गेहूँ की फ़सलों के लिये मशहूर थी वहां अब यह फसलें पैदा होनी बन्द हो गई हैं, तो पंजाब जो आज एक ज़रायती सूबा है वह शायद एक ज़रायती सूबा ही न रहे। यही हाल करनाल, अमृतसर, फिरोज़पुर और संगरूर के इलाकों का है और बाकी ज़िलों की भी यही हालत होती जा रही है। इस लिये मैं कहूँगा कि इस मसले को war footing पर treat किया जाए। हम चाहते हैं कि हमारे पंजाब की तरक्की हो जहां कि हम ने सड़कों, नहरों, स्कूलों और हस्पतालों पर इतना रुपया ख़र्च किया है। मगर अगर हम इस एक बात में पीछे रह जाएंगे तो सारे लोगों को यह कहने के लिये मौका

मिल जाएगा कि जहां हम ने इतना ज़्यादा अच्छा काम किया है वहां दूसरी तसवीर भी आप देख लीजिए कि लोग तबाह और बरबाद हो गए हैं। इस लिये वज़ीर साहिब से दरखास्त करूँगा कि वह इस काम के लिये लाखों नहीं बल्कि करोड़ों रुपया अपने बजट में से निकाल कर भी और Central Government से loan की शक्ल में ले कर भी इस मसले के हल के ऊपर लगाएं और इस भयानक बीमारी का इलाज करें और उन लोगों की तरफ़ ध्यान दें जिन को हम tax देने के लिये तैयार करते हैं। मैं समझता हूँ कि अगर उन की हालत अच्छी होगी तो वह tax देने से इनकार नहीं करेंगे। जिन के पास पैसा होता है, जिन की पैदावार बढ़ती है वह tax देने से इनकार नहीं करते जैसे कि सिरसा के इलाके में हुआ है, उन्हों ने कोई आवाज़ नहीं उठाई। बाकी यह जो agitations होती हैं यहां पर, तो वह तो इस लिये हैं कि पंजाब एक Border State है, लोग मेहनती, जफ़ाकश और लड़ाकू हैं इस लिये यह agitations तो होनी ही हुईं और उन का इलाज भी ठीक ढंग से होता है। जहां तक इस मसले का ताल्लुक है इसे priority ही नहीं बल्कि war footing पर treat करके इस का इलाज ढूंडें। जो वज़ीर साहिबान के पास एक २ लाख discretionary grants का रुपया है उस की इन को क्या ज़रूरत है। किसी को 5, 10 या हज़ार दो हज़ार रुपया देने से क्या होता है। इस लिये मैं कहूँगा कि इस 12 लाख रुपए को तो कम से कम इस समस्या पर लगा दें जब कि आप देखते हैं कि इस चीज़ की पंजाब के अन्दर बेहद ज़रूरत है। अगर आप यह रुपया इस तरफ़ डाल देंगे तो कम से कम यह 12 लाख रुपया तो हम बचा लेंगे।

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ leader ਦੀ seat ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਛੋਟੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ।

चौधरी सरूप सिंह : तो जनाब, यह चन्द बातें थीं जिन की तरफ़ मैं अपने वज़ीर साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूं और उम्मीद करता हूं कि अपने जवाब में वह इस पर रोशनी डालेंगे।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ? (What did the hon. Lady Member say ?)

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਛੋਟੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ Leader of the Opposition ਦੀ seat ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। (ਹਾਸਾ)

कामरेड हुक्म सिंह (राए) : स्पीकर साहिब, आज जिस महकमा पर हम बहस करने चले हैं यह बड़ा अहम महकमा है। इस की अहमीयत मैं इस लिये समझता हूं क्योंकि इस महकमें के साथ पंजाब की 80 % आबादी का जो देहात में बसती है, रोटी का सीधा रिश्ता है, मगर अफ़सोस की बात है कि इस महकमा पर जो कि इस सूबे के अवाम की बेहतरी, खुशहाली का महकमा है, इस पर इन्हीं लोगों को एतबार नहीं

[कामरेड हुकम सिंह]

है। मैं ने अपने इलाके के किसानों को आम तौर पर यह कहते हुए सुना है कि महकमा नहर सब से ज़्यादा ठंडा महकमा है और इस को ठंडे महकमे के नाम से पुकारते हैं। (हँसी) स्पीकर साहिब, महकमा नहर के अन्दर जितनी delay होती है और कहीं नहीं होती। जब कोई आदमी दरखास्त देता है तो चाहे वह तीन २ साल दफ्तर के चक्कर काटता रहे उसे अपनी दरखास्त का पता नहीं चलता। इस महकमे में कई किस्म की कार्यवाहियां की जाती हैं। मेरे पास मिसालें मौजूद हैं कि किसानों ने तीन तीन साल हो गए नालियों के लिये दरखास्तें दीं मगर इस लम्बे अर्से में उन्हें नालियां नहीं दी गईं। इस के अलावा और भी मिसालें हैं। वाराबन्दी को लें। यह मेरे ज़िले में खास तौर पर इतनी नामुकम्मल है कि सारे का सारा system खराब हुआ पड़ा है। आप जानते हैं इश्तमाल के दौरान रास्ते बदलते हैं उस में भी गड़बड़ है। फिर इश्तमाल होने की वजह से अगर किसी आदमी का खेत दूसरी मोरी के साथ लग गया और दूसरी मोरी का पानी नीचे आ गया तो पानी उस को वही मिला हुआ है जो उस की पहली ज़मीन की मोरी से लगता था यानी वाराबन्दी नहीं बदली गई यह पहली ही है। ऐसी छोटी २ चीज़ों को 5, 5 साल हो जाते हैं, पूरा नहीं किया गया तो ऐसी सूरत में किसान बिल्कुल हक बजानब होगा कि वह यह कहे कि यह महकमा सब से ज़्यादा ठंडा महकमा है।

5.00 p.m. *(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair)*

तो मैं मन्त्री महोदय से दरखास्त करूंगा कि वह limit मुकर्रर कर दें। जब किसी किसान की दरखास्त आए उस पर तारीख पड़ जाए कि इस का फैसला इस अर्सा के अन्दर अन्दर कर दिया जाएगा। उसे तारीख दे दी जाए। उसे बता दिया जाए कि वाराबन्दी की दरखास्त का तीन महीने के अन्दर अन्दर फैसला होगा और अगर मोघा के तबदील करने की दरखास्त हो तो 2 महीने के अन्दर अन्दर तबदील कर दिया जाएगा। इस तरीके से कोई time जो यह मुनासिब समझें मुकर्रर कर दें ताकि हमारे किसान भाई जो महकमा नहर से relief seek करना चाहें उन्हें relief मिल सके और उन्हें ज़्यादा देर तक परेशानी न उठानी पड़े।

इस के अलावा, डिप्टी स्पीकर साहिब, महकमा नहर की तरफ से जो गलत चीज़ें की जाती हैं उन्हें छुपाने के लिये सज़ा बेचारे किसान को भुगतनी पड़ती है। जहां कहीं नहर टूट जाए breach की वजह से या उस को properly maintain न करने के कारण या उस की महकमा की तरफ से पूरी तरह देख भाल न किये जाने के कारण तो उसे cut declare कर दिया जाता है। मेरे पास इस किस्म की कई मिसालें मौजूद हैं। मैं एक स्पष्ट मिसाल आप के सामने रखना चाहता हूं। मेरे हलका में गांव राड़धने के अन्दर एक minor है। यह कोई खास minor नहीं, बरसाती minor है और चौधरी लहरी सिंह के वक्त में गांव वालों के ज़ोर देने पर और काफी दौड़ धूप करने पर निकाला गया था। इस की शिकस्ता हालत के बारे में दरखास्त दी गई और यह request की गई

कि बरसात का मौसम आने वाला है इस लिये महकमा नहर को इत्तलाह कर दी जाए ताकि जो हिस्सा टूटा हुआ है उसे बरसात शुरू होने से पहले पहले ठीक कर दिया जाए। अगर बरसात से पहले इस की शिकस्ता हालत की तरफ ध्यान न दिया गया तो यह minor गांव के लिए एक बड़े भारी खतरे का कारण बनेगा। मैं ने गांव वालों से दरखास्त दिलवाई। दो महीने के बाद इस पर अमल शुरू हुआ। कुछ थोड़ी बहुत मिट्टी गांव वालों ने और महकमा नहर ने डाली लेकिन वक्त पर पूरा इन्तज़ाम न किए जाने के कारण सारे का सारा पानी इलाके में फैल गया। Minor और गांव में तीन फरलांग का फासला है जो सारे का सारा पानी से भर गया और सारी फसल तबाह हो गई। पानी गांव के जोहड़ों में इकट्ठा हो गया लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिब, कमाल की बात देखिए कि महकमा की तरफ से यह लिख दिया गया कि यहां पर cut लगाया गया है और किसानों पर तावान लगा दिया गया। गांव सारे का सारा तवाह हो गया और पानी से गांव का जोहड़ भरा पड़ा है लेकिन हैरानी इस बात की है कि जिस बात का पहले से महकमे को नोटिस दे दिया गया था उस case में भी बिना किसी बात की परवाह किए इस तरह की बातें हुई हैं। डिप्टी स्पीकर साहिब, यही एक नहीं बल्कि सैंकड़ों मिसालें हैं जहां पर breaches हुए लेकिन cuts declare कर दिए गए। गांव की फसलें तबाह हो गई लेकिन वहां के लोगों पर तावान लगा दिया गया। आखिर यह क्यों किया जाता है। महकमा नहर के अफसरान की irregularities होती हैं। फिर क्या वजह है कि किसी को भोला समझ कर ज्यादती की जाती है? मैं जहां तक समझता हूं इस की वजह यह है कि महकमा नहर की दो branches हैं। एक Engineering Branch और दूसरी Revenue Branch. Engineering Branch के अन्दर overseers, S.D.Os. वगैरह आ जाते हैं और Revenue Branch के अन्दर पटवारी, ज़िलेदार, Collector वगैरह आते हैं। X.E.N. दोनों पर ही एक होते हैं। उन्हें Engineering Branch और Revenue Branch दोनों की powers होती हैं। Engineering Branch का काम होता है सारी नहरों को maintain करना, minors को देखना और नई नहरों पर काम करने के भी यही ज़िम्मेदार होते हैं। Revenue Branch का काम होता है Revenue को assess करना, गिरदावरियां और खितौनियां तैयार करना। अगर कहीं नहर टूट जाए या cut की गई हो तो यह assess करना कि तावान कितना बनता है। इन सब के ऊपर Executive Engineer होता है। उस के नीचे काम करने वाले अफ़सरान ज़िम्मेवार होते हैं। अगर कहीं महकमा की ग़लत कार्रवाई से या अफ़सरान की कोताही से कोई breach वाक्या हो जाए तो उसे cut declare कर के सारे का सारा तावान गरीब किसानों पर डाल दिया जाता है अगर ऐसा न किया जाए तो नतीजा क्या होता है सारी ज़िम्मेवारी Engineering branch के ऊपर आ जाती है जिस का काम ही यही है कि नहरों को अच्छी तरह से maintain करे। जहां breach हो जाए या आबपाशी कम हुई हो वहां ज़िम्मेवारी immediate officer पर होती है। इस लिये इन के ज़बानी या written हुक्म की तकमील में Engineering Branch की गलतियों की वजह से जहां नुकसान

[कामरेड हुकम सिंह]
हो जाए उन में भी इस branch को justify करने की कोशिश की जाती है । और उस justification की सज़ा गरीब किसानों को भुगतनी पड़ती है । इस लिए मैं मन्त्री महोदय से यह दरखास्त करूंगा कि यह अच्छा होगा अगर किसी तरीके से Engineering Branch और Revenue Branch जो हैं उन्हें एक दूसरे से बिल्कुल independent कर दिया जाए। Engineering Branch का Chief Engineer अलग और Revenue Branch का Chief Engineer अलग हो ताकि हर कोई अपनी ज़िम्मेवारी को पहचान कर गरीब किसान पर बोझ न बनें। अगर Engineering Branch और Revenue Branch को फिलहाल एक न किया जा सकता हो तो कम से कम इतना ज़रूर कर दिया जाए कि इन्हें direct Irrigation Secretary के under कर दिया जाए और एक Chief Engineer के नीचे कर दिया जाए ताकि जो नीचे के कर्मचारी या X.E.N. अपनी गलतियों को छिपाने की कोशिश करते हैं और किसानों पर जुर्माना डाल देते हैं वह न हो सके और गरीब किसानों को बचाया जा सके ।

डिप्टी स्पीकर साहिब, इस के बाद तीसरी चीज़ जो मैं मन्त्री महोदय के नोटिस में लाना चाहता हूं वह floods के बारे में है । आप देखते हैं कि सूबे के अन्दर पिछले पांच छे सालों से ज़बरदस्त floods आ रहे हैं। फसलें तबाह हुई हैं । काफ़ी ज़्यादा नुकसान हुआ है। इस के बारे में काम के लिये मैं अपनी सरकार को मुबारकबाद देना चाहता हूं क्योंकि इन्होंने सरकारी खज़ाना से किसानों को, देहात के अन्दर रहने वाले लोगों को इमदाद की शकल में relief दिया है। यह एक अच्छा और नेक कदम है । यह अलग बात है कि relief deserving आदमियों को मिला या नहीं या department वालों ने कुछ आगे पीछे कर दिया या मन्त्री महोदय के इर्द गिर्द रहने वालों को मिल गया लेकिन यह काबिले तारीफ़ बात है कि सरकारी खज़ाने से relief के कामों पर रुपया बांटा गया। (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिब, दो मिनट और। मैं मन्त्री महोदय से दरखास्त करूंगा कि मेरा हलका सोनीपत तहसील दिल्ली के border से लगता है । दरियाए जमुना भी लगता है। पांच मील के area में धूनपुर से लेकर दिल्ली तक एक बांध बांधा जाना चाहिए। यहां पर इस इलाके में हर साल calamity आती है। जब पानी आता है तो वहां जा कर फैल जाता है और आठ दस गांव जो दिल्ली के साथ लगते हैं बरबाद हो जाते हैं। मन्त्री महोदय से मैं दरखास्त करूंगा कि इस जगह ज़रूर और जल्द ही बांध बनाया जाए ।

इस के साथ ही साथ झांटी कलां और पला गांव हैं जहां से डेढ़ मील ऊपर बांध बनाने की तजवीज की गई है। मैं हैरान था कि यह किस तरह से बान्ध बनाया जा रहा है। क्योंकि बान्ध बनाते वक्त और भी सारी बातों का ख्याल रखना था। मैं ने खुद जा कर देखा है और निशान देही को देखा है। डिप्टी स्पीकर साहिब, मुझे यह देख कर बहुत हैरानी हुई कि Engineers ने किस तरह से यह बांध बनाने की तजवीज़ की है जब कि दूसरी तरफ नुकसान होने जा रहा है। इस बान्ध से गांव देहसरा जमुना

side पर रह जाता है और बान्ध इस से इस तरफ़ को है। किसी भी irrigation के Engineer ने नहीं देखा कि अगर floods आ गए तो क्या नतीजा होगा। ऊपर से रास्ता डेढ़ मील के फासले पर है। अगर बान्ध ऊपर से न बनाया गया तो यह तमाम गांव पला और झांट.कलां तबाह हो जायेंगे। इन दोनों गांव वालों ने voluntary labour देने की पेशकश की है और यह भी कहा है कि अगर पैसे की जरूरत हो तो वह भी देने को तैयार हैं अगर बान्ध को ऊपर से बनाया जाए क्योंकि नीचे से बान्ध बनाने से इन गांवों को नुकसान होने का डर है। मैं आशा करता हूं कि मन्त्री महोदय इस तरफ ध्यान देकर यह बान्ध ऊपर से बनवाने का आदेश देंगे।

आखिर में, डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं betterment levy के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं और मैं प्रोफैसर शेर सिंह का शुक्रगुज़ार हूं कि उन्होंने रोशनी दी है कि कितनी levy लगाई गई है। मैं इस मामले में प्रो० साहिब से सौ फ़ीसदी सहमत हूं। उन्होंने इस हाउस के अन्दर भी और बाहर भी बताया है कि productive projects कौन से हैं। Chief Minister और Governor साहिब को memorandum भी भेजे हैं कि productive projects कौन कौन से हैं लेकिन ध्यान नहीं दिया गया। इस के साथ ही बड़े अफसोस की बात है कि मन्त्री महोदय ने आज ही एक जवाब में इस हाउस के अन्दर ही कहा है कि मैं ने हिसाब नहीं लगाया। जहां तक हिसाब लगाने का सवाल है हमें आपसी इख्तलाफ़ नहीं रहने देने चाहिएं। प्रो० शेर सिंह और महकमा के अफसरान के साथ मिल कर बैठ कर दो मिन्ट में हिसाब तैयार किया जा सकता है क्योंकि सब material department के पास है और यह बात साबित की जा सकती है कि यह scheme productive है या unproductive। इस लिए इस तरफ ध्यान दिए जाने की आवश्यकता है।

श्री श्री कृष्ण शास्त्री : (सफीदों) : उपाध्यक्ष महोदय, आज इस सदन के समक्ष सिंचाई के विषय में चर्चा चल रही है। वाकई यह जो चर्चा है प्रशंसनीय है। मैं ने कुछ दिन हुए भाखड़ा डैम को देखा था। यह एक ऐसा इतिहासिक स्थान है जहां कि सारे भू-मंडल के लोग आते हैं। (*interruptions*)

श्री उपाध्यक्ष : Order, please. क्या आप ने demands पढ़ी हैं? (Order please. Has the hon. Member studied the demands ?)

श्री श्री कृष्ण शास्त्री जनाब, मैं इसी पर आता हूं। मैं यह बात कह रहा था कि वाकई हमारे प्रान्त में आज प्रशंसनीय बातें हो रही हैं। हमें चंद एक बातों की तरफ जल्दी से जल्दी ध्यान देना चाहिये। District सगरूर में मेरी constituency सफीदों में 5 साल से बारिशों की वजह से बरबादी होती चली आ रही है। कई Minister साहिबान भी वहां पर गये हैं और उन्होंने लोगों के साथ काफ़ी हमदर्दी जाहिर की है मगर अभी तक कोई इन्तज़ाम नहीं किया गया। हालत ऐसी होती जा रही है कि कम अज़ कम 40-45 गांव ऐसे हैं जिन के लोगों को वहां से उठना पड़ेगा। यह इलाका इस तरह से पानी से भरा रहता है कि किसी तरफ़ जाने को रास्ता नहीं मिलता। एक एक मील के फासले पर इस इलाका में से कच्ची नहरें निकलती हैं और इस इलाका की हालत यह है कि

[श्री श्री कृष्ण शास्त्री]

नीलोखेड़ी से ले कर जितना भी पानी चलता है वह सफीदों जा कर सारे का सारा जमा हो जाता है। उधर हांसी Branch के टकराओ से यह पीछे को धकेल दिया जाता है। इस से उस इलाके की तकरीबन सारी की सारी फसलें बरबाद हो गई हैं। इस पानी को निकालने के लिये हमारे Engineers ने एक scheme बनाई थी कि यह पानी मुआन फाल में जा गिरे। अगर यह पानी उधर चला जाये तभी इस इलाके का बचाव हो सकता है। इस तरह से यह आये साल की बरबादी से भी बच सकता है। एक और भी scheme बनाई थी जिसे सीख Drain कहा जाता है। लेकिन यह drain अभी तक नहीं बनी। खबर नहीं कि इस का survey ग़लत हो गया है या इस scheme को Engineers ही ग़लत रास्ता पर डाल देते हैं मगर नतीजा यह है कि 5-7 साल से एक भी drain नहीं बन पाया है। अब वह कहते हैं कि इस की अब दोबारा survey होगी। यह तो वह बात है कि "इतने में कानी का शिगार होगा कि मेला बिछड़ जायेगा"। लोग जब बरबाद हो जायेंगे तो क्या यह Drain उस वक्त निकालेंगे। इस लिये मैं सरकार के आगे यह बात रखनी चाहता हूं कि अगर वह कुछ श्रमदान से और कुछ आप सहायता दे कर एक कच्ची drain ही बना लें, जो 3-4 फुट ही गहरी हो तो उस से भी भरा हुआ पानी निकल जायेगा और इस तरह लाखों रुपया सरकार का भी बच जायेगा और लोगों का भी भला होगा।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ (ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ time ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 4,70,64,200 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ provide ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤਕ ਇਹ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਇਸ ਵਿਚ 1,15,42,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਬੰਧ ਲਾਉਣ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਫਤੂ ਢੀਂਗਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਹਲੀ ਕਲਾਂ ਤਕ ਅਜੇ 10 ਮੀਲ ਦਾ ਟੋਟਾ ਨਾਮੁਕੰਮਲ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਜੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿਆਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜਦੋਂ ਲੇਬਰ ਵਿਹਲੀ ਸੀ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਵਿਹਲੇ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਜ ਤਕ ਇਹ 10 ਮੀਲ ਦਾ ਟੋਟਾ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਕੇ ਪਾਂਡ ਏਰੀਆ ਵਿਚ 40-50 ਪਿੰਡ ਬਰਬਾਦ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ compensation ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਨਿਹਾਲ ਪੁਰ ਨੂੰ compensation ਦੇਣ ਦਾ ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਸਲਾ ਭੀ ਹੋਇਆ $1\frac{1}{2}$ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ compensation ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ compensation ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਤੀਸਰੀ ਅਰਜ਼ ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਸੇਮ ਦੇ ਮੁਤਅਲਿਕ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੇਮ ਆ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸੇਮ ਹੀ ਨਾ ਲਗ

ਜਾਏ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਮੈਂ ਜਨਾਬ, ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ

Question :—

"Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether the Secretary to Government Punjab, Irrigation and Power Departments, received any representation for the construction of the Sultanpur Drain, if so, when, from whom and the action taken thereon ;

(b) whether any amount has been sanctioned for this work, if so, how much ?

ਪੂਰੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ—

Answer :—

(a) (i) Representation from Shri Atma Singh, M.L.A., for expediting the operations in Sultanpur area was received in Pepsu Bhakra Circle through Irrigation and Power Minister in March, 1957.

The above representation was subsequently passed on the Drainage Circle viz-Phagwara Division in September, 1957.

On receipt of this representation, a detailed project estimate was prepared by the Executive Engineer, Drainage Division No. 1, Jullundur.

(ii) Representation from the residents of villages Karamjitpur, Amarjitpur, Mokhe, Gill, etc........."

श्री उपाध्यक्ष : Order, order please. यह आप क्या पढ़ रहे हैं । [Order please. What is this that the hon. Member is reading ?]

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਨਾਬ, ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਢਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਰਕਮ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ ਰਕਮ surrender ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਸਤੇ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ provision ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਿਚ 31 ਮਾਰਚ ਤਕ ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਰਕਮ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਇਕ ਪਾਈ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । Sultanpur drain ਦੇ Estimate ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਜੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਡਰੇਨ ਬਾਰੇ ਉਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਕਿ ਇਹ case ਕਿਸ stage ਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । 10 ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਕੋਈ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 4 ਸਾਲ ਤੋਂ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ 10 ਮਣ ਫੀ ਏਕੜ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ 50,000 ਮਣ ਸਾਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੋ ਲਖ ਮਣ ਅਨਾਜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ 12 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 24 ਲਖ ਰੁਪਏ

[ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ]
ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨ ਸੰਕਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅੰਨ ਵਧ ਉਪਜਾਉ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਬਰਬਾਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਕਿਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸੇਮ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

श्री रण सिंह (थानेसर रिजर्वड) : डिप्टी स्पीकर साहब, जो सदन में आज irrigation और water-logging का मसला चल रहा है वह बड़ा अहम मसला है । इस को बड़ी संजीदगी से देखना चाहिए। मेरे मुअज़िज़ दोस्त चौधरी मुल्तान सिंह ने कहा था कि ज़िला अमृतसर है जहां से चीफ़ मिनिस्टर और एक और वज़ीर हैं, दूसरा हिसार ज़िला है जहां से एक वज़ीर और डिप्टी स्पीकर साहब आप हैं और एक डिप्टी मिनिस्टर भी हैं, इन ज़िलों के लिए तो कोशिश हो रही है लेकिन और जिलों की तरफ़ इतना ध्यान नहीं दिया जा रहा है। मुझे एक कहावत याद आ गई कि एक बार बादशाह अकबर ने बीरबल से पूछा कि बीरबल अगर तुम्हारी दाढ़ी में और मेरी दाढ़ी में एक साथ आग लग जाए तो पहले किस की आग बुझाओगे ? बीरबल ने जवाब दिया कि जनाब पहले तो मैं अपनी दाढ़ी में एक चुल्लू पानी डालूंगा फिर आप की दाढ़ी की तरफ ध्यान दूंगा। आज जनाब, यही हालत water-logging के बारे में हो रही है कि सब को अपने अपने ज़िले की पड़ी हुई है। लेकिन यह बीमारी एक ऐसी आग बन गई है जो किसी एक ज़िले में नहीं बल्कि सारे पंजाब में फैल गई है। इस लिए इस वक्त सिर्फ यह नहीं होना चाहिए कि सिर्फ गुरदासपुर या अमृतसर की तरफ तो तवज्जुह दी जाए और जो इलाके बुरी तरह से इस के ज़ेरे असर हैं उन को छोड़ दिया जाए या उन की तरफ कम ध्यान दिया जाए। मैं एक ऐसी constituency से कामयाब हो कर आया हूं जो न सिर्फ पंजाब में बल्कि सारे हिन्दुस्तान में एक ऐसी जगह है जो बरसात के दिनों से लेकर साल के 8 महीनों तक तालाब की तरह पानी से भरी रहती है और वह है थानेसर। जिस के कारण न तो पशु और न ही आदमी एक जगह से दूसरी जगह आ जा सकते हैं। अभी पिछले दिनों बरसात के 4 महीने बीत जाने के बाद प्रोफैसर यशवंतराय वहां पर तशरीफ़ ले गए तो उन्हें एक गांव में जाना पड़ा जिस का नाम पछताना है। जब वह पानी में हो कर गुज़रे और जो तकलीफ़ उन्होंने महसूस की तब उन्होंने फरमाया था कि सचमुच इस गांव का नाम पछताना ठीक है क्योंकि वह भी पछताए थे कि कहां आ गए। इस लिए, डिप्टी स्पीकर साहब, मैं आप की मारफ़त गवर्नमेंट से अपील करना चाहता हूं कि उस हलके की तरफ खास तौर पर तवज्जुह देनी चाहिए।

अब मैं drains की बात कहना चाहता हूं। इस में कोई शक नहीं कि करनाल में drains हैं और और नई drains बनाने की स्कीमें भी हैं लेकिन जो drains अभी हैं उन से करनाल को कोई खास फ़ायदा नहीं हो रहा है। Drains बहुत तंग होने के कारण खेतों में आ के पानी फैल जाता है और फसल तबाह हो जाती है। कुछ गांव हैं जैसे गगसीना, बला जूंडला, जानी, कुड़क, कबि और जोसी वगैरह। इन में तो साल के 8 महीने पानी भरा रहता है। अभी पिछली बरसात का ज़िक्र है कि

इन गांवों की बाबत X.E.N. के नोटिस में यह बात लाई गई तो उन्होंने कहा कि जो पानी खेतों में भरा खड़ा है उस के निकास के लिये खर्च बहुत ज्यादा होगा और उस के मुकाबले में फसल कम होगी। और अब पानी निकलने से कोई फ़ायदा नहीं होगा। डिप्टी स्पीकर साहब, मैं आप को यह यकीन दिलाना चाहता हूं कि अगर इस इलाके को पानी की बीमारी से बचाया जाए तो यह वह इलाका है जो हमेशा चांदी उगलता रहा है और उगल सकता है। इस लिए पैदावार की वहां पर कमी नहीं होगी।

थानेसर और करनाल के इलाके में पानी खड़ा रहता है और जगह जगह बरसाती नाले हैं। इस लिये मैं दरखास्त करूंगा कि वहां पर पुल बनाने की ज़रूरत है। सभी नालों पर पुल बनाने चाहियें। (घंटी)

चौधरी बारू राम (राजौंद) : डिप्टी स्पीकर साहब, इस सदन के सामने बहुत से सभासदों ने water-logging और दूसरी गंभीर समस्याओं के ऊपर काफी रौशनी डाली है और वज़ीर साहब से यह आशा की जाती है कि वह पूरा पूरा ध्यान देंगे। मैं इन बातों की ताईद करता हुआ कुछ स्थानीय शिकायतें जो मेरी अपनी तहसील से ताल्लुक रखती हैं, डिप्टी स्पीकर साहब, आप की मारफत वज़ीर साहब के सामने रखना चाहता हूं। आज से दो साल पहले जब मैं यहां आया था तो एक question पूछा था कि शामदो जो हाबड़ा माइनर में से निकलता है, बढ़सी करी, बधाना माइनर तीन-चार साल से अधूरे बने पड़े हैं। वहां पर जो मिट्टी निकाली गई है वह अब बहती जा रही है और काम किया कराया भी न करे के बराबर होता जा रहा है इस लिये इस की तरफ़ ध्यान दिया जाना चाहिए तो वज़ीर साहब ने उत्तर दिया था कि काम पूरा किया जाएगा, लेकिन यह दुख की बात है कि यह काम आज तक नहीं हुआ। मेरे दोस्त चौधरी हुकम सिंह ने एक बात रखी थी कि वहां पर breaches होती हैं लेकिन उन को cut करार दे दिया जाता है। वहां एक घरेड़ गांव है वहां पर breach हुआ तो पंसाल नवीस को बुलाया गया और S.D.O. के नोटिस में यह बात लाई गई तो भी कुछ नहीं हुआ और लोगों पर 45 हज़ार का तावान डाल दिया गया है। मैं कहना चाहता हूं कि वह इलाका पहले से ही सेम ज़दा इलाका है। महज़ अफसरों ने अपनी जिम्मेदारी टालने के लिये breach को cut बना दिया है। Cut लगाने की वहां ज़रूरत कोई नहीं है। एक गांव और है जहां पर कि रजवाहे में breach हुआ तो उस को रोकने के लिये महकमे वालों को कहा गया लेकिन उन्होंने जवाब दिया कि तालाब में पानी ले जाने के लिए cut किया गया है। और बाद में उन्हीं लोगों ने 15 हज़ार रुपये का तावान लोगों पर डाल दिया। और उस की खबर सरपंच को दी जिस से लोग अपील भी नहीं कर सके। अब consolidation के सिलसिले में कुछ alignment को बदला गया है और ऊंची नीची ज़मीन का ख्याल नहीं किया गया। वैसे ही हावड़ी का मोघा 44565 R.D. है। एक जगह मोघा निकाला गया वह 8 फुट की ऊंचाई से और 10 फुट की गहराई से गुज़रता है। यह चीज़ मौके पर जा कर नहीं देखी गई। और अब जो कुछ किया जा रहा है उस के रास्ते में एक ज़िलेदार रोड़ा बना हुआ है। मैं दरखास्त करता

[चौधरी बारू राम]

चाहता हूं कि सरस्वती नहर पर ऐसी हेरा फेरियां होती हैं जिन की वजह लोगों को लूटना पड़ता है। और मोघाजात वक्त पर नहीं दिए जा रहे हैं। वज़ीर साहब को जब इस बात का पता लगा भी और यह वहां गए भी तो उन को अफसरों ने एक telephone कर दिया कि वहां पर cut हैं इस लिये आप वहां से न गुज़रिएगा। इस तरह की बातें की जा रही हैं।

आखिर में मैं betterment levy के मुतअल्लिक एक ही बात कहना चाहता हूं। अंग्रेज़ों के राज में एक भाई साहिब का राज था। उन को दूध की ज़रूरत पड़ गई। उन्होंने अपने नौकरों से कहा कि ताज़ा दूध लाओ। नौकरों ने कहा कि महाराज दूध तो हम दूह बैठे हैं अब कहां से लाएं। लेकिन वह भाई साहिब कहने लगे कि जिन भैंसों ने पहले दिया है वह अब भी देंगी। मगर यह नहीं सोच पाए कि उसी वक्त दोबारा कैसे दूध दूहा जा सकता है। इस लिए मैं कहता हूं कि किसानों पर और ज़्यादा बोझ न डाला जाए क्योंकि उन पर पहले ही ज़्यादा बोझ पड़ा हुआ है। मेहरबानी कर के आप लोगों पर उस भाई साहिब वाला राज न लागू करें। इस के अलावा हरियाणे में जो water-logging हो रही है उस की तरफ ध्यान देना चाहिए। मैं ने देखा है कि पंजाब के दूसरे हिस्सों में सड़को, हस्पतालों, स्कूलों, कालेजों और नहरों का जाल बिछा हुआ है। लेकिन हरियाणे में उस के मुकाबिले में कुछ भी नहीं है। इस लिए मैं निवेदन करूंगा कि हरियाणे का भी ध्यान रखा जाए क्योंकि वह भी पंजाब का ही एक हिस्सा है।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री (सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला) : जनाब Deputy Speaker साहिब, आज इस House के सामने जो मद पेश हो रही है मुझे खुशी है कि उस पर निहायत संजीदगी से इज़हारे ख्याल किया गया है और कुछ ऐसे constructive suggestions भी दिए गए हैं जिन के लिए कि मैं उन मेम्बर साहिबान का मशकूर हूं। जहां तक आज की बहस का सवाल है, सब से ज़्यादा जिस मसले बारे speeches हुईं और जिस का बार २ ज़िक्र आया वह water-logging का मसला है। इस के बाद betterment levy जो कि पेशगी रक्म वसूल करने के लिए कानून बनाया जा रहा है जिस का कि ordinance जारी हुआ था उस का ज़िक्र आया है। इस के बाद कुछ निहायत ज़िम्मेवार मेम्बर साहिबान की तरफ से अपने २ इलाकों का भी ज़िक्र किया गया है।

सब से पहले मैं जो water–logging का सवाल है उस को लेना चाहता हूं। इस में कोई शक नहीं कि पंजाब में जहां तक सेम के सवाल का ताल्लुक है वह एक निहायत खौफनाक शक्ल में हमारे सामने आ रहा है। जहां पंजाब में निहायत आला और एक निहायत वसीह irrigation system है वहां उतना ही वसीह और शानदार drainage system नहीं है। यह मसला हमारे सामने निहायत शद्दो मद से सन् 1955 से आया है। इस से पहले मैं समझता हूं कि इस की तरफ वह ध्यान नहीं दिया गया था जिस का कि यह मुस्तहिक था। या मैं यह समझता हूं कि शायद उस वक्त

यह मसला इतनी खौफनाक सूरत में नहीं था। इस में कोई शक नहीं कि irrigation की तौसीह के साथ साथ और जो पंजाब में development हुई, सड़कों का जाल बिछा, नहरें बनीं और उस के साथ distributaries वगैरह बनी उन से जो पानी का कुदरती बहाओ था वह रुका है और जो सेम का सवाल है यह रोज़ बरोज़ शिद्दत पकड़ता चला गया है। मैं, जनाब Deputy Speaker साहिब, आप की वसातत से इस House को यकीन दिलाना चाहता हूं कि इस मसले को Government ने वही अहमियत दी है जिस का यह मुस्तहिक था और इस की अहमियत के मुताबिक ही तवज्जोह इस की तरफ दी गई है। कुछ मुअज़िज़ मेम्बरान की तरफ़ से अपनी अपनी तहसीलों, ज़िलों या हलकों को देखते हुए यह कहा गया कि इस मसले की तरफ़ ग़फलत से काम लिया जाता रहा है। मैं उन मुअज़िज़ साहिबान की इतलाह के लिए अर्ज़ करना चाहता हूं कि जितना काम सालेरवां में इस water logging को रोकने के लिए किया गया है शायद इस से पहले पांच/सात सालों में भी उतना नहीं हुआ। इस अर्से में 872 मील की लम्बाई की surface drains बनाई गईं और 124 मील की लम्बाई में दरियाओं के किनारों पर उन की तुग़ियानी से इलाकों को बचाने के लिए बड़े बड़े बांध लगाए गए। इस से हज़ारों नहीं बल्कि लाखों एकड़ अराज़ी को फ़ायदा हुआ और उसी कद्र हम फसलों को बचा सके हैं। सैंकड़ों गांव जो कि आए साल इन दरियाओं की तुग़ियानी से बरबाद होते थे वह बचे और जहां पिछले 10/11 साल से कोई फ़सल नहीं हुई थी वहां इस साल निहायत अच्छी फसलें हुई हैं और मेरा अंदाज़ा है कि उस की जो estimated cost है जो ज़मीदारों को मिली है उस का अंदाज़ा पांच करोड़ रुपए का है। बहुत से मेम्बर साहिबान की तरफ से यह कहा गया था कि यह ढीला महकमा है। इस ने खर्च नहीं किया और बहुत सी रकूमात surrender की हैं। जहां तक इस बात का सवाल है मैं यह बिलाखौफे तरदीद कह सकता हूं कि कोई रकम इस में से surrender नहीं हुई। Drainage and embankments के लिए हमारे पास इस साल के लिए एक करोड़ 30 लाख रुपया था और मैं यकीन के साथ कह सकता हूं कि इस माली साल के खात्मा तक वह सारा रुपया खर्च हो जाएगा। इस वक्त तक भी जैसा कि मैं ने पहिले अर्ज़ किया था 46 से ज़्यादा drains बनी हैं। तो इस हालत में यह कहना कि यह महकमा सुस्त रफ्तारी से काम कर रहा था या कर रहा है या उस ने इस मसले की तरफ पूरी तवज्जोह नहीं दी मैं समझता हूं कि दरुसत बात नहीं है। इस सारे मसला को हल करने के लिए हमें बहुत बड़ी रकम की ज़रूरत है। जैसा कि मैम्बर साहिबान जानते हैं कि यह बीमारी किसी एक हलका या ज़िला तक महदूद नहीं बल्कि यह सारे पंजाब का ही मसला है और मैं समझता हूं कि कोई भी ज़िला इस की ज़द से बचा हुआ नहीं है तो कुदरती तौर पर इतनी बड़ी बीमारी के इलाज के लिए काफ़ी वक्त और अर्सा दरकार होगा और साथ २ रुपया भी बहुत काफी दरकार होगा। जहां तक schemes का ताल्लुक है हमारे पास drainage और embankments की जो स्कीमें तैयार पड़ी हैं वे शायद 5 करोड़ से भी ज़्यादा लागत की हैं लेकिन इन के लिये जो रकम हमें दी गई है और दूसरे पांच-साला प्लान में मन्ज़ूर शुदा है वह सारी

[सिंचाई तथा बिजली मंत्री]
2 करोड़ 96 लाख है। मैं समझता हूं कि यह रकम बहुत नाकाफी है। इस के लिए हमारी पूरी कोशिश है और हम Central Government से, Planning Commission से दरखास्त कर रहे हैं और पुर ज़ोर मांग कर रहे हैं कि पंजाब की हालत को मद्देनज़र रखते हुए और जो पंजाब को इस वक्त सेम का खतरा है उस को देखते हुए हमें ज्यादा से ज्यादा रकम दी जाए। मैं जब सारी तसवीर आप के सामने लाता हूं जो सेम की वजह से इस वक्त पंजाब की हो गई है तो मैं समझता हूं कि कम से कम पांच, छः करोड़ रुपया इसे खत्म करने के लिए हमें ज़रूरी तौर पर दरकार है। लेकिन मैं कह नहीं सकता कि हम कहां तक इस बड़ी रकम को हासिल करने में कामयाब हो सकेंगे। जहां तक हमारे महकमा का ताल्लुक है उस ने अपने resources के हिसाब से निहायत तेज़ी से काम किया है और यही वजह है कि एक करोड़ तीस लाख रुपया जो हमें मिला था हम उसे खर्च करने में कामयाब हो सके हैं। अगर हमें और रकम न मिली तो इस का मतलब यह होगा कि इस दूसरे प्लान का जो बाकी डेढ़ या दो साल का period है उस में हमारे पास महज़ 75 लाख के करीब रुपया इस काम के लिए रह जाएगा जो कि इस सारी बीमारी के इलाज के लिए बिल्कुल नाकाफी होगा। जैसा कि मैं ने पहिले अर्ज़ किया था इस के लिए हम Planning Commission और Central Government से ही रजूह कर सकते हैं। कुछ मैम्बर साहिबान की तरफ से यह कहा गया कि पंजाब के बजट से और पंजाब के खज़ाने से भी रकम निकाल कर इस पर खर्च करनी चाहिए। मैं समझता हूं कि जो बजट इस हाउस के सामने पेश है और जिस पर काफी अर्से से इस हाउस में गौर हो रहा है उस को देख कर सब इसी नतीजे पर पहुंचेंगे और सब इस बात से मुत्तफिक होंगे कि उस में से इस के लिए रकम निकालनी अगर नामुमकिन नहीं तो निहायत ही मुश्किल है। तो इस के लिए लाज़मी तौर पर हमें Central Government की तरफ़ ही जाना पड़ेगा और कर्जे की शक्ल में रकम लेने की कोशिश करनी होगी।

कुछ मैंबर साहिबान ने अपने २ हलकों का ज़िक्र करते हुए गवर्नमैंट की तवज्जोह उधर दिलाई थी और खास तौर पर जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब ने अपनी तकरीर में कुछ सुझाव भी दिए थे। जहां तक इस सेम पर काबू पाने का सवाल है गवर्नमैंट ने जैसा कि मैं ने पहले भी अर्ज़ किया था पूरी तवज्जोह दी है। इस पर जो expert opinions हमें मिल सकती थीं वह लेने की हम ने पूरी कोशिश की है और वह expert opinion कि किस तरह से इस water-logging को खत्म किया जा सकता है, हमारे पास मौजूद है। यह जो surface drains हम बना रहे हैं यह पहला कदम है और यह आखरी कदम नहीं है। न ही, यह जो सतही drains हैं इन के बनाने से हम यह कह सकते हैं कि यह water-logging का मसला हल हो जायगा। इस के लिए हमें इस के आगे भी जाना होगा और जैसा कि डिप्टी स्पीकर साहब ने फरमाया था हमें subsoil drains भी बनानी होंगी और खास तौर पर जो इलाका थूरज़दा होता जा रहा है, बंजर होता जा रहा है उसे reclaim करने के लिए यह चीज़ निहायत ज़रूरी होगी। शायद इस के बाद भी हमें इस से आगे और कदम उठाने पड़ें और जो subsoil water है उसे tube-well के ज़रिया

से निकाल कर water-table को suppress करना पड़े। जहां तक expert राय का सवाल है वह मैं समझता हूं मुकम्मलतौर पर हमारे पास मौजूद है। सवाल सिर्फ यह होगा कि organisation कैसे हो। Organisation के मुतअल्लिक कहा गया था कि अगर इस काम को हम ने जो मौजूदा हमारा स्टाफ है S.E. और X.E.N. हैं जो कि running canals के जिम्मेदार हैं उन के स्पुर्द किया गया तो वे शायद इसे खुश असलूबी से और कामयाबी से सरअंजाम न दे सकें। यह मसला जो है इस वक्त गवर्नमेंट के ज़ेरेग़ौर है। इस से पहले एक अलहदा circle बनाया गया था और मैं समझता हूं उस circle में इस सिलसिला में काफी काम किया गया है और उस का काम यही है कि वह जो स्कीमें हैं उन्हें मुरत्तब करे और उन की execution का जो सवाल है वह Irrigation Branch के मौजूदा स्टाफ के पास है। और मैं समझता हूं कि जहां तक इस काम की execution का सवाल है अभी तक उस में कोई ढील नहीं हुई और मैं यह नहीं कह सकता कि काम पीछे पड़ गया है। जितना काम स्पुर्द किया गया था, जितना रुपया disposal पर दिया गया था वह खर्च हुआ है और काम भी हुआ है लेकिन अगर इस की ज़रूरत होगी और हमें अगर इस कद्र funds मुहैया हो जायें जैसा कि मैं समझता हूं होने चाहिएं क्योंकि खुराक का मसला इस से वाबस्ता है तो staff का और प्रबन्ध भी किया जा सकता है। जहां irrigation schemes से हम पानी दे कर अनाज ज़्यादा पैदा कर सकते हैं वहां ज़रखेज़ ज़मीन, सरसब्ज़ ज़मीन water-logging की वजह से ख़राब भी होती जा रही है। उस को बचाना होगा और मैं यह समझता हूं कि अगर इस की तरफ पूरी तवज्जोह न दी गई और इकदामात न किए गए तो यह मसला शायद पांच-सात साल के बाद लाइलाज शक्ल अख्तियार कर ले क्योंकि जिस तेज रफ्तारी से पंजाब के अन्दर water-table ऊंचा उठ रहा है वह निहायत तशवीशनाक है। तो जहां तक organisation का सवाल है यह कोई ऐसी बात नहीं। अगर ज़रूरत हुई तो मैं समझता हूं कि इस के लिए अलहदा circle जैसा कि पहले था कायम किया जा सकता है।

इस के अलावा दूसरी चीज़ जो कि प्रोफेसर शेर सिंह जी ने अपनी तकरीर में कही वह यह थी कि इस सेम का मुकाबला करने में भी उस इलाका की तरफ तवज्जोह नहीं दी गई जो कि हरियाना प्रान्त कहलाता है। मैं इस हाउस को यकीन दिलाता हूं कि ऐसी कोई बात नहीं। 1955 में floods आए और उस के बाद repeat होते रहे। यह ठीक है कि पिछले साल हरियाना के अंदर बहुत बड़ी तबाही हुई और मुसलसल बारिशें होती रहीं। उन्होंने इतना पानी गिराया कि वहां वाकई कुछ इलाके झील की शक्ल अख्तियार कर गए। मुझे सुन कर हैरत भी हुई जब एक आनरेबल मेम्बर साहब ने इस के लिए भी गवर्नमेंट को ज़िम्मेदार करार दिया और गवर्नमेंट पर मुकद्दमा चलाने की बात भी कही। ठीक है कि बारिशें निहायत ज़्यादा हुईं और उस से वहां नुक्सान हुआ है लेकिन यह नहीं कि गवर्नमेंट ने उस की तरफ तवज्जोह नहीं दी। आख़िरकार सेम का जो काम है, नालियां बनाने का सवाल है वह कोई एक दिन में तो नहीं हो सकता। जब

[सिंचाई तथा बिजली मंत्री]
वहां उस इलाका में यह तबाही आई थी तो गवर्नमेंट की तरफ से निहायत फराखदिली से इमदाद दी गई और उस वक्त से ही high priority देकर उस इलाका की drainage के मुतअल्लिक सिर्फ सोचा ही नहीं जा रहा बल्कि अमली इकदामात भी किए गए हैं। घांची स्कीम और रीवाड़ी स्कीम भी मुरत्तब की गई हैं और एक की तामीर के मुतअल्लिक तो orders भी issue हो चुके हैं। कहा गया कि जो order immediate तौर पर किए गए थे वह दफ्तर में एक महीना पड़े रहे और इंजीनियरों के पास नहीं पहुंचे। यह ठीक है कि उस में इतना वक्त लग गया था। लेकिन मैं उन्हें यकीन दिलाता हूं कि इस मसला को हम ने जैसे कि उन्होंने suggestion दी थी हल करने की कोशिश की है। घांची स्कीम जो ज़ेरे तामीर है उस में कुछ तवक्कुफ हुआ। क्या हुआ? मैं समझता हूं और मैं नहायत आजज़ी के साथ कहना चाहता हूं कि यह बात पंजाब गवर्नमेंट के लिए credit की है कि अगर सिर्फ पंजाब गवर्नमेंट का ही ताल्लुक होता तो हम ने इस अमली शक्ल दे दी होती। लेकिन इस का सम्बन्ध यू. पी. के साथ भी था और Central Water and Power Commission ने जो तरमीमें दी थीं वह बेहतरी के लिए दी थीं। इसलिए उस में कुछ थोड़ी सी देर हो गई थी। लेकिन जहां तक उसे अमल में लाने का सवाल है वह इस वक्त अमल में लाई जा रही है और मैं यकीन रखता हूं कि इस का वह हिस्सा जिसे हम ने बनाना है हम कोशिश करेंगे कि जल्दी से जल्दी तैयार किया जाये।

इस के अलावा कहा गया था कि गुड़गांव स्कीम कैनाल प्राजेक्ट जो है आई दफा बजट में आती है और उसी तरह रहती है। उस को अमली शक्ल नहीं दी जाती। मैं समझता हूं कि प्रोफैसर साहिब भी इस से बखूबी वाकिफ हैं। पंजाब

6.00

गवर्नमैण्ट इस स्कीम को अमली शकल देने के लिये हर मुमकिन कोशिश करती रही है लेकिन चूंकि इस का हल सिर्फ पंजाब गवर्नमेंट के ही इख्तियार में न था—इस में दूसरी Governments का भी सवाल था, देहली गवर्नमैण्ट का सवाल था और यू. पी. गवर्नमैण्ट का सवाल था, इसलिए कुछ मसले ऐसे थे जिन को खतो-किताबत के ज़रिये तय करने में तवक्कफ हुआ। मिसाल के तौर पर इस सकीम के लिये देहली में ज़मीन हासिल करने का सवाल था। इस के मुतअल्लिक पिछले साल भी मैं ने खुद गवर्नमैण्ट level पर देहली गवर्नमैण्ट को लिखा था लेकिन देहली गवर्नमैण्ट उस वक्त notification करने के लिये रज़ामंद नहीं होती थी जब तक कि उस को Planning Commission की आखिरी मंज़ूरी न मिल जाये। इस वजह से उस में कुछ देर पड़ती चली गई लेकिन अब मैं आप को यकीन दिलाता हूं कि यह जो मुश्किल मरहला था वह खत्म होने वाला है और मेरा ख्याल है कि महीने दो महीने के अंदर Delhi Government यह notification हमारी दरखास्त पर जारी कर देगी। इस के मुतअल्लिक पूरी कोशिश हो रही है और हम देहली गवर्नमेंट के मुख्तलिफ महकमाजात से खुद बात चीत कर के इस को खत्म करवाना चाहते हैं और जैसे कि मैं ने अर्ज़ किया मुझे यकीन है कि जो इस ज़मीन को हासिल करने का सवाल है या notification जारी करने का मसला है वह सब तय हो जाएंगे।

जहां तक Agra Scheme का ताल्लुक है वह नहीं बनाई गई वह मंज़ूर शुदा थी लेकिन जैसे कि इस हाउस में भी मैम्बर साहिबान की तरफ से कहा गया उस इलाके वाले खुद इस बात के लिये रज़ामंद नहीं होते थे कि उस स्कीम को पहले बनाया जाये।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मिनिस्टर साहिब, हम तो रज़ामंद होते थे।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : मैं आज यह बात कह सकता हूं कि जिन देहात में इस का पानी आना है वह शद्दोमद से इस की मुखालिफत करते थे। न मालूम उन के दिल में यह ख्याल था कि शायद इस स्कीम को अगर पानी दिया गया तो दूसरी स्कीम रुक जाये। वजह वह यही देते थे कि यह जो स्कीम है इस से पानी उन देहात में जायेगा जो पहले से water-logged हैं। इस वजह से इस में रुकावट होती रही। गवर्नमैण्ट की जानब से यह भी यकीन दिलाने की कोशिश की गई कि ऐसा नहीं होगा। इस का असर Tunnel Scheme पर नहीं पड़ेगा। लेकिन बावजूद इस के भी यह मुखालिफत जारी रही है। इस वजह से जो Agra Canal Scheme है वह आज तक मुकम्मल नहीं हो सकी। अब इस के साथ ही पहले phase या दूसरे phase या तीसरे phase की शक्ल में बनेगी। इस के अलावा यह भी शिकायत थी कि Rewari Lift Scheme काफी अरसे से गुड़गांव टनल स्कीम की तरह ही कागज़ात में आती है और आये साल बजट में उस को दोहरा दिया जाता है लेकिन खर्च कुछ नहीं होता। 1,000 रुपया खर्च करने की तजवीज़ है वह भी शायद उद्घाटन के लिये हो। मैं समझता हूं कि प्रोफैसर शेर सिंह इस बात को बखूबी जानते हैं कि इस स्कीम में क्या रुकावटें थीं। Planning Commission ने यह समझते हुए कि शायद यह स्कीम इतनी फायदामंद न हो इस को बिल्कुल खट्टे में डाल दिया था लेकिन बड़ी कोशिश के बाद इस स्कीम को वहां से approve कराया गया। यह sanction हो चुकी है और 26 तारीख को इस स्कीम का उद्घाटन Central Government Irrigation and Power मिनिस्टर हाफिज़ साहिब कर रहे हैं। मैं समझता हूं कि यह कहना हमारे साथ इनसाफ न करने के बराबर है कि उस इलाके की तरफ तवज्जोह नहीं दी जाती।

Remodelling of Jamuna Canal के मुतअल्लिक भी कहा गया था। मैं यह मानता हूं, कि इस में कुछ technical difficulties हैं क्योंकि चलती हुई canal को remodel करना बहुत मुश्किल होता है, इसलिए इस सिलसिले में काफी तेज़ रफ्तार से काम नहीं हुआ लेकिन यह ख्याल करना कि इस की अहमियत को समझा नहीं गया या तसाहिल से या सुस्त रफतारी से काम हो रहा है, ठीक नहीं है। हमारे experts की राये है कि canals की remodelling कर के जो उस में पानी बढ़ाया जा रहा है उस से water-logging की problem बढ़ती जा रही है। मैं, डिप्टी स्पीकर साहिब, आप की मार्फत यकीन दिलाना चाहता हूं कि water-logging का मसला जिसे तफसील से बयान करने की कोशिश की गई है उस को हम ऐसे तरीकों से निपटाना चाहते हैं कि उन का असर इस remodelling के काम पर न पड़े और जमुना की जो remodelling है, जो तजवीज़शुदा है उस को ही मुकम्मल किया जायेगा।

श्री शेर सिंह : Construction Circle बनाइए ।

सिंचाई मंत्री : Construction Circle खोलने का सवाल ही पैदा नहीं होता । अगर ज़रूरत हुई तो लाज़मी तौर पर circle भी खोला जा सकता है ।

इस के बाद Bet area के मुतअल्लिक कुछ मैम्बर साहिबान की तरफ से कहा गया था । इस के मुतअल्लिक मैं ने पहले भी अर्ज़ किया है कि वहां water-logging का सवाल था, बांध और drains बनाने का सवाल था । इन सवालों के हल की तरफ निहायत तेज़ रफतारी से काम हुआ है और उस का फायदा भी पहुंचा है । वहां एक main drain का ज़िक्र करते हुए कई hon. Members की तरफ से कहा गया कि उस में 6, 7 महीने लग गए या 9 महीने लग गए या 10 महीने लग गए । लेकिन उन्होंने उस इलाका को बचाने के लिए जो कुछ किया गया उस का उतने खुले अल्फाज़ में एतराफ नहीं किया । वह drain मन्ज़ूरशुदा drain है और वह drain आखिरी शक्ल अख्तियार कर गई है । अनकरीब उस drain को मुकम्मल किया जाएगा ।

इसी तरीका से फीरोज़पुर के ज़िला में भी हालत निहायत खराब थी । वहां भी और लुध्याना में भी हालत काफी खराब थी । वहां भी हम ने बहुत से drains तामीर करने की स्कीमें बनाई हैं और उन को आखिरी शक्ल दे दी गई है । जो मोगा drain है, हिञ्त्रा drain और दूसरी drains हैं उन को बनाने की तैयारी ही नहीं की गई है बल्कि काम शुरू भी कर दिया गया है । मैं समझता हूं कि इन से आने वाले साल में उन इलाकों को काफी relief होगा । संगरूर के अंदर भी दर्जनों drains हैं जो कि वहां बनाए गए हैं और इस वक्त भी ज़ेरेतामीर हैं ।

जैसे कि मैं ने पहले अर्ज़ किया था कि आम तौर पर यह कहा जाता है कि हरियाणा की तरफ ध्यान कम किया जाता है । उधर ज़्यादा drains नहीं बनाए गए हैं । मैं ने अर्ज़ किया था कि बार २ यह बात कही जाती है, लेकिन असलियत की तह तक जाने की कोशिश नहीं की जाती । 1955 में सैलाब आया । उस के बाद 1956 और 1957 में भी सैलाब आए । उस से वहां सेम का काफी खतरा पैदा हो गया था क्योंकि वहां drainage काफी नहीं थी । हरियाणा प्रान्त में पहले भी काफी drains मौजूद नहीं थीं । और जहां तक इस घग्गर tract, सरहिंद और फीरोज़पुर tracts का सवाल है वहां तो बिल्कुल ही drainage का कोई इंतज़ाम नहीं था । संगरूर में 138 मील के करीब हम ने drains बनाई हैं और इसी तरह से सरहिंद और फीरोज़पुर tracts में 204 मील drains बनाई हैं । तो इस थोड़े से वक्त में यह सब कुछ हुआ है । (घंटी)

I am sorry. मैं अब drains को और इस मसले को ज़्यादा तवालत न देता हुआ, चूंकि प्रोफैसर शेर सिंह जी ने betterment levy का ज़िक्र किया है, उस के मुतअल्लिक House के 5 मिन्ट ज़रूर सर्फ करना चाहता हूं । Betterment levy जैसा कि उन्होंने खुद इस House की पुरानी proceedings को पढ़ कर सुनाया, का मसला आज ही हमारे सामने नहीं आया । जिस वक्त यह फैसला किया गया था कि

यह Bhakra Dam बनाया जाए और भाखड़ा canals बनाई जाएं और आब-रसानी का इंतज़ाम किया जाए तब उस के साथ २ जो कर्ज़ा लिया जाए उस को वापस अदा करने का फिक्र भी उसी वक्त से ही था और उस के लिए 1955 में कानून बनाया गया। यह ठीक है कि उस वक्त यह तजवीज़ हुई और मैं समझता हूं कि निहायत बेहतरीन तजवीज़ थी कि इस project का जो unproductive portion है महज़ उस की ही वसूली की जाए, उस को हम ने वापस करना है, जो productive portion है उस को नहीं करना। आज House में इस बात को भी तसलीम किया गया है कि जहां तक असूल का सवाल है, जहां तक principle का सवाल है levy लगानी चाहिए और इस में किसी को ऐतराज़ नहीं। मुझे खुशी है कि आज वे लोग भी, जिन्होंने कि इस के खिलाफ एक आन्दोलन शुरू करने की कोशिश की और पंजाब में कुछ नाखुशगवार हालत पैदा की, वे भी इस बात को मानते हैं और तसलीम करते हैं कि levy का principle ठीक है, वह लगनी चाहिए। तो फर्क कितना रह जाता है? सिर्फ अदादोशुमार का फर्क है, calculations का फर्क है। हम बैठ कर देखें कि कौन सा portion productive है और कौन सा unproductive है। महज़ इतना सवाल है। (*Interruption*) Principle को सब मानते हैं। मैं अर्ज़ कर रहा था कि यह सवाल महज calculations पर ही महदूद हो जाता है। जैसा कि इस से पहले जनाब Chief Minister साहब ने इस House में भी कई दफा उन figures को दोहराया है कि हमारी जो calculations हैं उन के मुताबिक भाखड़ा का 33 करोड़ रुपया ऐसा है जो हम ने वापस करना है। इतना unproductive है।

श्री शेर सिंह : Western Jamuma Canal के बारे में भी कहें।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : हां, हां। मेरे दोस्त एक बात भूल जाते हैं जब वे इस पर इतना ज़ोर देते हैं कि यह जो levy है इस वक्त यह एक advance levy है। यह रकम बतौर पेशगी वसूल की जा रही है। जो रकम आखिरी इंतज़ाम होने पर ली जानी है यह महज़ उस का बहुत थोड़ा सा हिस्सा है जो कि इस Ordinance के ज़रिए लिया जा रहा है। इस के मुतअल्लिक भी मैं यकीन दिला सकता हूं कि जब आख़िरी शक्ल हमारे सामने आएगी—हर एक irrigator का हिसाब हमारे पास है—तब अगर unproductive portion कम हुआ तो calculations के बाद जितनी रकम कम वसूल करनी होगी उसी के मुताबिक levy वापस की जायगी। इस बात को नज़रअंदाज़ नहीं किया जाना चाहिए। यह advance payment है जो इस कानून के जरिये ली जाती है। जो figures department की तरफ से Government के पास आई हैं वह कहीं misplace हो गई हैं।

जहां तक Jamuna canal का सवाल है उस के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि जो figures department की तरफ से मुहय्या की गई हैं उन के मुताबिक जो tube-wells इस के पानी को supplement करने के लिये इस पर लगाए गए थे उन पर जो ईज़ादी खर्च हुआ और जो ईज़ादी आमदनी हुई उस

[सिचाई तथा बिजली मंत्री]

में जो difference है--अगर मैं गलती नहीं करता तो वह चार लाख का है। मैं अपने दिमाग की बात कह रहा हूं। वह unproductive है और उस पर betterment levy तजवीज़ की गई है। जैसा कि मैं ने पहले भी अर्ज़ किया था, चूंकि इस सम्बन्ध में एक बिल हाऊस के सामने आ रहा है, मैं उस वक्त betterment levy के बारे में सारी चीज़ हाऊस के सामने रखूंगा और यह कोशिश करूंगा कि हाउस की तसल्ली कराऊं कि Jamuna canal पर भी जो खर्च हुआ वह unproductive है और इसी वजह से उस पर betterment levy लगाई गई है। डिप्टी स्पीकर साहिब, चूंकि वक्त हो गया है इसलिये मैं अर्ज़ करूंगा कि यह जो demand हाउस के सामने रखी गई है इस को बजिंसही पास किया जाए।

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs. 4,70,64,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60 in respect of charges under head 68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works.

The motion was carried.

(*The Sabha then adjourned till* 2 *p.m. on Wednesday, the* 18*th March,* 1959.)

5977 P.V.S.—350—21-11-59—C.P., & S., Pb., Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

18th March, 1959

VOL. I—No. 20

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 18*th March*, 1959

P.T.O.

CHANDIGARH:
Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

Price : Rs. 4.35 N P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 20

DATED THE 18TH MARCH, 1959.

Read	*for*	*on page*	*line*
lobby	lobbi	(20)4	10
special	specia	(20)6	16th from below
power	powers	(20)36	first
unculturable	unculunrable	(20)45	21
add 'District' after the word 'each'		(20)45	19
their	there	(20)47	last but one
of	if	(20)48	17
Karnal	Karna	(20)62	6
Total	Toal	(20)66	last
of	o	(20)67	last
officer	ofiicer	(20)68	3rd
हिन्दुस्तान	हिन्दुतान	(20)84	5th from below
नहीं	नह	(20)97	11th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 18th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, *Chandigarh Capital, at* 2.00 *p.m. of the Clock. Mr. Speaker* (*Sardar Gurdial Singh Dhillon*) *in the Chair.*

श्री अध्यक्ष : क्या आपने Question Hour रखना है ? (Do the hon. Members want to have the Question Hour ?)

कई माननीय सदस्य : जी हां ।

श्री अध्यक्ष : तो debate के लिए सिर्फ डेढ़ घंटा होगा । Rules के मुताबिक 5 बजे guillotine apply की जाएगी । ऐसी हालत में आप यह ख्याल न करना कि वक्त कम मिला । आम तौर पर देखा जाता है कि मेम्बर साहिबान ऐसी शिकायत किया करते हैं कि हमें बोलने के लिए वक्त नहीं मिला (Then the hon. Members will have only 1½ hours at their disposal for debate. According to rules the guillotine shall be applied at 5 p.m. today. Under the circumstances the hon. Members should not feel that they were not given enough time to speak. It has been observed that they generally complain of no time having been provided to them for making speeches.)

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION NO. 3260

श्री राम प्यारा : कल वज़ीर साहिब ने फरमाया था कि कुछ X. E. N.s suspended हैं। उनके खिलाफ enquiries कुछ officers के पास हैं । मैं पूछना चाहता हूं कि जिन officers के पास enquiries थीं क्या आज भी वे enquiries उन्हीं के पास हैं ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : मैं ने कल जवाब दे दिया था ।

श्री राम प्यारा : किसी X. E. N. के खिलाफ जो I. C. S. Officer enquiry कर रहे थे क्या उनसे वह inquiry ले कर किसी Minister को दे दी गई है ?

Minister : Not to my knowledge.

श्री राम प्यारा : किसी X.E.N. के खिलाफ जो enquiry हो रही थी क्या उसके मुताल्लिक इस किस्म का कोई हुक्म दिया गया that the enquiry should be stopped till further orders?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

Note—The question and the reply thereto appears in the Vidhan Sabha Debate, Vol. I, No. 19, dated the 17th March, 1959

[Mr. Speaker]

आप को जो latitude दिया जाए, आप उसका नाजायज़ फायदा न उठाएं। ठीक supplementary करें। Put a straight supplementary. (This is not a supplementary question. The hon. Member should not take undue advantage of the latitude given to him. He should put a relevant and straight supplementary.)

श्री राम प्यारा : उन्होंने बतलाया था कि फलां २ officers के पास enquiries हैं....

Mr. Speaker : This is not a supplementary.

श्री राम प्यारा : क्या जिन officers के पास enquiries थीं आज भी वे inquiries उन के पास ही हैं ?

Mr. Speaker : I cannot allow this question.

Sardar Bhupinder Singh Mann: May I know whether these enquiries are being held by the Irrigation Department or by the Anti-Corruption Department ?

Minister : Anti-Corruption Department.

Sardar Bhupinder Singh Mann: Are any of the enquiries being held by the Irrigation Department ; if so, why is delay being caused in completing them ?

Minister : As I have already stated, these enquiries are going on in the Anti-Corruption Department.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Have you entrusted any of the enquiries to the Ismail Committee, which has been constituted recently ?

Minister : To which Committee is the hon. Member referring ?

Sardar Bhupinder Singh Mann : I am referring to the Ismail Committee which has recently been constituted in connection with the High Powered Committee's Report on the Bhakra-Nangal Project.

Mr. Speaker : I may point out that at this stage supplementaries to question No. 3260 only can be put.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 1957 ਵਿਚ 3 engineers suspend ਹੋਏ ਅਤੇ 1956 ਵਿਚ ਦੋ engineers suspend ਹੋਏ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਦੋ ਯਾ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ enquiries ਵਾਸਤੇ ਕਿਉਂ ਲਗੇ ?

मन्त्री: इसमें कई judicial trials हुए । Naturally उन में काफी अर्सा लगा है और उस के बाद यह departmental enquiries हो रही हैं ।

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने कल different officers के नाम लिए थे कि फलां X.E.N. की enquiry फलां officer के पास pending पड़ी है । आज उन्होंने फरमाया है कि वह Anti-Corruption Department के पास हैं । मैं पूछना चाहता हूं कि इन में से कौन सी बात ठीक है ?

मन्त्री : दोनो ठीक हैं ।

श्री राम प्यारा : जो enquiries Anti-Corruption Department के पास हैं क्या उन में से कुछ enquiries किसी और जगह transfer कर दी गई हैं ?

Mr. Speaker : No please.

Minister : These enquiries have been entrusted to those Officers by the Anti-Corruption Department. I do not know where is the contradiction.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CHIEF ENGINEER FOR DRAINAGE WORKS

***3769. Sardar Gurmit Singh 'Mit' :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that the work on drains in connection with water-logging is going on very slowly because of lack of adequate supervision ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether there is any proposal under the consideration of the Government to appoint a separate Chief Engineer for drainage works in the State ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) There is no lack of adequate supervision on the construction of drains in connection with water-logging.

(b) Does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ separate circles ਮੁਕੱਰਰ ਨੇ ?

मन्त्री : इनकी execution का काम उन्हीं circles को दिया हुआ है जो कि Irrigation Branch के हैं ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, there has been a considerable increase in water-logging and consequently the work has increased and a large sum has been provided for this purpose in the Budget. May I know from the hon. Minister whether the Superintending Engineers are coping with the increased work satisfactorily?

Minister : So far they have been coping with it satisfactorily.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਨੰਬਰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ drainage ਦੇ ਕਿੰਨੇ circles ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਪਏ ਨੇ ?

Minister : Sir, there was only one Drainage Circle which was responsible for the formulation of the schemes and those schemes were formulated. The execution of those schemes has been entrusted to the Divisions-in-Charge of the running canals and they are doing it.

श्री लाल चन्द : स्पीकर साहिब, Treasury Benches पर पंखे चलते हैं और Opposition Benches पर नहीं चलते (*Laughter*)।

श्री अध्यक्ष: कल मैंने पूछा था कि क्या बात है कि कुछ पंखे चलते हैं और कुछ नहीं चलते तो मुझे बताया गया कि Opposition की तरफ वाले पंखे नए हैं और वे तेज़ चलते हैं। ज़रूरत तो है आपको ठंडा रखने की (हंसी)। (Yesterday, I made enquiries as to why some ceiling fans were working and others were not. I was told that the fans fixed on the Opposition side were new and their oscillation was fast. No doubt there is a necessity to keep the Opposition cool). (*laughter*).

श्री लाल चन्द : हमारी lobbi भी बहुत गरम है; उसमें पर्दे ही नहीं।

ARREARS OF ELECTRIC CHARGES

***3101. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the details of arrears of electric charges in the State, district-wise, upto 31st December, 1958, together with the reasons for their non-realisation in each case ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The time and trouble involved in collecting the information from the State Electricity Board to whom the matter in question relates, will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਮਹਿਕਮਾ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਏਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਕ 1547 ਨੰਬਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਏਹੀ ਜਵਾਬ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਰਾਈਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਐਸੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜਵਾਬ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ allow ਹੀ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

SCHOOLS AND COLLEGES IN KULU VALLEY INCLUDING LAHAUL AND SPITI AREAS

***3427. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) the number of Government High, Middle and Primary Schools in Kulu Valley including Lahaul and Spiti ;

(b) the number of Government High Schools referred to in part (a) above which are housed in buildings containing at least five rooms and have play grounds attached ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : The statement containing the requisite information is laid on the Table.

(a) *The number of Government High , Middle and Primary Schools in Kulu Valley including Lahaul and Spiti :—*

		High	*Middle*	*Primary*
(i) Boys	..	7	11	151
(ii) Girls	..	1	..	16
Total	..	8	11	167

(b) (i) *Boys.*—Except the Government High School, Nirmand, which is housed in a rented building, all other Government High Schools are housed in buildings containing more than 5 rooms. No adequate playgrounds for major games are, however, attached to these schools except for Government High School, Kulu, which has adequate play grounds.

(ii) *Girls.*—There is only one Girls High School in this Sub-Division which is housed in a building containing more than 5 rooms with adequate playgrounds attached to it.

GRADATION LISTS OF CLASSICAL AND VERNACULAR TEACHRESSES

***3746. Sardar Sohan Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether it is a fact that the gradation lists of classical and of vernacular teachresses in Government Schools for the years 1955 and 1956 have not so far been prepared ; if so, the reasons therefor and the steps being taken to expedite their preparation ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : Yes. The lists have not been prepared as the necessary data has not yet become available. Efforts are being made to collect it from the sub-offices as early as possible.

FACILITIES OF SCHOLARSHIPS AND FULL FEE CONCESSION FOR HARIJAN STUDENTS IN ERSTWHILE PEPSU

***3791. Sardar Dhanna Singh Gulshan :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Harijan students in the areas of erstwhile Pepsu were given scholarships and full-fee concession for their studies from the 5th Class upwards ;

(b) If the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said concessions are still being given to the Harijan students in the said areas ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) No. They were allowed full fee concession from 5th Class upward and scholarship from 7th Class upward.

(b) These concessions are continuing.

ਸਰਦਾਰ ਪੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸਤਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਹਰੀਜਨ students ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਦਸਤੂਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕੀ ਓਨ੍ਹਾਂ students ਦੀ list ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

मन्त्री : वह list तो बहुत लम्बी चौड़ी होगी । अगर माननीय सदस्य कोई खास केस पूछना चाहें तो पूछ सकते हैं ।

GOVERNMENT COLLEGE AT PATTI, DISTRICT AMRITSAR

***3817. Sardar Gurwaryam Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a Government College at Patti, district Amritsar ; if so, when?

Shri Amar Nath Vidyalankar : It has been decided to set up a Boys' College at Patti, but it has not been possible so far to implement the decision because of paucity of funds.

HIGH SCHOOL AT KHALRA, DISTRICT AMRITSAR

***3818. Sardar Gurwaryam Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether it is fact that there is only one privately-managed High School at Khalra, the border area of tehsil Patti, in Amritsar District ,

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to take over the management of the said school; if not, whether there is any proposal to give any speci a grant to the said school to enble it to carry on?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. Majha Khalsa High School, Khalra.

(b) No. The school has not applied for any special grant. It has recently been brought on grant-in-laid list and it has been awarded a grant of Rs 4,008 during the current year.

PROVINCIALISING OF NATIONAL HIGH SCHOOL, BHIKHIWIND, DISTRICT AMRITSAR

***3819. Sardar Gurwaryam Singh :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the National High School, Bhikhiwind, tehsil Patti, in district Amritsar is already being managed by the District Inspector of Schools, Amritsar ;

(b) whether there is any proposal to take over fully the management of the said High School by the Government ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes.

(b) The school has applied for nationalisation and the matter is under consideration.

श्री बलराम दास टण्डन : क्या मैं पूछ सकता हूं कि यह "under consideration" कब खत्म होगा, और फैसला कब होगा ?

मन्त्री : बहुत जल्दी ।

श्री बलराम दास टण्डन : बहुत जल्दी से क्या मुराद है ?

मन्त्री : बहुत जल्दी का मतलब है बहुत जल्दी ।

HARIJAN LAMBARDARS

***3202. Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the number of Harijan Lambardars in the State at present ?

Rao Birendar Singh : 6383.

LAND ACQUIRED FOR DIGGING DRAIN OF VILLAGE PALASAUR, DISTRICT AMRITSAR

***3339. Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total area of land acquired by Government for digging the drain in village Palasaur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ,

(b) whether the landowners whose land has been acquired have been paid any compensation or given alternative land; if not, the reasons therefor and the time by which action in the matter is expected to be taken ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) 75.07 acres land of village Palasaur in District Amritsar has fallen in the alignment of Kasur Nallah which would require acquisition.

(b) No compensation either in the shape of money or land has so far been allowed to the landowners since the land has not been acquired so far. The acquisition proceedings are likely to be completed by the end of 1959.

A

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਸੂਰ ਨਾਲੇ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਲਈ 75·07 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲੇ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਹੋਣੀ ਹੈ ?

मंत्री : यह मैं पूछ कर बता सकता हूं ।

(The hon. Member again rose to ask a supplementary question but the hon. Speaker told him that the Nallah had been dug.]

SURPLUS AREA UNDER THE PUNJAB SECURITY OF LAND TENURES ACT, 1953

*3640. **Sardar Rajinder Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the area of surplus land under the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, has been assessed in the State; if so, the extent thereof ;

(b) whether a list of tenants eligible for resettlement on the said land has been prepared ; if so, the number of such tenants ?

Rao Birendar Singh : The requisite information is laid on the Table.—

(a) *Part first.*—The work of assessment of surplus area is in progress.,

Part 2nd.—Question does not arise for the present.

(b) *Part first.*—The lists of eligible tenants are under preparation.

Part 2nd.—Question does not arise for the present.

ADVISORY COMMITTEE FOR CONSOLIDATION DEPARTMENT

*3659. **Shri Balram Dass Tandon :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the criteria kept in view while nominating Members of the Consolidation Advisory Committee ?

Rao Birendar Singh : Members considered to be suitable on the basis of their interest in the Consolidation Operations were nominated as members of this Committee.

श्री बल राम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि " consolidation के काम में interest रखने से" उन का क्या अभिप्राय है ?

मन्त्री : जो आदमी इस काम को समझ सके, जिस को इस काम से interest हो और जिस को देहाती जिन्दगी से वाकफियत हो ।

श्री बल राम दास टंडन : क्या वे बताएंगे कि इस काम से interest रखने वाले सब लोगों को consult किया गया था ?

Mr. Speaker : It is a matter of their discretion.

श्री बल राम दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं यह जानना चाहता हूं कि ये कमेटियां किस तरह से बनाई जाती हैं ?

Mr. Speaker: I have told the hon. Member that it is a question of discretion.

श्री लाल चन्द : क्या इन को Opposition में से कोई आदमी suitable नहीं मिला ?

(*No reply.*)

PURCHASE OF UNALLOTTED EVACUEE LAND BY GOVERNMENT

*3340. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for purchasing the unllotted evacuee lands in the State from the Government of India; if so, time by which it is expected to be implemented ;

(b) whether any settlement in this connection has been arrived at with the Central Government ; if so, the details thereof ; and

(c) the manner in which the State Government intend to utilize the said lands ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes. The case has since been finalised.

(b) The Government of India have agreed to the transfer of inferior evacuee land to the State Government at Rs 5 per ordinary acre. They have also agreed to transfer Ghair Mumkin lands amounting to about 60,000 acres at a token price of Rs 100.

(c) After the survey of such evacuee land in each village, a scheme for its utilization will be evolved.

REPRESENTATIONS FROM TRANSPORT WORKERS UNION

*3258. **Shri Ram Piara :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently received any representations from the Punjab Transport Workers' Union demanding representation of the Workers' Union on each Regional Transport Authority in the State ; if so, the action taken thereon ?

Rao Birendar Singh : Yes. In view of the provisions of sub-section (2) of section 44 of the Motor Vehicles Act, 1939, the demand cannot be acceded to.

DRIVERS AND CONDUCTORS OF PUNJAB ROADWAYS

*3428. **Shri Lal Chand :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Drivers and Conductors of the Punjab Roadways have to work for 12 hours a day ;

(b) whether it is also a fact that the Drivers of the Punjab Roadways on the Jullundur-Chandigarh, Kapurthala-Chandigarh, Jullundur-Batala, Jullundur-Amritsar and Jullundur-Ludhiana routes drive for more than eight hours per day ;

(c) if the answers to part (a) and (b) above be in the affirmative, whether Department pay any overtime allowances to the said Drivers and Conductors; if so, the total amount so far paid on this account during the current financial year ?

Rao Birendar Singh : (a) No.

(b) Yes. In case of Jullundur-Chandigarh via Samrala, Jullundur Batala and Jullundur-Amritsar routes only.

(c) Question does not arise, as their hours of work are regulated under section 65 of the Motor Vehicles Act, 1939.

श्री लाल चन्द : क्या मिनिस्टर साहिब यह बताएंगे कि उन लोगों को जो वक्त पौन घंटे के करीब गाड़ी को अड्डे से लाने में लगता है और फिर बाहर से वापस आ कर गाड़ी खड़ी करने में तकरीबन इतना ही वक्त लगता है, यह समय भी उन की duty में include किया जाता है कि नहीं ? इसी point पर तो difficulty arise होती है ।

मन्त्री : ज्यादा से ज्यादा उन से नौ घंटे तक duty ली जा सकती है । अगर कोई खास केस उन को पता हो तो उस के बारे में दरियाफ्त किया जा सकता है ।

श्री लाल चन्द : जो transport workers हैं उन को अपनी duty पर लगने से पहले पौन घंटा आ कर गाड़ी धोने धुलवाने और उस को देखने में लग जाता है और तकरीबन इतना ही समय बाद में भी सर्फ हो जाता है । सारे routes पर ऐसे ही हो रहा है । मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह वक्त भी उन की duty में include किया जाता है या कि नहीं ?

मन्त्री : अगर आपने किसी खास route के मुताल्लिक पूछना हो तो उसका नोटिस दें । मैं दरियाफत कर के बता दूंगा ।

ADVISORY COMMITTEES FOR TRANSPORT

***3657. Shri Balram Dass Tandon** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the criteria kept in view while nominating Members of the Transport Advisory Committees for the Jullundur, Patiala and Ambala Divisions and for the entire State ?

Rao Birendar Singh : There is only one Transport Advisory Committee for the State and the criteria for selection was the interest of the Members in the subject.

श्री बलराम दास टंडन : मैं पूछना चाहता हूं कि आखिर वह कौनसा criterian है जो कि कमेटियां बनाते वक्त दृष्टि में रखा जाता है ?

उद्योग मन्त्री : स्पीकर साहिब, चूंकि यही सवाल बार बार किया जाता है इस लिए मैं इस के बारे में यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि कमेटियां बनाने के लिए सरकार ने सिद्धांत के तौर पर इस बात का फैसला कर लिया है कि Members of Parliament और Opposition के मैम्बरों को भी associate किया जाएगा जोकि किसी विशेष मद में दिलचस्पी रखते हों।

श्री लाल चन्द : क्या कोई ऐसी कमेटी है जिस में Opposition के मैम्बरों को associate किया गया है ?

मन्त्री : आगे करेंगे ।

श्री बल राम दास टंडन : Tribune के Editor को किस basis पर लिया गया है ?

माल मन्त्री : इस में तो Legislators का सवाल है Tribune के Editor का नहीं है ।

CONSTRUCTION OF BUS STAND IN BHATINDA CITY

*3790. **Sardar Dhanna Singh Gulshan :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that a new bus stand is being constructed in Bhatinda City at a place which was the site of a pond ; if so, the expenditure so far incurred on the filling up of the pond and likely to be incurred henceforth to make it usable as a bus stand ?

Rao Birendar Singh : Yes. A new bus stand is under construction in Bhatinda City at a place which was the site of a pond.

A sum of Rs 217 has so far been spent in filling the pond and a contract for Rs 1,600 has been executed for the completion of its further filling.

COMMITTEES CONSTITUTED BY GOVERNMENT

*3293. **Shri Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Committees, whether Advisory or othewise, constituted by him for the Departments under his charge with the number of M.L.A.s, M.L.C.s on each such Committee ;

(b) the dates when each of the said committee was constituted and its functions ;

(c) the basis on which the selection of M.L.A.s, M.L.C.s for each such Committee, was made ;

(d) the number of meetings held by each of the said Committees from the date of its constitution till now ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : A statement containing the available information is laid on the Table. The rest of the information will be supplied as soon as it is ready.

Serial No.	Number of Commit-tees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/M.L.C.s on each Committee	Date of constitution of the Commit-tees	Functions of the Committees	Basis for the selection	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
1	One	Integration Council	One (Seth Ram Nath, M.L.A.)	1st November, 1956	To take decisions relating to the integration of services of erstwhile Pepsu and Punjab States	The M.L.A. (Seth Ram Nath) belonged to the erstwhile Pepsu State and had administrative experience as a Minister for some time	Seven
2	One	Standing Committee for compulsory retirement	None ..	1st April, 1958	As an agency to scrutinize cases proposed for compulsory retirement of unsuitable Government servants	..	One
3	One	State Press Advisory Committee	Two ..	3rd January, 1958	To advise Government on cases involving infringement of Press laws	Each member has been appointed in his personal capacity as journalist	One
4	One	Advisory Committee on Anti-Corruption	Five ..	15th February, 1959	To advise the Minister-in-Charge on general policy matters and on specific programmes affecting the Anti-Corruption Department	Members of this Committee were nominated to represent various interests in the Legislature	Two (Third meeting fixed for 9-2-59)

5	One	State Advisory Committee on General Administration and Elections Department	Five ..	16th September, 1958	To advise the C. M. on general policy matters and specific programmes relating to General Administration and Elections Department	The experience of the Legislators, Regional representation and interest and the willingness or Co-operative spirit in the task by the Members	Nil
6	One	State Savings Advisory Committee	Seven ..	23rd July, 1957	To consider matters relating to Small Savings Scheme	The experience of Legislators and the interest, willingness and Co-operative spirit in the task by members	Three
7	One	Punjab Tribes Advisory Council	None	1952 ..	To pay special attention to the scheduled Tribes of Lahaul and Spiti areas	Does not arise	Ten
8	One	State Advisory Committee for the Police Department, Passports, Press Laws, Arms Laws, Requisition Policy Cinema Regulations and Public Prosecutions	Five ..	29th October, 1959	To advise the C. M. on general policy matters and specific programmes	The experience of Legislators and the interest, willingness and Co-operative spirit in the task by members	Nil
9	One ..	State Advisory Committee for Social Welfare	Five ..	September, 1958	To advise the State Government in the implementation of various Social Welfare Schemes in the State	The experience of Legislators and the interest, willingness and the Co-operative spirit in the task by members	Nil

Serial No.	Number of Com-mittees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/M.L.C.s on each Committee	Date of constitution of the Committees	Functions of the Committees	Basis for the section	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
10	One ..	State National Workers (Relief and Rehabilitation) Board	Three ..	6th September, 1952	(i) Framing rules for the conduct of the business of the State Board and the District Boards: (ii) Authorise an Officer to discharge any of their ministerial functions (iii) Appoint such officers for themselves and for the District Boards as they may consider necessary for the discharge of their duties whether on payment of remuneration or otherwise (iv) Constitution and dissolving of Advisory Committees for advising the Board on the administration of the Trust on any question connected with the administration thereof	The experience of Legislators and the interest, willingness and Co-operative spirit in the task by members	Eleven
11	One ..	Cadre Committee, Punjab	Two ..	26th February, 1957	(i) To review the provisional cadres (Gazetted and Non-Gazetted) fixed for every department on the integration of Punjab and Pepsu (ii) To review the strength of the cadres of the subordinate offices including district offices, such as offices of the Commissioners and Deputy Commissioners, etc., which were not integrated on merger ;	The experience of Legislators and the interest, willingness and co-operative spirit in the task by members	47th meeting of the committee was held on the 11th and the next meeting is fixed for the 19th February, 1959

					(iii) To make recommendations to Government with regard to the permanent and temporary strength separately as soon as these are ready in respect of any one office of the Head of Department (including subordinate offices) on the basis of the work-load including development schemes under taken during 1956-57.		
12	One	The Punjab Tourist Traffic Advisory Committee	Shri Amar Nath Sharma, M.L.A. Shri Yash, M.L.C.	7th May, 1952	(i) To advise the State Government on the development of tourism in the State (ii) To supervise and co-ordinate the activities of the local Tourist Advisory Committees and Bureaus functioning in the State. To review their working and advise the State Government on the steps to be taken to improve them (iii) To advise the State Government in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for Tourist Planning in the State (iv) To look after the tourist traffic of Simla and co-ordinate its work with the Central Committee for Himachal Pradesh (v) To advise the State Government on such specific problems as may be placed before the Committee	The experience of Legislators and the interest, willingness and co-operative spirit in the task by the members	Eighteen

Serial No.	Number of Commi-ttees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/ M. L. C.s	The date when constituted	Functions of the Committees	Basis of Selection	Number of meet-ings held
1	2	3	4	5	6	7	8
13	One	Central Library Committee	(i) Shri Chaman Lal, M.L.C. (ii) Shri Umrao Singh, M.L.C. (iii) Shri Dhanna Singh Gulshan, M.L.A. (iv) Dr. Parma Nand, M.L.A. (v) Shri Rajinder Singh, M.L.A.	20th May, 1952	(i) To co-ordinate the libraries run by the different departments of Punjab Government and local bodies (ii) To lay down the policy and maintain liason with Government in matters—financial and administrative (iii) To select books and periodicals for the various libraries in the State. and (iv) To advise Government on such specific problems as may be placed before the Committee	The experience of the legislators and the interest willingness and co-operative spirit in the task by the members	..
14	One	State Advisory Committee for Public Relations Department	Shrimati Gian Kaur, M.L.C. Shri A. C. Bali, M.L.C. Shri Darbara Singh, M.L.A. Shri Hari Ram, M.L.A. Shri Nathu Ram, M.L.A.	10th January, 1959	The function of the Committee will be to advise the Minister-in-charge, i.e., Chief Minister on general policy matters and on specific programme	Ditto	No meeting so far

15	One	Publicity Advisory Committee for Metric System of Weights and Measures	Shri D. D. Puri, M.L.A. Shri Sarup Singh, M.L.A.	18th August, 1958	To devise ways and means for publicising the Metric System of Weights and Measures	Ditto	Three
16	State	State Publicity Co-ordination Committee	No M.L.A./M.L.C. is the member of this Committee	14th August, 1956	To co-ordinate programme of field publicity in order to make best use of the mobile units provided by the Government of India under the Five-Year Plan	Ditto	Five
17	Eighteen (i.e. one in each District)	District Public Relations Committee in all the districts. (These Committees are now known as Standing Committees for General Administration)	All the members of Punjab Legislative Assembly/Legislative Council elected from the district	10th July, 1952	1. The main object of the Committee is to create better relations between Government and the people and to bring them closer. The Committee should form a useful adjunct to the Administration and care should be taken to see that it does not function in a manner which is a source of embarassment either to officers or to non-officials. 2. The Committee is advisory in character and will not have any administrative powers. Its advice, however, will carry due weight with the local officers and the Government 3. The Committee or its members will not as such be authorised to hold inquiries into the conduct of Government servants 4. The Deputy Commissioner will keep the Committee informed of any important events or developments in the district and of schemes of public interest, so that they are given necessary publicity and the co-operation of the people is enlisted through the members, e.g. , Government policy regarding illicit arms, grow-more-food, prohibition, etc.	Ditto	Meetings of the District Public Relations Committee are held once in a month

Serial No.	Number of Committees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/ M.L.C.s	The date when constituted	Functions of the Committees	Basis of Selection	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
17—concld					5. The Committeo will take steps to counteract false propaganda against Government or activities of a subversive character,e. g., landlord-tenant agitation, activities of communalists or communities, etc. 6. The non-official members will bring forward the difficulties of the people and similarly offices will place before the Committee the difficulties of the officers and Government. In particular members will bring to the notice of the Committee any cases of corruption in the district, or highhandedness or other matters which may be agitating the minds of the people. There should be a free and frank discussion and steps devised to bring about an improvement all round. 7. The Committee may discuss any measures under the consideration of the various beneficent Departments in the District and forward their suggestions for the consideration of the Department of Government.		

					8. The Committee shall ordinarily meet once in a month on a date to be determined by the Committee but may meet often at the discretion of the President. It is understood that no expenses will be incurred in the shape of Travelling Allowance to members. 9. The minutes of the meeting should be forwarded to the Commissioner and Government as soon as possible after the meeting. 10. The Deputy Commissioners shall take necessary action on the proceedings of the Committees in consultation either with the local Heads of Departments concerned or with those Departments and report action taken on the minutes of the previous meetings of the Committee at its next meeting and also pursue the various points which arise out of these meetings.		
18	One	Local Tourist Advisory Committee, Kulu	Raja Raghbir Singh, M.L.A.	16th July, 1956	(i) To advise the District Administration in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for tourists (ii) To advise the District Administration on the Development of tourist traffic in Kulu Valley (iii) To advise the District Administration on such specific problems as may be placed before the Committee	The experience of the Legislators and the interest, willingness and co-operative spirit in the task by the members	..

Serial No.	Number of Committees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/M.L.C.s	The date when constituted	Functions of the Committees	Basis of selection	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
19	One	Local Tourist Advisory Committee, Patiala	Raja Surindra Singh, M.L.A. (He has since joined the Government of India)	24th December, 1957	1. To advise the District Administration on the development of tourist traffic in Patiala District 2. To advise the District Administration in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for tourist planning in Patiala Division 3. To advise the District Administration on such specific problems as may be placed before the Committee	The experience of the legislators and the interest, willingness and co-operative spirit in the task by the members	Two
20	One	Local Tourist Advisory Committee, Amritsar	No M.L.A./M.L.C. is on the strength of this Committee	16th July, 1956	1. To advise the District Administration on the development of tourist traffic 2. To advise the District Administration in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for tourist planning 3. To advise the District Administration on such specific problems as may be placed before the Committee	Ditto	..

21	One	Local Tourist Advisory Committee at Dalhousie	Ditto	Ditto	1. To advise the Local Administration on the development of tourist traffic to Dalhousie 2. To advise the Local Administration in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for tourist planning in the area. 3. To advise the Local Administration on such specific problems as may be placed before the Committee.	Ditto	Six
22	One	Local Tourist Advisory Committee at Pathankot	Ditto	22nd July, 1958	1. To advise the District Administration in development of tourist traffic in Gurdaspur District. 2. To advise the District Administration in respect of collection of tourist literature and other intelligence required for tourist planning in Jullundur Division.	Ditto	Two
23	One	Local Tourist Advisory Committee at Dharamsala	Ditto	16th July, 1956	1. To advise the District Administration on the development of tourist traffic in Kangra Valley. 2. To advise the District Administration in respect of collection of tourist literature and other in telligence required for tourist planning in Kangra Valley. 3. To advise the District Administration on such specific problems as may be placed before the Committee.	Ditto	Ten
24	One	Children's film Committee	..	25th December, 1957	To arrange the exhibition of Children's Films in the State	Ditto	..

Serial No.	Number of Committees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/ M.L.C.s	The date when constituted	Functions of the Committees	Basis of selection	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
25.	One	Small Savings Scheme Committee (District Hissar)	All M.L.A.s and M.L.C.s of Hansi, Fatehabad and Hissar Tehsils excepting those holding the posts of Minister, Deputy Minister and Deputy Speaker are members of this Committee. Since there are separate Advisory Committees for Sirsa and Bhiwani Sub-Divisions, the M.L.A.s/ M.L.C.s of those areas were appointed as members of this Committee	December, 1958	To help the District authorities to secure investments in the Small Savings Scheme	The experience of the Legislators and interest, willingness and co-operative spirit in the task by the members	One
26.	One	District De-requisitioning Committee (District Hissar)	One	November, 1954	To advise the District authorities for the disposal of applications of de-requisitioning of properties	Ditto	Four
27.	One	De-requisitioning Advisory Committee (District Gurgaon)	1. Rao Abhe Singh, M.L.A. 2. Shri Gajraj Singh, M.L.A.	9th November, 1954	To advise about de-requisitioning cases	Ditto	Four

28.	One	Small Savings Scheme Advisory Committee (District Gurgaon)	All M.L.A.s/M.L. C.s	20th/21st August, 1958	To discuss matters regarding Small Savings Scheme	Ditto	Four
29.	One	District de-requisitioning Advisory Committee (District Simla)	1. Shri Ram Dutt Bahari 2. Shri Ram Chandra, M.L.C. 3. Miss V. G. Bhan, M.L.C.	9th November, 1954	To assist and advise the Deputy Commissioner before passing final order on applications for de-requisitioning of houses.	Ditto	Fifteen
30.	One	District Advisory Committee, Simla Small Savings (District Simla)	Shri Muni Lal, M.L.A. Shri Roshan Lal, M.L.A. Miss V. G. Bhan, M.L.C.	November, 1958	To help Deputy Commissioner in intensifying investments.	Ditto	Only one meeting was fixed but postponed for want of quorum
31.	One	De-requisitioning Advisory Committee (District Ludhiana)	One M.L.A. and two M.L.C.s	9th November, 1954	To consider the applications for de-requisitioning of houses.	Ditto	Nine
32.	One	District De-requisitioning Advisory Committee (District Karnal)	Shrimati Om Prabha Jain, M.L.A. Shri Ram Piara, M.L.A. Shri Jagdish Chander, M.L.A.	November, 1954	Ditto	Ditto	..
33.	One	District De-requisitioning Committee (District Hoshiarpur)	Two M.L.A.s	9th November, 1954	For helping the competent authority for the disposal of applications for de-requisitioning properties, requisitioned under the requisitioning law.	Ditto	..
34.	One	Standing Committee for Considering Republic Day arrangements	One (Shri Kapur Singh, M.L.C., Chairman, Punjab Legislative Council)	29th July, 1953	For considering the arrangements to be made in connection with Republic Day Celebrations in Delhi and in Punjab.	Ditto	Seven

Serial No.	Number of Committees	Names of the Committees	Number of M.L.A.s/ M.L.C.s	The date when constituted	Functions of the Committees	Basis of selection	Number of meetings held
1	2	3	4	5	6	7	8
35.	One	Cabinet Sub-Committee on Law and Order and General Administration	Six Ministers and Deputy Ministers	27th September, 1957	This committee is only deliberative body and its functions are consultative at best to facilitate work coming up before the Council of Ministers regarding the matters entrusted to it. Its decisions are not a substitute for cabinet decisions	Selection was made as a result of informal discussions in the Council of Ministers	Five
36.	One	Organisation and Methods Committee	None	1955	To ensure greater efficiency throughout the Government hierarchy, which would include beside other matters, not only greater speed but also better and comprehensive service to the public	Does not arise	Two

श्री राम प्यारा : जो list मुझे दी गई है उसमें बताया गया है कि जिन मेम्बरों को experience होता है, उन्हें nominate किया जाता है । क्या मैं पूछ सकता हूं कि experience से क्या मुराद है ?

मन्त्री : Experience से मुराद काम के तजरबे से है ।

श्री राम प्यारा : कुछ Members ऐसे हैं जो पहले से M.L.A.s चले आ रहे हैं और कुछ नए मेम्बर हैं । क्या बताया जा सकता है कि नए मेम्बरों का experience कैसे determine किया जाता है ?

मन्त्री : Experience सब का ही कुछ न कुछ होता है ।

श्री राम प्यारा : नम्बर 5, 8 और 9 पर जो कमेटियां दिखाई गई हैं उनकी अभी तक कोई meeting नहीं हुई । क्या बताया जा सकता है कि उन के experience से क्यों फायदा नहीं उठाया गया ?

मन्त्री : ज़रूरत ही महसूस नहीं हुई । जिस वक्त ज़रूरत महसूस होगी Meeting call की जाएगी ।

श्री राम प्यारा : दो और तीन नम्बर पर पुलिस के मुताल्लिक कमेटियों का ज़िक्र है । पुलिस के मुताल्लिक काफी नुक्ताचीनी हुई है । क्या मैं पूछ सकता हूं कि इन इन्तज़ामिया कमेटियों की भी क्यों नहीं कोई meeting call की गई ?

मन्त्री : ज़रूरत महसूस नहीं की गई थी ।

श्री राम प्यारा : क्या बताया जा सकता है कि वह किस nature के occasions होते हैं जब meeting बुलाने की ज़रूरत महसूस होती है ?

मन्त्री: जब Minister-in-charge ज़रूरत महसूस करें । मेम्बरों के दिल में बात हो और ज़रूरत महसूस की जाए, ऐसी बात नहीं है ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : May I know whether these Advisory Committees entirely consist of M.L.A.s and M.L.C.s or some non-Members have been nominated to these Committees ?

Minister : That depends upon the nature of the Committees.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I wanted to know whether non-Members, i.e., persons other than legislators, have been taken in these Advisory Committees.

Minister for Industries: Sir, there are different kinds of Committees. Certain Committees are only Advisory Committees to various Departments. In those Committees, only legislators are associated. Then there are Statutory Committees or other such Committees in which not only legislators but others also are taken.

NOMINATIONS TO P.C.S. CADRE

***3460. Sardar Atma Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the authorities competent to make recommendations for nomination to the P.C.S. (Executive Branch) in the State ;

(b) the names which have been recommended for the P.C.S. by each of the authorities referred to in part (a) above during the current year ; and the names which have been selected for appointment, separately ;

(c) whether those mentioned in the latter part of (b) above were required to take any competitive test before selection ; if not, the manner in which they were selected ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving the requisite information is laid on the Table.

(a) The following authorities are competent to make recommendations for nomination to the P.C.S. (Executive Branch) :—

(i) *From Tehsildars, Naib-Tehsildars and Consolidation Officers/Assistant Consolidation Officers.—*

Financial Commissioners, Punjab.

(*ii*) *From Ministerial Government Servants.—*

Ministers.

Chief Secretary.

Financial Commissioners.

Chief Commissioner, Delhi.

Secretary to Government, Punjab, P.W.D., B. and R.

Secretary to Government, Punjab, Electricity Branch.

Inspector-General of Police, Punjab.

Chief Engineers, P.W.D., Irrigation Branch.

Director of Public Instruction.

Judges of the High Court of Punjab.

Besides, the Speaker, Punjab Vidhan Sabha, and the Chairman, Punjab Legislative Council, have been recently added to the above list.

(iii) *From officials serving in the Temporary Departments* (*e.g., Rehabilitation*).— The Administrative Secretary incharge of the temporary department concerned.

(b) The recommendations for the current year, i.e. 1959, have not yet been invited. During the year 1958, the recruitment of which has not yet been completed, the following category of ministerial Government servants were recommended by various nominating authorities :—

Serial No.	Name	Designation	By whom nominated
1	2	3	4
1	Shri Harbhajan Singh	Personal Assistant to Chief Minister, Punjab (Stenographer)	Chief Minister
2	Shri Harbans Singh ..	Personal Assistant to the former Revenue Minister, Punjab (now Minister for Agriculture and Forest) (Stenographer)	Revenue Minister (now Agriculture and Forest Minister)
3	Shri Shiv Singh ..	Personal Assistant to Irrigation and Power Minister	Irrigation and Power Minister, Punjab
4	Shri Man Singh Rao	Deputy Superintendent, F.C's. Office (now Superintendent)	Public Works Minister (now Revenue Minister)
5	Shri R. L. Moudgil ..	Stenographer (Education Department)	Education and Labour Minister
6	Shri Des Raj ..	Assistant, F.C.'s Office ..	C. and H. Minister (now P.W.M.)
7	Shri Raj Kumar ..	Assistant, F.C.'s Office ..	Planning and Community Project Minister (now Finance Minister)
8	Shri Jaswant Rai Mohinderu	Assistant, F.C.'s Office ..	Agriculture and Forest Minister (now C.H.M.)
9	Shri Harbans Lal Sikka	Assistant, Punjab Civil Secretariat	Chief Secretary
10	Shri Amar Singh	Ditto	Ditto
11	Shri Kuldip Chand ..	Ditto	Ditto
12	Shri Parkash Chander Sapra	Ditto	Ditto
13	Shri Shri Harbans Singh Chopra	Deputy Superintendent, Punjab Civil Secretariat	Ditto
14	Shri Surat Singh Grewal	Assistant, F.C.'s Office ..	F.Cs., Punjab
15	Shri Raghunath Joshi ..	Ditto	Ditto
16	Shri Chaman Lal Sharma	Assistant Superintendent (Revenue), D.Cs., Office, Ferozepur	Ditto
17	Shri Jai Singh ..	Head Assistant, Excise and Taxation Commissioner's office	F.Cs., Punjab

[Chief Minister]

Serial No.	Name	Designation	By whom nomination
1	2	3	4
18	Shri Bhagwan Singh Sethi	Assistant, P.W.D., Irrigation Branch	Chief Engineer, Irrigation Works, Punjab
19	Shri Chuni Lal Kalra ..	Stenographer ..	Ditto
20	Shri Jagdish Parshad Chaudhry	Assistant, P.W.D., B. & R. Branch	Chief Engineer, Punjab P.W.D., B. & R. Branch
21	Shri Sukhdev Singh ..	Assistant-incharge, Punjab High Court, Chandigarh	C.J. and Judges of the High Court
22	Shri Om Parkash Gupta	Reader to Mr. Justice A.N. Grover	Ditto
23	Shri Siri Chand Talwar	Stenographer, office of the I.G. of Police	Inspector-General of Police, Punjab
24	Shri S.L. Arora ..	Assistant-incharge, Vigilance and Organisation and Methods Department Delhi Administration	Chief Secretary, Delhi Administration,
25	Shri Sukhdev Batish ..	Assistant, P.W.D., Electricity Branch	Chief Engineer, P.W.D., Electricity Branch

Out of these, three persons, namely, Sarvshri Harbhajan Singh, Harbans Lal Sikka and Surat Singh Grewal have, for the present, been selected for appointment on the recommendations of the Public Service Commission.

So far as the selection amongst the Tehsildars and Naib-Tehsildars etc. is concerned the recommendations are still awaited from the Financial Commissioners.

As regards the employees of the Temporary Departments no post stood to their share in the year 1958.

(c) The candidates recommended by various nominating authorities are not subjected to any written competitive test. Their nomination rolls along with their service record are forwarded to the Public Service Commission who after interviewing them recommend to Government the best candidates whom they consider suitable for appointment to the P.C.S. The Government then make the selection out of the candidates recommended by the Commission on the basis of the preference indicated by the Commission.

LICENCES FOR CINEMAS IN THE STATE

***3692. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Chief Minister be pleased to state the names and addresses of persons or firms who were granted licences for starting cinemas in the State during the years 1957-58 and 1958-59, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

Names and addresses of persons or firms, who were granted licences for starting cinemas	Place
1957-58	
1. Sarvshri Chaman Lal, Sat Parkash, Madan Lal, Amar Nath and Rattan Lal	C/o Majestic Theatre, Moga
2. Shri Daljit Singh, Managing Director, Sheikhupura Co-operative Society	C/o Laxmi Palace, Ludhiana
3. M/s Surja Ram Lajpat Rai ..	C/o Adarsh Cinema, Malout Mandi
4. Shri Parmhans Nath, President, Gurdaspur Cinema Co-operative Society	Gurdaspur
1958-59	
1. M/s Harbans Singh-Kusum Kumari of Mukat House	C/o Parkash Theatre, Amritsar
2. Shri Amrik Singh, President, Rawalpindi Co-operative Cinema Society, Ltd.	C/o Society Palace, Ludhiana
3. Shri Banwarilal Loona ..	C/o Cine Payal Theatre, Muktsar
4. Lala Prem Sukh Dass ..	C/o Bansal Theatre, Sirsa
5. Shri Ram Dhan Dass Sethi ..	C/o Delite Theatre, Dabwali
6. Chaudhri Hari Singh, M.L.C. ..	Village Dabra, tehsil and district Hissar
7. Shri J. K. Puri ..	C/o Lakshmi Theatre, Yamunagar
8. Shri Raja Ram Nagpal,son of Shri Mohkam Chand	C/o Sandeep Theatre, Abohar

DEMONSTRATIONS IN CONNECTION WITH FOOD SCARCITY IN THE STATE

***3693. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of persons, if any, who were arrested/prosecuted during December, 1958 or January, 1959, for taking part in demonstrations in connection with food scarcity in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : No person was arrested in December, 1958. Following persons were arrested in January, 1959:—

Hissar District—

(1) Shri Nathu Ram.
(2) Shri Amar Singh.
(3) Shri Mohinder Singh.

Ludhiana District—

(1) Shri Madan Lal Didi
(2) Shri Devki Nandan Khar.
(3) Shri Ajit Kumar.

DEMONSTRATION AGAINST BETTERMENT LEVY IN THE STATE

***3694. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any persons have been arrested on charges of their having staged any demonstration against the recovery of Betterment Levy in the State ; if so, their number and the places of their arrests in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : 4,478 persons were arrested uptil 2nd March, 1959 on charges of their having staged demonstration against the recovery of Betterment Levy in the State. A statement showing their number and the places of their arrest in each case is laid on the Table.

Statement

Serial No.	District		Number of persons arrested	Places of arrest
1	Hissar	..	78	39—Hissar 29—Sirsa 4—Hansi 1—Rania 1—P.S. Dabwali area 4—P.S. Baragudha area
2	Rohtak	..	17	16—Rohtak 1—Gohana
3	Karnal	..	157	7—Karnal District 113—Thanesar 34—Kaithal 3—Assandh
4	Jullundur	..	1,642	1,580—Jullundur 23—Nakodar 39—Rural areas of District Jullundur
5	Ludhiana	..	464	464—Ludhiana
6	Ferozepur	..	62	19—Ferozepur 43—Moga
7	Patiala	..	274	127—Patiala 29—Rajpura 25—P.S. Bhadson area 48—P.S. Samana area 6—Payal 3—Bassi 3—Nabha 2—Banur 9—Ghagga. 13—Julkan 3—Sirhind 3—Amloh 3—Doraha
8	Sangrur	..	520	291—Sangrur 49—Narwana 53—Barnala 73—Malerkotla 29—Dhuri 10—Bhatlan 10—Sunam 3—P.S. Ahmedgarh area 1—P.S. Longowal area 1—P.S. Sehna area

Serial No.	District		Number of persons arrested	Places of arrest
9	Bhatinda	..	1,257	485—Bhatinda 566—Mansa 35—Baretta 25—Raman 15—Faridkot 9—Goniana 12—Budhlada 17—Kot Fatta 27—Ballianwali 9—Nehianwala 17—P.S. Raman and Nehianwala 40—P.S. Raman and Faridkot
10	Kapurthala	..	7	7—Kapurthala
	GRAND TOTAL	..	4,478	

CONTRIBUTIONS BY LOCAL BODIES TO STATE EXCHEQUER

***3431. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether Government have issued any instructions to the Deputy Commissioners in the State urging upon them to exercise their influence with the Local Bodies to make them contribute to the State exchequer amounts equal to those provided by them in their budget for the year 1957-58 under the head 'Education' if so; the amount so far realised in this connection ?

Shri Mohan Lal : *Part* (*i*).—The Deputy Commissioners were requested to get resolutions regarding the requisite contribution passed by the Local Bodies.

Part (*ii*).—Rs 41,83,792.

श्री लाल चन्द : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि Municipal Committees को यह instructions जारी की गई थीं कि उन्होंने जो रुपया buildings बनाने के लिए सन् 1957-58 में contribute किया, वह हर साल किया जाए ?

मन्त्री : Deputy कमिश्नरों को यह istructions जारी की गईं थीं कि Education के Head के मुताल्लिक जो budgetary provision है—सन् 1957-58 के लिए उस के मुताल्लिक resolution पास करवाएं कि उस साल वह रकम गवर्नमेंट के हवाले कर दी जाएगी ।

श्री लाल चन्द : क्या मैं मिनिस्टर साहिब से दरियाफ्त कर सकता हूं कि म्युनिसिपल कमेटियों को यह नहीं कहा गया कि जो रकम Education के Head में buildings के लिए उन्होंने उस साल contribute की, वह हर साल दिया करेंगे ?

मन्त्री : यह दो अलग बातें हैं । जहां तक buildings वगैरा का ताल्लुक है that is a separate issue. जो सवाल में पूछा गया था वह "Under the Head 'Education' " है । Education का broadly मतलब है instruction से । Buildings के मुताल्लिक अगर अलग नोटिस दें तो I will give detailed information with regard to that also.

श्री लाल चन्द : जो Education Head का लफज़ इस्तेमाल किया गया है उस में construction of buildings for educational purposes भी शामिल है । क्या मैं जान सकता हूँ कि Education Head के नीचे जो buildings के लिए रुपया मांगा गया था वह उसी साल के लिए था या आइन्दा सालों के लिए भी ?

मन्त्री : मैंने बताया है कि buildings का एक बिल्कुल separate issue है । That was separately examined by the Government. इस लिए इसकी detailed information के लिए अलग notice दरकार है।

श्री लाल चन्द : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जो Education का Head है उसके under जो instructions इन committees को issue की गईं, उनमें buildings included नहीं थीं ?

श्री अध्यक्ष : अगर ज्यादा clear करवाना चाहते हैं तो नोटिस दे दीजिए । (The hon. Member should give a fresh notice if he wants to get the position cleared still further.)

श्री लाल चन्द : जनाब मैं ने लिखा है—Under the Head 'Education' क्या उन्हें नहीं पता कि Education के Head में कौन २ सी चीजें आती हैं ?

Mr. Speaker : He is not sure about it. He is asking for a separate notice.

श्री लाल चन्द : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि Education के Head के अन्दर स्कूलों वगैरा की buildings आती हैं या नहीं ?

मन्त्री : मैंने तो बता दिया कि दो अलग सवाल हैं जोकि different aspects से examine हुए हैं । Buildings के मुताल्लिक सवाल अलग है और education के recurring expenditure का अलग । इसलिए इसके मुताल्लिक वाज़ह तौर पर इस वक्त नहीं बता सकता । Notice दें ।

श्री लाल चन्द : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि Municipal Committees को यह भी कहा गया था कि आइन्दा सालों के लिए जो कमेटी Education Head में contribute नहीं करेगी उसकी grant बन्द कर दी जाएगी ?

मन्त्री : इस वक्त इस point के मुताल्लिक सारी information मेरे पास नहीं है । इसलिए मैं ने अर्ज़ किया है कि आप अलग नोटिस दे दें ।

श्री लाल चन्द : जो instructions भेजी गईं, क्या Education के Secretary ने उन में यह पैरा add नहीं किया कि.......

Mr. Speaker : He says that he does not know.

Shri Lal Chand : Sir, he does not say so.

श्री राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो instructions इस बारे में गवर्नमेंट ने कमेटियों को भेजी हैं उन के मुताबिक क्या कुछ कमेटियों ने कुछ रुपया गवर्नमेंट को दिया भी है ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री लाल चन्द : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि गवर्नमेंट ने यह instructions दी हैं कि जिन local bodies ने Education के Head के नीचे अपनी contribution नहीं दी उन के बजट रोक दिये जायें ?

Mr. Speaker : This question does not arise. Though the questions which have been put by the hon. Member were suggestive and gave information, I allowed them to be answered. But the hon. Member is continuing and putting questions on suggestive lines.

REPRESENTATION FROM EMPLOYEES OF MUNICIPAL COMMITTEE, PATIALA

***3642. Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether any representation has been received by Government from the Employees of the Municipal Committee, Patiala, asking for the restoration to them of the emoluments and facilities which they were getting before the merger of Pepsu and Punjab; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *Part I.*—No, Sir.

Part II.—Question does not arise.

RAJASTHAN DESERT

***3725. Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) the steps, if any, taken to check the march of the desert from Rajasthan into the State, and the amount proposed to be spent in this connection ;

(b) whether any financial aid is proposed to be given to the Government by the Union Government for the said purpose ; if so, what ;

(c) whether any contribution for taking the steps, referred to in part (a) above, have been received from the public ; if so, the amount thereof ?

Giani Kartar Singh : (a) The following two schemes have been formulated in the Second Five-Year Plan at a cost of Rs 27,60,000 for the plan Period.

(i) Immobilization of desert.

(ii) Desert control and reclamation in Gurgaon, Hissar and Ferozepur Districts bordering on Rajasthan.

(b) Yes. Rs 12,90,000.

(c) Yes. Public contribution for 1957-58 is Rs 1,869 and for 1958-59 is Rs 6,162.

राजा रघुवीर सिंह : सवाल के part (c) के जवाब में वज़ीर साहिब ने बताया है कि deserts को रोकने के लिए public ने भी contributions दी हैं। तो मैं यह पूछना चाहता हूं कि वे contributions क्या cash में दी गई हैं या कि land वगैरह की शक्ल में दी गई हैं ?

श्री अध्यक्ष : जवाब से तो यही मालूम होता है कि यह रुपये की शक्ल में ही दी गई हैं। (From the reply it is evident that these contributions were made in cash.)

Raja Raghuvir Singh : Sir, I want to know whether the amounts mentioned by the hon. Minister in part (c) of his reply were paid by the public in cash or kind.

Minister : I cannot add anything to the reply already given by me.

Mr. Speaker : What is the object of finding that out ?

राजा रघुवीर सिंह : स्पीकर साहिब, मेरा पूछने का मतलब यह है कि जैसे मैदानों में deserts से नुकसान होता है वैसे ही पहाड़ों में erosion से ज़मीनों को नुकसान पहुंचता है। इसलिए मैं यह पूछना चाहता हूं कि क्या यह contributions cash में की गई हैं या किसी और शक्ल में ? (*Interruptions*)

Sir, I want to know whether the public contribution for taking steps to check the march of the desert has been made in cash or kind. In other words, I want to know whether the public has contributed those amounts in the shape of houses or, land or cash ?

Mr. Speaker : From the reply given by the hon. Minister it appears that the contribution has been given in cash.

Minister : Sir, I cannot add anything to the reply already given.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know whether any Joint Committee or Board has been appointed by the Punjab and Rajasthan Governments to recommend measures for checking the march of the desert from Rajasthan into this State

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

OUSTEES OF TEHSIL HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

***3204. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the number of persons of tehsil Hamirpur, district Kangra, whose lands were acquired for the construction of Bhakra Dam along with the number out of them of those who have been resettled so far as well as the names of places where they have been resettled?

Sardar Gian Singh Rarewala : (i) 4,407 persons.

(ii) 777 persons.

(iii) (a) Villages Chelewal; Haiderwala; Naneri and Gajuwala of sub-tehsil Tohana, district Hissar.

(b) Village Hajrawan Khurd of tehsil Fatehabad, district Hissar.

(c) Village Dobar, tehsil Hamirpur, district Kangra.

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो कुछ इशग्वास रह गये हैं, उन को कब तक आबाद कर दिया जायेगा ?

Minister : They will be resettled early in villages of Hissar District.

Shri Rup Singh Phul : Will they be resettled during the year 1959 ?

Minister : I hope so because only 234 persons are to be resettled. I hope they will be settled in this year.

IRRIGATION SCHEMES IN KANGRA DISTRICT

***3205, Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the amount spent in district Kangra under the Major and Minor Irrigation Schemes separately during the current financial year along with the names of canals and kuhls for which the said amount has been utilised ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Reply is placed on the Table of the House.

MAJOR IRRIGATION SCHEMES

Kuhls in Kangra District	*Amount spent during* 1958-59 *upto December,* 1958
1. Indora Scheme ..	Rs 11,147 (items 1–8)
2. Kulu Scheme ..	
3. Dai Kuhl ..	
4. Bharoli Lift Scheme ..	
5. Dheera Scheme ..	
6. Sathana Scheme ..	
7. Karor Kulhan Scheme ..	
8. Nadhi Kuhl ..	

[Minister for Irrigation and Powers]

KUHLS IN LAHUL AND SPITI VALLEYS

		Rs
1. Tandi	..	13,057
2. Mooring	..	
3. Karding	..	

MINOR IRRIGATION SCHEMES

1. Lower Baij Nath Kuhl	..	25,767
2. Sidharthahar Canal	..	3,56,872
3. Sukhahar Canal	..	35,816

OUTSTANDING BILLS OF CANAL CONTRACTORS

***3815, Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have appointed any Committee to examine the cases of contractors who did work for the Irrigation Department ; but who had not been paid so far, if so, the name of the Chairman of the Committee ;

(b) the number of cases of contractors which have been examined by the said Committee , the number which have been settled and the number still pending ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes , name of the last Chairman of the Committee was Shri M. L. Aggarwal, who expired on 8th October, 1958. A new Chairman is yet to be appointed.

Sir, I may state for the information of the House that after the preparation of this reply, the new Chairman has been appointed.

(b) The number received up to February, 1959 is 908 ; the number settled 376 and the number still pending is 532.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ decide ਕਰਨ ਲਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਕੋਈ dead line fix ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ? ਕੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਨੀ ਤਰੀਖ ਤਕ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਣ ?

Minister: No. date has been fixed.

CONSTRUCTION OF BRIDGE OVER KASUR NALLA IN DISTRICT AMRITSAR

***3820 Sardar Gurwaryam Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have constructed any bridges over the Kasur Nalla in Amritsar District ; if so, their number and the location of each bridge ;

(b) the number of the bridges proposed to be constructed in the said district, in 1959-60 with their location ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Only one V. R. Bridge at R.D. 66,700 of Kasur Nalla opposite village Algon has so far been constructed. Four other bridges are yet under construction.

(b) Two bridges each at R.D. 401,880 and 403,746 of Kasur Nalla are proposed to be constructed during 1959-60.

DIGGING OF DODEY AND MARI MEGHA DRAINS IN TEHSIL PATTI, DISTRICT AMRITSAR

***3821. Sardar Gurwaryam Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to dig the Dodey Drain and Mari Megha drain in tehsil Patti, district Amritsar, if so, when ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. A project estimate for the construction of Dodey Drain is under examination and its construction is likely to be taken up during the 3rd Five-Year Plan.

The work of digging of Mari Megha Drain will be taken in hand shortly.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ waterlogging ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ 3rd Five-Year Plan ਵਿਚ drain ਕਢੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਨਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਗੀ ?

श्री अध्यक्ष : यह supplementary नहीं बनता। (This supplementary does not arise.)

ELECTRIFICATION OF HAMIRPUR/NADAUN TOWNS

***3203. Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state with reference to reply to Starred Question No. 2677 printed in the list of starred questions for 23rd September, 1958, whether the work connected with the electrification of Hamirpur/Nadaun Towns has been started, if so, the progress so far made in this connection?

Sardar Gian Singh Rarewala : The electrification work of Nadaun could not be taken in hand by the Electricity Branch for want of funds. The work in respect of Nadaun and Hamirpur is now hoped to be completed by the State Electricity Board in the first six months of the next financial year.

GRANT OF NEW ELECTRIC CONNECTIONS IN INDUSTRIAL AREA, JULLUNDUR

*3432. **Shri Lal Chand** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have issued any instructions that no new electric connections be given to any persons in the Industrial Area, Jullundur City ; if so, when;

(b) the number of applicants who applied for new electric connections for factories in the Industrial Area, Jullundur City, during the years 1957 and 1958 and the total number of those who were refused such connections as on 31st December, 1958 ;

(c) the total number of persons who applied for such connections in Jullundur City during the year 1958 and the number of those who were given such connections?

Sardar Gian Singh Rarewala : All the matters in question concern the State Electricity Board and not Government. However, during the period when Government had direct charge of the Electricity Board, the position was as below :—

(a) No.

(b) and (c) A statement is laid on the Table of the House.

Statement

		REMARKS
(b) (i) Number of applicants who applied for new electric connections for factories in Industrial Area Jullundur City, during 1957-58	68	The remaining applications were under consideration of *Adhoc* Committee
(ii) Connections sanctioned by *Adhoc* Committee ..	7	
(iii) Connections rejected by the *Adhoc* Committee ..	6	
(c) (1) Total number of persons who applied for connections in Jullundur City during 1958	37	
(2) Number of connections given upto 31st December, 1958	Nil	

SCHOOLS AND COLLEGES IN KARNAL DISTRICT

*3290. **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) the number of Government colleges and High schools in Karnal District at present and the number of students on the rolls of each institution ;

(b) the number of students belonging to the Harijan and Backward Classes among those referred to in part (a) above?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) (i) Government Colleges .. Nil.

(ii) Government High and Higher Secondary Schools .. 25.

(b) The information is given in the enclosed statement.

Statement showing the detail of number of students in Government High Schools in Karnal District

Serial No.	Name of School		Number of students	Number of students belonging to Scheduled Class and included in No. 3
	BOYS			
1	Government High School, Karnal	..	871	48
2	Government High School, Kaithal	..	478	19
3	Government High School, Nilokheri	..	855	31
4	Government High School, Shahabad	..	356	58
5	Government High School, Gharaunda	..	756	55
6	Government High School, Ballaha	..	358	29
7	Government High School, Rajaund	..	241	41
8	Government High School, Keerak	..	191	16
9	Government High School, Alewa	..	199	16
10	Government High School, Pehow	..	324	38
11	Government High School, Patti Kalyana	..	278	36
12	Government High School, Bawana Lukhi	..	411	87
13	Government High School, Samalkha	..	504	40
14	Government High School, Adyana	..	187	27
15	Government High School, Kalkha	..	139	18
16	Government High School, Ladwa	..	649	68
17	Government High School, Chattar	..	196	13
18	Government High School, Atta	..	197	23
19	Government High School, Kaurna	..	133	32
20	Government High School, Janrari	..	171	2
21	Government High School, Chika	..	153	..
22	Government High School, Israna	..	201	5
	GIRLS			
1	Government Girls High and Normal School, Karnal	..	1,843	15
2	Government Girls High School, Panipat	..	397	2
3	Government Girls High School, Kaithal	..	158	Nil

GRANTS GIVEN TO COLLEGES IN THE STATE

*3291, **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) the total budget of Government Colleges in the State ; and the amount of grants being given by Government to each privately-managed college ;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to open any new Government College in the Hindi Region within the next year or so ; if so, where and when?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) (i) Rs 47,22,790.

(ii) A sum of Rs 4 lacs was paid as grants-in-aid to non-Government Colleges during the year 1957-58 on deficit basis and each College could get 19 per cent of its deficit. The provision of grants-in-aid has been raised from Rs 4 lacs to Rs 6 lacs with effect from the current financial year and the non-Government Colleges will get more grants this year. The grants for the current financial year are yet to be released and the exact amount sanctioned to each college cannot be indicated at this stage.

(b) It has already been decided to open two Government Girls Colleges at Rohtak and Gurgaon and a Post Graduate Basic Training College at Kurukshetra in the Hindi Region.

In addition the proposal to start another Government Girls College at Kurukshetra (district Karnal) is also under the consideration of Government.

श्री राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि बजट का रुपया कितने कालिजों को दिया गया है ? यह कालिज कितने हैं ?

मन्त्री : नम्बर तो आप ने पूछा नहीं था ।

Mr. Speaker : Your question is about the total budget and the amount of grants being given. बिना पूछे यह कैसे नम्बर बता दें ? (Your question is about the total budget and the amount of grants being given. How can he give this information about numbers without notice ?)

PROVINCIALIZATION OF PRIVATELY-MANAGED SCHOOLS IN THE STATE

*3356, **Sardar Atma Singh** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state with reference to the reply to Starred Question No. 2417 printed in the list of starred questions for 10th September, 1958 the names of private schools in the State the managements of which asked the Government for taking over their schools together with the names of such of these schools which have since been taken over?

Shri Amar Nath Vidyalankar : A list of privately managed schools which have applied for nationalization is laid on the Table.

No private school has been taken over so far.

PRIVATELY-MANAGED SCHOOLS WHICH HAVE APPLIED FOR NATIONALIZATION

KANGRA DISTRICT

1. S. D. High School, Molag.
2. S. D. High School, Khera (High Classes only).
3. D. A. V. High School, Bawarna.
4. Z.A.V. High School, Sulah.
5. B. P. High School, Mair.
6. S. D. High School, Jawala Mukhi.
7. S. D. High School, Ladori.
8. M. G. M. S. D. High School, Nagrota Surian.
9. Gram Panchayat High School, Kotla.
10. Z. S. D. High School, Krishan Nagar.
11. M. S. L. S. D. High School, Bhareri.
12. S. D. Z. High School, Shahpur.
13. M. S. C. S. D. High School, Sujanpur Tira
14. S. A. S. High School, Garli.
15. D. A. V. Middle School, Habbi.
16. Aided Primary School, Dhangota.

JULLUNDUR DISTRICT

1. Khalsa High School, Adampur.
2. Khalsa High School, Shankar.
3. Khalsa High and Basic Training School, Samrai Jandiala.
4. Khalsa High School, Sarhal Qazian.
5. Dijkot Khalsa High School, Alawalpur.
6. National High School, Bilga.
7. Khalsa High School, Bundala.
8. Khalsa High School, Kalra.
9. Khalsa High School, Chak Dana.
10. Sikh National High School, Dolike Duhera.
11. P. M. Panchayat Union High School, Sindhar.
12. Baba Mati National High School, Daroli Kalan.
13. Khalsa High School (Peshawar Cantt), Nagar via Phillaur.
14. Union Public High School, Rohjari.
15. Janta High School, Kotli Than Singh.
16. National High School, Lambra.
17. Panchayat Union Public High School, Khambra.
18. Panchayat Public Middle School, Alampur Bukka.
19. Khalsa A. V. Middle School, Khan Khana.
20. Khalsa High School, Mahatpur.
21. Happy School, Model Town, Jullun dur, (Serial Nos. 1 to 10).
22. S. D. Girls High School, Alawalpur.
23. National Girls High School, Bhogpur.

AMRITSAR DISTRICT

1. Guru Nanak Khalsa High School, Dera Sahib.
2. S. I. S. High School, Berka.
3. National High School, Sathiala.
4. Naween Janta High School, Harsa Chinne.
5. G. N. P. High School, Majitha.
6. G. T. B. Khalsa High School, Tarsikka.
7. Janta High School, Khilchian.
8. Khalsa High School, Guru Ka Bagh.
9. C. M. Khalsa High School, Gandiwind.
10. National High School, Bhikhiwind.
11. G. N. P. High School, Bhangali.
12. B. V. S. Khalsa High School, Dhotian.
13. B. B. S. Public High School, Sangatpura.
14. Frontier Khalsa High School, Naushera Chima.
15. S. G. A. D. Khalsa High School, Agara Pachhara.
16. Khalsa High School, Bir Baba Budha Singh.
17. S. G. A. D. Khalsa High School, Khadur Sahib.
18. Chak 29, S. B. (Sargodha) Khalsa High School, Bhai Adli Chola Sahib.
19. G. Khalsa High School, Sham Nagar.
20. Guru Nanak Middle School, Dhulka.
21. S. G. A. D. Khalsa High School, Valtoha.
22. Girls High School, Raya (High Classes only).

[Minister for Education and Labour]

HOSHIARPUR DISTRICT

1. Public High School, Binewal.
2. Rajput High School, Fatehpur Bhatina.
3. Shri Lal Dyal High School, Rampur Haler.
4. Public High School, Bhagpur Sataur.
5. D. A. V. High School, Gondpur Banehra.
6. Public High School, Saloh.
7. S. S. High School, Pirthipur.
8. S. H. S. Khalsa Higher Secondary School, Jain Chabbawal.
9. S. D. R. High School, Amb.
10. National High School, Ambota.
11. Shri Dasmesh Khalsa High School, Pakhowal Bihran.
12. T. H. M. High School, Nasrala.
13. Khalsa Higher Secondary School, Mahilpur.
14. Public High School, Dhusara.
15. Khalsa High School, Pajjodeota Soos.
16. G. H. Khalsa Higher Secondary School, Khuaspur Hiran.
17. S. D. High School (Kamouki), Mahandpur.
18. D. A. V. High School, Khad.
19. Beet Public High School, Guru Bishanpuri.
20. D.A.V. High School, Kathgarh.
21. Public High School, Ghandri.
22. Khalsa Middle School, Attowal.
23. Khalsa High School, Sarhala (Mundian).
24. Aided Khalsa Primary School, Pakhowal Bihran.
25. S. D. High School, Chint Purni.
26. S. D. High School, Kuthera Jaswalan.
27. Kanya Vidyala, Garhshankar.
28. Aided Primary Girls School, Hardo Khanpur.
29. Guru Nanak Girls Middle School, Mukerian.
30. D. S. High School, Khudda.

GURDASPUR DISTRICT

1. Lajpat Rai High School, Sujanpur.
2. S. G. A. D. Khalsa High School (Burj Sahib) Dhariwal.
3. S. D. High School, Tibbar.
4. Sikh National High School, Sultani.
5. S. G. S. S. Khalsa High School, Bhagowal.
6. Khalsa High School, Wodla Bangar.

LUDHIANA DISTRICT

1. Khalsa High School, Kila Raipur.
2. G. G. S. Khalsa High School, Nathowal.
3. Dashmesh Khalsa High School, Heran.
4. B. N. S. Khalsa High School, Sherpore.
5. G. H. G. Khalsa High School, Karir Sahib Littar.
6. Kalgidhar Khalsa High School, Ghulal.
7. G. N. Public High School, Ohara.
8. National High School, Manupur.
9. Khalsa High School, Hans.
10. G. G. S. Khalsa High School, Kamalpura.
11. Khalsa Girls High School, Kila Raipur.
12. Public Girls High School, Dakha.

FEROZEPUR DISTRICT

1. G. N. D. Malwa Khalsa High School, Guru Teg Bahadurgarh.
2. Khalsa High School, Amargarh, Parao Mahna.
3. National Model High School, Mari Mustafa.
4. Khalsa High School, Nanaksar.
5. G. N. D. High School, Janer.
6. G. G. S. Khalsa High School, Saidoke.
7. Khalsa High School, Sant Nagar, Raman.
8. Trust High School, Haripura.
9. A. V. Middle School, Lopon.

AMBALA DISTRICT

1. Hindu Girls Middle School, Buria.
2. D. A. V. Middle School, Ganeshpur.
3. Gram Panchayat Middle School, Ugala.
4. National Primary School, Yamuna Nagar.
5. Panchayat Middle School, Kakar Majra.

KARNAL DISTRICT

1. K. S. D. High School, Kirmach.

HISSAR DISTRICT

1. S. K. Janta High School, Dhana Khurd.

GURGAON DISTRICT

1. Rajput High School, Bhondsi.
2. Jat High School, Hodal.
3. Shri Krishna High School, Nikki.
4. Janta High School, Kund, with J. B. T. Training Class.
5. Shri Krishna High School, Kanwali.

PATIALA DISTRICT

1. Khalsa Higher Secondary School, Lassoi.
2. Public High School, Ghurani Kalan.
3. Sevak Jatha Khalsa High School, Patiala.
4. Public Middle School, Shamshpur.
5. Shri Jain Girls High School, Patiala.
6. National High School, Balhari Kalan.

KAPURTHALA DISTRICT

1. Nav Bharat Girls High School, Panchhat.
2. S. D. Putri Pathshala, Hadiabad.
3. National High School, Dalla (only high classes).
4. Khalsa Amarjit Higher Secondary School, Domeli.
5. Bet High School, Sukhpur (high classes only).
6. Primary School, Chachrari.

BHATINDA DISTRICT

Public High School, Hari Nau (high classes only).

MOHINDERGARH DISTRICT

1. M. R. High School, Patikra.
2. Arya Vedic High School, Birhi Kalan.
3. Gandhi Memorial High School, Gokalpur.

ROHTAK DISTRICT

1. Jat High School, Mandaura.
2. Gandhi Memorial High School, Gorar.
3. D. A. V. High School, Bhagwantipur.
4. D. A. V. High School, Kharanti.
5. Public High School, Chhara.
6. A. V. High School, Nilauthi.

PROVINCIALIZATION OF PRIVATELY-MANAGED SCHOOLS

*3773. **Sardar Gurmit Singh 'Mit'** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) the number, if any, of privately-managed schools in the State proposed to be provincialized during the current year ;

[Sardar Gurmit Singh 'Mit']

(b) whether Government received any application from the Mari High School, Guru Teg Bahadurgarh High School and Phulewal High School in Moga Sub-Division for provincializing these schools ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Nil.

(b) Applications for the nationalization of National High School, Mari Mustafe, and Guru Nanak Dev Malwa Khalsa High School, Guru Teg Bahadurgarh, have been received, while no application for the Nationalization of Phulewal High School has been received.

The matter is under consideration.

PROVINCIALIZATION OF SCHOOLS RUN BY PANCHAYATS IN TEHSIL MOGA

***3774. Sardar Gurmit Singh 'Mit'** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether Government propose to provincialize the schools run by Panchayats in the State; if so, when and the conditions on which they are proposed to be provincialized ;

(b) whether any application has been received by Government from the Panchayat of village Dina, tehsil Moga, district Ferozepore, for provincializing the schools under the management; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) The matter is still under consideration.

(b) Yes. The matter is being examined.

PRIMARY HEALTH CENTRE IN SHEREWALA, TAHSIL MUKTSAR

***3772. Sardar Gurmit Singh 'Mit'** : Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) the amount, if any, sanctioned for the construction of a building for the Primary Health Centre in Sherewala, tahsil Muktsar, and the amount spent thereon so far ;

(b) the time by which the construction of the said building is expected to be completed ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Rs 70,000 have been earmarked in the Second Five-Year Plan of the Public Health Department for the construction of additional buildings for Primary Health Unit, Chak Sherwala, district Ferozepur. No expenditure on this work has so far been incurred.

(b) As soon as a decision is taken in regard to the selection of site, which matter is under the consideration of the Government, the construction work will be started and completed as soon as possible.

EMBEZZLEMENT OF GOVERNMENT MONEY IN TARN TARAN GENERAL CO-OPERATIVE LABOUR CONSTRUCTION SOCIETY, TARN TARAN DISTRICT AMRITSAR

***3822. Sardar Narinjan Singh Seron** : Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state whether Government have recently received any complaint from a resident of village Johal Raju Singh Wala, tahsil Tarn Taran, district Amritsar, regarding embezzlement of Government money in the Co-operative Labour Construction Society, Tarn Taran ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes.

REMISSION OF LAND REVENUE

***3125. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the area of culturable land, if any, rendered unculturable by floods and waterlogging in each district of the State, during the years 1956-57, 1957-58, and 1958-59 to date separately ;

(b) the amount of Land Revenue remitted, districtwise, during the period referred to in part (a) above ?

Rao Birendar Singh : (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) A statement is laid on the Table of the House.

(a) Statement showing culturable area rendered unculunrable due to floods and waterlogging in each of the State during the years 1956-57, 1957-58 and 1958-59 to date.

Serial No.	Name of district	1956-57	1957-58	1958-59
1	Kangra	..	..	..
2	Gurdaspur	40,286	..	..
3	Ferozepur	..	..	..
4	Jullundur	..	..	9,811
5	Hoshiarpur	..	..	11
6	Ludhiana	1,112	2,292	3,326
7	Kapurthala	1,807	1,477	1,717
8	Bhatinda	298	347	2,195
9	Patiala	635	1,208	1,843
10	Sangrur	7,297	9,855	22,441
11	Mohindergarh	..	..	..
12	Ambala	..	..	..
13	Karnal	..	..	..
14	Rohtak	1,477	..	505
15	Simla	..	..	..
16	Hissar	80	85	2,487
17	Amritsar	Information still awaited from the Deputy Commissioners.		
18	Gurgaon			

[Minister for Revenue]

(*b*) *Statement showing the amount of Land Revenue remitted districtwise during the years 1956-57, 1957-58, 1958-59*

Serial No.	Name of district		Land Revenue remitted		
			1956-57	1957-58	1958-59
1	Kangra	..	..	..	..
2	Gurdaspur	..	80,493	..	..
3	Ferozepur	..	..	..	..
4	Jullundur	..	..	..	Action being taken
5	Hoshiarpur	..	..	..	..
6	Ludhiana	..	13,039	8,539	255,963
7	Kapurthala	..	..	..	..
8	Bhatinda	..	..	..	Action being taken
9	Patiala	..	..	..	..
10	Sangrur	..	..	..	..
11	Mohindergarh	..	..	..	..
12	Ambala	..	..	..	..
13	Karnal	..	159,750	..	144,550
14	Rohtak	..	51,103	704	111,793
15	Simla	..	..	..	..
16	Hissar	..	..	..	343
17	Amritsar	..	Information still awaited from the Deputy Commissioners.		
18	Gurgaon	..			

(SARDAR ATMA SINGH PUT QUESTIONS STANDING IN THE NAME OF TWO-THREE HON. MEMBERS)

Mr. Speaker : I am going to lay down a Rule that one hon. Member can ask questions on behalf of one hon. Member only. (*Laughter*)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਵਾਲ ਨਾ ਪੁਛੀਏ ਤਾਂ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ duty ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਜਵਾਬ ਆ ਜਾਏ ।

TAHSILDARS AND NAIB-TAHSILDARS BELONGING TO SCHEDULED CASTES

***3831. Shri Karam Chand Sidhu** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number of Tahsildars and Naib-Tahsildars in the State at present together with the number amongst them of those belonging to the Scheduled Castes ;

(b) whether the number of Scheduled Caste Officers referred to in the latter part of (a) above is in accordance with the per centage fixed for them in Government services, if not, the reasons therefor together with the time by which the deficiency is expected to be removed ?

Rao Birendar Singh : Sir, I have applied for extension.

WINDING UP OF REHABILITATION DEPARTMENT, JULLUNDUR

***3461. Sardar Atma Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the Rehabilitation Department at Jullundur is being wound up ; if so, the time it will take to wind it up completely ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the manner in which the temporary staff of the said department is proposed to be absorbed ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes. The Rehabilitation Department is gradually being wound up. (As a first step the permanent Land Allotment Organization will be wound up about 1st March, 1959, and only a skeleton staff will be retained for tackling residue problems.) It is hoped to finish the work in a year or so though the precise period is difficult to indicate.

(b) The staff rendered surplus as a result of the winding up of the Permanent Land Allotment Organization is being absorbed on alternative appointments.

The Government have already confirmed 12½ per cent posts of the sanctioned strength of this Department as it stood on 1st September, 1956. The question of absorption of the remaining staff is also under the consideration of the Government.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ temporary staff ਦਾ 12½% absorb ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ 12½% ਪਕੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ medical examination ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਵਾਉ ।

Mr. Speaker : You have asked in the main question whether the Rehabilitation Department is being wound up; if so, the manner in which the temporary staff of the said department is proposed to be absorbed, and not about there medical test. For this you should give a separate notice.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ $12\frac{1}{2}\%$ staff absorb ਕਰਨਾ ਹੈ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ category-wise absorb ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ category ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

माल मंत्री : मैं ने तो नहीं कहा कि $12\frac{1}{2}$ % absorb करना है । (हंसी)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਰੇ clerk ਹੀ ਲੈਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਾਰੀਆਂ categories ਵਿਚੋਂ ਬੰਦੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਵਾਲ $12\frac{1}{2}\%$ ਤੇ base ਕਰਦੇ ਹੋ । ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੱਲ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਈ । (The hon. Member bases his contention on the fact that $12\frac{1}{2}\%$ of the staff is to be absorbed. But the hon. Minister categorically denies it. This finishes the matter.)

PERCENTAGE OF HARIJANS AMONGST PATWARIS, SETTLEMENT OFFICERS, ETC., IN THE STATE

***3126. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total number if Patwaris, Assistant Consolidation Officers, Consolidation Officers and Settlement Officers recruited during the years 1956-57, 1957-58 and 1958-59 separately together with the percentage of persons belonging to Scheduled Castes amongst them ?

Rao Birendar Singh :—

	Patwaris		*Assistant Consolidation Officers, Consolidation Officers and Settlement Officers*
First Part	1956-57 ..	772	Nil.
	1957-58 ..	2,356	
	1958-59 ..	589	
Second Part ..	1956-57 ..	18%	Does not arise.
	1957-58 ..	14%	
	1958-59 ..	10%	

LAND FOR MANUREPITS, ETC., GIVEN TO SCHEDULED CASTES PERSONS DURING CONSOLIDATION OPERATIONS IN THE STATE

***3841. Sardar Niranjan Singh Seron** : Will he Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government issued instructions to the Consolidation Officers in the State, to give land free of cost, at the time of consolidation of land holdings in villages to persons belonging to the Scheduled Castes for construction of Manure-pits, Children's Parks, Cremation Grounds, Hadda Pari and extension of village abadies, etc.; if so, when ;

(b) whether it is a fact that the residents of village Johal Raju Singh Wala, tahsil Tarn Taran, district Amritsar, have not been given the possession of any land for Children's Parks, Cremation Grounds, etc., extension of the village abadies and for the construction of the manure-pits, etc., during the consolidation operations there ; if so, the reason therefor ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes. Instructions for the reservation of land for the extension of abadi of Harijans and for various common purposes of all the villagers (including Scheduled Castes) were issued on the 20th April, 1953 and 12th/14th June, 1952, respectively.

(b) No land could be reserved for extension of abadi as instructions to this effect were issued after the publication of Consolidation Scheme in village Johal Rajusinghwala. Possession of land reserved for various common purposes has, however, been delivered to the village Panchayat.

MOTOR ACCIDENTS

***3127. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number of accidents which occurred annually during the period from 1952-53 to 1958-59 involving Government-owned buses and other motor vehicles ;

(b) the number of human lives lost and the number of persons injured together with the estimated loss suffered by Government as a result of the accidents mentioned in part (a) above ;

(c) whether any compensation has been paid by Government to the victims of the said accidents, ; if so, how much in each case ?

Rao Birendar Singh : The reply is laid on the Table of the House.

(a) Year		Numberof accidents in which Punjab Roadways vehicles were involved	Numberof accidents in which vehicles of other Government Departments were involved
1952-53	..	25	5
1953-54	..	33	5
1954-55	..	15	3
1955-56	..	29	2
1956-57	..	28	4
1957-58	..	32	6
1958-59	..	31	3

(b) Number of human lives lost		Number of persons injured.	*Estimated loss suffered by Government in respect of Punjab Roadways only.
54	..	160	Rs 80, 429.83 nP.

(c) Yes, the compensation paid amounts to Rs 43,568.09 nP.

*This estimate includes Punjab Roadways vehicles only. The loss suffered by vehicles of other Government Departments is not immediately available.

METALLED ROAD FROM MAHILPUR TO PHAGWARA

*3829. **Shri Karam Chand Sidhu** : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government proposed to construct a metalled road from Mahilpur to Phagwara ; if so, when ?

Chaudhri Suraj Mal : No. The question of taking up Sadhwan to Paldi Section of Mahilpur-Phagwara Road during the Second Plan period is, however, under the consideration of the Government.

CONSTRUCTION OF BRIDGE ACROSS NASRALA CHO

*3830. **Shri Karam Chand Sidhu** : Will the Minister of Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a Bridge across the Nasrala Cho in Hoshiarpur District for transport conveyances, if so, the time which it is likely to be constructed ?

Chaudhri Suraj Mal : No. The question does not arise.

STAFF BELONGING TO SCHEDULED CASTES IN CIVIL SECRETARIAT

*3842. **Shri Karam Chand Sidhu** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of gazetted and non-gazetted staff, in each category, belonging to the Scheduled Castes, employed in the Punjab Civil Secretariat at present ;

(b) whether the numbers referred to in part (a) above are in accordance with the percentage fixed for members of the Scheduled Castes in Government Services ; if not, reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) (i) Number of Gazetted Government servants belonging to Scheduled Castes—1.

(ii) Number of Non-gazetted Government servants belonging to Scheduled Castes—121

(b) *First part.*—No.

Second part.—Appointments to gazetted posts in Punjab Civil Secretariat are made by promotion. As regards non-gazetted posts the shortfall is due to non-availability of required number of Scheduled Caste candidates.

BOARDS FOR REGISTERING VAIDS AND HAKIMS IN THE STATE

*3462. **Sardar Atma Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether Government have received recently any representation asking for the integration of the Registration Boards, which register Vaids and Hakims, of erstwhile Punjab and Pepsu States ;

(b) the names of members of each of the Boards referred to above and the total amount of T.A., D.A. Salary, and other allowances drawn by each member thereof since the merger of the two States ;

(c) the number of Vaids and Hakims registered by the two Boards, separately, since 1st November, 1956 ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes.

(b & c) A list is laid on the Table.

(*b*) *Names of members of the erstwhile Punjab Board*		*T.A. and D.A. received since 1st November, 1956*
		Rs nP.
Shri Hardyal Vaidya, Amritsar	..	535.16
Shri Parkash Nath Tewari, Jullundur	..	350.63
Shri Jagan Nath Sagar, Ludhiana	..	287.23
Shri Kartar Singh Babbar, Jullundur	..	551.87
Shri Dhani Ram Sharma, Simla	..	1,615.00
Shri Dharam Singh Bhandal, Gagar Majra	..	203.36
Shri Harbachan Lal Sharma, Morinda	..	412.05
Shri Mohan Krishan Sharma, Bhiwani	..	859.25
Shri Niranjan Singh Nirola, Amritsar	..	47.12
Names of members of the erstwhile Pepsu Board		
Shri Ram Chand Chopra	..	316.12
Shri Kidar Nath Chopra	..	53.34
Shri Manohar Lal Sharma, expired on 1st September, 1958	..	124.06
Shri Mahesh Datt Sharma	..	101.11
Shri Harnam Singh	..	129.76
Shri Jagat Singh Kesri	..	125.69

No salary or other allowances are paid to them.

(c) *Erstwhile Punjab Board*			*Erstwhile Pepsu Board*		
Registered and enlisted	..	535	Registered	..	155
			Enlisted	..	1,858

COMMITTEES

***3294. Shri Ram Piara :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) the number of committees which have been constituted either by nomination or election for the departments under his charge which include M.L.As/M.L.Cs ;

(b) the names of members of each committee referred to in part (a) above ;

(c) the functions of the committees referred to in part (a) above ;

(d) the number of meetings so far held by the said committees ?

Shri Mohan Lal : (a) 35.

(b) Statement I is laid on the Table of the House.

(c) & (d) Statement II is laid on the Table of the House.

STATEMENT No. 1

Statement showing the names of members of Advisory Committees for Department of Industries

I.—BOARD OF INDUSTRIES

Official Members

1. Minister for Industries—*Chairman* (*ex-officio*).
2. Director of Industries—*Secretary* (*ex-officio*).

Members nominated by Government

3. Shri Santokh Singh, Managing Director, Bank of Patiala—(To represent banking interests).
4. Shri Hans Raj, Proprietor, Avon Cycles Ltd., Ludhiana.
5. Shri Bashambar Dass Kapur, Managing Director, Atlas Cycle Factory, Sonepat.

Members elected by Punjab Vidhan Sabha

6. Shri Atma Singh, M.L.A., Kapurthala.
7. Shrimati Om Prabha Jain, M.L.A.
8. Shri Ram Kumar Bidhat, M.L.A., Bhiwani.

Member elected by Punjab Chamber of Commerce

9. Shri S. P. Virmani.

Member elected by Northern India Chamber of Commerce

10. Shri P. S. Sodhbans, Honorary Secretary of Northern India Chamber of Commerce.

II—DISTRICT LOANS ADVISORY COMMITTEES

The information is not readily available. The names of members of these Committees have been called for from the Districts in which they are functioning and will be intimated later.

III. SMALL-SCALE INDUSTRIES AND HANDICRAFTS BOARD

1. Minister for Industries—*Chairman.*
2. Planning and Development Commissioner, Punjab.
3. Secretary to Government, Punjab, Finance Department.
4. Chief Engineer, Punjab, P.W.D., Elecrtricity Branch.
5. Joint Development Commissioner (Northern Region), small-Scale Industries, Government of India, 61, Sunder Nagar, New Delhi.
6. Shrimati Subhadra Joshi, M.P., 14, Queen Victoria Road, New Delhi.
7. President, United Cycle Manufacturers Association, Ludhiana.
8. President, Ludhiana Hosiery Industry Federation, Ludhiana.
9. Secretary, Sewing Machines, Industrialists Association, Ludhiana.
10. President, Federation of Sports Industries, Jullundur.
11. President Engineering Association of Northern, India, Batala.
12. Honorary, Secretary, Textile Manufacturers' Association, Amritsar.
13. President, Scientific Instruments Association, Ambala.
14. President, Utensil Making Association, Jagadhri.
15. President, Industries Association, Faridabad.
16. Bawa Sarup Singh, Proprietor, Messrs Amar Tanneries, Buta Mandi, Jullundur.
17. President, Factory Area Industries Association, Patiala.
18. Shri K. R. Sarin, General Secretary of the Factory Association, Batala.
19. Director, Small Industries Service Institute, Government of India, New Delhi.
20. Shri Chand Ram, M.L.C., Rohtak.
21. Joint Director (Village Industries), Punjab, Jullundur.
22. Mr. Nur Mohd., Ivory Carver, Sadar Bazar, Malerkotla, district Sangrur.
23. Shrimati Vidhya Puri, Principal, Saraswati Industrial College for Women, Amritsar.
24. Shri Himmat Rai, Manager, S.N.S. Woollen Mills, Weavers Colony, Panipat.
25. Managing Director, Punjab Financial Corporation, Jullundur.
26. Director of Industries, Punjab—*Secretary.*

IV. STATE INDUSTRIES ADVISORY COMMITTEE

1. Minister for Industries—*Chairman.*
2. Giani Gurdit Singh, M.L.C.
3. S. Gulab Singh, M.L.C.
4. Shri Harbhagwan Moudgil, M.L.A.
5. Shri Kundan Lal Bhandari, M.L.A.
6. Shri D. D. Puri, M.L.A.
7. Director of Industries, Punjab—*Secretary.*

V. ADVISORY COMMITTEES FOR VOCATIONAL TRAINING

(i) I.T.C. DAYANAND POLYTECHNIC INSTITUTE, AMRITSAR

Chairman

1. District Magistrate, Amritsar (or his representative) ;

or

District Industries Officer, Amritsar.

Employers' Representative

2. Shri K. K. Vohra, B.Sc., Engineering, Municipal Power-house, Amritsar.

Workers' Representative

3. Shri P. L. Rekhi, Indian Trade Union Congress, Amritsar.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Sarup Singh, M.L.A., Amritsar.
5. Shri Gorakh Nath, M.L.A., Batala.

Secretary

6. Shri N. N. Sarin, Principal.

[Minister for Industries and Local Government.]

Co-opted Members

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Amritsar.

8. Employment Officer, Sub-Regional Employment Exchange, Amritsar.

(ii) I.T.C. MEHRCHAND TECHNICAL INSTITUTE, JULLUNDUR CITY

Chairman

1. District Magistrate, Jullundur (or his representative);

or

Shri C. R. Syal, Assistant Director of Industries (Training), Punjab.

Employee's Representative

2. Shri R. D. Dhawan, Jullundur City.

Workers' Representative

3. Shrimati Sita Devi, I.N.T.U.C., Jullundur.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Darbara Singh, M.L.A., Jullundur.

5. Shri Yash, M.L.C., Jullundur.

Secretary

6. Shri Chanchal Dass, Principal.

Co-opted Members

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Jullundur.
8. District Industries Officer, Jullundur.
9. Employment Officer, Sub-Regional Employment Exchange, Jullundur.

(iii) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, FEROZEPUR

Chairman

1. District Magistrate, Ferozepur (or his representative);

or

Shri Sampuran Singh, Assistant Inspector of Training, Punjab.

Employers' Representative

2. Shri J. R. Mourya, Proprietor, Indian Enamel Worker, Ferozepur City.

Workers' Representative

3. Shri Durga Dass Sharma, Vice President, Uttar Pradeh Railway Mazdoor Union, Office of Divisional Superintendent, Uttar Railway,s Ferozepur Cantt.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Kundan Lal, M.L.A., Ferozepur.
5. Shri Harcharan Singh, M.L.A., Muktsar.

Secretary

6. Shri N. S. Bijure, Principal.

Co-opted Members

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Ferozepur.
8. District Industries Officer, Ferozepur.
9. Employment Officer, Sub-Regional Employment Exchange, Ferozepur.

(iv) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, ROHTAK

Chairman

1. District Magistrate, Rohtak (or his representative),
or
District Industries Officer, Rohtak.

Employers' Representative

2. Shri Satya Bhusan, S.D.O., P.W.D., B. & R., Rohtak.

Workers' Representative

3. Shri Rudra Datt Shastri, President, Atlas Cycle Works Employees Union, Sonepat.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Nanu Ram, M.L.A., Kalanaur.
5. Shri Sri Chand, M.L.A., Rohtak.

Secretary

6. Shri R. D. Jain, Principal.

Co-opted Members

7. Employment Officer, Employment, Exchange, Rohtak.
8. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Rohtak.

(v) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, NABHA

Chairman

1. District Magistrate, Patiala. (or his representative) ;
or
District Industries Officer, Patiala.

Employers' Representative

2. Shri B.D. Singh, Executive Engineer, P.W.D., Electricity Board, Nabha.

Workers' Representative

3. Shri Raj Singh, President, Truck Union, Nabha.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Balwant Singh, M.L.A., Nabha.
5. Shri Sant Ram, M.L.C., Nabha.

Secretary

6. Shri R. K. Sharma, Principal.

(vi) GOVERNMENT INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, PATIALA

Chairman

1. District Magistrate, Patiala (or his representative) ;
or
Major Davinder Singh, Inspector of Industrial Schools, Punjab, Jullundur.

Employers' Representative

2. The Manager, Imperial Electric Industry, Factory Area, Patiala.

M.L.As/M.L.Cs

3. Shri Harchand Singh, M.L.A., Patiala.
4. Shri Desh Raj, M.L.A., Mansa (district Bhatinda).

[Minister for Industries and Local Govt.]

Workers' Representative

5. Shri Sat Paul Kapoor, Secretary, D.C.C., Patiala.

Secretary

6. Shri Hardayal Singh, Principal.

Co-opted Members

7. Employment Officer, Employment Exchange, Patiala.
8. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Patiala.

(vii) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, YAMUNANAGAR

Chairman

1. District Magistrate, Ambala (or his representative),

or

District Industries Officer, Ambala.

Employers' Representative

2. Shri Lal Chand, General Manager, Sugar Mills, Yamunanagar.

Workers' Representative

3. Shri Madhu Sudan Lal, President, Metal Mazdoor Sabha, Jagadhri.

M.L.As/M.L.Cs

4. Shri Sadhu Ram, M.L.A., Naraingarh.
5. Shri Ram Parkash, M.L.A. Jagadhri.

Secretary

6. Shri B. N. Baid, Principal.

Co-opted Members

7. Assistant District Industries Officer Jagadhri.
8. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Ambala.
9. Employment Officer. Employment Exchange, Yamunanagar.

(viii) I.T.C. POLYTECHNIC INSTITUTE, PHAGWARA

Chairman

1. District Magistrate, Kapurthala (or his representative) ;

or

Shri S. P. Talwar, Assistant Inspector of Training, Punjab, Jullundur.

Employers' Representative

2. Shri H. L. Narang, Chief Engineer, Jagat Jit Sugar Mills, Phagwara.

Workers' Representative

3. Shri Shiv Dutt, Workers Representative, Jagajit Textile Cotton Mills, Phagwara.

M. L. As/M. L. Cs

4. Shri Hans Raj, M. L. A., Phagwara.
5. Shri Umrao Singh, M. L. A., Nakodar.

Secretary

6. Shri Amar Singh Virdi, Principal.

Co-opted membes

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Kapurthala.
8. Assistant District Industries Officer, Kapurthala.
9. Employment Officer, Employment Exchange, Phagwara.

(ix) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, PATHANKOT

Chairman

1. Shri S. P. Talwar, Assistant Inspector of Training, Punjab, Jullundur.

Employers' representative

2. Shri D. R. Suneja, M/s Bharat Engineering Works, Dalhousie Road, Pathankot.

Workers representative

3. Shri Bishamber Dass Joshi, Organiser, All Pathankot Mazdoor Union, Near Sahni Press, Pathankot.

M. L. A./M. L. Cs

4. Shri Bhagirath Lall, M. L. A., Pathankot.
5. Shri Joginder Singh, M. L. A., Pathankot.

Secretary

6. Principal, Industrial Training Institute, Pathankot.

Co-opted members

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Pathankot.
8. District Industries Officer, Batala.
9. Employment Officer, Employment Exchange, Pathankot.

(x) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, SONEPAT

Chairman

1. Shri Sampuran Singh, Assistant Inspector of Training, Punjab, Jullundur.

Employers' Representative

2. Representative of House hold and General Mills Ltd., Sonepat.

Workers' representative

3. Shri Rudra Datt Shastri, President, Atlas Mazdoor Union, Sonepat.

M. L. A./M. L. Cs

4. Shri Ram Dhan Sharma, M. L. C., Sonepat.
5. Shri Lehri Singh, M. L. A., Sonepat.

Secretary

6. Principal, Industrial Training Institute, Sonepat.

Co-opted members

7. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Sonepat/Rohtak.
8. Assistant District Industries Officer, Sonepat.
9. Local Employment Officer, Employment Exchange, Sonepat.

(xi) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, GURGAON

Chairman

1. Shri Sampuran Singh, Assistant Inspector of Training, Punjab, Jullundur.

Employers' representative

2. Shri Surinder Singh, President, Industrial Association, Gurgaon.

[Minister for Industries and Local Govt.]

Workers' Representative

3. Shri Bhagwant Singh, Secretary, Ammunition Depot Workers Union, Gurgaon.

M. L. A./M. L. Cs

4. Shri Bhula Ram, M. L. A. (Harijan), Gurgaon.
5. Rao Gajraj Singh, M. L. A., Gurgaon.

Secretary

6. Principal, Industrial Training Institute, Gurgaon.

Co-opted members

7. Secretary, District Soldiers' Sailors' and Airmen's Board, Gurgaon.
8. District Industries Officer, Gurgaon.
9. Employment Officer, Employment Exchange, Gurgaon.

(xii) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE (V. T. C.), LUDHIANA

Chairman

1. District Magistrate, Ludhiana (or his representative).

Employers' representative

2. Shri J. N. Goyal, Prop., Amar Electric and Mechanical Works, Ludhiana.

Workers' representative

3. Dr. Kanti Nandan Sharma, President, Telephone Union, Linemen Unit and G. T. Union.

M. L. A./M. L. Cs

4. Shri Harbhagwan Moudgil, M. L. A., Ludhiana.
5. Shri Ajmer Singh, M. L. A., Ludhiana.

Secretary

6. Supervisor, I. T. I. (V.T.C.), Ludhiana.

Co-opted members

7. District Industries Officer, Ludhiana.
8. Secretary, District Soldiers, Sailors' and Airmen's Board, Ludhiana.
9. District Employment Officer, Ludhiana.

Displaced Persons Association Representative

10. Shri Balwant Rai, Municipal Commissioner, Ludhiana.

(xiii) INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE (V.T.C.), AMBALA

Chairman

1. District Magistrate, Ambala. (or his representative)

Employers' representative

2. Works Manager, Roadways Workshop, Ambala.

Workers' representative

3. One Workers' representative at Ambala.

M. L. As./M. L. Cs.

4. Khan Abdul Ghaffar Khan, M. L. A., Ambala.
5. Shri Roshan Lal, M. L. A., Kasauli.

Secretary

6. Supervisor, I. T. I. (V. T. C.), Ambala.

Co-opted members

7. District Industries Officer, Ambala.
8. Secretary, District Soldiers' 'Sailors' and Airmen's Board, Ambala.
9. Employment Officer, Ambala.

(CIVIL SUPPLIES DEPARTMENT)

I. STATE ADVISORY COMMITTEE

Members

1. Shri Pritam Singh Sahoke, M. L. A.
2. Shri Gurdit Singh, M. L. A.
3. Shri Gorakh Nath, M. L. A.
4. Shri Kundan Lal Ahuja, M. L. C.
5. Shrimati Sarla Devi, M. L. A.

II. FOOD ADVISORY COMMITTEE

Members

1. Pandit Shri Ram Sharma, M. L. A.
2. Shri Krishan Lal, M. L. C.
3. Shri Partap Singh Daulta, M. P.
4. Shri Muni Lal, M. L. A.
5. Pandit Ram Dhan, M. L. C.
6. Sardar Kartar Singh Diwana, M. L. A.
7. Shri Roshan Lal, M. L. A.
8. Shrimati Harparkash Kaur, M. L. A.
9. Shri Harchand Singh, M. L. A.
10. Shri Iqbal Singh, M. P.
11. President, Northern India Flour Mills Association.
12. Comrade Rajendra, Secretary, I. N. T. U. C.
13. Shri Kashmiri Lal, President, Karyana Merchants Association.

(HEALTH AND LOCAL GOVERNMENT DEPARTMENTS)

I. STATE ADVISORY COMMITTEE FOR LOCAL SELF-GOVERNMENT

Members

1. S. Ram Dyal Singh, M. L. A., Ludhiana.
2. S. Kirpal Singh Shant, M. L. A., Bhatinda District.
3. Ch. Kartar Singh, M. L. C., Hoshiarpur.
4. Shri Balwant Rai Tayal, M. L. A.
5. Seth Ram Nath, M. L. A., Jaitu.

STATEMENT No. 2

Statement showing the names of Advisory Boards/Committees of the Department of Industries, with their functions and the number of meetings held each

Serial No.	Names of Boards/ Committees	Functions	No. of meetings held
1	Board of Industries ..	1. To report to State Government after such enquiry, if any, as it deems necessary or as may be required by the provisions of the State Aid to Industries Act, on applications for State Aid that may be referred to it for advice by Government 2. To advise the State Government on any matter that may be referred to it.	4 (Four)

[Minister for Industries and Local Government]

Serial No.	Names of Boards/ Committees	Functions	No. of meetings held
2	District Loans Advisory Committees	The functions of the District Loans Advisory Committees are to advise the Officers, empowered to sanction loans up to Rs 2,000 in each individual case, under the State Aid to Industries Act, regarding the disposal of such loan applications	The information has been called from the District Officers and will be intimated later.
3	Small-scale Industries and Handicrafts Board	(i) To consider matters referred to it by the Development Commissioner, Small-scale Industries, Government of India, New Delhi, and All-India Handicrafts Board. (ii) To examine the existing handicaps of handicrafts and small-scale industries and to recommend to Government ways and means for their development (iii) To draw up a programme of development of these industries, keeping in view their needs and cost of development (iv) To make recommendations to Government for procurement and distribution of raw materials, provision of financial assistance and marketing facilities, and the training of artisans required for these industries (v) Any other matter referred to it by the State Government	2 (Two)
4	State Industries Advisory Committee	To advise the Minister of Industries on general policy matters and specific programme of industrial development	(*Nil*)
5	Advisory Committees on Vocational Training (i) I. T. C. Dayanand Polytechnic Institute, Amritsar (ii) I.T.C. Mehrchand Technical Institute, Jullundur City	To advise the Department of Industries in the selection of Suitable candidates for training at the various Industrial Training Centres/ Institutes under the Craftsmen Training Schemes of the Government of India (Directorate-General of Resettlement and Employment)	Each of the Committees mentioned in column 2 has so far held one meeting

Serial No.	Names of Boards/ Committees	Functions	No. of meetings held
5—*concld*	(iii) Industrial Training Institute, Ferozepur		
	(iv) Industrial Training Institute, Rohtak		
	(v) Industrial Training Institute, Nabha		
	(vi) Government Industrial Training Institute, Patiala		
	(vii) Industrial Training Institute, Yamuna Nagar		
	(viii) I.T.C. Polytechnic Institute, Phagwara		
	(ix) I. T. C. Institute, Pathankot		
	(x) Industrial Training Institute, Gurgaon		
	(xi) Industrial Training Institute, Sonepat		
	(xii) Industrial Training Institute (V.T.C.), Ludhiana		
	(xiii) Industrial Training Institute (V.T.C.) Ambala		
		(Civil Supplies Department)	
1	State Advisory Committee	To advise the Food and Supplies Minister, Punjab, on general policy matters and specific programmes relating to other subjects being dealt with by this Department	One
2	Food Advisory Committee	To advise the Government on matters relating to food	One
		(Health and Local Government Departments)	
1	State Advisory Committee for Local Self-Government	To advise the Minister-in-charge on general policy matters and specific programmes with regard to the efficient working and affairs of the various local bodies in the State. The meetings offer a forum of ventilating public grievances relating to the local bodies in the State	*Nil*

EXPORT OF FIRE WOOD FROM KARNAL DISTRICT

***3296. Shri Ram Piara :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state —

(a) whether any permits were issued or permission was given to fire wood dea'ers of Karnal District for the export of firewood from Karna District, during the year 1957-58, 1958-59, to date; if so, their names—

(b' the weight of firewood, if any, exported by each dealer referred to in part (a) above from Karnal to other stations during the said period ;

c) the criteria kept in view while granting such permits or permissions ?

Shri Benarsi Dass Gupta (Deputy Minister) : (a) Yes. A list of the parties who were allowed to export dhak wood from Karnal to Delhi, during the years 1957-58, 1958-59 to date is laid on the Table of the House.

(b) The weight of dhak wood exported by the parties concerned is also shown in the list placed on the Table of the House with reference to (a) above.

(c) Only such firewood dealers were allowed to export dhak wood to Delhi as had despatched the same quantity to the deficit districts of the Punjab State, and the quantity allowed for export to Delhi was equal to that despatched within the State.

Export of fire wood from karnal district

Serial No.	Name of the dealer	Permit No.	date	The weight of Dhak wood allowed to export to Delhi
				Maunds
1	Shri Dalip Singh-Suraj Bhan, Thanesar	1	25th October, 1957	1,200
2	Shri Durga Datt-Ram Kishen, Thanesar	2	Ditto	300
3	Shri Sat Parkash Gupta, Thanesar ..	3	Ditto	1,200
4	Shri Sadhoo Ram, Thanesar ..	4	Ditto	3,300
5	Shri Ralia Ram and Son, Shahabad ..	5	Ditto	2,100
6	M/s Ram Dille Mal-Roop Chand, Kaithal	6	28th October, 1957	2,400
7	Shri Hans Raj-Inder Kumar, Shahabad	7	Ditto	3,150
8	Shri Chela Ram-Ram Kishen ..	8	Ditto	1,050
9	Shri Bhagat Ram, Shahabad ..	9	Ditto	900

Serial No.	Name of the dealer	Permit No.	Date	The weight of Dhak wood allowed to export to Delhi
				Maunds
10	M/s Kishen Lal-Chander Bhan, Kurukshetra	10	28th October, 1957	1,800
11	Shri Prithvi Raj-Des Raj, Kurukshetra	11	Ditto	2,250
12	Shri Hans Raj-Jagan Nath, Amin ..	12	Ditto	900
13	Shri Badri Nath and Co., Dhirpur ..	13	Ditto	2,400
14	Shri Baroo Ram, Dhirpur ..	14	Ditto	1,050
15	Shri Bhaker Dass Ram Kala, Pandarsi	15	Ditto	600
16	Shri Hans Raj-Jagan Nath ..	16	Ditto	600
17	Shri Bahadur Chand-Jagdish Kumar ..	17	30th October, 1957	600
18	Shri Bhagwan Dass, Karnal ..	18	Ditto	900
19	Shri Kanshi Ram-Hans Raj, Karnal ..	19	Ditto	300
20	Shri Munshi Ram-Dev Datt, Pehwa ..	20	1st November, 1957	600
21	Shri Walli Ram-Amar Nath, Pehowa ..	21	Ditto	750
22	M/s Lakhpat Rai and Co., Karnal ..	22	4th November, 1957	2,100
23	Shri Bhagwan Dass-Ram Chander ..	23	Ditto	150
24	Shri Bhagwan Dass-Ram Chand, Pehowa	24	Ditto	1,050
25	M/s Kala Ram, son of Karam Chand	25	Ditto	1,500
26	M/s Om Parkash, Kaithal ..	26	Ditto	300
27	M/s Isher Dass-Visakhi Ram, Kaithal	27	Ditto	300
28	M/s Kesho Ram ..	28	12th November, 1957	150
29	M/s Sudhu ..	29	16th November, 1957	600
30	M/s Jai Parkash, son of Atma Ram ..	30	Ditto	450
31	M/s Lekh Raj-Ram Sarup, Thanesar ..	31	7th December, 1957	600
32	M/s Munshi Ram-Devat Ram, Pehowa	32	11th December, 1957	750
33	Shri Tahker Dass-Ramkala, Pindari ..	33	Ditto	900
34	Shri Gurditta Mal-Om Parkash ..	34	18th December, 1957	2,850
35	Shri Badri Nath and Co., Dhirpur ..	35	Ditto	1,400
36	Shri Baroo Ram, Dhirpur ..	36	Ditto	1,800
37	Shri Rulla Ram, son of Kundan Lal ..	37	Ditto	300

[Deputy Minister]

Serial No.	Name of the dealer	Permit No. and Date		The weight of Dhak-wood allowed to export to Delhi
				Maunds
38	Shri Bhagwan Dass-Ram Chand ..	38	18th December, 1957	750
39	Shri Bhagwan Dass-Ram Chand ..	39	Ditto	600
40	M/s Ram Sarup-Wazir Chand, Pehowa	40	Ditto	300
41	Shri Kanshi Ram-Tiwan Ram ..	41	Ditto	900
42	Shri Thaker Dass-Visakhi Ram ..	42	20th December, 1957	300
43	Shri Rulia Ram and Sons, Shahabad	43	Ditto	1,500
44	Shri Som Nath, Kaithal ..	44	Ditto	750
45	Shri Pyare Lal-Bishamber Dass ..	45	Ditto	900
46	Shri Shiv Nand-Krishen Lal ..	46	Ditto	1,050
47	Shri Sat Parkash Gupta ..	47	Ditto	450
48	Shri Sadhoo Ram, Siani ..	48	Ditto	2,700
49	M/s Chela Ram-Ram Kishen ..	49	Ditto	1,200
50	M/s Krishan Lal-Chander Bhan ..	50	Ditto	750
51	Shri Hans Raj-Jagan Nath ..	51	Ditto	150
52	Shri Hans Raj-Jagan Nath ..	52	Ditto	300
53	M/s Isher Dass-Bisakhi Ram ..	53	Ditto	750
54	M/s Waliati Ram-Amar Nath ..	54	24th December, 1957	1,050
55	M/s Devi Datta Mal-Harbans Lal ..	55	Ditto	750
56	M/s Ram Ditta Mal-Roop Chand ..	56	Ditto	2,850
57	Shri Gurditta Mal-Om Parkash ..	57	Ditto	1,650
58	M/s Bahadur Chand-Jagdish Kumar ..	58	Ditto	450
59	M/s Bhagwan Dass, son of Sodh Ram	59	Ditto	1,200
60	Shri Tagu Chand-Uttam Chand ..	60	Ditto	750
61	M/s Kanshi Ram-Jiwan Dass ..	61	26th December, 1957	300
62	M/s Mehar Chand, son of Sadho Ram	62	Ditto	2,100
63	M/s Isher Dass-Wasakhi Ram ..	63	30th December, 1957	300

Serial No	Name of the dealer	Permit No.	Date	The weight of Dhak-wood allowed to export to Delhi
				Maunds
64	M/s Atma Ram, and Sons , Kaithal ..	64	30th December, 1957	450
65	M/s Gurditta Mal-Om Parkash ..	65	Ditto	300
66	Shri Ram Nath Chadda, Shabar ..	66	Ditto	300
67	M/s Badri Nath and Co., Dhirpur ..	67	Ditto	1,050
68	M/s Om Parkash, Kaithal ..	68	Ditto	450
69	M/s Tulsi Dass-Faqir Chand ..	69	Ditto	900
70	M/s Kanshi Ram, Kaithal ..	70	Ditto	800
71	Shri Bhagwan Dass-Ram Chand ..	71	Ditto	750
72	M/s Bhagwan Dass-Ram Chand, Pehowa	72	Ditto	600
73	M/s Ram Saroop-Wazir Chand ..	73	Ditto	900
74	M/s Bool Chand ..	74	Ditto	150
75	M/s Chela Ram-Ram Kishan ..	75	Ditto	150
76	M/s Kishen Lal-Chander Bhan ..	76	Ditto	450
77	Shri Walli Ram-Amar Nath ..	77	Ditto	900
78	Shri Shiv Nand-Kishen Lal ..	78	Ditto	450
79	M/s Munshi Ram-Devat Ram ..	79	Ditto	600
80	M/s Kalo Ram ..	80	Ditto	1,650
81	M/s Hans Raj, son of Karam Chand ..	81	Ditto	150
82	M/s Jai Parkash, Kaithal ..	82	Ditto	150
83	M/s Bhagat Ram, Shahabad ..	83	Ditto	1,200
84	M/s Bhag Singh-Suraj Bhan ..	84	Ditto	2,250
85	M/s Prithvi Raj-Dev Raj ..	85	Ditto	1,200
86	M/s Kanwar Bhan-Ram Labhaya ..	86	31st December, 1957	300
87	Shri Sadho Ram-Nasib Singh ..	87	Ditto	300
88	M/s Kanshi Ram-Jiwan Dass ..	88	Ditto	150
89	M/s Kundan Lal-Romesh Kumar ..	89	Ditto	1,050
90	M/s Walaiti Ram-Amar Nath ..	90	Ditto	300
91	M/s Thakar Dass-Ram Kala ..	91	Ditto	150
92	M/s Badri Nath and Co. ..	92	Ditto	300
93	M/s Sri Kishan, son of Amar Nath ..	93	Ditto	150
	During 1957-58		Total ..	87,300

[Deputy Minister]

Serial No.	Name of the dealer	Permit No.	Date	The weight of Dhak-wood allowed to export to Delhi
				Maunds
93-A	M/s Krishan Lal-Chander Bhan ..	1	17th April, 1958	600
94	M/s Dalip Singh-Suraj Bhan ..	2	Ditto	1,950
95	M/s Kundan Lal-Romesh ..	3	Ditto	300
96	M/s Ram Ditta Mal-Roop Mal ..	4	Ditto	3,600
97	M/s Gurditta Mal-Om Parkash ..	5	Ditto	450
98	M/s Hans Raj, son of Karam Chand ..	6	Ditto	1,200
99	M/s Shiv Nand -Krishan Lal ..	7	Ditto	900
100	M/s Badri Nath and Co. ..	8	Ditto	1,800
101	Shri Bhagat Ram, son of Ram Parshad	9	Ditto	1,500
102	Shri Rullia Ram and Sons ..	10	Ditto	1,050
103	M/s Mehar Chand ..	11	Ditto	1,050
104	M/s Prithivi Raj-Des Raj ..	12	Ditto	300
105	M/s Baroo Ram, son of Biro Ram ..	13	25th April, 1958	600
106	M/s Waliati Ram-Amar Nath ..	14	Ditto	300
107	M/s Dalip Singh-Suraj Bhan ..	15	7th October, 1958	3,300
108	M/s Ram Ditta Mal ..	14	17th January, 1959	4,173
109	M/s Hans Raj ..	2	21st January, 1959	2,028
110	M/s Badri Nath and Co. ..	3	Ditto	1,170
111	Shri Ram Nath Chadda ..	4	Ditto	390
112	M/s Badri Dass-Ram Chand ..	5	Ditto	1,560.
113	M/s Badri Dass-Ram Chand ..	6	Ditto	1,560
114	Shri Baroo Ram, son of Bira Ram ..	7	22nd January, 1959	1,326
115	Shri Rulia Ram and Sons ..	8	23rd January, 1959	1,326
116	M/s Atma Ram-Prithvi Raj ..	9	30th January, 1959	1,170
117	Shri Jai Bhagwan Gupta ..	10	2nd February, 1959	1,560
118	Shri Mehar Chand, son of Sondha Ram	11	Ditto	3,900
	During 1958-59 up to date ..		Total ..	39,063
	Exported during 1957-58		..	87,300
	1958-59		..	39,063
			GRAND TOAL ..	126,363

श्री राम प्यारा : क्या मैं वज़ीर साहिब से यह पूछ सकता हूं कि जो firewood export करने के permit दिए गए हैं वह उन dealers को दिए गए हैं जिनके पास लकड़ी थी या उन्हें भी दिए गए हैं जिनके पास लकड़ी न थी ?

उद्योग मंत्री : इस का वाज़ेह तौर पर जवाब दिया गया है कि permit उन्हीं को दिए गए जिन्होंने एक खास मिकदार में पंजाब के deficit area में लकड़ी भेजने की ज़िम्मेवारी ली। इसलिए उनके पास लकड़ी ज़रूर होगी।

श्री राम प्यारा : जिन्होंने लकड़ी export करने की ज़िम्मेवारी ली क्या गवर्नमैंट को पता है कि उनके पास लकड़ी थी ?

मन्त्री : इसके लिए separate notice की ज़रूरत है। बहरहाल मैं presume करता हूं कि उनके पास लकड़ी होगी। अगर कोई ख़ास केस दिया जावे तो दरियाफत करके बता सकता हूं।

श्री राम प्यारा : क्या किसी ने सरकार के पास शिकायत भेजी है कि इनके पास लकड़ी नहीं थी।

मन्त्री : इसके लिए तो separate notice दरकार होगा।

श्री राम प्यारा : क्या डिप्टी मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जिन parties को permit दिए गए हैं उनके depots इन्होंने जा कर देखे हैं और पूछा है कि लकड़ी का stock उनके पास है या नहीं ?

श्री अध्यक्ष : ढाक के तीन पात वाली बात है। This is not admissible (हंसी) (He is making futile attempts. This is not admissible).

APPOINTMENT OF EXECUTIVE OFFICER IN MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR

*3834. **Shri Balram Dass Tandon:** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the name or names of persons recommended by the Municipal Committee, Amritsar, to the Government for appointment as its Executive Officer since the death of Shri P. C. Bhandari, together with the date/dates, when these recommendations were made ;

(b) the date/dates when Government communicated their decision on the recommendation/recommendations referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

[Minister for Industries and Local Government]

Statement showing the names of the persons who were recommended by the Municipal Committee, Amritsar, for the post of Executive Officer since the death of Shri P. C. Bhandari

Serial No.	Name recommended by the Committee	Date of recommendation	Date of communication of Government decision
1	Shri Narain Dass Wig	The 28th January, 1954	The 6th July, 1954
2	Shri Thakur Dass Mehra	The 1st October, 1954	The 1st March, 1955
3	Shri Swarup Narain Khanna	The 21st May, 1956	The 21st July, 1956
4	Shri Mubarak Singh ..	The 27th March, 1958 ..	The 2nd April, 1958

श्री बलराम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि पहले केस में 5 महीने के अन्दर, दूसरे में चार महीने के अन्दर और तीसरे में दो महीने के अन्दर और चौथे में 6 दिन के अन्दर जो सरकार ने decisions दिए हैं इन dates में फर्क के क्या कारण है ?

Mr. Speaker : I think this is a matter for the Municipal Committee. It is not within the cognizance of the Government.

श्री बलराम दास टंडन : मैं तो केवल यह जानना चाहता हूं कि एक case में पांच महीने में सरकार की ओर से फैसला किया जाता है तो एक case में 6 दिन में कैसे फैसला communicate किया गया ?

श्री अध्यक्ष : अगर फैसला पांच महीने में करें तो आप नाराज़ और अगर 6 दिन में करें तो आप नाराज़। (If a decision is taken within five months, the hon. Member resents and if it is expedited within six days, he still resents.)

श्री बलराम दास टंडन : मैं इस फर्क के कारण जानना चाहता हूं।

मन्त्री : मैं offhand तो नहीं कह सकता लेकिन कई cases में back reference करनी पड़ती है और record मंगवाने में देर लग जाती है और कई मुकम्मल होने पर जल्दी ही निकल जाते हैं।

श्री बलराम दास टंडन : क्या यह सच नहीं था कि यह case Municipal Committee के President की तरफ से recommend होकर आयां था ?

Mr. Speaker : No please. This is not a supplementary question.

DUTIES OF THE SECRETARY IN MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR

3835. **Shri Balram Dass Tandon** : Will the Minister for Industries and L*ocal Government be pleased to state —

(a) whether Government have received any proposal from the Municipal Committee, Amritsar, regarding the creation of the post of an Assistant Secretary, in the Committee to relieve the Secretary of part of his duties ; if so, whether Government have intimated their sanction and when ;

(b) the grade fixed for the said post ;

(c) whether the said post of Assistant Secretary has been filled up ; if so, by which authority ?

Shri Mohan Lal : (a) *Part First*—Government received a copy of the reorganization scheme prepared by the Municipal Committee, Amritsar, which contained a proposal for the creation of the post of Assistant Secretary.

Part Second.—The said scheme did not require Government approval. Committee was informed accordingly on 27th May, 1958.

(b) Rupees 450—30—540/30—660.

(c) Yes, by the Municipal Committee, Amritsar.

श्री बलराम दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब यह बताने का कष्ट करेंगे कि Municipal Committee, Amritsar, ने जो Assistant Secretary की post create की सरकार की तरफ से क्यों approval नहीं हुई ?

मन्त्री : यह rules की बात है। Municipal committees को autonomous powers हैं। Government does not come into the picture.

श्री बल राम दास टंडन : क्या मैं जान सकता हूं कि 450 से ऊपर के grade की जो post Assistant Secretary की fill की गई है यह Public Service Commission से recommendations लेकर की गई है ?

मन्त्री : इस के लिए आप separate notice दें।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

GURDWARA ELECTIONS

1588. **Sardar Atma Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of officers with their designations, who were appointed as Presiding Officers in the Patiala Division for conducting the Gurdwara Elections on 14th February, 1959 ;

(b) the total amount spent by the Government on the Travelling Allowance, Daily Allowance of the Officers connected with the said elections and other allied expenditure so far incurred in this behalf ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The required information is given in the statement below.

(b) Rupees 923.04.

Statement containing names, with designations, of officers who were appointed as Presiding Officers in the Patiala Division for conducting the Gurdwara Elections on 14th February, 1959

Serial No.	Name and designation of the Officer	Polling station at which posted as Presiding Officer
1	2	3
1	Shri Gurbaksh Singh, Block Development Officer, Patiala	Patiala
2	Shri Awtar Singh Deepak, Block Development Officer, Samana	Samana
3	Shri Karnail Singh Grewal, Block Development Officer, Rajpura	Rajpura
4	Shri Ram Sarup, Tehsildar, Nalagarh ..	Nalagarh
5	Shri Avtar Kishan Bhalla, Tehsildar, Kandaghat ..	Kandaghat
6	Shri Ram Rattan, Assistant Excise and Taxation Officer, Bassi	Sirhind
7	Shri Bakhtawar Singh, Naib-Tehsildar, Amloh ..	Amloh
8	Shri Bakhshish Singh, Naib-Tehsildar, Payal ..	Payal
9	Shri Bikram Singh, Naib-Tehsildar, Nabha ..	Nabha
10	Shri Gurbax Singh, Block Development Officer, Sangrur	Sangrur
11	Shri A. K. Khosla, Block Development Officer, Sunam ..	Sunam
12	Shri Dalip Singh Yadav, Block Development Officer, Jind	Jind
13	Shri Yog Raj Dutt, Block Development Officer, Narwana	Narwana
14	Shri Sukhbans Singh, Block Development Officer, Barnala	Barnala
15	Shri Balwant Singh, Block Development Officer, Malerkotla	Malerkotla
16	Mrs. P. Chawla, Block Development Officer, Dhuri ..	Dhuri
17	Shri Sri Chand, Block Development Officer, Bhatinda ..	Bhatinda
18	Shri M. L. Sehgal, Assistant Excise and Taxation Officer, Bhatinda	Phul
19	Shri Gurdial Singh Suri, Block Development Officer, Sardulgarh	Mansa
20	Shri Kishan Chand, Tehsildar Auctioneer, Faridkot ..	Faridkot
21	Shri Ranjit Singh, Tehsildar, Kapurthala ..	Kapurthala
22	Shri P. N. Bahl, Assistant Registrar, Co-operative Societies, Kapurthala	Sultanpur
23	Shri Manohar Singh, Tehsildar, Phagwara ..	Phagwara

ENQUIRY INTO THE REHABILITATION DEPARTMENT

1589. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any enquiry has been conducted by the Government of India into the working of the Rehabilitation Department of the State ; if so, when ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Enquiry Officer has submitted any report; if so, the details thereof?

Rao Birendar Singh : (a) Yes ; recently.

(b) The State Government has not so far received any copy of the report. It, however, appeared in the Press that Shri P. C. Chaudhry, I.C.S., who conducted the inquiry, has submitted an interim report to the Government of India. As such, it is not possible to give details of the findings of the Inquiry Officer.

DISTRICT PUBLIC RELATIONS COMMITTEE, KAPURTHALA

1590. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any meetings of the District Public Relations Committee, Kapurthala, were held during the current year; if so, when and the business transacted in each meeting ?

Sardar Partap Singh Kairon : No meeting of the District Public Relations Committee, Kapurthala, was held during the current year.

DEPUTATION OF ADDITIONAL POLICE FORCE AT LUDHIANA

1591. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any additional Police force and other officers and Magistrates were deputed at Ludhiana on 26th December, 1958 and 18th January, 1959; if so, their strength and the purpose for which they were deputed ?

Sardar Partap Singh Kairon : Three Magistrates, one D.S.P., one Inspector, four Sub-Inspectors, five Assistant Sub-Insepctors, five Head Constables and ninety-four Constables were deputed on 26th December, 1958 and three Magistrates, one D.S.P., one Inspector, six Sub-Inspectors, five Assistant Sub-Inspectors, eight Head Constables and 128 Constables on 18th January, 1959, for making police arrangements for preserving law and order at the time of the visit of Giani Kartar Singh and Shri Prem Singh Lalpura, President Sikh Gurdwara Prabandhak Committee to Ludhiana. The Police force and other officers were deputed out of the Ludhiana District strength. No additional Police force or other officers were drawn from outside the district.

COMMITTEE FOR LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME

1592. Sardar Atma Singh: Will the Minister for Public Works be pleased to state the names of non-officials recommended by the Deputy Commissioner, Kapurthala, for being appointed on the Committee for Kapurthala District, for recommending loans under the Low-Income Group Housing Scheme during the current year, and the names of those actually appointed by Government with the reasons for the differences in names, if any ?

Chaudhri Suraj Mal :

District Advisory Committee

Names recommended by the Deputy Commissioner	*Names approved by the Government*
1. Shri Vishwa Nath Puri	1. Shri Vishwa Nath Puri.
2. Sardar Atma Singh, M.L.A.	2. Shri Kirpal Singh, President, Congress Committee, Dhilwan
3. Sardar Gurbachan Singh	

Phagwara Sub-Divisional Advisory Committee

Names recommended by the Deputy Commissioner and approved by Government

1. Shri Pakhar Singh.
2. Shri Gurbachan Singh.
3. Shri Bhag Ram Handa.
4. Shri S. R. Bali, Municipal Commissioner.
5. Shri Lachhman Singh, Member, Market Committee.

It is the discretion of Government to appoint any body on the Committee out of the list sent up by the Deputy Commissioner or even from outside.

EXPENDITURE ON THE IMPROVEMENT OF ROADS AND REST-HOUSES IN THE STATE

1593. Shri Nihal Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the amount spent on or allotted for the improvement of roads in the State during the years 1956-57 , 1957-58 and 1958-59, district-wise ;

(b) the names of the roads or sections thereof which have been improved as a result of the expenditure referred to in part (a) above ;

(c) the amount spent on or allotted for the construction of new rest-houses or improvement of existing rest-houses in the State during each of the years mentioned in part (a) above and the names of places where they are situated ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) A statement showing the required information, *vide* Annexure I is enclosed.

(b) The desired information is given in the statement.

(c) No new civil rest-house has been constructed during the years in question. Another statement,—*vide* Annexure II showing the balance information, is enclosed.

ANNEXURE I

Serial No.	Name of work	District	Year 1956-57		Year 1957-58		Year 1958-59
			Allotment	Expenditure	Allotment	Expenditure	Allotment
1	2	3	4	5	6	7	8
			Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
1	Widening Pipli-Pehowa Road ..	Karnal ..	10,730	9,807	..	..	..
2	Widening Amritsar-Ram Dass-River Ravi Road ..	Gurdaspur ..	62,300	59,259	24,000	..	..
3	Improving Ludhiana-Samrala Road in Ludhiana District ..	Ludhiana ..	30,170	27,217	36,000	31,684	..
4	Widening Patiala-Nabha Road ..	Patiala ..	7,000	69,121	..	..	..
5	Widening Ambala-Shahzadpur Road between Kalka Road and G. T. Road	Ambala ..	14,000	13,429	..	..	..
6	Widening mile 0/7 to 1/8 of Hoshiarpur-Una Road ..	Hoshiarpur ..	19,700	17,911	..	..	..
7	Widening a portion of old Delhi Road in Ambala City ..	Ambala ..	73,750	64,310	..	..	..
8	Widening Saharanpur-Kurukshetra Road mile, 21 ..	Ambala ..	17,600	17,386	..	..	..
9	Widening Delhi-Hissar-Sulemanki Road in mile 101/101-S ..	Hissar ..	19,400	16,774	..	..	..
10	Widening and improving Amritsar-Tarn Taran-Sirhali-Harike, Harike-Bhikhiwind-Khalra Road	Amritsar ..	70,000	6,177	45,330	43,989	25,600
11	Improving and metalling Mandi-Kulu.Raison Section of Amritsar-Pathankot-Lingti Road in Kangra District	Kangra ..	3,00,000	1,76,000	..	..	..

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of work	District	Year 1956-57 Allotment	Year 1956-57 Expenditure	Year 1957-58 Allotment	Year 1957-58 Expenditure	Year 1958-58 Allotment
1	2	3	4	5	6	7	8
			Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
12	Improving curves on Saharanpur-Kurukshetra Road ..	Karnal ..	19,300	17,537	..	..	..
13	Widening and improving Dalhousie-Chakki Road, Section Chakki to Dhar	Kangra ..	19,000	18,880	1,00,000	92,262	2,50,000
14	Widening narrow portion of Patiala-Sangrur Road ..	Patiala ..	..	..	89,450	60,639	33,000
15	Improving and metalling Mandi-Kulu-Manali Road ..	Kangra ..	..	..	50,000	27,77 0	..
16	Widening of Karnal-Kunjpura Road from R. D. 1645 to 8905 in Karnal District	Karnal ..	..	..	19,450	18,989	..
17	Widening mile 0/6 to 1/4 of Karnal-Kaithal Road in Karnal District	Karnal ..	..	..	19,650	17,697	..
18	Improving Jagroan-Raikot Road ..	Ludhiana ..	..	..	17,940	16,217	..
19	Widening portion of Delhi-Mathura Road (National Highway No. 2) covered by the by-pass at Palwal and Hodel in Gurgaon District	Gurgaon ..	..	..	..	..	1,23,900
20	Raising and improving part of mile of Hansi-Barwala Road in Hissar District	Hissar ..	..	..	..	..	18,950
21	Improving Nawanshahr-Aur Road ..	Jullundur ..	..	..	..	..	13,000
22	Widening metalled width from 9′ to 12′ of A.P.K Road (Section Aut to Kulu)	Kangra ..	..	..	..	..	13,200

23	Improving and metalling Chatru Link Road in mile 91/7 to 92/4 of Jullundur-Hoshiarpur-Dharamsala Road	Kangra ..	4,300	4,263	..	..	9,000
24	Renovation and widening of mile 1 of Barnala-Dhanaula Road.	Patiala ..	..	..	..	..	18,530
25	Widening Ludhiana-Samrala-Morinda Road ..	Ludhiana ..	2,00,000	2,22,173	3,00,000	3,01,146	80,000
26	Widening Samrala-Morinda-Kharar Road ..	Ambala ..	75,820	74,115	2,40,000	1,05,242	40,000
27	Reconditioning Nawanshahr-Jadla Road ..	Jullundur ..	70,000	71,005	1,00,000	1,00,026	19,670
28	Reconditioning Bagha Purana-Nihalsinghwala Road ..	Ferozepur ..	30,000	5,176	1,50,000	1,54,015	1,50,000
29	Reconditioning Sirsa-Ottu Road ..	Hissar ..	1,00,000	1,01,621	1,50,000	1,23,949	1,25,000
30	Reconditioning Hissar-Tosham-Bhiwani Road ..	Hissar ..	1 00,000	96,688	2,00,000	1,99,741	1,00,000
31	Improving and widening Luri-Aut Road ..	Kangra ..	28,000	28,197	3,64,430	3,59,085	4,13,180
32	Improving and metalling Mandi-Kulu Road for one-way traffic	Kangra ..	82,000	82,688	16,470	10,050	20,900
33	Widening Amritsar-Tarn Taran Road ..	Amritsar ..	1,00,300	45,127	1,13,200	88,661	70,000
	Total	..	15,53,370	12,44,861	20,35,920	17,51,162	15,23,930

ANNEXURE II

Serial No.	Name of work		District	Year 1956-57 Allotment	Year 1956-57 Expenditure	Year 1957-58 Allotment	Year 1957-58 Expenditure	Year 1958-59 Allotment Expenditure
1	2		3	4	5	6	7	8
				Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
1	Providing E. I. in Civil Rest House,	Sujanpur	.. Gurdaspur ..	1,860	..	1,650	1,651	..
2	Ditto	Patti	.. Amritsar ..	1,748	..	10	11	..
3	Ditto	Mukerian	.. Jullundur ..	2,490	..	2,350	2,250	..
4	Ditto	Narnaul	.. Mohindergarh	2,772	997	1,500	85	..
5	Ditto	Dalhousie	.. Kangra ..	355	..	355	4	..
6	Ditto	Laruji	.. Kangra ..	670	..	670	8	..

Serial No.	Name of work	District	Year 1956-57		Year 1957-58		Year 1958-59
			Allotment	Expenditure	Allotment	Expenditure	Allotment
1	2	3	4	5	6	7	8
			Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
7	Providing E.I. Civil Rest House Shahpur ..	Kangra ..	2,850	..	2,850	1,071	..
8	Ditto Bamjar ..	Kangra ..	750	..	750	4	..
9	Ditto Ajnala ..	Amritsar ..	1,136	1,177	..	119	..
10	Ditto Manali ..	Kangra ..	1,530	..	1,530	3	..
11	Ditto Katrian ..	Kangra ..	677	..	670	3	..
12	Ditto Kulu ..	Kangra ..	1,146	..	1,140	3	..
13	Ditto Gopipur ..	Kangra ..	1,450	..	1,830	525	..
14	Ditto Ballabgarh ..	Gurgaon ..	1,800	..	..	1,800	..
15	Ditto Jagraon ..	Ludhiana ..	416	..	410	74	..
16	S/R to Rest- house Building at Chhachhrauli ..	Ambala ..	1,240	1,241	620	(—)8	..
17	Providing a hand-pump in Civil Rest- house, Dharamsala ..	Kangra ..	..	..	..	20	..
18	Providing Wooden Druggists in Civil Rest -house, Ranital ..	Kangra ..	..	..	250	260	..
19	Providing a gate for Civil Rest-house, Sujanpur Tira ..	Kangra ..	..	..	300	300	..
20	Providing A. C. Sheet ceiling in Civil Rest house, Sujanpur	Kangra ..	..	..	400	400	..

21	Providing Wiregauze Shittu in Civil Rest Houses ..			..	..	1,040	1,040	..
22	Certain improvement in Civil Rest-house, Hamirpur ..	Kangra	..	..	..	1,260	1,260	..
23	Providing curtains in Civil Rest-house at Gurdaspur ..	Gurdaspur	..	..	..	560	560	..
24	Providing wooden-cum-Almirah in Civil Rest -house, Kangra	Kangra	..	..	..	235	197	..
25	Constructing Boundary Wall in Civil Rest-house, Manali	Kangra	..	..	..	200	203	..
26	S. R. to kitchen attached to Civil Rest -house, Dasuya ..	Kangra	..	..	..	..	..	450
27	Providing E. I. in Civil Rest-house, Dasuya ..	Hoshiarpur	..	..	..	..	..	3,540
28	Providing E. I. in Civil Rest-house, Shahpur Khadi, District Gurdaspur	Gurdaspur	..	..	..	..	..	880
29	Providing E.I. in Subsidiary Building in Civil Rest -house, Jagraon	Jullundur	..	..	..	..	..	300
30	Electrification of Civil Rest-house, Ram Dass ..	Amrisar		..	..	..	..	600
31	Providing additional E.I. in backside of Rest -house Kitchen and Munshikhana, Dalhousie	Kangra	..	..	..	..	..	350
32	Providing E.I. Civil Rest-house at Dera Gopipur ..	Kangra	..	..	..	..	..	1,000
33	Providing E.I. in Civil Rest-house, Manali ..	Kangra	..	..	..	..	..	1,520
34	Providing E.I. in Civil Rest-house, Kulu ..	Kangra	..	..	..	..	..	1,140
35	Special improving of Civil Rest-house, Ludhiana ..	Ludhiana	..	..	..	..	..	200
36	S. R. to Civil Rest-house, Kairon ..	..		..	..	..	..	1,180
37	A. A. to Civil Rest -house, Thanesar ..	..		..	..	..	..	300
38	Providing E.I. in Civil Rest -house, Jhajjar ..	Gurgaon	..	..	..	..	..	1,470
39	Providing a new hand-pump and compound wall in Civil Rest-house, Fatehabad	Hissar	..	..	..	..	..	4,620

Serial No.	Name of work	District	Year 1956-57		Year 1957-58		Year 1958-59
			Allotment	Expenditure	Allotment	Expenditure	Allotment
1	2	3	4	5	6	7	8
			Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
40	S. R. to Civil Rest-house, Bharatgarh ..	Ambala ..	..	..	..	..	1,760
41	S. R. to Civil Rest-house, Bhiwani ..	Hissar	..	..	..	..	4,080
42	Electrification of Civil Rest-house, Badhama ..	..	..	..	..	..	350
43	Providing E.I. in Civil Rest -house, Fatehabad ..	Hissar ..	..	..	..	..	250
44	Providing wooden rolling Almirah in Civil Rest-house, Kangra	Kangra ..	..	..	..	..	360
45	Metalling and tarring approach in Civil Rest -house, Kulu	Kulu ..	..	..	..	..	2,510
46	Replacing broken gate in Civil Rest-house, Ambala ..	Ambala ..	..	..	..	..	190
47	Replacing broken gate in Civil Rest-house, Bhagal ..	Ambala ..	..	..	..	..	190
48	Replacing broken gate in Civil Rest-house , Kaithal ..	Ambala ..	..	..	..	..	190
49	Providing E.I. in Civil Rest-house, Chhachhrauli ..	Ambala ..	..	..	..	..	3,490
50	Providing wire gauge shutters to doors and fixed wire gauze to windows in Civil Rest-house, Sajob	Amritsar ..	..	..	..	..	580
		Total ..	22,890	3,415	20,195	11,951-33 11,918	31,100

PRESENTATION OF THE SEVENTH REPORT OF THE PUBLIC ACCOUNTS COMMITTEE

Chairman, Public Accounts Committee (Rao Gajraj Singh) : Sir, I beg to present the Seventh Report of the Public Accounts Committee, on the Appropriation Accounts and Finance Accounts of the Punjab Government and the PEPSU Government.

3.00 p.m.

SUSPENSION OF RULE 30 FOR TRANSACTING GOVERNMENT BUSINESS ON THURSDAY, THE 19TH MARCH, 1959

Minister for Finance (Dr Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move—

> That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 19th March, 1959.

बात दरअसल यह है कि अभी तक Members की सहूलियत के लिए discussion के लिए काफी वक्त दिया जाता रहा है। अभी हमारे 2 ordinances भी हैं और हम Session की आखरी तारीखों तक भी पहुंच गये हैं। इन को अभी हम ने पास करना है और फिर इन के मुताल्लिक Council में भी discussion होनी है। Appropriation बिल भी अभी पड़ा है। इसके बाद यह बिल 23 तारीख को Council में भी आ रहा है। इसलिए ज़रूरी है कि इन को वक्त मुकर्ररा में ही पास किया जाये, नहीं तो मुश्किल होगा। इसलिये मैं यह तजवीज़ करता हूं कि कल को official business हो और private Members business dispense with कर दिया जाये।

Mr. Speaker : Motion moved—

> That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 19th March, 1959.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਜਦੋਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਊਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Government ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ time ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ non-official day ਤੇ ਹੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਦਫਾ ਤਾਂ ਹਮਲਾ ਨਹੀ ਹੋਇਆ। (This has not been encroached upon this time.)

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਰਵਈਏ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

श्री अध्यक्ष : आप ने आपस में मिलकर यह फैसला कर लिया था कि दो non-official days official business के लिए बेशक ले लिए जाएं। यह मेरा नहीं यह तो आपका फैसला है। (This was mutually decided by the Opposition groups and the Government that two non-official days may be taken over for conducting official business. This is not my decision but their own decision already arrived at by them.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਾਬ ਇਹ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵਕਤ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਰ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਵਕਤ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੀ Majority ਦੇ ਬਲ ਬੋਤੇ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ democratic ਅਸੂਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਦਯੋਗ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਛੀਨਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਭੜੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਟੰਡਨ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਇਹ Government ਦੀ tendency ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ non-official days ਤੇ ਹੀ ਵਕਤ ਦੀ ਤੰਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਯਾ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਇਹ non-official day ਨੂੰ ਇਤਨਾ lightly ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

श्री अध्यक्ष : आप ही ने तो कहा था कि अगर 15 दिन के बाद ऐसा हो जाये तो कोई हरज नहीं है। पिछली दफा जो कहा था आज उसी Basis पर एक दिन official business के लिए और मांग रहे हैं।

(The hon. Members had themselves agreed that if this happened after 15 days, there would be no harm in it. So whatever they had agreed upon last time, on that very basis, a non-official day is being asked for by the Government.)

Kanwarani Jagdish Kaur : On a point of order, Sir. On the last non-official day, I was on my legs. There should be non-official day tomorrow so that I may resume my speech.

Mr. Speaker : It is for the House to give consideration to the fact that you were on your legs. I am sorry.

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir, I was in possession of the House.

Mr. Speaker : But it is not my job. It is for the House to decide the matter.

चौधरी धर्म सिंह राठी (संभालका) : स्पीकर साहिब, जो वज़ीर साहिब ने motion रखी है मैं उस की मुखालफत करने के लिए खड़ा हुआ हूं। इसलिए कि 2 महीने तक के Session में सिर्फ 5 दिन Non-official days के हैं।

श्री अध्यक्ष : इस के मुताल्लिक आप के लीडर पंडित श्री राम शर्मा जी से बात चीत कर ली गई थी। (In this connection the matter had been discussed with the leader of the Opposition, Pandit Shri Ram Sharma, beforehand).

चौधरी धर्म सिंह राठी : जनाब, पंडित जी हमें कोई हिदायत देकर ही नहीं गये । यह democracy है । कम अज़ कम इन को यह तो चाहिए था कि यह हम से पूछते । फिर reasons क्या देते हैं ? Main reason तो इन का यही हो सकता है कि कंवरानी जी ने कल बोलना था और फिर इस के बाद मेरा Resolution, Anti-corruption पर आ रहा है । मैं इन की पोलें खोलता यही reasons हैं ।

श्री अध्यक्ष : क्या आप को corruption की बात कहने के लिए और कोई मौका ही नहीं है ? (Has the hon. Member no other occasion to speak about corruption?)

चौधरी धर्म सिंह राठी : नही जनाब और बातें भी हैं जो इस के इलावा कहनी हैं । किसी democratic country में Opposition को ज्यादा से ज्यादा वक्त दिया जाता है । यहां जब भी देखो non-official days में से वक्त निकाला जाता है । हर Session में non-official day पर कोई न कोई हमला तो जरूर होता है । इन के लिए इस किस्म की मिसालें कायम करना अच्छा नहीं है । 3 साल के बाद इन की हकूमत ने रहना भी नहीं है, जब दूसरी Government इस किस्म की बातें करेगी तो यह कहेंगे कि यह undemocratic है ।

श्री अध्यक्ष : अब यह आप का वक्त काटते हैं; फिर वह इन का वक्त काट लिया करेंगे । (Now they deprive them of the time, next time the other will do likewise with them.)

चौधरी धर्म सिंह राठी : जब हम Government में होंगे तो हम कोई ऐसी बात नहीं करेंगे जनाब । हम उन को पूरा time देंगे । इन अलफाज़ के साथ मैं इस motion की मुखालफत करता हूं और उम्मीद करता हूं कि Opposition का कोई भी शखस इस की हिमायत नहीं करेगा । इन को यह motion वापस लेनी चाहिए ।

श्री बलराम दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : वैसे तो जो प्रस्ताव House के सामने रखा गया है इस की जरूरत न थी । पंडित मोहन लाल जी ने इस के मुताल्लिक मेरे साथ बात की थी । इस के मुताल्लिक मैंने उन से उसी वक्त कहा था कि आप Opposition parties के एक एक नुमायंदे से बात चीत कर लें और इस के इलावा इस के और भी हल निकाले जा सकते हैं । इस House की यह भी रवायत है कि कई बार रात के 10-10 बजे तक continuous sittings भी होती रही हैं । Betterment charges and Acreage Rates का जो बिल discussion के लिए House के सामने रखना है और 21 तारीख तक पास करना है इस के लिए यह सुझाव भी हो सकता है कि कल 2 sittings की जाएं । यह सुझाव मैं ने उसी वक्त पंडित जी को दे दिया था । अगर इस से भी काम न चले तो परसों 2 sittings कर सकते हैं, लेकिन यह एक ही तो दिन है जिस दिन के लिए private members को कम अज़ कम अपने ख्यालात ज़ाहिर करने का मौका मिलता है । इस किसम का प्रस्ताव ला कर majority के ज़ोर से private Members का हक छीनना, उनको अपने नुकता निगाह जाहिर करने से महरूम करना, यह कोई अच्छी convention न होगी।

Mr. Speakr: I think they are reasonable in expressing their views.

वित्त मंत्री : श्री बलराम दास जी ने तजवीज़ फरमाई है कि रूल्ज़ के मुताबिक Thursday को non-official business होता है और जब तक यह पास न किया जाए कि non-official business न हो तब तक official business नहीं हो सकता। रूल्ज़ में ऐसी कोई बात नहीं कि official business non-official business के दिन न हो। लेकिन अगर Opposition official business के लिए तैयार हैं तो कल दो sittings हो सकती हैं।

ओपोज़ीशन की तरफ से आवाज़ें : हम तैयार हैं।

श्री अध्यक्ष : मैं समझता हूं कि आपोजीशन की offer बड़ी reasonable है डाक्टर साहिब, वे तैयार हैं। (I think the offer made by the Opposition is quite reasonable. They are prepared for two sittings.)

वित्त मंत्री : अगर वह मानते हैं तो मुझको कोई एतराज़ नहीं है। आप कल double sitting कर सकते हैं।

श्री अध्यक्ष : जब हाऊस ने agree कर लिया तो फिर आप अपनी मोशन withdraw कर लें। (When the House has agreed to the suggestion, then the hon. Minister may withdraw his motion.)

वित्त मंत्री : मुझे कोई एतराज़ नहीं है।

श्री अध्यक्ष : क्या हाउस को इस motion के withdraw किये जाने पर कोई एतराज़ है ? (आवाज़ें जी नहीं) तो फिर कल दो sittings होंगी। एक तो सवेरे 10 बजे से 1.30 बजे तक और दूसरी शाम को 3 बजे से 7.30 बजे तक

(Is it the pleasure of the House that the motion be withdrawn.) [(*Voices*: *Yes*) Then the House will held two sitting tomorrow, one in the morning from 10 a.m. to 1-30 p.m. and the other from 3 P.M. to 7-30 p.m.]

Sardar Atma Singh : Sir, will the questions be taken up in both the sittings tomorrow?

Mr. Speaker : Yes.

Some Hon. Members from the Opposition Benches: Thank you very much.

GOVERNMENT DEMANDS FOR GRANTS

(i) 50—**Civil Works.**

(ii) **Buildings and Roads Establishment.**

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move—

> That a sum not exceeding Rs 3,19,49,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 50—Civil Works.

Sir, I further beg to move—

> That a sum not exceeding Rs 1,13,77,160 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head Buildings and Roads Establishment.

Mr. Speaker : Motions moved—

That a sum not exceeding Rs 3,19,49,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 50—Civil Works.

That a sum not exceeding Rs 1,13,77,160 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head Buildings and Roads Establishment.

Mr. Speaker : The following cut motions given notice of by various Members have been received and they will be deemed to have been read and moved—

DEMAND NO. 22

(50—Civil Works)

1. **Comrade Hukam Singh :**

2. **Shri Bhala Ram :**

3. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

4. **Shri Phul Singh Kataria :**

5. **Shri Ram Kishan Bharolian :**

6. **Comrade Jangir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

7. **Shri Mangal Sein :**

That the demand be reduced by Rs 100.

8. **Shri Chander Bhan :**

That the demand be reduced by Rs 100.

9. **Raja Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 2.

10. **Chaudhri Sumer Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

11. **Sardar Atma Singh :**

That the demand be reduced by five naye Paise.

DEMAND NO. 23

(Buildings and Roads Establishment

1. **Comrade Hukam Singh :**

2. **Shri Bhala Ram :**

3. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

4. **Shri Phul Singh Kataria ;**

5. **Shri Ram Kishan Bharolian :**

6. **Comrade Jangir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

7. **Shrimati Sarla Devi Sharma :**

That the demand be reduced by Rs 100.

8. **Shri Mangal Sein :**

That the demand be reduced by Rs 100.

9. **Sardar Dhanna Singh Gulshan :**

That the demand be reduced by Rs 20.

10. **Raja Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 2.

11. **Chaudhri Sumer Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

12. **Shri Amar Nath Sharma :**

That the demand be reduced by Re 1.

13. **Sardar Atma Singh :**

That the demand be reduced by one naya Paisa.

श्री बलराम दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : स्पीकर साहिब, आज सदन के सामने फाइनेंस मिनिस्टर साहिब ने जो दो demands रखी हैं, मैं यह समझता हूं कि मुल्क को आगे ले जाने और कौम की तरक्की के लिए इन दोनों का बहुत बड़ा हाथ होता है। किसी भी तरक्की याफ्ता मुल्क के तरक्की के आंकड़े जब हम अपनी आंखों के सामने रखते हैं तो यह बात हमारे सामने आती है कि उस मुल्क के अन्दर roads की कैसी हालत है उस मुल्क के अन्दर schools and buildings का कैसा हाल है और उस मुल्क के अन्दर हस्पतालों का कैसा हाल है। और अगर कोई व्यक्ति बाहर से आ कर उस मुल्क की तरक्की आंकना चाहता है तो वह इन बातों की तरफ सब से पहले आंख दौड़ाएगा।

इसमें कोई शक नहीं कि हिन्दुस्तान के अन्दर पहिली पंचसाला प्लेन खतम हो चुकी, और दूसरी योजना चल रही है और तीसरी योजना के मंसूबे बनाए जा रहे हैं। पंजाब हिन्दुस्तान का अंग है इसलिए इसकी तरफ भी थोड़ी बहुत ध्यान देने की कोशिश की गई है। पर स्पीकर साहिब, अगर इस दृष्टि से पंजाब की तरफ निगाह दौड़ाने की कोशिश की जाए तो बिला मुगालता यह कहना पड़ेगा कि जिस तरीके की तरक्की पंजाब के अन्दर होनी चाहिए थी वैसी तरक्की

आज देखने को नहीं मिलती। मैं यह समझता था कि सरकार इस बारे में काफी ध्यान देने की कोशिश करेगी लेकिन बजट के अन्दर जो provision मुझे देखने को मिल रहा है, उसके मुताबिक ऐसा दिखाई देता है कि सरकार ने कई एक बातों की तरफ ध्यान देने की कोशिश नहीं की और उसके फलस्वरूप जो मुश्किलात हमें सहन करनी पड़ रही हैं, मैं समझता हूं कि इन heads के अन्तर्गत जो provision किया गया है, उससे उनका कोई हल नहीं हो सकेगा।

मैं, जनाब, अमृतसर की मिसाल देना चाहता हूं जिसको, स्पीकर साहिब, आप भी अच्छी तरह से जानते हैं। जहां तक Administration of Justice के head का ताल्लुक है, उसके लिए 1 लाख 69 हज़ार रुपया रखा गया है। जिसमें से मजिस्ट्रेटों की रिहायश के लिए और वह भी सारे प्रांत के मजिस्ट्रेटों के लिए सिर्फ 5 हज़ार रुपया रखा गया है। इसमें तामीर भी शामिल है। अमृतसर का निवासी होने के नाते मुझे मालूम है कि वहां पर इस दृष्टि से लोगों के सामने कितनी मुश्किल है। वहां पर अफसर डिस्ट्रिक्ट एडमिनिस्ट्रेशन के लिए मकानों की requisition करते रहते हैं और उसका कारण यही है कि सरकार इस तरफ ध्यान नहीं देती, District Headquarters पर रिहायश का कोई प्रावीज़न नहीं करती। इसका नतीजा यह होता है कि अफसरान मकान मालिकों से दरखास्तें करते फिरते हैं और जब उनकी मेहरबानी से उन्हें मकान मिलते हैं तो उसका क्या नतीजा होता है? वह यह कि हो सकता है उन्हें administration चलाते वक्त उन मकान मालिकों से influenced होना पड़ता है। यह बात हमें इस दृष्टि से देखने को मिलेगी अगर इस तरह की बात न हो तो फिर सरकार के पास दूसरा requisition का जो डण्डा है वह इस्तेमाल किया जाता है। Requisition के अन्दर ऐसे ऐसे cases हमारे notice में आए हैं जिन को अगर बयान किया जाए तो आप को सुन कर ज़रूर दुःख होगा। स्पीकर साहिब, मैं थोड़ा सा इस demand की discussion के scope से इस लिए बाहिर जा रहा हूं ताकि Government District headquarters में अफसरों के रहने के लिए मकानात बनाए। इस बात की मैं आप से मुआफी चाहता हूं। अमृतसर में जो मकानात को requisition करने वाले A.D.M. साहिब हैं मेरी उन के साथ इस सम्बन्ध में कई बार बातचीत हुई है। वह कहते हैं कि हम क्या करें हमारे पास इस के सिवा और कोई चारा नहीं है। क्योंकि सरकार के अपने बनाए हुए houses नहीं हैं जहां पर officers रह सकें। स्पीकर साहिब, कई बार ऐसे लोगों के मकानों को requisition कर लिया जाता है जिन के पास वही एक मकान होता है। उस मकान को Government requisition कर लेती है और वह बेचारे किसी दूसरे के मकान में रहते हैं। इसलिए मैं निवेदन करूंगा कि हमारी सरकार को जरूर इस बात की तरफ ध्यान देना चाहिए और officers की रिहायश के लिए अपने मकान बनाने चाहिए। हम ने यहां तक देखा है कि Amritsar में बहुत से offices भी कोठियों में बने हुए हैं। Amritsar में District Industries Office जो है वह एक कोठी में है। इसी तरह Civil Supplies का office भी वहां पर कोठी में housed है। यह जो चीज़ें हैं इन से सरकार का वकार कम होता है। जो officers हैं उन को residence के लिए भी ऐसी ही तकलीफ हैं। इस लिए, मैं निवेदन करूंगा कि सरकार को इस ओर ज़रूर जल्दी ध्यान देने की कोशिश करनी चाहिए।

[श्री बलराम दास टण्डन]

इस के बाद दूसरी बात मैं Jails और convicts के बारे में कहना चाहता हूं। स्पीकर साहिब, jails और convicts की settlement के लिए हमारी सरकार ने एक लाख 30 हज़ार रुपए का provision रखा है। स्पीकर साहिब, इस सरकार की मेहरबानी के कारण आज़ादी मिलने के बाद मुझे कई बार Jail में जाने का मौका मिला है। कैरों साहिब की हमारे ऊपर दया रहती है और हम उन के मेहमान बने रहते हैं। वहां पर रिहायश के प्रवन्ध को देख कर पता लगता है कि सरकार इस सम्बन्ध में बहुत लापरवाही से काम ले रही है।

Chaudhri Suraj Mal : Have you seen the new Jail?

श्री बलराम दास टंडन : चौधरी साहिब, हमें तो सब जेलों का पता है और जिन को नहीं देखा वह भी देख लेंगे। लेकिन आप को इन के बारे में क्या पता हो सकता है। जब अंग्रेज़ों का राज था तो आप उन के साथ थे और अब Congress Government है तो उनके साथ हो गए हैं। खैर, इस बात में ज्यादा न जाते हुए मैं अपने point पर आता हूं।

स्पीकर साहिब, वहां पर बहुत insanitation है और 10'x10' के छोटे छोटे कमरों के अन्दर 15. 15 या 20, 20 आदमी रखे जाते हैं। इस बात की तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए और sanitation वगैरह का खास खयाल रखना चाहिए। इसलिए मैं समझता हूं कि यह जो इस काम के लिए रुपया रखा गया है बहुत थोड़ा है। इस के इलावा जेलों में जो खुराक दी जाती है वह अंग्रेज़ों के ज़माने से भी खराब है। इन दोनों बातों की तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए।

इस के बाद अब मैं Education and Medical के लिए जो रक्म इस budget में earmark की गई है उस के बारे में कुछ कहना चाहता हूं। यह रक्म भी बहुत थोड़ी है। यह दोनो महकमे ऐसे हैं जिन पर देश की तरक्की का इनहसार है। आज हम देख रहे हैं कि हमारे सूबे में हस्पतालों की बहुत कमी है। दूसरे मुलकों के अंदर यहां तक हालात पहुंच गए हैं कि उन्होंने हरेक सौ आदमी के पीछे एक bed provide किया हुआ है और वह दिन बदिन इस से भी आगे जा रहे हैं ताकि किसी भी मरीज़ को मायूस होकर घर न लौटना पड़े। लेकिन यहां पर हमारी सरकार इस बात की तरफ ध्यान नहीं दे रही है। यहां पर हम ने देखा है जिन मरीज़ों की हालत खराब होती है उन को छः-छः महीनों का time दे कर टालने की कोशिश की जाती है। इस का कारण यह है कि hospitals कम हैं और अगर किसी जगह पर hospital भी हो तो beds कम होते हैं। इस लिए मैं समझता हूं कि यह जो provision किया गया है यह बहुत कम है इसे बढ़ाना चाहिए ताकि लोगों का भला हो सके।

अब मैं Education पर आता हूं। यह बात ठीक है कि Government ने District Boards को स्कूलों को provincialize किया है। लेकिन इस के साथ ही हम यह भी देख रहे हैं जो नए सरकारी schools खोलने का provision था वह बहुत कम हो गया है। सरकार पहले जिस रफतार से स्कूल खोलने की तरफ ध्यान देती थी उस तरह के हालात आज हमारे सामने नहीं हैं। नए schools खोलने तो एक तरफ रहे हमने तो यहां तक देखा है कि Amritsar में जो स्कूल municipal Committee ने

Government को दिए उनकी छतें चोती हैं और buildings खराब हो रही है। कई जगह तो बिजली और पानी के connections भी काट दिए गए क्योंकि उन के bills की payment नहीं की जाती। मेरा कहने का मतलब यह है कि सरकार उन स्कूलों को look after करने के लिए एक पैसा भी खर्च नहीं कर रही इसलिए उन की हालत खराब हो रही है और उस से वहां पर पढ़ने वाले बच्चों को कई तरह की तकलीफों कासामना करना पड़ता है। यह उन स्कूलों की हालत है जो सरकार ने अभी लिए हैं। दूसरी बात यह है कि education को ज्यादा बढ़ाने के लिए जहां तक नए schools खोलने का सवाल है वह नहीं खोले जा रहे हैं और न ही इस budget में इसके लिए कोई खास provision रखा गया है इस लिए मैं निवेदन करूंगा कि सरकार को नए school और नई buildings बनाने की तरफ ध्यान देना चाहिए। Education एक ऐसी चीज़ है जिस से हम तरक्की कर सकते हैं। आज स्कूल buildings की इतनी तंगी है कि एक एक कमरे में तमाम बच्चे भेड़ों की तरह बैठाए जाते हैं। स्पीकर साहिब, अगर हमारी सरकार ने पंजाब को आगे बढ़ाना है, इसका तरक्की का जो मयार दूसरे सूबों और मुल्कों में गिना जाता है उस को बरकरार रखना है तो फिर इन सब बातों की तरफ इन्हें ध्यान देना पड़ेगा जोकि मैं निवेदन कर चुका हूं। यहां पर नए स्कूल और नए हस्पताल बनाने की तरफ खास ध्यान देना चाहिए।

स्पीकर साहिब, Veterinary Hospitals के लिए हमारी सरकार ने 50 हज़ार रुपए की provision की है। यह hospitals, agriculture की back-bone होती है। लेकिन इस के लिए बहुत कम रुपए रखे गए हैं। Veterinary hospitals की तरफ बहुत कम ध्यान दिया जाता है। Amritsar में मुझे दो तीन veterinary hospitals देखने का मौका मिला है जोकि properly housed नहीं हैं। कई जगह से तो ऐसी शिकायतें आई हैं कि hospital में पूरी facilities न होने की वजह से Doctor मवेशियों का इलाज न कर सका और इस वजह से बहुत से cattle मौत का शिकार बन गए हैं। इस लिए मैं निवेदन करूंगा कि veterinary hospitals को हर लिहाज से मुकम्मल बनाना चाहिए क्योंकि इस का agriculture के साथ बहुत सम्बन्ध है। अगर हम agriculture में तरक्की करना चाहते हैं तो सब से पहले हमे veterinary system को अच्छा करने की कोशिश करनी चाहिए।

स्पीकर साहिब, मैं एक दो बातें roads के बारे में भी कहना चाहता हूं। इस में शक नहीं है कि पिछले कुछ सालों के अन्दर सड़कें बनी हैं। लेकिन कुछ सड़कें जो हमारे सामने बनी हैं उनकी हालत बताने में और जो उनकी maintenance की हालत है उसे बताने में मुझे बहुत दुःख होता है। कई एक सड़कें तो बड़ी haste में और rush में बनाई गईं क्योंकि यह मिनिस्टर साहिबान उन में interested थे। जिस किसी सड़क में किसी मिनिस्टर का interest है उसे ही बनाने की कोशिश की जाती है और उसे बनाने के लिए एक दौड़ सी लग जाती है किसी तरह से जल्दी बना कर उसको खुश किया जाए। लेकिन यह कोई नहीं देखता कि इस में material कैसा लगाया जा रहा है और कैसा लगाया जाना चाहिए सिवाए इसके कि एक दौड़ लग जाती और जो व्यक्ति वहां खड़े हैं S.D.O. Overseer वगैरह

[श्री बलराम दास टंडन]

वह पैसे बनाने की तरफ ध्यान देते हैं और ठेकेदार अपने हाथ रंगने की कोशिश करते हैं। इसके साथ साथ मिनिस्टर साहिब को जिन्होंने सड़क बनाने के लिए कहा, उसे rush through करके खुश कर देते हैं। वह सड़कें इस तरीके की बनाते हैं कि एक बार मिनिस्टर साहिब की कार उसके ऊपर से गुज़र जाए फिर जो हो सो हो। होता भी यही है कि जब उनकी कार गुज़र जाती है तो पीछे से सड़क भी गुज़र जाती है। मैं आपको एक मिसाल देता हूं। तरनतारन से पट्टी तक एक सड़क बनाई गई है और कैरों गांव से वहां पहुंचने के लिए बनाई गई है क्योंकि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब के किसी नज़दीकी रिश्तेदार के शादी थी और उनकी कार वहां से गुज़रनी थी। उस सड़क को बनाने के लिए इतनी दौड़ हुई और इतनी जल्दी में वह सड़क और सारे culverts वगैरा बनाए गए और इतना घटिया material लगा कर वह सड़क इतने अजीब तरीके से खड़ी की गई कि उनकी कार तो गुज़र गई लेकिन चंद दिनों के बाद वह सारी सड़क टूट गई। चूंकि वह पहिले से ठीक नहीं बनी थी और जल्दी में बनाई गई थी इसलिए अब उसकी maintenance पर इतना heavy खर्च होता है कि कोई ठिकाना नहीं। वह इतने rush के अन्दर बनाई गई है और शादी की वजह से इतने थोड़े समय के अन्दर बनाई गई कि किसी ने नहीं देखा कि इसमें material कैसा लग रहा है और तमाम की तमाम पिल्ली ईंटें लगाई गई हैं। इस तरह से चंद लोगों ने अपनी जेबें भरने की कोशिश की, और चीफ मिनिस्टर को खुश करने की कोशिश की गई ताकि उनकी कार उस समय के अन्दर वहां से गुज़र सके और वह बरात में शामिल हो सकें। स्पीकर साहिब, जो बड़ी २ सड़कें हैं उनकी तरफ भी ध्यान देने की ज़रूरत है और इनको ध्यान देना चाहिए क्योंकि उनकी maintenance ठीक तरीके से न होने के कारण वह भी बरबाद हो रही हैं। कुछ दौड़ तो ज़रूर सरकार चला रही है कि हम एक साल में कितनी mileage complete करते हैं लेकिन mileage दिखाने के लिए एक अंधा धुंध दौड़ और लगती है कि बनाओ, बनाओ परन्तु जो defects रह जाते हैं उनकी तरफ इस rush में कोई ध्यान नहीं देता। यह दौड़ भी वहां लगती है जहां कोई minister interested हो और उसकी कार गुज़रनी हो। लेकिन जहां उनकी ज़रूरत है वहां का कोई ख्याल नहीं रखा जाता। इस rush में इन बातों को कोई नहीं देखता कि कोई सड़क किस quality की बन रही और कहां उसकी ज्यादा ज़रूरत है। तो मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि ये defects इनकी आंखों से बिल्कुल ओझल हो रहे हैं और इनकी तरफ ध्यान देने की ज़रूरत है। मैं गुज़ारिश करना चाहता हूं कि यह इन बातों को देखें कि कहां इनकी ज़रूरत है और कहां इन को बनाने में priority देनी है। इस priority का यह मतलब नहीं होना चाहिए कि किस सड़क में मिनिस्टर साहिबान interested हैं या उनके चन्द साथी interested हैं। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस मामले में उनकी अपनी constituency को benefit करने की और अपने साथियों की constituencies को ही benefit करने की कोशिश न करके जहां ज़रूरत हो वहां इनको बनाया जाए। अगर आप इस तरह करके पंजाब की administration को ठीक नहीं करते और सरकार चलाने का जो तरीका है उसको ठीक करने की कोशिश नहीं करते तो इस का असर बहुत बुरा होगा और भयंकर परिणाम निकलेंगे। सही तरीका यह है कि इनकी आवश्यकता कहां है और इस मामले में जनता की आवश्यकता देखी जानी चाहिए न कि मिनिस्टरों की और उनके साथियों की। जब समय

समय पर यहां सवाल आए हैं तो आप भी कह देते हैं कि ज़्यादा न पूछा जाए और मिनिस्टर साहिब की इच्छा भी यही रहती है कि न पूछे जाएं और यह अपनी स्याह चलाएं या सफैद चलाएं; जो हो उन के मुताबिक हो। यह मदाखलत है और यहां भी एक तरह से Non-co-operative attitude है जैसा कि उनके जवाबों के अन्दर बताया गया है। हम इस के सिवा और कुछ नहीं समझते। तो मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि वह इन बातों की तरफ ध्यान दें और देखें कि कहां जनता की आवश्यकता है जिस तरह कि कांगड़ा का ज़िला है वहां सड़कों की आवश्यकता है। वहां सिवाए एक बड़ी सड़क के जो पठानकोट से कुल्लू जाती है बाकी कोई बड़ी सड़क नहीं है। और जो हैं वह छोटी २ हैं। वह इतना productive ज़िला है कि जहां से पंजाब के एक बड़े हिस्से को बिजली मिल रही है और अब गैस और तेल भी मिलेगा जो एक बड़ी भारी नेमत होगी जिससे सारे हिन्दुस्तान को फायदा होगा। (घंटी) सिर्फ दो मिनट और दें? लेकिन इस के बावजूद उस ज़िला की तरफ ध्यान नहीं दिया जाता। मिनिस्टर साहिबान जिन इलाकों में interested होते हैं चाहे education की बात है चाहे roads and buildings का सवाल हो या कोई और भी फायदे की चीज़ हो वह सारी की सारी facilities उन्हीं इलाकों को मिलती है और उन पर ही उनकी निगाह पड़ती है। आखिर में मैं यही कहना चाहता हूं कि जो आवश्यक बातें मैं ने बताई हैं उनकी तरफ ध्यान दिया जाए जैसा कि मैंने बताया है कि यह जो Judges, Magistrates और दूसरे बड़े २ अफसरान को वहां जाकर लोगों से अपने रहने के लिए मकानों की भीख मांगनी पड़ती है इस बुराई को खत्म किया जाए और यह requisition की बात खत्म होनी चाहिए। अगर सरकार चण्डीगढ़ में एक छोटे से छोटे मुलाज़िम से लेकर बड़े से बड़े तक करोड़ों रुपए खर्च करके मकान दे सकती है तो हमारे बड़े बड़े अफसरान District Headquarters में जाकर मकानों की भीख मांगे और टक्करें मारें तो यह शोभा की बात नहीं है। अगर हम चाहते हैं कि वह बगैर किसी के influence से काम करें और पूरा justice दें तो पहिले उनको मकान दें। इस के अलावा जो दूसरी बातें education, medical and veterinary के बारे में मैंने कहीं हैं उनकी तरफ भी ध्यान दें और सड़कें जहां ज़रूरत हो वहां बनाएं ताकि जनता को सुविधाएं मिलें। तब ही आपकी यह demand justify हो सकेगी; वरना नहीं।

श्री श्री कृष्ण शास्त्री वैद्य (सफीदों): स्पीकर साहिब, इसमें सन्देह नहीं कि पंजाब प्रदेश में सड़कों का निर्माण काफी से ज़्यादा हुआ है और लोगों को इन के बनने के कारण लाभ भी काफी हुआ है। स्पीकर साहिब, सोने की बारिश तो हुई थी लेकिन बुढ़िया बिचारी वहां ही बैठी रही; उसे कुछ न मिला। अब पता लगा कि सिरसा के अन्दर सोने की बारिश हुई है तो बुढ़िया बिचारी रह गई और जब उस को कहा कि सोने की बारिश हुई तो उस बेचारी ने फिर कहा कि हमारे हां तो हुई नहीं; औरों के हुई होगी। बिल्कुल यही हालत मेरे इलाके की है। जब चारों तरफ देखते हैं तो सड़कें ही सड़कें दिखती हैं। कोई 20 मील निकल जाती है कोई दस मील और 5 मील उधर से निकल जाती लेकिन मेरे इलाके को कोई नहीं छूती। वह एक ऐसा इलाका है जहां चारों तरफ से पानी लगता है और जिसके कारण यातायात में बहुत असुविधाएं हैं। वहां सड़कें न होने की वजह से व्यापार ठप हो चुका है क्योंकि बाहर से गाड़ियां वहां आ नहीं सकतीं इसलिए ज़मींदार लोग अपनी जिनस दूसरी मंडियों में ले जाते हैं और हमारी

[श्री श्री कृष्ण शास्त्री]

उस मंडी का सारा व्यापार खत्म हो गया है। वहां हमारी सफीदों की जो मंडी है वह इतनी बड़ी है कि सारे पंजाब में उससे बड़ी मंडी नहीं जहां कि 400 जोड़ दुकानों के हैं। वहां एक सड़क पानीपत सफीदों असांध होकर जींद गई है। उस सड़क की हालत ऐसी है कि वह पांच साल से बन रही है और पांच साल में तीन बार उस पर मिट्टी डाली गई है। जोकि हर बरसात में बह जाती है। वहां ठेकेदार इस तरह का लगाया गया जिस का XEN के साथ मेल था। उनको गलत ठेके दे कर मिट्टी डलवाई गई। किसी का rate कुछ है, किसी का rate कुछ है और वे सब रोते फिरते हैं। न किसी को payment मिली है और न काम ही मुकम्मल हुआ है। वहां ऐसा हुआ है कि रोड़ी डालने का जो agreement था वह चार इंच या 6 इंच का था लेकिन वहां सिर्फ 2 इंच डाली गई है। वह सड़क आगे से बनती है और पीछे से उखड़ जाती है। जब मैं परसों गया था तो उसे देख कर आया हूं कि उसकी क्या हालत हो रही है। वह सड़क अभी बनी नहीं लेकिन पुलियां वगैरह पहिले ही टूट गई हैं। वहां एक Overseer बैठा रहता है। पांच सात मजदूर उस के पास बैठे रहते हैं और वक्त काटते रहते हैं। हमारे चौधरी सूरज मल ने मलहोतरा साहिब को तो बदल दिया है और अब दूसरा S.E. वहां गया है। हमारे चारों तरफ से जो सड़कें लगने वाली हैं वह इतनी बरबाद हैं कि न उनका काम बनता है, न चलती हैं और न ही उनके बारे कोई शुनवाई होती है। यह सड़कें न होने के कारण हमारा शहर बरबाद हो गया है। जुलाना सफीदों से 35 मील पर है लेकिन वहां कोई सड़क नहीं।

सफीदों और जींद में 26 मील की सड़क है, सफीदों और पानीपत में 20 मील है उसमें से तीन मील का टुकड़ा पड़ा हुआ है। इन सड़कों के न होने के की वजह से लोगों को बहुत ज़्यादा दिक्कत होती है। जींद सब-डिवीज़न में सिर्फ एक गाड़ी जाती है। और अगले दिन वही वापस आती है। अगर बदकिस्मती से वह गाड़ी निकल जाय तो लोग पेशी से ग़ैरहाज़िर हो जाते हैं। इसलिए इन सड़कों का बनाना निहायत ज़रूरी है। एक सड़क गोहाना से सफीदों मंज़ूर हुई है वह पिछले साल के बजट में थी लेकिन अब के साल वह भी नहीं रही और इसमें सात मील का टुकड़ा है जहां पानी भरा रहता है।

चौधरी लहरी सिंह : कोई रिश्तेदारी कर लो।

श्री श्री कृष्ण शास्त्री : चौधरी साहिब, हमारे यहां रिश्तेदारी भी है लेकिन फिर भी ख्याल नहीं होता। आए साल कहा जाता है कि ये सड़कें बनाएंगे लेकिन कोई ध्यान नहीं दिया जाता। बगैर सड़कों के वहां का वातावरण बिल्कुल खराब होता जा रहा है। स्पीकर साहिब, कल यहां पर एक ठेकेदार रोता हुआ आया था उसने ईंटों का ठेका लिया। उसने मिट्टी डाल दी है लेकिन उसे अभी तक payment नहीं मिली। उसने एक और बात बताई कि ईंटें पकाने के लिए और ठेकेदारों को तो एक कोटा दिया गया लेकिन उसे दो कोटे दिए और इस तरह जबरन पैसे काट दिए गए। इस लिए वह कल रोता हुआ आया। अगर ठेकेदारों के साथ इस तरह का सलूक किया गया तो कैसे काम चल सकेगा ? उस ने inquiry की दरखास्त भी दी है। हमारे चीफ इंजीनियर शर्मा साहिब यहां बैठे हैं मेरा ख्याल है वह इस बात का ध्यान रखेंगे।

अन्त में मैं एक बार फिर request करूंगा कि जुलाना से सफीदों, सफीदों ते जींद और सफीदों-गोहाना की पक्की सड़कें बनाई जाएं और इस बैकवर्ड इलाका की तरफ ध्यान देना चाहिए।

श्री अमर नाथ शर्मा : (कांगड़ा) : स्पीकर साहिब, मैं कुछ ज्यादा अर्ज़ नहीं करना चाहता। मैं आप के द्वारा यह कहना चाहता हूं कि पंजाब सरकार सड़कों का काम तन दही के साथ कर रही है। जब मैं इन मैदानी इलाकों को देखता हूं तो यही ख्याल होता है कि गवर्नमेंट तनदही से काम कर रही है लेकिन कांगड़ा का प्रसंग आने पर कुछ दूसरे शब्द हे कहने पड़ते हैं। कांगड़ा पिछड़ा हुआ है। इनसानों के लिहाज से पिछड़ा नहीं कांगड़ा में सब से ज़्यादा बहादुर लोग रहते हैं जोकि hospitable हैं। बहादुर का लफ़ज़ मैं ने इसलिए कहा कि उन की फौज में काफी ज़्यादा भरती है लेकिन उन ग़रीब इनसानों को दस मील, 20 मील, 30 मील बिस्तरे उठाकर जाना पड़ता है और जब उन्हें नौकरी से घर जाना होता है तो उन्हें बहुत ज़्यादा मुश्किल का सामना करना पड़ता है। पिछले साल हमें खुशी हुई जब सरकार ने एक किताब छाप कर सदन में बांटी जिस में बड़े ज़ोर से कहा गया था कि कांगड़ा ज़िला के लिए चालीस लाख रुपया सड़कें बनाने के लिए दिया जाएगा। यही नहीं हमारे ज़िला के डिप्टी मिनिस्टर साहिब भी कांगड़ा तशरीफ ले गए उन्होंने बड़े ज़ोर से कहा कि चालीस लाख रुपया कांगड़ा को मिल गया है। पंजाब सरकार ने मेहरबानी की है लेकिन मुझे हैरानी हुई कि उस चालीस लाख में से हमें सिर्फ दो लाख रुपया नसीब हुआ। वह भी पांच स्कीमों के लिए—कहीं तीन मील, कहीं चार मील सड़कें बनाने के लिए, । स्पीकर साहिब, हमारे इलाके में मुख्य मन्त्री साहिब भी तशरीफ ले गए थे और उन्हें वहां की सड़कों का इल्म है। चौधरी सूरज मल जी जब Co-operative Minister थे तो उन्होंने एक कान्फ्रेन्स के सिलसिला में वहां आना था लेकिन बदबख्ती से बारिश हो गई। अगर वह जाते तो वहां देखते कि एक तरफ दरिया बहता है और दूसरी तरफ खड्ड है। लेकिन चौधरी सूरज मल की जीप वहां नहीं जा सकी और वह होशियारपुर में ही रुक गए। हमें ख्याल था कि वह वहां आएंगे तो उन को कांगड़ा के लोगों की मुश्किलों का पता चलेगा। स्पीकर साहिब, चंगड़, बडगरां और नौरा की तीन ज़ैलें इस स्कीम में नज़र नहीं आ रहीं। वहां से तेल और गैस लाने की कोशिश की जा रही है लेकिन वहां पर यातायात का कोई प्रबन्ध नहीं किया जाता। स्पीकर साहिब, मैं यकीन के साथ कह सकता हूं कि कांगड़ा का इलाका एक ऐसा मालदार इलाका बन जाएगा और कांगड़ा के लोग इस सरकार के लिए ऐसे वफादार साथी साबत होंगे जिन का मुकाबला नहीं हो सकता। मैं ज्यादा वक्त न लेता हुआ आप के द्वारा सरकार से यह अर्ज़ करूंगा कि इन पिछड़ी हुई तीन ज़ैलों में जहां कि खुशकिस्मती से चीफ पार्लियामेंट्री सेक्रेटरी भी हो आए हैं, मुख्य मन्त्री साहिब और पंडित मोहन लाल जी भी देख आए हैं सड़कों की कोई तरक्की नहीं हो सकी। इस लिए मैं आप के द्वारा पब्लिक वर्क्स मिनिस्टर से दरखास्त करूंगा कि रानी ताल से सरौत्री और दौलत पुर से सरौत्री तक सड़कें बनाई जाएं और बालारूपी और नागनी के पुल बनाने का पूरा यत्न किया जाए। इस से कांगड़ा के साथ सरकार ने जो वायदा किया है वह भी पूरा हो जाएगा।

चौधरी धर्म सिंह राठी (सम्भालका) : स्पीकर साहिब, किसी इलाके की तरक्की या पसमांदगी का दारोमदार ज़्यादातर roads और means of communications पर होता है। जहां तक हरियाने का ताल्लुक है, यह roads के मामले में बहुत पीछे है। बेशक एक वज़ीर Cabinet में हरियाने का है लेकिन जहां तक सड़कों का ताल्लुक है इसे इन का बहुत कम हिस्सा मिला है। अगर करनाल को शामिल कर लिया जाये तो इसे कुछ भी नहीं मिला। स्पीकर साहिब, इस department को judge करने के दो

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

तरीक हैं। एक तो यह कि आया इस department ने सड़कों के बारे में नई स्कीमें merits पर बनाई हैं और दूसरे यह कि इस महकमे में corruption या बददियानती तो नहीं। जहां तक सड़कों के merits के basis पर बनाये जाने का सवाल है, पहले सड़कें दूर दूर इलाकों या पसमांदा इलाकों में बनाई जानी चाहिएं। लेकिन पोज़ीशन अब यह है कि जिस ज़िले का मिनिस्टर होता है वह अपने ज़िले का खास तौर पर ख्याल रखता है। जहां तक सड़कों के बारे में नई स्कीम का ताल्लुक है करनाल को एक नई सड़क भी नहीं दी। नई स्कीम के मातहत गुड़गांव को सड़कें दी गई हैं, हिसार को दी गई है क्योंकि P. W. D. Minister पहले गुड़-गांव के थे। इसलिए मैं डिप्टी मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि वह यह भी देखने की तकलीफ गवारा किया करें कि करनाल को भी मिली है या कि नहीं। मैं पिछले तीन साल से देख रहा हूं कि Karsa-Dhanda Road, Rajaund-Pewa Road, Patiala Road, Panipat-Sufedon Road वगैरह २ अभी तक नहीं बनीं। इन सड़कों में एक मील की बढ़ौत्री नहीं होती और न ही इन के बनाने के लिए बजट में provision किया गया है। इस से साफ जाहिर है कि गवर्नमैंट करनाल ज़िले के साथ सौतेली मां का सलूक कर रही है। मेरा इलाका ऐसा है कि जींद तक 60 मील में कोई सड़क नहीं। खास तौर पर मैं देख रहा हूं कि जिस इलाके से Opposition के मैम्बर ताल्लुक रखते हैं उन्हें गवर्नमैंट जान बूझ कर neglect कर रही है। जैतो के इलाके में कोई सड़क नहीं, हमीरपुर के इलाके में कोई नहीं और न ही रजौंद के इलाके में किसी नई सड़क का प्रबन्ध किया गया है। मैं अपने हलके के मुतअल्लिक कह सकता हूं कि वहां के लोगों ने महीना डेढ़ महीना मेहनत कर के सड़क पर मिट्टी डाली लेकिन आज तक वह सड़क नहीं बनी हालांकि Development Commissioner ने यकीन दिलाया था कि वह सड़क ज़रूर बना दी जायेगी। हमारे चाचा जी मेरे हलके के मुतअल्लिक बिल्कुल ख्याल नहीं रखते। उन्हें अपने गांव के अलावा किसी का कोई ख्याल नहीं। मैं उन से दरखास्त करूंगा कि वह कम से कम करनाल ज़िले का तो ध्यान रखें। वहां के देहाती लोग मिट्टी डालने को तैयार हैं। इस मामले में उन्हें preference दी जानी चाहिए। जब तक राओ साहिब मिनिस्टर इनचार्ज थे उन्होंने कहा था कि जिस इलाके में लोग मिट्टी डालेंगे उसे preference देंगे लेकिन इस पर अमल नहीं हुआ। मेरे इलाके में मिट्टी डाली गई लेकिन फिर भी शुनवाई नहीं हुई। जहां तक Buildings और Roads का ताल्लुक है, लोग चिल्लाते हैं कि पुल बनाओ लेकिन महकमे में शुनवाई नहीं होती। जिस वक्त सड़कें टूटने लगती हैं तो फिर महकमे को ख्याल आता है। (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहिब, मुझे दो मिनट और दीजिए। मैं एक दो बातों का जिक्र कर के बैठ जाऊंगा। आप गोहाना रोड पर गये होंगे। वह सड़क कई जगह पर टूटी हुई है लेकिन यह महकमा उस की मुरम्मत नहीं करवा रहा। न ही पुलों की तरफ ध्यान दिया जाता है।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, हमारी तरफ एक जमुना का पुल है जो पंजाब को U.P. के साथ connect करता है। इस सम्बन्ध में बहुत सी तजवीज़ें हो रही हैं लेकिन यह पुल नहीं बनता। सैंट्रल गवर्नमैंट agree कर चुकी है लेकिन पता नहीं कि इस के बनाने में क्या hitch है। मैं गवर्नमैंट से दरखास्त करूंगा कि इस की तरफ ध्यान दिया जाये।

फिर, स्पीकर साहिब, जहां तक Buildings का ताल्लुक है कचहरियों में litigant public के लिए साये में बैठने के लिए कोई shed नहीं जिस की वजह से उन लोगों को गर्मियों में बहुत तकलीफ का सामना करना पड़ता है। पानीपत में मैं ने देखा है कि Bar Association के लिए कोई कमरा नहीं हालांकि सरकार लाखों रुपये कोर्ट-फीस द्वारा पब्लिक मे वसूल करती है। पानीपत में Treasury में strong room नहीं बनाया गया जिस से लोगों को बहुत तकलीफ हो रही है और उन्हें पैसे State Bank से जाकर लेने पड़ते हैं। मैं यह तजवीज़ करना चाहता हूं कि इन दो तजवीज़ों की तरफ सरकार ध्यान दे। एक तो यह कि सरकारी बसों से जो मुनाफा होता है वह Government सड़कें बनाने पर लगाए। दूसरी तजवीज़ यह है कि पंजाब Government के पास जो passengers tax और goods tax आता है वह सड़कें बनाने पर लगाया जाए।

4-00 p.m.

इन अलफाज़ के साथ मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूं और वज़ीर साहिब से दरखास्त करता हूं कि वह मेरी बातों की तरफ ध्यान दें।

श्री मोहन लाल : (पटौदी) :स्पीकर साहिब, जहां तक roads का ताल्लुक है Opposition के Member ने कहा है कि roads बड़ी तेज़ी से बनाई जा रहीं हैं और Government सिर्फ milage दिखाने की कोशिश कर रही है। इस से साबित है कि हमारी Ministry ने इन कई सालों में roads का एक लम्बा चौड़ा जाल बिछाया है। मेरा ज़िला सब से backward है और बहुत से departments की तरफ से वहां कोई तवज्जोह नहीं दी गई। लेकिन जहां तक P.W.D. का ताल्लुक है मैं वसूख के साथ कह सकता हूं कि इसकी तरफ से कोई कमी नहीं रखी गई। पहले हम जिन गांवों के अन्दर ऊंट पर चढ़ कर जाते थे और सवारी नहीं मिलती थी, वहां अब सड़कों पर फरलांग २ पर साइकलों की घंटियां सुनाई देती हैं और बड़ी तेज़ी से सड़कें कूटी जा रही हैं। जिस से अनुमान होता है कि वाकई स्वराज्य का कुछ हिस्सा मेरे ज़िला को भी मिल गया है। इसके अलावा मैं अर्ज़ करूंगा कि जहां तक maintenance का ताल्लुक है आप देखेंगे कि जहां पहले हरे भरे दरख्त नज़र आते थे वहां अब सूखे दरख्त खड़े नज़र आते हैं। उनकी देखभाल P.W.D. की तरफ से नहीं की जाती।

कई माननीय सदस्य : वह तो Forest Department का काम है। (*Interruptions*)

Mr. Speaker : Order, please.

श्री मोहन लाल : मैं अर्ज़ कर रहा था कि जहां तक सड़कों की maintenance का ताल्लुक है उस पर ध्यान नहीं दिया जा रहा। जहां तक मेरे हलका का ताल्लुक है उसके अंदर एक सड़क जोकि बड़ी ज़रूरी है बनाएं। मैं अपने वज़ीर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि वह अब के Budget में भी नहीं है। पिछली दफा भी मैंने अर्ज़ किया था। नूह से तावड़ू तक इस वक्त 23 मील की दूरी पड़ती है। अगर सड़क बन जाए तो 23 मील की बजाए 7 मील का सफर रह जाता है। इस बात का ख्याल रखें।

तीसरी चीज़ जो देखने में आती है वह यह है कि P. W. D. corruption की वजह से बदनाम है। Civil Supplies और P. W. D. दो ही Departments

[श्री मोहन लाल]
इस बात के लिए बदनाम हैं । परसों एक ठेकेदार यहां आया। वह बता रहा था जिसका मुझे यकीन नहीं आया, कि cent per cent अफसराने महकमा 10 फीसदी रकम ऐसे वसूल करते हैं जैसे कि Sales Tax वसूल किया जाता है । ऐसे ही यह रक्म वसूल की जाती है, गो यह काबले तसलीम बात नहीं । अगर यह ऐसा है तो यह लानत है और इस लानत को खत्म करना चाहिए ।

इसके अलावा जहां तक buildings का ताल्लुक है इसमें कोई शक नहीं कि Government private लोगों से buildings किराए पर ले कर अपने दफतर खोल रही है जिस से कि partiality और favouritism हो रही है । हमारे ज़िले में Consolidation Department एक private building में है । इसी तरह से Civil Supplies Department private building में है । बहुत से अफसर भी private buildings में रहते हैं। जब किसी मकान का मुकद्दमा होता है तो उस के मुखालिफ़ को इनसाफ नहीं मिल सकता क्योंकि जिस building के अन्दर एक Magistrate रहता हो वह किसी न किसी को कह कर मुकद्दमें का फैसला अपने मालिक मकान के खिलाफ करवा देता है । इस ज़िला में Government buildings बननी चाहिएं । इन लफज़ों के साथ, स्पीकर साहिब, मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूं ।

श्री अध्यक्ष : अब जितने साहिबान बोलने के लिए उठे हैं उस से कम मिनट रह गए हैं । (The number of minutes at my disposal now is less than the number of hon. Members who have risen to speak.)

श्रीमती सरला देवी शर्मा (हमीरपुर, 'जनरल') : स्पीकर साहिब, मैं आपका धन्यवाद करती हूं कि आपने मुझे कुछ समय buildings and roads की demand पर बोलने के लिए दिया । सब से पहले मैं यह कहना चाहती हूं—जैसा कि हमारे hon. Member पंडित अमर नाथ जी ने भी कहा—कि हमारी पंजाब Government बहुत ध्यान देती है कि वह अपनी State के अन्दर बहुत सी सड़कें और buildings वगैरह बनाए ताकि लोगों को कुछ सुविधाएं मिल सकें । लेकिन इसके साथ साथ जब मैं ने यह Budget देखा, पिछला भी देखा तो मुझे बहुत ही ज़्यादा दुःख हुआ । हमारा कांगड़ा ज़िला, जिसे हम पिछड़ा हुआ तो नहीं कह सकते, वह ज़िला इस लिहाज़ से बहुत आगे है कि हमेशा यही सोचता है कि हमारा सूबा ज्यादा से ज़्यादा तरक्की करे और हमारी जो मांगें हैं वह हम शांति के साथ मनवा सकें वैसे नहीं जैसा कि पंजाब के दूसरे ज़िलों में हो रहा है । बहरहाल मैं यह कहना चाहती हूँ कि ज़िला कांगड़ा के लिए जो रुपया सड़कों के लिए दिया गया है वह बहुत कम है । मैं खास तौर पर हमीरपुर तहसील के लिए बोलना चाहती हूं । स्पीकर साहिब, आपने देखा होगा कि हमीरपुर तहसील के लिए हमारा कोई भी officer या हमारे Buildings and Roads के वज़ीर साहिब यह नहीं सोचते कि बावजूद इस बात के कि वह sub-division है; उसके अन्दर एक इंच भर भी पक्की सड़क नहीं । हमने यह देखा है कि Budget में होशियारपुर से नदौन और मुबारकपुर के रास्ता हमीरपुर की सड़क पक्की करने के लिए एक लाख रुपया रखा गया है । इस से हमारा एक मील टोटा भी पक्का नहीं बनता

सिर्फ labour को तनखाह देने के लिए या किस काम के लिए यह एक लाख रुपया दिया गया है मुझे यह समझ नहीं आता । दूसरी बात यह है कि होशियारपुर से via ऊना हमीरपुर को एक सड़क आती है । मैं तो खुशकिस्मती समझती हूं कि हमारी तहसील में बड़ा भारी गोविन्दसागर बन रहा है जिस से जनता को पानी दिया जाएगा, बिजली निकाली जा रही है, ताकि कारखाने बनें और बेकारी दूर हो । लेकिन इसके साथ साथ अफसोस है कि सड़क के लिए दूसरा रास्ता अख्तियार करना पड़ा । Budget के अन्दर सड़क को पक्का करने के लिए कोई भी scheme नहीं बनी हुई । लोग इस सड़क के आस पास से उजड़ने वाले हैं । फौजी भाई जब छुट्टी आते हैं तो उन्हें कच्ची सड़क पर लारियों के खराब हो जाने से तीन-तीन चार-चार दिन रास्ते में लग जाते हैं । हमारी इस scheme के लिए Budget में एक लाख रुपया रखा गया है । पर पता नहीं यह कब मुकम्मल होगी । मैं यह समझती हूं कि हमारे साथ एक बड़ा भारी अन्याय किया जाता है । इतना फर्क है कि कोई अफसर वहां जाना नहीं चाहता । वहां पिछले 4 महीनों से कोई तहसीलदार नहीं । जिसकी वहां transfer होती है वही cancel करवा लेता है । वहां कुनाह खड्ड में पानी इतना चढ़ जाता है कि 4 महीनों के लिए आना जाना बन्द हो जाता है । मैं आपके ज़रिये अपने मिनिस्टर साहिब से प्रार्थना करती हूं कि उस Sub-Division की तरफ तवज्जह देनी चाहिये ताकि वहां पक्की सड़कें बन जाएं । स्पीकर साहिब, मुझे खुशी है कि इस budget में हमारी सड़कों के लिए 99 लाख रुपया रखा गया है । 241 मील लम्बी सड़क के लिए वहां 240 लाख रुपया चाहिए । (*Interruptions*)

एक माननीय सदस्य : मिनिस्टर साहिब तो यहां हैं नहीं; आप किस को सुना रही हैं ?

श्रीमती सरला देवी शर्मा : Deputy Minister साहिब तो बैठे हैं । स्पीकर साहिब, आप के ज़रिये मैं यह बात अपनी Government को बताना चाहती हूं कि इन्होंने 99 लाख रुपया हमारी सड़कों के लिए रखा है ।

241 मील लम्बी सड़क बनाने के लिए इन्होंने केवल 99 लाख रुपया रखा है । लेकिन मैं कहना चाहती हूं कि 241 मील लम्बी सड़क बनाने के लिये तो 240 लाख रुपये की आवश्यकता है । इस से कम रुपये में काम नहीं चलेगा । एक और सड़क है जो कि सुजानपुर से जंगल बेरी तक जाती है । उस के बारे में लिखा गया है कि—

> "At present, Sujanpur Jungle-Beri Road in Kangra District is just a foot-path. At places it is only 1′ wide and part of it goes along River Beas. As it is extremely dangerous for traffic, it is proposed to widen and improve the portion from Sujanpur to Banera at a cost of Rs. 1,44,520".

पिछली दफा भी पच्चास हज़ार रुपया उस सड़क के लिए रखा गया था लेकिन एक पैसा भी खर्च नहीं किया गया । अब केवल 75 हज़ार रुपया रखा गया है जिस में से एक तिहाई तो लोगों को देने में ही खर्च हो जाएगा । वहां हर साल बरसात के मौसम में गिर कर चार पांच मौतें हो जाती हैं । रास्ता बहुत तंग है । मुझे अफसोस तो इस बात का है कि हर साल रुपया इस काम के लिए रखा जाता है लेकिन वह खर्च नहीं किया जाता और वह सारे का सारा lapse हो जाता है । इस तरह से जनता को फायदा

[श्रीमती सरला देवी शर्मा]

नहीं पहुंचता। मुझे खुशी है कि हमारे मुख्य मन्त्री महोदय केन्द्रीय सरकार की Planning committee के साथ बातचीत कर रहे हैं। जिस तरह से हिमाचल प्रदेश को सहायता के तौर पर रुपया दिया जाता है इसी तरह से कांगड़ा को भी नौ करोड़ रुपया दिया जा रहा है। मैं उन से यह प्रार्थना करती हूं कि वे इस सम्बन्ध में जल्दी ही correspondence कर के रुपया मंजूर करवाएं। जब रुपया मंजूर हो जाए तो एक Special Committee बना देनी चाहिए ताकि वह रुपया सभी तहसीलों में खर्च किया जाए और हमारी तहसील भी फायदा उठा सके। कच्ची सड़कें होने के कारण लोगों को economically नुकसान होता है। उन को हमीरपुर तक एक मन का भाड़ा 1-12-0 देना पड़ता है। इस से चीज़ें महंगी हो जाती हैं। लोग पहले ही बहुत गरीब हैं। कच्ची सड़कें होने से उन्हें और भी बहुत तकलीफ होती है। (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहिब, मैं ने figures तो बहुत निकाली थीं लेकिन चूंकि आप बैठने के लिए कह रहे हैं इसलिए मैं अंत में इतना ही कह कर बैठ जाती हूं कि जो सड़क headquarters के साथ हो वह तो पक्की होनी चाहिए ताकि लोगों की तकलीफ दूर हो।

कामरेड हुकम सिंह (राए) : स्पीकर साहिब, मुझे आज भी यह कहते हुए संकोच नहीं होता कि हमारे सूबे के अन्दर सड़कों का जो काम हुआ है वह बिलकुल न होने के बराबर ही हुआ है। हमें यह देखना है कि जो काम इस सिलसिले में हुआ है वह आबादी की ज़रूरयात को पूरा करता है या कि नहीं, आबादी की proportion के हिसाब से हुआ है कि नहीं। जितने भी hon. Members मुझ से पहले बोले हैं उन सब ने अपने २ हलके की इतनी २ भारी कमियां हाउस के सामने रखी हैं कि अगर मौके पर जा कर देखा जाए तो शायद उतनी कमियां मौजूद न हों। हकीकत यह है कि जिस तरीके से हम ने काम किया है उस से हम सूबे की सारी आबादी की पांच फीसदी ज़रूरयात को भी पूरा नहीं कर सके। इस लिए यह काम जो हम ने किया है इस को कोई बहुत भारी development नहीं समझना चाहिए। हमारा काम करने का यह तरीका ही बड़ा काबिले एतराज़ है। जितनी भी सड़कें बनाई गई हैं आप उन में से किसी को भी चल कर देखें, मैं दावे के साथ कहता हूं कि उन में कोई न कोई कमी ज़रूर आप को मिलेगी। कहीं पर तो culverts नहीं बन पाईं, कहीं पर पुल ही नहीं बनाया गया और कहीं पर जिस जगह पर सड़क को पहुंचना चाहिए था वहां तक नहीं पहुंचाई गई। इस की पहली वजह तो यह है कि ओवरसियर और S. D. Os. जोकि सड़कों के estimates बनाते हैं, जिन्होंने काम की sanction लेनी होती है वे गांव के उन आदमियों को confidence में नहीं लेते जिन आदमियों का सड़क के साथ सीधा ताल्लुक होता है। वे लोग इस बात की परवाह नहीं करते कि वह सड़क बनाते वक्त उन को क्या क्या तकलीफ होगी ताकि सड़क बनाते वक्त उन बातों का ख्याल रखा जाए। इस की दूसरी वजह यह है कि सरकारी महकमों की आपस में co-ordination नहीं है। Irrigation Department जिसने देखना होता है कि सड़क के बनने से पानी का flow न रुक जाए, P.W.D. के महकमे से co-operate नहीं करता। इस सम्बन्ध में मैं आप के सामने मिसाल रखना चाहता हूं। P.W.D. के मिनिस्टर साहिब इत्तफाक से उठकर चले गए हैं। मेरे हलके में एक गांव नाथूपुरा नाम

का है उस की approach road पर एक पुली थी। उस को बनाने के लिए वज़ीर साहिब ने कहा कि हम दस हज़ार रुपया देंगे और पांच हज़ार रुपया गांव वाले इकट्ठा कर लें। चुनांचि गांव की पंचायत की तरफ से पांच हज़ार रुपया इकट्ठा किया गया और दस हज़ार रुपया चौधरी साहिब ने S.D.O., सोनीपत को भेज दिया ताकि approach road पर जो पुल बनने वाला है उस पर खर्च कर दिया जाए। S.D.O., सोनीपत ने, D.C., रोहतक ने और चौधरी सूरज मल ने Irrigation वालों को लिखा कि जिन specifications से पुल बनाया जाना है वे भेज द.। लेकिन मुझे ताज्जुब है कि अभी तक उस बात का फैसला नहीं किया गया। Irrigation मिनिस्टर साहिब को भी approach किया गया। उन्होंने भी आगे लिखा लेकिन वहां के मुतअिल्लका अफसर पता नहीं कौन हैं वे refuse करते रहे हैं। मैं दावे के साथ कह सकता हूं कि सारे का सारा रुपया lapse हो जाएगा। क्योंकि साल खत्म होने को है। (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहिब, मैं 2 मिनट में एक और सड़क के बारे में बात कर के अपनी तकरीर खत्म कर दूंगा। तहसील सोनीपत का एक मशहूर गांव है जिस का नाम भटगांव है। आप को भी शायद पता होगा कि मास्टर बुलगानन और कामरेड ख्रुश्चेव भी उस गांव में गए थे। मौजूदा चीफ मिनिस्टर और महकमे के बड़े बड़े अफसरान ने यह कहा था कि अगर तुम लोग approach road पर मिट्टी खुद डाल दो तो 15 दिन के बाद सड़क को पक्का बना दिया जाएगा। गांव वालों ने हिम्मत कर के 24 घंटों के अदन्र अन्दर मिट्टी डाल दी और approach road को मुकम्मल कर दिया। इस काम में दो साल लग गए और कागज़ दफतरों में घूमते रहे। खैर, sanction हो गई और tenders भी invite कर लिए गए। लेकिन हमारे गांव के नज़दीक एक मुलाना गांव है वहां का सरपंच पुलिस का tout है। जब उसे पता लगा तो वह चीफ मिनिस्टर को मिलने गया। उस ने 100 रुपय का note चीफ मिनिस्टर के गले में डाल दिया और साथ ही दरखास्त दे दी कि भटगांव वाली सड़क तो बेकार होगी। उस तरफ अगर सड़क बनाई गई तो वह 11 मील लम्बी होगी और अगर मुलाने की सड़क बनाई जाए तो वह छोटी बनानी पड़ेगी। असलियत यह है कि जो हमारे गांव वाली सड़क थी वह सारी अढ़ाई मील लम्बी थी। चीफ मिनिस्टर साहिब को mislead किया गया है। यह बड़े दुःख की बात है। मैंने मुलाना वालों की application भी देखी है। मुझे उन से कोई दुश्मनी नह. है मैं नहीं चाहता कि उन की सड़क न बने। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब को मिला था कि भटगांव वाली सड़क को न रोका जाए। उन्होंने P.W.D. वालों को भी लिखा था। लेकिन बड़े अफसोस की बात है कि इस बात को 6 महीने हो गए हैं, एक M.L.A. एक Public का representative, दरखास्त देता है लेकिन 6 महीने तक कोई जवाब नहीं दिया जाता। मुझे इस बात का बहुत अफसोस है। (घंटी की आवाज़) चीफ मिनिस्टर साहिब को इस की तरफ ध्यान देना चाहिए।

पंडित भागीरथ लाल शास्त्री (पठानकोट) : स्पीकर साहिब, मैं आप का धन्यवाद करता हूँ कि आप ने मुझे समय दिया। (*Interruption*) आपके ज़रिए मैं hon. Members से दरखास्त करूँगा कि मेरे टाईम के अन्दर मुझे बोलने दें और इस तरह से न बोलें क्योंकि time मुझे मिला है। अभी जो सड़कों के सम्बन्ध में ज़िक्र चल रहा है, इसके मुतअल्लिक

[पंडित भागीरथ लाल शास्त्री]
दो चार बातें कहना चाहता हूँ। सब से पहली बात तो यह है कि House को इस बात का ज्ञान ही है कि गुरदासपुर पंजाब में सीमा का ज़िला है। सीमा की रक्षा करने के लिए, border को बचाने के लिए ज़रूरी है कि सरकार विशेष ध्यान दे। अगर किसी ने Frontier का इलाका देखा हो——मैं तो वहां कुछ अर्सा गया भी था——तो मालूम होता है कि वहां पर सड़कों और दूसरी सुविधाओं के लिए गवर्नमेंट ने करोड़ों रुपया पानी की तरह बहाया। ज़रूरी भी है कि strategic points के कारण border की विशेष तौर पर रक्षा की जाए। कई दोस्त ज़िला गुरदासपुर की बाबत कहते हैं कि वहां यह हो गया, वहां वह हो गया। लेकिन, स्पीकर साहिब, आज मैं आप के द्वारा बता देना चाहता हूँ कि अगर border के ज़िलों की सड़कों के ज़रिए और दूसरे ज़रूरी साधनों के द्वारा रक्षा न की गई तो कोई भी आदमी वहां पर बसना पसन्द नहीं करेगा। कल करनाल के एक साथी ने गुरदासपुर की बात करते हुए क्या कुछ कहा। मैं उन्हें कहना चाहता हूँ कि अगर आप सचमुच यह समझते हो कि गुरदासपुर को बहुत कुछ दिया गया है तो आओ! हम तबादला कर लें, हम करनाल चले जाते हैं और आप गुरदासपुर आ जाओ।

अब मैं नरोट जैमल सिंह की बाबत अर्ज़ करना चाहता हूं। पिछले दिनों जो बाँध बनाया गया था और जो बह गया, उसको देखने के लिए या और दूसरे गांव देखने के लिए अगर नरोट जैमल सिंह जाना हो तो, स्पीकर साहिब, जम्मू स्टेट से होकर ही वहां पर जाया जा सकता है। सीधे कोई सड़क नरोट जैमल सिंह को नहीं जाती। ठीक है कि दीना नगर की सड़क बन रही है। लेकिन पता नहीं कि दो चार मील बन कर फिर क्यों रुक गई है। जो बनी है वह काफ़ी अच्छी बनी है और काम भी अच्छा हुआ है लेकिन इस को काफी तेज़ी के साथ मुकम्मल करने की ज़रूरत है। मैं आशा करता हूँ कि सरकार इस पर विशेष ध्यान देगी।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, गुरदासपुर और मुकेरियां के दरम्यान जो ब्यास नदी है——दरिया है——उस पर पुल की भी बड़ी भारी ज़रूरत है। स्पीकर साहिब, मैं आप को बताता हूँ कि एक ऐसा भी समय आया जबकि वहां पर——सीमा पर——एक बड़ी भारी panic फैली। (*Interruptions*) हमारी सीमा के दूसरे पार तहसील शक्करगढ़ में पाकिस्तान की एक बड़ी भारी छावनी है। जब प्रातः काल वहां पर ठाएं ठाएं होता है तो मुझे टोकने वाले भाई उसके डर से पता नहीं कहां भाग जाएं, हम border की रक्षा के लिए वहां मज़बूती के साथ बैठे रहते हैं। लेकिन मैं आप को बता रहा था कि जिस वक्त पिछले दिनों वहां panic फैली तो ब्यास पर पुल की ज़रूरत को बुरी तरह से महसूस किया गया। इसलिए मैं अर्ज़ करूंगा कि अगर दूसरा नहीं तो फिलहाल बेड़ियों का पुल ही वहां पर बना दिया जाए, ताकि लोगों को आने जाने में सुविधा हो।

इसके साथ ही एक और अर्ज़ करना चाहता हूँ। गुरदासपुर के अन्दर जो हस्पताल है, वह ज़िला मुकाम होते हुए भी बहुत छोटा है। मरीज़ों की रिहायश के लिए वह बहुत छोटा है। इसलिए मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि वहां पर हस्पताल के लिए इमारत का अच्छा प्रबन्ध किया जाए——ज़्यादा कमरे बनाएं :

(घण्टी) स्पीकर साहिब, एक मिनट और । आखरी बात पठानकोट के Government High School की बाबत करना चाहता हूँ । यह स्कूल बहुत पुराने वक्त का बना हुआ है । उसके लिए भी नई building बनाने की ज़रूरत है । मैं उम्मीद करता हूँ कि जो बातें मैंने अर्ज़ की हैं, उन की तरफ सरकार विशेष तौर पर ध्यान देगी ।

राजा रघुवीर सिंह (कुल्लु, 'जनरल') : अध्यक्ष महोदय, लोक कार्य विभाग के लिए जो रुपये की व्यवस्था की गई है मेरे ख्याल में यह काफी नहीं है । मैं निवेदन करना चाहता हूँ कि विशेषकर पिछड़े हुए इलाकों के लिए सड़कें ही एक ऐसा मुख्य साधन हैं जोकि वहां की जहालत और गुरबत को दूर करने की हमारी लड़ाई में हमें कामयाबी की राह पर ले जाती हैं । बुनियादी तौर पर इस मकसद के लिए जो रुपया रखा गया है वह काफ़ी नहीं । इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि पंजाब गवर्नमेंट इतने भारी काम के लिए सारा रुपया अपने पास से देने की ताकत नहीं रखती । लेकिन, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा सरकार के notice में यह बात लाना चाहता हूँ कि कम से कम पहाड़ी इलाकों के लिए सड़कें बनाने के प्रोग्राम को भली प्रकार treat नहीं किया गया । वरना मुझे पूरा विश्वास है कि भारत सरकार से इस प्रयोजन के लिए काफ़ी सहायता मिल सकती थी । हम जानते हैं कि इस मकसद के लिए हिमाचल को कितना रुपया मिला । हम जानते हैं कि काश्मीर सरकार को कितना रुपया मिला और हम यह भी जानते हैं कि सड़कों के निर्माण के लिए उत्तर प्रदेश के पहाड़ी इलाकों के लिए कितना रुपया मिला । मगर कौन नहीं जानता कि यहां पर कुछ खास ही हालात हैं । यहां पर जबान से तो कहा जाता है कि हमें पहाड़ी जनता के लिए बड़ी हमदर्दी है—गिरिजनों के लिए बड़ी हमदर्दी है । लेकिन मैं आप के द्वारा, अध्यक्ष महोदय, इस सरकार की सेवा में निवेदन करना चाहता हूं कि अगर आप को वाकई उन पिछड़े हुए लोगों के साथ हमदर्दी है और अगर आप उन के प्रति सद्भावना रखते हैं तो सब से पहले उन के लिए सड़कें बनाइए । मैं चाहता हूँ कि सरकार हमारे पहाड़ी इलाकों के लिए पूरी गम्भीरता के साथ case plead करे और जो रुपया मिले उसका सही ढंग से खर्च भी होना चाहिए । आज आप भली प्रकार जानते हैं कि Public Works Department इस बात के लिए बुरी तरह से बदनाम है कि जो रुपया इसकी disposal पर रखा जाता है उसे बहुत गलत तरीके से खर्च किया जाता है । बहर हाल, जो बात मैं कहना चाहता हूँ वह यह है कि सब को एक लाठी से हांकना भी गुनाह है । मैं बहुत से P.W.D. के अफसरों को जानता हूँ, जोकि ऊंचे ऊंचे ओहदों पर हैं, जो अच्छी नीयत के भी हैं और जिन की यह प्रबल इच्छा है कि जनता का रुपया जनता के ही कामों पर ख़र्च हो । लेकिन जो खर्च करने का तरीका है—खास कर जहां lower level पर जिन जिन हाथों में रुपया जाता है, उन के ऊपर कोई effective control नहीं है । आम जनता को पता ही नहीं लगता कि रुपया कहां और कैसे खर्च हो रहा है । मेरा इसके लिए यह सुझाव है कि छोटी से छोटी culvert से लेकर बड़ी से बड़ी highway के जो budget estimates हों वह आम जनता की निगाह में आने चाहिएं ताकि जो जनता में सूझबूझ रखने वाले लोग हैं वह देख सकें कि इस तरह से इन की construction और maintenance पर जो रुपया खर्च होता है वह ठीक है या नहीं । इसमें कोई शक नहीं कि जो भी proposal जाती है वह चीफ़ इंजीनियर तक जाती है लेकिन एक चीफ़ इंजीनियर कितने estimates को details के साथ देख सकता है । आखिर सारे पंजाब में Buildings

[राजा रघुबीर सिंह]

and Roads का एक ही तो Chief Engineer है। (*Interruptions*)(*Voices*): एक नहीं दो. . . . दो भी नहीं, तीन) अच्छा चलो, तीन ही मान लेता हूँ। कोई Capital का चीफ इंजीनियर है (*Interruptions*) तीन ही हैं लेकिन उन का काम बांटा हुआ है। वह proper checking नहीं कर पाते। वह नहीं देख सकते कि मौके पर जो छोटे अफसरान हैं--Overseers हैं या Road Inspectors या Work Inspectors के ज़रिए जो रुपया खर्च होता है वह सही तौर पर होता है या नहीं। एक अफसर ऊपर बैठा हुआ हर site को कैसे देख सकता है? हर work को कैसे inspect या check कर सकता है? आखिर उसके काम की भी कोई capacity है। इसलिए ज़रूरी है कि staff बढ़ाया जाए। (घंटी) स्पीकर साहिब, मैं इसके लिए एक दो ज़रूरी तजवीजें आपके द्वारा मिनिस्टर महोदय के सामने रखना चाहता हूँ। यह देखा गया है कि जो routine nature की checking की reports जाती हैं, ऊपरी level पर किसी को उन्हें देखने की फुरसत ही नहीं मिलती। कई मिसालें मौजूद हैं जब लोग बार बार यह शिकायतें करते हैं कि फलां work पर पूरा material नहीं लगा। लोग कई तरह की शिकायतें करते हैं लेकिन पता नहीं लगता कि वह कहां पर fizzle out हो जाती हैं। कई तरह की technicalities को सामने पेश किया जाता है। अगर cases को Anti-Corruption Department के सुपुर्द किया जाए तो उनको अन्दर के भेदों का पता ही नहीं होता। पुलिस को पता ही नहीं होता कि वहां पर कितने C.Ft. सीमेंट पड़ता है, कितना लोहा पड़ता है, कितनी बजरी वग़ैरा पड़ती है। (घंटी) यह उन की अपनी समझ की बात ही नहीं। इसलिए मेरी एक suggestion तो यह है कि इसके लिए special checking staff रखा जाए।

और साथ ही जो इस का muster-roll होता है उस की पूरी पूरी निगरानी होनी चाहिए। जो corruption muster-rolls के ज़रिये होती है वह Overseers से नहीं हटती। गलत muster-roll बनाया जाता है। (*Interruptions*)

तो मैं इस बारे में यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस महकमे के जो estimates होते हैं वह इसी तरह से check हो सकते हैं अगर इन का आम public को पता हो ताकि जो सूझ-बूझ वाले आदमी हों उन को इन तमाम चीज़ों का पता हो। दूसरी बात इस corruption को check करने के लिए यह होनी चाहिए कि इस महकमा का जो working staff हो उस के लिए हकूमत ऐसे ऐसे आदमी employ करे जिन की इस सम्बन्ध में background अच्छी हो और वे अच्छी reputation रखते हों। स्पीकर साहिब, बाज़ आदमी पहले Road Inspector लगे हुए होते हैं बाद में उन्हें Overseer बना दिया जाता है लेकिन वे Overseer के काम की जो proper functioning होती है उसे understand भी नहीं करते। खास कर पैप्सू area में कई ऐसे Overseer हैं जिन का नाम तो मैं नहीं लेता लेकिन इतना ज़रूर कहता हूं कि उन्हें Overseer के काम की कुछ समझ नहीं। (घंटी की आवाज) अध्यक्ष महोदय, मैं यह कहना चाहता हूं कि अगर P.W.D. में से corruption को हटाना है तो यह काम सिर्फ एक well planned तरीके से ही हो सकता है।

फिर मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस में कोई शक नहीं कि पंजाब सरकार पहाड़ी areas की development सड़कें बना कर करना चाहती है लेकिन इस बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि लाहौल और स्पिती के इलाकों को बाकी पंजाब से सड़क द्वारा connect नहीं किया जा सकता जिस के लिए हमारी सरकार यत्न कर रही है क्योंकि बावजूद इस बात के कि हर साल हमारी सरकार उस सड़क को maintain करने के लिए खर्च करती है, वहां से reports आ जाती हैं कि वह टूट गई है। इस पर इसे फिर खर्च करना पड़ता है। वहां पर avalanche और glaciers की वजह से वह सड़क तीन महीनों के अन्दर खत्म हो जाती है। अगर उस इलाके को पंजाब के बाकी इलाकों के साथ connect किया जा सकता है तो यह सिर्फ electric trolly bridge के ज़रिये ही किया जा सकता है। अगर इस काम के लिए हमारे engineers काफी न समझे जाते हों तो engineers दूसरे मुल्कों से मंगवाये जा सकते हैं जो यह काम बखूबी कर सकें। मेरे ख्याल में बाहर के मुल्कों से engineers मंगवाने में कोई हरज नहीं जैसा कि भाखड़ा डैम की तामीर के लिए मिस्टर सलोक्म और उस के कुछ साथी engineers की services हासिल की गई हुई हैं। (घंटी की आवाज़) इस में कोई शक नहीं.....(फिर घंटी की आवाज़ें)

श्री अध्यक्ष : आप घंटी की आवाज़ को सुनते हैं या कि नहीं ? (Does the hon. Member hear the bell or not?)

राजा रघुबीर सिंह : जी मैं सुन रहा हूं लेकिन यह बात खत्म तो कर लूं। मैं अर्ज कर रहा था कि इस काम के लिए engineers बाहर से मंगवाये जाएं और इस के लिए बेहतर होगा अगर यह engineers Scandinavian countries, या हंगरी और आस्टरिया जैसे countries से मंगवाये जायें। (घंटी की आवाज़)

श्री अध्यक्ष : मुझे अफसोस है कि आप bell को भी सुन रहे हैं और अपनी speech भी करते जा रहे हैं। यह बात गलत है। (I am sorry that inspite of hearing the bell the hon. Member is still continuing his speech. This is a wrong procedure.)

राजा रघुबीर सिंह : मुझे, स्पीकर साहिब, आज ही time मिला है इस लिये थोड़ा सा time और दे दीजिए। (फिर घंटी की आवाज़)

श्री अध्यक्ष : और time है नहीं। मुझे अफसोस है कि हर साल मुझे यह बताना पड़ता है कि जब आखरी दिन सारी demands आती हैं तो normal interruption hour से $1\frac{1}{2}$ घंटा पहले guillotine apply करनी पड़ती है। इस rule को relax करने के लिये स्पीकर के पास भी कोई power नहीं। इसी लिये मैं ने पहले बता दिया था कि $4\frac{1}{2}$ बजे मिनिस्टर साहिब को time दूंगा क्योंकि 5 बजे guillotine period शुरू होना है। आखर time की भी कोई हद होती है। इस बारे में मैं rule आप को पढ़ कर सुनाता हूं। (No more time please. I regret to say that every year I have

[श्री अध्यक्ष]

to remind the hon. Members that when the Demands for Grants come before the House on the last day of the Budget discussion, guillotine has to be applied 1½ hours before the normal hour of interruption and even the Speaker has no power to relax this rule. That is why I had told the House beforehand that I would give time to the hon. Minister at 4.30 p.m. because guillotine was to be applied at 5 p.m. After all, some time-limit has to be imposed. In this connection I would like to read out the relevant rule.)

> 'On the last day of the days so allotted, the Speaker shall, one and a half hours before the normal hour of interruption of business, forthwith put every question necessary to dispose of the demand under consideration, and shall then forthwith put one by one all the outstanding demands for grants.'

There is no alternative for me.

लोक कार्य मंत्री (चौधरी सूरज मल) : साहिबे सदर, आज की demand पर नुकताचीनी करने में हमारे साथी श्री बलराम दास टण्डन, जोकि अमृतसर से चुन कर आये हैं, ने श्री गणेशायनमः किया । (हंसी) लेकिन जो बातें उन्होंने कहीं वे तो तमाम की तमाम अमृतसर के ज़िले में पहले ही मौजूद हैं और अगर उस ज़िले वालों को इन बातों में शिकायत हो तो मुझे इस पर बड़ा अफसोस है । उन्होंने जो बातें कहीं हैं उन में से एक बात उन्होंने अमृतसर के हस्पताल के बारे में कही है । मैं बताना चाहता हूं कि जितना शानदार हस्पताल वहां है, या उस हस्पताल की building है या उस में indoor patients के लिए जो इंतज़ाम है या वहां Medical College है या उस के साथ boarding-house की जो शानदार building है उतनी शानदार building और किसी ज़िले में नहीं हैं । पिछले दो तीन साल के अरसे में वहां इन buildings पर तकरीबन 15 या बीस लाख रुपया और खर्च किया गया है । वहां का हस्पताल इतना शानदार बना हुआ है और मैं तो टंडन साहिब की सेहत को देख कर कह सकता हूं कि वहां के हस्पताल में कोई खराबी नहीं है । वहां पर पीने के पानी का जो इतना अच्छा इन्तज़ाम है उस ने भी, मैं समझता हूं, टंडन साहिब की सेहत में बहुत कुछ अज़ाफा किया है ।

फिर इस के बाद वहां की जेल के बारे में ज़िक्र किया गया है । मेरा ख्याल है कि मेरे इस साथी ने वह जेल जो नई बनी है, जा कर नहीं देखी । मैं उन से कहूंगा कि वह नई जेल के अन्दर जा कर उसे देखें और देखें कि वहां किस किस्म के कमरे बने हुए हैं । अगर आप उस जेल को जा कर देखेंगे तो आप उस की तारीफ करेंगे । आप उसे बतौर एक visitor के ही जा कर देखें । मैं तो कहूंगा कि हस्पतालों, roads और जेल की जितनी अच्छी हालत ज़िला अमृतसर में है इतनी और कहीं भी नहीं । (एक आवाज़ : आप सिर्फ अमृतसर की हालत बतायेंगे या बाकी के पंजाब की भी बतायेंगे ।) मैं तो इन का जबाब दे रहा हूं । अभी बाकी पंजाब के बारे में भी बताऊंगा । इन चीज़ों के बावजूद मुझे पता नहीं कि मेरे साथी को क्यों हर वक्त गिला रहता है । (एक आवाज़ : यह

सब कुछ तो देहात में हो रहा है अमृतसर शहर में क्या किया गया है?)। आखिर देहात में भी तो सूबा पंजाब के ही रहने वाले हैं। अगर कैरों या कैरों गांव के आस पास में कोई सड़क बन गई है जो बड़ी मुदत से नहीं बनाई गई थी तो क्या यह बुरी बात हो गई ? इस पर आप को गिला नहीं होना चाहिये। यह नहीं कि सारा रुपया देहात पर ही खर्च हो रहा है। अमृतसर शहर के लिए जो रकूमात खर्च की जानी हैं वह भी इस बजट में दर्ज हैं। अगर वहां देहात में कोई अच्छी सड़क बनाई गई है तो उस के लिए आप को गिला नहीं होना चाहिये। आप को इस बात का इल्म होना चाहिये कि P.W.D. का महकमा जल्दी से जल्दी सड़कें बना रहा है इस लिये अगर कोई सड़क जल्दी में ठीक नहीं बनी तो वह लुक के दूसरे कोट से ठीक हो जायेगी और उस के लिये आप को कोई शिकायत नहीं रहेगी। एक दो बातें और कई मैम्बर साहिबान ने कही हैं जिन का जवाब मैं अभी देता हूं। दरअसल आज की बहस इतनी फीकी २ है कि जवाब देने को तबियत भी नहीं करती। खैर कुछ कह ही पड़ेगा।

जनाब, आज यहां जितने मैम्बरान बोले हैं उन में से ज़्यादातर कांगड़े के मैम्बर साहिबान हैं लेकिन इन के बारे में मैं यह ज़रूर कहूंगा कि वह असलियत को देखते नहीं, कागज़ात को देखते नहीं और अपने ज़िले के बारे में ज़रूर कुछ कहना चाहते हैं। स्पीकर साहिब, अगर आज आप इस बजट को देखें और खास तौर पर P.W.D. के बजट को देखें तो आप को मालूम होगा कि अगर सब से ज़्यादा खर्च किसी ज़िले पर हो रहा है तो वह ज़िला कांगड़ा पर ह। हो रहा है और P.W.D. के महकमे में भी सब से ज़्यादा खर्च ज़िला कांगड़े पर हो रहा है। (*Interruptions*) आप शान्ति से बैठ कर सुनिए। मैं अपनी बहन से दरखास्त करूंगा—मगर वह तो चली गई हैं, पता नहीं कहां चली गई हैं। (हंसी) वैसे मुझे किसी बहन के मुताल्लिक कहना तो नहीं चाहिये मगर वह कभी अपने हलके में जा कर देखती तो हैं नहीं। वहां पर मुबारिकपुर से हमीरपुर तक सड़क बननी शुरू हो गई है। मैं खुद उस पर एक दो मील जा कर देख कर आया हूं। फिर आप जानते हैं कि पंजाब के और ज़िलों में हमारा एक एक Division है। किसी में दो भी नहीं हैं मगर अकेले कांगड़े में तीन Divisions हैं। (तालियां) जहां सारे पंजाब में 19, 20 Division काम कर रहे हैं वहां अकेले कांगड़े में तीन Division हैं, और किसी ज़िले में एक या डेढ़ Divisions से ज़्यादा नहीं हैं। यह तीन Divisions धर्मसाला, कुल्लु और एक लाहौल स्पिती के लिए खास तौर पर खोली गयी हैं। फिर इस अकेले ज़िले के अन्दर 11 Sub-Division काम कर रहे हैं। और दोस्त तो कहते ही हैं मगर जब पण्डित अमर नाथ जी ने कहा कि इस में सिर्फ दो लाख रुपया कांगड़े ज़िले के लिए रखा गया है तो मुझे अफ़सोस हुआ। स्पीकर साहिब, मैं आप के ज़रिए इन को बताना चाहता हूं कि इस बजट के अन्दर सिर्फ कांगड़े ज़िले के लिए 25,29,000 रुपया सड़कों के लिए रखा गया है। (*Hear, hear*) इस तरह आप देखिए......

राजा रघुवीर सिंह : Lapse कितना हुआ ?

लोक कार्य मंत्री : आप पिछले साल की बात कर रहे हैं, इस साल को देखें । आप देखते जाइए खर्च हो रहा है और बड़े ज़ोरों से हो रहा है । (*Interruption*) कांगड़े के ज़िले में....राजा साहिब आप क्यों.....

श्री अध्यक्ष : राजा साहिब लाडले होते हैं, इस लिए इन का ख्याल रखना चाहिए । (विघ्न) यह ग़लत बात है । आप parliamentary तरीके से बैठिए । बचपन क्यों दिखाया करते हैं । ऐसी बात गलत होती है । (Rajas are shown special indulgence, therefore, the Minister should bear them in mind. (*Interruption*) This is not proper. The hon. Member should observe parliamentary practice and behave accordingly. Why should he behave in a purile manner? This does not become of a Member.)

लोक कार्य मंत्री : सो जनाब, मैं कह रहा था कि कांगड़े के ज़िले से औरों से बेहतर सलूक हो रहा है, इसे ज़्यादा रुपया दिया जा रहा है । वहां पर ज़्यादा Divisions खोले हैं । फिर राजा साहिब ने लाहौल और स्पिती का ज़िक्र किया । उस सिलसिले में मैं कहना चाहता हूं कि इस इलाके की सिर्फ 13,000 आबादी है । और इस इलाके की सड़कों और दूसरे development के कामों के लिए 75 लाख रुपया रखा गया है, Government of India ने दिया है । वहां पर पर्बत तो बहुत हैं मगर आबादी थोड़ी है । वहां पर गुज़र इतना मुश्किल है कि सारे साल में मुश्किल से तीन या चार महीने ही काम हो सकता है । बाकी तमाम अर्सा करीब 9 महीने तमाम रास्ते बन्द रहते हैं ; न कोई आ जा सकता है और न ही कोई कारोबार हो सकता है । ऐसे इलाके और इतनी थोड़ी आबादी के लिए Government of India और पंजाब गवर्नमेंण्ट 75 लाख रुपया खर्च कर रही है । आप को पता होगा कि पिछली दफा जब Chief Minister साहिब वहां पर गए तो Medical, General Administration और बाकी भी तमाम महकमों का अमला वहां गया और वहां जाकर सारा हाल देखा । मेरे साथी कहते हैं कि वहां के लिये जो खर्च रखा होता है वह होने से रह जाता है । मगर हुकूमत जो कुछ कर सकती है करती है, आदमी nature से लड़ नहीं सकता । वहां हालत ऐसी होती है कि आदमी बाहर तक तो निकल नहीं सकता । जब बर्फ पिघलती है तो तोदे चलते हैं और तमाम सड़कें और रास्ते बह जाते हैं और हालत पहले जैसी ही हो जाती है । आप को पता होगा कि हम ने पिछली दफ़ा P.A.P. के लिए बड़ी अच्छी तरह से मकानात बनाए मगर अगले ही जाड़े में वह तमाम के तमाम साफ़ हो गए । यही हालत सड़कों की भी है । (*Interruption*) जितना कुछ इनसान से हो सकता है वह सारा कुछ लाहौल और स्पिती के लिए किया जा रहा है । कुल्लु के मुताल्लिक भी अर्ज़ है कि राजा साहिब के कहने पर कुल्लु के लिए खास तौर पर एक Sub-Division खोला गया ताकि वहां पर सड़कों वग़ैरह का ज़्यादा से ज़्यादा काम किया जाए ।

Khan Abdul Ghaffar Khan : On a point of information, Sir.

श्री अध्यक्ष : आप तशरीफ रखिए। वज़ीर साहिब तो बैठे नहीं। (The hon. Member may please resume his seat. The hon. Minister has not given way.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : अच्छा जी बैठा देंगे। (हंसी)

लोक कार्य मंत्री : मैं अदादोशुमार दे कर यह ज़ाहिर करना चाहता हूं कि जो नुक्ताचीनी की गई वह ठीक नहीं थी।..... (*Interruption by Chaudhri Lahri Singh.*)

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, इन के नज़दीक बातें न करिये। (The hon. Member may not talk near the hon. Minister.)

Khan Abdul Ghaffar Khan : On a point of order, Sir.

श्री अध्यक्ष: मुझे आप को warning देनी पड़ेगी अगर यह point of order न निकला। (I will have to warn the hon. Member if it does not prove to be a point of order.)

Khan Abdul Ghaffar Khan : Kindly permit me to explain it.

श्री अध्यक्ष : अच्छा आप करिए point of order. (All right let the hon. Member proceed with his point of order.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : जनाबवाला मैं point of information पर खड़ा हुआ था। मैं आप के through पूछना चाहता हूं.....

Mr. Speaker : This is no point of order. Please resume your seat.

लोक कार्य मंत्री : मुझे अफसोस है कि मुझे कुल आध घंटा तो मिला है उसमें से भी कुछ खां साहिब उड़ा कर ले गए।

श्री अध्यक्ष : खांन साहिब बज़ुर्ग आदमी हैं अगर आप इन्हें accommodate करना चाहें तो आप की मर्ज़ी है। (Khan Sahib is an elderly person. It is up to the hon. Minister if he wants to accommodate him.)

लोक कार्य मंत्री : स्पीकर साहिब, कांगड़े के मुतअल्लिक एक साहिब ने कहा कि सारे कांगड़े ज़िले में पठानकोट से कुल्लु तक जो सड़क जाती है उस के सिवा और कोई सड़क ही नहीं है। मेरे ख्याल में जिन भाइयों ने यह ज़िला देखा है वह जानते होंगे कि वहां एक सड़क नहीं, दो नहीं, तीन भी नहीं बल्कि 10 सड़कें इस वक्त जारी हैं अगर कोई साहिब देखना चाहें तो देख सकते हैं। (विघ्न) P.W.D. ने नहीं बनाई तो क्या राजा साहिब ने बनाई हैं? मेरा ख्याल है, मैं ने पिछली दफ़ा भी इस बात का ज़िक्र किया था कि इन मेम्बरान के कहने पर, Chief Minister साहिब ने निहायत मेहरबानी करके दूसरे ज़िलों के बजट से 40 लाख रुपया काट कर इनके ज़िले को दिया था। (तालियां) अगर फिर भी इन्हें सब्र नहीं आता तो मेरे ख्याल में इनका पेट किसी तरह से नहीं भर सकता।

श्री अमर नाथ शर्मा : जनाब 'पेट नहीं भरता' ऐसे लफ्ज़ वज़ीर साहिब को नहीं इस्तेमाल करने चाहिएं। (*Interruption*) 40 लाख में से अभी दो लाख रुपया ही खर्च हुआ है। 38 लाख रुपया अभी पूरा करना है।

लोक कार्य मंत्री : पण्डित जी खाहमखाह जोश में आ गए। हमारी तरफ़ तो यह आम महावरा है कि पेट नहीं भरता। इस का मतलब कोई बुरा नहीं है। अब मैं कांगड़े के बारे काफ़ी कह चुका हूं, पानीपत की तरफ़ आता हूं।

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, काबिले बर्दाशत मुहावरे इस्तेमाल किया करें ताकि ग़लतफहमी न हो। (हंसी) (The hon. Minister may please use tolerable idioms lest these should cause any misunderstanding (*Laughter*).

लोक कार्य मंत्री : अच्छा जनाब, मेरे साथी राठी साहिब ने कहा कि हरियाने की तरफ कोई ध्यान नहीं होता, उसके मुताल्लिक कुछ नहीं हुआ, इस की तरफ़ कोई नहीं देखता। मैं राठी साहिब की इत्तलाह के लिए कहना चाहता हूं कि Second Five-Year Plan में अब तक जो सड़कें बनी हैं, वह 905 मील बनी हैं। इनमें से 536 मील हरियाना के अन्दर बनाई गईं और 369 मील पंजाबी रिजन के अन्दर। मुझे यह देख कर अफ़सोस होता है कि इन figures के बावजूद भी यह कहते हैं कि सड़कें नहीं बनाई गईं। (चौधरी धर्म सिंह राठी : इनमें कांगड़ा की सड़कें भी तो शामिल हैं।) कांगड़ा वाले कहते हैं कि यहां सड़कें नहीं बनाईं, हरियाना वाले कहते हैं कि हमारी तरफ नहीं बनाईं और करनाल के ज़िला वाले कहते हैं कि हमारी तरफ नहीं बनाई गईं। तो हैरानी इस बात की है कि बनाई कहां पर गई हैं। मेरे पास पूरे facts and figures हैं कि Hindi Zone में 536 मील लम्बी सड़कें तैयार की गईं। अगर किसी मेम्बर को शक व शुबाह हो तो वह जा कर देख सकता है कि सड़कें मौजूद हैं या नहीं।

चौधरी धर्म सिंह राठी : यह सब figures काग़ज़ पर ही हैं।

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, आपका भतीजा लाडला हो गया है। (हंसी) (Chaudhri Sahib, your nephew has become a pet child). (*Laughter*)

लोक कार्य मंत्री : जनाब, यह लाडला तो है लेकिन कभी दुल्लती चला देता है। (हंसी) और मेरी परवाह नहीं करता। तो स्पीकर साहिब, मैं यह बताना चाहता हूं कि अकेले करनाल के अन्दर 86 मील लम्बी सड़कें बनाई गई हैं।

चौधरी धर्म सिंह राठी : New Schemes के बारे में भी कह दो।

लोक कार्य मंत्री : जनाब, अभी कहते थे कि सड़कें बनाई नहीं गईं और अब कहते हैं आगे कितनी बनाई जायेंगी। राजोंद के हलका का इन्होंने ज़िक्र किया। लेकिन मैं अर्ज़ करूं कि सड़कों का जाल सूबे के अन्दर बिछा दिया गया है। टण्डन साहिब ने भी एक दो बातें कही हैं।

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, खान साहिब भी कुछ पूछना चाहते हैं । (Well, Chaudhri Sahib, Khan Sahib also wants to enquire something.)

खान अब्दुल गफ्फार खां: जनाब, मैं कुछ पूछना नहीं चाहता अर्ज करना चाहता हूं ।

May I know whether a Member can get information from the hon. Minister while he is speaking ?

Mr. Speaker : My ruling is that when an hon. Member is speaking no other hon. Member can rise in his seat except on a point of order. This is an accepted parliamentary practice.

लोक कार्य मंत्री : तो मैं, जनाब, हरियाना के इज़ला के बारे में कुछ facts and figures आपके सामने रख रहा था ।

Khan Abdul Ghaffar Khan : Sir, I stood up because I wanted to raise a question.

Mr. Speaker : There is no Question of Privilege please.

Khan Abdul Ghaffar Khan : Sir, I wanted to elicit some information from the hon. Minister.

Mr. Speaker : You can get information if the hon. Member in possession of the House gives way.

(*Khan Abdul Gaffar Khan rose to speak*)

श्री अध्यक्ष : आप तो इतनी देर से हाउस के मेम्बर चले आ रहे हैं आपको अभी तक procedure का पता नहीं लगा ? (The hon. Member has been a Member of this House for a pretty long time. Is he still not acquainted with the procedure?)

लोक-कार्य मंत्री : साहिबे सदर, मैं आपके सामने इन facts and figures के ज़रिये यह ज़ाहिर करना चाहता था कि हमारे सूबा ने कितनी तरक्की की है । चौधरी धर्म सिंह राठी के ख्याल में जो यह बात आई है कि मुखालिफ मेम्बरान के हलकों की तरफ ध्यान नहीं दिया जाता, बिलकुल बेबुनियाद है । जहां सड़कों को बनाना हो वहां इस तरह का ख्याल कभी नहीं लाया जा सकता । इस तरह से नहीं किया जाता कि यह हलका मुखालिफ़ का है । इसलिए यहां से सड़क न जाए । मैं, साहिबे सदर, आपकी वसातत से बताना चाहता हूं कि तीन-तीन जगहों से एक एक ज़िले को दूसरे ज़िले से मिलाया गया है और जो नई सड़कें सरकार ने इस सूबे के अन्दर बनाई हैं मैं समझता हूं कि अगर वह न होतीं तो लोगों को 30—30 मील और पच्चास-पच्चास मील का चक्कर काट कर एक जगह से दूसरी जगह जाना पड़ता । अब सरकार ने हर ज़िला का आपसे तआवन कर दिया है, सड़कें हर जगह बना दी हैं और अब इस बात का फिक्र नहीं रहा कि हम वक्त पर न पहुंचेंगे ।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, यह ख्याल ग़लत है कि फलां आदमी का हलका है तो इसमें से सड़क न बनाई जाए । जिस वक्त Five-year Plan बनाई गई थी उस वक्त सड़कें तजवीज़ की गई थीं। और इस तरह के हलके बनने का ख्याल तक न था ।

[लोक कार्य मन्त्री]
और चार साल के करीब होने को हैं कि जब 2nd Five-Year Plan तैयार की गई थी तो सड़कें तजवीज़ की गई थीं । Survey किया गया और जगहें तजवीज़ की गयीं कि जहां जहां सड़कें बनाई जानी हैं । वहां पर यह ख्याल न था कि इस इलाके में राठी साहिब आएंगे और फलां जगह पर दूसरे कोई मेम्बर साहिबान आएंगे । यह ख्याल उस वक्त न था कि वहां Opposition का आदमी होगा या Government का । जब भी तरक्की की तजवीज़ें की जाती हैं तो मैं मैम्बर साहिबान को बताना चाहता हूं कि कांग्रेस पार्टी की तरफ से जिसकी कि हकूमत है किसी तरह भी छोटा दिल नहीं रखा जाता । कभी इस तरह की तंग ख्याली सरकार के पास नहीं होती कि वह इस बात को सामने रखे कि यह मुखालिफ का हलका है या हमारी तरफ का है ।(प्रशंसा) । हम तो चाहते हैं कि तरक्की हर तरह से हो और हर जगह हो । खास तौर पर तामीरी कामों पर पंजाब का हरेक आदमी हमारा भाई है । हमें हरेक का ख्याल है और ख्याल किया जाता है । चौधरी धर्म सिंह राठी की constituency में हमारे कोई दुश्मन नहीं रहते । वह भी हमारे भाई हैं हमारे दिल के अन्दर उनका पूरा पूरा ख्याल है । मैं यह साफ कहना चाहता हूं कि कांग्रेस पार्टी के अन्दर, इस Government में—जो कांग्रेस पार्टी की Government है—इसके दिमाग में और इनके दिल में किसी के लिए भी अदावत नहीं है और तामीरी कामों में हर इलाके का पूरा ध्यान रखा जाता है ।

मेरे दोस्त श्री टण्डन ने एक आधबार ज़िक्र किया है कि Opposition को कमेटियों में और दूसरी जगह नहीं लिया जाता । इसके बारे में अर्ज़ कर दूं कि अगर Opposition में काबल आदमी हों तो उनका ख्याल रखा जाता है । मैं यकीन दिलाना चाहता हूं कि Opposition को पूरा मौका दिया जाता है ।

Shri Balram Das Tandon : On a point of Order, Sir. The hon. Minister is insinuating by saying that there is no capable man in the Opposition party.

श्री अध्यक्ष : आप बाल की खाल न उतारा करें । (The hon. Member should not indulge in hair-splitting.)

लोक-कार्य मंत्री : मेरा इस तरह का कोई मनशा नहीं था, स्पीकर साहिब ।

श्री अध्यक्ष : मुझे अफ़सोस है कि आप आराम से नहीं सुनते और आपको और कोई बात नहीं सूझती सिवाय एतराज़ के । जो अलफाज़ वज़ीर साहिब ने कहे हैं उनसे जो sense निकलती है मुझे पता है । मेरा फर्ज़ है कि मैं इस बात को देखूं कि यहां क्या कहा जा रहा है । अगर उन्होंने कह दिया है कि वे proper और काबल आदमियों को कमेटियों में लेने के लिए तैयार हैं तो इस में उन्होंने गलत क्या कहा है ? आखिर हाउस का decorum भी रखना चाहिए । अगर टण्डन साहिब यह समझते हैं कि उन्हें कहा गया है कि वह capable आदमी नहीं हैं यह ठीक नहीं । (I am sorry to note that the hon. Member does not listen to the

Minister patiently and nothing strikes him except raising of objections. I fully understand the sense of the words uttered by the hon. Minister. It is my duty to listen to what is being said in the House. When the hon. Minister says that he is prepared to take proper and capable persons on the Committees, then what is wrong in saying this ? After all, we should maintain the decorum of the House. If Shri Tandon thinks that he has been dubbed as an incapable person, this is not correct.)
(*Interruptions*)

Mr. Speaker : I am sorry. The hon. Minister is not saying that there is no capable person in the Opposition Groups. I do not take it like that.

Minister for Public Works: I am really sorry, if the hon. Member has felt otherwise. साहिबे सदर, मेरी कभी intention इस तरह की नहीं थी जैसा कि श्री टण्डन ने महसूस किया है ।

श्री अध्यक्ष : आप ने ठीक ही कहा है, चौधरी साहिब । (The hon. Minister's observation was correct.)

लोक कार्य मंत्री: Thank you, Sir. यहां पर corruption का सवाल आया । यहां पर Buildings का सवाल है । मैं इसके बारे में हाउस को यकीन दिलाना चाहता हूं कि सरकार हर तरह से कार्रवाई करने के लिए तैयार है । जहां भी और जब भी किसी भाई को किसी किसम की शिकायत हो--चाहे Government Benches के किसी भाई को हो चाहे Opposition के किसी भाई को हो--किसी अफसर के खिलाफ definite allegations हों और ठीक सबूत मौजूद हो और मेरे महकमे से सम्बन्ध रखती हों तो जिस वक्त भी चाहें हमें इत्तलाह दे सकते हैं । कह सकते हैं कि फलां अफसर ने या सरकारी कर्मचारी ने बददयानती की है, तो मैं यकीन दिलाता हूं कि उस अफसर के लिए हमारे दिल में कोई जगह नहीं होगी । (प्रशंसा) हम सब ने मिल कर सूबे को आगे बढ़ाना है । जो demands discuss हुई हैं और जो तामीरात के काम इस प्रांत में किए गए हैं उनके लिए हरएक के दिल में प्रशंसा है । अगर किसी भाई को शुबाह हो कि तामीर का काम नहीं हुआ और कोई इस तरह के तामीरी काम को देखना चाहे तो लुधियाना के Industrial area को देखें; Agricultural College को देखें; हरियाना के Veterninary कालेज को देखें; यहां चण्डीगढ़ के Engineering College और दूसरी buildings को देखें । जो लोग यहां की buildings को देख कर गए हैं वह अश अश करते हैं कि इतने थोड़े से अर्से में पंजाब सरकार ने इतने बढ़िया मकानात तामीर कर दिए हैं । पंजाब वाले अपनी सारी की सारी

[लोक कार्य मन्त्री]

इमारतें पाकिस्तान में छोड़ कर आए थे । वे बेसरोसामान थे । पंजाब का सूबा बुरे हालात से पिट गया था । लोगों के पास कुछ भी सामान न रहा था । तमाम की तमाम चीज़ें दूसरी पार रह गई थीं । लेकिन आज इतनी बड़ी बड़ी इमारतें आपको नज़र आ रही हैं । यह तमाम काम P.W.D. का है । आपको नुक्ताचीनी नहीं करनी चाहिये बल्कि दाद देनी चाहिए । जहां खराबी हो, काम में कमी हो तो शौक से आप इत्तलाह दे सकते हैं । हम हर वक्त enquire करने के लिए तैयार हैं और हर तरह से इमदाद करने की कोशिश करेंगे । मैं हाउस के सारे मेम्बर साहिबान से अपील करूंगा कि वह हमारा साथ दें और तामीरी काम में हाथ बटाएं । उनकी मदद से ही हम सूबे को तामीरी कामों में आगे ले जाने में कामयाब हो सकते हैं । मुझे उम्मीद है कि आप इस demand को पास करेंगे ।

5.00 p.m.

Mr. Speaker : It is 5.00 p. m. and I will now apply the guillotine. First, I shall put the cut motions to Demand No. 22 and then the Demand itself to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by five Naye Paise.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 3,19,49,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 50—Civil Works.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now I will put the cut motions to Demand No. 23 and then the demand itself to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 20.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 2.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker: Question is—

That the demand be reduced by one Naye Paisa.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,13,77,160 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head—Buildings and Roads Establishment.

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it." This opinion was challenged. The division bells were then rung. Mr. Speaker, after ascertaining the votes of the Members present by voices again declared that the motion was carried.

The motion was declared carried.

LAND REVENUE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 2,78,39,700 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the couse of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 7—Land Revenue.

The motion was carried.

STATE EXCISE DUTIES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 46,14,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 8—State Excise Duties.

The motion was carried

STAMPS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 4,70,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 9—Stamps.

The motion was carried.

FORESTS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 94,85,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 10—Forests.

The motion was carried.

REGISTRATION

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,65,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 11—Registration.

The motion was carried

TAXES ON VEHICLES, SALES TAX AND OTHER TAXES AND DUTIES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 38,62,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under heads 12—Taxes on Vehicles, 12-A—Sales Tax and 13—Other Taxes and Duties.

The motion was carried.

IRRIGATION—WORKING EXPENSES AND OTHER REVENUE EXPENDITURE FINANCED FROM ORDINARY REVENUES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,63,74,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under heads XVII—Irrigation—Working Expenses and 18—Other Revenue Expenditure Financed from Ordinary Revenues.

The motion was carried.

IRRIGATION ESTABLISHMENT CHARGES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 2,24,58,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head Irrigation Establishment Charges.

The motion was carried

ADMINISTRATION OF JUSTICE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 49,54,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 27—Administration of Justice.

The motion was carried.

JAILS AND CONVICT SETTLEMENTS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 67,33,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 28—Jails and Convict Settlements.

The motion was carried.

POLICE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 5,05,47,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 29—Police.

The motion was carried.

SCIENTIFIC DEPARTMENTS AND MISCELLANEOUS DEPARTMENTS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 45,35,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under heads 36—Scientific Departments and 47—Miscellaneous Departments.

The motion was carried

MEDICAL AND PUBLIC HEALTH

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 4,12,42,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-50, in respect of charges under heads 38—Medical and 39—Public Health.

The motion was carried

ANIMAL HUSBANDRY

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 73,42,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 41—Animal Husbandry.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON INDUSTRIAL DEVELOPMENT (OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT)

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 35,38,800 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 72—Capital Outlay on Industrial Development (outside the Revenue Account).

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES MET OUT OF REVENUE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,21,72,990 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 50-B—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes met out of Revenue.

The motion was carried

OTHER REVENUE EXPENDITURE CONNECTED WITH MULTI-PURPOSE RIVER SCHEMES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,09,74,090 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 51-B—Other Revenue Expenditure Connected with Multipurpose River Schemes.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 7,31,33,870 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes.

The motion was carried.

CAPITAL ACCOUNT OF CIVIL WORKS—OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,18,56,700 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 81—Capital Account of Civil Works—Outside the Revenue Account.

The motion was carried

FAMINE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 42,96,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 54—Famine.

The motion was carried

SUPERANNUATION ALLOWANCES AND PENSIONS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,42,13,220 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under heads 54-B—Privy Purses and Allowances of Indian Rulers—55—Superannuation Allowances and Pensions.

After ascertaining the votes of the House by voices Mr. Speaker said, " I think the Ayes have it ". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker, after calling upon those Members who challenged the decision and supported the claim for a division to rise in their places declared that the division was unnecessarily claimed.

The motion was declared carried

PAYMENT OF COMMUTED VALUE OF PENSIONS—CAPITAL EXPENDITURE

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 5,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 83—Payment of Commuted Value of Pensions—Capital Expenditure.

The motion was carried.

STATIONERY AND PRINTING

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 64,38,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 56—Stationery and Printing.

The motion was carried.

MISCELLANEOUS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 4,23,90,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 57—Miscellaneous.

The Motion was carried.

COMMUNITY DEVELOPMENT PROJECTS, NATIONAL EXTENSION SERVICE AND LOCAL DEVELOPMENT WORKS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,71,74,650 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 63-B—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works.

The motion was carried.

PRE-PARTITION PAYMENTS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 15,00,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 64-C—Pre-partition Payments.

The motion was carried

CAPITAL OUTLAY ON SCHEMES OF AGRICULTURAL IMPROVEMENT AND RESEARCH

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 18,62,450 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 71—Capital Outlay on Schemes of Agricultural Improvement and Research.

The motion was carried.

EXPENDITURE ON NEW CAPITAL OF PUNJAB AT CHANDIGARH

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs.2,91,81,550 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 79—Expenditure on new Capital of Punjab at Chandigarh.

The motion was carried.

CAPITAL ACCOUNT OF OTHER STATE WORKS OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 47,51,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of paymenf for the year 1959-60, in respect of charges under head 82—Capital Account of Other State Works outside the Revenue Account.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON RAIL ROAD CO-ORDINATION SCHEME OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 7,00,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 82-A—Capital Outlay on Rail Road Co-ordination Scheme outside the Revenue Account.

The motion was carried

CAPITAL OUTLAY ON PROVINCIAL SCHEMES OF GOVERNMENT TRADING

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 2,76,48,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under head 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of Government Trading.

The motion was carried.

LOANS TO LOCAL FUNDS ETC. AND LOANS TO GOVERNMENT SERVANTS

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 13,35,46,880 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1959-60, in respect of charges under heads Loans to Local Funds, etc., and Loans to Government Servants.

The motion was carried

Mr. Speaker : The business for the day is over. As already decided, tomorrow the House will meet at 10 a. m. and adjourn at 1.30 p. m. and will again reassemble for the second sitting at 3.00 p. m. and adjourn at 7.30 p. m.

(*The Sabha then adjourned till* 10 *a. m. on Thursday the* 19*th March*, 1959).

5978 PVS—C.P.and S. Pb. Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

19th March, 1959

Vol. I—No. 21 (*Morning Sitting*)

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, 19th March, 1959

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab

1959

Price Rs :

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE Vol. I, No. 21, DATED THE 19TH MARCH, 1959 (MORNING SITTING)

Read	*for*	*on page*	*line*
Acres	Acers	(21) 6	21
Acres	Acers	(21) 6	22
Project	of the Project	(21) 11	25
reach by reach	readh by reach	(21) 23	7
Government	Governmen	(21) 30	9
percentage	pencentage	(21) 35	6
Committee	Comimttee	(21) 43	14
query	querry	(21) 55	12th from below
these	there	(21) 57	part (b) in line 2
two	to	(21) 62	3
acquittance	aquittance	(21) 64	9th from below
Sureties	surties	(21) 67	14th from below
1470	14700	(21) 71	10th from below
Number	N mber	(21) 77	Heading, column 6
meetings	meeting	(21) 79	5
schematic	schem atic	(21) 80	13th from below
कोई तजवीज़ की	before the word होती	(21) 126	last
तथा	यथा	(21) 134	7
जल्दी	चल्दी	(21) 134	8

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 19th March, 1959

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 10.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

ELECTIONS TO ROHTAK MUNICIPALITY

***3845. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state the date by which elections to Rohtak Municipality are proposed to be held?

Shri Mohan Lal : Elections to Rohtak Municipality will follow the re-delimitation of wards. No date for holding elections to Rohtak Municipality has been fixed so far.

श्री मंगल सेन : क्या मंत्री महोदय बताने का कष्ट करेंगे कि wards की delimitation कब तक हो जाएगी ?

मंत्री : इस काम में स्टाफ लगा हुआ है। लेकिन इस वक्त ठीक तारीख बताना मुश्किल है।

श्री मंगल सेन : क्या मैं पूछ सकता हूं कि रोहतक म्युनिसिपल कमेटी का चुनाव second Batch में होगा या 3rd Batch में होगा ?

मंत्री : रोहतक के बारे में भी ठीक तारीख नहीं बताई जा सकती। अगर delimitation पहले खत्म हो गई तो वह Municipal Committee भी include हो जाएगी।

श्री मंगल सेन : क्या मैं पूछ सकता हूं कि म्युनिसिपल कमेटियों के चुनाव का first Batch कब होने वाला है और फिर second Batch कब तक होगा ?

मंत्री : कोई खास तारीख मुकर्रर नहीं की गई।

OCTROI DUTY LEVIED BY MUNICIPAL COMMITTEE, BAHADURGARH

***3846. Shri Mangal Sain :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether it is a fact that Municipal Committee, Bahadurgarh, has exempted the Mandi Area from Octroi duty, but has not exempted the adjoining new market area ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : Yes. Mandi area has been exempted from the payment of Octroi duty in pursuance of the conditions of sale notified at the time of the establishment of the Mandi.

श्री मंगल सेन : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सरकार adjoining new market area को भी octroi duty से exempt करने की बात सोचती है ?

मंत्री : सोच तो हर वक्त जारी रहती है। सोच करने पर कोई पाबन्दी नहीं है ।

श्री मंगल सेन : मैं पूछना चाहता हूं कि उस इलाके के लोगों से यह जो सौतीली मां का सा सलूक है इस को समाप्त करने की बात सरकार सोच रही है या कि नहीं ?

मंत्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि सरकार सोचती तो हर वक्त ही है । लेकिन अगर उस इलाके से कोई reprsentation आएगी तो उस पर खास गौर किया जा सकता है।

श्री बलराम दास टंडन : मैं पूछना चाहता हूं कि यह गौर कब खत्म होगा और आखिरी फैसला कब तक होगा ?

मंत्री : फैसला तो पहले हो चुका है। मैं ने अर्ज़ किया कि अगर कोई representation दोबारा आए और मामले को हिलाया जाए तो उस पर दोबारा गौर किया जाएगा ।

ATTA DEPOTS

***3833. Chaudhri Karam Chand Sidhu :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether any Atta Depots have been allotted to any persons belonging to the Scheduled Castes, if so, their number in the State, district wise ?

Shri Mohan Lal : Yes. A statement is laid on the Table of the House.

Statement showing the number of depots allotted to persons belonging to Scheduled Castes-District wise.

Name of district		No. of depots
1. Amritsar	..	11
2. Gurdaspur	..	11
3. Ferozepur	..	..
4. Jullundur	..	8
5. Ludhiana	..	6
6. Hoshiarpur	..	4
7. Ambala	..	3
8. Karnal	..	..
9. Rohtak	..	..
10. Patiala	..	2
11. Bhatinda	..	..
12. Sangrur	..	..
13. Mohindergarh	..	..
14. Kangra	..	3
15. Simla	..	..
16. Gurgaon	..	4
17. Hissar	..	1
Total	..	53

चौधरी कर्म चन्द सिद्धू : क्या मंत्री महोदय को इस बात का इल्म है कि कई जगह पर उन को डिपो नहीं दिये गए ?

मंत्री : अगर माननीय सदस्य किसी खास जिले के मुताल्लिक पूछना चाहते हों तो वे मुझे नोटिस दें। मैं दरियाफत कर के बता सकता हूं। हो सकता है कि उन की अर्जी ही न आई हो। या यह भी हो सकता है कि candidate deserving न हो।

CONSTRUCTION OF DAMS IN KANGRA DISTRICT

*3206. **Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the number and names of Dams proposed to be constructed by Government along the r ver Beas in Kangra District along with the time by which the construction work is proposed to be started in each case and the progress, if any, made in this connection?

Sardar Gian Singh Rarewala : The investigation work for the preparation of a detailed Project for constructing a dam on the river Beas near village Pang is in progress. The question of starting construction will arise if the project is approved and sanctioned by the Government.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मंत्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि क्या बल्लयू के मकाम पर डैम बनाने की कोई तजवीज़ नहीं है ?

मंत्री : मैं ने तो यह नाम ही पहली दफा सुना है।

राजा रघुबीर सिंह : क्या वज़ीर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि लाजी के स्थान पर भी डैम बनाने की कोई तजवीज़ है, अगर है तो क्या वहां काम शुरू किया गया है ?

मंत्री : जी नहीं।

श्री रूप सिंह फूल : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जिस इलाके में पंग डैम बनाया जाने वाला है, उस इलाके के लिये जो रुपया development के लिये रखा गया है वह वहां पर खर्च किया जा रहा है या कि नहीं ?

मंत्री : इस बात का जवाब देना बहुत कब्ल अज़ वक्त है। अभी तो survey हो रही है और उस की रिपोर्ट आएगी।

AGREEMENT BETWEEN PUNJAB AND RAJASTHAN GOVERNMENT REGARDING BHAKRA-NANGAL PROJECT

*3487. **Sardar Atma Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any agreement in regard to Bhakra-Nangal Project has been finalised between the Punjab and the Rajasthan Governments ; if so, when and the details of the agreement ;

(b) the percentage of cost to be borne by the two said Governments ;

(c) whether according to the said agreement canal-water and power is to be distributed on the basis of the percentage referred to in para (b) above ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a), (b) and (c) A statement is laid on the Table of the House.

Aggreement between Punjab and Rajasthan Government regarding Bhakra-Nangal Project

(a) Yes, on 13th January, 1959. The agreement is a voluminous document running into 33 pages containing 51 clauses and four appendices, and as such it is not possible to give its details in reply to this part of the question. A copy of the agreement is attached.

(b) No definite percentages have been laid down in the agreement to work out the shares of the partners in the cost. The basis of sharing the cost of various components of the Project varies from unit to unit which are laid down in clauses 19 to 28 of the agreement. Based on these principles detailed estimates of share of costs were prepared and in accordance with that the estimated share cost of the two Governments works to be as under :—

		Rs
Total cost	..	170 crores
Cost debitable to Power	..	84.2 crores
Cost debitable to Irrigation	..	85.8 crores
Cost debitable to Punjab	..	67.77 crores or 79 per cent
Cost debitable to Rajasthan	..	16.3 crores or 21 per cent

Rajasthan has to pay comparatively more because of the long carrier channels required from Bhakra to their Pradesh Boundary as compared with Punjab.

(c) The percentage share in the Stored Waters of Bhakra Lake of the two States of Punjab and Rajasthan at Bhakra is 84.78 and 15.22 respectively. The shares of the parties in the Sutlej supplies at Distributary head inclusive of supplies for old Sirhind Canal areas is as under :—

(i) Period 21st September to 20th May—		
Punjab	..	88.89 per cent
Rajasthan	..	11.11 per cent
(ii) Period 21st May to 20th September—		
Punjab	..	88.91 per cent
Rajasthan	..	11.09 per cent

The details are given in Appendix 'B' of the agreement.

Articles of Agreement made and entered into this thirteenth day of January, nineteen hundred and fifty-nine, between the Governor of Punjab (hereinafter referred to as Punjab Government) of the 1st Part, and the Governor of Rajasthan (hereinafter referred to as Rajasthan Government) of the 2nd Part.

WHEREAS the States of the Punjab and Rajasthan have agreed to collaborate in the construction of a dam across the river Sutlej at Bhakra and other ancillary works executed under the Bhakra-Nangal Project for extension and improvement of irrigation and generation of Hydro-electric power on the terms and conditions hereinafter appearing.

NOW THESE PRESENTS WITNESS AND IT IS HEREBY AGREED BY AND BETWEEN THE PARTIES AS FOLLOWSS :—

1. In this agreement the following expressions shall unless excluded by or repugnant to the context have the following meaning, namely ;—

(1) "Project" means the works executed or to be executed under the Bhakra-Nangal Project.

(2) "Bhakra-Nangal Project" where the context so admits, means the works to be constructed as given in the Bhakra-Nangal Project Report and Estimates, as revised or as may be revised from time to time.

(3) "Perennial Irrigation" means irrigation which covers both Kharif and Rabi Crops.

(4) "Non-perennial Irrigation" means irrigation for the Kharif period only.

(5) "Restricted Perennial Irrigation" means irrigation which covers both Kharif and Rabi crops except for the months of July and August.

(6) "Capacity Factor" means the ration of the mean supply to the authorised full supply discharge of a channel and mean supply for a period connotes the sum of the daily supply in cusecs divided by the number of days during that period.

(7) "Main Canal" means any channel taking off from the Head works irrespective of discharges.

(7)-(a) "Branch Canal" means any channel taking off from the main canal or another Branch Canal having a head discharge of more than 350 cusecs.

(8) "Distributary" means any channel taking off from the main or Branch canal and carrying a head discharge up to 350 cusecs.

(9) "Common Channel" means a channel that supplies water for irrigation to both the parties.

(10) "Existing Areas on the Sirhind Canal" mean the areas that were included in the Chakbandi of the Sirhind Canal prior to the extension of Irrigation from the Project.

(11) "Chakbandi" means the entire process of collection of data for working out details of gross commanded and culturable commanded areas of channels as a whole or of individual outlets for working out the chak boundary. Chak boundary is the boundary of area reserved for irrigation from any particular outlet.

(12) "Culturable Commanded Area" means the portion of the culturable area which is commanded by flow irrigation.

(13) "Supplies" means the total water-supplies that would be available from the river Sutlej and its tributaries above Rupar minus that part of the supply escaped below Rupar, which is over and above the authorised discharges of canals off-taking at Rupar.

(13-A) "Stored Water-supply" means the supply stored in the Bhakra reservoir out of waters of the river Sutlej and its tributaries above Bhakra Dam.

(14) "Project area" means the areas that are included in the Project.

(15) "Transmission Line" means electric power line of voltage of 66 kV. and above.

(16) "Cost" means the capital cost worked out after deducting the capital receipts from the capital expenditure in accordance with the rules and orders of classification now in force in the Punjab with such modifications as may be mutually agree d upon from time to time.

(17) "Common Transmission Line, Common Grid Substation or other Common Electrical Works" means any such transmission line, Grid Substation or other electrical works that serve both the parties or serve a common pool consumer.

(18) "Common Pool Consumer" means a consumer who is supplied with power by mutual agreement from the available power from the Project before it is shared between the parties.

2. Subject to the arrangements for control during the construction period of the Project already agreed upon in the Government of India Resolution No. DW-II-22(3), dated the 28th September, 1950 (Appendix A) the design and construction of Bhakra Dam, its appurtenant works, generating stations, transmission lines, all collateral

[Ministe for Irrigation and Power]

works and main canals and branches serving the common interest of the parties hereto shall be under the exclusive control of the Punjab Government, but every possible attention shall be given to the wishes of Rajasthan Government as to the precise direction and position of the channels and transmission lines.

3. (a) As far as possible, the canals, the branches and the distributaries shall be designed and located territorially.

(b) The canals, branches and the distributaries that exclusively serve the area of one State shall be designed and constructed by the State concerned at its own expense.

4. Land required for irrigation channels or transmission lines shall be acquired by the party in whose territory such land is situated in accordance with the law in force in that State and shall be made over to the State executing the works. The price of land and other incidental expenses of acquisition shall be paid by the party for whom the land is acquired and the same shall be dealt with as part of the expenditure on the works concerned.

5. The Project area has been classified into three zones, restricted perennial, non-perennial, and perennial. The maximum culturable commanded area of a State that shall be included in a zone, shall be limited to the following --

Name of State	Zone I Restricted Perennial (Acers) C.C.A.	Zone II Non-Perennial (Acres) C.C.A.	Zone-III Perennial (Acers) C.C.A.	Total C.C.A.
Punjab ..	15,08,599	600,183	2,752,798	4,941,580
Rajasthan	..	..	920,000	920,000
Total ..	1508,599	600,183	3,672,798	5,861,580

6. The area specified in Article 5 supra shall be allotted the following supply per thousand acres of culturable commanded area at distributary head—

Zone I Restricted Perennial .. 2.25 cs.

Zone II Non-Perennial—

(a) Outside the existing boundary of the Sirhind Canal 449,208 acres C.C.A. .. 3.5 cs.

(b) Within the existing boundary of the Sirhind Canal 1 50,975 acres C.C.A .. 2.5 cs.

Zone III Perennial .. 2.75 cs.

7. The existing area on the Sirhind Canal shall receive supplies as described hereunder—

	Culturable Commanded Area (Acres)	Water allowance per thousand acres of Culturable Commanded area at Disty. Head (Cs.)
(a) Non-perennial area, Punjab ..	211,106	2.5
(b) Perennial area south-west of the straight line joining Ferozepore and Jakhal, Area on Abohar and Bhatinda Branches ..	1,349,419	2.75
Area on Ghaggar, Kotla and Chce Branches ..	578,000	2.75
(c) Perennial area North-West of the straight line joining Ferozepore and Jakhal ..	..	
Area on Abohar and Bhatinda Branches ..	534,539	2.37
Area on Ghaggar, Kotla Choe Branches ..	1051,000	2.00

8. The existing areas on the Sirhind Canal as specified in Article 7 *supra* and the areas included in the Project as specified in Article 5 *supra*, shall be governed by the same capacity factors throughout the year and the shortages shall be shared *pro-rata*, subject to the provisions made in Articles 14 and 17 *infra*.

The Project full supply capacity factors are as under—

CAPACITY FACTORS

Months	Zone I Restricted Perennial	Zone II Non-Perennial		Zone III Perennial
	KHARIF			
April	0.33	..		0.50
May	0.75	0.80		0.90
June	0.75	0.95		0.90
July	Closed	0.80		0.80
August	Closed	0.80		0.80
September	0.75	0.90		0.90
Mean Kharif	0.43	0.71		0.80
	RABI			
October	0.90	0.90	..	0.90
November	0.90	..	..	0.90
December—				
1—15	0.50	..	1—10	0.90
16—31	0.33	..	11—31	0.50
January—				
1—15	0.33	..	1—10	0.50
16—31	0.50	..	1—10	0.50
February	0.75	..	1—10	0.50
	0.75	..	11—28	0.75
March	0.75	..		0.75
Mean Rabi	0.69	..		0.72

9. (1) Based on the provisions of Articles 5,6, and 7 *supra* the shares of the parties in the 'Supplies' (inclusive of 'Supplies' for the existing areas of the Sirhind Canal) measured at Distributary Head, shall be as under: —

(i) Period 21st September to 20th May—

Punjab	88.89 per cent
Rajasthan	11.11 per cent

(ii) Period 21st May to 20th September—

Punjab	88.91 per cent
Rajasthan	11.09 per cent

(*Calculations attached as Appendix 'B'*)

The above percentages will be subject to recalculation in the event of the storage capacity of the Bhakra Dam being increased in the future.

[Minister for Irrigation and Power]

(2) The corresponding shares of the parties in the Stored Water Supplies shall be as under:

Punjab	.. 84.78 percent
Rajasthan	.. 15.22 per cent

10. In the case of a channel belonging exclusively to a party hereto, the discharge delivered at the head of the channel *minus* absorption losses in the channel as worked out in accordance with the formulae given below, shall be deemed to have been supplied at the Heads of the Distributaries—

Lined canals	.. 2 cusecs per million square feet of wetted area
Unlined Canals	.. Absorption loss 5.0 Q—.0625 per million square feet of wetted perimeter where Q-Discharge of channel in the reach.

Based on these formulae tables for absorption losses shall be prepared. These formulae shall be subject to review on the basis of joint observations.

11. The gauge registers at the regulating heads of the channels shall be held to give authoritative data for calculating the quantity of water supplied. The record of Gauges and Discharges kept by either party shall be made available to the other party for reference if required.

12. (1) No State shall have any claim on account of water being wasted due to a breach or a cut or any other cause.

(2) Any loss due to a breach or a cut in a common channel shall be borne proportionately by the parties.

13. All extensions or alterations in the dam and appurtenant works, river works and the channels and works for the conservation of catchment areas affecting these works, at any future time, considered necessary shall be executed by the Punjab Government:

Provided that no such works shall be undertaken without the prior concurrence of the Rajasthan Government except in the following cases:

(1) Works deemed to be emergent by the Punjab Government of which intimation shall be sent to the Rajasthan Government as soon as possible and their concurrence obtained.
(2) Such other categories of works as may be mutually agreed upon.

The cost of such works shall be distributed amongst the parties in the proportion of benefit derived.

14. Either party shall be free to supplement the water-supplies of the areas served by the Bhakra-Nangal Project and the existing areas on the Sirhind Canal by tapping sub-soil water in its own State and at its own cost, provided that such a step does not operate to the prejudice of the other party.

15. The discharge amounting to 1794 cusecs, released by the transfer of Sirsa Branch area from the Western Jamna Canal System to the Bhakra System shall be utilised for improvement and extension of irrigation on the Western Jamna Canal.

16. In consideration of the fact that the area of Rajasthan served by the Ghaggar River has been included in the Project, Rajasthan shall have no claim whatsoever on the supplies of the Ghaggar River.

17. Notwithstanding the provisions of Articles 5,6,7 and 8 *supra*, either party shall be free to utilise the Kharif or Rabi supplies in the area specified in Articles 5 and 7 *supro* in whatever manner it likes, but transfer of supplies allocated for the period from 21st, May to 20th September, to the period from 21st September to 20th May, or *vice-versa*, shall not be permitted.

18. Regulation rules shall be framed jointly by the parties on sound and practical lines, subject to these rules a party may be permitted to vary the day to day indent of its channels provided it gives reasonable notice such as may be sufficient to effect the change and provided further that such changes do not adversely affect the releases of water for the generation of power upto the limits visualised in the Project.

19. Such portion of the cost of the Bhakra Dam and its appurtenant works as is or may be allocated to 'Irrigation' shall be borne by the parties in the ratio of their authorised allocation of stored supply in acre feet including absorption losses during the period from 21st September to 20th May, as per detailed calculations in Appendix 'C'

20. Such portion of the cost of the Nangal Dam as is or may be allocated to "Irrigation" shall be approtioned between the parties in the ratio of their allocated full supply discharge at the head of the Nangal Hydel Channal—(*vide* Appendix 'C').

Note.—In working out the above the present authorised full supply discharges of the channels that are being transferred from the Patiala, II and III Feeders to the Bhakra Main Line shall be accounted for as laid down under Article 22 *infra.*

21. Such portion of the cost of the Nangal Hydel Channel as is or may be allocated to 'Irrigation' and the cost of the Bhakra Main Line and Common Channels, other than the Sidhwan Branch, shall be shared by the parties on the basis of the sum of the product of cusec miles calculated by reaches, apportionable to either party on the lines illustrated in the example below—

Example.—A branch having a discharge of one thousand cusecs at its head has the following offtake and absorption in the various reaches :—

Reach in miles		Point of offtake	Discharge of off-take	Party owning the offtake channel	Absorption loss in reaches
0—10 miles	..	10	200	Punjab	20
10—25 miles	..	25	400	Punjab	18
25—45 miles	..	45	300	Rajasthan	12
			50	Punjab	..
			950		50

(ii) The discharge and absorption losses shall be as follows—

Reach in miles	Discharge absorption loss in reach	Discharge of absorption in offtake	off-take including the reach above	
45—25 ..	Rajasthan ..	$\frac{300 \times 12}{350}$	.. 10 *plus* 300	310
	Punjab ..	$\frac{50 \times 12}{350}$	.. 2 *plus* 50	52
25—10 ..	Punjab ..	$\frac{452 \times 18}{762}$	.. 10 *plus* 452	462
	Rajasthan ..	$\frac{310 \times 18}{762}$	.. 8 *plus* 310	318
10—0	Punjab ..	$\frac{662 \times 20}{980}$	.. 13 *plus* 662	675
	Rajasthan ..	$\frac{318 \times 20}{980}$	.. 7 *plus* 318	325

[Minister for Irrigation and Power]

(iii) Discharge multiplied by length of miles shall be as follows :—

Miles	45—25	Punjab	Rajasthan	Total
Rajasthan ..	310 × 20	1,040	6,200	7,240
Punjab ..	52—28	..	..	..
Miles 25—10—				
Rajasthan	318 × 15	..	4,77C	11,700
Punjab ..	462 × 15	6,930	..	..
Miles 10—0—				
Rajasthan ..	325 × 10	..	3,250	10,000
Punjab ..	675 × 10	6,750	..	..
Say		A 14,720	B 14,220	T 28,940

If the cost of the Branch is 25 lacs, then the cost shall be divided as follows :—

Debitable to Punjab Government .. $\frac{A \times 25}{T} = \frac{14720 \times 25}{28940} = 12.71$ lacs

Debitable to Rajasthan Government $\frac{B \times 25}{T} = \frac{14220 \times 25}{28940} = 12.29$ lacs

Note.—In working out the above, the proportionate cost of the Nangal Hydel Channel and Bhakra Main Line for passing the existing discharges of channels that are being transferred from the Patiala, II and III Feeders to Bhakra Main Line shall be accounted for as laid down in Article 22 infra.

22. The proportionate cost of the construction of the links and other connected works for replacing the present authorised discharges of the channels that are being transferred from the Patiala, II and III Feeders to the Bhakra Main Line, as well as the proportionate cost of construction of the Nangal Dam and the Nangal Hydel Channel as is or may be allocated to 'Irrigation' and the proportionate cost of the Bhakra Main Line, shall be included in the cost of remodelling of the Sirhind Canal.

Note.—The proportionate cost of the construction of the Nangal Dam, and the Nangal Hydel Channel as is or may be allocated to 'Irrigation' and the proportionate cost of the Bhakra Main Line and the New Links to accommodate the additional discharge required to improve the water allowance of existing areas shall be borne exclusively by the Punjab Government.

23. The cost of remodelling Rupar weir and the Sirhind Canal shall be borne by the Punjab Government, but the proportionate share in the cost on account of the discharge allowed to the Grey Canal areas from the newly constructed Sidhwan Branch shall be a common charge as enunciated under Article 24 infra.

24. The proportionate cost of remodelling the Rupar Headworks the Sirhind Canal, the Main Line and the Sidhwan Branch, including the Grey Canal Feeder, on account of supplies required for taking up the irrigation of existing Grey Canal area by the Sidhwan Branch shall be allocated to the parties in the same ratio as the cost of Bhakra Dam.

25. The up-to-date booked capital cost of the Sirsa Branch shall be credited to the Western Jumna Canal and debited exclusively to the Punjab Portion of the Bhakra Canal System, in determining the total expenditure of the New Narwana Branch, which absorbs the Sirsa Branch of the present Western Jumna Canal System from R.D. 88,000 downwards.

26. The cost of remodelling the Western Jumna Main Line from Tajewala to Indri and of the Sirsa Branch from head to R.D. 88,000 in order to accommodate the additional discharge required for the running of the lower part of the Sirsa Branch, now to form part of the Narwana Branch, shall be shared by the parties in the same ratio as the cost of the Bhakra Dam.

27. The water obtained for the lower portion of the Sirsa Branch below R. D. 88,000 from the Western Jumna Canal shall be added to the 'Supplies' and shall be shared between the two parties in the same proportion as the cost of Bhakra Dam.

28. The cost of construction of common distributary channels shall be shared by the parties on the basis of the designed cusec miles for each party.

29. In the case of the common distributaries referred to in Article 28 above, either party shall manage the portion that lies in its territory.

30. Revenue from Irrigation shall be realised and used by the State in whose territory a village lies irrespective of the authority managing the channel.

31. For overall administrative and technical reasons, particularly the need for unified control in developing power, the Punjab Government shall manage and administer the common electrical part of the Project. In so doing the Punjab State shall act in the interest of the Project as a whole.

32. Either party shall contribute to the capital cost of the electrical portion of the of the Project as follows—

(i) Such portion of the cost of the Bhakra Dam and its appurtenant works, the Nangal Dam and the Hydel Channel as is or may be allocated to Electricity shall be shared in proportion to the share of either party in the Stored Water-supply;

(ii) The cost of generating stations, step-up sub-stations and connected works of both Bhakra and Nangal shall be shared in proportion to the share of either party in the Stored Water-supply.

(iii) The cost of common transmission lines and grid substations but excluding the special arrangement as specified in Articles 33 and 34 infra, shall be shared in proportion to the share of either party in the stored Water-supply.

(iv) The cost of transmission lines and associated Grid Substations constructed for supply of power to a Common Pool Consumer and one of the parties to this agreement shall be shared as under :—

(a) the cost of the line and the associated Grid Sub-stations, shall, in the first instance, be divided in the ratio of loads envisaged to be carried by the said transmission line for the common pool consumer and the parties receiving the power ;

(b) the portion of the cost attributable to the common pool consumer shall be shared between the parties in the ratio of Stored Water-supply as indicated in Article 32 (1) *supra* ; and

(c) the remaining cost shall be borne by the party deriving benefit from the line.

33. Where a common transmission line is included in the Project for construction at a particular voltage and/or capacity and if in the interest of one of the parties it becomes necessary to construct the line at a higher voltage and/or capacity, the capital cost of the common line, and Grid Substation shall be shared as follows :—

(a) The cost of the line of the voltage and/or capacity as envisaged in the Project which would have been constructed other wise than for the interest of that party shall be determined first including the cost of similar grid sub-stations,

[Minister for Irrigation and Power]

(b) The cost of the line of the higher voltage and/or capacity to be constructed including the grid sub-stations shall then be assessed.

(c) The cost mentioned in clause (a) above shall be shared in the same ratio as the shares of the parties in the Stored Water supply. The difference between the cost mentioned in clauses (a) and (b) above shall be shared as follows :—

(i) 60 per cent in the same proportion as the shares of the parties in the Stored Water- supply ;

(ii) 40 per cent shall be contributed by the Party, on whose account the higher voltage and/or capacity line is installed ;

34. In regard to the portion of a 'Transmission Line' which is for the exclusive benefit of a party, the cost of that portion, including the cost of the grid sub-stations shall be borne by that party.

35. (a) If any material modification or extension to the generating plant is considered necessary by any of the parties, it shall obtain the concurrence of the other party and such works shall thereafter the executed by the Punjab Government. The cost of such works as also the benefits to be derived there from shall be shared by the parties in proportion to heir share in the Stored Watersupply.

(b) Where it is considered necessary sub sequent to construction as planned in the Project, to either augment or convert a transmission line and/or Grid substation below 132 k.V. to 132 k.V. or above, the cost of such conversion shall be met as below :—

(i) If the transmission line and/or Grid Sub-station serves exclusiverly the interest of one party only, such party shall provide the funds ; and

(ii) If the transmission line and/or Grid Substation serves the interest of both the parties, the cost shall be shared in the same proportion as the share of the parties in the Stored Wate rsupply.

36. Where a transmission line or a part thereof which is exclusively owned by one party runs through the territory of the other party, that other party shall provide the party owning the line, suitable facilities for managing its line or manage it for the owning party as may be agreed upon.

37. (a) Eigther party shall be entitled to receive as a matter of right a share of the electric power at any time available, after meeting the demands of the common pool consumers, in proportion to its share of Stored Watersupply :—

Provided that any increase of firm power beyond 365,000 K.W. arising from the use of Ravi and/or Beas waters in the Sirhind Feeder thereby conserving corresponding supplies of water in the Bhakra Reservoir shall be shared in proportions to be worked out by mutual agreement.

Note.—For the purposes of this clause, 'Power' means Killowatts and Killowatt-hours.

(b) No party shall make any commitment for supply of power to a common pool consumer without the prior consent of the other party in writing.

38. The parties agree that when the Right Bank Power Station comes into service, power to the extent of 25,000 KW. for a fertilizer factory in Rajasthan shall be sold to the Rajasthan Government at the Power house busbars from the common pool at a rate which bears the same relation to the cost of generation as the present rate to Nangal Fertilizers bears to the present cost of generation :

Provided that the rate shall not be less than the rate at which power is supplied to the Nangal Fertilizers at the busbars:

Provided further that the provisions of clause (b) of Article (41) infra shall not apply in this case and the Punjab Government shall not be called upon to share any portion of the cost of augmenting the transmission lines and grid sub-stations for the purpose of supply to this factory ;

Provided further that this article shall not bind the parties if by the end of a period of two years from the date of the commissioning of the second unit of the Right Bank Power Plant, no firm requisition for power for such a fertilizer factory is forthcoming from the Rajasthan Government.

Note.—The revenue derived by sale of power at the busbar shall be shared by Punjab and Rajasthan Governments in the ratio of Stored Water-supply. The Punjab Government, however shall have no claim on the Revenue derived from the sale of energy by Rajasthan Government to the factory.

39. In implementing the provisions of Article 37 *supra*, it shall be necessary to lay down by mutual consent detailed procedure, with a view to safeguarding the interest of either party and at the same time to ensuring that adequate and timely arrangements are made for the utilisation of surplus power. The said procedure shall be subject to revision by mutual consent.

40. Either party shall receive power from the Project at grid rates mutually agreed upon. For the time being supply of power to the parties shall be given at grid rates as recommended by the "Electricity Tariff Advisory Committee on Tariffs for the supply of power from the Bhakra Nangal and Uhl River Project of 1953" on which the parties were represented. The grid rate shall be subject to revision from time to time by mutual agreement between the parties.

41.(a) If in the case of any special industry like electric-chemical, electro-metallerigical etc, the party, in whose area such industry exists or is to be set up wishes to give supply out of its own share at a special rate lower than the grid rate, the rates of such supply shall first be tentatively agreed upon by mutual agreement with the other party, and these rates shall then be negotiated with the prospective consumer. In such a case, the party in whose area such a consumer is situated, shall be charged for that quantum of power, which is taken by that industry at the tarrif at which supply is actually given to that industry less discount up to 5 per centum as may be decided by mutual agreement between the parties.

(b) If such power is given out of the common pool by mutual agreement between the parties hereto, all expenditure incurred for giving supply to this Industry, as also the revenue therefrom shall be shared between the parties in the same ratio as their share in the Stored Water-supply.

(e) If the works constructed to give supply to such a common pool consumer are not contigous to the main works of the common electrical works, and it is not convenient for the authority maintaining the common electrical works to maintain such works, the same shall be maintained by the party in whose jursidiction they are situate and the actual cost of maintenance shall be a charge to the common electrical works.

42. The common electrical portion of the Bhakra-Nangal Scheme including the civil and electrical works in respect of the Bhakra and Nangal Power houses, the portion of common civil works allocated to power, the common transmission lines and Grid Sub-stations of voltages of 66 K.V. and above including all ancillary works, and the transmission lines and Grid Substations of even below 66 K.V. provided to serve common pool consumers but excluding the special arrangeents as specified in Article 33 shall be Common Schemes as between the parties. All operational expenses other than interest relevant to this portion of the scheme, and all income also so relevant, shall be accounted for in it. Payment of interest charges shall be the responsibility of either party. Profit or loss shall be shared in the same proportion as the shares of the Parties in the Stored Water supply.

43. (1) The cost of the Bhakra Dam, the Nangal Dam and the Nangal Hydel Channel shall be shared by the Irrigation and Electricity Portions of the Project. In allocating shares the possiblity of a power plant being constructed on the right bank at Bhakra shall be taken into account.

(2) In the eventual picture, when the Right Power Plant has been constructed, the cost of these works shall be shareable in the following manner :—

(i) The common cost of the Bhakra Dam, i.e., excluding the cost directly chargeable to Irrigation and to Electricity shall be apportioned between Irrigation and Electricity in the ratio 360 : 267 ;

(ii) The cost of the Nangal Dam and the Nangal Hydel Channel shall be apportioned in the ratio 50 : 50.

[Minister for Irrigation and Power]

3. The proportionate cost of the Bhakra Dam, the Nangal Dam and the Nangal Hydel Channel chargeable to Electricity under clause (2) above shall be distributed between the pre-Right Power Plant stage and the post-Right Power Plant stage in the ratio 250 : 115.

(4) Of the share to be borne by Electricity in the pro-Right Power Plant stage, as worked out under clause (3) above at present estimated at 19—39 crores of rupees only a sum of 16 crores of rupees in addition to 3.75 crores of rupees on account of distributable cost, shall be charged to Electricity. The allocation of the balance to Electricity shall be taken up for settlement by mutual agreement betwen the parties on completion of the Project or earlier. Pending settement, such balance amount shall be charged to Irrigation.

(5) The share to be allocated to Electricity in the post-Right Power Pant stage shall be borne by Irrigation until the Right Power Plant is commissioned, when it shall be transferred to Electricity. The question of transferring the accumulations of interest on this sum to Electricity shall be taken up for settlement by mutual agreement at that time.

(Calculations on present estimated costs are attached in Appendix 'D')

44. If any damage, such as waterlogging or Thur, is caused to the area of a party due to the operation of a common works, the net cost of remedial measures shall be charged on such work and shall be borne by the parties in the same ratio as the cost of the common work.

Provided that the scheme for remedial measures shall be formulated by the affected party in consultation with the other party.

45. While the construction is in progress, the loans for common works shall be obtained by the Punjab Government and the share of the Rajasthan Governreis based on the actual expenditure incurred during a year shall be debitted to them annually along with interest charges thereon.

46. On completion of the works, an account shall be drawn out by the Punjab Government of the exact share of either party of the cost of common works in accordance with the provisions of this agreement, and a final statement shall be prepared of the exact share due from the parties when either party shall pay or receive back any difference between the actual payment, year by year, and its ultimate share of the cost.

47. Except as otherwise provided in this agreement, the management and administration of common irrigation works of the Project including the Bhakra Dam, the Nangal Dam and the Nangal Hydel Channel, whose costs are shared by the electrical part of the Project, shall be with the party constructing such works.

48. (i) The cost of management and administration of every individual common electrical and irrigation works under Articles 31 and 46 *supra*, including the cost of maintenance, operation, extension and improvement of such works, shall be shared between Electricity and Irrigation, and also between the Parties in the same ratio as the cost of the respective works:

Provided that for simplification of accounts, the parties may agree to composite percentages for sharing such costs in respect of groups of common works.

(ii) The accounts of the management and administration of such works shall be maintained separately from those of other works of the Project and on no account shall expenditure chargeable to exclusive works be debited to common works. The party managing and administering any common works shall be entitled, however, to charge the proportionate cost of administrative and supervisory charges on a scale to be mutually agreed upon.

(iii) The party other than the one managing the administration of common works shall at all times have the right of access to the accounts of such works. The managing party shall furnish to the other party periodically such information and statements of accounts in such manner as may be mutually agreed upon.

49. Revenue receipts derived from common works shall be distributed between the parties to the Project in proportion to their shares of capital cost.

50. All disputes relating to the day-to-day operation and maintenance of the common works shall ordinarily be resorted by the be respective Chief Engineers for Irrigation and Power of the two States by mutual discussion. Any dispute which cannot thus be resolved shall be referred to a Standing Committee consisting of the respective Chief Engineers of the two States with a representative of the Central Water and Power Commission as Chairman. The advice tendered by this Committee shall be given due weight by the Punjab Government.

51. A difference of opinion between the parties in any matter arising out of this agreement shall be referred to such person as may be mutually agreed upon and failing such agreement to such person as may be nominated by the President of India. The decision of such person shall be final and binding on the parties.

In witness whereof the parties hereto have set their hands hereunder on the dates respectively mentioned against their signatures, in the Ninth Year of the Republic of India.

(Sd.) N. K. MUKARJI,
Secretary to Government, Punjab,
Irrigation and Power Departments,
for and on behalf of the Governor of Punjab.

Dated 13th January, 1959

1. *Witness*—

(Sd.) H. R. BHATIA,
Chairman Designate, Punjab State Electricity Board.

2. *Witness*—

(Sd.) T. SIVASANKAR,
Secretary to Government of India,
Ministry of Irrigation and Power

(*Sd.*) Z. S. JHALA,
Secretary to Government of Rajasthan,
Irrigation and Power Departments,
for and on behalf of the Governor of Rajasthan.

Dated 13th January, 1959

1. *Witness*—

(Sd.) K. P. U. MENON,
Chairman, Rajasthan State Electricity Board.

2. *Witness*—

(Sd.) R. R. BEHL,
Joint Secretary to the Government of India, Ministry of Irriigation and Power.

APPENDIX 'A' (Of Article 2)

Government of India, Ministry of Works, Mines and Power Resolution No. DW.II-22(3), dated the 25th September, 1950

At a Conference held on the 25th September, 1958, in New Delhi, at which the representatives of the Central Government and the State Governments of Punjab (I), Pepsu, Rajasthan and Bilaspur were present, it was decided to set up a Bhakra Control Board and a Bhakra Advisory Board to ensure efficient, economical and early execution of the Bhakra-Nangal Project including all connected works in Punjab (I), Pepsu, Rajasthan and Bilaspur. The terms of agreement arrived at between the various Governments, concerned are set out below :—

CONSTITUTION OF THE BHAKRA CONTROL BOARD AND BHAKRA ADVISORY BOARD

With a view to ensure efficient, economical and early execution of the Bhakra-Nangal Project, including all connected works in Punjab (I), Pepsu and Rajasthan, the Central Government, and the State Governments of Punjab (I), Pepsu and Rajasthan agree to set up a Bhakra Control Board and Bhakra Advisory Board as described below. They also agree that the Control Board should take overall charge of all technical and financial aspects relating to the construction of the project, the actual work of construction being carried out, under the direction of the Control Board, by the Chief Engineer concerned of the State in which the work lies, except that in respect of the construction of the Bhakra Dam and appurtenant works which lie partly in Punjab and partly in Bilaspur, the work will be done by the Chief Engineer, Punjab.

2. The three States Governments further agree to delegate powers to their respective Chief Engineers to contract for works, supplies and services at the direction of the Control Board ; such contracts to be executed as on behalf of the State Governments concerned.

[Minister for Irrigation and Power]

3. The Bhakra Control will consist of the following :—

(i) Shri Chandu Lal Trivedi—*Chairman.*

(ii) Consulting Engineer to the Government of India, Water Power, Irrigation and Navigation, Shri A. N. Khosla—*Vice-Chairman.*

(iii) Joint Secretary to the Government of India, Ministry of Finance (Shri S. Ratnam).

(iv) Chief Engineer and Secretary, Bhakra Dam (Shri Sarup Singh).

(v) Secretary, Finance, Punjab (Shri K. S. Malhotra).

(vi) One representative of Pepsu and Rajasthan Governments nominated by the Ministry of States.

The Ministry of States have since decided to nominate the Chief Engineers of Pepsu and Rajasthan Governments alternatively for a year at a time. The first representative on the Control Board for a period of one year will be the Chief Engineer, Pepsu, Shri Raghbir Singh. The Board will be assisted by a whole-time Secretary (an Officer preferably of the rank of Superintending Engineer) and a Deputy Secretary (an officer of the rank of Deputy Secretary or Under-Secretary, Finance Department) and such other staff as may be necessary with headquarters at Delhi till otherwise decided by the Board. The Chief Engineer concerned with any part of the Project will be invited to attend as Adviser when matters relating to his part of the Project are under consideration of the Control Board.

4. In particular and without prejudice to the generality of the provision in paragraph I above, the Bhakra Control Board shall—

(i) scrutinise the estimate of the project prepared by Punjab, advise necessary modifications and recommend the estimate for administrative approval of the Government concerned;

(ii) examine and approve from time to time the delegation of such powers both technical and financial, as it may deem necessary for the efficient execution of the project to the Chief Engineers, Superintending Engineers, Executive Engineers and Sub-Divisional Officers engaged in the execution of the project ;

(iii) examine and where necessary, lay down specifications and schedule of rates for various classes of work with a view to sound and efficient execution of the project ;

(iv) approve all sub-estimates and contracts, the cost of which exceeds the powers of sanction of the Chief Engineers ;

(v) approve all proposals for award of work or supplies on contract other than those based on public tenders and on detailed quantitative estimates and works allotted on work order basis on schedule rates;

Note.—(1) Where total financial liability under a contract is definitely ascertainable at the time of placing the contract and where the contract itself is the result of a public or limited call for tenders, prior submission of the proposals to the Control Board will not be necessary so long as the contract is otherwise within the powers of sanction of Chief Engineers.

Note.—(2) This will not affect the powers delegated from time to time to the Chief Engineers, Superintending Engineers, Executive Engineers and Sub-Divisional Officers.

(vi) framer rules as to delegation of powers and procedure for the purpose of carrying out its business;

(vii) decide, after ascertaining the views of the Bhakra Advisory Board, the programme of construction of different parts of the project in all the participating States, keeping in view the funds available, the economics of the project, and the desirability of obtaining quick results ;

(viii) decide, after ascertaining the views of the Bhakra Advisory Board, on the state development of water power and the withdrawals of water from the reservoir during the construction period for irrigation and power purposes with a view to securing best use of water available ;

(ix) receive monthly progress reports both as to works and expenditure in a prescribed form from the Chief Engineers, review the progress of different units of the project and lay down steps to be taken to expedite the work.

5. The Bhakra Control Board will be assisted by an Advisory Body which will have the following constitut ion and functions :—

CONSTITUTION

(i) Consulting Engineer to the Government of India for Water Power, Irrigation and Navigation—*Chairman*.

(ii) Representative of the Ministry of Finance, Government of India.

(iii) Member, Hydro-Electric, C.W.I.N.C.

(iv) Secretary, Finance, Punjab.

(v) Chief Engineer, Bhakra Dam, and Secretary to Government, Punjab.

(vi) Chief Engineer, Bhakra Canals, and Secretary to Government, Punjab.

(vii) Finance Secretary, Pepsu.

(viii) Chief Engineer, Elecrtricity, and Secretary to Government, Punjab.

(ix) Chief Engineer, and Secretary to Government, P.W.D., Pepsu.

(x) Finance Secretary, Rajasthan.

(xi) Chief Engineer, Irrigation, Rajasthan.

(xii) Chief Commissioner, Bilaspur.

The Secretary and Deputy Secretary of the Bhakra Control Board will also act as Secretary and Deputy Secretary respectively of the Bhakra Advisory Board.

FUNCTIONS

The functions of the Board will be to advise the Central and State Governments concerned and the Bhakra Control Board on all aspects of Bhakra-Nangal Project and will include the following :—

(i) to arrange discussions for facilitating mutual appreciation of the respective view points of the participating Governments in regard to overall plan, the programme and the place of construction,

(ii) to examine the programme and progress on the project from time to time in the participating States ;

(iii) to resolve differences arising at technical level on the suitability, adequacy or feasibility of any important part of the project, only such differences will be taken up as are admitted by the Consulting Engineer to the Government of India for Water Power, Irrigation and Navigation.

(iv) to advise, at the request of the State Governments concerned, on the internal distribution of the allocated supplies of water from Bhakra to different areas with a view to the optimum utilisation of such supplies.

6. The meetings of the Advisory Board shall ordinarily be held once every three months and those of the Control Board monthly or as necessary.

]Minister for Irrigation and Power]

APPENDIX 'B' (C F. Article 9)

Shares of the partners in the supplies of the river Sutlej inclusive of the supplies for the existing area of the Sirhind Canal measured at distributary head

PART I.—*Share for the period 21st September to 20th May*

(a) *New Areas*

1. New areas, water allowances and discharge at distributary head :—

Type of irrigation		C.C.A. in acres	Water allowance % 0 acres of C.C.A. at Distributary Head	Discharge at Distributary Head
(a) *Punjab*—				
(i) Restricted perennial	..	1,588,599	2.25	3,575
(ii) Non-perennial	..	449,208	3.50	1,573
		150,975	2.50	377
Total			..	1,950
(iii) Perennial	..	2,752,798	2.75	7,570
(b) *Rajasthan*—				
(i) Perennial	..	9,20,000	2.75	2,530

2. The number of days the above supplies will be drawn from river Sutlej during the period 21st September to 20th May, according to agreed capacity factors for the three types of areas would be :—

(i) Restricted perennial	..	157.3 days
(ii) Non-perennial	..	52.9 days
(iii) Perennial	..	173.7 days

3. Each State would need the following acre feet of supply at distributary head during the period :—

(a) *Punjab*—

			Acres feet
(i) Restricted perennial	..	3575 × 157.3 × 2	1,124,695
(ii) Non-perennial	..	1950 × 52.9 × 2	206,310
(iii) Perennial	..	7570 × 173.7 × 2	2,629,818
		Total ..	3,960,823
		Say	3,961,000

(b) *Rajasthan*—

(i) Perennial	..	2530 × 173.7 × 2	878,922
		Say	879,000

(b) Existing areas on Sirhind Canal

4. Existing areas, proposed water allowance and discharge at distributary head would be as under :—

Type of Irrigation		C.C.A in acres	Water allowance % 0 acres at the Distributary Head in cusecs	Discharge at Distributary Head in cusecs
Punjab—				
(i) Area lying North-east of Ferozepore-Jakhal Line.				
Non-perennial	..	211,106	2.50	528
Perennial	..	534,539	2.37	1,267
		1,051,000	2.00	2,102
(ii) Area lying South-West of Ferozepore-Jakhal Line—				
Perennial	..	1,927,419	2.75	5,300
		Total Perennial	..	8,669

5. Each State would need the following acre feet of supply at Distributary Head for areas in para (4) above on Bhakra capacity factors.

Punjab—

			Acre feet
(i) Non-perennial	..	528 × 52.9 × 2	55,862
(ii) Perennial	..	8669 × 173.7 × 2	3,011,611
		Total ..	3,067,473
		Say	3,067,000

6. Total supplies and the share at distributary head statewise would be as under :—

		Acre feet	*Percentage*
(a) *Punjab*—			
(i) New Areas	..	3,961,000	..
(ii) Existing Sirhind Canal Areas		3,067,000	..
Total	..	7,028,000	88.89
(b) *Rajasthan*—			
(i) New Areas	..	879,000	11.11

PART II.—*Shares for the period 21st May to 20th September*

A—New Areas

1. The areas, water allowances and discharge at distributary head would be same as per para I, part I.

[Minister for Irrigation and Power]

2. The number of days the supplies would be drawn from river Sutlej during the period 21st May to 20th September according to agreed capacity factors for the three types of areas would be :—

(i) Restricted perennial	..	45.8 days
(ii) Non-perennial	..	104.9 days
(iii) Perennial	..	104.5 days

3. Each State would need the following acre feet of supply at distributary head during the period :—

			Acre feet
(a) *Punjab*—			
(i) Restricted perennial	..	$3575 \times 45.8 \times 2$	327,470
(ii) Non-perennial	..	$1950 \times 104.9 \times 2$	409,110
(iii) Perennial	..	$7570 \times 104.5 \times 2$	1,582,130
Total	..		2,318,710
		Say	2,319,000
(b) *Rajasthan*			
(i) Perennial	..	$2530 \times 104.5 \times 2$	528,770
		Say	529,000

B—Existing Areas on Sirhind Canal

4. The areas, water allowance and discharge at distributary head would be same as at para 4 of part I.

5. Each State would draw the following acre feet of supply at distributary head at Bhakra capacity factors :—

Punjab—			Acre feet
(i) Non-perennial	..	$528 \times 104.9 \times 2$	110,774
(ii) Perennial	..	$8669 \times 104.5 \times 2$	1,811,821
Total	..		1,922,595
		Say	1,922,000

6. Total supplies and the percentage shares at distributary head statewise would be as under :—

		Acre feet	Percentage share
(a) *Punjab*—			
(i) New Areas	..	2,319,000	..
(ii) Existing Sirhind Canal Areas	..	1,922,000	..
Total	..	4,241,000	88.91
(b) *Rajasthan*			
(i) Perennial	..	5,29,000	11.09
Total	..	47,70,000	100.00

APPENDIX 'C' (CF. Article 19)

Allocation of cost of construction of Bhakra Dam between the participating States

The shares of the partners in the stored supplies at Bhakra for the period 21st September to 20th May, are worked out below :—

A. New Areas

1. New areas and water allowances are given in Appendix B, Part I, para I.

2. Discharge required at distributary head by the partners for these areas works out as per table below :—

Name of the State	Type of Irrigation	Discharge at Distributary Head
(a) Punjab ..	(i) Restricted perennial	3,575 Cs.
	(ii) Non-perennial	1,950 Cs.
	(iii) Perennial	7,570 Cs.
(b) Rajasthan ..	(i) Perennial	2,530 Cs.

3. The number of days the above supplies would be drawn from storage during the period 21st September to 20th May according to agreed capacity factors for the three types of areas would be as under :—

Period	RESTRICTED PERENNIAL		NON-PERENNIAL		PERENNIAL	
	Capacity factor	No. of days	Capacity factor	No. of days	Capacity factor	No. of days
September—21—30	0.75	7.5	0.90	9.0	0.9	9.0
October ..	0.90	27.9	0.90	27.9	0.90	27.0
November ..	0.90	27.0	..	..	0.90	27.0
December—1—10 ..	0.50	5.0	..	..	0.90	9.0
11—15 ..	0.50	2.5	..	.	0.50	2.5
16—31 ..	0.33	5.3	..	..	0.50	8.0
January—1—15 ..	0.33	5.0	..	..	0.50	7.5
16—31 ..	0.50	8.0	..	..	0.50	8.0
February—1—10th ..	0.75	7.5	..	..	0.50	5.0
11—28 ..	0.75	13.5	..	..	0.75	13.5
March ..	0.75	23.2	..	..	0.50	23.3
April ..	0.33	9.9	..	..	0.50	15.0
May—1—20 ..	0.75	15.0	0.80	16.0	0.90	18.8
Total ..		157.3		52.9	8.75	173.6

[Minister for Irrigation and Power]

4. Each State would need the following acre feet of supplies at distributary head for the above areas during the period 21st September to 10th May :—

				Acre feet
(a) Punjab ..	(i) Restricted perennial	..	3575 × 157.3 × 2	1124,695
	(ii) Non-perennial	..	1950 × 52.9 × 2	206,310
	(iii) Perennial	..	7570 × 173.7 × 2	2,629,818
	Total	..		3,960,823
			Say	3,961,000
(b) Rajasthan	(i) Perennial	..	2530 × 173.7 × 2	878,922
			Say	879,000

B. Existing Areas on Sirhind Canal

Share in stored supplies at distributary head required for improving the water allowance and capacity factors on Sirhind Canal areas.

The details of the areas and improvement in water allowance is as under :—

1. Area lying to the South-West of the Line joining Ferozepore with Jakhal :—		*C.C.A. in acres*	*Water allowance in cs. % 0 of acrs C.C.A.*	
			Existing	Proposed
(a) *Punjab*—				
Punjab Branches (Perennial)	..	1,349,419	2.37	2.75
Pepsu Branches (Perennial)	..	578,000	1.69	2.75
(b) *Rajasthan*				
Nil				
2. Area lying to North-East of Line joining Ferozepore with Jakhal :—				
(a) *Punjab*—				
Punjab Branches (Non-perennial)	..	211,106	2.42	2.50
Pepsu Branches (Perennial)	..	1,051,000	1.69	2.00
(b) *Rajasthan*—				
		Nil.		

3. The increase in discharge at distributary head on account of above improvement in water allowance would be as under :—

(a) *Punjab*—

(i) Perennial	.. 1,349,419 at (2.75—2.37) Cs. % 0	..	513 Cs.
	578,000 at (2.75—1.69) Cs. % 0	..	613 Cs.
	1,051,000 at (2.00—1.69) Cs. % 0	..	326
Total		..	1,452 Cs.
(ii) Non-perennial..	211,106 at (2.5—2.42) Cs. % 0	..	17.00

(b) *Rajasthan*—

Nil.

This will be equivalent to following supplies in acres feet at distributary head for the period 21st September to 20th May :—

(a) *Punjab*			*Acre ft.*
Perennial	..	1452 × 173.7 × 2	504,425
Non-perennial	..	17 × 52.9 × 2	1,799
Total	..		506,224
		Say	506,000

C.—Absorption Losses

1. Share in stored supplies for absorption losses in Bhakra Canal System :—

The quantities worked out above are the net requirements that are to be met from stored supplies at distributary head exclusive of absorption losses. Appreciable quantity of water will, however, be lost through absorption in Main Canal and Branches. The share of such absorption losses in cusecs in the Bhakra Main Line System worked out readh by reach is as per table below :—

Name of the Channel	Total absorption losses in cs.	SHARE OF PUNJAB			Perennial	Share of Rajasthan existing area of Sirhind Canal transferred to B.M.L.
		Restricted perennial	Non-perennial	Perennial		
1	2	3	4	5	6	7
Sadul Branch	18	..	..	..	18	..
Karni Singh Branch ..	3	..	..	..	3	..
Rori Branch ..	65	..	..	36	29	..
Outtu Feeder	37	..	..	15	22	..
Ratia Branch	58	..	..	58	..	..
Fatehabad Branch	211	..	..	176	35	..
Bhakra Main Branch	64	..	..	20	42	2
Barwala Sub-Branch ..	69	..	..	69	..	..
Sirsa Branch ..	240	..	..	240	..	..
Sarusti Branch	48	37	..	11	..	..
Narwana Branch	59	12	..	47	..	..
Ghaggar Link	45	..	..	9	..	36
Bhakra Main Line ..	128	2	..	78	41	7
Nawanshahr Branch ..	47	47	..	..	..	..
Bist Doab Canal	102	102	..	..	..	..
Sidhwan Branch	215	..	215	..	..	..
Total ..	1,409	200	215	759	190	45

[Minister for Irrigation and Power]

2. This would mean the following share in acre feet of water from stored supplies on account of absorption losses in New Bhakra Canal :—

(D)

(a) *Punjab*—

			Acre feet
(i) Restricted perennial	..	200 × 157.3 × 2	62,920
(ii) Non-perennial	..	215 × 52 × 9 × 2	22,747
(iii) Perennial	..	759 × 173.7 × 2	263,677
Total	..		349,344
		Say	349,000

(b) *Rajasthan*—

Perennial	..	190 × 173.7 × 2	66,000
		Say	66,000

3. The increase in absorption losses in the Sirhind Canal system is as under :—

		PUNJAB	
		Perennial	*Non-perennial*
Punjab Branches	..	438	182
Pepsu Branches	..	299	(-)208
Sirhind Canal Main Line	..	153P	110*
Total	..	890	84

P includes 45 cs of column 7 of the table under (C)(I).

* includes 56 cs for old Grey Canal Areas.

The equivalent foot acres would be as below :—

Punjab—

			Acre feet
Perennial	..	890 × 193.1 × 2..	309,186
Non-perennial	..	84 × 52.9 × 2 ..	8,887
Total ..			318,072
		Say	318,000

4. Improvement in capacity factors of existing Sirhind Canal Supplies :

Pre-Bhakra Full Supply discharge at head of Sirhind Canal is 8,438 cs.

Existing capacity factors of Sirhind Canal during sowing and maturing of Rabi Crop are .73 and 0.51 respectively. These would be improved to 90.75 and 0.63. This means that stored supplies would be available for 7.5 days more as under :—

71(.75-0.13)— 49(.63-.51) : 5,3 days say 8.5 days

Quantity of water required in acre ft. will be 8,438 × 7.5 × 2 : 126,570 or 1,27,000

The shares of partners in the stored supplies at Bhakra from 21st September to 20th May at Bhakra Capacity Factors would be :—

		Punjab acre ft.	Rajasthan acre ft.
(1) At distributary head for new acres	..	39,61,000	8,79,000
(2) At distributary head for improvement of water allowance of existing Sirhind Canal Areas	..	5,06,000	Nil
3. Absorption losses in new Canals	..	349,000,000	66,000
4. Absorption losses in Sirhind Canal System due to improvement at (2) above	..	318,000	Nil
5. Improvement of capacity factors of existing Sirhind Canal Areas	..	127,000	Nil
Total	..	5,261,000	945,000

The share of cost of construction of Bhakra Dam on above proportion, therefore, will be :—

Punjab	..	84.78
Rajasthan	..	15.22
Total	..	100.00 per cent

APPENDIX 'D' (C.F. Article 43)

		Rs in crores
Total cost of Bhakra Dam including cost of works to be done by Irrigation for Left and Right Power-Houses	..	68.31
Direct cost for Power	..	8.72
Direct cost for Irrigation	..	2.73
Common cost for distribution 68.31—(8.72 plus 2.71)	..	56.86
Share chargeable to E.B $\frac{5686 \times 267}{267 \text{ plus } 360}$		24.20
Total chargeable to E.B 24.20 plus 8.72	..	32.92

Cost already charged to E.B—.

(i) Direct cost Left Power Plant	..	5.61
(ii) Direct cost Right Power Plant	..	3.11

(iii) Distributable cost for—

A—Preliminary,
C—Works,
Diversion works,
Flood Protection works,
Plant Layout and Miscellaneous works,
L—Transmission Lines,
K—Buildings,
C—Miscellaneous,
B—Railways and Communications,
P—(i) Maintenance of works,
(ii) Annual Maintenance and Repairs of K—Buildings.
VI—Special T. & P.,
VII—Losses of Stock,
IV—Establishment,
III—T. & P.
V—Receipts on Capital Account, Indirect Charges .. 3.75

Total	..	12.47

[Minister for Irrigation and Power]
Additional cost now chargeable to E.B.—

		Rs in crores
Bhakra Dam 32.92—12.47	..	20.45
Nangal Dam 50 per cent of 3.94	..	1.97
Nangal Hydel Channel 50 per cent of 11.79	..	5.90
Total	..	28.32

Cost chargeable to Bhakra Left Power Plant and Nangal Power-house $\frac{2832 \times 250}{250 \text{ plus } 115}$ .. 19.39

Cost chargeable to Right Power Plant $\frac{27.82 \times 115}{250 \text{ plus } 115}$ .. 8.92

BREACH IN BANK OF BIBI PUR LAKE IN DISTRICT KARNAL

***3488. Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that there is a breach in the bank of Bibi Pur Lake in Karnal District, if so, since when ;

(b) the amount , if any, spent for the repair of the said breach year-wise, during the last five years ;

(c) whether the breach referred to above has so far been repaired ; if not, the reasons thereof ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) and (c) Do not arise.

REMISSION OF 'ABIANA' IN TEHSIL MOGA, DISTRICT FEROZEPORE

***3752. Sardar Sohan Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of villages in tehsil Moga, district Ferozepur, in which full or half 'abiana' separately, has been remitted on account of damage to the lands caused by water-logging due to rains in September and October, 1958 ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Reply is laid on the table of the House.

Names of villages in which full remission has been granted

1. Manderan
2. Charik
3. Bhugi Pura
4. Mehna
5. Chowagan
6. Purenawala
7. Chak Bijasar
8. Kokri Kalan
9. Chuhar Chak
10. Ajitwal
11. Dhudike
12. Madoke
13. Matwani
14. Kokri Phul Singh
15. Bhuna
16. Moga Tarawala
17. Mahala Khurd
18. Mahala Kalan

19. Nathuwala
20. Langiana Kalan
21. Langiana Khurd
22. Chand Purana
23. Gill.
24. Bagha Purana
25. Kaleke
26. Gholia Kalan
27. Gholia Khurd
28. Burj Doolna
29. Ramunwala Kalan
30. Ramunwala Nawan
31. Butar
32. Daudhar
33. Maliana
34. Lopon
35. Badhni Khurd
36. Bir Badhni
37. Rauke Kalan
38. Bir Rauke
39. Manoke
40. Phulewala
41. Ugoke
42. Nathoke
43. Budhsinghwala
44. Rajinana
45. Roda
46. Damru Kalan
47. Damru Khurd
48. Smalsar
49. Veroke
50. Kotla Mehar Singh
51. Ladhaike
52. Mari
53. Kotla Raike
54. Channuwal
55. Smadh Bhai
56. Khai
57. Patto Jawahar Singh
58. Nangal
59. Minian
60. Kussa
61. Badhni Kalan
62. Himmatpura
63. Mahedevke
64. Patto Hira Singh
65. Dina
66. Machhike
67. Raman
68. Nihal Singhwala
69. Sosan
70. Chotia Khurd
71. Sadda Singh Wala
72. Joge wala
73. Darapur
74. Khakhrama
75. Nidhan Wala
76. Daroli Bhai
77. Kahan Singh Wala
78. Daulatpur Newan
79. Khandiana
80. Chotia Kalan
81. Mahasri
82. Baghelewala
83. Kalanawala
84. Saliana
85. Dagru
86. Daulatpur Uchha

Names of villages in which half abiana has been remitted.

Nil.

RELAXING MINIMUM CONSUMPTION GUARANTEE FOR INDUSTRIAL CONCERNS

*3207. **Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for (i) relaxing the guarantee of minimum consumption of electric energy for industrial concerns ;

(ii) lowering the Tarrif of electric energy ;

(iii) providing separate criterion for sanctioning maintenance staff in Electricity Department for Kangra District and other hilly areas of the State ; if so, the time by which the proposal is likely to be given effect to ?

Sardar Gian Singh Rarewala : All the matters in question concern the State Electricity Board and not Government. However, during the period when Government had direct charge of the Electricity Department, the position was as below :—

(i) No.

(ii) No.

(iii) As compared to plains, extra staff was already allowed for the hilly areas, including the district of Kangra.

ELECTRICITY BOARD

***3208. Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total strength of members of the Electricity Board along with the minimum qualifications prescribed for its membership;

(b) whether the Board referred to in part (a) has been constituted, if so, when and the names of the members of the said Board along with their designations and addresses ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Section 5(4) of the Electricity (Supply) Act, 1948, lays down that of the members :—

(i) one shall be a person who has experience of, and has shown capacity in, commercial matters and administration;

(ii) one shall be an electrical engineer with wide experience ; and

(iii) one shall be a person who has experience of accounting and financial matters in a public utility undertaking preferably an electricity supply undertaking.

The present strength of the members of the Board is three.

(b) Yes ; on 1st February, 1959.

The requisite information in respect of the present three members is given below :—

		Designation and Address
(i) Shri H. R. Bhatia	..	Chairman, Punjab State Electricity Board, Patiala.
(ii) Shri K. S. Malhotra	..	Member, Punjab State Electricity Board, Patiala.
(iii) Shri Mangat Rai	..	Member, Punjab State Electricity Board, Patiala.

श्री रूप सिंह फूल : क्या ये जो तीन मैम्बर साहिबान रखे गए हैं ये requisite qualifications को fulfil करते हैं ?

मंत्री : बिलकुल करते हैं ।

ELECTRIFICATION OF CERTAIN MANDIS IN MOGA SUB-DIVISION

***3776. Sardar Gurmit Singh 'Mit'** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any scheme to give electricity to Patto, Smalsar, Mandi Baghapurana and Mandi Nihal Singh Wala in Sub-Division Moga, district Ferozepore; if so, the time by which these are expected to be electrified ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The matter concerns the State Electricity Board, but during the period Government had direct charge of the Electricity Department the position was as follows :—

The villages of Baghapurana and Smalsar were included in the Baghapurana and surrounding rural area project already sanctioned. These villages are expected to be electrified by the Board by the end of 1959-60. No project in respect of Patto and Nihal Singh Wala had been prepared.

TAKING OVER BY GOVERNMENT OF THE ELECTRICITY DEPARTMENT OF MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR

***3836. Shri Balram Dass Tandon** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Electricity Department of the Municipal Committee, Amritsar, has been taken over by Government and placed under the charge of an Administrator appointed by it ;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative the name of the said officer together with the date of his appointment as such ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) (i) Deputy Commissioner, Amritsar *ex-officio*.

(ii) 7th February, 1959.

श्री बलराम दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि वहां पर Administrator appoint करने का क्या कारण था ?

मंत्री : यह महसूस किया गया था कि वहां पर जिस हद तक म्युनिसिपल कमेटी का control होना चाहिये वह नहीं था। ढीला था । इस लिये Administrator appoint किया गया ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि कंट्रोल ढीला होने से उन का क्या अभिप्राय है ?

मंत्री : वाक्यात से यह ज़ाहिर होता था कि जिस मुनासिब हद तक म्युनिसिपल कमेटी का कंट्रोल होना चाहिये वह नहीं था।

श्री बलराम दास टंडन : क्या वहां से कुछ corruption के cases की रिपोर्ट आई थी ?

मंत्री : Local audit department की तरफ से जो रिपोर्ट आई थी उसी की बेसिज़ पर यह कार्यवाही की गई है।

श्री बलराम दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय यह बताने का कष्ट करेंगे कि जो Administrator appoint किया गया है उस को कब तक remove किया जाएगा ?

मंत्री : इस वक्त मैं कुछ नहीं कह सकता ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या इस वक्त सरकार इस प्रश्न पर विचार भी कर रही है कि उसे remove किया जाना है ?

मंत्री : इस वक्त मैं इस position में नहीं हूं कि इस के मुतअल्लिक कुछ कह सकूं ।

NEW COMMUNITY DEVELOPMENT BLOCKS IN FEROZEPUR DISTRICT

***3777. Sardar Gurmit Singh 'Mit' :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Governmen to start any block under the Community Development scheme in the areas within the jurisdiction of Police Station Nihal Singh Wala, in Moga and in Muktsar Sub-Division ; if so, the time by which such blocks are expected to be started ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. It cannot be said when these areas will be covered by blocks, but not later than the year, 1963.

BLOCK DEVELOPMENT OFFICER, HISSAR

***3825. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government received any complaint against the Block Development Officer, Block No. 2, Hissar, district Hissar ; if so, the nature of the complaints ;

(b) whether any enquiry into the said complaint was held ; if so, the result thereof ;

(c) the names of the villages visited by the present Block Development Officer of the said Block since the date of his appointment as such together with the purpose of each such visit ;

(d) the total mileage done by the jeep provided by Government to the said Block Officer since the date of his appointment ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) First Part .. Yes.

Second Part .. The complaints were primarily regarding the allotment of slack coal wagons or bricks. It was also complained by an Honourable Member that the Block Development Officer had allowed his political opponents to get photostat copies of his letter to the Block Development Officer recommending a person for a brick-kiln of slack coal.

(b) First Part .. Yes.

Second Part .. The complaints were filed.

(c) A statement is laid on the Table.

(d) 17,669 miles.

Villages visited by Block Development Officer, Hissar II, since the date of his appointment to this Block

Name of the village		Purpose of journey
1. Rawalwas Kalan	..	Development work, including Rabi Campaign and Small Savings Scheme
2. Pinhar Chak	..	Ditto
3. Gorchi	..	Ditto
4. Gawar	..	Ditto
5. Sarsana	..	Ditto
6. Siswala	..	Ditto
7. Dhiranwas	..	Ditto
8. Tawalwas Khurd	..	Ditto
9. Hindwan	..	Ditto
10. Kurri	..	Ditto
11. Patan	..	Ditto
12. Sundawas	..	Ditto
13. Balsamand	..	Ditto
14. Bhimwani Rohallan	..	Ditto
15. Mathursham	..	Ditto
16. Migni Khera	..	Ditto
17. Burak	..	Ditto
18. Shahpur	..	Ditto
19. Kirtan	..	Ditto
20. Ludas	..	Ditto
21. Piranwali and additional Piranwali	..	Ditto
22. Saleemgarh	..	Ditto
23. Jakhod	..	Ditto
24. Kabrel	..	Ditto
25. Siswal	..	Ditto
26. Malapur	..	Ditto
27. Talenwali, Kutiakheri	..	Ditto
28. Dobhi	..	Ditto

[Minister for Irrigation and Power]

Name of the village		Purpose of journey
29. Kharia	..	Development work, including Rabi Campaign and Small Savings Scheme
30. Bandhaheri	..	Ditto
31. Choudriawal	..	Ditto
32. Mohbatpur	..	Ditto
33. Modakhera	..	Ditto
34. Ghursal	..	Ditto
35. Dhani Mohbatpur	..	Ditto
36. Kishangarh Barwala	..	Ditto
37. Darauli	..	Ditto
38. Mandi Adampur	..	Ditto
39. Kalirawan	..	Ditto
40. Bhagla	..	Ditto
41. Kohli	..	Ditto
42. Mahal Sarai/Moth Serai	..	Ditto
43. Asranwan	..	Ditto
44. Fransi	..	Ditto
45. Chickanwas	..	Ditto
46. Ladwi	..	Ditto
47. Durajanpur	..	Ditto
48. Neoli Kalan	..	Ditto
49. Kajla	..	Ditto
50. Neoli Khurd	..	Ditto
51. Dhandur Block	..	Ditto
52. Bir Babran	..	Ditto
53. Adampur	..	Ditto

DEMAND OF GOVERNMENT TEACHERS' UNION

***3695. Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government have received any memorandum from the Government (Ex-District Board) Teachers' Union, Punjab, containing their demands ; if so, the gist of these demands and the action taken thereon ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : Government have received several memoranda from the Government (Ex-District Board) Teachers' Union containing the following demands :—

(a) (i) Fixation of seniority from the very date of appointment in the local body schools. In case this is not possible, it is demanded that a separate cadre for such teachers should be formed.

(ii) Seniority lists may be prepared and the teachers put in the respective grades.

(iii) J. T. Basic, Vernacular and classical Teachers should be on district level and the A. V Masters/Mistresses should be on state cadre.

(b) Rights of pension and gratuity to be given to all provincialized teachers.

(c) Payment of arrears by local bodies.

(d) Exemption from the payment of professional tax.

(e) All unconfirmed teachers be confirmed and condition of 2nd Division Matric for those employed on three months' basis be waived off.

Regarding (a) The matter is still under consideration.

(b) Rights of pension and gratuity have been granted to all teachers who were thirty or below on 1st October, 1957.

(c) Repeated instructions have been issued to the District authorities to see that the arrears are paid.

(d) The matter is being examined.

(e) Each case of unconfirmed teacher is examined on production of medical certificate. In the interest of education, standard of qualifications cannot be lowered.

श्री अध्यक्ष : ऐसी representations के contents को यहां पर पढ़ने की बजाय अच्छा हो अगर आप इन्हें table पर रख दिया करें। [It is better that instead of reading the contents of such representations, those are Placed on the Table of the House.]

उप-मन्त्री : बहुत अच्छा जी ।

REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF GOHANA, DISTRICT ROHTAK, FOR OPENING GIRLS HIGH SCHOOL

***3847. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government received any representation from the residents of Gohana, district Rohtak, for opening a Girls High School there ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : Yes. Necessary orders for upgrading of the Government Girls Middle School, Gohana, to the High standard have been already issued.

BUS FARE

***3128. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether Government charge a uniform rate of fare per mile on all the routes in the plains in the State, if not, the reasons for variations ;

(b) the rates by Government-owned buses of fare per mile in the districts of Gurgaon and Amritsar separately ;

(c) the rate of fare per mile being charged by the Punjab Roadways and the Capital Bus Service on the Delhi-Hodel route in Gurgaon District ;

(d) the average distance at which bus-stands, if any, have been constructed by Government for the convenience of the passengers on all the routes in the State ;

(e) whether Government have made any arrangements for the supply of water and engaged any watermen during the summer season at the bus-stands mentioned in part (d) above ?

Shri Mohan Lal : (a) No. The rates are charged within the minimum and maximum fixed by Government. The variations are due to many factors including competition from Railways, operating conditions and type of roads, etc.

(b) The fare rates charged by Government-owned buses both in Amritsar and Gurgaon Districts are Re 0-0-6 per passenger per mile for metalled roads and 10 pies for unmetalled roads.

(c) The Punjab Roadways charge fare at 6 pies per passenger per mile whereas the Capital Bus Service, which operates buses on a portion of the route from Delhi to Palwal, charge seven pies per passenger per mile.

(d) Public convenience and not the distance is the criterion for location of bus stands.

(e) Yes. Watermen are provided at all the important stands and drinking water is served during the summer season.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸੱਣਗੇ ਕਿ Maximum ਔਰ Minimum rates ਕੀ ਹਨ ?

मन्त्री : 7 पाई ग्रौर 5 पाई फी मील ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय यह बताने का कष्ट करेंगे कि railways के मुताबिक किस ख्याल से ग्राप rates fix करते हैं ?

मंत्री : Railways के मुताबिक का सवाल नहीं। बहर हाल rates को मुकर्रर करते वक्त यह देखा जाता है कि साथ में railways track है या नहीं, competition है या नहीं, track कैसा है, सवारियां कितनी आती जाती हैं, वगैरह वगैरह। सो, बहुत से ऐसे considerations हैं।

श्री बलराम दास टंडन : मेरे पूछने का अभिप्राय यह है कि railways के मुकाबले में यह pencentage ज्यादा है या कम।

मंत्री : इस का सवाल ही नहीं।

श्री बलराम दास टंडन : आपने जवाब देते वक्त यह बताया था कि rates fix करते वक्त बहुत से factors देखे जाते हैं और उन में से एक factor यह भी है कि railways का किराया क्या है ?

मंत्री : मैं ने ऐसी कोई बात नहीं कही।

ARRANGEMENTS FOR STAY AT NIGHTS BY THE DRIVERS AND CONDUCTORS ETC. IN THE TRANSPORT DEPARTMENT

***3129. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any arrangements have been made by Government for the stay of their those employees in the Transport Department especially the drivers and conductors, who are required to spend nights away from their headquarters, if so, what;

(b) the arrangments, if any, made by Government for their employees in the said Department required to spend nights at the Chandigarh Railway Station ?

(c) whether Government pays any allowance to those of its employees in the Transport Department required to spend their nights away from their headquarters ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, retiring-rooms have been provided at the halting stations, where possible.

(b) No retiring facilities have been provided at the Chandigarh Railway Station as such arrangments are not possible.

(c) Yes, the daily allowance is paid as admissible under the Travelling Allowance Rules to the employees who spend nights away from their headquarters.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वज़ीर साहब फरमाएंगे कि जहां drivers और conductors के लिए ठहरने के लिए इन्तज़ामात नहीं हैं, वहां किए जाएंगे ?

मंत्री : जहां जरूरी हो वहां पर तो गौर किया जा सकता है और गौर हो भी रहा है। हालात के मुताबिक जितने funds available हों और जहां जैसी जरूरत हो उस के मुताबिक इन्तजाम किया जाता है।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या चंडीगढ़ में भी retiring room की ज़रूरत को महसूस किया गया है और क्या चालू साल में इस के लिए इन्तज़ाम करने की कोई स्कीम विचाराधीन है ?

मंत्री : उस के लिए एक अलग सवाल आ रहा है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वज़ीर साहब फरमाएंगे कि चंडीगढ़ के स्टेशन पर कोई tents वगैरह ही लगवा देंगे ?

Mr. Speaker : I am sorry, this question does not arise.

SHARING OF GOVERNMENT PROFIT FROM THE RUNNING OF BUSES

***3130. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to share their profit from the running of buses, etc., in the State with their employees in the Transport Department ?

Shri Mohan Lal : No.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मनिस्टर साहब फरमाएंगे कि उन्हें कोई bonus दिया जाएगा ?

मंत्री : यह मामला ज़ेरे गौर है ।
**

REST-ROOMS FOR DRIVERS AND CONDUCTORS TO STAY AT NIGHT AT CHANDIGARH

***3433. Shri Lal Chand** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for providing suitable accommodation for night stay to the drivers and conductors of the Punjab Roadways who terminate their journeys in Chandigarh at night other than the small room 15′ x 15′ with straw and mud roof which is provided at present ?

Shri Mohan Lal : Yes. Retiring-rooms already exist in Sector 22 and Sector 23 and are being used by the drivers and conductors of Punjab Roadways, Amritsar, Jullundur and Ambala. Besides these, the room 15′ x 15′ made available at bus-stand in Sector 17 is a temporary structure and will be substituted by a properly laid out retiring-room in the permanent building as soon as it is constructed.

श्री लाल चन्द : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि 'as soon as' तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह इस साल में बन जायेगा ?

श्री अध्यक्ष : अगर इस साल से आप का मतलब अगला Financial year है फिर तो यह ज़रूर बन जायेगा । (If by this year the hon. Member means the next financial year then it would surely be constructed.)

मंत्री : इस financial year में तो बाकी सिर्फ दस दिन रह गये हैं । इन दस दिनों में यह कैसे बन सकता है ।

श्री लाल चन्द : मेरा मतलब अगले साल से है ।

**Starred Question No. 3295 and reply there to having been received late from the Government, is printed at the end of this debate as an annexure.

SHED FOR PASSENGERS AT LUDHIANA CITY

***3434. Shri Lal Chand :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any passenger shed for passengers at the Adda of Punjab Roadways at Ludhiana City ;

(b) if the reply to part (a) be in the negative, whether the Government propose to build such an adda, if so, when ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Yes. The construction of a bus-stand with waiting halls is already in hand.

CONSTRUCTION OF ROADS IN FEROZEPUR DISTRICT

***3753. Sardar Sohan Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether it is fact that the construction of pucca roads from—

(i) Bagha Purana to Nihal Singhwala, and

(ii) Badhni Kalan to Ramgarh in Ferozepur District has been undertaken; if so, the extent of progress so far made together with the time by which each of these roads is expected to be completed ?

Shri Suraj Mal : (i) Yes.

(ii) *Bagha Purana-Nihal Singhwala.*—Completed 4.6 miles and work in hand up to 8.0 miles. Target date of completion is 31st March, 1960, subject to availability of funds.

Ramgarh-Badhni Road.—Completed 2.5 miles and work in hand up-to 7.5 miles. Target date of completion is 31st March, 1960, subject to availability of funds.

GRANT OF LOANS UNDER THE PUNJAB BACKWARD CLASSES (GRANT OF LOANS) ACT, 1957

***3209. Shri Rup Singh 'Phul' :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount budgeted under the Punjab Backward Classes Act, 1957, during the current and the last financial years separately along with the sum actually utilized during the aforesaid period separately ;

(b) the amount allotted for the purpose district-wise during the current financial year out of the sum referred to in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) *Year*		*Budgeted amount* Rs	*Amount utilized* Rs
1957-58	..	1,00,000	*Nil*
1958-59	..	1,00,000	*Nil*

(b) The district-wise allocation is under the consideration of Government.

श्री रूप सिंह फूल : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि 1957-58 और 1958-59 में इस काम के लिये दो लाख रुपये provide किये गये थे। तो मैं पूछना चाहता हूं कि यह उन्हें दिये क्यों नहीं गये ?

मुख्य मंत्री : मैं ने कहा है कि यह loans नहीं दिये गये और इस का कारण delay था और यह delay इस लिये हुई है क्योंकि इस बारे में rules बनाने में दिक्कत पेश आई थी।

श्री रूप सिंह फूल : क्या मुख्य मंत्री साहिब बतायेंगे कि जो रुपये पिछले दो सालों में दिये जाने के लिये रखे गये थे और दिये नहीं गये, क्या यह आयंदा साल के बजट में provide कर दिये जायेंगे ?

मुख्य मंत्री : मेरा ख्याल है कि साल 1958-59 में ही यानी 31 मार्च तक यह काम हो जायेगा।

DISTRICT PUBLIC RELATIONS OFFICERS

***3210. Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the minimum qualifications prescribed for the post of District Public Relations Officer ;

(b) the number of such officers in the State at present along with the number of Harijans and those belonging to Backward Classes amongst them separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : (1) Graduate of a recognised Univeristy.

(2) 17. Harijans .. *Nil*

Backward Classes .. 1

HIRING OF TYPEWRITING MACHINES IN PUBLIC RELATIONS OFFICES

***3661. Sardar Atma Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of District Public Relations Offices in the State, if any, which have hired typewriting machines, and the date/ dates since when these have been hired together with the monthly hire rates ;

(b) the reasons for hiring these machines ;

(c) the total amount paid as hire in each case ;

(d) whether any steps have been taken by Government to replace the said hired machines by machines of their own ?

[Chief Minister]

(a) Name of District Public Relations Office		Date of hire of Typewriters	Monthly rate
			Rs
1. Patiala	..	11-12-56	22
2. Sangrur	..	12-1-57	20
3. Kapurthala	..	21-6-57	20
4. Bhatinda	..	1-1-57	20 up to 31-5-57, Rs 22 from 1-6-57 onwards
5. Narnaul	..	19-2-58	25

(b) Before the integration there was no separate District Public Relations Office in the erstwhile State of Pepsu. After integration, however, separate District Public Relations Offices were established in the five districts of this State. The typewriters were got on hire for these newly established district offices.

(c) Name of District Public Relations Office		Amount paid	Bill outstanding up to 28-2-58	Total
		Rs	Rs	Rs
1. Patiala	..	494.55	66.00	560.55
2. Sangrur	..	480.00	..	480.00
3. Kapurthala	..	106.00	280.00	386.00
4. Bhatinda	..	518.00	..	518.00
5. Narnaul	..	9.25	22.43	31.68

(d) The matter in regard to the sanction of the purchase of five typewriters for these five district offices is under consideration.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਸਤੇ type ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ

[ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ]
ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ 560 ਰੁਪਏ, ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 480 ਰੁਪਏ, ਕਪੂਰਥਲੇ ਵਿਚ 386 ਰੁਪਏ, ਬਠਿੰਡੇ ਵਿਚ 518 ਰੁਪਏ ਤੇ ਨਾਰਨੌਲ ਵਿਚ 31 ਰੁਪਏ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਜਿਤਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਕੀ ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ integration ਦੇ ਵਕਤ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਵੇਂ ਦਫਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਿਰਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਵਾਏ ਗਲਤੀ ਦੇ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਗ਼ਲਤੀ ਦੇ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਕਿਹੜੇ quarters ਤੋਂ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਇਆ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੈ । I will take serious notice of it. I am grateful to the hon. Member for bringing this to my notice.

ADVISORY COMMITTEES FOR DIFFERENT DEPARTMENTS

*3870. **Sardar Umrao Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have appointed any Advisory Committee attached with various departments ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ advisory committees ਦੀਆਂ meetings ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : The question is as follows :—

"Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have appointed any Advisory Committee attached to various Departments ?"

As regards further questions on the subject these were asked yesterday.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਨਹੀਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੁੱਛੀ ਹੈ ਇਹ ਕਲ੍ਹ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ।

श्री अध्यक्ष : यह ब मौका है और इस से supplementary बनता ही नहीं । (This is not relevant and this supplementary does not arise out of this question.)

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, कल जब इस सवाल का जवाब दिया गया था उस वक्त चीफ़ मिनिस्टर साहिब House में मौजूद नहीं थे इस लिये इस का जवाब ठीक तरह से नहीं दिया गया था ।

श्री अध्यक्ष : पर यह सवाल इस में से बनता नहीं। यह आप फिर किसी मौके पर पूछ लेना। (But this supplementary does not arise out of it. The hon. Member may ask this at some other occasion).

श्री बलराम दास टंडन : बात तो पूछने की केवल यह है कि यह advisory कमेटियां क्यों बनाई गई हैं जब कि इन की meetings होती ही नहीं ?

श्री अध्यक्ष : इस बारे में कल जब डाक्टर गोपी चंद जी ने जवाब दिया था उस से ही आप की तसल्ली हो जानी चाहिये थी। अब यह किसी और समय पूछ लेना। (The hon. Member should have been satisfied with the reply given in this connection yesterday by the Minister for Finance. Now, he may ask this thing at some other occasion.)

ARMS LICENSES FOR CROP PROTECTION

*3211. **Shri Rup Singh 'Phul'** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there are any restrictions in the way of granting arms licenses for crop protection in favour of the members of any political parties; if so, what and the names of the political parties not entitled to the aforesaid licenses ?

Sardar Partap Singh Kairon : No.

SUPERSESSION OF MUNICIPAL COMMITTEE, KAITHAL, DISTRICT KARNAL

*3298. **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether the Municipal Committee, Kaithal, district Karnal, had been superseded, if so, since when and the reasons therefor ;

(b) whether Government intend to hold election to the said committee, if so, by what time ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, since the 29th October, 1958, on account of incompetency and persistent default in the performance of duties imposed on it by or under the Punjab Municipal Act, 1911.

(b) Yes, during the next summer.

CHANGE-OVER FROM URDU AND ENGLISH TO SOME OTHER LANGUAGES IN MUNICIPAL COMMITTEES OF THE STATE

*3837. **Shri Balram Das Tandon** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to change-over from Urdu and English to some other languages in the Municipal Committees of the State, if so, the names of the languages proposed to be substituted and the time by which this change-over is expected to take place ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Regional language of the respective area.

(c) Time by which the proposed change is likely to take effect cannot be fixed with definiteness.

श्री बलराम दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहिब यह बताने का कष्ट करेंगे कि जब कि गवर्नमेंट की general policy यह है कि अंग्रेज़ी की जगह हिंदी को replace करना है तो इस policy में क्यों तबदीली लाई गई है ?

मंत्री : आप ने अजीब सा सवाल किया है। यह तो local authorities का question है कि local authorities में क्या language होनी चाहिये और इस के लिये यह बिल्कुल मुनासिब था और बिल्कुल जायज़ तरीके से यह सोचा और समझा गया है कि हर local body का जो काम है वह वहां की regional language में हो।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਗੁਰਨਾਦ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਮਿਆਦ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮੁਕਰੱਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਆ action ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

मंत्री : पहले date मुकर्रर की थी मगर बाद में पता चला कि जो by-laws हैं उन की amendment ज़रूरी है इस फैसले को enforce करने के लिए bye laws में amendment की जा रही है। अगर कोई defaulter होगा तो तब विचार कर लेंगे कि क्या action लेना है।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ by-laws amend ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ amendment ਕਦ ਤਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸਵਾਲ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛ ਵੀ ਲਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਣ ਲਗ ਪਏ ਹੋ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਮੁਕੰਮਲ ਜਵਾਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੰਤਰੀ : ਜਵਾਬ ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੀ ਸੀ।

LEVY OF HOUSE TAX AND CYCLE TAX BY MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR

*3838. **Shri Balram Das Tandon** : Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) whether any proposals from the Municipal Committee, Amritsar, were received by Government in regard to the levy of house tax and cycle tax during the last five years, and if so, when ;

(b) reply & replies sent by the Government to the said proposals and when ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement containing the requisite statement is laid on the Table of the House.

Statement containing information pertaining to the proposals received from the Municipal Committee, Amritsar, in regard to the levy of house tax and cycle tax

Part(a)(i).—Yes.

Part a(ii) and (b).—The information is tabulated below :—

Serial No.	Proposal	Date of receipt from the Committee	Resume of reply sent by Government	Date of reply sent by the Government
(i)	The general taxable limit be raised from Rs 20 to Rs 30 per mensem	30-6-55	Government rejected the proposal as it would have affected the income of the Comimttee considerably	10-11-55
(ii)	The taxable limit for a widow be raised from Rs 35 to Rs 50 per mensem	30-6-55	Government rejected the proposal	10-11-55
(iii)	Minor orphans owning property the annual value of which does not exceed Rs 600 be also exempted	30-6-55	Ditto	10-11-55
(iv)	New constructions completed between the 1st April, 1954 to the 31st August, 1956, be exempted for three years only	30-6-55	Government accepted this proposal as a special case	10-11-55
(v)	The tax be recovered on consolidated rental value of all buildings of one owner within the rating area from 1st April, 1955	30-6-55	Government did not agree to the proposal as this is not contemplated in the Punjab Municipal Act, 1911, or the rules made there under	10-11-55
(vi)	Abolition of Cycle tax ..	2-4-57	It was rejected as no good and sufficient reasons were given by the Committee	8-5-57

श्री बलराम दास टंडन : वज़ीर साहिब ने बताया है कि widows और minors के cases में house tax limit बढ़ाने के लिये कमेटी ने सिफारिश की थी तो इस को न मानने के क्या कारण हैं ?

मंत्री : Details अगर चाहें तो अलग सवाल करें, फिर बता सकूंगा ।

श्री बलराम दास टंडन : मन्त्री महोदय ने बताया है कि कमेटी की proposal कि 1954 से 1956 तक जो नए मकान बने हैं उन को house tax छोड़ा जाए, मन्जूर कर ली है ? Government accepted this proposal as a special case. क्या यही बात आगे को जो और नए मकान बनेंगे उन पर भी as a special case लागू होगी ?

श्री अध्यक्ष : इस में clearly period specify किया गया है। (The period has been clearly specified in this.)

श्री बलराम दास टंडन : जो रियायत इस वक्त नए मकानों के सिलसिले में दी गई है क्या वह जो नए मकान और बनेंगे उन के case में भी दी जायगी ?

मंत्री : आगे के मुताल्लिक कुछ नहीं कह सकता। इस वक्त मगर जो जवाब दिया है widows और minors के मुताल्लिक उस बारे कुछ और submission करना चाहता हूं। Government ने अब general policy के तौर पर फैसला किया है और हरेक municipality को हक दिया है कि अगर वह अपनी financial हालत के मुताबिक समझे तो जिन की आमदनी 600 रुपया सालाना हो उन को exemption देना चाहे तो दे दें।

श्री बलराम दास टंडन : मैं दूसरी बात के बारे जवाब चाहता हूं कि जिन मकानों को जो 1953—56 के अर्से के हैं as a special case being a border State रियायत दी गई है। क्या यह रियायत आगे को जो मकान बनेंगे उन को भी दी जायगी ?

मंत्री : इस बारे इस वक्त कुछ नहीं कह सकता।

Mr. Speaker : There is no case at present. It is a hypothetical question. The hon. Minister is not in a position to answer this question.

श्री बलराम दास टंडन : जैसा कि इन्होंने पिछली बात के बारे में statement दी है और गवर्नमेंट की तरफ से committees को direction मिलता है, इसी तरह से मैं इन से जानना चाहता हूं कि आगे के लिये क्या policy है ?

मंत्री : मैं अभी कुछ नहीं कह सकता।

श्री बलराम दास टंडन : Cycle tax बारे जो proposal खत्म की गई। उस बारे लिखा है—It was rejected as no good and sufficient reasons were given by the committee. मैं यह जानना चाहता हूं कि good and sufficient reasons का सरकार की नज़रों में क्या मतलब है ?

मंत्री : Good का मतलब है अच्छा और sufficient का मतलब है काफी (हंसी)।

श्री बलरास दास टंडन : यह तो लफ्ज़ दुहरा दिए हैं तर्जमा भी नहीं किया।

श्री अध्यक्ष : यह पूछने की बजाए कि good and suffcient का क्या मतलब है। आप को पूछना चाहिए था कि वह क्या conditions हैं जो उस ने पूरी करनी है। (Instead of asking the meaning of 'good' and 'sufficient' the hon. Member should have enquired about the conditions to be fulfilled.)

श्री बलराम दास टंडन : आप ने put तो कर दिया है। (हंसी)

श्री अध्यक्ष : नहीं, मैं ने तो समझाया है। (No, I have only guided the hon. Member.)

श्री बलराम दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि वह क्या criteria है जिस की बिना पर अगर कमेटी इस tax को हटाना चाहे तो उस की बात मानी जायगी ?

मंत्री : हरेक tax बारे बहुत सी बातें देखनी होती हैं। यह सोचना पड़ेगा कि कमेटी की financial position कैसी है। दूसरे यह देखना होगा कि इस का असर दूसरी कमेटियों पर क्या पड़ेगा। बहुत ही बातें होती हैं, off hand नहीं बता सकता ।

श्री बलराम दास टंडन : जिस कमेटी का revenue 1,10,00,000 रुपये का हो, वहां पर 50,000 रुपये का cycle tax जो है यह 50,000 आदमियों पर लगता है। इसी को क्या सरकार sufficient reason नहीं समझती ?

मंत्री : एक ही बात नहीं देखी जाती, बहुत सी बातों का ख्याल रखना पड़ता है। इस की अगर details चाहें तो separate notice दें।

EXPORT AND IMPORT OF FOODGRAINS FROM OCTOBER, 1958 TO JANUARY, 1959

*3489. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state—

(a) the total quantity of foodgrains exported from and imported into the State during the period from 1st October, 1958 to 31st January, 1959;

(b) the rates of exported and imported foodgrains together with the amount of loss or profit to the State during the said period ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the information in respect of import and export of foodgrains on Government account is laid on the Table of the House. The information in respect of private trade is not available.

(a) Quantity of wheat and rice exported on Government account :—

		Mds.	Srs.	Ch.
Wheat	..	628,364	18	11
Rice	..	816,553	11	12

Quantity of wheat and maize imported on Government account :—

Wheat	..	1,030,850	18	4
Maize	..	29,632	6	12

Quantities of foodgrains exported and imported by private trade are not available.

(b) (i) Purchase price of exported wheat has not so far been finalized. Recovery at the provisional rate of Rs 17 per maund was made as advance from the recipients. As for rice it was procured and exported by the State Government on behalf of the Central Government and as such export price of rice is not available with us.

(ii) Stocks of wheat and maize were imported at the follwoing rates :—

(a) Wheat at Rs 14.00 per maund F. O. R. destination.

(b) Maize at Rs 11.00 per maund F. O. R. destination.

(iii) Profit or loss to the State is determined after the close of the financial year and covers all the schemes run during that year. It has yet to be worked out.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 628,364-18-11 ਮਣ ਕਣਕ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਣਕ ਆਪਣੇ ਗੋਦਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੇਜੀ ਜਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਭੇਜੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ stocks ਸਰਕਾਰ ਨੇ requisition ਕੀਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਕਣਕ ਬਾਹਰ ਭੇਜੀ ਗਈ।

श्री अध्यक्ष : पंडित जी यह सवाल एक different context में उस वक्त मैम्बर साहिबान ने भेजे थे जिस वक्त कि अभी House में इस बारे कोई बात नहीं हुई थी। उस के बाद इस बारे में काफी कुछ हो चुका है। I am not going to allow further supplementary questions. (*Addressing the Minister*) (These questions were given notice of by the hon. Members in a different context and at a time when this matter had not been taken up by the House in any form. Since then this matter has come before the House in many forms. I am not going to allow further supplementary questions).

OPENING OF CHEAP GRAINS SHOPS IN VILLAGES IN THE STATE

***3850. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Industries and Local Government be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open cheap grain shops in villages in order to remove the scarcity of foodgrains there ?

Shri Mohan Lal : 399 Fair Price Shops have already been set up in the rural areas of the State. Deputy Commissioners have been authorised to open additional depots in rural areas, wherever necessary.

Sardar Bhag Singh : Sir, may I know from the Government whether scarcity of foodgrains exists in the villages and the Government intend opening cheap grain shops in those villages?

Minister : Sir, it is a general question. If any positive information is needed in respect of a particular area, I need notice.

MARKET COMMITTEES IN KARNAL DISTRICT

***3299. Shri Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) whether Government received any recommendations from the Deputy Commissioner, Karnal, during the period from June 1957 to September, 1958, for the formation of Market Committees in Karnal District at places where existing committees had completed their terms ; if so, when in each case;

(b) the dates when the terms of each of the said Market Committee was to be renewed ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) and (b) A statement is laid on the Table.

STATEMENT

(a) Yes, Sir. The proposals for the reconstitution of the following Market Committees were received from the Deputy Commissioner, Karnal, on the dates indicated against each :—

Name of the Market Committee.		No. and date of the Communication with which the Deputy Commissioner, Karnal, forwarded to Government the proposal of each Committee.
1		2
Karnal	..	No. 5545/LFA, dated the 27th September, 1957
Gharaunda	..	No. 5547/LFA, dated the 27th September, 1957
Panipat	..	No. 5549/LFA, dated the 27th September, 1957
Samalkha	..	No. 5551/LFA, dated the 27th September, 1957
Kaithal	..	No. 5555/LFA, dated the 27th September, 1957
Shahabad	..	No. 5557/LFA, dated the 27th September, 1957
Ladwa	..	No. 5608/LFA, dated the 30th September, 1957
Madlauda	..	No. 5553/LFA, dated the 27th September, 1957
Taraori	..	No. 1409/LFA, dated the 14th February, 1958
Pundri	..	No. 471, dated the 1st February, 1958, to the address of the Commissioner, Ambala Division, who forwarded the same to Government with his endorsement No. 1364/G, dated the 7th April, 1958

(b) The term of the members of each Market Committee in the Karnal District expired on the date noted against them :—

(i) Market Committees, Karnal, Gharaunda, Panipat, Samalkha, Kaithal, Shahabad and Madlauda — 1st July, 1957

(ii) Market Committee, Taraori and Pundri .. 30th January, 1958

(iii) Market Committee, Ladwa .. 11th June, 1957

However, according to section 10 of the Punjab Agricultural Produce Markets Act, 1939, every member of a Market Committee shall, subject to the provisions of section 13, hold office for a period of three years from the date of his appointment and if, when such period expires and no person is appointed to succeed him, such member shall, unless the Government otherwise direct, continue to hold office until his successor is appointed.

श्री राम प्यारा : मुझे जो statement दी गई है उस में बताया गया है कि D. C. ने 27 सितम्बर को अपनी recommendations भेज दीं। दूसरी बात बताई गई है कि इन की terms 1st July को खत्म होती है। मैं पूछना चाहता हूं कि लगभग दो साल हो गए हैं कुछ कमेटियों की nomination क्यों नहीं हुई ?

मंत्री : सिर्फ करनाल और सम्भालका दो कमेटियों की बाकी हैं।

श्री राम प्यारा : इन के nominate न होने के क्या कारण हैं ?

मंत्री : अभी तक सरकार फैसला नहीं कर पाई।

श्री राम प्यारा : जब D.C. ने recommendation 27 सितम्बर, 1957, को की तो कौनसी वजूहात थीं कि 1¾ साल तक फैसला नहीं हो सका ?

मंत्री : सरकार को देखना है कि इन recommendations के मुताबिक अमल मुनासब भी होगा या नहीं।

श्री राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने बताया है कि दो कमेटियां रह गई हैं तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि क्या यह fact है कि एक कमेटी एक दफा nominate हो चुकी है और बाद में उस की nomination cancel कर दी गई है ?

मंत्री : आप इस के लिए separate notice दें।

श्री राम प्यारा : क्या यह बताया जा सकता है कि ज़िला करनाल में कोई ऐसी कमेटी है जो gazette हो चुकी हो और फिर pending हो ?

मन्त्री : आप इस के लिए notice दें।

Mr. Speaker : The question is—

"(a) whether Government received any recommendations from the Deputy Commissioner, Karnal, during the period from June, 1957 to September, 1958, for the formation of market committees in Karnal District ;

(b) the dates when the terms of each of the said market committee was to be renewed,"

The question of its being gazetted and cancellation does not arise.

श्री राम प्यारा : Market committees बनाने के बारे में जो rules हैं उन में provision है कि Deputy Commissioner की recommendation जो भेजी जाती है उस में से selection होती है तो इस में कौनसी रुकावट थी कि कमेटियां अभी तक नहीं बनाई गईं ?

श्री अध्यक्ष : Market committees के बारे में एक सवाल के जवाब में Chief Minister साहिब पहले ही clear position हाउस के सामने रख चुके हैं। (In reply to a question the Chief Minister has already explained the whole position to the House regarding the market committees.)

श्री राम प्यारा : मैं तो यह पूछना चाहता हूं कि कौन सी committee cancel हो गई हैं।

मन्त्री : मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि मेरे पास यह इत्तलाह है कि करनाल और सम्बालका की रहती हैं। अगर आप नोटिस देंगे तो बाकी की information दे दी जाएगी।

WATER LOGGING IN THE STATE

***3768. Sardar Gurmit Singh Mit** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the approximate total amount required to combat fully the water-logging menace in the State ;

(b) whether Government have approached the Union Government for any financial assistance for combating waterlogging in the State ; if so, the amount of financial help expected to be obtained ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The amount has not yet been worked out.

(b) The matter is under consideration.

DRAINING OUT WATER FROM VILLAGES IN ZAILS BOHAR AND KALOI OF DISTRICT ROHTAK

***3848. Shri Mangal Sein** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the names of villages in Bohar and Kaloi Zails of district Rohtak which have been affected by the recent floods ;

(b) whether water is still standing in some of the villages in these Zails; if so, the steps, if any, being taken by Government to drain out the water ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) (1) Makrauli Kalan,

(2) Lahhot,
(3) Kiloi Dhap,
(4) Kiloi Khas,
(5) Dhatar,
(6) Sanghi,
(7) Khidwal.

(b) No water is standing in any village now.

ACQUISITION OF LAND FOR HARIKE BARRAGE

***3871. Sardar Umrao Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have acquired any land for extending the Pond area of Harike Barrage ; if so, the total area thereof and the names of the villages where it has been acquired ?

Sardar Gian Singh Rarewala : No.

AUDIT OBJECTION IN THE ACCOUNTS OF THE COMMUNITY DEVELOPMENT BLOCK, PHAGWARA

***3560. Sardar Atma Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the accounts of the Community Development Block, Phagwara, were audited during the year 1958-59; if so, the details of the audit objections, if any, and the action taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : 1. The accounts of the Phagwara Block were audited by the Accountant-General in October, 1958 and by the departmental Auditors from 5th January, 1959 to 7th February, 1959.

2. A copy of the audit note conducted by the office of the Accountant-General is placed on the table. The audit note as a result of Departmental audit is still to be issued.

3. The explanations of the persons concerned have been called for in respect of the objections pointed out by the Accountant-General. The departmental audit was completed only on 7th February, 1959 and its Report is to be is'ued for obtaining the replies of the persons responsible for the irregularities. Further action will be taken on receipt of the explanations of the persons concerned. In the meantime the Block Development Officer and the Accountant have both been transferred from the block.

Audit and Inspection note on the accounts of the Community Development Block, Phagwara, for the period from 1st October, 1957 to 30th September, 1958

PART I

1. *Previous Inspection reports.*—The last audit and inspection report for the period 1st October, 1956 to 30th September, 1957 was issued under this office endorsement No. OAAN/3407, dated 9th December, 1957 and in spite of the lapse of over ten months since no reply in the form of an annotated copy has so far been furnished by the B.D.O. either to his own Department or to this office. It appears that the B.D.O. sent extracts of relevant paras concerning the overseer, the E.O.(I) and the S.E.O. to them,—*vide* his Nos. 419, 421 and 422, dated 4th February, 1958, but inspite of issue of reminders to them on 9th April, 1958 and 22nd April, 1958 no replies were furnished by them. The matter does not seem to have been pursued after 22nd April, 1958 in spite of Planning and Development Commissioner's reminder No. S(250)-2356-Aud-58/556, dated 18th March, 1958 and the B.D.O. did not submit any replies even to the objections pertaining to his own office. This inaction especially when the state of accounts of his office is unsatisfactory, is brought to the special notice of the Government for taking suitable action for preventing such delays in future and for expediting the submission of the annotated copy of the last report under reference without any further avoidable delay.

PART II

2. *Present Audit.*—The present audit the results of which are embodied in the succeeding paragraphs was conducted by Shri S. S. Sodhi, Senior Auditor, from 1st October, 1958 to 9th October, 1958 and again from 10th October, 1958 to 14th October, 1958. The audit was supervised by Shri B. N. S. Sehgal, Assistant Examiner, from 10th October, 1958 to 12th October, 1958.

3. *Mis appropriation of Government money to the extent of Rs.* 2,246.66 *nP.*—A test check of the cash-book of the B.D.O., Phagwara, revealed certain unattested cutting and overwritings in totals and balances and subsequent unattested entries of adjustments which were in some cases without full details and cross-references. This necessitated the check of the totals and balances of the cash-book for the entire period of the present audit, i.e.,from 1st October, 1957 to 30th September, 1958. This detailed check of totals and balances was later intended back to the period for 1st April, 1954 to 30th September, 1957 as well. The discrepancies noticed as a result of this detailed check of totals and balances are discussed below.

(i) On 9th October, 1957, there was an opening balance of cash in hand to the extent of Rs. 8,681.59 nP. As verified from the Sub-Treasury, Phagwara, bills worth Rs. 2,238.91 were drawn on that day thus bringing the totals of cash in hand to Rs. 10,920.50 nP. A sum of Rs. 3,171.00 nP. was disbursed to different payees on that day. Thus leaving a balance of cash in hand to the extent of Rs. 7,749.50 nP. But instead, a sum of Rs. 7,748.50 nP. was carried forward as opening balance on 10th October, 1957. Thus a sum of Re. 1 was less carried forward which had not been adjusted so far.

(ii) On 18th October, 1957 there was an opening balance of cash in hand amounting to Rs. 3,609.08 nP. A sum of Rs. 752.91 nP. was disbursed to different payees on that day, thus leaving a balance of cash in hand to the extent of Rs. 2,856.17 nP. But instead of carrying forward this balance only Rs. 2,256.17 were carried forward as the opening balance on 19th October, 1957. Thus a sum of Rs. 600 was less carried forward and has not been adjusted ever thereafter.

(iii) On 12th November, 1957 there was an opening balance of cash to the extent of Rs. 2,300.12 nP. As verified from the Sub-Treasury, Phagwara, bills worth Rs. 602.12 nP. were drawn on that day thus bringing the total cash in hand to Rs. 2,902.24 nP. A sum of Rs. 457.12 nP. was paid to different payees on that day, thus leaving a closing balance of Rs. 2,445.12 nP. But instead Rs. 2,444.12 nP. was shown as the closing balance. It was further stated on the cash-book that this difference of Re. 1 was adjusted on page 171 of the cash-book. But on page 171, although, a note of an adjustment of this difference of Re. 1 was given by reducing the sum total of 2 items of payments of Rs. 90.50 nP. each from Rs. 181 to Rs. 180, yet in the grand total of payments for the day the expenditure of Rs. 181 in full on account of these two items was taken in account and as such this difference of Re. 1 remained unadjusted so far.

(iv) On 9th December, 1957, a sum of Rs. 93.00 on account of pay and allowances of Shrimati Harbans Kaur, Lady Teacher, was shown disbursed against voucher No. 141. But instead of including only Rs. 93.00 in the total payments of the day, a sum of Rs. 141.93 nP. was taken into account, in the grand total of payments for the day. The sum of Rs. 48.93 nP. thus excess charged off while working out the closing balance, though duly shown as receipt in the cash-book on 31st January, 1958 in the fourth column for "amount" was, however, omitted to be taken into account in the total receipts of the day and had not since been adjusted.

(v) On 11th January, 1958, the following amounts were drawn from the sub-treasury as verified personally :—

Bill No		*Amounts*
		Rs. nP.
147/C	..	44.87
148/C	..	183.81
151/C	..	0.25
117/C	..	2,248.59
116/C	..	64.25
118/C	..	2.50
119/C	..	95.41
124/C	..	53.09
152/C	..	465.33
Total	..	3,158.10

But against this amount, a total amount of Rs. 3,158.07 nP. was shown and accounted for in the cash-book. Thus a sum of Re. 0.03 nP. was less accounted for.

(vi) As verified personally from the Sub-Treasury, Phagwara, a sum of Rs. 1,056.65 nP. was drawn,—*vide* bill No. 182/C, dated 26th February, 1958. But instead a sum of Rs. 1,056.56 nP. was accounted for in the cash-book. A sum of Rs. 0.09 nP. was thus less accounted for.

[Minister for Irrigation and Power]

(vii) On 31st March, 1958 there was an opening balance of cash to the extent of Rs 23,118.97 nP. on that day, the following page-wise totals of receipts were shown in the cash-book :—

		Rs. nP.
Total receipts recorded on page 185 of the cash-book	..	2,57,209.42
Total receipts recorded on page 187 of the cash-book	..	4,571.90
Ditto ditto	..	11,069.51
Total receipts recorded on page 189 of the cash-book	..	16,307.84
Ditto ditto	..	11,665.92
Total	..	3,00,824.59

Thus the grand total of opening balance plus receipts should have worked out to Rs. 3,23,943.56 nP. But according to the cash-book, the opening balance plus receipt have been shown to be Rs. 3,23,810.23 nP.(*vide* page 235 of the cash-book) the correct total of the actual withdrawals from the sub-treasury plus opening balance, however, worked to Rs. 3,23,836.23 nP. as under :—

		Rs. nP.
Opening balance on 31st March, 1958	..	23,118.97
Total of the receipts recorded on page 185	..	2,57,209.42
Total of the receipts recorded on page 187	..	4,571.90
Ditto ditto	..	11,059.51
Total of the receipts recorded on page 189	..	16,214.51
Ditto ditto	..	11,665.92
Total	..	3,23,836.23

Thus it would be observed that the receipt of a sum of Rs. 26 only had been less shown in the cash-book.

(viii) The total of the payment as booked on 31st March, 1958 (from page 185 to 235 of the cash-book) as per details given in appendix B to this note had been worked out to Rs. 3,19,378.53 nP. But it was observed that the correct total of the payments booked on 31st March, 1958 (from pages 185 to 235 of the cash-book) worked out to Rs. 3,18,862.53 nP. Thus a sum of Rs. 516 had been excess charged in the cash-book due to wrong totals.

(ix) It was observed that on 8th July, 1957, there was an opening balance of cash amounting to Rs. 4,699.74 nP. Bills worth Rs. 3,398.02 nP. as per details given below were shown as withdrawals from the sub-treasury :—

		Rs. nP.
37/C	..	13.31
73/C	..	2,341.00
71/C	..	128.00
39/C	..	96.69
40/C	..	819.02
Total	..	3,398.02

Adding the opening balance of Rs. 4,699.74 nP. to the receipts of the day, the total works out to Rs. 8,097.76 nP. But against the total of Rs. 8,097.76 nP. the total was worked out to Rs. 7,397.96 nP. The difference of Rs. 700 was stated to have been adjusted on 30th July, 1957, only Rs. 600 instead of Rs 700 were adjusted. It would, therefore, be observed that a sum of Rs. 100 had thus been less shown as receipt and this amount had thus been kept out of account.

(x) On 18th February, 1958, the following amounts were shown and accounted for as having been paid to the officials noted against each on account of their pay and allowances :—

		Rs. nP.
Shri Piara Singh, Teacher	..	70.00
Shri Chanan Singh, Teacher	..	70.00
Shrimati Shanti Devi, Teacher	..	77.50
Total	..	217.50

But no receipts of the actual payees in support of these payments were available. The month to which these payments pertained was not indicated anywhere. On further scrutiny, it was observed that all the above three teachers had been paid away their salaries for the period March, 1957 to February, 1958 (Payable in April, 1957 to March, 1958),—*vide* voucher numbers as per details given in appendix A to this note and the payments of these salaries had been accounted for in the cash-book on the dates and on the pages as mentioned against each. Thus the additional payment of Rs. 217.50 nP. as mentioned above and as accounted for in the cash-book does not seem to be genuine. It would thus be observed that against the payment of their salaries for 12 months, salaries for 13 months had been accounted for in the cash-book. From the facts stated above, it is therefore, quite evident that the sum of Rs. 217.50 nP. referred to above was excess charged in the cash-book.

(xi) As verified personally from the Sub-Treasury, Phagwara, the following amounts were drawn on the date mentioned against each :—

Serial No.	Bill No.	Date of withdrawal	Amount drawn	REMARKS
			Rs. nP.	
1	171/T	31st March, 1958	14.25	(Quittance of the payee available, but payment not shown in the cash-book.)
2	115/C	Ditto	111.24	
3	114/C	Ditto	346.24	
4	3/T	29th April, 1958	3.37	
5	5/T	Ditto	3.87	
6	9/P	Ditto	117.81	(Rs. 52.81 nP. paid to the payee, but payment not shown in the cash-book, balance amount of Rs. 65 not paid to the payee).
		Total	596.78	

[Minister for Irrigation and Power]

But neither the receipt of this amount was shown in the cash-book nor the receipts of the actual payees in support of these amounts having been paid, if at all, shown to audit except as mentioned against serial Nos.1 and 6 above on further enquiry it was observed that the drawal of bill Nos. 3/T and 5/T mentioned at serial Nos. 4 and 5 related to the claims of Shri Jagmohan Singh, Typist of the B.D.O.'s Office, on account of his T. A., etc. In reply to an audit query it was stated by him that he had not received the payment of these bills. From the facts stated above, it would appear that this amount of Rs. 529.72 nP. (Rs. 596.78 nP., Rs. 14.25 nP., Rs. 52.81 nP.) had been misappropriated.

(xii) A sum of Re. 0.87 nP. was drawn from the sub-treasury,—*vide* voucher No. 93/C of October, 1957 for Rs. 0.87 nP. The office copy of the bill revealed that actually a sum of Re. 0.87 nP. was payable and was actually paid to the payee. But instead the sum of Rs 0.87 nP. was charged in the cash-book. Thus the sum of Re. 0.87 nP. was excess drawn and excess charged and thus misappropriated.

(xiii) It was observed that on 5th November, 1956 there was an opening balance of cash amounting to Rs. 35,038-0-6. A sum of Rs. 50-4-0 was shown as receipt of the day on account of recovery of overpayment. Adding the opening balance of Rs. 35,038-0-6 to the receipt of the day, the total works out to Rs. 35,088-4-6. A sum of Rs. 348-8-0 was disbursed to different payees on that day thus leaving a balance of Rs 34,739-12-6 in hand. But instead a sum of Rs 34,539-12-6 was carried forward as opening balance on 6th November, 1956. Thus a sum of Rs. 200 was less carried forward which had not been adjusted so far. The sum seems to have been misappropriated.

(xiv) On 7th May, 1957, there was an opening balance of cash of Rs. 4,830.50 nP. On that day, payments amounting to Rs. 540 only were shown and accounted for in the cash-book, thus leaving a balance of Rs. 4,290.50. But instead a sum of Rs. 4,289.50 nP. was carried forward thus a sum of Re. 1 only was less carried forward which had not been adjusted so far.

(xv) On 7th June, 1957, there was an opening balance of Rs. 4,366.70. On that day payments amounting to Rs. 350.56 nP. were made and accounted for in the cash-book, thus leaving a closing balance of cash in hand to the extent of Rs. 4,016.14 nP. But instead a sum of Rs. 4,015.74 nP was carried forward. The sum of Rs. 0.40 nP. thus less carried forward had not so far been adjusted.

(xvi) On 26th June, 1957, there was an opening balance of Rs. 5,526.24 nP. On that day payments amounting to Rs. 302.50 nP. were made to the different payees as per cash-book. But instead of showing the sum of Rs. 302.50 nP. payments of the day, the sum of Rs. 303.00 nP. was shown and accounted for in the cash-book thus it would be observed that a sum of Rs. 0.50 nP. was excess charged in the cash-book and thus seemed to have been mis appropriated.

(xvii) On 30th July, 1957, a sum of Rs. 26.96 nP. was shown to have been paid to the Anand Electric Company, Phagwara and had accordingly been accounted for in the cash-book. But the scrutiny of the receipt of the payee and office copy of the bill revealed that actually a sum of Rs. 26.56 nP. was drawn and paid to the payee. But it would, therefore, appear that a sum of Rs. 40.00 nP. was excess charged in the cash-book and thus misappropriated.

(xviii) On 31st July, 1957, there was an opening balance of cash in hand to the extent of Rs. 4,729.99 nP. On that day bills worth Rs. 602.14 nP. were shown to have been drawn from the sub-treasury. But instead of showing the total receipts of the days as Rs. 602.14 nP. a sum of Rs. 601.64 nP was shown and accounted for in the cash book. It would thus be observed that a sum of Rs. 50 nP. was less shown as receipt and hence misappropriated.

(xix) Again on that day, i.e., 31st July, 1957 a sum of Rs. 473.36 nP. was shown and accounted for in the cash-book as payments of the day. But the actual total of the payments of the day, worked out to Rs. 470.36 nP. It would thus be observed that asum of Rs. 3 had been excess charged of the cash-book. The difference of Rs. 3 had not been adjusted so far and as such seemed to have been misappropriated.

The case deal within sub-paras (I) to (XIX) above thus reveal the misappropriation of government money to the extent of Rs. 2,246.16 nP. which was facilitated by the very frequent unattested corrections, overwritings and wrong totals, in the cash-book and by the failure to work out the details of the monthly closing cash balance since January, 1956 and by the absolute disregard of the provisions of rule 2.2 of the Punjab Financial Rules, Vol. I, which requires that all monetary transactions should be entered

in the cash-book as soon as they occur and attested by the head of the office in token of check. It further requires that the cash-book should be closed regularly and completely checked. The head of the office should verify the totalling of the cash-book or have this done by some responsible subordinate other than the writer of the cash-book and initial it as correct. The rule further requires that at the end of each month, the head of the office should verify the cash balance in the cash-book and record a signed and dated certificate to that effect. But it was observed that the requirements of the rule referred to were not complied with by the B.D.O. During discussion, it was stated by the B.D.O. that because he had doubt about the payment of so many items, so he did not initial the entries of payments. If so, he should have at least reported the matter to his department for orders and guidance. This does not seem to have been done. During the period to which this misappropriation relates. Shri Mohinder Singh Sodhi was the Head Clerk-cum-Accountant who maintained the cash-book and handed cash. The question of full investigation into these cases and for fixation of responsibility for the amounts misappropriated and for laxity of superior check and control is brought to the notice of the Government. To ensure that no other amounts have been misappropriated it is very necessary that the accounts records for the entire period of tenure of Shri Mohinder Singh in this block may be checked in detail departmentally and the results reported to this office at a very early date.

4. *Cash short handed over at the time of transfers.*—(a) On 1st May, 1958, Shri Mohinder Singh Sodhi, the then Head Clerk-cum-Accountant, who was also handling cash since the very inauguration of the Phagwara Block was transferred to some other Block. On that day the cash-book showed a closing balance of Rs. 2,658.33 nP. against which he handed over a sum of Rs 1,958.33 nP. in cash and the difference of Rs 700 was shown to have been overpaid to some loanees. But no reference of the persons to whom the sum of Rs. 700 was paid in excess, and of the relevant items and their date of entry in the cash-book and relevant bonds and sanctions were referred to or put up to audit to verify the correctness of this plea. Even if the plea be accepted, the cashier should be responsible for any overpayments and the amount should be made good by him to the Government. As such the necessary recovery of Rs. 700 short handed over by Shri Mohinder Singh Sodhi at the time of his transfer needs to be effected at once. The omission to report the matter to higher authorities and to this office needs also to be justified.

(b) Shri Mohinder Singh Sodhi handed over charge to Shri Harbans Singh. The latter was also transferred on 31st May, 1958. There were no entries of any transactions in the cash-book for the period 7th May, 1958 to 6th June, 1958. Shri Harbans Singh during his short tenure did not close the cash-book on any date. After taking into account the cash balance of Rs. 2,658.33 nP. being the closing balance on 1st May, 1958 and further receipt of Rs. 1,974.00 and disbursements totalling to Rs. 2,496.50 nP. there should have been a closing balance of Rs. 2,135.83 nP. including the sum of Rs. 700 short handed over by Shri Mohinder Singh Sodhi. This balance was not, however, carried forward in the cash-book maintained from 7th June, 1958 and onwards. However, an item of Rs. 237 was shown on the receipt side on 12th June, 1958 and Rs. 1,198 on 10th October, 1958. Thus in addition to the sum of Rs. 700 which was received short from Shri Mohinder Singh Sodhi, a sum of Rs. 1.33 nP. still remains out of account. This amount is deemed to have been misappropriated as it was not found in the cash in hand as physically verified by the B.D.O. on 12th October, 1958 in the presence of the Audit party and needs to be made good.

5. *Stock register.*—The scrutiny of the stock register revealed the following discrepancies :—

(i) The register was incomplete as in many cases the prices of articles were not shown in the register.

(ii) In no case the entries of receipt of articles had been attested by the B.D.O.

(iii) The Head Clerk i.e., Shri Mohinder Singh Sodhi, who was incharge of stock was transferred to some other Block on 1st May, 1958. The new Head Clerk had not taken over charge of the stock as no indication to this effect was available in the stock register. In reply to an audit querry, it was stated that the outgoing Head Clerk had not handed over the charge of the stock articles to anybody. In the absence of any stock verification it is not recorded whether there was no shortage of stock articles. No physical verification of the stock seems to have ever been conducted by the Block Development Officer, as no certificate to this effect was recorded in the register. It is, therefore, essential that the physical verification of the stock articles may now be conducted at once and the cost of the articles found short, if any, recovered from the defaulter under intimation to audit. The omission to report to higher authorities the failure on the part of S. Mohinder Singh to hand over charge of stock articles is also brought to notice.

[Minister for Irrigation and Power]

6. *Stock Distribution Register.*—The scrutiny of the stock distribution register revealed that the following articles were less handed over by Shri Parshan Singh, S.E.O., at the time of his transfer from this Block to some other Block on 2nd May, 1958 :—

Page No. of the stock distribution register	Particulars of the articles	Number as per distribution register with Shri Parshan Singh	Number actually handed over at the time of transfer	Shortages
4	Locks 1½″	3 } 14	4	10 locks
	Locks 2″	5		
33	Locks	1		
34	Locks	5		
4	Table cloth	5 yards	..	5 yards
	Stool	1 No.	..	1 No.
34	National Flag	1 No.	..	1 No.
33	Tray	1 No.	..	1 No.
34	Dramatic curtains—			
	18 × 10	1	} Nil	All short
	12 × 8	2		
	Side wing 8 × 3	3 pairs		
	Upper 20 × 4	1		
33	Bell	1	..	1
33	Amplifier sets	2	1	1
	Mike	2	1	1
	Cable	1 coil of 50 yards	120 ft.	30 ft.

Similarly the following articles were less handed over by Shri Tarlochan Singh, Operator, at the time of his transfer to Karpurthala, on 10th September, 1958 :—

Page No. of the stock distribution register	Particulars of the articles	Number as per distribution register with Shri Parshan Singh	Number actually handed over at the time of transfer	Shortages
36	Locks 1″	4 } 5	1	4
	Locks 2″	1		
	Plas	1	..	1
	Screw Driver small	1	..	1
	Screw Driver big	1	..	1
	Spanner set	1 set	..	1 set
	Scissor	1	..	1

The cost of these articles short handed over by the officials mentioned above may, please be recovered from them under intimation to audit and the failure to report these shortages to higher authorities also justified.

7. *S.E.O. Stock register*.—The scrutiny of the Social Education Organisers' stock register revealed the misappropriation of the following books and other articles of stores as per details given below :—

(a) As per entry on page 30 of the register, 1,500 copies of "Sukhian Punjabi Reader" were received from Lahore Book Shop, Ludhiana, out of it 50 copies were shown as issued to Shri Jagjit Singh of Palahi and the balance was worked out as 1,443 instead of 1,450. On his transfer the S.E.O. handed over 1,443 copies. Thus 7 copies were short handed over and remain unaccounted for.

(b) On page 38 of the register 48 bladders were shown as in hand out of it 27 bladders were shown as issued to different persons thus leaving a balance of 21 bladders. But instead 20 bladders were shown as in hand thus one bladder was remainded out of account.

(c) The balances of various articles as shown on page 38 of the register were carried forward to page 23 of the register and the balances as shown on page 23 were subsequently carried forward to page 29 of the register. It was observed that on page 23, there was a closing balance of 49 bladders. But instead, 29 bladders were carried forward. Thus 20 bladders were less carried forward and remain unaccounted for.

(d) On page 42 of the register there was a balance of 15 bladders which was not handed over by the outgoing S.E.O. to the incoming S.E.O. Hence these 15 bladders were also short and kept out of accounts.

(e) As per page 26 of the register there were 50 copies of young farmers' record books in hand 40 copies were shown as issued thus leaving a closing balance of 10 copies. But these were not handed over by the S.E.O. at the time of his transfer, on 2nd May, 1958, as would be observed from his charge report.

(f) As per page 44 of the register, 176 spades were purchased from Narinjan Singh of Nakodar and 16 spades from Partap Groh Works, Phagwara. But in the charge report, the outgoing S.E.O. showed the receipt and disposal of 176 spades. Nothing was mentioned about the remaining 16 spades, nor the same were handed over by him to the new S.E.O. It is, therefore, quite apparent that these 16 spades were also unaccounted for.

(g) As per page 43 of the register, there were 20 rackets in stock. In the register, these were stated as issued to the lady social education organiser. But subsequently the entry of issue was scored out under the initials of the S.E.O. But the S.E.O. in his charge report had again shown the rackets with Lady S.E.O. No receipt of the Lady S.E.O. in support of the issue of these 20 rackets to her was made available to audit. It is, therefore, very doubtful whether actually rackets were issued to her at all this needs verification.

(h) Similarly as per page 43 of the register, there were 54 shuttle cocks in stock. In the register, there were shown as issued to the Lady S.E.O. but subsequently the entry of issue of these shuttle cocks to the Lady S.E.O. was scored out by the S.E.O. under his initials. It would, therefore, mean that these 54 shuttle cocks remained with the S.E.O. But in his charge report, he had shown 42 shuttle cocks with Lady S.E.O. thus leaving a balance of 12 shuttle cocks. But neither the balance of 12 shuttle cocks was handed over nor any receipt of the lady S.E.O. in support of the issue of 42 shuttle cocks to her was made available to audit. It is, therefore, quite apparent that all these 54 shuttle cocks remain unaccounted for.

(i) As per page 5 of the register, the following books and charts proved the opening balances. No copies of them were shown as issued. But the closing balances were shown as nil. This resulted in the shortage of

[Minister for Irrigation and Power]

these books and charts. No copy of the same had been handed over by the S.E.O. at the time of his transfer.

(1) Danapar Di Kayakalp I .. 25 copies.

(2) Danapar Di Kayakalp II .. 25 copies.

(3) Spiritual charts .. 10 Nos.

(k) As per page 14 of the register, 35 copies of the book "Punjab De Geet" were purchased from the Sikh Publishing House in February, 1956. It was further observed that on page 9, 11 copies of this book without any opening balance in hand were shown as issued to different persons during the period 20th June, 1954 to 20th January, 1955 and this issue of 11 copies was subsequently adjusted against the receipt of 35 copies purchased in February, 1956. But subsequently, it was observed from the store register of the Head Clerk that as per page 41 of the store register 20 copies of this book were issued by him to the S.E.O. But the S.E.O. had not taken the receipt of these 20 copies in his register. Subsequently on page 14 of this register, 20 more copies were shown as issued to different persons. At the time of his transfer, 4 copies of this book were handed over by him. From the above, it would be observed that 20 copies had thus been less accounted for in the stock register.

(l) The balance of the various books as per details given below and as worked out in the register were handed over by the S.E.O., at the time of his transfer on 2nd May, 1958. But it was observed that due to wrong balances, the following books were short handed over :—

Name of the book	Page of the stock register	Total receipt, etc.	Total issue as per register	Balance it should be	Balance as worked out by the S.E.O.	Shortages	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
Sada Vidhan ..	13	35	17	18	17	18	Even the balance of 17 books was not handed over by the S.E.O. as per his charge report.
Jiwan Pandh ..	13	35	13	22	18	4	
Wakhi Duniya ..	13	35	17	18	17	1	
Chambe dian Kaliyan	13	35	14	21	18	3	
Ditto ..	1	7	3	4	Nil	4	
Pushpanjli ..	13	35	18	17	16	1	
Ghunjaldar Bachee	13	35	16	19	17	2	
Ditto ..	1	5	3	2	..	2	
Sasta Tamasha ..	14 and 28	35	..	35	..	35	

Name of the book	Page of the stock register	Total receipt, etc.	Total issue as per register	Balance it should be	Balance as worked out by the S.E.O.	Shortage	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
Purab-tepachhan	14 and 28	35	30	5	5	3	Actually only 2 copies handed over.
Giddha ..	14 and 28	35	31	4	3	1	
Nari-de Jag ..	15	80	23	57	54	3	Instead of 57 balance of 54 copies was carried forward to page 34, out of which 4 copies were issued and 50 copies had been handed over as per charge report.
Maharaja Ranjit Singh	16	40	28	12	8	4	The 3 copies were shown as issued before their purchase in February, 1956 which entries appear to be fictitious.
Prit-kahanian ..	25	..	..	22	22	22	No copy was handed over as per charge report.
Desh Deshan-de-wasi	25	..	..	2	2	2	Ditto
Sade Gandhi ..	25	35	17	18	3	15	
Laxmi Devi ..	25	35	15	20	..	20	
Amar Jot ..	23	35	14	21	20	1	
Trinjan ..	23	25	13	12	11	1	
Dhann ..	35	35	28	7	5	2	
Ghaddu ..	35	35	23	12	11	1	
Khali Botlan to Khali Dable	35	35	14	21	14	7	

(m) In addition to the discrepancies as pointed out in sub-paragraphs (a) to (l) above it was observed that the various books and other articles of stationery as per details given below were shown in the store register of the Head Clerk as issued to the S.E.O. But their receipt entries and subsequent disposals in the stock register of the S.E.O. stand accounted for only

[Minister for Irrigation and Power]

to the extent noted against each the result and shortage thus found are mentioned against each item :—

Particulars of each articles	Page No. of Head Clerk store register	No. shown as transferred to S.E.O.	No. shown as receipt or otherwise disposed of by the S.E.O.	Page No. of the S.E.O. stock register	Balance shown in the S.E.O. register	Shortage	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
Slates ..	14	260	246	6	15	..	
Takhties ..	14	260	240	6	20	..	
Books							
Addi-Tappa ..	43	10	4	8	6	..	
Dr. Dev ..	41	5	2	9	3	..	
Puran Bhagat ..	39	20	15	9 & 10	3	2	Balance 2 copies shown in the register
Raja Nall ..	39	25	16	9	5	4	
Kheti Bari I ..	42	15	14	10	1	..	
Kheti Bari III	42	15	14	10	1	..	
Heer Waris Shah	42 ..	1545 42	14 15	1 10	.. 10	.. 5	
Qafian Bulle Shah	39	20	10	8	5	5	
Life Guru Gobind Singh	43	10	..	9	..	10	
Amrita Pritam Dian Chonwian Kahanian	43	10	8	9	..	2	
Sham Singh Attari Wala	39	10	8	9	..	2	
Niki Niki Washana	44	5	2	11	..	3	
Kach-Such ..	44	5	2	10	..	3	
Hari Singh Nalwa	42	15	10	8	..	5	
Sada Desh ..	43	10	5	8	..	5	

Particulars of each articles	Page No. of Head Clerk store register	No. shown as transferred to S.E.O.	No. shown as receipt or otherwise disposed of by the S.E.O.	Page No. of the S.E.O. stock register	Balance shown in the S.E.O. register	Shortage	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8
Punjabi Pathar Kalan	41	5	4	8	..	1	
Adam Khore ..	43	10	9	8	..	2	
Naddi Kinara ..	44	5	3	8	..	2	
Lal Singh Di Yatra	43	20	16	8	..	4	
Katti-Hoi-Patang	43	10	3	11	..	7	
Garib Di Dunya	43	10	4	12	..	6	
Murakh te Kanak	41	10	5	8	..	5	
Gal Baat ..	41	5	4	9	..	1	
Peengh ..	44	5	2	11	..	3	
Save Pattar ..	44	10	4	9	..	6	
Gau Plan ..	42	10	..	..	..	10	Not accounted by the S.E.O.
Jag Nama Guru Gobind Singh	44	24	..	..	..	25	Not taken on stock by the S.E.O.
Singhaan Da Sidak	44	25	20	8	1	4	
Sptar Blas ..	44	25	21	8	..	4	
Towards freedom to want	44	1	..	..	..	1	
Beautifying India	44	2	..	..	..	12	
Istri Raag ..	39	12	8	8	..	4	
Uttam Khetti ..	39	12	..	..	..	12	Not taken on stock by the S.E.O.
Hindi Gurmukhi	39	10	..	..	..	10	
Sports Material							
Kohinoor Bladders		4	..	..	..	4	Issued to the S.E.O. on 1st January, 1955
Inflators ..	..	2	..	..	..	2	Ditto
Lace tightener ..	..	2	..	..	..	2	Ditto
Whistle ..	..	2	..	..	..	2	Ditto

[Minister for Irrigation and Power]

The handing over and taking over reports of the Agriculture Extension Officers revealed that Shri Autar Singh, A.E.O., handed over to Agriculture Charts less to Shri Ajmer Singh, A.E.O., at the time of the transfer. But the cost of these two charts short handed over by Shri Autar Singh had not been recovered from him.

From the facts stated in the foregoing sub-paragraphs it would be observed that the various articles of stores sports and books, etc., not accounted for by the S.E.O. as these had been less handed over by him at the time of his transfer on 2nd May, 1958. It is for departmental verification. If in addition to the above, there are no other articles which may have been less handed over by him. Accordingly the matter is brought to the notice of the Department for necessary investigation and recovery of the cost of the articles from the defaulters after fixation of responsibility on these concerned.

8. *Defects in the maintenance of the stock register of the S.E.O.*—The following defects were also found in the maintenance of this register.

(i) In many cases the acknowledgements of the persons or their separate receipts in supports of the issue of various articles to them could not be made available to audit.

(ii) Sports materials such as football covers, volley-ball covers, rackets, nets, etc. had been shown as issued to different clubs from time to time without any acknowledgement from the receipters.

(iii) Issues had been repeated on account of replacement of old articles but the old articles of sports in exchange of which new ones were issued had not been received back. Until and unless the old articles were received back and accounted for in the register of old articles the genuineness of the issues was doubtful.

No register to record the receipts and disposal of old articles was being maintained, as their disposal pointed out.

9. *Store register of the head clerk.*—As per page 32 of the register 60 bags of Amonium Sulphate were in stock on 28th December, 1954, 33 bags were shown as issued to Shri Autar Singh, Agriculture Extension Officer, on 23rd December, 1954 and his acknowledgement taken on the register, thus leaving a closing balance of 27 bags in hand on that day. A further issue of 8½ bags of sulphate was shown in the name of the Assistant Extension Officer, but his acknowledgement was neither taken on the register nor the same was otherwise made available to audit. The balance in hand was thus reduced to 18½ bags. But this balance was neither carried forward nor its issue to some persons duly supported by their acknowledgements was made available to audit. The cost of the Amonium Sulphate is at about Rs 36 per bag. The disposal of 27 bags of sulphate costing about Rs. 972 needs to be verified immediately to find out if the same have also not been misappropriated. This is brought to the notice of the Development Commissioner for necessary investigation. The results of investigation may also please be intimated to audit in due course.

The distribution accounts of Shri Autar Singh, A.E.O., in respect of the issue entry of 33 tail bags, dated 28th December, 1954 also not made available for audit check. They should be checked departmentally and results intimated to audit.

(b) The following articles were handed over by the A.E.O. to Shri Mohinder Singh, Head Clerk, on 26th June, 1957. But the same had not been shown as receipt in the store register by the head clerk. This is also brought to the notice of the Deputy Commissioner, for necessary investigation and recovery of the cost thereof from the officials responsible for their loss.

Flesh Card Boards 4′×1½	..	1
Agriculture Charts	..	18
Models of Agriculture	..	15

10. *Temporary misappropriation of Government money.*—During the course of scrutiny of the cash book it was noticed that the following amounts as per details given below were temporarily misappropriated by the head clerk who handled cash.

(i) It was observed that the pay and allowances of Shri Gundur Singh, V.L.W. amounting to Rs. 118.50 was remitted to him by money order after the deduction of,

money order commission (Rs. 116.70 nP. net) on 18th October, 1957 as per entry in the cash book. But the scrutiny of the money order receipt of the post office revealed that the amount was actually remitted to him on 15th November, 1957 although it was charged in the cash-book as having been remitted to him on 18th October, 1957. It would, therefore, be observed that the cash of Rs. 118.50 nP. was thus misappropriated by him temporarily for a period of about one month.

(ii) It was verified from the sub-treasury that the following bills for the amounts mentioned against each were drawn from the sub-treasury on the dates shown against each. But the same were accounted for as receipt in the cash-book on dates noted against each. It would, therefore, be observed that this amount of Rs. 2,703.37 nP. was also misappropriated by him temporarily.

Bill No.	Date of drawal from the sub-treasury	Date of entry in the cash-book	Amount
			Rs. nP.
202/T ..	14th March, 1958 ..	27th March, 1958 ..	3.37
193/T ..	Ditto ..	Ditto ..	2,700.00

(iii) On 18th October, 1957, the following amounts were accounted for as having been paid to the different payees :—

		Rs nP.
Electricity etc.	..	15.05
Permanent advance	..	13.31
Messrs Mathu Ram-Prem Chand, Phagwara	..	168.34
Oslar Engineer Works, Jullundur	..	45.02
Total	..	339.41

But as these amounts were not actually paid to the payees concerned, the same were shown as receipt in the cash-book on 2nd December, 1957. It would thus be observed that the sum of Rs. 339.41 nP. had thus been misappropriated temporarily for about 1½ months.

(iv) On 20th December, 1957 a sum of Rs. 46.75 nP. was shown in the cash-book as having been disbursed to Shri Gurdip Singh. But as the amount was not actually disbursed to him it was again shown in the cash-book on the receipt side on 31st January, 1958. It would, therefore, be observed that this amount of Rs. 46.75 nP. was mis appropriated by him temporarily for about 1½ months.

(v) In addition to what has been stated in sub-paras (i) to (iv) above, it was observed that various amounts as per details given in appendix D to this note were excess charged in the cash-book in the first instance on the dates mentioned against each amount but were subsequently adjusted on the dates specified against each item. It would, therefore, be observed that the amounts were thus temporarily misappropriated. The above facts also revealed that entries of payments in the cash-book were made in anticipation of actual payments to the payees. This was facilitated by the lack of any control over and check of the cash transactions by the head of the office from day to day. The matter is brought to the notice of the Development Commissioner for taking suitable action for putting a stop to this irregular practice forthwith.

11. *Accounts of receipt and expenditure before the actual transactions.*—It was verified that the amount of bill No. 203/L amounting to Rs. 20,000 was drawn from the Sub-Treasury, Phagwara, on 27th March, 1958. But this amount was shown as receipt in the cash-book on 14th March, 1958 and the payments relating to this bill to the extent of Rs. 17,500 were also shown and accounted for in the cash book on 14th March, 1958. It is, therefore, not understood as to how these payments could be

[Minister for Irrigation and Power]

made on 14th March, 1958 when the cash relating to these payments was actually received from the sub-treasury on 27th March, 1958. The cashbook cannot, therefore, be regarded as a faithful record of actual transactions as and when they take place. It was further observed that the actual payees receipts and the bonds of the loanees relating to these payments were all undated. This is, therefore, brought to the special notice of the authorities for such action in the matters as may be considered necessary to ensure that the payees who presumably signed their receipts long in anticipation of actual payment were duly paid in full later

12. *Amount of pay and allowances for more than three months old not refunded into the treasury.* Rule 7.12 (i) of the Punjab Financial Rules, Vol. I, lays down that the head of office is personally responsible for every pay drawn on a bill signed by him or on his behalf until he has paid it to the person entitled to receive it and obtained his receipt, duly stamped where necessary. It further lays down that if the payee does not present himself before the end of the month, the amount drawn for him should ordinarily be refunded by short drawal in the next bill, it being drawn a new when he presents himself to receive it. In cases, however, where this restriction will operate inconveniently the amount of undisbursed pay, may at the option of the disbursing officer be retained for a period not exceeding three months, provided proper arrangements can be made for the safe custody of the sum retained. But during the course of audit, it was observed that the pay, etc., of the following officials had neither been disbursed to them since the dates mentioned against each nor the amounts had been refunded into the treasury as required under rule 7.12 of the Punjab Financial Rules, Volume I .—

Serial No.	Bill No.	Amount	Date of withdrawal	Name of the officials
		Rs. nP,		
1	193/P ..	100.00	14th March, 1958 ..	Shri Kulwant Singh
2	192/P ..	93.00	Ditto ..	Shmt. Harbans Kaur
3	192/P ..	118.50	Ditto ..	Shri Gundur Singh
4	194/P ..	77.50	Ditto ..	Shmt. Ranjit Kaur
5	186/P ..	118.50	12th February, 1958	Shri Gundur Singh
6	189/P ..	100.00	Ditto ..	Shri Kulwant Singh

This is brought to the notice of the Development Commissioner, Punjab, for necessary action under intimation to this office. The details of the cash-book balance in hand should be worked out at once to ensure that the above amounts are included in it. All such undisbursed amounts in hand for more than three months should be refunded into the treasury by short drawal from the next bill and the irregularity avoided in future.

13. *Amount charged in the cash-book without the aquittance of the payee.*—On 13th February, 1958, a sum of Rs. 100 on account of pay and allowance of Shri Harwant Vir Singh for January, 1958 was shown and accounted for as having been paid to him.

But the receipt of the payee in support of this payment was not available in the acquittance roll register (please see page 125 of the register). In the absence of the receipt of the payee, the payment of the amount to him was doubtful. As such the matter is brought to the notice of the Development Commissioner for necessary investigation to see as to whether the amount was actually disbursed to the payee or not. The results of investigation may also please be intimated to audit in due course.

14. *Loss of a Government cycle.*—Three cycles of Eastern Star of the following numbers were purchased for a total sum of Rs. 482-4-0 in February, 1954 :—

Cycle Nos. AB 42514
AB 47436
AB 42719

On 16th July, 1957, when Shri Mal Singh, Messenger, went to the local post office to get the dak of the office of the B.D.O., the Eastern Star cycle No. AB 42514 was taken away by somebody. Under the rules the matter regarding the loss of the cycle the cost of which exceeded Rs. 200 should have been reported immediately to the higher authorities and Accountant-General, Punjab as required under rule 2.35 of the Punjab Financial Rules, Volume I. But the matter was brought to the notice of the Under-Secretary to Government, Punjab, Development Department, Chandigarh, by the B.D.O. only in his letter No. 5/BD/2273, dated 8th July, 1958, i.e., after one year of the happening of the loss. But no report appears to have been sent to Accountant-General, Punjab, so far. The circumstances as to why the matter could not be brought to the notice of the Government earlier and to this office so far need to be elucidated. The result of the police investigation was still awaited. No departmental investigation into the loss has yet been conducted and responsibility for the same fixed or sanction of the competent authority obtained for its write off.

15. *Register of grants.*—The scrutiny of the grant register revealed that the completion report in respect of the following grants had not yet been received although in some cases the period of more than four years had elapsed since the grants were made. The amounts f the grants were made to the panchayats of the villages noted against them for the construction of the pavements, drains and culverts, etc.; under the rules the amount of the grant were required to be spent by the grantee for the purpose for which the grant was made and within the period specified in the grant. The unspent amount, if any, should have been refunded by the grantee to the Government. The position in this respect does not seem to have been scrutinised so far by the B.D.O. This should be done at once and the report showing the results of his verification submitted to this office, and the amount not spent by the Panchayats within the specified period, if any, may be recovered from them and refunded to Government under intimation to audit.

Serial No.	Date of grant	Names of Panchayat	Nature of work	Amount Rs.	A.	P.
1	27th August, 1954	Palahi ..	Pavement of streets ..	3,074	6	0
2	3rd September, 1954	Khajurla ..	Smokeless Chullahs	750	0	0
3	Ditto ..	Jagatpur Jattan	Pavement of streets ..	1,081	1	0
4	Ditto ..	Bhakeriana ..	Ditto ..	4,644	5	0
5	Ditto ..	Dugg ..	Ditto ..	2,304	7	0
6	Ditto ..	Sangat pur ..	Ditto ..	4,195	8	0
7	Ditto ..	Rampur Saura	Ditto ..	3,659	4	0
8	1955-56 ..	Wahd ..	Ditto ..	1,436	0	0
9	1955-56 ..	Sangatpur ..	Primary School building	3,500	0	0
10	1955-56 ..	Bhahiana ..	Ditto ..	3,500	0	0
11	1955-56 ..	Chak Hakim ..	Ditto ..	3,500	0	0

[Minister for Irrigation and Power]

Sr. No.	Date of grant	Name of Panchayat	Nature of work	Amount
				Rs. A. P.
12	1955-56	Rehana Jattan	Pavement of streets	5,587 10 0
13	1955-56	Jagatpur Jattan	Ditto	4,511 3 0
14	1956-57	Palahi	Ditto	3,407 14 0
15	1956-57	Sangatpur	Ditto	1,356 12 0
16	1956-57	Do	Ditto	765 0 0
17	1956-57	Jotpur	Culverts	4,235 8 0
18	1956-57	Madhopur	Do	4,135 8 0
19	1956-57	Ranipura	Do	2,067 12 0
20	1956-57	Khurmpur	Drinking-water well	1,500 0 0
21	1956-57	Bohani	Ditto	1,500 0 0
22	1956-57	Rawalpindi	Ditto	9,000 0 0
23	1956-57	Panchhat	Culverts	1,378 8 0
24	1956-57	Wahd	School building	3,000 0 0
25	1956-57	Parma	Ditto	5,000 0 0
26	1956-57	Rani Pura	Well	1,500 0 0
27	1956-57	Panchhat	Do	1,378 8 0
28	1956-57	Dhodey	Culvert	2,589 0 0
29	1956-57	Modhopur	Pavement of street	4,449 0 0
30	1956-57	Kholwara	Culvert	689 4 0
31	1956-57	Koti Ravi	Wells	1,500 0 0
32	1956-57	Khangura	Pavement of street	2,022 0 0
33	1956-57	Mauli	Ditto	3,233 12 0
34	1956-57	Panchhat	Ditto	2,798 4 0
35	1956-57	Chiheru	Ditto	1,920 12 0
36	1956-57	Chak preman	Wells	116 12 0
37	1956-57	Bhulla Rai	Culverts	416 4 0
38	1956-57	Chochoki	Pavement of streets	2,539 8 0
39	1956-57	Domeli	Culverts	722 8 0

16. *Loans.*—Loans amounting to Rs. 4,86,000 as per details given below were sanctioned and paid by the B.D.O. during the year 1957-58.

		Rs.
Rural House Building loans	..	3,40,500
Agricultural loans	..	1,45,500
Total	..	4,86,000

But no loan register had been maintained for the purpose. In order to keep a proper record of loans, it is desirable that a loan register specifying the main particulars such as "Name of the loanees, amount of loan granted, address of loanees, etc., purpose of loan, etc. should be maintained. This may please be done now and the register put up for check at the time of next inspection.

17. *Loan cases.*—The scrutiny of the loan cases revealed the following defects :—

(i) In many cases the signatures of the loanees on the receipts and in the agreement deeds were not dated. The undated signatures do not serve the purpose of cross-check of the dates of payments as per cash book.

(ii) It was noticed in one case that the agreement had not been signed by the loanee, yet the loan of Rs 2,000 had been paid in case No. 238 to Shri Mohinder Singh, son of Shri Uttam Singh. The omission in this and other similar cases, if any, should be got supplied at once.

(iii) In many cases, a few instances given below, the persons receiving the loans had not been identified by any responsible officer :—

Serial No.	Case No.	Name	Amount
			Rs.
1	235	.. Shri Kilwarn Singh, son of Shri Kundan Singh	2,000
2	160	.. Shri Ujagar Singh, son of Swarn Singh, Shri Babu Singh	1,500
3	150	.. Shri Amar Singh, son of Dewan ..	500
4	86	.. Shri Kartar Singh, son of Gobind Singh ..	2,000
5	99	.. Shri Bhagat Singh ..	2,000
6	98	.. Gurbax Singh ..	1,500

Payments made without proper identification being risky call for necessary verification and the result reported to this office.

(iv) In many cases the number of instalments in which the loans were recoverabe were not given in the agreement for loan.

(v) In case No. 84 for Rs. 1,800 to Shri Inder, son of Bakshi, the loan had not been recommended by the panchayat or the agriculture inspector and yet it had been sanctioned by the B.D.O. The departure from the general practice in this particular case and similar others, if any, needs to be justified.

(vi) The full address of the surties were not given in the bonds. Their signatures or thumb-impressions only had been obtained. As this omission is against the interests of Government it should be got supplied at once in all the current bonds wherever it exists.

[Minister for Irrigation and Power]

(vii) The sanctioning authority is required to certify in respect of each loan that the applicant fulfils the conditions prescribed for the grant of loan sanctioned to him. But in no case had the required certificate been recorded.

(viii) In each case receipts in triplicate (two stamped and one unstamped) had been taken from the loanees. In no case the receipts had been cancelled. The particular rule or order of the competent authority,—*vide* which receipts in triplicate in respect of each payment of loan were obtained could not be made available to audit. The duplicate and triplicate receipts thus obtained having not even been marked as such were thus liable to be misused. The irregular practice is brought to special notice of the authorities.

(ix) The amount disbursed to the loanees had not been filled in, in the schedule with each bond.

(x) Each payment of loan to the loanee is required to be attested and the certificate to the effect that the applicant is identified and has received the loan in the officers' presence is required to be signed by the Extension Officer and each payment is then required to be attested by the B.D.O. It would , therefore, mean that the extension officer should identify the loanee and the B.D.O. should then attest each payment on the spot. But it was observed that the payments had not actually been made in the presence of the B.D.O. as the office stamp "Attested--Block Development Officer" bore the initials of the head clerk underneath, which would mean that the office stamp was affixed by the head clerk after making the payments which were then signed by the B.D.O. as a matter of routine, without the identification of the payee having been verified at all. The matter is brought to special notice for verification if each payment was made to the right person and is supported by payees' receipt and agreement deed signed by the actual loanee.

(xi) In case No. 151 Shri Hazara Singh, son of Shri Thakar Singh, applied for rural house building loan for Rs. 2,000. The application was signed by him in "Punjabi". But in the agreement for the loan and in the payees' receipt, the applicant had put his thumb-impression instead of his signature. The genuiness of the documents and the payment need to be verified. The same was the position in respect of the following cases :—

Case No.		*Name of the loanee*
149	..	Shri Lal Singh, son of Gulab Singh.
81	..	Shri Inder Singh, Gainda Singh, Tarlok Singh, etc.
201	..	Shri Batan Singh.
105	..	Shri Ram Singh.
172	..	Shri Chura Ram.
170	..	Shri Dasundi Ram.
79	..	Shri Shiv Singh.
137	..	Shri Niranjan Singh.
97	..	Shri Rattan Singh.
31	..	Shri Milkha Singh.
5	..	Shri Sardar Singh.
16	..	Shri Lachhman Singh.

All the above cases and similar other cases need verification of the identity of the loanees.

(xii) In case No. 211, a sum of Rs. 2,500 was sanctioned and paid to Shri Narinjan Singh for pumping-set, etc. The scrutiny of the relevant paper revealed that Shri Narinjan Singh's signature in English on the application. Agreement and the actual payee receipt differed from each other. This renders the payment as doubtful and needs special verification. Same was the position in respect of case No. 74, i.e., Harbans Singh who had been paid a loan of Rs. 2,000 and calls for similar action.

(xiii) The scrutiny of case No. 60 revealed that a sum of Rs. 2,500 was paid to S. R. Partap Singh, son of Shri Ram Ditta, for pumping-set, etc. The thumb-impression of Shri Partap Singh on the bond as well as on the actual payee receipt seems to differ from that on the application, the thumb-impression put on the application for the grant of loan was bigger in size and there was no cut in it and where on the bond was smaller in size and there was also a cut in it. The difference in the thumb-impression in this case renders the payment as doubtful and needs verification. Same was the position in respect of case No. 228 for Rs. 1,200 granted to Harbans Kaur, w/o Giani Mohinder Singh and calls for similar action.

(xiv) In case No. 28, a sum of Rs. 2,500 was granted to Shri Bakhtawar Singh for pumping-set, etc. On the bond and on the actual payee receipt the thumb-impression was available, but it was not specified as to whose thumb-impression it was. The same was the position in respect of case No. 52 wherein a sum of Rs. 2,500 had been loaned to Shri Kartar Singh. The cases call for verification.

(xv) In case No. 194, it was observed that a loan of Rs. 2,000 was sanctioned to Shri Bakhtawar Singh. But the amount of the loan was paid to Shri Rajinder Singh. No power of attorney authorising Shri Rajinder Singh to receive the payment on behalf of Shri Bakhtawar Singh was made available to audit and so the payment is held under objection.

(xvi) In case No. 185, Shri Chanan Singh, son of Shri Rakha, was sanctioned a loan of Rs 1,500. But against the sanction of Rs. 1,500 a payment of Rs. 2,000 had been made to him. Similarly in case No. 224/L a sum of Rs. 1,500 was sanctioned as house building advance to Shri Kartar Singh. But against the sanction of Rs. 1,500, the payment of Rs. 2,000 had been made to him. This calls for immediate investigation and fixation of responsibility for the excess payments which should be recovered at once.

(xvii) The scrutiny of case No. 22, revealed that a sum of Rs. 2,000 was sanctioned and paid to Shri Bakhsish Singh, son of Shri Hukam Singh, village Bhulla Rai as a house building loan. It was also observed during the course of scrutiny of case No. 53 that a sum of Rs. 2,000 had also been sanctioned and paid to Shmt.Autar Kaur, daughter of Bachan Singh, of village Bhulla Rai and wife of Shri Bakhshish Singh, son of Shri Hukam Singh, of village Bhulla Rai, as a house building loan.

It was further observed that in both the above cases the same Farad of land was furnished as scrutiny in the first instance. But later on in case No. 53 a new and separate "Farad" was obtained and replaced for the previous one. Whatever the reasons may be, it is obvious that two loans of Rs. 2,000 each for the construction of house had been sanctioned and paid to the husband and the wife which is highly irregular and is not warranted by any rule. The second payment of Rs. 2,000 in the above needs, therefore, immediate recovery. This is brought to the notice of the Development Commissioner for necessary action.

The same position appears to be in case No. 230/L for Rs 1,500 sanctioned to Shri Gurbachan Singh, son of Charan Singh, of village Chachokee and case No. 225/L for Rs. 1,500 to Shmt. Mohinder Kaur, w/o Shri Gurbachan Singh, of village Chachokee. This needs investigation and verification whether the two loanees are not husband and wife. In case they are, the sanction and payment of the second loan to them being irregular needs fixation of responsibility, immediate recovery of the irregular loan.

From the facts stated in the foregoing sub-paras, it would appear that the position in respect of the grant of loans amounting to Rs. 4,86,000 during 1957-58 was hardly satisfactory. In view of the irregularities brought to light and heavy amount involved it is for the departmental authorities to cause necessary verification of the genuineness and correctness of all payments.

18. *Library Register.*—The scrutiny of the library register revealed that various books had been issued to some officials of the Block. Some of them had since been transferred to some other offices and yet the books issued to them had not been received back from them at the time of their transfer. The details of all such books issued and taken away by them are given in appendix C of this note.

The same may please be got back from them or the cost thereof recovered either from them or from the officials responsible for not collecting the same from them at the time of their transfers. The compliance in this respect shall be verified at the time of next inspection.

[Minister for Irrigation and Power]

19. *Purchase of the "Daily Tribune"*.—During the course of audit it was observed that the "Daily Tribune" was being purchased since the inception of the block, i.e., since October, 1953. During the period August, 1956 to December, 1957 as per stock register of the S.E.O. 627 copies of the "Tribune" were stated to have been purchased. In reply to an audit query as to whether any sale-proceeds of old newspapers had been credited into the treasury or not it was stated that no papers had ever been sold. It was further observed that no record of the newspapers was being kept by the Incharge Information Centre. Had a proper record of the old newspapers been kept and then sold, the same would have fetched some revenue to the Government. The responsibility for not keeping the proper record in the past may please be fixed and estimated amount, which the sale-proceeds would have fetched, calculated and recovered from the defaulters. The cost when recovered may also please be intimated to audit. In future necessary record of the newspapers may be kept and old newspapers sold at some fixed intervals. The compliance in this respect shall be verified at the time of next inspection.

20. *Permanent advance register*.—The Block Development Officer originally drew an advance of Rs. 500 on account of permanent advance from the sub-treasury on 25th November, 1953 which formed a part of the cash balance up to 25th August, 1954. Thereafter on 26th August, 1954 the balance of permanent advance in hand amounting to Rs. 102-1-6 was charged off the cash-book and since then the entries of permanent advance recouped and spent ceased to be incorporated in the cash-book. These entries were confirmed to the permanent advance register in the old Pepsu form which is still being maintained up to 8th August, 1957. Out of this permanent advance a sum of Rs. 350 was refunded into the sub-treasury,—*vide* challan No. 5568, dated 5th November, 1956. The cash-book in the Punjab form which contained column for permanent advance both on the receipt and expenditure side was started on 1st April, 1958. But the recoupment and expenditure entries in respect of permanent advance were still not being made in the cash-book. This should be justified.

(b) The permanent advance register in the old Pepsu form was being maintained up to 8th August, 1957 and appears to have been discontinued thereafter. This implies that the expenditure incurred out of permanent advance since 8th August, 1957 and of recoupment made ever since were neither being recorded in the permanent advance register nor in the cash-book. The register was not closed regularly after 30th April, 1957 and the balance in hand on account of permanent advance at the end of each month had not been worked out since April, 1957. A review of the permanent advance register revealed that the entries in this register were never attested and reviewed and cash balance never verified since January, 1954. This is brought to the notice of the Development Commissioner for necessary action. The record of the expenditure incurred from permanent advance and its recoupment since 8th August, 1957 to date should be prepared and monthly balances worked out and in future entries made in relevant columns of the cash-book and the compliance may be shown at the next audit.

21. *Physical verification of cash*.—The cash in the safe of the B.D.O. was verified by him on 12th October, 1958 at 12.55 noon at the instance in the presence of the Audit Party and Shri B. N. Sehgal, Assistant Examiner, O.A.D., and was found amounting to Rs. 1,744 as per details recorded in the cash-book under that date. The reconciliation of this cash balance with that as per cash-book was done with the following results :—

Opening balance as per cash-book (Rs.1,870.50 nP. Rs. 126.50 nP. Rs. 1,744) on 12th October, 1958.

(This includes a sum of Rs. 7.81 nP. on account of permanent advance recouped on 1st October, 1958).

A bill for Rs. 144.37 nP. on account of recoupment of advance was sent to the treasury.

		Rs. nP.
Total amount of permanent advance	..	150.00
Bill sent for recoupment	..	144.37
Balance in hand forming part of the cash-book balance	..	7.81
Excess A—B	..	2.18

This excess was stated to be account of expenditure incurred on urgent telephone call bill from the private pocket of the B.D.O.

22. *Bill Register.*—The current bill register was not reviewed since 1st April, 1956. Under the Pepsu Treasury Rules, the register was required to be reviewed by the head of the office every month and he was required to record the certificate of his verification. The register does not seem to have ever been reviewed by him as no certificate of monthly verification had ever been recorded by him. The date of Encashment in respect of the bills detailed in appendix to this note was not filled in. Entries of bills No. 345-P to No. 349-P had been scored out without the attestation of the B.D.O. and as such it could not be known as to what become of these bills. The register may please be completed and brought up to date. The compliance in this respect along with the result of B.D.Os. verification may be reported to this office at an early date.

23. *Purchases not made at competitive rates.*—During the course of audit, it was noticed that the following purchases were made,—*vide* voucher No. quoted against each. But no quotations in support of these purchases were made available to audit. The making of purchases without reaping the benefit of competitive rates is highly irregular and should be avoided in future. These purchases without obtaining the quotations may also please be got regularised with the sanction of the competent authority.

Verification No.	Date of payment	Amount	Particulars of articles purchased	
		Rs. nP.		
281/C	8th April, 1958	220.00	Cost of Ten trunks	
263/C	8th April, 1958	26.00	Cost of one trunk	
281/C	16th April, 1958	51.56	Cost of one racket counted with attachment	
213/C	16th April, 1958	25.78	Cost of one duplex duplicating.	
278/C	20th April, 1958	1,470.00	Cost of furniture as per details given below :—	
				Rs. nP.
			2 tables 6′×4′×2½′ at Rs. 140 each	280.00
			10 tables 5′×3′×2½′ ordinary at Rs. 64 each	640.00
			1 pigeon-hole rack (14 holes) ..	25.00
			1 almirah 2′×2′×16′ ..	35.00
			10 dining chairs Chandigarh design at Rs. 13 each	130.00
			40 dining chairs Singapuri cane at Rs. 9 each	360.00
			Total	1,4700

It was stated that the furniture was purchased locally as there was no rate contract for the same during 1958-59. This requires verification by reference to the Controller of Stores, Punjab, whether there are no rate contract in force during 1958-59 in respect of any of these items and if there are whether rates paid for are not excessive in any case.

(b) In all the cases referred to in para above, the stock entries of the various articles were not traceable in their respective stock register. In the absence of the stock entries and of any certificate of entries in the stock registers on the relevant bills by the store-keeper, the purchases of these articles was doubtful. Accordingly the matter is

[Minister for Irrigation and Power]
brought to the notice of the Development Commissioner for necessary investigation and the results of investigation may please be intimated to audit in due course. The fact that the payment orders were passed on these bills without the required certificate of the store keeper would indicate laxity of proper superior control and disregard of the provisions of rule 15.4 of the Punjab Financial Rules, Volume I.

(c) Similarly a sum of Rs. 15 was paid,—*vide* voucher No. 150/C, dated 12th February, 1958 on account of cost of books received by V.P.P. But the details of the books received and their entries in the respective register could not be made available to audit. This also needs investigation.

24. *Maintenance of jeep repair register*.—The Planning and Development Commissioner, Punjab, in his Memo. No. 5677-2ECD-II-58/22479-604, dated 29th May, 1958 to the address of all the B.D.Os. authorised all the B.D.O.s in supersession of all previous instructions on the subject, etc. to incur expenditure on repair, etc., in their Block jeep including major repairs on account of replacement of tyres, tubes and batteries, etc., at Rs. 600 per annum. Previously there was a limit of about Rs. 350 per annum in this respect. It would, therefore, be observed that in order to keep a proper record of all repairs to see that the expenditure in this respect does not exceed the limit fixed by the competent authority, it is essential that a register for the purpose should be maintained properly. It was observed that although the required register had been maintained in this block, yet the expenditure on repairs, etc. was not properly recorded in to see that the limit fixed by the competent authority was not exceeded. A few such instances noticed during the course of audit are given below :—

Voucher No. 82/C, dated 20th ** , 1957 for Rs. 110.12 nP. contained an expenditure of Rs. 11.14 nP. on account of repair to jeep.

25. *Stationery Register*.—The scrutiny of the stationery register revealed the following :—

(i) The register had not been closed regularly since June, 1957.

(ii) The physical verification of the stationery articles was not conducted by the B.D.O.

(iii) Dusters are usually required to be supplied to the peons of the office. But it was observed that these had also been supplied to the clerical staff as per details given below :—

Name of the official		Number of dusters supplied	Date of supply
Shri Mohinder Singh Sodhi	..	2	January, 1958
Shri Tarlochan Singh	..	1	February, 1958
Shri Jagmohan Singh	..	1	Ditto
Shri M. S. Sodhi	..	2	Ditto
Shri M. S. Sodhi	..	1	March, 1958
Shri M. S. Sodhi	..	2	May, 1958
Shri Jagmohan Singh	..	1	December, 1957
Shri Tarlochan Singh	..	2	Ditto

No orders of the competent authority under which the supply of dusters to the clerical members was permissible could be made available to audit. It is, therefore, desirable that the cost of the dusters supplied to the above referred to officials may either be recovered from them or the issue of dusters to them got regularised with the sanction of the competent authority.

Note.—**month not indicated in the Government reply.

26. *Service stamp register.*—The scrutiny of the service stamp register revealed that there was a balance of service stamps worth Rs. 88.35 nP. in hand on 26th March, 1958. On 27th March, 1958 service stamps worth Rs. 500 were purchased from the sub-treasury and thereafter no purchase of service stamps was made till the date of audit, i.e., up to 30th September, 1958. The service stamps already purchased on 27th March, 1958 were thus being used for over six months. It would, therefore, appear that the purchase of service stamps worth Rs. 500 on 27th March, 1958, when there was already a balance of Rs. 88.35 nP. in hand on that day, was not at all justified and this purchase had been made simply to avoid lapse of funds to Government which otherwise would have lapsed. This is highly irregular and accordingly the matter is brought to the notice of the Development Commissioner, Punjab, for such action as may be deemed fit.

27. *Security Deposit.*—Under the rules contained in the Punjab Financial Rules, Volume I, every government servant who handles cash and stores is required to deposit the required amount on account of security to safeguard the interests of government. But it was observed that although the present Head Clerk Shri Charan Singh was handling cash and certain other officials were entrusted with the custody of stores, etc., yet no amount on account of security was deposited by any of them. It is, therefore, desirable that the required amount of security may be deposited by all the officials in the Block who handle cash and stores. Accordingly the matter is brought to the notice of the Development Commissioner, Punjab, for necessary action.

28. *Contingent Register.*—The contingent register was not properly maintained. In the contingent register the primary units of appropriation, with their allotment was not shown but instead, the head "Contingencies" with their total allotment only was shown. As such the correctness of the facts as to whether the expenditur under each primary unit of appropriation had exceeded the allotment under the unit or not could not be verified. The full particulars of each bill, etc., were also not recorded in the register. The register may, therefore, please be completed now and point noted for strict compliance in future.

29. *Objection statement.*—An objection statement containing all the minor objections which could not be settled on the spot has been issued separately.

30. *Conclusion.*—The state of accounts is far from satisfactory. Lack of superior control and disregard of rules is clearly indicated. The needs of a detailed check of the accounts for the period Shri Sodhi worked as Head Clerk-cum-Accountant in this block, may be conducted by the Department and indicated.

Sd/..

Assistant Examiner (OAD)

No. OA/NCW. II/AN/3713, dated 7th November, 1958

FORWARDED to the Block Development Officer, Phagwara, with the request that an annotated copy of this audit and inspection note showing the action taken thereon may please be sent to this office, through the head of the department, with his comments within two months of its receipt by him.

(Sd)..

Assistant Examiner (OAD)

No. OA/NCW. II/AN/3714—3719, dated 7th November, 1958

COPY forwarded for information and necessary action to :—

(1) The Deputy Commissioner, Kapurthala.

(2) The Development Commissioner, Punjab, Chandigarh, with reference to paras 3, 4, 6, 7 of the audit note.

(3) The Secretary to Government, Punjab, Finance Department, Chandigarh, with reference to paras 3, 4, 6, 7 of the audit note.

(4) The Secretary to Government, Punjab, Development Department, Chandigarh.

(5) C.P.A., I Section.

(6) Senior Auditor.

(Sd)....

Assistant Examiner (OAD)

[Minister for Irrigation and Power]

APPENDIX A REFERRED TO IN PARA 3(x) OF THE AUDIT NOTE

Bill No.	Pay for the month of	Date and page of payment as per cash-book		Page No. of the acquittance roll register
1	2	3		4
Shrimati Shanti Devi appointed on 23rd March, 1957				
		Date	Page	
145/P ..	March, 1957 ..	23rd January, 1958 ..	141	123
28/P ..	April, 1957 ..	10th September, 1957	99	23
33/P ..	May, 1957 ..	10th October, 1957 ..	115	79
96/P ..	June, 1957 ..	Ditto ..	101	53
97/P ..	July, 1957 ..	Ditto ..	103	57
98/P ..	August, 1957 ..	Ditto ..	105	59
113/P ..	September, 1957 ..	Ditto ..	115	75
123/P ..	October, 1957 ..	11th November, 1957 ..	123	91
144/P ..	November, 1957 ..	10th January, 1958 ..	139	99
157/P ..	December, 1957 ..	31st January, 1958 ..	149	111
188/P ..	January, 1958 ..	31st March, 1958 ..	225	137
194/P ..	February, 1958 ..	17th March, 1958 ..	171	141
Shri Chanan Singh				
2/P ..	March, 1957 ..	11th April, 1957 ..	69	7
23/P ..	April, 1957 ..	10th September, 1957 ..	99	21
33/P ..	May, 1957 ..	10th October, 1957 ..	115	77
96/P ..	June, 1957 ..	Ditto ..	101	51
97/P ..	July, 1957 ..	Ditto ..	103	55
98/P ..	August, 1957 ..	Ditto ..	105	59
113/P ..	September, 1957 ..	Ditto ..	115	73
123/P ..	October, 1957 ..	11th November, 1957 ..	123	89
144/P ..	November, 1957 ..	23rd December, 1957 ..	131	101
157/P ..	December, 1957 ..	6th January, 1958 ..	135	111
188/P ..	January, 1958 ..	28th February, 1958 ..	161	137
194/P ..	February, 1958 ..	15th March, 1958 ..	169	141

Bill No.	Pay for the month of	Date and page of payment as per cash-book		Page No. of the acquittance roll register
1	2	3		4
		Shri Pira Singh		
		Date	Page	
2/P ..	March, 1957 ..	9th April, 1957 ..	65	7
23/P ..	April, 1957 ..	10th September, 1957	99	21
33/P ..	May, 1957 ..	11th October, 1957 ..	117	77
96/P ..	June, 1957 ..	Ditto ..	101	51
97/P ..	July, 1957 ..	Ditto ..	103	55
98/P ..	August, 1957 ..	Ditto ..	105	59
113/P ..	September, 1957 ..	Ditto .	117	73
123/P ..	October, 1957 ..	8th November, 1957 ..	121	89
144/P ..	November, 1957 ..	23rd December, 1957	131	101
157/P ..	December, 1957 ..	6th January, 1958 ..	135	111
188/P ..	January, 1958 ..	28th February, 1958 ..	161	137
194/P ..	February, 1958 ..	15th March, 1958 ..	169	141

APPENDIX B REFERRED TO IN PARA 3 (vial) OF THE AUDIT NOTE

Page of the cash-book		Total of the payments of this page
		Rs nP.
185	..	14,000.00
187	..	18,200.00
189	..	19,000.00
191	..	9,300.00
193	..	12,400.00
195	..	12,000.00
197	..	15,500.00
199	..	16,100.00
201	..	10,100.00
203	..	478.46
205	..	3,797.94
207	..	12,490.46
209	..	821.48 3,179.95
211	..	19,900.00
213	..	12,900.00
215	..	13,900.00
217	..	19,000.00
219	..	36,700.00
221	..	17,600.00
223	..	29,500.00
225	..	1,516.59
227	..	3,109.95
229	..	599.00 4,797.13
231	..	589.71 2,070.82
233	..	5,000.00 4,026.04
235	..	285.00
Total	Rs.	3,23,862.53

[Minister for Irrigation and Power]

APPENDIX C REFERRED TO IN PARA 18 OF THE AUDIT NOTE

Serial No.	Name of the official to whom issued	Particulars of book issued	Date of issue	Page of the register	Number of copies
1	2	3	4	5	6
1	Shri Parshan Singh, S.E.O.	Beautifying India ..	25-8-54	1	1
2	Shri Inder Singh ..	Garib-Di-Duniya ..	31-12-54	3	1
3	Shri Charan Singh, V.L.W.	Ditto ..	29-12-54	8	1
		Addi-Tapa ..	29-12-54	8	1
4	Shri Daljit Singh ..	Beautifying India ..	2-2-55	15	1
5	Shri S. S. Bajwa, A.I.	Road to Welfare State	..	25	1
6	Shri Jarnail Singh ..	Towards Freedom of want	26-12-54	27	1
7	Shrimati R. Parshaker, L.S.E.O.	Kafian—Bulle Shah ..	5-1-55	29	1
		Puran Bhagat ..	5-1-55	29	1
		Sham Singh Attari ..	5-1-55	29	1
		Nall Damayanti ..	5-1-55	29	1
8	Shri Ujagar Singh ..	Jiwan Katha ..	20-1-55	31	1
		Guru Gobind Singh ..	20-1-55	31	1
9	Shri Autar Singh, A.I.O.	Punjab-De-Geet ..	21-1-55	32	1
		Heer Warish Shah ..	21-1-55	32	1
10	Dr. Chaman Singh	Garib De-Duniya ..	21-1-55	33	1
11	Shri Mohinder Singh, V.L.W.	Kati-Hoi-Patang ..	23-1-55	34	1

Serial No.	Name of the official to whom issued	Particulars of book issued	Date of issue	Page of the register	N mber of copies
1	2	3	4	5	6
12	Shri Thakar Singh Co-op. Inspector	Punjab De-Lok-Gheet ..	13-7-55	43	1
13	Shri Harcharan Singh, V.L.W.	Ditto ..	13-7-55	44	1
14	Shri V. S. Randhawa (Private individual)	Beautifying India ..	4-11-55	47	1
15	Shri Parkash Arora	Kati-Hoi-Patang ..	7-10-55	47	1
16	Shri Narinjan Singh	Random thoughts ..	..	50	1
17	Shri Shamsher Singh	Letters from Father to his daughter by Nehru	11-12-55	59	1
18	Shri Gurjit Singh ..	Murka-te-kanak ..	7-2-56	60	1
		Chanbe-dian-kalian ..	7-2-56	60	1
		Ghar-Da-Mali ..	7-2-56	60	1
		Sada Desh ..	7-2-56	60	1
		Chitta Lahoo ..	7-2-56	60	1
19	Shri Ujagar Singh (Private individual)	Pali ..	..	71	1
		Save your self from litigation	..	71	1
20	Shri Vidya Sagar ..	IInd Five-Year Plan ..	16-9-57	73	1
21	Shri Gurcharan Singh	Pali ..	27-9-57	75	1
22	Shri Amar Singh, Driver	Khalsa Raj-De-Usraie	30-9-57	78	1
23	Shrimati Bibi Amrit Kaur, Social Education Teacher	Rasoi-Sikhia ..	23-11-57	82	1
		Suman Kanta ..	23-11-57	82	1
		Gunjal-dar-bachhe ..	23-11-57	82	1
		Pali ..	23-11-57	82	1
		Jiwan Pandh ..	23-11-57	82	1
24	Shri Ranjit Singh, son of Prof. Bishan Singh	Rasoi Sikhia ..	..	84	1

[Minister for Irrigation and Power]

APPENDIX D REFERRED TO IN PARA 10(v) OF THE AUDIT NOTE

Serial No.	Page of the Cash Book	Date	Opening balance as shown in the Cash Book	Opening balance it should be	Difference	Date on which adjusted	REMARKS
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		
1	1	3-12-56	5,208 12 0	5,230 12 0	22 0 0	22-2-56	
2	11	10-1-57	5,618 11 0	5,619 11 0	1 0 0	4-2-57	
3	21	1-2-57	1,062 15 0 and receipt 226 8 0 — 1,288 7 0	1,289 7 0	1 0 0	4-2-57	
4	41	15-3-57	981 6 0	980 12 0	0 10 0	23-3-57	
5	45	20-3-57	1,244 8 6	1,193 2 6	51 6 0	25-3-57	
6	63	9-4-57	4,974.80 nP	4,975.30 nP	00.50 nP	26-4-57	
7	69	15-4-57	2,289.75 „	2,299.75 „	10.00 „	17-4-57	
8	75	10-5-57	4,064.50 „	4,066.50 „	2.00 „	13-5-57	
9	77	15-5-57	4,815.07 „	4,817.07 „	2.00 „	6-6-57	
10	87	9-7-57	5,564.76 „	6,264.76 „	700.00 „	30-7-57	Draft of Rs. 600 only was adjusted and Rs. 100 embezzled.
11	89	16-7-57	4,845.46 „	4,904.54 „	59.08 „	30-7-57	
12	..	24-1-58	6,136.66 „	6,136.66 „	1.00 „	18-2-58	
13	..	17-3-58	Amount shown as disbursed 50,414.18 „	49,915.18 „	499.00 „	31-3-58	
14	..	8-6-58	869 12 0	871 12 0	2 0 0	30-6-56	
15	..	6-7-56	1,094 4 0	1,095 5 0	1 1 0	31-7-56	
16	..	14-9-56	Total receipt 2,093 3 3	2,093 11 3	0 8 0	30-9-56	
17	..	31-10-56	35,985 1 0	35,985 2 0	0 1 0	16-11-56	

APPENDIX "B" REFERRED TO IN PARA 22 OF THE AUDIT NOTE

Serial numbers of the bills against which dates of encashment were not filled in.

1956-57

Serial Nos. 5, 7, 19 p, 24/c, 31/b, 33/p, 34, 43, 63, 82 to 85, 121, 125, 129/B,134, 134-A, 136, 141, 142, 179, 180, 188, 199, 210, 238, 240, 273.

1957-58

Serial Nos. 32 to 48, 50 to 73, 75-76, 83, 85, 94 to 103, 105 to 113, 122, 123, 126 to 137, 141, 144, 146, 160, 162 to 170, 172 to 176, 179, 183, 184, 191 to 195, 197 to 209, 211 to 230, 232, 234 to 249, 251, 253, 254 to 258, 262, 263, 265 to 272, 275 to 276, 278, 280 to 283.

1958-59

Serial Nos. 2, 11, 28, 33, 35 to 38, 40, 43 and 44.

MEETINGS HELD BY BLOCK ADVISORY COMMITTEE FOR N.E.S. BLOCK, LONGOWAL, DISTRICT SANGRUR.

*3883. **Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister fc. Irrigation and Power be pleased to state—

(a the total number of meeting held by Block Advisory Committee for N.E.S. Block, Longowal, district Sangrur, during the year 1958, together with the dates on which each meeting was held;

(b) whether there were any official members of the said committee who were absent from the meetings referred to in part (a) above; if so, their names together with the reasons for their absence in each case,

(c) the names of such official members, if any, of the said Committee, who have not so far, attended any meeting during the year 1958;

(d) the details of decisions taken by the said Committee in various meetings in the year 1958 and the action taken by Government on these decisions ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Three meetings of the Block Development Committee were held during the year 1958 on the following dates :—

(i) 29th January, 1958.
(ii) 26th July, 1958.
(iii) 22nd November, 1958.

(b) Yes. The names of the official members who were absent are given in Annexure 'A'. The reasons for the absence are not known to the Development Department.

(c) The names of the official members who have not so far attended any meeting during the year 1958 are given in Annexure 'B'.

(d) The details of decisions taken are available in annexure 'c'.

ANNEXURE 'A'

List of official members who were absent from the meetings held on the following dates:—

(1) *29th Janaury*, 1958

1. Superintendent of Police, Sangrur.
2. Settlement Officer, Sangrur.
3. Civil Surgeon, Sangrur.
4. D. M. O. H., Sangrur.
5. D. A. O., Sangrur.
6. D. A. H. O., Sangrur.
7. District Welfare Officer, Sangrur.
8. Assistant Registrar, Co-operative Societies, Sangrur.
9. District Inspector of Schools, Sangrur.
10. District Inspectress of Schools, Sangrur.
11. Assistant District Inspector of Industries, Malerkotla.
12. District Sports Officer, Sangrur.
13. Sub-Divisional Officer, Roads, Sunam.
14. Sub-Divisional Officer, Electricity, Sunam.

[Minister for Irriga tion and Power]

(2) 26*th July*, 1958

1. Superintendent of Police, Sangrur.
2. Settlement Officer, Sangrur.
3. Civil Surgeon, Sangrur.
4. District Medical Officer of Health, Sangrur.
5. D. A. O., Sangrur.
6. D. P. O., Sangrur.
7. D. A. H. O., Sangrur.
8. District Welfare Officer, Sangrur.
9. Assistant District Inspector of Industries, Sangrur.
10. District Sports Officer, Sangrur.
11. Sub-Divisional Officer, Roads, Sunam.
12. District Organiser of Small Saving Scheme, Sangrur.

The representatives of District Agriculture Officer, District Animal Husbandry Officer and District Panchayat Officer attended the meeting in the absence of officers concerned.

(3) 22*nd November*, 1958

1. Superintendent of Police, Sangrur.
2. S. O., Sangrur.
3. Civil Surgeon, Sangrur.
4. D. M. O. H., Sangrur.
5. D. A. H. O., Sangrur.
6. D. P. O., Sangrur.
7. District Welfare Officer, Sangrur.
8. District Inspector of Schools, Sangrur.
9. District Sports Officer, Sangrur.
10. D. P. R. O., Sangrur.
11. District Organiser of Small Saving Scheme, Sangrur.
12. Sub-Divisional Officer, Electricity, Sunam.
13. Sub-Divisional Officer, Roads, Sunam.
14. District Inspectress of Schools, Sangrur.

ANNEXURE 'B'

List of official members who have not so far attended any meeting during the year 1958

1. Superintendent of Police, Sangrur.
2. Settlement Officer, Sangrur.
3. Civil Surgeon, Sangrur.
4. D. M. O. H., Sangrur.
5. District Welfare Officer, Sangrur.
6. District Inspectress of Schools, Sangrur.
7. District Sports Officer, Sangrur.
8. Sub-Divisional Officer, Roads, Sunam.

ANNEXURE 'C'

The following decisions were taken in various meetings held during the year 1958 on the following dates :—

(1) 29*th January*, 1958

(i) The Schem atic Budget of the Block, for the first three years, was passed by the Block Advisory Committee and was sent to the Development Department for approval and the same was approved by the Development Department.

(ii) The opening of the fertilizer depots in each circle of V.L.W. was decided.

(2) 26*th July*, 1958

Due to the revision of the pattern of the Community Development to Stage I and Stage II, the Schematic Budget was also to be revised, according to the new pattern. The same was presented in the Block Advisory Committee, for approval. It was passed, as presented and it was sent to the Development Department for approval. The Budget as such, was approved by the Development Department.

(3) 22*nd November*, 1958

The policy for the grant of loans for the sinking of wells and installation of pumping-sets, was approved in the Block Advisory Committee.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ Advisory Committee ਦੀਆਂ meetings ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ?

ਮੰਤਰੀ : ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker : What is the sense of having these Committees when the Officers do not attend their meetings?

Minister : Sir, I have taken note of it. As I submitted before, strict instructions have been issued to all the Officers to be punctual and regular in these meetings. As a matter of fact, I myself paid a surprise visit and attended one meeting of this Committee in Sangrur.

BUILDING FOR GOVERNMENT COLLEGE AT MUKTSAR, DISTRICT FEROZEPUR

***3809. Sardar Gurmit Singh 'Mit'** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state with reference to the reply to Starred Question No. 1650 included in the list of Starred Questions for 18th February, 1958, whether the position in regard to funds has by now improved and the question of the construction of new building for the Government College at Muktsar District Ferozepur, considered ; if so, with what result ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : Position of funds has not yet improved. Construction of new building for Government College, Muktsar, has not, therefore, been taken up.

VILLAGE CO-OPERATIVE SOCIETIES

***3868. Comrade Ram Chandra** : Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state —

(a) the steps, if any taken or proposed to be taken to start village co-operative societies in the State for supplying seeds, agricultural implements and fertilizers to farmers ;

(b) the expenses proposed to be incurred for this purpose in the year 1959-60 ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) The work relating to the supply of seeds, agricultural implements, fertilizers, etc., is entrusted to the primary Co-operative societies already functioning in the villages. Hence no particular steps are proposed to be taken to start village co-operatives for this purpose.

(b) Does not arise in view of the reply to (a) above.

श्री राम चन्द्र कामरेड : मैं ने वज़ीर साहिब से दरयाफ्त किया था कि service co-operative societies चलाने के लिए क्या किया जा रहा है तो जवाब दिया गया है कि पहले ही चल रही हैं। तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि seeds बांटने के बारे में क्या कार्रवाई की गई हैं।

मन्त्री : आपने तो अपने सवाल में co-operative farming का ज़िक्र ही नहीं किया। आपने तो पूछा था कि seed और agricultural implements की supply के लिए Co-operative Societies बनाई गई हैं या नहीं मैंने जवाब दिया है कि Societies जो पहले मौजूद हैं वही seeds वगैरह बांटती हैं।

REMOVAL OF PANCHES AND SARPANCHES IN 1955

***3858. Sardar Harbans Singh** : Will the Minister for Health and Panchayats be pleased to state—

(a) whether any Panches and Sarpanches in the State were removed from their posts for defying the ban on slogans in connection with the Punjabi Suba Movement in 1955 ; if so, their number and names ;

(b) whether any of the Panches and Sarpanches referred to in part (a) above were reinstated ; if so, their names ;

(c) whether there are any Panches and Sarpanches, who have so far not been reinstated ; if so, their names ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. The statement containing the requisite information is laid on the Table of the House;

(b) Yes. All the Panches and

(c) Sarpanches have been reinstated with the exception of one Panch Kapur Singh of Gram Panchayat Pipal Majra.

Statement showing the names of Sarpanches/Panches removed from office in the Akali Morcha

Serial No.	Name of Sarpanch/Panch	Tehsil	District
1	Shri Beant Singh, Sarpanch of Gram Panchayat, Bhure Gill	Ajnala ..	Amritsar
2	Shri Tahl Singh, Panch of Gram Panchayat, Jauns	Do ..	Do
3	Shri Tarlok Singh, Panch of Gram Panchayat, Bhitteh Wadh	Do ..	Do
4	Shri Wasawa Singh, Panch, of Gram Panchayat, Gaggo Mahal	Do ..	Do
5	Shri Surat Singh, Panch, Gram Panchayat, Fattehwal	Do ..	Do
6	Shri Darshan Singh, Panch of Gram Panchayat, Ajnala	Do ..	Do

Serial No.	Name of Sarpanch/Panches	Tehsil	District
7	Shri Harjinder Singh, son of Chanan Singh, Sarpanch, Gram Panchayat, Behla	Tarn Taran	Amritsar
8	Shri Rattan Singh, Panch of Gram Panchayat, Rana Kalan	Do ..	Do
9	Ajit Singh, son of Joginder Singh, of Gram Panchayat , Mananwala Kalan	Do	Do
10	Shri Sowaran Singh, son of Narain Singh, Sarpanch of Gram Panchayat, Daulat	Batala ..	Gurdaspur
11	Shri Rattan Singh, Panch of Gram Panchayat, Bhagwan	Gurdaspur	Do
12	Shri Shiv Singh, Panch of Gram Panchayat, Khushipur	Do ..	Do
13	Shri Makhan Singh, Panch of Gram Panchayat, Hardiwala	Batala ..	Do
14	Shri Sohan Singh, Panch of Gram Panchayat, Willa Teja	Do ..	Do
15	Shri Pritam Singh, Panch of Gram Panchayat, Sarih	Nakodar ..	Jullundur
16	Shri Atma Singh, son of Harnam Singh, Panch of Gram Panchayat, Rangian	Rupar ..	Ambala
17	Shri Ajaib Singh, Panch, Gram Panchayat, Dhangrali	Do ..	Do
18	Shri Kapur Singh, Panch of Gram Panchayat, Pipal Majra	Do ..	Do
19	Shri Mangal Singh, Panch, Gram Panchayat, Shahpur Begu	Sirsa ..	Hissar

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਪੰਚ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚ suspend ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ specific ਆਦਮੀ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁਛਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । (The hon. member did not enquire about a specific person.) He simply asked whether any Panches and Sarpanches in the State were removed ....and further whether any of the Panches and Sarpanches referred to in part (a) above were reinstated. The hon. Member did not ask about the reinstatement of Shri Pala Singh, Sarpanch.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਨਾਮ ਪੁਛੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਕਿਉਂ reinstate ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ person ਬਾਰੇ ਪੁਛਣ ਲਈ separate ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ । ਮੈਂ admit ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ । (The hon. Member may give a separate notice for asking information about a specific person and I will admit it.)

REPRESENTATION FROM VILLAGERS OF PHUGGARH, DISTRICT KARNAL

***3297. Shri Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether he or the Deputy Commissioner, Karnal, has received any representations from the villagers of Phuggarh, tehsil and district Karnal, for giving them Nishan Dehi of their Baras and also of the Phirni; if so, the action taken thereon ;

(b) whether the Deputy Commissioner, Karnal, also received any letters from any M.L.A.s in connection with the said Nishan Dehi ; if so, action taken by him thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. An application was received from Sarvshri Ramji Lal, son of Budh Ram, and Mangloo, son of Badama, caste Jhinwar of village Phusgarh, tehsil and district Karnal, by the Field Kanungo and Patwari to the applicants at the spot.

(b) Yes, a letter from Shri Ram Piara, M.L.A., was received by the Deputy Commissioner, Karnal and was sent to the Field Kanungo through the Tehsildar, Karnal. The demarcation has since been given by the Field Kanungo.

श्री राम प्यारा : यह जो Demarcation उन्होंने बताई है यह कब दी गई है ?

मन्त्री : इस की date तो मेरे पास नहीं है ।

Shri Ram Piara : Sir, I want to draw your attention to the fact that this is a misstatement.

Minister : Sir, I want to draw your attention to the fact that this is an irresponsible statement.

श्री अध्यक्ष : बस जी ठीक है आप का जवाब । (I think that is sufficient.)

श्री राम प्यारा : नहीं जनाब, मेरा सवाल तो यह था कि आया जो representation गांव वालों की थी उस का फैसला हो गया है या कि नहीं ?

Mr. Speaker : If this is a misstatement....

Shri Ram Piara : Yes, Sir...

Mr. Speaker : .... then the hon. Member should adopt the procedure which I have explained on many occasions. Instead of making such remarks, he should send the facts in writing to me and I will forward them to the hon. Minister concerned for elucidation and necessary action.

If the hon. Member pin-pricks like that, it does not go to his credit. No body sitting on the ministerial benches will relish such remarks. In this case, the hon. Member made those remarks and got a proper reply from the hon. Minister.

श्री राम प्यारा : जनाब, बात यह है कि परसों चौथ मेरे पास इतलाह आई थी और उस की acknowledgment दी गई है......

श्री अध्यक्ष : आप गल्त बातें करते हैं। आप procedure के मुताबिक ही बातें करें। (The hon'ble Member is saying something irregular. He should follow the procedure).

श्री राम प्यारा : जनाब, पहले भी एक दफा ऐसे ही हो चुका है। पहले Minister साहिब जवाब देते रहे कि यह अभी under consideration है, अभी enquiry हो रही है मगर बाद में इस किस्म का जवाब देते हैं। जनाब इस का Record मेरे पास मौजूद है आप देख सकते हैं।

श्री अध्यक्ष : लाईये मैं देखने को तैयार हूं। (हंसी) (Please show me that I am prepared to go through it) (*laughter*).

मन्त्री : यह, जनाब, रोज़ रोज़ का झगड़ा है। यह हर बात को mis-statement कहते हैं। यह फैसला स्पीकर साहिब मैं आप पर छोड़ता हूं। आप मौका पर जा कर Demarcation देख लें। अगर न होगी तो मैं information देने वाले की enquiry करवा दूंगा। और अगर यह गलत कहते हों तो आप ने देख लेना। यह बात आप पर छोड़ता हूं।

श्री राम प्यारा : जनाब, जो इत्तलाह मुझे मिली है यह परसों की है।

श्री अध्यक्ष : आप को सवाल का जवाब देने से पहले ज़रूर Demarcation हो गई होगी। वहां बुद्धू नहीं बैठे हैं जो गलत information भेज दें। (The demarcation must have been carried out before giving the reply to the hon'ble Member. They are not duffers who would supply wrong information).

Minister : अगर यह information गलत हुई तो we will take the strictest action against the persons who have given this information.

Mr. Speaker : If the Officer has furnished wrong information, he will be proceeded against. And if the hon. Member has stated the position wrongly, then he will be warned.

Minister : The Field Kanungo and Patwari gave the demarcation to the applicants at the spot and recorded their statements as also of the non-proprietors and Members of the Panchayat of the village to the effect that necessary demarcation has been given. This is the information with me.

Shri Ram Piara : No, Sir. I am prepared to challenge this fact.

Mr. Speaker : I have accepted it.

REMISSION OF LAND REVENUE IN DISTRICT ROHTAK

***3849. Shri Mangal Sein** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the names of villages affected by floods in Rohtak District in which land revenue has been remitted ?

Shri Mohan Lal : A statement showing the names of villages affected by floods in which land revenue has been remitted during Kharif, 1958, is laid on the Table.

Statement showing the names of villages affected by floods in which land Revenue has been remitted during Kharif, 1958

Serial No.	Name of village	Serial No.	Name of village
	ROHTAK TAHSIL		JHAJJAR TAHSIL
1	Rohtak	48	Kulasi
2	Sarai Ahmad	49	Kanaunda
3	Nasarpur	50	Parnala
4	Jissia	51	Hassanpur
5	Shanghi	52	Bahadurgarh
6	Khadwali	53	Shedipur
7	Jindran	54	Kangroah
8	Tatauli	55	Gobhana
9	Sundarpur	56	Majri
10	Singhpura	57	Badli
11	Taja Majra	58	Lagarpur
12	Kutana	59	Dewar Khana
13	Gaddi Kheri	60	Lohat
14	Ridhau	61	Barsa
15	Silana	62	Munda Khera
16	Bidhlan	63	Ismailpur
17	Sehri	64	Fatehpur
18	Nasirpur Cholka	65	Malikpur
19	Khanda	66	Yaqubpur
20	Kharkhauda	67	Sondhi
21	Gopalpur	68	Namana
22	Sohati	69	Pahlpa
23	Pahladpur	70	Patauda
24	Kiraurhli	71	Lohari
25	Jasawar Kheri	72	Kheri Talaqa Pathand
26	Kheri Jasaur	73	Amadalpur
27	Nilothi	74	Bat Hera
28	Pai	75	Zahidpur
29	Khurampur	76	Patasni
30	Barona	77	Ot Loda
31	Rahna	78	Sailana
32	Dhamar	79	Salanipura Zalim
33	Dobh	80	Sailani Kesho
34	Temarpur	81	Ukhal Chana
35	Balab	82	Jahangirpur
36	Masudpur	83	Sura
37	Kahnaur	84	Dorina
38	Maraudhi Ranghran	85	Kiloi
39	Sahan Majra	86	Manipur Kakrola
40	Ladhaud	87	Bahmnola
41	Kiloi Khas	88	Bir Badri
42	Kiloi Dopana	89	Sheojipura
43	Sasrauli	90	Aurangpur
44	Ghuskani	91	Nangla
45	Ziyud Dinpur	92	Dadri T
46	Sasana	93	Kutani
47	Pipli	94	Kanwah

Serial No.	Name of Village
	TAHSIL JHAJJAR—CONCLD
95	Machhroli
96	Khudan
97	Isher Hera
98	Lula
99	Chhapar
100	Kulana
101	Fortpura
102	Tamashpura
103	Islamgarh
104	Usmanpur
105	Neolu
106	Khetawas
107	Maroot
108	Bhindawas
109	Shahjahanpur
110	Balockpur
111	Keolpuri
112	Chudhwana
113	Rurdhoowas
114	Niwada
	TAHSIL SONEPAT
115	Pipli Kheri
116	Mirakpur
117	Jhundpur
118	Nangal Khurd
119	Laleheri
120	Rajlu
121	Ganaur
122	Ahulana
123	Bali Qutabpur
124	Sardhana
125	Bajana Khurd
126	Banjana Kalan
127	Tewri
128	Mohamadpur Majra
129	Khubru
130	Mahra
131	Bhatana Jafarabad
132	Bhura Rasulpur
133	Chhadia Yousafpur
134	Chulkana
135	Pugthala
136	Majri
137	Naya Bans
138	Kheri Gojar
139	Bhanwar
140	Khizirpur Ahir
141	Gomar
142	Shekhpura
143	Saya Khera
144	Kailana
145	Moi
146	Dubeta
147	Chatia Deva
148	Rehmana
149	Stawali
150	Daberpur
151	Pur Khas Rathi
152	Pur Khas Dhiran
	TAHSIL SONEPAT—CONCLD
153	Aghwanpur
154	Bhogipur
155	Sandhal Kalan
156	Sandhal Khurd
157	Shahzadpur
158	Tharu
159	Auldapur
160	Juan
161	Badshahpur Majri
162	Gaji
163	Mahipur
164	Salimpur Majri
165	Nikloi
166	Nirthan
167	Kheri Dahia
168	Mehlana
169	Bagru
170	Bhatgaon Malian
171	Bhatgaon Dogran
172	Krewari
173	Chitana
174	Hulaheri
175	Badwasni
176	Manik Majra
177	Balandpur
178	Shamshpur
179	Tajpur Tihara Khurd
180	Nahra
181	Mahla Mijra
182	Jhanjoli
183	Toht
184	Jharoti
185	Jarot
186	Anandpur
187	Thana Kalan
188	Turakpur
189	Dheki
190	Chhatara Bahadurpur
	TAHSIL GOHANA
191	Bhawad
192	Ghadwal
193	Rindhana
194	Dhanana Aladadpur
195	Madina
196	Ahulana
197	Baroda Thuthan
198	Baroda Mor
199	Banwasa
200	Kohla
201	Nuran Kheri
202	Ishaypur Kheri
203	Siwana Mal
204	Rana Kheri
205	Gingana
206	Butana Khatlan
207	Kutana Kunda

[Minister for Idustries]

Serial No.	Name of Village	Serial No	Name of Village
	TAHSIL GOHANA—CONCLD		
208	Bichpadi	238	Samadhi Lachob Biran
209	Jagsi	239	Samadi Sisan
210	Matand	240	Khanpur Kalan
211	Chhatpura	241	Kikana Bahadi
212	Sawanka	242	Kasandha
213	Ahmadpur Majra	243	Kasandhi
214	Mahmoodpur	244	Sargthal
215	Gangashar	245	Jauli
216	Khandrai	246	Anaiat
217	Gohana	247	Kheri Dhamkan
218	Godha	248	Bidhal
219	Majra	249	Bhaniswal Kalan Bawla
220	Nagar	250	Katwal
221	Badota	251	Rewara
222	Garhi Sarai Namdarkhan	252	Anwali
223	Garhi Ujala Khan	253	Rithal Fugot
224	Ganaudi	254	Rithal Nurwal
225	Kalana Tulak Khanpur Kalan	255	Kahni 7½ Biswa
226	Kalana Khas	256	Kahni 12½ Biswa
227	Kalana Tulaka Mahmoodpur	257	Moi
228	Sirsadh	258	Bali
229	Mundlana	259	Rabda
230	Busana	260	Puthi
231	Bhathoti Taluk Mahmoodpur	261	Bhainawal Khurd
232	Bhathoti Tulka Busana	262	Rukhi
233	Bhathoti Khas	263	Galhod Kalan
234	Jawahara	264	Galod Khurd
235	Dhurana	265	Mirzapur Kheri
236	Chidana	266	Chhichrana
237	Samadi Buran	267	Kathura

NATIONALISATION OF ROAD TRANSPORT IN THE STATE

***3131. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state :—

(a) whether Government have drawn up any phased programme for the complete Nationalisation of Road Transport in the State ; if so, the time by which it is proposed to be implemented ;

(b) the steps being taken to implement the said programme ?

Shri Mohan Lal : (a) Not yet. Nationalisation on 50 : 50 basis in agreement with the private operators is under consideration.

(b) Does not arise.

राजा रघुबीर सिंह : यह मनाली-पठानकोट रोड जो दिखाई जा रही है क्या यह Nationalisation programme में नहीं समझी जायेगी ।

मंत्री : Part (a) का जवाब मैं ने 'No' में दिया है । पहले श्राप सवाल देखें ।

Mr. Speaker : The hon. Member should have first carefully read the question. It has been enquired therein, whether the Government have

drawn up any phased programme for the complete nationalization of the road transport in the State and, if so, what steps are being taken to implement the said programme. Information in regard to any specific route has not been asked for in it.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : यह 50:50 basis का सिलसिला कब तक चलेगा।

मन्त्री : मैं जनाब कोई date इस के मुतअल्लिक अर्ज़ नहीं कर सकता। लेकिन Scheme final stage पर है, इस के बाद Government Cabinet Level पर discuss करेगी और फिर जा कर कहीं यह बात finally decide होगी।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब Nationalisation की Terms बता सकते हैं ?

मन्त्री : मैं मजबूर हूं finalisation से पहले मैं कुछ नहीं बता सकता।

श्री बलराम दास टंडन : यह जो वज़ीर साहिब ने 50.50 basis का कहा है क्या इस में आधा हिस्सा Government का और आधा privates का होगा ?

मन्त्री : Finally decide होने से पहले मैं इस के मुतअल्लिक कुछ अर्ज़ करना मुनासिब नहीं समझता। यह gradually हो रहा है।

श्री अध्यक्ष : यह Gradually का मतलब नहीं समझे हैं फिर। (हंसी) (Again the hon. member has not understood the meanings of gradually) (*laughter*).

MOTOR VEHICLES PURCHASED BY GOVERNMENT FOR USE OF MINISTERS, ETC.

***3132. Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the number of motor vehicles purchased by Government annually during the period from 1952-53 to 1958-59 for the use of the Ministers, Deputy Ministers, the Chief Parliamentary Secretary, together with the cost thereof, in each case and the staff employed thereon ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : A statement containing the desired information is laid on the Table.

Statement showing the number of motor vehicles purchased by Government annually during the period from 1952-53 to 1958-59 for the use of the Ministers, Deputy Ministers and Chief Parliamentary Secretary together with the cost thereof, in each case and the staff employed thereon

Year	Number of cars purchased	Cost of each car	Total cost	Staff employed	
				Name of posts	Number of posts
1	2	3	4	5	6
1952-53	8	Rs Seven at the cost of Rs 18,858.59 each and one at Rs 18,472.00	Rs 1,50,482.09	Drivers ..	8
				Senior Clerk ..	1
				Mechanic	1
				Helper ..	1
				Total ..	11

[Minister for Finance]

Year	Number of cars purchased	Cost of each car	Total cost	Staff employed	
				Name of posts	Number of posts
1	2	3	4	5	6
		Rs	Rs		
1953-54	..	..	..	Drivers ..	8
				Senior Clerk ..	1
				Mechanic ..	1
				Helper ..	1
				Total ..	11
1954-55	..	..	..	Drivers ..	9
				Senior Clerk ..	1
				Mechanic ..	1
				Helper ..	1
				Total ..	12
1955-56	6	16,650.00	99,900.00	Drivers ..	9
				Clerk ..	1
				Mechanic ..	1
				Helper ..	1
				Total ..	12
1956-57	2	21,459.75	42,919.50 (Before Integ-ration)	Drivers ..	10
				Clerks ..	2
				Mechanic ..	1
				Helper ..	1
				Total ..	14
			(After Integ-ration)	Drivers ..	23
				Accountant ..	1
				Clerks ..	3
				Mechanic ..	1
				Storekeeper ..	1
				Turner ..	1
				Fitter ..	1
				Painter ..	1
				Upholster ..	1
				Helper ..	1
				Cleaners	6
				Blacksmith ..	1
				Total ..	41

Year	Number of cars purchased	Cost of each car	Total cost	Staff employed	
				Name of posts	Number of posts
1	2	3	4	5	6
1957-58	..	..	..	Drivers ..	23
				Accountant ..	1
				Clerks ..	3
				Mechanic ..	1
				Storekeeper ..	1
				Turner ..	1
				Fitter ..	1
				Painter ..	1
				Upholster ..	1
				Helper ..	1
				Cleaners ..	6
				Black Smith ..	1
				Total ..	41
1958-59	5	23,651.61 22,305.53 19,920.57 19,920.57 23,200.00	1,08,998.28	Drivers ..	23
				Accountant ..	1
				Assistant ..	1
				Clerks ..	2
				Mechanic ..	1
				Storekeeper ..	1
				Turner ..	1
				Fitter ..	1
				Painter ..	1
				Upholster ..	1
				Helper ..	1
				Cleaners ..	6
				Blacksmith ..	1
				Total ..	41

PAYMENT OF RESERVATION FEE FOR ADVANCE BOOKING OF SEATS IN GOVERNMENT BUSES

***3133. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether the Legislators are required to pay any reservation fee for the advance booking of their seats in the Government owned buses ?

Shri Mohan Lal : Yes. A sum of annas two is charged as reservation fee by Punjab Roadways from all passengers for seats reserved in advance.

APPOINTMENT OF SPORTS OFFICERS

***3869. Sardar Umrao Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the appointment of Sports Officers in the State ; if so, their number, together with the details of duties likely to be assigned to them ?

Shri Mohan Lal : (i) Yes.

(ii) Government propose to appoint four Sports Officers.

(iii) One Sports Officer is being posted at the headquarters to look to the Sports work emanating from the requests of various voluntary Sports Associations for giving them grants for the implementation of their sports programmes and also to chalk out new programmes for the promotion of sports in the State. Three Sports Officers are intended to be posted at the Divisional Headquarters at Patiala, Jullundur and Ambala. They will be required to draw up comprehensive schemes for the promotion of sports in these divisions and also to look to their implementation. They will also prescribe the standards to see that grants released to Sports Associations are used for the purpose for which these are extended.

CONSTRUCTION OF ROADS IN FEROZEPUR DISTRICT

***3808. Sardar Gurmit Singh 'Mit' :** Will the Minister foı Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the construction of the Bagha Purana-Nihal Singh Wala and Badhni-Ramgarh Roads had been sanctioned by Government ; if so, whether construction has actually been taken in hand and the stage of construction at which these roads are at present ;

(b) the time by which the roads referred to in part (a) above are expected to be completed, and the amount provided for each of them ;

(c) whether Government intend constructing—

(i) Muktsar-Ferozepur ; and

(ii) Muktsar-Abohar in Ferozepur District ;

if so, the time by which the work on each of them is expected to be started ?

Chaudhri Suraj Mal :

	Bagha Purana Nihal Singh Wala Road	Ramgarh-Badhni Road
(a)	Yes—Yes—completed 4—6 miles and work in hand in 8 miles	Yes—Yes—completed 2.5 miles and work in hand in 7.5 miles.
(b)	During 2nd Plan period subject to the availability of funds. A sum of Rs 6.00 lacs has been provided in the integrated 2nd Five-Year Plan	Likely to be completed during 3rd Five-Year Plan according to the availability of funds. A sum of Rs 13.44 lacs has been provided in the integrated 2nd Five-Year Plan

(c) (i) Yes—During 1959-60 subject to the availability of funds.

(ii) No. Question does not arise.

UNSTARRED QUESTONS AND ANSWERS

SUPPLY OF ELECTRICITY TO VILLAGES IN POLICE STATION SOHNA

1602. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the names of villages, if any, within the jurisdiction of police station Sohna in district Gurgaon where electricity at present is being supplied for irrigation and lighting purposes ;

(b) the time by which electricity is likely to be supplied to the villages other than those referred to in part (a) above within the jurisdiction of the said police station ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The matter concerns the State Electricity Board, but during the period Government had direct charge of the Electricity Department, the position was as follows :—

(a) Sohna, Raipur and Bhondsi.

(b) The electrification of the remaining villages will now be considered by the Board in due course.

CONSTRUCTION OF PALWAL-HATHIN AND SOHNA-BYEPASS ROADS IN GURGAON DISTRICT

1603. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether the construction of—

(i) Palwal-Hathin ; and

(ii) Sohna-Byepass ;

roads in Gurgaon District has been undertaken ; if so, the time by which each of them is expected to be completed ?

Chaudhri Suraj Mal : (i) Yes, Miles 1—4 have been completed and remaining portion i.e. mile 5—9 is likely to be completed during 1959-60 by District Board.

(ii) Yes. Will be completed by July, 1959.

CONSOLIDATION OF HOLDINGS IN THE STATE

1608. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the area of land brought under consolidation of holdings year-wise from 1951 to 1958 in the erstwhile States of Punjab and Pepsu separately ;

(b) the strength of field staff i.e. Sub-Inspectors, Inspectors, Consolidation Officers, Assistant Consolidation Officers, Qanungos and Patwaris in the consolidation department, year-wise, during the period referred to above ;

(c) the consolidation fee assessed during the said period ;

(d) the consolidation fee pending realisation relating to each year during the period from 1951 to 1959 (to date) ?

Rao Birendra Singh : The requisite information for the erstwhile states of Punjab and Pepsu is given in the enclosed statements.

Statement showing the progress of Consolidation work in erstwhile Punjab State

(Assembly Question No. 1608 unstarred)

Year	Area reparti- tioned in acres (item a)	Staff on duty (item b)				Consolidation fee	
		Consolidation Officers	Assistant Con- solidation Officers	Inspectors/ Kanungos	Sub-Inspectors/ Patwaris	Assessed item No. (c)	Pending realisation item (d)
						Rs	Rs
1951-52 ..	1,72,000		Not available		2,025	67,28,936	28,95,037
1952-53 ..	1,098,962	25	107	408	2,274	31,78,061	22,09,901
1953-54 ..	1,537,696	38	130	515	2,439	42,62,221	18,61,779
1954-55 ..	1,348,896	40	139	504	2,415	18,65,274	7,35,265
1955-56 ..	655,126	41	138	548	2,685	31,73,271	12,44,963
1956-57 ..	1,016,989	42	143	543	2,405	25,32,312	21,25,447
1957-58 ..	750,285	42	136	539	2,342	28,80,726	9,42,598
1958-59 ..	538,538	42	140	518	2,518	11,40,665	5,34,263
(By the end of February, 1959)							

N. B.—The information under the last head 'Consolidation Fee' includes the arrears of the previous year too.

Statement showing progress of Consolidation work in erstwhile Pepsu State

(Assembly Question No. 1608 (Unstarred))

Year		Area repartitioned in acres (item a)	*Staff on duty (item b)*				*Consolidation fee*	
			Consolidation Officers	Assistant Consolidation Officers	Inspectors/ Kanungos	Sub-Inspectors/ Patwaries	Assessed (item c)	Pending realisation (item d)
							Rs	Rs
1951-52	..	89,748	2	10	50	300	4,18,411	99,308
1952-53	..	87,775	7	26	132	760	5,76,822	13,505
1953-54	..	365,922	7	26	131	785	20,46,801	5,89,073
1954-55	..	166,379	10	39	193	1,150	43,83,785	19,97,506
1955-56	..	530,862	22	79	383	1,900	4,21,905	13,11,635
1956-57	..	533,516	22	73	364	1,796	7,68,076	11,01,565
1957-58	..	225,737	20	72	348	1,646	7,77,666	8,61,205
1958-59 (By the end of February, 1959)	..	275,951	21	79	317	1,708	2,99,141	6,79,010

N. B.—(1) Including an area, of 126, 504 acres repartitioned before the 1st Five-Year Plan, the total area repartitioned of Patiala Division comes to 2,4 02, 394 acres.

(2) The information in the last column "consolidation fee" includes the arrears of previous year too.

श्री अध्यक्ष : Question hour दूसरी sitting में भी होगा । (There will be question hour during the second sitting also).

श्री बलराम दास टंडन : On a point of order, Sir. स्पीकर साहब, Appropriation Bill के लिए जो टाइम रखा गया है, मैं महसूस करता हूं कि वह थोड़ा है । इस लिये दूसरी sitting में जो question hour है उसे dispense with कर के discussion के लिये रख दिया जाए तो ठीक रहेगा ।

श्री अध्यक्ष : वह उस वक्त move कर लें । मैं इस stage पर decide नहीं कर सकता । (The hon'ble Member may move this motion during the second sitting. I can not decide it at this stage).

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWERS

GRANT OF SPECIAL CASUAL LEAVE TO GOVERNMENT EMPLOYEES SELECTED TO PARTICIPATE IN SPORTS

***4024. Sardar Umrao Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

11—00 a.m.

(a) whether Government have issued any instructions regarding the grant of special casual leave to those of its employees who are selected to participate in various sports tournaments; if so, what ;

(b) whether Government have received any instructions from the Government of India in this connection; if so, what ;

(c) whether Government have recently received any request from the Patiala Union Hockey Association for the grant of special casual leave to Government servants, selected in the State team, for participation in the National Hockey Championship being held at Hyderabad ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b). Yes. Copies of circulars of the Punjab and Central Governments issued in this behalf are laid on the table of the House.

[Minister for Industries]

(c) Yes, the request was, however, turned down.

No. 684-GII-58/13153

FROM

SHRI E. N. MANGAT RAI, I.C.S.

Chief Secretary to Government, Punjab.

To

ALL HEADS OF DEPARTMENTS,
THE REGISTRAR, PUNJAB HIGH COURT,
COMMISSIONERS OF AMBALA, PATIALA AND JULLUNDUR DIVISIONS,
DISTRICT AND SESSIONS JUDGES, AND ALL DEPUTY COMMISSIONERS AND SUB-DIVISIONAL OFFICERS CIIVIL IN THE PUNJAB.

Dated Simla-2, the 14th/20th February, 1959

Subject :—Grant of special casual leave to sportsmen.

SIR,

I AM directed to enclose a copy of office memo No. 46/7/50 Ests., dated 5th March, 1954, on the subject noted above and to say that it has been decided by Government to extend the concession contained therein *Mutatis Mutandis* to the sportsmen, who are in the service of State Government and are deputed by Government to participate in National or International events in India or abroad.

Yours faithfully,

E. N. MANGAT RAI,
Chief Secretary to Government, Punjab.

A COPY is forwarded to all administrative Secretaries to Government, Punjab, for information.

(Sd.) E. N. MANGAT RAI,

Chief Secretary to Government, Punjab.

To

All administrative Secretaries to Government, Punjab, U. O. No. 684-GII-58, dated Simla-2, the 14th/20th February, 1958.

COPY of office memorandum No. 46/4/50-Ests., dated the 5th March, 1954 from the Under-Secretary to the Government of India, Ministry of Home Affairs, New Delhi to all Ministries of the Government of India, etc.

Subject :—Participation by Central Government servants in sporting events and tournaments of national or international importance. Treatment of the period of their absence from duty for the purpose.

The Government of India have had under consideration for some time past the questions of treatment of the period of absence from duty of Central Government servants who are sportsmen of All-India repute and who take part in sporting events, tournaments and matches of national or international importance held either in India or abroad. In view of the important part played by sports in the national life of the country and in order that Government servants who have acquired proficiency in sports so as to be invited to participate in events of national and international importance, Government have decided that such Government servants may be granted special casual leave extent indicated in paragraph 2 and subject to the conditions stated in paragraph 3.

2. Special casual leave under these orders may be allowed to a Government servant for a period not exceeding 30 days in any one calender year. The period of absence in excess of 30 days should be treated as regular leave of the kind admissible under the relevant leave rules applicable to the persons concerned. For this purpose, Government servants may, as a special case, be permitted to combine special casual leave with regular leave. Special casual leave should not, however, be granted in combination with ordinary casual leave.

3. The special casual leave may be allowed only :—

a. for participation in sporting events of national or international importance ; and

b. when the Government servant concerned is selected for such participation

(i) in respect of international sporting events by any one of the following organisations as a member of them which is accepted as representative on behalf of India.

i. The All India Foot-ball Federation;

ii. The India Hockey Federation ;

iii. The Board of Control for Cricket in India ;

iv. The India Olympic Association;

v. All-India Lawn Tennis Association ;

vi. All-India Badminton Association ;

vii. The Table Tennis Federation of India ; and

viii. The All India Women's Hockey Association, or

(ii) in respect of events of national importance, when the sporting events in which participation takes place, is held on an inter-State, inter-Zonal or inter-Circle basis, and the Government servant concerned takes part in the event in a Team as a duly nominated representative on behalf of the State, Zone or Circle, as the case may be.

This concession is not to be allowed for participation either in a national or international sporting event in which such participation of the Government servant concerned takes place in his personal capacity and not in a representative capacity.

4. The grant of special casual leave will be subject to the general principles laid down in section (V) (2) of the Administrative Instructions in Appendix 3 to the P & T's Compilation of the Fundamental Rules and supplementary Rules, Vol. II except of the modification indicated in paragraph 2 above. The powers of granting special casual leave under these orders will be exercised by Heads of Departments as defined in Supplementary Rule 2 (10) in the case of Government servants under their administrative control and by the Ministries of Government of India in other cases. It is requested that the above instructions may be noted and communicated to all concerned.

5. Past cases, i.e. cases which have already been decided should not be re-opened.

6. In so far as persons serving in the Indian Audit and Accounts Departments are concerned, these orders are issued with the concurrence of the Comptroller and Auditor-General.

Sardar Umrao Singh : May I know the reasons for turning down the request ?

Minister : There were two reasons. One was that this officer had joined three or four days earlier than the day on which this request was made and the second and most important reason was that his being sent there was not sponsored by the State Government but by a private association. The instructions issued by the Central Government and the State Government do not apply to this case.

Sardar Umrao Singh : The hon. Minister has stated that he was not deputed by the Punjab Government. May I know whether the Punjab Government deputed any players or sportsmen for participation in any tournament ?

Minister : This is beyond the scope of the main question which was in regard to a particular person recommended by a particular association. The question whether any recommendation or selection was made is beyond the point and I will need a separate notice to answer it.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ instructions ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਆਂ :—

> "I am directed to enclose a copy of office memo....dated 5th March, 1954, on the subject noted above and to say that it has been decided by the Government to extend the concession contained therein *mutatis mutandis* to the sportsmen, who are in the service of the State Government..................."

ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ —

> "and are deputed by Government to participate in national or international events in India or abroad."

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾਂ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ amend ਕਰ ਸਕੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ machine ਬਣ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ। (Government has got the right to amend its reply. It can not be that it should act as a machine only and say ditto to what has been stated in reply.)

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਗਲਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : I warn the hon. Member not to do like that. He should resume his seat. This is not a supplementary question. He should not exploit the opportunity that has been given to him.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੁਝ ਲੜਕੇ tournament ਵਾਸਤੇ select ਕਰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਟੀਮ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੀ।

मन्त्री जनाब, यह तो lecture कर रहे हैं Government of India की जो conditions हैं उनमें लिखा है कि............

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ statement ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

श्री अध्यक्ष : आप बैठ जाइये । (The hon. Member may resume his seat.)

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : State ਟੀਮ ਹਾਰ ਗਈ । ਤਿੰਨ ਲੜਕੇ select ਕੀਤੇ ਹਨ ....

श्री अध्यक्ष : यह सब क्या है ? आप बैठ जाइए । (What is all that ? The hon. Member may please resume his seat.)

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਮੈਨੂੰ first part ਤੇ ਏਤਰਾਜ਼ ਹੈ । Government of India ਦੀ instructions ਕਿਥੇ ਹਨ ਕਿ Government ਆਪ select ਕਰਦੀ ਹੈ ।

मंत्री मैं पढ़ता हूं ।

"3. The special casual leave may be allowed only—

(a) for participation in sporting events of national or international importance ; and

(b) when the Government servant concerned is selected for such participation—

(i) in respect of international sporting events by any one of the following organisations as a member of them which is accepted as representative on behalf of India."

यह Associations 8 हैं । तो मैं अर्ज करता हूं ।

The Government did not select him for participation in the National Hockey Championship.

Sardar Umrao Singh : The associations select the players. The Government do not select them.

श्री अध्यक्ष : कौन deny करता है । (Who denies that ?)

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ 'and are deputed by the Government to participate in national and international events.

श्री अध्यक्ष : आप बैठ जाइये । The answer is very clear. (The hon. Member may please resume his seat, the answer is very clear.)

POINT OF ORDER *reg.* A QUESTION OF PRIVILEGE

श्री हरभगवान मोदगिल : On a point of order Sir. जनाब मैं ने 17 March को एक Privilege Motion दी थी......

श्री अध्यक्ष : उस के बारे में meeting हो रही है इस लिये Ruling एक दो दिन बाद दूंगा (In this connection a meeting is going to be held I would, therefore, give my ruling after one or two days).

श्री हर भगवान मोदगिल : मैं ने एक और सवाल पूछा था कि लोकसभा.......

श्री अध्यक्ष : वह मैं ने clear कर दिया था । आप बैठिये । (I had made it quite clear. The hon'ble Member may now resume his seat).

वित्त मन्त्री : मैं एक बात अर्ज़ करना चाहता हूं कि जब आप rule out कर देते हैं तो ऐसे मैम्बरों की speech proceedings में नहीं आनी चाहिये जो जबरदस्ती कर के बोलते रहते हैं क्योंकि उन का जवाब तो मिल नहीं सकता । इस लिये मैं समझता हूं कि बाद की स्पीच record में नहीं आनी चाहिये ।

श्री अध्यक्ष: यह आप की तरफ से ज्यादा होता है। आप उन को check कर लीजिए । जहां तक opposition का ताल्लुक है वह बहुत regard रखते हैं । (Such things happen very often on the side of the hon'ble Minister. He may please check them. So far as the members of the Opposition are concerned they have a great regard for the Chair).

(*Thumping of tables by the Opposition*)

RESUMPTION OF DISCUSSION ON THE RESOLUTION REGARDING THE APPOINTMENT OF A COMMITTEE TO INVESTIGATE THE CAUSES OF WATER LOGGING ETC IN THE STATE AND TO RECOMMEND MEASURES FOR ITS PREVENTION

Mr. Speaker : Now the House will resume discussion on the resolution which was being discussed the other day. Kanwrani Jagdish Kaur was on her legs when the Sabha adjourned on that day.

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ (ਜੈਤੋ) : ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ । ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੇਮ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਇਕ epidemic ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਯਤਨ ਕਰੇ । ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਬ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆ ਨਾਲੋਂ

Note.—The question of Privilege raised by Shri Harbhagwan Maudgil regarding non-supply of printed copies of debates to Members, appears in the P.V.S. debates Vol I. No. 19, dated 17th March, 1959.

Note.—The resolution which was moved on the 12th March, 1959, is as follows :—

"This Assembly recommends to the Government to appoint a committee consisting of members of this House and some experts to investigate the causes and the extent of water-logging in the State and to recommend emergent measures to reclaim the water-logged areas and prevent water-logging in future."

ਚੰਗੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੇਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਕਣਕ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਜੇ ਏਥੇ ਇਸੇ ਰਫਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੇਮ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਜੇ ਅੰਨ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਔਰ ਉਹ ਜੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਖੁਰਾਕ ਜੋ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗਲ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੀ development ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ development ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਬੜਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਕਿਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੁਝ ਸੇਮ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਗਰ Tribune ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਖਬਰ ਕੱਢੀ ਸੀ ਕਿ ਕੰਵਰਾਣੀ ਨੇ ਜੈਤੋ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਪੰਚਤੂਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਮੋਗੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੀਲ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁਜੀ ਸੀ। ਉਸ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਡੰਗਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਦੇ ਲੋਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਚਾਰਾ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਗਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਔਰ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਔਰ ਜਦੋਂ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉਠਾਉਣੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫੇਰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਦੋਂ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਦਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ medical aid ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਉਥੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਔਰ ਉਹ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰੇ ਉਥੇ ਹੀ ਤੜਫਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵਸਾਇਆ ਜਾਵੇ ਔਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੇਮ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ

[ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ]

ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਏਥੇ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜਨਤਾ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਬਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ । ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਜਾਂ ਜੈਤੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਮਗਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚਾਈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਬਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੁੱਕੇ ਪਵਾਊਂਗਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ Opposition ਦੇ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ਔਰ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਗਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗਲ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਵਾਂਗੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ (Opposition party) ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ੀਰੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਠੱਠਾ ਸਾਹਿਬ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਸੇਮ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਾਛੂਆੜੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪੰਜਗਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਮ ਹੈ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੇਮ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਨਕਸਰ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਸ ਲੰਘਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ body ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਓਥੇ ਲੋਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸੇਮ ਨੇ ਓਥੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿਪਲੀ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਓਥੇ

ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਓਥੋਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦਖਾਲਦੇ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਸਰਾਂ ਕੱਢੀਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । (It is not the way to pay the old scores).

ਕੰਵਰਾਣੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡ ਪਿਪਲੀ ਔਰ ਦੇਵੀ ਵਾਲਾ ਦਾ ਵੀ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਓਥੇ ਸੇਮ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵੀ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂ । ਪਿੰਡ ਪੰਜ ਗਰਾਹੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਚੰਦਭਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗਿਰਨ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ । ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਔਰ ਔਲਖ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਹਨ । ਓਥੇ ਸੇਮ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਲਦੀ ਇਲਾਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੇ betterment levy ਦਾ ਬੋਝ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੇਮ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਬਣ ਸਕੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਿਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਿਫਤਾਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਹੀ ਛਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਉਤਰਨਾ । ਬਸ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਏਸ ਮਤੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਏਸ ਮਸਲੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਅਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

Mr. Speaker : The Deputy Speaker is not in the House . I shall have to make arrangements to ensure that the Members of Panel of Chairmen do not leave the Chamber so that whenever I want to go out of the House, one of them may occupy the Chair.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ । ਮਗਰ ਜੇ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਸੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਏਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਏਸ ਮਤੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਉਹ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਰਾਏ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਣ ਮਗਰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ । ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੂਜੇ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਜ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ 4 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰਖੇ ਸਨ । ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਘਟਾਕੇ 2.96 ਕਰੋੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਰਖੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਹੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਫੇਰ ਉਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ drainage ਦੀਆਂ ਜੋ ਅਹਿਮ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ estimate ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ 8 ਤੋਂ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੇਮ ਦੂਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਾਟਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਵਗੈਰਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕਹੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਭੁਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਖਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹਾਂਸੀ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ affected ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁੜਗਾਉਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ ਪਲਵਲ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸੇਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਛਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਯੂ. ਪੀ. ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਲਈ ਲਭਣਗੇ ਤਾਕਿ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਉਥੇ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਰਡਰ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਛਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਵਾਹੀ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ drains ਬਣਨੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ drains ਬਣਨੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ unstarred ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ statement ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਜਨ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਵਧ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਨਿਸਟਰ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਸਾਡੇ ਰੌਲੇ ਦਾ ਵੀ ਵਧ ਅਸਰ ਪੈ ਸਕੇ। ਇਸ statement ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ drains propose ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਮੇਰਾ ਦਾਵ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੁਗਣੇ ਮੀਲ ਲੰਬੇ drains ਵੀ ਜੇਕਰ ਮਹਿਕਮਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ constituency ਵਿਚ ਸਿਰਫ 2 drains ਦੀ proposal ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਾਰੀਵਾਲ ਲਈ drains, sub-drains ਮਿਲਾਕੇ ਕੋਈ 15 ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ affected ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ resolution ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨਾ ਬਣਾਵੇ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ technical ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ survey ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਾਕੇ ਜਿਥੇ ੨ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਧੀਨ ਲਿਆਵੇ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ]

ਰੇਤ ਪੈਣ ਨਾਲ ਉਸਦਾ level ਉਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ level ਉਚਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਤਨੀ capacity ਉਸ ਨਹਿਰ ਦੀ ਸੀ ਉਤਨੇ cusecs ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਹ ਝਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕੰਢੇ ਉਚੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਆਏ ਸਾਲ ਫੇਰ ਰੇਤ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕਾਬਿਲ ਤੇ ਸਿਆਣੇ engineers ਹੀ ਇਸਨੂੰ explain ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹਿਰ ਪਿਛਲੇ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਰੇਤ ਨਹੀਂ ਭਰੀ ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਕਿਥੋਂ ਐਨੀ ਰੇਤ ਅਤੇ ਮਿਟੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ level ਉਚਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਕੰਢੇ ਉਚੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ level ਨਾਲੋਂ ਉਚਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ seepage ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ seepage ਇਤਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮੀਲ ਅੰਦਰ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਸੇਮ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਹਣ। ਪਿਛੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਸ seepage ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੋ statement ਮੈਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ seepage ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਲ ਛੇਤੀ ਤਵਜੁਹ ਦਿਉ। ਇਸ seepage ਕਰਕੇ ਜੋ ਸੇਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਇਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਪਾਣੀ seepage ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਘਟੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਘਟਣ ਕਰਕੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਕਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਵਿਚ 9 ਹਜ਼ਾਰ cusecs ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸਾਰਾ 6,100 cusecs ਪਾਣੀ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਤਨੇ ਨਵੇਂ ਸੂਏ ਪੁਟੇ ਹਨ ਉਹ ਬੰਦ ਰਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ seepage ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟ ਕੇ ਉਸ seepage ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਦੋ ਫਾਇਦੇ ਹੋਣਗੇ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋ ਸੇਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਬਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਦੂਜੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਵੇਂ ਸੂਇਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਖੜਾ ਕੈਨਾਲ ਵਾਂਗ ਪਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਕਾ ਨਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ main crop ਝੋਨਾ ਤੇ ਧਾਨ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਲਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਤੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੱਕੀ ਵਗੈਰਾ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਾਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ floods

ਨਾਲ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਛੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਬਗੈਰ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਪਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾਕੇ seepage ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਗੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : (ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸਾਡੀ state ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਕਤ ਤਕਰੀਬਨ 92 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਹੇਠ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 32 ਲਖ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਕਬਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਬਿਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਖਾਂ ਮਣ ਅਨਾਜ ਦਾ ਘਾਟਾ ਇਸ state ਨੂੰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਥੋਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸਟ ਵਜ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢਿਲ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਜਿਹਾ ਰਕਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪਿਛਲੇ 4 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੇਮ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਕੇ ਦੌਰੇ ਕਰਾਏ ਸਰਵੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ । 1958-59 ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ drain ਲਈ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ provide ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਲ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਅਜੇ ਤਕ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਏਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਦੇਕੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਕਿ ਮਾਰਚ 1957 ਵਿਚ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤ ਪਹੁੰਚੀ । ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਇੰਜੀਨਿਅਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਫਗਵਾੜੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਔਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 97,000 ਰੁਪਏ ਦਾ estimate ਬਣਾ ਕੇ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨਿਅਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਗਰ ਢਿਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ 92 ਲਖ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਤੇ ਸੇਮ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 11 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਬੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਹਿਰ ਕਢੀ । ਉਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਨਾਲ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਸੇਮ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਰੁਪਿਆ ਵਖਰਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇਆ ਔਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਉਜੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਥੇ tube-wells ਲਾਏ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਜੋ water level ਉਪਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਥਲੇ ਚਲਾ ਜਾਏ । Tube-wells ਲਾਉਣ ਨਾਲ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ]

ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੀ ਸੇਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨਾ ਇਸਦੇ backward area ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ development ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ priority ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਔਰ ਜ਼ਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਏਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਦਸਣ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਡਰੇਨ ਲਈ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਔਰ ਉਸ ਵਿਚ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਤਾਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਾਕਫੀ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ 5,000 ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

मास्टर नान्हू राम (कलानौर) : स्पीकर साहब, यह जो सेम का सवाल है, ऐसा मालूम होता है कि इस ने हमारे पंजाब में हरेक जगह के ऊपर बड़े ज़ोर से हमला कर दिया है। इस हमला का मुकाबला करने के लिये हमारी गवर्नमेंट यह कहती है कि काफी कुछ कर रहे हैं और बजट के अन्दर रक्म भी इस सिलसिला में काफी रखी गई है। मैं यह बताना चाहता हूं कि जिस जिस ज़िला के अन्दर और जिस जिस area के अन्दर यह सेम आ रही है वहां काफी लोगों का कारोबार तहस नहस हो गया है। हमारी गोहाना तहसील में सैंकड़ों गांव ऐसे हैं जिन की सड़कें सेम की वजह से टूट गई हैं और उस पर काफी खर्च करना पड़ेगा तब जा कर सड़कों की मुरम्मत हो सकेगी। वह इलाका मवैशियों के लिये बहुत मशहूर था और गोहाना में गाय, बैल और भैंस की अच्छी से अच्छी नसलें मिल जाती थीं लेकिन वहां पर अब चारा अच्छा नहीं होता। चारे की फसल को बीमारी लग जाती है जिस की वजह से चारा मवैशियों की सेहत के लिये अच्छा नहीं होता। यह वह इलाका है जहां करोड़ों रुपये के मवैशी पलते थे और छोटे किसान और हरिजन मवैशी पाल कर अपना गुज़ारा करते थे लेकिन अब उन के पास कोई रोज़गार नहीं रहा। इस लिए सेम को दूर करने के लिए फौरन तवज्जुह देनी चाहिए ताकि करोड़ों रुपए के मवैशी पल सकें और ग़रीब आदमी और हरिजन गुज़ारा कर सकें। मैं आप को यह बताना चाहता हूं कि सैंकड़ों गांव गोहाना में ऐसे हैं जिन की सेहत पर असर पड़ेगा। इन देहातों में गन्दगी और खेतों में पानी खड़ा रहने से लोगों की सेहत पर उस का बुरा असर पड़ता है इस लिए गवर्नमेंट को वहां पर हस्पताल खोलने चाहिएं ताकि लोगों की सेहत का ठीक तौर पर ख़्याल रखा जा सके।

इस के इलावा मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि जब तक वज़ीर साहब ज़िला रोहतक के अन्दर drain को जमुना में निकालने का कोई प्रबन्ध नहीं करेंगे तब तक drain निकालने का कोई खास फ़ायदा नहीं है क्योंकि बाढ़ों का पानी आता है और उस से बहुत नुकसान होता है। पिछले साल 70 लाख रुपए की फ़सलों का नुकसान हुआ। ड्रेन 6 का पानी हमारे ज़िला की झझर तहसील को बरबाद कर देता है क्योंकि पानी निकलने का कोई इन्तज़ाम नहीं। पिछले साल 73 लाख रुपए का नुकसान हुआ अगले साल $1\frac{1}{2}$ करोड़ रुपए का नुकसान हो सकता है। तो मैं गवर्नमेंट से दरखास्त करूंगा कि जब तक पानी को आगे निकालने का इन्तज़ाम नहीं होता तब तक नई drain निकालने का कोई

फ़ायदा नहीं होगा। इस लिए मैं अर्ज़ करूंगा कि drain 8 और drain 6 को चौड़ा किया जाय और पानी को आगे जमुना, गुड़गांव या लोहारू के अन्दर निकालने का इन्तज़ाम हो जाए तो उस से इस इलाके की पैदावार में बहुत इज़ाफा हो सकता है। अगर सेम का पानी निकाला जाय तो हमारे इलाके के आदमियों की सेहत अच्छी हो जायगी लेकिन अगर हम इस की रोकथाम न करेंगे तो यह इलाका और भी खराब होता जायगा मैं ज़्यादा न बोलता हुआ आप की मार्फत मन्त्री महोदय से दरखास्त करूंगा कि वह सेम की तरफ़ ज्यादा ध्यान दें और इस तरह इसे हंगामी हालात मान कर इस सेम को दूर करने के लिये बजट में दूसरी मदों पर रुपया घटा कर सेम के लिये और ज़्यादा रुपया मुहैया करें ताकि यह बीमारी जो पंजाब को निगलने के लिये आ रही है इसे रोका जाय। इन अलफाज़ के साथ दरखास्त कर के मैं बैठता हूं।

श्री बलराम दास टंडन : (अमृतसर शहर, पश्चिम) : स्पीकर साहिब, सेम के बारे में बहुत से मैम्बर साहिबान ने बोलते हुए कई एक बातें मिनिस्टर साहिब के सामने रखी हैं। स्पीकर साहिब, मैं हाउस का ज़्यादा समय नहीं लेना चाहता, चंद मिनटों में दो तीन बातें आप के द्वारा सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं। आज सारे हिन्दुस्तान में जगह २ यह आवाज सुनाई देती है कि अनाज की महंगाई है। सारे हिन्दुस्तान के लोग अनाज की पैदावार के बारे में सोचते हैं तो पंजाब की तरफ़ निगाह डाल कर देखते हैं लेकिन आज जो हालत पंजाब के अंदर हो रही है वह हमारे लिये अत्यन्त दुःखदाई है। एक तरफ तो हम अरबों रुपया पंजाब में पैदावार बढ़ाने के लिये Bhakra Dam पर लगा रहे हैं ताकि उन इलाकों की ज़मीनों को जहां पानी नहीं पहुंचता सैराब किया जा सके और दूसरी तरफ बढ़ती हुई सेम ज़मीन को अपनी लपेट में ले रही है। इस के मुतअल्लिक इस हाउस में तकरीर करते हुए बहुत से मैम्बरों ने बताया है कि लाखों एकड़ ज़मीन सेम की वजह से बेकार हो चुकी है। स्पीकर साहिब, एक तरफ तो हम पैदावार बढ़ाने के लिये अरबों रुपया खर्च कर रहे हैं और दूसरी तरफ हमारी लाखों एकड़ ज़मीन सेम की वजह से नाकारा हो चुकी है। स्पीकर साहिब, मैं समझता हूं कि अगर इस सेम-ज़दा ज़मीन को ठीक करने की कोशिश न की गई तो भाखड़ा डैम पर खर्च किया गया अरबों रुपया देश की पैदावार बढ़ाने में मददगार साबित न होगा। आज हम देख रहे हैं कि भाखड़ा डैम बनने की वजह से लोगों पर Betterment Levy लग रही है और इस के कारण पंजाब में unrest दिखाई दे रहा है। इस का मतलब यह हुआ कि आगे की चीज़ हाथ से जा रही है और पीछे की खराब हो रही है। इस में कोई शक नहीं कि सरकार ने water-logging के मसले को हल करने के लिये काफी कोशिश की है लेकिन उसे चाहिये कि केंद्रीय सरकार से सहायता ले कर इस evil का मुकाबला war-footing पर करे। अनाज की पैदावार की समस्या न सिर्फ पंजाब की है बल्कि सारे देश की है। यह मसला national development और national reconstruction का है जिस के लिए केंद्रीय सरकार को अपना पूरा सहयोग देना चाहिये। मैं मिनिस्टर साहिब का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि पंजाब में पानी का level बढ़ जाने की वजह से पैदावार पर बुरा असर पड़ रहा है। पिछले

[श्री बलराम दास टंडन]

दिनों मुझे अमृतसर में Director, Research, से मिलने का मौका मिला। उन्होंने अमृतसर शहर के बारे में बताया कि पानी का level दिन-ब-दिन बढ़ता चला जा रहा है। उन्होंने अपनी राये ज़ाहिर की कि Amritsar City is floating on water इस ज़िले में एक गांव पानी में धंसा हुआ मिला। यह हालत, स्पीकर साहिब, अमृतसर शहर की है जो पंजाब का सब से बड़ा शहर है। इस वक्त हमारी सरकार करोड़ों रुपये शहरों के बनाने और दूसरे development के कामों पर खर्च कर रही है लेकिन पैदावार को बढ़ाने की तरफ इतनी गर्मजोशी से कदम नहीं उठा रही जितनी कि इस वक्त ज़रूरत है। हम चाहते हैं कि हमारा सूबा खुराक के मामले में self-sufficient हो और दूसरे इलाकों को भी इमदाद दे सके। इस लिए हमारी सरकार को सेम के मसले को war-footing पर tackle करना चाहिये। इस वक्त यह मसला दूसरे शहरों के इलावा अमृतसर शहर में acute form में है। इस लिये सरकार को अपनी पोज़ीशन वाज़ेह करनी चाहिये कि वह इस खतरे को दूर करने के लिये क्या speedy action ले रही है।

चौधरी लहरी सिंह (गनौर) : साहिबे सदर, मैं गवर्नमैण्ट की तवज्जुह एक खास point की तरफ दिलाना चाहता हूं। अंग्रेज़ के वक्त में भारी गलती draining की planning में हुई। बात यह है कि गुरदासपुर में drains खोदी जा रही हैं और पानी अमृतसर में दाखिल हो रहा है। शुरु में गलती अंग्रेज़ों से हुई जिन्होंने डिप्टी कमिशनरों के कहने पर drains बनवा दीं और उस चीज का खमयाज़ा आज उठाया जा रहा है। अम्बाला, करनाल, रोहतक, गुड़गांव के साथ जमना दरिया लगता है। करनाल का पानी गोहाना तहसील में लाया गया है जिस की वजह से 40 गांव बरबाद हो गये हैं। बेहतर होता अगर यहां के पानी को दरिया में डालने का बंदोबस्त किया जाता। लेकिन इस वक्त पोज़ीशन यह है कि गोहाने के आगे पानी निकलने का रास्ता नहीं। इस लिए मैं कहूंगा कि experts की services को utilise किया जाये और उन्हें free hand दिया जाए ताकि वह कम से कम हर डिस्ट्रिक्ट में जिन के साथ दरिया लगते हैं वहां पानी डालने का प्रबन्ध करें। अगर drains के सम्बन्ध में बाकायदा तौर पर planning न की गई तो यह मसला हल नहीं होगा। जिन इलाकों में दरिया नहीं हैं वहां lakes बनाई जाएं। अगर उस इलाके में नहर का पानी नहीं मिलता तो drains का पानी इकट्ठा करके lake बनाई जाये। हमारे पास तो भाखड़ा डैम में इतना पानी नहीं कि खुश्क इलाके को पानी दे सकें लेकिन भगवान बारिश के ज़रिये काफ़ी पानी मुहैया कर देता है। इस लिये depression दे कर lake बनाई जा सकती है और अगर winter में पानी की कमी हो तो बाकायदा lift के ज़रिये पानी पहुंचाया जा सकता है।

तीसरी चीज़ speed की है। बारिश के मुकाबले में सेम रोकने में speed न होने से ज़्यादा नुकसान हो रहा है। मुझे खुशी है कि Irrigation Minister साहब के पास Community Project का महकमा भी है। Block Development

Officers का क्या काम है कि कहीं थोड़ी सी मिट्टी डलवा दी, pits बनवा दिए। जरूरी है कि इन से बेहतर काम लिया जाए। Block Development Officers को इस काम के लिये utilise किया जाए। Public के M. L. A.s के और Development Officers के जिम्में यह काम लगाया जाए। सारा रुपया Government नहीं दे सकती। इस लिये उन से यह block development का काम छुड़वा लें छोटी २ सड़कों पर मिट्टी डलवा दी, pits बनवा दिये-- block development का इतना ही काम है। उन को M.L.A.s की मदद से और staff को लगा कर drains की खुदाई का काम शुरु करें। यह काम speed से करें। नहीं तो आहिस्ता २ इतना नुकसान हो जाएगा जो कभी पूरा नहीं हो सकेगा। इस काम को war basis पर करना चाहिए वरना यह काम काबू से बाहर हो जाएगा। एक तरफ़ Grow More Food Campaign है, दूसरी तरफ भाखड़ा canals हैं। तीसरी बात मैं इस काम के मुताल्लिक speed के बारे में कहता हूं। मैं देखता हूं कि जहां drains बन रहे हैं वहां उस काम को देखने के लिये जाने की नहर के अफसरों, Chief Engineer और X.E.N. वगैरह को इजाज़त नहीं। यह काम बहुत slow चलता है। जिस महकमा का काम है उन के अफसरों को वहां जा कर काम देखने की इजाज़त नहीं। वे कहते हैं कि Finance Department ने कहा है कि बाहर न जाओ। Chief Engineer और I.A.S. Officers Minister साहब को सब कुछ बताते हैं, वे कहते हैं कि हमें tour पर जाने की इजाज़त नहीं। मैं कहता हूं कि उन्हें वहां तक तो जाने की इजाज़त दें ताकि वे वहां जा कर देखें कि क्या काम हो रहा है। रोहतक में इस काम में खराबी हो गई। मगर Chief Engineer को इजाज़त नहीं कि वह वहां जा कर इस काम को देखे। यह Department जो drains की construction से ताल्लुक रखता है कम अज़ कम उस के अफसरों के T.A. पर इस तरह control न करें। इस से नुकसान होगा, फायदा नहीं होगा।

अपनी Government को मैं एक बात और अर्ज़ करना चाहता हूं कि जहां जहां आप बदरौ नहर खोदते हैं वहां साथ ही सड़क भी बना दो। वरना 5 साल बाद लोग चिल्ला उठेंगे। बरसात से पहले नहरों और drains के inspection के लिए Chief Engineer भी जाए और X.E.N. भी जाए। स्पीकर साहब, आप को मालूम होगा कि सड़क क्यों ज़रूरी है। इस बदरौ के साथ ज़मीन कल्लर है आप के ज़िले में। अगर बदरौ के साथ 2 roads होंगी तो आप का staff effective होगा, आप का staff ज्यादा काम करेगा। मैं ज्यादा वक्त न लेते हुए अपने Minister साहब से दरखास्त करूंगा कि इस मसले को हल करने के लिए M.L.As. और public से काम लेना चाहिए। Finance Minister साहब यहां बैठे हैं। कहीं और जगह से T.A. का० दें। मैं समझता हूं कि कम अज़ कम सेम के लिए जो अफ़सर वहां जाते हैं उन्हें T.A. दें अगर वे सैर के लिये जाएं तो न दें। फर्ज़ करो Chief Engineer यहां चंडीगढ़ में है। हम उस को सारे हलके में सेम दिखलाना चाहते हैं, तो वह कहता है

[चौधरी लहरी सिंह]

कि limited T.A. है, Secretary ऊपर बैठा है, वह इजाज़त देगा तो यह काम होगा। मैं Minister साहब से कहूंगा कि कम अज़ कम दो साल या तीन साल के लिये आप उन को T.A. दें। जहां पर drains और नहर की construction हो रही है। उन को वहां जाने के लिये T.A. मिलना चाहिये। आप Public के द्वारा सड़कें बनाएं re-modelling करें। हमारे सब इज़ला के साथ rivers रावी, व्यास और सतलुज लगते हैं। शायद ही चंद एक ज़िले ऐसे हों जो rivers के साथ न लगते हों। इस लिये करीबन सब इज़ला में ही water-logging है जिसे B. D. Os. दूसरे officers, public और सब को लग कर ख़त्म करना चाहिये। यह अनाज पैदा करने वाला सूबा है। सेम की वजह से यह अनाज पैदा करने में नीचे जा रहा है, इस की इतनी बुरी हालत है। Betterment levy तो क्या लोग नहर का मुआमला नहीं दे सकेंगे। मैं यह कहता हुआ बैठता हूं और उम्मीद करता हूं कि Minister साहिब इस तरफ़ ध्यान देंगे और इस plan को ऐसे चलाएंगे जिस से इस सूबे का भला हो।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਰਾਇਕੋਟ 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ resolution House ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਜ਼ਾਤੇ ਖ਼ੁਦ ਇਸ resolution ਦੀ ਬਾਬਤ serious ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ members ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ resolution ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸੜਕ ਤੇ ਭੁਖਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਇਕ ਲੀਡਰ ਲੰਘਿਆ ਤੇ ਉਹ ਓਥੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਸ ਬੰਦੇ ਓਥੇ ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਖੜ੍ਹ ਗਏ। ਤਾਂ ਉਸ ਲੀਡਰ ਨੇ ਮੁੱਠੀ ਵੱਟ ਕੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਓਥੇ ਇਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਆਇਆ। ਉਸ ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਭੁਖੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਦਿਤੀ। ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਦਾ role ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਏਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਰ੍ਹਾ ਜਾਂ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਏਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਲੱਭਿਆ ਜਾਏ। ਏਸ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲੱਗੇ ਤੇ action ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅੱਛੇ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ। ਪਿਛੇ ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਈਆਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਟੇਟ ਵਿਚ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਅੰਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 25 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ। ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਏਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਢਾਬਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਹਿਰਾਂ ਪੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਢਾਬਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ਜਾਏਗਾ। ਨਹਿਰਾਂ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੁਛ ਕੁਛ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਹੈ। ਏਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਸੂਰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਏਸ ਕਰਕੇ waterlogging ਦੀ entire ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਏਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ Capital Project ਇਕ separate department ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ designation ਵੀ ਹੈ ਕਿ Capital Project ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਫਲਾਣੇ ਮਨਿਸਟਰ ਕੋਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੇਮ, waterlogging ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਾਡੀ 50% ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਏਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਦੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਲਈ separate department ਹੋਵੇ। Waterlogging ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਲਹਿਦਾ department ਹੋਵੇ, independent of anybody else. Independent Secretary ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚਲੇ। Waterlogging ਰੋਕਣ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਘਟਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ education ਰਾਹੀਂ ਕਲਰਕ ਯਾ ਚਪੜਾਸੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਯਾ ਹੋਰ white collared ਆਦਮੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ unemployed ਦੀ ਭਾਰੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵੱਲ ਲਾ ਦੇਵੇ।

12.00 noon

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ peasant ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਗਿਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੇਮ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ peasant ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ finances ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ hon. Member ਨੇ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ survey ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟ ਲੈਣ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਵੀ ਬੜੀ

[ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਚੰਗੀ ਸਕੀਮ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਨਾਲੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਕੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ fund ਦਿਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਪਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ । ਜਦੋਂ ਸੇਮ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਕਣਕ ਛੋਲੇ ਬੀਜਦੇ ਸਨ ਉਸ ਵਿਚ ਧਾਨ ਬੀਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਧਾਨ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਬੀਜ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੇਤਲੀ ਹੈ ਉਥੇ ਚਾਵਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਿਧਵਾਂ ਬ੍ਰਾਂਚ, ਜਿਹੜੀ ਪਿਛਲੇ ਥੋੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਰੇਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਟਿੱਬੇ ਹਨ । Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ constituency ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸੇਮ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਧਾਨ ਨਹੀਂ ਬੀਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਧਾਨ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਕੰਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਵਾਂ ਬ੍ਰਾਂਚ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ, ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ Bhakra Main Line ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੇਮ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੇਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੋਹ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਆਪ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵੀ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਦੀ ਹੈ । ਮੋਗਾ, ਜ਼ੀਰਾ, ਧਰਮ ਕੋਟ ਅਤੇ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਸੇਮਜ਼ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਐਨਾ ਤੇਜ਼ ਚਲੇਗਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਵਾਨਗੀ ਆਜਾਵੇਗੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਡੰਡੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਅਲਾਕਿਆਂ ਵਲ ਤਾਂ ਤਵੱਜੋਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਖਾਈ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਦੇ ਅਲਾਕੇ ਵੱਲ ਇਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੋਣ, ਕੁਝ

ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਹੋਣ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਖਾਈ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਉਥੋਂ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਲਈ ਹੀ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸੂਬਾ ਹੈ । ਪਰ ਸੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਕੱਢਣ ਵੱਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ । ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੋਗੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੀਤਵਾਲ ਤਕ ਕਦੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ । ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ 17 ਦਿਨ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਦਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਮੌਕੇ ਉਪਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ 2, 3 ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਵੀ ਉਥੇ ਗਏ ਸਨ । ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਮੂੰਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰੂਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਨੰਬਰ ਇਕ ਤੇ ਸਨ । ਲਖਾਂ ਮਣ ਰੂਈ ਉਥੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਹੜਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸੇਮ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਧਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣਾਵਾਂ ਤਾਂ 235 ਪਿੰਡ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ੇਰੇ ਆਬ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 50 ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ 400 ਘਰਾਂ ਤਕ ਫੀ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 80—82 ਪਿੰਡ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਵਣ ਭਾਦੋਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਖਾਈ ਤਕ 235 ਪਿੰਡ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਫੌਰਨ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਲੋਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਿਉਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸੇਮ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁਟੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੇਮ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਪੁਟਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਉਪਰ ਉਪਰ ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਵਜਹ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਖਿਲਾੜੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀਕਾਨੇਰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਉਪਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤਹ ਤੇ ਉਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੇਮ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ technically ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਤੇ possible ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 70 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਤਲਵੰਡੀ, ਜ਼ੀਰਾ ਅਤੇ ਧਰਮਕੋਟ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

[ਸ਼੍ਰੀ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ]
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਅਤੇ ਸਹਿਲੇ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਣ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ (ਸੁਨਾਮ 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ time ਦਿਤਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਸੇਮ ਸਬੰਧੀ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਸਪੀਚਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਕਈ ਸੱਜਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਪੀਚਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਵਲਾਂ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੌਲ ਕਢਕੇ ਸਾਰੇ ਕੜਾਹੇ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਔਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲਾ ਵਿਚ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਚੋਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸੀ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੇਠ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ—

(i) ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ drain,

(ii) ਲਹਿਰਾ ਗਾਗਾ drain,

(iii) ਧਨੌਲਾ drain ਔਰ

(iv) ਹਰੀਗੜ੍ਹ drain.

ਬਣਾਕੇ ਬੜਾ ਹੀ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੇਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਲੇਕਿਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਇਥੇ ਸਰਹੰਦ ਚੋ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਨਾਮ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਚੋ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ

ਸੀ । ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀਂਦ ਨੇ ਘਾਬਦਾਂ ਚੋ ਤੇ ਬਨ੍ਹ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਮੱਛੀਆਂ ਪਕੜਨ ਔਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲਣ ਲਈ ਝੀਲ ਜਹੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ । ਇਹ public ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਚੋ ਨੂੰ channelise ਕਰਨ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਿਆਸਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹ ordinary ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਏ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਘਾਬਦਾਂ ਲਾਗੇ ਝੀਲ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮੱਛਲੀਆਂ ਪਕੜਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਝੀਲ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰ ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਣ ਉਦੋਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਸੀਬਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਚੋਆਂ ਦੀ scheme ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਨੀ ਦੇਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜ ਸਕਣ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ ਔਰ ਅਗਲੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਫਿਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ । ਉਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੇਮ ਹੋਈ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ special ਨਾਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ । ਮੈਂ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ special ਨਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲਗ ਅਲਗ ਸਟੇਟਾਂ ਸਨ । ਅਲਗ ਅਲਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਟਿਆਲੇ State ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਜਬਾਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਭੇ ਦੇ ਆਪਣੇ । ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਜਬਾਹੇ ਵਿਚੋਂ ਨਾਭੇ ਦੇ ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾਭੇ ਵਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਰਜਬਾਹੇ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਨੇ । ਕਈ ਜਗਾਹ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਵਗਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਜ਼ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਰਜਬਾਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਰਜਬਾਹਾ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪੰਧੇਰ ਰਜਵਾਹਾ ਭੀਖੀ ਰਜਵਾਹੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਔਰ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦੁੱਗ ਬਹਾਦੁਰ ਪੁਰ ਤੋਂ । ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕ ਚਲਦੇ ਨੇ । ਜੇ ਕਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਸੂਆ ਹੋਵੇ ਔਰ ਇਕ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੇਮ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਫਸਲ ਦੀ ਬਜਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

(At this stage Mr. Speaker vacated the Chair and Shri Lal Chand a Member of the Panel of Chairmen occupied it)

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸੇਮ ਦੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ]

ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ pumping sets ਲਗਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਸੁਟਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਟਲਾ ਬਰਾਂਚ ਨਹਿਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਦੋ ਦੋ ਮੀਲ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ pumping sets ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦੇ ਅਗੇ railway line ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ syphons ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ—ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੁਕਾਵਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿਛੋਂ ਨਾਲੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਗੇ ਕੋਈ ਨਿਕਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਪਾਣੀ ਆਸ ਪਾਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ railway ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕਰ ਕੇ railway lines ਦੇ ਹੇਠ syphons ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਇਹ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਰੁਕਿਆ ਨਾ ਰਵ੍ਹੇ । (ਘੰਟੀ)

ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਮ ਦਾ ਬਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਲੋਕੀਂ ਖੁਦ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਤਾਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ D. C. ਸੰਗਰੂਰ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆ ਪੁਟਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ (*interruptions*) ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਇਸ ਸੇਮ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ (ਧੂਰੀ, 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ') : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਕਾਮਰੇਡ ਛੀਨਾ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਔਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਉਸ ਸੂਬੇ ਦੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕ ਨੰਬਰ ਦਾ ਉਪਜਾਊ ਸੂਬਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਅੰਨ ਸੰਕਟ ਵੇਲੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਦੇ ਵਧਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ 90 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਵਿਚ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਘਟ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਸੇਮ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 90 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੜਾਂ ਔਰ ਸੇਮ ਕਾਰਨ ਨਾਕਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ । 31 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਔਰ ਹੜਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਅੱਜ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, 1,66,000 ਅਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਡਿਗੇ ਨੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 2,96,00,000 ਰੁਪਏ ਸਾਡੀ ਦੂਜੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ, ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਡੀ Central Government ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਨੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਲ ਵਧੇਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ 8 ਤੋਂ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਕ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਉਤਾਂ ਚੁਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਨਾਕਸ ਧਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਸੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਲ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇਸ ਸਭਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਕ meeting ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੇਮ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਬੜਾ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਰਬਾਦ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕਿਰਸਾਨ ਵੀ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭਜੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ drains ਕਢਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਉਥੇ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ D. C. ਇਕ ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਕਾਫੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ drains ਦੇ ਕਢਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਥੇ ਇਕ ਬਬਨ ਪੁਰ drain ਨੂੰ ਕਢਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਉਸ drain ਦੇ ਕਢੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੁਗਰੇ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਹ ਪਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ drain ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਰਿਸਤ ਮੰਗਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਰਿਸਤਾਂ ਫਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਗਿਰਨ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਫਰਿਸਤ ਮੰਗਾਈ ਜਾਵੇ । (*Interruption*) ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਬਨਪੁਰ drain ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਬਗਰੇ ਤੇ ਪੈਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਸੌੜ, ਬਬਨਪੁਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਪੁਰ, ਘਨੌਰੀ ਕਲਾਂ, ਸਲੇਮਪੁਰ, ਮੂਲੋਵਾਲ, ਧੰਧੀਵਾਲ, ਕੁੰਭੜਵਾਲ, ਬਾਲੀਆਂ, ਕੱਟੂ, ਭੱਠਲ, ਦਾਨਗੜ੍ਹ, ਧਨੌਲਾ, ਭੈਣੀ, ਹਰੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਾਲੇਕੇ ਆਦਿ ਪਿੰਡ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੂਲੋਵਾਲ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਪ ਸੇਮ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ । ਉਥੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਮਾਹੋਨਾ ਦਾ ਡਰੇਨ ਝੱਲ, ਚੋਂਦਾ, ਜਾਗੜੀਆ, ਨਿਆਮਤਪੁਰ, ਲਗਰ ਅਲਗ, ਢਢੋ ਮਲ, ਖੇੜੀ, ਕੋਲ, ਸਹੇੜੀ, ਧੂਰਾ, ਧੂਰੀ ਵੇਕੜਾ, ਲੱਡਾ ਵਿਚ District Development ਕਮੇਟੀ ਦੀ meeting ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ D. C. ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ । (ਘੰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼) ।

ਫਿਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਹਲਕਾ ਕਲਿਆਣ ਭੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕੰਗੜਵਾਲ ਕਲਿਆਣ ਇਕ drain ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ drain ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਲਿਆਣ ਕੋਲ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਪਾਣੀ ਨੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ, ਕੁਰੜ, ਛਾਪਾ, ਪੰਡੋਰੀ, ਕਲਾਲ ਮਾਜਰਾ, ਮਹਿਲ ਖੁਰਦ, ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ, ਸੋਹਿਜੜੇ, ਸੋਹਰ, ਛੀਨੀ ਵਾਲ, ਮੂਮ, ਬੀਹਲਾ ਅਤੇ ਟਲੇਵਾਲ, ਸੋਹਿਣਾ ਭੋਤਨੇ ਆਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ । (ਘੰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼)

Mr. Chairman : Wind up please. इसी लिये bell ring की है मैं ने । [Please wind up. I am ringing the bell for this purpose.]

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਕ ਮਿੰਟ ਹੋਰ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੋਹਟਬਦੀ drain ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਲਸਾਂ, ਚਕ ਭਾਈਆ, ਸਦੇਵਾਲ, ਛੀਨੀਵਾਲ, ਮੋਹਿਲ, ਦੀਵਾਨੇ, ਭਦੌੜ ਜੰਗੀਆ, ਨੈਣੇਵਾਲਾ, ਸੰਧੂ ਕਲਾਂ ਆਦ ਪਿੰਡਾ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ । ਸਾਡੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਰਸਾਨ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੋਟਰ ਅਗੇ ਆ ਪਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਰੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੇਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 11 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਥੇ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵਲੋਂ ਬਨਬ, ਰੁਜਵਦਾਲਾ, ਕਰੇਰੂ, ਜਗਮੀਰ, ਰਾਜੋ ਮਾਜਰਾ, ਬੁਗਰਾ, ਪੇਦਨੀ, ਕਾਂਝਲਾ, ਕਾਲ ਜਿਗ, ਕਿਲਾ ਹਕੀਮਾਂ, ਬਟੂਹੇ, ਨੇਤ, ਭੇਟੀ ਬਡਬ, ਭੂਰੇ, ਸਾਹੋਕੇ, ਆਦਿ ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ......(ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਫਿਰ ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਬੇਟਰਮੈਂਟ, ਖੁਸ਼ਹਸੀਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੀ ਗਰੀਬ ਹਨ, ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Chairman : That is very bad. He should try to obey the Chair.

ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ, 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ') : ਚੇਅਰ ਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ time ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸੇਮ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪਰਬੰਧ ਹੋ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਦੀ ਸੇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਦਰ ਕਿਨਾਰ, ਅਨਾਜ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਦਰ ਕਿਨਾਰ ਉਥੇ ਵਸਨ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਨੇ ਇਹ resolution ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ hon. Member ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਦਿਲ ਨਾਲ ਇਹ resolution ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ hon. Members ਸਾਹਿਬਾਨ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੇਮ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤਕ ਕਢ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਹੋਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਤਹਿਦਿਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੇਈਂ ਵਗਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਓਸ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਘਟੋ ਘੱਟ 50 ਮੀਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਬੇਂਈਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਸੇਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਡੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੀਪ ਉਥੇ ਤੋੜ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਦਲ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸੇਮ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੇਖਿਆ। ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ 3, 4 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬੇਂਈਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪੁਟ ਕੇ ਇਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਉਥੋਂ ਕਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਬੇਂਈ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ ਤਕ ਇਹ 1½ ਮੀਲ ਪੁਟੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ! ਓਥੇ ਇਕ drain ਕਢ ਕੇ ਦੂਜੀ drain ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਰਾਹੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਪਰ ਮੰਨਿਆ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸੇਮ ਨੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਵੀ ਉਥੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਹਿਸਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵਗੈਰਾ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਮਹਿਲਪੁਰ ਨਦਤ਼ੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਨਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸਤਲੁਜ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ

[ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ]

ਸੀ । ਇਹ ਹੁਣ ਪੁਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਫਾਲਤੂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਲਈ ਇਸ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਛਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਨਾਲਾ ਕਢਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੇਮ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੰਟੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ । ਤਾਂ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ time ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

Chaudhri Dharam Singh Rathi : The question be now put.

(The Chairman called upon the Minister for Irrigation and Power to give a reply to the debate).

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ Irrigation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ Members ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ constituency ਬਾਬਤ ਦਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੇਕਰ 5, 7 ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ members ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ ।

श्री सभापति : बैठिए आप । (The hon. Member may please resume his seat.)

सिंचाई तथा बिजली मंत्री (सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला) : चेयरमैन साहब, फाज़िल दोस्त की तरफ से जो resolution हाउस में आया है इस को जब हम पढ़ते हैं तो इस से इन का यही मन्शा ज़ाहिर होता है :

> "....the Government should appoint a Committee consisting of Members of this House and some experts to investigate the causes and the extent of water-logging in the State and recommend emergent measures to reclaim the waterlogged areas and prevent waterlogging in future."

जहां तक इस resolution का सवाल है इस को महर्रक साहिब ने इस लिए पेश किया क्योंकि शायद उन को वाकफ़ियत नहीं थी कि गवर्नमेंट की जानिब से इस सिलसिला में क्या कुछ किया जा रहा और जो कुछ उन्होंने कहा और जो कुछ उन्होंने इस resolution के ज़रिये से मतालबा किया उस से ज़्यादा तो गवर्नमेंट आप ही कर रही है । जनाब, जैसे कि मैं ने दूसरे मौका पर बोलते हुए कहा है कि पंजाब के अन्दर इस मसले की तरफ़ तवज्जुह खास तौर पर सन् 1955 के बाद खिंची है । यह ठीक है कि सन् 1947 में floods आए और उन से नुकसान भी हुआ लेकिन जो हालत 1955 और 1956 में हुई वह निहायत ही खराब थी उस से पंजाब का बहुत नुकसान हुआ और उस वक्त से ही गवर्नमेंट और लोगों की तवज्जुह इस तरफ़ खिच गई । उस वक्त से हम देख रहे हैं कि पंजाब के अन्दर जो वाटर लेवल है वह ऊपर आ रहा है । इस सारी चीज को मद्देनज़र रखते हुए

गवर्नमेंट की जानिब से इस की रोकथाम के लिये, तजवीजें मरत्तब करने के लिये और उन को अमली जामा पहनाने के लिये निहायत अहम इकदाम किये गये। मेरे फाज़िल दोस्त इस रैज़ोल्यूशन के ज़रिए से यह मतालबा करते हैं कि एक ऐसी कमेटी बनाई जाए जिस में experts और मैम्बर साहिबान हों। मैं हाउस की वाकफ़ियत के लिये यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस से कबल भी कमेटियां और बोर्ड बनाए हुए मौजूद हैं—State Flood Control Board जिस में कि चीफ मिनिस्टर चेयरमैन हैं, और Planning Minister, Finance Minister, Irrigation and Power Minister, Revenue Minister, P.W., Minister, Agriculture and Forest Minister, Labour Minister मेम्बर हैं। इन के अलावा Financial Commissioner, Revenue and Finance Secretaries, Secretary for Irrigation, Secretary B. and R. General Manager, Bhakra Dam, और Chief Engineer साहिबान भी हैं। इन के अलावा Conservator of Forests, Director, Irrigation and Power Research, Drainage S.E. और X.E.N. Floods भी मैम्बर हैं।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : इस Board में House का कोई मेम्बर भी शामिल नहीं।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : इस में House के भी representatives हैं। अगर मौलवी साहिब अपने बाईं तरफ नज़र मारते तो राओ समेर सिंह बताते कि वह इस के मैम्बर हैं और public में से जत्थेदार मोहन सिंह ex-M.L.A. वह भी इस में लिए गए हैं। (*interruption*) Non-officials से मेरा मतलब है ....

Maulvi Abdul Ghani Dar : What about Opposition ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : अगर Opposition में कोई ऐसे साहिब हैं जिन्होंने इस चीज़ को खास तौर पर study किया हो तो बता दें। जरूर गौर किया जायगा। (*interruption by Chaudhri Dharam Singh Rathi*) तो यह तो High Powered Board बनाया हुआ है। इस के अलावा जहां तक experts का सवाल है उन की एक Technical Committee बनाई हुई है। जिन के पास कि वह सारी स्कीमें, जो तैयार की जाती हैं और जो circle की तरफ़ से भी आती हैं, भेजी जाती हैं और technical नुकता-निगाह से उस पर गौर होता है। फिर यह कमेटी Board को advise करती है। इस के इलावा हमारे Chief Engineers साहिबान, Chief Conservator of Forests और Director of Research Institute इस के मेम्बर हैं। इन के इलावा Government of India के नुमाइन्दे मौजूद हैं Chief Engineer, Investigation, और Divisional Engineer जो Ministry of Transport के consultant हैं, भी मेम्बर हैं और भी जो experts हैं वह भी इस कमेटी के मेम्बर हैं। सब schemes को जो तरतीब दी जाती है, इन की जांच-पड़ताल की जाती है और मशविरा दिया जाता है वह यही कमेटी देती है। जैसा कि मैं ने पहले अर्ज़ किया है Board को यह कमेटी advise करती है।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : On a point of information, Sir. वज़ीर साहिब ने अभी फ़रमाया है कि चौधरी समेर सिंह इस कमेटी के member हैं। मैं ने उन से दरियाफ़्त किया तो उन्होंने मुझे बताया कि न मुझे इस बात का पता है न मेरे घर वालों को कि मुझे इस कमेटी का member बनाया गया है।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : मैं ने चौधरी समेर सिंह ex-M.L.A. का नाम लिया था। मैं जनाब चेयरमैन साहिब, अर्ज़ करूं कि जहां तक administrative question का ताल्लुक है इस से ज़्यादा ताकतवर Board नहीं बनाया जा सकता जो Board कि इस वक्त मौजूद है। जिन को expert advice देने के लिये technical committee मौजूद है, Government of India के experts मौजूद हैं। हम किसी तरह से भी इस से बेहतर कमेटी मौजूदा हालात में नहीं बना सकते। और न ही यह बात मुमकिन नज़र आती है। मौजूदा हालात के मुताबिक जो बेहतरीन technical कमेटी बनाई जा सकती थी वह मौजूद है। जहां हर स्कीम मुलाहिज़ा होती है, हर scheme की देख-भाल होती है और वह हर scheme की जांच-पड़ताल करने के बाद Government को मशविरा देती है।

सिर्फ यही नहीं चेयरमैन साहिब, इन कमेटियों का ताल्लुक था drains के साथ और जो flood control embankments हैं उन के साथ लेकिन जहां तक waterlogging का ताल्लुक है और इस ख्याल से कि waterlogging पर खास-तौर पर तवज्जो दी जा सके इस पर ज़्यादा से ज़्यादा attention focus की जा सके इस बात को मद्देनज़र रखते हुए Waterlogging Board इस के इलावा बनाया गया है। इस में भी हमारे जो experts हैं वह मैम्बर हैं। Forests के आला अफसरान इस Board के भी मेम्बर हैं और दूसरे ज़िम्मेवार अफसर हैं।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या आप इस के चेयरमैन हैं ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : इस के Chairman F.C.R. हैं।

चौधरी धर्म सिंह राठी : चौधरी समेर सिंह इस के चेयरमेन होंगे।

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : इस के इलावा Waterlogging Conference भी बनी हुई है जिस के Chairman खुद चीफ मिनिस्टर साहिब हैं। Experts इसके members हैं यह जो दोनों अदारे हैं यह waterlogging की problem को और थुर के मसले को हल करने के लिये बनाए गए हैं। Waterlogging और थुर के दो ही मसले हैं और दोनों को दूर करने के लिये यह दोनों अदारे कायम किये गये हैं। तजवीज़ें बनाने के लिये और फैसले करने के लिये दोनों अदारे मुकर्ररशुदा हैं इन चारों अदारों के होते हुए मैं नहीं समझता कि हमारे फाज़िल दोस्त और क्या तजवीज़ पेश करना चाहते हैं। मैं ने मुहर्रिक की स्पीच को गौर से सुना है और जो वह resolution हाऊस के सामने लाए हैं इस में उन्होंने कोई तजवीज़ ऐसी नहीं रखी अगर इन की तरफ़ से हमारे किए हुए इन्तज़ामात को बेहतर बनाने के लिए, जो पहले ही सरकार की ओर से किये गये हैं, होती तो हम इसे welcome करते। जनाब चेयरमैन साहिब, मैं ने

ग़ौर से सुना है जो कुछ इन्होंने कहा है इन्होंने कोई ऐसी तजवीज़ हाऊस के सामने नहीं रखी। इस के इलावा जो मुकररींन की तरफ से बातें की गई हैं उन में भी कोई constructive suggestion न थीं। उन्होंने अपनी speeches को महदूद रखा है सिर्फ़ उन बातों तक जिन्हें सरकार ने पहले ही ध्यान में रखा हुआ है। अपनी तरफ़ से उन्होंने कोई नई तजवीज़ नहीं रखी और न ही किसी खास चीज की तरफ सरकार की या इस हाऊस की तवज्जो दिलाने की कोशिश की है। हम खुश होते अगर वह कोई इस तरह की बात हाऊस के सामने पेश करते कि यह जो इन्तज़ाम सरकार की जानब से किए गए हैं इन्हें इस तरह से बेहतर बनाया जा सकता है। इन अदारों में फलां खामियां हैं और उन्हें इस तरीका से दुरुस्त किया जा सकता है तो हम इन के मशकूर होते। जनाब चेयरमैन साहिब, ऐसा कोई सुझाव इन की तरफ से नहीं आया इसलिये मैं समझता हूं कि न सिर्फ़ मुहर्रिक की तरफ से बल्कि दूसरे जो मुकररींन थे उन की तरफ़ से इस मसले को और बेहतर बनाने के लिये कोई रोशनी नहीं डाली गई। इसलिये मैं यह समझता हूं जैसा कि मैं ने पहले ही अर्ज़ किया है इस में किसी इसलाह और तरक्की की कोई गुन्जाइश नहीं थी इसलिये resolution का जो यह हिस्सा है कि एक कमेटी बनाई जाए जिस में experts लिए जाएं मेरे दिमाग में नहीं आ सकती कि इन का क्या मतलब है।

जनाबे वाला यह अदारे कायम करने की बात में इकत्फा नहीं किया गया। मैं मोहर्रिक की बात में वज़न समझता कि अगर वह यह कहते कि इस problem को हल करने के लिए या waterlogging की menace का मुकाबिला करने के लिए इन अदारो ने जो सरकार की तरफ़ से बनाए गए हैं ज़रूरी कदम नहीं उठाए।

हां यह ठीक है कि मुकररींन की जानिब से अपने अपने हलके का ख्याल रख कर यह ज़रूर कहा है कि काम में ढील हुई है, काम सुस्त रफ़तार से होता है। उन्होंने कहा है कि फलां constituency में फलां drain का मसला था जो sanction stage पर है, execution stage पर नहीं आया। छोटे छोटे हलकों के बारे में कुछ बातें कही गई हैं लेकिन चेयरमैन साहिब, इस मसले को महज़ constituency की बिना पर या इस नुक्तानिगाह से नहीं देखना चाहिए। ज़िला के नुक्तानिगाह से नहीं देखना चाहिए, किसी तहसील के नुक्तानिगाह से नही देखना चाहिये जो सरकार की तरफ़ से नहरी system बनाया गया है उसे ज़िलावार या तहसीलवार तकसीम नहीं किया जा सकता। हमारा जो drainage system है उसे ज़िलावार तकसीम नहीं किया जा सकता। एक एक drain मुख्तलिफ ज़िलों में से गुज़रती है, कई तहसीलों में से गुजरती है और मुख्तलिफ constituency में से गुज़रती है इसलिये इस सिस्टम को एक खास जिला तक महदूद नहीं किया जा सकता इस लिए इस किस्म की नुक्ताचीनी नहीं की जा सकती। लेकिन हम ने बहसियत मजमूई सारे पंजाब को देखना है कि कितना काम हुआ है और जितना काम हुआ है मैं समझता हूं कि पंजाब की सरकार इस हाऊस से दाद पाने की मुस्तहिक है। जैसा कि मैं ने पहले अर्ज़ किया था सरकार दाद की मुस्तहिक है।

एक माननीय मैंबर : किस बात की दाद ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : काम करने की दाद और किस बात की दाद और खास कर under the given circumstances when no funds were available. चेयरमैन साहिब, जैसा कि मैंने अर्ज़ किया है हमारे पास 130 लाख रुपया है। Chairman साहिब, मैं समझता हूं कि यह पहला साल है जिस में सारे का सारा रुपया drains पर लगा दिया गया है। यह सारी की सारी रकम drains बनाने पर लगा दी गई है।

सरदार राम दयाल सिंह : On a point of information, Sir. Minister साहिब ने कहा है कि बजट का सारे का सारा पैसा लगा दिया गया है। मैं इन से जनाब यह पूछना चाहता हूं कि यह जो इस demand में 4 लाख रुपया surrender किया जा रहा है यह कैसा है ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : आप को शायद यह पता नहीं कि जो भी यह रकम है, यह April तक सारी खर्च हो जानी है। कुछ खर्च हो रही है और कुछ हो जानी है। 130 लाख में से कोई भी रकम बाकी नहीं रहेगी।

मैं ने पहले भी अर्ज़ किया था कि 872 मील तक drains खोदी हुई हैं। मैं मानता हूं कि यह एक बड़ा vast programme है। यह एक-दो दिन में खत्म होने वाला नहीं है। बड़ी बड़ी drains बनी हैं और यह इस size की नहीं बनी हैं जो कि चाहियें थीं। हमारा मतलब तो लोगों को जल्दी से जल्दी relief देने का है। यह अभी phased programme चल रहा है जो drains 6 feet चौड़े बनाने थे वह इस साल 3 feet चौड़े बनाये गये हैं। इस में कोई शक नहीं कि जितनी drains इस साल बनी हैं पहले कभी नहीं बनीं। दरिया पर बांध बने हैं। दरिया रावी के मुताल्लिक मैं जनाब अर्ज़ करूं कि जिस वक्त इस दरिया में तुगयानी आई हुई थी तो उस वक्त लोग घबरा गये थे कि कहीं इस दरिया का रुख ही न बदल जाये। जिस से कि बहुत सारा भारत का इलाका पाकिस्तान में शामिल होने का डर था। वहां जिस तरह से हमारे Engineers ने इस दरिया को रोकने का काम किया है और जिस तरह वह कामयाब हुये यह एक देखने वाली बात थी। इसी तरह से दरियाए ब्यास के बांध का सवाल था। मैं जब पैप्सू में Chief Minister था तो उस वक्त एक बड़ा वावेला हुआ था कि यहां दरिया गांव गांव में तबाही करता जा रहा है। मै ने वहां जाकर मौका देखा और मेरे देखते देखते दरिया जमीन को निगलता गया। जिस जगह पर हम आकर बैठे थे और हम ने जहां से मौका देखने का इंतजाम किया था वह सारी की सारी ज़मीन वापसी पर दरिया में ग़रक हो चुकी थी। इस किस्म के हालात थे वहां पर। उधर जनता ने बड़ा वावेला किया। मगर यह हमारे बस का रोग नहीं था क्योंकि Pepsu एक छोटी सी रियास्त थी। करोड़ या डेढ़ करोड़ रुपया हम खर्च नहीं कर सकते थे। यह Central Government की इमदाद से ही हो सकता था। या पंजाब सरकार की इमदाद से हो सकता था। मुझे खुशी है कि इस साल हम ने वह बांध मुकम्मल कर लिया है। यह ठीक है कि सुलतानपुर side का कुछ हिस्सा नहीं बन सका है लेकिन वक्त की तंगी के हिसाब से काम बहुत

ज्यादा हुआ है। यह बांध टाहली से ले कर तैयार किया गया है और इस दफा जहां कि इस बांध की वजह से पानी नहीं आया इतनी फसल हुई है कि कभी नहीं हुई। हज़ारों एकड़ रकबा भी floods से बच गया है।

इसी तरीका से एक बांध फीरोज़पुर में लगा है जिस से कि हज़ारों एकड़ ज़मीन बची है। इसी तरीका से जमुना पर भी एक बांध बांधा गया है। यहां का हाल भी अगर मेरे दोस्त उस वक्त देखते जब कि तुग़यानी आई हुई थी और देखते कि किस तरीका से पानी हमला कर रहा था। यह भी डर था कि यह दरिया अपना course ही न बदल दे। अगर वहां से वह बांध टूट जाता तो साथ के सारे रकबे में पानी के फैल जाने का डर था। मैं यह सारी बातें इस वास्ते अर्ज़ कर रहा हूं कि इस साल के अंदर बहुत काम हुआ है और बहुत ही ठोस काम हुआ है। अब मैं नहीं समझ सका कि इस Resolution के मुहर्रकीन चाहते क्या हैं। ऐसा काम हुआ जिस से लोगों को फायदा हुआ है।

चौधरी धर्म सिंह राठी : जनाब की सब बातें मन्जूर हैं। अब आप खत्म करें। (हंसी)

सिंचाई तथा बिजली मन्त्री : जनाब चेयरमैन साहिब, मैं यह अर्ज कर रहा था कि ये बांध बनाने से हमें करोड़ों रुपये का फायदा हुआ है और इस साल का हमें अंदाजा है कि 5 करोड़ का drains बनाने और बांध लगवाने से हमें फायदा हुआ है।

इस के इलावा चेयरमैन साहिब, बहुत से suggestions Members की तरफ से आये हैं। एक एतराज सरदार मेहर सिंह, श्री राम प्यारा और 2-1 और साथियों की तरफ से किया गया है। उन का कहना है कि सेमज़दा इलाकों के बारे में हम अभी तक ठीक area determine नहीं कर सके। कोई 90 लाख एकड़ कहता है और कोई 26 लाख एकड़ कहता है और कभी । करोड़ एकड़ कहा जाता है। मगर मैं अर्ज़ कर दूं कि यह जो figures हैं यह बिलकुल दरुस्त हैं। उन्होंने यह नहीं देखा कि जो 90 लाख हैं वह किस area की है और जो 26 लाख है वह किसी और area से ताल्लुक रखती है।

चेयरमैन साहिब, जैसा कि मैं ने अर्ज़ किया था, आजकल water table ऊपर को आ रहा हैं 30-32 लाख के करीब ऐसा रकबा है जहां कि water table सिफर से लेकर 5 फुट तक का है। यह area बड़ा खतरनाक है। इस के इलावा कुछ area ऐसा है जहां water table 5 से ले कर 10 फुट तक के हैं और कुछ ऐसा है जहां 10 से ले कर 15 फुट तक के हैं। अगर हम service drains के इंतज़ामात कर दें जो कि हम ने करने हैं तो यह water table सिफर से ऊंचा भी हो सकता है। अगर ठीक इंतजामात ना हों तो यह 10 feet से 5 feet तक भी आ सकता है। यही फर्क है जो कि मेरे फाज़िल दोस्तों ने भूलने की कोशिश की है। Government ने जितना हो सकता है, Revenue Department की इमदाद से, कि कितना area कैसा है, सही figures determine करने की कोशिश की है और वह हमारे पास मौजूद हैं।

[सिंचाई तथा बिजली मंत्री]

चेयरमैन साहिब, ग्राज एक Member साहिब ने खासतौर से फिरोज़पुर का जिक्र करते हुए, फाज़िलका का जिक्र करते हुए कहा है कि इस इलाके में कोई तवज्जोह नहीं दी गई। जनाबे ग्राली, इस साल फाजिलका की हालत बहुत खराब हुई। मैंने इस इलाके को झील बना हुग्रा देखा। ग्रौर यह इलाका वह इलाका है जहां निहायत ग्राला किस्म की काटन होती है। मैं इस सिलसिले में यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि मैं ने फिलफौर पानी निकालने की बड़ी कोशिश की। ग्रौर यहां तक कि canals के ज़रिए पानी को निकाला। ग्रौर इस इलाके को बचाने के लिए राजस्थान गवर्नमेंट से telegram से इस बात की इजाज़त ली कि बीकानेर कैनाल को काट कर पानी निकाला जाए। ग्रौर उस कैनाल को 70, 80 जगह पर काटा गया। मेरे दोस्तों को मालूम होना चाहिए कि सरकार की तवज्जुह इस तरफ पूरी पूरी है। Waterlogging पर एक International Conference हुई जिस में हमारे चीफ इंजीनियर्स भी गए थे। वहां से ग्राने पर उन्होंने बताया कि मिस्टर जनरेट, जो जरमन हैं, इस subject के expert हैं ग्रौर उन्होंने बड़ी research की है। चुनांचे हमने उन को बुलाया। जब वह यहां ग्राए तो उन्होंने सब से ज्यादा खराब इलाके को देखा ग्रौर सर्वे करने के बाद ग्रपनी रिपोर्ट दी। ग्रौर सरकार उस के बतलाए हुए इकदामात पर ग्रमल करने के लिये कोशिश कर रही है। थूर वाली ज़मीन को reclaim करने की कोशिश की जाएगी ग्रौर seepage drainage को बनाने की ज़रूरत होगी। ग्रौर जो स्कीमें बनाई गई हैं उन में फाज़िलका ग्रौर ज़ीरे के इलाके शामिल हैं ग्रौर वहां पर हम 10 मील के radius में काम करने वाले हैं।

1.00 p. m.

इसी तरह हांसी की हालत है। वहां पर पानी जमा होने के कारण ज़मीन की हालत बहुत ख़राब है— हमने वहां पर जैनरेट के बताए हुए इकदामात के ग्रनुसार काम किया है ग्रौर हमें बहुत हद तक सफलता मिली है। ग्रौर उसी बेसिज़ पर ग्रौर जगहों में भी काम करने की स्कीमें हैं।

इस के इलावा हमने staff भी मंज़ूर किया है जो ground water resources ग्रौर थुर वाली ज़मीन की reclamation का काम करेंगे। ग्रौर उस स्टाफ को appoint करने के लिए जल्दी से जल्दी ग्रहकाम जारी किए गए हैं। जनाब चेयरमैन साहब, यहीं पर इक्तफा नहीं की गई बल्कि कुछ मैम्बरों ने ग्रपने सुझाव दिए ग्रौर ज़ाहिर किया कि यह काम war footing पर होना चाहिए। मैं ग्रर्ज़ कर दूं कि गवर्नमेंट ने इस काम को इसी नुकतानिगाह से देखा है ग्रौर मैं मैम्बर साहबान की खिदमत में ग्रर्ज़ करूंगा कि जो चंडीगढ़ में ग्राजकल रह रहे हैं वह पुराने Secretariat में जा कर देखें कि वहां पर इस चीज़ के लिए models बनाए गए हैं। उन को देख कर वे समझेंगे कि क्या क्या इकदामात सरकार उठा रही है। सरकार इस सिलसिले में सारे ग्रसबाब ढूंढ़ रही है। यह नहीं कि इस के लिए कोई इलाज नहीं ढूंढा जा रहा है। मैं कहता हूं कि इलाज ढूंढ़ा गया है ग्रौर इलाज मिल गया है ग्रौर हम इस बीमारी पर

ज़रूर काबू पायेंगे। हम यह बरदाश्त नहीं कर सकते कि जो पंजाब सारे हिन्दुस्तान की granary है वह इस तरह से बरबाद हो जाए। अगर यह ज़मीन बरबाद हो गई तो फिर जो canals वगैरह की स्कीमें हैं वह बेकार हो जाएंगी।

(विघ्न)

श्री सभापति : आप लोग interrupt न करें। (The hon'ble Members should not interrupt.)

(*Interruptions*)

श्री सभापति : मिनिस्टर साहब को 30 मिनट टाइम देने के लिये कहा गया था, मैं 40 मिनट दूंगा लेकिन वह अपनी स्पीच ज़रा जल्दी खत्म करें क्योंकि 10 मिनट mover को भी देने हैं। (It was decided to allot 30 minutes to the hon'ble Minister. I will allow him 40 minutes but he should make it a point to finish his speech within this time because 10 minutes are to be given to the mover also.)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਇਆ ਕੋਈ rules ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਗੈਰ ਪੂਰਾ ਜਵਾਬ ਦਿਤੇ ਤੋਂ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏ।

Mr. Chairman : Yes, there are.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : Please quote them.

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : जनाब चेयरमैन साहब, आपने खुद फरमाया था कि इस resolution पर दो दिन से मैम्बर साहबान बोल रहे हैं और जो उन्होंने सुझाव दिये हैं या नुकताचीनी की है उस का जवाब देने के लिये यह नामुमकिन है किसी के लिए, कि वह आध घंटे में ही सारी बातों का जवाब sum up कर सके। इस लिए मैं समझता हूं कि यह बहुत ज़रूरी पहलू है और उस के लिए हाऊस को confidence में लेना ज़रूरी है (विघ्न) जनाबे आली, यह जो interruptions हैं अगर बंद कर दी जाए तो अच्छा होगा।

Mr. Chairman : You please don't give way to the interruptions. I will check them.

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : जनाब, मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि इस मसले पर Government की तरफ से उतना ही गहरा फिक्र किया जा रहा है और इस को उतनी ही अहमियत दी जा रही है जिस का कि यह मोहताज है। इस House के अंदर मुख्तलिफ साहिबान की तरफ से कुछ बातें अपने अपने हलकों को मद्देनज़र रखते हुए कही गई हैं। मैं अर्ज़ करूंगा कि जहां तक Ferozepore District का सवाल है उस की अगर मैं सारी drains का नाम लूं, जिन को कि हम ने तरतीब दी है, जिन का हम वहां पर काम शुरू कर चुके हैं और जिन पर काम शुरू होने वाला है, तो बहुत सा

[सिंचाई तथा बिजली मंत्री]

वक्त दरकार होगा। जनाब जो Eastern Canal area है या जिस को फाजिलका area कहा जाता है उस के अंदर 17 drains का काम शुरू हुआ है और इसी तरीके से जो Zira Sidhwan area है उस में Sakhar Nala Drain है, जटांवाली, मलसिया और तलवंडी, जस्सोवाल drains हैं जिन्हें मुकम्मल किया जा रहा है। इस के इलावा जस्सोवाल drainage system के बारे में खतरा जाहिर किया गया था और मैं खुद भी इस बात पर बज़िद हुआ था कि लुधियाना और मोगे के बीच में drain बनानी चाहिए क्योंकि मैं ने खुद देखा था कि वहां सड़क ज़ेरेआब रही और वहां पर इस वजह से traffic नहीं चला। इसलिये यह नहीं हो सकता था कि हम इस को नज़रअंदाज़ कर देते और ऊपर वाली drains बन जाती। इन हालात के पेशेनज़र हम ने यह फैसला किया है और कोशिश यह है कि इस बरसात से पहले पहले ही इस को भी उस के साथ मिला कर वहां का पानी आगे ले जाया जाए। चौधरी लहरी सिंह ने फरमाया था कि Government को देखना चाहिए कि जहां पर दरिया हो उन में drains का पानी डाला जाए। मैं House को यकीन दिलाता हूं कि इस के मुताल्लिक पहले ही Government के orders मौजूद हैं और हमारी कोशिश है कि जहां हमें दरिया या बड़े नाले मिल सकें जो natural drains का काम करते हैं उन में हम पानी डालें ताकि drains का पानी dispose of हो सके। इस के मुताल्लिक पहले order दिये जा चुके हैं। जैसे कहा गया है यह ठीक है कि अंग्रेज़ी अमलदारी में यह काम D. C.s पर छोड़ा हुआ था कि वह जहां चाहें drains बनाए, जहां चाहें न बनाएं, जो हरियाणे का area है इस में बहुत पुराना drainage system मौजूद है और वहां पहले 446 मील के करीब drainage थी जो कि अंग्रेज़ों ने अपनी मसलहत को मद्देनज़र रखते हुए बनाई थी कि कहीं मलेरिया न पैदा हो जाए। उस वक्त लोगों के मफाद का खयाल नहीं रखा गया था। इसी वजह से शिकायत पैदा होती है जैसा कि गोहाने के मुताल्लिक कहा गया था कि वहां पानी छोड़ दिया गया है। मैं हाऊस को यकीन दिलाता हूं कि गोहाने में पानी नहीं रहने दिया जाएगा। हम जो तजवीज़ कर रहे हैं और हमारे Chief Engineer साहिब जो इस के मुताल्लिक तजवीज कर रहे हैं उस के नतीजे के तौर पर उस पानी को दरियाए जमना में dispose of किया जाएगा। यह ठीक है कि उस के लिए वक्त दरकार होगा क्योंकि यह कोई ऐसी scheme नहीं जो चंद दिनों के अंदर ही या जादूगरी से मुकम्मल कर ली जाए। आखिर हज़ारों मील लम्बी drain बननी है। उस के लिए कुछ न कुछ वक्त ज़रूर लगेगा। इस को हम एक phased programme के तरीके से ही खत्म कर सकते हैं। यह नहीं हो सकता कि हम सारे पंजाब में बयकवक्त हर जगह काम शुरू करवा दें ऐसा होना नामुमकिन है और न ही हमारे पास इतने means हैं। यहां पर कहा गया था कि जो सींक गांव है वहां पर syphon नहीं बनी। राठी साहिब की बड़ी शिकायत थी कि वहां पर पानी जमा है।

Mr. Chairman : Please wind up within five minutes.

मंत्री : जनाब यह मसला ऐसा है जिस के लिए मुझे पूरा वक्त दिया जाना चाहिए ।

(At this stage Sardar Ram Dayal Singh rose on a point of Order.)

Mr. Chairman : No please, I would not permit it. This is not the way to ask any thing from me.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : On a point of order. Sir (ਸ਼ੋਰ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੁਛਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ resolution ਦੇ ਬਾਰੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵਕਤ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

Mr. Chairman : This is not a point of order.

सिचाई तथा बिजली मंत्री : Chairman साहिब, मैं जरूरी points का जल्दी जल्दी जवाब देता हूं । राठी साहिब की वाकफियत के लिए मैं अर्ज़ करता हूं कि सींक Drain sanction हुई हुई है । यह बात ठीक है कि वहां पानी जमा था लेकिन उस को निकालने के लिये हम ने pumps लगाए ताकि वहां पर relief दिया जा सके । इस के इलावा गुड़गांव वाले भाइयों ने वांची drain के मुताल्लिक ज़िक्र किया था । मैं उन की information के लिए बताना चाहता हूं कि इस drain को पूरा करने के लिये हम ने एक separate Division मन्ज़ूर कर दिया है और वहां पर काम शुरू हो गया है । U. B. D. C. के बारे में कहा गया था कि उस में syphons नहीं हैं । मैं उन मेम्बर साहिब की वाकफियत के लिये अर्ज़ करना चाहता हूं कि वहां 6 syphons sufficient capacity के और बना दिए गए हैं । जहां तक पट्टी और कसूर नालों पर bridges बनाने का सवाल है उन के ऊपर Buildings and Roads वाले एक दरजन पुल बना रहे हैं । काम वहां शुरू कर दिया गया है ।

सरदार भूपिंदर सिंह मान : वह Amritsar की तरफ ही बनते रहेंगे या इधर Patiala, संगरूर की तरफ भी बनेंगे ।

सिचाई तथा बिजली मंत्री : मान साहिब, आप उस वक्त यहां पर नहीं थे जब मैं ने वहां का ज़िक्र किया था । आप बाद में मुझ से दरियाफत कर सकते हैं । इस वक्त Chairman साहिब बज़िद हैं कि मैं जल्दी wind up करूं । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि चौधरी लहरी सिंह अगर इस बात का ज़िक्र न करते और private तौर पर मुझ से बात कर लेते तो मौज़ूं होता । House के अंदर इस किस्म की बात कहना कि जो Secretary है वह Chief Engineer के T.A. पर control करता है, यह करता है, वह करता है । (शोर) *(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair).*

चौधरी बारू राम : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब आप से पहले वज़ीर साहिब के लिए 1-15 बजे तक time मुकर्रर किया गया था। फिर उस के बाद पांच minutes और दे दिए गए थे। क्या वह इस वक्त तक continue कर सकते हैं।

Mr. Speaker : If that is so, the hon'ble Minister should wind up his speech.

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : (*noise*) ....यह जो इस पर इतनी बहस की गई है और जो सवाल उठाए गए हैं मैं कोशिश कर रहा था कि जल्दी जल्दी उन का जवाब दूं। तो मेरी अर्ज़ है (*Interruptions by Chaudhri Dharam Singh Rathi.*)

अवाजें : कोशिशें हो रही हैं कि अगला resolution न आए........*loud noise*

श्री अध्यक्ष : आप घबराएं नहीं मैं आप को resolution move करने से prevent करने नहीं आया हूं। मैं वज़ीर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि वह जल्दी खत्म करें ताकि यह भी अपनी बात कर लें क्योंकि इन को शक हो गया है। (The hon'ble Member need not feel impatient. I have not come to prevent him from moving his resolution. I would request the hon'ble Minister to finish his speech soon so that the hon'ble member may have his say because he has become apprehensive.)

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : यह अंदाज़ा लगा लेना कि कोई बात इस किस्म की की जाने वाली है या की जा रही है कि जिस से किसी को अपनी बात करने से रोकना मकसूद है मैं समझता हूं कि खाहमखाह शक करने की बात है। मुझे नहीं पता कि कौनसा resolution और आ रहा है। मैं तो जो सवालात उठाए गए हैं और शक ज़ाहर किये गये हैं किसी खास इलाके से कोई नाज़ेबा सलूक हो रहा है इस बारे में अर्ज़ कर रहा था कि मैं हाऊस को confidence.. .. .. ..

Mr. Speaker : Since the House has to meet again at 3.00 p.m. today, I came here to prevent any extension of time of the present sitting. Moreover, I wanted to give some relief to Shri Sabharwal.

However, in order to prevent any misunderstanding, I would personally request the hon. Minister to please wind up his speech so that the next resolution could be moved.

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : तो जनाब मैं जो अर्ज़ कर रहा था कि चौधरी साहिब ने मुनासिब बात नहीं की उस को मैं पूरा कर दूं। अगर चौधरी साहिब ज़बानी मुझे हुकम करते तो ज़रूर उस बात पर ग़ौर किया जाता लेकिन इस बात को यहां हाऊस में कहने की ज़रूरत नहीं थी। चूंकि उन्होंने ज़िक्र कर दिया है मैं अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि हमारी तरफ से और Secretary की तरफ से Chief Engineer के दौरों पर कोई किसी किस्म की पाबन्दी नहीं है। हम चाहते हैं कि Chief Engineer ज़्यादा से ज़्यादा दौरे करें। जो resolution मुहर्रक साहिब ने पेश किया है, जिस पर हर पहलू

से गौर हुआ है और ख्यालात का इज़हार किया गया है मैं समझता हूं कि हाऊस मुझ से मुतफिक होगा कि इस resolution के लाने की बिल्कुल कोई जरूरत नहीं थी क्योंकि जो कुछ वह इस resolution से करवाना चाहते हैं उस से ज़्यादा तो पहले ही यह गवर्नमैण्ट कर रही है (*loud cheers*) और उस के नतायज आप के और पंजाब के सामने हैं। बेहतर होता कि मुहर्रक साहिब अपना resolution वापस ले लेते लेकिन वह आज इस वक्त यहां मौजूद नहीं हैं वरना मैं ही उन से कहता कि वह अपना resolution वापस ले लें।

Mr. Speaker : Question is—

This Assembly recommends to the Government to appoint a Committee consisting of Members of this House and some experts to investigate the causes and the extent of water-logging in the State and recommend emergent measures to reclaim the water-logged areas and prevent water-logging in future.

The motion was lost.

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, when the hon. Minister was making his speech, many hon. Members wanted that he should make a comprehensive speech giving reply to all the points raised by them in their speeches on this Resolution. But hon. Chairman desired that the Minister should wind up his speech at a particular time.

Sir, I want your ruling.

Mr. Speaker : The hon. Chairman was fully competent to do that. Generally, the Ministers are accommodated to the maximum extent under the rules and conventions. But sometimes, the circumstances are such that the Presiding Officer has no alternative but to ask the Minister to wind up his speech by a particular time.

शिक्षा तथा श्रम मंत्री : इस बारे में, स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज़ यह है कि यहां पर बहुत सारी तकरीरें होती हैं और बहुत सारे relevant सवाल भी उठाए जाते हैं तो मैं समझता हूं कि अगर उन का जवाब न दिया जाए और सारे points जो उठाए गए हैं cover न किए जाएं और जवाब देने का मौका न दिया जाए तो यह इस हाऊस के साथ और गवर्नमैण्ट के साथ fairness की बात नहीं होगी। यह मैं आप से ज़रूर submission करना चाहता हूं कि ऐसे मामले में मिनिस्टर साहिबान को पूरा मौका दिया जाना चाहिए कि सब को जवाब दें। यह मैं इस लिए कहता हूं कि मेरे साथ भी ऐसी ही बात हुई थी। अगर सारे points का जवाब न दिया जाए और पूरा मौका न मिले तो यह impression हो जाता है कि शायद गवर्नमैण्ट जवाब नहीं देना चाहती है। इस बात का ख्याल रखा जाना चाहिये।

RESOLUTION *Reg.* SETTING UP OF AN ANTI-CORRUPTION BOARD

Chaudhri Dharam Singh Rathi (Sambhalka) : Sir, I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to set up an Anti-Corruption Board consisting of Members belonging to all groups in it to take effective measures to combat corruption in the State and to supervise the work of the Anti-Corruption Department.

स्पीकर साहिब, यह जो मैं resolution पेश कर रहा हूं इस के तीन हिस्से हैं। एक तो यह है कि एक Board बनाया जाए जिस में अपोज़ीशन के और तमाम groups के मैम्बर. शामिल किए जाएं। दूसरा यह है कि corruption को दूर करने के लिये effective measures adopt किए जाएं और तीसरी बात यह है कि Anti-Corruption Department के काम को इस Board की मारफत supervise किया जाए। मेरे इस resolution के पेश करने की वजह यह है कि आज पंजाब में बड़ी भारी corruption हो रही है। कोई महकमा, कोई शोहबा और गवर्नमैंट की कोई agency ऐसी नहीं है जिस में corruption न हो। स्पीकर साहिब, मैं इस resolution के ज़रिए इस पंजाब की एक बड़ी भारी सेवा करने चला हूं (हंसी) *Interruptions*........ यह जो इतनी भारी corruption हो रही है अगर जनाब इस को दूर न किया गया तो यह सारा सूबा तबाह हो जाएगा, सारा administration खत्म हो जाएगा और इस पंजाब की हालत वही होगी जो आज पाकिस्तान की है। तो मैं अर्ज़ करता हूं कि अगर इस पंजाब को बचाना है और आगे तरक्की की तरफ ले जाना है तो उस का एक ही तरीका है कि हम पंजाब के अन्दर जो इतनी corruption है, बेइमानी है, उस को खत्म करें। हम यहां देखते हैं कि गवर्नमैंट benches की तरफ से भी जो speeches की जाती हैं उन में भी corruption के इतने संगीन अलज़ामात लगाए जाते हैं कि सुन कर हैरानी होती है। तो इस चीज़ का इलाज यह नहीं है कि Anti-corruption Department से ही इस corruption की तहकीकात कराएं और सारी देख-भाल वही करें। आपने देखा होगा और अखबारों में पढ़ा होगा कि इस महकमे का एक Under-Secretary खुद इस corruption के मामले में पकड़ा गया है। तो ऐसे आदमियों की supervision के लिए कोई न कोई इन्तज़ाम ज़रूर होना चाहिए ताकि Anti-Corruption Department के मामले जो हैं उन को भी देख सकें। इस पंजाब में कोई भी काम चाहे मुकदमे का हो, loan लेने का या grant लेने का हो और कोई अर्ज़ी परचा हो वह काम बगैर सिफारिश के नहीं हो सकता है। एक दफतर से दूसरे दफतर तक कागज़ नहीं जाता और कोई कागज़ नीचे से ऊपर और ऊपर से नीचे नहीं सरकता जब तक कि उस को चांदी के पहिए न लगें।

(The Sabha then adjourned till 3 p.m. on Thursday, the 19th March, 1959.)

5979 PVS—350—C.P. & S.Pb., Chandigarh.

ANNEXURE

(Please see foot-note at page (21) 36 of this debate, dated the 19th March, 1959) (Morning Sitting).

REGIONAL TRANSPORT AUTHORITIES

*3295. **Shri Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the names of members of the Regional Transport Authorities in the State and the names of members of the Provincial Transport Authority at present;

(b) the criteria kept in view while making nominations to the said authorities ;

(c) the number of meetings so far held by the said Committees alongwith the details of functions assigned to them

Rao Birendar Singh :

(a)
(b) } A statement is laid on the Table of the House.
(c)

STATEMENT

(a) **Regional Transport Authority, Jullundur,**

Commissioner, Jullundur Division—*Chairman*

Non-Official Members

1. S. Darbara Singh, M.L.A.
2. Shri Radha Krishan, M.L.A.
3. Shri Ram Dyal Singh, M.L.A.
4. Shri Kharaiti Ram Sarin, Batala.
5. Shri Kartar Singh Qaumi, Quami Press, Jullundur.

Official Members

1. Assistant Inspector-General of Police (Traffic), Punjab.
2. Superintending Engineer, P.W.D., B. and R., Jullundur.
3. Deputy Transport Controller (Administration).
4. Secretary, Regional Transport Authority (Secretary Member).

Regional Transport Authority, Patiala

Commissioner, Patiala Division—*Chairman.*

Non-Official Members

1. Shri Prem Singh Prem, M.L.A.
2. Shri Des Raj, M.L.C.
3. S. Kartar Singh Diwana, M.L.A.
4. S. Bhagwant Singh, Ex.-M.L.A.
5. Shrimati Chandra Vati, Ex.-M.L.A.

Official Members

1. Assistant Inspector-General of Police (Traffic).
2. Superintending Engineer, P. W. D., and B. and R., Patiala.
3. Deputy Transport Controller (Administration).
4. Secretary Regional Transport Authority (Secretary Member)

Regional Transport Authority, Ambala

Commissioner, Ambala Divisicn—*Chairman.*

Non-Official Members

1. Shri A. C. Bhatia of the 'Daily Tribune'.
2. Shri Sahib Ram, M.L.C.
3. Shri Maru Singh, Ex.-M.L.A.
4. Shri Gulab Singh, M.L.C.
5. Shri Mani Ram, M.L.A.

Official Members

1. Assistant Inspector-General of Police, (Traffic).
2. Superintending Engineer, P. W. D., B. and R., Ambala.
3. Deputy Transport Controller (Administration).
4. Secretary, Regional Transport Authority (Secretary Member).

State Transport Authority , Punjab.

Provincial Transport Controller.—*Chairman*

Non-Official Members

1. Shri Abhai Singh, M.L.A.
2. Comrade Ram Krishan, Ex.-M.L.A.
3. Shri Chand Ram, M.L.C.
4. Shri Bhupinder Singh Mann, M.L.A.
5. Shri Avtar Singh, Ex-M.L.A.
6. Shri Dhanna Singh Gulshan, M.L.A.

Official Members

1. Assistant Inspector-General of Police (Traffic).
2. Chief Engineer, P. W. D., B. and R., Punjab.
3. Deputy Transport Controller (Administration) (Member Secretary).

(b) Nominations to these authorities are made by the Government under sub-section (2) of section 44, Motor Vehicles Act according to which a State Transport Authority or a Regional Transport Authority shall consist of a Chairman who has had judicial experience and such other officials and non-officials, not being less than two as the State Government may think fit to appoint but no person who has any financial interest whether a proprietor, employee or otherwise in any transport undertaking shall be appointed as a or continue as a member of a State or Regional Transport Authority and if any person being a member of any such Authority acquires a financial interest in any transport undertaking, he shall within four weeks of so doing give notice in writing to the State Government of the acquisition of such interest and shall vacate office:

Provided that nothing in this subsection shall be construed as debarring an official (other than an official connected directly with the management or operation of a transport undertaking) from being appointed as or continuing as a member of any such Authority merely by reason of the fact that the Government employing the official has, or acquires, any financial interest in a transport undertaking. The criteria for their selection is that they should adequately represent the interests of the travelling public.

(c) Number of meetings held by the above Authorities since their constitution—

(1) State Transport Authority	..	9
(2) Regional Transport Authority, Jullundur	..	15
(3) Regional Transport Authority, Patiala	..	17
(4) Regional Transport Authority, Ambala	..	20

Functions of the State Transport Authority

1. To co-ordinate and regulate the activities and policies of the Regional Transport Authorities, if any, of the State.

2. To perform the duties of a Regional Transport Authority where there is no such authority and if it thinks fit or if so required by a Regional Transport Authority, to perform those duties in respect of any route common to two or more regions.

3. To settle all disputes and decide all matters on which differences of opinion arise between Regional Transport Authorities.

4. To decide the revision applications filed against the orders passed by the Regional Transport Authority.

5. To consider the recommendations made by the Regional Transport Authorities regarding variation and extension of routes.

6. To consider the cases regarding extension of private carrier permits in other Regions.

7. To accord approval for the carriage of more than six persons in Government Trucks.

Functions of the Regional Transport Authorities

1. Consideration of applications for the grant and renewal of permits in respect of public carriers, private carriers, Contract Carriages (Taxi Cars, Motor Rickshaws) etc., and to sanction them.

2. Consideration of variation/extension of routes on which vehicles are already plying.

3. Suspension/Cancellation of permits/driving licences as a result of departmental action against owners of vehicles/drivers for contravention of the provisions of the Motor Vehicles Act/Rules and for inconvenience to the travelling public.

4. Imposition of conditions on permits.

5. Restrictions on the number of stage carriages for operation keeping in view the demand of traffic.

6. Approval of time tables of stage carriages.

7. Consideration of applications for transfer of permits.

8. Replacement of vehicles against permits.

9. Issue of special passes for one outward and inward journey, etc.

5979 PVS—350—C.P., & S.Pb., Chandigarh.